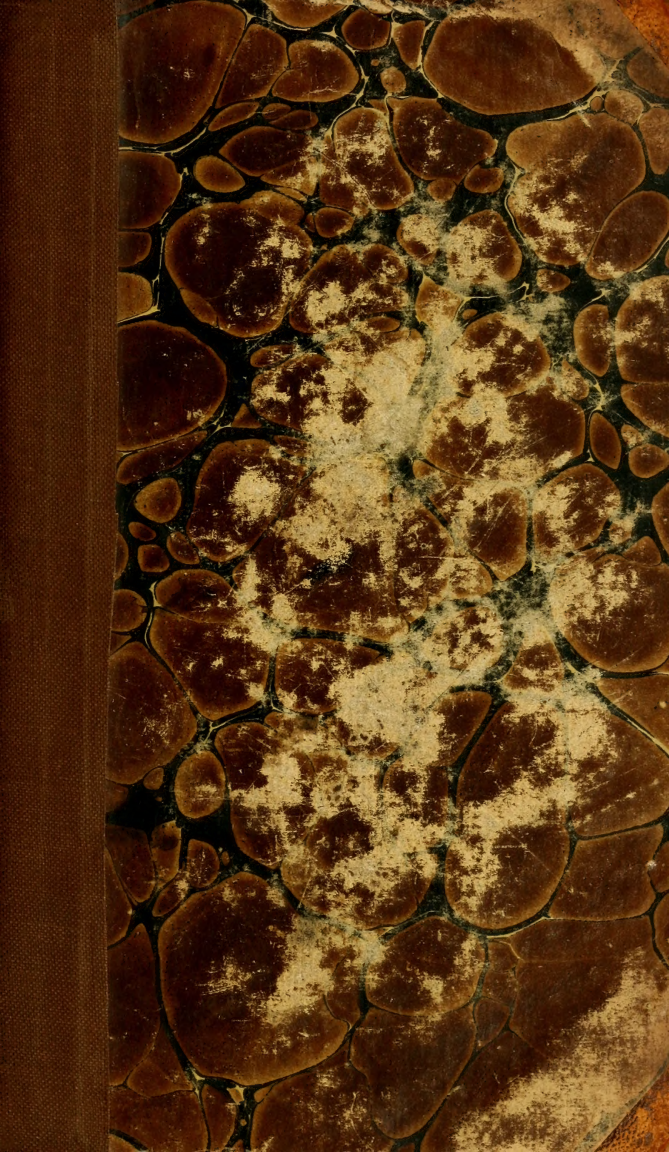

~~BS2555~~

~~E91~~

Division

~~V.1~~

Section

SCC

#11,698

V.1

EVTHYMII ZIGABENI

COMMENTARIUS

IN

QVATVOR EVANGELIA

GRAECE ET LATINE

TEXTVM GRAECVM

NVNQVAM ANTEA EDITVM

AD FIDEM DVORVM CODICVM MEMBRA-

NACEORVM BIBLIOTHECARVM SS.

SYNODI MOSQVENSIS AVCTORIS.

AETATE SCRIPTORVM

DILIGENTER RECENSUIT

ET

REPETITA VERSIONE LATINA

IOANNIS HENTENII

SVISQVE ADIECTIS ANIMADVERSIONIBVS

EDIDIT

CHRISTIANVS FRIDER. MATTHAEI

COLLEGIORVM IMPERIALIVM ROSSICORVM

ASSESSOR ET ACADEMIAE VITEMBERG.

GRAECC. LITT. PROFESSOR.

T O M V S I,

Complectens praefationes et euangelium Matthaei.

L I P S I A E 1792.

IMPENSIS WEIDMANNIANIS.

EVTHYMI ZIGABENI

COMMENTARIUS

IN

QUATUOR EVANGELIA

GRÆCÆ ET LATINÆ

TEXTUM GRÆCUM

NOVAM ANTE EDITIONEM

AD IDEM QUORUM CODICUM MEMBRA

INAGROVM BIRLINTHECARVM 22

SYNOBI MOSCOVENSIS AVCTORIS

ARTIS SCRIPTORVM

DILIGENTER RECENTI

REPETITA VERSIONE LATINA

IOHANNIS HEWTELL

SVISQVE ADJECTIS ANIMADVERSIONIBVS

EDIT

CHRISTIANVS FRIDER. MATTHÆI

COLLEGIORVM IMPERIALIVM MOSCORVM

ASSessor ET ACADEMIÆ VITENSIS

ORDINE PUBL. PROFESSOR

1792 A

Conspectus præfatus a Georgio Heide

1792 A

INTENSIS REVISIONIBVS

SERENISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO

ERNESTO II.

LVDOVICO

DVCI SAXONIAE IVLIAE CLIVIAE
AC MONTIVM ANGARIAE ITEM ET
WESTPHALIAE COMITI PROVINCIALI
THVRINGIAE MARCHIONI MISNIAE
COMITI PRINCIPALI DIGNITATE
HENNEBERGAE COMITI MARCAE
ET RAVENSBERGAE DOMINO
RAVENSTEINII ET TONNAE

ETC. ETC.

DOMINO MEO

INDVLGENTISSIMO.

SERENISSIMO
PRINCIPIS AC DOMINI

ERNESTO II.
FREDERICO

DUCI SAXONIAE IVLIAE CLIVIAE
AC MONTIVM ANGARIAE ITEM ET
WESTPHALIAE COMITI PROVINCIAE
THVRINGIAE MARCHIONI MISSIAE
COMITI PRINCIPALI BIGNITATE
HENNERGAE COMITI MARCAE
ET RAVENBERGAE DOMINO
RAVENSTERNI ET TONNAE

ETC. ETC.

DOMINO
INDULGENTISSIMO

DVX SERENISSIME
DOMINE INDVLGENTISSIME

*I*nter alias tot ac tantas virtutes TVAS;
DVX SERENISSIME, nuper singula-
rem gratiam, humanitatem et ad iuuandas
litteras promptum animum TVVM mihi quoque

contigit experiri, cum TUA sponte ac libera-
lissime instructissimae bibliothecae TVAE usum
mihi concessisses. Quod quidem beneficium ideo
maius etiam censendum arbitror, quod non ad
me solum, sed ad plures inde redundavit utili-
tas. Grati ergo hominis putavi, id hic palam
profiteri atque animum meum istius beneficii
haud immemorem demonstrare. Credidi autem,
me id recte facturum esse, si scriptorem suae
aetatis nobilissimum et quondam apud Alexi-
um Comnenum, Imperatorem, gratiosissimum,
nunc post plura secula ex bibliothecis Mo-
squensibus denuo in lucem adductum, TVAE,

PRIN-

*PRINCEPS SERENISSIME, gratiae,
tanquam interpretem grati animi erga TE mei
commendarem et ad TE allegarem. Beneuo-
le ergo admittas, quaeso, PRINCEPS
INDVLGENTISSIME atque HV-
MANISSIME, hominem luce et celebritate
dignissimum, qui quondam etiam principis sui
gratia et suis virtutibus versatus est in luce et
celebritate maxima. Simul vero etiam TVAM
mihi gratiam ut conserues, humanissime rogo,
qui TIBI, DVX SERENISSIME, ac
toti SERENISSIMAE FAMILIAE
TVAE omnia a deo precor bona, TVIS ac
TVO-*

TVORVM virtutibus aequalia et di-
gnissima.

DVX SERENISSIME
SERENITATI TVAE

Witembergae,

Die 1. Mai. 1792.

omni cultu et veneratione addictissimus

CHRISTIANVS FRIDERICVS MATTHAEL.

P R A E F A T I O.

LECTORIBVS DOCTIS ET BENEVOLIS

S.

Post tot praeclara summorum virorum de horum
commentariorum auctore iudicia, quibus ei
proprietaem sermonis, doctrinam, curam, diligen-
tiam et acumen testantur, non necesse videtur, ut
multa in eius laudem commemorem. Illud tantum
addo, nulla, aut certe paucissima litterarum sacrarum
vocabula, quae in quatuor euangeliiis vel minus grae-
ca, vel obscura, occurrunt, ab hoc praetermissa esse,
quin vocabulis magis perspicuis et probabilioribus ex-
plicarit. Nexum orationis et narrationum cum singu-
lorum, tum plurium euangelistarum, acutissime anim-
aduertit ac notat: dissensum facile et subtiliter com-
ponit. Etsi autem multa Chrysostomo, praestan-
tissimo inter veteres, ac pene dixerim, vni interpreti
debet: multa item ex multis aliis hausit: omnes enim
ante se consuluisse videtur interpretes: tamen in prom-
tu sunt, quae ab ipsius doctrina, studio et ingenio
acces-

accesserunt. Quibus ergo adhuc ignotus est Euthymius, eis, ut innotescat, suaserim, ut saltem ultima tria euangelii Matthaei capita perlustrarent. Hanc enim euangelicae narrationis partem et a Chrysostomo, et ab Cyrillo, et ab aliis veteribus negligentius tractatam deprehendi. Ex Origenis autem, nescio, utrum dicam commentariis, an caulationibus, etiamsi omnia eius scripta ad manus habuerit, nihil proficere potuit. Textum, quem vocant, euangeliorum multo quidem modestius, accuratius et fidelius tractauit, quam consuetudo fuit illorum et superiorum temporum interpretum. Origenes enim, eiusque nimius admirator ac stultus imitator, Hieronymus, in multis leuiter, in aliis perfidiose etiam egerunt. Chrysostomus autem abundantis facundiae flumine abreptus multos scriptorum sacrorum locos turbauit, disiecit et oppressit. Ac profecto, si libri Euangelistarum et Apostolorum per solos interpretes, dogmaticos, homiletas et ascetas ad nos peruenissent, dudum in dubio versaremur, quid tandem illi scripserint. Nunc autem plures scribae Codicum docti, attenti et fideles, parum curantes^{a)} dogmaticorum et interpretum vel per leuitatem et negligentiam, vel per fraudem et malitiam, contra Codicum fidem et auctoritatem illatas lectiones et sententias, id, quod in suis noui Testamenti Codicibus reperiabant, in suum, in alio.

a) Recordor, alicubi in scriptis *Michaëlis*, Viri Perillustis, eandem expressam esse sententiam. Sed locum illum nunc non poteram reperire. Illud autem Critici acutiores et a partium studio alieni norunt omnes, in horum numero nullo modo habendos esse scribas Codicum Cantabrigienfis, Claromontani, Sangermanensis, Augiensis, Boerneriani, ceterorumque eius generis. Sed de Cantabrigienfi et Boerneriano, si proderint, plures viri docti verius et accuratius iudicabunt.

aliorum hominum, in ecclesiae usum publicum transcribebant. Adhibita ergo attentione, diligentia, modestia, et, quae his libris in primis debetur, fide viri honesti, haud adeo difficulter verum a falso separatur. Etli autem Euthymium satis diligentem et fidelem cognoui, tamen interdum loca litterarum sacrarum non ex libris sacris, sed ex commentariis interpretum laudat. Qua de re aliquoties monui in animaduersionibus. Deprehendi etiam vocabula ab ipso primum illata, non nulla etiam omissa, sed pauciora. Codices euangeliorum autem cum commentariis et catenis, sicuti Theophylactus etiam, ad manus habuit eiusmodi, cuiusmodi sunt mei Mosquenses a. d. e. g. 10. de quibus exposui in praefatione meae Noui Testamenti editionis ad euangelium Marci. Horum simillimos in bibliotheca Parisina et Vindobonensi seruari, cognoui ex Richardo Simonio, Lambecio, Treschouio et nuperrime ex Altero. Similes etiam Birchius adhibuit in editione Hauniensi, uti ex non nullis ab eo editis colligo scholiis. Si ergo Euthymius cum huiusmodi Codicibus, aut cum Chrysostomo, aliisque interpretibus consentit, eius contra meliores Codices nulla potest esse auctoritas. Illud etiam in Euthymio, sicuti in pluribus Graecis et Latinis interpretibus, displicet, quod ἀντιγράφον vocabulum indefinite adhibet, non de solis noui Testamenti Codicibus, sed de interpretum etiam commentariis. Sed illud vitium commune quondam fuit. Ita recentioribus etiam temporibus, inuenta arte typographica, multi ex Criticis et editoribus editos etiam libros Codicum et Exemplarium nomine appellarunt. Vt autem hos commentarios ederem, in primis me permouerunt tot doctissimorum virorum, maximeque Richardi Simonii, de iis iudicia; deinde duo praestantissimi Codices Mosquenses; denique summa huius libelli raritas. Mirabili enim casu vide-

tur accidisse, vt inter tot Ioannis Hentenii editiones versionis Latinae vix vna reperiri possit. Equidem certe per annos duodecim frustra vel vnum mihi exemplum quaesui, ac postremo tandem didici, ab aliis etiam inter libros rariores referri. In principio huius editionis ergo vsus sum Tomo XIX. bibliothecae maximae Lugdunensis 1677. quem mihi ex bibliotheca Amplissimi Senatus Lipsiensis commodauerat *Perillustis* MÜLLERVS, Serenissimo Saxoniae Electori a Consiliis Bellicis Secretioribus, Ciuitatisque Lipsiensis Consul. Typis iam expresso folio sexto ad paginam 96. HEYNIUS etiam, Augustissimo Magnae Britanniae Regi a Consiliis Aulicis, *Vir Perillustis*, ad me transmisit editionem, vt arbitror, principem, Louanensem 1544. Codicibus textus Graeci adhuc inediti vsus sum duobus Mosquensibus, membranaceis, auctoris aetate scriptis. Alter A. est bibliothecae typographaei Synodalis in fol. num. I. complectens folia 274. Alter B. est bibliothecae Sanctissimae Synodi in fol. num. XLIX. foliorum 410. In illo textus euangeliorum scriptus est litteris paullo maioribus, commentarius minoribus. In hoc eadem sunt litterae in textu et in scholiis, sed iste, liquore rubro, haec, atramento scripta sunt. Istum in mea noui Testamenti editione appellauimus n. hunc i. De vtroque exposui ad epistolam Pauli ad Thessalonicenses p. 202. 203. Specimina litterarum aere expressa exhibui ad euangelium Ioannis istius editionis. Codex B. praestantior est altero, a scriba diligentiori ac fideliori scriptus. Nam alter scriba saepius aberrauit et in scholiis ad Ioannem multa vel per pigritiam, vel per fraudem praetermisit. In vtroque Codice, sicuti in Parisinis et Hentenii, multa scholia ab iisdem scribis scripta sunt in margine, de quo in locis singulis lectores monui. Videntur autem ista scholia auctore Euthymio ipso, post eius repetitam lectionem, adiecta

adiecta esse, per eosdem scribas. Id satis fit probabile cum ex aliis locis, tum ex scholio ad Luc. 9, 55. Adhuc enim in Codicibus desunt omnia ab καὶ εἰπεν: οὐκ ad ἀλλὰ πάντα. Haec enim primo Euthymius auctoritate Chrysostomi excluserat: in repetita autem lectione, ut satis docet scholium ad istum locum, eiusdem auctoritate addiderat. Forte hunc laborem etiam, sicuti Panopliam, iubente Alexio Comneno suscepit, ac plures scribas imperatoriis impensis conductos habuit. Sed id deinde recentiores etiam scribae imitati sunt, ut ex Hentenio discitur. Nam Hentenii Codex, etsi satis bonus, iudice etiam Simonio, haberi debet, tamen sine ullo dubio meis fuit recentior. Etenim Hentenius ipse conqueritur de multis ac difficilibus siglis, quae paucae et notae sunt in meis. Praeterea Hentenii appendices etiam habet ex Theophylacto et aliorum scholiis, quae in neutro meorum comparent. Nihilo minus tamen multis in locis versione Hentenii pro Codice uti potui. Eam igitur hac etiam de causa intactam reliqui: adieci tamen partim in animadversionibus, partim in fine operis non nullas correctiones. Sex autem Codices Graeci commentariorum Euthymii in euangelia mihi adhuc innotuerunt. Duo Mosquenses, Hentenii, duo Parisini regii num. 2393. et 2401. et ^{b)} Baroccianus. In nullo horum Codicum nomen auctoris, nisi forte in Barocciano, quem Millius tractavit, reperitur, de quo tamen valde dubito. Parisinus 2401. a manu
a. 3. recentior

^{b)} Millius in sua N. Test. editione, ante capita Eusebii euangelii Matthaei, duo loca commentarii Euthymii Zigabeni in Matthaeum norat, quae leguntur in hac editione p. 13. et 15. Ea autem reperiri tradit in Codice Bodleiano. Cum vero in prolegomenis nullam mentionem fecerit Bodleiani Codicis Euthymii, suspicio suboritur, Millium pro Bodleiano voluisse scribere Barocciano.

recentiori adscriptum habet nomen Nicetae Serrarum, qui vulgo Heracleensis appellatur. Alter Parisinus, ut arbitror, recentior, tribuit Theophylacto, quem appellat, τὸν ἱερώτατον βουλγαρίας, nimirum ἀρχιεπίσκοπον. Meus B. loco indicis habet spatium vacuum, ideo fortasse, ut postea a pictore auro, aliisque coloribus adderetur atque ornaretur. Indicem Codicis A. expressi p. 10. Hentenius nullum videtur reperisse, ut ex eius praefatione et interpretatione p. 9. colligi potest. In eo autem vehementer errat Richardus Simonius, quod literas ἀμ. pro ἀμμώνιος accepit. Nam Ammonii nomen, quod frequens est in catenis Graecis, in Codicibus quidem Mosquensibus nunquam inveni vno μ. scriptum, etsi sigla esset. Ἀμ. ergo, quod etiam in meo A. reperitur, notat ἀμὴν. Ex his apparet, ignotum esse nomen auctoris horum commentariorum. Vnde ergo cognoscitur, fuisse Euthymium? Scilicet ex eiusdem commentario in Psalmos, quem Hentenius, Montefalconius, nosque ipsi tractauimus. Quomodo autem? Primo quidem, nec ouum ouo ita est simile, ut cum Hentenio loquar, uti similes sunt hi commentarii commentariis in Psalmos. Secundo, in scholiis ad Psalmos frequenter huius commentarii fit mentio, ita, ut quorum ibi fiat mentio, ea hic reperiantur. Tertio, commentarius in Psalmos nomen Euthymii additum habet, etsi non in omnibus Codicibus. Codices commentariorum in Psalmos, qui vulgo Euthymio tribuuntur, in Mosquensibus bibliothecis inveni duos. Accedit tertius illis valde similis. De his infra monui. Sed ex his nihil efficitur, quod auctoris nomine carent. Veruntamen de Philippo Saulo, qui primus Latine edidit commentarios in Psalmos, eosque Euthymio tribuit, probabile videtur, eum Euthymii nomen reperisse in vno aut pluribus Codicibus. Accedit fides et auctoritas Montefalconii, qui ita repe-

rit in Codicibus Coislinianis. Ita enim habet in bibl. Coislin. p. 178. Euthymii Zygadani (sic) Commentarii in Psalmos. Adde eundem p. 58. Zygabenus appellatur ibidem p. 200. et 425. Hentenius eum Zigabonum appellat. Quibus nomina plura recentiorum Graecorum nota sunt, ii norunt, etymologiam illorum nominum valde esse impeditam. In hoc nomine autem Y. oriri potuit ex ζυγός. H. ex βαίνω. Δ. ex δέω. Vnde I. venerit, nemo facile hariolabitur. Praeter Codices commentariorum Euthymii in Psalmos, Mosquae inueni etiam Codices eiusdem Panopliae. De his paullo inferius dixi. Anna Comnena lib. XV. p. 490. edit. Paris. 1651. et Leo Allatius de consensu vtriusque ecclesiae pag. 638. ex tunc temporis libro inedito ita habent: παραπέμπω τοὺς βουλομένους τὴν ὅλην αἵρεσιν τῶν βογομίλων διαγνώ-
 ναι εἰς τὸ σὺτῳ καλούμενον βιβλίον, δογματικὴν πανοπλίαν, ἐξ ἐπιταγῆς τοῦμοῦ πατρὸς συντεθεῖ-
 σαν. καὶ γὰρ μοναχόν τινα ΖΥΓΑΔΗΝΟΝ καλούμενον, γνωστὸν μὲν τῇ δεσποίνῃ καὶ πρὸς μη-
 τρὸς ἐμὴν μάμμη, καὶ πᾶσι τοῖς τοῦ ἱερατικοῦ κατα-
 λόγου, γραμματικῆς δὲ εἰς ἄκρον ἐλληλακότα καὶ
 ῥητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα, καὶ τὸ δόγμα ὡς
 οὐκ ἄλλος τις ἐπιστάμενον. τοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ με-
 ταπεμφάμενος ἐπέταξεν ἀπάσαις ταῖς αἵρεσιν ἐκ-
 θέσθαι, ἐκάστην ἰδίᾳ, καὶ ἐφ' ἐκάστη [ἐκαστῷ edit.
 Paris. quod ipsum quoque ferri potest.] τὰς τῶν ἀγί-
 ων πατέρων ἀνατροπὰς ἐγγράψασθαι. — ταύτην
 τὴν βίβλον δογματικὴν πανοπλίαν ὁ αὐτοκράτωρ
 ἀνόμασεν. ΖΥΓΑΔΗΝΟΝ ergo habet editio
 Parisina, Allatius ex Codice, nec Montefalconius in
 bibl. Coislin. p. 559. ex suo Codice hoc loco nota-
 uit dissensum. Panoplia Euthymii primum edita est
 Latine ex versione Petri Francisci Zini Veronensis
 Venet. 1555. a quo haud dubie ex Codicis indice vo-
 catur Zigabenus. Graece primum apparuit Tergo-

byssi 1710 qua editione vsi sumus Mosquae. Hic appellatur Ζυγαδηνός. Dicam de Codicibus Mosquensibus huius panopliae. Antiquissimus est membranaceus Sec. XII. bibliothecae typographi synodalis in fol. num. X. qui in hoc nomine non differt ab editione Torgobyssana. Secundus eiusdem bibliothecae in fol. num. XV. B. in charta bombycina habet Ζυγαδηνός. Tertius chartaceus Sec. XV. bibliothecae Sanctissimae Synodi in fol. num. L. Zygadeni exhibet. Quartus eiusdem bibliothecae Sec. XIV. in charta bombycina in quarto num. CCCLXIX. primo folio caret. Et si igitur satis probabile est, hunc commentarium scriptum esse ab Euthymio: tamen dubium est, vtrum Zygadenus, an Zigadenus, an Zigabenus dictus sit. Plerisque, vt arbitror, ex his, quae diximus, probabitur Zygadenus, quod mihi etiam interim, donec plures Codices consulantur, placet. Vt autem lectores scirent, quae scholia in marginibus legerentur, Hentenius in principio eorum, in versione Latina, adscripserat signum crucis, quod nos retinuimus. Quae in nullo meorum leguntur, duplici cruce signavi in contextu Graeco. Eodem modo notaui etiam in versione Latina ea, quae apud Hentenum non reperiuntur. Illud etiam monendum duxi, quod in utroque Codice, folio 3. in codice quidem a. sub imagine Chrysostomi, in b. post indices capitum quatuor euangeliorum, hi versus leguntur:

Πολλῶν πόνων ἔρανος ἠκριβωμένος·

Οὐδὲν περιττὸν, οὐδὲν λείπον ἐνθάδε·

Τὰ πάντα δ', ὡς χρὴ, καὶ καλῶς ἐσκευμένα·

Καί τι πλέον φέροντα, τολμήσας λέγω·

Χάρις δὲ πᾶσα τῷ σοφῷ χρυσοτόμῳ.

Hos versus Macarius Chryscephalus, scriptor recentior, ita in suos vsus conuertit, vt constat ex Fabricii Bibl. Gr. T. VII. p. 772.

Πολλῶν πόνων ἔρwanος ἠκριβωμένος,
 Τὰ πάντα δ', ὡς χρῆ, καὶ καλῶς ἔσκεμμένα,
 Οὐδὲν περιττόν, οὐδὲ λείπον ἐνθάδε,
 Μακάριος συνῆψε Φιλαδελφείας.

Credo autem, Io. Christophorum Wolfium, in Codice Barocciano hos versus ita scriptos reperisse:

Πολλῶν — ἠκριβωμένος. Οὐδὲν — ἐνθάδε,
 Τὰ πάντα — ἔσκεμμένα. Μακάριος — Φιλ.
 αδελφείας.

Ipse autem, ut videtur, ordinem mutavit. Non autem mirabile est, Graecum hominem alius versus pro suis usum esse. Quos enim ego ex Mosquensi Codice euangeliorum a. ad epistolam Pauli ad Thesalonicensis p. 241. edidi, eosdem ex alio Codice ediderat Leo Allatius de libris eccl. apud Fabric. bibl. Gr. Vol. V. p. 28. cum exigua varietate.

Quoniam autem idoneam hic nacti sumus occasionem de Euthymio differendi, primo hic addidimus supplementa quaedam ad editionem Panopliae Tergobystanam: deinde adiecimus unius Psalmi ex Codd. scholia; ac denique de aliis Euthymiis monuimus, quorum fit mentio in Codicibus Mosquensibus.

I. De Codicibus Mosquensibus

Panopliae Dogmaticae Euthymii.

De Codice I. seu Typographiei synodalis X. in fol.

Incipit Codex a versibus, ἡ βίβλος αὕτη τοῦ κρατίστου δεσπότου vsque ad ἀπτοήτως ἐξίτω. Hi versus leguntur in edit. Tergobyft. p. 7. 8. ibique

Euthymio tribuuntur. Hic vero in Codice in margine a manu prima legitur τοῦ παμφίλου, de quo infra monetur.

Post ista legitur πρόγραμμα βιβλου — ἡμΟισμένων. Vide edit. p. 8. Hi versus in Codice tribuuntur Euthymio Monacho.

Deinceps, ut in edito, legitur, ὡς ἠυδόκησεν — πριπέτω φθόρος, quae eidem Euthymio tribuuntur.

Post ista in Cod. fol. 3. et 4. legitur index libri, quem hic reddidi.

Τῶν δύο βιβλίων τῆς δογματικῆς πανοπλίας τὸ
πρῶτον. c)

Τίτλοι τοῦ πρώτου βιβλίου ἑνδεκα.

Προοίμιον: κατὰ ἐπικουρείων: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν: κατὰ τῶν ἄλλων ἐλλήνων: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν: ἔτι κατὰ τῶν αὐτῶν.

Τίτλος πρῶτος· συλλογιστικὴ ἀπόδειξις, ὅτι εἰς ἐπὶ Θεός. καὶ ὅτι καὶ λόγον ἔχει ὁμοούσιον αὐτῷ, καὶ πνεῦμα ὁμοίως, ἅπερ εἰσιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὰ ἅγια.

Τίτ. β. περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, διακεκριμένη ἅμα καὶ ἠνωμένη Θεολογία.

Τίτ. γ. περὶ Θεοῦ κενῶς, ἥτοι περὶ Θεότητος. δηλον δέ, ὅτι ὁ Θεὸν εἰπὼν, ἡ Θεότης, ἡ τὸ Θεῖον, ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίτως, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς μιᾶς Θεότητος ἐνέφηνε, τῇ μιᾷ τούτων προσηγορίᾳ.

Τίτ. δ. περὶ τοῦ ἀκατάληπτου εἶναι τὴν Θεῖαν Φύσιν.

Τίτ. ε. περὶ Θεωνυμίας.

Τίτ. ς.

c) Duo ergo huiusmodi volumina fuerunt. Sed alterum deest.

Τίτ. ε. περὶ τῆς θείας δημιουργίας.

Τίτ. ζ. περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.

Τίτ. η. κατὰ ἐβραίων.

Τίτ. θ. κατὰ σίμωνος τοῦ σαμαρείως, κατὰ μαρκίου-
νος τοῦ ποντικοῦ, καὶ τοῦ πέρσου μάνεντος, καὶ
τῶν μανιχαίων.

Τίτ. ι. κατὰ σαβελλιανῶν.

Τίτ. ια. κατὰ ἀρειανῶν τε καὶ εὐνομιανῶν.

Post hunc indicem leguntur versus Anonymi,
quos, quia in edito non leguntur, hic adscripsi.

Πάλαμ βασιλεὺς τῶν σοφῶν συνθεὶς λόγους,

Τῶν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας μυσηπόλων,

Ἦδρασεν, ἐσήριξε τοὺς κλονουμένους,

Ἐπεσόμισε τὰ εἴφη τῶν φληνάφων,

Τῶν ὡς ἀληθῶς ὑποφλητῶν βελίαρ,

Λόγους προτείνων ἐν θεογράφων βιβλίων,

Καὶ συμπεραίνων ἀσφάλειαν δογμάτων.

Καὶ νῦν βασιλεὺς εὐτεβῆς, οὐ συγγράφων,

Μᾶλλον δὲ συγγράφουσιν οὐ κεχρημένος,

Ἀλλ' αὐτὸς αὐχῶν καρδίας ἐν πυξίδι,

Λόγους ἀκριβεῖς τῶν σοφῶν θεηγόρων,

Ὡς καὶ πᾶν ἄλλο τῶν ἀγαθῶν, πλουσίας

Ψυχῆς τε πλαξὶ καὶ φρενῶν κεύθει βαθεῖ,

Καὶ τοῖς συνοῦσι καθεκάστην ἐκφέρων,

Καὶ διὰ τούτων τοὺς μακράν, τοὺς ἐγγύθεν,

Ὁρθὰ φρονεῖν τε μυσαγωγῶν καὶ λέγειν,

Ἐν χεῖλος ἀνέδειξε τοὺς ἐνοῦ φύλου,

Θεὸς δόγμα πᾶν ἐκφυλον ὡς πορρωτάτω,

Καὶ δόξαν εἰσφρήσασαν ἐξ ἄλλοθρόων.

Ἐκείνον, ὅσις, ἡ γραφὴ δείκνυσί σοι,

Καὶ τοῦτον, ὅσις, ἐξ ἐμῶν λόγων μάθε,

Παλαιολόγος ἀνδρόνικος ^{d)} αὐτάναξ,

Ἄου

d) Andronicum I. intelligit. Memoratur etiam Andro-
nici II. filius Michael. Fuerunt, qui opinarentur,
Euthy-

Ὁ γινῶσις ἀσύγκριτος εἰς τὰ πρακτέα,
 Ὁ γλῶττα θαυμάσιος εἰς τὰ λεκτέα,
 Ὁν ἀγλαΐζει τῶν τρόπων ἡ χρηστότης,
 Ὁν ἀρετὰ κοσμοῦσιν ὑπὲρ τὸ ξέφος,
 Ὁς, συνελὼν εἵπομι, καλῶν ἔσια,
 Καὶ τῶν χαρίτων εὐπρεπὴς συνοικία.
 Ἀλλὰ φυλάττοι τοῦτον εἰς μακροὺς χρόνους
 Ὁ τῶν ἀγαθῶν παροχεύς τε καὶ φύλαξ,
 Καὶ συμφυλάττοι τὸν πεφιλημένον γόνον,
 Τὸν μιχαήλ, ἔρρισμα τῆς σκηπτουχίας,
 Τὴν τῆς ἀπάτης καλλονὴν κραταρχίας,
 Τὴν λαμπρὰν ὄντως ἐλπίδα ῥωμαΐδος,
 Ὁς δόξα πατρὸς, σολομῶν ὡς που γράφει,
 Οὗ δόξα πατὴρ ἀγαθὸν πλουτῶν ἅπαν.
 Ἐπὶ μὲτασῆσθαι δὲ τοῖσδε τοῦ βίου,
 Τὴν βασιλείαν οὐρανῶν δόμη λάχος,
 Καὶ συναριθμήσει ἀγίων σίφει.

Post ista fol. 5. pag. 2. in Codice exhibentur pictae imagines variorum Patrum in fundo aureo cum inscriptione Pamphili, cuius nomen in margine legitur. Ista autem et reliquae inscriptiones, de quibus mox dico, scriptae sunt minio et litteris quadratis.

Sanctorum imagines ita deinceps sequuntur. Extremus ad manum sinistram stat Damascenus, post quem continuo stant Maximus, Chrysostomus, Cyrillus, Gregorius Theologus, Gregorius Nyssenus, Basilus, Athanasius, et extremus in margine ad manum dextram Dionysius, qui quasi dux est, proximusque Alexio Imperatori, qui in pagina sequenti pictus est.

Epigramma ita se habet. Sermo spectat ad Imperatorem.

Ἐν

Euthymium aequalem fuisse Andronico iuniori. Vide Fabric. bibl. Graec. Vol. VII. p. 475. 476.

Ἐν σοι γένοιτο τῆς σοφῆς εὐβουλίας,
 Πολλὴ χάρις σοι πρὸς Θεοῦ σεφηνόρου,
 Ἀνθ' ὧν συνῆξας ὦδε τοὺς ἡμῶν λόγους,
 Ἐκεί συναχθῆς παγγενῇ σεσωσμένος.

Post illa fol. 6. p. 1. est imago Christi et Alexii
 Comneni cum hoc titulo.

Ὑμεῖς μὲν ἐσπείρατε, σεπτοὶ πατέρες,
 Ἐγὼ δὲ συνέλεξα τοὺς ὑμῶν κόπους,
 Ἀμ' ἐκδυσωπῶν καὶ τὸ Φῶς ὑμῶν ἔχεν,
 Ὡς συγκομιδῶ πρὸς μονὰς οὐρανίους.

Fol. 6. p. 2. exhibetur Alexius stans ante Chri-
 stum sedentem in folio. Inscriptio haec est:

Πολλοὶ βασιλεῖς ἐργάσαντο δυνάμεις,
 Σὺ δὲ ὑπερῆρας πάντας ἔργῳ καὶ λόγῳ.
 Ἡ παγκρατὴς μου δεξιὰ σε κρατύνει,
 Ἐκτενε, ε) βασιλεὺς, ζῶν αἰωνίως.

Post ista fol. 7. legitur προοίμιον. Καὶ πάντα
 μὲν τὰ κατορθώματα usque ad καταρτίσωμεν τὸ
 ἡμέτερον, ubi primus titulus incipit. Vide edit.
 pag. 9.

Iam, quae deinceps leguntur in Codice, quaeque
 cum edito conveniunt, silentio praetermisi, notatis
 tantum iis, in quibus est dissimilitudo Codicis et edi-
 tionis Graecae.

Fol. γ. pag. 1. col. b. editionis, inter, ἀλλὰ καὶ
 κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν et ἐπὶ τῆς ἀγίας τριάδος, ad-
 dit Codex duo loca, quae desunt etiam in Codice
 eiusdem bibliothecae num. XV. b. de quo mox ex-
 posui.

Primus locus est Athanasii, quem hic subieci.
 Indicem habet: Ἐτι περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου
 πνεύματος, διακεκριμένη αἴμα καὶ ἠνωμένη Θεολογία
 τοῦ

ε) Intell. τὸν βίον.

τοῦ μεγάλου ἀθανασίου. καὶ ὅτι αὐτοὶ λέγουσιν αἱ θεῖαι
 γραφαὶ περὶ τοῦ πατρὸς, ταῦτά φασι πάλιν καὶ
 περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δεικνύ-
 ουσαι μίαν τὴν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα.

Ἀπερ εἶπεν ὁ πατήρ ἐν τῷ ἡσαΐα, ταῦτα ὁ ἰω-
 ἀννης λέγει, ὅτι ὁ υἱὸς εἶπεν· ἐν δὲ ταῖς πράξεσιν ὁ
 παῦλος φησιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε. τί δὲ
 γέγραπται ἐν τῷ ἡσαΐα; εἶδον f) τὸν κύριον σαβαώθ
 καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρεμένου, καὶ
 πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ σερραφίμ εἰσή-
 κεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐξ
 πτέρυγες τῷ ἐνὶ. καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξιν ἐκά-
 λυπτον τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πό-
 δας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο. καὶ ἐκέκραγον ἕτερος
 πρὸς τὸν ἕτερον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σα-
 βαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ
 μετ' ὀλίγα ὁ αὐτός· ἤκουσα g) τῆς φωνῆς κυρίου λέ-
 γοντος· τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς
 τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα· ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόσπελόν με.
 καὶ εἶπέ μοι· πορεύθητι πρὸς τὸν λαόν, καὶ εἰπὼν
 αὐτῷ· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέ-
 ποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ
 ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως
 ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν,
 μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὠσὶν
 ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι,
 καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης λέγει·
 διὰ τοῦτο h)) οὐκ ἠδύναντο οἱ ἰουδαῖοι πιστεῦναι εἰς τὸν
 ἰησοῦν,

f) Ies. 6, 1. 2. 3. g) Ies. 6, 8. 9. 10.

h) Io. 12, 39. 40. 41. Quis sanae mentis homo ex
 Athanasio Alexandrino corrigit contextum Ioannis?
 Nemo, opinor, nisi fortasse Alexandrinae, ut vocant,
 recensionis fautores. Sed Vini Docti, quibus ignota
 est sedes novorum Criticorum Alexandrino - Occi-
 dentalis, in latebris quibusdam Germaniae, non sine
 causâ mirabuntur, cur toties et hic et alibi contra
 Alexandrino - Occidentalistas disputaverim.

ἰησοῦν, διότι εἶπεν ἡσαίας περὶ αὐτῶν· τετύφλωνται αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ πεπώρωται αὐτῶν ἡ καρδία, ὅπως μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ συνῶσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα δὲ εἶπεν ἡσαίας· ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ. ὁ δὲ παῦλος τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὴν χρησμοδιαν ἀνέθηκε λέγων· καλῶςⁱ⁾ ἔφη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου ἡσαίου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέπεντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τὰ ἑξῆς. Πάλιν δὲ, ὅτε λέγει ὁ υἱὸς περὶ τοῦ πατρὸς τῷ πέτρῳ· μακάριος^{k)} εἶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τὰ αὐτὰ καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγει· οὐδεὶς^{l)} ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, Φησὶν, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ὃς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ὁ παῦλος λέγει· ἡμῖν δὲ^{m)} ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Πάλιν εἰπὼν ὁ παῦλος· πολυμερῶςⁿ⁾ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι ὁ υἱὸς λαλεῖ, τῷ εἰπεῖν· ἡ^{o)} δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα εἶπε λαλεῖν ἐν τοῖς ἀποστόλοις. ὅτε δὲ, φησι, παραδώ-

σου.

i) Act. 28, 25. 26. 27. Forte etiam hic Alexandrina recensio praesferenda?

k) Matth. 16, 17. Ergo hic quoque multa apud Matthaeum constituenda ex recensione Alexandrina, siue Occidentali. Est enim eadem, quod per inductionem doceri potest. Scilicet quod seruum pecus Latinorum leuitatem Graecorum temere secutum est.

l) Matth. 11, 27.

m) 1 Cor. 2, 10. Ecce, vt Codex Boernerianus, hoc est, recensio Occidentalis, conspiret cum Alexandrina Athanasio!

n) Hebr. 1, 1.

o) 2 Cor. 13, 5.

σουσιν F) ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσετε. δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ᾠρᾷ, τί λαλήσετε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ ὁ σωτὴρ εἶρηκεν· ὅτι ἐγὼ^{q)} καὶ ὁ πατὴρ ἐλευσόμεθα καὶ μόνῃ παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, τῷ γεγονότι δηλαδὴ καὶ τούτων καὶ ἀξίῳ τῆς ὑποδοχῆς αὐτῶν. περὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔφη παῦλος· ἢ οὐκ οἶδατε,^{r)} ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστὶ. καὶ πάλιν καὶ^{s)} τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Καὶ ἐν μὲν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ σωτὴρ· ὥσπερ^{t)} ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱός, οὓς θέλει. ζωοποιεῖ· πρὸς δὲ κερινθίους γράφει παῦλος· τὸ πνεῦμα^{u)} ζωοποιεῖ. Καὶ αὐτὸς διδάσκει παῦλος· διαιρέσεις^{x)} δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς Θεός. Καὶ ὁ μὲν δαυὶδ τὸν κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν τῶν εὐσεβῶν λέγει. κύριος^{y)} γάρ, φησι, μερὶς τῆς κληρονομίας μου· ὁ δ' ἱερεμίας, τὸν υἱόν· ὁ πλάσας^{z)} γάρ, φησι, τὰ πάντα, αὐτὸς κληρονομία τῷ Ἰακώβ· ὁ δὲ παῦλος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅτι ἀρξάμενος^{a)} τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐστὶ.

Καὶ

p) Matth. 10, 19. 20. Παράδώσουσιν habet etiam Chrysostomus, hoc est, recensio Constantinopolitana. Quomodo autem Chrysostomus Constantinopoli et Athanasius Alexandriae probassent hoc, nisi in suis Codicibus ita reperissent? Sine dubio ergo probandum. Ac si Graece loquentes non eodem modo Graece loqui potuerint, etiam contra suos Codices. Profecto cum larua, ut ille ait, pugno. Sed ista larua est eius socius — aut ipse.

q) Io. 14, 23.

r) 1 Cor. 6, 19.

s) 1 Cor. 3, 16.

t) Io. 5, 21.

u) 2 Cor. 3, 6.

x) 1 Cor. 12, 4. 5. 6.

y) Pl. 15, 5.

z) Ier. 10, 16.

a) Ephes. 1, 14.

Καὶ ὁ μὲν ἱερεμίας Φησὶν, ὅτι κύριος ὠδήγησεν τὸν λαόν, εἰρηκώς· ὅτι^{β)} οὐκ εἶπον, ποῦ ἐστὶ κύριος, ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς αἰγύπτου, ὁ καθ' ὁδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὁ δὲ παῦλος, κορινθ. οἱς γράφων, τὸν χρ. τὸν δεικνύσιν ὁδηγὸν τοῦ πάλας λαοῦ, Φάμενος· εἶπον^{γ)} γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χρυσός· ὁ δὲ ἡσαΐας τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ τὴν ὁδηγίαν αὐτῶν ἀνέδεικνεν, εἰρηκώς· ἡγάγεν αὐτούς^{δ)} διὰ τῆς ἀβύσσου, ὡς ἵππον δι' ἐρήμου, καὶ οὐκ ἐκοπίασαν, καὶ ὡς κτήνη διὰ τοῦ πεδίου. καὶ κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου, καὶ ὠδήγησεν αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν παῦλος τὸ καλεῖν τῷ θεῷ ἀναθεῖς· ὁ θεός^{ε)} γάρ, Φησιν, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ· ῥωμαίοις γράφων, καὶ τῷ χρυσῷ τοῦτο δίδωσιν· ἐν οἷς γάρ, Φησιν, ἐπέ^{ς)} καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ἰησοῦ χριστοῦ. ἡ δὲ βίβλος τῶν πράξεων, καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ τοῦτο νέμει· ἀφορίσατέ μοι γάρ, Φησι, τὸν^{ς)} παῦλον καὶ τὸν βαρναβαν εἰς τὸ ἔργον, ὁ προσκέκλημαι αὐτούς. Καὶ ποτὲ μὲν οἱ προφῆται προσώπῳ τοῦ πατρὸς λαλοῦσιν, ὡς τό· ἀπαξ^{η)} ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ δαυὶδ ψεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει, καὶ τὰ ἐξῆς. ποτὲ δὲ, προσώπῳ τοῦ υἱοῦ, ὡς ὅταν ἡσαΐας λέγῃ· γνωσέται^{ι)} ὁ λαός ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ ὄνομά μου, ὅτι ἐγὼ εἰμι, αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρεμι· ποτὲ δὲ, ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς ὅταν παῦλος πρὸς τιμόθεον γράφῃ· τὸ πνεῦμα^{κ)} ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑψέροις καιροῖς ἀποσῆσονται τινες τῆς πίστεως· καὶ ὅταν ἀγαβος ὁ προφῆτης λέγῃ· τάδε^{λ)} λέγει
τὲ

β) Ier. 2, 6.

ε) 1 Cor. 10, 4.

δ) Ier. 63, 13. 14.

ε) Gal. 1, 15.

ς) Rom. 1, 6.

ς) Act. 13, 2.

η) Pl. 88, 36. 37.

ι) Ier. 52, 6.

κ) 1 Tim. 4, 1.

λ) Act. 21, 11.

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς πληροῖ τὰ πάντα· οὐχί^{μ)} τὸν οὐρανὸν γάρ, φησι, καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος; περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ γράφει παῦλος· ὁ καταβάς^{ν)} αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φησιν ὁ δαυὶδ· ποῦ^{ο)} πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; τῷ δὲ εἰπεῖν, ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, ὅτι καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα πληροῖ τὰ πάντα, ἐδήλωσεν.

Ἔτι περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, διακεκριμένη ἅμα καὶ ἡνωμένη Θεολογία τοῦ μεγάλου βασιλείου. ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ πίστεως.

Διαδραμὼν τὰ^{ρ)} σύμπαντα ad καὶ μηδένα καιρὸν ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν.

Fol. δ. (Sic corrigendum in editione pro ζ.) pag. 1. col. 1. vers. 9. ad verba, τῶν δὲ τὸ μὲν γέννημα, in Codice a prima manu legitur hoc scholium: ὁ μὲν μέγας βασιλεὺς ἀπεδοκίμασεν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τὴν τοῦ γεννήματος προσηγορίαν, κατατρέχων εὐνομίῳ, χρησαμένου ταύτῃ ἀντὶ τῆς τοῦ υἱοῦ, λέγων· ὅτι υἱὸς μὲν διατρέχῃ παρ' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ὠνομάσθῃ· γέννημα δὲ οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς ἐκλήθῃ. προστίθῃσι δὲ καὶ ἄλλα πρὸς διαβολὴν τῆς τοιαύτης προσηγορίας, ὅτι καὶ, ὡς δοκοῦν ὑποκορίζει, τοῦτο ἐκείνος προσέτετο, εἰς ἐλάττωσιν τοῦ υἱοῦ. ὁ δὲ μέγας γρηγόριος ἐνέκρινε τοῦτο καὶ ἀπεδέξατο κατ' ἕτερον λόγον, ὅτι τε πᾶν τὸ γεννηθὲν ἐκ πατρὸς, εἰκότως ἂν λέγοιτο γέννημα τοῦ γεννήσαντος, καὶ μᾶλλον, ὅτι αὕτη φύσις γεννήματος, ταῦτόν εἶναι τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν, ὡς αὐτὸς οὗτος

μ) Ier. 23, 24. ν) Eph. 4, 10.

ο) Pl. 138, 7.

ρ) Vide edit. Paris. Garnerii T. II. a pag. 131. D. ad 133. E.

οὗτος ὁ Θεολόγος Φησίν. ἐν δὲ τοῖς συλλογισμοῖς 9) καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις ἐδέξατο καὶ τὴν τοῦ γεννήματος προσηγορίαν ὁ ἱεὺς καὶ μέγας βασιλεὺς.

Fol. 2. pag. 2. col. b. versu 18. καὶ τὸ αἰτιατόν. Hic in marg. Cod. est scholium: ἰδιотρόπως καὶ ὑπερουσίως τὸ αἰτιατόν ἐνταῦθα νοητέον.

Fol. 1α. pag. 1. col. a. vers. 11. πνεῦμα γὰρ — χάρισμα. Haec, vt scholium, in marg. habet Cod.

Fol. 1β. p. 1. col. b. vers. 9. post ἀρεοπαγίτου: μετρίως, adde ex Cod. δὲ εἰσι ταῦτα παραπεφρασμένα πρὸς τὸ σαφέστερον. Τὸ θεῖον αἴτιον μὲν κ. τ. λ. Eodem modo habet Cod. XV.

Fol. 1ε. p. 2. col. a. ad verba: τούτους δὲ τοὺς λόγους ὁ ἀρεοπαγίτης, habet Cod. scholium hoc: ὁ δὲ πλάτων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ιδέας τούτους ἀνόμαζον.

Fol. κ. p. 2. c. a. versu à fine 3. post verba, εἰ ἐκπεπόρευται, Codex scholium habet: τοῦτο περὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος νοητέον.

Fol. λα. p. 1. c. b. ante δώσῃ κύριος, vbi legitur, τοῦ αὐτοῦ, pro τῷ αὐτοῦ, quod in Cod. deletum est, legitur ἡσαίου.

Fol. λς. ante titulum nonum legitur in Cod. hoc scholium: τινὲς μὲν τῶν παλαιτάτων αἰρέσεων τὴν μίαν ἀρνησάμεναι τῶν ὅλων ἀρχὴν, ἀρχὰς ἐτέρας διαφόρους ὑπέθεντο, δοκήσει τε ἐνανθρωπῆσαι τὸν χριστὸν ἐδογματίσαι, ὧν τῆς ἀσεβείας ἤρξατο μὲν σίμων ὁ μάγος· ἐσχάτος δὲ προσέειπεν ταύτης μάνης ὁ πέρσης, ὁ τῶν μανιχαίων καθηγητής. τινὲς δὲ τῶν ἀντιπάλων μᾶλλον ἐπρέσβευσαν, μίαν μὲν ἀρχὴν τῶν ὅλων ὁμολογοῦντες, ψιλὸν δὲ ἄνθρωπον τὸν χριστὸν κηρύττοντες, ὧν τῆς λύσεως ἐβίων μὲν ἀρχηγὸς ἐχρημάτισε· τελευταῖοι δὲ διδάσκαλοι ταύτης

b 2

γεγόνασι

9) Videtur eum intelligere librum, de quo agit Fabr. Bibl. Gr. Vol. VIII. p. 89. num. XX.

γεγόνاسι μάρκελλος καὶ Φωτεινός. χρηὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἕκαστος τῶν κατὰ διαδοχὰς προϊσταμένων ἤυξε τὴν αἵρεσιν, προσεπινοῶν καινότερας ἀσεβείας, καὶ τὰ μὲν ἐπλάτυνε, τὰ δὲ ὑπὲρ ἡλάξε, τινὰ δὲ καὶ παρετήσατο.

Fol. λθ. p. 1. c. 1. ad verba, οἱ δὲ τῆς τῶν δοκῖτῶν φάλαγγος, legitur scholium in Cod. δοκῖται καὶ φαντασιασά, οἱ δοκήσει καὶ φαντασία γεγενῆναι λέγοντες τὴν θεῖαν ἐνανθρώπησιν. ἐποιοῖ εἰσι καὶ οἱ ἀνωτέρω ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος τίτλου μνημονευθέντες. Idem scholium legitur in Cod. XV. post finem capituli, verba, σωτηρίας ἐλπίς, in textu.

Desinit Codex in verbis, καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, in fine tituli XI. Fol. πζ. p. 2. col. 2.

In ultimo folio est nota scribae: χειρῶν πόνημα παμφίλου γεωργίου.

De Codice 2. seu bibliothecae eiusdem XV. b.

In hoc Codice multa omissa sunt, quae leguntur in editione, multa item addita, quae curiosius tractanda sunt a futuro editore. Est autem hic Codex ideo notabilis, quod tres titulos habet, qui in plerisque Codicibus Graecis desunt. Nimirum titulum XIX. titulum XX. et titulum XXVIII. Horum ultimus est κατὰ σαρακηνῶν, qui separatim¹⁾ iam est editus. Titulum autem XIX. et XX. hic adscripsimus.

Τίτλος ιθ.

Κατὰ ἀγνοϊτῶν, λεγόντων ἀγνοεῖν τὸν υἱὸν καὶ θεὸν τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς παγκοσμίου συντελείας, ὡς ἐλάττω τοῦ πατρὸς. Τοῦ μεγάλου βασιλείου.

Ἐ.

1) Vide Fabr. Bibl. Graec. Vol. VII. p. 464.

Ἐι τὴν γινῶσιν πάντων, ὧν ὁ πατήρ ἔχει, ὁ υἱὸς οὐκ ἔχει, ἐψεύσατο εἰπών· πάντα, ^{γ)} ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ. καὶ καθὼς ^{δ)} ὁ πατήρ γινώσκει με, καὶ γὰρ γινώσκω αὐτόν. εἰ δὲ ἕτερον τὸ τὸν πατέρα εἰδέναι, καὶ ἕτερον τὸ τὰ τοῦ πατρὸς, μείζον δὲ τὸ εἰδέναι τὸν πατέρα, καθόσον ἕκαστος αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ μείζων, τὸ μείζον εἰδώς· οὐδεὶς ^{ε)} γὰρ, φησιν, οἶδε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· τὸ ἔλαττον οὐκ ἔδει, ὅπερ ἀδύνατον. διὰ τὸ μὴ συμφέρειν οὐν τοῖς ἀνθρώποις ἀκοῦσαι τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, παρεσιώπησεν. ἡ μὲν γὰρ εἰσαὶ προσδοκία θεοτόκους περὶ τὴν εὐσεβειαν ἀπεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ πολὺν τὸν μεταξὺ χρόνον ἔσθαι γινῶσις, ὀλιγοτέρους ἀν' ἐποίησεν, ἐλπίδι τοῦ καὶ ὕστερον μεταβαλλομένους δυνηθῆναι σωθῆναι. ἐπεὶ, πῶς ὁ πάντα μέχει τῆς ὥρας ἐκείνης εἰδώς, οὐχὶ καὶ ἐκείνην τὴν ὥραν ἔδει; μάτην δὲ καὶ ὁ παῦλος ἔλεγεν· ἐν ᾧ ^{ς)} εἴτε πάντες οἱ θεσπευτοὶ τῆς σοφίας καὶ γνῶσεως ἀπόκρυφοί· ὥτε τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ τὴν ταιαύτην ἀγνοίαν λογιζέον.

Τοῦ μεγάλου γρηγορίου τοῦ θεολόγου. ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ δευτέρου λόγου.

Δέκατόν ἐστιν ^{η)} αὐτοῖς ἡ ἀγνοία ad πλὴν τῆς πρώτης φύσεως.

Τοῦ ἀγίου κυρίλλου.

Ἐι γὰρ τὰ ἐπόμενα πάντα πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἐκείνης διηγεῖται σαφῶς, καὶ φησιν, ἔσθαι μὲν τόδε, συμβήσεται δὲ ἐκεῖνο, εἴτα τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ὁ τὰ πρὸ αὐτῆς εἰδώς καὶ ταύτην ἐπίσταται. μετὰ γὰρ τὰ εἰρημέτα ὑπ' αὐτοῦ τίθησιν, ὅτι τέλος
b 3 τοῦτο ἐστὶ.

ς) Io. 16, 15.

δ) Io. 10, 15.

η) Nescio, an haec αὐτολεξεὶ legantur in N. T. eiff sententia in eo reperiatur.

ς) Colass. 2, 3.

η) Vide Tom. I. p. 587. E. ad p. 588. C.

ἐσί. τέλος δὲ, τί ἂν ἕτερον εἴη, ἢ πάντως ἡ ἐσχάτη ἡμέρα, ἣν ἀγνοεῖν ἔφησεν οἰκονομικῶς, ἀποσάζων πάλιν τῇ ἀνθρωπότητι τὴν αὐτῇ πρέπουσαν τάξιν. ἀνθρωπότητος γὰρ ἴδιον, τὸ μὴ εἰδέναι τὰ μέλλοντα.

Κατὰ τὸν ὅρον καὶ λόγον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡγνότες τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν ἐκείνην ὁ σωτὴρ, καὶ ὁ τοῦ χριστοῦ ἀνθρωπότης, κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν ἡγνότες τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τοῦ τέλους· κατὰ δὲ τὸν λόγον τῆς πρὸς τὴν θεότητα αὐτοῦ καὶ ὑπόστασιν ἐνώσεως καὶ ὑποστατικῆς ταυτότητος κατεπλούτε μετὰ τῶν ἄλλων θείων πλεονεκτημάτων καὶ τὴν γινῶσιν τῶν ἐσομένων.

Ἰστέον, ὅτι τὰ προρρηθέντα κεφάλαια τοῖς ἀγίοις πατέράσι κατὰ τῶν ἀρειανῶν τε καὶ εὐνομιανῶν ἐπονήθησαν. ἡ δὲ τῶν ἀγνοιῶν αἵρεσις ὕπερον συνέστη, καὶ κατ' ἑαυτὴν ἐγένετο παρασυναγωγή, τὸν μονοφυσίτην θεμίσιον ἀρχηγὸν ἔχουσα καὶ διδάσκαλον.

Τίτλος. κ.

Κατὰ Ὠριγένην,

Ἀσώματον πρὸ τῆς παραβάσεως κτιθῆναι τὸν πρωτόπλαστον δογματίσαντος, μετὰ δὲ τὴν ἐκπτώσιν τοὺς δερματίνους αὐτῷ περιτεθῆναι χιτῶνας, ἥτοι τὴν σάρκα· προὔπαρχειν τὲ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, καὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν πολλὰ σώματα μετενδύεσθαι· καὶ τέλος ἔχειν τὰς μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κολάσεις· καὶ τοὺς δαίμονας ἀποκαταστῆναι πάλιν εἰς τὴν προτέραν τάξιν· καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀνθρώπους δικαιωθῆναι· καὶ μὴ ἀνίστασθαι τὰ σώματα τῶν ἀποθνησκόντων· καὶ παυθῆναι ποτε τὴν τοῦ χριστοῦ βασιλείαν· καὶ ἄλλα τινὰ ληρήσαντες.

Ἐι ἀσώματος ἦν πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ πρωτόπλαστος, πῶς ἔλεγεν, ἰδὼν τὴν γυναῖκα προσ-
αχθεῖσαν αὐτῷ· τοῦτό μου²⁾ ὅσῳ ἐν τῶν ὅσῳ μου,
καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. ἰδοὺ γὰρ, σαφῶς πρὸ
τῆς παραβάσεως καὶ ὅσα καὶ σάρκα φαίνεται κεκτη-
μένος. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ θεολόγος³⁾ γρηγόριος εἰδὼς,
καὶ τοὺς δερματίνους, φησὶν, ἀμφιέννυται χιτῶνας,
τὴν παχυτέραν ἸΣΩΣ σάρκα, καὶ θνητὴν, καὶ
ἀντίτυπον. διδάσκων, ὡς εἶχε μὲν καὶ πρότερον
σάρκα, λεπτοτέραν δὲ καὶ μέσσην ἀθανασίας καὶ
θνητότητος, καὶ μαλακωτέραν· ἐκόλασε δὲ τὸν λό-
γον διὰ τοῦ ἸΣΩΣ.

Ἐι τῶν πρὸς τι ψυχὴ καὶ σῶμα· ψυχὴ γὰρ,
σώματός ἐστι ψυχὴ, καὶ σῶμα, ψυχῆς ἐστι σῶμα·
τὰ δὲ πρὸς τι, τῶν ἅμα, οὐδέτερον ἐτέρου προϋπάρ-
χον ἢ μεθ'υπάρχον ἐστίν.

Ἐι οὐκ ἐστὶν ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος προϋπαρξίς
ἢ μεθ'υπαρξίς, οὐδὲ μετενσωμάτωσις⁴⁾ τῆς μιᾶς
ψυχῆς, ἡ γούν μετεγγισμός ἐσται. πυθαγόρειος δὲ
τοῦτο Φλυαρία, καὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς ἀλ-
λότριον. ἡ μὲν γὰρ θεία γραφὴ συμφῶνως πᾶσα
διδάσκει, σώματος ἑνὸς ἐκάστην εἶναι ψυχὴν. τῶν
ἐλλήνων δὲ οἱ μὲν, τὰς λογικὰς ψυχὰς εἰς ἀλογίαν
κατήγαγον, ὡς οἱ περὶ τὸν πυθαγόραν, ἄλλοις τε
τῶν ἀλόγων, καὶ χοίρεις καὶ κυτὶ καὶ μουσικ, ἐγκατ-
οικίζοντες· οἱ δὲ, τὰς τῶν ἀλόγων ψυχὰς λογικὰς
ἀντέπλαττον, ὡς ὁ πορφύριος, τὸν ἀετὸν καὶ τὸν
κόρακα καὶ τὴν κοράνην καὶ πολλὰ τοιαῦτα λόγου
καὶ μαντείας μετέχων λέγοντες.

Ἐι ἀληθὴς ὁ χριστὸς, ἡ αὐτοαλήθεια· ἐγὼ γάρ,
φησιν, εἰμὶ⁵⁾ ἡ ἀλήθεια· οὐκ ἔχουσι τέλος αἱ κο-
λάσεις.

b 4

2) Genes. 2, 23.

a) In oratione eis τὰ γενέθλια. p. 230. circa finem.

b) Vide Orig. T. III. p. 468. C. ibique Huetium nota E.

c) Io. 14, 6.

λάσεις. ἐπὶ γὰρ τὰ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, τί τε ἔρῃ τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ τί τοῖς ἐξ ἐναντίων, ἐπήγαγε· καὶ ἀπελεύσονται^δ, οὔτε τις κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ πάλιν εἶρηκεν· ὅτι ὁ^ε) σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεδήσεται.

Εἰ ἀτελεύτητοί εἰσιν αἱ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου κολάσεις, ὥς ἀποδείκνυται, οὔτε τῶν δαιμονίων ἔσται ἀποκατάστασις, οὔτε τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνάκλησις.

Ἡ ἀνάστασις, τῶν κεμένων εἰς γῆν σωμάτων ἔσται ἀνάστασις, οὐ τῶν ψυχῶν, αἵτινες ἴστανται, ταυτῆσι, τὴν οἰκειαν φύσιν ἔχουσι συνεῤῥσαν καὶ ἀδιάλυτον τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας αὐτῶν. ἐσχάτης δὲ καὶ ἄλλως ἀδικίας, τὰ μὲν συναθλήσαντα σώματα ταῖς ψυχαῖς ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν πόνοις, τῶν κοινῶν ἐπάθλων ἀποφερεῖν· τὰ δ' αὖ πάλιν συνεξαμαρτόντα μένειν ἀνεπιτίμητα, μόνας δὲ τὰς ψυχάς, χωρὶς τῶν συνδιαπραξαμένων σωμάτων, ἢ διπλὴν εἰσπραττεσθαι τιμωρίαν, ἢ διπλῆς ἀξιοῦν μισθοποδοσίας. ὅτι δὲ τῶν σωμάτων ἔσται ἀνάστασις, αὐτὰ τὰ εὐαγγέλια τρανῶς ἀπαγγέλλουσι, καὶ ὁ μέγας παῦλος πλατύτερον ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς.

Προδήλως περὶ τῆς τοῦ χριστοῦ βασιλείας προφητεύων ὁ δαυιδ, εἶρηκεν· ὅτι ἡ ἐξουσία^ι) αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, οὐ διαφθαρήσεται. καὶ ὁ γαβριὴλ δὲ, τῇ ἀγία παρθένῳ τὴν τοῦ χριστοῦ γέννησιν εὐαγγελιζόμενος, προσέθηκεν· ὅτι^ς) καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. καὶ τὸ ἱερὸν δ' συμβολὴν τῆς ἁμωμῆτου πίστεως ἡμῶν, ὑπὸ τῶν ἑπτὰ οἰκουμένηων συνόδων δεχθέν τε καὶ φυλαχθέν, φησιν· οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος, δηλονότι τῆς τοῦ

χριστοῦ,

α) Matth. 25, 46. β) Marc. 9, 44.

γ) Daniel. 7, 14. Hunc et proximum locum iunctim etiam laudat infra ad Pf. 109.

δ) Luc. 1, 33.

Χριστοῦ, περὶ οὗ ὁ λόγος, πόσον οὖν οὗτοι πάντας ἀξιοπρότεροι εἶναι ὠριγένους, τέλος ἔχουσιν τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν μυθολογήσαντος;

Ἐλεγεν ὠριγένης, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ μὴ κτίζειν ἐλθὼν εἰς τὸ κτίζειν τὰ τε νοερά καὶ τὰ αἰσθητά, πάντως ἐτράπη ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον. λέγομεν δὲ ἡμεῖς, ὅτι οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἐτράπη, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ κατὰ ταύτην. ἔχε μὲν γὰρ αἰετὴν τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν· ἐξηγήθη δὲ ἡ τριακίτη δύναμις, ὅτε ἦν εἰκός.

Παλαιὸς μὲν ὁ ὠριγένης, ἀνεθεματίσθη δὲ παρὰ τῆς πέμπτης συνόδου, διὸ καὶ εὐλόγως ἐνταῦθα τὰ περὶ αὐτοῦ τέθεται.

II. De Codicibus commentarii in ^{h)} Psalms.

Primus est membranaceus bibliothecae SS. Synodi in fol. num. CXCVI. foliorum CCLXXV. Scriptus videtur Sec. XII. aut XIII. Fuit quondam in monte Atho, in Laura S. Athanasii. In hoc leguntur,

- 1) Fol. 1. Προοίμιον ἐξηγήσεως τῆς βίβλου τῶν ψαλμῶν πατρὸς τοῦ παρόντος βιβλίου.
- 2) a Fol. 6. ad fol. 253. leguntur Psalmi et Odae, quae Psalmis iungi solent, cum interpretatione.
- 3) Fol. 254. Περὶ τοῦ ἀκατάληπτου εἶναι τὸν Θεόν. Μέγα κακόν, τὸ μὴ μένειν εἶπω.

b 5

4) Fol.

- h) Commentarius in Psalmos Graece primum editus est inter opera Theophylacti T. IV. Venet. 1763. Iudicium Ernestii de eo hoc est: Hätte er (der Editor des Theophylacti) doch lieber dieses Euthymii Commentarium über die Evangelien griechisch zu erhalten gesucht, und denselben beigegeben, den die Gelehrten längst gerne gedruckt zu sehen gewünscht hätten. Siehe Theolog. Bibl. Seite 788. Band 5.

- 4) Fol. 257. Συλλογὴ δογματικῶν κεφαλαίων ἀναγκαιοτάτων, ἐκ διαφορῶν πατέρων. Ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος ὁ τὸν πατέρα νοήσας.
- 5) Fol. 268. Κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς ῥώμης, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ ἅγιον πνεῦμα. Ἐι) ἀπλοῦν μὲν τὸ πνεῦμα.
- 6) Fol. 270. Κεφάλαια καιριώτατα κατὰ ἐβραίων, ἔκ τε τῶν τοῦ χρυσοστόμου λόγων, καὶ λοιπῶν πατέρων. Ἐι τινὰ εἶδες ἄνθρωπον.
- 7) Fol. 275. Περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Ἐι-
κότως καὶ κατὰ λόγον.

* * *

Secundus est chartaceus Sec. XV. aut XVI. eiusdem bibliothecae in folio num. CXCVII. foliorum CCLXXXI. Continet Psalmos et Odas cum eadem interpretatione. Incipit a prologo: Πατὴρ τοῦ παρόντος βιβλίου.

Fuit hic quoque recentioribus temporibus in Laura S. Athanasii.

* * *

His duobus Codicibus valde similis est tertius, qui tamen breviora scholia habet. Nescio ergo, utrum Euthymius ipse primo breviora scholia in Psalmos ediderit ac deinde ea copiosiora fecerit, an alius post Euthymium copiosiora scholia in compendium redegerit. Ex specimine hic addito lectores ipsi poterunt ferre sententiam.

Est hic Codex eiusdem bibliothecae in 4. num. CCCXLIV. Scriptus est in charta, Sec. ut videtur, XV. Folia habet CCLXXXVI.

Scholia

- i) Haec capita leguntur etiam in Codice bibliothecae SS. Synodi in 8. num. CCCLIII. Codex est Sec. XIV. in charta bombycina. Habent autem ibi Fol. 104. hunc indicem: εὐθυμίου μοναχοῦ τοῦ ΖΥΓΑ-
ΒΗΝΟΥ κεφάλαια ιβ. εἰς τὸ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς
ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα.

Scholia incipiunt a prologo, diverso a superiori.

Incipit: Ψαλτήριον κυρίας ὁργάνου εἰδὸς ἐστὶ.

Scholia ad priores XIII. Psalmos edidi in lectionibus Mosquensibus. Lipsiae 1779. Vol. II. p. 41. seqq. Interpretationem duarum odarum ex evangelio Lucae ex hoc Codice infra edidi post evangelium Lucae.

Fol. 175. legitur explicatio εἰς τὸ ἅγιον σύμβολον.

Incipit: τί ἐστὶ πίσις; πίσις ἐστὶν ἐλπίζομένων.

Fol. 178. sunt odae in memoriam sanctorum per totum annum. Initium est: Τῆς αὐτολέκτου καὶ θείας διδασκαλίας.

Fol. 280. Est acoluthia τῆς ἀκαθίστου.

Vt autem lectores de his tribus Codicibus indicare possent, adieci hic interpretationem Psalmi CIX. Sed Codicem primum notavi numero 5. secundum 13. tertium 12.

Ψαλμὸς τῷ δαυὶδ] εἴρηται περὶ τῆς τριακίδεως ἐπιγραφῆς πολλάκις. εἰς τὸν χριστὸν δὲ^{k)} καὶ ὁ παρὰ τὸν ψαλμὸς ἀναγέγραπται. 5. 13. εἰς τὸν χριστὸν ἀναφέρεται. 12.

Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου] ὁ θεὸς καὶ πατὴρ πρὸς τὸν θεὸν καὶ υἱόν, μετὰ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν. εἰ δὲ καὶ^{l)} γέγραπται: κύριος^{m)} ὁ θεός σου, κύριος εἰς ἐστὶν: οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦτο τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαβολὴν τῶν οὐκ ὄντων θεῶν. εἶπε δὲ θεοπρεπῶς. καὶ τοῦτο δὲ τὸ ρητὸν ἐμφράττει τὸⁿ⁾ σῶμα τῶν ἰουδαίων. τίνες γὰρ οἱ δύο κύριοι τοῦ δαυὶδ, ὧν ἄτερος

k) δὲ οὗτος ὁ ψαλμὸς. 5.

l) καὶ omittit editor Venetus. Vide Theophylacti operum T. IV. p. 282.

m) Deut. 6, 4.

n) τὰ σώματα. Ven.

ἄτερος^{ο)} ἐκ γατρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγεννήθη καὶ
 ἱερωσύνη τετίμηται,^{ρ)} κατὰ τὴν τάξιν μελχι-
 σεδὲν, οὐκ ἔχουσιν ὅλως εἰπεῖν. 5. 13. ὁ πατήρ
 εἶρηκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ ταῦτα, μετὰ τὴν ἐκ γῆς εἰς
 οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν. ὥσπερ δὲ διὰ τοῦ κύριος
 καὶ κύριος τὸ ἰσότιμον δείκνυται· οὕτω καὶ διὰ
 τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας. ὦν γὰρ ἡ καθέδρα κοι-
 νή, τούτων καὶ ἡ βασιλεία κοινή. τὸ μὲν οὖν
 καθῆσθαι, τὴν ἀνάπαυσιν δηλοῖ καὶ ἀπόλαυσιν
 τῆς θείας βασιλείας· τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν, τὴν γνη-
 σιότητα καὶ ὁμοτιμίαν. 12.

[Κάθου ἐκ δεξιῶν μου] ὥσπερ διὰ τοῦ, κύριος καὶ κύ-
 ριος, τὸ ἰσότιμον δείκνυται· οὕτω καὶ διὰ τῆς
 ἐκ δεξιῶν καθέδρας^{q)} ἐπὶ τοῦ βασιλικῷ θρόνου.
 ὦν γὰρ ἡ καθέδρα κοινή, τούτων καὶ ἡ βασι-
 λεία κοινή.^{ρ)} ἐπισομιζέσθωσαν οἱ ἄνιστον τῷ πα-
 τρὶ τὸν υἱὸν ληροῦντες,^{ι)} ἄρεις καὶ εὐνόμους, ἐπεὶ
 δὲ^{τ)} ὁ θεὸς καὶ πατήρ, ἀσώματος ὢν, οὐκ ἔχει
 δεξιὰ καὶ ἀριστερά· τῶν σωμάτων γὰρ ταῦτα
 λοιπὸν τὸ μὲν καθῆσθαι, τὴν ἀνάπαυσιν δηλοῖ
 καὶ ἀπόλαυσιν τῆς θείας βασιλείας· τὸ δὲ ἐκ
 δεξιῶν, τὴν γνησιότητα καὶ εἰσέωσιν καὶ ὁμοτι-
 μίαν. 5. 13.

Ἔως — ποδῶν σου] τοὺς ἰουδαίους, τοὺς Ἕλληνας
 καὶ^{υ)} τοὺς αἰρετικούς καὶ τοὺς δαίμονας. τὸ δὲ
 ἜΩΣ, οὐ πάντοτε ἀντιδιατέλλεται τῷ μέλ-
 λοντι, ἀλλὰ πολλάκις τὸ μέχρι μὲν τοῦδε δη-
 λοῖ, τὸ δὲ ἐφεξῆς οὐκ ἀναίνεται, καθάπερ καὶ
 νῦν. περὶ οὗ καὶ ὁ θεολόγος γρηγόριος ἐν τῷ
 περὶ

ο) ἕτερος. Id. ρ) νεκρόσμηται. 5.

q) τὸ, loco δέ. 5.

ρ) ἐπισομιζέσθωσαν. Ven.

ς) ἄρρειος. Ven.

τ) καί, loco δέ. 5.

υ) καί, omittit. Ven.

περὶ*) υἱοῦ πρώτῳ λόγῳ πεφιλοτόφηκε, καὶ γ) ἡμεῖς ἐν τῷ εὐαγγελικῷ βήτῳ, τῷ ε) ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, τοῖς πατράσιν ἀκολουθήσαντες^{α)} ἡρμηνεύσαμεν. πῶς γὰρ ἂν καὶ φυλαχθεῖν τὸ, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία, ἥτις^{β)} εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφθαρήσεται, καὶ τό[·] καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος; εἰ δὲ ἐνταῦθα μὲν ἀκούεις, ὅτι ὁ πατήρ τίθησι τοὺς ἐχθρούς ὑποπόδιον· παρὰ δὲ παύλῳ, ὅτι ὁ υἱός· δεῖ γάρ, φησιν, αὐτὸν ε) βασιλεύειν, ἄχρις ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· μὴ θρομβηθῇς. κοινὴ γὰρ ἀμφοῖν ἡ ἐνέργεια καὶ κοινὰ τὰ κατορθώματα. πάντες^{α)} δὲ ὑποταγῇσονται, οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δὲ ἄκοντες, ὅταν αὐτὸν ἴδωσιν ἐξ οὐρανοῦ καταρχόμενον. περὶ οὗ σαφέστερον ἐδίδαξε παῦλος. ὑποπόδιον δὲ, ἀντὶ τοῦ ὑποτεταγμένους. 5. 13. ἐνταῦθα τὸ ΕΩΣ, καθάπερ καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς, τὸ μέχρι τοῦδε δηλοῖ, τὸ δὲ ἐφεξῆς οὐκ ἀναίνεται. τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ἐχθροὶ δὲ χριστοῦ, οἱ μὴ πιστεύοντες αὐτῷ, καὶ οἱ πιστεύοντες μὲν, οὐκ ὀρθῶς δὲ, καὶ οἱ δαίμονες, οἱ πάντες ὁμοῦ ὑποταγήσονται τῷ χριστῷ. τοῦτο γὰρ

α) περὶ υἱοῦ omittit, cum tamen sit in versione Latina. Ven.

γ) Ex his et similibus locis commentarii in Psalmos efficitur, Euthymium esse auctorem commentarii, a nobis editi in euangelia. Vide ad Matth. 1, 25. Simul quoque intelligitur, commentarium in euangelia prius scriptum esse.

ε) τῷ abest. Ven.

α) ἡρμηνεύσαμεν. Ven.

β) εἰς τὸν αἰῶνα omittit. 5. Vtrumque locum, Danielis et Lucae, iunctim etiam laudat supra in panoplia Tit. 20.

ε) 1 Cor. 15, 25.

δ) γὰρ, loco δε. Ven.

γὰρ δηλοῖ τὸ ὑποπόδιον τεθῆναι αὐτοὺς. ὑπατάττει δὲ καὶ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός. κοινὴ γὰρ ἀμφοῖν ἡ ἐνέργεια. 12.

Ῥάβδον — σιών] ἡ ῥάβδος, ποτὲ μὲν εἰς σύμβολον κολάσεως παραλαμβάνεται, ὡς ^{e)} τό· τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ; ποτὲ δὲ, εἰς ποιμαντικὴν, ὡς τό· ποιμανεῖς ^{f)} αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· ποτὲ δὲ, εἰς βασιλείαν, ὡς τό· ἐξελεύσεται ^{g)} ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης ἰεσσαί· ποτὲ δὲ, εἰς δύναμιν, ὡς τὸ προκείμενον ῥητόν. ἔξαπέστειλε γὰρ κύριος τῷ χριστῷ, ὡς ἀνθρώπῳ, δύναμιν ἐκ σιών, τῆς ἐν οὐρανοῖς ἢ ἐκ σιών, τῆς ἐν ἱερουσαλῆμοις. ἐκείθεν γὰρ ἤρξατο καὶ ἡ τῶν κατορθωμάτων δύναμις καὶ ἡ τοῦ κηρύγματος. νοηθεῖν δ' αὖν ῥάβδος δυνάμεως, καὶ ὁ σαυρός. τί γὰρ αὐτοῦ δυνατώτερον, οὕτως εὐχερῶς τροπουμένου τοὺς ἐχθρούς; 5. 13. ἡ ῥάβδος, πῶς μὲν, τὴν κόλασιν δηλοῖ· πῶς δὲ, τὴν ποιμανσιν· πῶς δὲ, τὴν βασιλείαν· ἐνταῦθα δὲ τὴν δύναμιν. δύναμιν δὲ Φησι δυνάμεως, τὴν ἐπιτεταμένην δύναμιν. σιών δὲ νοητέον, τοῦ οὐρανοῦ, ἢ καὶ τὴν κάτω ἱερουσαλήμ, ὅθεν ἡ τῶν κατορθωμάτων δύναμις ἤρξατο καὶ ἡ τοῦ κηρύγματος. 12.

Καὶ κατακυριεύει — ἐχθρῶν σου] ὑποτάττων αὐτοὺς καὶ κατεξουσιάζων καὶ τῇ ζεύγλῃ τῶν εὐαγγελικῶν σου νόμων ὑπάγων. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ παράδοξόν, ὅτι μίσην τῶν ἐχθρῶν ἐναπειλημένοι πανταχόθεν οἱ ἀπόστολοι ^{h)} περιεγίνοντο, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐκράτουν, ἀλλ' ἐπιτατικώτερον ⁱ⁾ κατέκράτουν. 5. 13.

Μετά

e) 1 Cor. 4, 21. Ven. ὡς ταῖς.

f) Pl. 2, 9. g) Isf. 11, 1.

h) περιεγίνοντο. Ven.

i) ἐπιτακτικώτερος ἐκράτουν. Ven. Maior. Virget enim compotum κατακρατεῖν.

Μετὰ σοῦ — δυνάμεώς σου] ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε ἡ δύναμις σου δέικνυται, τότε μετὰ σου¹⁾ ἡ ἀρχὴ· τουτέστιν, ἐν σοὶ ἡ βασιλεία, οὐκ ἔξωθεν ἐπιγενομένη,²⁾ ἀλλ' ἐνοῦσα τῇ φύσει τῆς Θεότητός σου. [εἴη³⁾ δ' ἂν ἀρχὴ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς αἷτιος πάντων, ἦτοι δημιουργός, ὅς ἐστι μετὰ τοῦ πατρός.] ἡμέρᾳ δὲ δυνάμεως, ἡ τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας καὶ τῶν ἀπείρων θαυμάτων, ἡ ἢ τῆς δευτέρας καὶ τῆς ἐσχάτης σάλπιγγος, τῆς ἀνισώσεως τοὺς νεκρούς. 5. 13. ἐν σοὶ ἡ βασιλεία, οὐκ ἔξωθεν ἐπιγενομένη, ἀλλ' ἐνοῦται τῇ φύσει τῆς Θεότητός σου. ἡμέρᾳ δὲ δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῷ οἰκείῳ παραστήσει βήματι, ὅτε οἱ ἅγιοι αὐτοῦ λάμπουσιν ὑπὲρ⁴⁾ ἡλίον. 12.

Ἐν ταῖς — ἀγίων σου] ὅτε λάμπουσιν οἱ ἅγιοί σου. τί γὰρ λαμπρότερον τῶν ἀποστόλων, οἱ περιετρεχόν τὴν οἰκουμένην, λάμποντες, ὡς ὁ ἥλιος, ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀκτίσιν; εἰ δὲ ἐνταῦθα τοιοῦτοι, ποταποὶ ἐν τῇ ἀνιστάσει ἔσονται, ὅτε οἱ⁵⁾ δίκαιοι λάμπουσιν,⁶⁾ ὡς ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου Φωνήν; εἴτε γὰρ ἐπὶ τῆς παρελθούσης ἡμέρας, εἴτε ἐπὶ τῆς μελλούσης, ὡς εἴρηται, τοῦτο νοήσεις, οὐχ ἀμαρτήσεις. 5. 13.

Ἐκ

1) σοῦ καὶ ἡ. Ven.

2) ἐπιγενομένη. 5.

3) Quae hic inclusa sunt, ea ab eadem manu in margine leguntur. 5. Sunt ergo Codices commentarii in Psalmos et in Evangelia, in his etiam similes sibi. Videntur enim haec scholia in margine post repetitam Psalmorum lectionem ab Euthymio accessisse.

4) Obiter noto lectionem Symmachi ex Cod. eiusdem bibl. nom. CXCVIII. Μετὰ σοῦ ἐκουσιασμοὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀπορίας σου.

5) Matth. 13, 43.

6) ὡς ὁ ἥλ. λάμψ. Ven. Mox, κατὰ τὴν Φωνὴν κυρίου.

Ἐκ γαστρὸς — ἐγέννησά σε] τὸ μὲν, καθ' οὗ ἐκ δεξι-
 ῶν μου, καὶ τὸ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέν-
 νησά σε, προσώπων τοῦ πατρὸς εἴρηται πρὸς
 τὸν υἱόν· τὸ δὲ, ἐξ ἑβδόμης δυνάμεως, καὶ τὸ, με-
 τὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ, προσώπων τοῦ προφῆτου. καὶ
 τὸ μὲν, ἐκ γαστρὸς, τὸ γνήσιον δηλαδὴ τῆς γεννή-
 σεως· [τὰ^{γ)} γνήσια γὰρ γεννήματα ἐκ γαστρὸς
 τῶν γυναικῶν^{δ)} γεννῶνται·] καὶ τὸ ταῦτόν τῆς
 οὐσίας· τὸ δὲ, πρὸ ἑωσφόρου, τὸ πρὸ τοῦ γε-
 νέσθαι τὸν ἥλιον. καὶ ἐν τῷ ἐβδομηκῶ δὲ πρῶ-
 τῳ ψαλμῷ φησί· πρὸ^{ε)} τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ. τί οὖν; πρὸ τοῦ ἡλίου μόνον ἐγέν-
 νησεν αὐτόν; οὐδεμίαν. ἐπεὶ καὶ ἀλλοτρίῳ φη-
 σί· καὶ^{ς)} ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ^{ν)} ἕως τοῦ αἰῶνος
 σὺ εἶ. καίτοι οὐκ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος μόνον, ἀλλὰ
 καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος. καὶ οὐχ ἕως τοῦ αἰῶνος
 μόνον, ἀλλ' ἀπεράντως.^{γ)} Θεοπρεπῶς οὖν χρὴ
 τὰ τοιαῦτα δεχέσθαι, καὶ τὸ πρὸ πάντων νοεῖν
 ἐκ τούτων, καὶ τὸ προαιώνιον. αἱ δὲ νοοῦντες,
 πρὸ ἑωσφόρου, τὴν^{ω)} νύκτα, καθ' ἣν τὸν χρι-
 στὸν ἐγέννησεν ἡ παρθένος, εὐδοκίᾳ πατέρες καὶ
 συνεργεῖα πνεύματος ἁγίου, κακῶς ἄρα νοοῦσιν.
 ἔδει γὰρ εἰρηθεῖν, πρὸ ἀνατελλῆς^{α)} ἑωσφόρου,
 καὶ μὴ πρὸ ἑωσφόρου μόνον. αἰεὶ γὰρ τὸ πρὸ
 ἡλίου

γ) Inclusa, ab eadem manu leguntur in margine. s.
 Ven. habet mox, post οὐσίας.

δ) ἀπογεννῶνται. Ven.

ε) Pl. 71, 17.

ς) Pl. 89, 2.

ω) καὶ abest. Ven.

γ) ἀπεράντος. Ven. Mox, τὰ τοιαῦτα χρὴ.

α) Ita hic locus explicatur in scholio Codicis eiusdem
 bibl. in 8. num. CCCLXXXVIII. ὅτι μὲν ἐν νυκτί
 οὕτως γὰρ ἔστιν ὁ πρὸ ἑωσφόρου καιρὸς· ὁ χριστὸς ἐτά-
 χθη, τὸ κατὰ λουκᾶν εὐαγγέλιον δίδνυσσι. φησὶ γάρ
 ὅτι τῶν ποιμένων ἀγρυπνούντων κ. τ. λ.

α) ἀνατελλῶν. Ven.

ἡλίου ἀπλῶς, τὸ πρὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ βού-
λεται σημαίνειν, ὥσπερ καὶ τὸ πρὸ ἀνατολῆς
αὐτοῦ, τὸν ὄρθρον.^{β)} 5. 13. διὰ τῆς γαστρὸς,
τὴν φυσικὴν παρέστησε γνησιότητα. μόνος γὰρ
ὁ λόγος γνησιότητι φυσικῇ υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.
διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, πρὸ ἑωσφόρου, τὸ ἄχρονον
ἐδήλωσε τῆς θείας γεννήσεως. 12.

Ὡμοσε κύριος] ὥσπερ ὁ θυμὸς, ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενος,
οὐ σημαίνει πάθος, ἀλλὰ τὴν κίνησιν τῆς τι-
μωρητικῆς δυνάμεως· οὕτω καὶ ὁ ὄρκος αὐτοῦ,
τὴν βεβαίωσιν δηλοῖ, καὶ οὐ τὸν παρ' ἡμῖν^{γ)}
γινόμενον ὄρκον. 5. 13. ὁ μὲν ὄρκος, τὴν βεβαί-
ωσιν δηλοῖ· τὴν μεταβολὴν δὲ, ἡ μεταμέλεια,
γινομένην πολλάκις δι' οἰκονομίας τινάς. τί δὲ
ᾤμοσεν ὁ Θεός; σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, μήτε
ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, κατὰ τὴν Θεότητα, μήτε
ζωῆς τέλος. κατὰ τὴν τάξιν δὲ μελχισεδέκ, ἡ
τοῦ Χριστοῦ ἱερωσύνη. καὶ γὰρ ἄρτου καὶ οἴνου
τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς μετέδωκε, κατὰ τὸν δεῖ-
πνον^{δ)} τὸν μυτικόν, ὡς τοῖς περὶ τὸν ἀβραάμ
ὁ μελχισεδέκ. 12.

Καὶ οὐ μεταμεληθήσεται] οὐ μεταβαλεῖ^{ε)} τὸ δε-
δογμένον, οὐκ ἀλλοιωθεῖ, καθάπερ ποιεῖ πολ-
λάκις ἐπ' ἄλλων δι' οἰκονομίας^{ς)} τινάς. τί δὲ
ᾤμοσεν, ἥτοι βεβαίως ἀπεφῆνατο, ἀκουσον.
5. 13.

ΣΥ

β) Locus Basilii M. quem habet versio Latina, deest etiam in meis Euthymii Codicibus.

γ) γενόμενον. 5.

δ) δεῖπνον μέγαν Codd. non nulli Luc. 14, 16.

ε) μεταβαλεῖ τότε τὸ γενόμενον. 13. quae lectio facile ex altera orta est. Sed illa probanda. Interpres Latinus etiam ita in suo Codice reperit. Habet enim, Non mutabit decretum.

ς) τινάς abest. Ven. Mox τουτέστι, loco ἥτοι.

Σὺ ἱερεὺς — μελχισεδὲκ] ἱερεὺς μὲν, ὡς ἄρτου καὶ
 εἰνους μεταδούς τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ μυστικῷ
 δείπνῳ, καθάπερ ὁ μελχισεδὲκ τὰς παρὶς^{g)} τὸν
 ἀβραάμ, ὅτε ὑπέσχετο ἀπὸ τοῦ πολέμου^{h)}
 αἰώνιος δὲ, ὡς μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς
 τέλος ἔχων, κατὰ τὴν θεότητα, ὡς περ ὁ μελ-
 χισεδὲκ κατὰ τὴν ἰσορίαν. ἀλλὰ μελχισεδὲκ
 μὲν, οὐκ ἔχει ταῦτα, διὰ τὸ παρασιωπηθῆναι
 τῇ ἰσορίᾳ τῆς γραφῆς· ὁ δὲ χριστός, διὰ τὴν
 ἀλήθειαν. [τοῦτο δὲⁱ⁾] τὸ ρητὸν ἡρμήνευσε σο-
 φῶς ἅμα καὶ σαφῶς ὁ μέγας παῖλος ἐν τῇ
 πρὸς ἐβραίους ἐπιστολῇ, ἐνθα καὶ ἄλλας εὐρή-
 σεις ὁμοιότητος. 5. 13.

Κύριος ἐκ δεξιῶν σου] βοηθῶν, ὡς ἀνθρώπων. καὶ ἐν
 τῷ ιε. δὲ^{k)} ψαλμῷ γέγραπται· προωρώμην^{l)}
 τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὰ πάντας, ὅτι ἐκ δεξι-
 ῶν μου ἐσίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. 5. 13. βοηθῶν
 σοι, ὡς ἀνθρώπων. 12.

Συνέθλασεν — βασιλεῖς] περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρί-
 σεως ὁ λόγος, ὅτι συντρίψει τοὺς ἀσεβεῖς βα-
 σιλεῖς ἐν ταῖς ἀποτεταγμέναις κολάσεσιν. εἰ
 δὲ τοὺς βασιλεῖς, δῆλον,^{m)} ὡς καὶ τοὺς ἄλλους
 πάντας. 5. 13. ἀντιχρονικῶς.ⁿ⁾ ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 γὰρ τῆς κρίσεως συντρίψει τοὺς ἀσεβεῖς βασι-
 λεῖς, ἐν ταῖς ἀποτεταγμέναις κολάσεσι. δῆλον
 δὲ, ὅτι καὶ τοὺς ὑπηκόους τῇ ἀσεβείᾳ αὐ-
 τῶν. 12.

Κρινεῖ

g) τὸν abest. Ven. Mox ὑπέσχεσαν.

h) εἰς αἰῶνα δέ. Ven.

i) Quae hic inclusa sunt, solus s. habet. Desunt etiam
 apud interpretem Latinum et in edit. Ven.

k) δὲ abest. Ven.

l) Verf. s.

m) ὡς omittit. Ven.

n) Id est, praeteritum pro futuro, tempus pro tem-
 pore.

Κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι] κρινεῖ τὰ ἔθνη, ἢ κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, τοὺς ἀξίους κρίσεως. 5. 13. κρινεῖ τὰ ἔθνη. 12.

Πληρώσει πτώματα] πληθυνεῖ πτώσεις, πολλοὺς καταβάλλων, ὅσοι κακῶς ἴσαντο. 5. 13. πολλοὺς καταβαλεῖ. 12.

Συνθλάσει — πολλῶν] κεφαλὰς πολλῶν, τουτέστι πολλούς. ὁ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω περὶ τῶν βασιλέων ἰδικῶς, τοῦτο λέγει νῦν καθολικώτερον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. οὐ μόνον δὲ ταῦτα νοοῦνται περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλως διδάσκουσι τὴν ἀνυπόστατον ἰσχὺν αὐτοῦ, ὅτι, ὅταν^{ο)} ὀργισθῇ, συνθλάσει βασιλεῖς καὶ πάντα ποιήσει. 5. 13. ἀντὶ τοῦ πολλούς, περιφραστικῶς. 12.

Ἐκ χειμάρρου — πίεται] ἐνταῦθα τὴν^{ρ)} εὐτέλειαν προωγρενεῖ τῆς διαίτης αὐτοῦ, ὅτι λιτὸν βίον μετιών, ἐκ χειμάρρου πίεται,^{q)} τοῦ ἐν ὁδῷ ῥέοντος, ἢ ἐν ὁδῷ ὀδεύων πίεται. ἀναγωγικῶς δὲ, χείμαρρον^{γ)} μὲν νοήσεις, τὸν χειμῶνα καὶ τὴν σύρρυσιν καὶ πλημμύραν τῶν πειρασμῶν· ὁδὸν δὲ, τὸν παροδικὸν τοῦτον βίον· πόσιν δὲ, τὴν μέθεξιν, ὅτι πειραδιθήσεται. 5. 13. πειραδιθήσεται, καὶ διὰ τοῦτο δοξαδιθήσεται. χείμαρρος γάρ, ὁ πειρασμός· ὁδὸς δὲ, ὁ παρὼν βίος· πόσις δὲ, ἡ μέθεξις· ὑψωμα δὲ κεφαλῆς, ὁ δοξασμός. 12.

Διὰ — κεφαλὴν] διὰ τὴν εὐτέλειαν καὶ ταπείνωσιν ὑψωθήσεται καὶ δοξαδιθήσεται, εἰς οὐρανούς
c a
ἀνελ-

ο) ὅτε. Ven.

ρ) τὴν omittit. Ven.

q) post πίεται, repetit, ἐκ χειμάρρου. 5.

γ) χείμαρρον. Ven.

ἀνελεθῶν καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. οὐ μόνον γὰρ οὐδὲν αὐτὸν ταῦτά παρεβλαψεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὕψος ἀφρατον ἀνήγαγεν. 5. 13.

III. De aliis Euthymiis, quorum fit mentio in Codicibus Mosquensibus.

a) Euthymius Monachus de Apostolo Thoma scripsit. In Codice bibl. S. S. num. XXVI. in fol. qui est membranaceus Sec. X. aut XI. folio 64. ita legitur: Ἐυθυμίου τοῦ ταπεινοῦ μοναχοῦ ἐγκάμιον εἰς τὸν ἅγιον Θωμᾶν τὸν ἀπόστολον. Incipit, Ἡ πηγὴ τῆς σοφίας. Additur praeterea, μηνὶ ὀκτωβρίῳ. 5.

b) Euthymius Abbas. In Codice eiusdem bibl. in fol. num. XLI. qui est membranaceus Sec. XI. aut X. ita reperi.

Folio 39. Πρόλογος τοῦ ὁ ἐν ἁγίοις πατρὲς ἡμῶν εὐθυμίου. Index est: Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ ἀληθῶς ἐναρέτῳ πατρὶ πνευματικῷ ἀββᾷ γεωργίῳ, πρεσβυτέρῳ καὶ ἡγουμένῳ, θεαρέτως ἡσυχάζοντι ἐν τῷ κατὰ σκυθέπολιν τόπῳ, καλουμένῳ βεελλὰ, κύριλλος πρεσβύτερος, ἐν κυρίῳ χαίρειν. Initium: Πίστις προηγείτω.

Folio 40. Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὲς ἡμῶν εὐθυμίου. Initium: Ὁ μοναγενὴς υἱός. Haec vita diuisa est in capita. Sed in hoc Codice est mutila. Deficit enim capite L. Plura de hoc monuit Fabric. Bibl. Gr. Vol. IX. pag. 78.

c) Euthymii vita Hierothei.

Codex

d) Hic prologus non scriptus est ab Euthymio, sed ab Cyrillo, ut mox apparebit, in honorem Euthymii, legiturque ante eius vitam.

Codex eiusdem bibl. in fol. num. CLXXXI. chartaceus Sec. XVI. ita habet folio 330. Ἐυθυμίου ἐλαχίστου δούλου ἰησοῦ χριστοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον τοῦ χριστοῦ ἱερόθεον. Initium: Ἱερόθεον ἐπαινέσομαι. Memoria huius celebratur in ecclesia Graeca Octobr. IV.

d) Euthymius Episcopus.

In Codice eiusdem bibliothecae in 4. num. CCCL. qui est Sec. XIV. in charta bombycina ita habetur.

Fol. 388. Τοῦ αὐτοῦ κυρίου^{t)} ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον εὐθύμιον, ἐπίσκοπον μαδεύτων. Initium: Ἐπιτιμαῖν δικαίως ἡμῖν οἶμαι.

e) Euthymius Tornice.

Codex typographi Synodalis num. XIII. in 4. chartaceus, partim Sec. XVI. partim XV. scriptus, ac deinde in vnum volumen collectus, folio 188. ita exhibet: Τοῦ τορνίκη κυροῦ εὐθυμίου εἰς τὴν αὐτήν. Nimirum, εἰς τὴν ὁσίαν μαγρίαν τὴν αἰγυπτίαν. Initium: χρώμασι λεπτοῖς.

* * *

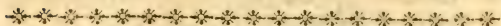
Haec de Euthymio et de Euthymiis. Nunc nihil magis opto, quam vt hic Euthymii in euangelia commentarius, ab tot clarissimis viris commendatus, quam plurimis vtilitatem praestet, et vt aliquando eiusdem commentarii in epistolas Paulli et Catholicas reperiantur et edantur. Nam in epistolas Catholicas ex

c 3

tota

t) Hoc refertur ad fol. 378. vbi legitur: γεωργίου, τοῦ ὕπερον γεγονότος πατριάρχου κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸν ἅγιον γεώργιον. Est ergo Georgius Cyprius, de quo Fabric. Bibl. Gr. Vol. VI. p. 579.

tota antiquitate nullum adhuc memoratu dignum nacti sumus commentarium. Scribebam Viteinbergae d. VII. Iul. 1790.

Richard Simon Histoire Critique des principaux Commentateurs du Nouveau Testament. a Rotterdam Chez Reinier Leers. 1693. 4.

Chapitre 29. pag. 409. seqq.

Du Commentaire sur les Evangiles qui a été imprimé en Latin seulement sous le nom du Moine Euthymius, et dont il y a deux Exemplaires Grecs dans la Bibliotheque du Roy.

Il y a peu de Commentateurs Grecs qui aient interprété le texte des Evangiles avec autant d'exactitude et de jugement, que l'Auteur qu'on nomme ordinairement Euthymius. *Græcus autor*, dit^{a)} Maldonat, *Euthymius, et in verborum proprietatibus observandis diligentissimus*. Il recherche avec beaucoup de soin le sens literal, et la signification propre des mots. Nous n'avons cependant aucune preuve évidente que le Commentaire qui a été publié sous le nom de ce Moine, lequel vivoit au commencement du XII. siecle, soit en effet de lui. Jean Hentenius qui l'a traduit en Latin sur un Ms. Grec, qu'il avoit trouvé dans

a) Comment. in Matth. Cap. 17. vers. 8.

dans une Bibliothèque d'Espagne, ne fait pas lay-même à qui l'on doit attribuer cet Ouvrage. Il avertit dans sa Préface que plusieurs croyoient qu'il étoit d'Oecumenius, dont nous avons un recueil semblable sur les Actes des Apôt., et sur toutes les Epîtres. *Plurimis sane audior hic fuisse videtur Oecumenius, qui similia Commentaria ex eisdem collegit auctoribus in acta Apostolorum, in Epistolas quae Catholicae nuncupantur, ac in Paulinas omnes, ut certis quibusdam argumentis colligitur, etiamsi nec ibi voluerit suum nomen exprimere.* Il est assez probable que ces deux excellens Ouvrages sont d'une même main: mais il n'est pas tout-à-fait constant, comme il paroîtra de la suite de ce discours, que ce dernier recueil soit d'Oecumenius. Ce qui pourroit décider ce fait, c'est qu'Euthymius est cité par Saint Thomas au commencement de sa Chaîne sur Saint Luc. Mais le nom d'Euthymius qui est rapporté en ce lieu-là dans cette Chaîne, est une addition qui ne se trouve point dans les bons exemplaires, puis qu'elle n'est pas même dans les premières éditions.

C'est une chose étonnante, qu'on n'ait rien publié en Grec (si l'on excepte un fragment de la Panoplie, et une Préface sur les Pseaumes) des livres de ce savant homme; et que nous n'en ayons même que des versions Latines peu exactes; au moins de son Commentaire sur les Pseaumes et de sa *Panoplie*. Le P. Labbe qui avoit appris qu'ils étoient tous en MS. dans quelques Bibliothèques, souhaitte avec passion qu'on les fassé imprimer en Grec et en Latin. *Quisquam ne^b) erit qui haec et quae praeterea dicuntur latere MSS. in Bibliothecis doctissimi interpretis monumenta, tandem ornatè et Graecè simul ac Latine*

c 4

evul-

b) Labb. Diss. de Scriptor. Eccles. T. I. p. 312.

evulget? La seule Bibliothèque du Roy où ils sont tous, et même plus d'une fois, auroit pu satisfaire à sa curiosité.

On trouve dans cette Bibliothèque deux exemplaires fort exacts du seul Commentaire des Evangiles, qui est le plus rare. Un de ces MSS. qui vient de la Bibliothèque du Cardinal Mazarin, a au commencement le nom de *Nicetas de Serfes*, comme si ce Nicetas dont le nom est aussi à la tête de quelques Chaînes Grecques sur les Evangiles, on étoit l'Auteur. Mais on remarquera que ce nom a été écrit après coup, et d'une main plus nouvelle que le corps du MS. dont voici le titre entier. *c) Explication de l'Evangile de S. Matthieu, qui a été recueillie avec beaucoup de travail, principalement des Commentaires de Saint Jean Chrysostôme, et aussi d'autres differens Peres: Ammonius qui a fait ce recueil y ayant mis aussi quelque chose du sien.* Quoy qu'on ne lise dans le MS. que *ἀμ.* Am. et que le reste du mot soit effacé, je ne doute point qu'il ne faille lire Ammonius, dont le nom est souvent dans les Chaînes Grecques sur le Nouveau Testament, et qui est un Auteur du 5. Siecle, à moins que ce ne soit quelque autre Ammonius qui ait vécu depuis.

L'autre exemplaire MS. de la Bibliothèque du Roy a un titre tout-à-fait semblable, si ce n'est qu'il est attribué à Theophylacte Archevêque de Bulgarie. Je le produis icy entier afin qu'on en puisse mieux juger. *Ερμηνεία d) τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου*
λίβ

c) Ερμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου Φιλοπόνως ἐρανισθεῖσα, μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ διαφόρων πατέρων, συνεισενεγνόντος τινὰ καὶ τοῦ ταύτην ἐρανισαμένου ἀμ. Ita Cod. MS. Bibl. Reg. n. 2401.

d) Ita Cod. MS. Bibl. Reg. n. 2393.

λίς φιλοπόνως ἐρανιδεῖσα, μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου· ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ διαφόρων ἄλλων κατέρων, συνεισενεγκόντος τινὰ καὶ τοῦ ταύτην ἐρανισαμένου ἱερωτάτου βελγαρίας. Ce qui a pu faire croire que Theophylacte est l'auteur de ce docte Commentaire, c'est qu'il y a plusieurs choses tour-à-fait semblables dans ces deux Ecrivains, même jusqu'aux expressions, comme si l'un avoit copié l'autre. Aussi ne se pouvoit-il faire presque autrement dans un recueil qui étoit principalement tiré de St. Chrysostôme. Euthymius néanmoins (car c'est ainsi que nous le nommerons toujours) est plus exact et plus judicieux que Theophylacte. Il s'éloigne moins du texte des Evangelies, et il ajoûte de plus de tems en tems des remarques critiques. Les extraits qu'on en va donner le feront mieux connoître.

Il dit à la fin de sa Preface, que S. Matthieu qui est le premier des Evangelistes a publié son ouvrage huit ans après l'ascension de Jesus-Christ, qu'il l'a écrit en Ebreu aux Juifs nouvellement convertis, et qu'il a été en suite traduit en Grec, ὕπερ ἐν δὲ μεθρημηνέυθη πρὸς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον. On lit quelque chose de semblable dans^{e)} Theophylacte, qui est moins exact en ce qu'il dit après quelques autres, que S. Jean est l'auteur de cette traduction Grecque, μετέφρασε δὲ τῷτο ἰωάννης ἀπὸ τῆς ἐβραϊδος γλώττης εἰς τὴν ἐλληνίδα, ὡς λέγουσι. Comme il n'y a rien de certain là-dessus, Euthymius a eu plus de raison de ne parler de cette version qu'en general. On lit icy à la marge du Ms. qui porte le nom de Theophylacte παρὰ Ἀμμωνίς, comme si cet endroit avoit été pris d'Ammonius; et c'est apparemment ce

e) Pag. 2. D. edit. Paris. 1631. fol.

qui a donné occasion à quelques Grecs d'attribuer le recueil entier à Ammonius.

Le verbe Grec παραδειγματίσαι, qui est exprimé dans nôtre Vulgate par *traducere*, signifie selon luy mener quelqu'un devant les juges en denonçant son crime.^{f)} Un homme, dit-il, étoit censé παραδειγματίσαι, denoncer sa femme, lors que la soupçonant il la produisoit devant le Sanedrin, et qu'il l'accusoit, la faisant ainsi sortir publiquement de sa maison. C'est ce que S. Chrysostôme appelle, ἐκπομπεύειν^{g)} καὶ εἰς δικαστήριον ἄγειν.

Les Juifs qui entendent ce passage d'Osée cité par Saint Matthieu,^{h)} j'ai appelé d'Egypte mon Fils, de leur retour d'Egypte, objectent aux Chrétiens que l'Evangeliste a détourné le sens de cette Prophetie pour l'accommoder à son dessein. Euthymius leur répond que c'est une des regles de la Prophetie, qu'il y ait souvent des choses qui s'entendent à la lettre de certaines personnes, et qui trouvent leur accomplissement en d'autres. Ce qu'il justifie par des exemples, ὅτι καὶ τοῦτο προφητείας νόμος ἐστὶ, τὸ πολλοῖς ἐξηθῆναι μὲν ἐπ' ἄλλων, πληρωθῆναι δὲ ἐφ' ἑτέρων.

Il remarque judicieusement sur cette expression en ce tems-là, qu'elle ne designe point une véritable suite de tems, puis qu'il s'est passé plusieurs années entre ce qui est rapporté icy, et ce qui precede.ⁱ⁾

C'est

f) Matth. 1, 19. Παραδειγματίσαι δὲ ἐλέγετο, ὅταν ἀνὴρ παρὰ τὸ συνέδριον ἄγε τὴν ὑποταγομένην, καὶ κατηγορεῖ αὐτήν, καὶ οὕτως αὐτὴν φανερῶς ἀπέλυσεν ἀπὸ τῆς οἰκίας.

g) Ita Chrysost. T. VII. p. 53. A. quod Nicetas etiam reperit in Caten. Corderii p. 22.

h) Matth. II, 15.

i) Ἔθος ἐστὶ τῇ γραφῇ τὸ. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἀκολουθῶν λέγειν ἐφ' οὗ ἂν ἐβελήσῃ χρόνου, δηλοῦ-

C'est, dit-il, la coutume de l'Ecriture de dire tout d'une suite *en ce tems-là*, pour toute sorte de tems qu'elle veut marquer, indiquant seulement le tems que les choses qu'elle veut rapporter sont arrivées; comme l'Evangélisme a fait en ce lieu, où il n'a point parlé des fait qui ont été entre l'un et l'autre. Il fait la même observation sur ces mots, ^{k)} *alors on lui presenta un possédé*; ce qu'il est à-propos de considérer; autrement on cherchera de la suite dans les écrits des Evangelistes des Apôtres, en des endroits où il n'y en a aucune. Ils ont joint ensemble plusieurs faits sans avoir égard à l'ordre des tems, aussi bien que les Ecrivains du Vieux Testament.

Il a interprété le mot *εἰς μετάνοιαν* qui signifie à la lettre *à penitence*, comme s'il y avoit *διὰ μετάνοιαν* ^{l)} *à cause de la penitence*: car Saint Jean, dit-il, les batifoit confessants leurs pechez ou se repentant, *ἐξομολογουμένους γὰρ αὐτοὺς, εἶπουν μετανοοῦντας, ἐβάπτισεν*. Il n'a point lu en ce lieu-cy, non plus que Theophylacte, *καὶ περὶ* et dans le feu. Il ajoute même que ce mot n'est que dans Saint Luc. Mais il y a dans les deux MSS. du Roy une scolie qui marque que cette addition, *καὶ περὶ*, signifie une grace plus abondante. Hentenius a lu la même scolie dans son exemplaire: et ainsi les Grecs sont partagez entr'eux sur cette leçon.

Il trouve au Chap. 4. v. 15. de grandes difficultés dans l'explication de la Prophetie d'Isaïe, que Saint Matthieu n'a rapportée qu'en abrégé, et sans garder même l'ordre des paroles. Après avoir eu recours

ση μόνον τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἐν ᾧ γέγονεν, ἡ ἀγγέλου θείου
βούλεται, καθάπερ καὶ νῦν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐποίησε,
τὰ ἐν μέσῳ παραδραμῶν. Ad Matth. Cap. III. v. 1.

k) Matth. Cap. XII. v. 22.

l) Matth. Cap. III. v. 11.

recours au Prophete même, il ajoûte cette reflexion, qu'on appliquera à plusieurs autres passages du Vieux Testament citez dans le Nouveau. Ne^m) vous étonnez point si cet Evangeliste n'a pas produit les paroles entieres du Prophete: car il est bon de savoir en general, que les Evangelistes raportent quelquefois les passages entiers, et qu'ils les abregent quelquefois; qu'ils gardent à la verité quelquefois le sens entier des mots; mais qu'ils en changent quelques-uns qu'ils ne conservent point, quand cela ne doit apporter aucun prejudice au sens du discours.

Au Chap. 8. du même S. Matth. v. 26. où il y a dans le Grec, ἐπετίμησε, que les nouveaux interpretes ont traduit par *repandre*, ou *parler avec menaces*, selon le sens grammatical, il observe qu'il signifie simplement *commander*, ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ ἐπέταξε· ce qui s'accorde avec la version Vulgate. Il a fait une semblable remarque sur le Chap. 12. v. 16. où il y a aussi dans le Grec ἐπετίμησε, et dans la Vulgate *praecepit*, *commanda*.

Au Chap. 10. v. 2. où saint Pierre est nommé le premier entre les Apôtres, il dit que l'Evangeliste l'a mis à la tête des autres, non seulement par ce qu'il étoit plus âgé que son frere André, mais aussi parce qu'il les surpassoit tous en fermeté, Ἀλλὰ καὶ ὡς πάντων διαφορώτερον ἐπὶ τῇ σταθερότητι· et que c'est pour cette raison que J. Christ l'ayant nommé Pierre, ajoûta, *sur cette pierre je bâtirai mon Eglise*.

Sur

m) Ἐι δὲ μὴ ἀνέροιαι τὰ προφητικὰ τέθεικε ῥητὰ, μὴ θαυμάσης. χρὴ γὰρ καθολικῶς γινώσκειν, ὅτι οἱ εὐαγγελισαὶ. ποτὲ μὲν ἀνεροῖαι τῶν ῥητῶν ἀπομνημονεύουσι· ποτὲ δὲ ἀποτέμνουσιν αὐτὰ· ποτὲ δὲ τὴν μὲν τῶν ῥητῶν διάνοιαν ὁλόκληρον ἀποσώζουσι· λέξεις δὲ τινὰς ἀπαρκτηρήτως ὑπαλλάττουσιν, ὅταν οὐδὲν τι κέλλοι τῷ λόγῳ τοῦτο λυμάνεσθαι. Matth. IV. 15.

Sur ces mots, ⁿ⁾ *le Fils de l'homme est le maître, même du Sabbat*, il fait une reflexion qui merite d'être pesée. Après avoir dit que Saint ^{o)} Marc, qui a aussi rapporté cette reponse de nôtre Seigneur aux Juifs, y en a joint une autre qui n'est point dans Saint Matthieu, il ajoûte ^{p)} qu'on ne doit pas être surpris, qu'un Evangeliste infere dans son histoire des choses qu'un autre passe sous silence: car ils n'ont pas écrit leurs Evangiles dans le même tems que Iesus - Christ parloit, pour pouvoir se ressouvenir de toutes ses paroles; mais plusieurs années après. De plus étant hommes, il est vraisemblable qu'ils en ont oublié une partie. C'est là, continue-t-il, la solution qu'on doit donner, lors qu'on trouve des additions et des omissions de cette nature: Quelques - uns aussi d'entr'eux ont omis des choses pour abreger, et il y en a d'autres qu'ils non point jugé nécessaires. Cette observation d'Enthymius est d'une grande étendue.

Ce docte Commentateur a remarqué sur ces mots, πολλοὶ προφῆται, ^{q)} *plusieurs Prophetes*, qu'on peut les entendre de tous les Prophetes en general, parce que le mot de *plusieurs* est souvent dans le N. Testament pour celui de tous πολλοὶ, ἀντὶ τοῦ πάντες ce qu'il confirme par divers exemples. Il
repete

n) Matth. Cap. XII. vers. 8.

o) Marc. Cap. II. vers. 27.

p) Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν, εἰ τὰ μὲν οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς προστίθῃσι· τὰ δὲ ἐκείνος παραλείπῃ. καὶ γὰρ οὐχ ἅμα τῷ λέγειν τὸν Χριστὸν ἔγραψαν τὰ εὐαγγέλια, ἵνα καὶ πάντων θεοῦ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀναμνησκόμενοι ἔχοιεν· ἀλλὰ μετὰ πολλοὺς ὕπερον ἐνιαυτούς· καὶ εἰς, ἀνθρώπους ὄντας αὐτοῦς, ἐπιλαθέσθαι τινὰ καὶ ταύτην ἔχε τὴν λύσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων προσηκῶν τε καὶ παραλείψεων. πολλάκις δὲ καὶ διὰ συντομίαν τινὰ τινες παρελείπανον. ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὡς οὐκ ἀναγκῆα. Ad Matth. Cap. XII. vers. 28.

q) Matth. Cap. XIII. vers. 17.

repete cette observation en d'autres endroits qui sont d'une plus grande importance; comme au Chap. 20. v. 28. où il est dit que Jhesus-Christ est venu pour servir, et donner sa vie en rançon pour plusieurs: il dit^r) que l'Evangéliste a mis en ce lieu-là plusieurs pour tous, selon le stile ordinaire de l'Ecriture: car J. Christ a donné sa vie pour tous, et a racheté tout le monde, bien que plusieurs soient demeurez dans la servitude, parce qu'ils ont voulu y demeurer. Sur ces autres mots, ^r) *C'est mon sang, le sang du N. Testament qui est repandu pour plusieurs*, il observe que dans l'Ancien Testament le sang de l'Agneau n'étoit repandu que pour les seuls Juifs; mais que le sang de J. Christ est repandu generalement pour tous les hommes, le mot de plusieurs signifiant tous en ce lieu. Πολλοὺς γὰρ τοὺς πάντας ἐνταῦθα λέγει.

Il remarque sur ces mots qui sont au même endroit, *Pour la remission des pechez*, que^t) comme l'Ancien Testament avoit des victimes et du sang, de même

ε) πολλοὺς δὲ νῦν, τοὺς πάντας λέγει. πολλάκις γὰρ ἡ γραφή πολλοὺς, τοὺς πάντας, φησὶν· ὑπὲρ πάντων γὰρ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐλυτρώσατο. εἰ καὶ πολλοὶ θέλοντες ἐνέμειναν τῇ δουλείᾳ. Ad Matth. Cap. XX. vers. 28.

ς) Matth. Cap. XXVI. vers. 28.

τ) Ὡς τὸ οὖν ἡ κελευὰ διαθήκη θύματα καὶ αἵματα ἔχεν· οὕτως ἄρα καὶ ἡ καινὴ, τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ δεσπότου. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ταῦτά εἰσι σύμβολα τοῦ σώματος μου καὶ τοῦ αἵματος μου· ἀλλ' ὅτι ταῦτά εἰσιν αὐτὸ τὸ σῶμά μου, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμά μου· λοιπὸν οὖν χρή μὴ πρὸς τὴν φύσιν τῶν προκειμένων ὁρᾶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν δουλειαν αὐτῶν. ὥστε γὰρ ὑπερφυῶς εἰδότες τὴν προκληφθεῖσαν σάρκα, οὕτως ἀπορρήτως μεταποιεῖ καὶ ταῦτα εἰς αὐτὸ τὸ ζωοποιῶν αὐτοῦ σῶμα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τῆμιον αὐτοῦ αἷμα καὶ εἰς τὴν χάριν αὐτοῦ. Ad Matth. Cap. XXVI, vers. 28.

même le Nouveau a le corps et le sang du Seigneur, qui n'a pas dit ces choses sont les symboles de mon corps et de mon sang ; mais elles sont mon corps même et mon sang. Il faut donc ne pas regarder la nature des choses qui sont devant les yeux, mais leur vertu : car comme il a deifié surnaturellement la chair à laquelle il s'est uni, il change de même d'une manière qui ne peut s'exprimer ces choses - là en son corps même qui donne la vie, et en son sang, et en sa grace. L'on a mis icy à la marge du Ms. du Roy conté 2401. la note ω^p , ω^v c'est-à-dire, comme nous l'avons expliqué cy-dessus, $\omega\gamma\alpha\iota\omega\nu\ \nu\acute{o}\eta\mu\alpha$, belle pensée.

Il s'étend encore plus au long sur le mystere de l'Eucharistie, interpretant le verset 35. du même Chapitre.^{x)} Croyons, dit-il, toujours à la parole de Dieu, et n'y contredisons jamais, bien que ce qu'il nous dit paroisse contraire à nos raisonnemens et à ce que nous voyons : que sa parole l'emporte sur ce que la raison et la vûe nous representent. Agissons aussi ainsi à l'égard des redoutables mysteres ; ne regardant pas seulement ce qui est devant nos yeux, mais croyant aux paroles du Seigneur, puis qu'il dit c'est-là mon corps

v) Hoc, et alia huiusmodi signa, cognoscere licet ex Montefalconii Bibliotheca Coislin. p. 300. et ex eius Palaeographi p. 370. vbi figurae sunt expressae.

x) Ἡμεῖς τοίνυν παιδόμεθα πανταχοῦ τῷ θεῷ, καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν· καὶ εἰ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ἐναντίον εἶναι δοκεῖ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς καὶ ταῖς ὁφθαλμοῖς, καὶ ἔσω καὶ λογισμῶν καὶ ὁφθαλμῶν κυριότερος ὁ λόγος αὐτοῦ. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ποιῶμεν, μὴ τὰ προκείμενα μόνον βλέποντες· ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ δεσπότου παιδόμενοι. καὶ ἐπιθήη φησι, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ παιδόμεθα καὶ πιστεύομεν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, αἰσθητὸν μὲν τὸ ὕδωρ· ἀλλὰ νοητὸν τὸ δῶρον, ἢ ἀναγέννησις. Ibid.

corps, et c'est-là mon sang. Soyons persuadés et croyons : car il en est de même du Batême, où l'eau est à la vérité sensible ; mais la regeneration est le don que nous ne connoissons que par l'entendement.

Ces paroles du même y) Chapitre de S. Matthieu, *Le soir étant venu Jesus se mit à table avec ses douze Disciples*, luy donnent occasion de traiter une question qui a été autrefois agitée parmi les Grecs ; savoir si nôtre Seigneur fit alors la Pâque qui étoit ordonnée par la Loy. Il y a eu des Ecrivains Grecs, et entr'autres Philoponus, qui ont soutenu qu'il n'avoit point satisfait à la Pâque des Juifs l'année qu'il mourut. On peut consulter là-dessus la Chronique d'Alexandrie, et la Bibliotheque de Photius, qui font mention de quelques anciens Auteurs qui ont été de ce sentiment : mais S. Chrysostôme ayant soutenu le contraire, la plupart des Grecs l'ont suivi. L'on prendra néanmoins garde que l'auteur de la Chronique d'Alexandrie n'est pas toujours exact. Euthymius qui traite cette question en cet endroit aussi bien que Theophylacte, produit quelques-unes des raisons sur lesquelles on appuyoit l'opinion opposée à celle de Saint Chrysostôme ; et je ne doute point qu'il n'ait eu en vûe Philoponus. La premiere de ces raisons est z) qu'il étoit le treizième jour du mois, au lieu qu'on ne pouvoit manger la Pâque que le qua-

y) Matth. Cap. XXVI. vers. 20.

z) "Οτι τρισκαιδεκάτῃ τότε τοῦ μηνὸς ἦν. ἔδει δὲ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτῃν τὸ πάσχα Φαγεῖν. καὶ ὅτι ὁ μὲν νόμος ἐσῴτας ἐκέλευσεν ἐσθίειν τὸ πάσχα, οὗτος δὲ ἀπέκτεσε. καὶ ὅτι πᾶς ἄρτος ζυμωτὸς ἐξηρεῖτο πρὸ τῆς θυσίας, καὶ πυρὶ κατεκαίετο· νῦν δὲ καὶ ἄρτος παράκειται καὶ διαμερίζεται· καὶ ὅτι ὁππότεν μόνον θείμις ἦν Φαγεῖν, ἐνταῦθα καὶ ζυμὸς παρατίθεται.
Ad Cap. XXVI. vers. 20. Matthaei.

quatorzième: la seconde est que la Loy commande expressément de la manger debout, et il étoit couché: la troisième consiste en ce, qu'on offroit entièrement avant l'immolation de l'Agneau tout ce qu'on pouvoit trouver de pain levé, et qu'on le brûloit; au lieu que dans cette action de Jesus-Christ il y a du pain ordinaire, qu'on distribue en le rompant: la quatrième est, qu'il n'étoit permis de manger que du rôti, et il y a ici une soupe.

Nôtre Commentateur répond à toutes ces raisons en particulier: mais étant prevenu de l'opinion de ceux de son Eglise à l'égard du jour que Jesus-Christ fit la Pâque, ses reponses en sont moins solides. Il avoue que nôtre Seigneur anticipa d'un jour le tems de la Pâque, parce qu'il connoissoit que les Juifs le feroient mourir le quatorzième; étant juste que celui qui étoit le véritable Agneau fût immolé le jour de l'immolation de l'Agneau typique, ou qui n'étoit que la figure. D'où il conclut qu'il accomplit la Pâque Legale, et qu'il donna à ses Apôtres la Pâque spirituelle, Οὕτω γὰρ καὶ νομικὸν ἐπλήρωσε πάσχα καὶ τὸ πνευματικόν.

Il croit qu'on peut prouver de ces paroles, ^{a)} *j'ay eu un grand desir de manger cette Pâque avant que de souffrir*, que Jesus-Christ prevint la Pâque des Juifs. Cela signifie selon luy, j'ay fait toute la diligence possible pour manger cette année la Pâque avec vous, n'ayant point attendu le tems prescrit par la Loy, de peur que la mort que je dois souffrir sur une croix, ne soit un obstacle à la Cène Legale et à la mystique. Ταυτέστι σπουδῇ ἐσπούδασα τὸ τοῦ ἐν-
αυτοῦ τούτου πάσχα φαγεῖν μετ' ὑμῶν, μὴ ἀνα-
μένας τὸν νενομισμένον καιρὸν, ἵνα μὴ τὸ πάθος τοῦ
σταυροῦ κωλύσῃ τὸν νομικὸν δεῖπνον καὶ τὸν μυστικόν.

d

En

^{a)} Luc. XXII. 15.

En second lieu il repond, que pour ce qui est de la maniere de manger, il y a de l'apparence qu'ils mangerent d'abord étant debout, comme il étoit ordonné par la Loy, et qu'ils se coucherent en suite pour souper. A l'égard du pain levé et de la soupe, on les mit sur la table après qu'ils eurent mangé la Pâque: car le 14. jour auquel il étoient defendu de garder quoy que ce soit de pain levé, n'étoit point encore venu. Mais si cela est, ajoûte-t-il, pourquoy les Evangelistes n'ont-ils point parlé de l'anticipation de la Pâque? A quoy il repond, que c'est^{b)} parce qu'il n'étoit point nécessaire qu'ils en parlaissent: car de quelle utilité cela étoit-il pour les Chrétiens? C'est pourquoy ils ont à la verité passé ce fait; mais ils ont traite avec plus d'exacritude ce qui apartient à la Cène mystique, comme ayant necessairement de la liaison avec nôtre creance.

S'il étoit vray comme les Grecs l'assûrent, que Jesus-Christ eût anticipé le jour de la Pâque, il seroit, ce me semble, mieux selon ce principe de nier qu'il eût fait la Pâque Legale, l'Agneau ne se pouvant manger que le 14. jour. Mais S. Chrysostôme et la plûpart des autres Commentateurs Grecs assûrans qu'il a toujours accompli la Loy, comme il le temoigne luy-même, il s'ensuit absolument qu'il a fait la Pâque, aussi bien cette derniere année que les précédentes, et c'est ce qui les embarrasse; au lieu qu'il y a bien moins d'inconveniens dans l'opinion des Latins. En effet le sentiment de ces Grecs, qui ont pretendu que Jesus-Christ n'avoit point mangé cette année la Pâque

b) Διότι οὐκ ἦν ἀναγκαῖον τὸ περὶ ταύτης εἰπεῖν. τί γὰρ ἂν καὶ συνετέλεσε Χριστιανοῖς ἡ ταύτης διήγησις; διὰ ταύτην μὲν παρέδραμον· τοῖς δὲ λόγοις τοῦ μυστικοῦ δείπνου φιλοπονώτερον προσδιέτριψαν, ὡς ἀναγκαῖόν· τανυν καὶ συνεκτικώτατον τῆς ἡμῶν πίστεως. Ibid.

Pâque Juive, a paru si absurde à Maldonat, qu'il n'a pas cru qu'on dût s'arrêter à le refuter, jugeant qu'il étoit manifestement opposé aux paroles des Evangelistes, *Quod cum omnes Evangelistae tam aperte testentur eum Pascha manducasse, refutatione non indiget.*

Pour revenir à Euthymius, le même Maldonat témoigne qu'il est difficile d'exemter de Pelagianisme sa remarque sur ces paroles, *Je^d) ne suis point venu appeller les justes à penitence, mais les pecheurs*, à moins qu'on n'adoucisât son expression: car il fait parler en ce lieu-là Jesus-Christ comme s'il n'étoit point venu pour les justes, qui peuvent d'eux-mêmes se sauver, mais seulement pour les pecheurs qui ont besoin de penitence. L'on ne peut cependant l'accuser de Pelagianisme, parce qu'il a suppose avec les autres Peres Grecs une grace generale qui est donnée à tout le monde, et qu'il a reconnu après eux que la volonté de l'homme, quelque bonne et portée au bien qu'elle soit, ne sauroit rien faire sans la grace.^e) Aussi ce docte Jesuite luy-a-t-il rendu justice, ajoutant qu'il ne condamne nullement l'Auteur qui est orthodoxe, pieux et savant, mais seulement son expression qui paroît trop libre. *Quaquam, dit-il, non auctorem qui et Catholicus et pius et eruditus est, sed auctoris minus cautum loquendi modum damno.*

Il y a plusieurs autres endroits où ce savant Commentateur pourroit être soupçonné de Pelagianisme, auxquels néanmoins Maldonat n'a point touché; ne croyant pas qu'il fallût juger de la doctrine d'Euthy-

d 2

mine

c) Maldonat. Comment. in Matth. Cap. XXVI. vers. 20.

d) Matth. Cap. IX. vers. 13.

e) Euthym. Comm. ad Matth. Cap. XXVI. vers. 28.

Verba infra vide: οὗτε ἀνθρώπινη προθυμία κατορθοῖ
τι χωρὶς τῆς θείας βοήθης κ. τ. λ.

mius par raport à celle de S. Augustin. Il parle le langage de son Eglise dans la remarque qu'il a faite sur ces paroles de Jesus-Christ, *Qu'il eût mieux valu que Judas ne fût point venu au monde.* f) Quelques-uns, dit-il, assurèrent qu'il n'y avoit point de la faute de Judas, puis qu'il a accompli ce qui avoit été déterminé auparavant; ausquels nous repondons qu'il n'a pas trahi son Maître parce que cela avoit été déterminé auparavant; mais il a été déterminé parce qu'il l'a trahi, Dieu ayant prévu tout ce qui devoit arriver: car cet homme devoit être véritablement tel, non de sa nature mais de sa volonté.

Il observe sur ces mots de S. Jean, *Afin* g) *que tous crussent par luy*, que Jean a à la vérité rendu temoignage afin que tous crussent, et que cependant tous n'ont point cru: car la foy n'est pas contrainte mais volontaire, Οὐκ ἐκ βίας γὰρ ἡ πίστις, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως.

Il ajoûte en suite sur ces autres mots, *Il* h) *étoit la lumiere veritable qui illumine tout homme qui vient au monde*: s'il i) illumine tout homme qui vient au monde,

f) Φατί δὲ τινες, ὅτι ἀνέγαλκτός ἐστι, τὸ προκρισμένον ἐπιτελέσας. πρὸς οὓς λέγουσιν, ὅτι οὐ δότι προώριστο, διὰ τοῦτο παρέθηκεν· ἀλλὰ διότι παρέθηκε, διὰ τοῦτο προώριστο, τοῦ Θεοῦ προαιρόμενος τὸ πάντα ἀποβησόμενον. ἔμελλε γὰρ ὅτις ἀποβήσεται τοιοῦτος, οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως. Ad Matth. Cap. XXVI. vers. 24.

g) Ib. Cap. I. vers. 7.

h) Ibid. vers. 9.

i) Ἐι δὲ Φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, πῶς τοιοῦτοι μεμεύηκατο ἑαυτοῖς; τὸ μὲν εἰς αὐτὸν ἦσαν πάντα Φωτίζει· οἱ δὲ μεμευότες ἀφώτιστοι, παρὰ τὴν ἐαυτῶν προαίρεσιν πάνχερσιν. ἡ μὲν γὰρ τοῦ Φωτός χάρις ἡλίου ὄλην ἐπὶ πάντας ἀτλῶς ἐκπέχεται· οἱ δὲ ἀφ' ὧν θέλοντες ἀπολαύσαι τῆς χάριτος, αὐτοὶ τοῦ μὴ Φωτισθῆναι αἴτιοι. Ad Io. Cap. I. vers. 40.

monde, comment est-il resté tant d'hommes qui n'ont point été illuminez? Il répond que pour ce qui est de Jesus-Christ il illumine tout le monde; que s'il y en a quelques-uns qui demeurent sans être illuminez, cela vient de leur volonté: car la grace de la lumiere, ajoute-t-il, a été rapandue généralement sur tous à l'exemple du soleil; mais ceux qui ne veulent point jouir de la grace, sont eux-mêmes la cause de ce qu'ils ne sont point illuminez.

Les Livres du Nouveau Testament étant remplis de particules causales, qui semblent détruire la liberté de l'homme, il remarque à l'imitation des autres Commentateurs Grecs, qu'on ne les doit point considérer comme causales, ayant été mises seulement pour signifier ce qui devoit arriver. C'est en ce sens qu'il explique cette expression de S. Jean, *Asin^a) que cette parole du Prophete Isaïe fut accomplie*, *Κἀνταῦθα*, dit-il, *τὸ ἰσχυρὸν οὐκ ἔστιν αἰτιολογίας, ἀλλ' ἐκβάσεως, ἥτοι πληρώσεως τοῦ μέλλοντος.*

Ce qu'il étend généralement à tous les endroits où cette expression et quelques autres semblables se rencontrent: car, comme il ajoute, les choses que les Prophetes ont prédites ne sont pas arrivées parce qu'ils les ont prédites; mais elles sont prédites parce qu'elles devoient arriver. Il repete la même chose sur ces mots du verset suivant, *C'est^b) pourquoi ils ne pouvoient croire parce qu'Isaïe a dit*, où il remarque en même tems que *ne pouvoir point*, signifie aussi *ne vouloir point*. *Τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι σημαίνει καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι.*

Il ajoute encore une reflexion semblable sur ces autres paroles qui suivent immédiatement après, et

d 3

qui

a) Io. Cap. XII. vers. 38.

b) Io. Cap. XII. vers. 39.

qui paroissent d'abord avoir quelque chose de dur, *Il a^m) aveuglé leurs yeux, il a endurci leur coeur de peur qu'ils ne voyent etc.ⁿ)* Cela, dit-il, est aussi une maniere de parler propre à l'Ecriture, de faire Dieu auteur de ce qu'il ne fait que permettre: car ces mots, *il a aveuglé, il a endurci*, sont la même chose que, *il a permis qu'ils fussent aveuglez et endurcis*, comme ne pouvant plus être gueris: car il ne tire personne par force, chacun ayant sa liberté. Ce qu'il confirme par plusieurs autres expressions tant du Vieux que du Nouveau Testament.

Je n'aurois jamais fait, si je voulois rapporter en detail tous les lieux où ce savant Commentateurs se precautionne, de peur qu'on n'attribuë à Dieu ce qui vient purement de nous. Il assure après avoir conféré avec soin plusieurs passages ensemble, que ce sont des façons de parler propres à l'Ecriture: ce qu'il avoit appris des plus anciens Docteurs de l'Eglise. J'insérerai encore icy la reflexion qu'il a faite sur ces paroles, *Afin^o) qu'il donne la vie éternelle à tous ceux que vous luy avez donnez.* Autant,^p) dit-il, que

m) Ibid. vers. 40.

n) Ἰδίωμα καὶ τοῦτο τῆς γραφῆς, τὸ τὴν παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ, ὡς προᾶξιν αὐτοῦ λέγειν. τὸ γὰρ τετύφλωκε καὶ τὸ πεπώρηκεν, ἀντὶ τοῦ παρεχώρησε τυφλωθῆναι καὶ πωρωθῆναι, ὡς ἀνιάτων. οὐδένα γὰρ ἀνθ' ἐλκει, διὰ τὸ αὐτεξούσιον ἐκείνου.

o) Io. Cap. XVII. vers. 2.

p) Ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ. εἰ δέ τινες οὔτε ἐπίστευσαν, οὔτε ἔλαβον ζωὴν αἰώνιον, τῶν τοιούτων ἐστὶ τὸ ἔγκλημα. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ εὐδόκησεν, ἵνα πάντων ὁ υἱὸς ἐξουσιάζῃ διὰ τῆς πίστεως, καὶ πάντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ γένωνται· καὶ ὁ υἱὸς δὲ πᾶσι διὰ τῶν ἀποστόλων δέδωκε τὸ εὐαγγέλιον τὴν θεογνωσίαν. ἥτις ἐστὶ ζωὴ αἰώνιος, ὡς πρόξενος ζωῆς αἰωνίου· εἰ δὲ μὴ ὑποταγέντες, μηδὲ παραδεξάμενοι, οὗτοι τῆς ἐκείνων ἀπωλείας αἴτιοι. οὐδένα γὰρ ἄκουσα κταυνεργάζει. κίρετή γὰρ ἢ ἀρετή.

que cela est en luy. Si quelques-uns n'ont point cru, et n'ont point reçu la vie éternelle, c'est leur propre faute: car il a plu au Pere que le Fils donnât le pouvoir à tous par la foy, et que tous fussent soumis au joug de ses commandemens. Le Fils a aussi donné à tous par le ministère des Apôtres l'Evangile, qui est la connoissance de Dieu, en laquelle consiste la vie éternelle, comme communiquant la vie éternelle. Mais ceux qui ne sont point soumis, et qui n'ont point reçu cet Evangile, sont eux-mêmes la cause de leur perte: car Dieu ne contraint personne malgré luy; la vertu venant de notre choix.

Enfin j'ay rapporté dans la première partie de cet Ouvrage, les observations critiques qu'Euthymius a faites sur le Chapitre dernier de S. Marc, et sur le 8. de S. Jean lesquelles sont des preuves de sa grande exactitude. Il ne dit pas, comme Hentenius luy a fait dire dans sa version, que les douze versets dont il s'agit en ce lieu-là n'ont été interpretez par aucun Commentateur, mais seulement que S. Chrysostôme n'en parle point, Μηδὲ τὸν χρυσόστομον ὅλως μνημονεύσαι αὐτῶν: car c'est ainsi qu'on lit dans les deux exemplaires manuscrits de la Bibliothèque du Roy. Ce seroit icy le lieu de marquer les autres fautes de ce Traducteur: mais outre que cela seroit long et même ennuyeux, on pourra publier le texte Grec de cet excellent Commentaire avec une nouvelle traduction. Il faut cependant avouer que Hentenius est beaucoup plus exact dans sa version, que celui qui nous a donné en Latin le Commentaire de cet Auteur sur les Pseaumes.

Hentenius de plus a eu un fort bon exemplaire Ms. comme je l'ay reconnu en comparant sa traduction avec les deux manuscrits de la Bibliothèque du Roy, qui sont très-exacts. On y trouve aussi bien que dans le sien des scolies qui y ont été ajoutées, et

qu'il a fait imprimer en caractères Italiques. Ce qui merite le plus d'être considéré, c'est que les Copistes Grecs qui ont écrit ces scolies ne conviennent pas toujours, y en ayant plus dans quelques Mss. que dans les autres. Elles sont à la marge dans un des Mss. du Roy, et dans l'autre en partie à la marge, et en partie dans le corps du livre avec la note *σχολ.* *scolie*; et quelquefois même sans cette note. Cette différente manière d'écrire les scolies que les Grecs ajoutent à la plupart de leurs livres, y a apporté beaucoup de confusion: car il est arrivé dans la suite qu'on a confondu avec le texte plusieurs de ces scolies, comme il me seroit aisé d'en produire un grand nombre d'exemples, tirez de ce Commentaire d'Euthymius. Mais il suffit d'avoir fait cette observation en general, afin qu'on se precautionne en lisant les Commentaires des Auteurs Grecs, ou l'on a inséré plusieurs choses après coup, comme nous avons aussi vû qu'il est arrivé à Theophylacte.

Io. Albertus Fabricius

in Bibliotheca Graeca

Vol. VII. pag. 474. Hamburgi 1727. 4.

Commentarius (Euthymii Zigabeni) in quatuor Evangelia, ex Chrysostomo et aliis priscis Patribus non sine iudicio delectus. Hoc quoque eximium opus nec dum Graece lucem vidit, licet id affirmant viri docti, Caueus, Elias du Pin, atque alii. Latine e praecclaro Codice Bibl. Coenobii Deiparae Virginis Gvadalupensis Ord. D. Hieronymi in regno Castellae, transtulit I. Hentenius, accuratior Zino, Sauloque interpres, cuius versio prodit primum Louanii 1544.

fol.

fol. recusa?) Paris. 1547. 1560. 1602. 8. et in Bibliotheca Patrum Tom. XIX. edit. Lugd.

Duos Codices MStos Graecos huius commentarii similibus qualia Hentenius in suo reperit scholiis instructos in Bibl. Regia Parisiensi euoluisse se testatur Rich. Simon. lib. 3. Historiae Criticae¹⁾ Noui Test. cap. 29. in quorum altero Mazariniano, sed recentioris manus scriptura Nicetae tribuitur, quod non magis credibile, quam eorum coniectura, qui vel Occumenio vel Ammonio nescio cui vel Theophylacto adscribere voluerunt.

Plura loca Graece ex hoc commentario producit Simonius, tum hoc capite tum²⁾ lib. I. p. 120. 145. et lib. 3. p. 84. et magni eum facit in primis, assentiturque Maldonato, qui ad Match. XVII, 8. Euthymium in verborum proprietatibus obseruandis diligentissimum esse obseruauit. Inter scriptores e quibus aurea Thomae Aquinatis Catena in Euangelia collecta est, Euthymii nomen in recentioribus quibusdam editionibus additum, in antiquioribus et in Romana Anni 1670. desideratur. Vide Simonis Hist. Criticam Noui Test. lib. 3. p. 409. et 473.

d 3

Ex

q) A Voigtio in catalogo Hist. Crit. libr. rar. p. 734. et ab aliis memoratur etiam ex Theoph. Sinceri Biblioth. Hist. Crit. Libr. rar. p. 125. seq. editio Parisina anni 1544. in 8. apud Ioannem Reigny. Excudebat Carol. Guillard. Sed in indice huius editionis, quem integrum videtur exhibuisse Voigtius, non legitur: *Liber hic neque Graece neque Latine antea typis unquam excusus est*: quae leguntur in editione Louauensi. Ergo, ut videtur, Louauiensis tamen est princeps, etli reperiatur Parisina eiusdem anni. Forte autem erratum est in numeris, ac pro 1544. legendum est 1547. In tanta libri raritate nihil hac de re certum habeo.

r) Commentatorum.

s) De textu N. Test.

*Ex tomo primo dissertationis
historicae in Bellarminum P. Phil. Labbe.*

Euthymius Zigabenus, monachus Graecus, vixit ineunte seculo XII. superstesque adhuc erat anno 1118. quo Alexius Comnenus Imperator obiit. — Scripsit Orthodoxae fidei Panopliam aduersus omnes haereses, in duas partes tributam, interprete Petro Francisco Zino Veronenſi Canonico: Commentationes in omnes 150. Psalmos, et decem sacrae scripturae cantica, e Graeco in Latinum sermonem conuersas per R. P. Philippum Saulium, Episcopum Brugnatenſem: Commentaria in Euangelia, interprete Ioanne Hentenio Mechlinienſi.

Hic autor a Sixto Senenſi diligens scripturarum expositor, a Cardinale Baronio accuratissimus earundem interpres, a Ioanne Maldonato, in obseruandis verborum proprietatibus diligentissimus appellatur.

Io. Augustus Ernesti

in institutione interpr. N. Test. Pars II.

Cap. IX. §. 24.

Nec praetereundus Euthymius Zigabenus, Panopliae Dogmaticae scriptor, e Sec. XII. cuius Commentarios in Euangelia latine editos a Io. Hentenio habemus, pariter e Chrysostomo maxime, sed tamen et aliis ductos, et doctis valde probatos, vt Sadoletus,^{t)} quem vid. Epist. p. 214. edit. nou. add. Fabric.

t) Apud Sadoletum l. l. in edit. Veron. 1737. 4. nihil nisi hoc reperi: Ab Euthymio, cui ego sententias Basilii, Chrysostomique referenti, in Epistolis Pauli enotandis tribuo permultum.

Fabric. Bibl. Graec. T. VII. p. 474. Et memorantur Codices scripti Comment. in Epist. Paulli, item Catholicas.

Io. Augustus Noesselt

de Catenis Patrum Graecorum. Halae ad Salam.

1762. 4. pap. 23. seqq.

Ex eodem genere *) est Euthymii Zigabeni Sec. XII. monachi monasterii Constantinopolitani, cognominati τῆς περιβλέπτου, panopliae dogmaticae scriptoris, commentarius in IV. Evangelia, quem a Io. Hentenio in coenobio regni Castellae repertum et e graeco in latinum sermonem translatum habemus Tom. XIX. bibl. PP. maximae Lugd. p. 475. seqq. Concinnata est haec expositio ex Origenis, Basilii, Gregorii Nazianzeni et Chrysostomi potissimum scriptis, ea ratione, ut praetermissis omnibus digressionibus, quae vel dictionis venustatem subolent, vel ad corrigendos mores spectant, ea in primis breuiter et succincte tradat, quae ad sensum grammaticum intelligendum maxime faciunt. Quod auctoris nostri consilium cum aliis viris doctis, tum Maldonato praesertim acceptum fuit, qui in com. ad Matth. XVII, 8, in verborum proprietatibus diligentissimum eum esse monuit. Dubitarunt autem alii, vtrum Euthymius, an alius quispiam auctoris laude ornandus sit; ad quos pertinet Io. Hentenius, qui in epist. nuncup. refert, plurimis auctorem huius catenae visum fuisse Oecumenium.

Sed cum illud *videtur* maxime ambiguum sit, ita nec certius quid euincit adducta a Rich. Simone l. c. pag. 410. coniectura, qua Theophylactum auctorem esse

*) Exposuerat proxime ante hunc de Theophylacto.

esse sibi persuadet. Qui enim inter utrumque intercedit consensus, vel a Chrysostomo, tanquam communi fonte, fluxit, vel si singularem dogmatum quorundam tractationem spectes, a stabilitis in ecclesia Orientali fidei capitibus. Verum saepius discedere Euthymium a Theophylacto cum in interpretatione, tum in lectione, exempla comprobant. Ita e. c. cum Theophylacto quidem et aliis codicibus conspirat in lectionibus supra^{x)} memoratis Matth. III, 11. V, 47. Luc. VII, 31. et aliis. Haud raro tamen singulari lectione gaudet, in quibusdam tantummodo N. T. codicibus obuia; ut Ioh. VIII, 40. ubi loco παρὰ τοῦ Θεοῦ Euthymius legit: παρὰ τοῦ πατρὸς isque solus, et XIII. 25. voci ἐκείνους subiungit οὕτως: Cum ergo ille recumberet *ita* super pectus Iesu etc. Quod interpretatur: *Ita sicuti recumbabat, hoc est, non eleuatus; sed tantum conuersus.* Similiter Ioh. XIX, 16. legit ἡγάγον εἰς τὸ πραιτώριον. Matth. XIII, 27. deest σῶ^{y)} et Luc. V, 19. omissumprehendimus διὰ ante ποίας. it. Luc. XXII, 35. recte cum codd. quibusdam omittit καὶ ὑποδαμάτων. Sed cautio hic adhibenda est ac diligentia, propterea, quod omnes lectionum varietates ininime ab Euthymio proficisci, sed multas potius e margine in contextum irrepsisse exploratum est. Refert enim Hentenius in praef. margini exemplaris adscriptas fuisse adnotationes,^{z)} quae deinde in reliquae scripturae ordinem redactae atque post eius particulae textus enar-

x) Pag. 16. Sunt autem hae. Matth. III, 11. omittitur καὶ πῦρι. V. 47. Φίλους, pro ἀδελφούς. Luc. VII, 31. absunt, εἶπε δὲ ὁ κύριος.

y) Servat id uterque Codex meus.

z) Idem quoque de Parisinis Codd. refert Simonius. Id intelligitur etiam ex hac editione et ex Codicibus Mosquensibus. Sed ista additamenta in marginibus scholia spectant, non contextum.

enarrationem, ad quam ponebantur, ab ipso locatae sint. Vnde etiam haud mirum, quod toties cum exemplari ^{a)} Complutensi graeco et Vulgato interprete congruat, praesertim cum ipse editor mala fide in corrigendo subinde egerit. Ita in recensione locorum quorundam, in quibus exemplar Hentenii alia habebat, quam ea, quae vulgo circumferuntur, exemplaria, ipse loco cit. pag. 485. narrat, verba Luc. XIX, 15. οἷς ἔδωκε ^{b)} τὸ ἀργύριον. apud Euthymium non exstitisse; *quod tamen*, inquit, *addidimus sicut quibusdam aliis in locis idem fecimus, quod in aliis exemplaribus et in Complut. editione habeatur.* Hisce naevis facile mederi potuissent editores, si textum Euthymii collegissent e codicibus graecis, praesertim Parisiensibus et Barocciano XXVIII. qui Millio quondam in conquirendis lectionibus magno adiumento fuit. Illud quoque sciendum est, Euthymium iis in locis, ubi argumentum se offert, quod in alio Evangelista iam dilucidatum erat, transmittere lectorem ad dictam expositionem, citato nimirum iuxta Graecorum supputationem capite; cuius allegandi rationis secundum maiora *νεφέλαι* institutae mentionem iniiciens Sixtus Senensis Bibl. S. L. III. p. 166. refert: Euthymius *sen*, *ut quibusdam videtur*, Oecumenius *distribuit Evangelium Matthaei in titulos sen capita* ^{c)} 86. Cuiusmodi distinctiones apud *Marcum* exstant 48. *Lucam* 83. *Iohannem* denique 18.; non numerata sectione de muliere in adulterio comprehensa, quae narratio quanquam a graecis docto-

^{a)} Complutensem editionem Hentenius ad manus habuit, ex qua etiam disputat contra editionem Erasmi. Saepius etiam Versionem Latinam Vulgatam pro Euthymio expressit. In eo autem secutus est consuetudinem illorum temporum.

^{b)} Servat haec uterque Mosquensis.

^{c)} Immo 68.

doctoribus passim omissa, ab Euthymio explicatur.^{d)} Neque etiam intactas relinquit sententias, quibus stant, qui Graecae ecclesiae addictos sese profitentur. Qualis est illa, quae progeniuit contentionem inter graecos et latinos diu olim agitatam: quo scilicet die Christus agnum paschalem comederit? porro doctrina de operum retributione non statim a morte cuiusvis initium capiente, sed differenda ad diem iudicii: denique etiam de Spiritu S. a solo patre procedente, cui opinioni inhaesisse scriptorem nostrum arguunt loca, quibus Spiritum S. a patre procedere adserit, nulla filii facta mentione.^{e)} Reliqua quae Euthymii nomine feruntur scripta, nondum edita, num ab eo profecta sint, exploratum non habemus. Certe quod ad expositionem epistolarum Pauli attinet a nonnullis Euthymio adscriptam, Rich. Simon bibl. crit. de du Pin l. c. pag. 323. eos Euthymium cum Oecumenio commutasse iudicat.

Ioan-

d) Addit vero Euthymius in fine cap. VII. Ioh. *Scire autem oportet, quod ea, quae ab hoc loco habentur, usque ad eum, quo dicitur: Iterum ergo loquutus est illis Iesus, dicens: Ego sum lux mundi, in exactioribus exemplaribus aut non inueniantur, aut obelo confossa sint, eo, quod illegitima videantur et addita. Et huius argumentum est, quod nullus ea sit interpretatus.* Sed minus recte verborum Euthymii sensum percepisse videtur Hentenius, quoniam in duobus MSS. codicibus, huic exemplari admodum similibus, quos commemorat Rich. Simon l. c. pag. 422. verba ita se habent: *Μηδὲ τὸν χρυσοῦμον ὁλως μνημονεύσαι αὐτῶν.* Ita Noesselt in nota ad h. l.

e) Ita ad Ioh. XIV, 10. Et datur quidem a patre, utpote ab illo procedens, mittitur vero a filio quasi co-operans, et non contrarius. Similiter C. XV, 26.: Vide autem, quod mittit quidem eum et filius, tanquam eiusdem cum patre honoris; verum id a patre puta, procedentem. Procedit itaque a patre, tanquam de eius substantia. Noesselt in notis ad h. l.

*Ioannis Hentenii Nechliniensis epistola
dedicatoria.*

*Illustrissimo ac Reuerendissimo Domino D. Francisco
a Bonadilla Episcopo Cauriensi, Archidiacono
Toletano etc. Iohannes Hentenius Nechliniensis.*

S. D.

Si bonum eo praestantius esse quanto communius, nemo est vel mediocriter morali philosophia instructus qui dubitet Praesul amplissime, virtutum ac literarum antistes: non erit etiam qui ambigat, commune bonum priuato esse praeponendum. Idque adeo verum est, ut etiam Christus sacratissimam illam vitam suam vilem habuerit, quo vniuerso generi humano salus adempta possit restitui. Verum ne dicat quispiam Christi opera, utpote diuina, nequaquam in numerum esse redigenda: age et ab Ethnicis quoque paucos de innumeris referamus, qui suam suorumque vitam communi bono posthabuerunt. In primis autem occurrit Iunius ille Brutus, primus Romanae libertatis assertor, qui proprios filios, quod fuissent consilii de reducendis regibus participes, securi iussit percuti: tametsi ex eorum caede graui ipse faucicaretur vulnere: Quis enim amor aequari possit patrum erga filios amor? Nec id sane Vergilium lauit, qui de eo loquitur in hunc modum:

Vis et Tarquinius reges, animamque superbam
Vltoris Bruti, fascesque videre receptos?

Consulis imperium hic primus saeuasque secures

Acci-

Accipiet: natosque pater noua bella mouentes
 Ad poenam pulchra pro libertate vocabit
 Infelix, utcunque ferent ea fama nepotes:
 Vineet amor patriae, laudumque immensa cupido.

P. Decius Mus cum consule T. Manlio Torquato contra Latinos pugnans, quum responsum esset oraculo, Vtrius exercitus imperator legiones hostium, seque super eas deuouisset, eius populi partisque fore victoriam: se ipsum pro communi exercitus salute deuouit.

Idemque fecit filius eius, eodem appellatus nomine, quum iam tertium Consul fuisset, semelque Censor: quorum etiam his verbis Poëta meminit:

Quin Decios Drusosque simul, saeuumque securi

Aspice Torquatum et referentem signa Camillum.

Marcus Curtius praeterea ob populi salutem sese equo inuectum in terrae hiatum iniecit. Sp. Posthumius Consul, qui ignominiosam pacem cum Claudio Pontio Samnitium duce ad furcas Caudinas pepigerat ac sponponderat, autor fuit Senatui, ut se cum collega ac tribunis qui autores sponfionis fuerant, per foeciales nudos vinctosque Samnitibus dederet, quo populus Romanus ab illa pace solueretur.

Q. Ceditius Tribunus militum, quem videtur Titus Liuius Calphurnium Flammam vocare, primo bello Punico cum quadringentis militibus, vel, ut habet Liuius, cum trecentis, nisi fortassis hic alius fuerit, morti se tradidit: ut dum in eos, tumultum quendam capientes, auerterentur hostes, legiones cum Consulibus circumuentae, incolumes ex obsidione liberatae pertransirent. Simile quoque egit Decius Tribunus militum cum consule P. Valerio Cor-

Coruino, iunctus hastatis vnus legionis, (quanquam hos fortuna liberauerit) ne hostes Samnites in eos pugnarent. Inter Lacedaemonios ingens est huiusmodi copia exemplorum: verum praecipui sese mihi offerunt Buris et Spartis, qui ad Xerxen Persarum regem sponte profecti sunt: daturi poenas quas Lacedaemonii iuxta oraculum pendere debebant, eo quod Oratores a Persa missos occidissent. Hi ergo quum ad Xerxen venissent, iusserunt vt se quocunque modo videretur, pro Lacedaemoniis interficeret. Quumque rex pietatem in patriam admiratus, animorumque fortitudinem, liberaisset illos a poena, peteretque vt apud se manerent, Qui possumus, inquit, hic viuere, relicta patria, patriisque legibus ac viris, quorum gratia tantum iter suscepimus morituri? Quid Codri Atheniensium regis mortem referam? qui quum videret regionem suam ferro ignique vastari, nec alio modo iuxta Apollinis oraculum tam graue bellum discuti posset, nisi ipse hostium manu occidisset, idque non solum in totis Atheniensium castris, sed etiam in contrariis percerebuisse, ideoque edictum esset, ne quis Codri corpus vulneraret: depositis imperii insignibus, familiarem induit cultum, ac palantium globo sese obiecit, vnumque ex his falce percussum in sui caedem compulit, vt patriam seruaret: huius siquidem interitu, ne Athenae occiderent effectum est. Huic iam rei finem imponam, si prius hominis Ethnici, nempe Ciceronis de Somnio Scipionis dictum vere Christianum de communis boni magnitudine retulero, qui sic ait: Quo sis Africane alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in coelo ac definitum locum, vbi beati aeuo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia coetusque hominum

iure sociati, quae societates appellantur: harum re-
 ctiores et conseruatores hinc profecti, huc reuertentur.
 His igitur, qui vel seipfos fortiter pro republica mor-
 ti tradiderunt, aut in eius vtilitatem artem aliquam
 quantumuis etiam illiberalem ac sedentariam, siue
 quippiam in ea praecipuum gratumque posteris adin-
 uenerunt, vices rependere cupiens antiquitas: et, qua
 liceret, perpetuam eorum memoriam ab interitu vin-
 dicare, statuas aereas seu marmorea sepulchra erexit.
 Praeterea ethnicorum libros ingenti redemptos precio
 magna fide vel religione potius descriptos, cedrinis
 inclusos capsulis, tum cedri succo oblitos, posterius in
 templis cautissime reponebant: partim vt rei tam sa-
 crae, tamque diuinae custodia non aliis quam ipsis
 numinibus concederetur: partim ne quid situs aut
 caries illa monumenta vitaret. Alii ne hac quidem
 contenti diligentia, codices ceu thesaurum incompa-
 rabilem in altissimis terrae latebris recondebant tanta
 cura, vt nec incendiis, nec bellorum procellis, qui-
 bus omnia sacra prophanaque solent misceri, interi-
 rent, et posteris certe superessent. Porro si hic ho-
 nos est habitus superstitiosis etiam voluminibus, vel-
 uti Numae ac Sibyllae, aut rerum ab hominibus ge-
 starum memoriam complectentibus, quales erant Ae-
 gyptiorum libri: aut aliquam humanae sapientiae
 portionem tradentibus, veluti Platonis et Aristotelis:
 quanto iustius est idem facere Christianos in seruandis
 illorum monumentis? qui sacro afflati spiritu, non
 tam libros, quam oracula nobis reliquerunt? quibus
 lectitandis, pectus non doctrina solum aut dicendi
 facultate, sed virtutibus ac pietate erga Deum implea-
 tur: quum certe Ethnicorum librorum iactura id tan-
 tum efficiat, vt minus eruditi simus, aut minus elo-
 quentes, non vt minus pii.

In his itaque qui veterum autorum ac patrum
 scripta nobis tradiderunt, maxime autem Chrysostomi
 quo

quo nemo in enarrandis sacris voluminibus dexterius versatus est, et quo neminem inuenias magis accommodatum his qui ad munus concionandi sese parant non posteriores tulit Graecus quidam autor: qui cernens veteres sacros autores et praecipue eos qui plurimum laborauerant in enarrandis euangelicae doctrinae libris ad quam docendam filius Dei ad terram descenderat nequaquam pro merito leclitari: siue id librorum multitudine, siue lectorum fastidio, siue temporis acciderit penuria: in vnum collegit volumen, quicquid illi magna codicum turba selectum, circa euangelia reliquerant. Et tamen quum posteris adeo vtile ac amplectendum reliquisset opus, tanta fuit animi modestia quod etiam passim ex eius scriptis luce clarius est perspicere vt sibi id adeo non vindicauerit, quod nec proprium nomen adiiciendum censuerit, sed Chrysostomi potius cum caeteris, quorum ingenuae fatebatur esse potissima, quae in vnum ipse collegisset: quanquam et ipse suo Marte plurima quae et praestantissima erant, adiunxerat, vt hinc coniicias quantum animo dislinderet ab iis, qui in modum corniculae alienis sese ornant ac venditant plumis. Plurimis sane autor hic fuisse videtur Oecumenius is, qui similia commentaria ex eisdem collegit autoribus, in Acta Apostolorum, in epistolas quae catholicae nuncupantur, ac in Paulinas omnes, vt certis quibusdam argumentis colligitur, etiamsi nec ibi voluerit suum nomen exprimere: qua de re pluribus agemus, quum totum illum alterum propediem in lucem dabimus. Hunc itaque Graeca manu descriptum ante multas aetates quod praeter ipsas Euangelistarum nouo modo depictas, iamque propemodum vetustate deletas imagines, multis nobis argumentis innotuit quum casu reperissem in bibliotheca Coenobii Deiparae Virginis a Guadalupe, ordinis diui Hieronymi in regno Castellae, in qua etiamnum delitescit: vt

sunt eius sodalities, praesertim autem celeberrimi illius monasterii coenobitae, non modo Christianae nostrae religionis, verum etiam praestantissimorum semper autorum, potissimum tamen veterum, diligentissimi obseruatores ac cultores, visum est inuidi esse, ne dicam impii, re adeo frugifera pati diutius priuari Latinos. Nec tamen inscius eram, quam duram, quamque arduam adirem prouinciam: partim quidem, quod propriae conscius imbecillitatis, incultique ingenii, habueram semper in animo, nihil in publicum edere: partim vero quod mihi res esset cum eiusmodi libro, quem vel legere non mediocris foret negotii, utpote ignotis ut plurimum exarato characteribus ac compendiis, maxima licet cura ac diligentia: literarum etiam figuris plerumque vel carie ac situ oblitteratis, vel tinearum ac blattarum iniuria semitosis, vel nouo adeo more depictis, ut in formis etiam nosciendis mihi foret repuerascendum. Omitto quod frequenter in orationis contextu non sunt a se inuicem separatae dictiones: et ediuerso eiusdem dictionis litterae aut syllabae plusquam iusto a se inuicem separantur intervallo, adeo ut nec versus syllabam saepius finiat: commata ac incisa vix adduntur, aut ubi nihil opus est apponuntur: quae res plerumque difficultatem gignit non parua. Sciebam praeterea quanto ut in vniuersum dicam sese exponant periculo, qui libros a peregrina lingua traductos in lucem edunt: quos et quam varios suscipiant iudices, quorum plerique, Graecis literis ne a limine quidem salutatis, ob id statim omnia damnant, quod mundum illum rhetoricum prae se non ferant, ignorantes quibus arctetur modis is, qui alienae linguae depositum fideliter reddere cogitur. Summopere enim curandum est ei, qui ab una lingua quippiam transfert in aliam: ne dum sermoni quicrit ornatum, repente pro interprete paraphrasten agat: rursusque ne ita verbis haereat,

reat, ut prioris linguae idiomata aut dialectos retineat: sed quaeque lingua quod suum est habeat: alioqui nec Graece loqui videbitur, nec Latine: idque quod in indoctum iactatum est Comicum, ipsi adaptabitur, quod ex Graecis bonis, Latina fecerit non bona, id quod de multis exulcerato hoc seculo apte quis dixerit. Quis enim sacras iam literas passim non sibi vindicat, antequam discat: torquet, lacerat: suoque intellectui, imo suis affectibus seruire cogit scripturam etiam repugnantem? Et quemadmodum scribimus indocti doctique poemata passim, ita et plerique, quanquam in sua arena foeliciter versarentur, proprios egressi limites, dum sutores, relictis crepidis, ignota quaeque diiudicare conantur, non raro misere hallucinantur. Quid enim medico aut iurisperito cum versione aut interpretatione sacrorum mysteriorum? Quodque longe magis desendum est, dum animo prauis imbuti sunt dogmatis, quae ex Graeco vertunt in Latinum, non satis fideliter tractant: nunc quidem, quod frequenter accidit, cogente harum rerum imperitia: quod tamen, nisi illotis accederent ad contrectanda sacra manibus, facilius posset ignosci: nunc vero, ne suis repugnent dogmatis, aut truncatim, aut prae sensum nobis reddunt. Quod luce clarius ostendemus, ubi alterum tomum Deo propitio in lucem ediderimus, quod, ut spero, breui faciemus. Ob haec igitur aliaeque plurima quae versionem variis exaggerant difficultatibus, non is sum qui non intelligam, quantum huic auctori dignitatis, quantumque splendoris tenebricosus interpretes abstulerim. Sed utcumque sit, sensum tamen me assequutum opinor, licet ipsum nullo cultu adornauerim: verum id nemo sanae mentis in commentariis requireret, maxime ab eo qui, ut praefatus sum, peregrinae astrictus est linguae. Quod si vniuersis satisfacere non potui, facile feram, quum ne mihi quidem ipsi

in omnibus faciam satis. Attamen onus hoc, quamquam meis longe impar humeris, subire aggressus sum, quod alio sese non offerente, grande ducerem piaculum, si fideles diutius tanto fraudarentur thesauro. Quid enim, quod ad evangelicae historiae enarrationem attinet, in Chrysostomo potissimum, deinde et in Origine, Basilio, aut Nazianzeno inuenies, quod hic facillime et succinctissime non proferat? Et Chrysostomo quidem satis patet non eum fuisse scopum, ut euangeliorum aut actionum apostolicarum, seu Paulinarum epistolarum nudum nobis traderet intellectum. Alioqui enim tam vasta in paucos sacrae scripturae libros non reliquisset volumina, sed plebis formandos mores suscepisse magis videtur: et idcirco locos ad plebem tractat communes, et enarrationem homiliis distinguit. Quin et Theophylactus, quanquam is ad historiae seriem magis accedat, non nihil tamen subolet dictionis illum affectasse venustatem: quodque rhetorice dixisse satis cupiat videri, et non soli literae enarrationi haerere. At noster hic autor vnicum hunc habuit scopum, ut euangelicam succincte cunctis aperiret historiam. Quod si ad mores quoque corrigendos nonnihil exhortationis exoptes, id etiam breuiter quidem ac rarius, sed foelicissime tradit hic autor. Quam apte, bone Deus, quum euangelistae plurimum dissidere videntur, ita dissidentia connectit loca, ut ab eodem plane illa videantur esse dicta. Et huic quidem rei nullus, meo iudicio, adeo vtiliter ac serio haecenus inuigilauit. In quo tamen, sicut neque in caeteris, nolim quisquam meis fidem habeat verbis, nisi longe plura in hoc lectitando, laude digna repererit, quam ego possum assequi enumerando.

Hoc itaque opus, ut tibi nuncuparem amplissime Praeful, fecit inter innumeras tuas dotes, maxima humanitas tua: quam praeter auditam famam lon-

ge lateque dispersam, non semel in te sum expertus: qua, quum omnes etiam extremae fortunae homines, tum studiis potissimum deditos, benignissime semper amplecteris: ipsaque studia, ubicunque vel minima datur occasio, totis prouehis viribus. Praeterea id magis aggredi sum ausus, quod quum tibi forte fortuna nos inuisenti, primum hunc meum partum omnino adhuc informem demonstrassem, vna cum Graeco exemplari, nequaquam vt monstrum abhorruisti, sed veluti pulchellum pusionem auide deosculabaris: mirabare non nullas quoque occultas in eodotes, non cuiusuis oculis expositas. Quod nisi ita contigisset, qua temeritate tentassem, tam locupleti, hac etiam in parte, viro, tantillum offerre munusculum? Munusculum inquam: nam licet in se inunus sit, fortassis non aspernandum, si tamen ad immensas ac preciosissimas tuas opes conferatur, indignum censetur, quod in tuo thesauro, vel exiguum inueniat locum. Siquidem vt haec interim sileam, quae dicit Apostolus in episcopo non oportere desiderari: nempe vt inreprehensibilis sit, tanquam Dei dispensator, vigilans super gregem, sobrius, non prae fractus, non iracundus, sed modestus, hospitalis, aptus ad docendum, pius, temperans, tenax eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis, vt potens sit etiam exhortari per doctrinam sanam, et contradicentes conuincere, non vinolentus, non percussor, non tarpiter lucri auidus, sed aequus ac iustus, a pugnīs et ab avaritia alienus, qui domui suae bene praesit. (Nam si quis inquit propriae domui praesse non nouit, quomodo ecclesiam Dei curabit?) non in fide nouitius, ne inflatus in iudicium incidat diaboli: qui et bonum habeat testimonium ab extraneis. Vt haec, inquam, omnia sileam quae nullus qui te propius nouerit, in te desiderare poterit: quin pleraque etiam abundantius inueniet, quam exegerit

Apostolus, cum pulcherrimo quoque et fulgentissimo illo castitatis cingulo. Verum quis non admirabitur in viro tam praeclaro genere orto, cui adeo semper arriserit ex omni parte fortuna, quae nihil quod suarum est partium ipsi vnquam negasse videtur, tam variam, tamque reconditam eruditionem, iudicium certissimum, ingenium tam acre, peneque diuinum, memoriam adeo tenacem? in quo praeter exactam vtriusque iuris prudentiam, perfectam quoque trium linguarum peritiam quis non suspiciat? Nam in Graecis ac Latinis adhuc puer exercitissimus erat: in Hebraeis vero Deus bone quam foeliciter versatus est, quam etiam erga suum praeceptorem liberalis. Qui his igitur comitibus ita ad sacras iam dudum accessit literas, ut neque naturalis philosophiae, neque Theologiae, quam scholasticam vocant, destitueretur peritia, quis ambigat ipsum mira praestitutum? Itaque nullum in eis quantumvis abstrusum inuenias locum, cuius exactissimam non possit ex tempore reddere rationem. Sed quid ego haec non credituris frustra denuncio? de homine potissimum, qui nondum quintum et trigesium attigit annum, in praeclarissimo dignitatum opumque splendore semper constituto, quae non parum impediementi studiis adferre solent. Spero equidem quod concredita sibi talenta nequaquam in terram defodiet. Quanquam enim etiam nunc lucerna sit non subter modium, sed super candelabrum posita, omnibus qui in ecclesiae domo sunt, vitae ac morum integritate, librorumque aeditorum doctrina praelucens, ac ut probum praestet Christi ouium sibi concreditarum pastorem, plurimis iisque maxime arduis distringatur negotiis: dabit tamen propediem, si diuinare licet, maius adhuc sui specimen in lucem, quo perspicuum omnibus fiet, me haec assentandi gratia minime promulgasse, sed longe adhuc intra veritatis limites calamum continuisse.

Quodsi

Quod si his e Graeco vertendis vacare voluisset, superuacue nobis maxime hic labor sumeretur. Scio enim nonnulla eum quasi per ludum sibiipso vertisse facillime, in quibus ego noctes atque dies defudans, necdum omne id quod quaerebam me opinor assequutum. O utinam tales forent omnes episcopi ac dispensatores, quos dominus constituit super familiam suam, ut dent illi cibum in tempore: profecto foelicius ageretur cum Christi ouibus, imo cum tota Republica Christiana. Praesulum namque et pastorum vitam ac mores grex vniuersus imitatur. Quapropter omnibus in rebus ornatissime Praesul, hoc aurum ornamentum ne fastidias, te per tuam orbi cognitam humanitatem etiam atque etiam obtestor. Nosti enim ipsi praeceptum fuisse Mosi, ut ad Tabernaculum ac Sanctuarium construendum non modo aurum et argentum, purpuram et byssum, lapides Onychinos ac gemmas acciperet: verum etiam viles inter caetera caprarum pilos. Scis et viduae duo aera minuta non modo fuisse Christo gratissima, sed omnibus quoque splendidis diuitum muneribus ab eo praeposita: et poculum aquae frigidae Christi nomine offerentem, nequaquam premio fraudandum. Si igitur munus hoc ad tuas domi repositas diuitias conferas, profecto vilius erit abiectissimis caprarum pilis: cui nihilo minus, sicut et illis, locus erit ad exteriora tabernaculi domini asseruanda. Si vero animum quo munusculum hoc tuae illustrissimae offertur celsitudini conspexeris, audeo asserere, auro et argento, purpura et bysso, lapidibus onychinis ac gemmis longe praestantius fore. Etenim si qua in re detur, ut propensi erga de mei animi facias periculum, nullam subire recusauero sententiam, si me villo modo te inueneris fefellisse. Ne ergo munus hoc in se consideres, nec ad vniuersam tui musei supellectilem conferas: sed ad offerentis animum, quo id vere-

cunde porrigit, parumper oculos deslece, ac minusculum hilari fronte fuscipe: ut dum haec non ingrata tibi fuisse deprehendero, maiores ad huiusmodi studia vires assumam. Vale Praefulum decus eximium. Louanii anno a partu virgineo, 1543. sexto Idus Augusti.

* * *

Eiusdem admonitio de auctore horum commentariorum ex editione^{a)} Louanienſi 1544. fol.

Studioſo Lectori.

Quum hos commentarios ante aliquot meſes^{b)} in lucem ederemus, ſtudioſe Lector, nec certi quicquam haberemus, quod de autore diuinaremus, aliorum magis, quam noſtrum ſecuti iudicium, praefati ſumus, quibundam videri autorem eſſe *Oecumenium*, quem in caetera noui teſtamenti breui a nobis latinum accipies. Quamquam (ut verum fatear) huius phraſis ab illo non parum^{c)} mihi diſſidere videbatur. Nunc vero eundem naſti autorem in Pſalmos Dauidicos, et in

a) Hanc editionem, quam beneficio Heynii, Viri Perilluſtris, ex bibliotheca Vniuerſitatis Goettingenſis accepi, reſenſet Hamberger, im vierten Theile der zuverläſſigen Nachrichten von den vornehmſten Schriftſtellern. pag. 82. 83.

b) Anno 1543. ſexto Idus Auguſti, ut ex eius praefatione intelligitur.

c) Magnum eſſe diſcrimen acuminis, ordinis, conſilii, graecitatisque inter Pſeudo-Oecumenium et inter Euthymium, nemo in dubium vocabit, qui vtrumque legerit. Sed de Oecumenio quid ſentirem, dixi alibi. Cum Euthymio nullo modo comparandus. Simillimus autem Euthymio eſt Pſeudo-Theophylaſtus in epistoſas Paullinas.

In Cantica, quae^{d)} vna cum Psalmis canit ecclesia, iam secundo^{e)} typis excusum, certissimo certius ausi sumus ferre iudicium, horum commentariorum autorem esse *Euthymium*^{f)} *Zigabonum*. Neque enim ouum ouo fuit vnquam adeo simile, quam haec^{g)} phrasis illi. Videas in vtroque gratam cum simili pietate breuitatem, succinctam Hebraismorum explanationem. Et quemadmodum ibi Psalterium, ita et hic singulorum Euangelistarum enarrationes simili ac peruenusta concludit^{h)} *δοξολογία* iuncta *παρακλῆσις*

d) Ista cantica in plerisque Codicibus τῶν ὁ. iunguntur Psalmis. Atque ita etiam reperi in duobus Codicibus Mosquensibus Psalmorum cum interpretatione Euthymii, nimirum in Cod. Bibl. SS. Synodi num. CXCVI. et CXCVII.

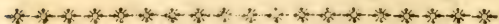
e) Ex hoc colligit Hambergerus, supra laudatus: daß einige Exemplare, aller Wahrscheinlichkeit nach, das Jahr 1543. auf dem Titel führen. Sed vocabulum *excusum* est ambiguum. Incertum enim, vtrum ad commentarios in Psalmos, an ad commentarios in euangelia sit referendum. Sed illud puto. Etenim Montefalconius in bibliotheca Coisliniana p. 58. memorat illorum commentariorum, ex interpretatione Philippi Sauli, editionem Veropae, in fol. ann. 1530. et Lutet in 8. ann. 1543. Priorem, si recte memini, vidi quondam in bibliotheca Amplissimi Senatus Lipsiensis. Hanc, ut videtur, notat Hambergerus, loco laudato, quam hic pro Lutetiae, scripsit Parisiis. Alterum argumentum est, quod in hac ipsa editione Euthymii, anni 1544. in indice scribitur: Liber hic neque Graece, neque Latine antea typis vnquam excusus est. Denique hic in fine huius admonitionis legitur: in his, quae nondum distracta erant etc. Est ergo haec, ut credo, editio princeps, mutato tantum indice.

f) Ita, pro Zigabenus.

g) Id ipse etiam testari possum, cum Codices Mosquenses Psalmorum tractauerim.

h) Sed hoc in pluribus Patrum commentariis reperitur.

cavētes. Addeⁱ⁾ quod inter caetera enarrat et Mariae ac Zachariae cantica, quae habet Lucas primo capite: quorum et in hoc et in illo libro, verbis dumtaxat pro varietate interpretum immutatis, eandem videbis interpretationem. Et utrobique super eo verbo, Praeibis ante faciem domini parare vias eius. Quae sint, inquit, viae eius diximus tertio capite evangelii secundum Matthaeum, ubi habetur, Vox clamantis in deserto, Parate viam domini. Quum haec aliaque plurimaeque certissima de hoc autore indicia habere-mus, malimus in his, quae nondum distracta erant, exemplaribus, studioso lectori id indicare, quam eum diutius suspensum tenere. Quare sicut illorum commentariorum in Psalmos, autorem nemo dubitat vere esse Euthymium Zigabonum, sic neque deinceps horum in euangelia commentariorum suspicetur quisquam alium esse autorem. Vale. Anno 1544. Nonis Februarii.

Eiusdem Praefatio.

Candido Lectori.

Nequid in hoc autore evoluendo haesites, candide Lector, paucis de rebus te duximus praemonendum. Id igitur primum sit, quod in eo exemplari quod ad nostras manus peruenit, quaedam annotationes interdum ponebantur^{k)} in marginibus: quas, quum nequaquam poenitendas censerem, non fuit animus penitus

i) His et similibus argumentis in primis efficitur, auctorem horum commentariorum esse Euthymium.

k) Idem observavit Richardus Simonius in Euthymii Codicibus Parisinis, et nos in utroque Mosquensi.

nitus abiicere, ne vel hoc commodo fraudareris. Verum ne huiusmodi annotationibus margines repleantur, nec esset spatium ponendis sacrae scripturae locis, quae passim ab autore citantur, eas in reliquae scripturae ordinem redegitimus, atque post eius particulae textus enarrationem, ad quam ponebantur, locauimus: certis tamen quibusdam¹⁾ notulis, hinc quidem annotationem ipsam, illinc vero locum cui respondeant designantibus. Alias autem, quae duobus verbis capitum sententias demonstrabant, suis locis reliquimus. Quin et paucis in locis, ubi operae pretium visum est, nostras quoque annotatiunculas margini addidimus: praesertim quum literae dictio aliqua Hebraicam aut Chaldaicam habet originem, quae loca autor noster, ut qui Graecus tantum esset, aut omnino praetermiserat, aut infoeliciter tractauerat. In primo statim cuiusvis faciei initio nomen Euangelistae, una cum capitis numero iuxta Latinorum enumerationem posuimus: supra ipsos autem paginae versus, maiusculis literis, numerum capitis iuxta Graecorum supputationem, quod eam solam autor noster toto opere prosequatur.

Loca vero e Bibliis citata, aut ea concernentia, in margine annotauimus, numeris iuxta Latinorum distinctionem capita designantibus, quod haec opinemur esse tibi notiora. Vbi autem locus quispiam citatus, non fuerit in margine expressus, ad eiusdem voluminis locum antea citatum recurrito: id enim de industria omisimus, ne idem caput eiusdem voluminis toties iteratis vicibus annotaremus. Ignosces etiam pro tua humanitate, candide Lector, quod voces quasdam non vitauerimus, a quibus nostro hoc foeliciori seculo abhorrent nonnulli: veluti sunt,

Saluta-

1) Nimirum signo crucis, quod nos quoque imitati sumus,

Saluator, Saluare, Compati, Compassio, Incompassibilitas, Dispensatio, Dispensatorie ac similes: potissimum quum viderem doctissimos ac eloquentissimos Christianae religionis proceres ab his nequaquam abhorruisse, Tertullianum dico, Lactantium, Cyprianum, Hieronymum et Augustinum, qui etiam 13. de Trinit. cap. 10. ita loquitur: Nisi infirmitas esset, medicum necessarium non haberent, qui est Hebraice *Iesus*, Graece *Soter*, nostra autem loquutione *Saluator*: quod verbum Latina lingua non habebat, sed habere poterat, sicut habuit quando voluit. Et merito haec dicit Augustinus. Quis enim dubitat, quin Cicero, si nostris fuisset temporibus, nostraeque fidei recepisset dogmata, plurimis vsus fuisset vocibus quibus non est vsus: quanquam et ipso verbo *Saluare* vsus est in L. Pisonem, et eius voce passua. 2. de natura deorum. Quintilianus quoque libro 12. cap. 10. vsus est eodem verbo: quod etiam annotauerunt ante nos viri doctissimi. Quanquam recentiores typographorum castigatores haec immutare ausi sint: siue id suo fecerint arbitrio, siue aliorum suasu, qui haec deprauata fuisse asserabant, quod rara essent inuentu. Ego tamen vulgo me nonnihil accommodare debui. Quia vero locum quemuis occurrentem idem autor, nullo praetermisso ita explanat, vt quaecunque circa eam materiam, aut idem Euangelista alio in loco, aut caeteri recensent, pariter edisserat, ad minima vsque singulorum interdum verba, vbi vero sese postmodum eadem res obtulerit, ad dictam interpretationem citato iuxta Graecorum supputationem capite transmittat: ideo praestat antequam auctoris verba aggrediamur praemittere ordinem ac numerum singulorum capitum modo quo apud Graecos distincta sunt, quem et nos vna cum autore in nostra versione seruabimus. Deinde quia in Graeco, in quod incidimus, exemplari, contextus Euangelii

non raro discrepat a nouorum testamentorum editio-
 ne, quae passim Graecis excusa typis circumferun-
 tur: quod ubi accidit, plerumque conforme est ex-
 emplar Graeci huius auctoris editioni Bibliorum, quae
 Dominus Franciscus Ximenez Archiepiscopus olim
 Toletanus, ac S. R. E. Cardinalis, immensis sumpti-
 bus, laboribus ac vigiliis, maxima cum diligentia
 Compluti curauit nostris temporibus variis linguis
 excudenda: accitis vndique terrarum tum viris in lin-
 guarum cognitione doctissimis, tum exemplaribus
 castigatissimis ac vetustissimis: vel ab ipsa Leonis de-
 cimi Bibliotheca, vel a Venetorum senatu transmissis:
 aut aliunde, nulla expensarum seu laborum habita-
 ratione conquisitis. Ne quis ergo Euangeliorum
 contextum nos temere immutasse existimet, loca
 discrepantia annotauimus: quanquam frequenter res
 sit exigui momenti, quae dissidium faciat. Vbi au-
 tem Complutense hoc citauerimus exemplar, Grae-
 cum intelligimus contextum non Latinum: nam in
 hoc nihil a vulgata editione immutatum est. Porro
 in quibus dissideat vulgata editio ab vniuersis Graeco-
 rum exemplaribus, ex aliorum tum versionibus tum
 annotationibus, facile cuius perspicuum erit. Prae-
 terea ne quis protinus vulgatam, hac in parte damnet
 editionem, quod ea quae Graece per tempus prae-
 sens aut praeteritum efferuntur, habeat in futurum
 versa, sicut nonnulli frequenter fecisse videntur:
 animaduertendum est, Euangelistas et Apostolos, quum
 genere Hebraei essent, hac in re sicut et in aliis mul-
 tis, Hebraicum sequutos idioma, quo illi frequen-
 tissime pro praesenti, quod proprium non habent,
 aut pro futuro, efferunt praeteritum: utque in vni-
 uersum dicam, tempus vnum pro alio Hebraei sae-
 penumero collocant: quod etiam Euangelistae non
 raro fecerunt, nec solus Matthaeus, qui patria scri-
 psit lingua, hoc est Hebrasa, sed et caeteri, qui
 Graece

Graece scripserunt. Quaedam ergo ex innumeris locis seorsim recensuimus, in quibus manifeste praesens, interdum etiam praeteritum pro futuro locatum est: quorum et nos quaedam exigente sententia, per futurum vertimus: alibi quoque id ex literarum contextu aut ex ipsis commentariis planum erit: interdum vero ob auctoris nostri enarrationem immutare non licuit. Est et alia peculiaris Hebraeorum phrasis, quam non raro aemulantur Euangelistae, quae pro epitheto siue nomine adiectiuo, addunt genitiuum substantiuum, dicentes: *Deus pacis, misericordiae, iustitiae, ultionis*: hoc est pacificus, misericors, iustus, vlciscens: *lex mortis*, id est mortifera: *fili inobedientiae*, inobedientes: *Iudex iniquitatis*, iniquus: *mammona iniquitatis*, iniquum: *vox clamantis*, clamans: fortassis et *merces iniquitatis*, iniqua. Sic Iudas dicitur *filius perditionis*, hoc est perditus, aliaeque innumera. Id plerumque immutare non licuit propter auctoris nostri scholia, quae litteram per genitiuum interpretantur: interdum quoque non libuit, quod apud omnes iam olim alia recepta esset sententia.

Ad haec solent Hebraei hanc dictionem *Verbum* aut *Sermo* pro re vel facto ponere: quod in veteri quidem testamento frequentissimum est, ut quum dicitur, [Isaiae 39.] *Non fuit verbum quod non ostenderit eis Ezechias in domo sua*, ubi tamen paulo inferius subsequitur, *Non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis*. Et alibi [2 Reg. 1.] quum ait David puero, qui ex castris Israel se fugisse dicebat: *Quod est verbum quod factum est? indica mihi*, et innumeris aliis in locis: Idem in nouo quoque testamento passim [Marci 1. Luc. 1. 2. 4.] vsu venit: ut quum leprosus curatus disseminasse dicitur *sermonem*: et frequentissime apud Lucam. *Non erit impossibile Deo omne verbum. Videamus hoc verbum quod*

quod factum est. Quod est hoc verbum, quod cum auctoritate ac potestate imperat spiritibus? et alibi frequenter. Quam tamen Hebraeorum phrasim autor noster plerumque non videtur animaduertisse, sicut nec praecedentem: quod Hebraice non calleret, sed tantum Graece. Atque ob id quoque citans quippiam ex veteri testamento, semper iuxta septuaginta profert interpretes. Caeterum etsi cunctis manifestum sit me interpretem tantum agere, nihilque quod meum sit edere, siue illud approbandum sit, siue reprobandum: ne quis tamen hunc autorem minoris faciat, quod vno aut altero in loco a communi Latinorum Theologorum opinione dissentire videatur, quemadmodum et alii Graeci: nempe de die mensis quo Christus mysticam celebrauerit coenam, et de bonorum ac malorum retributione operum: vtrum statim a cuiusque morte fiat, an ad diem vsque postremi iudicii differatur, quemadmodum olim senserunt Graeci. De spiritu sancto quoque quod a solo patre procedat, etsi id nusquam dicat autor noster, idem tamen cum caeteris Graecis sensisse videtur, quum semel atque iterum dicat illum a patre procedere, nulla filii facta mentione. Et quanquam praedictis in locis, marginali annotatiuncula te praemunierimus, candide lector: ob duo tamen illa posteriora tibi perpendendum est, quod autor noster multis procul dubio annis tempora Concilii Florentini praecesserit: in quo Eugenius Pontifex quartus consentiente Imperatore Constantinopolitano, et loca tenentibus Patriarcharum, caeterisque Ecclesiam Orientalem repraesentantibus, anno dominicae Incarnationis 1439. pridie Nonas Iulii, sui pontificatus anno nono, literas sanctae dedit vnionis, quibus praedicti omnes sua nomina subscripserunt, haec inter caetera continentes.

Conuenientes Latini et Graeci in hac sacrosancta Oecumenica Synodo, magno studio inuicem vfi sunt, vt inter alia etiam articulus ille de diuina spiritus sancti processione, summa cum diligentia et assidua inquisitione discuteretur. Prolatis vero testimoniis ex diuinis scripturis, plurimisque autoritatibus sanctorum doctorum Orientalium et Occidentalium: aliquibus quidem ex patre et filio, quibusdam vero ex patre per filium procedere dicentibus spiritum sanctum, et ad eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diuersis vocabulis: Graeci quidem asseruerunt quod id quod dicunt spiritum sanctum ex patre procedere, non hac mente proferrent, vt excludant filium, sed quia eis videbatur, vt aiunt, Latinos asserere spiritum sanctum ex patre filioque procedere, tanquam ex duobus principiis et duabus spirationibus, ideo abstinerunt a dicendo quod spiritus sanctus ex patre procedat et filio: Latini vero affirmauerunt non se hac mente dicere spiritum sanctum ex filio procedere, vt excludant patrem, quin sit sors ac principium totius Deitatis, filii scilicet et spiritus sancti, aut quod id quod spiritus sanctus procedit ex filio, filius a patre non habeat, siue quod duo ponant principia seu duas spirationes, sed vt vnum tantum asserant esse principium unicamque spirationem spiritus sancti, prout hactenus asseruerunt: et quam ex his omnibus vnus et idem elicatur veritatis sensus, tandem in infra scriptam sanctam Deo amabilem eodem sensu eademque mente unionem, vnanimiter concordarunt et consenserunt; in nomine igitur sanctae Trinitatis, patris et filii et spiritus sancti, hoc sacro vniuersali approbante Florentino Concilio definimus, vt haec fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur: quod spiritus sanctus ex patre et filio aeternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex patre simul et filio: et ex utro-

que

que aeternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit. Declarantes quod id quod sancti Doctores et patres dicunt, ex patre per filium procedere spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur filium quoque esse secundum Graecos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiae spiritus sancti sicut et patrem. Et quoniam omnia quae patris sunt, ipse pater unigenito filio suo gignendo dedit, praeter esse patrem, hoc ipsum quod spiritus sanctus procedit ex filio, ipse filius a patre aeternaliter habet, a quo aeternaliter etiam genitus est. Desinimus insuper explicationem illorum verborum, Filioque, veritatis declarandae gratia et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam. Et infra de operum retributione subiungit: Illorumque animas qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quae post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutae corporibus, in poenis purgatorii, prout superius dictum est, sunt purgatae, in coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est, meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum, poenis tamen disparibus puniendas. Porro de prima illa diuersitate diei quo Christus agnum paschalem ededit, et de eo quo pro nobis mortuus sit, longa semper fuit inter Graecos et Latinos contentio, dicentibus Graecis ipsum decimatertia luna agnum edisse paschalem, passum vero decimaquarta, ut veritas responderet figurae: et propter illud Ioannis, [Ioan. 18. 19.] Et ipsi non introierunt in praetorium, ne contaminarentur, sed ut ederent pascha: ac illud, Erat autem parasceue paschae: et, Ibi ergo propter parasceuen Iudaeorum, quia prope erat monumentum, posuerunt

Iesum. Siquidem illa parasceue nihil aliud erat, quam dies praeparationis, quo se praeparabant Iudaei ad edendum agnum paschalem. Latini vero asserunt eum decimaquarta luna agnum quidem edisse paschalem, sicut et caeteros Iudaeos: quia ut habet etiam Graecus Chrysostomus, ad mortem usque semper seruauit legem: passum vero aiunt decimaquinta luna, propter alios tres Euangelistas, [Matth. 26. Marci 14. Lucae 22.] qui adstruunt fuisse primum diem Azymorum, quo Christus postremam coenam cum discipulis celebravit. Et hi autem et illi repugnantem scripturam obtorto collo trahere quodammodo videntur ad suum sensum. Quapropter operae pretium facturus videor, si in tui gratiam, beneuole Lector, hoc loco dilucide annotauiero, quae varia lectione magnisque sudoribus hac de re in compendium redegi. Primum itaque notandum est, quod naturalis dies apud Hebraeos incipit ab occasu solis, et desinit in eiusdem occasum diei sequentis, iuxta illud, [Gen. 1.] Factum est vespere et mane dies vnus. Mensis vero a coniunctione media Luminarium: et durat triginta diebus, duodecim horis, et duabus tertiis vnus horae cum tribus minutis, quae supputatio inuariabiliter conformis est cum Ptolemaeo aliisque astronomis secundum medium cursum Lunae. Annus autem exordium sumit a Neomenia siue solis ac lunae coitione proxima aequinoctio vernali, secundum medium cursum solis et lunae. [Leuit. 23. Num. 28. et 29.] Praeterea omnia festa Hebraeorum, quae a Mosaica lege habentur, praeter Sabbathum, suam numerationem ac variationem per diuersos hebdomadae dies, sumunt a primo die praedictae Neomeniae, a quo iuxta legem omnia sua festa numerant Hebraei: puta decimoquinto die eiusdem primi mensis festum erat Azymorum, et pridie eius diei, id est decimaquarta luna ad vespeream, edebatur

tor agnus paschalis: A festo autem Azymorum trans-
actis septem hebdomadis, sequenti die, nempe quin-
quagesimo, festum erat Primitiuorum siue Penteco-
stes: Post sex vero menses lunares ab eadem prima
Neomenia, id est post centum septuagintaseptem dies,
sequenti die erat festum Tubarum, nempe in Neo-
menia proxima aequinoctio autumnali. Decimo inde
die festum expiationis celeberrimum. Decimoquinto
eiusdem mensis die, festum scenopegiae siue taberna-
culorum. Et ab hoc festo, die octauo, id est post
septem eiusdem festi dies, occurrebat vltimum eorum
festum, nempe coetus vel collectae siue retentionis;
quod solum designabat fidelium in Sancta Ecclesia
congregationem, ac retentionem siue perseverantiam,
quod factum est post veteris legis finitas figuras ac
ceremonias. Deinde animaduertendum est quod
quando iuxta vernale aequinoctium, coniunctio lu-
minarium secundum medium cursum occurrebat post
decimanooctauam diei horam, quia iam peractae erant
plus quam tres quartae partes diei, et declinabat ma-
gis ad diem sequentem, ideo seruabatur quoque die
sequenti, et ab hoc numerabantur omnia praedicta
festa.

Praeterea si dicta prima Neomenia occurrebat se-
cundo, quarto, vel sexto hebdomadae die seruanda,
reiciebatur in diem sequentem. Nam si secundo
hebdomadae die fuisset serpata, tunc festum Expia-
tionis, quod erat celeberrimum, occurrisset die sex-
to celebrandum: quod si sexto die seruaretur dicta
prima Neomenia siue primus anni eorum dies, tunc
dictum Expiationis festum die primo, quem nos
vocamus dominicum, occurrisset ab eis celebrandum:
quorum vtrumque admodum graue censebatur et val-
de onerosum toti populo, eo quod duobus continuis
diebus naturalibus, nempe festo Expiationis et Sab-
batho, nullo modo liceret parare cibos, aut sepelire
f 3 mor-

mortuos: corpora autem mortua, aut cocta olera non possent in tertium seruari diem, praesertim in calidis regionibus. Quodsi sexto die seruaretur praedicta Neomenia siue primum nouilunium, tunc septimus dies festi Scenopegiae siue Tabernaculorum occurrisset die Sabbathi. In hoc autem septimo die multa laetitiae signa ostendebant, quae die Sabbathi facere non licuisset, septies circumeundo altare cum palmarum frondibus, in memoriam captae Iericho primae ciuitatis, quam in terra promissionis filii Israel huiusmodi septenaria circuitione ceperant, in hoc praeterea die lectio quoque illa Psalmistae [Psal. 117.] publice decantabatur: *Obsecro Domine salua quaesro: obsecro Domine prospere age: benedictus qui venit in nomine Domini.* Nam et hanc constitutionem sci-
mus quoque in vsu fuisse Israelitis, quum adhuc in captiuitate essent Babylonica. Siquidem ex Thargum Esther colligimus quod eo die secabant frondes palmarum, atque decerpebant Citrea poma, abscindebant Rosmarinum, et faciebant sibi הושענא Hosana: legebantque in libris suis et orabant, laetabantur et hilares erant in הושענא Hosana, saltabant et exiliebant sicut hoedi. Vnde videre licet vt hoc quoque docendi gratia addamus vocabulum Hebraeum תשיעה נא Hosiana vulgi more apud Hebraeos etiam ante Christum natum fuisse corruptum aut illos vsurpasse ipsum more Chaldaico, et deinde abufos fuisse pro solemnitate palmarum, in qua cum ramis ceremoniae fiebant. Et ita nato postmodum Christo, quum vellet populus eum honorare, et cum triumpho Ierosolyma deducere, ignorantes compleuerunt prophetiam Daudicam, occasione sumpta ex furculis ab oliuis decerptis et in viam stratis, clamantes Hosana, id quod clamare consueuerant in solemnitate Ramorum. His itaque praemissis animaduertendum est, quod anno quo passus est Christus occurrit
prima

prima Neomenia, siue coniunctio luminarium proxima aequinoctio vernali secundum medium cursum solis et lunae iuxta veram et exactam supputationem peritissimorum Hebraeorum, die quinto hebdomadae post decimamnonam diei horam, cum aliquot minutis: et ita iuxta praedicta erat sequenti die seruanda. Sed quia sexto die, vt dictum est, nunquam seruabatur, ideo Iudaei eo anno seruabant primum illud nouilunium die Sabbathi: et ita decimusquintus dies eiusdem mensis, quo occurrebat festum Azymorum, iuxta Iudaeorum obseruantiam etiam erat dies Sabbathi: ideoque propter duorum festorum concursum, de illo dicit Ioannes, [Ioan. 19] quod *erat magnus dies ille Sabbathi*, vt etiam ad ea verba habet autor noster. Christus vero seruauit quidem Neomeniam sexto hebdomadae die: quum enim post decimam nonam horam occurrisset quinti diei, rationabiliter vt dictum est, magis pertinere videbatur ad diem sequentem. Verum a sexto die ad Sabbathum cum Iudaeis transferre noluit. Nam hoc propter festa septimo mense futura faciebant Iudaei, vt praedictum est: Christus autem nouerat, quod per suam passionem quae instabat, cessaret obligatio sequentium illorum festorum, sicut et caetera legis ceremonialia. Propter hoc itaque, et etiam quia sequenti die moriturus erat Christus, typicum quidem agnum vera et legitima decimaquarta luna, quae fuit die quinto, comedit; quartadecima vero luna iuxta veterem Hebraeorum numerationem etiam legitima, in cuius vespera Iudaei typicum agnum erant immolaturi, ipse verus agnus fuit immolatus: et ita veritas respondit figurae. Horum autem causam, vt verisimile est, solum indicauerat patrifamilias in cuius aedibus pascha edebat, et ipsis duodecim discipulis, quorum [Luc. 22.] Petrus et Ioannes ex iussu Christi necessaria parauerant, nempe lactucas agrestes et baculos: nam

agnus ipse decimo die mensis parabatur: panes quoque azymi, ut verisimile est, [Exod. 12.] aliquot ante diebus, iuxta familiarum magnitudinem parati erant; itaque nullus ex hoc passus est offendiculum, neque ob id coram iudice potuit accusari. Quin et Tertullianus Latinus autor, proximus apostolorum temporibus, de die passionis Christi ita loquitur in Apologetico aduersus Iudaeos. Quae passio intra tempora septuaginta hebdomadarum perfecta est, sub Tiberio Caesare, Coss. Rubellio Gemino et Rufo Gemino, mense Martio, temporibus Paschae, die octauo calendarum Aprilium, die primo Azymorum, quo agnum ut occiderent ad vesperam, a Mose fuerat praeceptum. Neque enim ob id dici potest primo die Azymorum mortuus, iuxta praedicta Tertulliani verba, quod ea nocte captus fuerit. Siquidem omnium testimonio in cruce et non in comprehensione fuit nostra redemptio. Et procul dubio diuina id actum est prouidentia, quod eo anno duplex decimaquarta luna occurrebat, ut diuersis respectibus, et hinc veri agni immolatio typico responderet, et illinc Christus ad finem usque vitae legem seruaret, ut habet etiam Graecus Chrysostomus, ac typicum agnum vera et legitima decimaquarta luna ederet, sicut eum edisse dicit Hieronymus. Et de hac decimaquarta luna, iuxta Christi numerationem loquuntur indubie Matthaeus, Marcus, et Lucas, quum aiunt fuisse primum diem Azymorum. Nam quum hi tres euangelistae magnam facerent huius coenae mentionem, et consecrationis Eucharistiae, ostenderunt Christum etiam in hoc legem obseruasse, nempe iuxta veram ipsius supputationem, ut praediximus: [Ioan. 13.] Ioannes vero qui de coena, tanquam ab aliis latius tractata, vnico verbo absoluit dicendo, Coena facta, aliam iuxta veterem Iudaeorum obseruantiam decimamquartam lunam considerauit: ad exclu-

excludendum errorem, qui nonnullis oriri potuisset ex aliis Euangelistis, nempe quod veritas non responderet figurae in veri agni immolatione: et ideo dicit [Ioan. 19. 18.] quod die quo mortuus est Christus erat parasceue Paschae, et quod non introierunt in praetorium ne contaminarentur, sed ut ederent pascha: ubi dictio Pascha nequaquam pro azymis capi potest, ut quidam volunt, tum quod nusquam alibi ita capiatur in scripturis, tum quod ad edenda azyma nusquam dicatur requiri, neque verisimile sit esse necesse, ut mandi sint, quum poena mortis intentata, septem integris diebus naturalibus praeciperetur eis ut azyma ederent, [Exod. 12.] et non fermentatum panem et tamen illam immunditiam leuissimas ob causas contrahebant. Quod autem aiunt nonnulli, Iudaeos praecedenti die occupatos circa capiendum Christum, neglexisse agnum edere paschalem, et quod idcirco nocte sequenti illum essent comesturi, non fit verisimile. Siquidem etiam illi qui legitimo tenebantur impedimento decimoquarto die primi mensis, non poterant sequenti die pro lubito agnum edere paschalem, sed sequentis mensis die similiter decimoquarto ad vesperam, ut habetur Numeri 10. Itaque die passionis Christi quum nondum inchoata esset solemnitas Paschalis aut Azymorum, iuxta veterem Iudaeorum obseruantiam, licebat eis usque ad solis occasum iudicialia exercere, accusare, testes adhibere et examinare, sententiam ferre, Simonem cogere ut crucem tolleret, sepelire, aromata praeparare, aliaque plurima agere, quae Iudaei nequaquam fecissent, si decimam quintam lunam et ita festum Paschae et Azymorum eo die celebrassent, quum facta sua per legem Mosaicam iustificare niterentur, dicentes: *Nos legem habemus*, etc. et maxime Ioseph ab Arimathea vir bonus ac iustus et Nicodemus qui Dominum sepelierunt, qui propter parasceuen Iu-

daeorum; quia prope erat monumentum, ibi posuerunt Iesum, ait Ioan. 19. capite. Circa quae verba habet Augustinus: Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne aduersperasceret, quum iam aliquid tale non liceret propter parasceuen quam coenam puram Iudaei Latine vsitatus apud nos vocant. Neque enim aut hi, aut piaae illae mulieres adhuc cognouerant cessare in Christi morte legalia. Demum, vt epilogus concludamus, Christus suum pascha iuxta legis Mosaeicae tenorem celebravit, Iudaei autem die sequenti iuxta patrum traditiones: quippe qui legale praeceptum de Paschae obseruatione hac sua traditione corruerunt, quam refert Historiographus eorum Sedar Olam: cuius traditionis, reliquis compendii gratia Hebraicis haec sunt verba: sic statuerunt magistri nostri iudices Sanhedrin magni nominis in seculo. In domo sanctuarii secunda quum exstructa esset et consummata, tunc apparuit solium igneum perfectissimum, super quod sedebat rex mundi sublimis valde stans inter porticum: et acceperunt coronam, appenderuntque sigillum reconditum, et sanxerunt, ordinaueruntque statutum perpetuum: et traditum est in manu Rabbi Eliezer, qui reliquis omnibus maior erat: et is ordinavit diem sortium non obseruari secundo, quarto, septimo hebdomadae die: neque Pascha secundo, quarto, sexto: neque diem Retentionis tertio, quinto, septimo: neque principium anni secundo, quarto, sexto: neque diem Expiationis primo, tertio, sexto in aeternum. Haec, si cui placeat, latius videre poterit in Paulo Burgenſi super Matthaeum cap. 26. et in libro quem edidit Paulus Mideiburgenſis Episcopus Sempronianus de celebratione Paschae. Nihil ergo eorum quae noster habet auctor tibi nocumento esse poterit, pie Lector, si his te praemuniri curaueris antidotis. Lege itaque secure, quae non sine maximo fructu leges.

Eius.

E i u s d e m.

Loca quaedam in quibus nostrum exemplar alio modo habet quam ea quae vulgo circumferuntur Graeca exemplaria:

* * *

E x M a t t h a e o.

Matth. 2, 11.^a) Et intrantes domum (viderunt) puerum. Habet enim εἶδον non εὗρον inuenerunt. Facit nobiscum exemplar Complutense.

3, 11. Ipse autem baptizabit vos in spiritu sancto. Non addit καὶ πυρὶ et igni. Concordat etiam Complutensis editio.

6, 18. Ne videaris hominibus ieiunare, etc. Post verba illa Reddet tibi, non additur, ἐν τῷ φανερώ, in propatulo. Habet conformiter et exemplar Complutense, et vulgata editio. Quanquam et in nostro et in Complutensi exemplari antea sit additum, quum de eleemosyna fieret sermo.

7, 12. (Ita) enim est lex et prophetae. Siquidem habet οὕτως, ita, vel sic, non οὕτως, hic. Pari modo legit Complut. exemplar.

7, 14. (Quam) angusta est porta et stricta via quae ducit ad vitam. Habet enim τι, non ὅτι, quod vel quoniam. Pari modo legunt et Complutense exemplar et editio vulgata.

8, 11. Multi ab oriente et occidente venient et accumbent (in sinibus) Abraham. Habet enim ἐν τοῖς κόλποις, in sinibus, non μετὰ cum. Nobis-

a) Loca quatuor euangelistarum ab Hentenio minus desinite notata in usum lectorum accuratius indicaui.

biscum legisse ^{b)} Chrysostomum manifestum est ex homilia ipsius 27. super Matthaeum.

8. 15. Surrexit et ministrabat (ei) Nam habet αὐτῷ singulariter, non αὐτοῖς eis. Nobiscum facit Complutense exemplar, et vulgata editio in quibusdam veteribus exemplaribus.
10. 1. Accersitis 12. discipulis suis, dedit eis potestatem (aduersus) spiritus immundos. Nec in nostro nec in Complutenſi exemplari exprimitur praepositio κατὰ aduersus. Et ita quoque legiſſe videtur qui vulgarem dedit editionem: ait enim: Dedit eis potestatem spirituum immundorum. Addidimus tamen, exigente id ſententia.
10. 3. Iacobus Alphaei filius et (Lebaeus) Nam habet vbique λεβαῖος ſimplici β. Et ita ſemper habet vulgata editio.
11. 16. Similis eſt pueris ſedentibus in (foro) Habet enim ἀγορᾷ ſingulariter, non ἀγοραῖς foris. Nobiscum faciunt et exemplar Complutenſe et vulgata editio. Similiter infra (v. 21.) in dictione Bethſaida, non Bethſaidan.
12. 8. Dominus eſt, ſabbathi filius hominis. Non enim additur καὶ et. Sic et Complutenſe exemplar.
13. 32. Maius eſt (omnibus) oleribus, ſiue maximum inter omnia olera. Additur enim πάντων omnium. Et ita habet et vulgata editio et exemplar Complutenſe.
14. 34. (Gennefaret) ſemper habet in fine τ tenue, et duplex υ. Chananaea vero capite ſequenti, (v. 22.) et alias ſaepius, ſemper habet in initio

b) Chryſoſt. T. VII. p. 209. C. εἰς τοὺς κόλπους. Idem ibid. p. 315. C. μετὰ. Et p. 361. D. εἰς τοὺς κόλπους. Per incogitantiam haec ſinxit Chryſoſtomus ex Luc. 16, 23. vt ex primo Chryſoſtomi loco intelligitur.

tio χ asperatum. Facit in utroque nobiscum exemplar Complutense.

16, 20. Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quod ipse esset Christus. Non additur nomen Ἰησοῦς. Et ita liquet Origenem^{c)} legisse in suis homiliis.

18, 8. Abscinde (ea). Habet enim αὐτὰ pluraliter, non αὐτὸν singulariter. Concordat etiam exemplar Complut.

18, 19. Rursum (amen) dico vobis, quod si duo ex vobis, etc. Nam additur ἀμήν etiam in Complut. exemplari.

18, 29. Procidens ergo (seruus) ad pedes eius. Habet enim^{d)} δαῦλος, non σύνδουλος αὐτοῦ conseruus eius, quanquam vere conseruus erat. Et infra, eodem versu, Et, soluam tibi: non additur πάντα omnia. Et in hoc posteriore concordat nobiscum exemplar Complut.

21, 1. Et similiter Luc. 19, 29. Bethsaphage, scribitur^{e)} interposito σ. Concordat ubique exemplar Complut.

21, 7. Et (sedit super ea) videlicet vestimenta. Habet enim singulariter ἐκάθισεν sedit, et αὐτῶν pluraliter. Eodem modo exemplar Complut. quoad sensum, licet verbum habeat compositum ἐπεκάθισεν,^{f)} non autem ut alia exemplaria ἐπεκάθισαν ἐπάνω^{g)} αὐτῆς collocarunt super illam, puta asinam.

21, 14.

c) Tom. III. p. 532. A.

d) σύνδουλος habet uterque meus Euthymii.

e) Scribis scilicet Graecis notum erat σφαγή.

f) ἐπεκάθισεν uterque meus.

g) αὐτῆς Erasmus importauit contra Codices. Secunda tamen eius editio recte habet ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν.

- 21, 14. Et accesserunt ad eum claudi et caeci. Nam hoc ordine legit exemplar etiam Complutenſe: non ut alia exemplaria diuerſo ordine, caeci et claudi.
- 22, 4. Ecce prandium meum (paratum eſt.) Si- quidem habet ἡτοιμασαι tertia perſona paſſiua, non ἡτοιμασα paraui.
- 22, 35. Et interrogauit eum vnus ex eis legis do- ctor, tentans eum. Non enim additur τὸς ^{h)} quispian, ante Tentans. Faciunt nobiscum et exemplar Complutenſe et vulgata editio.
- 23, 7. Et vocari ab hominibus (Rabbi Rabbi) gemi- nata ⁱ⁾ dictione. Nec eſt ῥαββει per diphthon- gum, ſed ῥαββι. Facit per omnia nobiscum editio Complutenſis.
- 23, 13. 14. Vae vobis Scribae et Pharifaei hypo- critae, quia deuoratis domos viduarum. Et poſt hanc deplorationem, ſequitur illa, qua dicit: Vae vobis Scribae et Pharifaei hypocritae, quia clauditis regnum coelorum. Hoc etiam ordine legit exemplar Complutenſe.
- 24, 45. Quisnam eſt fidelis ſeruus et prudens, quem praefecit Dominus (ſuus) Additur enim αὐτοῦ. ^{k)} Similiter infra: (v. 49.) Et coeperit percutere conſeruos (ſuos) Siquidem hoc etiam in loco ad- debatur αὐτοῦ. Faciunt nobiscum in priori qui- dem exemplar Complutenſe; in poſteriori vero, editio vulgata.

25, 2.

^{h)} Erasmus ſcilicet poſt νομὸς habet τὸς.

ⁱ⁾ Erasmus enim in gratiam Latinae Vulgatae ſemel omiſit ῥαββι. ῥαββει, per ei, in plerisque locis apud Theophylactum etiam legitur.

^{k)} Erasmus nimirum omittit αὐτοῦ in editione ſecunda et tertia, quae nunc ad manus erant ſolae. Omiffum ab Erasmo αὐτοῦ et Millii et Wettſtenii latuit diligen- tiam.

- 25, 2. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuae. Hoc ordine qui naturalior est, et iuxta praecepta rhetorices, habet etiam editio Complutensis. Et similiter infra: (v. 4.) Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus (suis.) Addit etiam nobiscum praedicta editio αὐτῶν suis.
- 26, 18. Ite in civitatem ad quendam, et dicite ei, Tempus meum prope est. Non habet ὁ διδάσκαλος λέγει, Magister dicit: neque ullam facit eius mentionem in commentariis. Habet tamen illud in Marco et Luca, sicut et caetera exemplaria. Et quia hoc etiam loco id habet editio Complutensis; vereor ne id^{l)} librarii vitio sit omissum.
- 26, 40. Et ait Petro: Sic? Non potuistis vna hora vigilare mecum? Et haec distinctio magis quadrat: alioqui enim nihil est quod soli Petro loquutus sit. Exemplar etiam Complutense addit^{m)} hypostigma post dictionem οὕτως sic.
- 27, 42. Descendat nunc de cruce et credemus (in eum.) Neque enim simpliciter habet αὐτῶ ei, sed ἐπ' αὐτῶ. Pari modo legit et exemplar Complutense.
- 27, 54. Centurio autem et qui cum eo erant servantes Iesum, quum vidissent, quae fiebant, etc. Nihil hic dicitur de terrae motu: neque enim addebatur τὸν σεισμόν καὶ, terraemotum, et. Nec tamenⁿ⁾ id librarii vitio omissum videtur: nam

l) Recte indicat Hentenius. Habet enim uterque meus.

m) Forte hypostigmen. Graece est ὑποσημῆν.

n) Vtroque loco uterque meus omittunt ista verba. Euthymio videtur hoc loco imposuisse Chrysost. T. VII. p. 826. e. qui haec silentio praetermittit ac Lucam pro Matthaeo explicat. Habent haec Codices meliores omnes atque etiam Origenes T. IV. p. 298. E.

nam Ioannis cap. 8. v. 28. super eo verbo: Quum exaltaueritis filium hominis, etc. haec verba in eundem citat modum.

- 28, 19. Euntes, docete omnes Gentes. Non additur^o) οὖν ergo, post dictionem euntes. Pari quoque modo legit exemplar Complutense.

E x M a r c o.

- 1, 16. Vidit Simonem et Andream fratrem ipsius (Simonis.) Additur namque τοῦ σίμωνος, etiam in exemplari Complutensi.
- 1, 35. Abiit, in desertum locum. In nostro exemplari non exprimebatur nomen ἡσέως. Facit autem nobiscum hoc in loco vulgata editio.
- 3, 34. Quumque circumspexisset, in circuitu circum sedentes. Non addit^p) μαθητὰς discipulos, et ita generalius loquitur. Faciunt nobiscum et exemplar Complutense et vulgata editio.
- 4, 21. Num lucerna (venit) vt subter modium ponatur? Nam habet ἐρχεται, non^q) καίεται accenditur.

o) Latinorum alii οὖν nunc, alii οὖν ergo intulerunt. Vtrumque recte omittunt Tertullianus, Irenaeus, Cyprianus, vt notat Sabatierius ad hunc locum. Ex Codicibus omnibus, quos ego examinaui, habet solus Mosquensis e. vocabulum οὖν, qui est cum commentario et catena. Interpres ergo aliquis hic denovo incipiebat interpretationem. Ergo vinciendae orationis causa addebat οὖν. Pro eo alii legerunt οὖν.

p) Erasmus nempe in editione secunda etc. post περὶ αὐτὸν habet μαθητάς.

q) Scilicet in non nullis Codicibus Latinis legitur *accenditur*, pro *venit*. Hic fraus interpolatorum elucet. Nam alii id reddiderunt *καίεται*, alii, in his Codex Cantabrigiensis, omnium infimus, *ἔπτεται*. Audacter nunc ita de Cod. Cantabr. seu Wetstenii D. loqui possum. Mox enim in lucem istud monstrum protrahetur.

ditur. Et hic quoque nobiscum faciunt et exemplar Complutense et vulgata editio.

5, 11. Erat autem ibi iuxta (montem) grex magnus porcorum. Siquidem habet πρὸς τῷ ὄρει, non pluraliter τὰ ὄρη montes. Similiter et hic pari modo legunt duae praediclae editiones.

6, 18. Non licet tibi habere uxorem (Philippi) fratris tui; additur enim Φιλίππου.

6, 32. Et (egressi sunt) nauigio in desertum locum. Siquidem habet pluraliter ἀπῆλθον, non ἀπῆλθεν abiit. Hic etiam concordant exemplar Complutense et vulgata editio, quod etiam magis quadrat cum praecedentibus et sequentibus.

6, 37. Egressi (einemus) ducentis denariis panes. Siquidem ἀγοράσομεν habet indicandi modo, et non ἀγοράσωμεν emamus, per subiunctiuum.

6, 44. Erant autem qui manducauerant (ipsos panes) Additur enim τοὺς ἄρτους. Facit nobiscum exemplar Complutense.

7, 26. Erat autem mulier Graeca (Syræ Phoenicissa) genere; non Graeca Syrophoenicissa per compositionem. Pari modo legit et Complutense exemplar.

9, 6. Non enim sciebat (quid dicturus esset). Habet enim λαλήσει, per indicatium, et non λαλήσῃ, per subiunctiuum. Facit nobiscum Complut. editio; nec eadem est utrobique sententia, ut patet ex huius dicti interpretatione Matth. 17, 4.

10, 43. Sed quicumque, voluerit fieri magnus inter vos. Non enim additur ὑμῶν post Quicumque. Faciunt nobiscum exemplar Complut. et vulg. editio. Id autem non rectum est, quod neque in fine dictorum verborum habet vulgata editio Inter vos, aut In vobis.

11, 32. At (dicamus) Ab hominibus: ut subaudiat, non. Neque enim additur εἰς, ut possit legi,

legi, At si dixerimus. Neque adeo commode potest aptari sequentibus. Facit nobiscum exemplar Complut.

12, 29. Audi Israël Dominus Deus (vester) Dominus unus est. Siquidem non habet ἡμῶν noster, sed ὑμῶν vester. Et infra vers. 30. non habet, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου et ex tota virtute tua, quod tamen librarii*) vitio factum arbitror, ut in illo loco annotauimus. Item infra v. 31. Et secundum simile est (illi). Nam habet αὐτῇ, non αὐτῇ hoc: ut legi possit, Et secundum simile hoc est. Nobiscum legisse videtur, qui vulgatam dedit editionem.

12, 36. Ipse enim David dixit per spiritum sanctum: (Dicit) Dominus Domino meo, non†) εἶπεν dixit. Et in scholiis facit etiam huius mentionem: et ita habet exemplar Complut.

14, 32. Sedete hic dum, orabo. Non enim habet ἀπελθὼν digressus, ante Orabo. Concordant nobiscum et Complutense exemplar et vulgata editio.

25, 28. Loco eius, quod alii legunt, Et impleta est scriptura quae dicit: Et cum iniquis deputatus est, nihil habet. Nec librarii†) incuria omissum arbitror: alioqui citasset utique in scholiis ubi id scriptura dicat, quemadmodum in similibus facere solet. Nescio an a studioso quopiam prophetam citante

*) Recte monuit. Seruat enim ista vterque meus.

s) Nimirum pro secundo huius versus εἶπεν habet λέγει.

†) Abest in utroque meo. Ad Matth. 27, 38. laudat quidem Euthymius haec, sed ex Iesaja. Eo tamen in interpretatione Marci lectores remittit. Ex Lectionariis hanc corruptionem ortam esse docui, quae haec in altera lectione omittunt, cum tamen in altera habeant.

citante id primum margini sit additum, deinde tempore procedente, literae sit admixtum.

15, 29. (Vah) qui destruis templum Dei. Habet namque οὐα, non οὐα) vae. Faciunt nobiscum Complutense exemplar, vulgataque editio.

16, 11. Loco eius, quod in aliis Latinis editionibus ex Graecis dicitur: Et illi audito quod viveret et visus esset ab ea, non crediderunt: nihil habet^{v)} nostrum exemplar. Nec mirum, si hoc quispiam addiderit: quum totum hoc de resurrectione caput adiectitium esse plerique Graecorum asserant, vt habet noster autor: idemque inter Latinos diuus Hieronymus in epistolis refert plerosque dicere. Et praeterea secundo aduersus Pelagianos hoc ait de exprobrata incredulitate cordisque duritie.

E x L u c a.

2, 33. Et erant Ioseph et mater eius admirantes, etc. Non habet enim ὁ πατήρ, sed ὁ ἰωσήφ. Facit nobiscum Complut. exemplar, imo et vulgata editio, saltem in veteribus quibusdam exemplaribus. Similiter infra vers. 43. Et non cognouit Ioseph, et mater eius: assentiente etiam hic Complutensi exemplari, quum alii habeant, καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ, et non cognouerunt parentes eius.

g 2

3, 23.

v) Hunc defectum apud solum Euthymium animaduerti. Neque Birchius, nouissimus editor, hunc defectum ex Codice notauit. Alter etiam, vir diligentissimus, nullum hic ex Codd. Vindobonentibus defectum notauit. Immo contra ex Codd. indicauit ἡπίσησαν pro vitiosa vnius Codicis lectione ἡπίσηκαν. Aliquid humani passus est aut ipse Euthymius, aut scribae eius,

3, 23. Et ipse Iesus erat ferme annorum triginta incedens, Non incipiens. Habet namque ἐρχόμενος, ^{x)} non ἀρχόμενος, quod etiam manifestum est ex auctoris scholiis.

Ibid. Qui fuit Eli, Notandum in nostro exemplari ἡλίας, lenem habere spiritum. Praeterea et ἡλίας, quotiescunque apud Euangelistas legitur. Idque conformius est linguae Hebraicae in qua Elias ab Aleph litera sumit exordium: hoc autem elementum, ut communiter dicitur, nullam secum trahit aspirationem. Quanquam ut verum fatear, neque Elias, sed Eliahu scribendum esset, si recte Hebraeos velimus imitari: sicut et Iesahiahu aut Iesaciahu non Esaias aut Hesaias siue Isaias.

3, 24. Qui fuit (Matthan) non Mathat, ut ex communibus habetur Graecis exemplaribus. In ple-
risque etiam huius genealogiae nominibus, et similiter eius, quam describit Matthaëus, variatur apud autorem nostrum orthographia a lectione communium Graecorum exemplarium, frequenter quoque et a Germana Hebraeorum lectione. Quapropter primum erat animus horum orthographiarum nominum ad verum Hebraeorum fontem reducere: postmodum vero rem propius inspectanti, et quod haec non ab Hebraeis, sed a Graecis traducerem perpendenti, satius visum est non adeo multa in litera Evangelii immutare, ne quid interdum haereret lector, incertus de quo fieret sermo. Nec tamen Hebraicam horum nominum orthographiam penitus relinquere volui.

x) Hoc est vitium manifestum scribae. Neuter meorum ita habet. Interpretatio illius loci est etiam pro ἀρχόμενος. Nam ἐρχομαι non constituitur cum genitivo.

volui, ne quid a me studiosus lector desideraret, sed in hunc locum redegi. Breuiter itaque vtriusque Euangelistae generationis seriem recta orthographia retexam. Liber, inquit Matthaeus, generationis Iesu Christi filii Dauid, filii Abraham: Abraham genuit Ishac, Ishac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iehudam et fratres eius, Iehudas autem genuit Pharez et Zarah de Thamar, Pharez autem genuit Hesron, Hesron autem genuit Haram, Haram autem genuit Amminadab, Amminadab autem genuit Nahafon, Nahafon autem genuit Salmon, Salmon autem genuit Boaz de Rahab, Boaz autem genuit Obed ex Ruth, Obed autem genuit Iisai, Iisai autem genuit Dauid regem, Dauid autem rex genuit Solomonem ex ea quae fuit Uriae, Solomon autem genuit Rechabeam, Rechabeam autem genuit Abiam, Abiam autem genuit Iosaphat, Iosaphat autem genuit Iehoram, Iehoram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Iotham, Iotham autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Hizkiahu, Hizkiahu autem genuit Manassen, Manasses autem genuit Amon, Amon autem genuit Iosiahu, Iosiahu autem genuit Iekoniam et fratres eius in transmigratione Babylo-nica. Et post transmigrationem Babylonicam Iechonias genuit Sealtiel, Sealtiel autem genuit Zorobabel, Zorobabel autem genuit Abihud, Abihud autem genuit Eliakim, Eliakim autem genuit Azor, Azor autem genuit Zadoc, Zadoc autem genuit Achim, Achim autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar, Eleazar autem genuit Mathan, Mathan autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariae de qua natus est Iesuah qui vocatur Christus. Lucas vero, Ipse, inquit, Iesus erat ferme anno-

rum triginta incedens, vt putabatur filius Ioseph qui fuit Eli, qui fuit Mathan, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianna, qui fuit Ioseph, qui fuit Matatheiae, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Ezel, qui fuit Naggae, qui fuit Mahat, qui fuit Matatheiae, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iehuda, qui fuit Iohannan, qui fuit Refa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Sealtiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cofam, qui fuit Elmodam, qui fuit Er, qui fuit Iose, qui fuit Eliezer, qui fuit Ioram, qui fuit Matatna, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iehuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Milcha, qui fuit Mainan, qui fuit Matatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iifai, qui fuit Obed, qui fuit Boaz, qui fuit Salomon, qui fuit Nahafon, qui fuit Amminadab, qui fuit Haram, qui fuit Hefron, qui fuit Pharez, qui fuit Iehudae, qui fuit Iacob, qui fuit Iifac, qui fuit Abraham, qui fuit Nachor, qui fuit Serug, qui fuit Ragu, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sala, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noah, qui fuit Lamech, qui fuit Mathufale, qui fuit Enoch, qui fuit Jared, qui fuit Mahalaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

5, 19. Quumque non inuenissent, qua illum inferrent. Non exprimitur praepositio διὰ per. Facit nobiscum Complut. editio.

5, 27. Vidit publicanum nomine (Leui) Habet enim λευί. Et statim infra v. 29. Et fecit ei conuiuium magnum (Leuis) λευίς, non per diphthongum in posteriori syllaba γ) λευείν et λευείς.

Facit

3) Erasmus ei edidit, vt supra ὁ α. β. β. ε.

Facit nobiscum etiam exemplar Complutense. Possunt autem hi casus in Latinam quoque linguam transformari, quemadmodum a nominibus Emphasis, Protasis, Epitasis, ac similibus.

5, 30. Et murmurabant scribae (qui inter eos erant) Additur namque αὐτῶν. Sic et exemplar Complutense.

6, 18. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Non enim repetit coniunctionem καὶ et, ante verbum Curabantur. Facit nobiscum vulgata editio.

6, 20. Et ipse eleuatis oculis suis in discipulos (suos). Nam repetitur αὐτοῦ suos. Faciunt nobiscum et Complutensis et vulgata editio: quanquam haec ad dictionem Oculis, non adiungit reciprocum suis, idque male.

6, 23. Ecce enim merces vestra multa est in (coelo) Non ἐν τοῖς οὐρανοῖς, in coelis pluraliter. Facit nobiscum Complutense exemplar.

6, 26. Vae, quum laudauerint vos, homines. Non enim additur ὑμῶν vobis, post interiectionem Vae. Et in hoc facit nobiscum praeter exemplar Complut. etiam vulgata editio. In eo autem quod non addit autor noster πάντες²⁾ omnes, ante

§ 4

Homini-

2) Chrysost. T. VII. p. 192. A. vehementer vrget το πάντες. Ὁ δὲ λουκᾶς, enim inquit, καὶ ἐπιταταμένως καὶ μετὰ πλείονος αὐτὸν παραμυθίας τοῦτο εἰρηκέναι Φησίν. οὐ γὰρ δὴ μόνον τοὺς καλῶς διὰ τοῦ Θεοῦ ἀκούοντας μακαρίζει· ἀλλὰ καὶ τοὺς παρὰ ΠΑΝΤΩΝ καλῶς ἀκούοντας ταλαινίζει. οὐαὶ γὰρ ὅτι Φησιν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσι ΠΑΝΤΕΣ οἱ ἄνθρωποι. καὶ τοὺς ἀποστόλους καλῶς ἐλεγον· ἀλλ' οὐ ΠΑΝΤΕΣ· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ὅταν ΠΑΝΤΕΣ. οὐδὲ γὰρ δυνατόν τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας παρὰ ΠΑΝΤΩΝ ἀκούειν καλῶς. Et T. VIII. 483. A. οὐαὶ ὅτι Φησιν, ὅταν καλῶς εἰπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι.

- Homines, facit nobiscum Complut. editio, et
 melius correspondet contrariae beatitudini.
- 6, 37. (Et) nolite iudicare. Siquidem praeponitur
 καὶ et, in exemplari quoque Complutenſi.
- 6, 40. Perfectus autem, erit sicut magister suus.
 Non enim habet πᾶς^{a)} omnis, ante Erit.
- 7, 7. Loco eorum quae apud alios habentur (Pro-
 pter quod et me ipsum non sum dignum arbi-
 tratus ut venirem ad te) nihil habet autor nosſer.
 Sed neque in Matthaeo, Euangelistarum dicta
 concilians, horum facit mentionem. Non vi-
 detur ergo librarii negligentia praetermiſſum.
 In hoc enim capite ad haec contextus verba,
 Non enim sum idoneus, etc. loco ſcholiorum
 ponit verba quae ſequuntur: Haec etiam dixit
 Matthaeus: et declarata ſunt^{b)} praedicto capite.
 Quod ſi iudicaſſet hoc loco interponendum, Pro-
 pter quod et me ipsum, etc. nequaquam dixiſſet
 omnia

ἁπλοῖς. Sed Chryſoſtomus multa homiletice magis,
 quam critice dicit. Ταῦτ' omittit, ſed πάντες in
 textu ſervat Theophylaſt p. 344. A. Sed huius in-
 terpretatio vix videtur admittere πάντες. Vide ibid. C.
 Φοίξωμεν, ἀδελφοί, πῶς τὸ οὐκ ἔχωσιν οἱ παρὰ
 τῶν ἀνθρώπων ἐκταυρόμενοι, οὐ μὲν γὰρ καὶ παρὰ
 τῶν ἀνθρώπων ἐκταυροῦσθαι, ἀλλὰ πρότερον ἀπὸ Θεοῦ.
 Si πάντων probaſſet, haud dubie ſcripiſſet, ἀλλ' οὐ
 παρὰ πάντων. Ita certe Chryſoſtomus argumentatur.
 Hoc autem in conſeſſio eſt, Euthymium et Theophy-
 laſtum, accedentibus probatoribus Codicibus, ſem-
 per valere contra Chryſoſtomum. Ex Chryſoſtomo
 ergo ταῦτ' et πάντες illatum ſcholiis et catenis, ac de-
 inde etiam contextui.

a) πᾶς habet vterque meus.

b) Evolve infra in interpretatione Matth. 8, 13. καὶ
 ἰαθή. Conſiſtit hic locus ceterorum Codicum aucto-
 ritate. Quid? quod nec Birchii Cod. Var. 1209. in
 gratiam Latinorum haec omittit?

omnia a Matthaeo esse dicta, et in eo declarata, quum ibi nulla fiat horum mentio.

7, 28. Dico enim vobis: In his qui e mulieribus nati sunt, maior, Ioanne Baptista nemo est. Non addit *προφήτης*, nec tamen videtur per negligentiam omissum, ob eandem causam, quam superiori annotatiuncula retulimus.

8, 5. Et volucres coeli (etiam) comederunt illud. Additur enim ^{c)} rursus καὶ et.

9, 43. Omnibus vero admirantibus supra his quae faciebat (Iesus) Additur enim nomen *ἰησοῦς*, etiam in exemplari Complut.

9, 55. Conuersus autem, increpauit illos. Non enim additur nomen *ἰησοῦς*, neque in exemplari Complut. neque in vulgata editione. Deinde quod sequitur in omnibus versionibus, et in Graeca etiam editione Complutensi puta: Et ait illis: Nescitis cuius spiritus estis vos. Filius enim hominis non venit ad perdendum animas hominum, sed ad saluandum: quanquam nos addidimus: vereor ^{d)} ne non sit librarii incuria omissum: maxime quum in scholiis nullam faciat horum mentionem.

9, 57. Sequar te quocunque ieris (Domine) Additur enim *κύριε*, etiam in Complutensi.

10, 22. (Et conuersus ad discipulos dixit) Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Siquidem ^{e)} adduntur etiam in exemplari Complut. haec verba. καὶ στραφείς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε, Et conuersus ad discipulos dixit.

g 5

10, 23.

c) Neuter eorum agnoscit καὶ.

d) Copiose de hoc loco disputaui in mea noui Testamenti editione ad h. l. p. 223. seqq.

e) De hoc etiam loco ibi dixi pag. 240.

- 10, 23. Beati oculi qui vident quae, videtis. Neque enim in autore nostro, neque in exemplari Complut. exprimitur ὑμεῖς vos. Video et hoc, et alia quaedam huiusmodi minutula esse, et quae fortassis alicui annotatione indigna videbuntur: nolui tamen ^{f)} praetermittere, ne quisquam negligentia aut temeritate relicta putet seu immutata.
- 10, 39. Quae etiam assidens ad pedes Iesu audiebat (sermones) illius. Habet enim etiam exemplar Complutense τῶν λόγων pluraliter.
- 11, 53. Coeperunt (scribae) et pharisaei grauitur insistere. Non enim habet νεμεκοὶ legis periti, sed γραμματεῖς scribae. Et statim infra eodem versu, non habet ἀποσκοπεῖν captiose interrogare: neque cum aliis ἐπισκοπεῖν os obstruere, sed ἀποσκοπεῖν, hoc est, ab ore interrogare. Quid hoc autem sibi velit, vide in huius loci enarratione.
- 12, 18. Et illuc congregabo omnia quae nata sunt mihi. Neque ^{g)} enim additur καὶ τὰ ἀγαθὰ μου et bona mea.
- 13, 15. (Hypocritae) vauisquisque vestrum sabba-
tho non soluit, etc. Habet enim pluraliter ἀποκρεῖται. Concordant et exemplar Complutense et vulgata editio.

13, 35.

^{f)} Recte fecisti Hentzen. Nam vel ex tuis animaduersionibus apparent hallucinationes Erasmi, hominis levis, negligentis, temerarii et peritidi. Pleraque enim, quae memorasti, per illum ad Vulgatam Latinam sunt ficta. Quanta fide et diligentia in postremis editionibus suis Complutensem tractarit, nemo Criticus ignorat. Quomodo ergo tractauerit Codices? Nam et si nec Complutensis a Criticis idoneis curata est, tamen habet multas probas lectiones ab Erasmo neglectas.

^{g)} Seruat vterque meus.

- 13, 35. Ecce relinquitur vobis domus vestra,, Non exprimitur ἐρημος deserta, quod ex enarratione patet librarii vitio factum non esse.
- 14, 15. Beatus qui (prandium) sumit in regno Dei. Neque enim habet ἄρτον panem, sed ἀριστον prandium. Concordat etiam exemplar Complutense.
- 14, 21. Et reuersus seruus (ille) renunciauit, etc. Nam additur ἐκεῖνος ille, etiam in exemplari Complutenfi.
- 15, 26. Et accersito vno de seruis,, Non additur αὐτοῦ suis,^{h)} nec in exemplari Complutenfi, nec in editione vulgata.
- 17, 4. Et septies in die conuersus fuerit,, dicens, Poenitet me. Non habet ἐπὶ σε ad te. Concordat editio Complutenfis.
- 17, 21. Neque dicent Ecce hic,, ecce illic. Nonⁱ⁾ habet ἦ aut: sicut etiam infra versu 23. vbi eadem repetuntur verba, in nullo habetur exemplari. Conformiter legit et Complutenfis editio.
- 17, 32. Memores,, estote vxoris Lot. Non habetur δὲ autem, nec in exemplari Complutenfi, nec in veteri translatione. Et similiter in fine capitis versu vitimo: Ibi congregabuntur,, aquilae, non additur καὶ et, nec in editione Complutenfi.^{k)}

18, 3.

h) αὐτοῦ Erasmus intulit, pro quo tamen silent codices, a Birchio examinati omnes. Miror.

i) Primo loco vterque meus omittit, secundo vterque seruat.

k) Mirabuntur non nulli, ab Hentenio non notatum esse defectum versus integri 36. quem praetermittunt Codices mei Euthymii. Sed is Erasmi editionem comparauit, quae ista appendice caret. Igitur etiam infra in interpretatione huius loci hunc totum versum omisit Hentenius. Scilicet in Bibliotheca Patrum maxima

- 18, 3. Vidua autem, erat in ciuitate illa. Non habet τὴς quaedam, nec id habet Complut. editio, neque Chrysost. in priori de orando Deum homilia, vbi praefens citatur locus.
- 19, 4. Ascendit in (caprificum) In nostro et in Complutensi exemplari habetur tertia syllaba per ω: ne nobis Stunica^{f)} obiiciat ob id praeue verum esse Caprificum, quod per ο micron scribatur: Attamen Complut. habet penultimam per ἐψιλὸν, quum eandem habeat nostrum exemplar per αἰ diphthongum^{m)} συκαμοραίων.
- 19, 15. Iussit vocari ad se seruos illos, Non additurⁿ⁾ οἷς ἔδωκε τὸ ἀργύριον, quibus dederat pecuniam, quod tamen addidimus, sicut^{o)} quibusdam aliis in locis idem fecimus, quod in aliis exemplaribus et etiam in Complut. editione habeatur: et tamen vereor, ne id librarii incuria factum non sit, maxime quod in commentariis^{p)} nullam horum faciat mentionem.
- 20, 5. Si dixerimus, E caelo, dicet: Quare, non credidistis illi? Non additur οὖν ergo, nec id habet exemplar Complut.

20, 9.

maxima Lugdunensi T. XIX p. 652. columna a. littera A. Bonus Beza hac appendice nos locupletauit et ex eo editores textus recepti.

f) Stunica nobilis fuit aduersarius Erasmi et Fabri Stapulensis. Forte ergo hic reprehenderat Fabrum.

m) Vterque meus συκαμοραίων. Atque ita habent etiam Codices Mosquenses h. et v. qui sunt in orthographia accuratissimi.

n) Mei cum reliquis Codd. ista seruant.

o) Sine admonitione in locis singulis id fieri non debebat. Hoc modo multis in locis corruptus est Chrysostomus a Saulio et reliquis editoribus, et alii scriptores plures ab aliis pluribus.

p) Hoc argumentum non valet. Multa talia, quae intellectum habent facilem, praetermittunt in scholiis.

- 20, 9. Homo,, plantauit vineam. Non additur ^{q)} τῆς quidam. Et similiter infra vers. 19. Et timuerunt,, Non additur τὸν λαὸν populum. Concordat utrobique Complutenfis editio.
- 20, 20. Vt caperent eius (sermonem) Habet ^{r)} namque λόγον patrio casu: non λόγῳ, vt dicatur, in vel ex sermone. Concordat etiam exemplar Complutenfe.
- 21, 16. Trademini autem a parentibus et cognatis, amicis et fratribus. Hoc etiam ordine legit Complut. editio, vt Fratres vltimo ponantur loco.
- 22, 30. Vt edatis ac bibatis super mensam meam,, Non additur ^{s)} ἐν τῇ βασιλείᾳ μου in regno meo. Neque in enarratione fit vlla huius mentio.
- 22, 35. Quando misi vos sine loculis et pera,, Non additur καὶ ὑποδημάτων et calceamentis: nec vlla fit huius mentio in commentariis. Arguit ^{t)} autem adiectitium esse, quod infra versu 36. quum dicitur: sed nunc qui habet loculos, tollat, similiter et peram, illud in nullo addatur exemplari.
- 22, 47. Et appropinquauit Iesu vt oscularetur eum,, Additur statim consequenter, etiam in Complutensi exemplari, τοῦτο γὰρ σημεῖον δεδώκει αὐτοῖς, ὃν ἂν φιλήσω αὐτός ἐστι, Hoc enim signum

q) Alter meorum omittit, alter habet.

r) Mei λόγου. Erasmus se volutat inter λόγον et λόγῳ

s) Dixi de hoc loco copiose in mea N. Testamenti editione.

t) Arguta est omissio. Primo, quod continuo nulla fit mentio calceamentorum. Sed intelligi poterat ex superioribus. Deinde, quod non credibile videbatur sine calceamentis missos esse.

signum dederat illis: Quemcunque osculatus fuero, ipse est.

- 23, 2. Hunc inuenimus peruertentem gentem (nostram) Nam^o) in nostro exemplari addebatur ἡμῶν, sicut et vulgata habet editio.

In fine Euangelii^a) non additur ἀμήν, sicut nec in fine aliorum Euangelistarum in vilo habetur exemplari.

Ε x I o a n n ε.

- 1, 28. Haec in (Bethania) facta sunt. Non^y) Βηθαβαρα. Conformis est et Complutensis editio et vulgata: quanquam autor dicat in scholiis verius legi Bethabara.

- 1, 30. Non repetuntur haec aut similia verba: οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον, ἐπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἐμπροσθεν μου ἦρχονεν. ὅτι πρῶτός μου ἦν. Hic est de quo ego dicebam: Post me venturus est vir, qui ante me fuit, quia prior me erat. Eadem tamen propemodum verba paulo superius posita erant.

2, 22.

- a) ἡμῶν addunt mei. Proximum περὶ autem, ante πωλύοντα, omittunt.
- y) Scilicet interpretes, Chrysostomus et ceteri, loco ἀμήν, quod textus est, post suas explicationes de suo in fine addunt ἀμήν, atque ita terminant interpretationem.
- g) In his et similibus Origenes antiquis Criticis expectorauit mentem, vt recentioribus, per libellum Germanenytische Vorbereitung, Semlerus, qui dudum antea se ab Criticis ad Triumuiros A. A. A. F. F. transferre debuisset. Illud autem mihi de hoc loco mirabile visum est, quod nullus ex veteribus interpretibus Graecis infra Cap. X. vers. 40. hunc locum lectoribus in memoriam reuocat. Scilicet consciī erant sibi, se remere secutos esse Origenem, relicta auctoritate Codicum. Ergo consultius putabant, abstinere se ab isto loco.

2, 22. Crediderunt sermoni (eius) Nam habet αὐτοῦ
eius, non ὃ εἶπεν ὁ ἰησοῦς, quem dixerat Iesus.

2, 24. Eo quod ipse nosset (omnia) Habet enim
πάντα,²⁾ non πάντας omnes. Consonat ex-
emplar Complutense.

3, 22. Et ibi morabatur cum discipulis, ac (bapti-
zabant) Siquidem pluraliter habet^{a)} ἐβάπτιζον:
quod ex scholiis manifestius apparet.

4, 31. Interea rogabant eum discipuli (eius) dicen-
tes: Rabbi, comede. Additur enim αὐτοῦ, etiam
in exemplari Complutensi.

6, 52.

2) Ex Chrysostomo hoc assumsit, qui in Codicibus
Mosquensibus habet τὰ πάντα. Sed Montefalconius
T. VIII. p. 137. C. edidit πάντα.

a) Etiam hoc ad Chrysostomum fictum. Habet quidem
vulgatam lectionem T. VIII. p. 164. A. C. Sed ibi-
dem addit D. καίτοι προῖόν (Scilicet Cap. IV. v. 2.)
Φησιν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ'
οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ἐνταῦθα τοῦτο
λέγει, ὅτι αὐτοὶ ἘΒΑΠΤΙΖΟΝ ἄλλοι. Origenes
T. IV. p. 162. D. habet quidem ἐβάπτιζε, sed mox
ibidem alia mutat versu 23. Cyrillus T. IV. p. 156.
B. ubi hunc locum ex professō, ut aiunt, interpretatur,
in contextu versum 22. et 23. ita habet: καὶ μετὰ
ταῦτα ἦλθεν ὁ ἰησοῦς εἰς τὴν ἰουδαίαν γῆν μετὰ τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ. ἦν δὲ καὶ ἰωάννης κ. τ. λ. Quae
ergo Chrysostomus dubia reddiderat, ea prorsus omi-
sit Cyrillus. Habet tamen ibid. E, plane ut Chryso-
stomus: βαπτίζει τοιγαροῦν ὁ χριστὸς διὰ τῶν αὐτοῦ
μαθητῶν. Tales Critici sunt isti tres τῆς οἰκουμένης
Φωστῆρες, cum locum data opera tradant. Chryso-
stomum, principem Graecorum Patrum omnium, excu-
so. Ad populum enim dixit. Sed Origenes et Cy-
rillus omni excusatione carent. Viri Docti autem,
qui Origenem, Chrysostomum et Cyrillum diligenter
legerunt, id dudum perspexerunt. In aliis quentum
habet vaticinium Iesaiæ VI. 9. 12.

- 6, 52. Quomodo potest hic nobis dare carnem, ad comedendum? Nullum^{b)} Graecum exemplar, quod viderim, additum habet αὐτοῦ suam: quanquam verterit Erasmus, Carnem illam suam.
- 6, 70. Respondit eis, Num ego vos duodecim elegi? Non additur ἰησοῦς, neque in exemplari Complutensi.
- 7, 1. Non enim (poterat) in Iudaea versari. Non habet ἡθελεν volebat, sed ἔχεν ἐξουσίαν, habebat potestatem siue poterat.
- 7, 12. Alii vero dicebant: Non, sed seducit (mundum) Non habet ἔχλον turbam, sed κόσμον mundum, quod etiam in scholiis declaratur.
- 7, 53. (Abiit) unusquisque in domum suam. Non enim habet ἐπερεύθη profectus est, sed ἀπῆλθεν. Infra statim Cap. VIII, 2. (summo) vero diluculo iterum (venit) (Iesus) in templum: Additur enim βαθέος summo vel profundo, et nomen ἰησοῦς: Nec habet παρεγένετο accessit, sed ἦλθεν. Et infra vers. 3. (Adducunt) mulierem. Non habet φέρουσι adferunt, sed ἄγουσι. Nec additur πρὸς αὐτὸν ad eum. Infra vers. eodem: ἐπὶ

b) Scripsit haec Hentenius anno 1543. Quot editiones Graecae tunc fuerint, notum est. Si ita locutus esset Hieronymus et Origenes, multi sibi cogitarent ducentos Codices recensionis Alexandrinae et Occidentalis. Sed hoc quoque Chrysostomus inuexit, qui in Codicibus Mosq. ita habet: πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν φαγεῖν οὗτος τὴν σάρκα αὐτοῦ. Vide T. VIII. p. 272. B. Cyrillus hic primum ad nasceam vexat vocabulum πῶς, quod Chrysostomus paullulum tantum commouerat, deinde T. IV. p. 360. B. repetit: πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν δοῦναι τὴν σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν; Origenis ad hunc locum nugae interciderunt, sed T. IV. p. 364. A. laudat: πῶς δύναται ἡμῖν οὗτος δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν;

ἐπὶ μοιχείᾳ, in adulterio, non ἐν μοιχείᾳ. Item habet εἶπον dixerunt, non λέγουσι dicunt. Additur quoque in nostro exemplari πειράζοντες tentantes. Nec habet αὕτη ἡ γυνὴ κατειλήφθη, haec mulier deprehensa est, sed ταύτην εὗρομεν, hanc inuenimus. Infra vers. 5. Tu autem quid ais (de illa?) Additur enim περὶ αὐτῆς. Nec dicit infra vers. 6. ἵνα ἔχωσι κατηγορεῖν αὐτοῦ, vt possent accusare eum: sed ἵνα ἔχωσι κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ, vt haberent accusationem aduersus eum. Praeterea quum post pauca verba inter sequentia versu 9. dicitur: Initio facto a senioribus: Additur ἕως τῶν ἐσχάτων usque ad postremos. Deinde versu 10. vbi subditur: Quum autem erexisset se Iesus. Neque hic, neque in vulgata editione additur consequenter, καὶ μηδένα θεασάμενος, πλὴν τῆς γυναικὸς et neminem vidisset, praeter mulierem: quod tamen et in Complutensi editione et in aliis Graecis habetur exemplaribus: sed loco eius habet εἶδεν αὐτὴν vidit eam. In exemplari ergo Complutensi plurima nobiscum faciunt contra alia exemplaria Graeca: quaedam vero cum aliis et non nobiscum. Quin et illud exemplar quaedam habet, quae neque nos habemus, neque alia exemplaria Graeca: vt cum dicitur vers. 6. scribebat in terram, addit editio Complutensis, μὴ προσποιούμενος dissimulans. Et infra vers. 9. vbi dicitur, At illi quum vidissent, addit illa, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι et a conscientia redarguerentur. Multa quoque alia hinc inde variantur, quae quia minutula sunt, nolimus recensere. Tanta itaque exemplariorum

varie-

c) Haud dubie voluit scribere, audissent.

varietas, praeter alia, satis arguit hanc historiam asceticam esse, quemadmodum cum pluribus aliis asserit auctor noster.

8, 40. Qui veritatem loquutus sum vobis, quam audiui a (patre) Habet namque *πατρός* et non *θεοῦ* deo. Et infra versu 49. Sed honoro patrem. Non additur *μου* meum. Statimque in eodem versu: Et vós contumelia me (affici-
tis) Nam habet *ἀτιμάζετε* per praesens, non *ἠτιμάσατε* contumelia affecistis. Concordat nobiscum in hoc postremo exemplar Complutense.

8, 59. Iesus autem occultatus est, et exiuit de templo. Additur statim, etiam in exemplari Complutensi: *διελθὼν* ^{d)} *διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ παρῆγεν οὕτως* pertransiens per medium illorum et ita praeteribat.

9, 8.

d) Propter Euthymium etiam hoc notandum, quod haec non uno loco iunctim recitat, sed per partes, interposita in singulis partibus interpretatione. Distinguit autem textum ita. Primo vers. 59. *ἤρων οὖν* ad *ἐπ' αὐτόν*. Secundo: *ἰησοῦς δὲ ἐπὶ ῥύβη*. Tercio: *καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ*. Quarto: *διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν*. Quinto: *καὶ παρῆγεν οὕτως*. Sexto: *καὶ παρέγων* ad *γενετῆς*. Duplex hic oritur quaestio. Altera, quis ex editoribus N. Testamenti haec exclusit? Erasmus, homo temerarius et perfidus, qui haec in suis Graecis, nescio quibus, et inuenit et non inuenit. Nam in prima editione habet, in reliquis omisit. Comparsa eius ad hunc locum animaduersionem. Altera quaestio. Cur Hieronymus in vulgata Latina omisit? Scilicet hic quicquid seruum pecus sequitur vesanum Origenem. Nec diligentes fuerunt Chrysostomus et Cyrillus. Vulgo credunt haec assuta esse ex Luc. 4. 30. Stulte! Suo tempore totam rem ad oculos demonstrabo. Haec adeo seruat Vaticanus 1209. apud Birchiam.

9, 8. Vicini itaque, et qui viderant eum prius quod (caecus) esset. Habet enim τυφλός, non πτωχός^{e)} mendicus. Consonat etiam exemplar Complutense.

10, 8. Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones. Non additur πρὸ ἐμοῦ ante me, neque in exemplari Complutensi, neque in editione vulgata.

10, 39. Quaerebant (ergo) rursus apprehendere eum. Additur enim οὖν ergo, et in exemplari Complutensi, et in vulgata editione.

13, 9. Domine non tantum pedes, Non additur μου meos.

13, 25. Quum ergo ille recumberet (ita) super pectus Iesu. Additur enim οὕτως, quod etiam in scholiis autor declarat.

13, 30. Erat autem nox quando, exiuit; deinde subditur: Ait Iesus. Non enim additur οὖν ergo, ante verbum ἐξῆλθε exiuit, ut alium possit reddere sensum. Facit nobiscum exemplar Complutense.

14, 1. Ne turbetur cor vestrum: Ante haec verba non praemittitur, neque in nostro, neque in Complutensi exemplari id quod, habetur in vulgaribus Graecis exemplaribus^{f)} καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ et ait discipulis suis.

h 2

14, 30.

e) Erasmus, impostor, non criticus, in vulgata reperiēbat mendicus. Ex Lexico ergo suo reddebat πτωχός. Inepte. Reddere debebat προσαίτης. Ita enim Chrysostomus, unde haec est corruptio. Vide Tom. VIII, p. 333. A. Unde autem προσαίτης inuectum? Per summam negligentiam et incogitantiam ex proximo προσαιτῶν.

f) Est initium lectionis ecclesiasticae, τῇ παρασκευῇ τῆς ε. εβδομάδος, quod homines somnolenti intulerunt in contextum.

- 14, 30. Venit enim princeps mundi, Non additur τούτου huius, neque in exemplari Complutensi.
- 16, 3. Et haec facient, quia non nouerunt. Non additur ὑμῖν vobis, nec in editione Complutensi.
- 16, 5. Et nemo, interrogat me: Quo abis? Non praepositur ante verbum Interrogat ἐξ ὑμῶν ex vobis.
- 16, 10. De iustitia autem, quia ad patrem (meum) Additur enim μου, etiam in editione Complutensi.
- 16, 25. Haec per prouerbia (dico) vobis. Non enim habet ὁ λέων loquutus sum: sed λέγω dico.
- 16, 33. In mundo pressuram (habebitis) Nam habet ἔχετε^{b)} futurum, non ἔχετε habetis. Pari modo legisse manifestum^{c)} est eum, qui vulgata dedit editionem.
- 17, 11. Pater sancte serua eos per nomen tuum (quo donasti me) Non enim habet οὗς quos, sed ὧν quo. Eodem etiam modo habet exemplar Complutense. Ex scholijs tamen legisse videtur autor

g) Dissentiunt mei Euthymii Codices, qui λέων loquutus sum.

h) Chrysost. T. VIII. p. 463. A. negligit quidem verba textus, habet tamen suis verbis: ἕως ἂν ἦτε ἐν τῷ κόσμῳ, ὁ λέων ἔχετε. Eodem modo repetit alibi, ut in editione N. Testamenti docui. Cyrillus ante scholia habet ἔχετε, sed in interpretatione ἔχετε. Tom. IV. p. 944. A. 945. A.

i) Minime vero. Nam interpres Latinus saepius praesentia per futura reddit. Neque hoc ignoras, Hen-

autor nosſer δ, quod, ^{k)} puta Nomen accuſandi caſu.

18, 25. Negauit (ergo) ille et ait: Non ſum. Re-
petitur enim αὖν ergo. In hunc etiam modum
legimus in editione Complutenſi.

28, 29. Exiuit itaque Pilatus ad eos, et ait. Non
additur ἐξω^{l)} foras. Ad hunc quoque modum
inuenimus in exemplari Complutenſi.

19, 16. Acceperunt autem Ieſum et (duxerunt) (in
praetorium) Primum itaque non habet ἀπήγα-
γον abduxerunt, ſed ἡγαγον duxerunt. Et in
hoc concordat exemplar Complutenſe. Adde-
batur praeterea in noſtro exemplari εἰς τὸ πραι-
τώριον.

19, 35. Et ille ſcit quod vera dicat (ſed) vt., vos
credatis. Nam habet ἀλλά, ſed. Nec habet
καὶ et, ante vos. Exemplar quidem Complu-
tenſe non habet conjunctionem καὶ, ſed nec
habet ἀλλά.

19, 38. Et permisit Pilatus., Statimque additur ἤλ-
θεν^{m)} οὖν, καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ. Venit
ergo, et tulit corpus Ieſu. Concordant et exem-
plar Complutenſe et vulgata editio.

20, 29. Quia vidisti me., credidiſti. Non additur
ἰωμᾶ, nec in editione Complutenſi.

h 3

21, 1.

^{h)} δ ponit in interpretatione ideo, quod non repetit,
ἐν τῷ ὀνόματί σου, ad quod refertur in textu ᾧ.
Quorſum ergo referendum fuiſſet ᾧ; Forte ad δέ-
δωκας;

ⁱ⁾ Incerta ſedes huius vocabuli ſatis arguit, id aliunde
introduc-tum eſſe. Nam meus Moſqueniſis Codex S.
qui Cyrilli ſcholia etiam habet, addit id ante πρὸς.
Ita Cyrill. T. IV. p. 1034. B. Alius Codex 11, cum
ſcholiis habet poſt αὐτοῦς.

^{m)} Haec nimirum omittit Erasmus. Vnus meorum q.
eundem ſaltum fecit ab ἤλθεν ad ἤλθε. Vterque
autem Euthymii cum reliquis iſta ſeruant.

21, 1. Postea manifestavit se iterum Iesus (discipulis) ad mare Tiberiadis. Additur enim μαθηταῖςⁿ) discipulis. Concordat in hoc et exemplar Complutense et editio vulgata.

21, 15. Simon (Iona) diligis me plus his? Habet namque ἰωνᾶ, non ἰωαννᾶ: et ita rursus bina vice subsequitur. Similiter etiam habet exemplar Complutense.

Eiusdem Hentenii.

In his quae sequuntur multisque aliis in locis Evangelistae phrasin imitati Hebraicam, posuerunt praesens, interdum etiam et praeteritum pro futuro.

* * * * *

Matth. 11, 3. et Lucae 7, 19. 20. occurrit in primis illud maxime vulgatum: Tu es ille (qui venit) an alium expectamus? Vbi ponitur ἐρχόμενος veniens, pro eo quod est, qui venturus est, aut potius, qui venturus erat. Et eodem modo Io. 6, 14. Hic est vere propheta (veniens) in mundum, id est, qui venturus erat. Rursus Matth. 17, 11. Elias quidem (venit) primum: ἐρχεται pro Venturus est ponitur. Et sane id in hoc verbo ἐρχομαι frequentissimum est.

Matth. 10, 20. Non enim vos (estis) (illi qui loquuntur) sed spiritus patris vestri (qui loquitur) in vobis: vbi praesens ἐστὲ pro Eritis sumitur: et λαλοῦντες pro eo quod est, Qui loquentur:
et

n) Praeter μαθηταῖς unus meorum Codicum Euthymii addit αὐτοῦ.

et λαλοῦν, pro Qui loquetur. Eadem etiam habentur Marc. 13, 11.

Matth. 22, 30. In resurrectione neque (contrahunt matrimonium) neque (nuptui traduntur) sed quasi Angeli Dei in coelo (sunt.) Verbum γαμοῦσι, quod ex sequentibus verbis, quae manifeste praesentia sunt, etiam iudicatur esse praesens, pro futuro Contrahent accipitur: et ἐγκαμίζονται pro Nuptui tradentur: similiter εἰσὶ pro Erunt. Pari quoque modo habentur verba haec Luc. 20, 35. 36. Marc. 12, 25.

Matth. 17, 20. Si (habeatis) fidem sicut granum sinapis. Ἐχῆτε pro futuro Habueritis sumitur.

Matth. 26, 11. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me vero non semper (habetis) Hoc in loco praesens ἔχετε pro futuro Habebitis capitur.

Et eodem modo do. 12, 8.

Matth. 28, 7. Ecce (praecedit) vos in Galilaeam. Προάγει pro futuro Praecedet accipitur. Similiter etiam habet Marcus 16, 7.

Marc. 3, 29. Quicumque blasphemauerit aduersus spiritum sanctum, (non habet) remissionem in aeternum, sed reus (est) aeterni iudicii. Ἐχει pro Habebit accipitur, et ἔσιν pro Erūt.

Marc. 9, 12. Elias quum prius venerit (restituit) omnia. Hoc in loco ἀποκαθιστᾷ verbum praesens sumitur pro futuro Restituet. Cap. 9, 31. Filius hominis (traditur) in manus hominum. Similiter hoc in loco παραδίδοται verbum praesens Accipitur pro futuro Tradetur.

Marc. 11, 24. Quaecunque orantes petitis, credite quod (accipitis) et erunt vobis. Λαμβάνετε pro Accipietis.

Luc. 13, 35. Ecce (relinquitur) vobis domus vestra. Ἀφίεται pro futuro Relinquetur.

- Io. 6, 28. Quid (facimus) vt 'operemur' opera Dei?
 ποιῶμεν pro Faciemus.
- Io. 7, 27. Christus quum venerit, nemo cognoscit
 vnde (sit) ἐστὶ pro futuro Erit.
- Io. 7, 33. 34. Vado ad eum qui misit me: quaere-
 tis me et non inuenietis: et vbi ego (sum) eo
 vos non (potestis) venire. Ἐγὼ pro Ero: et
 δύνασθε pro futuro Poteritis accipiuntur.
- Io. 8, 31. Si vos manseritis in sermone meo, veri
 discipuli mei (estis) ἐστέ pro Eritis sumitur.
- Io. 8, 46. Quis ex vobis (arguit) me de peccato?
 ἐλέγχει pro Arguet accipitur.
- Io. 13, 8. Si non lauero te, non (habes) partem
 mecum. Ἐχῆς habes pro Habebis.
- Io. 14, 17. Vos autem (cognoscitis) eum, quia apud
 vos (manet.) Γινώσκετε pro Cognoscetis: et
 μένει pro Manebit. Et hoc sicut et alia prope-
 modum omnia, literae series ipsa declarat.
- Io. 14, 19. Adhuc modicum, et mundus iam me
 non (videbit) vos autem (videbitis) me. Hic
 sane quanquam^{a)} autor quidam non parui nomi-
 nis dicat θεωρεῖ et θεωρεῖτε praesentis esse tem-
 poris: sunt tamen etiam iuxta canones Graecae
 grammatices futura secunda. Similiter Cap. 15,
 26. 27. quum dicitur: Ille testimonium perhibe-
 bit de me, et vos (testes eritis.) Etiam ait idem
 autor μαρτυρεῖτε praesens esse indicantis, vt signi-
 ficet Testes estis, aut estote, quemadmodum
 etiam hoc loco vertit. Attamen multo commo-
 dius dicetur esse futurum secundum: praesertim
 quum Act. Cap. 1, 8. eadem ferme verba refe-
 rens Lucas, dicat: Accipietis virtutem superue-
 niente spiritu sancto in vos, et eritis mihi testes.
- Vbi

a) Et hic et paullo post videtur intelligere Erasmus
 quem vide in interpretatione et in notis.

Vbi aperte per futurum habet Graeca littera ἔσεσθε, facta etiam primum superuenientis spiritus sancti mentione, sicut etiam hoc loco. Praeterea quum eodem capite 16, 10. dicitur: Ad patrem vado, et posthac non (videbitis) me. Et post pauca vers. 16. Pusillo tempore et non (videbitis) me: asserit idem^{b)} utroque horum locorum Euangelistam abusum tempore praesenti pro futuro. Nos autem opinamur, quod proprie futurum secundum posuerit. Quod inde facile est colligere, quod statim sequatur futurum ἔψετε videbitis. Scimus tamen quosdam grammaticos futura secunda a verbis circumflexis in totum auferre: qui tamen fateri coguntur praesens indicatiui passim pro futuro locari, quod vix fieri solet. Idem autor verbum^{c)} ἀφένονται frequenter vertit Remittuntur, quum sit non solum Atticum praeteritum, sed et Ionicum et Doricum, per ablationem, vocalis subiunctivae, et pleonasmum ω. Nani quod dicat interpretem fortassis legisse ἀφένονται, ut sit praesens ab ἔω et ἔομαι, non fit verisimile, quum hoc barytonum verbum apud solos poetas reperiatur.

Io. 15, 6. Nisi quis in me manserit (eiectus est) foras sicut palmes, et (exaruit) et (colligunt) eos, et in ignem (coniiciunt) et (ardent.) Hoc loco duo praeterita et tria praesentia pro futuris posita sunt: nempe ἐβλήθη pro Eiicietur, ἐξηράνθη pro Exarescet, συνάγουσιν pro Colligent, βάλλουσιν pro Coniicient et καίεται pro Ardebit.

h 5

Io. 15,

b) Erasmus in notis.

c) Matth. 9, 2. 5. Marc. 2, 5. 9. Luc. 7, 47. 48. Vide in primis Erasmus ad Marc. 2, 9.

Io. 15, 8. In hoc (glorificatus est) pater meus (ut fructum copiosum adferatis.) Ἐδοξάσθῃ pro futuro Glorificabitur, et ἵνα Φέρετε pro eo, quod est, Si attuleritis. Hoc itaque loco et praeteritum et praesens pro futuro ponuntur.

Io. 16, 26. Et non (dico) vobis quod ego rogabo patrem pro vobis: ipse enim pater (amat) vos. Λέγω pro Dicam et Φιλεῖ pro Amabit, quod tamen, si solum esset, futurum secundum esse posset. Vide huius loci enarrationem.

Io. 17, 11. Et iam non (sum) in mundo, et hi in mundo (sunt.) Ἐμὶ pro Ero sumitur, et εἰσὶ pro Erunt.

*Ioannis Millii examen Codicis Euthymii ^{d)}
Barocciani. Ex Prolegomenis eius
in N. T. a J. 1073 — 1079.*

Et iam quidem ab insigni illo Commentariorum Chrysostomi^{e)} desflatore ad alium devenimus, ^{f)} *Euthymium* dico *Zigabenum*; qui sub initium fere Seculi duodecimi, e Patrum variorum, sed Chrysostomi

d) De eodem loquitur ibid. §. 1462.

e) Ita Theophylactum Bulgariae Episcopum appellat. Videtur autem hoc vocabulum ex contaminato barbarae Latinitatis marsupio Diui Hieronymi protraxisse. Honestiori et Latiniori uti poterat. Aliud est Graecum ἀπαυθίζειν, aliud Latinum desflare.

f) Tanquam ex palatio excelso fessi fatigatique ad tugurium humile.

stioni potissimum Commentariis, *Catenam*?) quam-
dam contexuit in Euangelia. In qua certe, ut hoc
obiter notem, peculiare^{h)} omnino illud, quod alle-
gationes seu citationes Evangelici textus perpetuo fa-
ctae sint secundum Titulos, qui ad oram Euangelio-
rum signati sunt, siue maiora κεφάλαια. Huius
haud dumⁱ⁾ Graece editae Exemplar nacti sumus in-
ter Codices *Baroccianos*, probum ac propemodum
integrum; unde videre liceat, qualis textus *Euthymio*
fuerit ad manum, cum ista scriberet. Erat autem iste,
qualis

g) Catena, Doctissime Milli, appellatur collectio loco-
rum ex variis scriptis Patrum, qui aliquo modo partes
singulas litterarum sacrarum oratione attigerunt, sine
continuo nexu collatorum. Non sine causa addidi
sine nexu, quanquam catena quaelibet nexum habere
debet. Sed illud in istis catenis non habet locum.
In Euthymio autem nexus est, quod ex pluribus
partibus opus peretuum fecit. Commentarium
ergo, non Catenam exhibet. Hoc discrimen est in-
ter Catenam et Commentarium, ex usu recentiorum
Graecorum vocabuli *σειρῶς*.

h) Non peculiare aut inusitatum, sed obtinet ista capi-
tum descriptio in plerisque Codicibus Graecis, quod
te latere non poterat. Nullam aliam enim Graeci
agnoscunt praeter hanc et canones Eusebii. Utraque
est in Codice Alexandrino.

i) Viros doctos aliquos affirmasse, hos commentarios
Graece iam editos esse, supra notatum est a Fabricio.
Sed in noua Cauei editione hic error correctus est.
Vide Tom. II. p. 199. edit. Basil. 1745. fol. Sed
Elias du Pin in noua bibliotheca auctorum ecclesiasti-
corum Tom. IX. Cap. XIV. p. 197. hunc commenta-
rium Graece editum tradit Veronae 1530. quo anno
nimirum ibidem prodiit commentarius in Psalmos.
Confusus ergo est commentarius in Psalmos cum hoc
in Euangelia Oudinus in commentario de scriptori-
bus ecclesiasticis Tom. II. p. 981. alio modo errauit.
Scribit enim: Commentaria in quatuor Euangelia
edita Graece in folio Veronae anno 1630. (ergo cen-
tum annis post.) cum commentario in Psalmos.

qualis exemplarium posterioris aevi ferme omnium, plurimis in locis^{k)} interpolatus; ita tamen, vt in multis, vbi diuersus ab ita libris excusis, germanam exhibeat lectionem.

* * *

E lectionibus interpolatis in primis ecce seqq.

Ιερδάνη^{l)} ποταμῷ, M A T. 3, 6. plurimi Codd. Syr. Copt. Aethiop.

Διαρπάση pro διαρπάσει 12, 29. sic Chrysof.^{m)} cauebat scriba, vt verbum hoc conueniret tempore cum praecedenti δήση.

Βάροςⁿ⁾ τῆς γῆς 13, 5. irrepsit e marg.

Τὸ ἀριστόν μου^{o)} ἡτοιμάσαι 22, 4. sic etiam Codex vnus et alter. Interpolatori sc. quisquis ille, congruentius visum est de regis prandio, illud paratum esse dicere, quam se illud parasse.

Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· γεγεὰ πον. 16, 4. ex vers. 2. huius capituli.

Οὕτως;

^{k)} Multo tamen minus quam tuus Alexandrinus et Cantabrigiensis, infimus omnium.

^{l)} Est haec lectio Codicum cum scholiis et catenis, quod ex Mosqq. Codd. d et 10. discitur. Contra sunt eiusdem generis Codices a. e. Ergo facile a Critico auctoritate reliquorum excluditur.

^{m)} Chrysof. T. VII. p. 447. b. habet: καὶ τότε ἈΥΤΟΥ ΤΑ ΣΚΕΤΗ διαρπάση, quod nec Wetstenius notauit. Ignorabant Graeci consuetudinem Hebraicam orationis ita vincienda per particulam καί. Totum membrum abesse poterat. Si tamen addidissent Graeci, τότε δὲ, τότε δὲ aut τότε γὰρ scripsissent.

ⁿ⁾ Neuter ex meis Euthymii Codicibus id habet. Βάρος ne quidem Graecum est. Βάρος Graeci dicunt. Hinc βαρύγχοις.

^{o)} Ita duo Codices Mosquenses Chrysostomi.

Οὕτως; οὐκ ἰσχύσατε etc. 26, 40. sic ^{p)} et complures Codd. repetita interrogatione, quo magis ad Marcum (c. 14. v. 37.) accederetur.

Γολγοθᾶν. 27, 33. sic Codd. al. casu accusatiuo ad formam Graecorum.

Ἰδόντες τὰ γενόμενα. 27, 54. misso τὸν σεισμόν, vt superfluo, ob supra dicta v. 51, 52.

Ἀγοράσομεν. MARC. 6, 37. sed editum recte, ob seq. δώμεν omniumque fere librorum ^{q)} auctoritate confirmatum est.

Ἐδοξαν φαντασίαν εἶναι, 6, 49. sic Codex Ephesinus. Sed φάντασμα reliquorum Codicum est, et Matthaei.

Ἐγώ) πάντων δούλος, 9, 35. sic Codd. aliq. Aethiop. ex Matthaeo.

Ὁ) δὲ ὑμῖν λέγω. 13, 37. complures Codd. nempe ob simplex illud γηγορεῖτε, quod sequitur, potius visum δ, quam α. et sic interpretati sunt Vulg. Syr.

Ἀμὴν δὲ λέγω ὑμῖν, 14, 9. inserto δὲ, vt apud Matthaeum, et in libris aliq. γὰρ, connexionis gratia.

καὶ

p) Hoc in Euthymii Codicibus non animaduerti. Sed ita habent Codices Mosquenses Chrysostomi, etsi aliter ediderit Montefalconius. T. VII. p. 791. a. d. Theophylactus etiani pag. 164. e. 165. a. vnum signum interrogandi habet post ἐμοῦ.

q) Hoc argumentum hic valet. Non autem prius. Nec enim Marcus accurate Graece scribit. Poterat ergo praecedere futurum, et post καὶ sequi δώμεν. Scilicet, vt καὶ esset pro Graeco ἴνα. Nisi Codices obstarent, apud Marcum probassem ἀγοράσομεν. Aliter enim Graece Xenophon, aliter Marcus scribit. Hoc illud dubium est in Crisi N. Testamenti, quod scriptores nec vbique Hebraizant, nec vbique Graecissant.

r) Sic vterque meus. Seruant tamen πάντων ἐσχάτος καὶ.

s) Mei α.

Καὶ^{υ)} εὐλογήσας. 14, 22. praefixo καὶ, ex Matthaeo.

Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· καὶ μετὰ ἀνόμιων ἐλογίσθη. 15, 28. versiculus hic praetermissus est apud MS. Euthymium. Sed adscriptum habemus ad oram Codicis a manu non nihil recentiore. Omittunt etiam^{υ)} Alexandrinus, alii-
que

t) Unus tantum meorum addit καί.

υ) Vitium Codicis Alexandrini arguunt additi canones Eusebii. Habet enim in editione Woidii ita: καὶ σὺν αὐτῷ σαυροῦσιν δύο ληστές. et in interiori margine notat sectionem minorem σιε. et canonem η. Rursus: ἕνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ. Et in interiori margine, sectio minor σισ. canon ε. Atqui omnia ab καὶ σὺν αὐτῷ ad εὐωνύμων αὐτοῦ pertinent ad sectionem σιε. et ad canonem α. Quatuor enim Evangelistae non solum narrant duos latrones cum Christo cruci esse affixos, sed etiam, Christum pendisse medium. Iam cum in illo Codice versus 29. sit sectio σισ². vt ibi etiam notatur, culpa scribae excidit sectio σισ. quae, quod a Marco et Luca tantum refertur, pertinet ad canonem η. Deprehenditur ergo, scribam illum a Καὶ ad Καὶ defecisse. Addamus hic illos numeros cum correctione:

Alex.		Correctio.
σιδ.	—	σιδ.
α.	—	α.
σιε.	—	σιε.
η.*	—	α.
σις.	—	σις.
ε.	—	η.*
σις ² .	—	σις ² .
β.	—	ε.
σιη.	—	σιη.
β.	—	β.
σιθ.	—	σιθ.
β.	—	β.

Defecit ergo ab α. ad η. ac sit deinceps. Ergo Codex Alexandrinus, qui hunc versum omisit, defendit integri-

que Codd. aliq. Caeterum, praeterquam quod in libris plerisque locum habeat, mihi certe haud leue indicium est, etiam in Marci Autographo exstitisse, quod eadem ipsa proferat ex occasione Lucas, assiduus Marci sectator. Ne dicam, quod ob idem initium huius versus et seq. facile omitti poterat.

Τίνα δὲ ἐξ ὑμῶν LV C. II, II. illud ἐξ, vtcunque in Exemplaria plurima irrepserit, non est huius Euangelistae, sed Matthaei.

Τοὺς δούλους τούτους· ἵνα γνῶ etc. (missis mediis, οἷς ἔδωκε τὸ ἀργύριον, credo, vt superfluis) 19, 15.

Ἐάν τις ἀδελφὸς ἀποθάνῃ, 20, 28. et ita Cod. vnus et alter. Reliqui omnes et Editt. *τινός* et sic Marcus, quem sequi amat hic Euangelista.

Καὶ παρεκάλεσεν αὐτόν. 8, 32. Daemoniacus sc. ex vers. proxime praecedente.

Ὁ δὲ ἰησοῦς ἔπεν αὐτῇ. 8. 48. Codd. aliq. Goth. *Syr.* Ἰησοῦς Matthaei est.

Ὅχλοι ἐπεζήτουν. 4, 42. plurimi*) Codd. explicatius.

Τὸ
regritatem huius versus. Illud autem intelligitur, scribam Codicis Alexandrini hic data opera fefellisse. Cum enim semel omisisset versum 28. hunc errorem autem nollet corrigere, corripit de industria canones, seruato tamen sectionum ordine, ne defectus apparet. Cur autem nollet errorem suum corrigere, vel pertinacia hominis, vel negligentia, vel lucri studium in causa fuit. Credo postremum in culpa fuisse, ne perderet lucellum, si defectus aut additamentum in fronte aut in calce folii appareret. Alias enim necessitas nulla fuisset corrumpendi notas canonum. Sancta Thecla ergo aetate Apostolorum scribebat Codices mercede conducti, admodum perfidiose. Vide, quae infra dixi, ad Luc. XXIII, 17.

*) Ob eam causam probaui, etiam, vt elegantius, de Graecitate suspectum erat.

Τὸ ἔθνος ἡμῶν. 23. 2. plurimi Codd. adiecto ἡμῶν, explicationis gratia.

Μαρία ἡ ἱακώβου. 24, 10. complures Codd. explicatius.

ὑπέδειξεν. γ) 24. 40. singularis lectio.

Τί ἐμοὶ καὶ σὺ. 10 ANN. 2, 4. Codd. multi: mutato σοὶ in σὺ, ab iis qui ignorabant sensum phraseos, apud Interpretes LXX. tritissimae.

Καὶ ἐβάπτισον. 3, 22. plurale, ob id quod infra dictum. ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτισεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, cap. 4, v. 2.

Μαθηταὶ αὐτοῦ. 4, 31. libri aliq. αὐτοῦ scribarum est.

Πλανᾷ τὸν κόσμον. 7, 12. reclamante Codicum omnium fide.

Ὁρθευ πάλιν βαθείας ἦλθεν ὁ ἰησοῦς. 8. 1. explicatio ex^d) Luc. 24, 1. sic multi Codd.

ἔπεν αὐτῷ, πειράζοντες. 8, 4. libri multi. Commentarius est, non textus, ex vers. 6.

Τί λέγεις περὶ αὐτῆς; 8, 5. Codd. plurimi. Ad-dito περὶ αὐτῆς, explicationis gratia.

Ἀναβλέψας εἶπεν αὐτοῖς. 8, 7. Codd. al. clarius.

Εἶδεν αὐτήν, καὶ εἶπε· γυναῖκ etc. 8. 10. libri aliq. explicatius.

Ἦν ἡκούσα παρὰ τοῦ πατρός. 8, 40. Euthym. isque solus. b).

Οὐ

γ) Ita unus meorum. Alter vulgatum. Vocabulum ἐπέδειξε, quod haud raro iactantiae notionem habebat, non nullis offensioni fuit. Ergo alii ex Io. 20, 20. ἐδείξε, subiecerant: hic ἐπέδειξε subiecit. Corruptionem pro-dit Mosquensis f. qui rasura sustulit syllabam επ.

κ) Mei servant σοί. Nec aliter est in interpretatione.

α) Quomodo Millio Luc. 24, 1. hic in mentem venire potuerit, non video. Nimis longe repetitum.

β) Immo cum Origene et Chrysostomo, ut docui in mea editione.

Οὐ καλῶς ἐλέγομεν. 8, 48. Codd. aliq. explicatio, ex cap. 7. v. 20. huius Euangelii.

Καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς μαρίαν. 11, 5. sic Vulg. (in Editt.) Syr. addito μαρίαν, ex vers. 1.

Ἐκεῖνος^e) οὕτως. 13, 25. Codd. complures. Simplex ἐκεῖνος, genuinum. Eius loco suffectum est ex marg. in Codd. aliq. οὗτος, ceu magis idoneum: in aliis adiunctum erat τῷ ἐκεῖνος: in aliis ad evitandam ταυτολογίαν, mutatum videmus οὗτος in οὕτως, vt hic apud Euthymium.

Ἦγαγον εἰς τὸ πραιτώριον. 19, 16. sic Codd. al. explicatio, ex Cap. proxime praecedentis v. 28. Et de locis interpolatis haecenus.

*

*

*

Ex genuinis, quae ab Editt. differunt, haecenus haud memoratis, non nullas hic restat, proferamus.

Καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν^d) τῷ ὀργῶ. MATTH. 13, 27. complures libri, vt et Epiphanii Codex. Particula σῶ, iniectionis videtur.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος. 14, 28. plurimi Codd. et Vulg. medium αὐτῶ, quod in nostris, iniectionis est.

Τὰ^e) γενόμενα. 18, 31. Codd. aliq. et Vulg.^f) vt videtur; quomodo legendum esse monet Lucas Brug.

^e) Eodem modo οὕτως excluderant non nulli Cap 4. vers. 6. Alii dederunt οὗτος. sic Vide Weut. Birch.

^d) Seruat vterque meus σῶ. Sed σῶ omittunt Codices Mosquenses cum scholiis d. 10. cuiusmodi Codices tractavit Euthymius.

^e) γινόμενα voluit scribere Millius. Mei habent γινόμενα.

^f) Ex exemplis, quae hic subiecit Millius, apparet, illum probas lectiones appellare eas, quas habet Vulgata Latina.

Brug. mutarunt aliqui ad marg. adeoque et in
textu scribae in *γενόμενα*, ceu commodius.

Ὅτι ἦλθεν καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς.
MARC. 2, 17. Codd. aliqui et Vulg. Syr.²)
Goth. Copt. Aethiop. Lucae est, quod sequitur in
nostris, *εἰς μετάνοιαν*, et accessit tam apud hunc
Euangelistam, quam Matthaeum, ex Lectio-
nariis.

Ὅμοια αὐτῇ. 12, 31. sic libri probi aliq. et Vulg.
Syr. Aethiop.

Ἐξ εὐωνόμων. 10, 40. complures Codd. et Vulg.
Goth. absque addito *μου*, quod accessit ex Mat-
thaeo.

Ἡ (pro quo in Edd. *καὶ*, ex Matth.) *τῆς ὥρας*. 13,
32. magna vis Codicum, et Vulg.

Ἐπρωμένον ἐκεῖ ἐτοιμάσατε. 14, 15. Alex. et pro-
batiores al. et quidem Exemplar Vulgati. Nec
aliter Lucas, Marci sectator. Medium *ἔτοιμον*,
quod in nostris, explicatio erat τοῦ, *ἔπρωμένον*,
in margine posita, indeque translata a scriba quo-
piam in mediam paginam.

Καὶ μὴ εὗρίντες ποίας εἰσενέγκωσιν αὐτόν. LVC. 5,
19. ita e Stephanianis plurimi, aliisque proba-
tioribus, Alex. Cant. *διὰ ποίας*, quod in Ex-
cussis plerisque, est genuinae lectionis explicatio.

Πάντα τὰ γεννήματά μου. 12, 18. ita simpliciter
Lin. et Cant. et Vulg. initio, vt videtur. Se-
quentia,^{b)} *καὶ τὰ ἀγαθά μου*, adscripta pri-
mum

g) Hi omnes pro Vulgata Latina, sine melioribus Codi-
cibus Graecis, nihil probant: cum melioribus Codici-
bus Graecis autem semper probant contra Vulgatam
Latinam. Indicant enim fere plerumque recentiores
corruptiones versionis Latinae. Per inductionem ex-
emplorum id intelligitur.

h) Seruat uterque meus. Habet autem *γενήματα*, vt
scribendum est. *Γενήματα* condantur in horreo: *γεν-
νήματα*, eius generis, in stabulis seruantur.

num ad marg. e versu proxime sequente, irrepsere mox in contextum, et Codices iam vniuersim occupant.

ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐθεραπεύοντο. 6, 18. Alex. et Codd. al. Vulg. Aethiop. omnino recte. Καὶ postea insertum erat, ante ἐθεραπεύοντο, vt iam in Editis, ad tollendam obscuritatem, ne alias soli daemoniaci sanati viderentur, non item reliqui, qui huc curationis causa venerant.

Ἐπεὶ δὲ φίλος. simpliciter. 11, 6. Codd. plurimi. Syr. et Vulg. initio. Μου iniectum erat haud dubie, ad implendum sensum: nemo particulam huiusmodi expunxerit.

Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. 13, 35. Codices optimi, magno consensu. Ἐξημος, quod accessit in nostris, ex Matthaeo adscriptum fuisse monent Lucas Brug. et Grotius.

Ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας, μή τινες ὑπερήσατε; 22, 35. Codd. aliq. omnino recte. Neque enim in proximis mentio fit, nisi sacculi et perae. Medium, καὶ ὑποδημάτων, quod in nostris, adscriptum primum in marg. a lectore aliquo, ex cap. 10. v. 4. huius Euangelii, scribae facile admiserunt in contextum.

Πρὸς αὐτὸν γυναῖκα. IOANN. 8, 3. Πρὸς^{δ)} αὐτὸν non agnoscunt complures libri; vt nec Vulg. Syr.

Μὴ τοὺς πόδας μόνον. 13, 9. sic libri aliq. et Cant. adeoque Vulg. initio. Μοῦ iniectum est.

Sed de commentario hoc haecenus, omnium, quae quidem Graece extant, vt opinor, nouissimo.

Lectiones Variantes Vtriusque Codicis Mosquensis ad quatuor euangelia.

Constitueram quidem integrum contextum quatuor euangeliorum, vti in codicibus Euthymii Mosquensis legitur, simul cum eius commentario edere. Bibliopola autem mihi auctor fuit, vt de lectionibus variantibus seorsim exponerem, textum autem breuiter tantum ante singula scholia notarem. Id quia sine damno lectorum fieri poterat, facile obtemperauī. Examinaueram autem Codices Mosquenses Euthymii bis, semel ad editionem Ioannis Gregorii Oxon. 1703. fol. semel ad Bengelii Tubingae 1734. 4. Hic autem, sicuti etiam in mea noui Testamenti editione feci, ad solam Gregorii editionem respicio. In gratiam lectorum tamen monendum videtur, Gregorium expressisse editionem Oxoniensem Ioannis Fellii 1675. 8. Fellii autem editionem repetitam esse ab Aug. Herm. Franckio Lipsiae 1702. 8. Ex multis autem exemplis didici, Wettlenium etiam, vel Fellii, vel Gregorii secutum esse editionem. Sunt autem istae editiones omnes, vt vulgo loquuntur, textus recepti, hoc est, nec Erasmus solum sequuntur, nec Beza, sed missum contextum habent ex maiori Stephaniana anni 1550. fol. et vltima Bezae 1598. fol. insertis non nullis lectionibus singularibus, de quibus tamen primus recepti textus editor lectores non admonuit. In vniuersum hoc moneo. Codex Euthymii B. in mea noui Testamenti editione I. est praestantior, deterior est A. quem in nouo Testamento N. appello.

Ad euangelium Matthaei.

Cap. I.

V. 1. 2. *ἀβραάμ.* Ex consuetudine Graecorum, qui α ante βρ. spiritu aspero notare solent. Sic et vers. 17. et Cap. III, 9.

4. Ἀμινάδαμ bis. Partim, quod Graeci in fine non habent β. partim, quod μ. et β. in Codd. inde a Sec. IX. facile confunditur.

5. Ῥάαβ. a.

6. Σολομώννα.

10. Τὸν μανασσῆν.

Cap. II.

V. 9. Ἔως οὐ ἐλθών.

11. Εὗρον] εἶδον.

18. οὐκ ἔρασαν.

22. Ἐπὶ τῆς ἰουδαίας] ἐπὶ abest.

Χρηματιδεῖς δὲ] δὲ abest. a.

Cap. III.

V. 6. Ἰορδάνη ποταμῷ ὑπ'.

8. Καρπὸν ἄξιον.

10. Καρπὸν καλὸν] καλὸν abest. b.

11. Καὶ πρὸς] abest.

Cap. IV.

V. 5. Ἰησοῦ] ἔησεν. b.

9. Προσκυνήσης με.

10. Ὑπαγε] ὀπίσω μου addit. a.

13. Περιθλασσίαν, pro παραθλασσίαν est vitium editionis Grégorii.

i 3

16. Ἰδοὺ

a) Quando vterque codex consentit, nullam notam addidi. Quando vnus variat, id notaui per a. aut b.

V. 16. Ἰδε φῶς.

18. Ὁ ἰησοῦς absunt. Cyrillus quidem T. II. p. 29. E. Matthaeum appellans, haec addit. Attamen nec hoc pro argumento esse potest.

Cap. V.

V. 16. Πατέρες ἡμῶν. a.

Vitiosa sunt in a. vers. 20. εἰσέλθῃ. v. 23. προσφέ-
ρεις et ἔχει κατὰ, omisso τί.

27. Τοῖς ἀρχαίοις absunt.

Οὐ μοιχεύσεις] ὁ ἐμβλέπων. a. ex proximo versu.

28. Ὁ βλέπων γυναῖκα] ὁ ἐμβλέπων γυναῖκα. Sed a. in marg. notat γρ. καὶ ὁ βλέπων. Quoniam h. i. βλέπειν, est περιέργως καὶ ἐμπαι-
δῶς προσβλέπειν, quo sensu non dicunt Graeci, Origenes et Chrysostomus, ut in mea editione docui, id permutarunt cum ἐμβλέπων, ἐμβλέ-
ψας et ἐπιβλέπειν.

Ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς] ἐπιθυμῆσαι αὐτήν. b.

29. Σκανδαλίζει. a.

Βληθῇ] βληθῆναι. a. Sic et vers. 30.

36. Μῆτε ἐν] μήποτε ἐν. a.

44. Τοὺς μισοῦντας] τοῖς μισοῦσιν.

47. Τοὺς ἀδελφοὺς] τοὺς φίλους.

48. Ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς] ὁ οὐράνιος.

Cap. VI.

V. 2. Ἀμὴν γὰρ λέγω. b.

4. Αὐτὸς et ἐν τῷ φανερῷ absunt.

5. Ὅπως αὖν] αὖν abest.

16. Τὰ πρόσωπα] τὸ πρόσωπον. a.

18. Ἐν τῷ φανερῷ] omittunt.

23. Σκότος ἐστὶ] non comparat ἐστὶ. Mox vers. 24.
μαμωνᾶ.

35. Καὶ

V. 25. Καὶ τί πίνετε] ἢ τί πίνετε. Mox ἐνδύσε-
θε. b.

33. Ζητεῖτε] αἰτεῖτε et in marg. ζη. ab eadem ma-
nu. a. Adiecerat nempe scriba aliquanto post
literam maiusculam A. Igitur etiam ἡ, in rasura
litterae η scriptum. Αἰτεῖτε habet Chrysof. in
duobus Codd. Mosqq. Hom. VIII. in epist. ad
Hebr.

Cap. VII.

V. 1. Ἰνα μὴ] καὶ οὐ μὴ. b. Vulgatum in textu.
Sed in marg. γρ. καὶ οὐ μὴ. a.

2. Ἀντιμετρηθήσεται] μετρηθήσεται. b.

9. Ἡ τίς ἐστὶν ἐξ] ἐστὶν abest. a.

10. Καὶ εἰ] ἢ καὶ εἰ. Mox vitiose, ἐπιδώσῃ. a.

11. Ἐι οὖν ὑμεῖς] εἰ οὖν ὑμεῖς. a.

12. Ὅσα αὖ] ὅσα εἰ. b.

Οὗτος γάρ] οὕτως γάρ. a. b. Codices enim
permulti, ut alibi monui, etiam ante consonam,
οὕτως pro οὕτω scribunt. Hinc interdum temere
ex οὕτως factum est οὗτος. Οὗτας hoc loco
videtur inuectum per Chrysof. quem vide T. VII.
p. 291. B. VIII. p. 451. E. Forte iam Orige-
nes intulerat, cuius interpretatio intercudit. In
pluribus Codicibus reperietur οὕτως, si qui recte
attenderint.

14. Ὅτι ἐν ἡ] τί ἐν ἡ. Id explicat Euthymius et
Theophylact. p. 40. C. Apud Chrysof. T. XL
p. 492. F. editur quidem ὅτι, sed iste locus po-
stulat τί. Vide, quae notavi ad 1 Thess. V, 8.
in mea N. Testamenti editione. Apud Symma-
chum Ies. LII. 7. τί εὐπρεπὲς κ. τ. λ.

15. Προσέχετε δὲ] δὲ abest.

24. Ἀνδρὶ Φρονίμῳ] ἀνδρὶ omittit. a.

27. Προσέκλιναν] προσέπεσον. a. Varie vexatum
est hoc vocabulum, quod Graeci non dicunt hoc

modo προσκίπτειν. Ergo alii habent προσ-
έγγιζαν, alii προσέκρουσαν.

Cap. VIII.

- V. 5. Εἰσελθόντι δὲ τῷ ἰησοῦ] εἰσελθόντι δὲ αὐτῷ.
 Τῷ ἰησοῦ est ex lectione ecclesiastica, κυριακῇ δ.
 8. Εἰπὲ λόγον] εἰπὲ λόγῳ.
 10. Ταῖς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ· ἀμήν.
 11. Μετὰ ἀβραάμ — οὐρανῶν] ἐν τοῖς κόλποις τοῦ
 ἀβραάμ, ceteris omisit. Interpretatio etiam
 vulgatam lectionem tollit. Corruptio ex Chry-
 sostomo, qui T VII. p. 209. C. habet εἰς τοὺς
 κόλπους. Deceptus autem est loco simili, quem
 ibi tractat, Luc. 16, 22. 23. Iterum ita ibid.
 p. 361. D. Sed ibid. p. 315. C. tantum omittit,
 ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.
 15. Δηκόνει αὐτῷ.
 17. Διὰ τοῦ προφήτου ἡσαίου.
 25. Μαθηταὶ αὐτοῦ] αὐτοῦ abest.
 34. Πόλις ἐξήλθεν. b.

Cap. IX.

- V. 1. Καὶ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον] ὁ ἰησοῦς, post πλοῖ-
 ον, addit a. id insertum habet, ante εἰς, ab eadem
 manant. b.
 4. Καὶ ἰδὼν] ἰδὼν δέ.
 5. Σοι αἱ ἁμαρτίαι] σου αἱ ἁμαρτίαι.
 9. Καὶ ἀναπαύς] ὁ δὲ ἀναπαύς.
 17. Καὶ ἀμφότερα] καὶ ἀμφότεροι.
 18. Ἀρχὼν τίς εἰσελθὼν.
 33. Ὅτι οὐδέποτε] ὅτι abest.
 36. Ἐκκελυμένοι] ἐσκυλμένοι. Μοχ, ὡς πρό-
 βωτα.

Cap. X.

Cap. X;

V. 1. Αὐτὰ ἐκβάλλειν. b. Mox v. 3. λεβαῖος, vno
λ. vterque.

4. Ὁ Ἰσκαριώτης] ὁ abest.

8. Νεκροὺς ἐγείρετε] absunt. Quis hoc iniecit?

Fortasse Origenes. Sed eius ad hunc locum in-
terpretatio intercudit. Certè ergo Chrysostomus.
Nam, etsi quidem nec in sex Codicibus Mosquen-
sibus Chrysostomi inter contextum haec reper-
iuntur, tamen ex pluribus locis apparet, illum haec
probasse. Habet ergo hunc locum Tom. VII.
p. 370. B. D. vbi nihil in editione Montefalco-
nii mutatur praeter λεπρῶς καθάραιτε. Sed in
eadem homilia, vbi locum repetit p. 375. D.
recenset, τοὺς λεπρῶς, τοὺς καθάραισιν —
καὶ τοὺς ἐγειρομένους νεκροὺς. Ibid. E. μὴ ζή-
τει νεκρὸν εἶναι ἰδεῖν ἐγειρόμενον. Item p. 376.
C. νεκρῶν ἀνάστασιν — λεπρῶν καθάρσιν. Haec
omnia in eadem homilia, vbi hunc locum de in-
dustria tractat. Deinde in proxima homilia
p. 378. D. rursus iungit, λεπρῶς καθάραισιν,
δαιμόνια ἐλαύνειν — νεκροὺς ἐγείροντες. Item
Tom. VIII. p. 281. D. de Iuda proditore loquens,
inquit: καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων
ἦν τῶν πεμφθέντων νεκροὺς ἐγείρειν καὶ λεπρῶς
καθαρίσαι. Denique disertè p. 300. D. ὅτε δὲ
ἐπεμπεν αὐτοῖς [τοὺς μαθητάς.] οὐκ εἶπεν,
ἔδωκεν αὐτοῖς πνεῦμα ἅγιον· ἀλλ' ἔδωκεν αὐ-
τοῖς ἐξουσίαν, λέγων· λεπρῶς καθαρῖζετε, δαι-
μόνια ἐκβάλλετε, νεκροὺς ἐγείρετε· δαρεῶν
ἐλάβετε, δαρεῶν δότε. Unde autem haec Chry-
sostomus arripuit? Vt equidem credo ex loco
simili Matth. XI, 5, vbi⁶⁾ itidem λεπροὶ καθαρ-
ίζον-

6) Vide paullo inferius Matth. 19, 9. vbi Origenes et
Chrysostomus ad Matth. 5, 32. in interpretatione
transfe-

ρίζοντα, νεκροὶ ἐγείροντα. Sed hoc loco ista verba etiam suspecta reddit incerta sedes. Nam alii Codices, ante λεπρούς καθαρίζετε, alii, post habent. Hic ergo cum ceteris probatis codicibus multum Euthymii et Theophylacti auctoritas valet contra Chrysostomum. Cyrillus etiam, qui modo ex Origine, modo ex Chrysostomo pendet, haec infert Tom. I. Glaphyr. p. 426. D. ἀδανοῦντας θεραπεύετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκρούς ἐγείρετε. δωρεὰν κ. τ. λ. Item T. II. p. 862. C. ἀδανοῦντας θεραπεύετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, νεκρούς ἐγείρετε. Ac diserte Tom. I. part. I. p. 494. B. Καὶ μὴν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐπ' ἐξουσίας ἐδίδου τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων εὐδένειαν ὁ Χριστός, ὥτε (v. i.) ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. καὶ ΤΟ ἔτι τούτων ὙΠΕΡΤΕΡΟΥΝ, καὶ ΑΥΤΟΥ δύνασθαι καταθλεῖν [τοῦ addendum videtur.] ΘΑΝΑΤΟΥ, διεκελεύετο, θεοπρεπέστατα λέγων· ἀδανοῦντας θεραπεύετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκρούς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. Ibid. p. 619. fin. ἀδανοῦντας θεραπεύετε, νεκρούς ἐγείρετε, λεπρούς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. T. VI. p. 34. C. contra Nestorium: ἀδανεῖς θεραπεύετε, νεκρούς ἐγείρετε, λεπρούς καθαρίζετε κ. τ. λ.

10. Μηδὲ δύο χιτῶνας] μὴ, pro μηδέ. a.
 14. Τῶν ποδῶν] ἐκ τῶν ποδῶν.
 18. Ἠγεμόνας δὲ] δὲ abest. a.
 19. Πῶς ἢ τί λαλήσητε] πῶς ἢ τί λαλήσετε.
 21. Δὲ ἀδελφός] δὲ omittit. a.

24. Δι-

transeunt, neglecto loco, quem data opera interpretabantur. Atque ita multoties aberrant.

- V. 24. Διδάσκαλον αὐτοῦ.
 25. Ὀικειακούς.
 27. Εἰς τὸ οὖς ἠκούσατε.
 28. Καὶ μὴ φοβῆθε. Et mox, ἀποκτενόντων.
 Continuo, ψυχὴν οὐ δυναμένων.
 29. Πατὴρὸς ἡμῶν. a. Statim autem uterque addit:
 τοῦ ἐν οὐρανοῖς.
 36. Οἰκειακοί.

Cap. XI.

- V. 2. Ὁ δὲ ἰωάννης ἀκούσας] ἀκούσας δὲ ὁ ἰωάννης.
 b. Ἀκούσας δὲ ἰωάννης. a.
 4. Ἄ βλέπετε καὶ ἀκούετε.
 8. Βασιλέων] βασιλείων.
 12. Τοῦ βαπτιστοῦ omittunt.
 16. Παιδαρίοις] παιδίοις. Mox ἀγορᾶ, pro ἀγο-
 ραῖς.
 21. Βηθσαϊδά.

Cap. XII.

- V. 3. Ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς. Mox deest αὐτὸς,
 post ἐπέειπεν.
 6. Τοῦ ἱεροῦ μείζον ἐστίν.
 8. Καὶ τοῦ σαββάτου] καὶ abest.
 11. Τίς ἐστίν ἐξ ὑμῶν. Mox ἐμπέσει. a.
 12. Διαφέρει ὁ ἄνθρωπος.
 13. Ὑγιής] ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιής.
 18. Εἰς ὃν] εἰς omittit. a.
 20. Τὴν κρίσιν αὐτοῦ.
 21. Καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.
 22. Κωφός καὶ τυφλός. a.
 28. Ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγώ.
 29. Τὴν εἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσῃ.
 31. Pro posteriori τοῖς ἀνθρώποις, est αὐτοῖς.
 32. Καὶ ὅς ἐσάν.
 Ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι] ἐν τῷ νῦν αἰῶνι.

- V. 35. Τῆς καρδίας et τὰ, ante ἀγαθὰ, omittunt.
 42. Σολομῶνος. bis eodem versu.
 44. Ἐπιτρέψω] ὑποτρέψω. b. Mox, καὶ ἐλθὼν
 vterque.
 45. Ἑτέρα ἐπτά.
 49. Αὐτοῦ, post χεῖρα, omittunt.
 50. Αὐτός μου καὶ ἀδελφός.

Cap. XIII.

- V. 3. Τοῦ σπεῖρα.
 4. Τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ.
 14. Ἐπ' αὐτοῖς] ἐπ' abest. Mox ἀκούσητε et βλέ-
 ψητε. a.
 15. Συνῶσι] συνῶσι. Mox ἰάσομαι. b.
 23. Συνὴν] συνῶν. a.
 26. Καρπὸν] καρπούς. b.
 27. Ἐχει ζιζάνια.
 28. Συλλέξομεν.
 29. Ἄμα omittit. a. Mox vterque, αὐτοῖς καὶ τὸν
 σῖτον.
 30. Συναυξάνεσθαι] οὖν συναυξάνεσθαι. Syllabae
 συν, et συν, alibi etiam sunt confusae. Primo
 ergo vitiose scribebatur, οὖν αὐξάνεσθαι, deinde
 reuocabatur, συναυξάνεσθαι seruato etiam οὖν.
 Hoc ex varietatibus ad h. l. discitur. Ex mea
 nimirum editione.
 Αὐτὰ εἰς δεσμάς] αὐτὰς εἰς δεσμάς. a. Αὐ-
 τὰ εἰς δεσμάς. b.
 32. Μᾶζεν πάντων τῶν λαχάων.
 33. Ἐκρυψεν.
 40. Κατακαίεται] καίεται, quae est vera lectio.
 Sic. Io. 15, 6.
 44. Ἐν ἀγρῷ.
 52. Θεσαυροῦ αὐτοῦ] αὐτοῦ abest. a.
 55. Οὐχ ἡ μήτηρ.

Cap. XIV.

V. 3. Ἐν τῇ φυλακῇ.

5. Ἐφοβεῖτο τὸν ὄχλον.

12. Τὸ σῶμα αὐτοῦ.

14. Ἐσπλαγχνίθη ἐπ' αὐτοῖς. Stephaniana maior, vt recte monet Wetst. pro edito ἐπ' αὐτοῖς, per errorem exhibuerat, ἐπ' αὐτοῦς. Id ergo Beza correxit, fecitque αὐτούς. Attamen ἐπ' αὐτοῦς non caret auctoritate. Ita enim Chrysost. T. VII. p. 504. D. consentientibus Codicibus Mosquensibus, praeter Codicem γ. qui bis habet ἐπ' αὐτοῖς. Scilicet semel loco laudato, semel ante homiliam. Hic enim Codex solus ante homiliam XLIX. versum 13. et 14. habet, cum reliqui tantum versum 13. exhibeant. Monui hac de re in editione noui Testamenti ad Matth. p. 480. Ἐπ' αὐτοῦς habent etiam Codices Mosq. noui Testamenti e. l. Ac saepius quidem σπλαγχνίζεσθαι in nouo Testamento additum habet ἐπίτινα. Sed hic auctoritate Codicum probandum ἐπ' αὐτοῖς.

19. Καὶ λαβὼν] καὶ omittunt.

22. Αὐτοῦ, post μαθητὰς, deest.

27. Φοβεῖσθε] φοβῆσθε. a. Ita, sed supra scripto, ε. b.

28. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· κύριε. Ita vterque. Mox, κέλευσόν μοι. a.

36. Ἀψονται. a.

Cap. XV.

V. 4. Πατέρα σου] σου omittunt.

5. Ἀβ ὑμεῖς δὲ ad ὠφεληθῆς vterque bis deinceps habet, sed ante diuersa scholia.

Ὅς ἀν] ὅς ἐάν.

14. Ἐμπροσύνται.

17. Ἐκβάλλετε. a.
 25. Προσεκύνει] προσεκύνησεν.
 27. Ἡ δὲ εἶπε] pro ἡ est littera maiuscula aurea,
 Ὅ, errore manifesto. Nam aliquanto post picta est
 illa littera, ut ceterae initiales. a. Mox deest
 ἐδίει. b.
 31. Ἐδόξασαν] ἐδόξαζον.
 32. Ἦδη ἡμέραι τρεῖς.
 37. Περιττεύον.
 39. Ἐνέβη] ita a. etiam b. sed hic supra notat alteram
 lectionem per impositum α̃.

Cap. XVI.

V. 3. Πρῶτῃ] πρῶτας.

4. Ante γενεά, addunt: καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐ-
 τοῖς. Hanc varietatem Millius etiam notavit e
 Cod. Barocciano. Non opus erat, ut id Hen-
 tenius etiam ex Codice Hispaniensi indicaret.
 Discitur enim ex commentario, illum sic legisse.
 Hanc appendicem excludendam esse, quilibet vi-
 det. Et apud Euthymium res facile expediri
 potest, modo haec iungantur praecedenti inter-
 pretationi, textus autem initium habeatur, γενεὰ
 πονηρά. Sed illud mirum, quod duo Colbertini
 id etiam habent et versio Aethiopica. Coniectu-
 ram de hoc loco proposui in editione uoui Te-
 stamenti, quae firmatur loco simili Luc. 9, 56.
 ex iis, quae ex Codice d. indicaui.

11. Περὶ ἁρτῶν.

14. Ἠλίαν, spiritu leni. b. Ita idem supra 11, 14.
 20. Ἰησοῦς ὁ χριστός] ἰησοῦς omittunt.
 28. Ἐσηκότων] ἐσώτων.

Cap. XVII.

V. 2. Ἐγένοντο λευκά. a.

3. Ὠφθησαν] ὠφθη. a. mox ἡλίαις. b.

4. Μωσῆ.

4. Μωσῆ. Ita vterque. Paulo ante a. omittit δ, ante πέτρος. Mox ἡλίας. b, spiritu leni, vt solet.
11. Ἡλίας. b. ante ἡλίας, addit ὅτι. a. Rursus vers. 12. ἡλίας. b. atque ita constanter hic Codex.
14. Γονυπετῶν αὐτόν.
20. Ἐὰν ἔχετε. a.
23. Ἐγερθήσεται] ἀναστήσεται.
24. Ἐλθόντων δὲ] καὶ ἐλθόντων.
27. Ἀναβαίντα] ἀναβαίνοντα.

Cap. XVIII.

- V. 4. Ταπεινώσει.
6. Ἐπὶ τὸν τρέχην] εἰς τὸν τρέχην.
12. Ἐγενηκονταεννέα. a. Ita ex rasura litterae v, b. Ita iterum vterque vers. 13.
15. Ἐὰν δὲ ἀμάρτη. Αὐτοῦ καὶ σοῦ. b.
16. Ἡ τριῶν absunt. a.
19. Πάλιν ἀμὴν λέγω.
28. Ὁ, τι ὀφείλεις] εἰ τι ὀφείλεις.
29. Καὶ πάντα] πάντα omittunt.
31. Τῷ κυρίῳ ἑαυτῶν.

Cap. XIX.

- V. 5. Τὸν πατέρα αὐτοῦ.
8. Ὅτι μωσῆς μὲν.
9. Ἐι μὴ ἐπὶ] μὴ ἐπὶ. Μὴ, siue εἰ, male habuit Origenem et Chrysostomum. Ergo vterque ex Matth. 5, 32. arripuit παρεκτός. Origenem vide T. III. p. 647. C. Chrysostomum T. VII. p. 622. B. Erasmus quidem inuexit εἰ. Attamen in scholiis Codd. Mosq. ita ad hunc locum legitur: μὴ διδοὺς ἀδειαν λύειν τὸν γάμον, εἰ
 (μὴ)

μὴ μόνῳ (alii, μόνον.) τῷ καταλαβόντι πορνευ-
μένην τὴν γυναῖκα. Ita Codd. quos appello a.
d. e. Crisina didicit Erasmus ab Origene et Chry-
sostomo. Nam infra Io. 13, 10. pro ἢ τοὺς
πέδας, vterque intulit, εἰ μὴ τοὺς πόδας. Vi-
de Orig. T. IV. p. 411. D. Chrysost. T. VIII.
p. 416. a.

13. Προσηνέχθησαν.

16. Ποιῶ] ποιήσας, seruatō etiam, ἴνα. a.

18. Deest vocabulum εἶπε. b.

19. Ὡς ἑαυτόν. a.

24. Πάλιν δὲ] δὲ abest. a.

Διελθῶν] ἐσελθεῖν, vt mox. In scholiis ta-
men dissentiunt.

26. Δυνατά ἐσι.] ἐσι abest.

Cap. XX.

V. 2. Συμφωνήσας δὲ] καὶ συμφωνήσας.

3. Περὶ τρίτην ὥραν.

4. Καὶ ἐκείνοις.

Ἀμπελῶνά μου. a.

12. Ὅτι οὗτοι.] οὗτοι abest. a.

15. Ἡ ὁ ὀφθαλμός.] εἰ ὁ ὀφθαλμός. Ita Chry-
sost. T. VII. p. 637. D. p. 638. C. Origenes
totum locum negligit in interpretatione.

21. Εὐανόμων] εὐανόμων σου. Mox, ἐν τῇ βασι-
λείᾳ σου omittit. b.

22. Καὶ τὸ βάπτισμα.] ἢ τὸ βάπτισμα. a.

24. Post ἡγανάκτησαν repetit οἱ δέκα. a.

26. Ab ἀλλ' ὅς ἐάν ad vers. 27. ὑμῶν δοῦλος, culpa
scribae in principio folii omissa sunt. a.

30. Ὑιέ. b. Sic idem versu 31.

Cap. XXI.

V. 1. Ἠγγισεν. a. Mox βηθσφαγή. a. b.

2. Ὀνον δεδεμένον. b.

3. Ἀπο-

V. 3. Ἀποσέλλει.

7. Ἐπεκάθισεν.

8. Ἐπρώσαν ἐν τῇ ὁδῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν.

11. Ἰησοῦς insertum. a.

12. Τοὺς ἀγορεύοντας καὶ πωλοῦντας. b.

14. Χωλοὶ καὶ τυφλοί.

19. Ὁδοῦ αὐτοῦ, ἦλθεν. b.

22. Ὅσα ἐάν.

25. Οὐκ abest. a.

28. Τί δὲ ὑμῖν] δὲ abest. a.

32. Ὁ ἰωάννης.

35. Ἐδῆσαν. a.

46. Τοὺς ὄχλους] τὸν ὄχλον.

Cap. XXII.

V. 4. Ἡτοίμασαι.

7. Ἀκούσας δὲ etc.] καὶ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος
ὠργίσθη.

9. Ὅσους ἐάν. b.

13. Βάλετε εἰς.

16. Πρόσωπον ἀνθρώπου.

20. Καὶ ἐπιγραφὴ. b.

31. Ῥηθὲν ὑμῖν] ὑμῖν omittunt.

37. Εἶπεν αὐτῷ] ἔφη αὐτῷ.

39. Ὁμοία αὐτῇ] ὁμοία αὐτῇ. a.

46. Ἡδύνατο.

Cap. XXIII.

V. 3. Ὅσα ἐάν. b.

5. Πλατύνουσι γὰρ τὰ.

6. Ἐν ταῖς δειπνοῖς.

8. Γὰρ ὑμῶν ἐσιν.

10. Μὴ κληθῆτε. a. Mox uterque, γὰρ ἐσιν ὑμῶν.

Versus 14. legitur ante versum 13. Ergo versu. 14.

non 13. post αὐτὰ reperitur δέ.

- V. 15. Qui ex Chrysoſtomo argumentantur contra narrationem de adultera apud Ioannem, ii teneant, hic etiam Chryſoſtomum, poſt verſum 15. ſtatim transire ad verſum 23. Tom. VII. p. 708. B. C. Nec attingit vlllo verbo hunc locum. Forſaſſe ideo ſilentio tranſiit, quod pugnare videbantur cum Matth. V.
18. Ὅς ἀν. b.
21. Κατοικοῦντι ἐν αὐτῷ. Interpres Latinus Origenis T. III. p. 841. D. qui habitat in ipſo. Sed ita accipi debet, conſuſis per Hebraiſmum temporibus, etiamſi legatur κατοικήσαντι.
22. Οὐρανῷ] ναῶ. a.
23. Ταῦτά δὲ εἶδει. b. Mox uterque, τὴν δὲ κάμηνον.
25. Ἀκρασίας] ἀδικίας.
32. Ἐπληρώσατε. a.
36. Ὅτι ἤξει, et mox, πάντα ταῦτα.
37. Ἀποκτείνουσα. a. ἀποκτείνουσα. b.

Cap. XXIV.

- V. 1. Poſt ἱεροῦ legitur, ὡς θαυμασὰς, in quibus vocabulis proximum ſcholium terminatur. Punctis ergo notantur, vt tollenda. b.
2. Ὡδε λίθος] λίθος ὧδε. a.
Ὅς οὐ μὴ] μὴ abeſt.
8. Ταῦτα δὲ πάντα. a.
9. Πάντων ἐθνῶν] ἐθνῶν abeſt.
17. Μὴ καταβάτω. Et mox, ἀρα τὰ ἐκ τῆς.
18. Τὸ ἱμάτιον.
20. Μὴδὲ σαββάτω.
26. Ταμίσις. a.
30. Ἀνθρώπου μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς ἐρχόμενοι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. a.
31. Ἄκρων οὐρανοῦ. a.
32. Ἐκφυῆ.

V. 33. Ταῦτα πάντα.

34. Ταῦτα πάντα. a.

36. Καὶ ὥρας.

49. Τοὺς συνδούλους αὐτοῦ.

Ἐδίδει δὲ καὶ πίνη. a. ἐδίδη δὲ καὶ πίνη. b.

Cap. XXV.

V. 2. Καὶ αἱ πέντε] αἱ abest.

3. Λαμπάδας αὐτῶν.

15. Ἰδίαν] οικείαν. b.

21. Ἐφη δὲ αὐτῷ] δὲ abest.

27. Ἐλθὼν ἐγὼ] ἐγὼ omittit. a.

30. Ἐκβάλλετε] ἐκβάλετε. a. ἐμβάλετε. b.

44. Ἀπεκριθήσονται αὐτῷ] αὐτῷ abest.

Cap. XXVI.

V. 4. Δόλω κρατήσωσι.

11. Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε.

17. Ἐτοιμάσαμεν.

26. Τὸν ἄρτον] τὸν omittunt. Mox εὐχαρισήσας,
loco εὐλογήσας.

28. Τοῦτο γὰρ] γὰρ abest.

29. Γενήματος, vno v.

33. Εἰ καὶ πάντες] καὶ abest. Mox, ἐγὼ δὲ οὐδέ-
ποτε. a.

35. Ἀπαρνήσωμαι. a.

Ὁμοίως δὲ καὶ πάντες.

37. Ἐκεῖ omittit. a.

38. Αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς.

48. Ὁν ἑάν. b.

50. Ἐπὶ τὸν ἰησοῦν.

52. Ἀπολοῦνται] ἀποθανοῦνται. Chrysostomi

Codices, vt iam notavi ad hunc locum, in his
duobus vocabulis variant. Ἀπολοῦνται exhibet
etiam, T. VIII. p. 491. B. Theophylactus in

textu et in interpretatione habet ἀποθανοῦνται.
p. 167. A.

56. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πάντες.

59. Θανατώσονται αὐτόν.

65. Nulla hic notatur varietas, ne ab eis quidem, qui ex Patribus lectiones variantes collegerunt. Sed tamen Cyrillus Tom. III. p. 496. A. habet περι-
έρρηξε τὴν ἐσθῆτα, et, λέγων· ἐδυσφήμησεν.
Hanc Cyrilli animaduersionem catenarum fabri totam transtulerunt ad Act. XIV, 14. Vide Oecumen. Tom. I. p. 118. D.

67. Ἐράπισαν. a.

70. Ἐμπροσθεν αὐτῶν πάντων.

71. Τοῖς ἐκῆ] αὐτοῖς· ἐκῆ. vterque. Mox ναζα-
ραίου. a.

74. Καταθεματίζειν.

75. Τοῦ ἰησοῦ] τοῦ omittunt.

Cap. XXVII.

V. 6. Κορβονᾶν.

26. Φραγελλώσας.

33. Γολγοθάν. Mox, ὃ ἐστὶ λεγόμενον.

35. Ἵνα πληρωθῇ ad ἔβαλον κλῆρον absunt.

41. Καὶ πρεσβυτέρων καὶ φαρισαίων.

42. Πισεύσμεν ἐπ' αὐτῷ. b. πισεύομεν ἐπ' αὐτῷ. a.

43. Nūn omittunt.

44. Ὡνειδίζειν αὐτόν.

46. Διμὰ σαβαχθανί.

49. Ἐίδωμεν. a.

In editione noui Testamenti iam notaui, Chrysostomum hic memorare Io. XIX, 34. Ita mox T. VII. p. 826. fin. pro Matthaei verbis explicat Luc. 23, 47. 48. Atque ita multoties aliorum insert euangelistarum verba. Hic autem eo minus miror, quod ista verba Ioannis legebantur olim in lectione ecclesiastica Matth. 27, 1 — 38.
seqq.

seqq. Atque huius ecclesiasticae lectionis ipse Chrysostomus mentionem facit T. VII. p. 818. C. Quod autem Montefalconius edidit ἤνειξεν, id est contra Codd. Mosquenses, qui habent ἐνυξεν. Ἐνυξε tamen ipse ex aliis Codd. notat.

53. Ἐξελθόντα.

54. Τὸν σεισμόν καὶ omittunt.

59. Ἐνετύλιξεν αὐτῷ ἐν σινδόνι.

63. Ὁ πλάνης ἐκεῖνος.

64. Νυκτός abest. b.

65. Ἐφη δὲ αὐτοῖς] δὲ abest.

Cap. XXVIII.

V. 1. Θεωροῦσαμ. b.

3. Αὐτοῦ λευκόν] αὐτοῦ abest. a.

6. Ἠγέρθη γάρ] γάρ deest.

9. Ὁ ἰησοῦς] ὁ abest.

10. Καὶ ἐκεῖ] καὶ ἐκεῖ.

19. Πορευθέντες οὖν] οὖν omittunt.

20. Ἀμήν. abest.

Ad euangelium Marci.

Cap. I.

V. 5. Ἐξεπορεύοντό.

6. Δὲ ὁ ἰωάννης.

9. Ἠλθεν ὁ ἰησοῦς.

16. Τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τοῦ σίμωνος.

27. Συζητεῖν πρὸς ἑαυτούς.

29. Ἐξελθὼν ἦλθεν.

34. Ἦδεσαν αὐτόν.

35. Λίαν omittunt.

37. Σε ζητοῦσι.

38. Καὶ ἐκεῖ.

Cap. II.

V. 8. Οὕτως αὐτοὶ διαλογίζονται.

9. Ἀφ' ἑωνταί σου αἵ.

Versum 10. et 11. omittit a.

12. Ὅτι οὕτως οὐδέποτε.

14. Λευί. a.

Scribae infimi, vt ad hunc locum in editione noui Testamenti iam notauī, hunc locum corruperunt ex scholiis. Scholiastis autem imposuit Origenes. Is ergo contra Celsum Tom. I. p. 376. D. ita scribit: ἔσω δὲ καὶ ὁ λέβης τελώνης ἀκολουθήσας τῷ ἰησοῦ· ἀλλ' οὐτι γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἦν, εἰ μὴ κατὰ τινα τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ μάρκον εὐαγγελίου. Hic primo notandum, λέβης poni pro λευίς. Nam de λεββαῖος seu λεβαῖος accipi nequit. Lebbaeus enim nullibi τελώνης appellatur, sed Leui. Iam quia Origenes dixerat, κατὰ τινα τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ μάρκον εὐαγγελίου, interpolatores inde colligebant, alicubi in euangelio Marci pro Leui aliter legi, ac nisi ita aliter legeretur, aliter corrigendum esse. Locus Origenis autem duobus Marci locis accommodari potest. Nam propter λέβης ὁ τελώνης ἀκολουθήσας referri potest ad Marc. II, 14. Propter additum autem, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων, trahi quoque possit ad Marc. III, 16 — 18. ubi est apostolorum catalogus. Probabile videbatur interpolatoribus, Origenem locutum esse de priori loco. Cum autem hic legeretur, τὸν τοῦ ἀλφαίου, infra autem Cap. 3, 18. idem additum reperirent Iacobi nomini, pro Leui corrigebant Iacobum. Nolo hic inquirere, quam fidem mereatur Origenes, cum ἀντιγράφα τινα memorat. Illud tantum moneo, eum, si primum locum respexit, parum attentum fuisse. Nec enim Marcus tantum narrat, Leuin accessisse Christo, sed Lucas etiam V, 27. seqq. fere

iisdem

iisdem verbis, quibus Marcus. Ad excusandum Origenem ergo nihil adferri potest, nisi, quod fortasse desperatissimus defensor eius dixerit, scilicet, Lucam quoque in libris omnibus Cap. V, v. 27. 28. bis corruptum, atque ibi etiam bis *Ἰάκωβον* interponendum esse. Prior ergo Marci locus propter auctoritatem Lucae corrigi nequit. Videamus de posteriori Marci loco. Hic vero facillime corrumpi poterat, si scilicet III, 18. pro *ματθαῖον* aut *Ἰάκωβον* [τὸν τοῦ ἀλφαίου] scriberetur *λεβὴν*. Hoc vno modo constare poterat Origenis animaduersio. Hic autem, dum interpolatores metuunt auctoritatem Matthaei 10, 3. Luc. 6, 15. et Act. 1, 13. incidunt in Lucae laqueos, V, 27. 28. atque ipsi inuiti Origenem vel negligentiae, vel fraudis crimine irretiunt. Tale est mendacium. Ipsum se prodit. Origenis animaduersio, ut arbitror, tantum eo pertinebat, ne quis putaret Leuin quendam fuisse Apostolum. Id autem efficitur, si Leuis apud Marc. 2, 14. et Luc. 5, 27. pro diuersa persona habeatur, non pro Matthaeo Matth. 9, 9. Ἐκ περιουσίας igitur Origenes, immemor Lucae, pro tempore, tanquam argumentum, addebat: *κατὰ τινὰ τῶν ἀντιγράφων*.

Quid autem efficitur, si hic Marc. II, 14. cum istis interpolatis Codicibus loco *λεβὴν* legatur *Ἰάκωβον*; Scilicet tunc tres portitores^{c)} ac tres filios Alphaei

k 4

habe-

- c) Atqui scholiastae ad hunc locum ne duos quidem nobis largiuntur portitores. Proponunt enim quaestionem hanc: Ἰερὰ τις, ὅτι δύο ἦσαν διὰ τῶν ἐξουσιῶν τελῶναι, ματθαῖος καὶ ἰάκωβος ὁ τοῦ ἀλφαίου, ὅπερ οὐκ ἔστιν. εἰς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ἐστίν. Sed hoc prorsus stultum, nisi pro *ἰάκωβος* scribatur *λεβὴν*. Si enim Matthaeus et Iacobus Alphaei est vna persona, Leuis autem nullus fuit Apostolus, undecim tantum numerantur Apostoli. Hunc scholiastae locum ita etiam edidit Wetstenius ad h. l. sicuti nos ex quatuor Codicibus Mosq. Photius apud Possinum ad h. l. liberalior est.

habebimus. Necesse ergo erit, vt aut de tribus personis tres euangelistae dixerint, aut Iacobus et Leui, aut Leui et Matthaeus pro vna persona habeantur. In eandem ergo difficultatem reuoluimur. Adhuc enim tantum interrogatum est, vtrum Matthaeus et Leui sit eadem persona, an duae? Nunc etiam quaerendum, vtrum Iacobus et Leui vna an duae sint personae. Sed Leui ex decreto Origenis non fuit apostolus. Aut ergo nec Iacobus fuit apostolus, aut tres feruntur portitores in euangelis, omnes filii Alphaei. Sed Origenes, vt centum locis aliis, ita hic quoque infatuauit scholiastas, quorum etiam ad hunc locum verba, quod diuersorum auctorum interpretationes coniunxerunt, ita obscura atque inter se repugnantia sunt, vt nemo commodum eruere possit sensum. Scholia leguntur in mea noui Testamenti editione.

16. II.

est. Duos enim portitores inter duodecim numerat, Matthaeum et Iacobum. Vnde autem et hoc innouit? Sed totum scholium, vt editum est a Pollino p. 50. absurdum est. Vt autem hic omnino de Photio moneam. Ille quidem Photius, qui Bibliothecam scripsit, fuit, etsi multos habuit obtrectatores, vir copiosissimae doctrinae. Sed alter Photius, cuius in catenis longissima plerumque et ineptissima leguntur scholia, vel omnino nullus fuit, ac mentitus est nomen Photii, vel fuit monachus ignobilis et ineptissimus. Quibus non ad manus sunt, sicuti mihi, inedita multa istius Photii scholia. ii adeant Pseudo-Oecumenium, ibique tot, quot ipsis placuerit, nomine Photii notata scholia legant. Profecto, vt praeuideo, meae accedent sententiae. Omnia enim ex aliis hausit, et aquam, et acetum, et vinum, ac flumine turbidae eloquentiae suae omnia sentinae reddidit similima. De Iacobo, quem portitorem facit Chrysostomus, vide infra notam 3. pag. 378. ad Matth. Forte Chrysostomus etiam Origenis animaduersione deceptus est.

V. 16. Πίνη. a.

17. Εἰς μετάνοιαν. absunt.

18. Καὶ ἔρχονται ad νητέουσιν absunt. a.

19. Ὅσον χρόνον ad νητέειν. absunt. a.

23. Ἐν τοῖς σάββασι] ἐν abest. a.

26. Τοῦ ἀρχιερέως] τοῦ omittunt.

27. Καὶ ἔλεγεν] καὶ λέγει. a.

Cap. III.

V. 7. Ab καὶ ἀπὸ ἱεροσολύμων ad ἰδουμαίας absunt. a.

12. Φανερόν αὐτὸν ποιήσωσι.

17. Τοῦ ἰακώβου] αὐτοῦ. a.

27. Οὐ δύναται οὐδεὶς] οὐδεὶς δύναται.

Αὐτοῦ διαρπάση.

28. Ὅσας ἄν. Sed ὅσαις est error editionis Gregorii.

32. Καὶ οἱ ἀδελφοί σου καὶ αἱ ἀδελφαί σου.

Cap. IV.

V. 2. Καὶ ἐδίδασκεν ad πολλὰ absunt. a.

3. Τοῦ σπεῖρα.

4. Τοῦ οὐρανοῦ absunt.

8. Ter habent ἐν, loco ἐν.

9. Ἐλεγεν αὐτοῖς] αὐτοῖς abest.

18. Σπειρόμενοι οὗτοί εἰσιν] hoc posterius, οὗτοί εἰσιν, omittunt.

Ἀκούοντες] ἀκούσαντες.

20. Ter ἐν, loco ἐν.

21. Ἐπιτεθῆ] τεθῆ.

22. Ἐστὶ τι] τι omittunt.

24. Καὶ ἔλεγεν] καὶ λέγει. a.

27. Ἐγείρεται. a.

30. Παραβαλοῦμεν.

31. Κόκκῳ] κόκκον. b.

33. Πολλὰς] abest. a.

38. Ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον. Hoc προσκεφάλαιον eripuit Marco et dedit Lucae Chrysoſt. VII. p. 333. D. Habet enim ita: καὶ ὁ μὲν ματθαῖος, ὅτι ἐκάθευθεν, εἶπεν ἀπλῶς· ὁ δὲ λουκᾶς, ὅτι ἐν προσκεφαλαίῳ φησὶν. Vide Matth. 8, 24. Luc. 8, 23. Nos relinquamus Marco, vt alia, quae ei Chryſoſtomus et Origenes furripuerunt.

Cap. V.

- V. 3. Μνημείοις] μνήμασι. Mox ἠδύνατο. a. αὐτὸν, ante ἠδύνατο. b.
 11. Πρὸς τῷ ὄρει.
 16. Καὶ διηγήσαντο] διηγήσαντες δέ.
 18. Δαιμονιᾶταις] δαιμονιζόμενοι.
 19. Ἐποίησε] πεποίηκε.
 23. Ἐπιθῆς αὐτῇ] ἐπιθῇ αὐτῇ. b. ἐπιθῇ αὐτῷ. a.
 26. Παρ' ἐαυτῆς] παρ' αὐτῇ.
 40. Ἀπαντας] πάντας.
 41. Ταλιθα κούμ. Chryſoſt. T. VIII. p. 139. B. Ταλιθα, ἀνάστηθι. Elegans est lectio Cod. Cantabrig. ραββὶ θαβιτᾶ, quam Rabbi Scheker excogitauit.

Cap. VI.

- V. 2. Ὅτι καὶ δυνάμεις] ὅτι abest.
 3. Ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῷ.
 9. Καὶ μὴ ἐνδύσηθε.
 11. Ὅσοι ἐάν. a.
 Ἡ γομώρεοις] ἡ γομώροις. a. καὶ γομώροις, rasura sublato altero ρ. b.
 15. Ἡ ὥς] ἡ abest.
 16. Ὁ ἡρώδης] ὁ omittunt.
 17. Ἐν τῇ φυλακῇ] ἐν deest.
 18. Γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ.
 20. Ἅγιον] ὅσιον. Mox ἀκούων, loco ἀκούσας.

- V. 22. Ὁ ἐὰν θέλῃς] ἐὰν omittit. a.
 27. Ἀποστείλας omittit. b.
 29. Ἐν μνημείῳ.
 30. Καὶ ὅσα] καὶ omittunt.
 31. Καὶ ὑπάγοντες. Mox, εὐκαίρουν.
 33. Ὑπάγοντας καὶ ἐπέγνωσαν αὐτοὺς πολλοί.
 Ab καὶ περῆλθον ad συνῆλθον πρὸς αὐτὸν
 absunt. Omisit etiam Hentenius. Ergo nec
 hic videtur reperisse in suo Codice.
 34. Ὁ ἰησοῦς εἶδεν.
 37. Ἀγοράσομεν.
 38. Ὑπάγετε καὶ] καὶ abest.
 41. Εὐλόγησε] ἐμήνυσε. a.
 44. Ὡσεὶ omittunt.
 45. Βηθσαϊδᾶ. b.
 Ἀπολύσει.
 49. Φάντασμα] φαντασίαν.
 52. Αὐτῶν ἡ καρδιά. a.
 53. Γεννησαρέτ.

Cap. VII.

- V. 2. Ἐθιόντας ἄρτον.
 4. Βαπτίσωνται] ῥαντίσωνται.
 5. Οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. a.
 12. Bis in eodem versu abest αὐτοῦ.
 19. Καθαρίζων. a.
 24. Εἰς τὴν οἰκίαν] τὴν omittunt.
 26. Σύρα Φοινίκισσα. Mox, ἐκβάλη.
 32. Μογγιλάλον. Sic, binis γγ.

Cap. VIII.

- V. 2. Ἡμέρα. a.
 3. Νῆσις. b.
 6. Ἄρτους καὶ εὐχαριστήσας.
 7. Παραθῆναι, et vers. 9. ἀπέλυται. a.

- V. 12. A vocabulis ἀμὴν λέγω ad vers. 34. μαθη-
ταῖς αὐτοῦ, εἶπεν, exciderunt cum interpreta-
tione. b.
13. Εἰς πλοῖον. a.
19. Ὅτε τοὺς ἄρτους ἐκλασα τοὺς πέντε. a.
21. Καὶ ἔλεγεν] καὶ λέγει. a.
22. Βηθσαϊδά. a.
24. Ὅτι ὡς δένδρα ὄρῳ περιπατοῦντας. a.
25. Ἐνέβλεψε] ἔβλεπε. a.
31. Καὶ τῶν ἀρχιερέων. Mox, καὶ τῶν γραμμα-
τέων.
34. Ὅστις θέλη. a.
35. Ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν.

Cap. IX.

- V. 2. Τὸν, ante Ἰάκωβον et Ἰωάννην, omittunt.
3. Ἐγένοντο. a. Mox κναφεύς. a.
6. Τί λαλήσει. Chrysostomus T. VII. p. 569. B.
Ὁ μὲν Μάρκος, ὅτι οὐ γὰρ ἤδει, τί λαλήσει,
ἐκφοβοί (notatur etiam, ἐμφοβοί) γὰρ ἐγένοντο·
ὁ δὲ Λουκᾶς μετὰ τὸ εἰπεῖν, τρεῖς σκηναὶ ποι-
ήσωμεν, ἐπήγαγε· μὴ εἰδὼς, ὃ λέγει. Luc.
9, 33.
9. Δηγήσοντα. a. Mox, εἰ μὴ ὅτε vterque.
20. Ἰδὼν αὐτόν. b.
23. Πισεύσαι] abest. a.
24. Πισεύω — ἀπιστία. Haec nominatim Lucae tri-
buit Chrysost. T. VIII. p. 204. C. vbi tamen
non reperiuntur.
34. Διελέχθησαν] διελογίζοντο a non nullis nota-
tur. Vnde? Ex Chrysost. T. VII. p. 587. B.
εἰ δὲ ὁ Μάρκος φησὶν, ὅτι αὐκ ἠρώτησαν, ἀλλ'
ἐν ἑαυτοῖς διελογίζοντο. Vulgatum etiam nomi-
natim Marco tribuit Orig. T. III. p. 596. C.
35. Ἐξω πάντων.
Πάντων διάκονος] πάντων δοῦλος.

V. 38. Ὁ ἰωάννης] ὁ omittunt.

Ἐν τῷ ὀνόματι] ἐν abest. b.

40. Καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν.

41. Ποτίσει. a. Mox τῷ omittit. b.

Τὸν μισθὸν αὐτοῦ] αὐτοῦ abest. a.

42. Καὶ ὅς ἂν] ἂν omittit. a. Καὶ ὅς ἑάν. b.

43. Εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον omittunt.

47. Ὁ ὀφθαλμὸς] ὁ abest. a. Mox habet, ἔκβα-
λον αὐτόν. b.

48. Σκώληξ αὐτῶν] αὐτῶν deest. b.

50. Ἐιρηνεύετε] εἰρηνεύσατε.

Cap. X.

V. 2. Οἱ Φαρισαῖοι] οἱ omittunt.

Ἐπηρώτησαν] ἐπηρώτων. a.

12. Ἀπολύσει. a.

14. Καὶ μὴ] καὶ abest.

16. Εὐλόγει.

19. Μὴ φονεύσης, μὴ μοιχεύσης.

21. Τοῖς πτωχοῖς] τοῖς omittunt.

24. Ἐπὶ χρέμασιν.

25. Διελθεῖν] εἰσελθεῖν.

27. Παρὰ τῷ θεῷ prius] τῷ abest.

28. Καὶ ἤρξατο] καὶ abest.

29. Ἀποκριθεὶς δὲ] deest δέ. b.

Καὶ ἕνεκεν τοῦ εὐαγγελίου.

31. Καὶ ἔσχατοι.

33. Καὶ γραμματεῦσι.

39. Ὁ δὲ ἰησοῦς] ἰησοῦς omittunt.

40. Εὐωνύμων μου] μου abest.

43. Ὑμῶν διάκονος.

44. Καὶ ὅς ἑάν.

46. Ὁχλου ὄντος ἱκανοῦ. Mox, βαρτιμῶς.

47. Δαυὶδ hoc loco totidem litteris habet. b.

51. Ραββουνί.

52. Ἠκολούθησε.

Cap. XI.

Cap. XI.

V. 1. Βηθσφαγή.

3. Ἀποσέλλει.

4. Τὸν πῶλον] τὸν abest.

7. Ἐπέβαλλον. b.

23. ἀλλὰ πεισέυη. a.

24. Αἰτῆθε.

29. Καὶ ἐγώ.

31. Διὰ τί οὖν] οὖν abest. a.

32. Ἀλλ' εἰπώμεν.

33. Hunc versum bis deinceps habet atque eandem etiam interpretationem. b.

Cap. XII.

V. 1. Καὶ ἀκοδόμησε πύργον] haec deleta sunt. In rasura adhuc apparet, καὶ περιέθηκε φραγμόν. a.

2. Ἀποσέλλει. a.

3. Ἐδῆραν. a.

5. Δέροντες] ἐδερσαν. b. ἔδῆραν. a.

Ἀποκτείνοντες] ἀπέκτειναν.

20. Ἑπτὰ οὖν] οὖν omittunt.

21. Καὶ ὁ δεύτερος ad σπέρμα absunt. a.

23. Ἐν τῇ οὖν] οὖν abest. b. Mox idem, εἶχον αὐτήν.

25. Γαμίσκονται] ἐκγαμίσκονται.

26. Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ἀβραάμ.

27. Θεὸς ζώντων] Θεὸς abest.

28. Πρώτη πάντων. Mox, vers. 29. ὅτι πρώτη πάντων ἐντολή. Statim, ὁ Θεὸς ὑμῶν. Ita vterque.

31. Ὁμοία αὐτῇ.

32. Εἶπας] εἶπες.

33. Καὶ θυσιῶν.

35. Ἐστιν υἱὸς τοῦ δαυίδ. a.

- V. 36. Ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Mox, λέγει ὁ κύριος.
 37. Ὁ πολὺς] ὁ ἀβέστ. α.
 43. Πλεῖον πάντων] πλεῖον τούτων. b.

Cap. XIII.

- V. 2. Καὶ ὁ ἰησοῦς] ὁ δὲ ἰησοῦς.
 4. Ταῦτα πάντα.
 7. Θροῶδε.
 11. Τί λαλήσετε.
 14. Ἔως ἐν τόπῳ, ὅπου οὐ δεῖ. α.
 21. Μὴ πιστεύετε.
 23. Ὑμῖν ἅπαντα. b.
 28. Ἐκφυῆ.
 30. Ταῦτα πάντα.
 31. Παρελεύσεται. b.
 32. Καὶ τῆς ὥρας] ἡ ὥρας.
 33. Γὰρ, ante πότε, ἀβέστ.

Cap. XIV.

- V. 1. Ἐξήτησαν. b. Mox idem vers. 2. μήτε, pro
 μήποτε.
 3. Τὸν ἀλάβαστρον. b. Dicitur ὁ et τὸ, vt constet
 ex Aristophane. Monuit hac de re Eustath. ad
 Iliad. v. p. 946. vers. 53. edit. Rom.
 5. Τοῖς πτωχοῖς] τοῖς ἀβέστ. α.
 6. Εἰς ἐμὲ] ἐν ἐμοί. b.
 8. Ὁ ἔχεν] ὁ ἔσχεν. Mox, τὸ σῶμά μου.
 9. Ἀμὴν δὲ λέγω. Mox, ὅπου ἔάν.
 10. Ὁ, ante ἰουδας, omittunt.
 12. Ἐτοιμάσομεν.
 15. Ἀνώγειον. Mox omittunt ἔτοιμον.
 17. Ab initio huius versus ad Cap. 14. versum 54.
 πρὸς τὸ φῶς exciderunt cum interpretatione. b.
 19. Εἰς παρείς. α.
 22. Καὶ εὐλογήσας. α.

- V. 23. Τὸ, ante ποτήριον, abest. a.
25. Ἀπὸν δὲ λέγω. a. Mox idem, γενήματος.
27. Obiter nunc noto defectum, quem notavi in editione noui Testamenti, ita etiam potuisse accidere. Scriptum erat:
- Ὅτι πάντες σκανδαλιώσθησθε
Ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ.
Ὅτι γέγραπται etc.
- Saltus ergo fiebat. Omissa certe in multis Codicibus versum efficiunt. Alii deinde rursus addiderunt, ἐν ἐμοί.
30. Ὅτι σὺ σήμερον. a.
32. Ἔως προσεύχομαι. a.
33. Τὸν, ante πέτρον et Ἰάκωβον, omittit. a.
34. Καὶ λέγειν. a.
35. Καὶ προσελθόν. a.
38. Πνεῦμα abest. a.
40. Εὗρεν αὐτοὺς πάλιν αὐτοὺς καθευδόντας. a.
41. Τὸ, ante λοιπόν, omittit. a.
45. Λέγει αὐτῷ. Ergo bis αὐτῷ. a.
51. Ἠκολούθησεν. a.
56. Post κατ' αὐτοῦ addit: λέγοντες, ὅτι ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντες. a. Mox idem, αὐτῶν οὐκ ἦσαν.
58. Ὅτι ἠκούσαμεν αὐτοῦ. Vterque. A versu 55. enim incipit b.
60. Εἰς μέσον.
65. Ἐβαλον, altero λ. supra scripto. a.
68. Ἐξῆλθεν ἔξω] ἔξω abest.
72. Τὸ ῥῆμα, ὃ εἶπεν.

Cap. XV.

- V. 15. Τὸν βαρραββᾶν omittit. a.
17. Αὐτὸν πλέξαντες τέφανον ἀγκάνθινον. a.
18. Χαῖρε ὁ βασιλεὺς.
20. Καὶ ἀγούσιν αὐτόν.

V. 22. Ἐπὶ γολγοθάν.

24. Διαμερίζονται.

28. Hunc totum versum omittunt.

30. Καὶ κατὰβηθι.

31. Δὲ, post ὁμοίως, omittunt.

34. Λιμὰ σαβαχθάνι.

Prius μου, post Θεὸς, abest.

40. Ἦν καὶ μαρία] καὶ abest.

42. Προσάββατον] πρὸς σάββατον. a.

46. Ἐνείλησε] ἐνείλισε. Sed in hoc nec grammatica constat ratio. Istud Thucyd. Polyb. Heliodor. Synes. et alii habent.

Ἐπὶ τῇ θύρᾳ. a.

47. Μαρία ἡ τοῦ ἰωσή.

Cap. XVI.

V. 1. Ἡ ἰακώβου.

Ἀλέψωσι τὸν ἰησοῦν.

6. Ἐκθαμβήσῃ.

7. Τῷ πέτρῳ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. a.

8. Τὰχύ abest.

9. Πρώτῃ σαββάτων. De ultima huius euangelii parte copiose egi in mea N. Test. editione ad Marcum pag. 266. seqq. Nunc tantum addo, laudari etiam ab Nestorio contra Orthodoxos versum 20. hoc modo: ἐξελθόντες γάρ, φησι, διεκήρυσσον τὸν λόγον πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συνεργοῦντος, καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος, διὰ τῶν ἐπακολουθησάντων σημείων. Vide Cyrill. contra Nestorium Tom. VI. p. 46. B. Cyrillus autem ibidem D. eandem sententiam suis verbis ita repetit: τῇ δὲ παρ' αὐτοῦ δυνατεῖα χρώμενοι, διεκηρύττοντο καὶ εἰργάζοντο τὰς θεσημείας οἱ θεσπέσιοι μαθηταί.

V. 11. Hic totus versus abest.

13. Οὐδὲ ἐν ἐκείνοις ἐπίστευσαν. a.

14. Ὑπερον δὲ ἀναακειμένοις. a.

18. Αὐτοὺς βλάβη.

Ad euangelium Lucae.

Cap. I.

V. 1. Ἐν ἡμῖν] ἐν abest. a.

10. Ἦν τοῦ λαοῦ.

15. Τοῦ κυρίου] τοῦ abest.

17. Ἐν δυνάμει ἡλίου. Forma scilicet Hebraica, pro qua apud LXX. etiam est ἐλίου.

22. Αὐτοῖς λαλήσαι. b.

28. Μετὰ σοῦ. Nam κατὰ σοῦ est vitium edit. Gregor.

32. Οὗτος γὰρ ἔσται. b.

33. Ἐπὶ τὸν οἶκον] οἶκον abest. a. in margine habet. b.

36. Ἐν γῆραι αὐτῆς. Ita Pf. 91, 15. et alibi.

37. Παρὰ τῷ Θεῷ] παρὰ omittunt.

42. Μεγάλη ἡ ἐλυσάβετ καὶ εἶπεν. a.

44. Ἐσκήρτησε τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει.

50. Εἰς γενεάν καὶ γενεάν.

55. Τῷ ἀβραάμ. Constanter, vt monui.

80. Ἐν τοῖς ἐρήμοις. a.

Cap. II.

V. 12. Ἐν Φάτνῃ.

20. Ὑπέβρεψαν.

21. Τὸ παιδίον] αὐτόν. b. Mox, αὐτὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ. a.

22. Μωϋσέως.

25. Πνεῦμα ἦν ἅγιον.

28. Ἐδέ-

V. 23. Ἐδέξατο αὐτόν. a.

37. Καὶ αὐτὴ χήρα. Solus Alter, quod miror, in Codicibus Vindobonensibus ita inuenit.

40. Ἦν ἐπ' αὐτῷ.

46. Καὶ ἀκούοντα] καὶ abest.

Cap. III.

V. 1. Ἰτουρέας. a. Mox, ἀβηληνῆς. Vterque.

2. Ἐπ' ἀρχιερέως.

Τὸν ζαχαρίου. b.

10. Ἐπηρεώτησαν. a.

18. Ἐυηγγελίζετο τῷ λαῷ.

19. Φιλίππου omittunt.

22. Ἐν σοὶ] ἐν ᾧ. a.

23. Ἠλεί.

24. Ματθαῖ] ματθαῖν.

25. Ἀμὼς] ἀμμώς. b. Continuo idem, νάουμι.

26. Μααῖθ] νααῖθ. Mox σεμεεῖ. Item ἰώδα.

27. Ἰωαννᾶν.

29. Ματθαῖ] ματθαῖν. b.

30. Ἰωανν] ἰωαννᾶν. b.

31. Ναθαῖν] νάθαν.

34. Θάρσα.

35. Ζαρούχ] σερούχ.

Ἐβήρ] ἔβερ.

Σαλαῖ] σαλαῖν. b.

Cap. IV.

V. 2. Ἐφαγεν οὐδὲν] οὐδὲν abest a.

4. Καὶ ἀπεκριθὴ ὁ ἰησοῦς. Ita b. Ὁ insertum. a. Mox deest λέγων, in vtroque. Et ὁ, ante ἄνθρωπος, excludunt.

7. Σὺ οὖν εἰάν.

Ἐνώπιον ἐμοῦ. b. insertum. a. Mox vterque πᾶσα, pro πάντα.

8. Ὑπάγε σατανᾶ ὀπίσω μου. a.

V. 9. Ἐξ υἱὸς ἔσ.

10. Ἐξαρπτά γάρ] γάρ abest. a.

11. Καὶ ὅτι] ὅτι omittunt.

18. Εἵπεν. Mox εὐαγγελίσασθαι.

23. Ἐν καπερναούμ. a. Mox uterque omittit, ἐν τῇ πατρίδι σου.

25. Ἡλιού. ut supra I, 17.

26. Σάρεπτα] σαρεπτά. a. παρεφθά. b.

28. Ἀκούσαντες. a.

29. Ἔως ὀφρύος.

Κατακηρυμνήσαι. a.

35. Εἰς μέσον.

38. Ἡ πενθερά δὲ] ἡ omittunt.

41. Κραυγάζοντα, pro κρίζοντα.

42. Ἐπεζήτουν.

Cap. V.

V. 6. Πληθὺς ἰχθύων.

7. Ἐπλησαν] ἐπλήθησαν.

8. Τοῖς γόνασιν ἰησοῦ. Mox deest, κύριε. a.

10. Ὅμοιος δὲ καὶ] δὲ abest. a.

18. Θῆναι] θῆναι. a.

19. Διὰ ποίας | ποίας uterque. Sed in Cod. b. a manu profus recenti additum ὁδοῦ. Vide infra Luc. 19, 4. Mox ἐνέγκωσιν. a. Ex versionibus antiquis de hoc loco iudicare nequit. Ποίας reddebant, utcunque poterant, perspicuitatis causa. Διὰ Erasmus videtur inuexisse. Id facile cuique in mentem poterat venire. Διὰ ποίας tamen iam apud Cyrillum reperitur T. IV. p. 255. A. qui plura hic mutat.

21. Μόνος ὁ θεός] εἰς ὁ θεός. a.

24. Ἴνα ἰδῆτε. a.

28. Καταλιπὼν πάντα. b.

29. Ὁ, ante λευῖς, omittunt.

30. Μετὰ τῶν τέλωνων. a.

34. Ἐν ᾧ ὁ γυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστίν.

36. Εἰ δὲ μήγε deest. a.

Συμφωνεῖ τοῦ ἀπὸ τοῦ.

Cap. VI.

V. 7. Παρετήρουν δὲ αὐτὸν] αὐτὸν abest.

9. Ἀπολέσαι] ἀποκτεῖναι.

10. Εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ] εἶπεν αὐτῷ.

Ὁ δὲ ἐποίησεν οὕτω] οὕτω abest.

14. Καὶ Ἰάκωβον, et mox, καὶ Φίλιππον. a.

18. Καὶ ἐθεραπέουντο] καὶ omittunt.

20. Εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ absunt. b.

23. Χάριτε. Sic infra XV, 6. 9. συγχάριτε legitur.

26. Οὐαὶ ὑμῖν] ὑμῖν abest.

Ἑμεῖς εἰπωσι πάντες] πάντες excludunt.

Forte vocabulum πάντες auctoritate Chrysostomi illatum, cui hoc largiorem dicendi materiam praebebat. Saepe enim arripiunt et fingunt talia homiletæ, quæ copiosius tractari possunt. Πάντες certe vehementer urget, Lucam nominatim appellans Chrysost. T. VII. p. 192. A. B. Eodem modo repetit T. VIII. p. 483. a.

28. Καὶ προσεύχεσθε] καὶ abest.

33. Ἀγαθοποιῶντας] ἀγαπῶντας. a.

Οἱ ἀμαρτωλοὶ] οἱ abest. b. Et mox, τοῦτο, pro τὸ αὐτό. a.

35. Ὑιοὶ ὑψίστου.

48. Σαλευσαι τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ τε θεμελίωτο. a.

Cap. VII.

V. 2. Ἐμελλε.

6. Ἵνα μου ὑπὸ τὴν σέλην εἰσέλθῃς.

7. Ab διὸ οὐδὲ ad σε ἐλθεῖν. absunt. Scilicet Chrysostomus, examinans Lucam et Matthaeum, haec silentio transit. Vide T. VII. p. 315. D. Ἐπε-

δὴ δὲ καὶ λουκᾶς, et p. 316. C. Ceterum haec adeo non repugnant interpretationi Chrysostomi, ut ipse ea ante oculos habuisse videatur. Vide p. 316. B. ὅτι ἐβουλήθη μὲν αὐτὸς κ. τ. λ. et ibid. C. Μὴ νομίτης, ὅτι δι' ὄκνον οὐ παρεγνόμην. Nec contraria sunt explicationi Euthymii, nec hic, nec apud Matthaeum. Servat haec Theophylactus in contextu, neque tamen αὐτολεξεῖ attingit in interpretatione.

9. Οὐδὲ ἐν τῷ] ὅτι οὔτε ἐν τῷ. a. οὔτε ἐν τῷ. b.
 11. Ἐν τῷ ἐξῆς.
 12. Καὶ αὕτη] καὶ αὕτη.
 Ἦν σὺν αὐτῇ] ἦν abest.
 21. Πολλοῖς τυφλοῖς. a. Mox vterque omittit τὸ, ante βλέπειν.
 24. Λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ.
 28. Προφήτης omittunt.
 Βασιλεία τοῦ Θεοῦ] loco τοῦ Θεοῦ est spacium et rasura apparet. b.
 31. Εἶπε δὲ ὁ κύριος] absunt.
 34. Φίλος τελωνῶν.
 36. Δέ τις αὐτὸν] αὐτὸν abest. a.

Cap. VIII.

- V. 3. Σωσάννα. Mox, δηκόνουν αὐτοῖς.
 8. Εἰς τὴν γῆν.
 12. Οἱ ἀκούσαντες. a.
 16. Οὐδεὶς δὲ] δὲ abest.
 18. Ὃς γὰρ εἰάν ἔχη. Et inox, καὶ ὃς εἰάν.
 21. Ποιεῦντες αὐτὸν] αὐτὸν abest.
 22. Ἐνέβη] ἀνέβη. Mox, διέλθομεν. a. et ἀνήχθησαν ἐκεῖ. a.
 29. Παρήγγελλε. b. παρήγελε. a.
 32. Καὶ παρεκάλεσεν.
 Ἐπιτρέψει αὐτούς. a.
 33. Εἰσῆλθον.

- V. 34. Ἀπελθόντες abest. Mox, εἰς ἀγροῦς,
 36. Ἀπήγγειλε. b. Mox deest αὐτοῖς, a.
 42. Ὡς ἐτῶν] ὥς omittunt.
 43. Εἰς ἰατροῦς] ἰατροῖς.
 45. Καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ] Haec, quae a non nullis
 mutantur, a non nullis autem prorsus omittun-
 tur, Lucam comparans cum Matthaeo, diserte
 habet Chrysost. T. VII. p. 359. A.
 46. Ἔγνων] ἔγνω. a.
 48. Ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν.
 51. Ἰωάννην καὶ ἰάκωβον.
 54. Αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, absunt.

Cap. IX.

- V. 1. Μαθηταὶς αὐτοῦ] absunt.
 3. Μηδὲ ἀνά.
 5. Ὅσοι εἰσίν.
 9. Ὁ ἡρώδης] ὁ abest.
 13. Δότε αὐτοῖς. a. Mox uterque, ἰχθύες δύο. Et,
 ἀγορεύσομεν.
 15. Καὶ ἐποίησαν οὕτω absunt.
 23. Καθ' ἡμέραν defunt. Suspicatus fueram in
 animaduersionibus meis, haec translata esse ex
 Chrysostomo. Nunc addo, scholia Graeca,
 quae laudavi in editione noui Testamenti, ad
 verbum expressa esse ex Chrysostomo, (Vide
 T. VII. p. 557. B.) ibique etiam comparere vo-
 cabula καθ' ἡμέραν. Idem assuit Cyrillus de
 adoratione T. I. p. 597. C. ubi Matth. 10, 38,
 ita laudat: ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σαυρὸν αὐτοῦ
 ΚΑΘ' ἩΜΕΡΑΝ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου,
 οὐκ ἔστι μου ἅγιος.
 24. Ὅς γὰρ εἰσίν.
 26. Ὅς γὰρ εἰσίν. a.
 27. Ἐσώτων. Mox, γεύωνται.
 28. Τὸν πέτρων] τὸν abest.

15. Hic versus, qui ab interpretibus Graecis vexatus, atque ita corruptus est, apud Chrysost. sine varietate est. T. VIII. p. 132 E. Sed ibidem pag. 203. B. ita mutat: καὶ σὺ καπερναοῦμ, ἢ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθης, ἕως ἁδου καταβιβασθήσῃ. Addo nunc ex meo synaxario, quod multoties in editione noui Testamenti laudaui, ad firmandam lectionem vulgatam. Id enim lectionem ecclesiasticam, τῇ ε. τῆς ε. ita terminat: καὶ σὺ καπερναοῦμ ἢ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθῃσα ἕως τοῦ ἁδου καταβιβασθήσῃ.

17. Ὑπερεψάν οὖν. Obiter hic noto, post χαρᾶς, in meo Z. insertum esse μεγάλης. Χαρᾶς est vitium typhotetae.

19. Οὐ μὴ ἀδικήσῃ.

20. Τὰ πνεύματα] Pro *spiritus*, notante Sabatierio, Ambrosius aliquoties, item Augustinus habent *daemonia*. Accedit interpretes Syrus. His addit Wetstenius Basilium M. Cyrillum et Theodoretum. Dixit ergo quispiam: *ita illi omnes in suis Codicibus inuenerunt. Unde enim tot diuersorum hominum consensus, nisi ex praestantioribus illorum Codicibus?* Audi quaeso. Lau-
do illos omnes, quod ita reddiderunt. Sensum enim sequebantur et Graecitatem. Ergo sine crimine et Italus, et Vulgatus ita poterant interpretari. Quod autem de Codicibus, iisque fortasse multis et praestantioribus cogitas, id prorsus vanum. Quotquot enim Codices noui Testamenti δαιμόνια hic habent, corrupti sunt. Illud autem minime mirabile, si diuersi viri docti in diuersis locis ac diuersis temporibus eodem modo eundem locum recte explicant. Graece sciebat Cyrillus, Basilius et Theodoretus. Ergo non opus erat, vt alter ab altero disceret, aut vt

isti hoc ex Codicibus repeterent. Quam diligenter autem Patres Graeci codices suos examinarint, quamque fideliter et constanter expresserint, etiamsi cuilibet illorum centena Codicum millia largiamur, id intelligitur ex iis locis, quos data opera, ut interpretes, tractarunt. Unde ergo δαιμόνια in non nullos Codices venit? Scilicet ab interpretibus et scribis Graece doctis, qui in interpretum numero haberi possunt. Et hic quidem Chrysostomus, ut multoties alibi, scribas in fraudem videtur pellexisse. Etenim scholia ad hunc locum, quae in editione noui Testamenti ex Codicibus reddidi, ad verbum sunt expressa ex Chrysostomo. Vide T. VII. p. 299. E. Sed illo in loco δαιμόνια postulabat locus Matthaei VII, 22. quem tunc interpretabatur, ubi est δαιμόνια. Ex illo loco hoc ei in memoria haerebat. Ergo iterum ibid. p. 376. C. eodem modo recitat. Addo tertium locum. T. VIII. p. 427. C. ubi similiter laudat. Quis, inquit ille, ex editoribus noui Testamenti probauit vocabulum δαιμόνια; Nonne ipse in tua editione dixisti: Δαιμόνια, pro πνεύματα, est explicatio? Recte mones. Daemonia ergo profligauimus, sed nondum centena illa millia optimorum Codicum Chrysostomi. Mea ergo scholia hunc locum ita laudant. Notauimus autem hic dissensum litteris diuersis. Πλὴν [ἐν τούτῳ ergo abest.] μὴ χαίrete, ὅτι τὰ ΔΑΙΜΟΝΙΑ (ita Codd. a. d. g.) ὑμῶν ὑποτάσσεται. Ἀλλ' ἔν τούτῳ (Ita a. d. sed g. ἀλλά.) χαίrete, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Retractemus iam Chrysostomum eo ordine, quo modo laudauimus. Is ergo primo ita refert: μὴ χαίrete ὅτι τὰ ΔΑΙΜΟΝΙΑ ὑμῶν ὑποτάσσεται, Ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα

ὀνόματα ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς. Secundo: μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ ΔΑΙ-
ΜΟΝΙΑ ὑμῖν ὑποτάσσεται, ἈΛΛ' ὅτι τὰ
ὀνόματα ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
Tertio: μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ ΔΑΙΜΟΝΙΑ
ὑμῖν ὙΠΑΚΟΥΕΙ· ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα
ὑμῶν ΓΕΓΡΑΠΤΑΙ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Qui
plures huius loci varietates concupiscit ex cente-
nis millibus Codicum Cyrilli, Basilii et Theo-
doreti, is adeat horum loca a Werstenio hic
laudata. Sed examinemus iam hunc locum, qui
minime obnoxius est rixis dogmaticis et criticis.
Πλὴν ἐν τούτῳ ter omittit Chrysostomus. Forte
ergo tollenda? Ad consilium Chrysostomi, in-
quit, non pertinebant ista vocabula, quae in
contextu vinciunt orationem. Recte. Addo,
nec ad Scholiastae consilium pertinuisse, ἐν τούτῳ.
Cur autem hic paullo post intulit alieno loco, ἐν
τούτῳ; Quia scholiastae parum solliciti sunt de
verbis singulis. Quid autem fiet vocabulo ὑπο-
τάσσεται; Nam Chrysostomus bis habet ὑπο-
τάσσεται, semel ὑπακούει. Ergo ita quoque
in suis Codicibus reperit. Repererit sane ita, re-
spondet, in vno eorum, sed bis habet ὑποτάσ-
σεται. Hoc ergo probandum. At idem ter ha-
bet γέγραπται, pro ἐγρέφῃ. Accedunt scho-
lia, quae in tribus Codicibus consentiunt in γέ-
γραπται. Ergo hoc saltem in suis centen-
is millibus Codicum repererunt. Quid, si apud Cy-
rillum, Basilium M. et Theodoretum illis in lo-
cis inueniatur etiam γέγραπται; Nonne necesse
sit, illos ita in suis Codicibus reperisse? Nego
ac pernego. Usitatus erat dicere γέγραπται.
Qui ergo Graece sciunt, ii vel sine Codicibus
quocunque tempore ac quouis in loco, siue
Antiochiae, siue Constantinopoli, siue Alexan-
driae,

driae, siue Caesareae, siue Cyri scribunt Graece. Hoc loco autem aestimari potest fides Codicum Wettstenii L. et 1. qui principes habentur a Griesbachio, et ab eo ad recensionem referuntur^{d)} Alexandrinam. Nam ex lectione ἐγγράφη et γέγραπται fecerunt per confusionem ἐγγέγραπται. Quid ergo hic probandum? ἘΦΡΑΦΗ. Sed in hoc ipso versu, non propter Chrysostomum, sed propter Codices N. Testamenti Erasmicum expellendum est μᾶλλον. De Augustino adhuc moneo, illum semel pro gaudere, scripsisse gloriari. Ergo pro μὴ χαίρετε, in vno aut pluribus suis reperit, μὴ καυχᾶσθε; Haec paullo copiosius in gratiam iuuenum disputavi eorum, qui nondum iurauerunt in verba magistrorum.

Χαίρετε δὲ μᾶλλον] μᾶλλον abest.

21. Πνεύματι] Vnde habent Codices recensionis Alexandrinae et Occidentalis, nominatim C. D. K. 1. 33. 63. item Versio Vulg. Ital. Syr. utraque Copt. Armen. Aethiop. vocabulum αἰγίω; Respondeo, pars magna eorum, ex Vulgata Latina. Vnde habet Vulgata Latina? Rem aperit meus Mosquensis 10. et scholia Codd. a. d. g. Quis verò editorum hoc probavit? Nemo adhuc ita stultus fuit. Sed nunc fortasse probabunt, postquam Birchii opera accessit auctoritas diuini Codicis Vaticani 1209. 359. Auctoritate Chrysost. T. VII. p. 426. D. qui Lucam nominatim appellat, hic prorsus tolli poterat πνεύματι.
22. Καὶ τραφεὶς ad ὃ οὐκ ἀποκαλύψαι] absunt. 2. Παρεδόθη μοι] μοι παρεδόθη. b.
32. Ὅμοιος δὲ καὶ] δὲ omittunt.

33. Εὐ-

^{d)} In praefatione ad N. Test. p. XIV.

33. Εὐσπλαγχνίδη. a.
 35. Καὶ εἶπεν] εἰπών.
 36. Πλησίον δοκεῖ σοι.
 39. Τὸν λόγον] τῶν λόγων.
 42. Ἐνὸς] *enōs* habet etiam Theophylact. p. 645. B. ac recte ex Chrysostomo explicat: οὐ δὲ τὸν τῆς ἀκροάσεως χρόνον ἀναλίσκειν εἰς τὴν περὶ τὰ βράματα σπουδὴν. Sed p. 729. D. attingens interpretationem allegoricam, habet ὀλίγων. Vesanus Origenes imposuit Scholiastis, Scholiastae hominibus credulis et leuibus. Tractat haec Chrysost. T. VIII. p. 259. B. D. E.

Cap. XI.

- V. 5. Ἐξαι] ἔχει. b. Miror hoc vocabulum non sollicitatum esse a scribis pluribus.
 6. Φίλος μου] μου abest.
 8. Δώσεις αὐτῷ] αὐτῷ abest. Mox non αὐτοῦ, sed αὐτὸν φίλον. Et paullo post ἔσεν, pro ἔσαν.
 9. Ἀνοιχθήσεται. Sic et vers. 10.
 11. Τίνα δὲ ἐξ ἐμῶν. Mox deest τὸν, ante πατέρα.
 Εἰ καὶ ἰχθῦν] ἢ καὶ ἰχθῦν.
 12. Αἰτήσεις] αἰτήσῃ.
 13. Δόματα ἀγαθά.
 22. Διαδίδωσιν] δίδωσιν.
 25. Ἑτέρα ἐπτά. b. Mox, ἐλθόντα. Vterque.
 31. Κατακρηνοῦσιν αὐτούς. a. Mox idem omittit, τῆς γῆς.
 Σολομῶνες.
 32. Νινευίται.
 33. Εἰς κρυπτόν. b.
 Οὐδὲ ὑπὸ] ἢ ὑπό.
 34. Καὶ ὅλον] καὶ abest. a.
 44. Οἱ περιπατοῦντες] οἱ abest.

49. Ἐκδιώξουσιν] διώξουσιν.
 54. Καὶ ζητοῦντες] καὶ abest.

Cap. XII.

V. 1. Πρῶτον ad praecedentia referunt.

3. Ταμίσις. a.

4. Ἀποκτεννόντων. a. ἀποκτενόντων. b.

10. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. b.

11. Ἀπολογήσεσθε.

15. Ἡ ζωὴ αὐτῶ.

18. Τα γενήματα.

22. Ἐνδύσεσθε.

24. Ταμιεῖον.

27. Περιεβάλλετο. b.

33. Βαλλάντια. a.

36. Κύριον αὐτῶν.

47. Κυρίου αὐτοῦ. Quae non nulli apud Wettstenium hoc versu praetermittunt, ea negligit etiam Chrysost. T. VII. p. 322. C. 730. E. T. VIII. p. 502. C.

48. Παρ' αὐτοῦ omittunt.

49. Ἐπὶ τὴν γῆν.

52. Ἐν οἴκῳ τινί. b.

53. Πατήρ ἐπὶ υἱῶ.

58. Σε βάλη.

59. Τὸν ἔσχατον.

Cap. XIII.

V. 3. Μετανοεῖτε. a.

4. Ὅτι οὗτοι] οὗτοι abest. b.

5. Ὅμοιος] ὡσαύτως. Ex Chrysostomo, qui hunc locum laudat T. VII. p. 808. plures varietates Codicum intelliguntur. Habet autem sic: ΤΙ ΓΑΡ δοκεῖτέ, φησιν, ὅτι ἘΚΕΙ ΜΟΝΟΙ ἦσαν ἁμαρτωλοὶ, ἐφ' οὓς ὁ πύργος ΚΑΤΗΝΕΧΘΗ; οὐχὶ λέγω ὑμῖν, ἀλλ' εἰ μὴ ΜΕΤΑ-

ΜΕΤΑΝΟΗΣΗΤΕ, ΚΑΙ ὙΜΕΙΣ
ὩΣΑΥΤΩΣ ἀπολειθε. Miscuit ergo vers.

2. 3. 4. 5. VII 100 10 10 10 10

6. Ζητῶν καρπόν.

8. Κόπρια.

15. Ὁ κύριος] ὁ ἰησοῦς. α. Mox uterque, ὑπο-
κεῖται.

20. Καὶ πάλιν] καὶ abest.

21. Ἐκρυψεν. a.

၁၆. "အရံဇာတိ. ၁.

29. Καὶ βοῦν.

34. Ἀποκτείνουσα. b. ἀποκτείνουσα. a.

35. *Egimus omittunt.

Ἀμήν δὲ λέγω ὑμῖν] λέγω δὲ ὑμῖν.

Ἡζει ὅτε. α.

Cap. XIV.

V. 5. "Ovos η̃ βoũς] ṽiòs η̃ βoũς.

9. Μετὰ αἰσχύνης.

10. Ἀνέπεσε. a. ἀνόπεια. b.

13. ^{ei}ὅταν ποιῇς.

15. Ὅς φαίνεται ἄριτον.

16. Δεῖπνον μέγαν. α.

17. Ἐρχεσθαι.

19. Πέντε omittunt.

26. Πατέρα αὐτοῦ.

27. Εἶνάί μου μαθητής.

28. Εἰς ἀπαρτισμόν.

32. Πόρρω αὐτοῦ.

Cap. XV.

V. 1. Καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ] cō abest. a.

4. Ἐγεννηκονταεγγέα. a. ἐγεννηκονταεγγέα. b.

6. Συγκαλεῖται.

7. Ἐνενηκονταεγγεῖα. a. ἐνενηκονταεγγεῖα. b.

20. Πατέρα αὐτοῦ.

Epist.

Ἐπέπεσεν] ἔπεσεν.

30. Τὸν μόνον abest. b.

32. Ἀβ εὐφρανθῆναι δὲ ad Cap. XVI. v. 8. τὴν ἑαυ-
τῶν εἰς exciderunt. b.

Cap. XVI.

V. 1. Ἐλεγε δὲ καὶ] καὶ abest. a.

6. Βάτους] Elegans est hoc loco versio Itala. In
scholiis Graecis est ζέσας. Id ergo ad etymo-
logiam reddidit ραῖος. Ζέω enim est rado.

9. Καὶ γὰρ λέγω ὑμῖν.

11. Πιστεύσῃ. a.

15. Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐσὶν] ἐσὶν abest.

17. Ἡ μία τῶν νόμων.

21. Ἀπέλιχον. a.

25. Ὅτι ἀπέλαβες, omisso σύ.

Nūn δὲ ὧδε.

26. Ἐντεῦθεν] ἐνθεν.

30. Μετανοήσωσιν. a.

Cap. XVII.

V. 1. Τοῦ μὴ ἐλθεῖν.

2. Μηδὲς ὀνικός. a.

4. Ἐπιτρέψῃ ἐπὶ σε] ἐπὶ σὲ absunt.

6. Εἰ ἔχετε. b. Mox, εἰς τὴν θάλασσαν. b.

9. Διαταχθέντα αὐτῷ] αὐτῷ abest.

10. Ὅτι ὁ ὀφείλομεν.

17. Ἐνέχ, sed altero γ supra scripto. a.

21. Ἡ ἰδοῦ] ἡ abest.

22. Ἐπιθυμήσητε. a.

26. Τοῦ νῶε] τοῦ abest.

32. Τοῦ λώτ.

33. Ἀπολέσῃ. a. Et mox, καὶ ὅς ἂν ἀπολέσῃ. a.

34. Ὁ εἰς] ὁ abest.

35. Ἡ μία] ἡ abest.

Cap. XVIII.

- V. 3. Χήρα δὲ τις] *tis* abest.
 7. Οὐ μὴ ποιήσῃ.
 8. Τὴν, ante πρίν, abest.
 9. Εἶπε δὲ καὶ] *καὶ* abest.
 12. Τοῦ σαββάτου] Nolo hic praetermittere lectionem Chrysostomi, τῆς ἐβδομάδος, quae est interpretatio. Vide Tom. VII. p. 352. A. Secunda et quinta die ieiunasse, auctor est Epiphanius. T. I. p. 34. B. ubi etiam est, δις τοῦ σαββάτου.
 14. Ἡ ἐκεῖνος] ἡ γὰρ ἐκεῖνος b. alter Codex a. a manu recentiori insertum habet γὰρ, quod non ineptum, sed satis ingeniosum est. Γὰρ, pro ἡ γ' αὖ.
 22. Ἐτι ἐν σοι] ὅτι ἐν σοι.
 25. Εἰσελθεῖν prius] διελθεῖν. b.
 28. Ὁ, ante πέτρος, omittunt.
 30. Ἀπολάυῃ. a. De quo errore monui ad N. Test. Ἐν τῷ νῦν καιρῷ, omisso τούτῳ. a.
 33. Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.
 39. Ἐκραζεν.

Cap. XIX.

- V. 4. Συκομοραίαν.
 Δι' ἐκείνης] δι' abest. Mox habent, ἔμελλε. Eodem modo supra V, 19. temere insertum est διὰ, ante ποίας.
 7. Ἀπαντες] πάντες.
 8. Κύριον] ἰησοῦν. Mox ὑπαρχόντων μοι. b.
 15. Καὶ εἶπε] καὶ omittunt.
 16. Et hic et vers. 18. 20. ἡ μνάς. b.
 22. Λέγει δὲ] δὲ abest. b.
 23. Ἐπὶ τράπεζαν.
 26. Δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται.
 29. Εἰς βηθσφαγή. a. ἡ βησφαγή. sic b. Mox, ἐλαιών. b.

34. Ὅτι ὁ κύριος.
 40. Ὅτι εἰάν] ὅτι omittunt.
 41. Ἐπ' αὐτήν.
 42. Ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν.
 48. Ποίησουσιν.

Cap. XX.

- V. 1. Ἀρχιερεῖς] ἱερεῖς.
 5. Διατί οὖν] οὖν omittunt.
 8. Καὶ ὁ ἰησοῦς] ὁ δὲ ἰησοῦς.
 9. Ἄνθρωπός τις] τις abest. b.
 10. Διήραντες. a. Sic et vers. 11. idem.
 19. Τὰς, ante χεῖρας, omittunt. Mox deest, τὸν λαόν.
 21. Καὶ διδάσκεις omittit. a.
 24. Δείξατε.
 28. Ἐάν τις ἀδελφός. Mox, καὶ ἀναστήσῃ.
 31. Δὲ εἰ οἱ] δὲ abest. a. Mox uterque omittit καὶ, ante αὐ. In a. deest etiam proximum καὶ ἀπιδεῖν.
 35. Ἐγκαρμίσκονται] γαμίσκονται. Sed vers. 34. vulgatum tuentur.
 37. Μωϋσῆς.
 40. Οὐκέτι δὲ] δὲ abest. a. Mox, ἐπερωτῆσαι. a.

Cap. XXI.

- V. 2. Εἶδε δὲ τίνα καί.
 12. Τούτων πάντων. b. ἀπάντων omittit. a.
 14. Εἰς τὰς καρδίας] εἰς abest. b.
 16. Καὶ ἀδελφῶν] haec post φίλων leguntur.
 21. Ἐκ μέσου. a.
 22. Πληρωθῆναι] πληθῆναι.
 25. Miram huius loci interpretationem interposuit Euthym. ad Matth. XXIV, 29. Chrysost. Tom. IX. p. 707. E. ita haec laudat: καὶ εἶσαι σινοχὴ ἐπὶ γῆς ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἡχεύσης θαλάσσης καὶ

καὶ σάλου, ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου.

34. Βαρεθῶσιν.

36. Ταῦτα, ante πάντα, omittunt.

37. Τὸ καλούμενον ἐλαιῶν] τῶν ἐλαιῶν.

Cap. XXII.

V. 3. Εἰσῆλθε δὲ] Haec, quae vnius Lucae sunt, Chrysostomus reliquis etiam Euangelistis tribuit, ac nominatim Matthaeo. T. VII. p. 776. D. Ibidem autem p. 781. D. haec a Luca scripta tradit, post coenam factam, confundens hunc Lucae locum cum Ioannis 13, 27.

4. Τοῖς, ante στρατηγοῖς, omittunt. Pro συνελάλησεν autem Chrysost. T. VII. p. 769. A. nominatim Lucae tribuit συνέθετο.

8. Φάγωμεν] κατὰ τὸν νόμον addit. b. Sed ista esse interpretationis, intelligitur ex a.

9. Ἐτοιμάσομεν.

11. Λέγει σοι] σοι abest. a.

12. Ἀνώγεων. Vterque. Mox ἐξωρωμένον. b.

13. Εἶρηκεν] εἶπεν.

18. Γενήματος.

19. Ab τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα ad vers. 20. δεσπνήσαι λέγων, omittit. a.

Ὑπὲρ ἡμῶν. b.

21. Πλὴν ἰδοὺ] ἰδοὺ abest. a.

23. Τίς ἄρα] τίς ἀν.

25. Κατακυριεύουσιν. a.

28. De hoc versu ita habet Chrysost. T. VIII. p. 390. D. ἐντεῦθεν φησιν ὁ λευκᾶς αὐτὸν εἰρηκέναι, ἘΓΩ ΠΑΡΕΜΕΙΝΑ ὙΜΙΝ ἘΝ ΤΟΙΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΙΣ. ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς, ὅτι παρὰ τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς ἐνδυναμούντα.

30. Ἐν τῇ βασιλείᾳ μου abfunt. Mox legunt, καὶ ἰσεῶε.
31. Ἐξήτήσατο] Apud Chrysoft. T. VII. p. 785. D. variant Codices inter ἐξήτήσατο et ἤτήσατο. Sed ibid. p. 791. E. est ἐζήτησε. Sic fortasse ortum Cantabrigienfis Codicis ἐζητήσατο.
32. Ἐκλίπη. Chrysoftomus optionem dat inter utrumque. Nam Tom. VII. pag. 785. d. bis habet ἐκλίπη. Sed Tom. VIII. pag. 429. E. ἐκλείπη.
33. Καὶ εἰς Φυλακὴν.
34. Φανήση.
35. Βαλλαντίου. a. Mox uterque omittit, καὶ ὑποσημάτων. Servat haec Chrysoftomus etiam T. VII. p. 797. C.
36. Βαλλάντιον. a. Mox πωλήσει b. et ἀγοράσει. Uterque. In scholiis uterque convenit in πωλήσει καὶ ἀγοράσει. Interpolatorum alii ex ἀράτω fecerunt ἀρεῖ· alii ex πωλήσει et ἀγοράσει, πωλησάτω et ἀγορασάτω, scilicet, ut similitudo esset. Ex priorum numero est Basilus magnus. Immo etiam ex posteriorum. Vide Whitby examen Varr. Lectt. p. 182. 183. Vulgata lectio inuecta videtur per Origenem T. III. p. 653. A. et Chrysoftomum T. VII. p. 797. C.
44. Quae hic leguntur, nominatim tribuit Matthaeo Chrysoftomus T. VIII. p. 377. D. Habet enim ita: ὁ μὲν Ματθαῖος ἀπὸ τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ θορύβου καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδρῶτος, intellige: πισυῶνται τὸ ἀνθράκων. Hunc errorem corrigit Theophylactus p. 726. C. Scilicet hi duo versus leguntur in lectione ecclesiastica inter Matth. 26, 39. et 40. Eodem ergo modo hic erravit Chrysoftomus, ut Matth. XXVII, 49. ubi Io. XIX, 34. intulit.

Ab καὶ γενόμενος ad προσήχето omittunt. Sed diserte explicantur ad Matth. 26, 44. Huc etiam respiciens Chrysost. T. VII. p. 791. B. habet ἐκτενῶς. Confer ibidem de hoc toto loco p. 798. C. Theophanes Ceramicus, qui hunc locum tractat p. 191. recte explicat: *Θρομβασθεῖς ἰδρῶτας ἀπέσاختεν.*

Ἐγένετο δὲ ὁ] δὲ abest. a.

45. Μαθητὰς αὐτοῦ] αὐτοῦ omittunt. Paullo ante καὶ, ante ἀναστὰς, tollit. a.

47. Προήχето αὐτούς.

Φιλήσαι αὐτὸν] his subiiciunt: τοῦτο γὰρ σημείον δεδώκει αὐτοῖς, ἐν ᾧ φιλήσω, αὐτός ἐστιν.

48. Ἰούδα—παραδίδως;] Haec Ioanni tribuit Chrysostomus. T. VII. p. 793. B.

49. Εἶπον αὐτῷ κύριε] αὐτῷ abest.

52. Ἐξεληλύθατε] ἐξήλθετε.

55. Δὲ πῦρ] δὲ πυρᾶν. a.

56. Ἐπὶ τὸ Φῶς.

60. Ὁ ἀλέκτωρ] ὁ abest.

63. Δαίροντες.

66. Ἀρχιερεῖς τε] τε abest. Mox αὐτῶν, pro ἑαυτῶν.

Cap. XXIII.

V. 1. Ἦγαγεν] ἤγαγον.

2. Τὸ ἔθνος ἡμῶν, κωλύοντα.

6. Εἰ ὁ ἄνθρωπος] ὁ praetermittit. a.

11. Ὁ, ante ἡρώδης, deest. Mox ἀνέπεμψαν. b.

12. Ὁ, τε πιλάτος καὶ ἡρώδης. a.

17. Ἐνὰ κατ' ἐορτήν. a.

Quae supra dixi ad Milli animaduersionem de Codice Alexandrino, Marc. 15., 28. ea hic quoque comprobantur. Nam hic quoque omisso versu 17. turbavit ille scriba, ne vitium apparet, canones et sectiones minores Eusebii.

Omissio enim versu 17. qui notandus erat TΘ. et B temere et fraudulenter vocabula versus 14. Περσσηνέγκατε — τὸν λαόν, notavit TH. et I. et reliqua verba eiusdem versus: Καὶ ἰδοὺ — ad vers. 16. ἀπολύσω, notavit TΘ. et B. Quomodo autem ea, quae leguntur a vocabulis vers. 14. Καὶ ἰδοὺ ad vers. 16. ἀπολύσω, notari possunt TΘ. et B? Partim enim ad canonem Θ. partim ad canonem I. pertinent. Solus autem versus 17. hic in medio contextu scriptus, ad canonem pertinet B. Sed accuratius explicemus. Vocabula ergo illa, quae notavit TH. et I. referenda sunt ad canonem Θ. Etenim solus Lucas et Ioannes haec narrant. Igitur in canone Θ. ita ordinantur Lucas et Ioannes.

Lucas		Ioannes.
-------	--	----------

τζ.	—	επβ.
-----	---	------

τζ.	—	επς.
-----	---	------

τζ.	—	εγ.
-----	---	-----

Sed magis etiam vitium et fraudem aperit, quod versus Lucae 15. et 16. notavit TΘ. et B. Nam haec ad canonem I. referuntur, quod ea solus Lucas narrat. Ita contra, versus Lucae 17. a scriba praetermissus, est Canonis B. sectionis TΘ. Nam Matthaeus, Marcus et Lucas haec tradunt. Matthaeus 27, 15. Marcus 15, 6. Ergo hic quoque Codex Alexandrinus nolens volens pugnat pro versu 17. scribam autem erroris et fraudis conuincit. Bengelii ergo coniecturam, quam iam antea probaueram, nunc magis etiam probo, inspecto Codice Alexandrino, a Woidio edito. Debebat enim scribere, ut est in meo v.

ΤΘ Ἀνάγκην vsque ad

B. ἑορτὴν ἕνα.

ΤΙ Ἀνέκραζαν κ. τ. λ.

A.

Defecit ergo ab Ἀνά ad Ἀνέ.

18. Ἡμῖν τὸν] τὸν abest.

19. Εἰς τὴν φυλακὴν. b.

23. Ἐπέκειντο] ἐνέκειντο. b. Lectio et ipsa elegans, et hoc loco singularis. Vt singularis autem ceterorum Codd. auctoritate repudianda.

25. Ἀπέλυσε δὲ αὐτοῖς] αὐτοῖς abest.

Τὸν ἰησοῦν δέ.

26. Τοῦ ἐρχομένου] τοῦ non agnoscunt.

33. Καλούμενον] λεγόμενον.

34. Ἐβαλλαν. a.

39. Σῶσον σαυτόν. a.

46. Ὁ ἰησοῦς ab eadem manu insertum. b.

51. Καί, ante προσεδέχετο, omittunt.

53. Κείμενος] Quid aliqui de lapide addant, id iam notavi. Sed Chrysostomus Tom. VII. p. 839. E. de hoc lapide ita: λίθος ἐπέκειτα μέγας ΠΟΛΛΩΝ δεόμενος χειρῶν. Quadraginta manibus opus fuisse, docet Codex Cantabrigiensis. Habet enim hoc loco: ὃν μόγις ἘΙΚΟΣΙ ἐκύλιον.

54. Καὶ σάββατον] καὶ abest.

55. Καὶ γυναῖκες] καὶ omittunt.

Cap. XXIV.

V. 1. Τῇ μιᾷ δέ.

4. Ἄνδρες δύο.

10. Ἡ ἰακώβου.

18. Ὁ, ante εἰς, omittit. a. ἐν, ante ἰερουσαλὴμ, uterque omittit.

Ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις.

17. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ] αὐτοῦ abest. Mox, κατὰ-
φάγεται με.
18. Εἶπον αὐτῷ] εἶπον πρὸς αὐτόν. a.
19. Ἀπεκρίθη ὁ ἰησοῦς] ὁ abest. a.
22. Ἐλεγεν αὐτοῖς] ἔλεγε. Mox, ἐπίστευσαν τῷ
λόγῳ αὐτοῦ, ceteris omiffis. Sed b. in marg.
a manu recentiori: Γρ. ὃ εἶπεν ὁ ἰησοῦς. Mox
vers. 23. ἐν ταῖς ἱεροσολύμοις.
25. Πάντας] πάντα. Ita editum apud Chrysoft.
T. VIII. p. 137. C.

Cap. III.

- V. 2. Πρὸς τὸν ἰησοῦν] πρὸς αὐτόν.
3. Γενήσῃ. a.
6. Τὸ γεγεννημένον prius] τὸ γεγεννημένον. b.
10. Ὁ, ante ἰησοῦς, omittunt.
14. Μωϋσῆς. b.
15. Ἀλλ' ἔχει.
16. Ἀλλ' ἔχει. a.
22. Ἐβάπτιζον.
23. Ἐν αἰνῶν. a. Mox vterque, σαλήμ.
25. Μετὰ ἰουδαίου.
28. Ὑμεῖς μοι] μοι omittunt.
32. Καὶ ὃ ἤκουσε.
36. Τῷ υἱῷ] αὐτῷ. Mox, ὄψεται τὴν ζωὴν.
Continuo μενεῖ.

Cap. IV.

- V. 3. Πάλιν deest.
5. Ἐρχεται οὖν] οὖν omittit. a. Mox vterque
συχάρι.
10. Ἐδωκέ σοι. b.
13. Ὁ, ante ἰησοῦς, omittunt.
15. Ἐρχομαι.
17. Εἶπεν αὐτῷ οὐκ.
20. Ἐν τῷ ὅρει τούτῳ.

- V. 21. Vide, quae notavi in edit. noui Testamenti.
 25. Μεσίας. Ita et alibi vno σ.
 27. Καὶ ἐθαύμασαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι. a.
 28. Ἡ γυνὴ abest. a.
 31. Λέγοντες] αὐτοῦ. a. αὐτοῦ, ante λέγοντες. b.
 35. Ὅτι τετράμηνος. b. ὅτι ἔτι τετράμηνος. a.
 36. Ὁμοῦ χαίρει. a.
 45. Εἰσῆλθεν εἰς. b.
 Αὐτοὶ γὰρ] γὰρ abest. a.
 46. Ἦλθεν οὖν πάλιν ὁ ἰησοῦς.
 47. Ἐμελλε.
 49. Τὸ παιδίον] τὸν υἱόν. a.
 50. Ὁ, ante ἰησοῦς, addunt.
 51. Παῖς] υἱός.

Cap. V.

- V. 1. Ἦν ἡ ἑορτή.
 2. Ἐν ἱεροσολύμοις.
 Ἡ λεγομένη.
 4. Ἐταράσσετο τὸ ὕδωρ.
 5. Τριάνοντα καὶ ὀκτώ.
 7. Βάλη.
 8. Ἐγειρε. a.
 18. Οἱ ἰουδαῖοι] οἱ abest. b.
 19. Ἀπ' ἑμαυτοῦ. a. Mox idem, βλέπει.
 Ταῦτα] πάντα. b.
 24. Ὅτι ὁ] ὅτι omittunt.
 35. Ἀγαλλιαθῆναι.
 36. Ἄ δέδωκε.
 38. Οὐκ ἔσχετε. a.
 40. ἵνα ζωὴν αἰώνιον. a.
 45. Ὁ κατηγορήσων. b.
 46. Μωταῖ.

Cap. VI.

- V. 2. Ἠκολούθησαν. b.
5. Ἀγοράσωμεν. a.
9. Παιδάριον ἐν] ἐν abest. a.
10. Καὶ ἀνέπεσαν ἄνδρες.
12. Ἐπλήθησαν. a.
15. Ἀνεχώρησεν εἰς.
16. Ὀψία] ὀψέ. a.
17. Ἐλήλυθε. a.
19. Πλοίου γερόμενον.
24. Καὶ αὐτοὶ] καὶ abest.
26. Ἴδετε τὰ σημεῖα. a.
27. Ἀλλὰ τὴν βρωσιν] τὴν βρωσιν omittunt.
28. Τί ποιοῦμεν.
29. Ὁ, ante ἰησοῦς, abest. Mox, ἵνα πιστεύητε.
32. Τὸν ἀληθινὸν omittit. a. Haec duo vocabula sola praemittuntur scholio, adeoque in mediis scholiis leguntur. Ergo ab vno scriba omissa.
39. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ] ἐν abest.
44. Ἐλθεῖν πρὸς ἐμέ. b.
Ἐν τῇ ἐσχάτῃ.
45. Διδασκοὶ Θεοῦ. Et mox, ἀκούων, pro ἀκούσας.
46. Αὐτὸς, pro οὗτος.
51. Chrysost. Tom. VIII. p. 271. a. primo totum versum recitat, deinde repetit ad vocabula, σάρεξ μου ἐστίν. Origenes ergo et Chrysostomas omit- tendis non nullis vocabulis occasionem dederunt.
54. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ.
55. Bis ἀληθῆς, pro ἀληθῶς.
56. De appendice Codicis Cantabrig. quae nec per Birchii editionem nunc confirmata est, monue- runt Beza, Millius et Wetslenius. Origenis ad hunc locum interpretatio intercudit. Attamen Tom. I. p. 244. a versu 53. ad 58. textus verba sine ista appendice laudat. Addita fortasse ista sunt

iunt nexus causā. De nexu disputat Chrysost. T. VIII. p. 275. E. et Cyrill. T. IV. p. 366. B. In hoc toto loco non occurrit *σῶμα*, pro *σὰρξ*. Sed Chrysostomus tamen T. VIII. p. 277. D. habet: *εἰπὼν, ὅτι τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου*. Vbi autem hoc dixit? Nullibi. Ex *σὰρξ* fecit ipse *σῶμα*. Fictum ergo ex vers. 51. Syrum autem, pro *σὰρξ*, habere *σῶμα*, a Grotio iam notatum est. Id etiam ex vno Codice notavit Wetst. Qui postea ad versiones Syras recte attenderit, is mirabitur, vitiosas etiam Chrysostomi lectiones, sicuti multas eiusdem interpretationes, ibi expressas esse. Omnino autem ex multis exemplis videor didicisse, Syros interpretes ad manus habuisse Codices Latinos, Lectionaria Graecorum et Codices Graecos cum commentariis. Facile igitur intelligitur, quae Crisis sit eorum, qui clamant, Ita Syrus interpres, Ita Latinus interpres. Ergo ita legendum est. Habuerint fortasse Syri etiam ad manus Commentarios Latinos et Lectionaria Latina. Sed istius rei examen nondum potui instituire.

63. Θεωρεῖτε. a.

64. Τίτες εἰσὶν οἱ πιστεύοντες καὶ τις ὁ παραδώσων αὐτόν.

70. Ὁ ἰησοῦς omittunt.

71. Ἐμελλεν.

Cap. VII.

V. 1. Ἡθελεν] ἔχεν ἐξουσίαν. Ita vterque. Quilibet intelligit, Christi auctoritatem non laedi vocabulis, *οὐκ ἔχεν ἐξουσίαν*. Sine vilo dubio ista vocabula, ut duriora, probarem, nisi Codicum obflaret auctoritas. Bonus Chrysostomus hic aliquid humani passus est per suam eloquentiam, parum memor, lectum esse, ἠθελε, non

non ἔχεν ἐξουσίαν. Ergo statim cum magna vociferatione exorditur Homiliam T. VIII. p. 283. et acriter disputat de vocabulis, οὐκ ἔχεν ἐξουσίαν. τί λέγεις, ὦ μακάριε ἰωάννη; οὐκ ἔχεν ἐξουσίαν, ὁ δυνήθεὶς πάντα, ὅσα ἠθέλησεν; ὁ εἰπὼν, τίνα ζητεῖτε, καὶ ῥίψας αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω; κ. τ. λ. Sed scribae eius, qui dicentis verba excipiebant, recte ante eandem homiliam dederunt ἠθελεν, approbantibus quatuor Codicibus Mosquensibus D. μ. 4. 7. Origenis commentarius ad h. l. periit. Vulgatum habet Cyrill. T. IV. p. 395. C. sed tamen fere, ut Chrysostomus, explicat. Οὐκ ἐθελούσιον αὐτῷ, τὸ παρ' ἐκείνοις εἶναι, μᾶλλον δὲ ὡς ἐξ ἀνάγκης συμβαῖνον ἐπιδεικνύει, προσεδεικώς τὰς αἰτίας ἠθελον [pro ἐξήτουν.] γάρ, φησιν, αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Frustra Millius tentat in partes trahere interpretem Latinum, quem non *volebat*, sed *valebat* scripsisse opinatur. Docendum erat, quibus in locis interpretes Latini vocabula ἔχεν ἐξουσίαν, quae multoties occurrunt in euangelio Ioannis, reddiderit *valere*. Ex locis similibus per errorem arripuit Chrysostomus, ut solet. Forte ex Marc. 6, 5. ubi est οὐκ ἠδύνατο. In eadem homilia vers. 2. pro ἦν δὲ ἐγγὺς, laudat μετὰ ταῦτα ἦν, idque etiam interpretatur p. 283. E.

12. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον] δὲ abest.

Τὸν ὄχλον] τὸν κόσμον.

14. Καὶ ἐδίδασκε ablunt. Errore scribarum. Explicantur enim.

19. Ἐδωκεν ὑμῖν.

22. Ἐδωκεν.

27. Ἐρχηται. b.

29. Ἐγὼ οἶδα.

32. Ἀπέστειλαν ὑπηρέτας οἱ Φαρισαῖοι.

33. Εἶπεν

33. Ἐἶπεν οὖν αὐτοῖς] αὐτοῖς omittunt.
 35. Ἑλλήνων μέλλῃ. a.
 39. Ὅτι ἰησοῦς.
 41. Ἄλλαι δὲ ἔλεγον] δὲ abest. Mox a. omittit γὰρ, post μὴ.
 42. Ὅτι ἐκ τοῦ] ὅτι deest. Καὶ ἀπὸ Βηθλεέμ.
 48. Ἐκ τῶν ἀρχόντων] ἐκ abest.
 49. Ὁ ὄχλος οὗτος] ὁ deest. a.
 51. Νόμος υἱῶν. b.
 53. Ἐπορεύθη] ἀπῆλθεν.

Cap. VIII.

- V. 1. Ἰησοῦς δὲ] καὶ ὁ ἰησοῦς.
 2. Παρεγένετο] βαθέος ἦλθεν ὁ ἰησοῦς.
 3. Ἀγρουσι δὲ] δὲ omittunt. Mox excludunt, πρὸς αὐτόν.
 Ἐν μοιχείᾳ] ἐπὶ μοιχείᾳ. Mox, ἐν τῷ μέσῳ.
 4. Λέγουσιν αὐτῷ] εἶπον αὐτῷ πειράζοντες.
 Αὕτη ἡ γυνὴ κατειλήφθη ἐπαυτοφώρῳ μοιχευμένη] ταύτην εὔρομεν ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευμένην. Hoc εὔρομεν agnoscit etiam Ambrosius apud Sabatierium.
 5. Ἐνετείλατο ἡμῖν.
 Λιθοβολεῖσθαι] λιθάζειν. Continuo: σὺ οὖν τί λέγεις περὶ αὐτῆς; Ambrosius et Augustinus apud Sabatierium agnoscunt etiam, περὶ αὐτῆς.
 6. Κατηγορεῖν αὐτόν] κατηγορίαν κατ' αὐτοῦ.
 7. Ἀνακύψας — αὐτοῖς] ἀναβλέψας εἶπεν αὐτοῖς.
 Πρῶτος — βαλέτω] πρῶτος λίθον βαλέτω ἐπ' αὐτήν.
 8. Quae post ἔγραψεν assuunt non nulli apud Wetstenium et Birchium, scilicet: ἐνς ἑκάστου αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας, ea ex Hieronymo addita puto.

puto. Habet enim. *eorum videlicet, qui accu-
fabant, et omnium peccata mortalium.* Sed haec
est explicatio, ea quo valde ingeniosa et lepida.

9. Καὶ ὑπὸ τῆς συνουσίᾳς ἐλεγχόμενοι] *abfunt.*

Κατελείϑη μόνος ὁ ἰησοῦς] *κατελείϑη
ἰησοῦς μόνος. b.* Sic, sed a. habet κατε-
λήϑη.

Ἐξῶσα] *αὔσα.*

10. Ἀνακύψας — κατέκρινεν] *ἀνακύψας δὲ ὁ ἰη-
σοῦς εἶδεν αὐτὴν, καὶ εἶπε, γύναι, ποῦ εἰσιν
οἱ κατήγοροί σου, οὐδεὶς σε κατέκρινεν;*

11. Εἶπε δὲ αὐτῇ] *αὐτῇ abest.*

Πορεύου — ἀμάρτανε] *πορεύου καὶ ἀπὸ τοῦ
νῦν μηκέτι ἀμάρτανε.*

12. Πάλιν — λέγων] *πάλιν οὖν ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ
ἰησοῦς λέγων.*

Περιπατήσῃ, a.

19. Ἀπεκρίθη ὁ] *ὁ abest.*

Οὔτε τὸν πατέρα μου omittit. a.

22. Ἀποκτείνει ἑαυτόν. a.

24. Εἶπον οὖν] *οὖν omittunt.*

Ἐὰν γὰρ] *καὶν γάρ. b. αἱ γάρ, deest enim
littera maiuscula. Voluit ergo καί. a.*

27. Αὐτοῖς ἔλεγεν] *αὐτοῦ ἔλεγεν. a.*

30. Ἐπίστευσαν] *ἐπίστευον. b.*

34. Bis deinceps ἀμήν. Ita constanter Ioannes.

35. Ἐλευθερώσει. a.

39. Ἐποιᾶτε ἂν] *ἂν Chrysostomus non solum hoc
loco T. VIII. p. 318. A. sed et Tom. VII. p.
469. A. excludit.*

40. Παρὰ τοῦ Θεοῦ] *παρὰ τοῦ πατρός. Ex Chry-
sostomo, (T. VIII. p. 318. B.) vt docui. Cy-
rillus T. IV. p. 548. C. in textu Θεοῦ. Urget
id etiam in interpretatione p. 549. B. Sed ibi-
dem D. comparat locum similem: ὃ ἤκουσα
παρὰ τοῦ πατρός.*

42. Εἰπὲν

42. Εἶπεν οὖν] οὖν abest.
 Οὐδὲ γὰρ ἀπ'] γὰρ omittit. a.
44. Ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου.
 Ὅταν λαλεῖ, a.
46. Εἰ δὲ ἀλήθειαν — οὐ πιστεύετε μοι. absunt. a.
 Scilicet hic scriba, vt infra ex commentario apparet, saltum fecit ab ἀμαρτίας ad ἀμαρτίας. Ergo hic locus cum parte interpretationis exclusus est.
47. Ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ.
48. Ἀπεκρίθησαν οὖν] οὖν abest. a.
 Λέγομεν ἡμῖς] ἐλέγομεν ἡμεῖς. Ex Chrysostomo, qui quidem T. VIII. p. 321. C. vulgatum habet, sed ibidem D. εὐχὴ καλῶς ἐλέγομεν, ἔτι κ. τ. λ. Plane, vt supra Cap. VII, 1. Alia scilicet ante homiliam, alia in exordio homiliae.
49. Τὸν πατέρα μου] μου omittunt.
 Καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετε με] omittit. a. Absunt l. l. in Chrysostomo, qui alia etiam mutat. Sed scriba Codicis Euthymii a. hic saltum fecit ab τὸν Θεὸν ad τὸν Θεόν, vt infra ex Commentario apparet. Ergo haec simul cum parte scholiorum exciderunt.
52. Γεύσεται.
56. Καὶ οἶδε καὶ ἐχάρη. absunt. a. Etiam hic saltum fecit in transcribendo commentario. Ab ἐπεθύμησεν enim ad ἐπεθύμησεν defecit. Hunc versum, quem in commentario ad Ioannem negligit Chrysost. T. VIII. p. 323. eum sine varietate recitat T. VIII. p. 49. B. p. 125. B. Ita ergo disiecta euangelistarum membra apud Chrysostomum conquirenda sunt.
57. Εἶπον οὖν] καὶ εἶπον.
 Πεντήκοντα] Vbi sunt, qui nouum Testamentum ex Patribus emendarunt? Quis memorauit

rauit lectionem Chrysostomi τεσσαράκοντα; Vide eum T. VIII. p. 324. a. Sed Theophylactus p. 690. E. vulgatum habet. Quos autem Codices Euthymius in Commentario intelligat, per se apparet. Scilicet Chrysostomi et scholiorum, cuiusmodi est meus g. Πεντήκοντα repetit Cyrillus in Comment. T. IV. p. 585. C. et Tom. II. p. 419. A. et Tom. V. Part. I. p. 685. D. Etiam Seuerus ita habet in Catena Corderii p. 243.

59. Βάλῳσιν] λάβῳσιν. a.

Διελθῶν — οὕτως.] Haec interpretatione non habebant opus. Tautologica praeterea videbantur, propter proximum: καὶ παράγων εἶδεν. Sed talia in Ioanne plura occurrunt. Incipiamus a magno Origene. Is ergo eo in loco, vbi data opera haec explicabat, T. IV. p. 292. fin. totum versum 59. omittit, attamen ita περιφράζει: μετὰ δὲ τῷτον τὸν λόγον ἀράντων λίθους, ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν, ἰησοῦς ἐκρύβη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῷ ἱερῷ, ὅτε παράγων εἶδε τὸν ἀπὸ γενετῆς τυφλόν. Origenis vero auctoritatem in his nullam esse, sciunt omnes, qui eum legerunt. Qui tamen nondum legit, verum tamen cognoscere cupit, is examinet T. XIX. et XX. in Ioannem. Reperiet ergo profecto multa alia sacri contextus ab eo esse praetermissa. Eundem locum tractans Chrysostomus T. VIII. omnia ab ἰησοῦς ad finem versus silentio praetermittit. Illum tamen haec ante oculos habuisse discitur ex p. 324. C. 326. B. C. vocabulis εἶτα φεύγει, ἐξῆλθεν ἐκ τῷ ἱερῷ καὶ ἀνεχώρησεν ἐπὶ τὴν ἰάσιν τῷ τυφλῷ, ἐξελθὼν ἐκ τῷ ἱερῷ κ. τ. λ. Quoties alibi neglexerit Chrysostomus contextus verba, discitur ex mea noui Testamenti editione. Eadem haec ad exemplum Origenis et Chrysostomi praetermittit Cyrillus T. IV. p. 586. C. a vocabulis διελθῶν ad

οὕτως, nec nisi κατακρύπτει et ἔξεισιν habet ibidem E. Theophylactus p. 691. C. habet διὰ μέσου αὐτῶν ἐξίων καὶ παρῆγεν οὕτως, ibique etiam explicat. Explicantur etiam in Catena Cor-derii p. 245. in fine. Quid ergo h. l. interpres Latinus? Scilicet ista omnia ab διελθῶν ad οὕτως exclusit. Cuiusmodi ergo illi Codicibus vsi sunt? Scilicet multo melioribus, quam nostri sunt, nimirum Alexandrinis. Cyrillus iam respondeat pro omnibus. Cur ergo idem eodem Tomo in commentario ad Ioannem p. 1051. D. ita refert? καὶ γοῦν ἠθέλησαν αὐτὸν πιάσαι, καθά φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς (scilicet Ioannes, quem interpretatur.) ἀλλ' ἘΞΕΛΘΩΝ διὰ μέσου αὐτῶν ἘΠΟΡΕΥΕΤΟ (Etiam hoc quibusdam placuit, in his meo s. qui Cyrilli scholia habet.) καὶ ΠΑΡΗΛΘΕΝ οὕτως. Nunc addit etiam continuo explicationem: τὸ δὲ οὕτως φησὶν, ἀντὶ τοῦ οὐχ ὑπεσαλμένως, οὐ περιδεῆς κ. τ. λ. Vulgo credunt, haec apud Ioannem ficta esse ex Luc. 4, 30. Sed quilibet ipse videt Cyrilli locum non conuenire in Lucam. Nam Lucas habet κατακρημνίσαι, hic πιάσαι, Lucas non habet οὕτως, hic diserte explicat. Vocabula autem ἐξελθῶν, ἐπορεύετο et παρῆλθεν per incogitantiam mutauit Cyrillus. Quid ergo? Sequamur auctoritatem Codicum, neglecta interpretum negligentia et leuitate. Nam de Hieronymo constat, illum omnia, vt ipse dicit, reuocare ad Graecam veritatem, hoc est, vt ego interpretor, ad nugas Origenis et reliquorum interpretum Graecorum.

Cap. IX.

- V. 1. Γενετῆς] γεννητῆς. a. Disputat de hoc vocabulo Eustathius ad Hom. p. 1834. vers. 22. edit. Rom. Habent id Hesiodus et alii.

- V. 3. Ὁ ἰησοῦς] ὁ omittunt.
8. Ὁ καθήμενος] Chrysostomus T. VIII. p. 333. C. eum vidit sedentem: πρὸς τὰς θύρας τοῦ ἱεροῦ. Vulgo dicunt, huiuscemodi esse ex euangelio secundum Hebraeos. Mihi fit credibile, illa esse ex euangelio secundum interpretes.
9. Ὅτι ὁμοιος] ὅτι abest. a.
10. Σοι οἱ] σου οἱ.
15. Ἠρώτησαν.
Ἐπέθηκε — μου, καὶ] ἐπέθηκε μου ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καί. b. Ἐποίησε καὶ ἐπέθηκε μου ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καί. a.
16. Παρὰ Θεοῦ. Chrysostomus optionem dat, utrum velis παρὰ, an ἀπὸ, an ἐκ. Nam ἐκ habet T. VII. p. 566. D. VIII. p. 334. D. etc. Παρὰ et ἀπὸ ex eo iam notaueram.
17. Περὶ σεαυτοῦ. a.
20. Ἀπεκρίθησαν δὲ αὐτοῖς.
21. Ἡμεῖς οὐκ] ἡμεῖς abest. b.
Αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ.
28. Ἐλοιδόρησαν οὖν] οὖν abest.
29. Μωσαϊ.
Τοῦτον δὲ οὐκ] δὲ abest. a.
31. Αὐτοῦ ποιῇ. a.
34. Ὅλος] ὅλως.
36. Καὶ τίς ἐστὶ.

Cap. X.

- V. 8. Πρὸ ἑαυτοῦ ἦλθον] πρὸ ἑμοῦ absunt. Lectio difficilis est et impedita, quam additum πρὸ ἑμοῦ adeo non expedit, ut pluribus eam etiam difficultatibus implicet. Sed πρὸ ἑμοῦ, ut docui, ab Origene accessit. Semina huius corruptionis spargit etiam Chrysost. T. VIII. p. 346. D. 348. D. Ibi enim versum primum explicans habet· ἐνταῦθα δὲ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ αἰνίττεται, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἐσομένους. Altero loco, ubi

versum octauum interpretatur, monet: οὐ περὶ τῶν προφητῶν φησιν ἐνταῦθα, καθὼς οἱ αἰρετικοί (Manichaei nimirum.) φασιν. Sed illis ambagibus non est opus. Ii autem, qui ἦλθον in gratiam prophetarum vrgent, quod scilicet non scriptum est ἀπεξάλησαν, ii non attenderunt, de Christo etiam dici versu 10. ἦλθον. Si probabiliter corrumpere contextum voluissent, debuissent addere non πρὸ ἐμοῦ, sed μὴ δι' ἐμοῦ, intellege, ὡς διὰ θύρας. Ita enim est vers. 1. 2. 9. Atque ita hic locus explicandus est. Apud Cyrillum T. IV. p. 640. C. legitur quidem in contextu ante scholia πρὸ ἐμοῦ. Sed ibidem in interpretatione E. repetit sine πρὸ ἐμοῦ, nec ex eius interpretatione villo modo effici potest, eum id probasse. Theophylactus p. 707. D. E. nec in textu nec in scholiis agnoscit, cum tamen bis in interpretatione illum locum repetat. Plura de hoc loco dixi in mea noui Testamenti editione.

18. Ἀπ' ἐμαυτοῦ] ἀπ' ἐμοῦ.

22. Ἐν ἱεροσολύμοις.

23. Στοῦ σολομώντος.

28. Ἀρπάση. a.

29. Pro lectione, ὃ δέδωκέ μοι μεῖζον, quae est absurda Patrum Latinorum correctio dogmatica, ne scilicet filii laederetur auctoritas, pro ea, inquam, Millius Cyrillum etiam laudat. Sed ad h. l. Cyrilli tantum extant fragmenta ex Catenis, in quibus nihil inueni. Pendet ergo Millius, ut videtur, ex Beza et Zegnero ad h. l. Immo vero Cyrillus in thesauro Tom. V. Part. I. p. 326. D. ubi loca Ioannis deinceps laudat, habet: ὃς δέδωκέ μοι.

32. Ἐδειξα ὑμῖν ἔργα. a.

34. Ἐν τοῖς νόμοις ὑμῶν. b.

Cap. XI.

- V. 1. Ἀδελφῆς αὐτοῦ. a.
 2. Τοὺς πόδας αὐτοῦ] αὐτοῦ omittit. a.
 5. Ἀδελφὴν αὐτῆς μαρίαν.
 9. Ὁ ἰησοῦς] ὁ abest. a.
 19. Παραμυθήσονται. a.
 20. Ὁ ἰησοῦς] ὁ abest.
 21. Ἡ μάρθα] ἡ omittunt.
 22. Ὅτι ὅσα] ὅτι abest. b. Mox, αἰτήσῃ. a.
 24. Ἡ μάρθα.
 32. Ἐπεσεν αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας.
 33. Καὶ ἐτάραξεν ἑαυτὸν absunt. Sed explicatur in scholio. Culpa scribarum ergo excidit, qui textus verba eo usque ante scholia continuare debent. Ceterum Chrysostomus ex hoc versu tantum servat, ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι. Tom. VIII. p. 376. E.
 38. Ἐπέκειτο ἐπ' αὐτόν.
 45. Ὁ ἐποίησεν. a.
 48. Πισεύσωσιν. a.
 51. Ὁ, ante ἰησοῦς, abest.
 52. Τὰ τέκνα θεοῦ. b.
 57. Μηνύσει. a.

Cap. XII.

- V. 2. Ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ.
 4. Obiter hic noto, in vno Codice Mosquensi, qui scholiis instructus est, legi σίμων ὁ ἰσκαριώτης. Idem ex aliis notat Wetstenius et Birchius. Cum ergo Theophylactus istiusmodi Codices ad manus habuerit, cuiusmodi est ille Mosquensis, hinc tres Simones inter discipulos memorat p. 51. E.
 52. A. Sed obstat Io. 6, 71.
 9. Καὶ ἦλθον.
 12. Ὁ ἐλθὼν] ὁ abest. a.
 Ὁ, ante ἰησοῦς, omittunt.

V. 13. Ἀπάντησιν. a.

Κυρίου βασιλεὺς ἰσραήλ. a. Κυρίου βασι-
λεὺς τοῦ ἰσραήλ. b.

14. Ἐπ' αὐτόν. a.

17. Ὅτι τὸν] ὅτε τόν.

Ἐκ τῶν νεκρῶν. a.

18. Διὰ τοῦτο καὶ] καὶ abest. a.

21. Ἠρώτησαν. a.

24. Semel ἀμὴν habet. a.

30. Ὁ, ante ἰησοῦς, abest. a.

32. Ἐκ τῆς γῆς.

33. Ἐμελλεν.

34. Ὅτι δὲ] ὅτι abest. a.

38. Βραχίων τοῦ κυρίου. b.

43. Ἡ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Laudat haec Chrysof.

T. XI. p. 563. et ex eo Oecumenius et Theo-
phylactus ad 1 Tim. I, 13. Sed ille ἦπερ, hic
ἦ habet, cum tamen ex vno hauserint.

44. Ἰησοῦς οὖν ἐκραξε.

Cap. XIII.

V. 8. Αὐτῷ ὁ πέτρος. b.

9. Τοὺς πόδας, omisso μου.

13. Ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος.

22. Τίνος λέγει] τούτου. a.

25. Ἐκεῖνος οὕτως ἐπὶ.

30. Ἦν δὲ νῦξ ὅτε ἐξῆλθε. Λέγει ὁ ἰησοῦς. Haec
est vnice probanda huius loci distinctio. Quod
de Cyrillo in Rossia suspicatus fueram, id deinde
ita esse comprehendi. Scilicet Cyrillus T. IV.
p. 742. fin. ita habet: ἦν δὲ νῦξ, ὅτε ἐξῆλθεν.
Deinde p. 744. B. denuo hunc locum tractaturus,
interposito οὖν, superiora repetit: ὅτε οὖν ἐξῆλθε,
λέγει ὁ ἰησοῦς. Eodem modo Cyrillus p. 737.
C. in principio ρήσεως vers. 26., iungendae ora-
tionis causa interponit οὖν. Βάψας οὖν. Atque ita
multo-

multoties. Veruntamen hic quoque ducem habuit Chrysostomum et Origenem. Origenes enim T. IV. p. 443. D. terminat: ἐξῆλθεν εὐθὺς ἦν δὲ νύξ. Ac denuo p. 445. E. Ὅτε οὖν ἐξῆλθεν, ὁ ἰησοῦς λέγει. Similiter fere Chrysost. T. VIII. p. 424. a. d. ἐξῆλθε νυκτός, et ἦν δὲ νύξ, ὅτε ἐξῆλθεν. Sed p. 425. B. μετὰ γοῦν τὸ ἐξελθεῖν τὸν ἰούδαν ἐπὶ τὸ παραδοῦναι λέγει· νῦν. Theophylactus p. 760. C. in interpretatione repetit: ἦν δὲ νύξ, ὅτε ἐξῆλθεν.

33. Μικρὸν χρόνον. Mox, ἐγὼ ὑπάγω.

35. Γινώσκοντα] πιστεύουσιν. b.

36. Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω.

37. Ὁ, ante πέτρες, abest. b.

38. Φωνήση. a.

Cap. XIV.

V. 3. Πορευθῶ ἐτοιμάσαι ὑμῖν τόπον, πάλιν. b. Sic, sed ἐτοιμάσαι. a.

11. Ἐν ἐμοί ἐστίν] ἐστίν omittunt.

Τὰ ἔργα αὐτὰ] αὐτὰ abest. a.

22. Κύριε, καὶ τί.

23. Ἀπεκρίθη ἰησοῦς. Mox, τηρήση. Deinde ἀγαπήση solus a. Idem ποιήσωμεν.

25. Παρ' ὑμῖν] παρ' ἐμοί. b.

26. Ὅν πέμψει.

28. Ὅτι ἐγὼ] ἐγὼ omittunt.

Ὅτι εἶπον] Theophylactus hunc versum laudans ad Hebr. 5, 8. omittit εἶπον. Cur, quia Chrysostomus id ad eundem locum omittit Tom. XII. p. 84. B. Ex Chrysostomo pendet etiam vulgata, ut locis permultis. Forte auctor huius omissionis est Origenes. Commode abesse posse, quilibet sentit.

30. Τούτου ἀρχῶν] τούτου omittunt. Τούτου inuectum est per interpretes, ne scilicet diabolus habere.

beretur dominus huius vniuersi. Sed incerta sedes istud vocabulum etiam arguit. Orig. T. IV. p. 349. A. ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρίσκει ἑδὲν. p. 356. C. Ἐρχεται ὁ ἄρχων τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔχει ἑδὲν. T. III. p. 225. B. Ἐρχεται ὁ ἄρχων τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἔχει δὲ ἐν ἐμοὶ ἑδὲν. Chrysost. T. VII. p. 206. A. Ἐρχεται ὁ ἄρχων τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐν ἐμοὶ ἔχει (Ex aliis notatur: ἔχει εὐρίσκει.) ἑδὲν. Ita etiam repetit T. VIII. p. 398. C. 444. A. 446. E. transpositis tamen vocabulis τῷ κόσμῳ τούτῳ. Pag. 444. A. vbi ex ordine commentarii haec tractat, continuo subiicit: κόσμου δὲ ἄρχοντα κ. τ. λ. Cyrillus T. IV. p. 853. C. non agnoscit in contextu τούτῳ, nec in interpretatione ibid. E. Τούτῳ praetermittit etiam in interpretatione Theophyl. p. 776. E.

Cap. XV.

V. 1. Ἡ ἀληθινή] quae a non nullis hic adduntur, ἡμεῖς τὰ κλήματα, ea ex Chrysostomo sunt, ut docui. Illud etiam notabile, quod Chrysost. T. VIII. p. 447. A. B. loco ἀμπελου in interpretatione volutat ῥίζαν. Quin addit etiam: ἡ ῥίζα δὲ δι' ἑδὲν παρείληπται ἐνταῦθα (Ergo in euangelio Ioannis.) ἀλλ' ἵνα μάθωσιν κ. τ. λ. Huius ergo auctoritate motus Theophyl. p. 778. B. ἀμπελον explicat ῥίζαν.

Καὶ ὁ πατήρ] καὶ omittunt.

6. Εἰς τὸ πῦρ.

7. Αἰτήσασθε.

10. Τῷ πατρί omittit. a.

16. Ἰνα, ὁ ἐάν. a. Μοx δ' αἶψα ὑμῖν. a. Sic etiam antea b. Sed η nunc rasura sublatum.

Cap. XVI.

- V. 3. Ποιήσουσιν ὑμῖν] ὑμῖν abest.
 5. Ἐξ ὑμῶν absunt.
 7. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ.
 12. Βασάζειν ἄρτι] βασάζειν ἔτι. a.
 15. Λήψεται] λαμβάνει.
 18. Τῆτο τί ἐστὶν ὃ λέγει, τὸ] τί et τὸ abest. a.
 22. Λύπην μὲν οὖν ἔχετε. Ergo bis ἔν. a.
 25. Ὡρα ὅτε ἔκ. Sed ὅτι est vitium editionis Gregorii.
 26. Περιῖ ὑμῶν] περιῖ abest. a.
 30. Ἀπὸ τῆ δεξι.

Cap. XVII.

- V. 1. Ὁφθαλμοὺς αὐτῆ] αὐτῆ omittunt.
 2. Δώσεαι αὐτοῖς.
 7. Νῦν ἔγνωσαν. Chrysostomus, qui T. VIII. p. 478. C. D. versum septimum et octauum in unum conflavit, auctor fuit huius lectionis. Memorat ibi etiam aliam lectionem, haud dubie Origenis. Sed scripsit ἔγνω, pro ἔγνωκα. Ita autem scripsit, quod dederat ἔγνωσαν, pro ἔγνωσαν. Hanc sententiam meam firmiter etiam Theophylact. p. 798. C. qui totus pendet ex Chrysostomo. Ex Cyrilli interpretatione, qui in textu habet ἔγνωκαν, nihil efficitur. Nec in Catena Corderii quicquam reperitur.
 11. Οὗς δέδωκάς μοι] ὃ δέδωκάς μοι. Ωῖ explicat Cyrill. T. IV. p. 969. D. 971. B. C. D. 972. A. et Theophylact. p. 800. A. Ex non nullis Codicibus intelligitur, saltum factum esse a vocabulis vers. 11. ἐνόματί σου ad eadem vocabula vers. 12. ἐνόματί σου. Ita οὗς ex altero loco irrepsit. Chrysostomus T. VIII. p. 480. turbat omnia.
 17. Cyrillus T. IV. p. 983. B. C. 985. A. C. pro ἀγίασεν, habet: πᾶτες ἅγιοι, τήρησον αὐτοὺς
 Θ εν

ἐν (τῇ) ἀληθείᾳ. Confudit ergo versum 11. eo etiam tempore, quo haec data opera interpretabatur.

20. Ἐρωτῶ μόνων. a. Mox vterque, τῶν πιστευόντων.
 23. Καὶ ἠγάπησα. a.
 24. Ἐμὴν, ἣν δέδωκας.

Cap. XVIII.

V. 8. Ἀπεκρίθη ἰησοῦς.

13. Ista appendix, de qua dixi, ex Cyrillo est. Is enim T. IV. p. 1020. C. primo recitat textum ab ἡ ἔν σπεῖρα ad ὑπὲρ τῷ λαοῦ. Hic nulla varietas, nisi quod vers. 13. abest αὐτὸν et vers. 14. ἀποθανεῖν, pro ἀπολέσθαι. Deinde autem p. 1021. B. post vers. 14. iterum post interpretationem textum ponit sic: ἀπέστειλαν δὲ αὐτὸν δεδεμένον πρὸς καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα. ἦν δὲ καϊάφας ὁ συμβουλευσας τοῖς ἰουδαίοις, ὅτι συμφέρεῖ ἓνα ἄνθρωπον ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Atque haec interpretatur etiam. Sumta sunt ex vers. 24. Mirabile est, hoc esse in margine versionis Syrae. Idem notat ex Syra Philox. Birchius ad h. l. Similiter Cyrillus infra Cap. 19. v. 30. aliquid assutum habet cum Syro.

14. Ἀπολέσθαι] In non nullis Codicibus temere illatum ἀποθανεῖν, ex Cap. XI. v. 50.
 20. Ἐν συναγωγῇ. Mox, ὅπου πάντες.
 23. Δαίσεις. b.
 24. Ἀπέστειλαν αὐτὸν, omisso οὖν.
 25. Ἠγήσατο οὖν ἐκείνος.
 27. Πάλιν οὖν] οὖν abest. a.
 28. Οὖν, post ἀγουσιν, omittit. a.
 32. Ἐμελλεν.
 36. Ἀπεκρίθη ἰησοῦς. Sic et vers. 37.
 40. Πάλιν abest.

Cap. XIX.

- V. 5. Ἐξῆλθεν οὖν — ἱμάτιον] absunt. a. Haec in altero Codice leguntur inter duo scholia, quae scriba a. coniunxit. Ita textum exclusit.
6. Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν.
Αἰτίαν] αἴτιον. a.
7. Ἐαυτὸν θεῷ υἱόν.
11. Ἀπεκρίθη ἰησοῦς.
12. Ἐαυτὸν ποιῶν.
13. Γαβαθά. b. Γαββαθά. a.
14. Δέ, post ἄρα, abest. a.
15. Ἦμιν σταύρωσω. b.
16. Καὶ ἀπήγαγον] καὶ ἤγαγον εἰς τὸ πραιτώριον.
Nec Chrysostomus εἰς τὸ πραιτώριον agnoscit T. VIII. p. 503. seqq. nec Cyrillus T. IV. p. 1057. A. Explicat enim hic: ἀπάγουσι μὲν, ὡς τεθνηζόμενον ἤδη, τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγόν.
17. Ἐξῆλθεν εἰς τόπον λεγόμενον κρανίου τόπον.
20. Ὁ τόπος τῆς πόλεως.
25. Κλοπᾶ.
26. Ἰδοὺ] ἴδε.
27. Ὁ μαθητὴς αὐτήν.
28. Εἰδὼς] ἰδὼν.
30. Cyrillus, qui hoc loco quaedam addit T. IV. p. 1069. D. eaque etiam interpretatur p. 1072. C. istud scholium, quod ex Codicibus Mosquensibus in mea noui Testamenti editione notaue-
ram, habet p. 1069. E. Assuta autem mihi haec videntur ex lectione ecclesiastica, in qua ante versum 31. legitur Matth. 27, 39 — 54. quam lectionem fortasse alia Euangelitaria terminant versu 31. Igitur facile haec coaluerunt. Le-
ctio est, τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ, ἑσπέρας.
31. Μείνωσιν. b. Μοχ, ἐκείνου τῷ σαββάτῳ.
Vterque.

V. 34. Ἔνυξε] Interpres Vulgatus Latinus *aperuit*. Lectionem esse absurdam, intelligitur ex eo, quod mox v. 37. ἐξεκέντησαν huc refertur. Ἔνυξε Eustathius etiam ad II. ε. 46. explicat: τὸ κεντῆσαι ἦτοι τρῶσαι, νῆσαι λέγει. Sed ἤνοιξε tamen editur apud Chrysost. T. VII. p. 825. C. repugnantibus tamen Codicibus Mosq. et aliis a Montefalconio laudatis. Hoc autem loco T. VIII. p. 507. D. et in Codd. Mosq. et apud Montefalconium legitur ἔνυξαν. Cyrillus etiam T. IV. p. 1074. C. probat ἐνυξεν. Habet enim in interpretatione διανύττουσιν. Ex duobus vitiosis Codicibus Birchius notat ἔνοιξε. Vulgatum hoc loco adeo deferit Vaticanus 1209. et ceteri eius generis. Diuus Augustinus apud Zegerum nungatur.

Καὶ εὐθέως.

35. Ἔστιν αὐτῷ ἡ μαρτυρία. Mox, λέγει, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς.
 36. Ἐγένετο ταῦτα. a.
 38. Μετὰ ταῦτα. Mox deest ὁ, ante ἰωσήφ. Et, ἄξῃ τὸ σῶμα τῷ ἰησῷ.
 40. Ἐδῆσαν αὐτόν. b. Mox deest ἐν.
 41. Καινὸν] κεγόν. a.

Cap. XX.

- V. 4. Ἀβ καὶ ἦλθε ad μνημεῖον omittit. a.
 11. Πρὸς τῷ μνημείῳ. b.
 14. Ὅτι ἰησῷς ἐστι.
 15. Ἐθῆκας αὐτόν.
 20. Ἐδειξεν] ἐπέδειξεν. a. Mox idem αὐτῷ omittit, post πλευράν.
 25. Bis hoc versu βάλλω. b.
 28. Ὁ θωμᾶς] ὁ abest.

V. 29. Θωμά omittunt.

31. Ὅτι ἰησοῦς.

Cap. XXI.

V. 1. Μαθηταῖς αὐτῷ ἐπί. a.

3. Ἐξῆλθον οὖν καί. Continuo, ἐνέβησαν.

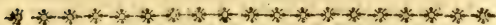
4. Ὁ, ante ἰησοῦς, omittunt.

17. Λέγει αὐτῷ — πρόβατά μου omittunt.

31. Τῷ ἰησοῦ abest. a.

25. Ἄλλα πολλά] πολλά omittit. a.

Ἀμὴν omittunt.

Roberti Holmes

Theologiae Doctoris et Professoris in Academia Oxoniensi
Viri Celeberrimi

Brevis notitia

Duorum Codicum Euthymii, qui Oxonii inter Barroccianos Codd. servantur, ex eius ad me litteris Sept. V. 1791. datis.

I. Chartaceus, *) in 4to. foliis 269, continue sine columnis scriptus, cum lineis circiter 33. in quaque pagina. Character est minutissimus, et in quibusdam locis scriptio periit. Continet Commentarium in quatuor Evangelia. Ad finem Commentarii in Iohannem desunt aliqua. Singulis Evangeliiis praeponitur Elenchus κεφαλαίων. Auctorum citatorum nomina margini non sunt adscripta.

o 3

II. Mem-

*) De hoc exposuit Millius in Prolegg. ad N. T. §. 1073, 1462.

II. Membranaceus,*) in 13mo. scriptus continue caractere valde minuto. Habet in margine ad latus, infra, supra, commentarium scriptum caractere incredibiliter minuto. Scripsit Vir quidam Doctus in fine Codicis haec: „Incipit Cod. hic Act. I. Omnia ab initio ad comma 13. capitis XI. recenti ac pessima manu descripta habet.“ Actus Apostolorum excipiunt epistolae Iacobi, Petr. I. II. Ioh. I. II. III. Iudae, Pauli ad Rom. Cor. I. II. Galat. Ephes. Philipp. etc. Desunt tria vltima capita Apocalypseos.

*) De hoc idem dixit ibid. §. 1433. et Wettstenius in Prolegg. ad N. T. Tom. II. pag. 13. num. 28.

In principio huius voluminis haec deinceps leguntur:

- 1) Praefatio editoris. In ea exponitur a) de Euthymii commentario in quatuor euangelia. p. 1. b) de Codicibus Mosquensibus Panopliae dogmaticae. p. 9. c) de Codicibus Mosquensibus commentarii in Psal. mos. p. 25. d) de aliis Euthymiis, quorum fit mentio in Codicibus Mosqq. p. 36.
- 2) Richardi Simonii, Summi Viri, iudicium et relatio de commentario Euthymii Zigabeni ac de duobus eius Codicibus regiiis Parisinis. p. 38.
- 3) Fabricii, Labbei, Ernesti et Noesseltii, Summorum Virorum, iudicia de eodem commentario. p. 56.
- 4) Ioannis Hentenii, Doctissimi Viri, epistola dedicatoria. p. 36.
- 5) Eiusdem admonitio ad lectorem. p. 74.
- 6) Eiusdem praefatio. p. 76.
- 7) Eiusdem de locis quibusdam euangeliorum, in quibus dissentit Hispaniensis Codex Euthymii ab editis. p. 91.
- 8) Eiusdem de phrasibus Hebraicis in quatuor euangelis. p. 118.
- 9) Ioannis Millii examen Codicis Euthymii Barocciani. p. 122.

- 10) Variantes lectiones Codicum Mosquensium Euthymii
ad quatuor euangelia. p. 132. seqq.
- 11) Notitia duorum Codd. Oxoniensium Euthymii
p. 205.

Post euangelium Ioannis haec leguntur.

- a) Ioannis Hentenii animadversiones ad commentarium
Euthymii. p. 670.
- b) Editoris emendationes versionis Latinae. p. 681.
- c) Index locorum litterarum sacrarum ab Euthymio extra
ordinem laudatorum. p. 716.

Τ Ο
ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

CAPITA

EVANGELII MATTHAEI.

1. De Magis.
2. De pueris interfectis.
3. Primus Ioannes praedicauit regnum coelorum.
4. De doctrina Christi.
5. De beatitudinibus.
6. De leproso.
7. De centurione.
8. De focu Petri.
9. De his, qui curati sunt a variis morbis.
10. De eo, cui non permisit, vt sequeretur.
11. De increpatione aquarum.
12. De duobus daemoniacis.
13. De paralytico.
14. De Matthaeo publicano.
15. De filia Archisynagogi.
16. De muliere sanguinis profluuio laborante.
17. De duobus caecis.
18. De daemoniaco muto.
19. De Apostolorum electione.
20. De discipulis a Ioanne missis.
21. De eo, qui manum habebat aridam.

22. De

1) Hanc capitum descriptionem per totum opus sequitur ac saepius laudat Euthymius.

2) In his *Mp.* Marcum: *Asc.* Lucam: *Iw.* Ioannem notat, qui eadem narrant. Adiecti autem numeri Graeci reticiunt ad hanc diuisionem capitum, quae singulis Euangelistis in principio est addita.

ΤΟΤ
ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ
ΤΑ³) ΚΕΦΑΛΑΙΑ.

- α. περὶ τῶν μάγων. (In editionibus vulgatis Cap. II, v. 1.)
- β. περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παίδων. (II, 16.)
- γ. πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν οὐρανῶν. (III, 1.)
- δ. περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ σωτῆρος. (IV, 17.)
- ε. περὶ τῶν μακαρισμῶν. (V, 1.) Λου. ²) ιζ.
- ς. περὶ τοῦ λεπροῦ. (VIII, 1.) Mr. δ. Λου. ιβ.
- ζ. περὶ τοῦ ἐκατοντάρχου. (VIII, 5.) Ἰω. 5.
- η. περὶ τῆς πεντηκστῆς πέτρας. (VIII, 14.) Mr. β. Λου. θ.
- θ. περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων. (VIII, 16.)
Mr. γ. Λου. ι.
- ι. περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν. (VIII, 19.)
Λου. λγ.
- ια. περὶ πῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων. (VIII, 23.)
Mr. ι. Λου. κγ.
- ιβ. περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων. (VIII, 28.) Mr. ια.
Λου. κδ.
- ιγ. περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. (IX, 2.) Mr. ε. Λου. ιγ. Ἰω. ζ.
- ιδ. περὶ ματθαίου τοῦ τελῆου. (IX, 9.) Mr. ς. Λου. ιδ.
- ιε. περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου. (IX, 28.)
Mr. ιβ. Λου. κε.
- ισ. περὶ τῆς αἰμορροούσης. (IX, 20.) Mr. ιγ. Λου. κς.
- ιζ. περὶ τῶν δύο τυφλῶν. (IX, 27.)
- ιη. περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ. (IX, 32.)
- ιθ. περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. (X, 1.) Mr. η.
καὶ ιδ. Λου. ις. καὶ ιζ.
- κ. περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννη. (XI, 2.) Λου. κ.
- κα. περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα. (XII, 10.)
Mr. ζ. Λου. ιε.

22. De daemoniaco caeco et muto.
23. De requirentibus signum.
24. De parabolis.
25. De Herode Tetrarcha, qui Ioannem interemit.
26. De quinque panibus.
27. De ambulatione Christi super mare.
28. De transgressione praecepti dei.
29. De Phoenicissa seu Cananaea.
30. De turbis sanatis.
31. De septem panibus.
32. De sermone Phariseorum et Sadducaeorum.
33. De interrogatione apud Caesaream.
34. De transformatione Christi.
35. De lunatico.
36. De exigentibus didrachma.
37. De dicentibus, quis maior.
38. De centum ouibus.
39. De eo, qui debebat decem millia talentorum.
40. De interrogatione, an liceret diuortium facere cum vxore.
41. De diuite interrogante Iesum.
42. De mercede conductis operariis.
43. De filiis Zebedaei.
44. De duobus caecis.
45. De asina et pullo.
46. De caecis et claudis.
47. De figu, quae exaruit.
48. De principibus sacerdotum et senioribus dominum interrogantibus.
49. De duobus filiis parabola.
50. De vinea parabola.

- κβ. περί τοῦ δαμιονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ. (XII, 22.) Λου. λθ.
 κγ. περί τῶν αἰτούντων σημεῖον. (XII, 38.) Λου. μ.
 κδ. περί τῶν παραβολῶν. (XIII, 2.) Mr. θ. Λου. κβ. καὶ μθ.
 κε. περί Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου. (XIV, 1.) Mr. ιε.
 κς. περί τῶν πέντε ἄρτων. (XIV, 15.) Mr. ις. Λου. ιη. Ιω. η.
 κζ. περί τοῦ ἐν Θαλάσῃ περιπάτου. (XIV, 22.) Mr. ιζ. Ιω. θ.
 κη. περί τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. (XV, 1.) Mr. ιη.
 κθ. περί τῆς χαναναίας. (XV, 21.) Mr. ιθ.
 λ. περί τῶν θεραπευθέντων ὄχλων. (XV, 30.)
 λα. περί τῶν ἑπτὰ ἄρτων. (XV, 32.) Mr. ικ.
 λβ. περί τῆς ζήτησεως τῶν Φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων. (XVI, 5.) Mr. κβ. Λου. μδ.
 λγ. περί τῆς ἐν κλιταρείᾳ ἐπερωτήσεως. (XVI, 12.) Mr. κδ. Λου. κθ.
 λδ. περί τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. (XVII, 1.) Mr. κε. Λου. λ.
 λε. περί τοῦ σελήνιαζομένου. (XVII, 14.) Mr. κς. Λου. λα.
 λς. περί τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα. (XVII, 24.)
 λζ. περί τῶν λεγόντων, τίς μεῖζων. (XVIII, 1.) Mr. κζ. Λου. λβ.
 λη. περί τῶν ἐκατὸν προβάτων. (XVIII, 12.)
 λθ. περί τοῦ ἐφείλεντος τὰ μύρια τέσσαρα. (XVIII, 23.)
 μ. περί τῶν ἐπερωτησάντων, εἰ ἔχειν ἀπὸ τῆς τῆς γυναῖκα. (XIX, 3.) Mr. κη.
 μα. περί τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν πλουσίᾳ. (XIX, 16.) Mr. κθ. Λου. ξγ.
 μβ. περί τῶν μαθουμένων ἐργατῶν. (XX, 1.)
 μγ. περί τῶν υἱῶν ζεβεδαίου. (XX, 20.) Mr. λ.
 μδ. περί τῶν δύο τυφλῶν. (XX, 29.) Mr. λα. Λου. ξδ.
 με. περί τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου. (XXI, 1.) Mr. λβ. Λου. ξη. Ιω. ιδ.
 μς. περί τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν. (XXI, 14.)
 μζ. περί τῆς ξηραθείσης συνῆς. (XXI, 18.) Mr. λγ.
 μη. περί τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἄρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων. (XXI, 23.) Mr. λε. Λου. ξθ.
 μθ. περί τῶν δύο υἱῶν παραβολῇ. (XXI, 28.)
 ν. περί τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῇ. (XXI, 33.) Mr. λς. Λου. ο.

51. De vocatis ad nuptias.
52. De quaerentibus occasione census.
53. De Sadducaeis.
54. De legisdoctore.
55. De interrogatione ad Phariseos.
56. De deploratione scribarum et Phariseorum.
57. De consummatione.
58. De die et hora.
59. De decem virginibus.
60. De talentis.
61. De aduentu Christi.
62. De ea, quae unxit dominum unguento.
63. Interrogatio de praeparatione Paschae.
64. De caena mystica.
65. De traditione Iesu.
66. De negatione Petri.
67. De Iudae poenitentia.
68. De petitione corporis domini.

- να. περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον. (XXII, 1.)
Λου. ιδ.
- νβ. περὶ τοῦ κήνσου. (XXII, 15.) Mr. λζ. Λου. οα.
- νγ. περὶ τῶν σαδδουκαίων. (XX, 23.) Mr. λη. Λου. οβ.
- νδ. περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ. (XXII, 34.)
Mr. λθ. Λου. λε.
- νε. περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φα-
ρισαίους. (XXII, 41.) Mr. μ. Λου. ογ.
- νς. περὶ τοῦ ταλαντισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρι-
σαίων. (XXIII, 13.) Λου. μγ.
- νζ. περὶ τῆς συντελείας. (XXIV, 3.) Mr. μβ. Λου. οε.
- νη. περὶ τῆς ἡμέρας ἐπείνης καὶ ὥρας. (XXIV, 36.)
Mr. μγ.
- νθ. περὶ τῶν δέκα παρθένων. (XXV, 1.)
- ξ. περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων. (XXV, 14.)
- ξα. περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ χριστοῦ. (XXV, 31.)
- ξβ. περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν κύριον μύρῳ. (XXVI, 6.)
Mr. μδ. Λου. κα. Ιω. ιβ.
- ξγ. περὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ πάσχα. (XXVI, 17.)
Mr. με. Λου. ος.
- ξδ. περὶ δείπνου μυστικοῦ. (XXVI, 26.) Mr. ρς. Λου. ας.
- ξε. περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ ἰησοῦ. (XXVI, 46.)
Mr. μς.
- ξς. περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ πέτρου. (XXVI, 69.) Mr. μζ.
Λου. οη.
- ξζ. περὶ τῆς ἰουδα μεταμελείας. (XXVII, 3.)
- ξη. περὶ τῆς αὐτήσεως τοῦ σώματος τοῦ ἰησοῦ. (XXVII,
57.) Mr. μη. Λου. πβ. Ιω. ιη.

LXX

Euangelii secundum Matthaeum enarratio diligenter ab Euthymio collecta, qui maxime quidem ex interpretatione sancti Patris nostri Ioannis Chrysostomi, praeterea et e diuersis aliis Patribus quaedam in medium attulit, et hanc explanationem in vnum collegit.

Primum quidem res fuisset maxime commoda, si literarum nobis non esset opus auxilio, sed talem viueremus vitam, vt corda nostra vice librorum nobis essent: et quemadmodum hi atramento, ita illa spiritu inscriberentur. Verum quia iam hanc repulimus gratiam, vtinam vel secundum amplexi fuisset remedium, et literis ad id, quod opus erat, vti fuisset. His namque, qui sub veteri fuere testamento, puta Noë, Abraham, eiusque posteris, ipsi praeterea Iob ac Moysi, non per literas, sed per seipsum loquutus est Deus, nempe qui mentes eorum puras reperit. Postquam autem in ipsum vitiorum barathrum cecidit vniuersus Hebraeorum populus, tum eis tabulae ac literae reliquae fuerunt, vt per has praeteritorum occurreret memoria. Similiter autem et his, qui sub nouo fuere testamento, quisque

Ερμηνεία τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐ-
αγγελίου, φιλοπόνως ἐρανισθεῖ-
σα, μάλισα μὲν ἀπὸ τῆς ἐξηγή-
σεως τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν
ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἐτι δὲ
καὶ ἀπὸ διαφόρων ἄλλων πατέρων,
συνεισενεγκόντος τινὰ καὶ τοῦ
ταύτην ἐρανισαμένου. ἀμήν.¹⁾

Πρῶτον μὲν ἀγαθὸν ἦν, μὴ δεῖσθαι ἡμᾶς τῆς
ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοηθείας, ἀλλ' οὕτω παρ-
έχεσθαι βίον καθαρὸν, ὥστε τὰς ἡμετέρας καρ-
δίας ἀντὶ βιβλίων γίνεσθαι, καὶ καθάπερ ταύτας
διὰ μέλανος, οὕτω ταύτας διὰ πνεύματος ἐγγε-
γράφθαι. ἐπεὶ δὲ ταύτην διεκρουσάμεθα τὴν
χάριν, φέρε, καὶ τὸν δεύτερον ἀσπασώμεθα
πλοῦν, καὶ τοῖς γραμμασιν εἰς θεὸν χρησώμεθα.
καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ παιδείᾳ, τῷ νόμῳ καὶ τῷ
ἁβραάμ καὶ τοῖς ἐγγόνοις τοῖς ἐνείνου, καὶ τῷ
ἰωβ, καὶ τῷ μοϋσῇ, οὐ διὰ γραμμάτων ὁ θεός,
ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ διελέγετο, καθάρα ἐύρίσκων αὐ-
τῶν τὴν διάνοιαν. ἐπεὶ δὲ εἰς αὐτὸν τὸν τῆς κα-
κίας ἐπέπεσε πυθμένας πᾶς ὁ τῶν ἑβραίων δῆμος,
τότε λοιπὸν πλάκες, καὶ γράμματα, καὶ ἡ διὰ
τούτων ὑπόμνησις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ
A 5 καινῇ

1) Loco huius indicis in Codice B. est spatium va-
cuum.

que videre poterit idem accidisse. Neque enim Apostolis tradidit Deus quicquam scriptum, sed literarum loco, spiritus sancti gratiam se eis datum repromisit, *Ille*, inquit, vobis *suggeret omnia*. Vt autem discas longe id melius fuisse, audi, quid per Prophetam dicat: *Statuam eis testamentum novum, dans leges meas in mentem eorum, et in corde scribam eas, eruntque omnes edocti a Deo*. Ipse quoque Paulus hanc indicans excellentiam, dicit acceptam esse legem non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis. Vbi vero temporis progressu naufragium fecerunt: quidam sane dogmatum causa, alii vero vita ac moribus: rursus memoria opus fuit, quae a literis subministrari solet. Cogita ergo quantum fuerit malum, qui adeo pure vivere debuerimus, ut literis non indigeremus, sed pro libris praeberemus corda spiritui; postquam honorem illum perdidimus, ac nos ipsos in hanc constituimus necessitatem, ut ne altero quidem utamur pharmaco, sed quasi frustra ac in vanum iacentes despiciamus literas. Id ergo ne fiat, age sane, his quae scripta sunt animum advertamus, ac diligentius cuiusque vires scrutemur, ut et rectorum dogmatum diuitias, tanquam thesaurum, effodere liceat, et sanctae conversationis exempla colligere.

Quam ob causam obsecro, quum duodecim fuerint Apostoli, soli ex eis duo, Matthaeus videlicet et Ioannes, Euangelia conscripsere? Siquidem reliqui duo, discipuli potius ac sectatores erant: Marcus quidem Petri, Lucas vero Pauli. Id ea causa actum est, quia nihil gloriae causa

²⁾ ὅτι πολὺ τοῦτο ἄμεινον, omisso ἦν. A. Sed illo modo habet Chrysostom. Tom. VII. p. 2. edit. Montefalconii.

καινη τοῦτο συμβαίν ἴδοι τις ἂν. οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις ἔδωκε τι γραπτὸν ὁ θεός· ἀλλ' ἀντὶ γραμμάτων τὴν τοῦ πνεύματος αὐτοῖς ἐπηγγέλατο δώσειν χάριν. ἐκεῖνος γὰρ ὑμᾶς^{a)} ἀναμνή-
 σει, φησὶ, πάντα. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτο πολὺ²⁾ ἄμεινον ἦν, ἀκούσον, διὰ τοῦ προφήτου τί φησὶ· διαθήσομαι^{b)} ὑμῖν διαθήκην καινὴν, διδούς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίαις γράψω αὐτούς. καὶ, ἔσονται^{c)} πάντες διδασκοὶ θεοῦ. καὶ ὁ παῦλος δὲ, ταύτην ἐνδεικνύμενος τὴν ὑπεροχὴν, ἔλεγεν^{d)} εἰλήφεναι νόμον, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκί-
 ναις. ἐπεὶ δὲ χρόνου προϊόντος ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογματῶν ἕνεκεν, οἱ δὲ βίου καὶ τρόπου, ἐδέησε πάλιν τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων ὑπομνήσεως. ἐννόησον οὖν, ἡλίκον ἐστὶ κακὸν, τοὺς οὕτω καθαρῶς ὀφείλοντας ζῆν, ὥς μὴ δεῖσθαι γραμμάτων, ἀλλ' ἀντὶ βιβλίων παρέχειν τὰς καρδίας τῷ πνεύματι, ἐπειδὴ τὴν τιμὴν ἀπωλέσαμεν ἐκείνην, καὶ κατέστημεν εἰς τὴν τέττων χρεῖαν, μηδὲ τῷ δευτέρῳ κεχερῆσθαι φαρμάκω, ἀλλ' εἰκὴ καὶ μάτην περιορᾶν κείμενα τὰ γράμματα, ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, φέρε, προσέχωμεν³⁾ ταῖς γεγραμμένοις, καὶ φιλοπονώτερον ἐξετάζωμεν τὴν ἐκάστου δύναμιν, ὥστε καὶ πλαῦτον ὀρθῶν δογματῶν ἐντεῦθεν ἀποδησαυρίζειν, καὶ συλλέγειν πε-
 λιτείας ὑγιεῦς ὑπαδείγματα

a) Io. 14, 26.

b) Jerem. 38, 31, 32. secundum LXX. qui ubique hic laudantur.

c) Ief. 54, 13.

d) 2 Cor. 3, 3.

Διατὶ δὲ, δώδεκα τῶν ἀποστόλων ὄντων, δύο μόνοι γράφουσιν ἐξ αὐτῶν εὐαγγέλια, ματθαῖος καὶ ἰωάννης; οἱ γὰρ ἕτεροι δύο ἀκόλουθοι μᾶλλον ἦσαν· μάρκος μὲν, πέτρου· παύλου δὲ, λουκᾶς. διότι οὐδὲν ἐποιοῦν πρὸς φιλετιμίαν, ἀλλὰ πάντα

πάντα

ε) μετὰ ἀκριβείας addit l. l. Chrysost.

causa faciebant, sed omnia exigente necessitate. Matthaeum enim, qui ex Iudaeis crediderant, obsecrauerunt, ut scriptam relinqueret ipsis euangelii historiam, quam prius eos verbo docuerat. Similiter et Marcum, qui in Aegypto edocli fuerant. Lucas autem causam addit, cur euangelium conscripserit, dicens ad Theophilum, se hoc propter ipsius certitudinem facere. Ait enim: *Ut agnoscas eorum, de quibus, imbutus fueras, certitudinem.* Ioannes vero horum nactus euangelia, vidensque tres versatos in eo maxime sermone, quo saluatoris incarnationem demonstrarent, et propterea dogmata, quae diuinitatem eius tangebant, silentio praeterierant: ideo, Christo ipsum ad scribendum euangelium instigante, accessit. Vnde etiam protinus ab initio de his differit: nam ob haec librum omnem confecit. Admirare autem, quod quum neque vno tempore, neque loco eodem scripserint, neque res inter se communicauerint, tamen quasi ex vno ore quatuor loquuntur, in his praecipue dogmatibus, quae fidei firmitatem ac statum spectant: veluti, quod Deus factus sit homo, quod sit e virgine natus, quod admiranda operatus sit, quod salutis praecepta dederit, quod crucifixus sit ac sepultus, quod resurrexerit, et in coelum assumptus sit, quodque omnes sit iudicaturus, quod vnigenitus sit filius et eiusdem substantiae, similisque potentiae ac honoris cum patre, caeteraque huiusmodi. Quod si aliquantum in his, quae necessaria non sunt, dissoni videntur, haec ipsa, quae apparet, dissonantia, maxima sit veritatis demonstratio, et eos omni liberat suspicione.

πάντα πρὸς χρεῖαν. τὸν μὲν γὰρ ματθαῖον οἱ ἐξ
 ἰουδαίων πιθεύσαντες παρεκάλεσαν ἔγγραφον αὐ-
 τοῖς ἀφῆναι τὴν τοῦ κηρύγματος ἰσορίαν, ἣν
 πρότερον διὰ γλώττης αὐτοὺς ἐδίδαξε· τὸν δὲ
 μάρκον ὁμοίως οἱ ἐν αἰγύπτῳ μαθητευθέντες αὐ-
 τῷ. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ τέθεικε τὴν αἰτίαν τῆς γρα-
 φῆς τοῦ εὐαγγελίου, ἀπολογησάμενος πρὸς τὸν
 θεόφιλον, ὅτι δι' ἀσφάλειαν αὐτοῦ τοῦτο συνέ-
 γραψε. φησὶ γάρ· ἵνα^ε) ἐπιγνῶς, περὶ ὧν κατη-
 χήτης λόγων, τὴν ἀσφάλειαν· ὁ δὲ ἰωάννης ἐν-
 τυχὼν τοῖς τούτων εὐαγγελίοις, καὶ ἰδὼν, ὅτι
 καὶ οἱ τρεῖς τῷ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ
 σωτῆρος ἐνδιέτριψαν μάλιστα λόγῳ, καὶ λοιπὸν
 ἔμελλον ἀποσιωπηθῆναι τὰ περὶ τῆς θεότητος
 αὐτοῦ δόγματα, τοῦ χριστοῦ κινήσαντος αὐτόν,
 ἦλθεν ἐπὶ τὴν τοῦ εὐαγγελίου συγγραφὴν. διὸ
 καὶ ἐκ προομιῶν περὶ αὐτῶν διαλέγεται. διὰ
 ταῦτα γὰρ καὶ τὸ πᾶν βιβλίον συνέθηκε. σὺ δὲ
 θαύμασον, πῶς μὴτε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τὰ
 εὐαγγέλια συγγράψαντες, μὴτε κατὰ τὸν αὐ-
 τὸν τόπον, μὴτε κοινολογησάμενοι πρὸς ἀλλή-
 λους, ὅμως, ὥσπερ ἀφ' ἐνὸς σώματος, αἱ τέσσαρες
 φθέγγονται, ἐν γε τοῖς καιρίοις καὶ συνεκτικαῖς
 τῆς πίστεως δόγμασι, καὶ πολλὴν ἐπιδείκνυνται
 περὶ ταῦτα τὴν συμφωνίαν, οἷον, ὅτι ὁ θεὸς γέ-
 γαιεν ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἐκ παρθένου γεγέννη-
 ται, καὶ ὅτι θαύματα πεποίηκε, καὶ ὅτι σω-
 τηριῶδεις δέδωκεν ἐντολαίς, καὶ ὅτι ἐσαυρώθη,
 καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἀνέστη, καὶ ὅτι ἀνῆλθε,
 καὶ ὅτι μέλλει κρῖναι πάντας, καὶ ὅτι μονογε-
 νὴς ἐστὶν υἱὸς, καὶ ὅτι ὁμοούσιος καὶ ὁμοδύναμος
 καὶ ὁμότιμος τῷ πατρὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. εἰ δὲ
 τι καὶ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα διαφωνεῖν ἔδοξαν,
 μᾶλλον ἢ δοκοῦσα αὐτῇ διαφωνία, μεγίστη γίνε-
 ται τῆς ἀληθείας ἀπόδειξις, καὶ πάσης αὐ-
 τοὺς ὑποψίας ἀπαλλάττει. εἰ γὰρ πάντα μέ-

Si enim in omnibus ad tempus vsque, locum, ac verba conformes fuissent, nullus animum inducere potuisset, quin inter se conuenissent, vt ex communi pacto scriberent, quae scripserunt. Dissonantiam autem nunc dicimus, non contrarietatem; neque enim contrarii fuerunt, etiam in his, quae contingentia erant, sed ea diuersimode loquuti sunt. In quibusdam enim, tunc, inquit ille, miraculum operatus est; hic autem, alio tempore. Item, hic quidem, tali loco, ille vero, tali. Rursum hic, talem habuit orationem, ille autem, talem, de quibus suis dicemus locis, manifeste demonstrantes, quod omnino non fuerint contrarii. Aliud siquidem est contrario modo loqui, aliud diuerso modo loqui.

Primus autem scripsit Matthaeus, quod nunc prae manibus est euangelium, post octo annos Christi in coelum assumpti. Scripsit autem illud ad eos, qui ex Iudaeis crediderant, vt praediximus; hebraica vsus lingua ac contextura, postea vero in nostram linguam traductum est.

†† Ioannes autem, vt perhibent, ex Hebraico Graecum fecit. Marcus vero (scripsit) decimo post assumptionem anno, a Petro doctus: Lucas autem, post annos quindecim: Ioannes denique, qui maxime Theologiam (Christi) tractat, anno trigesimo secundo.

Euangelium secundum Matthaeum.

In Euangeliorum inscriptionibus, Euangelistae narrationem posuerunt, quod etiam testatur Lucas, dicens: Quoniam complures aggressi sunt, con-

4) τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο, ἢ καὶ ἄλλως καὶ ἄλλως διηγείσθαι.
Sic ἄλλοις χρόνις. Diog. Laërt. in Epicuro p. 409.
ἄλλοις.

χει καιροῦ καὶ τόπου καὶ ῥημάτων συνεφώνησαν, οὐδεὶς ἂν ἐπίστευσεν, ὅτι μὴ, συνελθόντες ἀλλήλοις, ἀπὸ κοινῆς συνθήκης ἔγραψαν, ἅπερ ἔγραψαν. διαφωνίαν δὲ νῦν φαμέν, οὐ τὴν ἐναντιοφωνίαν· οὐδὲ γὰρ ἠναντιώθησαν ἀλλήλοις μέχρι καὶ τοῦ τυχόντες· ἀλλὰ τὴν⁴⁾ ἁλλοιοφωνίαν. ἐν τισι γὰρ ὁ μὲν, τόδε τὸ θαῦμα τέθεικεν, ὁ δὲ, τόδε· καὶ ὁ μὲν, τόνδε τὸν τόπον, ὁ δὲ, τόνδε· καὶ ὁ μὲν, τήνδε τὴν λέξιν, ὁ δὲ, τήνδε, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐν τοῖς προσήκουσι τόποις, καὶ προδήλως ἀποδείξομεν, ὅτι οὐδ' ὅλως ἠναντιώθησαν. ἄλλο γὰρ ἐστὶν ἐναντίως εἰπεῖν, καὶ ἄλλο ἐτέρως εἰπεῖν.

Ἐγραψε δὲ πρῶτος ὁ ματθαῖος τὸ προκείμενον εὐαγγέλιον, μετὰ ὀκτῶ ἔτη τῆς τοῦ σωτῆρος ἀναλήψεως. ἔγραψε δὲ τοῦτο πρὸς τοὺς ἐξ ἰουδαίων πισεύσαντας, ὡς προέφημεν, ἐβραϊκῇ συνθήκῃ χρησάμενος· ὕστερον δὲ μεθηρμηνεύθη πρὸς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον.

[Μετέφρασε⁵⁾ δὲ τοῦτο ἰωάννης ἀπὸ τῆς ἐβραϊδος γλώττης εἰς τὴν ἑλληνίδα, ὡς λέγουσι. μαρκος δὲ, μετὰ δέκα ἔτη τῆς ἀναλήψεως, παρὰ τοῦ πέτρου διδάχθεις· λακῶς δὲ, μετὰ πεντεκαίδεκα· ἰωάννης δὲ ὁ θεολογικώτατος, μετὰ τριάκοντα δύο.]

Ἐυαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον.

Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς εὐαγγέλιον οἱ εὐαγγελισαὶ τὴν διήγησιν ἀνόμασαν. καὶ μαρτυρεῖ λουκᾶς εἰρηκῶς, ἐπειδήπερ^{f)} πολλοὶ ἐπεχείρησαν^{f)} Luc. i, 1.
ἀνα-

ἁλλοιοτροπεῖται. Galen. in Glossis. p. 61. Mox est, ἐτέρως εἰπεῖν.

⁵⁾ Inclusa in margine habet. A. Omiserat Hentenius.

contexere narrationem earum certissimae fidei rerum, quae in nobis completae sunt. Hanc autem narrationem, Euangelium vocauerunt, quod bona hominibus nuntiet, puta, Deum hominem factum, hominem vero diuinum, daemonum dissolutionem, peccatorum remissionem, regenerationem, adoptionem, et regni coelorum haereditatem. Euangelistae vero dicuntur, non solum hi quatuor, verum etiam omnes simul Apostoli; de quibus pariter antea loquutus est Iesaias: quam pulchri, inquit, pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Verum hi quatuor proprie Euangelistae vocati sunt, quasi qui per scripturam omnia narrauerunt ac prodiderunt, caeteri vero omnes, tanquam qui hoc ipsum sine scriptura fecerunt.

CAP. I. v. 1. *Liber Generationis Iesu Christi.*

Per generationem intelligit hic Ioannes Chrysostomus, natiuitatem. Dictio siquidem γενεσις, quum sit generalis, etiam hoc significat. Quidam autem dicunt, quod ex quo Christus supernaturaliter natus ex virgine, naturalem renouauit natiuitatem, reliquum est, vt etiam Euangelista naturale natiuitatis vocabulum renouauerit, generationem ipsam vocans.

† Iesus autem nomen Hebraicum est; significat autem saluatorem. Ipse enim ait: saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Ne autem fallaris in nomine varia significante cum Iesu audis: Siquidem et alius fuit Iesus: id circo
non

ἀγατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων. εὐαγγέλιον δὲ ταύτην κεκλήκασι, διότι ἀγαθὰ μνηύει τοῖς ἀνθρώποις, οἷον, θεοῦ ἐνανθρώπησιν, ἀνθρώπου θένωσιν, δαιμόνων κατάλυσιν, ἀμαρτημάτων λύσιν, ἀναγέννησιν, υἱοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. εὐαγγελισαὶ δὲ εἰσιν, οὐχ οἱ τέσσαρες οὗτοι μόνον, ἀλλὰ σύμπαντες οἱ ἀπόστολοι, περὶ ὧν κοινῇ προανεφώνησεν ἡσαΐας, 8) ὡς ὠραῖοι, 9) Ies. 52, 7. λέγων, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ; ἀλλ' οἱ τέσσαρες μὲν ἰδίως εὐαγγελισαὶ κέκληνται, ὡς ἐγγράφως περὶ πάντων διηγησάμενοι καὶ ἰσορρήσαντες· οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὡς ἀγράφως τοῦτο ποιήσαντες.

CAP. I. v. I. Βίβλος γενέσεως ἰησοῦ
Χριστοῦ.

Γένεσιν 6) ἐνταῦθα, τὴν γέννησιν ἐνόησεν ὁ χρυσοφομος ἰωάννης. ἡ γὰρ γένεσις καθολικὴ λέξις οὖσα, σημαίνει καὶ ταύτην. τινὲς δὲ φασιν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ὑπερφυῶς γεννηθεὶς ἐκ παρθένου, τὴν κατὰ φύσιν γέννησιν ἐκαινοτόμησε, λοιπὸν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκαινοτόμησε τὸ κατὰ φύσιν ὄνομα τῆς γεννήσεως, γένεσιν αὐτὴν καλέσας. 7)

Τὸ δὲ ἰησοῦς ὄνομα, ἐβραϊκὸν μὲν ἐστὶ, σημαίνει δὲ τὸν σωτῆρα. αὐτὸς 4) γὰρ σώσει, φη- h) Matth. 1, 21. σί, τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. ἵνα δὲ μὴ πλανηθῇς περὶ τὴν ὀμωνυμίαν, ἰησοῦν ἀκούσας· γέγονε γὰρ καὶ ἄλλος ἰησοῦς, ὁ τοῦ ναυῆ.

7) Post καλέσας leguntur in Cod. B. ea, quae ex Codicis A. margine paullo post hic adscripta sunt.

non simpliciter ipsum dixit Iesum, sed Iesum Christum, hunc ab illo distinguens. Verum dubitare quispiam poterit, eo, quod hic liber non solum contineat Christi natiuitatem, sed et omnem eius conuersationem, ac viuendi rationem. Hanc dubitationem dissoluimus, dicentes, omnis eius conuersationis, modique viuendi caput, et principium ac radicem nostrae salutis, fuisse natiuitatem. Id enim stupore et admiratione replet, estque supra omnem spem ac expectationem, ut Deus fiat homo: quo facto, omnia, quae post hoc facta sunt, ex consequenti, suoque ordine consequuntur. Reliquum est ergo, ut ab hac magis praecipua parte, totum librum, generationis librum vocauerit. Ita nempe Moyses quoque primum suum librum vocauit Geneseos, hoc est, creationis coeli et terrae: quum non solum de coelo et terra, verum etiam de omnibus loquatur creaturis.

† Vel. Quum Christus et supernaturaliter natus sit, puta sine semine, et ex virgine: et naturaliter, puta ex muliere, et vberibus lactatus: ideo dixit, generationis, insinuans id, quod erat supernaturale. Infra autem dicit: Iesu Christi natiuitas sic fuit, manifestans id, quod fuit naturale. Quidam vero dixerunt, generationem Iesu, ipsius in mundum descensionem, quo modo videlicet factus sit vel natus.

Verf. 1. *Filii David, filii Abraham.*

Filium quidem David vocauit Christum, filium vero Abraham ipsum David: auditorum mentes erigens ad promissionum memoriam. Olim enim promi-

ναυῆ· οὐκ εἶπεν ἰησοῦ μόνον, ἀλλὰ ἰησοῦ χρι-
 στοῦ, διατέλλων ἀπ' ἐκείνου ταῦτον. ἀπορήσειε δ'
 ἂν τις, ὅτι, καὶ μὴν ἡ βίβλος αὕτη οὐκ ἐστὶ μό-
 νης τῆς γενήσεως ἰησοῦ χριστοῦ, ἀλλ' ὅλης αὐτῆς
 τῆς οἰκονομίας καὶ πολιτείας· λύομεν δὲ τὴν ἀπο-
 ρίαν, ὅτι τὸ κεφάλαιον⁸⁾ ὅλης τῆς οἰκονομίας καὶ
 πολιτείας, καὶ ἀρχὴ καὶ ρίζα τῆς σωτηρίας ἡμῶν
 ἡ γέννησις ἦν. τοῦτο γὰρ ἐκπλήξεως γέμει καὶ Φρί-
 κης, καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν καὶ προσδοκίαν ἐστὶ,
 τὸ, γενέσθαι τὸν θεὸν ἄνθρωπον. ταῦτε γὰρ γε-
 νομένου, τὰ μετὰ τῆτο πάντα κατ' ἀκολου-
 θίαν καὶ λόγον ἔπονται. λοιπὸν οὖν ἀπὸ τῆ κυ-
 ριωτέρου μέρους, βίβλον γενέσεως, ὅλον τὸ βι-
 βλίον ἐκάλεσεν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ μαῦσῆς, βί-
 βλον⁹⁾ γενέσεως οὐρανῶ καὶ γῆς, τὸ πρῶτον αὐ-
 τῆ βιβλίον ὠνόμασε, καίτοι οὐ περὶ οὐρανῶ καὶ
 γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐν μέσῳ πάντων
 διαλεχθεῖς.

i) Genes. 2, 4.
et alibi.

[Ἦ, ⁹⁾ ἐπεὶ ὁ χριστὸς καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγεν-
 νήθη, ὥς ἄνευ σπέρματος, καὶ ὥς ἐκ παρθένου,
 καὶ κατὰ φύσιν, ὥς ἐκ γυναικὸς, καὶ ὥς μετὰ
 θηλῆς· ἄνω^{k)} μὲν εἶπεν γενέσεως, τὸ ὑπὲρ φύ-
 σιν αἰνιττόμενος· κάτω δὲ, τοῦ^{l)} ἰησοῦ χριστοῦ, l) Matth. 1, 18.
 Φησὶν, ἡ γέννησις οὕτως ἦν, τὸ κατὰ φύσιν θη-
 λῶν. τινὲς δὲ εἶπον γένεσιν ἰησοῦ, τὴν εἰς τὸν κόσ-
 μον παραγωγὴν αὐτοῦ, οἷον, πῶς γέγονεν.]

k) Matth. 1, 1.

l) Matth. 1, 18.

Verf. I. Υἱοῦ δαυὶδ, υἱοῦ ἀβραάμ.

Υἱὸν μὲν τῆ δαυὶδ, τὸν χριστὸν ἐκάλεσεν· υἱὸν
 δὲ τῆ ἀβραάμ, τὸν δαυὶδ, ἀνάγων ταῖς δια-
 νοίας τῶν ἀκροατῶν εἰς μνήμην τῶν ἐπαγγελιῶν.

B 2

πάλα

8) τὸ deleuerim. τοῦτο, habet Chrysost. Tom. VII.
p. 23. C.

9) Inclusa in margine habet. A:

promiserat Deus Abraham ac David e semine ipsorum nasciturum esse Christum. Quum autem auditores essent Iudaei, ut praediximus, nouerant illas promissiones. Primum autem David posuit, quod in ore omnium ferretur, utpote Propheta magnus et tanquam rex gloriosissimus: quique non tanto ante tempore obiisset. Abraham autem, quanquam insignis fuerit, nempe patriarcha, attamen quum ante multa saecula e viuis excessisset, tanta memoria non colebatur. Et si etiam utrique promiserit, de illo tamen quasi vetustiori silebatur: hoc autem tanquam recentius, in omnium ore circumferebatur: propter quod etiam dicebant: Nonne e semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venturus est Christus? Itaque nullus eum filium Abraham, sed omnes David filium vocabant. Sic ergo ab eo, quod notius erat incipiens, ad id, quod erat vetustius, ascendit.

Verum Matthaeus quidem, quum ad eos, qui e circumcisione erant, scriberet, non alius, quam vsque ad Abraham genealogiam reduxit, sed ab hoc sumpto principio, vsque ad ipsum Christum descendit, ostendens solum, quod e semine Abraham et David natus esset, secundum promissa ad illos facta. Nihil enim aeque delectabat eos, qui ex Iudaeis crediderant: atque audire, quod e semine Abraham ac David natus esset Christus, utpote qui inde semper ipsum expectassent. Lucas vero quasi per medium Theophilum simul omnibus loquens fidelibus, perfectam tradit generationem: inferne magis ab ipso inchoans Christo, et ad ipsum vsque Adam ascendens, ut demonstra-

ret,

*) τὰς ἐπαγγελίας.

πάλαμ γὰρ ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο, καὶ τῷ ἄβραάμ,
καὶ τῷ δαυίδ, ἀναστήσιν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐ-
τῶν τὸν χριστόν. ἐξ ἰουδαίων γὰρ ὄντες οἱ ἀνιστα-
ταί, καθὰ προειρήκαμεν, ἐγνώριζον ¹⁾ ταύτας.
πρῶτον δὲ τὸν δαυίδ τέθεικεν, ὅτι ἐν τοῖς ἀπάν-
των ἐφέρετο σόμασιν, ὡς προφήτης μέγας, καὶ
ὡς βασιλεὺς ἐνδοξότατος, καὶ ὡς οὐ πάλα τε-
τελευτηκώς. ὁ γὰρ ἄβραάμ, εἰ καὶ αὐτὸς ἐπί-
σημος ἦν, ὡς πατριάρχης, ἀλλ' οὐν πάλα θά-
νων, οὐ τοσαύτης μνήμης ἠξίωτο. εἰ γὰρ καὶ
ἀμφοτέροις ἐπηγγείλατο ὁ θεός, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖ-
νο μὲν, ὡς παλαιόν, ἐσιγᾶτο· τὸτο δὲ, ὡς νεώ-
τερον, ὑπὸ πάντων περιεφέρετο. διὸ καὶ ἔλεγον
οὐκ ἐκ τῆς ²⁾ σπέρματος δαυίδ, καὶ ἀπὸ βηθ- ^{m)} 1o. 7, 42:
λεὲμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν ὁ δαυίδ, ἔρχεται ὁ
χριστός; καὶ οὐδεὶς αὐτὸν υἱὸν ἄβραάμ, ἀλλὰ
πάντες υἱὸν δαυίδ ἐκάλουν. οὕτω ²⁾ γὰρ ἀπὸ τῆς
γνωριμωτέρου μάλλον ἀρξάμενος, ἐπὶ τὸν πα-
λαιότερον ἀνῆλθεν.

Ἀλλὰ ματθαῖος μὲν πρὸς τῆς ἐκ περιτο-
μῆς γράφων, οὐκ ἀνωτέρω τῆς ἄβραάμ ἀνήγαγε
τὴν γενεαλογίαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆτου ἀρξάμενος,
κατήλθεν ἄχρις αὐτῆς τῆς χριστοῦ, δεικνύων μό-
νον, ὅτι ἐκ σπέρματος ἄβραάμ καὶ δαυίδ ἐβλά-
στησε, κατὰ τὰς πρὸς ἐκείνους ἐπαγγελίας. οὐ-
δὲν γὰρ οὕτως ἀνέπαυε τῆς ἐξ ἰουδαίων πεπιστευ-
κότας, ὡς τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐκ σπέρματος ἄβρα-
άμ καὶ δαυίδ ἦν ὁ χριστός, ὡς ἐκεῖθεν αὐτὸν αἰεὶ
προσδοκῶντας. ὁ δὲ λουκᾶς, ἄτε, διὰ μέσου τῆς
θεοφίλου, κοινῇ πᾶσι πιστοῖς διαλεγόμενος, ὁλο-
τελῇ ποιῆται τὴν γενεαλογίαν, κατέωθεν ἀπὸ
τῆς χριστοῦ μάλλον ἀρξάμενος, καὶ ἀναβὰς ἄχρι
τῆς ἀδάμ, ἵνα δείξῃ, πόσαις τε γενεαῖς ἀφει-

²⁾ γὰρ, loco γῆν. A.

ret, quot generationibus separatus sit nouus Adam a veteri: et super quot generationes regnauerit peccatum. Differentia igitur rerum demonstratarum, differentiam fecit demonstrationum. Si quidem Matthaeus Abraham necessario faciens mentionem, ab hoc merito descendit ad Christum, cuius genealogia describitur. Lucas vero, qui ad huiusmodi necessitatem mentionis Abrahae faciendae non inducebatur, necessario a Christo inchoans, quid apud Hebraeos consuetum esset, diligenter inquisiuit, et iuxta id, quod inquisiuerat, genealogiam contextuit.

Verf. 2. *Abraham — fratres eius.*

Moris erat per mares texere genealogias: Vir enim semen infundit, et ita principium est et radix prolis, caputque mulieris, vt inquit Apostolus: mulier autem semen fouens, enutriens ac coagulans, in adiutorium viro data est. Iudam vero prae filiis aliis Iacob posuit, licet primogenitus non esset, eo, quod ex tribu eius Christus descenderet. Quum autem in generationum serie vnus semper ab vnoquoque successor ponatur: studiose obseruandum est, quando plures ponuntur successores; non enim frustra plurium fit additio, sed statim causa agnoscitur. Fratrum siquidem Iudae hic fecit mentionem: quia vnus erat Israeliticus populus, ad duodecim radices relatus, qui sunt duodecim filii Iacob: et videntur etiam hi quasi progenitores Christi nuncupari, tanquam
qui

3) Hentenii Codex fortasse hic corruptus erat. Nam ἀναποδίζεν et ἀναποδιστὸς, quod est, *regredi, regressus*, id reddidit *inquirere*, ac si legerit ἀναζητεῖν et ἀναζητήσις. Sententia est expedita. Sed succurrit, deceptum esse Hentenum

θήκει τοῦ παλαιοῦ ὁ νέος ἀδάμ, καὶ πῶτων γε-
νεῶν ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία. ἡ διαφορὰ τῶν
τῶν ἀποδεδειγμένων πραγμάτων, διαφορὰν ἐποί-
ησε καὶ τῶν ἀποδείξεων. ὁ μὲν γὰρ ματθαῖος
ἀναγκαίως τοῦ ἀβραάμ ἐπιμνηθεὶς, εἰκότως
ἐπὶ τούτου κάτεισιν ἐπὶ τὸν γενεαλογούμενον
χριστόν· ὁ δὲ λουκᾶς, μὴ ἔλθων εἰς χρεῖαν τῆς
τοιαύτης μνήμης τοῦ ἀβραάμ, ἀναγκαίως ἀπὸ τῆς
χριστοῦ ἀρξάμενος, ἀνεπόδισε.³⁾ συνήδες δὲ τοῖς
ἐβραίοις, καὶ τὸ κατὰ ἀναποδισμόν γενεαλογεῖν.

Verf. 2. Ἀβραάμ — ἀδελφούς αὐτοῦ.

Ἔθος ἦν, δι' ἀρρένων ποιῆσθαι τὰς γενεαλο-
γίας. ὁ ἀνὴρ γὰρ σπείρει, καὶ οὗτος ἐστὶν ἀρχὴ
μὲν καὶ ῥίζα τοῦ τέκνου, κεφαλὴ δὲ τῆς γυναι-
κός· ἡ δὲ γυνή, ἐκτρέφουσα καὶ θάλπεισα καὶ
συνούζεσσα τὸ σπέρμα, βοηθὸς δέδοται τῷ ἀν-
δρί. τὸν ἰούδαν δὲ παρέλαβεν, ἀπὸ τῶν ἄλλων
υἱῶν τοῦ ἰακώβ, καίτοι μὴ πρωτότοκον ὄντα, ὅτι
ἐκ τῆς φυλῆς αὐτοῦ κατήγετο ὁ χριστός. ἐπεὶ
δὲ ἐν ταῖς γενεαλογίαις, εἰς ἀφ' ἐκείνου διάδο-
χος αἰεὶ τίθεται, παρατηρητέον, ἔνθα παρα-
λαμβάνονται πλείους, ὅτι αὐτὴν ἢ τῶν πλειό-
νων προσθήκη γέγονεν, ἀλλ' αἰτία τίς ἐστὶν αὐ-
τῆς. αὐτίκα γὰρ τῶν ἀδελφῶν ἐμνημόνευσε τῶν
ἰούδα, διότι ἐν ἔθνος ἐστὶ τὸ ἰσραηλιτικόν, εἰς
δώδεκα ῥίζας ἀναφερόμενον, αἵτινες εἰσιν οἱ
δώδεκα υἱοὶ τοῦ ἰακώβ. καὶ δοκοῦσι⁴⁾ καὶ αὐ-
τοὶ πρόγονοι χρηματίζεν τοῦ χριστοῦ, ὡς τοῦ

B 4

ἰσραη-

nium homonymia vocis. Accepit pro ἐξετάζειν.
Vide Harpocrat. p 14. De re eadem eodem sen-
su ἀναποδίζειν dixit Gregor. Naz. pag. 236. quem
locum Euthymius videtur respexisse. Nam et ibi
legitur, νέος καὶ παλαιὸς ἀδάμ.

⁴ καὶ omittit. A.

qui tribuum Israelitici generis principia sunt, a quo generatus est Christus.

†† Abraham redditur, pater gentium: Isaac vero, gaudium, risus.

Verf. 3. *Iudas — e Thamar.*

†† Zara est oriens: Phares autem, separatio aut dissectio. Inde etiam Pharisei, quod se a consuetudine multitudinis separant.

Iudas quartus fuit filiorum Iacob. Accepit autem primogenito filio suo uxorem: quo absque liberis defuncto, iunxit eam secundo: hoc autem similiter mortuo, promisit se tertium filium illi coniuncturum: timens autem, ne et hic statim moreretur, nuptias distulit: mulier vero cupiens vehementer ex genere Abraham, utpote celebri ac praeclaro, semen suscipere: ubi focerum Iudam promissum differre vidit, hoc pacto illum decipit. Habitum enim scorti induta, ante portas civitatis contexta sedit: quam videns Iudas, nec agnoscens, ingressus est ad eam, quasi ad scortum: quae cognita, geminam concepit prolem. Accedentibus autem partus doloribus, quum Phares et Zara pariendi essent: ubi vidisset obstetrix Zara primum efferentem manum, volens primogenitum signo notare coccino manum, quam extulerat, ligavit: alligatam autem retraxit infans: qua retracta, Phares processit, deinde Zara. Et haec quidem rei gestae historia est. Solum autem Phares

3) Inclusa in margine habet. A.

6) Haec in margine habet. A.

7) Iacob nimirum. Haec narrantur Genes. 38. Vide et 29, 35.

8) In marg. A.

9) In marg. A.

Ἰσραηλιτικοῦ γένους ὄντες φύλαρχοι, ἐξ οὗ ὁ
Χριστὸς ἐβλάστησεν.

[Ἀβραὰμ⁵) ἐρμηνεύεται, πατὴρ ἔθνων· ἰσα-
άκ δὲ, χάρα, γέλως.]

Verf. 3. Ἰούδας — Θάμαρ.

[Ζαρά⁶) ἐστὶν ἀνατολή· Φαρές δὲ, μερισμὸς ἢ
διακοπή. ὅθεν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, παρὰ τὸ μερί-
ζειν ἑαυτοὺς τῆς τῶν πολλῶν ἐπιμιξίας.]

Ὁ Ἰούδας, τέταρτος μὲν ἦν υἱὸς τοῦ ἰακώβ,
ἔλαβε⁷) δὲ τὴν Θάμαρ νύμφην εἰς τὸν πρῶτον
ἑαυτοῦ υἱὸν [τὸν⁸) ἦρ·] τούτου δὲ τελευτήσαντος
ἁπαιδός, ἐξευξεν αὐτὴν τῷ δευτέρῳ⁹) [αὐνάν·]
καὶ τούτου δὲ ὁμοίως ἀποθανόντος, ὑπέσχετο
καὶ τὸν τρίτον αὐτῇ συνάψαι¹) [σηλώμ·] φο-
βηθεὶς δὲ, μὴ καὶ οὗτος εὐθὺς ἀποθάνῃ, τὴν
γάμον ὑπερετίθετο. ἡ δὲ νύμφη, λίαν ἐπιθυ-
μοῦσα σπέρμα λαβεῖν ἀπὸ τοῦ ἀβραμιαίου γέ-
νους, ὡς λαμπροῦ καὶ περιβοήτου, ἐπεὶ τὸν πεν-
θερόν Ἰούδαν ὑπερτιθέμενον ἔγνω, κατασοφίζε-
ται τοῦτον, καὶ περιθεμένη σχῆμα πόρνῃς, ἐκά-
δισε πρὸς ταῖς πύλαις τῆς πόλεως ἐγκαλυφα-
μένη. Θεασάμενος δὲ ταύτην Ἰούδας καὶ ἀγνοή-
σας, εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν, ὡς εἰς πόρνην, καὶ
συμφθαρεῖς, ἐγκυον διδύμων τέκνων ἐποίησε. πα-
ραγενομένων δὲ τῶν ὠδίνων, ἐπεὶ τὸν Φαρές καὶ
τὸν Ζαρά τίκτειν ἔμελλεν, ἐξήνεγκε πρῶτος ὁ Ζα-
ρά τὴν χεῖρα, εἴτα ἡ μάϊα θεασαμένη τοῦτο,
καὶ βουληθεῖσα γνώριμον ποιῆσαι τὸν πρωτότο-
κον, κοκκίνῳ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἔδησε χεῖρα· ὡς
δὲ ἐδέθη, συνέσειλεν αὐτήν τὸ παιδίον· συλαλεί-
σης δὲ, προῆλθεν ὁ Φαρές, εἴτα ὁ Ζαρά. ἡ μὲν
οὖν ἰστορία τοιαύτη. ἦν δὲ εἰκὸς, τὸν Φαρές πα-

B. 5

ραλα-

⁵) In margine. A.

res accepturus erat Euangelista in genealogiam, utpote per quem ad David genus procedebat. Nunc vero cum ipso etiam Zara posuit, quasi typum populi Christiani: Siquidem Phares Israelitici typus erat. Sicut enim Zara, primum quidem manum efferens, retraxit eam: deinde Phares egresso, tunc et ipse integre exiit: Ita quoque vitae euangelicae pars quidem temporibus Abraham apparuit: qua retracta processit legalis, et post hanc perfecte apparuit euangelica. Vides igitur non frustra fuisse Zaram assumptum.

Reliquum est ostendere, quod ipsius quoque Thamar non abs re meminerit, sicut et trium postea aliarum. Sed quia Thamar quidem illicita nupta erat, utpote focero nupta: Raab autem meretrix erat, et Ruth alienigena, vxor vero Uriae adultera, quemadmodum ipsarum docent historiae, adduxit eas in medium, ut manifestum faceret, Christum non erubuisse ab huiusmodi descendere progenitoribus: quorum vnus quidem ex illicite nupta natus erat: alius autem ex fornicaria: et rursus hic ab alienigena descendebat, ille vero ab adultera. Neque enim virtuti dedito nocet progenitorum iniquitas. Quisque enim a propriis operibus, non ab alienis probus iudicatur aut improbus. Nam ob id etiam venit Christus: non ut nostra fugeret opprobria, sed ut ea susceperet, suisque virtutibus perimeret. Ut medicus namque aduenit Christus, non ut iudex. Haec igitur prima est causa. Altera vero, quia eo quod Iudaei virtutis, quae circa animam versatur, nulla habita cura, de progenitoribus plurimum gloriabantur, generositatem illorum sursum

ac

2) ἐπεὶ οὖν, pro ἐπεὶ. B.

ραλαβεῖν μόνον εἰς γαλεαλασίαν, ὡς δὲ αὐτοῦ
 βαδίζοντος τοῦ γένους ἐπὶ τὸν δαυὶδ· τὴν δὲ καὶ
 τὸν ζαρά τέθεικεν, ὡς τύπον τοῦ χριστιανικοῦ
 λαοῦ. ὁ γὰρ Φαρὲς τύπος ἦν τοῦ ἱβραϊκοῦ. καθ-
 ὡς γὰρ ὁ ζαρά, πρῶτος ἐξενεγκὼν τὴν χει-
 ρα, συνέτειλε ταύτην, εἴτα ἐξολοθίσαιτος τοῦ
 Φαρὲς, τότε καὶ αὐτὸς ἐξῆλθεν ὀλοτελῶς· οὐ-
 τω καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, μέρος μὲν
 ἰσραὴλ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ ἀβραάμ, εἴτα συσι-
 λέντος, ἦλθεν ἡ κομικὴ, καὶ μετὰ ταύτην ἐξε-
 λαμψεν ἐντελῶς ἡ εὐαγγελικὴ. ὁρᾷς, ὅτι οὐ
 μάτην ὁ ζαρά παρείληπται.

Λοιπὸν οὖν, οὐδὲ τῆς θάμας ἀκαίρως ἐμη-
 μόνεισεν, οὐδὲ τῶν ἄλλων τριῶν γυναικῶν, με-
 τὰ τοῦτο. ἀλλ' ἐπεὶ ³⁾ ἡ μὲν θάμας ἀθεμιτό-
 γαμος ἦν, ὡς τῷ πενθερᾷ μνηστῆσα, πόρνη δὲ ἡ
 ῥαάβ, ἡ δὲ ῥούθ, ἀλλοφύλος, ἡ δὲ τοῦ οὐρίε, ³⁾
 βρεσσαβεὲ, μοιχαλὶς, ὡς αἱ κατ' αὐταῖς ἱστορίαι
 διδάσκουσιν· ἤγαγε τὰς τοιαύτας γυναῖκας εἰς
 μέσσην, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἐπηρεάζετο ὁ χριστὸς
 ἀπὸ τοιούτων προγόνων καταγόμενος, ὡς ὁ μὲν
 ἐξ ἀθεμιτογαμίας ἦν, ὁ δὲ ἐκ πορνείας, ὁ δὲ ἐξ
 ἀλλοφύλου μητρός, ὁ δὲ, ἀπὸ μοιχαλίδος. οὐδὲν
 γὰρ βλάπτει τὸν ἐνάρετον ἢ τῶν προγόνων αὐ-
 τοῦ παραισμία. πᾶς γὰρ ἀπὸ τῶν οἰκείων πρά-
 ξειν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων κρίνεται κα-
 λὸς ἢ φαῦλος. καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ
 χριστὸς. οὐχ ἵνα οὖν τὰ ἡμέτερα ὀνειδῇ, ἀλλ'
 ἵνα δόξηται ταῦτα, καὶ ἀνέλθῃ διὰ τῶν ἐαυτοῦ
 ἀρετῶν. ὡς ἱατρὸς γὰρ, οὐχ ὡς κριτής, παρα-
 γένοιε. μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία. δευτέρα δὲ,
 ὅτι ἐπειδὴ ἰουδαῖοι τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀμε-
 λούντες, μέγα ἐπὶ τοῖς προγόνοις ἐκόμπαζον,
 τὴν εὐγένειαν ἐκείνων ἄνω καὶ κάτω περιφέρου-
 ντες,

3) βρεσσαβεὲ. 2 Reg. XI, 3.

ac deorsum circumferentes: reprimit tumorem ipsorum: ostendens etiam illos ex illegitimis natos nuptiis. Statim enim patriarcha eorum, eiusdemque nominis Iudas, ex ea, quae sibi scelesto modo copulata est, progenitorem ipsorum Phares et Zara genuit. Daud quoque ille adeo celebris, ex adultera Solomonem generavit. Restat itaque, vanam esse de primogenitoribus iactantiam. Opinor autem ob hanc etiam potissimum causam, fratrum quoque Iudae meminisse. Quatuor enim ipsorum ab ancillis Iacob nati sunt, et tamen nulli eorum generis obfuit differentia: omnes namque similiter et patriarchae fuerunt, et capita tribuum. Tertia vero causa est, quod mulieres illae fuerunt figura ecclesiae, quae ex gentibus congregata est. Quemadmodum enim illas diuersis subiectas peccatis viri praedicti duxerunt: ita quoque Christus humanam naturam, variis oppressam peccatis, sibi ipsi vniuit. Et sicut genus talium mulierum nequaquam indignum reputauit: ita nec ecclesiae secum desponsationem. Simul quoque per talia docemur, non de progenitorum peccatis, sed de propriis erubescere: neque de maioribus gloriari, sed propriae curam habere virtutis. Neque viros egregios talibus copulatos nuptiis propter huiusmodi matrimonia vilipendere. Neque eos repellere, qui a diuersis iniquitatibus ad fidem accedunt.

Verf. 3. *Phares autem — V. 11. Babylonica.*

Quartus certe regum liber ac secundus Paralipomenon tres Iosiae filios ponunt Ioacham, Ioachim, qui

τις, καταπέλκει τὸ φύσημα τούτων, δεικνύων, ὅτι καὶ οἱ ἐκ παρανόμων γάμων ἐγένοντο. αὐτίκα γὰρ ὁ πατριάρχης αὐτῶν καὶ ὁμώνυμος ἰούδας, ἐξ ἀθεμιτογαμίας τὸν πρόγονον αὐτῶν Φαρὲς καὶ τὸν ζαρά ἀπεγέννησε. καὶ ὁ περιβόητος δὲ ⁴⁾ δαυὶδ, ἐκ μοιχείας τὸν σολομῶντα. καὶ λοιπὸν μάτην ἐπὶ τοῖς προγόνοις μεγαλαυχουσιν. οἶμαι γὰρ διὰ τὴν αἰτίαν μᾶλλον ταύτην μνημονευθῆναι καὶ τοὺς ἀδελφούς τῶ ἰούδα. οἱ τέσσαρες γὰρ αὐτῶν ἀπὸ δουλίδων τῷ ἰακώβ ἐγεννήθησαν, καὶ ὅμως οὐκ ἔβλαψεν οὐδένα τῶν ἢ τοῦ γένους διαφορά. πάντες γὰρ ὁμοίως ἐγένοντο καὶ πατριάρχει, καὶ φύλαρχοι. τρίτη δὲ αἰτία, ὅτι αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι, τύπος ἦσαν τῆς ἐξ ἔθνων ἐκκλησίας. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνας, διαφόροις ἀμαρτήμασιν ὑποκειμένας, οἱ δηλωθέντες ἄνδρες ἠγάγοντο· οὕτω καὶ ὁ χριστὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, διαφόροις ἀμαρτήμασιν ὑποπεσοῦσαν, ἡμέροσατο ἑαυτῷ. καὶ ὥσπερ τὸ γένος τῶν τοιῶτων γυναικῶν οὐκ ἀπηξίωσεν· οὕτως οὐδὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας νύμφευσιν. ἅμα δὲ καὶ διδασκόμεθα διὰ τῶν τοιῶτων, μὴ ἐπὶ ταῖς τῶν προγόνων ἀμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς οἰκείαις ἀιχύνεσθαι, μὴδὲ μέγα φρονεῖν ἐπὶ προγόνοις, ἀλλ' οἰκείας ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς, μὴδὲ φαυλίζειν τὴν ἀπὸ διαβεβλημένων γάμων ἐναρέτους γεγενημένους, μὴδὲ παρωδεῖσθαι τὴν ἐκ διαφόρων ἀμαρτημάτων τῇ πίστει προσερχομένους.

Verf. 3. Φαρὲς — Verf. 11. βα-
βυλωνος.

Ἡ μὲν τετάρτη βίβλος ⁵⁾ τῶν βασιλειῶν καὶ ἡ δευτέρα τῶν παραλειπομένων τρεῖς υἱοὺς ἰσορῆσι
τοῦ

⁵⁾ 4 Reg. 13. 2 Paralip. 36.

qui et Eliacim vocabatur, ac Sedeciam, qui et Matthanias dicebatur: ab vno autem horum, puta Ioacham, descendisse Iechoniam dicunt. Liber autem Esdrae Iechoniam filium Iosiae fuisse dicit, sicut et praefens Euangelista. Quid ergo dicemus? Quod quem illi Ioacham dixerunt, hic Iechoniam appellat: binominis enim erat, sicut et fratres sui. Etenim quaecunque illi circa Ioacham dixerunt, haec omnia Esdrae liber inuariabiliter de Iechonia dixit: et quod matrem habuit Hamital, filiam Ieremiae: et quod viginti trium annorum erat, quum regnare coepisset, et tribus tantum mensibus regnavit. Eiectus est enim a Pharaone rege Aegypti, et captivus migravit in Aegyptum.

Reliquum est igitur, ut alius fuerit Iechonias filius Ioachim, cuius fratres nullus liber posuit. Verisimile est autem postquam Aegyptii a Nabuchodonosor, rege Babylonis, fugati sunt, translatum esse et Iechoniam in Babylonem, et in ea genuisse Salathiel. Iosias, inquit, genuit Iechoniam et fratres eius in transmigratione Babylonica. Et quidem hos ante Iudaeorum in Babyloniam transmigrationem Iosias genuerat. Reliquum est ergo, ut, *in transmigratione*, capiatur pro eo quod est, circa tempus transmigrationis. Meminit quoque fratrum eius: eo quod omnes ipsi simili-

6) 4 Reg. 24, 17. 7) *ιωάχαζ*? A.

8) Videtur respicere Esdrae I, 2, 32. ubi variant in nomine *ιωάχαζ* et *ιεχονίας*.

9) L. I. *αμντάλ*. Sed ibi quoque libri variant Graeci.

2) Hentenius Ioacham legendum esse suspicatur. Sed uterque Codex hic *ιωάχαζ* habent. Variant vero

τοῦ ἰωσίου, τὸν ἰωάχαζ καὶ τὸν ἰωακείμ, ὃς καὶ ἰλιακεὶμ ἐκαλεῖτο, καὶ τὸν σεδεκίαν, ὃς καὶ ματθανίας⁶⁾ ἐλέγετο, ἐνὸς δὲ τούτων, τῷ ἰωακείμ⁷⁾ ἀπογεννηθῆναι τὸν ἰεχονίαν· ἡ δὲ τῷ ἔσρα⁸⁾ βίβλος, τὸν ἰεχονίαν, υἱὸν εἶναι τῷ ἰωσίου φησὶν, ὥσπερ καὶ ὁ παρὼν εὐαγγελιστής. τί οὖν ἐρῶμεν; ὅτι ὃν ἐκείναις ἔπον ἰωάχαζ, τοῦτον αὕτη φησὶν ἰεχονίαν. διώνυμος γάρ ἦν, ὥσπερ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῷ. καὶ γάρ, ἅπερ ἔφασαν ἐκείναι παράσημα τῷ ἰωάχαζ, ταῦτα εἰρηκεν ἀπαρалаάκτως ἡ τῷ ἔσρα βίβλος πάντα ἐπὶ τῷ ἰεχονία, ὅτι τε μητέρα εἶχε τὴν⁹⁾ ἀμιταδ, θυγατέρα ἱερεμίου, καὶ ὅτι εἴκοσι καὶ τριῶν ἐτῶν ἐβασίλευσε, καὶ ὅτι τρεῖς μόνους μῆνας βασιλεύσας, ἐξεβλήθη παρὰ τῷ Φαραῶ, βασιλέως αἰγύπτου, καὶ κατήχθη δούλος εἰς αἰγύπτον.

Ὡςτε λοιπὸν ἕτερος ἰεχονίας ἦν, ὁ υἱὸς ἰωακείμ,¹⁾ ὅστις ἐδὲ ἀδελφούς ἐδεμία βίβλος ἀνέγραψεν. εἰς²⁾ δέ, μετὰ τὸ κατατρεπωθῆναι τὸς αἰγυπτίους ὑπὸ ναβουχοδονόσορ, βασιλέως βαβυλῶνος, μετενεχθῆναι καὶ τὸν ἰεχονίαν εἰς βαβυλῶνα, καὶ ἐν ταύτῃ γεννῆσαι τὸν σαλαθιήλ. ἰωσίας δέ, φησιν, ἐγέννησε τὸν ἰεχονίαν καὶ τὸς ἀδελφούς αὐτῷ ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος. καὶ μὲν, πρὸ τῆς εἰς βαβυλῶνα μετακείας τῶν ἰουδαίων, τοῦτες ὁ ἰωσίας ἐγέννησε. λοιπὸν ἐν τῷ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας, ἀντὶ τῷ, πλησίον τῷ καιρῷ τῆς μετοικεσίας. ἐμνημόνευσε δὲ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, διότι καὶ αὐτοὶ πάντες ἀρριβαδὸν ἐβασίλευσαν, καὶ μετακίδησαν

ro etiam in his duobus nominibus editi libri τῶν ὁ.
In his ergo textus Hebraicus pro norma esse debet.

²⁾ Nescio, cur dicat εἰς, cum ita diferte legatur Paralip. II, 36, 9. 10.

similiter regnauerunt, et pariter a Nabuchodonosor captiui in Babylonem translati sunt.

† Quomodo autem circa mediam hanc partem tres praeteriit reges, nempe Ochosiam, filium Ioram et Ochosiae, filium Ioas, et ipsius Ioas, filium Amasiam? Amasias enim genuit Azariam, quem secundus Paralipomenon Oziam nominauit: binominis enim erat. Quomodo ergo Matthaeus ait, Ioram genuit Oziam? Nam quod Ioram genuerit Oziam tanquam abnepotem aut posterum suum, non tanquam filium, manifestum est. Quia igitur causa tres reges, vt dictum est, praetermissi sint, nullus hactenus dixit. Valde enim perplexa est ratio his, qui nostris nati sunt temporibus. Reuerentia autem, quam erga maiores nostros habuerunt, in causa fuit, vt ab hac abstinerent quaestione.

Verf. 12. *Et post* — Verf. 16. *Qui vocatur Christus.*

Ad Ioseph deueniens, non in hoc verbo seriem terminauit, sed addidit, virum Mariae, docens nos, quod ob hanc ipsam generationis ordinem contexuit: Quia enim moris non erat mulierum genealogias ponere, studuit, vt et morem seruaret, et alio modo Christum demonstraret ex genere Abraham et Dauid descendere. Ideo sponsi matris Dei genealogiam contexuit: et per hunc, quod intendebat, demonstrauit. Ex quo enim Ioseph de genere illorum esse demonstratus est, manifeste.

3) δὲ, omittit. A. Malim δὲ, post δῆποτε. Quae vero hic inclusimus, ea Cod. A. in margine habet.

4) Vulgo ἀμασίας. Sed in hoc quoque variatur 4 Reg. 14, 1.

ἔθσαν καὶ ἔτοι ὑπὸ ναβεχοδονόσορ αἰχμάλωτοι
εἰς βαβυλῶνα.

[Τί δὲ³⁾ δῆποτε κατὰ τὴν μέσσην ταύτην με-
ρίδα τρεῖς παρέλιπε βασιλεῖς, τὴν τε τῷ Ἰωραὰμ
υἱόν, ὁχοζίαν, καὶ τὸν τῷ Ἰχοζιᾷ υἱόν, Ἰωαῖς,
καὶ τὸν τῷ Ἰωαῖς υἱόν,⁴⁾ ἀμεσίαν. ἀμεσίας γὰρ
ἐγέννησε τὸν ἀζαρίαν, κατὰ τὴν τετάρτην τῶν
βασιλειῶν βίβλον, ὃν ὀζίαν⁵⁾ ἡ δευτέρα τῶν
παραλειπομένων ὠνόμασε. διώνυμος γὰρ ἦν. πῶς
ἐν ὁ ματθαῖός φησιν, ὅτι Ἰωραὰμ ἐγέννησε τὸν
ὀζίαν; ἀλλ' ὅτι μὲν Ἰωραὰμ ἐγέννησε τὸν ἰζίαν, ὡς
ἀπόγονον αὐτῷ,⁶⁾ δῆλον· διὰ τίνα δὲ λόγον οἱ
τρεῖς παρειάθησαν, ὡς εἴρηται, βασιλεῖς, ἐδείκ-
νω⁷⁾ μέχρι καὶ νῦν εἶπε. πάνυ γὰρ ἄπερς ὁ λό-
γος τοῖς γε κατὰ τὰς ἡμετέρας γενεάς, ὅτι μη-
δὲ τῶν πρὸ ἡμῶν τις ἔλυσε τὸ⁸⁾ ζήτημένον.]

Verf. 12. Μετὰ δὲ — Verf. 16. ὁ λε-
γόμενος Χριστός.

Καταντήσας εἰς τὸν Ἰωσήφ, ἐκ ἔθηκε μέχρι
τέτε τὸν λόγον, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι τὸν ἄν-
δρα μαρίας, διδάσκων, ὅτι διὰ ταύτην αὐτὸν
ἐγενεαλόγησεν. ἐπεὶ γὰρ ἐκ ἦν ἔθος γενεαλο-
γεῖσθαι γυναῖκας, ἐσπέδασεν, ἵνα καὶ τὸ ἔθος
φυλάξῃ, καὶ τρόπον ἕτερον ἀποδείξῃ τὸν Χρι-
στὸν ἐκ γένους τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ Δαυὶδ καταγό-
μενον. διὸ καὶ γενεαλογήσας τὸν μνηστῆρα τῆς
θεομήτορος, διὰ τέτε τὸ σπευδόμενον ἀπέδει-
ξεν. ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἰωσήφ ἐκ τῷ γένει ἐκείνων ἀπε-
δείχ-

5) Paralip. 26, 1. 4 Reg. 14, 21.

6) αὐτοῦ, omittit. A.

7) καὶ μέχρι τῷ νῦν. A.

8) τὸ ζήτημα τῷτο. A. Plura hic de suo, vt vide-
tur, dedit Hentenius.

nifestum quoque est, Dei matrem inde descendere. Nam aliunde sponsam ducere non licebat, nisi quae ex eadem esset tribu, eademque familia, et ita consanguinea. Ipsum autem Ioseph, virum quoque eius dicit, hoc est sponsum. Nam et postmodum in sequentibus eam vocat uxorem, hoc est sponsam. Ita enim consuetum erat vocari etiam antequam coniungerentur.

Verf. 17. *Omnes igitur — quatuordecim.*

Omnes generationes trifariam diuisit, et merito. Tres enim fuerunt gubernationis modi. Siquidem ab Abraham post Moysen et Iesum Naue usque ad Dauid, sub iudicibus gubernabantur: A Dauid usque ad transmigrationem Babylonicam, sub regibus: A transmigratione vero Babylonica usque ad Christum, sub pontificibus. Veniente autem Christo vero iudice, rege ac pontifice, cessauerunt dictae politiae. Aequum est autem quaerere, quomodo in tertia parte, ubi duodecim tantum ponit personas, quatuordecim dicat esse generationes? Ideo videlicet, quia ipsum transmigrationis tempus in ordine generationis posuit: et similiter ipsum Christum, sicut magnus docuit Chrysostomus.

Verf. 18. *Iesu Christi autem — ita fuit.*

†† Ita, ut dicturus est, seu subiacet.

Verf. 18.

9) Apud Chrysost. T. VII. p. 45. B. quem locum respicit, est *αἰχμαλωσίας*, quod eodem redit.

δείχθῃ, πρόδηλον, ὅτι ἐκείθεν καὶ ἡ Θεοτόκος κατήγετο. ἔ γάρ ἐξ ἣν ἐτέρωθεν ἀγεσθαι μνηστῆν, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς Φυλῆς, καὶ τῆς αὐτῆς πατριᾶς, εἶπεν συγγενείας. ἄνδρα δὲ αὐτῆς εἶπε τὸν Ἰωσήφ, ὡς μνηστῆρα. καὶ γὰρ καὶ γυναῖκα ταύτην αὐτῆς καλεῖ προῖον, ὡς μνηστῆν. ἔτω γὰρ ἦν ἔδος καλεῖσθαι, καὶ πρὸ τῆς συναφείας.

Verf. 17. Πᾶσαι ἔν — δεκατέσσαρες.

Ἔς τρεῖς μερίδας διῆλε τὰς γενεὰς ἀπάσας. εἰκότως. τρεῖς γὰρ πολιτεῖαι τέτων ἐγένοντο. ἀπὸ μὲν γὰρ ἀβραάμ ἕως δαυὶδ, μετὰ μαυῦσῆα καὶ ἰησὺν τὸν τῷ νουῖ, ὑπὸ τῶν κριτῶν ἡγεμονεύοντο· ἀπὸ δὲ τῷ δαυὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος, ὑπὸ βασιλέων ἰθύνοντο· ἀπὸ δὲ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος ἕως τῷ χριστῷ, ὑπὸ ἀρχιερέων ἐκυβερνῶντο. ἐλθόντες δὲ τῷ χριστῷ, τῷ ἀληθῆς κριτῷ καὶ βασιλεῷ καὶ ἀρχιερεῷ, ἐπαύθησαν αἱ δηλωθεῖσαι πολιτεῖαι. ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πῶς ἐν τῇ τρίτῃ μερίδι δώδεκα πρόσωπα θείας, δεκατέσσαρας ταῦτα γενεὰς ἐκάλεσε; διότι καὶ τὸν χρόνον τῆς¹⁾ μετοικεσίας ἐν τάξει τίθει γενεὰς, καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν, ὡς ὁ μέγας φησὶ χρυσοτόμος.

Verf. 18. Τῷ δὲ ἰησῷ — ἔτος ἦν.

Οὕτως,¹⁾ ὡς εἰπεῖν μέλει, ἦγεν²⁾ ἀπόκειται.

C 2

Verf. 18.

¹⁾ Hoc scholium omiserat Hentenius. Transliterat fortasse scriba istius Codicis.

²⁾ ἦγουν ἀπόκειται, omittit. A. malim ὑπόκειται.

V. 18. *Quum esset desponsata — e Spiritu Sancto.*

Priusquam convenirent ad coitum. Non dixit autem, priusquam ipsa veniret ad domum illius. Iam etiam in ea erat. Multis siquidem moris erat, ut apud se haberent sponfas, propter securitatem. Reperta est autem, hoc est, apparuit: ait autem *reperta est*, propter inopinatum effectum. Ne quispiam vero turbetur, eo quod dixerit, reperta est esse praegnans, si id solum audiat: ideo orationem contexuit, addens e *Spiritu sancto*.

Et quam ob causam non est impraegnata, antequam desponderetur? Ne occideretur, utpote suspicione de ea habita, quod corrupta esset. Cui enim persuadere potuisset, cum viro se non esse congressam? Propter hoc ergo post desponsationem, et quum iam in domo viri esset, impraegnatur, ut verisimile sit, ex ipso concepisse: et ita periculum euadat. Praeterea, ut in necessariis habeat subministratorem et procuratorem: eo maxime tempore, quo in Aegyptum fugiendum erat.

Tu vero ne quaeras, quomodo conceperit: neque curiose scruteris, quo pacto formatus sit embrio. Hoc enim neque Evangelista docuit, neque ante ipsum angelus, qui virgini conceptum annuntiauit. Hoc siquidem ignorabant, eo quod incomprehensibile sit, solique beatæ Trinitati cognitum. Verum id tantum scito, quod filius incarnatus est secundum patris voluntatem, cooperante etiam Spiritu sancto.

Verf. 19.

3) εὐδοῶν γὰρ ἦν, omittit. A.

Verf. 18. Μνηστεισίης — ἐκ πνεύμα-
τος ἁγίου.

Πρὸ τῆς συνελθεῖν αὐτὲς εἰς συνάφειαν. ἔκ εἶπε
δὲ, ὅτι πρὸ τῆς ἐλθεῖν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς.
ἐνδόν³⁾ γὰρ ἦν. ἔθος γὰρ τοῖς πολλαῖς, παρ' ἑαυ-
τοῖς ἔχειν τὰς μνηστειάς, δι' ἀσφάλειαν. εὐρέθη δὲ,
ἀντὶ τῆς ἐφάνη. εὐρέθη δὲ εἶπε, διὰ τὸ ἀπροσδό-
κητον. ἐπεὶ δὲ εἶρηκεν, ὅτι εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχου-
σα, ἵνα μὴ⁴⁾ θρηνηθῇ τις, ἀκέσας τῆτο μόνον,
ἐθεράπευτε τὸν λόγον, προθεῖς, ὅτι ἐκ πνεύμα-
τος ἁγίου.

Καὶ τίνος ἕνεκεν ἔ γέγονεν ἔγκυος πρὸ τῆς
μνηστειάς; ἵνα μὴ ἀποδάνῃ, ὡς ὑποπτευθεῖσα
διαφθαρεῖναι. τίνα γὰρ ἂν εἰπαιεν, ὅτι ἔχ ὁμί-
λησεν ἀνδρὶ; διὰ τῆτο τοίνυν μετὰ τὴν μνηστει-
αν, καὶ ἐνδόν τῆς οἰκίας αὐτῆς, ἐγκυμονεῖ, ἵνα
νομισθῇ συλλαβεῖν ἐξ αὐτῆς, καὶ ἔγω διαδράσῃ
τὸν κίνδυνον, καὶ ἵνα σχῇ τῆτον χορηγόν τε τῶν
ἀναγκαίων καὶ κηδεμόνα, καὶ μάλιστα παρὰ τὸν
καιρὸν τῆς εἰς αἴγυπτον φυγῆς.

Σὺ δὲ μὴ ζητήσης, πῶς συνέλαβε, μηδὲ πε-
ριεργάσῃ, πῶς διεπλάθῃ τὸ ἔμβρυον. τῆτο γὰρ
οὔτε ὁ εὐαγγελιστὴς ἐδίδαξεν, οὔτε πρὸ αὐτῆς ὁ
ἄγγελος, ὁ εὐαγγελιστάμενος τῇ θεοτόκῃ τὴν
σύλληψιν. ἠγνόησαν γὰρ τῆτο καὶ αὐτοί, διὰ τὸ
εἶναι πᾶσιν ἀκατάληπτον, καὶ μόνῃ τῇ μακαρίᾳ
τριάδι γνωρίμον. τοῦτο δὲ γινώσκε μόνον, ὅτι σε-
σάρκωται ὁ υἱός, εὐδοκίᾳ τῆς πατρὸς, καὶ συνερ-
γίᾳ τῆς ἁγίας πνεύματος.

C 3

Verf. 19.

4) Plerumque in talibus adhibent θορυβηθῆ.

Vers. 19. *Ioseph — dimittere eam,*

Iustus quidem dicitur, qui auaritiam odit: dicitur etiam generaliter, qui virtutem colit: Sicut et hic Ioseph iustus esse perhibetur, cum propter alias eius virtutes, tum propter mansuetudinem ac probitatem eius. Traducere autem dicebatur, quando vir ad concilium ducebat uxorem, de qua suspicionem habebat, ipsamque accusabat: et ita manifeste eam a domo propria dimittebat. Quod nolens facere Ioseph, voluit clam dimittere eam, ut et ipse nulli obnoxius crimini secundum legem maneret, eas iubentem dimittere, quae aliunde in utero haberent, et illam a malorum perpeffione seruariet, quia id, quod factum erat, non manifestabat.

Vers. 20. *Haec autem — apparuit ei.*

Vide mansuetudinis excellentiam. Non solum hac de re nihil alteri manifestabat, sed nec ipsi, de qua suspicionem habebat: tantum apud se cogitavit, clam dimittere eam. Et quare non antequam venter intumesceret virginis dixit angelus ipsi Ioseph, quae facta fuerant circa conceptionem sine semine? Quia propter magnam rei nouitatem incredulus fuisset. Quum ergo res iam appareret, indicat faciliusque persuadet. Praeterea, cur non ipsa virgo manifestauit Ioseph, quum prius a Gabriele esset edocta? Quia sciebat fidem sibi non habendam: magis itaque laborabat studens, quod impletum erat obtere. Ad haec: quare non post ventris tumorem significauit angelus virginis conceptionem, quae per Spiritum sanctum facta esset? Quia nisi prius rem didicisset, timore ac perturbatione adeo exagitari potuit, ut mortem ipsa sibi conscisceret, plane sciens, quod nulli vnquam persuadere potuisset, se nulli commixtam esse viro.

Pro-

Verf. 19. Ἰωσήφ — ἀπολύσαι αὐτήν.

Δίκαιος λέγεται μὲν, καὶ ὁ μισῶν τὴν πλεονεξίαν, λέγεται δὲ, καὶ ὁ καθόλου ἐνάρετος, ὥςπερ καὶ νῦν ὁ Ἰωσήφ, δίκαιος εἶναι μαρτυρηθεὶς, διὰ τε τὰς αἰτίας αὐτῆς ἀρεταῖς, καὶ διὰ τὴν πραότητα καὶ ἀγαθωσύνην. παραδειγματίσαι δὲ ἐλέγετο, ὅταν ἀνὴρ παρὰ τὸ συνέδριον ἦγε τὴν ὑποπτευομένην, καὶ κατηγόρει ταύτης, καὶ ὥς αὐτὴν φανερώσ ἀπέλυεν ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτῆς, ὅπερ μὴ θέλων ποιῆται ὁ Ἰωσήφ, ἡβελήθη λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνεύθυνος ἀπὸ τῆς νόμῳ μείνῃ, τῆς κελεύοντος, ἀπολύειν τὰς κυστας ἐτέρωθεν, καὶ κείνην ἀπαθῇ κακῶν συντηρήσει, μὴ δημοσιεύσας τὸ γεγονός.

Verf. 20. Ταῦτα δὲ — ἐφάνη αὐτῷ.

Ὅρα πραότητος ὑπερβολήν! ὁ μόνον γὰρ ἐκ ἐξέπεν ἐτέρω περὶ τῆς πράγματος, ἀλλ' ἐδὲ αὐτῇ τῇ ὑποπτευομένῃ, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἐνεθυμήθη, λάθρα ἀπολύσαι αὐτήν. καὶ διατί μὴ, πρὸ τῆς ἐξογκωθῆναι τὴν γαστέρα αὐτῆς, ὁ ἄγγελος εἶπε τῷ Ἰωσήφ τὰ περὶ τῆς ἀσπόμεναι συλλήψεως; διότι ἐμελλεν ἀπιστεῖν, διὰ τὸ παραδόξον. λοιπὸν ἔν, ὁρωμένῃ τῆς πράγματος, μηνύει, καὶ πείθει ῥαδίον. καὶ διατί μὴ ἡ παρθένος τῷ Ἰωσήφ ἀνήγγελε, προδιδαχθεῖσα ταῦτα παρὰ τῆς γαβριήλ; διότι ἐγίνωσκειν, ὡς οὐ πισευθήσεται, μάλλον μὲν ἔν καὶ παροξυνεῖ, ὡς ἐπιχειρῶτα συσκιάζειν τὸ πεπλημμελημένον. καὶ διατί μὴ καὶ τῇ παρθένῳ, μετὰ τὸν ὄγκον τῆς γαστρός, ἐμήνυσεν ὁ ἄγγελος τὴν ἐκ πνεύματος ἀγίας σύλληψιν; διότι, εἰ μὴ προμεμάθηκε τῆτο, ἐμελλεν ἐν θαρρύβῳ εἶναι καὶ ταραχῇ, καὶ ἐπὶ βρόχον ἐλθεῖν, εὖ εἰδυῖα, ὡς ἐκ ἂν ποτε πείσῃ τινα, λέγουσα, μὴ ὁμιλῆσαι ἀνδρεί.

Propterea virgini quidem ante conceptionem angelus nuntiavit, Ioseph autem parturitionis tempore.

Et Matthæus quidem de angelo Ioseph apparente conscripsit: Lucas vero, quomodo virgini diuinus conceptus sit annuntiatus: vtrumque enim factum est. Rursum, quam ob causam in somnis ipsi Ioseph apparuit angelus et non manifeste, sicut virgini? Quia virgini quidem manifesta opus erat visione propter rei, quae significabatur, nouitatem: Ioseph autem videns quidem vteri tumorem, cognitam tamen habens vitae virginis puritatem ac innocentiam. Alio quoque modo facilius erat crediturus, tanquam qui somnia probe nouerat diiudicare: ideo in somnis angelum videt.

Verf. 20. *Dicens — coniugem tuam.*

David filium, ipsum nominat, mentem eius ad David reducens, a quo Christum esse venturum expectabant Iudaei. Dicens autem, ne timueris, eidem manifestat proprii cordis arcanum. Timebat siquidem retinere Dei matrem: ne Deum offenderet, retenta contra legem adultera. Quid est autem accipere? Intus retinere, vel ad se ipsum rursus capere. Iam enim mente ab eo diuisa erat. Accipere vero non ad nuptias, sed ad custodiam. Vxorem quoque tuam dixit, vt inde certiores eum faceret, quod a nullo cognita esset viro.

V. 20. *Quod enim — a Spiritu sancto est.*

Formatum in ea, genitum dixit, vt discamus non paulatim, modo seminis, formatum esse: Sed repente quantum ad formationem perfecte factus est.

ἀνδρί. διὰ τῆτο, τῇ μὲν παρθένω, πρὸ τῆς συλ-
λήψεως, ὁ ἄγγελος διαλέγεται· τῷ δὲ ἰωσήφ,
ἐν τῷ καιρῷ τῶν ὠδίνων.

Καὶ ὁ μὲν ματθαῖος περὶ τῆς ἀγγέλου τοῦ
ἐπισάντος τῷ ἰωσήφ ἀνέγραψεν· ὁ δὲ λακῆς περὶ
τῆς εὐαγγελισαμένης τῇ παρθένω τὴν θείαν σύλλη-
ψιν. ἀμφοτέρω γὰρ γεγονόσι. καὶ διατί κατ'
ὄναρ αὐτῷ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ μὴ φανερώς,
ὥσπερ καὶ τῇ παρθένω; διότι ἡ μὲν παρθένος
ἔχρηζε φανερώς ὄψεως, διὰ τὸ παράδοξον τοῦ
μηνύματος· ὁ δὲ ἰωσήφ, βλέπων μὲν καὶ τὸν
ὄγκον τῆς γαστρὸς, γινώσκων δὲ καὶ τὸν βίον τῆς
παρθένου καθαρὸν τε καὶ ἀνεπίληπτον, εὐχερέστερον
ἔμελλε πιστεύειν. ἄλλως τε δὲ, καὶ ὡς εὖ εἰδὼς δια-
κρίνειν ὀνείρους, ἐν ὀνείρῳ βλέπει τὸν ἄγγελον.

Verf. 20. Λέγων — γυναῖκά σου.

Υἱὸν δαυὶδ αὐτὸν ἐκάλεσεν, εὐνάγων τὴν διά-
νοιαν αὐτῆς ἐπὶ τὸν δαυὶδ, ἀφ' οὗ προσεδόκων ἰου-
δαῖοι τὸν χριστὸν ἔσεσθαι. εἰπὼν δὲ, μὴ φοβηθῆς,
ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ μυστή-
ριον. ἐφοβεῖτο γὰρ κατέχειν τὴν θεοτόκον, μὴ
προσκρῆσθαι τῷ θεῷ, μειχαλίδα κατέχων παρὰ
τὸν νόμον. τί δὲ ἐστὶ τὸ παραλαβεῖν; εἶδον κατέ-
χειν παρ' ἑαυτῷ, λαβεῖν αὐτίς. ἤδη γὰρ αὐτῷ
κατὰ διάνοιαν ἀπολέλυτο. παραλαβεῖν δὲ ἔκ εἰς
γάμον, ἀλλ' εἰς φυλακὴν. τὴν γυναῖκά σου δὲ εἶ-
πε, κἀντεῦθεν πληροφωρῶν αὐτὴν, ὅτι οὐχ ὠμί-
λησεν ἀνδρί.

V. 20. Τὸ γὰρ — ἐκ πνεύματος ἐστὶν ἀγίος.

Τὸ ἐν αὐτῇ διαπλαθέν. γεννηθὲν γὰρ εἶπεν, ἵνα
μάθωμεν, ὅτι ἔκ κατὰ μικρὸν ἐμορφώθη, νόμῳ
σπέρματος, ἀλλ' εὐθύς, ὅσον εἰς μόρφωσιν, τέ-

est. Vide autem, quomodo ipsum admonuit eius, quod a David expectabatur: deinde manifestavit ipsi occultum cordis timorem, et quid facere decreuisset: postea docuit, puram esse eius sponsam: et ita tandem, quod rei caput erat intulit, videlicet, quod a Spiritu sancto esset, ut hoc modo facilius recepi posset.

† Quod ab aliquo esse dicitur, vel est modo generationis, iuxta illud: Ego a Deo exiui: vel modo creationis, iuxta illud: Unus Deus et pater, a quo omnia: vel modo naturali, sicut effectus est ab operante. Quod igitur in virgine genitum est, non generationis modo a Spiritu sancto est: quia, quod natum est, caro est: neque naturali modo: spiritus enim incorporeus est. Reliquum est igitur, ut ab eo sit, tanquam creatura, vel plasmatio eius.

Verf. 21. *Pariet — a peccatis eorum.*

Tu hunc vocabis Iesum, quasi lege pater. Et si, inquit, quae patris sunt circa ipsum non exercueris, quamvis tuum non est, quod natum est, ideoque nomen ipse de supernis attuli: tu tamen ipsi impones. Verum quia nomen Iesus, saluatorem significat, ostendit, merito ita vocandum esse: Ipse enim (inquit) saluum faciet populum suum, non a bellis sensibilibus, sed quod longe maius est, a peccatis eorum: quod nullus unquam fecit hominum: ut hinc quoque manifestum faciat Deum esse, qui gignitur. Populum autem suum, iuxta proximum quidem intellectum, vocat Iudaeos, ex quibus natus erat, iuxta arcanum vero, omnes, qui

⁹) Inclusa Cod. A. habet in marg.

λειον διεπλάσθη. ὅρα δὲ, πῶς πρότερον ἀνέμνησεν αὐτὸν τῆς ἐκ δαυὶδ προσδοκίας, ἔπειτα ἐξεκάλυψεν αὐτῷ τὸν ἀπόρρητον φόβον τῆς καρδίας, καὶ ὁ ἐβελήθη, εἴτα ἐδίδαξεν, ὅτι καρτερῶς μνησθήσιν αὐτῷ, καὶ τότε τὸ κεφάλαιον ἐπήνεγκεν, ὅτι ἐκ πνεύματός ἐστιν ἀγίος, ἵνα εὐπαράδεκτον ᾖ τῷ γένηται.

[Τὸ 5) ἐκ τίνος, ἢ γεννητικῶς, κατὰ τὸ, ἐγώ^η) η) 1o. 8, 42, ἐκ τῷ θεῷ ἐξηλθον· ἢ δημιουργικῶς, κατὰ τὸ, εἰς^ο) θεός ὁ πατήρ, ἐξ ὃ τὰ πάντα· ἢ φυσικῶς, ο) 1 Cor. 8, 6, ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκ τῷ ἐνεργούντος. τὸ τοίνυν ἐν τῇ παρθένῳ γεννηθὲν, ὅτε γεννητικῶς ἐκ τῷ ἁγίου πνεύματος· ὅτι τὸ γεννηθὲν σάρξ· ὅτε φυσικῶς· ὅτι τὸ πνεῦμα ἀσώματον. λειπόμενον ἔν ἐσίν, ἐξ αὐτῶ εἶναι, ὡς δημιουργημα καὶ κτίσμα αὐτῷ.]

Verf. 21. Τέζεται — ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

Σὺ τῷτον καλέσεις ἰησοῦν, ὡς νόμῳ πατὴρ, εἰ καὶ μὴ φύσει, καὶ τὰ⁶⁾ πατὴρ ἐπιδείξῃ περὶ αὐτὸν, εἰ καὶ μὴ σὸν εἰς γέννημα. διὰ τῷτο γὰρ τὸ μὲν ὄνομα αὐτὸς ἀνῶθεν ἐκόμισα, σὺ δὲ τῷτο ἐπιθήσεις αὐτῷ. ἐπεὶ δὲ τὸ ἰησοῦς ὄνομα, σωτῆρα σημαίνει, δείκνυσιν, ὅτι δικαίως ᾖ τῷ κληθήσεται. αὐτὸς γὰρ σώσει, Φησί, τὸν λαὸν αὐτῷ, οὐκ ἀπὸ πολεμίων αἰδητῶν, ἀλλ' ὁ πολλῷ μᾶλλον ἦν, ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ὅπερ ὑδεὶς ἀνθρώπων ποτὲ πεποίηκεν. ὡς εἶναι κἀντεῦθεν γνώριμον, ὅτι θεός ἐστιν ὁ τικτόμενος. λαὸν δὲ αὐτῷ Φησί, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον γνώσιν, τῶς ἰσδαίους, ἐξ ὧν ἀνεβλάσθησε, κατὰ δὲ τὴν βαθυτέραν, πάντας τὰς

⁶⁾ τῷ interponit Chryf. T. VII. p. 58. A.

qui in ipsum crederent, et sibi ipsis regem hunc adscriberent.

Verf. 22. *Hoc autem — prophetam.*

Etiam hoc subdit angelus. Hoc autem totum: tale inquam, virginem scilicet a Spiritu sancto impraegnari. Deinde adducit testimonium, per prophetam quidem Iesaiam prolatum, non tamen quasi eius sit, sed Dei: dictum enim est, inquit, a domino per prophetam.

Verf. 22. *Dicentem — erit grauida.*

Hoc Iudaei deprauant, quosdam proferentes interpretes, qui scripserunt: Ecce adolescentula. Quibus respondemus, cunctis illis interpretibus, multo fide dignius esse id, quod habent septuaginta, non solum propter eorum multitudinem et conformitatem, verum etiam temporis ratione. Hi siquidem ante centum et eo plures annos ante Christi aduentum interpretati sunt: ideoque omni carent suspicione. Qui autem scripserunt, *ecce adolescentula*, post Christi incarnationem interpretati sunt, odio magis, utpote Hebraei, veritatem obscurantes: Alioqui nomen etiam adolescentulae, pro virgine ponit scriptura. Loquens siquidem de virgine, quae infidias perpeffa est: si clamauerit, inquit, adolescentula siue puella, hoc est virgo. Quod si iuxta eorum intellectum adolescentula nupta est, quid nouitatis habebit eam, quae nupta sit, concepisse ac parere. Prius enim dixit propheta: Dabit dominus ipse vobis signum, deinde addidit: Ecce virgo erit grauida. Signum autem dicitur, quod supra naturam est, non quod naturale.

Verf. 23.

τὰς αὐτῶ πιστεύοντας, καὶ βασιλέα τοῦτον ἑαυ-
τοῖς ἐπιγραφόμενους.

Verf. 22. Τοῦτο δὲ — προφήτου.

Ὁ ἄγγελος καὶ τῷτο φησί. τῷτο δὲ ὅλον, τὸ
τηλικῶτον, φημί δὴ τὸ ἐγκυμονῆσαι τὴν παρεθέν
ἐκ πνεύματος ἀγίου. εἶτα παράγει μαρτυρίαν,
διὰ τῶ προφήτου μὲν ἡσαῖα εἰρηθεῖσαν, ἐκ αὐτοῦ
δὲ ὄσαν, ἀλλὰ τῶ θεῷ. 7) τὸ εἰρηθεῖν γάρ, φησιν,
ὑπὸ τῶ κυρίου διὰ τῶ προφήτου.

Verf. 22. Λέγοντος — ἐν γαστρὶ ἔξει.

Ἐνταῦθα κακουργῶσιν Ἰσραῖοι, προβαλλόμενοι
τινας ἐρμηνευτάς, γράψαντας, ἰδὲ ἡ νεῆνις.
πρὸς ὅς φαμέν, ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀπάντων
ἐρμηνευτῶν τὸ ἀξιοπιστότερον αἱ ἐβδερμήκοντα ἔχα-
σιν, ὁ μόνον διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν συμφωνίαν,
ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν χρόνον. οὗτοι μὲν γάρ πρὸ ἑκα-
τὸν ἡ καὶ πλείονων ἐτῶν τῆς τῶ χριστοῦ παρθεσίας
ἐρμηνεύσαντες, πάσης εἰσὶν ὑποψίας ἀπηλλαγμέ-
νοι· αἱ δὲ γράψαντες τὸ, ἰδὲ ἡ νεῆνις, μετὰ τὴν
ἐνανδρώπησιν τῶ χριστοῦ ἐρμηνεύσαντες, ἀπε-
χθεῖα μᾶλλον, ὡς Ἰβραῖοι, συνεσκίασαν τὴν ἀλή-
θειαν. ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ τῆς νεανιότητος ὄνο-
μα ἐπὶ τῆς παρθενίας ἡ γραφὴ τίθησι. καὶ γὰρ
περὶ κόρης ἐπιβουλευομένης διαλεγομένη, φησὶν,
εἰάν φωνήσῃ ἡ P) νεῆνις, τετέστιν, ἡ παρθένα. εἰ P) Deut. 22, 27.
δὲ κατ' αὐτὰς νεῆνις, ἡ γεγαμημένη ἐστὶ, τί και-
νόν, τὸ τὴν γεγαμημένην ἐγκυμονῆσαι καὶ τεκεῖν;
ὁ γὰρ προφήτης πρῶτον εἶπεν, ἰδὲ, 9) δώσει κύ- 9) 1es. 7, 14.
ριος ὑμῖν σημεῖον. εἶτα ἐπήγαγεν, ἰδὲ, ἡ παρθέ-
νος ἐν γαστρὶ ἔξει. σημεῖον δὲ ἐστὶ, τὸ ὑπὲρ τὴν φύ-
σιν, ἀλλ' ὁ κατὰ φύσιν.

Verf. 23.

7) τῶ, omittit. B.

Verf. 23. *Et pariet — nobiscum Deus.*

Vocabunt: quinam? Quicumque scilicet in ipsum crediderint. Atqui nullus ipsum Immanuel nominavit. Nomine quidem nullus, re autem omnes. Quia enim credentes, quum hic comprobaretur esse Deus, ita esse credebant: confitebantur, quod esset nobiscum Deus. Etenim nobiscum quasi homo conuersabatur: hoc autem est, Immanuel. Nam alias quoque hic est prophetis mos, vocationes appellare futuras actiones. Siquidem puerum hunc inter alia nomina prophetae praecepit Deus, ut vocet, Cito praedabitur, Cito spoliabit: non quod nomine ita vocatus sit, sed quod statim diabolum fugauerit, et quos ille captiuos habebat, praedatus sit, ac spoliauerit. Rapiuit itaque vasa, quae prauitatem eius imbiberant: dico sane publicanos et scorta et latrones, quique ex gentibus crediderunt, et pleraque similia inueniemus.

V. 24. *Experrectus — coniugem suam.*

Quare somnio in re tanti momenti adeo facile credidit? Quia apparens angelus detexit ei proprii cordis cogitationem. Intellexit ergo vere a Deo venisse: solus enim Deus nouit cordium arcana. Postquam vero ipsum admonuit prophetiae Iesaeae, magis in adimplerione confirmatus est.

Verf. 25. *Et non — primogenitum.*

Posuit hic, *donec*, non ut suspicio tibi suborietur, quod postea cognouerit eam. Sed quia Iudaei Chri-

V. 23. Καὶ τέζεται — μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

Καλέσθαι, τίνες; ὅσοι δηλαδὴ πισεύουσιν εἰς αὐτόν. καὶ μὴν, ἔδειξεν αὐτὸν ἐμμανήλ ἀνόμασεν. ὀνομασί μὲν, ἔδειξεν· πραγματικῶς δὲ, πάντες. οἱ γὰρ πισεύοντες, ὅτι ὁ διαλεγόμενος αὐτοῖς, οὗτός ἐστι Θεός, ἀφ' ὧν ἔτις ἐπίστευσεν, συνωμολόγησεν, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, εἶπεν συναναστρέφεται ἡμῖν, ὡς ἄνθρωπος. τῆτο δὲ ἐστὶ τὸ ἐμμανήλ. ἔδος δὲ, καὶ ἑτέρως πολλάκις τοῖς προφήταις κλήσεις ὀνομάζειν, ταῖς ἀποβησομέναις πράξεσι. καὶ γὰρ τῆτι τὸ παιδίον ἐν ἄλλοις ὁ προφήτης ἐπιτρέπεται καλέσαι, ταχέως ὃ) σκύλευσον, ὥς ἔως προ- 1) Isf. 3, 3.
νόμευσον· οὐχ ὡς ἔτι κληθέντος ὀνομασί, ἀλλ' ὡς αὐτίκα τὸν διάβολον κατατροπωσαμένου καὶ σκυλεύσαντος, ὃς ἔχεν ἐκείνος αἰχμαλώτους, καὶ προνομεύσαντες, εἶπεν, διαρπάσαντος τὰ σκεύη τὰ τὴν πονηρίαν αὐτῷ δεξάμενα, φημί δὴ, τελώνας καὶ πόρναις καὶ ληστὰς καὶ τὰς ἐξ ἔθνων. καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὐρήσομεν.

Vers. 24. Διεγερθεὶς — τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Διατί τῷ ἐνυπνίῳ ῥᾶον ἐπίστευσε περὶ τηλικούτου πράγματος; διότι ὁ Φανείς ἄγγελος ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτῷ ἐνθύμημα. συνῆκε γὰρ, ὅτι ἔντως παρὰ Θεῷ ἦκεν ὁ Φανείς. μόνος γὰρ ὁ Θεός εἶδε τὰ τῶν καρδιῶν ἐνθυμήματα. ἐπεὶ δὲ ἀνέμνησεν αὐτὸν καὶ τῆς ἡσυχίας προφητείας, ἔτι μᾶλλον εἰς πληροφориαν ἐβεβαιώθη.

Vers. 25. Καὶ ἐκ — πρωτότοκον.

Τὸ ἔως ἐνταῦθα τέθεικεν, οὐχ ἵνα ὑποπτεύσῃς, ὅτι μετὰ ταῦτα ἔγνω αὐτήν, ἀλλ' ἐπεὶ ἐκ
προς-

Christum e fornicatione natum nugabantur, blasphemiae eorum suspicioni obstans euangelista de solo tempore natiuitatem praecedente plenam fecit fidem: de insequenti vero tibi reliquit coniectandum. Quomodo enim tentasset, vel etiam cogitasset eam cognoscere, quae de Spiritu sancto concepisset, tantumque facta esset receptaculum? Cognitionem autem hic honeste pro carnis commissione posuit. Est praeterea scripturae idioma, dictionem, *donec*, ponere: non ut tempus determinet. Veluti de arca Noë: Et non est reuersus coruus, donec siccata est terra: neque enim postea reuersus est. Et rursum: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Atqui post inimicorum subiectionem, a dextris eius sedet; plurimaeque similia frequenter ponuntur. Primogenitum quoque nunc dicit, non eum, qui inter fratres primus fuerit, sed primum et solum. Inter varia namque primogeniti significata, tale etiam quippiam continetur. Etenim primum quoque esse eum, qui solus est, testatur scriptura, quum dicit: Ego Deus primus, et post me non est alter.

† Apud sacram scripturam quatuor ponuntur significata huius nominis, primogenitus. Denotat namque primum inter fratres genitum. Sic Ruben dicitur primogenitus in filiis Iacob. Significat quoque primum et solum genitum, sicut in praesenti loco. Ad haec etiam denotat egregium et honoratum. Sic dicitur, ecclesia primogenitorum in coelis descriptorum. Praeter haec autem omnia, significat et eum, qui simpliciter praecessit, iuxta illud: Primo-

8) Videtur hoc referri ad Io. 8, 41. Scripsi autem γεννηθαι, duplici γν, etli vno repereram.

9) καὶ, addit. A.

πορεύας ⁸⁾ γεγενῆσθαι τὸν χριστὸν ἐφλυάρουν
 ἰσδαῖοι, πρὸς τὴν βλάβσημον ὑπόληψιν αὐτῶν
 ἰσάμενος ὁ εὐαγγελιστὴς, περὶ μόνον τῷ μέλει
 τῆς αὐτῷ γεννήσεως ἐπληροφόρησε χρόνον, τὸ δὲ
 μετὰ ταῦτα, σοὶ κατέλιπε συλλογίζεσθαι. πῶς
 γὰρ ἂν ἐπεχείρησεν, ἢ καὶ ὅλως ἐνεθυμήθη
 γινῶναι τὴν συλλαβεσθαι ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ
 τοιοῦτον δοχεῖον γεγενημένην; γινῶσιν δὲ, ἐνταῦ-
 θα τὴν συνάφειαν εὐφρόμως ἐκάλεσεν. ἀλλὰ καὶ
 ἰδιώμα ἐστὶ τῆς γραφῆς, τὸ τὴν λέξιν πολλαῖς,
 τὴν ἑως, μὴ ἐπὶ περιωρισμένον τιθέναι χρόνον. ὡς
 τὸ ἐπὶ τῆς κιβωτῆς καὶ 8¹⁾ ἐπέσρεψεν ὁ κό- ^{s)} Genes. 2, 7.
 ραξ, ἕως ὃ ἐξηράνθη ἡ γῆ. ἔτε γὰρ μετὰ ταῦ-
 τα ἐπέσρεψε. καὶ αὐθις· κάθ²⁾ ἐκ δεξιῶν μ8, ^{t)} Pl. 109, 1.
 ἕως ἂν θῶ τὰς ἐχθρὰς σε ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
 σου. καίτοι, καὶ μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐ-
 χθρῶν, ὁμοίως ἐκ δεξιῶν αὐτῷ καθεδεῖται. καὶ
 πολλὰ τοιαῦτα πολλαχῶς κείμενα. πρωτότοκον δὲ
 λέγει νῦν, ὃ τὸν πρῶτον ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν
 καὶ πρῶτον, καὶ μόνον. ἐστὶ γὰρ τι καὶ τοιοῦτον
 εἶδος ἐν ταῖς σημασίαις τῷ πρωτοτόκου. καὶ
 γὰρ ⁹⁾ πρῶτόν ἐστιν, ὅτε τὸν μόνον ἢ γραφὴ κα-
 λεῖ. ὡς τό· ἐγὼ εἰμι ^{v)} Θεὸς πρῶτος, καὶ μετ' ^{v)} Ies. 44, 6.
 ἐμὲ 8¹⁾ ἐστὶν ἕτερος.

[Τέσσαρα δὲ ¹⁾ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ τῷ
 πρωτοτόκῳ τὰ σημαίνόμενα. δηλοῖ γὰρ τὸν πρῶ-
 τον τεχθέντα ἐν ἀδελφοῖς, ὡς ὁ ^{x)} ῥαββὶμ λέ- ^{x)} Gen. 35, 23.
 γεται πρωτότοκος ἐν υἱοῖς ἰακώβ. ἔτι δὲ καὶ τὸν
 πρῶτον καὶ μόνον τεχθέντα, ὡς ἐπὶ τῷ προκει-
 μένῳ ῥητῇ. πρὸς δὲ τέτοις, καὶ τὸν ἐξαίρετον
 καὶ τίμιον. ὡς τό· καὶ ἐκκλησία ^{y)} πρωτοτόκων ^{y)} Hebr. 12, 23.
 ἀπογεγραμμένων ἐν βρανοῖς. ἐπὶ πᾶσι δὲ, καὶ τὸν
 ἀπλῶς

¹⁾ δὲ, omittit. A. praeterea haec, quae inclusa sunt,
 in margine habet.

Primogenitus omnis creaturae, hoc est, ante omnem creaturam habens esse.

Vers. 25. *Et vocavit nomen eius Iesum.*

Vocavit Ioseph, quemadmodum edoctus erat ab angelo.

Cap. I. De Magis.

Cap. II. v. 1. *Quum autem genitus esset Iesus — Ierosolyma.*

Quare et locum dicit, et tempus, ac Herodis dignitatem? Locum quidem, ut ostendat, completam esse Michaeae prophetiam, qui dixit: *Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es inter principes Iuda, ex te enim exibit dux, qui regat populum meum Israel.* Tempus vero, ut similiter doceret, impletam esse prophetiam Iacob dicentis: *Non deficiet principatum tenens de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniant, quae ei reposita sunt.* Instante nempe natiuitatis Christi tempore, defecit principatum tenens de Iuda, ac deinceps dominari coepit Herodes Idumaeus alienigena. Dignitatem quoque posuit Herodis. Fuit enim et alter Herodes tetrarcha, qui praecursorem interemit.

Hi autem Magi erant Persae. Siquidem Persae maxime inter omnes nationes magica exercebant. Considera etiam, quomodo statim a principio gentibus in consulationem Iudaeorum, fidei ianua aperitur. Quum enim hi prophetas habentes, qui Christi praedixerant aduentum, parum aduerterent animum, ideo dispositum est, ut venirent

ἀπλῶς προόντα, ὡς τό· πρωτότοκος ²⁾ πάσης ²⁾ Col. 1, 15.
κτίσεως, τετέσι, πρὸ πάσης κτίσεως ὧν.]

Verf. 25. Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ
ἰησοῦν.

Ἐκάλεσεν αὐτὸ ὁ ἰωσήφ, ὡς ἐδιδάχθη παρὰ
τοῦ ἀγγέλου.

ΚεΦ. Α. Περὶ τῶν μάγων.

Cap. II. v. 1. Τῷ δὲ ἰησοῦ γεννηθέντος —
ιεροσόλυμα.

Τίνος ἕνεκεν, καὶ τὸν τόπον λέγει, καὶ τὸν χρό-
νον, καὶ τὸ τῷ ἡρώδῃ ἀξίωμα; τὸν μὲν τόπον,
ἵνα δείξῃ, ὅτι πεπληρώται ἡ τῷ μιχαίᾳ προφη-
τεία, εἰρηκότος· καὶ ^{a)} σὺ βηθλεὲμ, γῆ ἰδδα, ^{a)} Mich. 5, 2.
ἐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰδδα. ἐκ σὺ
γὰρ ἐξελεύσεται ἡγέμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν
λαόν μετὰ τὸν ἰσραήλ. τὸν δὲ χρόνον, ἵνα διδάξῃ,
ὅτι ὁμοίως ἐπληρώθη καὶ ἡ προφητεία τῷ ἰα-
κώβ, ^{b)} εἰπόντος· ἐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ ἰδδα, ^{b)} Gen. 49, 10.
ἐδὲ ἡγέμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτῷ, ἕως αὖν ἔλθῃ,
ὧ ἀπόκειται. τῷ χριστῷ γὰρ γεννηθῆναι μέλλον-
τος, ἐξέλιπεν ἄρχων ἐξ ἰδδα, καὶ λοιπὸν ἤρξε
τῶν ἰδδαίων ἡρώδης ὁ ἰδεμαῖς, ἀλλόφυλος. τὸ
δὲ ἀξίωμα τῷ ἡρώδῃ, διότι καὶ ἕτερος γέγονεν
ἡρώδης ὁ τετράρχης, ὁ τὸν πρόδρομον ἀνελῶν.

Οὗτοι δὲ οἱ μάγοι, πέρσαι ἦσαν. οἱ πέρσαι
γὰρ μάλιστα τῶν αἰσίων ἤσκειν τὰ μαγικά. ὅρα
δὲ, ὅπως ἐκ προσομιῶν ἀνοίγεται τοῖς εἰρησὶ δύ-
ρα πίστεως, εἰς αἰσχύνην τῶν ἰδδαίων. ἐπεὶ γὰρ
τῶν προφητῶν ἀκούοντες, προσαναφωνόντων τὴν
χριστῷ παρεσίαν, εἰ σφόδρα προσεῖχεν, ὡκονομή-
θη,

nirent barbari, hique Magi, et e longinqua regione, ut eos docerent, quod a propriis prophetis discere non curabant, ut, si postea contendere voluerint, non habeant, quod respondeant. Quid enim dicere poterunt, quando Magi, viso vnico astro, crediderunt, ipsi autem neque tot prophetis credere voluerunt.

Verf. 2. *Dicentes — ad adorandum eum.*

Et vnde cognouerunt, stellam illam regis Iudaeorum natiuitatem manifestare? Quia ex genere Balaam astrologi descendebant, et scripta illius adcuntes, inuenerunt ab eo dictum: *Orietur stella ex Iacob, et confurget homo ex Israel.* Tali itaque prophetia permoti, agnouerunt, ex Iudaeis regem nasciturum in modum stellae, excessum scilicet et clarum. Ex eo igitur tempore stellas obseruabant: tunc autem hanc insuetam, et recenter apparentem videntes, nihil cunctando venerunt, ut eum, qui natus erat, adorarent, volentes a prima statim aetate ipsi pendere tributa, ut cognito, quis esset, et in qua ortus ciuitate: vbi creuisset, amicum sibi haberent. Et quidem vsque ad Palaestinae regionem stellae ducatum habuerunt. Vbi autem Ierosolymis appropinquassent, amplius eam non viderunt. Quod factum est, ut, duce perditto, interrogare cogerentur, fieretque Iudaeis manifestum, natum esse Christum, ne in posterum dicere possent: Non nouimus, utrum natus sit. Significauit etiam stella Christum, ut Balaam prophetia compleretur. Quia enim prophetae, Christum praemonstrantes, Iudaeis persuasuri non erant: reliquum erat, ut gentibus stella indica-

θη, βαρβαρές ἐλθεῖν, καὶ τέτρες μάγες, καὶ ἐκ χώρας μακρᾶς, καὶ διδάξαι αὐτὰς, ὃ παρὰ τῶν προφητῶν μαθεῖν ἐκ ἠνέχοντο, ἵνα, εἰ φιλονεικήσουσιν ἐτι, πάσης ἀπολογίας ὥσιν ἐσεξημένοι. τί γὰρ ἂν καὶ δύναιτο λέγειν; ὅταν μάγοι μὲν ἀπὸ ὅψεως ἑνὸς ἀπέρους πιστεύσωσιν, αὐτοὶ δὲ μηδὲ τοῖς τοσούτοις προφήταις ἀνέχονται πιστεύειν;

Verf. 2. Λέγοντες — προσκυνῆσαι αὐτῷ.

Καὶ πόθεν ἔγνωσαν, ὅτι ὁ ἀπὸ ἐκεῖνος βασιλεύς ἰσδαίων ἐδήλῃ γεννησθῆναι; ἐκ τῆς γενέσεως τῆς ἀπρολόγου βαλαάμ καταγόμενοι, καὶ τὴν ἐκεῖθεν μετιόντες ἐπιστήμην, εὗρισκον αὐτὸν προσερχόμενον ὅτι ἂν ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ ἰσραὴλ καὶ ἀνα- c) Num. 24, 17. στήσεται ἄνθρωπος ἐξ ἰσραὴλ καὶ λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης προφητείας ἐγνώσκον, ὅτι βλαστήσας μέλλει ἐξ ἰσδαίων βασιλεὺς, ὅκιν ἀπέρους ὑψηλὸς καὶ λαμπρότατος. καὶ λοιπὸν ἔκτοτε παρετήρησαν τὰς ἀπέρους. τῆνικαὶ δὲ τὸν ἀσυνήθιστον καὶ καινοφανῆ θεασάμενοι, μηδὲν μελλήσαντες ἤλθον προσκυνῆσαι τῷ γεννηθέντι, θελόντες ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτῷ φιλίαν καταβαλέσθαι, καὶ ἵνα γινόντες, τίς τε εἴη, καὶ ἐν ποίᾳ πόλει γεγέννηται, αὐξάνοντι φίλῳ χρήσονται. ἀλλὰ μέχρι μὲν παλαιστίνης ὑπὸ τῆς ἀπέρους ὡδηγέοντο· τοῖς ἱεροσολύμοις δὲ πλησιάζοντες, ἐκίετι τῆτον εἶδον. τῆτο δὲ γέγονεν, ἵνα τὸν ἀδηγὸν ἀπολέσαντες, ἀναγκαζῶσιν ἐρωτῆσαι, καὶ ἔτω γένηται κατὰ δῆλον ἰσδαίως, ὅτι γεγέννηται ὁ χριστός, ὥς μὴ δύνασθαι αὐτὰς εἰς ὑπερον λέγειν, ὅτι ἐκ οἶδαμεν, εἰ γεγέννηται. ἐμύνητε δὲ τὸν χριστὸν ἀπὸ τῆς, ἵνα καὶ ἡ τῆ βαλαάμ προφητεία πληρωθῇ. ἐπεὶ γὰρ οἱ προφῆται, τοῖς ἰσδαίοις περὶ τῆς χριστοῦ προμηνύοντες, ἐκ ἑμαυτῶν

dicaret iustitiae solem e terra orientem. Neque enim prophetam aut nuntium viderant, ut ab eis cognoscerent. Soli autem Persae stellam hanc observauerant: Soli namque diligentius circa astrologiam ab infantia occupabantur. Neque tamen omnes Persae, quia non omnes acris erant ingeni, neque aequaliter omnes erant credituri.

Nunc vero dicendum est contra Genethliacos, qui stellam hanc proserunt in patrocinium artis Genethliacae, stellam hanc non naturam stellarum, sed figuram duntaxat habuisse. Et vere diuina quaedam inerat potentia in hanc figuram transformata. Et hoc quidem ex multis manifestum est. Primum a via. Nam quaelibet stella ab ortu progreditur in occasum, sola haec a septentrione in meridiem ferebatur: talem nempe sortitur Palaestina situm, si ad Persidem conferas: Secundo a splendore. Siquidem nulla in die apparet, propter excessum lucis solaris: hanc solam in die apparentem sol occultare non poterat. Tertio ex hoc, quod, prout opus erat, apparebat, rursusque occultabatur. Usque ad Palaestinae enim regionem ducatum illis praestans, apparuit. Ex quo autem Ierosolyma accesserunt, seipsam occultauit: rursusque a Ierosolymis exeuntibus, demonstratur. Et illis quidem euntibus, praecedebat, stantibus vero circummanebat, iuxta illorum necessitatem suam praebens motum. Quarto ex eo, quod terrae proxima incedebat, neque enim speluncam aut diuersorium demonstrasset, si aliis proxima stellis, sublimis lata fuisset: nunc autem veniens, stetit supra locum, in quo erat puer.

Verf. 3.

²⁾ οἱ, addit. A.

³⁾ καλύβην appellat Chrysostom. T. VII. p. 88. κα-
τάλυμα

πείθειν, λοιπὸν τοῖς ἔθνεσιν ἀσὴρ μηνύει τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, ἐκ τῆς γῆς ἀνατέλλοντα. ἔτε γὰρ προφήτην, ἔτε ἄγγελον ἤδουσιν, ἵνα δι' αὐτῶν ἐλκυθῶσι. μόνοι δὲ τὸν ἀστέρα τῶτον παρεσημειώσαντο πέρασαι, ὡς μόνοι περὶ τὴν ὀξυτέραν ἀστρολογίαν ἐκ νεότητος ἀχολόμενοι. ὁ πάντες δὲ οἱ πέρασαι, ὅτι ἐδὲ²) πάντες ἦσαν ὄξεις, ἐδὲ ἔμελλον ὁμοίως πιστεῦειν.

Πρὸς δὲ τὰς προβαλλομένους τὸν ἀστέρα τοῦτον εἰς συνηγορίαν τῆς γενεθλιαλογίας, ζητέον, ὅτι ἐκ ἧν ἔτος φύσει ἀσὴρ, ἀλλ' ὄψει μόνον ἀσὴρ, καὶ ὡς ἀληθῶς θεία τις δύναμις, εἰς ταύτην μετασχηματιωθεῖσα τὴν ὄψιν. καὶ τῶτο δῆλον ἀπὸ πολλῶν. πρῶτον μὲν, ἀπὸ τῆς πορείας. παντὸς γὰρ ἀστέρος ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν βαδίζοντος, ἔτος μόνος ἐξ ἄρκτε πρὸς μεσημβρίαν ἐφέρετο. τοιαύτην γὰρ ἔλαχε θέσιν ἡ παλαισίνη πρὸς τὴν περσίδα. δεύτερον δὲ, ἀπὸ τῆς λαμπρότητος. ἐδε- νός γὰρ ἀστέρος ἐν ἡμέρᾳ φαινόμενος, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἡλιακῆς λαμπρότητος, τῶτον μόνον, ἐν ἡμέρᾳ φαινόμενον, ἐκ ἡδύνατο ὁ ἥλιος ἀποκρύπτειν. τρίτον, ἀπὸ τῆς φαίνεσθαι κατὰ λόγον, καὶ πάλιν κρύπτεσθαι. μέχρι μὲν γὰρ παλαισίνης ἐφαίνετο ὁδηγῶν αὐτὸς· ἐπεὶ δὲ τῶν ἱεροσολύμων ἐπέβησαν, ἔκρυψεν ἑαυτόν. εἶτα πάλιν ἐξεληθῶσιν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱεροσολύμων ἐπεφάνη, καὶ βαδίζόντων μὲν προηγείτο, ἱσαμένων δὲ περιέμενε πρὸς τὴν χρείαν αὐτῶν τὴν ἑαυτῷ ποιῶμενος κίνησιν. τέταρτον, ἀπὸ τῆς βαδίζειν πρόσγεια. ὁ γὰρ ἂν ἔδειξε τὸ³) σπήλαιον, εἰ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἀστράσιν ὑψηλὸς ἐφέρετο. ἔτος δὲ, ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

D 4

Vers. 3.

τάλυμα, seu diuerforium, de suo videtur adiecisse
 interpretes Hentenius. Vide infra ad vers. 11.

V. 3. *Quum audisset autem — cum illo.*

Herodes quidem iure turbatus est, nempe timens de regno suo, filiorumque suorum: tota autem ciuitas, quae Ierosolyma appellantur, quare turbata est? Atqui gaudere ipsam magis oportuit, quod ipsis rex natus esset, quem olim prophetae saluatorem ac redemptorem Israel praenuntiauerant, et gloriari tanquam propinquos, quod statim a cunabulis Persas ad sui adorationem attraheret. Verum excaecauit illos inuidia, statimque audientes, turbati sunt: quasi timentes, ne forte salutem consequerentur. Persae vero quum essent extranei, non solum nato non inuiderunt; imo a sinibus suae regionis vsque Bethlehem propter eum venerunt. Iudaei autem quum essent cognati, etiam gloriae eius inuiderunt, ne forte magnus futurus esset: et quum Bethlehem prope haberent, ita inuidi fuerunt ac pigri, ut ad eam non accederent.

Vers. 4. *Et congregatis — Christus nasceretur.*

Atqui Magi non dixerunt, se Christum quaerere, cur igitur Herodes de Christo interrogat? quia iamdudum audiebat, in proximo nasciturum esse Christum regem Israel, statimque audiens in Iudaea natum esse regem, et quod hunc stella Persis indicasset, intellexit eum esse, qui dicebatur Christus: et conuocat principes sacerdotum ac scribas, utpote dicta prophetica, librosque in ore habentes, et interrogat, ubi Christus nasceretur,
hoc

*) ita etiam interpretes. Coniici tamen possit, συγγενῆι. Mox tamen est ἀλλογενῆς et rursus συγγενῆς.

Verf. 3. Ἀκέσας δὲ — μετ' αὐτῆ.

Ὁ μὲν Ἡρώδης ἐταράχθη, δειλιάσας περὶ τῆς βασιλείας αὐτῆ τε καὶ τῶν παίδων αὐτῆ. πᾶσα δὲ ἡ πόλις, ἡ καλεμένη ἱεροσόλυμα, διατί τετάρακται; καίτοι χαίρειν αὐτὴν ἔδει μᾶλλον, ὅτι ἐγεννήθη αὐτοῖς βασιλεὺς, ὃν οἱ προσφῆται πάσαι προκατήγγειλαν σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐγκαλωπίζεσθαι ὡς⁴⁾ συγγενεῖς, ὅτι εὐθὺς ἐκ σπαργάνων τὰς πέрсας εἰλκυσεν εἰς προσκύνησιν· ἀλλ' ἡ βασκανία τετύφλωκεν αὐτὰς, καὶ εὐθὺς ἀκέσαντες ἐταράχθησαν, ὥσπερ δεδοικότες, μήποτε σωτηρίας τύχωσιν. ἀλλὰ πέрсαι μὲν, ἄλλογενεῖς ὄντες, ἔ μόνον ἐκ ἐφθόνησαν τῷ γεννηθέντι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης μέχρι τῆς βηθλεὲμ ἦλθον δι' αὐτόν· Ἰουδαῖοι δὲ, συγγενεῖς τυγχάνοντες, καὶ ἐφθόνησαν αὐτῷ τῆς δόξης, εἰ μέλλοι μέγας ἑσσεσθαι, καὶ τὴν βηθλεὲμ ἐγγὺς ἔχοντες, ἐκ ἀπῆλθον. ἔτω καὶ φθονεροὶ ἦσαν καὶ ὀκνηροί.

Verf. 4. Καὶ συναγαγὼν — ὁ Χριστὸς γεννᾶται.

Καὶ μὲν οἱ μάγοι ἐκ εἶπον, ὅτι τὸν Χριστὸν ζητοῦσι. πῶς ἔν ὁ Ἡρώδης περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρωτᾷ; διότι πάσαι ἤμεν, ὅτι μέλλει γεννηθῆναι ὁ Χριστὸς βασιλεὺς τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εὐθὺς ἀκέσας, ὅτι βασιλεὺς ἐγεννήθη ἐν Ἰουδαίᾳ, καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν περάτων πέрсας ἐμήνυσε, συνῆκεν, ὅτι ἕως ἐπὶ ὁ λεγόμενος Χριστὸς, καὶ συναλεῖ τὰς ἀρχιερεῖς καὶ τὰς γραμματεῖς, ὡς τὰς προσφητικὰς⁵⁾ βίβλους καὶ ῥήσεις διὰ σώματος ἔχοντας, καὶ διερωτᾷ,

D 5

πᾶσι

5) καὶ ῥήσεις, omittit. A.

hoc est, in quo terrae loco nasciturus inueniretur. Illi vero et locum dicunt, et testem citant prophetam. Scire autem oportet, quod nomen Christum esse Deum, caeteris manifestius scripsit Daniel.

Verf. 5. *At illi* — Verf. 6. *Israel.*

Michaeae prophetia est, ut praediximus. Recitant autem ipsam pontifices et scribae sub compendium. Vide ergo, quae in laudem Bethlehem dominus per prophetam annuntiauerit. Et si, inquit, vilis appares ad aspectum, quantum tamen ad id, quod animo concipitur, non es minima inter omnes principes tribus Iuda. Quaelibet namque tribus diuersos habebat in propriis ciuitatibus principes. Et vere nominatissima fuit post saluatoris natiuitatem. Quotidie enim ab vniuerso orbe accedunt, ipsam visuri, locumque, vbi Christus natus est, adoraturi. Deinde magnae famae ac nominis causam ponit: *ex te enim exibat*, hoc est, nascetur *dux*. Ducein autem ac pastorem siue rectorem, dixit regem. Nam Christus et secundum diuinitatem rex erat. *Regnum* (ait) *meum non est ex hoc mundo*: et secundum humanitatem. Siquidem regis exercebat opera: leges videlicet subditis condens: corrigens illos ac fouens: et pro eis moriens: quae maxime eum, qui vere rex est, insigniunt. Diadema enim et purpura, reliquaque similia, fastus magis sunt et arrogantiae.

Quo-

6) Hentenius videtur legisse Θεός.

7) *donc*, pro *et*. A.

ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, τῷ τέτῳ, ἐν ποίῳ τόπῳ τῆς γῆς εὐρίσκεται, ὅτι γεννᾶται· οἱ δὲ καὶ τὸν τόπον λέγουσι, καὶ μάρτυρα παράγουσι τὸν προφήτην. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὀνομασί⁶⁾ Χριστὸν τὸν Χριστὸν Φανερώτερον τῶν ἄλλων προφητῶν ὁ δαυὶδ ἀνέγραψεν.

Verf. 5. Οἱ δὲ — Verf. 6. ἰσραήλ.

Μιχαὶς μὲν ἡ προφητεία, καθὼς ἀνωτέρω δεδωλόκαμεν· ἀπαγγέλλουσι δὲ αὐτὴν κατ' ἐπιτομήν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς. ὅρα δὲ, ὅποια περὶ τῆς βηθλεὲμ διὰ τῆ προφήτε προανεφώνησεν ὁ Θεός; ὅτι εἰ καὶ τὸ φαινόμενον εὐτελὲς εἶ·⁵⁾ ἀλλάγε τὸ νοούμενον ἐκ ἐλαχίστητις ὑπάρχεις ἐν ὅλαις ταῖς ἡγεμονίαις τῆς τῆ ἰσραήλ φυλῆς. ἐκάστη γὰρ φυλὴ διαφόρους εἶχεν ἡγεμονίας ἐν ταῖς οἰκείαις πόλεσι. καὶ ὄντως ὀνομαζομένη γέγονε, μετὰ τὴν γέννησιν τῆ σωτῆρος. ἐκάστοτε γὰρ ἐκ περσῶν τῆς οἰκουμένης ἔρχονται ταύτην ὀφόμενοι, καὶ προσκυνήσοντες τὸν τόπον, ἐνθα ὁ Χριστὸς γεγέννηται. εἶτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐνδοξότητος· ὅτι ἐκ σὲ ἐξελεύσεται, εἶπεν βλαστήσει, ἡγόμενος. ἡγόμενον δὲ⁸⁾ καὶ ποιμένα ἐκάλεσε, τὸν βασιλέα. ὁ γὰρ Χριστὸς ἦν μὲν⁹⁾ βασιλεὺς, καὶ ὡς Θεός. ἢ⁴⁾ βασι- d) Jo. 18, 36. λέα γὰρ, Φησιν, ἡ ἐμὴ, ἐκ ἔστιν ἐκ τῆ κόσμου τῆς. ἦν δὲ καὶ, ὡς ἄνθρωπος. εἶχε γὰρ ἔργα βασιλείας, τὸ νομοθετεῖν τοῖς ὑπηκόοις αὐτῷ, τὸ ἐνδύμναι, τὸ περιέπειν, τὸ ὑπεραποθνήσκειν αὐτῶν, ἃ μάλιστα χαρακτηρίζουσι τὸν ἀληθῆ βασιλέα. τὸ γὰρ διάδημα καὶ ἡ πορφυρεὶς καὶ τὰ τοιαῦτα, τύφει μᾶλλον καὶ ἀλαζονείας εἰσὶ.

Καὶ

⁸⁾ δὲ, omittit. A.

⁹⁾ post μὲν, rursus habet γάρ. A.

Quomodo autem eum dixit pastorem siue rectorem Israel: (vtrumque enim significat verbum *ποιμαίνω*, et regere et pascere,) quum vniuersam pauerit orbem? Ne offendantur Iudaei, quasi caeteris nihil amplius habentes: sed occasionem magis habeant familiaritatis eius: quod ab ipsis genitus, et apud eos natus sit. Si quis autem dicat: Quomodo ergo illos non paut, quum sint ipsi Israel? Audiat, quod etiam hoc fecit: paut enī illos, qui ex ipsis crediderunt. Alioqui etiam Israel est omnis, qui videt Deum. Israel namque, si quis interpretetur, idem sonat, quod videns Deum. Dicit autem Paulus: Non omnes, qui ab Israel descendunt, hi sunt Israelitae. Quod si non omnes paut Hebraeos, illorum culpa est, qui ab eo pasci noluerunt. Dixit enim: Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israel. Euangelista autem Ioannes: In sua, inquit, venit, et sui eum non receperunt.

Hoc quoque deprauant Iudaei, dicentes, de Zorobabel loquantam esse prophetiam. Quibus nos e diuerso dicimus, Zorobabel non in Bethlehem, sed in Babylonia natum esse. Tu vero Dei admirare gubernationem: quomodo ordinauit, a Magis quidem doceri Iudaeos, quod ipsum stella praedicauerit: a Iudaeis autem Magos, quod et prophetae ipsum praenuntiauerint.

Verf. 7. *Tunc Herodes — stellae.*

Quare hos clam vocauit? Quia suspectos habebat Iudaeos, nempe Christi cognatos: nec volebat, vt ipsi audirent, quae interrogaturus aut praeceptu-

*) ἐγενήθη. A.

Καὶ πῶς εἶπεν αὐτὸν, ποιμένα τῷ Ἰσραὴλ;
 σύμπασαν γὰρ τὴν οἰκισμένην ἐποίμανε. πῶς; ἵνα
 μὴ σκανδαλισθῶσιν Ἰουδαῖοι, ὥς μηδὲν τι πλεον
 τῶν ἄλλων ἔχοντες, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἔχωσιν ἀφορ-
 μὴν οἰκείωσης, ἐπεὶ καὶ ἐξ αὐτῶν ἐβλάστησε, καὶ
 παρ' αὐτοῖς¹⁾ ἐγεννήθη. εἰ δέ τις εἶποι· καὶ πῶς
 ἔκ ἐποίμανεν²⁾ αὐτὸς· ἔτοι γὰρ εἰσιν Ἰσραὴλ;
 ἀκέραι, ὅτι καὶ τὸτο πεποίηκεν. ὅσοι γὰρ ἐξ αὐ-
 τῶν ἐπίστυσαν, ἐποίμανε τέττας. ἄλλως τε δέ,
 Ἰσραὴλ ἐστὶ, ἵπᾶς εἰδὼς Θεόν. Ἰσραὴλ γὰρ ἐρμη-
 νέυεται, ὁρῶν Θεόν. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος·^{ε)} ὅτι ^{ε)} Rom. 9, 6.
 οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἔτοι Ἰσραὴλ. εἰ δέ μὴ
 πάντας τὰς ἐβραίας ἐποίμανεν, ἐκείνων ἐστὶ τὸ
 ἔγκλημα, μὴ θελησάντων ὑπ' αὐτῷ ποιμαίνε-
 θαι. εἶρηκε γὰρ· ^{εὐκ} ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ^{ε)} Matth. 15, 24.
 πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. καὶ ὁ
 εὐαγγελιστὴς δὲ Φησιν Ἰωάννης· ὅτι ^{ε)} εἰς τὰ ἴδια ^{ε)} Io. 1, 11.
 ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν ἔπαρέλαβον.

Κάνταῦθα δὲ κακῶς ἔχουσιν Ἰουδαῖοι λέγοντες,
 ὅτι περὶ τῷ Ζοροβάβελ εἶπε ταῦτα ἡ προφητεία.
 πρὸς ἑς Φαμέν, ὅτι καὶ μὴν ὁ Ζοροβάβελ ἔκ ἐν
 Βηθλεὲμ, ἀλλ' ἐν Βαβυλῶνι γεγέννηται. σὺ δὲ
 θαυμαστον τὴν οἰκονομίαν τῷ Θεῷ, πῶς παρεσκε-
 νασεν ὑπὸ μὲν τῶν μάγων διδασθῆναι τὰς Ἰου-
 δαίας, ὅτι καὶ ἀστὴρ τὸν Χριστὸν ἐκήρυξεν, ὑπὸ δὲ
 τῶν Ἰουδαίων τὰς μάγους, ὅτι καὶ προφῆται τοῦ-
 του προκατήγγειλαν.

Verf. 7. Τότε ἠρώδης — ἀστέρους.

Διατί λάθρα τέττας ἐκάλεσε; διότι ὑπώπτευσ-
 τὰς Ἰουδαίας, ὥς συγγενεῖς τῷ Χριστῷ, καὶ ἔκ
 ἠθέλεν ἀκέραι αὐτὰς, ἃ ἔμελλον ἐρωτῆσαι καὶ
 παραγα-

²⁾ ἐποίμανε τέττας. A.

cepturus erat: ne forte intelligentes quod ei insidiaretur, seruarent ipsum, tanquam proprium regem. Exacte autem perquisiuit, siue didicit tempus stellae, quando scilicet eis apparuerit: ut inde tempus natiuitatis Christi numeraret. Cogitauit enim, tunc procul dubio natum esse Christum, quando stella apparuerat.

Verf. 8. *Et missis illis — adorem eum.*

Vide dolum Herodis, et considera eius insipientiam. Si enim vere adoraturus erat, quare hoc clanculo praecipiebat? Si vero ipsum occidere parabat, quomodo non intelligebat, ex secreto praecepto hos in doli suspicionem adducendos? Primum autem de stella diligenter perquisiuit, et tunc praecepit: ut, si ei non manifestarent eum, de quo sibi renuntiari praecipiebat cognito tempore stellae, paratas insidias exercere posset. Sed o Herodes, qui contra Deum pugnam suscipis, redi quaeso ad teipsum. Quomodo occidere paras immortalem? Quomodo non intelligis, quod, quem prophetae olim annuntiauerunt, stellaque significauit, et Magi ad adorandum induci sunt: huic te superstitem esse omnino sit impossibile?

V. 9. *Qui cum audissent — erat puer.*

Postquam iam locum didicerant, quare rursus ipsis stella apparuit? ut puerum demonstraret. Quomodo enim aliter eum agnouissent in tugurio natum, nec cubile splendidum habentem? Ob hoc igitur veniens, stetit supra locum, in quo erat puer, diuinum ostendens esse partum.

Verf. 10.

παράγγειλα, μήποτε νοήσαντες, ὅτι ἐπιβ-
 λειν αὐτῷ, διασῶσιν αὐτόν, ὡς ἴδιον βασιλέα.
 ἠκρίβωστέ δὲ, ἀντὶ τῆς ἀκριβῶς ἔμαθεν. ἠκρίβωσθε
 δὲ τὸν χρόνον τῆς ἀξέρος, ὅτε ἐφάνη αὐτοῖς, ἵνα
 ἐκείθεν ἀριθμῆσιν τὸν χρόνον τῆς τῆς χριστοῦ γεννή-
 σεως. προσεδόκησε γάρ, ὅτι ὅτε ἔτος ἐφάνη, τό-
 τε πάντως ἐγεννήθη καὶ ὁ χριστός.

Verf. 8. Καὶ πέμψας αὐτὸς — προσ-
 κυνήσω αὐτῷ.

Ὁρᾷ τὸν δόλον τῆς ἡρώδης, καὶ διάσχυε τὴν ἀνοίαν
 αὐτῆς. εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς ἔμελλεν αὐτῷ προσκυ-
 νῆσαι, διατί λάθρα τῷτο παρήγγειλεν· εἰ δὲ
 ἀνελεῖν αὐτόν ἐβέλετο, πῶς ἔσυνεῖδεν, ὅτι ἐκ
 τῆς λάθρα παραγγέλλειν, εἰς ὑποψίαν δόλου τού-
 τος ἐνίησι; πρῶτον δὲ ἠκρίβωσσε περὶ τῆς ἀξέρος,
 καὶ τότε παρήγγειλεν, ἵνα εἰ μὴ δηλώσῃσιν αὐτῷ,
 περὶ ἧς παρήγγειλεν, ἀπὸ τῆς χρόνος τῆς ἀξέρος
 δυνηθῇ θηρᾶσαι τὸν ἐπιβλεπούμενον. ἀλλ' ὦ θεο-
 μάχε, φαίνῃ ἂν πρὸς αὐτόν, πῶς ἐπιχειρεῖς ἀνε-
 λεῖν τὸν ἀνάλωτον; πῶς ἔσυνῆκας, ὅτι ὃν προ-
 φῆται πάλαι κατήγγειλαν, καὶ ἀστὴρ ἐμήνυ-
 σε, καὶ μάγοι προσκυνεῖν ἐπέγονταί, τῆτου
 περιγενέσθαι παντελῶς ἀδύνατον;

Verf. 9. Οἱ δὲ ἀκούσαντες — ἦν τὸ
 παιδίον.

Ἐπεὶ τὸ χωρίον ἔμαθον, τίνος ἕνεκεν ὁ ἀστὴρ πάλιν
 ἐφάνη αὐτοῖς; ἵνα ὑποδείξῃ τὸ παιδίον. πῶς
 γὰρ ἂν ἐπέγνωσαν αὐτὸ ἐν καλίβῃ γεγεννημέ-
 νον, καὶ μήτε μητέρα ἔχον λαμπράν; διὰ τῷτο
 τοίνυν ἔλθων εἰς ἐπάνω, ὅπερ ἦν τὸ παιδίον, δει-
 κνύων, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ γεννηθέν.

Verf. 10.

Verf. 10. *Visa autem stella — valde.*

Gausti sunt, utpote reperto duce, nequaquam fallaci. Ex hoc enim certam habuerunt fiduciam, quod quaesitum inuenirent.

Verf. 11. *Et ingressi — matre eius.*

Domum hic tugurium vocat, quod Lucas diuerforium dixit. Domus nempe erat, quod utcumque inhabitaretur: diuerforium autem, tanquam sedes ac mansio ingredientium. Diuerforium enim dicimus, etiam ipsum tentorium. Quum enim concurrissent in ciuitatem Bethlehem omnes, qui a Dauid descendebant, causa census, quem Caesar fieri iusserat, prout scripsit Lucas: non inuenerunt, qui cum virgine erant domum liberam ad hospitandum, ideo ad diuerforium quoddam declinauerunt, in quo praesepe erat iumentorum. Statim autem peperit virgo Christum: et quia alius locus non erat in diuerforio, inuolutum fasciis infantem, reclinauit in praesepe, iuxta Lucam.

Deinde, sicut ait Chrysostomus, ipsum tulit: et quando ingressi sunt Magi, ipsum super genua habebat. Nec enim more aliarum matrum partus dolores sustinuit: quia neque ex viro pepererat.

Verf. 11. *Et prostrati — myrrham.*

Et quomodo ipsum esse crediderunt, quum nihil viderent circa eum praeter tugurium, et matrem pauperculam, vilemque puerulum fasciis inuolu-

3) ἄποινον, σχολάζοντα.

V. IO. Ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα — σφόδρα.

Ἐχάρησαν, ὡς εὐρόντες τὸν ἀψευδέστατον ὁδηγόν. ἐπληροφορήθησαν γὰρ λοιπὸν, ὅτι καὶ τὸ ζητούμενον εὐρήσασι.

Verf. II. Καὶ ἐλθόντες εἰς — τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

Οἰκίαν ἐνταῦθα, τὴν καλύβην εἶρηκεν, ἣν ὁ λεγκᾶς^{b)} κατάλυμα εἶπεν. οἰκία μὲν γὰρ ἦν, διὰ^{h)} Luc. 2, 7. τὸ ὅπως δὴ ποτε οἰκεῖσθαι· κατάλυμα δὲ, ὡς καταγωγὴ τῶν εἰσερχομένων. καταλύειν γὰρ λέγομεν καὶ, τὸ κατασκηῖν. πάντων γὰρ τῶν ἐκ δαυὶδ καταγομένων συνδεδεσμενικῶτων εἰς τὴν πόλιν αὐτῆ, τὴν βηθλεὲμ, διὰ τὴν παρὰ καίσαρος ἀπογραφὴν, ὡςⁱ⁾ ὁ λεγκᾶς ἐξόρησεν, ἔχων εὖρονⁱ⁾ Luc. 2, 1. ἐλεύθερον³⁾ οἶκον ξενίας οἱ περὶ τὴν παρθένον διὸ καὶ εἰς καλύβην τινὰ κατέλυσαν, ἐν ᾗ φάτιγ αλόγων ἦν. αὐτίκα δὲ γεννήσασα τὸν χριστὸν ἡ παρθένος, ἐπεὶ ἐκ ἧν τόπος ἄλλος ἐν τῷ καταλύματι ἐκείνῳ, σπαργανώσασα ἀνέκλινε τὸ βρέφος ἐν τῇ φάτιγ,^{k)} κατὰ τὸν λεγκᾶν.

k) Luc. 2, 7.

Εἶτα, καθὼς φησιν ὁ⁴⁾ χρυσόσομος, ἀνέλετο τῆτο, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχεν, ὅτε οἱ μάγοι εἰσήεσαν. εἰδὲ γὰρ ἐν ὁδύναις ἦν, ὡς αἱ ἄλλα μητέρες, διότι ἐκ ἐξ ἀνδρὸς ἐγέννησε.

Verf. II. Καὶ πεσόντες — σμύρναν.

Καὶ πῶς ἐπέειδον, ὅτι ἔτος ἐστίν, εἰδὲν μέγα περὶ αὐτὸν ὀρᾶντες, ἀλλὰ καλύβην, καὶ μητέρα πενιχράν, καὶ τὸ παιδίον εὐτελῶς ἐσπαργα-
ναμέ-

4) Tom. VII. p. 118. B.

uolutum? Quomodo? Primum quidem a stella, quae supra ipsum permanebat: deinde autem splendor quidam diuinus animas ipsorum illustrabat, et hunc manifestabat. Propterea obtulerunt ei haec munera. Aurum siquidem regiae dignitatis erat symbolum: Subditi enim auro tributa regibus pendunt: thus autem diuinitatis: thure namque Deo adoletur: myrrha vero mortalitatis: hac enim veteres vngebant mortuos, ne putrescerent, aut grauem redderent odorem. Ab his igitur, quae protulerunt, muneribus demonstrarunt eum, qui apparuit, puerum, et regem esse et Deum, ac tanquam hominem propter homines moriturum.

Potest quoque et alio modo dici, quod quia reges Babylonis Ierusalem quondam expugnauerant, ac diuinos thesauros depraedati fuerant, et hostias cessare fecerant, populumque iugulauerant: regnum autem Babylonis vna cum suis thesauris ad Persas deuolutum erat: ideo afferunt Persae Babyloniorum haeredes domino templi, quod tunc contumelia affectum fuerat: aurum quidem pro sublatis auri thesauris: thus autem pro hostiis: myrrham vero pro iugulatis.

Tu itidem observa, quod quemadmodum Magi, nisi longe a propria terra recessissent, Christum nequaquam vidissent, ita neque tu ipsum videre poteris, nisi longe a terrenis affectibus recesseris. Dimitte et tu quoque regem insidiantem ac turbatam ciuitatem: dico sane insidiantem mundi rectorem, tumultumque ciuitatis, et ad Christum festina. Siue enim Magus fueris curiosa sectatus, siue pastor simplex, nihil id tibi obfuerit, modo tali visione repletum dignum reddens, ad eum venias adorandum, et non ad in-

hono.

νωμένον; πῶς; πρῶτα μὲν, ἀπὸ τῆ ἐφισταμένου
 ἀτέρως, ἔπειτα δὲ καὶ θεῖα τις ἔλλαμψις ἐπλή-
 ροφόρησε τὰς ψυχὰς αὐτῶν. καὶ τῆτο δῆλον,
 ἀφ' ὧν προσήνεγκαν δάρων. σύμβολον γάρ, ὁ
 μὲν χρυσός, βασιλείας· χρυσὸν γάρ οἱ ὑπήκοοι
 τοῖς βασιλεῦσι δασμοφορεῖσιν· ὁ δὲ λίβανος, θεό-
 τητος· λίβανος γάρ τῷ θεῷ ἐθυμιάτο· ἡ δὲ σμύρ-
 να, νεκρώσεως· ταύτη γάρ οἱ πάλαι τῆς νε-
 κρῆς ἤλειφον, χάριν τῆ μὴ σῆπεσθαι, μηδὲ
 ὕξειν. ἔδειξαν ἔν, ἀφ' ὧν προσήγαγον, ὅτι τὸ
 φαινόμενον τῆτο παιδίον, καὶ βασιλεὺς ἐστὶ, καὶ
 θεός, καὶ νεκρωθήσεται, ὡς ἄνθρωπος, διὰ τῆς
 ἀνθρώπου.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἐπεὶ οἱ βασι-
 λῆς βαβυλῶνος τὴν ἱερουσαλήμ πάλαι πολιορκή-
 σαντες, τὰ τε θεῖα κειμήλια ἀπεσύλησαν, καὶ
 τὰς θυσίας ἔπαυσαν, καὶ τὸν λαὸν κατέσφα-
 ζαν· ἡ δὲ τῆς βαβυλῶνος βασιλεία μετὰ καὶ
 τῶν χρημάτων εἰς τῆς πέρσας μετέπεσε· κομί-
 ζοσι λοιπὸν οἱ πέρσαι, διάδοχοι τῶν βαβυλωνίων
 γεγονότες, τῷ δεσπότῃ τῆ ἀτιμαθέντος τότε
 ναῖ χρυσὸν μὲν, ἀντὶ τῶν ἀφαιρεθέντων χρυσῶν
 κειμηλίων· λίβανον δὲ, ἀντὶ τῶν θυσιῶν· σμύρ-
 ναν δὲ, ὑπὲρ τῶν κατασφαγέντων.

Σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι ὥσπερ οἱ μάγοι, εἰ μὴ
 πόρρω τῆς ἑαυτῶν ἐγένοντο γῆς, ἐκ αὖν εἶδον τὸν
 χρυσόν· ὅτως ἐδὲ αὐτὸς τῆτον ἴδης, εἰ μὴ πόρρω
 τῶν γῆινων σχέσεων ἀποσῆς. ἄφες καὶ τὸν
 ἐπίβηλον βασιλέα, καὶ τὴν ταραττομένην πόλιν,
 λέγω δὴ, τὸν ἐνεδρεύοντα κοσμοκράτορα, καὶ
 τὴν πολιτικὴν τύρβην, καὶ σπεῦσον ἐπὶ τὸν χρυ-
 σόν. καὶ μὴ μάγος περίεργος εἶης, καὶ ποιμὴν
 ἀπλῆς, ὅδεν σε κωλύσει τῆτο, μόνον εἶναι, ἄξιον
 σεαυτὸν τοιαύτης θεᾶς ἀπεργασάμενος, ἐπὶ τῷ
 προσκυνῆσαι ἡκῆς, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ ατιμάσαι. καὶ

honorandum. Christum siquidem inhonorat, qui ipsum indigne recipit. Sicque offer ipsi pro auro quidem purorum operum splendorem: pro thure autem orationem: Dirigatur enim oratio mea, inquit, sicut incensum in conspectu tuo: pro myrrha vero affectionum mortificationem, quae maxime conseruat animae substantiam, et suaui implet odore.

Confidera etiam, quod Magis Ierosolyma ingredientibus, et de stella loquentibus, statim tota ciuitas turbata est, prophetaque in medium adductus est, ac locus partus manifestatus: et alia quaedam facta sunt: tum circa pastores in agro degentes, tum circa angelos Deum laudantes, tum circa Simeonem et Annam, quae Lucas scripsit. Haec autem omnia completa sunt, vt, quemadmodum diximus, non possent in posterum dicere Iudaei: Nos, quando natus est, non cognouimus. Etenim sicut dicit Chrysostomus, vsque ad impletionem dierum purificationis, hoc est, ad quadraginta dies, mansit puer Bethlehem: vt nisi voluntarie obscurduissent, oculosque clausissent ad ea, quae dicta vel visa sunt: venissent vtique Bethlehem, ipsumque vidissent. Nunc autem Persae a finibus terrae vsque Bethlehem venerunt: Hebraei vero Bethlehem circumadiacentes, ipsam ingredi noluerunt: neque ea videre, quae ab his, qui viderant, fuerant diuulgata. Nam et pastores omnibus sibi occurrentibus nuntiauerunt, quae viderant, sicut dixit Lucas. Persae quoque, qui ante populum Hebraeorum Christum viderunt, quasi facto significauerunt Gentes ante populum Hebraeorum ipsum agnitas: quod etiam Paulus dixit Iudaeis:

γὰρ ἀτιμάζει τὸν Χριστὸν, ὁ ἀναξίως αὐτῷ μεταλαμβάνων. καὶ προσάγαγε αὐτῷ, ἀντὶ μὲν χρυσοῦ, λαμπρότητα καθαρῶν πράξεων καὶ τιμῶν λόγων· ἀντὶ δὲ λιβάνου, προσευχῆν· ¹⁾ κατ- 1) Pl. 140, 2. ευθυδιῇ τῷ γὰρ, Φησιν, ἡ προσευχή μου, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου· ἀντὶ δὲ σμύρνης, ἐκκρίωσιν παθῶν, ἣτις μάλιστα συνέχει τὴν ἐστίαν τῆς ψυχῆς, καὶ εὐωδίας ἐμπίπλησι.

Σκόπει δὲ, ὅτι τῶν μάρτυρων ἐλθόντων εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ περὶ τῶ ἀστέρος εἰπόντων, εὐθὺς ἐθορυβήθη πᾶσα ἡ πόλις, καὶ ὁ προφήτης εἰς μέσον ἦγετο, καὶ ὁ τῷ τόκου τόπος ἐφαιεῖτο, καὶ ἄλλά τινα ἐγίνετο, τὰ κατὰ τὰς ἀγγραυλῆντας ποιμένας, τὰ κατὰ τὰς αἰνῶντας τὸν Θεὸν ἀγγέλους, τὰ κατὰ τὸν σύμεῶν, τὰ κατὰ τὴν αἰνάν, ὥστε ὁ λεγὼς ^{m)} ἀνέγραψε. ταῦτα δὲ ^{m)} Luc. 2, 3 seqq. ad 38. πάντα ἐτελεῖτο, ἵνα, καθὼς προειρήκαμεν, μὴ θύνωνται λέγειν ἐς ὕψερν ἰσδαῖοι, ὅτι ἐκ ἐγνωσαν, πότε γεγέννηται. καὶ γὰρ, ὡς Φησιν ὁ χρυσόμομος, ἄχρι συμπληρώσεως τῶν ἡμερῶν τῷ καθαρισμῷ, τετέστιν ἐπὶ τεσσαράκοντα ⁵⁾ ἡμέρας ἐν βηθλεὲμ ἦν τὸ παιδίον. καὶ εἰ μὴ ἐκόντες ἐκώφευον καὶ ἔμυον πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ ὁρώμενα, πάντως ἂν εἰσῆλθον εἰς βηθλεὲμ, καὶ εἶδον αὐτό. νῦν δὲ, πέρσαι μὲν ἀπὸ περάτων τῆς οἰκείας ἦλθον ἕως τῆς βηθλεὲμ, ἑβραῖοι δὲ παρακαθήμενοι τῇ βηθλεὲμ, ἐκ ἠθέλησαν εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, ἕδὲ ἰδεῖν τὰ παρὰ τῶν ὁρώντων θρυλλέμενα. καὶ γὰρ καὶ οἱ ποιμένες πᾶσιν, οἷς ἐνετύγχανον, ἀνήγγελλον, ὅτι εἶδον, ὡς εἴρηκεν ὁ ⁿ⁾ λου- n) Luc. 2, 18. κᾶς. οἱ μὲν τοι πέρσαι, πρὸ τῶ δήμου τῶν ἑβραίων ἰδόντες τὸν Χριστὸν, ἐσήμαναν, ὡς ἐν συμβόλοις, ὅτι τὰ ἔθνη πρὸ τῶ δήμου τῶν ἑβραίων ἐπιγνώσονται αὐτόν. ὅπερ καὶ ὁ παῦλος ἔλεγε πρὸς ⁶⁾ ἱε- 6)

Ε 3

δαίους

⁶⁾ πρὸς τὰς ἰσδαίας. Α.

daeis: Vobis quidem oportuit primum loqui verbum Dei: ex quo autem indignos vos iudicatis, ecce conuertimur ad gentes.

Vers. 12. *Et oraculo accepto — regionem suam.*

Antequam puerum vidissent, stella ducatum eis praestitit: postquam autem viderunt, angelus deinceps quasi iam sanctificatos alloquitur. Oraculo, inquit, accepto, hoc est, admonitione suscepta: Reuersi vero sunt, citius credentes tanquam fideles, in regionem suam: futuri doctores eorum, quae facta sunt. Nec ad Herodem redierunt: vt frustra se insidiari intelligeret, et ab incoepto desisteret.

Vers. 13. *Qui cum recessissent — Aegyptum.*

Complevis quadraginta diebus purificationis, sicut dicit Lucas, adduxerunt Iesum Ierosolyma, vt sisterent illum Domino, sicut scriptum est in lege domini. Et vt perfecerunt omnia, quae secundum legem domini erant: reuersi sunt in Galilaeam, in ciuitatem suam Nazaret. Et exinde statim angelus apparet Ioseph in somnis, iubens eos in Aegyptum fugere. Quae ergo Matthaeus, breuitatis amator, praetermisit, haec Lucas tanquam diligens conscripsit.

Quare autem non mansit Christus Nazaret, sic vt occidi non posset? Quia, si hoc factum esset,

7) ἦν, ante ἀναγινώσκον, habet Chrysostom. T. VII. p. 111. A. In reliquis consentit. Nemo tamen Criti-

δαίς· ὅτι ὑμῖν^{ο)} ἀναγκαῖον^{γ)} ἦν πρῶτον λαλῆ· ο)^{δ)} Αἱ. 13, 46.
Θῆναι τὸν λόγον τῷ κυρίῳ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίς^{ε)} ἑαυ-
τὸς ἐκρίνατε, ἰδὲ, σρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.

Verf. 12. Καὶ χρηματιζόμενοι — χώ-
ραν αὐτῶν.

Πρὸ μὲν τῷ ἰδεῖν τὸ παιδίον, αἰτῆρ αὐτὸς ὠδήγει·
μετὰ δὲ τὸ ἰδεῖν, ἄγγελος αὐτοῖς λοιπὸν, ὡς
ἀγιασθῆσιν, ὁμιλεῖ. χρηματιζόμενοι δὲ, ἀντὶ τῷ
παραγγελθέντες. ἀνεχώρησαν δὲ εὐπειθῶς, ὡς
πιστοί, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐσό-
μενοι διδάσκαλοι τῶν γεγενημένων, καὶ ἐκ ἀνέ-
καμψαν πρὸς ἡρώδην, ἵνα συνήσῃ, ὅτι μάτην ἐπι-
βλέυει, καὶ παυθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως.

Verf. 13. Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν! —
αἴγυπτον.

Πληρωθεῖσιν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τῷ κα-
θαρισμῷ, ὡς φησιν^{ρ)} ὁ λεβιῶς, ἀνήγαγον τὸν ἱ-^{ρ)} Luc. 2, 22.
σθὲν εἰς ἱεροσόλυμα, παραστῆσαι τῷ κυρίῳ, καθ-
ὡς γέγραπται ἐν νόμῳ κυρίου. καὶ, ^{ρ)} ὡς ἐτέλε-^{ρ)} Luc. 2, 39.
σαν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν νόμον κυρίου, ὑπέσρε-
ψαν εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν να-
ζαρέτ. καὶ λοιπὸν εὐθὺς ἄγγελος φαίνεται τῷ
ἰωσήφ κατ' ὄναρ, κελεύων φυγεῖν αὐτὸς εἰς αἴγυ-
πτον. ἃ τοίνυν, ὡς φιλοσύνητος, παρῆκεν ὁ
ματθαῖος, ταῦτα, ὡς ἀκριβοῦς, ὁ λεβιῶς ἀνέ-
γραψε.

Καὶ διατί ἐκ ἔμεινεν ὁ χριστὸς ἀνάλωτος ἐν
τῇ ναζαρέτ; διότι, εἰ τῷ γέγονεν, ἔλεγον ἂν

E 4

τινες

Criticus ex hoc loco importabit lectiones varian-
tes contextui sacro.

set, aliqui affirmassent humanitatem iuxta phantasiam tantum assumptam fuisse, humanis videlicet non subiectam affectibus. Atqui eos tantum pueros occidit Herodes, qui in Bethlehem, et in finibus eius erant, non qui in Nazaret. Sed praeuiderat Deus, si in Nazaret mansisset, indicandum Herodi: ideo etiam ab ipsa fugere iussit. In Aegyptum autem mittitur: simul quidem propter causam, quam dixit Euangelista, ut compleretur videlicet, quod dictum est a domino per prophetam dicentem: *Ex Aegypto vocavi filium meum*. Simul etiam, quia Babylonia et Aegyptus maximae erant officinae ad flammam omnis vitii, quod per orbem sparsum erat. Ab illa ergo Magos attraxit, in hanc autem intrauit, utramque volens ad rectam viam reduci. Hinc quoque docet nos, quod et fidelem statim a primordiis tentationes expectare oporteat. Vide enim, quomodo ipse statim a cunis appetitur insidiis, abique in exilium: fugit quoque mater ac Ioseph. Sed et Magi in modum fugientium clam discesserunt: omnesque iussi innumeras sustinuerunt tentationes: ut si quando rei spirituali operam dederis, atque in tentationes incideris, habeas exemplum: et ne moleste feras: Sed agnoscas, quod tentationes in sortem bonis operibus datae sunt: diabolo quidem in obstaculum adducente, Deo vero ad probationem eorum, qui illum diligunt, ordinante.

Vide autem rei nouitatem: Siquidem Palaestina insidiatur, Aegyptus vero seruat fugientem: ut discas, Deum tristibus laeta coniunxisse: nam ab utrisque sanctorum vita probatur, quod sane et hic

3) Aliquid hic deest. Hentenius habet *iussi*. Forte ergo οἱ δίκαιοι legerit. Sed πῖλοι, ἐνέπτοι, et simi-

τινες ἰσχυρῶς, ὅτι κατὰ Φαντασίαν ἐνηνδρώπη-
σε, μὴ υποκείμενος ἀνθρωπίνους πάθεσι. καὶ μὴν
τὸς ἐν βηθλεὲμ καὶ τοῖς ὀρίοις αὐτῆς παῖδας ἀνεῖ-
λεν ἡρώδης, ὃ μὴν τὸς ἐν ναζαρέτ· ἀλλὰ προεγί-
νωσκεν ὁ θεὸς, ὅτι μένων ἐν ναζαρέτ καταμηνυ-
θήσεται τῷ ἡρώδῃ· διὸ καὶ ἀπὸ ταύτης Φεύγειν
προσέταξεν. εἰς αἴγυπτον δὲ πέμπεται, ἅμα
μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἶπεν ὁ εὐαγγελιστῆς, ὅτι
ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τῆς κυρίας διὰ τῆς προ-
φήτης, λέγοντος· ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν
με· ἅμα δὲ, ἐπειδὴ ἡ βαβυλὼν καὶ ἡ αἴγυπτος
μάστιγα τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τῇ φλογὶ τῆς ἀσε-
βείας ἦσαν ἐκκεκαυμένα, τῇ μὲν, τὸς μάγους
ἀπέστειλε, τῆς δὲ αὐτὸς ἐπέβη, βεβλόμενος ἀμ-
φοτέρως διορθώσασθαι. διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἐντεῦ-
θεν, καὶ ὅτι χρὴ τὸν πιστὸν εὐθύς ἐκ προσιμίων
πειρασμοῦ προσδοκᾶν. ὅρα ὅτι ἐν αὐτὸν ἐκ σπαργά-
νων ἐπιβλεπόμενον καὶ Φεύγοντα πρὸς τὴν ὑπερ-
ορίαν· Φεύγει δὲ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ὁ ἰωσήφ. καὶ
οἱ μάγοι δὲ ἐν τάξει φυγάδων λεληθότως ἀνεχώ-
ρησαν. καὶ μυρίους ἅπαντες 8) ὑπέστησαν πειρα-
σμοὺς, ἵνα, ὅταν καὶ σὺ διακονῇς πνευματικῶ
πράγματι, καὶ περιπίπτῃς πειρασμοῖς, ἔχῃς
ὑπόδειγμα, καὶ μὴ δυσφορῇς, ἀλλὰ γινώσκῃς,
ὅτι πειρασμοὶ τοῖς ἀγαθοῖς πράγμασι συγκεκλή-
ρωνται, τῆς διαβολῆς μὲν εἰς ἐμπόδιον αὐτὸς ἐπε-
γείροντος, τῆς θεῆς δὲ παραχωρῆντος, εἰς δοκί-
μιον τῶν ἀγαπῶντων αὐτόν.

Καὶ βλέπε παράδοξον. παλαιστίνη μὲν ἐπι-
βλένει, αἴγυπτος δὲ σώζει τὸν Φεύγοντα· ἵνα
μάθῃς, ὅτι ὁ θεὸς τοῖς ἐπιπόνοις τὰ ἡδέα συνέζευξε,
καὶ ἀμφοτέρωθεν ὑφαίνεται τῶν ἀγίων ὁ βίος· ὁ

E 5

δη

similia, etiam non sunt aliena. Mox legitur
ἄγιοι.

hic factum est. Primum suspicio habita est de virgine: deinde ex partu gaudium. Rursum fuga in Aegyptum: postea autem illinc reuocatio. Iterum metus propter Archelaum: deinde requies in Nazaret. Necdum enim edendi miracula tempus erat. Nam si a prima statim aetate stupenda demonstrasset, nequaquam homo creditus esset, ut praediximus. In hunc enim finem nouem mensibus vtero gestatus, natus ac lacte nutritus est, caeteraque suo facta sunt ordine: ut per haec omnia facile eius incarnatio suscipiatur. Angelus autem deinceps virginem non nominat uxorem Ioseph, sed pueri matrem. Iam enim soluta erat suspicio, et Ioseph certior effectus, diuinum esse partum. Dicens autem: Fuge in Aegyptum, non promisit comitem se fore itineris, insinuans, quod magnum haberent viae comitem, puta puerum. Haec praeterea eius in Aegyptum relegatio, magnam dedit Aegyptiis occasionem familiaritatis. Postea enim omnes hi, suscepta euangelii praedicatione, plurimum gloriabantur animoque gestiebant, eo, quod fugientem dominum suscepissent.

V. 13. *Et esto — ad perdendum eum.*

Esto, hoc est, habita, conuersare. Haec autem audiens Ioseph, non passus est offendiculum. Nam intellexit, quod, quum angeli ministri essent ad ea, quae circa puerum agebantur, omnia administratorie fiebant: nec in his curiosum esse oportebat: sed facile ad omnia, quae Dominus iussisset, obedire.

V. 14. *Ille vero —* V. 15. *filium meum.*

Dictum illud: *Ex Aegypto vocaui filium meum* Iudaei de sua ipsorum reuocatione dictum asserunt.

Quibus

δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονε. πρῶτον, ὑποψία περὶ
 τὴν παρθένον, ἔτα, μετὰ τὸν τόκον, χαρὰ,
 πάλιν Φυγὴ εἰς αἴγυπτον, ἔτα ἐκείθεν ἀνάκλη-
 σις. αὐτῆς φόβος, διὰ τὸν ἀρχέλαον, ἔπειτα ἐν
 τῇ ναζαρετ ἀνεσις. ἔγω γὰρ ἦν τῷ θαυματουργεῖν
 καίρος. εἰ γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπεδείξα-
 το θαύματα, ἔκ ἀν' ἐπιτεύθῃ γεγονέναι ἀνδρω-
 πος, ὡς προέφημεν. διὰ τῷτο κύησις ἐνεάμηνος,
 καὶ γέννησις, καὶ γαλακτοτροφία, καὶ τὰ ἐξῆς,
 ἵνα διὰ πάντων εὐπαράδεκτος ἢ ἐνανθρωπήσις
 αὐτῷ γένηται. ἔκ ἔτι δὲ ὁ ἄγγελος ὀνομάζει τὴν
 παρθένον γυναῖκα τῷ ἰωσήφ, ἀλλὰ μητέρα τῷ
 παιδίῳ. ἐλύθη γὰρ ἡδὴ ἡ ὑποψία, καὶ πεπλη-
 ρωφόρητο λοιπὸν ἰωσήφ, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ τόκος.
 εἰπὼν δὲ, ὅτι Φεύγε εἰς αἴγυπτον, ἔκ ἐπηγγεί-
 λατο συνοδεύσειν αὐτοῖς, ἀνιττόμενος, ὅτι μέ-
 γαν ἔχουσι συνοδοιπόρον τὸ παιδίον, ὃ καὶ εἰς αἴγυ-
 πτον ὑπερορισθὲν, δέδωκε τοῖς αἰγυπτίοις ἀφορ-
 μὴν οἰκειώσεως. ὕστερον γὰρ ἅπαντες ἔτοι δεξά-
 μενοι τὸ κήρυγμα τῷ εὐαγγελίῳ, μέγα ἐφρόνουν
 ἐπὶ τῷ ὑποδέξασθαι Φεύγοντα τὸν κύριον.

Verf. 13. Καὶ ἴδι — τῷ ἀπολέσαι αὐτό.

ἴδι, ὁ ἐκεί, ἀντὶ τῷ οἴκει, διάτριβε. ταῦτα δὲ
 ἀκέρως ἰωσήφ, ἔκ ἐσκαυδαλίδῃ. συνῆκε γὰρ, ὅτι,
 ἐπεὶ ἄγγελοι διακονῶσιν εἰς τὰ κατὰ τὸ παιδίον,
 οἰκονομικῶς πάντα γίνεται, καὶ ὁ χρὴ περιεργά-
 ζεσθαι, ἔδὲ ἀντιλέγειν, ἀλλ' εὐπειθῶς εἰκῆν, οἷς
 ἀν' ὁ θεὸς κελεύει.

V. 14. Ὁ δὲ — V. 15. τὸν υἱόν μου.

Τὸ δὲ, ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου, περὶ
 τῆς ἀνακλήσεως ἑαυτῶν ἰουδαῖοι ῥηθῆναι λέγουσι.
 πρὸς

ἡ) ἐκεί, omittit. A. ...

Quibus nos dicimus, hanc quoque prophetiae normam esse, ut multa frequenter de aliis dicantur, et in aliis compleantur. Quemadmodum de Simone et Leui: *diuidam eos in Iacob, et dispergam eos in Israel*: Siquidem id posteris eorum accidit. Similiter et illud dictum ad Iacob: *Esse dominus fratrum tuorum, et adorent te filii patris tui*: non est in eo completum, maxime quum ipse timeret ac tremere, totiesque ante fratrem suum Esau genua flecteret: Sed in posteris eius completum est. Sic ergo et hic dicimus. Vter enim verius dici potest Dei filius, is ne qui vitulum adorauit, et initiatus est Beelphegor, filiosque suos ac filias daemoniis sacrificauit: an qui natura filius est, aequalis in honore cum eo, qui genuit?

† Hoc de ipso quidem Israel dicitur, ut asserit Nyssen; verum in multis exemplaribus non habetur, post publicatum videlicet euangelium, a Iudaeis reiectum.

Cap. II. De pueris interfectis.

V. 16. *Tunc Herodes — valde.*

Tunc, quando? Postquam videlicet, qui Iesu curam habebant, in Aegyptum fugerunt. Vsque ad id enim temporis circa curas alias occupatus fuit Herodes: vxore propria ac filiis molientibus
contra

1) Vide Chrysost. T. VII. p. 124. B. C.

2) Chrys. T. VII. p. 125. A. τῷ βεελφεγῶρ τελέμενος, et p. 162. D. τῷ βεελφεγῶρ ἐτελέσθησαν.

3) Inclusa in margine habet. A.

πρὸς ἑς¹⁾ Φαμέν, ὅτι καὶ τῷτο προφητείας νόμος
 ἐστὶ, τὸ πολλὰ πολλάκις ῥηθῆναι μὲν ἐπ' αἰῶνων,
 πληρωθῆναι δὲ ἐφ' ἑτέρων· ὡς τὸ ἐπὶ τῷ συμεὼν
 καὶ τῷ λευὶ ῥηθὲν, ὅτι²⁾ διαμεριῶ αὐτὸς ἐν ἰα-^{r)} Gen. 49, 7.
 κώβ καὶ διασπερῶ αὐτὸς ἐν ἰσραήλ. καὶ γὰρ
 ἐπὶ τῶν ἐκγόνων αὐτῶν ἐξέβη. καὶ τὸ ἐπὶ τῷ ἰα-
 κώβ δὲ εἰρημένον, ὅτι³⁾ γίνε κύριος τῷ ἀδελφῷ^{s)} Gen. 27, 29.
 σε καὶ προσκυνησάτωσάν σε υἱοὶ τῷ πατρός σε,
 ἕκ ἐπ' αὐτῷ τέλος ἔσχε. πῶς γάρ; τῷ δεδοκό-
 τος καὶ τρέμοντος καὶ μυριάκις προσκυνούντος
 τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ τὸν ἡσαῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐκγό-
 νων αὐτῷ. καὶ τὸ παρὰ τῷ νῶε δὲ λεχθὲν ἐπὶ
 τῷ χαναάν, ἐπὶ τῶν ἐκγόνων αὐτῷ πεπλήρωται.
 ἔτω δὴ κἀνταῦθα λέγομεν. τίς γὰρ ἀληθέστερος
 υἱὸς Θεοῦ; ὁ τὸν μόχον προσκυνήσας, καὶ τελε-
 θεῖς²⁾ τῷ βεελφεγῶρ, καὶ θύσας τὸς υἱὸς αὐ-
 τῷ καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις, ἢ ὁ φύ-
 σει υἱὸς καὶ ὁμότιμος τῷ γεγεννηκότι;

[Τῷτο³⁾ τῷ ἰωὴλ⁴⁾ μὲν ἐστὶν, ὡς ὁ⁵⁾ νῦν
 σης λέγει· ἐν πολλοῖς δὲ τῶν ἀντιγράφων ἔχ
 εὔρηται, παρ' ἰσραήλων ἐκβληθὲν, μετὰ τὸ εὐ-
 αγγέλιον.]

Κεφ. Β. Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παίδων.

Verf. 16. Τότε ἡρώδης — λίαν.

Τότε, πότε; μεθ' ὁδηλαδὴ οἱ περὶ τὸν ἰησοῦν
 ἔφυγον εἰς αἴγυπτον. αἶχει γὰρ τότε περὶ Φρον-
 τίδας ἑτέρας ὁ ἡρώδης ἀσχολέμενος, οἷα τῆς
 γυναῖκος αὐτῷ καὶ τῶν παίδων, συσκευασαμέ-
 νων.

4) Hentenius pro ἰωὴλ, videtur legisse, ἰῆλ, id est
 ἰσραήλ.

5) Gregorius Nyssenus.

contra eum infidias: sicque Magorum oblitus erat. Id autem diuina prouidentia factum est, ut in Aegypto puer seruaretur. Magi itaque angelo obedientes reuersi sunt: sed hic illusisse sibi credit, quia non indicauerant, sicut promiserant. Oportuit autem non irasci, sed timere et cogitare, quod frustra diligentiam adhiberet. Etenim prius quoque audierat: a Magis quidem, quod stella natum eum significasset, a pontificibus autem et scribis, quod prophetae de illo praedixerant. Ipse tamen maxime insaniebat, ut tandem eius ostenderetur malitia ac dementia.

Verf. 16. *Et — a Magis.*

Hinc ausi sunt quidam dicere, Christum fuisse duorum annorum, quando a Magis adoratus est: et stellam tempore natiuitatis eius apparuisse: duosque annos in itinerè Magorum consumptos esse. Chrysostomus vero silentium imponit haec astruentibus. Quomodo enim verisimile esset, ad duorum tempus annorum illos iter fecisse, etiam si per gentes, locaque extranea venissent? Qua etiam causa, qui Christi curam habebant, duobus annis in Bethlehem permanissent post censum, cuius gratia eo venerant? Sed dicit tanto tempore stellam antea apparuisse, quanto possent illi gradientes peruenire: statimque nato Christo adfuisse. Propter hoc enim stella tempus anticipauit, ut peruenientes, in fasciis eum inuenirent. Nam haec res erat plena mysterii. Incertum igitur, uenerintne hi ante pastores, an pastores, ante ipsos: utrumvis enim dixeris, secure dicere poteris.

Quod

καὶ ἐπιβεβλήν κατ' αὐτῷ, τῶν μάγων ἐπελάβετο, κατὰ θείαν πρόνοιαν, ἵνα διασωθῇ εἰς αἰγυπτον τὸ παιδίον. οἱ μὲν ἔν μάγοι, τῷ ἀγγέλῳ πειθόμενοι, ἀνεχώρησαν· ὁ δὲ ὑπέλαβεν, ὅτι ἐνέπαιζαν αὐτῷ, μὴ μηνύσαντες, ὡς ὑπέσχοντο. ἔδει δὲ, μὴ θυμωθῆναι, ἀλλὰ φοβηθῆναι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι μάτην σπεύδει. καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἠκαστε παρὰ μὲν τῶν μάγων, ὅτι ἀσῆρ τὸν γεννηθέντα μεμήνυκε· παρὰ δὲ τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, ὅτι προφῆται περὶ αὐτῷ προανεφώνησαν· ὁ δὲ μάλιστα μαίνεται, ἵνα δειχθῇ τέλος ἢ πονηρία καὶ ἀνομία αὐτῷ.

Verf. 16. Καὶ — παρὰ τῶν μάγων.

Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοί τινες εἶπον, δύο ἐνιαυτῶν εἶναι τὸν χρυσόν, ὅπηνίκα ὑπὸ τῶν μάγων προσεκυνήθη. Φανῆναι μὲν γὰρ τὸν ἀσῆρα ἅμα τῇ γεννήσει αὐτῷ, τὰς δύο δὲ ἐνιαυτὸς ἀναλωθῆναι κατὰ τὴν τῶν μάγων ὁδοιπορίαν. ὁ δὲ χρυσοστόμος, ⁶⁾ ἐπιτομίζει τὰς ἑτάω λέγοντας. πῶς γὰρ ἦν εἰς, διετὴ χρόνον αὐτὰς ὀδεύειν, εἰ καὶ δι' ἑθνῶν καὶ τόπων ἀσυνήθων ἐβάδιζον; τίος δὲ καὶ χάριν οἱ περὶ τὸν χρυσόν δύο ἐνιαυτὸς ἐμελλον ἐνδμεῖν τῇ βηθλεὲμ, μετὰ τὴν ἀπογραφὴν, ἥς χάριν ἦλθον ἐκεῖ; ἀλλὰ Φανῆναι μὲν τὸν ἀσῆρα πρὸ ⁷⁾ χρόνῳ, δι' ὅσῳ ἐμελλον ὀδεύοντες φθάσαι, καὶ ἐπιστῆναι αὐτίκα γεννηθέντι τῷ χρυσῷ. διὰ τῆτο γὰρ προέλαβεν ὁ ἀσῆρ, ἵνα φθάσαντες εὗρωσιν αὐτὸν ἐν σπαργανοῖς. τῆτο γὰρ ἦν τὸ παραδόξον. ὥς αἰδηλον, εἴτε ἑτοίμοι πρὸ τῶν ποιμένων, εἴτε πρὸ τέτων οἱ ποιμένες εἶδον τὸν χρυσόν. ὁπότερον γὰρ ἂν εἶποις, ἀκινδύνως ἐρεῖς.

Ἐ

7) πολλοῦ addit l. l. Chrylost. Forte τόσῳ.

Quod si a bimatu et infra iussit Herodes pueros interimi, ne mireris: suspicabatur enim, non statim apparuisse Magis stellam, sed fortassis puerum ante eius apparitionem natum fuisse. Ideo securitatis causa tempus anticipauit, et vsque ad fines Bethlehem caedem extendit, vt vndique, quod venabatur, concluderet, et vna cum intersectorum multitudine etiam Christum interficeret. Eos ergo, qui bimuli erant, occidit, vt tempus ampliationem haberet, sicut praediximus: illos vero, qui minoris erant aetatis, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. Itaque et tempus, quod a Magis didicit, obseruauit: et latitudinem alteram ipse adiecit. Restat igitur, vt verba illa, *secundum tempus, quod exquisierat a Magis*: non in eo, quod dicitur, a bimatu, intelligas: sed in eo, quod additur, et infra. Oportet enim post id, quod dicitur, a bimatu, distinctionem ponere: deinde totum, quod sequitur simul legere. Si enim, sicut dicunt, duorum annorum tempus expletum esse didicisset, nequaquam eos perdidisset, qui minoris erant aetatis.

Dubitant autem quidam, quam ob causam, quum Christus fugam arripuisset, curam non habuit puerorum, qui pro ipso iugulati sunt. Quibus nos dicimus multos iniuste agere: nullum autem iniuste pati. Omnis enim, qui iniuste pati videtur, aut patitur, vt propria diluat debita: et ita malum quidem sustinet, verum non iniuste, quin potius beneficio afficitur: aut vt coronae occasionem habeat: et ita quoque beneficium, propter tempestiuam mali tolerantiam, ob quam perpetuam referet requiem. Itaque, qui alteri irrogat iniuriam, facit quidem iniuriam: qui vero malum sustinet, nequaquam iniuria afficitur. Quia ergo hi pueri non propter ablutionem propriorum delictorum

Ἐι δὲ ἀπὸ διετῆς καὶ κατωτέρω τῆς παι-
 δας ὁ ἡρώδης ἀναιρεῖ, μὴ θαυμάσης. ὑπώπτευ-
 σε γάρ, μὴ εὐθὺς ἐραθῆναι τὸν ἀπέρα τοῖς
 μάγοις, ἀλλ' ἴσως προλαβεῖν, καὶ διὰ τῆτο,
 ἀσφαλείας ἕνεκεν, ἐπλάτυνέ τε τὸν καιρὸν, καὶ
 μέχρι τῶν ὁρίων τῆς βηθλεὲμ τὸν Φόνον ἐξέτει-
 νε, ἵνα συγκλείσῃ πανταχόθεν τὸ θήραμα, καὶ
 τῷ πλήθει τῶν ἀναιρουμένων συνανέλῃ καὶ τὸν
 χριστόν. καὶ τῆς μὲν διετῆς ἀναιρεῖ, ἵνα ἐχῇ
 πλάτος ὁ χρόνος, καθὼς εἰρήκαμεν· τῆς κα-
 τωτέρω δὲ φονεύει, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἡκρί-
 βωσε παρὰ τῶν μάγων. ὥστε καὶ τὸν χρόνον,
 ὃν ἔμαθε παρὰ τῶν μάγων, ἐτήρησε, καὶ
 πλάτος ἕτερον αὐτὸς προσέθηκε. λοιπὸν ἔν τῷ
 κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἡκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων,
 μὴ πρὸς τὸ, ἀπὸ διετῆς νοήσης, ἀλλὰ πρὸς
 τὸ, κατωτέρω σύνταξεν. καὶ γὰρ μετὰ τὸ
 ἀπὸ διετῆς σίζειν, εἴτα τὸ ἐξῆς ὅλον ἀναγι-
 νώσκειν. εἰ γάρ, ὥς Φασιν, ἔμαθε παρὰ τῶν
 μάγων διετῇ πληρωθῆναι χρόνον, ἐκ αὐτοῦ ἀνεί-
 λε τῆς κατωτέρω.

Ἀπορῆσι δὲ τινες, διατί, τῷ χριστῷ Φυγα-
 δευθέντος, περιώφθησαν οἱ παῖδες ἀδίκως ἀντ'
 αὐτῷ κατασφαττόμενοι. πρὸς ἃς λέγομεν, ὅτι
 πολλοὶ μὲν οἱ ἀδικῶντες, ἔδειξεν δὲ ὁ ἀδικέμενος.
 πᾶς γὰρ ἀδικεῖσθαι δοκῶν, ἢ διὰ λύσιν οἰκείων
 ἀμαρτημάτων πάσχει κακῶς, καὶ ἐκ ἀδικεῖται,
 εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἐυεργετῆται· ἢ δι' αἰφρομένην σε-
 φάνων, καὶ ὁμοίως ἐυεργετῆται, προσκαίρει κα-
 κοπαθείας αἰωνίαν ἀνάπαυσιν ἀντικειζόμενος.
 καὶ ὁ μὲν ἀδικῶν ἀδικεῖ· ὁ δὲ κακῶς πάσχων, ἐκ
 ἀδικεῖται. ἐπεὶ τοίνυν οἱ παῖδες ἔτοι διὰ λύσιν
 οἰκείων ἀμαρτημάτων ἐκ ἀνηρέθησαν, πρόδηλον,

clorum interemti sunt, manifestum est passos esse, ut occasionem, qua coronarentur, haberent, nec passos esse iniuriam. Fortassis autem et hi pueri probi futuri non erant. Si enim eos, qui peccant, Deus in vita sustinet, ipsorum expectans conuersionem: multo magis credendus est, eos, qui virtute magni futuri sunt, nequaquam vita priuare. Neque multo post puerorum interfector Herodes poenas dedit violentae caedis, acerba morte vitam soluens, prout scribit Iosephus.

V. 17. *Tunc completum est* — V. 18.

non sint.

Quando dicit, tunc completum est, quod dictum est, significat, hoc providente Deo factum esse, ac per prophetam praedicente, et ita fieri permittente, secundum suam gubernationem. Rhama nomen erat loci in Bethlehem. Nominauit autem Bethlehem Rachel, propter Rachel uxorem Iacob, quae in Bethlehem sepulta est. Postquam autem dixit, vox in Rhama audita est, subdus declarat, quae vox fuerit: quia lamentatio, ploratus, et fletus multus, propter crudelissimam puerorum extinctionem. Et noluit Bethlehem consolationem admittere, quia pueri sui non sunt, hoc est, non viuunt. Hinc autem calamitatis aperuit magnitudinem.

Vers. 19. *Mortuo* — Vers. 20. *pueri.*

Terram Israel simpliciter dixit Palaestinam. Quacrentes autem animam pueri, ut eam auferrent, et a corpore separarent, dicit eos, qui Herodem contingebant.

† Mor.

ὅτι δι' ἀφορμὴν σεφάνων πεπνύθασι, καὶ ἐκ ἡδ-
κῆθησαν. ἴσως δὲ καὶ ἐδ' ἐμελλον ἀπεβῆναι χρη-
στοί. εἰ γὰρ τὰς ἀμαρτάνοντας ἐκ ἐκκίπτει πολ-
λάκις ἀπὸ τῆς ζωῆς ὁ Θεός, ἀναμένων τὴν ἐπι-
σεφὴν αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον ἐκ αὐτῶν ἐριζοτόμησε
τὰς μέλλοντας ἐσεῖναι μεγάλας εἰς ἀρετὴν. οὐκ
εἰς μακρὰν δὲ καὶ ὁ παιδοκτόνος ἡρώδης δικὴν ἐδω-
κε τῆς τσιαούτης μισαιφονίας, πικρῶ *) θανάτῳ
καταλύσας τὸν βίον, ὡς ἰώσηπος ἱστορεῖ.

Verf. 17. Τότε ἐπληρώθη — V. 18.
οὐκ εἰσίν.

* Ἐνθα φησὶν, ὅτι τότε ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν,
δείκνυσιν, ὅτι τῆτο γέγονε, προειδότες τῷ Θεῷ,
καὶ προαναφωνήσαντες αὐτὸ διὰ τῷ προφήτου,
καὶ συγχωρήσαντες γενέσθαι δι' οἰκονομίαν. ῥαμα
μὲν ἔν, ὄνομα ἦν τόπος, ἐν βηθλεὲμ· ῥαχὴλ
δὲ, τὴν βηθλεὲμ ὠνόμασεν, ἀπὸ ῥαχὴλ, τῆς
γυναικὸς ἰακώβ, ταφείσης ἐν βηθλεὲμ. εἰπὼν
δὲ, ὅτι φωνὴ ἐν ῥαμα ἠκούσθη, ἐφερμηνεύει, τίς
ἦν ἡ φωνή, ὅτι θρῆνος καὶ τὰ ἐξῆς, διὰ τὴν
ᾠμοτάτην ἀναίρεσιν τῶν παιδίων. καὶ ἐκ ἡθέλεν
ἡ βηθλεὲμ παρηγορηθῆναι, διότι ἐκ εἰσὶ τὰ παι-
δία αὐτῆς, τετέστιν ἐ ζῶσιν. ἐντεῦθεν δὲ τὴν
ὑπερβολὴν τῷ πάθους ἐνέφηγε.

Verf. 19. Τελευτήσαντος — V. 20.
— παιδίου.

Τὴν ἰσραὴλ, ἀπλῶς εἶπε τὴν παλαιστίνην· ζη-
τῶντας δὲ τὴν ψυχὴν τῷ παιδί, τῷ ἐξαῖμα αὐ-
τῇ, καὶ διαζευξάμ τῷ σώματός φησι, τὰς πε-
ρὶ τὸν ἡρώδη.

F 2

†† Πι.

8) Ioseph. d. B. I. lib. I. cap. 21. p. 772. F.

† Mortem acerbam habuit Herodes. Febre enim, dysenteria, scabie, podagra ac verendorum putredine, generatione vermium, spirandi difficultate, ac tremore membrorum malam soluit animam.

V. 21. *Qui excitatus* — Vers. 22. *ire.*

Volebat quidem habitare in partibus Iudaeae: Si quidem Iudaea et Galilaea Palaestinae regiones erant. Verum propter Archelaum timuit illo ire, ne forte et ipse patrem imitaretur. Neque enim determinate significauerat angelus habitationis locum, ut fiduciam habere posset.

Scire autem oportet, quod, mortuo puero- rum interfectore Herode, quatuor filiis eius electis, diuisit caesar Augustus regnum ipsius: Archelao quidem Iudaeae regionem distribuit: aliis vero partes alias, sicut dicit Lucas. Eos autem reges Tetrarchas nominauit, quoniam quisque eorum quartae partis principatum tenebat. Quod si Lucas Pontium Pilatum Iudaeae praesidem scripsit, nihil mirum. Postmodum enim Archelao e regno propter accusationes eiecto, in posterum nemo rex, sed procurator dicebatur. Itaque Pilatus in praesidem Iudaeae sub Tiberio caesare a Roma missus est.

Vers. 22. *Oraculo autem accepto* —

V. 23. *Nazaret.*

Atqui si in Iudaeam ire metuebat propter Archelaum, oportebat et Galilaeam timere propter fratrem

*) Haec Hentenius in Codicis sui margine repererat. In neutro meorum comparent. Sunt autem repe-

† Πικράν⁹⁾ τελευτήν ἔσχεν ὁ ἡρώδης, πυρετῶ καὶ δυσεντερία, καὶ κνησμῶ καὶ ὄγκῳ ποδῶν, καὶ σήψει τῇ αἰδοίᾳ σκώληκας γεννώσῃ, καὶ δυσπνοία, καὶ τρόμῳ, καὶ σπασμῶ τῶν μελῶν, ἀποβρῆξας τὴν πονηρὰν ψυχὴν.

V. 21. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς — V. 22. ἀπελθεῖν.

Ἐβέλετο μὲν κατοικῆσαι ἐν ταῖς μέρεσι τῆς ἰσδαίας· χώραν γὰρ ἦσαν τῆς παλαιστίνης, ἥτε ἰσδαία καὶ ἡ γαλιλαία· διὰ δὲ τὸν ἀρχέλαον ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν, μήποτε καὶ αὐτὸς μιμησῇται τὸν πατέρα. ὃ γὰρ ἰδικῶς ἐσήμανεν ὁ ἄγγελος τὸν τόπον τῆς κατοικίας, ἵνα ἔχοι θάρσυν.

Χρὴ δὲ γινώσκεν, ὅτι τῇ παιδοκτόνῃ ἡρώδῃ τελευτήσαντος, τοῖς προκριθεῖσι τέσσαρσι τέττε παισὶ τὴν βασιλείαν αὐτῇ διείλεν ὁ καίσαρ αὐγουστος. καὶ τῷ μὲν ἀρχελαῶ, τὴν ἰσδαίαν χώραν ἀπένευμε, τοῖς ἄλλοις δὲ τὰς ἄλλας μερίδας, ὡς φησιν ὁ ¹⁾ λευκάς. ὠνόμασε δὲ αὐτὸς ²⁾ Luc. 3, 1. βασιλεῖς τετράρχαις, διότι ἕκαστος τετάρτης μερίδος ἦρχεν. εἰ δὲ ὁ λευκάς τὸν πόντιον πιλάτον ἡγεμονεύειν τῆς ἰσδαίας ἀνέγραψεν, ὃδὲν καινόν. ὕπερον γὰρ, ἀρχελαῖα τῆς βασιλείας ἐκπεσόντος ἐκ κατηγορίας, ἐκέτι βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπίτροπος, εἶπουν ἡγεμῶν, τῆς ἰσδαίας ὁ πιλάτος ὑπὸ τιβερίου καίσαρος ἀπὸ βώμης ἐξαπετάλη.

Vers. 22. χρηματιθεὶς δὲ — V. 23.

ναζαρέτ.

Καὶ μὲν, εἰ τὴν ἰσδαίαν ἐφοβήθη, δι' ἀρχέλαον, ὅδε φοβηθῆναι καὶ τὴν γαλιλαίαν, διὰ τὸν

F 3

ἀδελ-

repetita ex Theophylasto, e quo addidi. Vide edit. Paris. 1631. fol. p. 16. B.

trem eius Herodem, qui in ea Tetrarcha erat, sicut dicit Lucas. Verum Bethlehem, sita in Iudaea, suspecta erat.

Verf. 23. *Vt — vocabitur.*

Et vbinam hoc prophetae dixerunt? Neque quae-
ras: neque enim inuenies. Plurima enim pro-
pheticorum voluminum perierunt: partim quidem
per frequentes captiuitates: partim autem propter
Hebraeorum negligentiam: nonnulla quoque pro-
pter malitiam.

Cap. III. Primus Ioannes praedicauit regnum coelorum.

Cap. III. v. 1. *In diebus autem —
Iudaeae.*

In quibus diebus? Neque enim quando Iesus puer
adhuc ex Aegypto venit Nazaret, sed quum iam
triginta esset annorum, sicut narrat Lucas. Ve-
rum scripturae mos est; In diebus illis, dicere,
hoc est, sequentibus, de quolibet tempore: ma-
nifestando solum tempus illud, quo facta sunt,
quae narrare vult: quomodo nunc fecit
Euangelista, quae in medio sunt praetermittens.

Et quare post trigesimum annum venit Chri-
stus ad baptismum? Quia aetas haec solidae atque
perfectae prudentiae est. Quia enim futurum
erat, ut veterem transmutaret legem, nouamque
conderet: ad transmutandum autem et statuen-
dum

2) Ita vterque Codex. Hentenius id non expref-
sit. Mihi in mentem veniebat, ἀπολύτως, abso-
lute.

ἀδελφὸν αὐτῷ ἡρώδη, τετραρχῶντα αὐτῆς, ὡς
 φησι λεγῶς· ἀλλ' ἡ βηθλεὲμ ἦν ὑποπτος, ἐν
 τῇ ἰεδαία κειμένη.

Verf. 23. Ὅπως — κληθήσεται.

Καὶ ποῖοι προφῆται τοῦτο εἶπον, μὴ ζητήσης.
 ἔχ' εὐρήσεις γάρ. διότι πολλὰ τῶν προφητικῶν
 βιβλίων ἀπώλοντο, τὰ μὲν, ἐν ταῖς αἰχμαλω-
 σίαις, τὰ δὲ, καὶ ἐξ ἀμελείας τῶν ἑβραίων, τι-
 νὰ δὲ, καὶ ἐκ κακουργίας.

Κεφ. Γ. Πρῶτος ἰωάννης ἐκήρυξε
 βασιλείαν ὕψαν.

Cap. III. v. i. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις —
 ἰουδαίας.

Ἐν ποταῖς ἡμέραις; ἔ' γάρ, ὁπότε, παῖς ὢν ὁ
 ἰησοῦς, εἰς ναζαρετ ἦλθεν ἐξ αἰγύπτου, ἀλλ' ἐν
 τῷ τριακοσῷ αὐτῷ πάντως ἔτει, καθὼς ἰστορεῖ¹⁾ v) Luc. 3, 23.
 λεγῶς. ἀλλ' ἔθος ἐστὶ τῇ γραφῇ, τὸ ἐν ταῖς
 ἡμέραις ἐκείναις¹⁾ ἀνωλύτως λέγειν, ἐφ' ᾧ ἂν
 ἐτελέσῃ χρόνου, δηλώσῃ μόνον τὸν καιρὸν ἐκεί-
 νον, ἐν ᾧ γέγονεν, αἱ διηγέσασθαι βέλεται, καθ-
 ἅπερ καὶ νῦν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐποίησε, τὰ ἐν
 μέσῳ παραδραμών.

Καὶ διατί μετὰ τριακοσὸν ἔτος ὁ Χριστὸς
 ἦλθεν ἐπὶ τὸ βῶπτισμα; διότι ἡ ἡλικία αὐτῆ
 σερεῖ καὶ καθεστηκότος ἐστὶ φρονήματος. ἐπεὶ
 γὰρ ἔμελλε μεταποιεῖν μὲν τὸν παλαιὸν νόμον,
 νομοθετεῖν δὲ τὸν νέον, τὸ δὲ μεταποιεῖν καὶ νο-

F 4

μοθε-

lute. Ex Chrysostomo, qui haec tractat T. VII.
 p. 139. D. nihil in hanc rem efficitur.

dum tali opus erat sapientia: ideo tantam expectavit aetatem. Primum siquidem lubricas pertransiens aetates, nempe pueritiam, quae multam habet insipientiam: adolescentiam, cuius est vehementia voluptatum: iuventutem, in qua nimia est auaritia: postea in aetate virili, tam quoad corpus, quam quoad prudentiam, venit ad baptismum: ut ab hoc demonstratus, deinceps docere inciperet, signaque facere. Propter hoc enim etiam tunc Ioannes a Deo mittitur ad Iordanem, praedicans baptismum, ut baptismi causa multi concurrerent: et in medio multorum adstans Christus, testimonium acciperet, inferne quidem a Ioanne, superne vero a patre et spiritu sancto: et hinc eos attrahens, inciperet sacris initiare, miracula edere.

Vnde autem venit Ioannes? Ab interiori eremo. Ait enim Lucas: Factum est verbum domini super Ioannem, Zachariae filium, in deserto: et venit in regionem, quae circa Iordanem erat. Hanc igitur regionem, quae circa Iordanem erat, Matthaeus desertum nominavit Iudaeae. Duas siquidem inuuit eremos: vnā interiorem, a qua venit Ioannes: alteram, quae circa Iordanem erat, ad quam venit.

V. 2. *Et dicens — regnum coelorum.*

Poeniteat, inquit, vos errorum vestrorum: instat enim Christus, qui post me venturus est: nam hunc nominat hic regnum coelorum, utpote coelestem regem, secundum diuinitatem: qui si vos inuenerit resipiscentes, donabit peccatorum remissionem.

Vel

²⁾ κηρύσσειν. B.

³⁾ παρὶ τὸν. A.

μοθετεῖν τοιῶτε δεῖται φρονήματος, ἀνέμεινε ταύτην τὴν ἡλικίαν. διελθὼν γάρ πρότερον ταῖς ἐπισφαλῆς ἡλικίας, λέγω δὴ, τὴν παιδικὴν, ἐν ἣ πολὺ τὸ ἀνόητον, καὶ τὴν μερακιώδη, ἐν ἣ σφοδρὸν τὸ φιλήδονον, καὶ τὴν νεανικὴν, ἐν ἣ λίαν τὸ φιλοχρήματον, ἐν τῇ ἀνδρικῇ, κατὰ τε σῶμα καὶ φρόνημα, λοιπὸν ἦλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἵνα, ἀπὸ τέτε ἀναδειχθεῖς, ἐντεῦθεν ἀρξῇται τῷ διδάσκειν καὶ σημεῖα ποιεῖν. διὰ τοῦτο γάρ τότε καὶ ὁ ἰωάννης ὑπὸ θεῷ πέμπεται πρὸς τὸν ἰορδαίνην κηρύσσων ²⁾ βάπτισμα, ἵνα διὰ τὸ βάπτισμα συνδράμωσι πολλοί, καὶ ἐπισὰς ὁ χριστὸς μέσον πολλῶν μαρτυρηθῇ, κάτωθεν μὲν παρὰ ἰωάννη, ἀνωθεν δὲ παρὰ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ ἐντεῦθεν, ἐπισπασάμενος αὐτὸς ἀρξῇται μυσαγωγεῖν καὶ θαυματουργεῖν.

Καὶ πόθεν ὁ ἰωάννης παραγέγονεν; ἀπὸ τῆς ἐνδοτέρας ἐρήμου. Φησὶ γάρ ὁ λευκᾶς, ὅτι ^{x)} ^{x)} Luc. 3, 2, 3. ἐγένετο ῥῆμα θεῷ ἐπὶ ἰωάννην τὸν τῷ ζαχαρίᾳ υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν περίχωρον τῷ ἰορδαίνῃ. ταύτην τοίνυν τὴν περίχωρον ὁ ματθαῖος ἐρημον τῆς ἰσδαίας ὠνόμασε. δύο γὰρ νοῶμεν ἐρήμους· μίαν μὲν τὴν ἐνδοτέραν, ἀφ' ἧς ἦλθε δευτέραν δὲ, τὴν παρὰ ³⁾ τὸν ἰορδαίνην, ἐφ' ἣν ἐξῆλθε.

V. 2. Καὶ λέγων — ἡ βασιλεία τῶν ὀρανῶν.

Μετανοεῖτέ, φησιν, ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε. ἡγγικε γάρ ὁ χριστὸς, ὀπίσω μὲ ἐρχόμενος· τῷτον γὰρ νῦν ὀνομάζει βασιλείαν ὀρανῶν, ὡς βασιλεὺς ὀράνιον, κατὰ τὴν θεότητα, ὅς εὐρίσκων ὑμᾶς μετανοεῦντας, δωρήσεται ἅφεςιν τῶν ⁴⁾ ἡμαρτημένων.

F 5

H

⁴⁾ τῶν ἁμαρτημάτων. A.

Vel regnum coelorum; dicit politiam angelicam, quam Christus paulo post conditurus erat per Evangelica praecepta. Dicitur quoque regnum coelorum, fruitio coelestium bonorum. Significat et alia plura nomen varie significativum *regnum coelorum*, prout in sequentibus erit inuenire.

Verf. 3. *Hic — semitas eius.*

Vox clamantis, defectiua est oratio. Intelligitur enim: *vox*, subaudi, *est mihi viri, clamantis in deserto*, illa scilicet, quae est apud Iordanem. Clamantis autem, quae sequuntur: Parate viam domini, etc. Viam autem domini, et semitas eius, vocat animas, ad quas venturum erat verbum Euangelii: quas etiam parare exhortatur, siue mundare instrumento poenitentiae, affectionum spinas extrahendo, peccati lapides eiiciendo: et ita suaues ac molles ad ipsius susceptionem efficiendo.

Verf. 4. *Ipsa — mel siluestre.*

Meminit et vestis, et cibi eius, ostendens et pannum, et simplicitatem eorum: et per haec docens corporis minimam habendam esse curam, despiciendamque sumptuositatem. Ne quaeras autem, quis illi vestem texebat, aut vnde Zonam habebat. Multo enim magis admirandum est, quomodo in eremo a puero aëris inaequalitati per talem aetatem assuefactus est. Id autem unum scito, quod etiam illa, diuina ei prouisione subministrabantur: et ita afflictiones sufferendo perseuerabat.

Locu-

*) i. e. διαρκῶς ἐνεκαρτέρει τῇ ταλαιπωρίᾳ καὶ σκληραγωγίᾳ.

Ἡ βασιλείαν θρανῶν λέγει, τὴν πολιτείαν τῶν ἀγγέλων, ἣν ὁ χρ. τὸν ὅσον ἐπωνομιθεῖται ἐμελλε διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. λέγεται δὲ βασιλεία θρανῶν, καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἐν θρανοῖς ἀγαθῶν. δηλοῖ δὲ καὶ ἄλλα πλείονα τὸ ὅμοιον τῆς βασιλείας τῶν θρανῶν, πολυσήμαντον ὄν, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν.

Verf. 3. Οὗτος — τὰς τρίβους αὐτῆς.

Τὸ, φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐλλειπτικόν ἐστι. ἰστέται γάρ, ὅτι φωνὴ ἐξακρόταί μοι ἀνδρὸς βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, δηλαδή τῇ παρὰ τὸν ἱερδάνην· βοῶντος δὲ ταῦτα· ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίῃ καὶ τὰ ἐξῆς. ὁδὸν δὲ κυρίῃ καὶ τρίβους αὐτῆς καλεῖ, τὰς ψυχὰς, ὧν ἐπιβαίνειν ἐμελλεν ὁ λόγος τῆς εὐαγγελίᾳ, ἃς καὶ προτρέπεται ἐτοιμάζειν, ἥγεν καθαίρειν, τῷ ἐργασίῳ τῆς μετανοίας ἀνασπῶντας μὲν τὰς ἀκανθὰς τῶν παιδῶν, ἐκρίπτοντας δὲ τὰς λίθους τῆς ἀμαρτίας, καὶ ὅπως εὐθείας καὶ ὁμαλὰς αὐταῖς ἀπεργάζεσθαι πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῆς.

Verf. 4. Αὐτὸς — μέλι ἄγριον.

Ἐμνημόνευσε καὶ τῆς σαλῆς, καὶ τῆς τροφῆς αὐτῆς, δεκνύων τὸ λιτὸν καὶ σπένδον αὐτῶν, καὶ διδάσκων, μικρὰ μὲν φρατίζειν τῆς σώματος, καταφρονεῖν δὲ τῆς πολυτελείας. μὴ ζητήσης δὲ, τίς ὕφηνεν αὐτῷ τὸ ἔνδυμα, ἢ πόθεν ἔσχε τὴν ζώνην· ἐπεὶ θυμασιώτερον μᾶλλον, πῶς ἐν ἐρήμῳ νηπιόθεν αἷτος ἀναμαλίας μετὰ τοῦ αὐτῆς ἡλικίας ἐπάλασε· γέλασε δὲ μόνοι, ὅτι κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ἐκείνῳ τε ἐκτίσατο, καὶ ὅτι διήρκει ταλαιπωρούμενος.

Locustas vero quidam herbarum esse virgulta dixerunt: quidam autem herbam dictam locustam: alii vero ipsum insecti genus. Dicunt enim usque ad hodiernum diem, in illis partibus plerisque illud edere fumo siccatum: et ipsum inter animalia munda legislatorem annumerasse: habere autem grauem odorem, malumque gustum. Primum tamen potius tenendum est. Mel quoque sylvestre in petrarum scissuris ab agrestibus apibus conficitur: sed amarum est ac insuaue.

† Habitu etiam praedicabat, vestem gerens lugubrem. Dicunt autem camelum medium esse inter munda animalia et immunda: licet enim ruminet tanquam mundum, inferne tamen vngulam non habet fissam. Quia igitur Ioannes populum Iudaicum, qui misere mundus apparebat, ac Gentilem, qui immundus erat, ad Deum adducebat: idcirco pilos ferebat camelorum.

† Omnes sancti cincti a scriptura inducuntur: vel tanquam semper in opere positi; negligentes enim et delicati non cinguntur: vel quia concupiscentiae affectiones mortificauerunt. Pellis namque mortui animalis pars est.

Verf. 5.

6) Quo sensu habet Philo pag. 475.

7) Hoc et proximum scholium in margine sui codicis reperit Hentenius. Mei non agnoscunt. Est ex Theophylacto p. 17. 18.

8) Haec supplenda sunt apud Hentenium, qui tamen ἐκέρυσσε videtur legisse.

9) Forte κάρω reperit Hentenius.

Ἀκρίδας δὲ, τινὲς μὲν ἀκρέμονας ⁶⁾ βοτάνων εἶναι εἶπον, τινὲς δὲ, βοτάνην ἀκρίδα καλεμένην, ἄλλοι δὲ τὸ ζῶον αὐτό. Φασὶ γάρ, μέχρι καὶ σήμερον ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις πολλὰς εἶδεν αὐτὸ τεταριχευμένον. καὶ γὰρ μετὰ τῶν καθαρῶν ζώων καὶ τὸτο τάξαι τὸν νομοθέτην. ἔχειν δὲ δυσώδη καὶ ποίησιν γεῦσιν. κρεῖττον δὲ τὸ πρῶτον. μέλι δὲ ἀγρίον, τὸ ἐν ταῖς τῶν πετρῶν σχισμαῖς ὑπὸ τῶν ἀγρίων μελισσῶν γεωργούμενον, πικρὸν καὶ ἀνηδὺς ὄν.

†† Εἰς 7) μετάνοιαν ⁸⁾ παρεκάλει καὶ ἀπὸ τῆ σχήματος. πενδικὴν γὰρ εἶχε τὴν σολήν. λέγουσι δὲ, τὴν κάμηλον μεταξὺ εἶναι καθαρῶ καὶ μὴ. καθὸ μὲν γὰρ μηρυκίζει, καθαρὸν ἐστὶ καθὸ ⁹⁾ δὲ ἐκ ἑστὶ διχηλὸν κατὰ τῆς ὄνυχας, ἐκ ἑστὶ καθαρὸν. ἐπεὶ ἔν καὶ ὁ ἰωάννης, τὸν τε ¹⁾ καθαρὸν δοκῆντα λαόν, τὸν ἰσραϊκόν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἐθνικόν, προσῆγε τῷ Θεῷ, ²⁾ διὰ τὸτο εἴφορε τὰς τρίχας τῆς καμῆλης.

†† Πάντες οἱ ἅγιοι ἐξωσμένοι εἰσάγονται παρὰ τῇ γραφῇ, ὡς αἰεὶ ἐν ἔργῳ ὄντες. οἱ γὰρ ἀμελεῖς καὶ τρυφηλοὶ ὁ ζώννυνται. ³⁾ ἢ ὅτι ἐνέκρωσαν τὰ πόδια τῆς ἐπιθυμίας. τὸ γὰρ δέρμα, νεκρῶ ζῶε ἐπὶ μέσος.

Verf. 5.

¹⁾ Nescio, unde *misere* hauserit Hentenius. Forte pro τὸν τε, legit οἰκτρῶς. Nam *ἐλσεινῶς* nimis recedit. *Δεινῶς* vero prorsus alienum est.

²⁾ Hic auctior est Theophylactus.

³⁾ Hic omissum: ὡς νῦν οἱ σαρακηνοί. Nisi supra etiam omissa essent quaedam ab eodem scriba, crederem, metu Turcarum haec omissa esse, quod Codicem illis in locis scribebat.

Verf. 5. *Tunc* — Verf. 6. *peccata sua.*

Primum quidem baptizantis opinio spem omnibus erigebat. Erat enim pontificis filius, et nunc primum ab eremo descenderat, multis ornatus virtutibus, soloque visu non parum auertebat metum. Deinde autem noua praedicationis apparentia regnum coelorum annuntiabat: de quo tunc primum audiebant. Tertio vero, quod etiam magis vrgebat, prophetae Iesaias dictum illud: *Vox clamantis in deserto*, de illo praedixerat.

Et quomodo nullis Euangelista scribit, quod Ioannes turbis clamauerit: *Parate viam domini*: Sicut de illo propheta ait? Manifeste quidem nullus scribit. Verisimile est tamen et hoc clamauisse, quamquam scriptum non sit, utpote per se intellectum. Verum tamen etiam illud: *Resipiscite et facite fructus dignos poenitentiae* tantumdem valet, quantum: *Parate viam domini*. Est enim praeparatio ac repurgatio praedictae viae ipsa resipiscentia, ac virtutum fructificatio.

Exibant autem ad ipsum Ierosolyma ciuitas, siue Ierosolymitae: ita enim dixit Marcus. Quam autem habuerit virtutem Ioannis baptisma, quamque differentiam a baptismo, quod Christus statuit, diligenter apertum inuenies in explanatione Euangelii secundum Marcum. Nam in ea conuenientius visum est, rem hanc declarare, ubi scriptum est: *Praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum.*

Verf. 7.

Verf. 5. Τότε — Verf. 6. Τὰς ἀμαρ-
τίας αὐτῶν.

Ἀνεπτέρωσε γὰρ ἑπάντας, πρῶτα μὲν, ἡ τοῦ
βαπτίζοντος ὑπόληψις· ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱὸς,
καὶ ἄρτι πρῶτον ἐκ τῆς ἐρήμου κατέβη, πολλὰς
ἀρετὰς ἐπικυριζόμενος, καὶ ἀπὸ μόνης ὄψεως
πολλὴν ἀπήραρπτεν εὐλάβειαν· δεύτερον δὲ, ἡ
τῆς κηρύγματος καινοφάνεια· βασιλείαν γὰρ
θεανῶν κατήγγειλε, περὶ ἧς τότε πρῶτον ἠκη-
ρυγόν· τρίτον δὲ καὶ πλείον, ὁ προφήτης ἡσαΐας, τὸ,
Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, περὶ αὐτῆς προανα-
φωήσας.

Καὶ πῶς εἰδὲς τῶν εὐαγγελιστῶν ἀνέγρα-
ψεν, ὅτι ὁ ἰωάννης ἐβόησε πρὸς τῆς ὄχλους, ἐτοι-
μάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, ὥς ὁ προφήτης περὶ αὐ-
τοῦ φησι; ῥητὴς μὲν εἰδὲς ἀνέγραψε τῆτο, εἰκὸς
δὲ βρῆσαι μὲν αὐτὸν καὶ τῆτο, μὴ ἀναγραφῆναι
δὲ, ὥς ἐξωθεν νοόμενον. ἄλλως τε δὲ, τὸ μετα-
νοεῖτε, καὶ τὸ, ποιήσατε καρπὸν ἀξίον τῆς με-
τανοίας, ἴσα εἰσὶ τῷ, ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυ-
ρίου. ἐτοιμασία γὰρ καὶ ἀναγκαΐασις τῆς δηλω-
δατης ὁδῆς ἡ μετάνοια, καὶ ἡ καρποφορία τῶν
ἀρετῶν.

Ἐξεπορεύετο δὲ πρὸς αὐτὸν ἱεροσόλυμα ἡ
πόλις, εἴταν οἱ ἱεροσολυμίται. ἔτω γὰρ εἶπεν ὁ 1) γ) Marc. I, 5.
μαρτυρικός. ὁποῖαν δὲ δύναμιν εἶχε τὸ βάπτισμα τῆς
ἰωάννου, καὶ τίνα διαφορὰν πρὸς τὸ βάπτισμα
τὸ νομοθετηθὲν ὑπὸ τῆς χριστεῖς, ἀκριβῶς εὐρήσεις
ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς κατὰ μαρτυρὸν εὐαγγελίης. ἐπι-
τηδειότερον γὰρ ἦν, ἐν ἐκείνῃ ταύτῃ ἐρμηνευθῆ-
ναι, εἶδα καὶ τὸ, 2) καὶ κηρύσσων βάπτισμα 2) Marc. I, 4.
μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν.

Verf. 7.

Verf. 7. *Porro cum vidisset — ira.*

Iudaeorum genus variis appellatur nominibus. Si-
quidem Hebraei dicuntur ab Heber, vtpote lin-
gua eius vtentes, solius enim eius linguam serua-
uit Deus inconfusam: quia communicare noluerat
cum illis, qui turrin aedificabant. Ab hoc au-
tem descenderat Abraham. Israelitae vero dicti
sunt a Iacob, qui Deum in scala vidit, et Israel
appellatus est. Israel enim tantundem valet, quan-
tum, videns Deum. Iudaei autem a David:
quam postquam de tribu Iuda ad regnum elegit
Deus: eiusque posteris dedit, vt haereditario iure
regnarent: tribum illam claram reddidit, vtpote
ab eo tempore regiam: ita, vt etiam, qui ab aliis
tribubus descenderent, postea Iudaei quoque ab
hac, communi vocabulo, dicerentur.

His ita distinctis, dicere etiam oportet de
duabus Iudaeorum sectis, quae hic ponuntur.
Sadducaei in caeteris quidem Iudaei erant: ve-
rum spiritum, et angelos, ac resurrectionem mor-
tutorum negabant, neque omnino esse credebant.
Pharisei vero et ipsi quoque in caeteris Iudaei,
habebant quasdam obseruationes caeteris non com-
munes, vt ieiunium bino in hebdomade die: sub-
stantiae decimas, quas pauperibus erogabant: lo-
tiones ac purificationes vrceorum, paropsidum,
ac scyphorum, aliosque huiusmodi mores. Sic-
ut autem scribae siue legisperiti ac doctores aliis
praestan-

4) Respicit Genes. 11. Quid autem sit *χαλάνης*,
ignoro. Hentenius id praetermitit. Nescio,
vtrum sit corruptum vocabulum Hebraicum, an
Graecum. Forte *πλάνης* voluit. Ex Hebraicis
ללל et ללל nihil exscalpi potest.

Verf. 7. Ἰδὼν δὲ — ὀργῆς.

Τὸ γένος τῶν ἰσδαίων καλεῖται διαφόροις ὀνόμασι. λέγονται γὰρ ἐβραῖοι μὲν, ἀπὸ τῆς ἐβερ, ὡς κεχρημένοι τῇ διαλέκτῳ αὐτῇ. μόνος γὰρ ἐκείνος τὴν γλῶσσαν ἀσύγχυτον διετήρησεν ὁ Θεός, μὴ θελήσαντος κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον τῆς 4) χαλάνης οἰκοδομοῦσι. πρόγονος δὲ ἦν ἔτος τῆς αἰβραάμ. ἰσραηλῖται δὲ, ἀπὸ τῆς ἰακώβ, ὅς, ἰδὼν ἐν τῇ κλίμακι τὸν Θεόν, ἐπωνομάσθη καὶ ἰσραήλ. τὸ γὰρ ἰσραήλ, ὅρων Θεὸν ἐρμηνεύεται. ἰσδαῖοι δὲ, ἀπὸ τῆς 5) δαυὶδ, ὃν ἐκ τῆς ἰσδα φυλῆς ἐπιλεξάμενος ὁ Θεὸς εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτῆς καταγομένοις τὸ βασιλεύειν ἀποκληρώσας, ὀνομαστὴν ἄγαν τὴν φυλὴν ταύτην, ὡς τῆς λοιπῆς βασιλικῆς, ἐποίησεν, ὥστε καὶ τὰς ἐκ τῶν ἄλλων φυλῶν χρόνῳ ὑπερον ἰσδαῖος κοινῶς ἀπὸ ταύτης λέγεσθαι.

Τούτων ἔτι 6) εὐκρινθέντων, εἰπεῖν χρὴ καὶ περὶ τῶν προκειμένων δύο ἰσδαϊκῶν αἰρέσεων. οἱ σαδδουκαῖοι, τὰλλα μὲν ἰσδαῖοι ἦσαν, πνεῦμα δὲ ἁγίον καὶ ἀγγέλους καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετοῦσι, καὶ εἰς ὅλους εἰνά φασιν. οἱ φαρισαῖοι δὲ, καὶ αὐτοὶ τὰλλα μὲν ἰσδαῖοι, 7) εἶχον δὲ περιττάς τινας παρατηρήσεις, οἷον, νητεῖαν δις τῆς εβδομάδος, ἀποδεκατώσεις τῆς ἐσίας εἰς τὰς πένητας, βαπτισμὸς καὶ καθαρισμὸς ξερῶν καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἔθη. ὥσπερ δὲ 8) οἱ γραμματεῖς, εἶπεν 9) οἱ νομικοὶ καὶ διδάσκαλοι, διαφορώτεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, ἔτι δὴ καὶ οἱ φαρισαῖοι

5) ἀπὸ τῆς ἰσδα. B.

6) εὐκριθέντων. A. Male. Est enim ab εὐκρινέω, quod habet Xenoph. p. 513. E. Frequentius occurrit διευκρινεῖν.

7) ἦσαν, addit. A.

8) γὰρ, pro δέ. A.

9) οἱ, omittit. B.

praestantiores erant: ita sane et Pharisei ac Sadducaeï tanquam aliis superiores sese iactabant.

Hos igitur Ioannes accedere videns, ipsosque agnoscens: tum per inhabitantem in se gratiam, tum vero a veste habituque insigni, liberius eos arguit: siquidem fiduciam in eo habebat, qui se miserat. Miscet autem reprehensionis asperitati laudem: ut inde quidem humilientur, hinc autem consolationem accipiant. Nam ipsos alloquens, progenies viperarum appellavit. Sicut enim viperarum proles, quum pariuntur, suas occidunt matres, exeso earum ventre: ita sane et Iudaei suos patres spirituales, puta prophetas occiderant. Laudavit autem ipsos dicens: Quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? Apparebat enim, quod sola ipsorum prudentia.

Futuram vero iram dicit, vel quae a Romanis in obsidione futura erat: vel quae a Deo in die iudicii: quam, ad poenitentiam properando, fugiebant. Erumpendo igitur ad Phariseos ac Sadducaeos dirigit sermonem: eos autem spiritu discernens, haec illis dicebat, qui in Christum credituri erant, et ita praedictam iram omnino evasuri. Quod si Lucas haec turbis illum dixisse ait, ad se ut baptizarentur venientibus: nihil inde turberis. Verisimile est enim bis haec Ioannem dixisse: nunc quidem his, nunc vero illis. Admirabatur autem Ioannes magnam ipsorum mutationem: quomodo hi, qui prophetas occiderant, ipsum quoque non occiderent, sed magis ad poenitentiam venirent.

Vers. 3.

*) intell. ἐπ' ἐδελξεν.

ρισταῖοι καὶ σαδδουκαῖοι μέγα ἐφρόνεν, ὡς περὶ-
τότεροι τῶν ἄλλων.

Τέτρε προσιόντας ἰδὼν ὁ ἰωάννης, καὶ ἐπι-
γνὼς αὐτὲς, τῆτο μὲν, ἐκ τῆς ἐνοικίσης αὐτῶ
θείας χάριτος, τῆτο δὲ καὶ, ἐκ τῶν παρασῆμων
τῆς σοφῆς καὶ τῆ σχήματος, παρρησιασικώτερον
αὐτοῖς διαλέγεται. καὶ γὰρ ἐδάρξαι τῶ ἀποσεί-
λαντι αὐτόν. μίγνυσι δὲ τῇ αὐστηρίᾳ τῶν ἐλέγχων
καὶ ἔπαινον, ἵνα τῇ μὲν ταπεινωθῶσι, τῶ δὲ παρ-
ηγορηθῶσιν. ἤλεγξε μὲν γὰρ αὐτὲς, γεννηματα
ἐχιδνῶν τέτρε προσαγορεύσας. ὥσπερ γὰρ τὰ
γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν ἀποκτείνουσι τὰς ἑαυτῶν
μητέρας, διαβιβρώσκοντα τὰς τέταν γαστέρας
ἐν τῷ κυίσκεσθαι· ἔτω δὴ καὶ οἱ ἰουδαῖοι τὲς πνευ-
ματικὰς αὐτῶν πατέρας, τὲς προφῆτας, ἀπέ-
κτενον. ἐπήνεσε δὲ αὐτὲς, εἰπὼν, τίς ὑπέδειξεν
ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ἐνέφηνα
γὰρ, ὅτι· ἐδεῖς ἄλλος, ¹⁾ εἰ μὴ ἡ σύνεσις αὐτῶν.

Μέλλουσιν δὲ ὀργὴν λέγει, ἢ τὴν ἀπὸ βω-
μαίων ἐν τῇ πολιορκίᾳ, ἢ τὴν ἀπὸ θεῶ ἐν ἡμέρᾳ
κρίσεως, ἣν ἔφευγον ἐρχόμενοι εἰς μετάνοιαν.
προηγεμένως μὲν ἔν πρὸς τὲς Φαρισαίους καὶ σαδ-
δουκαῖς ἀπέτενε τὸν λόγον, ὡς δοκῶντας φρο-
νωτέρες· διὰ μέσθ δὲ αὐτῶν ἔλεγε ταῦτα πρὸς
τὲς μέλλοντας εἰς χριστὸν πιστεῦσαι, οἱ πάντως καὶ
τὴν δηλωθεῖσαν ὀργὴν ἐμελλον ἐκφυγεῖν. εἰ δὲ ὁ
λακῶς Φητὶν, ὅτι ἔλεγε ταῦτα ^{α)} τοῖς ἐκπερευο- ^{α) Luc. 3, 7:}
μένοις ἔχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, μὴ ταρα-
χθῆς. εἰκὸς γὰρ, δις ταῦτα τὸν ἰωάννην εἰπεῖν, νῦν
μὲν τέτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις. ἐκπλήττεται δὲ ὁ
ἰωάννης τὴν ἀθέοαν αὐτῶν μεταβολὴν, πῶς, ²⁾
προφητοκτόνοι ὄντες, ἐκ ἀναιρέσι καὶ αὐτὸν, ἀλλ'
ἐρχονται εἰς μετάνοιαν.

G 2

Verf. 8.

²⁾ γὰρ, interponit. B.

Verf. 8. *Facite — poenitentia.*

Quia ergo resipiscitis, scitote, quod non sufficit prauitatem duntaxat fugere: sed oportet virtutem quoque operari. Declina, inquit, a malo, et fac bonum.

Verf. 9. *Et ne — Abraham.*

Ne videamini, hoc est, ne velitis. Admonet autem, ne in cordibus suis dicant: Patrem habemus Abraham: et sufficit nobis ad virtutem, quod ab illo descendamus. Neque enim vllus oportet, de progenitorum virtutibus gloriari: quum ipsi negligentes sint de propriarum operibus virtutum.

Verf. 9. *Dico — Abrahae.*

Ne putetis, inquit, quod si vos absque fructu virtutum perieritis, nulli reliqui erunt Abrahae filii. Potest enim Deus de inanimatis his lapidibus suscitare filios ipsi Abrahae. Etenim ipsum quoque Isaac suscitauit ei, de inanimato ac lapideo Sarae vtero. Potest et alio modo dici. Ne gloriemini, quod originem habeatis ipsum Abraham. Neque enim hoc vestrum bonum opus est, sed Dei donum: qui potest, nempe omnipotens, de apparentibus his lapidibus, suscitare filios ipsi Abrahae.

Quidam autem dicunt eos, qui e gentibus crediderunt, his verbis insinuari: qui primum ad veritatem obdurati et insensati, postea per fidem, in filios adoptati sunt. Alii vero illos designari dicunt, qui tempore passionis Christi ob petrarum scissionem per fidem in filios adoptati sunt. Et hi autem et illi in Abrahae filios cooptati sunt,

vtpo-

Vers. 8. Ποιήσατε — μετανοίας.

Ἐπεὶ τοίνυν μετανοεῖτε, γινώσκετε, ὅτι ἐκ ἀρκεί-
 μόνον τὸ Φυγεῖν τὴν κακίαν, ἀλλὰ χρὴ καὶ ἀρε-
 τὴν ἐπιδείξασθαι· ἐκκλινον ^{b)} γάρ, φησιν, ἀπὸ ^{b)} Ρρ. 33, 15.
 κακῆς, καὶ ποιήσον ἀγαθόν.

Vers. 9. Καὶ μὴ — ἀβραάμ.

Μὴ δόξητε, ἀντὶ τῆς, μὴ θελήσητε. παρανεῖ δὲ,
 μὴ λέγειν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς, ὅτι πατέρα
 ἔχομεν τὸν ἀβραάμ, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν εἰς ἀρετὴν,
 τὸ ἀπ' ἐκείνου κατὰγεσθαι. ὁ χρὴ γάρ, μέγα
 φρονέοντας ἐπὶ ταῖς τῶν προγόνων ἀρεταῖς, αὐ-
 τὸς ἀμελεῖν οἰκείων κατορθωμάτων.

Vers. 9. Λέγω — ἀβραάμ.

Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι, εἰάν ὑμεῖς ἀπόληθε,
 ὡς ἄκαρποι ἀρετῆς, ἐκέτι ἔξει τέκνα ὁ ἀβραάμ.
 δύναται γάρ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀψύχων τέτων λίθων
 ἐγείρει τέκνα τῷ ἀβραάμ. καὶ γὰρ καὶ τὸν ἰσα-
 ακ ἐκ τῆς ἀψύχης καὶ λιθώδους μήτρας τῆς σάρ-
 ρος ἤγειρεν αὐτῷ. ἔσι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, μὴ
 κομπάζετε ἐπὶ τῷ ἔχειν ρίζαν γένους τὸν ἀβραάμ.
 τῆτο γὰρ οὐχ ὑμέτερόν ἐστι κατόρθωμα, ἀλλὰ
 Θεῷ δῶρον, ὃς δύναται μὴ μόνον ἐξ ἀνθρώπων,
 ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν φαινομένων τέτων λίθων ἐγείρει
 τέκνα τῷ ἀβραάμ, οἷα παντοδύναμος.

Τινὲς δὲ φασί, τὸς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας
 αἰνίττεσθαι τὸν λόγον, οἱ πεπωρωμένοι, καὶ ἀναί-
 διητοι ὄντες τῆς ἀληθείας πρότερον, διὰ τῆς πί-
 στως υἱοθετήθησαν ὕστερον. ἄλλοι δὲ λέγουσι, παρα-
 δηλῶσαι τὸς ἐν τῷ καιρῷ τῷ πάθους τῷ σω-
 τῆρος, ἀπὸ τῆς σχίζεσθαι τὰς πέτρας, διὰ πίστεως
 υἱοθετηθέντας. καὶ ἔτι δὲ, καὶ κείνοι τῷ ἀβραάμ

utpote cum ipso aeternae haereditatis participes. Proprie enim Abrahae filii sunt, qui virtutes eius imitantur, ac forte ipsius in regno coelorum digni habentur, siue ex Iudaeis sint, siue ex gentibus. Nam tanto maior est virtutis cognatio, quam sanguinis, quanto anima corpore praestantior est.

Verf. 10. *Iam — in ignem mittitur.*

†† Securis, euangelica est amputatio, quae amputat steriles ad virtutes et fidem Iudaeos a lege, nec tamen prorsus eradicat. Radix enim illorum lex, cui illorum loco inseruntur credentes. Arbores autem sunt Israelitae.

Quum iam eos terruisset dicens, quod nisi cauerent, a genere Abraham exciderent, auget adhuc metum. Non solum, inquit, a tali genere excidetis, verum etiam irremediabili modo, citius a praesenti vita excisi, etiam ibi in futuro poenam luetis. Securitatem enim figuratiue mortem appellauit: arbores autem homines: radices vero vitam ipsorum: ignem etiam dixit ipsius gehennae.

Quidam vero radicem interpretantur ipsum Abraham: arbores autem Iudaeos: qui ab ipso pullularunt: Securitatem quoque Christum, qui ipsos quidem excisurus erat, fructum ad Euangelii fidem non ferentes: inserturus autem illos, qui e gentibus crederent. Postquam ergo factum ipsorum terruit, ac cordis eorum duritiem timore cadendi a genere Abraham, excisione ac igne emolliuit:

3) Inclusa in marg. habet. A. Eadem omiserat Hentenius.

ὕιοθετήθησαν, ὡς τῷ κατ' αὐτὸν αἰῶνι κλήρε με-
ταλαχόντες. κυρίως γὰρ τέκνα τῷ ἄβραάμ εἰσιν,
οἱ τὰς ἀρετὰς αὐτῷ μιμῶμενοι, καὶ τῆς αὐτῆς
αὐτῷ καταξιόμενοι μερίδος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν
ἐβραῶν, καὶ ἐξ ἰσραήλ εἰεν, καὶ ἐξ ἔθνων. μίζων
γὰρ ἡ ἐξ ἀρετῆς συγγένεια τῆς ἐξ αἵματος οἰκειώ-
σεως, ὅσον καὶ ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα τῷ σώματι.

Verf. 10. Ἦδη — εἰς πῦρ βάλλεται.

[Ἀξίνη ³) μὲν, ἡ εὐαγγελικὴ τομὴ, ἐκτέμνεσθαι
τὰς ἀκάρπες εἰς ἀρετὰς καὶ πίσιν ἰσδαίεας ἀπὸ
τῷ νόμῳ, ὃ μὴ ἐκρίζωσα. ῥίζα γὰρ αὐτῶν ὁ νό-
μος, ᾧ αὐτ' ἐκείνων οἱ πισεύσαντες ἐγκεντρίζον-
ται. δένδρα δὲ οἱ ἰσραηλῖται.]

Φοβήσας δὲ ⁴) αὐτὰς, ὡς ἀποπεσεσμένους
τῷ γένει τῷ ἄβραάμ, εἰ μὴ πρόσέχοιεν, ἐπιτεί-
νει τὸν φόβον ἐτι. ὃ μόνον γὰρ, φησιν, ἀποπε-
σεῖτε τῷ τοιούτῳ γένει, ἀλλ', ὡς ἀνιάτοι λοιπὸν,
ταχέως ἀποκοπέντες τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ
ἐκεῖ τιμωρηθήσεσθε. ἀξίνην μὲν γὰρ, τροπικῶς
ὀνόμασε τὸν θάνατον· δένδρα δὲ, τὰς ἀνθρώπους·
ρίζαν δὲ αὐτῶν, τὴν ζωὴν. πῦρ δὲ εἶπε, τὸ τῆς
γεέννης.

Τινὲς δὲ ῥίζαν μὲν ἡρμήνευσαν, τὸν ἄβραάμ,
δένδρα δὲ, τὰς ἀναβλαψάντας ἐξ αὐτῷ
ἰσδαίεας, ἀξίνην δὲ, τὸν χριστὸν, ὃς ἔμελλεν ἀπο-
τεμεῖν μὲν αὐτὰς, μένοντας ἀκάρπες εἰς τὴν πί-
σιν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐγκεντρίσαι δὲ τὰς ἐξ ἔθνων,
ὅπως ἐν κατασείσας αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ
μαλάξας τῆς τῶν καρδίας τὸ σκληρὸν, τῷ
φόβῳ τῆς ἐκπτώσεως τῷ γένει ἄβραάμ, καὶ
τῇ ἐκτομῇ, καὶ τῷ πυρὶ, λοιπὸν εἰσάγει τὸν περὶ

G 4

τῷ

⁴) δὲ, omittit. A.

liuit: deinceps sermonem de Christo cum multa dignitate inducit, vt ipsi apparenti occurrerent.

V. II. *Ego quidem — Spiritu sancto.*

In poenitentiam, hoc est, propter poenitentiam, ipsos enim confitentes siue resipiscentes baptizabat, quia eos poenitebat: eratque tale baptismum poenitentiae demonstratio. Post se autem venturum dicit Iesum, ante quem ipse viam illi praeparabat, clamas: *Paraue viam domini*, vt supra narrauimus. Dixit quoque Christum se fortio-rem, vt pote diuinitati vnitum. Illud vero: *Non sum idoneus calceamenta portare*, excellentem eius, qui praedicabatur exprimit dignitatem. Tantumdem enim est ac si diceret: Neque inter extremos ipsius seruos numerari possum, propter magnitudinem diuinitatis ipsi vnitae: postremis siquidem seruis huiusmodi commissum est obsequium.

Reliqui vero Euangelistae, *corrigiam calceamentorum eius soluere* dixerunt: vt manifestum sit vtrumque dixisse: nunc quidem hoc, nunc vero illud. Dicens autem, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, palam fecit dominici baptismatis dignitatem. Meum, inquit, baptismum abstinentiam a peccatis operatur: illius vero, Spiritus sancti participem facit. Matthaeus sane, Marcus et Ioannes dixerunt, in Spiritu sancto. Lucas vero, in Spiritu sancto et igni: vnde rursus manifestum sit, et hoc, et illud baptismum variis dixisse temporibus. Nostri quidam maioribus hic sermo demonstrat, Spiritus sancti super apostolos in igneis linguis descensum. Tunc enim in Spiritu sancto et igni baptizati sunt. Post-

ea

5) ἀρχήν, pro ὑπερχήν. A.

τῷ χρεῖς λόγον, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπεροχῆς, ἵνα
Φανέντι προσδράμωσιν αὐτῷ.

Verf. 11. Ἐγὼ μὲν — πνεύματι ἁγίῳ.

Ἐἰς μετάνοιαν, ἀντὶ τῆς, διὰ τὴν μετάνοιαν.
ἐξομολογημένους γὰρ αὐτὰς, εἶπεν μετανοοῦντας,
ἐβάπτισε, διότι μετενόησαν. καὶ ἦν τὸ τοιοῦτον
βάπτισμα, ἀπόδειξις μετανοίας. ὀπίσω δὲ αὐ-
τῷ ἐρχόμενον λέγει τὸν ἰησοῦν, ὃ ἔμπροσθεν αὐ-
τὸς κατεσκεύαζε τὴν ὁδὸν αὐτῷ, βοᾶν, ἐτοιμά-
σατε τὴν ὁδὸν κυρίου, ὡς ἀνωτέρω ἐξηγησάμεθα.
ἰσχυρότερον δὲ αὐτὸν εἰρηκεν, ὡς ἠνωμένον θεότη-
τι. τὸ δὲ, ὃ ἐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βα-
ψάσαι, τὴν ὑπερβάλλουσαν ὅτι ὑπεροχὴν τοῦ κη-
ρυττομένου παρίσχει. λέγει γὰρ, ὅτι ἔδὲ εἰς τὰς
ἐσχάτους αὐτῷ δέλως ταγῆναι δύναμαι, διὰ τὸ
μέγεθος τῆς ἠνωμένης αὐτῷ θεότητος. τοῖς γὰρ
ἐσχάτοις οἰκέταις ἐπιτέτραπται ἡ τοιαύτη ὑπη-
ρεσία.

Οἱ δὲ λοιποὶ ^{c)} εὐαγγελισαὶ λῦσαι τὸν ἱμάν-
τα τῶν ὑποδημάτων αὐτῷ εἶπον, ὡς εἶναι δῆλον,
ὅτι καὶ ἀμφοτέρω ὁ ἰωάννης εἶπε, νῦν μὲν τῷτο,
νῦν δὲ ἐκείνῳ. εἰπὼν δὲ, ὅτι αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει
ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐδήλωσε καὶ τὴν τῷ δεσποτικῷ
βαπτίσματος ὑπεροχὴν. τὸ μὲν ἐμὸν, Φησι, βά-
πτισμα ἀποχὴν ἀμαρτιῶν ἐνεργεῖ, τὸ δὲ τέτῳ
μετοχὴν πνεύματος ἁγίου παρέχει. ματθαῖος
μὲν ἔν καὶ ^{d)} μάρκος καὶ ^{e)} ἰωάννης εἶπον, ὅτι ἐν
πνεύματι ἁγίῳ. λευκάς δὲ, ὅτι ἐν πνεύματι ἁγίῳ ^{e)} ἰο. 1, 33.
καὶ ^{f)} πυρί. καὶ δῆλον πάλιν, ὅτι καὶ τῷτο, καὶ ^{f)} Luc. 3, 16.
κεῖνο εἰρηκεν ὁ βαπτιστής, ἐν διαφόροις καιροῖς. ἐμ-
φαίνει δὲ ὁ λόγος προηγεμένως μὲν τὴν τῷ ἁγίῳ
πνεύματος, ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐπὶ τῆς
ἀποστόλης καθέδον· τῆν καὶ αὐτὰ γὰρ ἐν πνεύματι
ἁγίῳ καὶ πυρί ἐβαπτίσθησαν· ἔπειτα δὲ καὶ τὸ

c) Marc. 1, 7.
Luc. 3, 16. Io.
1, 27.

d) Marc. 1, 8.

e) Io. 1, 33.

f) Luc. 3, 16.

ea vero idem operatur constitutum a Christo baptisma. Etenim cuique baptizato aduolat Spiritus sanctus non solum ipsum sanctificans, verum etiam inuisibiliter animae eius sordes consumens. Non sum autem idoneus, hoc est, *non sum dignus*: ita enim scripsit Ioannes.

† Ipse vos baptizabit. Per metaphoram dilectionis, gratiae abundantiam refert Baptista. Et ignis repetitione, gratiae vehementia ac incomprehensibilitas demonstratur.

Verf. 12. *Cuius — inextinguibili.*

Ex his demonstrat, quod iudex etiam sit futuri seculi. Et aream quidem vocat vniuersalem orbis Ecclesiam, ad quam omnes operatores a domini providentia conducuntur. Ventilabrum autem iustum eius iudicium, quod eos sane, qui omni iniquitatis vento agitantur, quasi paleaceos, tradit igni gehennae inextinguibili: illos vero, qui virtutum habent grauitatem, in apothecam coelestium tabernaculorum colligit.

Nunc siquidem in area mixta sunt triticum et palea: tunc autem omnino discernentur, quando frumentum in apothecam deferendum est. In manu autem sua dixit, eo quod promptus ac paratus est ad diiudicandum. Vide autem quod postquam baptizauerit in Spiritu sancto, expurgat adhuc aream suam, ne suscepto baptismo torpeas.

Verf. 13.

6) ἀσπάρτος, omittit. A.

7) Inclusa in margine habet. A. Omittit. B.

8) ἔτος, abest. A.

νομοθετηθὲν ὑπὸ χριστοῦ βάπτισμα. καὶ γὰρ ἐφίπταται παντὶ βαπτιζομένῳ πνεῦμα ἅγιον, οὐ μόνον ἀγιάζον, ἀλλὰ καὶ ὡς πῦρ εὐσείτως ὧ ἀναλίσκον τὸν ῥύπον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. ἔκ ἐμὶ δὲ ἱκανὸς, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐμὶ ἅγιος. ἔτω γὰρ ἔγραψεν ὁ 8) Ἰωάννης.

g) Io. I, 27.

[Αὐτὸς 7) ὑμᾶς βαπτίσει· τῇ μεταφορᾷ τῆς λέξεως τὸ δαφιλεῖς τῆς χάριτος ἐμφαίνει ὁ βαπτισμὸς, καὶ τῇ ἐπεξηγήσει τὸ πῦρ πάλιν, τὸ σφοδρὸν καὶ ἀκάθεκτον τῆς χάριτος ἐνδείκνυται.

Verf. 12. Οὐ — ἀσβέσω.

Ἐκ τέτων περιπτώσεων, ὅτι καὶ κριτὴς ἐστὶν ἕτος 8) τῶ μέλλοντος αἰῶνος. καὶ ἄλωνα μὲν ὀνομάζει τὴν πάνδημον ἐκκλησίαν τῆς εἰρημένης, εἰς ἣν πάντες οἱ γεωργηθέντες ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς ἐπιμελείας συναΐγονται· πῦρον δὲ, τὴν δικαίαν αὐτοῦ κρίσιν, ἥτις τῶς μὲν παντὶ ἀνέμῳ τῆς ἀμαρτίας ἐπιπνιγμένους, ὡς ἀχυρώδεις, ἐκδίδωσι πυρὶ ἀσβέσω τῆς γενένης, τῶς δὲ βάρος ἔχοντας 9) ἀρετῆς, συλλέγει εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν θείων σκηνῶν.

Νῦν μὲν γὰρ, ὡς ἐν ἄλῳ, ἀναμῖξ ὁ σῖτος καὶ τὸ ἄχυρον· τότε δὲ, πολλὴ ἔσται 1) ἡ διάκρισις, ὅτε μέλει ὁ σῖτος εἰς τὴν ἀποθήκην συγκομιδῆναι. ἐν τῇ χειρὶ δὲ αὐτοῦ εἶπε, διὰ τὸ εἶναι πρόχειρον καὶ ἕτοιμον εἰς τὸ διακρίναι. ὅρα δὲ, ὅτι μετὰ τὸ βαπτίζειν ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, διακαθαίρει τὴν ἄλωνα, ἵνα μὴ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐραθυμήσῃς.

Verf. 13.

9) τῆς, addit. B.

1) ἐστὶν ἡ. B.

Vers. 13. *Tunc — ab eo.*

Cum seruis venit dominus: sed illi quidem, ut poenitentiae actus demonstrarent accesserunt, ipse vero ut populo manifestaretur. Ita enim dixit Ioannes, quod ut manifestaretur Israeli.

Vers. 14. *Ioannes autem — ad me.*

Cognouit quis esset per inhabitantem in se Spiritum sanctum. Ait enim Ioannes Euangelista: *Videt Ioannes Iesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi, etc.* Nunc vero prohibebat ipsum dicens: *mihi opus est ut abs te baptizer*: ego peccatis obnoxius, ab eo, qui peccare non potest: in nuda aqua baptizans, ab eo qui baptizat in Spiritu sancto et igni: seruus a domino: homo a Deo, et tu tamen e diuerso venis ad me? Alii enim per interrogationem legunt verba illa, tu venis ad me? Theologus autem Gregorius per affirmationem quasi prophetantis ac dicentis: *Sequeris me qui occidar*, hoc est, occideris et tu.

Vers. 15. *Respondens — modo.*

Desine modo impeccabilitatis ac diuinitatis meae velamenta obtendere: neque enim sunt haec praesentis temporis: Sed dispensatorio modo a te baptizor. Quemadmodum enim propter homines homo factus sum, ut tanquam homo fallam diabolum
ipsum

²⁾ παρεγένοντο, A.

³⁾ Pro ἀκολούθεις et ἀναμῆ, quod repereram, dedi, ἀκολούθηταις et ἀναμειθήσῃ.

Verf. 13. Τότε — ὑπ' αὐτοῦ.

Μετὰ τῶν δέλων ὁ δεσπότης· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ἵνα μετανοήσωσι, ²⁾ παρεγίνοντο· ὁ δὲ, ἵνα ἀναδειχθῇ τῷ λαῷ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἰωάννης εἶπεν, ὅτι ἵνα ^{h)} φανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ.

h) Io. 1, 31.

Verf. 14. Ὁ δὲ ἰωάννης — πρὸς με.

Ἔγνω, τίς ἦν, ὑπὸ τῆς ἐνοικῆντος αὐτῷ θείου πνεύματος. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης, ὅτι βλέπει ⁱ⁾ ὁ ἰωάννης τὸν ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς ⁱ⁾ Io. 1, 29, αὐτόν, καὶ λέγει· ἴδε ὁ ἀμνὸς τῆς θεᾶς, ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τῆς κόσμου, καὶ τὰ ἐξῆς. νῦν δὲ διακάλυεν αὐτόν, λέγων· ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. ἐγώ, ὁ ὑπεύθυνος ἁμαρτίαις, ὑπὸ τῆς ἁναμαρτητήτος, ὁ βαπτίζων ἐν ψιλῷ ὕδατι, ὑπὸ τῆς βαπτίζοντος ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, ὁ δοῦλος, ὑπὸ τῆς δεσπότης, ὁ ἄνθρωπος, ὑπὸ τῆς θεᾶς· καὶ σὺ λοιπὸν ἀνάπαλιν ἐρχη πρὸς με· οἱ μὲν οὖν ἄλλοι κατ' ἐρώτησιν ἀναγινώσκουσι τὸ, καὶ σὺ ἐρχη πρὸς μέ; ὁ θεολόγος δὲ γρηγόριος κατὰ ἀπόφασιν, ὡς προφητεύσαντος, ὅτι ἀκολουθήσεις μοι ἀναιρεμένῳ, τετέστιν ³⁾ ἀναιρεθῆσθαι καὶ σὺ.

Verf. 15. Ἀποκριθεὶς — ἄρετι.

Παραχώρησον τόγε νῦν ἔχον, μὴ ⁴⁾ προβαλλόμενος εἰς παραίτησιν τὰ τῆς ἐμῆς ἁναμαρτησίας καὶ θεότητος. νῦν γὰρ ἔκ ἐστι τέτων καιρός· ἀλλ' ὁικονομικῶς ὑπὸ σῆς βαπτίζεμαι. ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς ἀνθρώπου γεγονότα ἄνθρωπος, ἵνα ὡς ἄνθρωπος καταβα-

4) Particulam negativam μὴ, quam sensus postulabat, addidi.

ipſos decipientem: ita propter ipſos, ſicut ipſi baptizor: vt in aquis eorum ſordes ſepeliam, qui regenerandi ſunt per aquam et ſpiritum. Simul autem et hoc diſpenſatorię ago, vt videlicet per baptiſinum populo demonſtrer.

Verſ. 15. *Sic — iuſtitiam.*

Sic congruit vt compleam omne Dei praeceptum: hic enim iuſtitiam praeceptum Dei appellat. Omnia, inquit, quae iuſſit lex compleui praecepta. Solum nempe id reliquum eſt, vt baptizer. Sic itaque decet, vt compleam omnem iuſtitiam, videlicet per baptiſinum: vt quia vetus Adam vnicum non compleuit praeceptum: ego nouus Adam pro ipſo omnia adimpleam, illiusque poſteritatem perficiam, et a condemnatione quam ille a ſe deſcendentibus diſtribuit, illos liberem, qui me imitabuntur. Praeceptum autem erat Dei, et baptiſmus Ioannis. Ait enim: qui miſit me ad baptizandum in aqua, etc.

Verſ. 16. *Tunc — aqua.*

Dicunt aliqui, quod vnumquemque baptizatorum, in aquam ad collum vsque immiſſum detinebat, quousque peccata ſua confeſſus eſſet, et poſt confeſſionem aſcendebat de aqua. Chriſtus autem quum peccatum non haberet, non eſt detentus

2) Chryſoſtom. T. VII. p. 140. B. τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν.

6) In his oſſendo. Particula ἔργον enim ſimilia iungit. Diſſimilia autem πληρῶσαι et διὰ τῆς βαπτισθῆναι. Conſilio igitur, leui mutatione, διὰ τῆς βαπτισθῆναι.

παβαλῶ τὸν καταβαλόντα αὐτὸς διάβολον· ἔγω
 δι' αὐτὸς, ὡς αὐτοί, βαπτίζομαι, ἵνα ἐνθάψω τοῖς
 ὕδασι τὸν ῥύπον τῶν μελλόντων ἀναγεννηθῆναι
 δι' ὕδατος καὶ πνεύματος. ἅμα δὲ καὶ ἑτερόν τι
 οἰκονομῶ, τὸ ἀπο τῆ βαπτίσματος ἀναδειχθῆ-
 ναί με τῷ λαῷ.

Verf. 15. Οὕτω — δικαιοσύνην.

Οὕτως ἀρμόζει μοι, πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν
 Θεῷ. δικαιοσύνην γάρ νῦν, τὴν⁵⁾ ἐντολὴν τῆ Θεῷ
 λέγει. πᾶσας τὰς ἐντολάς, φησιν, ἐξεπλήρω-
 σα, ὅσας ὁ νόμος ἐκέλευσεν· αὕτη δὲ μόνη ὑπε-
 λείφθη, ἡ περὶ τῆ βαπτισθῆναι· λοιπὸν ἔν ἔγω
 πρέπει μοι πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν, ἥ γε, ⁶⁾
 διὰ τῆ βαπτισθῆναι· ἵνα, ἐπεὶ ὁ παλαιὸς ἀδάμ
 τὴν μίαν ἐντολὴν ἐκ ἐπλήρωσεν, ἐγὼ λοιπὸν, ὁ
 νέος ἀδάμ, ἀντ' αὐτῆ πληρώσω πᾶσας, καὶ
 ἀναπληρώσω τὸ ἐκείνῃς ὑπέσχημαι· καὶ ἡς ἐκεῖνος
 πάλαι καταδίκης τοῖς ἐξ αὐτοῦ μετέδωκε, ταύ-
 τῃς ἐγὼ νῦν ἀπαλλάξω τὰς ἐξ ἐμοῦ. ἐντολὴ δὲ
 ἦν Θεῷ, καὶ τὸ ἰωάννης βάπτισμα. εἶρηκε γὰρ
 αὐτὸς, ὅτι ὁ^{κ)} πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ^{κ)} Io. I, 33.
 ἐκεῖνός μοι εἶπε, καὶ τὰ ἐξ ἧς.

Verf. 16. Τότε — ὕδατος.

Φασί τινες, ὅτι ἕκαστον τῶν βαπτιζομένων, χα-
 λῶν ὁ βαπτιστὴς ἄχρι τρυχέλης, κατεῖχεν αὐ-
 τόν, ἕως ἂν⁷⁾ ἐξομολογήσατο τὰς ἁμαρτίας αὐ-
 τῆ, καὶ τότε ἀφεθεὶς ἀνέδυεν ἀπὸ τῆ ὕδατος·
 ὁ δὲ χριστὸς, μὴ ἔχων ἁμαρτίαν, ἐκ ἐνεβρά-
 δυνε

7) Coniici possit, ἐξομολογήσατο, etsi non ignoro,
 memorari exempla particulæ ἂν cum Indicativo.

tus in aqua: et ob hanc causam aiunt Euangelistam dicere, quod statim ascendit de aqua.

Verf. 16. *Et ecce — complacitum est.*

Veteris Adam inobedientia paradysum nobis clausit: noui autem obedientia coelum nobis aperuit. Maiorem enim bonorum fruitionem nobis acquisiuit, quam fuerit perditio. Et vide quo pacto Christus populo demonstratus est: clare videlicet ac manifeste. Postquam enim Ioannes de ipso turbis praedixerat, ac sensim ad huius dicta animum aduertebant: ut viderunt etiam ipsum quasi vnum de populo baptizari, offendiculum passi sunt. Et ideo coeli quidem aperiuntur, ostendentes, quod ab ipsis descenderit columba, ut super eum vocem deriuaret, ne ipsam de Ioanne testificari putarent. Et ita pater testimonium dedit filio: Spiritus sanctus vero super eum descendit, quasi digito demonstrans hunc esse, de quo ferretur testimonium. In specie autem columbae. Hoc enim animal in multis Spiritum sanctum imitatur. Siquidem homini amicum est: nec facile irritatur ad iram: pullis quoque priuatum patienter sustinet, neque minus ad eos, qui se priuauerunt, accedit: mundissimum etiam est, et bono gaudet odore.

Huius quoque columbae figura erat illa, quae Noë finem diluuii nuntiauit. Quemadmodum enim tunc erat diluuium ab aqua, ita et nunc a peccato: et sicut illa denuntiauit cessationem illius diluuii, ita et ista huius praesentis. Aperti sunt autem coeli, et super baptizatum descendit Spiritus

*) ἐβράδυνε. A.

δυνε ⁹⁾ τῷ ὕδατι, καὶ τούτου χάριν ⁹⁾ εἰπεῖν τὸν
 εὐαγγελιστὴν, ὅτι εὐθὺς ἀνέβη ἀπὸ τῆς ὕδατος.

Verf. 16. Καὶ ἰδὲ — εὐδόκησα.

Ἡ μὲν παρακοὴ τῆς πάλας ἀδάμ οὐπέκλεισεν ἡμῖν
 τὸν παραδείσον, ἡ δ' ὑπακοὴ τῆς νέου, ἠνείχε τὰς
 ἔρανας, περιποιησάμενα ἡμῖν ἀπόλαυσιν μέζονα
 τῆς ἀπολαυσίας. ἔρα δὲ, πῶς ὁ χριστὸς ἀνα-
 δείκνυται τῷ λαῷ λαμπρῶς τε καὶ μεγαλοπρε-
 πῶς. ἐπεὶ γάρ ὁ ἰωάννης προσεῖπε περὶ αὐτῆς τοῖς
 ὄχλοις, καὶ ἡρέμα τέτω προσεῖχον, ὡς εἶδον καὶ
 αὐτὸν βαπτιζόμενον, ὡς ἓνα τῶν πολλῶν, ἐσκαυ-
 δαλίωσαν. καὶ λοιπὸν ἀνοίγονται μὲν οἱ ἔρανοί,
 δεικνύοντες, ὅτι ἐξ αὐτῶν κατήλθε καὶ ἡ περι-
 τερά, καὶ ἡ Φωνή. κάτεισι δὲ ἡ μὲν Φωνή, ἵνα
 μάθωσιν οἱ παρόντες, τίς ἐστὶν ὁ βαπτιζόμενος·
 ἡ δὲ περιτέρα, ἵνα ἐλκύσῃ τὴν Φωνὴν ἐπ' αὐτὸν,
 καὶ μὴ νομίσωσιν, ὅτι περὶ ἰωάννη μαρτυρεῖ ἡ
 Φωνή. καὶ ὁ μὲν πατήρ ἀνωθεν ἐμαρτύρησε περὶ
 τῆς υἱῆς· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη ἐπ' αὐτὸν,
 ἀντὶ δακτύλου δεικνύον, ὅτι ἕτός ἐστιν ὁ μαρτυρε-
 μένος. ἐν εἶδει δὲ περιτερᾶς, διότι τετὶ τὸ ζῶον ἐκ
 φύσεως μιμήματα ἔχει τῆς ἁγίας πνεύματος. Φιλ-
 ἀνθρωπον γάρ ἐστι καὶ ἀνεξίκακον. ἀποσερέμε-
 νον γάρ τῶν νεοσσῶν ὑπομένει, καὶ ἔδεν ἥττον
 τὰς ἀποσερέντας προσίσταται. καὶ καθαρώτατόν
 ἐστι, καὶ τῇ εὐωδίᾳ χαίρει.

Ἀμα δὲ ταύτης τῆς περιτερᾶς τύπος ἦν
 ἐκείνη, ἡ τῷ νῶε τῆς κατακλυσμῆ τὴν λύσιν εὐ-
 αγγελισαμένη. ὥσπερ γάρ τότε κατακλυσμος
 ἦν ἐξ ὕδατος· ἔτω καὶ νῦν ἐξ ἁμαρτίας. καὶ
 ὥσπερ ἐκείνη εὐηγγελίστατο τὴν κόπασιν ἐκείνου
 τῆς κατακλυσμῆ· ἔτω καὶ αὕτη τῆς παρόντος.
 ἠνεώχθησαν δὲ οἱ ἔρανοί, καὶ κατήλθεν ἐπὶ τὸν

Η

βαпти-

⁹⁾ ἀπὸ κοινῆς τοῦ, Φασίου.

ritus sanctus: ut discamus super omnem hominem baptizatum coelos aperiri, vocantes ipsum ad supernam habitationem. Ad eum quoque accedit Spiritus sanctus. Quod si hæc sensibilibus oculis non videmus, ne diffidas. Signa namque fidelibus non dantur, sed infidelibus: nobis autem signorum loco sufficit fides.

Simul etiam attende: quod sicut in Paschate, siue coena mystica, in vna mensa Iudaicum pascha adimpleuit ac finiuit: et suo dedit initium: ita quoque in baptisinate, in eodem flumine fecit utrumque. Coelorum enim apertio, et Spiritus sancti descensio, Christiani baptismatis dona erant. Quid est autem, *in quo mihi complacitum est?* Hoc est in quo oblector. Vel, quia nato ipso laudes cecinerunt angeli, dicentes: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum*, id est bona voluntas: bona autem voluntas erat, ut homines saluarentur: ideo nunc dicit: Hic est, in quo hominibus bona volui, hoc est, per quem est hominum salus.

Cap. IV. v. 1. *Tunc — a diabolo.*

Postquam tanquam homo omnia ad hominum doctrinam et fecit, et tulit: Semetipsum post baptismum Spiritui sancto tradit, ut ab eo ducatur, quocunque ille iusserit. Ducitur autem in desertum, ut a diabolo oppugnetur, ut et tu post baptismum nequaquam tui ipsius ductor sis, sed ducaris potius a Spiritu et post baptismum in tentationes incidens non turberis. Ad hoc enim armatus es, ut praelieris. Et hinc est, quod acceden-

βαπτιζόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μάθω-
μεν, ὅτι ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου βαπτιζομένου
ἀνοίγονται μὲν οἱ ὕδαντες, καλῶντες αὐτὸν εἰς
τὴν ἄνω κατοικίαν· ἐπιφοιτᾷ δὲ τέτω καὶ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ δὲ μὴ τοῖς αἰδητοῖς ταῦτα
βλέπομεν ὀφθαλμοῖς, μὴ ἀπισήσης. τὰ σημεῖα
γὰρ ἔ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. ἡμῖν
δὲ ἀρκεῖ ἡ πίσις, ἀντὶ σημείων.

Σὺ δὲ προσεπιθεώρησεν, ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῷ
πάχα ἐν μιᾷ τραπίζῃ πεπλήρωκε μὲν καὶ ἔπαυ-
σε τὸ ἰσδαϊκὸν πάχα, ἀρχὴν δὲ τῷ οἰκείῳ δέδω-
κεν· ἔτω καὶ ἐπὶ τῷ βαπτίσματός, ἐν ἐνὶ πο-
ταμῷ καὶ ἁμῶ πεποίηκεν. ἥτε γὰρ ἀνοίξεις τῶν
ὕδαντων, καὶ ἡ ἐπιφοίτησις τῷ ἁγίῳ πνεύματος, τῷ
χριστιανικῷ βαπτίσματος ἦσαν προχαράγματα.
τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἐν ᾧ εὐδόκησα; ἀντὶ τῷ, ᾧ ἔπανα-
παύομαι· ἢ, ἐπειδὴ, γεννηθέντος αὐτοῦ, οἱ ἄγ-
γελοι ὕμνον λέγοντες, ὁδοῦ ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ 1) Luc. 2, 14.
ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· εὐδοκία δὲ
ἐστίν, ἡ ἀγαθὴ θέλησις· ἀγαθὴ δὲ θέλησις ἦν, τὸ
σωθῆναι τὸς ἀνθρώπους· νῦν εἶπεν, ὅτι ἔτός ἐστιν,
ἐν ᾧ τὰ ἀγαθὰ ἡθέλησα, τετέστι, δι' ἧς ἡ σωτη-
ρία τῶν ἀνθρώπων.

Cap. IV. v. i. Τότε — ὑπὸ τῷ διαβόλῃ.

Ἐπειδὴ, ὡς ἄνθρωπος, πάντα πρὸς διδασκα-
λίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔπραττε καὶ ὑπέμενεν,
ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν μετὰ τὸ βάπτισμα τῷ ἁγίῳ πνεύ-
ματι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἄγεται, πρὸς ὃ αὐτὸν ἐκείνο
κελεύει, καὶ ἀνάγεται εἰς τὴν ἐρήμον, ἐπὶ τῷ
πολεμηθῆναι ὑπὸ τῷ διαβόλῃ, ἵνα καὶ σὺ μετὰ τὸ
βάπτισμα μηκέτι σεαυτὸν ἄγῃς, ἀλλὰ ἄγῃ μάλ-
λον ὑπὸ τῷ πνεύματος, καὶ ἵνα, μετὰ τὸ βάπτι-
σμα περιπίπτων πειρασμοῖς, μὴ ταράττῃ. διὰ
τῷτο γὰρ ὀπλίσθης, ἵνα πολεμῇς. ὅθεν ἐδὲ κω-

cedentes tentationes Deus non prohibet. Primum quidem, ut virtutem armaturae, qua indutus es, agnoscas. Deinde ut bellare discas. Ad haec ut probatus fias. Praeterea ut hoc modo non extollaris. Demum ut scias magnum tibi conceditum esse thesaurum. Nisi enim ita fuisset, nequaquam frustra tecum conflikeret inimicus: Nam ubi diuitias videt, ibi aciem ex adverso instruit.

Ductus est autem in desertum inaccessum: quod manifestans Marcus, dicit etiam fuisse ibi cum bestiis: unde maius quoque bellum demonstratur. Tunc enim magis irruit diabolus, quum hominem magis viderit solitarium, omnique priuatum consolatione.

Verf. 2. *Et — esuriit.*

Primum ieiunauit, inueniens quod magnum propugnaculum sit ieiunium, his qui daemoni repugnant. Non excessit autem mensuram, quam ante ipsum attigerat Elias, et ante illum Moyses: ne virtutem humanae naturae supergrediens, incredibile faceret se hominem esse: et hinc est, quod postea esuriit, hominem se esse consumans. Siquidem homini proprium est ex ieiunio esurire. Superflue autem addi videtur de noctibus. Puto tamen propter Hebraeorum ieiunia additum esse: qui diebus ieiunantes, noctibus edebant. Marcus tamen et Lucas, noctes tanquam subintellectas praeterierunt.

Verf. 3. *Et — fiant.*

Marcus autem et Lucas dixerunt, quod etiam in quadraginta diebus tentabatur: ut manifestum sit, quod in illis quidem ipsum e longinquo tentabat:
nem.

λύει τὰς πειρασμὰς ἐπιόντας ὁ Θεός. πρῶτον μὲν, ἵνα γνῶς τὴν δύναμιν τῆς περιτεθείσης σοι πανοπλίας· ἔπειτα, ἵνα μάθῃς πολεμῶν· ἔτι, ἵνα γένη δόκιμος· εἰδ' ἔτι, ἵνα μὴ ὑψηλοφρονῇς· ἐπὶ δὲ τέτοις, ἵνα εἰδῇς, ὅτι μέγαν ἐνεπέστεύθης Θεσαυρόν. εἰ γὰρ μὴ τῆτο ἦν, ἐκ αὐτοῦ προσέβαλε μάτην ὁ ἐχθρὸς. ἐνθα γὰρ ἰδὴ πλῆθον, ἐκεῖ παρατάσσεται.

Ἀνέχθη δὲ εἰς ἔρημον ἄβατον, ὃ δὴλὼν ὁ μάρκος, εἰρηκεν, ὅτι ^{m)} καὶ ἦν ἐκεῖ μετὰ τῶν ^{m) Marc. 1, 13.} θηρίων, ἐνθα καὶ μάλλον ὁ πόλεμος. τότε γὰρ ἐπιτίθεται μάλλον ὁ διάβολος, ὅταν ἰδὴ μεμονωμένον τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρακλήσεως πάσης ἔστερημένον.

Verf. 2. Καὶ — ἐπέειπαςεν.

Ἐνήστευσε πρῶτον, διδάσκων, ὅτι μέγα προπύργιον ἡ νητεία τοῖς ἀνταγωνιζομένοις τῷ δαίμονι. ἔχ' ὑπερέβη δὲ τὸ μέτρον, ὃ ἐνήστευσε πρὸ αὐτῆς ἡλίας, καὶ πρὸ ἐκείνης καύσεως, ἵνα μὴ ὑπερελάσας τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀπισηθῇ, ὅτι ἀνθρωπὸς ἐστίν. ἔθεν ὑπερονέπειναςε, βεβαιῶν, ὅτι ἀνθρωπὸς ἐστίν. ἴδιον γὰρ ἀνθρώπου τὸ ἐκ νητείας πεινᾶν. περιπτὸν δὲ δοκεῖ, τὸ περὶ τῶν νυκτῶν. αἵμαί δὲ διὰ τὰς νητείας τῶν ἐβραίων τῆτο προσεδύναμι, οἱ τὰς ἡμέρας νητεύοντες, ἐν ταῖς νυξὶν ἐδίεσκον. ὁ δὲ μάρκος καὶ ὁ λευκῶς παρήκον τὰς νύκτας, ὡς νοθεύοντες.

Verf. 3. Καὶ — γένωνται.

Ὁ δὲ μάρκος καὶ ὁ λευκῶς εἶπον, ὅτι καὶ ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις ἦν ⁿ⁾ πειραζόμενος, ὡς ^{n) Marc. 1, 13.} εἶναι δῆλον, ὅτι ἐν ἐκείναις μὲν πάρεβλεπεν αὐτὸν ^{Luc. 4, 2.}

nempe per somnum, per tristitiam, per ignauiam, et similia. Postquam autem ipsum esurire cognouit, iam prope ac manifeste appetiuit: idque per vitium fami conueniens puta gulam. Considera vero quid faciat. Audierat et a Ioanne, et per vocem coelitus delapsam, hunc esse Dei filium: ignorans ergo quod Dei filius carnem assumsisset: siquidem latuit eum arcanum incarnationis mysterium: Suspiciatus est hominem quidem esse: a Deo tamen ob virtutes ipsius adoptatum. Itaque ei iam tantum inuidit honorem, sicut et veteri Adam: nifusque est hunc, velut illum ab ipso deiicere.

Et idcirco propius accedens, primam producit tentationem, nempe gulositatem, per quam cepit et primum Adam. Quia ergo nullus aderat cibus, eo quod desertus nimis esset locus: sciebat autem fami conuenientem esse panem: ipse quidem non adfert, eo quod ab aduersario Christus sumpturus non erat: sed iubet, ut de lapidibus panes efficiat. Et ne Christus insidias agnosceret, obserua technas eius, ac malitiae magnitudinem. Non dixit simpliciter: Facito, ut isti lapides panes fiant: sed praemisit: Si filius Dei es: ut appareat, quod ut demonstretur, an filius Dei sit, petit lapidum in panes fieri transformationem. Putat enim huiusmodi verbis pungendum, tanquam rubore suffundatur, si filius Dei non esse credatur: ut ignorato dolo, lapides in panes transformet, accepta certe a Deo potestate: ac postmodum videns iam ipsos, magna attractus esurie, deiiciatur. Sed non latuit illum, qui sapientes comprehendit in astutia sua.

Verf. 4.

ὁ τούτω. A.

ἐπείραζε δι' ὕπνου, δι' ἀκηδίας, διὰ δειλίας καὶ τῶν τοιούτων· ἐπεὶ δὲ ἐγνώ τῆτον πεινάσαντα, λοιπὸν προσῆλθεν ἐγγύς, καὶ φανερώς¹⁾ αὐτῷ προσβάλλει διὰ τῆ ἐπιτηδείας τῇ πείνῃ πάθεις, λέγω δὴ, τῆς γαστριμαργίας. καὶ σκόπει, τί ποιεῖ. ἤκουσε καὶ παρὰ τῆ ἰωάννου, καὶ παρὰ τῆς κατενεχθείσης ἀνωθεν φωνῆς, ὅτι ἕτος υἱὸς ἐστὶ τῆ θεῆ, καὶ ἀγνοῶν, ὅτι ὁ υἱὸς τῆ θεῆ ἐνηνθρώπησεν· ἔλαθε γὰρ αὐτὸν ἡ ἀπόρρητος αὐτῆ ἐνανθρώπησις· ὑπέλαβεν, ὅτι ἄνθρωπος ὢν, υἱοθετήθη τῷ θεῷ διὰ τὰς ἀρετάς αὐτῆ, καὶ λοιπὸν ἐφθόνησεν αὐτῷ τῆς τηλικαύτης τιμῆς, ὥσπερ καὶ τῷ παλαιῷ ἀδάμ, καὶ ἔσπευσεν ἐκβαλεῖν καὶ τῆτον ταύτης, ὡς ἐκείνον ἐκείνης.

Διὸ καὶ προσελθὼν ἐγγύς, πρώτην προσάγει πείραν, τὴν γαστριμαργίαν, δι' ἧς εἶλε καὶ τὸν πρῶτον ἀδάμ· καὶ ἐπεὶ εἰς αὐτὸν βρώσις ἦν, διὰ τὴν ἄγαν ἐρημίαν, ἐγίνωσκε δὲ τῇ πείνῃ τὸν ἄρτον εἶναι κατ' αὐτὸν, αὐτὸς μὲν ἔ' προσφέρει, διότι ἐκ ἑμελλεν αὐτὸν παρὰ τοῦ πολεμίου λαβεῖν ὁ χριστὸς, ἐπιτάττει δὲ αὐτῷ, ποιῆσαι τὰς ὑποδεικνυμένας λίθους, ἄρτους· καὶ ἵνα μὴ νοήσῃ τὴν ἐπιβολὴν ὁ χριστὸς, ὅρα μηχανὴν καὶ πονηρίας ὑπερβολὴν· ἐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι ποιήσων τὰς λίθους ἄρτους, ἀλλὰ προέταξε τὸ, εἰ υἱὸς εἶ τῆ θεῆ, ἵνα δόξῃ, ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆ εἶναι αὐτὸν υἱὸν θεῆ ζητεῖ γενέσθαι τὴν μεταποίησιν τῶν λίθων εἰς ἄρτους. ὥστε γὰρ, ὅτι παρακινῶνται τῷ λόγῳ, καθάπερ ὀνειδιδαίς ἐπὶ τῷ μὴ εἶναι υἱὸς θεῆ, καὶ ἀγνοῶν τὸν δόλον, μεταβαλεῖ τὰς λίθους εἰς ἄρτους, ὡς ἔχων ἐκ θεῆ δύναμιν, καὶ λοιπὸν, ἰδὼν αὐτὰς, πάνυ πεινῶν ἡττηθήσεται τῆς γαστρός· ἀλλ' ἐκ ἔλαθε τὸν²⁾ οὐκ ἐκείνον τὸν δρασσόμενον τὰς σοφὰς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν.

1) Job. 5, 13.

2) 1 Cor. 3, 19.

Verf. 4. *Qui — Dei.*

Intellecta illius astutia, signum non edidit requisitum. Nam signa ad commodum intuentium fieri consueverunt: diabolus autem nullam inde relaturus erat vtilitatem. Etenim neque visis postmodum omnibus quae fecit Christus, in aliquo mutatus est. Sed ad occultam ipsius respondet cogitationem: et ex libri Deuteronomii scriptura ei silentium imponit: ac si diceret: Ad quid mihi opus est panes ex lapidibus facere, propter famem quae me vrget, vt illis visis alliciat esca? Atqui non solo pane hominum vita seruari potest, sed et alio praeterea cibi genere. Omne siquidem verbum ab ore Dei egrediens ad eum, qui fame premitur, loco cibi vitam eius sustinet, et sufficit ei. Ita sane gastrimargiae dolum longanimitate ac tolerantia repulit. Obseruandum vero Matthaeum pluraliter lapides dicere: Lucam vero lapidem singulariter. Frequenter enim apud Evangelistas huiusmodi, quae nihil officiant, diuersitates reperies.

† A veteri testamento depromptum est. Est enim verbum Mosis. Nam et Hebraei manna comederunt: quod quum non esset panis, omnem tamen eorum supplebat indigentiam: mutatum in omnia quae optabat quisque edere, siue piscem, siue ouum, siue caseum concupisceret Iudaeus, illius gustum manna ei praebebat.

Verf. 5. *Tunc — ciuitatem.*

Assumit, hoc est, assumendo ducit. Permisit enim inimico ducere se quo luberet, et pugnare sicut

ἢ ἰ. ε. μὴ δέον παρατηρήσεως ἀντιβέβηκας.

Vers. 4. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς — Θεῷ.

Συνεῖς τὴν πανουργίαν αὐτῷ, τὸ μὲν ἐπιζητηθὲν
σημεῖον ἔκ ἐποίησε· διότι τὰ σημεῖα δι' ὠφέ-
λειαν τῶν ἐρώντων εἰώθε γίνεσθαι, ὁ δὲ διάβολος
ἐδὲν ἔμελλεν ἐντεῦθεν ὠφεληθῆναι· καὶ γὰρ ὕπε-
ρον, ἰδὼν πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Χριστός, ἐδὲν
μετεβλήθη πρὸς δὲ τὸν κεκρυμμένον αὐτῷ σκοπὸν
ἀπολογεῖται, καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ βίβλῳ τῷ δευτε-
ρονόμιᾳ ^{p)} γραφῆς ἐπισομίζει αὐτὸν, ὥσαντι λέ- ^{p) Deut. 2, 3.}
γων, τί μοι ποιεῖν ἄρτας ἐκ λίθων ἐπιτάττεται;
πάντως διὰ τὴν συνεχεσάν με πείναν, ἵνα Φα-
νέντων δελεασθῶ; ἀλλ' ἔκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσε-
ται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐστὶ καὶ ἕτερος τρόπος τρο-
φῆς. καὶ γὰρ πᾶν ῥῆμα, ἐκπορευόμενον διὰ στό-
ματος Θεοῦ ἐπὶ τὸν πεινῶντα, δίκην τροφῆς συνέ-
χει τὴν ζωὴν αὐτῷ, καὶ ἀρκεῖ αὐτῷ. ἔγω μα-
κροθύμως ἀπεκράσατο τὴν μηχανὴν τῆς γαστρι-
μαργίας. ἀπαρτήρητον ²⁾ δὲ τὸ, τὸν ματθαίου
μὲν λίθους εἰπεῖν πληθυντικῶς, τὸν δὲ λευκαῖν ^{q)} ^{q) Luc. 4, 3.}
λίθον ἐνικῶς. πολλαχῶς γὰρ τῶν ευαγγελιστῶν
τοιαύτας ἐυρήσεις ἀβλαβεῖς ἀδιαφορίας.

†† Ἀπὸ ³⁾ τῆς παλαιᾶς ἐστὶν ἡ μαρτυρία.
μωϋσέως γὰρ ὁ λόγος, καὶ γὰρ καὶ οἱ ἰβραῖοι τῷ
μάννα ἐτράφησαν, ἔκ ἄρτω ὄντι, ἀλλὰ διὰ ῥῆ-
ματος Θεοῦ πᾶσαν χρεῖαν τῶν ἰβραίων πληρῶντι,
καὶ πάντα γνωμένα, ὅσα ἂν φαγεῖν τις ἐπεθύμει.
εἴτε γὰρ ἰχθύος, εἴτε ὡς, εἴτε τυρῶν ἐπεθύμει ὁ ἰσ-
δαῖος, τοιαύτην γεῦσιν παρεῖχεν αὐτῷ τὸ μάννα.

Vers. 5. Τότε — πόλιν.

Παραλαμβάνει, ἀντὶ τῷ, παραλαβὼν ἄγει.
καὶ γὰρ ἀφῆκε τὸν ἐχθρὸν ἄγειν αὐτὸν, ὅπως Θε-
λεῖ.

H 5

λε,

3) Haec in neutro meorum comparent. Sumta sunt
ex Theophyl. p. 22.

sicut vellet: vt vndeque victus, solus au-
fugeret. Sanctam autem ciuitatem vocat Ieru-
salem, vtpote a Deo delectam, et ideo in re-
uerentia habitam: aut eo quod sanctum habe-
ret templum.

Verf. 5. *Et — templi.*

Pinnaculum domuncula erat excelsa valde, ad la-
tus templi superstructa.

Verf. 6. *Et — pedem tuum.*

Prima victus tentatione, ad secundum procedit
certamen: et per vanam gloriam ipsum nititur
attrahere: ideoque iubet, vt seipsum praecipitet
ac seruet. Vtque ipsum rursus pungat: prae-
mittit iterum: si filius Dei es: quasi denuo vi-
deatur hoc signum ad hoc procedere, vt se fi-
lium Dei esse demonstret, quanquam id prius
non fecerit: putabat nempe facilius illi posse per-
suaderi: et si non ob aliud, at saltem propter il-
los, qui eum mirabilia operantem visuri erant:
tunc enim multi inferius aderant: et ita in expas-
sam vanae gloriae nassam incideret: vtpote seipsum
idcirco praecipitando, vt ab eis laudaretur. Ipsum
quoque Daudica attrahit scriptura: vt videre-
tur etiam a scriptura diuina verisimiliter persua-
dere. Verum hi eius doli Christum nequaquam
latuerunt.

Verf. 7. *Dixit — Deum tuum.*

Tentat autem Deum, qui nulla instante neces-
sitate seipsum in manifestum praecipitat periculum,
ob habitam in Deum fiduciam.

Verf. 8.

λει, καὶ πολεμεῖν, ὡς βέλεται, ἵνα πανταχό-
θεν ἡττηθεῖς, μόνος δραπετεύσῃ. ἀγίαν δὲ πό-
λιν λέγει, τὴν ἱερουσαλήμ, ὡς τῷ θεῷ ἀφωρι-
σμένην, καὶ διὰ τῆτο σεβασμίαν· ἢ ὡς τὸν ἅγιον
ναὸν ἔχουσαν.

Verf. 5. Καὶ — ἱερ οὐ.

Τὸ πτερύγιον, οἰκοδόμημα ἦν ὑψηλὸν ἄγαν, παρ-
ωκοδομημένον τῇ πλευρᾷ τῆ ἱερῆς, ἦτοι τῆ ναῆς.

Verf. 6. Καὶ — πόδα σου.

Ἡττηθεῖς τὴν πρώτην πείραν, ἐπὶ δεύτερον ἀγῶ-
να χωρεῖ, καὶ διὰ κεινοδοξίας ἐλεῖν αὐτὸν ἐπιχει-
ρεῖ. διὸ καὶ ἐπιτάττει, κατακρημνίσαι ἑαυτὸν
καὶ διασωθῆναι. ἵνα δὲ παρακινήσῃ πάλιν αὐτὸν,
πάλιν προτάττει τὸ, εἰ υἱὸς εἶ τῆς θεῆς, ὡς ἂν
δόξῃ πάλιν ζητεῖν καὶ τῆτο τὸ σημεῖον, εἰς ἀπό-
δειξιν τῆ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τῆς θεῆς, ἅτε τῆ προ-
τέρου μὴ γεγονότος. ὥτετο γάρ, ὅτι ῥᾶον πεισθή-
σεται, εἰ καὶ μὴ δι' ἕτερον, ἀλλὰ γε διὰ τῆς μέλ-
λοντας αὐτὸν ὁρᾶν ἔτω τερατουργῶντα· πολλοὶ
γάρ ἦσαν τότε κάτω παρόντες· καὶ λοιπὸν περι-
πεσεῖται τῷ ὑφαπλωθέντι δικτύῳ τῆς κεινοδο-
ξίας, ὡς τῆ ἐπαινεθῆναι παρ' αὐτῶν ἐνεκεν κάτω
βαλὼν ἑαυτόν. ἐφέλικται δὲ τῆτον καὶ ἀπὸ τῆς
δαυϊτικῆς γραφῆς, ἵνα δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ γραφῆς
πεῖθειν ἀξιοπίσως· ἀλλ' ἐδ' ἐνταῦθα λέληθε
κακουργῶν.

Verf. 7. Ἐφ' ἡ — Θεόν σου.

Γέγραπται ἐν τῷ δευτερονομίῳ *) καὶ τῆτο. ἐκ- *) Deut. 6, 16.
πειράζει δὲ τὸν θεόν, ὁ μηδεμίᾳς ἀνάγκης ἐπικει-
μένης ἐπιρρίπτων ἑαυτὸν εἰς προφανῆ κίνδυνον, ἐν
τῷ θαρρῆν τῷ θεῷ.

Verf. 8.

Verf. 8. *Iterum* — V. 9. *adoraueris me.*

Supernacuum fuisset nomen adscribi montis: quae enim fuisset inde consequuta utilitas? Interim frustratus secundo quoque impetu inimicus, ad tertium insuper praeparatur, et per avaritiam quam nouissimam seruabat, utpote periculosiorem, deicere conatur: et in montem ducit excelsum valde: ac digito ei demonstrat, *in momento temporis* quod etiam addidit Lucas, hoc est, in paruo tempore, partes orbis, in quibus mundi regna sita erant, dicens, in hac quidem parte positum est regnum Romanorum: in ista vero Persarum: et in illa Assyriorum, ac pari modo de caeteris. Et item: Hoc praecipuam habet gloriam, si formas spectas ac species: aliud vero in aliis: et ut semel dicam, omnia recenset. Deinde ait: *Haec omnia tibi dabo*: puta quae in regnis mundi continentur, *si prostratus adoraueris me.* Quomodo o dolose tot ac talia commutas vnica adoratione? Vtique: ut vbi praecepti facilitate deperis avaritiae hamo eum transfigas, videlicet quum amore possidendi regnorum diuitias te adorauerit. Manifestius autem ait Lucas, dixisse ei diabolum: *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam et gloriam eorum: quia mihi tradita est, et cuicumque volo do eam: tu igitur si prouolutus coram me adoraueris, erunt tua omnia.* Matthaeus quidem haec praeteriit tanquam non necessaria; Lucas vero addidit, quia hoc loco dicta.

Pleras-

4) intell. τῶν χρημάτων καὶ πραγμάτων.

5) παραδίδοται. B.

Verf. 8. Πάλιν — V. 9. προσκυνήσης με.

Περὶ τὸν ἦν, ἀναγραφῆσαι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους. ποία γὰρ ἐκεῖθεν ὠφέλεια; τέως δ' ἔν, ἀποτυχὼν καὶ τῆς δευτέρας προσβολῆς ὁ ἐχθρὸς, καὶ εἰς τρίτην παρασκευάζεται, τὴν διὰ Φιλαργυρίας, ἣν καὶ τελευταίαν ἐτήρησεν, ὡς χαλεπωτέραν. καὶ ἀνάγει αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλότετον, καὶ τῷ δακτύλῳ δέκνυσιν αὐτῷ, ἐν 1) 51- 9) Luc. 4, 5. γμῇ χρόνου, καθὰς προσέθηκεν ὁ λευκῆς, τῆτέ-σιν, ἐν βραχεῖ καιρῷ, τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἔκιντο αἱ βασιλεῖαι τῆ κόσμου, λέγων· ἐν τῷ μὲν τῷ μέρει κῆται ἡ βασιλεία τῶν ῥωμαίων, ἐν τῷ δὲ, ἡ τῶν περσῶν, ἐν ἐκείνῳ δὲ, ἡ τῶν ἀσσυρίων, καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως· καὶ ὅτι ἡ μὲν ἔχει δόξαν ἐπὶ ταῖςδε τοῖς εἰδεσιν, 4) ἡ δὲ ἐπὶ ταῖςδε, καὶ ἄλλῃ, ἐπ' ἄλλοις, καὶ ἀπλῶς πάντα καταλέγει. εἶτα φησὶ, ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, δηλαδὴ τὰ τῶν βασιλειῶν τῆ κόσμου, εἰάν περσὼν προσκυνήσης με. πῶς, ὦ δόλιε, τὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα προσκυνήματος ἐνὸς ἀπεμπολεῖς; πάντως, ἵνα, τῇ ευκολίᾳ τῆ ἐπιτάγματος ἀπατήσας, περιπέιρῃς αὐτὸν τῷ ἀγκίστρῳ τῆς Φιλαργυρίας, ὡς ἐρωτῇ τῆ κτήσασθαι τὸν πλεοντὸν τῶν βασιλειῶν προσκυνήσαντά σε. πλατύτερον δὲ φησὶν ὁ λευκῆς, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, σοὶ 1) δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἁπασαν, καὶ τὴν 1) Luc. 4, 6, 7. δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, 5) καὶ ὦ εἰάν θέλω, δίδωμι αὐτήν. σὺ ἔν εἰάν προσκυνήσης ἐνάπιον με, εἴπαί σε πᾶσα. ὁ μὲν ἔν ματ. θ. αἰς ταῦτα παρέλεψεν, ὡς ἐκ ἀναγκαῖα· ὁ δὲ λευκῆς προσέθηκεν αὐτὰ, ὡς τηλικαῦτα ρηθέντα. πολλὰς δὲ τοιαύτας παραλείψεις καὶ προσθήκας ἐν τοῖς εὐαγγελισταῖς εὐρήσεις, καὶ ἐπὶ πασῶν ἔχει λύσιν τὰς δηλωθείσας αἰτίας.

[Ἡ

Plerasque autem huiusmodi omissiones ac additiones apud Euangelistas reperies, et in omnibus pro solutione praedictas adhibe causas.

Verf. 10. *Tunc — solum coles.*

Hoc quoque in Deuteronomio scriptum est. Considera vero quod in prioribus quidem tentationibus patienter responderit: ubi autem vidit ipsum impudenter Dei ad se adorationem attrahere, divinumque expetere honorem: tunc ipsum increpauit, dicens: *Abi satana*, hoc est, recede aduersarie. Lucas vero scripsit, *Abi post me satana*, hoc est, e conspectu meo te aufer, quod enim post aliquem ponitur, ipsi non apparet. Neque sustinuit, ut mendacii argueret dicentem, omnia sibi tradita esse: sed denuo ipsum a scriptura repulit: et versuto flagellum facta est increpatio, neque enim amplius tolerauit.

Et ideo Matthaeus quidem postremam scripsit auaritiae tentationem: Lucas autem potius vanae gloriae: quia Matthaeus sane etiam ordinis tentationum curam habuit: Lucas vero solius narrationis earum. In quo ergo a tentationibus saluatoris instituemur? Ut certe inimico nunquam fidem habeamus: ne si vtilia quidem ac necessaria iubeat. Siquidem per ea, quae commoda sunt, adulatur: finit vero in malum. Utque nec
pro-

6) Haec in utroque Codice leguntur in margine ac referuntur ad vocabulum *συμῆς*, quod e Luca laudatur in scholio proximo.

7) Chrysost. T. VII. p. 172. A. B. hunc locum interpretans, bis habet *ὁπίσω μου*. Sed ista vocabula non tam Chrysostomi, quam Codicum auctoritate nituntur. Nam Chrysostomus saepius diuersa

[Η⁶) χρονική στιγμή τῆς ἀστρονομίας, ἔ
πάνυ τι βραχὺ διάστημα κέκτεται. ἤρκει ἔν εἰς
μόνον τὸ δεῖξαι τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς
ἔκειντο αἱ βασιλεῖαι, καὶ εἰς τὸ εἰπεῖν ὀλίγα πε-
ρὶ τῆς δόξης αὐτῶν.]

Verf. 10. Τότε — μόνῳ λατρεύσεις.

Καὶ τῷτο ἐν τῷ δευτερονομίῳ⁷) γέγραπται. σκό- v) Deut. 6, 13.
πει δέ, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς προλαβῶσι πειρασμοῖς
μακροθύμως ἀπεκρίνετο, ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν τὴν
τῷ θεῷ προσκύνησιν εἰς ἑαυτὸν ἀναισχύντως ἔλ-
κοντα, καὶ θεῷ τιμὴν ἀπαιτῶντα, τότε ἐπετίμη-
σεν αὐτῷ εἰπὼν, ὑπάγε 7) σατανᾶ, τῷτέστιν,
ἀναχώρει ἀντικείμενε. ὁ δὲ⁸) λεκῶς, ὑπάγε ὀπί- x) Luc. 4, 8.
σω με, ἔγραψεν, ὅ ἐστιν ἀφανίσθητι. ὁ γὰρ ὀπί-
σω τινὸς γενόμενος, ἔφαινεταὶ αὐτῷ. ἐκ ἡνέχε-
το δὲ ἐλέγχει αὐτὸν ψευδόμενον, ὅτι ὁ κόσμος
αὐτῷ παραδεδόται, ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ τῆς γρα-
φῆς αὐτὸν καταισχύνει. καὶ λοιπὸν μάστιξ τῷ
πονηρῷ γέγονεν ἡ ἐπιτίμησις. ἐκέτι γὰρ ἐκαρ-
τέρησε.

Καὶ διατί ματθαῖος μὲν τελευταῖον ἔγρα-
ψε τὸν πειρασμὸν τῆς Φιλαργυρίας, ὁ δὲ λεκῶς
μᾶλλον τὸν τῆς κενοδοξίας; διότι ματθαῖος μὲν
καὶ τῆς τάξεως τῶν πειρασμῶν ἐφρέντισε· λε-
κῶς δὲ μόνως τῆς διηγήσεως αὐτῶν. τί ἔν ἀπὸ
τῶν πειρασμῶν τῷ σωτῆρος παιδευόμεθα; τὸ μὴ
πεῖθεσθαι τῷ ἐχθρῷ μηδέποτε, μηδὲ εἰ χρήσιμα
καὶ ἀναγκαῖα ἐπιτάττει. σαίνει μὲν γὰρ τῷ χρη-
στῷ, τελευταῖ δὲ εἰς πονηρόν·⁸) τὸ μὴ διὰ λιμὸν ἢ
τοιαύ-

ueris loca inuicem iungit. Ὅπισω μου, vt ad h.
l. docui, expulsum est auctoritate Origenis, quem
vide T. III. p. 540.

8) Etiam haec pendent ex superioribus, τί — παι-
δευόμεθα;

propter famem, aliamue urgentem necessitatem, faciamus daemonis voluntatem, sed ad Deum confugiamus: ne Deum tentemus, neque diabolo signa petenti intendamus. Haec enim occultato sub eis dolo, postulat. Quidam autem dicunt diabolum Christo demonstrasse omnia regna mundi, et gloriam eorum: non ad sensum localiter, sed ad intellectum designando. Hoc autem dixerunt propter id, quod scriptum est, haec in momento temporis demonstrasse.

VERS. II. *Tunc — diabolus.*

LUCAS autem scripsit, quod completa omni tentatione, diabolus abscessit ab eo usque ad tempus. Apparet autem tres enumeratas tentationes, capita omnium esse tentationum. Ab his namque caeterae omnes oriuntur, ut qui hos deuicerit affectus, contra omnes victoriam obtineat. Quod autem additur: *Usque ad tempus*, significat, usque ad Iudaeorum insidias. Tunc enim rursus oppugnabit, non per seipsum, sed per Iudaeos, tanquam per organa quaedam.

† Tres tentationes sustinuit Dominus, nempe gulae, vanae gloriae, et auaritiae. Sunt enim haec omnium malorum affectuum capita: qui has deuicerit, in multis quoque aliis magis victor euadet. Lucas itaque dicit, quod omnem compleuerit tentationem, eo quod tentationum capita consummauit. Quod autem etiam angeli ei ministrant, significat nobis quoque angelos post victoriam ministraturos. Omnia siquidem propter

9) Haec in nullo meorum reperiuntur. Repetita sunt ex Theophylact. p. 23. B.

τοιαύτην ἄλλην ἀνάγκην ποιῆν θέλημα τῷ δαίμονος, ἀλλὰ καταφεύγειν ἐπὶ τὸν Θεόν· τὸ μὴ ἐκπειράζειν τὸν Θεόν, καὶ τὸ μὴ προσέχειν τῷ διαβόλῳ σημεῖα ζητῶντι. δόλον γὰρ τέτοις ἐναποκρύψας αἰτεῖ. τινὲς δὲ φασι, τὸν διάβολον ὑποδείξαι τῷ Χριστῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ἔκαστ' αἰδοῦσιν τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ διάνοιαν ὑπογραφικῶς. τοῦτο δὲ εἶπον, διὰ τὸ ἐν σιγῇ χρόνου ταύτας ὑποδείξαι.

Vers. II. Τότε — διάβολος.

Ὁ δὲ λεκῶς ἔγραψεν, ὅτι καὶ γ) συντελέσας γ) Luc. 4, 13. πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτῷ ἄχρι καιρῷ. καὶ φαίνεται, ὅτι οἱ ἀπαριθμηθέντες τρεῖς πειρασμοί, κεφάλαια πάντων εἰς τῶν πειρασμῶν. ἐκ τῶν γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπογεννῶνται, καὶ ὁ τὰ πάθη ταῦτα νικήσας, ἔχει κατὰ πάντων τὰ νικητήρια. τὸ δὲ ἄχρι καιρῷ, σημαίνει, ὅτι μέχρι τῆς παρα τῶν Ἰουδαίων ἐπιβελῆς. τότε γὰρ πάλιν προσέβαλεν, ἔδωκεν αὐτῷ, ἀλλὰ διὰ τῶν Ἰουδαίων, ὡς δι' ὀργάνων τινῶν.

† Τὸς τρεῖς γ) πειρασμοὺς ¹⁾ ἐνίκησεν ὁ κύριος, τὸν τῆς γαστριμαργίας, τὸν τῆς κενοδοξίας καὶ τὸν τῆς φιλοχρηματίας, ἤγεν φιλοπλετίας. οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ ἄρχοντες τῶν παθῶν. τέτρες ἔν νικήσας, καὶ τὸς ἄλλους πολλῷ μᾶλλον. ὁ δὲν ὁ λεκῶς φησὶν, ὅτι πάντα ²⁾ πειρασμὸν ἐτέλεσε. ²⁾ Luc. 4, 13. ὅτι δὲ ἄγγελοι διακονοῦσιν αὐτῷ, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἡμῖν μετὰ τὴν νίκην ἄγγελοι ὑπηρετοῦσι. πάντα γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ ποιεῖ καὶ δείκνυσιν ὁ Χριστός,

¹⁾ ὑπέμεινεν videtur legisse Hentenius.

pter nos et facit, et ostendit dominus, cui vel-
uti Deo semper angeli ministrant.

Vers. 11. *Et — ministrabant ei.*

Tempore quidem tentationum non permisit eos
apparere, ne praedam perderet: postquam autem
aduersarium propria deuicit autoritate, ac fugere
coëgit, tunc iam apparent: vt noueris, quod
postquam in modum eius viceris, et te suscipient
ac stipabunt angeli.

Vers. 12. *Quum audisset — Galilaeam.*

Postquam audisset quod in carcerem traditus esset
ab Herode tetrarcha, sicut in sequentibus dictu-
rus est.

Secessit autem instruens nos, vt tentationes
fugiamus. Neque enim vitium est, seipsum peri-
culo non obicere: sed vbi inciderit, non stare
viriliter. In Galilaeam vero abit, simul quidem
vt compleretur, quae de ea scribitur prophetia,
sicut inferius dicetur: vtque inde pisces pesca-
retur, apostolos dico, qui ibi morabantur. Un-
de et angeli subleuato in coelum Christo, Gali-
laeos, appellauerunt eos, dicentes: Viri Galilaei
quid statis aspicientes in coelum.

Vers. 13. *Et — Nephthalim.*

Relicta, hoc est, praeterita: tunc enim non est
ingressus Nazareth.

Vers. 14.

²⁾ Chrysost. Tom. VII. p. 172. E. ὥστε μὴ τὰύτῃ
σοβήσῃ τὴν ἄγρην. eodem sensu. Ἄγρην autem
intelligit, τὴν προσαγομένην παρὰ τῆς διαβόλου.

χριστός, ἐπεὶ αὐτῷ, ὡς θεῷ, αἰεὶ οἱ ἄγγελοι ὑπουργοῦσιν.

Verf. 11. Καὶ — διηκόνουν αὐτῷ.

*Οτε μὲν οἱ ἀγῶνες ἦσαν, ἐκ εἵασεν αὐτὸς φαίνεσθαι, ἵνα μὴ ²⁾ ἀπολέσῃ τὴν ἄγρην· ὅτε δὲ τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐνίκησε κατὰ κράτος, καὶ Φυγεῖν παρεσκέυασε, τότε φαίνονται λοιπὸν, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ σὲ μετὰ τὰς ³⁾ κατ' ἐκείνῃ νίκας, ἄγγελοι θέζονται καὶ δορυφορήσουσιν.

Verf. 12. Ἀκέσας — γαλιλαίαν.

*Ἀκέσας, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμοτήριον ὑπὸ ἡρώδου τῷ τετραράρχῃ, καθὼς ἔρεῖ προῖων.

*Ἀνεχώρησε δὲ, παιδένων ἡμᾶς, Φεύγειν τὸς πειρασμούς. οὐκ ἔστι γὰρ ἔγκλημα, τὸ μὴ ἐπιβρίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ, ἐμπροσθέντα μὴ σῆναι γενναίως. εἰς τὴν γαλιλαίαν δὲ ἄπεισιν, ἅμα μὲν, ἵνα πληρωθῇ ἡ περὶ αὐτῆς προφητεία, ὡς ρηθήσεται· ἅμα δὲ, ἵνα ἐκεῖθεν ἀλιεύσῃ τὸς ἀλιεῖς, λέγω δὴ τὸς ἀποστόλους. ἐκεῖ γὰρ διέτριβον. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι ὕψερν, εἰς θρανὸν ἀναλαμβάνομένους τῷ χριστῷ, γαλιλαίους αὐτοὺς ἐκάλεσαν, εἰπόντες, ὅτι ἄνδρες ^{a)} γαλιλαῖοι, τί ἐσὶν· ^{a)} Αἰ. I, II. κατεμβλέποντες εἰς τὸν θρανόν.

Verf. 13. Καὶ — νεφθαλείμ.

Καταλιπὼν, ἀντὶ τῷ, παραδραμών. τότε γὰρ ἐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ναζαρέτ.

I 2

Verf. 14.

3) κατὰ, omittit. A.

V. 14. *Ut compleretur* — V. 16. *eis.*

Galilaea quidem regio erat Palaestinae. Olim autem data est in sortem duabus tribubus Zabulon et Nephthalim: partem tamen eius inhabitabant gentes alienigenae. Et videtur horum prophetiarum verborum ordo difficilis, tum propter defectum quorundam, tum propter ignoratum eorum intellectum. Ego tamen a prophetico libro illum requirens, intellexi quomodo ea ordinare oporteat: nempe ita convenit. O terra Zabulon, et o terra Nephthalim (intelligit autem Galilaeam, sicut dictum est) et o vos qui circa viam maris, id est, circa mare Galilaeae habitatis: et o vos qui trans Iordanem: et o Galilaea gentium. (Vocat autem Galilaeam gentium, eam Galilaeae partem, quam gentes incolebant.) Deinde comprehendens omnes, qui in praedictis locis habitabant, res illis salutes denuntiavit, dicens: Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, etc. Et tenebras vocavit errorem. Errabant enim: Iudaei quidem circa scripturas, gentes vero circa cultum divinum.

Lucem autem magnam Christum nominavit, qui frequenter lux vera appellatur: ipse etenim hos ab errore eduxit, illustrans eos in modum lucis. Deinde iterum huiusmodi tenebras interpretatur regionem mortis, et umbram mortis, his vocans nominibus, quia sicut mortis regio ac umbra, est sepulchrum: regio quidem, quasi locus, umbra vero, quasi tenebrae. Nam tenebrae umbra est: Ita et mortis spiritualis regio ac umbra, erat ille error: regio sane, veluti more sepulchri eos continens, qui in ipsum

4) Sic uterque Codex etiam in textu, pro vulgari *eis*.

V. 14. Ἰναι πληρωθῇ — V. 16. αὐτοῖς.

Ἡ γαλιλαία, χώρα μὲν ἦν τῆς παλαιστίνης, ὡς προειρήκαμεν· ἐκληροδοτήθη δὲ πάλαι ταῖς δυοῖ
φυλαῖς, τῇ τῷ ζαβελὼν, καὶ τῇ τῷ νεφθα-
λαίμ· μέρος δὲ αὐτῆς ἔδνη κατὰ κεν ἀλλόφυλα.
καὶ δοκεῖ μὲν ἡ τῶν προφητικῶν τέτων ρητῶν σύν-
ταξις δυσχερὴς, διὰ τε τὸ ἐλλείπειν τινα, καὶ διὰ
τὸ ἀγνοεῖσθαι τὴν ἔννοιαν αὐτῶν. ἐγὼ δὲ ταύτην
ἀπὸ τῆς προφητικῆς βίβλου διαγνὼς, ἐγνων, πῶς
χρὴ ταῦτα συντάττειν. προσήκει γάρ ἔτι. ὡ
γῇ τῷ ζαβελὼν, καὶ ὡ γῇ τῷ νεφθαλαίμ· λέ-
γει δὲ τὴν γαλιλαίαν, ὡς εἰρήτη· καὶ ὡ οἱ πατὴρ
τὴν ὁδὸν τῆς θαλάσσης, τετέστιν, οἱ πατὴρ τὴν θα-
λάσσαν τῆς γαλιλαίας διέκοντες· καὶ ὡ οἱ πέ-
ραν τῷ ἰορδάνου, καὶ ὡ γαλιλαία τῶν ἐθνῶν
ἐκώλεσε δὲ γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν, τὴν μέρος τῆς
γαλιλαίας, ὅ τὰ ἐδνη κατὰ κεν· ἔτι, επισυν-
άψας πάντας τὰς ἐν τοῖς δηλωθεῖσι τόποις,
εὐηγγελίσαστο τὰ σωτήρια, εἰπὼν· ὁ ἄνθρωπος ὁ κα-
τήμενος ἐν σκοτει, ἢ ἰδε φῶς μέγα, καὶ τὰ ἔξῃς.
καὶ σκότος μὲν ὠνόμασε, τὴν πλάνην· ἐπλανήθητο
γὰρ ἰσδαῖοι μὲν, περὶ τὰς γραφάς, τὰ ἐδνη δὲ,
περὶ τὸ σέβας.

Φῶς δὲ μέγα, τὸν χριστὸν, ὃς ἀλλὰ χῆς^{b)} b) Io. i. 9.
Φῶς ἀληθινὸν προσηγάρρευται. καὶ γὰρ αὐτὸς τῶ-
ν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς πλάνης, δίκην φωτός αὐ-
τοῖς ἐπιλάμψας. ἔτι πάλιν ἐφημερεύσε τὸ τοι-
ούτου σκότος, χώραν θανάτου καὶ σκιάς θανα-
τός ταῦτα καλέσας. ὥσπερ γὰρ τοῦ σωματικῷ
θανάτου χώρα καὶ σκιά ὁ τάφος· ἐπὶ χώρα
μὲν, ὡς τόπος· σκιά δὲ, ὡς σκότος· σκότος γὰρ
ἡ σκιά· ἔτι καὶ τῷ ψυχικῷ θανάτῳ χώρα καὶ
σκιά, ἡ πλάνη ἐκεῖνη ἦν· χώρα μὲν, ὡς τρόπον
τάφου συνέχευσε τὰς ἐμπεπτωκότας αὐτῇ γενε-
αίᾳ.

ipsum incidissent, mortui, quo ad sensum veritatis: umbra vero, utpote tenebris eos offundens. Ne mireris autem, si prophetica eloquia integre non posuerit. Vniuersaliter enim scire oportet, euangelistas interdum quidem integre dictorum mentionem facere: quandoque autem illa abbreviare: et aliquando verborum quidem sensum integrum seruare: quasdam vero dictiones mutare: quando id in nullo sermonem potest corrumpere.

Cap. IV. De doctrina Christi.

Vers. 17. *Ex eo tempore —*

coelorum.

Hoc ante saluatorem Ioannes praedicauit. Incipit autem etiam inde Christus, ut ostendat principium suum fuisse Ioannem, et nequaquam illi contrarium esse. Operae pretium enim erat, ut primum alius de eo ferret testimonium: et tunc veniret ipse. Quidam autem dicunt, videri quidem eandem praedicare Christum, quae Ioannes: puta, *Resipiscite: et instat regnum coelorum*: non tamen ita esse. Ioannes siquidem dixit: *Resipiscite*, propter peccata, in quibus offendistis. Christus vero: *Resipiscite*, ut transferri mereamini a veteri testamento in nouum. Et Marcum pro teste adducunt, qui addit: *Et credite euangelio.* Et Ioannes, inquit, Christus vocauit regnum coelorum. Christus autem coelestem angelicamque politiam, quam ipse conditurus erat, ut praediximus. Marcus sane pro regno coelorum dixit,

5) δὲ, omittit. A.

6) διδάσκειν, pro γινώσκειν. A.

κρωμένους εἰς αἰδοῖσιν ἀληθείας· σκιοὶ δὲ, ὡς σκιά-
 τίζουσα αὐτούς. εἰς 5) δὲ μὴ ἀκέραια τὰ προφητι-
 κα τέθεικε ῥητὰ, μὴ θαυμάσκειν χρη γὰρ καὶ το-
 ολικῶς γινώσκουσιν, 6) ὅτι οἱ εὐαγγελιστὰς ποτὲ
 μὲν ἀκέραιων τῶν ῥητῶν ἀπομνημονεύουσιν, 7) ποτὲ
 δὲ, ἐπιτέμνουσιν αὐτοὺς, ποτὲ δὲ, τὴν μὲν τῶν ῥη-
 τῶν διόλου ἐν λόκληρον ἀποσώζουσι, λέξεις δὲ τι-
 νας ἀπαρκατηρήτως ἀπαλλάττουσιν, ὅταν ἐδὲν τι
 μέλλοι τῷ λόγῳ τὸτο λυμάνεσθαι.

ΚεΦ. Δ. περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ
 σωτῆρος.

Verf. 17. Ἀπὸ τότε — θρανῶν.

Τὸτο πρὸ τοῦ σωτῆρος ὁ ἰωάννης ἐκήρυξεν, ἀρχε-
 ται δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐντετυθεν, ἵνα δείξῃ, ὅτι προ-
 οῖμιον αὐτῷ ἦν ὁ ἰωάννης, καὶ ὅτι ἐκ εἶν ἕτος ἐν-
 αχτίος ἐκείνου, καὶ γὰρ ἔδει πρῶτον αὐτὸν μαρτυ-
 ρῆσαι περὶ αὐτοῦ, καὶ τότε αὐτὸν εἰλεῖν. τινες δὲ
 λέγουσιν, ὅτι δοκεῖ μὲν ὁ Χριστὸς τὰ αὐτὰ τὰ ἰω-
 ἀννη κηρύσσειν, οἷον τὸ μετανοεῖτε, καὶ τὸ εὐα-
 γεν ἡ βασιλεία τῶν θρανῶν, ἐκ εἶν δὲ, ὁ μὲν γὰρ
 ἰωάννης, μετανοεῖτε εἰλεγεν, ἐφ' οὗτο μαρτυρήκα-
 τε· ὁ δὲ Χριστὸς, μετανοεῖτε, ἀντὶ τοῦ, μετα-
 βάλλετε ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐπὶ τὴν καινὴν. καὶ
 παρὰ γὰρ μαρτυρεῖ τὸν μαρκοῦ, πρῶτοντα τοῦ
 καὶ 9) πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ ῥμὲν ἰωάν-
 νης, φασὶ, βασιλείαν θρανῶν, τον Χριστὸν ἀνα-
 μάσεν· ὁ δὲ Χριστὸς πᾶν θρανῶν καὶ αγγελικὴν
 πολιτείαν, ἢ αὐτὸς ἐμάλλε γαμοθετεῖν, ὡς προ-
 ειρήκαμεν. ὁ μὲντοι μαρκοῦ, ἀντὶ τοῦ βασιλεία

c) Marc. I, 15.

I 4 τοῦ δὲ σωτῆρος τῶν

7) μνημονεύουσι. A.

xit, regnum Dei. Intelligitur praeterea regnum Dei instare, ut super credentes regnet. Siquidem incredulorum, natura rex est filius Dei et verbum: credentium vero, utroque modo, natura videlicet et voluntate, quum sponte gubernationem eius suscipiant.

Verf. 18. *Ambulans* — V. 20. *eum*.

Matthaeus quidem in hoc loco dicit, postquam traditus est Ioannes, hos esse Christum sequutos. Euangelista vero Ioannes, quod potius antequam traderetur. Praeterea Matthaeus asserit simul utrumque vocasse Iesum: Ioannes autem, quod Andream quidem Iesus, Petrum vero Andreas vocauerit. Vnde manifestum est hanc secundam fuisse vocationem. Etenim quum eum sequuti fuissent ante Ioannis traditionem, rursus ad patriam reuersi sunt, artemque priorem exercuerunt: utpote videntes Ioannem quidem traditum esse, Iesum vero secessisse. Postmodum igitur Christus, primum eis factum ignoscens, venit ut rursus eos recuperet: iubetque ut sequantur, et pro rebus quae possidebant, sumant ab eo rationalem sagemam: et in mare seculi mittentes, pro piscibus homines capiant. Et vide quomodo statim, his quae possidebant relictis, obediunt, nihil tergiversantes. Ita nempe vult Christus, ut cuius necessitati suus praepōnatur discipulatus. Dixit autem: *Venite post me*, hoc est, sequimini me.

† Fratres fuerunt, qui primum a Christo docente vocati sunt: tum quia huic conuenit fraterno modo

9) καὶ λόγος ὁ υἱός. A.

9) Θηρέωσιν. B.

A. αἰσιν

τῶν ἑρράνων, ἡ βασιλεία τῆς ⁴⁾ θεῆς εἶπεν· καὶ νο· d) Marc. I, 15.
 εἶται ἐτι, ὅτι ἡγγικεν ἡ βασιλεία τῆς θεῆς, ἵνα
 βασιλεύσῃ τῶν πισευόντων. τῶν μὲν γὰρ ἀπίστων
 φύσει ἐστὶ βασιλεὺς· ὁ υἱὸς ⁸⁾ καὶ λόγος τῶν δὲ
 πισευόντων, καὶ φύσει καὶ προαιρέσει, ἐκείνως
 δεχομένων τὸ ὑπ' αὐτῆς βασιλεύεσθαι.

Verf. 18. Περιπατῶν — V. 20. αὐτῶ.

Ματθαῖος μὲν ἐνταῦθα φησιν, ὅτι μετὰ τὸ πα-
 ραδοθῆναι τὸν ἰωάννην, ἀκολέθησαν εἰς τὸν ἰησοῦν·
 ὁ δ' εὐαγγελιστὴς ἰωάννης μάλλον, ὅτι πρὸ τοῦ ^{c) Io. I, 35 seq.}
 παραδοθῆναι, καὶ ματθαῖος μὲν εἶπεν, ὅτι καὶ
 ἀρραβώνας ὁ ἰησοῦς ἐκάλεσεν· ὁ δὲ ἰωάννης, ὅτι
 τῶν ἀνδρῶν, ὁ ἰησοῦς, τὸν δὲ πέτρον, ὁ ἰω-
 άννης. ὅθεν φανερόν, ὅτι δευτέρα αὕτη ἡ κλήσις
 ἦν. καὶ γὰρ ἀκολέθησαντες αὐτῶ, πρὸ τῆς πα-
 ραδοθῆναι τὸν ἰωάννην, ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὴν
 ἰδίαν πατρίδα, καὶ τὴν προτέραν τέχνην μετα-
 χειρίζοντο, ὥστε τὸν μὲν ἰωάννην ἰδόντες παραδο-
 θέντα, τὸν δὲ ἰησοῦν ἀναχωρήσαντα. λοιπὸν ἐν
 ὁ χριστὸς, ἐπὶ αὐτοῖς τὸ πρῶτον, εἶχεται πάλ-
 λιν ἀναικμησόμενος καὶ κελεύει ἀκολουθεῖν, ἵνα,
 ἀνθ' ὧν εἶχον δικτύων, λαβόντες παρ' αὐτοῦ
 τὴν λογικὴν σαγήνην, καὶ βάλλοντες εἰς τὴν θα-
 λασσαν τῆς βίβλ., τὰς ἀνθρώπους ⁷⁾ ἀναύσωσιν,
 ἀντὶ πάντων ἰχθύων. σκοπεῖ δὲ, πῶς εὐδίας ὑπῆ-
 χεσαν, καὶ ἀφῆκαν, αἱ εἶχον, μηδέν τι προφα-
 σισάμενοι. καὶ γὰρ εἴως ὁ χριστὸς βέλεται, πάν-
 τος ἀναγκαίως προτιμᾷ τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῶ. δεῦ-
 τε δὲ, ὀπίσω μου, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ ἀκολουθεῖ-
 σατέ μοι.

(αὐτοὶ [Ἀδελφοὶ ¹⁾]: δύο, γεγόνασιν πρώτη κλήσις
 τῶν χριστῶ, διδάσκοντι καὶ διὰ τῆς τὰ προσήκου

modo gubernare: tum quia fraterno modo sapere oporteat eos, qui ab ipso docentur.

V. 21. *Et progressus* — V. 22. *eum.*

Horum quoque fidem intueri, qua patrem etiam despexerunt. Necessè enim est, parentibus quoque praeponere Christum. Neque parva virtutis ipsorum demonstratio est: quod paupertatem adeo facile tulerint, ac propriis manibus victum quaesierint: et mutuo inter se amore colligati fuerint: patrem quoque vna secum haberint, illique inservierint. Verisimile est autem, audisse eos a Petro et Andrea, promississe Christum, quod sequentes se, redderet hominum piscatores.

Vers. 23. *Et* — *Synagogis eorum.*

In synagogis eorum docebat: partim quidem ut plures attraheret: partim vero ne quis dicere posset: quod rudes clanculo docens deciperet, palam non ausus docere.

Vers. 23. *Et praedicans* — *regni.*

Marcus vero scripsit: *Regni Dei.* Est autem euangelium regni Dei, novum testamentum: utpote de regno Dei disputans: aut ad regnum Dei, ipsi obedientes inducens.

Vers. 23. *Et* — *populo.*

Νόσος quidem (pro quo nos morbum vertimus) est diutina perversio habitudinis corporis: *μαλακία*

*) Quatuor priora vocabula non agnoscit Hentenius.

ἀδελφικῶς πολιτεύεσθαι, καὶ ἀδελφὰ φρονεῖν,
τῶς μαθητευομένους αὐτῶ.]

V. 21. Καὶ προβαῖς — V. 22. αὐτῶ.

Ὁρα καὶ τὴν τέτων πίσιν, δι' ἣν καὶ τῷ πα-
τρός κατεφρόνησαν. χρηὴ γάρ καὶ τῶν γονέων
προτιμᾶν τὸν χριστόν. ὁ μικρὰ δὲ ἀπόδειξις τῆς
ἀρετῆς αὐτῶν, τὸ πένιαν φέρειν εὐκόλως, καὶ
τὸ ἀπὸ τῶν οἰκείων τρέφεσθαι χειρῶν, καὶ τὸ
συνδεδέσθαι ἀλλήλοις, καὶ τὸ τὸν πατέρα μετ'
ἐαυτῶν ἔχειν καὶ σεραπνεύειν. εἰκὸς δὲ, καὶ τῶ
ταῖς ἀκοῦσαι παρά πέτρου καὶ ἀνδρέου, ὅτι
ὑπέσχετο ποιῆσαι τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῶ,
ἀλλεῖς ἀνθρώπων.

Vers. 23. Καὶ — συναγωγαῖς αὐτῶν.

Περὶ ἡ γεν, ²⁾ ἀντὶ τῷ, περιέχεται ἐν ταῖς συν-
αγωγαῖς δὲ ἐδίδασκε· τῷτο μὲν, ἵνα πλείονας
ἐφελκύσῃται· τῷτο δὲ, ἵνα μηδεὶς ἔχοι λέγειν,
ὅτι λάθρα διδάσκων τῶς ἀμαθεῖς, ἐξαπατᾷ
τέττες, μὴ διαρρῶν ἐν πλήθει διδάσκειν.

Vers. 23. Καὶ κηρύσσων — βασιλείας.

Ὁ δὲ μαρκας, τῆς βασιλείας τῷ θεῷ ἐγγρα- f) Marc. I, 14.
ψεν· εὐαγγέλιον δὲ τῆς βασιλείας τῷ θεῷ, ἢ
καὶ ἡ διαθήκη, ὡς περὶ τῆς βασιλείας τῷ θεῷ
διαλαμβάνουσα, ἢ ὡς εἰσαγῶσα εἰς τὴν βασι-
λείαν τῷ θεῷ τῶς πειθομένους αὐτῇ.

Vers. 23. Καὶ — λαῶ.

Νόσος μὲν ἐστὶ, ἡ χρονία παράτρεπὴ τῆς τῷ σώμα-
τος ἐξως· μαλακία δὲ, ἀρχὴ χαλνώσεως σώ-
ματος,

illa vero (quam diximus languorem) principium est laxationis corporis, morbi praenuntia. Et in corpore sane ita est. In anima autem morbus quidem est peccati actus: languor vero inductio cogitationis ad actus consensum.

Verf. 24. *Diuulgata — Syriam.*

Marcus vero dixit: *Exiit autem rumor de eo in totam undique regionem Galilaeae finitimam.* Lucas vero: *Et egrediebatur sonus de eo in omnem locum finitimae regionis.* Rumor autem et sonus significant famam eius. Praeterea quam dixit Matthaeus Syriam, hanc caeteri Galilaeae finitimam regionem appellauerunt. Diminuit autem de eo fama, quod talia doceret, qualia nunquam audiuiſſent: et quod sermones miraculis confirmaret: quodque cum autoritate doceret ac operaretur, sicut in Marco manifestius inuenies.

Verf. 24. *Et — sanauit eos.*

Post verba illa, *variis morbis*, distinctio ponenda est. Tormina autem vocat morborum dolores. Lunatici vero tenentur affectione corruptorum humorum. Quia enim luna quum ad plenum lumen deuenit, naturam habet per splendorem suum attractiuam humorum, qui in corporibus sunt: sit vt hi tunc turbentur. Frequens etenim ac prauus vapor ab ipsis eleuatus, cerebrum dilaniat, hominemque contorquet: quumque haec a luna patiantur, lunatici appellantur. Verum cur a nullo horum priusquam curaret, de fide requisit, quemadmodum postea fecit a pluribus? Quia nondum manifestam suae potentiae demon-

ματός, προάγγελος νόσου. ἀλλ' ἔτι μὲν ἐπὶ σώματος. ἐπὶ δὲ ψυχῆς, νόσος μὲν, ἁμαρτία ἐνέργεια· μαλακία δὲ, χαύνωσις λογισμῶ, πρὸς συγκρατάσειν ἐνεργείας.

Verſ. 24. Καὶ ἀπῆλθεν — συρίαν.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ἐξῆλθε ὃ δὲ ἡ ἀκοή αὐτοῦ. g) Marc. I, 28. εὐθὺς εἰς ὅλην τὴν περιχώραν τῆς γαλιλαίας. ὃ δὲ λεκῶς, καὶ h) ἐξεπορεύετο ἡχος περὶ αὐτῷ h) Luc. 4, 37. εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου. ἀκοὴν δὲ καὶ ἡχον, τὴν περὶ αὐτῷ φήμην λέγουσιν. ἦν δὲ εἶπε συρίαν ὁ ματθαῖος, ταύτην εἶπον οἱ ἄλλοι περιχώραν τῆς γαλιλαίας. ἀπῆλθε δὲ ἡ περὶ αὐτῷ ἀκοή, διότι τοιαῦτα ἐδίδασκεν, οἷα ἐδέποτε ἤκουσαν, καὶ ὅτι τὰς λόγους ἐβεβαίω τοῖς θαύμασι, καὶ ὅτι ἐξεσιαστικῶς καὶ ἐδίδασκε, καὶ ἐθαυματοεργεῖ, ὥς εὐρήσεις φανερώτερον ἐν τῷ μάρκῳ.

Verſ. 24. Καὶ — ἐθεράπευσεν αὐτὸς.

Μετὰ τὸ, ποιμίλαις νόσοις, σικτέον τελείαν. βασάνους δὲ λέγει, τὰς ἀπὸ τῶν νόσων ὀδύνας. ὃ δὲ σεληνιασμός, πάθος ἐστὶν ἀπὸ σεσηπότων χυμῶν συνιστάμενος. ἐπεὶ γάρ³⁾ ἡ σελήνη, πλησιφαῆς γινομένη, φύσιν ἔχει, διὰ τῆς ἐκείθεν πεμπομένης αὐγῆς ἀνασχεῖν τὰς ἐν τοῖς σώματι ὑγρότητας, ταρασσόνται τὴν καὶ ἔτσι, καὶ λοιπὸν ἐξ αὐτῶν αἰτμὸς δριμύς καὶ πονηρὸς ἀναφερόμενος, σπαράσσει τὸν ἐγκέφαλον, καὶ διατρεφει τὸν ἄνθρωπον. διότι δὲ ταῦτα πάσχεισιν ὑπὸ σελήνης, λέγεται σεληνιασμός. διατί δὲ παρ' ἐδερὸς τέτων πρὸ τῆς θεραπέειας ἐκ ἐπεζήτησε πίσιν, ὥς παρὰ πολλῶν ἄλλων ὕστερον; διό-

³⁾ δὲ, pro γάρ. .A.

demonstrationem dederat: alioque modo idem producere et adhibere poterat, fide etiam non accedente.

Verf. 25. *Et sequutae — trans Iordanem sitis.*

Πέραν τοῦ ἰορδάνου, etiam videlicet a regione, quae sita erat trans Iordanem.

Cap. V. De beatitudinibus.

Cap. V. v. 1. *Quum vidisset — montem.*

† In monte beatitudines exposuit dominus, docens ex hoc oportere cupientem attingere beatitudinem, a depressis humi rebus abstrahi, et ad sublimia eleuari.

In montem proximum ascendit: simul quidem tumultus, qui in imo erant declinans: Simul etiam absque vlla distractione docere cupiens. Transiit enim a cura corporum ad curam animarum. Nam ita semper ab illa transiit ad istam: et rursus ab hac ad illam, ut variam praestet utilitatem.

Verf. 1. *Quumque sedisset — ipse.*

Simul quidem turbae ascenderunt, discipuli autem accesserunt, tanquam familiariter erga eum affecti, et quippiam ab eo discere cupientes.

Verf. 2.

4) In his prorsus abhorret versio Hentenii.

5) Inclusa, in margine habet, A.

τι ἔπω τῆς ἑαυτῷ δυνάμεως ἀπόδειξιν σαφῇ δέ-
δωκεν. ἄλλως⁴⁾ τε δὲ, αὐτὸ τοῦτο, τὸ προσιέναι
καὶ προσάγειν, ἔκ τῆς τυχεύσης πίψεως ἦν.

Verf. 25. Καὶ ἠκολέθησαν — πέραν
τοῦ ἰορδάνου.

Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δηλαδὴ, τοῦ πέραν τοῦ
ἰορδάνου.

Κεφ. Ε. περὶ τῶν μακαρισμῶν.

Cap. V. v. i. Ἰδὼν — ὄρος.

[Ἔς⁵⁾ ὄρος ἀναβαίς ἐξέθετο τὲς μακαρισμοὺς
ὁ κύριος, διδάσκων κἀντεῦθεν, ὅτι χρὴ τὸν μα-
καρισμὸν τυχεῖν ἐφίεμενον ἀποσηῆναι τῶν χαμαι-
ζήλων, καὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα μετεωριθῆναι.]

Ἀνέβη δὲ⁶⁾ εἰς τὸ ὄρος τὸ πλησίον, ἅμα
μὲν ἐκκλίνων τὲς ἐν μέσῳ θορύβους, ἅμα δὲ καὶ
ἀπερίσπαστον τὴν διδασκαλίαν ποιήσασθαι βεβλό-
μενος. μετέβη γὰρ ἀπὸ τῆς θεραπείας τῶν σω-
μάτων ἐπὶ τὴν ἰατρειάν τῶν ψυχῶν. ἔτω γὰρ
αἰεὶ ποιῶν διετέλει, μεταβαίνων ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ
ταύτην, καὶ αὖθις ἀπὸ ταύτης ἐπ' ἐκείνην, καὶ
ποικίλῃν παρεχόμενος τὴν ὠφέλειαν.

Verf. i. Καὶ καθίσαντος — αὐτοῦ.

Συνανῆλθον μὲν καὶ οἱ ὄχλοι, προσῆλθον δὲ οἱ
μαθηταί, ὡς οἰκειότερον αὐτῷ διακείμενοι, θέ-
λοντες διδάχθῃν αὐτῷ τι παρ' αὐτῷ.

Verf. 2.

⁵⁾ δὲ, abest. A.

Verf. 2. *Et aperto — docebat eos.*

Quam ob causam dicit, quod os suum aperuit? Quia etiam non aperto ore docebat eos operibus. Ad discipulos quidem dirigit sermonem, ne turbis molestus esse videatur: communiter tamen illum proponit ad vniuersos ac singulos homines.

Verf. 3. *Dicens — coelorum.*

Non dixit, pauperes possessionibus, sed pauperes Spiritu, hoc est, humiles animo ac voluntate: animum namque πνεῦμα, id est, Spiritum nominauit. Neque enim qui infortunio quouis humiliatur, hic beatus est: quia nihil quod inuoluntarium est, beatificat. Omnis enim virtus per id, quod voluntarium est, imprimitur. Pauperem autem hic vocauit animo humilem, ut πτωχός, id est, pauper, dicatur ἀπὸ τῆ πατεπτηχέναι, quod est timuisse siue territum esse. Siquidem humilis aut modestus animo, Deum semper timet, tanquam qui nihil vnquam iuxta illius beneplacitum peregerit. Considera vero, quale fundamentum doctrinae suae substernat. Quia enim superbia diabolum deiecit: ac protoplastum, putantem quod postquam de ligno comediisset, Deus fieret, continuo prostrauit: radixque et fons omnium facta est malorum: contrarium ipsi praeparat pharmacum, animi videlicet modestiam: et hanc radicem ac fundamentum substruit virtutum: quo deiecto, reliqua omnia etiam si ad coelum usque pertingant, detrahuntur ac decidunt: quemadmodum in Phariseo ostensum est.

Aptum quoque praemium huic rependitur: pro extrema videlicet abiectioe summus honor:

et

Verf. 2. Καὶ ἀνοίξας — ἐδίδασκεν αὐτὸς.

Τίνος ἕνεκεν εἶπεν, ὅτι καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτῷ; διότι καὶ μὴ ἀνοίγων αὐτὸ ἐδίδασκεν αὐτὸς, ἀφ' ὧν ἔπραττε. πρὸς μὲν ἔν τῆς μαθηταῖς ἀποτείνει τῆς λόγους, ἵνα ἀνεπαχθῇς δόξη τοῖς ὄχλοις, κοινὸς δὲ αὐτὸς ποιῆται πρὸς πάντας ἀνθρώπους καὶ καθολικῶς.

Verf. 3. Λέγων — ἔβραυν.

Οὐκ εἶπεν, οἱ πτωχοὶ τοῖς χρήμασιν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, τῷ πνεύματι οἱ ταπεινοὶ τῇ⁷⁾ προαιρέσει καὶ τῇ ψυχῇ, ταῦτα νῦν πνεῦμα ὁνομάσας. ὁ γὰρ ὁ ἐκ περιστάσεώς τινος ταπεινός, οὗτος μακαριστός, διότι ἔδεν τῶν ἀπροαιρέτων μακαριστῶν. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τῷ ἐκείνῳ χαρακτηρίζεται. πτωχὸν δὲ ἐνταῦθα, τὸν ταπεινὸν ἐκάλεισεν, ἀπὸ τῷ κατεπτηχέναι, ὃ ἐστὶ πεφοβῆσθαι. ὁ γὰρ ταπεινόφρων αἰετὶ φοβεῖται τὸν Θεόν, ὡς μηδέποτε ἑυαρεσθήσας αὐτῷ. σκόπει δὲ, ὅποιον θεμέλιον τῆς διδασκαλίας κατεβάλετο. ἐπεὶ γὰρ ἡ ὑψηλοφροσύνη τόντε διάβολον κατέβαλε, καὶ τὸν πρωτόπλαστον ἐξέβαλεν, οἷον ταῦτα Θεὸν ἔσεσθαι μετὰ τὴν τῷ ξύλῳ βρωσίν, καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ τῶν κακῶν ἀπάντων γέγονεν αὐτῇ, ἀντίπαλον αὐτῇ κατασκευάζει φάρμακον, τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ ῥίζαν ταύτην καὶ κρηπίδα τῶν ἀρετῶν ὑποτίθῃσιν, ἧς ὑποσπαιδείης ἅπαντα τὰλλα, καὶ εἰ μέχρι τῷ ἔβραυν φθάνουσιν, ὑποσύρονται καὶ καταπίπτουσιν, ὡς ἐπὶ τῷ Φαρισαίῳ.

Κατάλληλον δὲ καὶ τὸ ταύτης ἔπαθλον. ἀντὶ γὰρ τῆς ἄκρας ἀτιμίας, ἄκρα τιμὴ, καὶ ἧς

7) τῇ ψυχῇ καὶ τῇ προαιρέσει. Α.

et quo nullus maior reperiri potest. Per modum autem beatitudinum praecepta haec induxit, inuidiosum deuotans sermonem. Oportebat enim ut in principio mansuete cum eis loqueretur: et ita paulatim ad praecipendum deueniret.

† Quam ob causam dixit pauperes, et non humiles? Quia pauperem esse plus est, quam humilem esse. Sunt enim varii humilitatis modi: hic quidem mediocriter animo modestus est: ille vero cum excellentia: quam humilitatem etiam David commendat, dicens: Cor contritum et humiliatum Deus non despicias.

V. 4. *Beati — consolationem accipient.*

Quia omnes putabant eos esse beatos, qui in gaudio essent: miseros vero, qui in afflictione: huiusmodi opinionem radicitus euellit, contrariam substituens. Lugentes autem dicit, non qui simpliciter lugent, sed qui pro peccatis lugent. Miserum enim ac prohibitum est lugere ob ea, quae quis patitur. Tristitia enim mundi, ait Paulus, mortem operatur: ea vero, quae secundum Deum est, poenitentiam in salutem stabilem. Quomodo ergo alio loco dicit Paulus: *Gaudete in domino semper?* Quia et ille gaudium dicit, quod e luctu oritur. Habet namque luctus repensum sibi gaudium. Quemadmodum enim postquam vehemens pluuia impetuose descenderit, serenitas stabiliior esse solet: Ita quoque deductis lachrymis, tranquillitas et gaudium animi succedit.

Vult autem hic sermo, non modo de propriis nos lugere delictis, verum etiam de alienis:

et

8) Hoc scholium in neutro meorum legitur. Excerptum autem est ex Chryf. Tom. VII. p. 185. E.

ἐκ ἔσιν εὐρεῖν ἐπέκεινα. ἐν τάξει δὲ μακαρισμῶ
τὰς ἐντολαὺς ταύτας εἰσῆγαγεν, ἀνεπαχθέστερον
τὸν λόγον ποιοῦν. ἔδει γὰρ ἐν ἀρχῇ πρῶτον
αὐτοῖς ὁμιλῆσαι, καὶ ἔτις ἡρέμα προβαίνειν
εἰς τὸ ἐπιτάττειν.

†† Τίνος ἕνεκεν ⁸⁾ ἐκ εἶπεν, οἱ ταπεινοί,
ἀλλ' οἱ πτωχοί; ὅτι τῷτο ἐκείνῃ πλέον. καὶ γὰρ
πολλοὶ τῆς ταπεινοφροσύνης οἱ τρόποι. καὶ ὁ μὲν
ἐστὶ ταπεινὸς συμμέτρως· ὁ δὲ μεθ' ὑπερβολῆς
αἰπάσης. ταύτην καὶ ὁ μακάριος δαυὶδ ¹⁾ ἐπαινεῖ ¹⁾ Pl. 50, 19.
λέγων· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινω-
μένην ὁ Θεὸς ἐκ ἐξεδενώσει.

V. 4. Μακάριοι — παρακληθήσονται.

²⁾ Ἐπεὶ πάντες ὑπελάμβανον μακαρίους μὲν, τὰς
ἐν χαρᾷ, ἀθλίους δὲ, τὰς ἐν θλίψει, πρόξρι-
ζον ἀνασπᾶ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν, τὸνναντίον
ὑποτιθέμενος. πενθοῦντας δὲ λέγει, οὐ τοὺς
ἀπλῶς πενθεῖντας, ἀλλὰ τὰς ὑπὲρ ἁμαρτημά-
των. τὸ γὰρ ὑπὲρ βιωτικῶν πραγμάτων πενθεῖν,
ἀθλίον καὶ κεκωλυμένον. Φησὶ γὰρ ὁ παῦλος,
ὅτι ἡ ^{k)} μὲν τῷ κόσμῳ λύπη, θάνατον κατεργά- ^{k)} 2 Cor. 7, 10.
ζεται· ἡ δὲ κατὰ Θεὸν, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν
ἀμεταμέλητον. καὶ πῶς ὁ παῦλος πάλιν εἶπε, ¹⁾ 1) Phil. 4, 4.
χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε; ²⁾ διότι καὶ ἐκεῖνος τὴν
ἐκ τῷ πένθεος λέγει ¹⁾ χαράν. ἔχει γὰρ τῷτο
χαράν συγκεκληρωμένην. καθάπερ γὰρ, ὡς
σφοδρῶς καταρῥαγέτος, εὐδία γίνεσθαι εἴωθεν·
ἔτω καὶ, δακρύων κατενεχθέντων, γαλήνη καὶ
χαρὰ τῇ ψυχῇ ἐγγίνεται.

Βέλεται δὲ νῦν ὁ λόγος πενθεῖν ἡμᾶς μὴ
μόνον ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ

K 2

ὑπὲρ

²⁾ πάντες. B.

¹⁾ Φάσκει. A.

et talis erat Moſis animus, Davidis, Danielis, Pauli caeterorumque huiusmodi. Conſolationem vero accipient, ſive laetabuntur. Vbi? Et in praefenti, et in futuro. In praefenti quidem ea ſpe, quod peccata ſua luctu redimant: in futuro vero non ſola horum remiſſione, verum etiam beatitudine.

† Nam qui filios aut vxores mortuas lugent, non poſſiſſiones aut propria amant corpora, nec eo turbinis tempore, vilo modo concupiſcunt, non iniuriis exaſperantur, nec alia obſidentur affectione: quanto magis qui ſuas lugent aegritudines, eo modo quo eas lugere dignum eſt.

Verſ. 5. *Beati — terram.*

Quoniam olim ab hominibus magno ſtudio affectabatur terrae poſſeſſio, hanc etiam pro virtutis praemio ponit. Quidam ſane terram intellectua-lem, coelum eſſe dicunt. Chryſoſtomus vero ait, quod et ſenſibilem pro praemio poſuerit, propter craſſiores, qui ſenſibilia potius quam intelligibilia quaerunt. Toto namque euangelio ad virtutem ſolet adhortari: quandoque per futura, interdum quoque et per praefentia. Quamquam neque vbi intelligibilia ponit praemia, priuat ſenſibilibus: neque e diuerſo, quum ſenſibilia pollicetur, intelligibilia auert. *Quaerite enim, inquit, primum regnum Dei et iuſtitiam eius, et haec omnia adſcientur vobis.* Et riuſus: *Nemo eſt qui reliquerit domum aut patrem etc.* qui non fruatur multo pluribus in hoc tempore, et in futuro ſeculo, vita aeterna.

† Mites

2) Hoc in nullo meorum comparet. Repetitum eſt ex Chryſoſt. Tom. VII. p. 187. D.

ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων, οἷα ἦν ἡ ψυχὴ μαυσέως καὶ
 δαυίδ καὶ παύλου καὶ τῶν τοιούτων. παρακληθή-
 σονται δὲ, ἡγεν εὐφρανθήσονται. πῶς; καὶ ἐν-
 ταῦθα καὶ ἐκεῖ. ἐνταῦθα μὲν, τῇ ἐλπίδι τῆς
 ἀπολυτρώσεως αὐτῶν· ἐκεῖ δὲ, ἐ μόνον τῇ ἀφέ-
 σει τάτων, ἀλλὰ καὶ τῇ μακαριότητι.

†† Ὅι γὰρ ²⁾ παῖδας καὶ γυναῖκας ἀπο-
 θανόντας θρηνῶντες, ἐ χρημάτων, ἐ σωμάτων
 ἐρώσιν, ἐδὲ κατ' ἐκείνον τῆς οὐνῆς τὸν καιρὸν
 ἄλλε τινὸς ἐφίενται, ἐχ ὕβρεσι παροξύνονται,
 ἐχ ὑπὸ ἄλλε πολιορκῶνταί τινος πάθους· πό-
 σω μᾶλλον οἱ τὰ ἀμαρτήματα πενθῶντες τὰ ἑαυ-
 τῶν, ὡς πενθεῖν ἄξιον;

Verf. 5. Μακάριοι — τὴν γῆν.

Ἐπεὶ πάλα τοῖς ἀνθρώποις περισπένδατος ἦν
 ἡ κληρονομία τῆς γῆς, τίθησι καὶ ταύτην επα-
 θλον ἀρετῆς. καὶ τινὲς μὲν γῆν νοσητὴν ἐν ἔρηνῳ
 λέγουσιν; ὁ δὲ ³⁾ χρυσόσεμος φησι, ὅτι καὶ αἰδι-
 τὸν τέθεικεν ἑπαθλον, διὰ τὰς παχυτέρας, τὰς
 τὰ αἰδιητὰ πρὸ τῶν νοσητῶν ζητῶντας. εἰώθε γὰρ
 δι' ὅλα τὰ εὐαγγελίῃ προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, πο-
 τὲ μὲν, ἀπὸ τῶν μελλόντων, ποτὲ δὲ, ἀπὸ τῶν
 παρίντων, καὶ ἔτε, ὅταν νοσητὰ ἑπαθλα τίθη-
 σιν, ἀποσερεῖ τῶν αἰδιητῶν, ἔτε, ὅταν αἰδιητὰ,
 ἀφαιρεῖται τὰ νοσητὰ. ζητεῖτε ^{m)} γάρ, φησι, ^{m)} Matth. 6, 33.
 τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προσ-
 τεθήσεται ὑμῖν. καὶ αὐτοῖς· ἐδεῖς ἐστίν, ⁿ⁾ ὅς n) Luc. 18, 29.
 ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ γονεῖς, καὶ τὰ ἐξῆς, ὅς ἐ μὴ ^{30.}
 ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ,
 καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον.

K 3

†† Πρα-

† Mites dicuntur, non qui penitus non irascuntur: huiusmodi enim insensati sunt, sed qui iram quidem sentiunt, sese tamen continent: quando autem oportet irascuntur, sicut dicit Dauid: Irascimini et nolite peccare.

Verf. 6. *Beati — saturabuntur.*

Quia de eleemosyna dicturus est: aufert primum auaritiam, ut pura fiat misericordia, iustitia enim auaritiae contraria est. Dixit autem, esurientes et sitientes, hoc est, plurimum concupiscentes: ut vehemens auaritiae amor in iustitiam translatus, illam perimat. Saturabuntur autem, omni videlicet bono.

† Quia auari abundantes esse videntur et saturati: ideo ait iustos potius saturandos esse.

Verf. 7. *Beati — misericordiam consequentur.*

A Deo certe, sed non tantam dumtaxat, quantum ipsi praestiterunt. Quantum enim interest inter malum et bonum, aut potius quantum inter hominem et Deum: tantum humana misericordia distat a diuina.

† Non possessionibus tantum praestatur misericordia, sed et sermonibus. Quodsi nihil haberis, etiam lachrymis praestatur: varius est enim eleemosynae modus, latumque praeceptum. Misericordiam vero consequentur, hic ab hominibus et in futurum a Deo.

Verf. 8.

*) Hoc in meis non legitur. Ex Theophyl. p. 26. C. desumptum.

† Πραεῖς ⁴⁾ λέγονται, ἔχ οἱ μηδὲν ὀργιζόμενοι· οἱ τοῖτοι γὰρ ἀναίδητοι· ἀλλ' οἱ θυμὸν μὲν ἔχοντες, κρατῦντες δὲ, καὶ ὅτε δὲ ὀργιζόμενοι, ὡς καὶ ⁵⁾ δαυὶδ εἶπεν· ὀργίζεσθε, καὶ οἱ Pl. 4, 3. μὴ ἀμαρτάνετε.

Verf. 6. Μανάριοι — χορταθήσονται.

Ἐπεὶ μέλλει περὶ ἐλεημοσύνης εἰπεῖν, προαναίρει τὴν πλεονεξίαν, ἵνα καθαρὸς ὁ ἔλεος γίνηται. ἡ δικαιοσύνη γάρ, ἀντίπαλός ἐστι τῇ πλεονεξίᾳ. οἱ πεινῶντες δὲ καὶ διψῶντες εἶπεν, ἀντὶ τῆς, οἱ σφόδρα ἐπιθυμῶντες, ἵνα ὁ σφόδρὸς ἔρως τῆς πλεονεξίας, ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην μεταβῇ, ἀνέλη ἐκείνην. χορταθήσονται δὲ, πάντος ἀγαθῆς.

† Ἐπειδὴ ⁵⁾ οἱ πλεονέκται δοκῶσι εὐποροῖν εἶναι καὶ χορτάζεσθαι διὰ τὸτό φησιν, ὅτι αἱ δίκαιοι μᾶλλον χορταθήσονται.

Verf. 7. Μανάριοι — ἐλεηθήσονται.

Παρά τῆς θεᾶς, δηλονότι. πλὴν 8. ταςῆτον, ὅσον ἡλέησαν. ὅση γάρ ἐστι διαφορὰ πονηρίας καὶ ἀγαθότητος, ἢ μᾶλλον, ὅση ἀνθρώπου καὶ θεᾶς, τσαύτη καὶ ἀνθρωπίνης καὶ θείας ἐλεημοσύνης.

† Οὐχί ⁵⁾ διὰ χρημάτων μόνον εἶν ἐλεεῖν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ. καὶ μὴδὲν ἔχης, διὰ δαιμόνων. ποικίλος γάρ ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλατεῖα αὕτη ἡ ἐντολή. ἐλεηθήσονται δὲ ἐνταῦθα μὲν, παρὰ ἀνθρώπων· ἐκεῖ δὲ, παρὰ τῆς θεᾶς.

K 4

Verf. 8.

⁴⁾ Etiam hoc ex Theophylact. p. 26. D. Mei non agnoscunt.

⁵⁾ Theophylact. p. 26. E, et Chrysostom. T. VII. pag. 189. D.

Vers. 8. *Beati — videbunt.*

Puros corde intelligit, qui nullius peccati sibi conficii sunt: aut qui cor seruant a voluptatibus impollutum; quam sanctimoniam vocat Paulus, dicens: *Pacem sedamini ad omnes et sanctimoniam; sine qua nemo videbit Deum.* Videbit autem Deum dixit, tanquam humana natura potentem. Hanc vero beatitudinem post eleemosynam posuit: nam multi iustitiam ac eleemosynam assequuti, circa voluptates deuicti sunt. Ostendit itaque solas illas non sufficere virtutes.

† Mundi corde sunt, qui continenter degunt: sine continentia autem nemo videbit Deum. Quemadmodum enim speculum si purum sit, figuras recipit: ita et anima pura Dei suscipit visionem.

Vers. 10. *Beati — vocabuntur.*

Qui non solum ipsi seditiones non mouent, sed et alios mouentes ad pacem reducunt, filii Dei vocabuntur: utpote filium eius vnigenitum imitantes: cuius opus fuit dissidentia in vnum reducere, ac inimicos reconciliare. Erit profecto etiam beatus pacificus, hoc est, in pace seruans voluntatem propriae carnis cum voluntate animae suae: et quod prauum est, meliori subiiciens.

† Non solum pacem cum omnibus habentes, verum etiam seditiosos mutuo inter se pacificantes. Dicuntur autem pacifici, et qui per doctrinam inimicos ad Deum conuertunt: qui filii Dei

Vers. 8. Μακάριοι — ὄψονται.

Καθαρὲς τῇ καρδίᾳ νόει, τὰς μηδὲν τι πονηρὸν
 ἑαυτοῖς συνειδότας, ἢ τὰς Φυλάσσοντας τὴν καρ-
 διάν ἀμόλυντον ἀπὸ τῶν ἡδυπαθειῶν, ὅπερ ὁ
 παῦλος ἀγιασμὸν ἐκάλεσεν, εἰπὼν· εἰρήνην ^{p)} διώ- ^{p) Hebr. 12, 14.}
 κετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἀγιασμὸν, ὃ χωρὶς
 ἑδεῖς ὄψεται τὸν κύριον. ὄψονται δὲ τὸν Θεόν,
 ὡς δυνατόν ἀνθρωπίνῃ φύσει. τίθεικε δὲ τὸν μα-
 καρισμὸν τῷ μετὰ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης, διότι
 πολλοὶ δικαιοσύνην καὶ ἐλεημοσύνην κατορθύντες,
 ἡττῶνται τῆς ἡδυπαθείας, καὶ δείκνυσιν, ὅτι
 ἐκ ἀρεῶν ἐκείναι μόναι αἱ ἀρεταί.

†† Καθαροὶ ⁷⁾ τῇ καρδίᾳ εἰσὶν οἱ σώφρονες.
 τῷ ⁹⁾ ἀγιασμῷ γάρ, ἥτοι τῆς σωφροσύνης χωρὶς, ^{q) Hebr. 12, 14.}
 ἑδεῖς ὄψεται τὸν κύριον. ὥσπερ γάρ τὸ κάτο-
 πτρον, εἰάν ἡ καθαρόν, τότε δέχεται τὰς ἐμφά-
 σεις· ἔτω καὶ ἡ καθαρά ψυχὴ δέχεται ὄψιν
 Θεοῦ.

Vers. 9. Μακάριοι — κληθήσονται.

Οἱ μὴ μόνον αὐτοὶ μὴ φασιάζοντες, ἀλλὰ καὶ
 ἑτέρας φασιάζοντας συνάγοντες εἰς εἰρήνην. υἱοὶ
 δὲ Θεοῦ κληθήσονται, ὡς μιμησάμενοι τὸν μονογε-
 νῆ υἱὸν αὐτοῦ, ὃ γέγονεν ἔργον, συναγαγεῖν τὰ
 διεσπῶτα, καὶ καταλλάξαι τὰ ἐκπεπολεμωμένα.
 εἴη δ' αὖν μεμακαρισμένος εἰρηνοποιός, καὶ ὁ εἰρη-
 νεύσας τὸ θέλημα τῆς ἰδίας σαρκὸς μετὰ τῷ θε-
 λήματος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὑποτάξας τὸ
 χεῖρον τῷ κρείττονι.

†† Οὐ μόνον ⁸⁾ οἱ εἰρηνεύοντες αὐτοὶ πρὸς
 πάντας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑτέρας φασιάζοντας κατ-
 ἀλλάσσοντες. εἰρηνοποὶ δὲ εἰσι καὶ οἱ διὰ διδά-
 σκαλίας τὰς ἐχθρὰς τῷ Θεῷ ἐπιτρέφοντες. υἱοὶ

Dei appellantur. Nam et vnigenitus Deo nos reconciliauit.

Verf. 10. *Beati — coelorum.*

† Regnum coelorum, alii quidem dicunt, vitam quam in coelis degunt: Alii vero, aequalem angelis statum in coelis: Tertiū autem, speciem diuinæ visionis, quae cuique rependitur iuxta qualitatem ac quantitatem suae iustitiae. Quarti vero regnum coelorum dicunt remunerationem, quae secundum habitam gratiam, datur his, qui ex se ad Deum bonum accedunt. †† Ex his quatuor tertium et quartum regnum Dei etiam appellant.

Hoc dixit ne putes vbique pulchram esse pacem. Iustitiam autem hic vniuersaliter omnem virtutem nominauit. Quodsi huius quoque egregii facinoris praemium posuit regnum coelorum: ne his indigneris, quasi praemium alienum fumentibus. Quanquam enim variae videntur acceptae retributiones, propter nominum varietatem: omnes tamen regnum coelorum designant. Si quidem omnes qui his digni habentur retributionibus, regno quoque coelorum fruuntur: ideo etiam omnes beati dicti sunt.

† Non soli martyres persecutionem sustinent, sed plurimi quoque alii, quia illis sunt auxilio, qui afficiuntur iniuria, et vniuersaliter propter quamcunque virtutem. Iustitia siquidem omnis virtus est. Fures vero et etiam homicidae persecutionem patiuntur, non tamen beati dicuntur.

Verf. 11.

?) Inclusa Codex vterque habet in margine.

δὲ θεῶ οἱ τοῖστοι. καὶ γὰρ καὶ ὁ μονογενὴς κατὰ
ἡλλάξεν ἡμᾶς τῷ θεῷ.

Vers. 10. Μακάριοι — ἔρανῶν.

[Βασιλείαν ²⁾ τῶν ἔρανῶν, οἱ μὲν λέγουσι, τὴν ἐν
ἔρανῳ διαγωγὴν, οἱ δὲ, τὴν ἰσαγγελον ἐν ἔρα-
νοῖς κατὰξασιν, οἱ δὲ, τὸ εἶδος τῆς θεϊκῆς ὡς αἰό-
τητος τῶν φορεσάντων τὴν εἰκόνα τῷ ἐπερανίου,
ἥτις δίδοται κατὰ τὸ ποιόν τε καὶ ποσὸν τῆς ἐν
ἐκάστῳ δικαιοσύνης, οἱ δὲ, τὴν κατὰ χάριν μετά-
δοσιν τῶν φυσικῶς ¹⁾ προσόντων τῷ θεῷ ἀγα-
θῶν. ²⁾ τῶν τεσσάρων δὲ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέ-
ταρτον, καὶ βασιλείαν τῷ θεῷ λέγουσιν.]

Τῷτο εἶπεν, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι πανταχῶ
καλὸν ἡ εἰρήνη. δικαιοσύνην δὲ νῦν, ³⁾ καθόλου πᾶ-
σαν ἀρετὴν ὠνόμασεν. ἐπεὶ δὲ καὶ τέττε τῷ κατ-
ορθώματος ἑπαθλον τέθηκε τὴν βασιλείαν τῶν
ἔρανῶν, μὴ δυσχεράνης ἐπὶ τοῖς ἀλλοῖσιν ἔχουσιν
ἑπαθλον. εἰ γὰρ καὶ διάφοροι δοκῶσιν αἰ εἰρηθεῖ-
σαι ἀμοιβαί, διὰ τὴν ἑτερότητα τῶν ὀνομάτων,
ἀλλ' ἐν πᾶσιν τὴν βασιλείαν τῶν ἔρανῶν αἰνίτ-
τονται. πάντες γὰρ οἱ τέτων ἀξιοθύντες, καὶ
τῆς βασιλείας τῶν ἔρανῶν ἀποκλύουσιν· διὸ καὶ
πάντες μακάριοι ὠνομάσθησαν.

†† Οὐ μόνον ⁴⁾ οἱ μάρτυρες διώκονταί, ἀλλ'
καὶ πολλοὶ ἐνεκεν τῷ βοηθεῖν τοῖς ἀδικεμένοις,
καὶ πάσης ἀπλῶς ἀρετῆς. δικαιοσύνη γάρ, ἡ
πᾶσα ἀρετή. ἐπεὶ καὶ κλέπται καὶ φονεῖς διώ-
κονται, ἀλλ' οὐ μακάριοι.

Vers. 11.

¹⁾ Vehementer discrepat Hentenius, qui haud du-
bie προσόντων legit.

²⁾ Ab τῶν ad λέγουσιν omittit Hentenius.

³⁾ νῦν, omittit. A.

⁴⁾ Haec in margine Codicis reperit Hentenius. Mei
hoc scholio carent. Theophylacti est. p. 27. B.

Vers. 11. *Beati — propter me.*

Ad apostolos qui aderant, sermonem dirigit: ostendens doctoribus proprium esse probris affici. Ne autem suspiceris, quod simpliciter verbis malis impeti sit beatum: idcirco addidit, quae plane distinctionem faciunt: videlicet, ut quae dicuntur, mendacia sint, et propter Christum ea dicantur. Quod si haec non ita se habent: miser potius est, qui male audit, utpote plurimos suis malis operibus offendens. Quid ergo his admonitionibus mirabilius esse potest? Vtinam vero quae ab omnibus euitantur, praemiorum magnitudine fiant omnibus desiderabilia. Nam qui graua, ac molesta, et hominum consuetudini ad id usque temporis contraria praescripsit, persuasit tamen, et persuadet vniuerso fere orbi.

Vers. 12. *Gaudete — coelis.*

Gaudete et exultate Spiritu, quicumque probra ac persecutiones sustinetis: et modo quo dictum est male auditis. Dicens autem: *Merceres vestra multa est in coelis*: aliam quoque consolationem induxit.

† Nam opprobria sustinere magnum est, et graue admodum. Vnde et Iob postquam alias tentationes patienter tolerauerat, tunc maxime turbatus est, quando ab amicis opprobriis afficiebatur, tanquam propter peccata sua pateretur.

Vers. 12. *Ita — qui vos praeceperunt.*

Hinc manifestum est quod illud *beati estis*, etc. proprie ad discipulos dixerit: et ipsis mediantibus, etiam

Verf. 11. Μακάριοι — ἕνεκεν ἐμῶ.

⁹Ἰνα ⁵ μὴ ὑπολάβῃς, ὅτι τὸ ὁπλῶς πονηροῖς ἐ΄μασι βιάζεσθαι μακάριον, δύο προσέθηκε διαρισμὰς, τὸ, ψευδῇ τὰ λεγόμενα εἶναι, καὶ διὰ τὸν χριστὸν ταῦτα λέγεσθαι. εἰ γὰρ μὴ ταῦτα ἔτιωσ ἔχει, μᾶλλον ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων. τί τῶν ρηθεισῶν τέτων παραινέσεων παραδοξότερον γένοιτ' αὖν, ὅταν τὰ πᾶσι Θευκτὰ, πᾶσι παθονὰ γίνηται, διὰ τὴν τῶν ἐπάθλων μεγαλειότητα; ὁ δὲ καὶ Φορτικὰ, καὶ ἐναντία τῇ μέχρι τότε συνηθείᾳ τῶν αἰθρώπων δογματίσας, ὅμως καὶ ἔπεισε, καὶ πείθει σχεδὸν πᾶσαν τὴν οἰκεμένην.

Verf. 12. Χαίρετε — ἔρανοῖς.

Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε πάντες οἱ ὀνειδίζόμενοι, καὶ διωκόμενοι, καὶ κακῶς ἀκούοντες, ὡς εἴρηται, εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς ἔρανοῖς, ἐπήγαγε καὶ ἑτέραν παρὰκλῃσιν.

†† Τὸ γὰρ ⁶ ὑπομένειν ὀνειδος, μέγα καὶ χαλεπώτατον. διὸ καὶ ὁ ἰωβ, τῆς ἄλλης ὑπομείνας πειρασμὸς, τότε μάλιστα ἐταράχθη, ὅτε ὀνειδίζον αὐτῷ οἱ φίλοι, ὡς δι' αἰμαρτίας πάσχοντι.

Verf. 12. Ὅυτω — τῆς πρὸ ὑμῶν.

⁷Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι τὸ, μακάριοι ἔτε καὶ τὰ ἐξῆς, ἰδίως πρὸς τῆς μαθητὰς εἴρηκε, διὰ μέσε
δὲ.

⁵) Ante haec ex Theophyl. p. 27. C. addit versio Hentenii, quae tamen mei non habent: Πρὸς πορόντας τῆς ἀποστόλης ἀποτίναται, δεικνύς, ὅτι μάλιστα τῶν διδασκάλων ἴδιον τὸ ὀνειδίζεσθαι. Ἰνα δὲ μὴ κ. τ. λ.

⁶) Theophylact. p. 27. C.

etiam ad omnes, qui discipulos suos essent imitaturi. Ita enim, inquit, persecuti sunt prophetas, qui vos praeceperunt. Quo modo ita? opprobrio videlicet afficientes et persequentes, et dicentes omne malum verbum inveniando, propter Deum. Sicut enim vos a me mittimini praedicaturi quaecunque praecepero: ita et illi a Deo missi erant. Dicens autem: Prophetas qui vos praeceperunt: manifestat, quod etiam hi prophetabunt. Si ergo, inquit, non erat illis indecorum pati propter Deum: neque omnino vobis. Ita prophetis eos adaequando, mentes erexit ipsorum.

Observa autem post quot praecepta posuerit beatitudinem tolerandae persecutionis, quae fit propter iustitiam: et exprobrationis, detractiois, ac maledictorum: quod omnibus praedictis virtutibus oporteat adiutum esse eum, qui haec certamina aggreditur. Nam ideo quoque certo usus ordine, auream nobis catenam contexuit. Qui enim animo humilis est, propria lugebit errata: qui vero luget, etiam mitis erit: et qui mansuetus est, iustus quoque erit omnino: iustus vero, etiam miserebitur. His autem omnibus opere perfectis, etiam mundus erit corde: talis vero pacificus quoque erit: qui autem huc usque proficit, ad pericula etiam extendetur: ac caetera quae sequuntur magno animo tolerabit. Postquam ergo quae opportuna erant admonuit, rursus laudibus eos recreat dicens.

Verf. 13. *Vos — terrae.*

Terram hic homines appellavit, quasi e terra formatos. Est autem tantum ac si diceret: Homines

7) *ἡμῶν*, omittit. B.

8) *Inclusa* omittit. A.

τῶν αὐτῶν, καὶ πρὸς ἅπαντας, ὅσοι μέλλουσι μι-
μεῖσθαι τὰς μαθητάς αὐτῶν. ἔγω γὰρ ἐδιώξαν,
Φησι, τὰς προφῆτας τὰς πρὸ ὑμῶν. πῶς ἔτι;
ὀνειδίζοντες δηλονότι, καὶ διώκοντες, καὶ λέγον-
τες πᾶν πονηρὸν ῥῆμα 7) κατ' αὐτῶν ψευδόμενοι,
ἐνεκεν τοῦ Θεοῦ. ὥσπερ γὰρ ὑμεῖς παρ' ἐμῶ ἀπο-
σταλήσεσθε, κηρύσσοντες, ὅσα ἐντελέμαχ' ἔγω δὴ
καὶ κείνοι παρά τοῦ Θεοῦ ἀπεστάλησαν. εἰπὼν δὲ,
ὅτι τὰς προφῆτας τὰς πρὸ ὑμῶν, ἐνέφηνεν, ὅτι
καὶ ἔτοι προφητεύουσιν. [εἰ 8) τοίνυν ἐκείνοις ἐκ
ἦν ἐπίψογον, τὸ πᾶσχειν διὰ Θεόν, πάντως οὐδ'
ὑμῖν.] ἔγω τοῖς προφήταις παρισώσας αὐτούς,
ἀνέστησεν αὐτῶν τὰ Φρονήματα.

Βλέπε δὲ, μετὰ πόσας ἐντολαῖς τὸν μακα-
ρισμὸν τοῦ διωγμοῦ τοῦ ἐνεκεν δικαιοσύνης, καὶ τὸν
τοῦ ὀνειδισμοῦ, καὶ τῆς διώξεως, καὶ τῆς κακολα-
γίας τέθεικε, δηλῶν, ὅτι χρὴ πάσαις ταῖς περ-
λαβέσαις ἐντολαῖς συγκεκροτηθῆναι τὸν εἰς τέττα-
ρας ἀγῶνας ἀποδύμενον. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τά-
ξει τινὶ χρησάμενος χρυσὴν ἡμῖν σειρὰν ὕφηνεν.
ὁ μὲν γὰρ ταπεινός, καὶ τὰ οἰκῆα πενθήσει 9)
παραπτώματα· ὁ δὲ ταῦτα πενθῶν, καὶ πρῶτος
ἔσται· ὁ δὲ πρῶτος, πάντως ἔσται καὶ δίκαιος. ὁ δὲ δι-
καιος, καὶ ἐλεήσει· ὁ δὲ ταῦτα πάντα κατορθώσας,
καὶ 1) καθαρὸς ἔσται τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ τοιοῦτος, καὶ εὐ-
ρηνοποιός· ὁ δὲ μέχρι τέττα προκόψας, καὶ πρὸς
κινδύνους παρατάσσεται, καὶ τὰ ἐξῆς ὑποστήσεται
μεγαλοψύχως. παραινέσας τοίνυν, ἃ προσῆκεν,
ἀναπάνει πάλιν αὐτούς τοῖς ἐγκωμίοις.

Verf. 13. Ὑμεῖς — γῆς.

Γῆν ἐνταῦθα, τὰς ἀνθρώπους ἐκάλεσεν, ὡς ἐκ
γῆς πλασθέντας. ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. οἱ ἄν-
θρωποι

9) ἁμαρτήματα. A.

1) καὶ, omittit. A.

nes in peccatis putrefacti sunt: corrupti ab humore affectionum. Vos igitur a me electi ad curandam hanc totius mundi putredinem, estis sal terrae: accepta virtute ad constringendum ipsos et coarctandum, praeterea ad occidendum vermes inuisibiles, hoc est, ut per bonam famam, rationales affectus a graui peccatorum odore liberetis.

† Prophetae ad vnā gentem missi sunt, vos autem sal estis vniuersi orbis, per doctrinam arguendo ac stringendo dissolutos, ne aeternos producant vermes. Non ergo mordacitatem reprehensionum abiiciatis, sed et opprobria ac persecutiones sustinete. Ideo subdit: Si autem sal infatuatus fuerit, in quo salietur? Ad nihil amplius valet, nisi ut foras proiciatur, et ab hominibus conculcetur. Si enim is qui docet infatuatus fuerit, hoc est, non arguit ac stringit, sed emollitus est: in quo salietur, id est, corrigetur. Ex eo tempore igitur foras proicitur a magistri dignitate, et conculcatur, hoc est, despicitur.

Verf. 13. *Hoc — salietur.*

Salis fatuitas est debilitas mordacitatis ipsius. Dicit ergo: Videte quale ministerium vobis committendum est: et contendite ne laxemini persecutionibus, opprobriis, ac maledictis, ut praedictum est: neque vtilem mordacitatem respuatis. Si enim sal infatuatus fuerit, quo salietur? hoc est, si vos molles effecti fueritis, aut vtilem mordacitatem neglexeritis, quo alio sale saliemini, siue condie-

2) δόξανυ σόφειν non cohaeret. Aut ergo τῶ, aut ὡς interponendum, ante σόφειν.

3) Ex Theophylact. pag. 27. E.

ἄνθρωποι πάντες σεσήπασιν ταῖς ἁμαρτίαις, διαφθαλέντες ὑπὸ τῆς ὑγρότητος τῶν παθῶν· ὑμεῖς ὅν, ἐκλεγέντες παρ' ἐμῆ πρὸς ἰατρείαν τῆς πνευματικῆς ταύτης σιτυρίας, ἐσὲ τὸ ἅλας τῶν ἀνθρώπων, δύναμιν λογικὴν ἐξ ἐμῆ λαμβάνοντες ²⁾ σύφειν αὐτοὺς καὶ ἐπισφίγγειν, καὶ ἀποκτείνειν μὲν τοὺς ἀοράτους σκώληκας, φημί δὴ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς, ἀπαλλάττειν δὲ τῆς δυσωδίας τῶν ἁμαρτημάτων.

†† Οἱ μὲν προφῆται ³⁾ εἰς ἓν ἔθνος ἀπεσάληταν· ὑμεῖς δὲ τῆς γῆς ἀπάσης ἐσὲ τὸ ἅλας, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐλέγχων σύφοντες τοὺς χαλῶντες, ἵνα μὴ γενήσῃσι τοὺς ἀτελευτήτους σκώληκοις. ὥστε μὴ ἀποβάλλητε τὴν συμφωνίαν τῶν ἐλέγχων, καὶ οὐκ ἐνεδίξῃτε, καὶ οὐκ διώκῃτε. διό φησιν· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλιθίησεται; εἰς ἐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ὁ γὰρ διδάσκαλος ἐὰν μωρανθῇ, τετέστιν, εἰ οὐκ ἐλέγχει καὶ σύφει, ἀλλὰ χαυνωθῇ, ἐν τίνι ἀλιθίησεται, τετέστιν, διεσθαιθήσεται; ἀπὸ τότε ὅν ἔξω ῥίπτεται τῷ διδασκαλικῷ ἀξιώματι καὶ καταπατεῖται, τετέστιν, καταφρονεῖται.

Verf. 13. Ἐὰν — ἀλιθίησεται.

Μωρία ἁλατός ἐστιν, ἡ ἀδύναμις τῆς ποιότητος αὐτοῦ. λέγει τοίνυν, ὅτι βλέπετε, οἷαν διακονίαν ἐγχειρίζεσθαι μέλλετε, καὶ ἀγωνίζεσθαι, μὴ χαυνωθῆναι διαγμοῖς, ἢ ἐνεδισμοῖς, ἢ κακολογίαις, ὡς προδεδήλωται, μηδ' ἀποβάλλειν τὴν ἀφελίμον ποιότητα. ἐὰν γὰρ ⁴⁾ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλιθίησεται, τετέστιν, ἐὰν ὑμεῖς χαυνωθῆτε, ἢ τὴν ἀφελίμον ποιότητα ἀποβάλλητε, ἐν τίνι ἑτέρῳ ἁλατι ἀλιθί-

⁴⁾ δὲ, pro γὰρ. Α.

condiemini, sicut habet Marcus? Vos enim selecti estis, nec alius reliquus est. Quanto igitur praeter caeteris ad huiusmodi ministerium electi estis, tanto amplius cauere debetis, ne ob propriam molliem ac inutilitatem, et putrefactorum perditionem, ut dictum est, accusari possitis.

Verf. 13. *Ad — hominibus.*

Ad nihil amplius utilis est sal infatuatus, nisi ut extra dominicam aulam proiciatur, et conculcetur, hoc est, despiciatur ab hominibus.

Verf. 14. *Vos — mundi.*

Mundum rursus dixit homines in mundo habitantes: quibus erroris caligine obscuratis, vos, inquit, electi estis, ut lux eorum sitis, utque oculos animarum ipsorum luce doctrinae ac scientiae illuminetis, et ad semitas rectas divini cultus deducatis. Ideo nempe ministerium salendi ac illuminandi eis commissum erat. Primum enim oportet a putredine liberari, deinde erudiri.

Verf. 14. *Non — posita.*

Per hanc, sequentemque parabolam ad vitae perfectionem ac munitionem ipsos inducit, et certaminum praefectos esse iubet, tanquam sub omnium oculis in posterum ponendos, et in medio huius mundi theatro certantes. Non potest, inquit, ciuitas

2) Scilicet Marcus habet ἀπρώγετε. Sed mutavit tempus, ut equiparare posset Matthaei vocabulo. Sed ἀπρωθήσεται tamen ex aliquo scholio occupavit

ἀλιθίσησθε, εἴτεν ἀρτυθήσεσθε, ὥς ὁ μάρ- 1) Marc. 9, 50.
κος ὁ) εἶπεν. ὑμεῖς γὰρ ἐσε τὸ ἐκλεγέν ἄλλας, καὶ
ἔχ ὑπολέλειπται ἕτερον. ὅσα τοίνυν προεκρίθητε
πάντων εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, τοσέτω
προσέχειν ὀφείλετε, ἵνα μὴ καὶ τῆς ἑαυτῶν χαυ-
νότητος, καὶ ἀνενεργησίας, καὶ τῆς τῶν σεσημμέ-
νων, ὡς εἴρηται, ἀπωλείας ἀπαιτηθῆτε δίκην.

Verf. 13. Ἐἰς — ἀνθρώπων.

Ἐἰς ὃδὲν ἔτι χρησιμέυει, μωρανθὲν τὸ δηλωθὲν
ἄλλας, εἰ μὴ εἰς τὸ ἐπιφῆναι ἔξω τῆς δεσποτικῆς
αὐλῆς, καὶ καταπατεῖσθαι, ὃ ἐπὶ καταφρονεί-
σθαι παρὰ τῶν ἀνθρώπων,

Verf. 14. Ὑμεῖς — κόσμου.

Κόσμον πάλιν, τὸς ἐν τῷ κόσμῳ εἶπεν ἀνθρώ-
πος, ὧν σκοτιδέντων τῷ ζόφῳ τῆς πλάνης,
ὑμεῖς, φησὶν, ἐξελέγητε εἶναι φῶς αὐτῶν, ὡς
Φωτίζειν τὰ ὄμματα τῶν ψυχῶν αὐτῶν, Φωτὶ
διδασκαλίας καὶ Φωτὶ γνώσεως, χειραγωγεῖν αὐ-
τοὺς ἐπὶ τὴν ὁρθὴν τρίβον τῆς εὐσεβείας. δύο τοί-
νυν διακονίας ἐνεχειρίσθησαν, τὸ ἀλίζειν καὶ τὸ
Φωτίζειν. δεῖ γὰρ πρῶτον ἀπαλλαγῆναι τῆς ση-
πεδόνοσ, εἶτα συνετιθῆναι.

Verf. 14. Οὐ — κειμένη.

Διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς, καὶ τῆς μετὰ ταύ-
την, εἰς ἀκρίβειαν, καὶ ἀσφάλειαν βίβι τέτρε
ἐνάγει, καὶ ἐναγωνίως εἶναι κελέυει, ὡς ὑπὸ τοῖς
ἀπάντων ὀφθαλμοῖς τῶ λοιπῶ κειμένους, καὶ ἐν
μέσῳ τῷ θεάτρῳ τῆς οἰκεμένης ἀγωνιζομένους. ἔ

L 2

δύνα-

cupavit nonnullos Marci Codices, in his meum
cum schollis, quem appello 12.

uitas abscondi super montem posita. Neque vos occultari potestis in doctrinae altitudine collocati. Reliquum est igitur, ut solliciti sitis, quomodo gubernetis, et aliis oculos in vos figentibus, optimum sitis exemplar vitae ac doctrinae.

Verf. 15. *Neque — qui in domo sunt.*

Neque accendit quisquam lucernam, etc. Restat igitur, ut neque ego vos eo fine diuina scientia accenderim, ut absconderem: Sed ecce pono vos super candelabrum, hoc est, super excelsum doctrinae locum, ut omnes qui in domo sunt, illuminetis.

Verf. 16. *Sic — qui in coelis est.*

Luceat sane dicit, non iubet ut in spectaculum virtus ponatur, sed ut ipsa opere compleatur, quae per se lucere solet: ac seipsam vnguenti more propalare: ideo luceat puritas vitae ac sermonis vestri coram hominibus, non ob studium hominibus placendi, sed ut videant vestra opera bona, quae operibus ac sermonibus imitentur, et praeterea ut glorificent patrem vestrum, qui in coelis est, hoc est Deum, a quo per fidem adoptati estis: filii quidem eius, fratres autem mei effecti: laudant enim ipsam, ut qui huiusmodi politum ordinauerit. Ipse tamen Christus hanc conficit, sed propria opera solet patri frequenter tribuere, ut in sequentibus erit inuenire: patrem videlicet honorans, et similiter demonstrans, quod vnum sint sicut natura, ita et voluntate.

† Vo.

6) Inclusz in marg. habet. A.

7) ἀλλ' ἐργάζεσθαι αὐτῇ, absunt. A.

† Vobis, inquit, bona opera facientibus, luceat ab eis lux vestra: quae nullo etiam publicante, per seipsam triumphare solet, a bonis operibus profiliens.

Verf. 17. *Ne — ad complendum.*

Quia maiora praecepta conditurus erat his, quae erant in veteri testamento, dicens: Audistis quod dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: Omnis qui temere irascitur fratri suo, reus erit iudicio etc., et diuinae cuiusdam coelestisque politiae viam incidere volebat: ne qui propter nouitatem suspicarentur, quod noua condens, vetera auferebat, eumque contrarium illis esse putarent: primum huic medetur suspicioni.

Sed videamus quomodo legem compleuerit ac prophetas. Prophetas quidem compleuit: omnibus quae de ipso scripserunt Prophetae, opere completis. Nam ob id quoque frequenter addiderunt Euangelistae: vt compleretur quod dictum est per Prophetam. Legem autem vno quidem modo compleuit, nihil transgrediendo eorum quae lex iusserat. Dixerat enim prius ad Ioannem: Sic decet nos complere omnem iustitiam. Alio autem modo: addens ipsi quae praetermissa erant: quod etiam hic magis congruum est intelligere. Quum enim lex peccatorum fines prohibeat, Christus principia quoque vetuit. Si quidem caedes fructus est peccati, radix autem eius est ira: nisi vero quis radicem abstulerit, quandoque tandem fructum producet. Patet igitur mancum fuisse praeceptum, quod solum occidere vetabat. Hoc autem Christus compleuit, praecipiens

[Υμῶν,⁹⁾ Φησὶν, ἐργαζομένων τὰ καλὰ, λαμβάτω τὸ ἀπ' αὐτῶν ὡς ὑμῶν, ὃ καὶ, μηδενὸς δημοσιεύοντος, εἶωθεν αὐτὸ ἑαυτὸ θριαμβεύειν, ἀποπαλλόμενον τῶν καλῶν.]

Verf. 17. Μὴ — πληρῶσαι.

Ἐπειδὴ μείζονα τῶν παλαιῶν παραγγελμάτων ἔμελλε νομοθετεῖν, λέγων· ἡκούσατε,¹⁾ ὅτι ἐρέεθῃ 1) Matth. 5, 21. 22. τοῖς ἀρχαίοις· ἐφονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ θείας τινὸς καὶ θρανίας πολιτείας ἐβέλετο τεμεῖν ὁδόν, ἵνα μὴ τινες, διὰ τὸ ξενίζον, ὑπολάβωσιν, ὅτι ἀναιρῶν τὰ παλαιὰ, νομοθετεῖ νέα, καὶ νομίσωσιν αὐτὸν ἀντίθεον, προθεραπεύει τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν.

Ἀλλὰ, πῶς ἐπλήρωσε τὸν νόμον καὶ τὰς προφήτας, ἴδωμεν. τὰς προφήτας μὲν ἐπλήρωσε, πληρώσας ἔργοις πάντα, ὅσα περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν· διὸ καὶ καθ' ἑκάστον τῶν προφητευθέντων προσέειπεν οἱ εὐαγγελισαὶ τὸ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῆς προφῆτης· τὸν δὲ νόμον, ἐνὶ μὲν τρόπῳ πεπλήρωκεν, ἐν τῷ μηδὲν νόμιμον παραβῆναι· εἴρηκε γὰρ πρὸς τὸν ἰωάννην, ὅτι ἔγω·) πρέπον ἐστὶν ἡμῖν, πληρῶσαι πᾶσαν δι- s) Matth. 3, 15. καιοσύνην· ἐτέρῳ δὲ, ἐν τῷ προσδεῖναι αὐτῷ τὰ λείποντα, ὃ καὶ μάλλον ἐνταῦθα νοεῖν ἀεμιόδιον. τῆς νόμου γὰρ τὰ τέλη τῶν ἀμαρτημάτων κωλύοντος, ὃ Χριστὸς καὶ τὰς ἀρχαίας ἐκώλυεν. ὁ Φόβος μὲν γὰρ καρπὸς ἐστὶν ἀμαρτίας· ῥίζα δὲ ταύτης ἡ ὀργή. καὶ εἰ μὴ τις ἀνέλῃ τὴν ῥίζαν, ἔστιν ὅτε καρποφορήσῃ. δέδεικται τοίνυν, ὅτι ἐλλιπὴς ἦν ἡ περὶ τῆς μὴ φονεύειν ἐντολή. ἀνεπλήρωσε δὲ ταύ-

L 4

την

⁹⁾ Inclusa Codex uterque habet in margine.

ciens non irasci, quod et in aliis praeceptis procedendo licebit inuenire.

Et quare vetus lex erat imperfecta? Quia Hebraei durae cervicis erant, nec ferebant graue iugum: illos itaque velut infantes lacte potauit, nobis autem tanquam viris, solidum apposuit cibum.

Quomodo vero alibi dixit Christus: *Iugum meum suauis est, et onus meum leue*? Quia leue facit hoc laborum remuneratio, ac praemiorum magnitudo. Lex enim se seruantibus bona terrae promittebat. Christus autem bona coelestia.

† Alio etiam modo, non soluit sed compleuit potius legem veterem: neque enim Euangelio contraria erat, sed potius via ad ipsum, ac praeco praeuius et vmbra, typusque; veniente autem Euangelio, completa est ac cessauit, sicut nox appetente die, sicut vmbra additis coloribus. Oportebat enim paedagogum praeceptori concedere.

Alio quoque modo Christus legem compleuit, seruatis ipsius praeceptis, finemque imposuit: quia abstracta imperfectione perfecit. Vnde contraria non sunt Euangelica praecepta his quae lex iussit, sed consona: lex enim initium erat, Euangelium vero perfectio.

Verf. 18. *Amen — facta sint.*

Dictio *Amen*, aduerbium est confirmatiuum, idem significans, quod vere. Intellectus autem eorum, quae

¹⁾ Inclusa in margine habet. A.

²⁾ Hentenius, *coloribus*. Recte. Ergo *χρῶμάτων*, correxi, pro *χρημάτων*. Sic *ἐπιβάλλειν χρῶμα-τα*. Gregor. Nazianz. p. 35.

την ὁ χριστός, ἐντειλάμενος μὴ ὀργίζεσθαι. τῆτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν εὐρήσεις προίῳν.

Καὶ διατὶ ἀτελεῆς ἦν ὁ παλαιὸς νόμος; διότι σκληροτράχηλοι ἦσαν οἱ ἔβραῖοι, καὶ ἐκ ἡνέχοντο ζυγὸν βαρύν. τοίνυν ἐκεῖνος μὲν, ὡς ἡπίεσσ εἰς ἀρετὴν, γάλα ἐπότισεν· ἡμῖν δὲ, ὡς ἀνδράσι, προσήγαγε σκευὴν τροφὴν.

Καὶ πῶς ὁ χριστός ἐξηκεν ἄλλοιχθ, ὅτι ὁ 1) Matth. 11, 39. ζυγὸς μὲν χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μὲν ἐλαφρύν; διότι ἐλαφρύνει τῆτον ἢ τῶν πόνων ἀντίδοσις, καὶ ἡ μεγαλειότης τῶν ἐπάθλων. ὁ νόμος μὲν γὰρ τοῖς κατορθῶσιν αὐτὸν, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ἐπηγγέλατο δώσειν· ὁ δὲ χριστός, τὰ ἀγαθὰ τοῦ οὐρανοῦ.

[Ἄλλως 1) τε, ἐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἐπλήρωσε τὸν παλαιὸν νόμον ὁ χριστός. ἐδὲ γὰρ ἀντέκειτο τῷ εὐαγγελίῳ, μᾶλλον μὲν ἐν ὁδῷ ἢ ἐτος ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ προκήρυξις αὐτῷ, καὶ σκια, καὶ τύπος. ἐλθόντες δὲ τῷ εὐαγγελίῳ, ἐπληρώθη ἐτος, καὶ πέπαιται, ὡς νύξ, ἡμέρας φανεώσης, ὡς σκια, χρωμάτων 2) ἐπιβληθέντων. ἔδει γὰρ τὸν 3) παιδαγωγὸν τῷ διδασκάλῳ παραχωρεῖσθαι.

Καὶ ἄλλως δὲ πεπλήρωκεν ὁ χριστός τὸν νόμον, τὰ διατάγματα τέτε φυλάξας, καὶ πέπαικε, διὰ τῷ τελείῳ τὸ ἀτελεῆς ἀποκρύψας. ὅθεν ἐκ ἀντίκεινται τοῖς τῷ νόμῳ τὰ τῷ εὐαγγελίῳ, ἀλλὰ συμφανῶσιν. ὁ μὲν γὰρ προτέλειον ἦν, τὸ δὲ τελειότης.]

Verf. 18. Ἀμὴν — γέννηται.

Τὸ ἀμὴν, ἐπίρρημά ἐστι βεβαιωτικόν, ἀπὸ τῷ ἀληθῶς. ἡ δὲ τῶν ἐφεξῆς ρητῶν διαιολία, τριῶν τε

L 5

3) Respicit Gal. 3, 24.

quae ordine dicuntur, hic est: Quamdiu mundus permanferit, hoc enim indicat, dicendo: *Donec transeat coelum et terra*, nequaquam praetermittetur imperfectissimum aut leuissimum legis praeceptum, donec omnia legalia facta, siue opere completa sint a me. Per iota liquidem, aut apicem, quod abiectissimum est significauit: haec enim in literis leuissima sunt, tanquam quae caeteris facilius describi possunt. Est autem iota linea recta, apex vero linea obliqua. Modus quoque confirmationis est dicere: *Donec transeat coelum et terra, hoc non permittam*. Dixit autem hoc Christus, confirmans quod legem non corrigeret, tanquam non potens, quae illa iusserat opere complere: Nam vsque ad mortem ipsam compleuit.

Verf. 19. *Quicumque — coelorum.*

† De minimis, vt ne dicam de maioribus.

Postquam seipsum praua suspitione liberauit, deinceps exterret, minasque ponit maximas pro futura legislatione sua. Quicumque, inquit, vnum horum praeceptorum spreuerit, quae ego stabiliturus sum: nec solum ipse spreuerit, sed et aliis exemplo tale quid faciendi fuerit. Minima vero haec praecepta vocauit partim quidem modestiae causa: partim vero ne extollerentur, qui ea seruarent: simul quoque docens nos propria attenuare, quamuis magna sint et excelsa. Talis ergo minimus vocabitur, hoc est, omnium postremus, vilissimus, abiectissimus. Quod tantundem valet ac si diceret: In supplicium proiicietur. Regnum autem coelorum hoc in loco, secundum suum dicit aduentum, in quo rex omnium apparebit.

Verf. 19.

ἐστίν, ὅτι ἕως ἂν ὁ κόσμος διαμένῃ· τὸτο γὰρ δη-
λοῖ τὸ, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ ἔρηνος καὶ ἡ γῆ· ἔ μὴ
παρέλθῃ ἀτέλεσον ἔδὲ τὸ εὐτελέστατον ἐπίταγμα
τῷ νόμῳ, ἕως ἂν πάντα τὰ νόμιμα γένηται, ἥτοι
πληρωθῇ ἔργοις παρ' ἐμῶ. διὰ γὰρ τῷ ἰῶτα καὶ
τῆς κεραίας, τὸ εὐτελέστατον ἐδήλωσεν. ἐν γὰρ
ταῖς γραμμαῖς ταῦτά εἰσιν εὐτελέστατα, ὡς
εὐχερέστερον τῶν ἄλλων ἐγχαρασσόμενα. ἐστὶ δὲ
τὸ μὲν ἰῶτα, γραμμὴ ὀρθή· ἡ δὲ κεραία, γραμ-
μὴ πλαγία. σχῆμα δὲ ἐστὶ βεβαιώσεως τὸ λέ-
γειν, ὅτι ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ ἔρηνος καὶ ἡ γῆ,
ἔ μὴ ἐάσω τόδε. εἰρηκε δὲ τὸτο ὁ Χριστὸς, βε-
βαιῶν, ὅτι ἔ μεταποιεῖ τὸν νόμον, ὡς μὴ δυ-
νάμενος ποιεῖν, ἃ ἐκεῖνος ἐντέλλεται. καὶ γὰρ
μέχρι θανάτου τὸτον ἐξετέλει.

Verf. 19. Ὅς — ἔρηνων.

[Τῶν 4) μικροτέρων, ἵνα μὴ λέγω τῶν μειζόνων.]

Ἐπεὶ περ δὲ ἀπῆλλαξεν ἑαυτὸν τῆς πονηρᾶς
ὑποψίας, λοιπὸν ἐκφοβεῖ, καὶ ἀπειλὴν τίθησι
μεγίστην, ὑπὲρ τῆς μελλέσης νομοθεσίας αὐτῷ.
ὅστις ἀδετήσῃ, Φησὶ, μίαν τῶν ἐντολῶν τέτων,
ὧν μέλλω νομοθετῆσαι, καὶ μὴ μόνον ἀδετήσῃ,
ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ὑπόδειγμα ταιῶν γένηται. ἐλα-
χίστας δὲ ταύτας ἐκάλεσε, τὸτο μὲν, μετριο-
φρονῶν, τὸτο δὲ, ἵνα μὴ ἐπαίρωνται οἱ κατορ-
θόντες αὐτάς. ἅμα δὲ καὶ παιδύων ἡμῶς, ἐξ-
ευτελίζεν τὰ οἰκεία, ἐπεὶ μεγάλα εἰπὶ καὶ
ὑψηλά. ὁ τοιοῦτος ἐν ἐλάχιστος κληθήσεται, τὸ-
ῦτον, ἔσχατος πάντων, Φαυλότατος, ἀπερ-
ρίμμενος, ὃ ἐστίν, εἰς τὴν κόλασιν ἐμβληθήσεται.
Βασιλείαν δὲ τῶν ἔρηνων νῦν, τὴν δευτέραν παρ-
εστίαν αὐτῷ Φησὶν, ἐν ἣ βασιλεὺς οὗτος ἀπάν-
των ἀναφανήσεται.

Verf. 19.

Verf. 19. *Qui — coelorum.*

Vide quemadmodum dixerit oportere primum facere, et postea docere: Nec solum facere, sed etiam docere. Quemadmodum enim reprehensibile est docere et non facere, ita rursus imperfectum est facere et non docere: perfecta autem virtus est, ut non soli sibi quispiam utilis sit, sed et aliis. Tu vero nequaquam recte docebis, quae opere non complesti: nec facile aliis persuadebis, ut faciant quod ipse non fecisti. Audies enim, Medice cura teipsum.

Verf. 20. *Dico — coelorum.*

Illi siquidem docent et non faciunt: vitam viuentes doctrinae contrariam: vos autem et docere et facere debetis, ut verbis facta concordent. Aut etiam aliter hoc intelliges. Illi quidem peccatorum fines observant: vos autem principia quoque observare debetis. Scribas namque et Phariseos hic recte operantes, et non transgredientes accipito. Iustitiam vero simpliciter dixit omnem virtutem.

Confidera autem quomodo et per praesentia verba, et per ea quae superius dicta sunt, non calumniatur legem veterem, sed ipsam potius augeat. Verum si illa irreprehensibilis est, cur saluos non facit illos, qui ipsam seruant? Usque ad Christi quidem aduentum saluos eos faciebat, qui gnaviter ipsam custodiebant: postea vero quum infantia in virilem iam profecerit aetatem, et copiosa gratia hominibus data sit: maximaque proposita sint praemia pro bonorum retributione operum: (Neque enim amplius possessio terrae promittitur, aut bonorum terrenorum,

neque

is. 19. Vers. 19. Ὅς — οὐρανῶν.

Ὁρα, πῶς εἶπεν, ὅτι χρὴ πρῶτον ποιεῖν, εἶτα διδάσκειν, καὶ μὴ μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν. ὥσπερ γὰρ μαμπτόν, τὸ μὴ ποιεῖν μὲν, διδάσκειν δὲ· ἔτω πάλιν ἀτελὲς τὸ ποιεῖν μὲν, μὴ διδάσκειν δὲ. τελεία δὲ ἀρετὴ, τὸ μὴ μόνον ἑαυτῷ χρησιμεύειν ἀλλὰ καὶ τὸ ἑτέροις. σὺ δὲ οὐκ αὖ ὁρᾷς διδάξῃς, ὃ μὴ πεποίηκας, εἴδ' εὐχερῶς πείσῃς ἑτέρον ποιεῖν, ὃ μὴ σὺ πεποίηκας. ἀκέσεις γὰρ, ἱατρὲ θεράπειςον σεαυτόν.

Vers. 20. Λέγω — οὐρανῶν.

Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔ ποιῶσιν, ἀλλὰ μόνον διδάσκουσιν, ἀντιφθεγγόμενον τῇ διδασκαλίᾳ τὸν βίον ἔχοντες· ὑμεῖς δὲ καὶ ποιεῖν, καὶ διδάσκειν ὀφείλετε, ἵνα συνάδωσι τὰ ἔργα τοῖς λόγοις. ἢ καὶ ἑτέρως τῆτο νόησεις, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὰ τέλη τῶν ἀμαρτιμάτων φυλάττεσιν· ὑμεῖς δὲ καὶ ταῖς ἀρχαῖς φυλάττετε ὀφείλετε, εἴγε γραμματεῖς καὶ φαρισαῖς ἐνταῦθα τὰς κατορθύνοντας, καὶ ἔ τὰς παρανομούντας λάβετε. δικαιοσύνην δὲ εἶπεν ἀπλῶς πᾶσαν ἀρετὴν.

Ὁρα δὲ, ὅπως καὶ διὰ τῶν παρόντων ῥημάτων, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, ἔ διαβάλλει τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν, ἀλλ' ἐπιτείνει μᾶλλον αὐτήν. καὶ εἰ ἀδιάβλητός ἐστι, διατί οὐ σίζει τὰς μετερχομένους αὐτήν; μέχρι μὲν τῆς τῆ χρηστῆς παρυσίας ἔσωζε τὰς ἀκριβεῖς φύλακας αὐτῆς, μετὰ τῆτο δὲ, τῆς νηπιότητος εἰς ἀνδρότητα προκοφάσης, καὶ πολλῆς χάριτος δοθείσης τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεγίστων ἐπάθλων προτεθέντων εἰς ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων· ἐκέτι γὰρ κληρονομία γῆς, καὶ τῶν ἐκ γῆς ἀγαθῶν,

neque prolis foecunditas, aut longa vita seu victoria de inimicis, sed coeli haereditas, bonorumque coelestium, et Dei adoptatio, ac fraternitas cum unigenito eius, victoria quoque contra daemones, et perpetui regni communicatio:) merito sane magna exiguntur certamina, ab omnibus qui huiusmodi praemia sorte sunt accepturi: et his certaminibus supposita sunt Christi praecepta, qui praedicta promisit praemia: magnitudinem enim laborum ad magnitudinem opposuit praemiorum,

Vers. 21. *Audistis* — V. 22. *iudicio.*

† In libro Exodi dicitur: Non occides: et post multa: Si quis aliquem percusserit, morte moriatur, etc.

Postquam corda ipsorum beatitudinibus praemolliuit, et ad virtutem exacuit: maiora deinceps addit praecepta. Incipit autem ab affectibus, qui naturaliores sunt, puta ira et concupiscentia. Et primum de ira differit, deinde etiam de concupiscentia tractat.

Dignum est autem ut inquiramus, quare non ab eo inceperit quod in lege primum erat positum praeceptum. Quia quum illud de diuinitate loqueretur, oportebat quidem illud etiam complere, et aliquid de sui ipsius dignitate manifeste addere. Nondum autem tempus erat. Etenim si etiam post doctrinam atque signa, daemonium dicebant eum habere, quum tamen nihil de ipsa manifeste diceret: quid obsecro non dixissent atque fecissent, si ante haec omnia, tale quippiam loqui tentasset? Cur autem manifeste non dixit se

5) Inclusa in margine Codex vterque.

θῶν, ἐδὲ πολυπαιδία καὶ γῆρας καὶ νῆκαι κατ' ἐχθρῶν, ἀλλ' ἔραν ἑ κληρονομία καὶ τῶν ἑρα- νίων ἀγαθῶν, καὶ υἱοθεσίας θεῶ, καὶ ἀδελφότης πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ νῆκαι κατὰ δαιμό- νων, καὶ κοινωνία βασιλείας ἀτελευτήτης· εἰκό- τως καὶ μεγάλους ἀγῶνας ἀπαιτῶνται πάντες οἱ τῶν τοιούτων ἐπάθλων τυχεῖν μέλλοντες, καὶ οἷς ὑποτίθενται αἱ ἐντολαὶ τῆ χριστεῶ, τῆ καὶ τὰ δηλωθέντα ἐπάθλα ἐπαγγελιαμένους. τὰ γὰρ μεγέθη τῶν ἀγῶνων, πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἐπά- θλων ἐνομοθετήσεν.

Verf. 21. Ἠκούσατε — V. 22. κρίσει.

[Τῆς ὧ) βίβλου τῆς ἐξόδου· ὁ φονεύσεις. ὧ) καὶ ν) Exod. 20, 13. μετὰ πολλὰ, εἰάν *) πατάξῃ τις τινα, θανάτω κ) Exod. 21, 12. θανατέω, καὶ τὰ ἐξῆς.]

Προαπαλύνοντας τὰς καρδίας αὐτῶν ἐν τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ παραθήξας εἰς ἀρετὴν, ἀπτε- ται λοιπὸν καὶ μεζόνων ἐντολῶν. ἀπὸ τῶν φυ- σικωτέρων δὲ ἀρχεται παθῶν, θυμῷ λέγω καὶ ἐπιθυμίας. καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῆ θυμῷ δια- λέγεται, εἶτα διαλαμβάνει καὶ περὶ τῆς ἐπι- θυμίας.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, διατί μὴ ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ πρώτης κειμένης ἐντολῆς, διότι, περὶ τῆς θεότητος ἔσαν, ἔδει καὶ αὐτὴν ἀνα- πληρῶσαι, καὶ προσθεῖναι ὧ) φανερώς περὶ τῆς ἑαυτῆς θεότητος. ἔπω δὲ καιρὸς ἦν. εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ σημεῖα, δαιμονῶν- τα αὐτὸν ἐκάλεον· καίτοι μὴδὲν περὶ αὐτῆς φα- νερὸν εἰπόντα· τί ἔκ αὐτῶν καὶ εἶπον, καὶ ἐποίη- σαν, εἰ πρὸ τέτων ἀπάντων ἐπεχείρησέ τι τοιού- τον φθιγγαῖα; καὶ διατί μὴ φανερώς ἔλεγεν, ὅτι

ὧ) προσθεῖναι. Α.

se Deum esse? Quia ex hoc turbandi erant auditores. Si enim discipuli ipsum cognoscentes, et ab eo quotidie edocti, videntes quoque mirabilia operantem, ac rebus ineffabilibus communicantes, tanta etiam ab eo accepta virtute, ut et mortuos suscitarent, nequaquam tamen priusquam Spiritus sanctus adueniret, omnia ferre poterant: quomodo populus insipiens, tantaeque expertus virtutis, poterat non turbari, aut non putare ipsum magis esse Deo contrarium, eiusque honorem sibi impudenter vindicare? Ideo sapienter ac dispensatorio modo, quandoque Deo proprias et admirabiles actiones operatur, hasque relinquit, ut se Deum esse praedicent: quandoque vero doctrinae suae verba admiscet, quae suam indicent diuinitatem. Manifeste autem et ut plurimum humilia de seipso loquitur, propter auditorum imbecillitatem: sciebat enim, quod postmodum sua ipsum manifestarent opera, qualia nullus alius fecerat. Arrogantis enim est, nec suspicione caret, magna quaedam de seipso dicere.

Sed ad propositum redeunt, videamus quomodo legem non soluat, sed compleat potius tantquam imperfectam. Ait enim: Dictum est a legislatore veteribus Hebraeis: Non occides o homo alterum tui generis. Quicumque autem occiderit, obnoxius erit condemnationi, ut poenam caedi convenientem luat. Ego autem dico vobis, quod omnis qui irascitur fratri suo in cassum, nec congruo tempore: haec enim indicat dicto *ὁτι* (quam nos *temere* vertimus) obnoxius erit condemnationi.

Addens

?) Referuntur haec ad Matth. 10, 3. ubi non nulli legunt *ὅτι* *ἐν* *ἐκείνῃ*. Sed ista lectio inuenta est a Chrysostomo, vel ante eum ab Origene.

ὅτι θεός ἐστι; διότι θορυβεῖν ἔμελλε τὰς ἀκροατάς. εἰ γὰρ οἱ μαθηταί, συνόντες αὐτῷ, καὶ καθεκάστην διδασκόμενοι, καὶ θαυματουργῶτα βλέποντες, καὶ τῶν ἀπορρήτων κοινωνῶντες, καὶ δύναμιν παρ' αὐτῷ τοσαύτην λαβόντες, ὡς καὶ ⁷⁾ νεκρὰς ἀνίσταν, ἐκ ἡδύναντο πάντα βασιάζειν πρὸ τῆς ἐπιδημίας τῷ ἁγίῳ πνεύματος· πῶς δῆμος ἄσύνετος, καὶ τοσαύτης ἀρετῆς ἀπολιμπανόμενος, ἔμελλε μὴ ταραχθῆναι, καὶ μὴ μάλιστ' νομίσει τοῦτον ἀντίθεον, καὶ τὴν τῷ θεῷ τιμὴν ἀναισχύτως σφετεριζόμενον; διὰ τοῦτο ⁸⁾ σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς, ποτὲ μὲν, θεοπρεπεῖς ἐργαζόμενος παραδοξοποιίας, ταύτας ἀφίησι κηρύττειν, ὅτι θεός ἐστι· ποτὲ δὲ, παρὰ κινῶ καὶ ῥήματα τοῖς λόγοις, ἐμφαντικὰ τῆς αὐτῷ θεότητος· ἐκ τῷ φανερῷ δὲ, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ταπεινὰ περὶ ἑαυτῷ φθέγγεται, διὰ τὴν ἀδένειαν τῶν ἀκροατῶν. ἐγίνωσκε γὰρ, ὅτι τὰ ἔργα ⁹⁾ τῷ φανερώσειν, ἃ εἰς ἄλλος ἐποίησεν. ἀλαζονικὸν γὰρ, τὸ περὶ ἑαυτοῦ τινα μεγάλα λέγειν, καὶ ὑποπτον.

Ἄλλ' ¹⁾ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθόντες, θεασάμεθα, πῶς ὁ καταλύει τὸν νόμον, ἀλλὰ μάλλον ἀναπληροῖ, ὡς ἔλλιπῶς ἔχοντα. φησὶ γὰρ, ὅτι ἐλέχθη παρὰ τοῦ νομοθέτου πρὸς τὰς ἀρχαίους ἐβραίους, ὅτι οὐ φονεύσεις ὁμόφυλον, ὃ ἀνθρώπου· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ὑπεύθυνος ἔσται τῇ κατακρίσει, εἰς τὸ δῆναι δίκην ἀξίαν τῷ φόνου. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πῶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ εἰδελφῷ αὐτῷ μάτην, ἀκαίρως· ταῦτα γὰρ δηλοῖ τὸ εἰκῇ· ἔνοχος ἔσται τῇ κατακρίσει. προσ-

θεῖς

⁸⁾ σαφῶς. B.

⁹⁾ αὐτὸν malim, vti Hentenius videtur legisse.

¹⁾ ἐπὶ δὲ τό. A.

Addens autem *temere*, non omnimodam abstulit iram, sed intempestiuam tantum abiecit: quae enim opportuna est, utilis est. Dicitur autem ira opportuna, quae sumitur aduersus eos, qui contra Dei praecepta viuunt: quando non ad vindicandum nos, sed ad utilitatem eorum, qui male viuunt, ex dilectione et amore fraterno irascimur, cum congrua honestate. *Irascimini* enim, inquit, *et nolite peccare*, hoc est, ne in irascendo erretis, ira male vtentes. Nos quoque fratres inter nos inuicem vocauit, vtpote eundem habentes Deum, eundemque primum parentem, eandem naturam, et eandem fidem, eadem praecepta, et eadem promissa praemiorum. Vide autem quid addiderit. Radicem sane caedis incidit: qui enim ita non irascitur, nunquam ad caedem perueniet: Sicut neque is qui radicem amputat, ramentum vnquam germinare finet.

Verf. 22. *Quicumque — consilio.*

Superius quidem eum, qui leuiter irascebatur condemnauit: hic autem eum, qui ad verba vsque procedit. *Raca* autem vox est hebraica, idem significans quod *Tu*. Quia enim irascitur quispiam in alterum, ex nomine ipsum nolens appellare, quasi nomine indignum, loco nominis ponit, *Tu*, in signum irae et abominationis. Hunc autem condemnauit, veluti communem naturam abominantem: et seniorum populi consilio, reum ipsum constituit, vt ab eis obiurgetur.

Verf. 22.

*) $\mu\eta$, omittit. B.

Θεὸς δὲ τὸ εἰκῇ, ἐκ ἀνείλε παντάπασιν τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ μόνην τὴν ἀκαιρον ἐξέβαλεν. ἡ γὰρ εὐκαιρος, ὡφέλιμος. ἔστι δὲ εὐκαιρος ὀργή, ἡ γινομένη κατὰ τῶν πολιτευομένων ἐναντίως τῶν ἐντολῶν τῷ Θεῷ, ὅταν μὴ πρὸς ἐκδίκησιν ἡμετέραν, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν τῶν κακῶς βιούντων ἐξ ἀγάπης καὶ φιλαδελφίας ὀργιζώμεθα, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐσχημοσύνης. ὀργίζεσθε ¹⁾ γάρ, y) Eph. 4, 26. φησι, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, τρεῖσι, μὴ ²⁾ ἐν τῷ ὀργίζεσθαι πταίετε, κακῶς χρώμενοι τῇ ὀργῇ. ἀδελφοὺς δὲ ἡμᾶς ἀλλήλων ἐκάλεσεν, ὡς τὸν αὐτὸν ἔχοντας Θεόν, καὶ τὸν αὐτὸν προπάτορα, καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν, καὶ τὴν αὐτὴν πίσιν, καὶ τὰς αὐτὰς ἐντολάς, καὶ τὰς αὐτὰς ἐπαγγελίας τῶν ἐπαθλῶν. ³⁾ εἶδες, τί προσέταξε. τῷ Φόνου τὴν ῥίζαν ἐξέκοψεν. ὁ γὰρ μὴ ἔτως ὀργιζόμενος, ἔχῃ ἥξει ποτὲ πρὸς Φόνον, ὥσπερ οὐδ' ὁ ῥίζαν ἐκκόπτων, ἐάσει κλάδον φῦναι ποτε.

Verf. 22. Ὅς — συνεδρίῳ.

¹⁾ Ἀνωτέρω μὲν, τὸν ψιλῶς ὀργιζόμενον κατέκρινεν· ἐνταῦθα δὲ, τὸν καὶ μέχρι λόγου προϊόντα. τὸ ῥακά δὲ, ἐβραϊκὴ ἐστὶ φωνή, δηλῶσα τὸ, σύ. ἐπεὶ γὰρ ὀργιζόμενός τις κατὰ τινος ἐκ ἀξιοῦ καλέσαι τῷτον ἐξ ὀνόματος, ὡς ἀνάξιον ὀνόματος· ἀντὶ ὀνόματος δὲ τὸ σύ τίθῃσιν, εἰς ἔνδειγμα τῆς ὀργῆς καὶ βδελύξεως· κατέκρινε καὶ τῷτον, ὡς τὴν κοινὴν φύσιν βδελυσσόμενον, καὶ ἔνοχον αὐτὸν τῷ συνεδρίῳ τῶν πρεσβυτέρων τῷ λαῷ κατέστησεν, εἰς τὸ παρ' αὐτῶν ἐπιτιμηθῆναι.

M 2

Verf. 22.

³⁾ ἁθλων. B.

Vers. 22. *Quicumque — ignis.*

Hunc magis condemnauit, utpote auferentem a fratre mentem, qua ab irrationalibus distamus: vel potius tanquam iniuriosum contra fidem. Si enim fidelis frater fatuus est, ut ille dicit, fatua est fides eius.

Hic autem primum manifestatur nomen gehennae ignis. Hanc vero gehennam vocari dicunt quidam, quasi semper *γεένωσαν*, id est, generantem ignem. Alii vero Hebraicum nomen dicunt, huiusmodi supplicium significans. Si igitur has, quae a nobis leues iudicantur, iniurias ita puniuit, qua condemnatione digni sumus, qui graues contra fratres incessanter effundimus? Eas itaque quae leues videntur, propter graues puniuit, ut illas timendas iudicantes, ducamus has formidabiliores. Tum etiam quia iratos non magnae solum iniuriae sed et paruae frequenter ad caedes prouocant, iram ad scintillae modum accendentes.

Vers. 23. *Si — V. 24. munus tuum.*

Omnia quae superius dixit, et quae nunc dicit, quaeque postea dicturus est, de dilectione sunt, quam frequenter ponit, ac diuersimode laudat, sicut in progressu saepius inueniemus. Quum enim esset Deus, nostri amore homo factus est, omniaque passus, ut et nos Deum, ac nos inuicem amaremus, et per dilectionem nobis mutuo colligamur, vnumque corpus efficeremur, caput habentes Christum. Ideoque pugnae nervos praecidens, quae dilectionem corrumpunt aufert. Considera

4) *μερμῶν* non recte opponitur τῷ *μεγάλαις*. Hentenius, *paruae*. Forte ergo legit *μικρῶν*.

Verf. 22. Ὅς — πυρός.

Τοῦτον μεγάλως κατέκρινεν, ὡς ἀφαιρέμενον ἀπὸ τῆ ἀδελφῆ τὴν φρόνησιν, καθ' ἣν τῶν ἀλόγων διαφέρομεν, ἢ μάλλον, ὡς εἰς τὴν πίσιν ὑβρίζοντα. εἰ γὰρ ὁ πισὸς ἀδελφός, μωρός ἐστιν, ὡς ἐτός φησι, μωρὰ καὶ ἡ πίσις αὐτῆς.

Ἐνταῦθα δὲ πρῶτον ἐξέφηνε τὸ ὄνομα τῆς γεέννης τῆς πυρός. γεένναν δὲ καλεῖσθαι ταύτην φασίν, οἱ μὲν, ὡς αἰεὶ γεννώσαν τὸ πῦρ· οἱ δὲ ἐβραϊκὸν ὄνομα τῆτο λέγουσι, δηλῶν τὴν τοιαύτην κόλασιν. εἰ τοίνυν τοὺς δοκῶσας παρ' ἡμῖν ἐλαφράς ὑβρεις οὕτως ἐκόλασε, ποίας ἐσμέν ἀξιοὶ καταδίκης, οἱ τὰς βαρείας κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἀφειδῶς ἐκχέοντες. ἐκόλασεν ἔν τας δοκῶσας ἐλαφράς, διὰ τὰς βαρείας, ἵνα ταύτας φοβεράς κρίνοντες, ἐκείνας φοβερωτέρας νομίζωμεν. ἄλλως τε καὶ, διότι τοῖς ὀργιζομένοις ἔ μόνον αἱ μεγάλαι ὑβρεις, ἀλλὰ καὶ αἱ⁴) μερικαί, φόνες ἐξαετύουσι πολλάκις, δίκην σπινθήρος ἐξάπτουσαι τὴν ὀργήν.

Verf. 23. Ἐάν — V. 24. δῶρόν σε.

Πάντα, ὅσα τὸ ἀνωτέρω εἶπε, καὶ ὅσα νῦν λέγει, καὶ ὅσα μετὰ τοῦτο ἐρεῖ, ὑπὲρ ἀγάπης εἰσιν, ἢν μάλιστα περὶ πολλῆ τίθεται, καὶ διαφερόντως ἐπανεῖ, ὡς ἐν πολλοῖς προβαίνοντες εὐρήσομεν. Θεὸς γὰρ ὢν, ἀγαπῶν ἡμᾶς, ἐνηνδρώπησε, καὶ πάντα πέπονθεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὸν Θεόν τε καὶ ἑαυτοὺς ἀγαπῶμεν, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης συνδεθῶμεν ἀλλήλοις, καὶ γινώμεθα ἐν σῶμα, κεφαλὴν ἔχοντες αὐτὸν τὸν Χριστόν. διὸ καὶ πρῶτον τὰ νεῦρα τῆς μάχης ὑποτέμνων, τὰ λυμαντικά τῆς ἀγάπης ἀπέλαυνε. καὶ ὅρα Φιλανθρω-

sidera ergo amoris erga homines magnitudinem. Despicit honorem, qui sibi exhibetur prae amore erga fratrem, tantum non dicens: Auferatur seruitus mea, ut tu fratri reconcilieris: Nam sacrificium etiam est, erga fratrem reconciliatio: neque illam absque hac suscipit.

Restat igitur, ut siue laudes Deo reddas, siue orationem (siquidem etiam haec sacrificia sunt) siue aliud quodcunque, ne proferas illa, fratri tuo irreconciliatus, sciens quod nihil horum sit suscepturus, nisi prius reconcilieris. Fertur autem indifferenter sermo, et ad eum qui affectus est iniuria, et ad eum qui iniuriam irrogauit. Et si quidem male passus es, iniuriam illi remitte, et patiens esto: quod si iniuriam irrogasti, medere iniuriae, nihilque relinquo eorum, quae ad reconciliationem faciunt. Docuit igitur, quod cuius sacrificium propter inimicitiam non suscipitur, huius quoque vita omnis Deo est abominabilis.

Verf. 25. *Esto* — V. 26. *quadrantem*.

† Aduersarium quidam conscientiam dicunt, quasi malae voluntati semper oppositam et accusantem eum, qui male operatur: viam autem, praesentem vitam, in qua beneuolum esse oportet siue obedientem, honesta concedenti, et a malis deterrenti.

Quemadmodum ad virtutem exhortari solet, non solum per ea quae futura sunt, sed etiam per praesentia; sicut in beatitudinibus diximus: ita rursus a malo

5) Negligentius haec scripta sunt, *Θεράπευσον — μηδὲν ἐλπίψης, ὅσα.*

6) Inclusa, in margine Codex vterque.

7) *ἑυνομεῖν. B.*

ανθρωπίας ὑπερβολήν. καταφρονεῖ τῆς εἰς αὐ-
τὸν τιμῆς, ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγαπῆς,
μονονεχὶ λέγων, ἐγκοπτέσθω ἡ ἐμὴ λατρεία, ἵνα
σὺ διαλλαγῇς πρὸς τὸν ἀδελφόν σου. καὶ γὰρ
θυσία ἐστὶ, καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγή,
καὶ χωρὶς ταύτης οὐδὲ ἐκείνην προσδέχεται.

Λοιπὸν ἔν, καὶ ὕμνον προσάγης θεῷ, καὶ
εὐχὴν· καὶ ταῦτα γὰρ θυσία ἐστὶ· καὶ ἐτιοῦν
ἕτερον, μὴ ἀκατάλλακτος ταῦτα προσάγης,
εἰδώς, ὅτι οὐδὲν προσδέχεται τέτων, εἰ μὴ πρῶ-
τον διαλλαγῇς. ἀδιόριστος δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀδική-
σαντα ὁ λόγος, καὶ πρὸς τὸν κακῶς πεπονθῆτα.
καὶ εἰ μὲν κακῶς πέπονθας, ἄφες αὐτῷ τὴν ἀδι-
κίαν, καὶ συγγνωμόνησον· εἰ δὲ ἠδίκησας, θε-
ράπευσον τὴν ἀδικίαν, καὶ ⁵) μηδὲν ἐλείψῃς, ὅσα
πρὸς καταλλαγὴν φέρουσιν. ἐδίδαξε τοίνυν, ὅτι
ἔῃ ἡ θυσία δι' ἔχθραν ἀπρόσδεκτος, τέττε καὶ ὁ
βίος ἅπας βδελυκτός ἐστὶ τῷ θεῷ.

Verf. 25. Ἰοθι — Verf. 26. κοδραντήν.

[Ἀντίδικόν ⁶) τινες, τὸ συνειδὸς λέγουσι, ὡς ἀν-
τικείμενον αἰεὶ τῷ πονηρῷ θελήματι, καὶ κατη-
γορεῖν τῷ ποιῶντος τὸ κακόν· ὁδὸν δὲ, τὸν παρ-
όντα βίον, ᾧ χρηὶ εὐνοεῖν ⁷) ἤγαν πείθεσθαι, τὰ
μὲν καλὰ ἐπιτρέποντι, ⁸) τῶν δὲ κακῶν ἀπο-
τρέποντι.]

Ὡς περ εἶωθε προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, ὃ μόνον
ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρ-
όντων, καλῶς ἐν τοῖς μακαρισμοῖς εἰρήκαμεν·

M 4

ἔτω

⁸) Ita quoque Hentenius reperit. Reddidit enim concedenti. Hoc ideo monui, ne quis προτρέπειν ἐπὶ τὰ καλὰ coniceret. ἐπιτρέπειν alibi etiam habet, pro *suadere, iubere*.

malo solet auertere, non per futura solum, sed etiam per praesentia. Postquam enim ab odio reuocauit per futuram gehennam: nunc idem dissuadet et territat per praesentem iudicem, et ea quae quotidie accidunt. Dicit ergo, si etiam ad tribunal traharis, esto beneuolus erga aduersarium tuum, hoc est, fias ipsi amicus, quandocumque cum ipso fueris in via, quae te ducit ad iudicem: priusquam videlicet ad iudicem venias, tunc enim tibi licet reconciliari exoluendo pecunias, quas Lucas ἐργασίαν, id est, operam dixit, quia operantur quae volumus, ac perficiunt quod optamus. (Nam et ἐργασία ab ἐργάζομαι dicitur, sicut opera ab operando.) Melius est enim debitum siue mulctam exoluere, quam iudicio contendere: mulctatus enim tria maxima referes commoda: puta, in carcerem non proiiceris, nec ad ultimum poenae aut mulctae exactio a te fiet, et inimico reconciliaberis. Iudicio autem contendens, tria ediuerso pessima sustinebis incommoda: videlicet, in carcerem proiiceris, ac nouissimum reddes quadrantem, quem Lucas postremum minutum dixit, hoc est, minutissimum genus eorum ad quae soluenda fueris condemnatus: et tertium, quod nec ita reconciliaberis. Verisimile est enim aduersarium permanere, quantumcunque te vicerit. Sunt autem quidam, qui ea quae dicta sunt, anagogice interpretantur, quod Chrysostomus ad praefens non recipit.

V. 27. *Audistis* — V. 28. *in corde suo.*

In lege quoque postquam dictum est, *Non occides*, ponitur etiam: *Non committes adulterium.*

Restat

⁹) ὅτι εἰς καὶ. A.

⁹) ὁ λευκός, omittit. A.

ἔγω πάλιν εἶωθεν ἀποτρέπειν τῆς κακίας, ἐ μόνον ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων. ἀποτρέψας γάρ τῆς ἐχθρας, διὰ τῆς μελέσης γεέννης, νῦν ἀποτρέπει ταύτης καὶ Φοβεῖ, καὶ διὰ τῆ παρόντος κριτῆ, καὶ τῶν καθεκάστην γινομένων. Φησὶν ἔν, ὅτι²⁾ καὶ εἰς δικαστήριον ἐλκυθῆς, ἴδι ἐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σε, τρεῖσι, γένε εὐνης αὐτῷ καὶ φίλος, ἐν ὧ τυχχάνεις ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτῆ, τῇ πρὸς τὸν δικαστὴν φερέσῃ, ὅ ἐστι, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὸν δικαστὴν. ἔξεσι γάρ σοι τήνικαῦτα καταλλαγῆναι, χρήματα καταβαλλομένῳ, ὥπερ ὁ λεκάς,¹⁾ ἐργασίαν²⁾ ἐκάλεσεν, ὡς ἐργαζόμενα, ὁ βεβλόμε- 2) Luc. 12, 58.
θα, καὶ ἀνύοντα τὸ σπασαζόμενον. κρεῖσσον γάρ ζημιωθῆναι, ἢ δικασθῆναι. ζημιωθεὶς μὲν γάρ διὰ τὴν ἀγάπην, τρία κερδανεῖς κάκις, τὸ μὴ ἐκβληθῆναι²⁾ τῇ φυλακῇ, τὸ μὴ ζημιωθῆναι τὰ ἔσχατα, καὶ τὸ καταλλαγῆναι τῷ ἐχθρῷ· δικασθεὶς δὲ, τρία τὲναντίον ὑποθήσῃ τὰ³⁾ κάκις, τὸ ἐκβληθῆναι τῇ φυλακῇ, τὸ ἀποδῆναι τὸν ἔσχατον κοδραντήν· ὄντινα ἔσχατον⁴⁾ λε- a) Luc. 12, 59.
πτὸν εἶπεν ὁ λεκάς, τρεῖσι καὶ τὸ λεπτότατον εἶδος, ὧν δῆνα κατεδικάδης· καὶ τρίτον, τὸ μηδὲ ἔγω καταλλαγῆναι. εἰκὸς γάρ, τὸν ἀντίδικον ὅπωςδήποτε περιγενέσθαι σε. εἰσὶ δὲ τινες ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύοντες τὰ ῥηθέντα, ὥπερ ὁ χρυσότομος⁴⁾ ἐπὶ τῆ παρόντος ἐκ ἀπεδέξατο.

Verf. 27. Ἠκέσατε — Verf. 28. ἐν
τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ ἐν τῷ νόμῳ μετὰ τὸ, ἐφονεύσεις, τὸ ἐμοιχεύσεις κεῖται. λοιπὸν ἐν ἀπαρτίσας τὴν προτέραν ἐν-

M 5

τολήν,

²⁾ In textu βληθῆναι εἰς φυλακὴν. Certe ἐμβληθῆναι legendum, ut mox.

³⁾ ὑποθήσῃ κακία. A. ⁴⁾ Tom. VII. p. 219. C.

Restat igitur ut postquam prius explevit praeceptum, transeat ad sequens: et postquam iram corripuit, etiam concupiscentiam moderetur. Sicut autem in priori praecepto addens, *Temere*, distinxit iram opportunam ab intempestiva: ita et in praesenti addens: *Ad concupiscendum*, distinxit aspectum sine affectu, ab eo qui vitio afficitur. Neque enim simpliciter dixit, *qui videt*: Sed, *Qui videt ad concupiscendum*, hoc est, qui curiose videt, et cum animi aegritudine, quasi coitum concupiscendo: talis enim iam cor suum animi affectione implevit: ideoque voluntate adulterium commisit. Vel qui ad hoc videt ut concupiscat. Iste nempe affectionum perturbationem quaesivit, et ad concupiscentiam transfugit, ac seipsum animi perturbationi tradidit. Quod si corpore alterius uxorem non tetigit, at saltem voluntate. Qui autem in transitu videt, aut alia quapiam necessitate, crimine vacat. Mulierem vero dixit, siue viro coniunctam, siue ab eo solutam, siue virginem.

Scire autem oportet huiusmodi praecepta, etsi ad viros dirigi videntur, mulieres quoque respicere. Siquidem vir caput est mulieris, caput autem et membra unita sunt. Prohibuit ergo aspectum curiosum: a tali enim, affectio ad cor defluit: quod ubi aegrotat, incendit et corpus ad coitum. Itaque radicem abscidit, ne producto ramo fructum quoque proferat.

Vers. 29. *Si* — Vers. 30. *gehennam*.

Non de corporis membris loquitur: illa enim culpa vacant: Nam corporis membra ab anima ducuntur, et quocunque illa iusserit moventur. Sed dextrum quidem oculum vocat idoneum amicum,

τολήν, καὶ ἐπὶ τὴν μετ' ἐκείνην πρόεισι, καὶ τὸν θυμὸν ῥυθμίσας, παιδαγωγῶ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῆς προτέρας ἐντολῆς, προσθεῖς τὸ εἰη, διέπειλε τὴν ἔυκαιρον ὀργὴν ἀπὸ τῆς ἀκαίρου· ἔτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς παρῆς, τὸ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι προσθεῖς, διέπειλε τὴν ἀπαθῆ ὥσιν ἀπὸ τῆς ἐμπαθῆς. ἔκ εἶπε γάρ, ὅτι ὁ βλέπων ἀπλῶς, ἀλλ' ὁ βλέπων πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, τρεῖςιν, ὁ βλέπων περιέρχων, ὁ βλέπων ἐμπαθῶς, ὥστε ἐπιθυμῆσαι συνισίας. ὁ τοιοῦτος γὰρ ἤδη τῷ πάθους ἐνέπλησε τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ, καὶ λοιπὸν τῇ προαιρέσει ἐμαίχευσεν. ἢ ὁ διὰ τῶτο βλέπων, ἵνα ἐπιθυμήσῃ. ὁ τοιοῦτος γὰρ ἐζήτησε τὸ πάθος, καὶ ἡυτομόλησε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ προδεδῶκεν ἑαυτὸν τῷ πάθει, καὶ εἰ καὶ μὴ τῷ σώματι ἡψατο τῆς γυναίκος, ἀλλὰ γε τῇ προαιρέσει. ὁ δὲ κατὰ πάροδον βλέπων, ἢ κατὰ τινα χρεῖαν ἄλλην, ἀνέγκλητος. γυναῖκα δὲ νῦν λέγει, καὶ τὴν ἐξευγμένην ἀνδρὶ, καὶ τὴν ἀπολελυμένην, καὶ τὴν παρθένον.

Χρὴ δὲ γινώσκεν, ὅτι τὰ τοιαῦτα παραγυέλματα, εἰ καὶ πρὸς ἀνδρας ἀποτέινεσθαι δοκῶσιν, ἀλλὰ γε καὶ πρὸς γυναῖκας ὁρῶσιν. ὁ γὰρ ἀνὴρ κεφαλὴ τῆς γυναίκος ἐστὶ τῇ δὲ κεφαλῇ καὶ τὰ μέλη ἥκοντα. ἐκόλασε τοίνυν τὴν περιέρχον θέαν, διότι ἐκ ταύτης καταρρέει πάθος ἐπὶ τὴν καρδίαν· αὕτη δὲ παθῆσα, παροξύνει τὸ σῶμα πρὸς συνισίαν. προανέλεν οὖν τὴν ῥίζαν, ἵνα μὴ κλάδος Φυεῖς ἐνέγκῃ καρπὸν.

Verf. 29. Ἐι δὲ — V. 30. γένναν.

Ὁ περὶ μελῶν σώματος Φησιν· ἀνέγκλητα γὰρ τὰ μέλη τῷ σώματι· ὑπὸ γὰρ τῆς ψυχῆς ἄγονται, καὶ πρὸς ὃ ἂν αὕτη κελεύσῃ κινῶνται· ἀλλ' ὁφθαλμὸν μὲν δεξιὸν καλεῖ, τὸν δίκην ὁφθαλμοῦ
σεργό-

cum, qui instar oculi amatur: manum autem dextram, ministrum commodum, qui in modum manus utilis est, siue viri sint, siue mulieres. Dicit igitur, quodsi hi tibi fuerint offendiculo, aliquam afferentes mentis perturbationem: nec eis parcas, sed amputa ipsos omni quae aduersus te est affectione: et proiice abs te. Neque dixit, *Percute*, sed *amputa*, manifestans omnimodam separationem. Dicens quoque, *Amputa*, non ibi permansit; sed vltius sermonem extendit, addens: *Et proiice abs te*: ne in proximo remanens, fiat rursus familiaris. Quia autem rem duram praeceperat, lucrum in posterum demonstrauit ab eo quod vtile est.

Verf. 31. *Dictum est autem* — V. 32.
adulterium committit.

Ecce et aliud adulterii genus demonstrat. Iubebat enim lex vetus, vt quomodocunque odisset quispiam vxorem propriam, ne eam retineret, sed dato ipsi libello repudii, dimitteret. Iubebat autem abicere siue repudiare, ne occiderent eam: aegre enim reconciliabantur Iudaei, non modo erga vxores, sed etiam erga filios. Vnde et Christus quadragesimo capite dixit ad eos: Moyse, propter duritiam cordis vestri permisit vobis repudiare vxores vestras. Iussit autem dare libellum repudii, ne postea, alteri iam nuptam viro, posset rursus apprehendere, quasi propriam: et hinc orirentur turbationes ac seditiones.

Christus vero praedictis verbis mansuetius eos instituens, iubet ne vxorem repudient, nisi stupri causa. Stuprum autem vocat hic adulterium: Sed

neque

5) *μὴ* addit, et mox, post *ἀνδρὶ*, omittit. A.

περγόμενον δεξιὸν φίλον· χεῖρα δὲ δεξιάν, τὸν δι-
κὴν χειρὸς χρησιμέοντα δεξιὸν ὑπηρέτην, καὶ ἔ-
τε ἄνδρες εἶεν, εἴτε γυναῖκες. λέγει τοίνυν, ὅτι
ἐὰν οἱ τοιοῦτοι σκανδαλίζωσί σε πρὸς ἐμπάθειαν,
μηδὲ τῶτων φείσῃ· ἀλλ' ἐκκοψον αὐτὰς τῆς πρὸς
σὲ σχέσεως, καὶ ῥίψον πόρρω σε. καὶ ἐκ εἶπε κό-
ψον, ἀλλ' ἐκκοψον, τὴν παντελῆ διάζευξιν ἐμ-
φίνας. καὶ εἰπὼν ἐκκοψον, ἐκ εἴη μέχρι τέτος,
ἀλλ' ἐπέτεινε τὸν λόγον, προσθεῖς τὸ, καὶ βάλε
ἀπὸ σῆ, ἵνα μὴ πλησίον τυγχάνων αὐτοῖς οἰκειω-
θῇ. ἐπεὶ δὲ ἀποτόμως ἐκέλευσεν, ἔδειξε λοιπὸν
τὸ ἐντεῦθεν κέρδος, ἀπὸ τῆ συμφέροντος.

V. 31. Ἐρρέθη δὲ — V. 32. μοιχαῖται.

Ἰδὲ καὶ ἕτερον εἶδος μοιχείας δείκνυσι. νόμος γὰρ
ἦν παλαιὸς κελεύων τὸν ὅπωςδήποτε μισῶντα τὴν
ιδίαν γυναῖκα, μὴ κατέχειν, ἀλλ' ἐκβάλλειν αὐ-
τήν, δόντα αὐτῇ ἀποστάσιον, ὃ ἐστὶν ἐγγραφὸν
ἀπολύσεως, καὶ ἐκβάλλειν μὲν αὐτήν, ἵνα μὴ
φόνος γένηται. δυσκατάλλακτοι γὰρ ἦσαν Ἰουδαῖοι,
ὃ πρὸς τὰς γαμετάς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ
τέκνα. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς εἶρηκε πρὸς αὐτὰς ἐν τῷ
τεσσαρακοστῷ κεφαλαίῳ, ὅτι ^{b)} μαυσιῆς πρὸς τὴν ^{b) Matth. 19, 8.}
σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι
τὰς γυναῖκας ὑμῶν, δίδονα δὲ ἀποστάσιον, ἵνα ^{c)}
μετὰ τῆτο, γαμηθείσης αὐτῆς ἑτέρῳ ἀνδρὶ, μὴ
δυνηθῇ, ^{d)} ὡς οἰκείας γυναικός, πάλιν ἐπιλαμ-
βάνεσθαι, καὶ γίνωνται συγχύσεις καὶ εἰσεις
ἐντεῦθεν.

Ὁ δὲ Χριστὸς νῦν, ἡμερωτέρως αὐτὰς διὰ τῶν
προλαβόντων λόγων καταστήσας, κελεύει, μὴ
ἀπολύειν τὴν γυναῖκα, παρεκτός λόγου πορνείας,
τῆς τῆς,

^{c)} δυνηθείη. B.

neque dimissam permittit alteri viro nubere. Qui enim extra stupri causam, suam repudiat, facit eam adulteram esse, quum alteri viro commisceatur. Qui vero sic ab altero repudiatam duxerit, adulterium cum aliena committit. His autem datis praeceptis, vxorem etiam cordatiorem ac modestiorem reddidit. Audito namque quod se repudiatam nullus in vxorem ducturus est, proprium amabit virum, eique inseruiet: et ita criminis adulterii admonens, tam eum qui sine causa propriam repudiat vxorem, quam eum, qui ab alio repudiatam ducit, pacem coniunctorum constrinxit: magisque ne committeretur adulterium curauit. Qui enim suam non abiicit, sed amat potius, alienam nequaquam concupiscet: similiter et qui ab alio repudiatam prohibetur ducere, suam non facile repudiabit.

Verf. 33. *Rursum* — Verf. 34. *omnino*.

† *Illud quidem*. Non peierabis, in libro Exodi scribitur: hoc autem, Reddes domino iuramenta tua, in libro Deuteronomii, sed per alia verba. Praecepit autem hoc, ne per falsi nominis deos irarent.

† Non iurare, et iuramentum non petere, ad idem inducunt. Quomodo enim ad id quod tu fugis, fratrem tuum induces, si tamen fratris amator es, et non magis pecuniae?

Vetus quidem lex dicit: *Non peierabis: offeres autem domino iuramenta tua*: quod addit,

vt

7) Inclusa in marg. habet. A.

8) καὶ τῷ — οὐκ omisit Heutenius. Notum autem est, haec non reperiri ἀπολεσθῆναι in V. T.

τρεῖσι, δίχα αἰτίας πορνείας· πορνείαν ἐνταῦθα, τὴν μοιχείαν ὀνομάσας· ἀλλὰ μὴδ' ἀπολελυμένην ὑφ' ἑτέρου ἀνδρὸς γαμῆν. δίχα γὰρ λόγῳ πορνείας ὁ μὲν ἀπολύσας τὴν ἑαυτοῦ, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεύειν, συμπλεκομένην ἑτέρῳ ἀνδρί· ὁ δὲ γαμήσας ἀπολελυμένην ὑφ' ἑτέρου, μοιχεύει τὴν ἀλλοτρίαν. ταῦτα δὲ νομοθετήσας, σώφρονα καὶ τὴν γυναῖκα πεποίηκεν. ἀκέσασα γὰρ, ὅτι ἀπολυθεῖσαν αὐτὴν εἰς γαμήσει, σέρξει τὸν οἰκεῖον ἀνδρα, καὶ θεραπεύσει. ἔγω μοιχείας ὑποβαλὼν ἐγκλήματι καὶ τὸν ἀλόγως ἐκβάλλοντα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ τὸν γαμῖντα τὴν ἀπολελυμένην ἑτέρῳ, ἐπέσφιγξε τὴν εἰρήνην τῶν συζύγων, καὶ τὸ, μὴ μοιχεύειν, μᾶλλον ἐπέτεινεν. ὁ γὰρ μὴ ἐκβάλλων, ἀλλὰ σέβων τὴν ἑαυτοῦ, ἐκ ἂν ἐπιθυμήσῃ τῆς ἀλλοτρίας· καὶ ὁ κωλυόμενος γαμῆν τὴν ἀπολελυμένην ἑτέρῳ, οὐκ ἂν ἀπολύσῃ τὴν ἑαυτοῦ.

Verf. 33. Πάλιν — Verf. 34. ὅλως.

[Τὸ μὲν, γ) ἐκ ἐπιτορκήσεις, γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ^{c)} τῆς ἐξέδο^{c)}· τὸ δὲ ἀποδώσεις τῷ κυρίῳ τὸς c) Exod. 20, 7. ὅρκους σε, ἐν τῇ βίβλῳ τῇ^{d)} δευτερονομίᾳ, πλὴν d) Deut. 23, δι' ἑτέρων λέξεων· καὶ⁸⁾ τῷ ὀνόματι κυρίου ὁμῇ. ^{21-23.} τῷτο δὲ προσέταξεν, ἵνα μὴ κατὰ τῶν ψευδανύμων θεῶν ὁμνύωσι.

Τὸ μὴ ὁμῶσαι, καὶ τὸ μὴ ἀπαιτῆσαι ὅρκον συνεισάγει. ὁ γὰρ σὺ φεύγεις, πῶς ἐπάξεις τῷ ἀδελφῷ σε, εἴπερ φιλάδελφος εἶ, καὶ οὐ φιλοχρήματος ;]

Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος φησὶν, ὅτι ἐκ ἐπιτορκήσεις, προσενέγκης⁹⁾ δὲ τῷ θεῷ τὸς ὅρκους σου. τῷτο

⁹⁾ Aoristus coniunctivi pro futuro προσοίσεις.

ut iuranti timorem incuteret, ne peieraret, sciens Deum ipsum, qui omnia nouit, iuramentum suspicere. Ego autem dico vobis: *Ne iuretis omnino.* Qui enim facile iurat, aliquando fortasse peierabit ob iurandi consuetudinem: qui autem nullo modo iurat, non peierabit vnquam. Praeterea quoque iurans ita ne peieres, cultum diuinum obseruas: at nullo modo iurans, ipsum maxime prouehis: et illud mediocris et imperfectae philosophiae est, hoc autem summae ac perfectae.

Verf. 34. *Neque* — V. 35. *regis est.*

Ne putarent quod aduersus Deum solum iurare prohiberet, dicendo *μὰ τὸν Θεόν*, id est, *per Deum*: addit et alias iuramentorum species: quibus tunc Iudaei iurabant: qui enim per haec iurat, rursus per Deum iurat, qui haec implet, eisque dominatur. Nam haec propter eum in honore habentur, et non per seipsa. Dicit autem per prophetam: Coelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: manifestans per hoc propheta, quod omnia Deus impleat. Ait enim: *Nonne coelum et terram ego impleo?* David quoque dicit: *Ciuitas regis magni.*

Verf. 36. *Neque* — *facere.*

Neque vilissimum ideoque paratissimum iuramentum iuraueris, dico sane per proprium caput, ne etiam ad maiora procedas. Alio quoque modo. Creatura namque etiam Dei possessio est: et rursus per Deum fit iuramentum, qui ipsam in sua habet potestate. Licet enim tuum quoque sit, non est

*) Quae hic inclusimus, ea ex Cod. A. haud dubie ob duplex *πότε*, exciderant.

τῷτο δὲ εἶπε, φόβον τῷ μὴ ἐπισηκῆσαι ἐπικρε-
 μαννὺς τῷ ὀμνύοντι, γινώσκοντι, ὅτι ὁ θεὸς αὐ-
 τὸς δέχεται τὸν ὄρκον, ὁ πάντα γινώσκων· ἐγὼ
 δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως. ὁ μὲν γὰρ εὐορ-
 κῶν, ἴσως ἐπισηκῆσαι ποτὲ, [τῇ¹) συνηθείᾳ τοῦ
 ὀμνύειν· ὁ δὲ μηδέποτε ὀμνύων, ἐκ ἐπισηκῆσαι πο-
 τέ.] ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ μὲν ὀμνύοντα μὴ ἐπιση-
 κῆν, εὐσέβειαν εἰς θεὸν ἐπαιδεύει· τὸ δὲ μὴ ὀμνύ-
 ειν ὅλως, ἐπιτείνει μάλιστα τὴν εὐσέβειαν. κακῶ-
 νο μὲν τῆς μέσης καὶ ἀτελεῖς ἦν φιλοσοφίας· τῷ-
 το δὲ τῆς ἀκρας καὶ τελείας ἐστὶ.

Vers. 34. Μήτε — V. 35. βασιλέως.

¹Ἴνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι μόνον τὸ κατὰ θεὸν ὀμνύειν
 ἐκώλυσε, λέγω δὴ τὸ, μὰ τὸν θεόν, προστίθῃσι
 λοιπὸν καὶ τὰλλα εἶδη τῶν ὄρκων, ἐν οἷς ἰσχυροὶ
 τηνικαῦτα ἄμνηον. ὁ γὰρ κατὰ τέτων ὀμνύων,
 ὀμνύει πάλιν κατὰ τῷ θεῷ, τῷ πληρῶντος αὐ-
 τὰ, καὶ δεσπόζοντος αὐτῶν. τίμια γὰρ ταῦτα ἔ-
 δι' ἑαυτὰ, ἀλλὰ δι' αὐτόν. προφητικὸν δὲ, ὁ²) e) Ier. 66, 1.
 ἔρανος μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑπεσπείδιον τῶν ποδῶν
 μου· δηλῶν, ὅτι ὁ θεὸς τὰ πάντα πληροῖ. Φησὶ
 γάρ· ἔχι³) τὸν ἔρανόν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πλη- f) Ier. 23, 24.
 ρῶ; δαυϊτικὸν δὲ, ἡ πόλις g) τοῦ βασιλέως τοῦ g) Ps. 47, 3.
 μεγάλου.

Vers. 36. Μήτε — ποιῆσαι.

Μηδὲ τὸν εὐτελέστατον, καὶ διὰ τῷτο προχειρό-
 τατον ὄρκον ὀμώσης, φημὶ δὲ, τὸν κατὰ τῆς ἰδίας
 κεφαλῆς, ἵνα μὴ καὶ εἰς μείζονα περὶβῇ. ἄλλως
 τε δὲ, καὶ αὕτη κτίσμα, καὶ κτήμα θεοῦ
 ἐστὶ, καὶ πάλιν κατὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐξουσια-
 ζοντος αὐτῆς, γίνεται ὁ ὄρκος. εἰ γὰρ καὶ σή

est tamen tuum opus: quod ex eo manifestum est, quia non potes unum capillum album facere vel nigrum.

Verf. 37. *Sit — est.*

Sit inquit sermo vester quando affirmatis, *Est*: quando vero negatis, *Non*: hisque solis pro iuramentis ad confirmationem utamini, et nullo alio quam *Est* et *Non*. Quod praeter haec adiungitur, dicit iuramentum. Si autem iuramentum a diabolo est, quomodo ipsum lex vetus permittebat? Quia et animalium sacrificia a malo quidem erant et deceptione idolorum, ea tamen permisit lex propter Hebraeorum infirmitatem. Quum enim glutones essent ac lurcones, idolothyta amabant. Et item quum essent increduli, iuramentum quoque diligebant. Vt autem deinceps neque idolis sacrificarent, neque per idola iurarent, permisit quidem lex sacrificare ac iurare, et si quid aliud est simile: omnia vero ad Deum transtulit. Futurum autem erat ut successu temporis, etiam haec sublimiori legislatione amputaret. Quia et lactere infantibus quidem utile est, viris autem admodum ineptum: ideoque infantium more viventibus hoc concedimus: viriles vero ab eo abducimus ac prohibemus. Quid igitur agendum, si quis iuramentum expetat, imo iurare cogat? Sit tibi Dei timor violentior, quam haec necessitas: omniaque pati eligas potius, quam praeceptum transgredi. In omni siquidem praecepto vis ac violentum periculum tibi saepius occurret: et nisi ubique violentius ducas diuinum praeceptum, omnia a te vacua et infecta discedent. In sequen-
tibus

ἔσι, ἀλλ' οὐ σὸν ²⁾ ποίημα. καὶ δῆλον, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι σε μίαν τρίχα ποιῆσαι λευκὴν ἢ μέλαιναν.

Verf. 37. Ἐξω — ἔσιν.

Ἐξω, φησὶν, ὁ λόγος ὑμῶν, ὁ βεβαιωτικὸς, ὅτε μὲν κατατίθεσθε, ναί· ὅτε δὲ ἀρνεῖσθε, οὐ. καὶ τέτοις μόνοις εἰς βεβαίωσιν ἀντὶ ὅρκων χρησάσθε, καὶ μηδὲν πλέον τῷ ναί καὶ οὐ. περισσὸν δὲ τέτων λέγει, τὸν ὅρκον. καὶ εἰ ἐκ τῷ διαβόλου ἔσιν ὁ ὅρκος, πῶς ὁ παλαιὸς νόμος αὐτὸν ἐπέτρεψε; διότι καὶ αἱ ζωθυσίαι ἐκ τῷ πονηρῷ μὲν ἦσαν, καὶ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ἐτύγχανον, ἐπέτρεψε δὲ ὁμοῦς αὐτάς ὁ νόμος τηλικαῦτα, διὰ τὴν τῶν ἐβραίων ἀδένειαν, οἰκονομία σοφῇ. ἐπεὶ γὰρ λαίμαργοι μὲν ὄντες, ἠγάπαν τὸ ζωθυτεῖν· ἀπειθεῖς δὲ τυγχάνοντες, ἐφίλουν τὸν ὅρκον, ἵνα λοιπὸν μῆτε τοῖς εἰδώλοις θύωσι, μῆτε κατὰ εἰδώλων ὀμνύωσι, συνεχώρησε μὲν καὶ τὸ θύειν, καὶ τὸ ὀμνύειν, καὶ εἰ τι τοιοῦτον. ἐπὶ τὸν θεὸν δὲ πάντα μετέστησεν. ἐμεῖλλε γὰρ καιρῷ καλῷντος, ἐκκόψαι καὶ ταῦτα, δι' ὑψηλοτέρας νομοθεσίας. ἐπεὶ καὶ τὸ θηλάζειν, νηπίοις μὲν λυσιτελές, ἀνδράσι δὲ καὶ λίαν ἀνεπιτήδειον, καὶ διὰ τῷτο νηπιάζεσσι μὲν τέττε παραχωρῶμεν, ἀνδρεμένους δὲ λοιπὸν ἀπάγομεν αὐτῷ καὶ κωλύομεν. τί ἔν; εἰάν τις ὅρκον ἀπαιτῇ καὶ καταναγκάζῃ, ἔσω σοι τῆς ἀνάγκης ταύτης ὁ τῷ θεῷ φόβος ἀναγκαιότερος, καὶ πάντα παθεῖν ἐλθῇ μᾶλλον, ἢ παραβῆναι τὴν ἐντολήν. καὶ γὰρ ἐπὶ πάσης ἐντολῆς πολλάκις ἀπαντήσεται σοι βία, καὶ βιωτικὸς κίνδυνος, καὶ εἰ μὴ πανταχῶς βιασιότερον νομίσης τὴν θείαν ἐντολήν, οἰχήσονται σοι πᾶσαι κεναὶ καὶ ἀπρακτοὶ προϋών

N 2

γὰρ

²⁾ ἐστ' addit. A

tibus autem dicit dominus, regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.

Verf. 38. *Audistis* — V. 39. *malo*.

Quidam veteri legi indignantur, iubenti oculum pro oculo, ac dentem pro dente eruere, et sine compaſſione contra eum qui oculum aut dentem quempiam eruit, eandem denuntianti calamitatem. Est autem haec lex homini maxime amica. Id enim iussit, ut timore similis afflictionis cauerent, ne illius temporis homines, qui ad plagas mutuo inferendas anhelabant, oculos aut dentes sibi inuicem eruerent. Christus autem homini beneuolentior quam legislator, huiusmodi mala non similis metu afflictionis, sed futurae damnationis timore dissuasit. Quum enim in praecedentibus dixerit, quod quicumque dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennae ignis: manifeste inuit eum qui verberaret, plus quam desipere: qui autem membro mutilaret, adhuc amplius. Vnde iussit non resistere malo. Malum vero quidam hic illum dixerunt, qui verberasset. Chrysostomus vero diabolum intelligit. Hoc autem dixit Christus, docens quod eo infligante haec attentata sunt, et in hunc transmisit iram eius, qui iniuria affectus est, exasperatam aduersus eum, qui haec ausus fuerat. Quid ergo, neque diabolo resistere licebit? Vtique, sed non in vilesendo fratre: hanc enim resistantiam prohibuit: sed in pariendo ac sustinendo. Neque enim per iram extinguitur ira: sicut nec ignis igni, sed contraria sunt contrariis medicamentis.

Verf. 39.

γὰρ εἶπεν ὁ κύριος, ὅτι^e) βίασὴ ἐστὶν ἡ βασιλεία c) Matth. 11, 12.
τῷ θεῷ, καὶ βιάσας ἀρπάξουσιν αὐτήν.

Vers. 38. Ἠκούσατε — V. 39. πονηρῶ.

Τινες μέμφονται τῷ παλαιῷ νόμῳ, κελύουσι
ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόν-
τος ἐκβάλλειν, καὶ ἀσυμπαθῶς κατὰ τῷ ἐκβα-
λόντος ὀφθαλμὸν ἢ ὀδόντα τινὸς τὴν ταυτοπά-
θειαν ἀποφηνάμενῳ· ἐστὶ δὲ μάλις φιλάνθρω-
πὸς ὁ νόμος. τῷτο γὰρ ἐκέλευσεν, ἵνα φό-
βῳ τῆς ταυτοπαθείας μὴ τῶς ἀλλήλων ἐκκό-
πτωσιν ὀφθαλμοὺς καὶ ὀδόντας οἱ τότε ἄνθρωποι,
σφόδρα λυττῶντες εἰς τὰς κατ' ἀλλήλων πλη-
γὰς. ὁ δὲ χρηστὸς φιλάνθρωπότερον νομοθετῶν,
εἰ ἐν τῆς ταυτοπαθείας ἀνεχαίτισε τὰ τοιαῦ-
τα, ἀλλ' ἐκ τῆς μελέτης κολάσεως. εἰρηκῶς
γὰρ ἐν τοῖς προλαβῆσιν, ὅτι ὅς δ' ἂν f) εἶπη τῷ f) Matth. 5, 22.
ἀδελφῷ αὐτοῦ, μαρὲ, ἔνοχος ἔσαι εἰς τὴν γέενναν
τῷ πυρὸς, δέδωκε νοεῖν, ὅτι ὁ πλήξας μεζοντιμωρη-
θῆσεται, ὁ δὲ πηρώσας, ἔτι πλεῖον· ὅθεν ἐκέλευ-
σε μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. πονηρὸν δὲ νῦν, τινες
μὲν, τὸν πλήξαντα εἶπον· ὁ δὲ χρυσοφορὸς³⁾ τὸν
διάβολον εἰρηκε. τῷτο δὲ εἶπεν ὁ χρηστὸς, διδά-
σκων, ὅτι ἐκείνῳ παροξύναντος, ταῦτα ἐτολήθη,
καὶ ἐπὶ τῷτον μεδισὰς τὸν θυμὸν τῷ πέπονθότος,
ἀγριέμενον κατὰ τῷ πολμήσαντος. τί ἔτι; ἔδὲ
ἀντιστῆναι τῷ διαβόλῳ; ναί. ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ἀμύ-
νεσθαι τὸν ἀδελφόν· ταύτην γὰρ τὴν ἀντίστασιν
ἐκώλυεν· ἀλλ' ἐν τῷ μακροθυμεῖν τε καὶ ὑπο-
μένειν. ἔ γὰρ θυμῷ σβέννυται θυμὸς, ὥσπερ
ἐδὲ πυρὶ, πῦρ· ἀλλὰ τὰ ἐναντία γίνονται τῶν
ἐναντίων ἰάματα.

N. 3

Vers. 39.

3) T. VII. p. 234. E.

Vers. 39. *Sed — alteram.*

Inbet ut non solum non vindicemus, sed potius, ut nos ipsos caedenti praebeamus: et per patientiam ac magnanimitatem ipsum refrenemus. Haec enim ille videns, non solum non infliget plagam alteram, sed de prima quoque resipiscet ac reconciliabitur: quod si resisteris, accendetur magis et exasperabitur.

Quare autem quum multa sint corporis membra, de solo oculo ac dente distinxit lex? Quia his praecipue partibus solent pugnantes plagas inferre, utpote minus servatis, quaeque magis in promptu sunt, ac facilius vulnerantur. Per haec autem ad caetera quoque membra lex extenditur. Dextra quoque maxilla maxime idonea est ad sustinendam iniuriam, quae et commodius pulsatur manu dextra iniuriam irrogantis: et de hac est praeceptum, quod etiam ad reliqua membra similiter pertingit.

Vers. 40. *Et — pallium.*

Vult ut tolerantiam ac magnanimitatem hanc, non ad plagas solum, et iniurias, sed ad possessiones quoque et opes praebeas: ad ista nempe pertingit etiam sermo, qui fit de tunica, utpote commodiori ut auferatur. Dicit enim, Volenti te in ius trahere, tuamque auferre tunicam, relinques etiam pallium: ac vincas illius avaritiam: non tantum substantiae quam petit cessione, verum etiam addendo id quod non petit. Quum enim haec feceris, vel relinquet quod petebat, tantam veritus christianam tuam philosophiam: vel eo quod petit ablato, non attinget quod non petebat: frequenter

Verf. 39. Ἀλλ' — ἄλλην.

Κελεύει, μὴ μόνον μὴ ἀμύνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μάλλον ἐμπαρέχειν ἑαυτὸν τῷ παίοντι, καὶ διὰ τῆς ἀνεξικακίας καὶ μεγαλοφυχίας ἀνατέλλειν αὐτόν. βλέπων γὰρ ταῦτα ἐκείνος, ὃ μόνον ἔκ ἐπάξει πληγὴν δευτέραν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ πρώτῃ μεταμελήσεται, καὶ καταλαγήσεται· ἀντιδρώντος δὲ σου, μάλλον ἐξαφθήσεται καὶ ἀγριωθήσεται.

Καὶ διατί, πολλῶν ὄντων μελῶν τῷ σώματος, περὶ μόνον τῷ ὀφθαλμῷ καὶ τῷ ὀδόντος διέλαβεν ὁ νόμος; διότι κατὰ τῶν μάλιστα τῶν μερῶν εἰώθασιν ἐπάγειν τὰς πληγὰς οἱ μαχόμενοι, ὡς ἀφυλάκτων καὶ προχείρων καὶ ῥαδίως τραυματιζομένων. ὁ δ' ἐπὶ τῆτοις νόμος, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐκτείνεται μέλη. καὶ ἡ δεξιὰ δὲ σιαγὼν πρόχειρος εἰς ὕβριν, ἐπιτηδείατερον ἐμπίπτουσα τῇ δεξιᾷ χειρὶ τῷ ὑβρίζοντος. καὶ ἡ ἐπὶ ταύτῃ ἐντολὴ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως διήκει.

Verf. 40. Καὶ τῷ — ἱμάτιον.

Βέλεται σε τὴν ἀνεξικακίαν καὶ μεγαλοφυχίαν ταύτην, μὴ μόνον ἐπὶ πληγῶν καὶ ὕβρεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κτημάτων καὶ χρημάτων παρέχεσθαι. ὁ γὰρ περὶ τῷ χιτῶνος λόγος, ὡς προχείρως εἰς τὸ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ ἐπὶ ταῦτα διήκει. Φησὶ γὰρ, ὅτι τῷ θέλοντί σοι δικάσαι, καὶ τοῦ χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ νικήσου τὴν αὐτῇ πλεονεξίαν, μὴ μόνον τῇ ἐκείνῃ παραχωρήσει τῷ ἀπαιτῶμένῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ προσθήκῃ τῷ μὴ ἀπαιτῶμένῳ. τῷτο γὰρ σου παύσας, ἢ καταλείψει τὸ ἀπαιτῶμενον, αἰδεσθεὶς τὴν τηλικαύτην σου φιλοσοφίαν, ἢ τὸ ἀπαιτῶμενον μόνον λαβὼν, ἔχ' ἄψεται μὲν τῷ μὴ ἀπαιτῶμένῳ.

quenter autem auaritiam suam redarguet. Si autem cum eo ad iudicium quidem non accesseris, verum id tantum quod petit dederis: quod tibi ipsi solum utile est fecisti. Si vero addideris et aliud, animam quoque illius lucrifecisti, duplexque bonum perfecisti. Nam et tribunal deitasti, et auaritiam conuertisti.

Pallium quidem est, quod super alias vestes gestamus, tunica vero quam interius. Saepius autem ὁ χιτῶν τὸ ἱμάτιον dicitur et e contrario, id est, tunica pallium, ac pallium tunica. Interdum quoque omnis vestis nunc ἱμάτιον nunc χιτῶν, modo pallium, modo tunica appellatur. Et licet dicat Lucas: Ab eo qui aufert a te pallium, et tunicam ne prohibeas, nulla tamen est contradictio. Haec enim utraque dixit Christus: hoc quidem in monte: quod vero apud Lucam est, in loco campestri. Quid ergo, nudum oportet incedere? An tibi magnum videtur, ut ob fratris utilitatem nudus incedas? Neque tamen ad tantam impellet inhumanitatem: tuam enim, ut dictum est, verebitur magnanimitatem.

Verf. 41. *Et — duo.*

Vetus quidem testamentum iuxta solam gravitatem, vitii species distinguens, leuia praeteribat. Christus vero de his quoque legem tulit, incipiens sane a grauiori, et desinens in id, quod leuius est. Grauius siquidem est oculi aut dentis excus- sionem pati, quam viae ducem se praebere, aut cibum subministrare: deinde in maxillam iniuria, quae maximo ducitur opprobrio: postea vestis ablatio: his autem leuius est violenta coactio. Quemadmodum autem in aliis vexationis specie- bus

τεμένε, καταγνώσεται δὲ πολλὰ τῆς ἐαυτῷ πλεονεξίας. καὶ εἰ μὲν μὴ συνδικαδῆς αὐτῷ, ἀλλὰ δώσης, τὸ σεαυτῷ συμφέρον μόνον ἐποίησας· εἰ δὲ προσθήσης, κακείνε τὴν ψυχὴν ὠφέλησας, καὶ διπλῆν ἀγαθὸν κατάρθωσας, αὐτὸς τε δικαστηρίων ἀπαλλαγείς, καὶ τὸν πλεονέκτην ἐντρέψας.

Ἰμάτιον μὲν ἔν ἐστι, τὸ παρ' ἡμῖν ἐπαναφόριον· χιτῶν δὲ, τὸ ἔνδον. ἀδιαφόρως 4) δὲ πολλάκις λέγεται καὶ ὁ χιτῶν, ἰμάτιον, καὶ τὸ ἰμάτιον, χιτῶν. ἐστὶ δ' ὅτε καὶ πάντα χιτῶνες, καὶ πάντα ἰμάτια. εἰ δὲ ὁ λουκᾶς φησὶν, ὅτι ἀπὸ 8) 2) Luc. 6, 29, τῷ αἰρόντός σε τὸ ἰμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσης, οὐκ ἔστιν ἐναντιολογία. καὶ ἄμφω γὰρ τὰ ῥητὰ εἶπεν ὁ χριστός, ἐκείνο μὲν, ἐπὶ τοῦ ὄρεως, τὸ δὲ, παρὰ τῷ λουκᾷ, ἐπὶ τόπου πεδινῷ, τί σὺν; γυμνὸν δὲ περιμέναι; μέγα μὲν σὺν, τὸ δὲ ὠφέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ περιμέναι γυμνόν· οὐκ ἂν δὲ εἰς τοσαύτην ἐκείνος ἀπανθρωπίαν ἐλάσῃ, δυσωπηθεῖς, ὡς εἴρηται, τὴν σὴν μεγαλοψυχίαν.

Verf. 41. Καὶ ὅστις — δύο.

Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος περὶ μόνου τῷ βαρυτέρου εἶδους τῆς κακώσεως διαλαβὼν, τὰ ἐλαφρὰ παρεδραμεν· ὁ δὲ χριστὸς καὶ περὶ τέτων ἐνομοθέτησεν, ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ τῷ βαρυτέρου, καταλήξας δὲ εἰς τὸ ἐλαφρότερον. βαρύτερον μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ὁδόντος ἐκκοπή· τοῦ μὲν, ὁδηγοῦντος, τῷ δὲ τῇ τροφῇ διακονῶντος· εἶτα ἢ κατὰ τῆς σιαγόνης ὕβρις, ὡς ἐπονειδισοτάτη· ἔπειτα ἢ τῷ χιτῶνος ἀφαίρε-

N 5

σις

4) Quae leguntur ab ἀδιαφόρως ad πάντα ἰμάτια, ea Hentenius in margine sui Codicis reppererat ac reiecerat ad finem scholii post μεγαλοψυχίαν.

bus cum additamento virtuti vacare iussit: ita et in coactione iubet vincere desiderium eius, qui praue facit iniuriam, patique amplius, quam ille facere volebat. Agnouisti in corpore patibili insertam ad affectiones immobilitatem? considerasti angelicam in hominibus disseminatam politiam? Non concupiscere enim iuxta affectus, neque secundum perturbationes irasci, coelestis sunt politiae, de quibus per dicta praecepta Christus legem dedit. In eo enim quod iussit fratri temere non irasci, neque ipsi dicere Raca, neque fatuum hunc appellare, neque Deo munus offerre ante reconciliationem erga fratrem, ac beneuolum esse aduersario: affectui animi commoti neruos amputauit. In eo vero quod praecepit mulierem lasciuis oculis non respicere, et abiicere eos, easque qui sunt offendiculo: neque propriam sine causa repudiare vxorem, neque ab altero repudiatam ducere: aegrotantis concupiscentiae radices auulsit. Rursum in eo quod iussit omnino non iurare, cupiditatem circa affectiones ac pecunias expulit. Praecipiendo vero non resistere malo, et aliam quoque maxillam obuertere, ac pallium etiam dimittere, duoque milliaria abire: animum ab ulciscendo continuit.

Verf. 42. *Petenti — dato.*

Quando certe in loco campestri docens stetit, manifestius dixit: *Omni abs te petenti dato*, veluti scripsit Lucas. Iubet autem non diiudicare dignum ab indigno.

Eo

3) Inclusa omittit. A.

9) Vſitatus, πρὸς.

σις· ἐλαφρότερον δὲ τῶν, ἢ ἀγγαρεία. ὥσπερ
 δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς κακώσεως, μετὰ προσ-
 θήκης φιλοσοφεῖν ἐκέλευσεν· ἔτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀγ-
 γαρείας, καὶ ὑπερβῆναι τὴν ἀδικον τῆ κακῶς
 ποιῶντος ἐπιθυμίαν, καὶ πλεον παθεῖν, ἢ ἐκεῖνος
 ποιῆσαι βέλεται. εἶδες ἐν σώματι παθητῶ φυ-
 τευομένην ἀπάθειαν· κατενόησας ἀγγελικὴν πο-
 λιτείαν, ἐν ἀνθρώποις κατασπειρομένην. τὸ γὰρ
 μὴ ἐπιθυμεῖν ἐμπαθῶς, μηδὲ θυμῶσαι [κατὰ δ)
 πάθος, τῆς θρανίης πολιτείας εἰσιν, αὐτὰ διὰ τῶν
 εἰρημένων ἐντολῶν ἐνομοθέτησεν ὁ Χριστός.] ἐν μὲν
 γὰρ τῷ κελεῦσαι, μὴ ὀργίζεσθαι τῷ ἀδελφῷ εἰ-
 κῇ, μηδὲ λέγειν αὐτῷ ῥακά, μηδὲ ὀνομάζειν τῆ-
 τον μωρόν, μηδὲ προσάγειν θεῷ τὸ δῶρον πρὸ τῆς
 εἰς δ) τὸν ἀδελφὸν διαλλαγῆς, καὶ εὐνοεῖν τῷ ἀν-
 τιδίκῳ, τὰ νεῦρα τῆ ἐμπαθῆς ἐξέκοψε θυμῷ· ἐν
 δὲ τῷ προστάξαι, μὴ βλέπειν ἀκολάτοις ὀφθαλ-
 μοῖς γυναῖκα, καὶ ἀπορρίψαι τὸν σκανδαλίζον-
 τα καὶ τὴν σκανδαλίζουσαν, καὶ μὴ ἀπολύειν
 ἀλόγως τὴν ἰδίαν γυναῖκα, μηδὲ γαμεῖν ἀπολε-
 λυμένην ἑτέρῳ, τῆς ἐμπαθῆς ἐπιθυμίας ἀνέ-
 σπασε τὰς ρίζας. καὶ πάλιν ἐν μὲν τῷ ἐπιτάξαι,
 μὴ ὀμνύειν ὅλως, τὴν περὶ τὰ χρήματα καὶ κτή-
 ματα ἐπιθυμίαν ἐξήλασεν· ἐν δὲ τῷ ἐντείλασθαι,
 μὴ ἀνδίστασθαι τῷ πονηρῷ, καὶ σρέφειν καὶ τὴν
 ἄλλην σιαγόνα, καὶ ἀφίεναι καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ
 ὑπάγειν μίλια δύο, τὸν εἰς τὸ ἀμύνασθαι θυμὸν
 κατέσειλε.

Verf. 42. Τῷ αἰτοῦντι — δίδου.

Ὅτε δὲ ἴσατο ἐπὶ τόπῳ πεδινῷ διδάσκων, φανε-
 ρώτερον εἶπεν, ὅτι παντὶ τῷ δ) αἰτοῦντί σε δίδε, η) Luc. 6, 30.
 ὡς ὁ λακῶς ἔγραψε. κελεύει δὲ, μὴ διακρίναι
 τὸν ἄξιον ἀπὸ τῆ ἀναξίης.

Eo enim quod petit, indigus est, qualiscunque sit. Nam et Deus omnia ad vitae sustentationem aequaliter omnibus contulit hominibus, bonis et malis, fidelibus ac infidelibus.

Verf. 42. *Et — auerferis.*

Nunc quidem absque foenore mutuare iussit: quando autem sicut diximus in loco campestri docebat, iussit neque id quod mutuatum est repetere. Si enim, inquit, mutuum dederitis his, a quibus vos recepturos speratis, quae vobis est gratia? Sed hoc quidem ad imperfectiores dirigitur: illud vero Lucae ad perfectiores.

Verf. 43. *Audistis* — Verf. 44. *vos.*

Postquam, ut dictum est, iram ac concupiscentiam extirpauit, omnique simili affectu sibi obediens liberauit, deinceps etiam benefacere iubet, dando videlicet petentibus, ac mutuando indigentibus. Deinde procedendo, ad extremam perduxit virtutem. Omnis enim virtutis coronis ac vertex est, inimicos amare, et caetera quae sequuntur. Amare inquam ipsos, non quatenus inimici sunt, sed quatenus homines. Nec solum amare, sed et pro eis obsecrare. Ad amorem autem inimicorum consequuntur et alia: dico sane, bene precari deuouentibus, ac benefacere his qui oderunt: et orare pro laedentibus: Nam haec perfectae sunt dilectionis. Considera vero et praemium huiusmodi virtutis. Quia enim tam praeclarum facinus omni alio maius erat, praemium quoque omni maius ipsi rependit. Ait enim.

Verf. 45.

7) τὸ, omittit. A. mox deest quoque τῶς.

Ἐν ὅσῳ γὰρ αὐτοῖς, θεόμενός ἐστιν, ὅσος ἂν καὶ εἴη. ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς πάντα τὰ⁷⁾ πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἀνῆκεν, ἀγαθοῖς τε καὶ πονηροῖς, πιστοῖς τε καὶ ἀπίστοις.

Verf. 42. Καὶ — ἀποσραφῆς.

Νῦν μὲν, δίχα τέκε δανείζειν ἐνετείλατο· ὅτε δὲ, ὡς ἔφαμεν, ἐδίδασκεν ἐπὶ τόπῳ πεδιῶν, προσέταξε, μηδὲ τὸ δανειζόμενον ἀπαιτεῖν. ἐάν γάρ¹⁾ i) Luc. 6, 34. δανείζητέ, φησι, παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποῖα ὑμῖν χάρις ἐστίν; ὡς εἶναι τὸ μὲν, πρὸς ἀτελεστέρας, τὸ δὲ πρὸς τελειότερας.

Verf. 43. Ἠκούσατε — V. 44. ὑμᾶς.

Καταμαρῖνάς, ὡς εἴρηται, τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ παντὸς τοιοῦτο πάθος ἀπαλλάξας τὸν παιδόμενον, λοιπὸν ἐκέλευσε καὶ ἐυεργετῆν, ἐν τῷ διδόναι τοῖς αὐτοῖς, καὶ δανείζειν τοῖς χρήζουσιν· εἶτα, προῖων, ἀνήγαγεν εἰς τὴν ἀκρὰν ἀρετὴν. κορωνὶς γὰρ καὶ κορυφὴ πάσης ἀρετῆς, τὸ ἀγαπᾶν τὰς ἐχθρας, καὶ τὰ ἐξῆς. ἀγαπᾶν δὲ αὐτὰς, ὃ καθό' εἰσιν ἐχθροὶ, ἀλλὰ καθό' εἰσιν ἄνθρωποι. καὶ μὴ μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ ὑπερέχουσαι. τῷ δὲ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς⁸⁾ ἔπεται καὶ τᾶλλα, λέγω δὴ τὸ εὐλογεῖν τὰς καταρωμένους, καὶ καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσι, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων. ταῦτα γὰρ ἡ τελεία ἀγάπη. σκόπει δὲ καὶ τὸ ἑπαθλὸν τῆς τηλικαύτης⁹⁾ ἀρετῆς, ὡς μέγιστον. ἐπεὶ γὰρ τὸ τοιοῦτον κατόρθωμα μείζον ἢν παντὸς, τίθησιν αὐτῷ καὶ τὸν¹⁾ μιστὸν μείζονα παντός. φησὶ γάρ.

Verf. 45.

8) Correxī, ἔπεται, pro ἔπειτα. Nam et Hentius habet, consequuntur.

9) τοιαύτης. A. ¹⁾ τὸν abest. A.

Vers. 45. *Vt — iniustos.*

Pater quidem hominum Deus est tanquam plas-
mator eorum, (Nam patres quoque dicimus ope-
rum aliquorum poëtas, hoc est effectores) tan-
quam etiam prouisor ac procurator ipsorum: pa-
tris siquidem proprium est filio suo prouidere ac
procurare. Filii autem Dei fiunt, qui per virtu-
tem similes ipsi efficiuntur, quantum est homini
possibile: nam filii proprium est, suo assimilari
patri. Vt sitis, inquit, filii Dei: non natura, sed
similitudine, amando videlicet inimicos vestros:
quia et ille a malis ac iniquis, blasphemis tan-
quam iaculis petitus, et contumelia affectus, pro-
prioque honore priuatus: tamen ob amorem, quo
eos prosequitur, solem suum oriri facit super ma-
los ac bonos, et pluit super iustos ac iniustos. At
tu quidem a conseruis pateris: ille vero a seruis.
Et tu sane pauca ac modica eis praeftabis bona:
ille autem plurima ac maxima: et tamen tribuit ti-
bi, vt ob talem imitationem ipsi similis efficiaris,
eiusque filius nomineris.

Per solem sane ac pluuiam, omnia ad vitam
conuenientia significauit: his enim omnia e ter-
ra generantur, nutriuntur, augentur, ac per-
ficiuntur.

Potest quoque et alio modo dici. Vt sitis
filii Dei, assimilati videlicet filio eius, qui innu-
meras ab inimicis suis passus iniurias, ipsos ama-
bat, et beneficia eos docendo conferebat: lingua-
rum sagittis petitus, et tandem ab eis crucifixus,
pro ipsis orabat dicens: Pater dimitte illis, non
enim sciunt quid faciunt. Vult itaque Christus
ami-

Vers. 45. Ὅπως — ἀδίκως.

Πατήρ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ποιη-
 τῆς αὐτῶν. πατέρας γὰρ λέγομεν, καὶ τὰς ἐρ-
 γων τινῶν ποιητάς. ἔτι δὲ καὶ, ὡς κηδεμῶν καὶ
 προνοητῆς αὐτῶν. ἴδιον γὰρ πατὴρ κηδεσθαι καὶ
 προνοεῖσθαι τῷ οἰκίῳ παιδός. υἱοὶ δὲ τῷ Θεῷ γίνον-
 ται, οἱ ὁμοιόμενοι αὐτῷ δι' ἀρετῆς, καθίσσον ἐν ἀν-
 θρώπῳ δυνατόν. ἴδιον γὰρ υἱὸς ὁμοιωθῆαι τῷ οἰκίῳ
 πατρί. ὅπως, Φησὶ, γένηθε υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ φύσει,
 ἀλλ' ὁμοιώσει, διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τὰς ἐχθρὰς ὑμῶν.
 ἐπεὶ περ ἐκεῖνος, ὑπὸ τῶν πονηρῶν καὶ τῶν²⁾ ἀδίκων
 βλασφημίαις, ὡς βέλεσι, βαλλόμενος, καὶ ὑβριζό-
 μενος, καὶ τῆς οἰκίας τιμῆς ἀποστερέμενος, ὅμως
 ἀγαπῶν αὐτὰς, ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτῷ ἐπὶ πονη-
 ρὰς καὶ ἀγαθὰς, καὶ βρέχει ἐπίσης ἐπὶ δίκαιους
 καὶ ἀδίκους. ἀλλὰ σὺ μὲν, παρὰ τῶν ὁμοδόλων
 πᾶσχεις κακῶς· ἐκεῖνος δὲ, παρὰ τῶν δόλων.
 καὶ σὺ μὲν, ἑλίγα καὶ μικρὰ τέτρε εὐεργετήσεις·
 ἐκεῖνος δὲ πολλὰ καὶ μεγάλα. καὶ ὅμως δίδωσί
 σοι³⁾ ὅμοιον αὐτῷ διὰ τῆς τοιαύτης μιμήσεως γε-
 νέσθαι, καὶ υἱὸν αὐτῷ ὀνομάζεσθαι.

Διὰ μέντοι τῷ ἡλίῳ καὶ τῆς βροχῆς πάντα
 τὰ πρὸς ζωὴν ἐπιτήδεια δεδήλωκε. διὰ τέτων γὰρ
 πάντα τὰ ἐκ γῆς γεννῶνται, καὶ τρέφονται, καὶ
 αὐξοῦνται, καὶ τελειῶνται.

Ἔτι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅπως γένηθε υἱοὶ
 τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ὁμοιωθῆναι τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὃς μυ-
 ρία θανάτου παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ παθὼν, ἡγά-
 πα αὐτὰς, καὶ εὐεργέτει, διδάσκων καὶ ἰώμε-
 νος, καὶ τέλος ὑπ' αὐτῶν σαυρωθεὶς, ἥυχετο
 ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· πατέρες,⁴⁾ ἄφες αὐτοῖς. ἢ k) Luc. 23, 34.
 γὰρ οἶδασι, τί ποιεῖσι. βέλεται σε τοίνυν ὁ Χρι-
 στός

3) ὅμοιος ergo est interpretationis. Sed Chrysostomus id textui intulit.

amicis te reconciliari. Abi inquit prius, reconciliare fratri tuo: inimicos vero iubet diligere, ac pro eis orare, ut praedictum est.

Vers. 46. *Si enim* — V. 47. *faciunt.*

Non est virtus amantem se redamare, sed naturae consentaneum. Nam et publicani hoc faciunt, apud quos ne vestigium quidem est virtutis. Sunt autem publicani, qui vectigalia colligunt, ac commercarii (ut sic loquamur) qui scilicet mercibus viuunt commutandis. Erant autem maxime infames, qui artes huiusmodi exercebant, tanquam iniusti, auari, ac scelerati. Vnde et in doctrina, quae in loco campestri data est, pro publicanis, dixit peccatores. Quum autem neque diligentes nos diligamus, sed inuideamus potius his, qui nobis bene cupiunt, qua tandem obsecro digni erimus condemnatione? quum super scribas et Phariseos in iustitia abundare iussi, etiam illis inferiores sumus, qui apud eos infames erant?

Vers. 48. *Eritis* — *est.*

Qui diligentes se diligunt, hi certe in dilectione imperfecti sunt: qui vero etiam inimicos amant, hi sane perfecti sunt.

Cap. VI. v. 1. *Attendite* — *qui in coelis est.*

Plantatis iam virtutibus, tollit deinceps affectum, qui eis adnascitur et molestus est, puta inanem gloriam.

4) ὁ Ουτεύςας. A. Articulus abesse potest. Ουτεύςας ἥδη, intell. ὁ Χριστός. Credidit scriba, in prin-

ςὸς τοῖς φίλοις μὲν διαλλαττέσθαι· ὑπαγε¹⁾ γάρ, 1) *Match. 5, 24.*
 Φησι, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· τὰς
 ἐχθρούς δὲ ἀγαπᾶν καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν,
 ὡς προσέειπται.

Verf. 46. Ἐὰν γάρ — V. 47. ποιῶσιν.

Ἦ Οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τὸ ἀγαπᾶν τὸν ἀγαπῶντα, ἀλλὰ φύσεως ἀκολοθία. καὶ γὰρ καὶ οἱ τελῶναί τ' ἐτο ποιῶσι, παρ' οἷς ἔδὲ ἵχνος ἀρετῆς. τελῶναί δὲ εἰσιν, οἱ φορολόγοι καὶ οἱ κομμερκιάριοι. σφόδρα δὲ διεβιάζοντο τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, ὡς ἀδικα καὶ πλεονεκτικὰ καὶ ἀσυμπαθῆ. ἐπεὶ, καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τῷ πεδινῷ τόπου διδασκαλία, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, οἱ τελῶναί, οἱ ἀμαρτωλοὶ^{m)} εἶπεν. ὅταν δὲ μηδὲ τοὺς ἀγαπῶντας^{m)} *Luc. 6, 32.* ἀγαπῶμεν, ἐν τῷ φθονεῖν εὐδοκιμοῦσιν αὐτοῖς, τίνος ἕκ ἂν εἴημεν ἀξιοὶ κατακρίσεως, οἱ περισσέυειν τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἐν δικαιοσύνῃ κεκελευσμένοι, ἑλλείποντες καὶ τῶν παρ' ἐκείνοις διαβεβλημένων τελωνῶν;

Verf. 48. Ἔσεθε — ἔστιν.

Οἱ μὲν ἀγαπῶντες τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς, ἀτελεῖς εἰσιν εἰς ἀγάπην· οἱ δὲ τοὺς ἐχθρούς, οὗτοι τέλειοι.

Cap. VI. v. 1. Προσέχετε — τῷ ἐν τοῖς κύραινός.

Φυτεύσας⁴⁾ ἤδη ταῖς ἀρεταῖς, λοιπὸν ἀναιρεῖ καὶ τὸ παραφύομενον καὶ ἐνοχλεῖν αὐταῖς πάθος, λέγω

principio deesse litteram maiusculam. Pinxit ergo O.

gloriam, quam etiam auellit, postquam egregia plantauit virtutum opera: non enim prius pullulat, sed post ipsa. Est namque inanis gloria bene quippiam operari ad hominum ostentationem. Et vide vnde eam incipiat expellere: ab eleemosyna videlicet, oratione et ieiunio: quia his maxime bonis operibus libenter infidiatur. Sicut Pharisaeus cum inani gloria orabat, demonstrato publicano: et se etiam iactabat, dicens: *Ieiuno bis in Sabbato: decimas do omnium quae possideo.*

Dicit autem: *Attendite:* insinuans feram hanc latenter in modum furis irrepere. Dicens vero: *Attendite ne eleemosynam vestram praestetis coram hominibus,* non ibi permansit, quasi vellet ut indigentem praetereas, ne qui hoc videant: Sed addidit: *ut conspiciamini ab eis.* Ac si diceret, Attendite ne propter hoc eam coram hominibus tribuatis, ut conspiciamini ab eis: Si enim non propter hoc eam dederitis, nihil vetat etiam coram ipsis eam tradere. Finis namque eius quaeritur, non modus. Contingit enim et coram hominibus tribuentem, non ad ostentationem praebere, quando quis sola motus compassione praebet, et non tribuentem coram hominibus, ad ostentationem tribuere, quando non inductus compassione praebet, sed ut pro compassu suo praedicetur.

Praemium, inquit, non habetis apud Deum, quia apud homines talis eleemosynae praemium quaesiuistis, puta laudem propter ipsam. Pone
autem

⁵⁾ τότε, pro τότε. A.

⁶⁾ Quae est interpretatio vocabuli, τὸ μαρτύριον. Ita etiam laudat Chrysost. Tom. VII. p. 352. A.

λέγω δὴ τὴν κενοδοξίαν, ἣν καὶ, μετὰ τὸ φυτεῦσαι τὰ κατορθώματα, ἀνασπᾷ, διότι ἔπρὸ τέτων, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα παραισύεται. κενοδοξία γάρ, τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων κατορθῶν τι. καὶ ὅρα, πόθεν ἄρχεται διώκειν αὐτήν; ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς εὐχῆς, καὶ τῆς νηστείας. διότι τέτοις μάλιστα τοῖς κατορθώμασιν ἐμφιλοχωρεῖ. ὁ γὰρ Φαρισαῖος προσήνχέτο τε,⁵⁾ κενოდόξως ἐπιδεικνύμενος τῷ τελωνῇ, καὶ κομπάζων ἔλεγε· νητέω⁶⁾ δις τῆς⁶⁾ ἐβδομάδος. ἀπο-⁷⁾ Luc. 18, 12. δεκατῷ μὲ πάντα τὰ ὑπάρχοντα.

Προσέχετε δὲ εἶπεν, ἐμφαίνων, ὅτι τὸ θηρίον τέτο λεληθότως παραισδύεται, δίκην κλέπτου. εἰπὼν δὲ, προσέχετε, τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἕκ ἑστη μέχρι τέτε, ἵνα μὴ, διὰ τὸ βλέπειν τινὰς, παρὰδράμῃς τὸν δεόμενον· ἀλλὰ προσέθηκε, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· λέγων, προσέχετε, μὴ διὰ τέτο ποιεῖν αὐτήν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς. εἰ γὰρ μὴ διὰ τέτο ταύτην⁷⁾ ποιήσετε, ἔδεν κωλύει καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν ταύτην ποιεῖν. ὁ σκοπὸς γὰρ αὐτῆς ἐξετάζεται, ἔχ ὁ τρόπος. ἔστι γὰρ καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ποιῶντα, μὴ ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν, [ὅταν⁸⁾ τις διὰ μόνην ποιῇ συμπάθειαν· καὶ μὴ ἔμπροσθεν αὐτῶν ποιῶντα, ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν,] ὅταν μὴ διὰ ταύτην⁹⁾ ποιῇ, ἀλλὰ διὰ τὸ κηρυχθῆναι ὑπὸ τῷ ἐλεηθέντος.

Μισθὸν δὲ, φησιν, ἕκ ἔχετε παρὰ τῷ θεῷ, διότι παρὰ ἀνθρώποις ἐζητήσατε μισθὸν τῆς τοιαύτης ἐλεημοσύνης, τὸν ὑπὲρ ταύτης ἔπαινον.

Ο 2

συνε-

7) Forte ποιήσητε.

8) Inclusa exciderunt, ob duplex ὅταν. Α.

9) intell. τὴν συμπάθειαν.

autem semper inter alia verba *patrem qui in coelis est*: adinueniens ipsos, ut patrem in coelis habentes, terrenum despiciant. Simul etiam incitans, ut huiusmodi patre digne conuerfentur.

Verf. 2. *Quum — suam.*

Augēt dehortationem eleemosynae ad ostentationem praestitae. *Ne tuba canas*, id est, ne publice, ut ab hominibus agnoscatur. Qui enim tuba canunt, ut a multitudine audiantur, buccinant. Quidam autem dicunt, quod illo tempore hypocritae tuba conuocabant indigentes. Est autem hypocrita qui alius est, et alius apparet propter humanam comitatem. Vultus siquidem, aut potius larua illorum, misericordiae est, natura vero personae, insanam gloriae appetentiam indicat. Referunt autem, hoc est, auferunt, habent mercedem suam.

Verf. 3. *Te vero — reddet tibi.*

Postquam dixit, quomodo oporteat non praebere, nunc dicit quomodo praestare oporteat.

Per sinistram autem manum, eos qui in proximo sunt ac familiares intelligit: nihil enim manu tua vicinius ac familiarius est. Neque hi, inquit, dexterae tuae eleemosynam agnoscant. Aut per hyperbolam est sermo, quod et ipsam sinistram lateat dextera: per quod manifestatur plurimum oportere latere.

†† Alia etiam ratione, dextera quidem est virtus, sinistra autem vitiositas. Ne igitur noscat
vitiosi-

†) vterque meus in fine versus omittit, *ἐν τῇ φανερά*
Hentenius tamen habebat, *in propatulo*.

συνεχῶς δὲ τίθησιν ἐν τοῖς λόγοις τὸν πατέρα, τὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐντρέπων αὐτὰς, ὅτι, πατέρες ἔχοντες ἔθνη, γῆνα φρονέσι, καὶ ἅμα παραδήγων εἰς τὸ πολιτεύεσθαι ἀξίως τοιοῦτου πατρός.

Verf. 2. Ὅταν — αὐτῶν.

Ἐπιτείνει τὴν ἀποτροπὴν τῆς πρὸς ἐπίδειξιν ἐλεημοσύνης. μὴ σαλπίσῃς δὲ, ἀντὶ τῆς, μὴ δημοσιεύῃς, πρὸς τὸ γνωθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. οἱ γὰρ σαλπίζοντες, πρὸς τὸ ἀκηθῆναι τῷ πλήθει σαλπίζουσι. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι οἱ ὑποκριταὶ τότε, διὰ σάλπιγγος συνεκάλεον τὰς δεομένας. ὑποκριτὴς δὲ ἐστίν, ὁ ἕτερον μὲν ὦν, ἕτερον δὲ φαινόμενος, δι' ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν. καὶ κείνων γάρ, τὸ μὲν προσωπεῖον ἐλεημοσύνης ἦν· τὸ δὲ πρόσωπον, δοξομανίας. ἀπέχουσι δὲ, ἀντὶ τῆς, ἔχουσι.

Verf. 3. Σοῦ δὲ — σοῦ. ¹⁾

Εἰπὼν, πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, λοιπὸν λέγει, καὶ πῶς δεῖ ποιεῖν.

Ἐνταῦθα δὲ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, τὰς ἐγγυτάτω καὶ οἰκειοτάτους ἠνέξατο. οὐδὲν γάρ σοι τῆς χειρὸς σου ἐγγύτερόν τε καὶ οἰκειότερον, μηδὲ ἑτοί, φησι, γνώτωσαν τῆς δεξιᾶς σου τὴν ἐλεημοσύνην. ἢ καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὁ λόγος, ὅτι καὶ αὐτὴν λαβέτω ἡ δεξιὰ τὴν ἀριστεράν, δι' οὗ δηλᾶται τὸ δεῖν λίαν λαμβάνειν.

[Καὶ ²⁾ καθ' ἕτερον δὲ λόγον, δεξιὰ μὲν, ἡ ἀρετὴ, ἀριστερά δὲ, ἡ κακία. μὴ γνώτω ἔν ἡ κα-

Ο 3

κία

²⁾ Inclusa in margine habet. A. Carebat iis Hentenius.

vitiositas facta virtutis per communionem, sed sine
communionem vitii honestum et bonum fiat.

Consequenter vero addidit, quod Deum ha-
beas inspectorem ac testem, qui more patris gau-
det videas bona filiorum opera: quodque non per-
des quae dederis, sed ab ipso recipies omnino
elemosynae praemium. Non dixit autem unde
facere oporteat, puta quod e iustis facculis hoc nem-
pe omnibus notum erat. Praeterea superius quoque
beatos praedicavit esurientes et sitientes iustitiam.

Verf. 5. *Et quum — suam.*

Angiportus quidem sunt vici angusti, per quos
pauci possunt incedere. Plateae vero viae publi-
cae, per quas multi simul incedere possunt, †† quas
nos ἐξᾶγες appellamus, tanquam subdiales.

Verf. 6. *Tu autem — propatulo.*

Similiter et hic quum dixisset, quomodo oporteat non facere, dicit etiam quo pacto facere oporteat, et hoc docendi modo frequenter usus est. Patri vero qui est in occulto, hoc est, in inuisibili loco. Rursum etiam dicit, quod qui videt in occulto, persoluet tibi in propatulo: manifestans, quodsi spectatores quaeris, habes pro omnibus Deum ipsum. Si vero et homines habere cupis contemplatores, habebis etiam hos tempore praekonii ac retributionis praemii: nec multos solum, sed omnes: nec homines tantum, sed etiam Angelos et Archangelos, omnesque coelestes virtutes.

*) Haec non recte cohaerent. Interpono τῶ, quod facile absorpsit τᾶ.

κἰα τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς, δι' ἐπιμιξίας, ἀλλ' ἀμιγῆς ἐνεργείῳ τὸ καλόν.]

Τὸ δὲ ἐξῆς προσέθηκε, διδάσκων, ὅτι τε τὸν Θεὸν ἔχεις συνίστορα, τὸν δίκην πατρὸς χαίροντα³⁾ βλέπειν τὰ τὰ κατορθώματα, καὶ ὅτι ἐκ ἀπολέσεις, ἃ δίδως, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ πάντως ἀπολήψῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλεημοσύνης μισθόν· ἐκ εἶπε δὲ, πόθεν χρὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, οἷον ὅτι ἀπὸ δικαίων πόρων. πᾶσι γὰρ τῷτο γινώσκον ἦν. ἄλλως τε καὶ ἀνωτέρω, τὰς πενιῶντας⁴⁾ καὶ δι- ο) Matth. 5, 6. ψῶντας τὴν δικαιοσύνην ἐμακάρισε.

Verf. 5. Καὶ ὅταν — αὐτῶν.

Στενωποὶ μὲν εἰσιν, αἱ στεναὶ ὁδοί, δι' ὧν ὀλίγοι βαδίζουσιν, ἃς ἡμεῖς ἐμβόλους καλεῖμεν· πλατεῖαι δὲ, αἱ λεωφόροι, δι' ὧν πολλοὶ ἅμα βαίνειν δύνανται, ἃς⁴⁾ ἡμεῖς ἐξαέρους λέγομεν, ὥς ὑπαίθρους.

Verf. 6. Σὺ δὲ — Φανερώ.

Ὅμοιως καὶ ταῦτα εἰπὼν, πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, λέγει, καὶ πῶς δεῖ ποιεῖν, καὶ τέτω τῷ τρόπῳ πολλαχῶς τῆς διδασκαλίας αὐτῷ κέχρηται. τῷ πατρί σου δὲ, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀντὶ τῷ, τῷ ἀορατῷ. πάλιν δὲ προσέθηκεν, ὅτι ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ, δηλών, ὅτι εἰ ζητεῖς Θεαταῖς, ἔχεις ἀντὶ πάντων αὐτὸν τὸν Θεόν· εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπους θέλεις θεωρεῖν, ἔχεις καὶ τέττοις ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναδείξεώς τε καὶ μισθοδοσίας, καὶ οὐ πολλὰς, ἀλλὰ πάντας, καὶ ἐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ πάσας τὰς ἐπερα-

4) Ab ἃς ad ὑπαίθρους omiserat Hentenius.

tes. Quod si nunc manifestas bona opera tua, et præmium quod expectabas a Deo, perdis: et homines ipsi te condemnabunt, tanquam inanis gloriæ appetitorem. Quum ergo liceat et mercedem bonorum operum accipere, et publice coram tot tantisque prædicari, si paululum sustineas, quomodo non omnino stultum ac irrationabile erit vtrisque his excidere, et præsentis theatro illud permutare?

Hic autem sermo per anagogen accipiendus est. Cubiculum siquidem mens est, pulcherrimum cogitationum domicilium. Ostium vero sedes sensuum, oculus, auris, etc. per quæ malæ ingrediuntur cogitationes, quæ virtutum prædantur diuitias.

Quid ergo, non oportet in ecclesia orare? Maxime quidem, sed non ut appareas hominibus: hoc enim, tanquam hypocritarum opus condemnauit, sed ut tibi ipsi Deum reddas propitium. Contingit enim aliquem inter plurimos orare, nec tamen peccare, quando non ad ostentationem orat. Et contingit in cubiculo clauso orantem peccare, quum e diuerso fecerit. Deus enim qui vbique est, facti discutit finem. Hypocritas autem et hos vocauit, formam quidem orantium habentes, mentem vero anhelantium ad inanem gloriam.

Verf. 7. *Orantes — ethnici.*

Multiloquii vitium *βαττολογία* dicitur: quum pluribus verbis petitio sit de his quæ non conueniunt: puta de diuitiis, gloria, potentatu, aliisque similibus, quæ nec animæ profunt, nec ad corporis consistentiam sunt necessaria. Ethnicos vero

νίεσ θυνάμεις. νῦν γάρ ἐι φανεροῖς τὰ κατεργά-
ματά σου, καὶ τὸν ἀπὸ θεῶ μιᾶν ἀπόλλεις, καὶ
οἱ ἄνθρωποι καταγνώσονται σου, ὡς κενόδοξου.
ὅταν ἐν ἔξει, καὶ μιᾶν τῶν κατεργαμάτων
λαβεῖν, καὶ ἀνακηρυχθῆναι ἐν τῷ φανερῷ, ἐν-
ώπιον τούτων, ἀναμείναντα μικρὸν, πῶς οὐ
παντάπασιν ἀλόγιζον καὶ μωρὸν, ἀμφοτέρων
τέτων ἐκπεσεῖν, καὶ τῷ θεάτρῳ ἐκείνῳ τὸ παρὸν
ἀλλάζασθαι θεάτρων;

Ἐἴη δ' αὖν κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον τα-
μιεῖον μὲν, ὁ νοῦς, τὸ κάλλιστον οἶκημα τῶν νοη-
μάτων· θύραι δὲ, τὰ αἰδητήρια, ὀφθαλμοί,
ἀκοὴ καὶ τὰ λοιπὰ, δι' ὧν εἰσερχόμενος ὁ πονη-
ρὸς λογισμὸς συλαῖ τὸν πλεόν τῆς ἀρετῆς.

Τί οὖν; ἐν ἐκκλησίᾳ οὐ δὲ προσεύχεσθαι;
σφόδρα μὲν· ἀλλὰ μὴ, ὅπως φανῆς τοῖς ἀνθρώ-
ποις· τῷτο γάρ τῶν ὑποκριτῶν κατηγόρησεν·
ἀλλ' ὅπως ἴλεων σεαυτῷ τὸν θεὸν ποιήσης. ἔστι
γάρ καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν προσευχόμενόν τινα, μὴ
ἀμαρτάνειν, [ὅταν⁵] μὴ πρὸς ἐπίδειξιν προσεύ-
χεται· καὶ ἐν ταμιεῖῳ κεκλεισμένῳ προσευχό-
μενον, ἀμαρτάνειν,] ὅταν τὸναντίον παῖν. παν-
ταχῶς γάρ ὁ θεὸς τὸν σκοπὸν ἐξετάζει τῷ γνωμέ-
νῳ. ὑποκριταὶς δὲ καὶ τέτρεσ ἐκάλεσεν, ὡς σχῆ-
μα μὲν ἔχοντας προσευχομένου, γνώμην δὲ δο-
ξομανοῦς.

Verf. 7. Προσευχόμενοι — ἔθνηκοί.

Βαττολογίαν μὲν λέγει, τὴν περὶ τῶν μὴ προσ-
ηκόντων αἰτήσιν, οἷον περὶ πλέτε, περὶ δόξης,
περὶ δυνατείας, καὶ τῶν τοιούτων, ὅσα ἔτε ψυ-
χὴν ὠφελεῖσιν, ἔτε σώματι πρὸς σύσασιν εἰσιν
ἀναγκαῖα. ἔθνηκός δὲ φησι, τὸς ἀπίστους. ἐπεὶ

⁵) Inclusa exciderunt. In causa fuit duplex ὅταν. Α.

vero dicit infideles. Quia autem hi non solum ea petunt quae non conueniunt, sed et longas faciunt de huiusmodi rebus petitiones, putantes verborum multitudine persuadere: hanc ipsorum opinionem hoc modo condemnat.

Verf. 7. *Putant — exaudiendi sint.*

Putant quidem, at non recte.

Verf. 8. *Ne ergo — ab illo petatis.*

Nouit quae vobis expédiant, priusquam ab illo quicquam omnino petatis. Non oportet itaque petere, quae nec vtilia sunt, nec necessaria, sicut diximus, quod est battologiae vitium. Quia enim pater est, indignatur filiis petentibus quae non conueniunt. Verum si nouit quibus nobis sit opus, cur haec omnino ab eo postulamus? Plane non ut ipsum doceamus, sed ut demonstremus, quod eum habemus educatorem ac dominum, utque ab ipso solo pendentes, facilius eum flectamus, qui spes est salutis ac prouidentiae nostrae.

Tanquam pater enim et nouit quibus nobis opus sit, et tribuere paratus est, quae necessaria sunt aut vtilia: exigit tamen, ut ob dictas causas nos illa petamus. Haec postquam docuit, praebet etiam modum orationis, non ut hac tantum oratione precemur, sed ut habito hinc orationis fonte, ab ipso precationum intelligentiam hauriamus.

Verf. 9. *Sic — vos.*

Quonam modo?

Verf. 9.

δὲ ἔτοι εἰ μόνον αἰτῶσι, περὶ τῶν μὴ προσηκόντων, ἀλλὰ καὶ, μακρὰς ποιέμενοι τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις αἰτήσεις, δοκῶσι πείθειν, ἐν τῷ μακρολογεῖν, διαβάλλει τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑπόληψιν εἰρηκώς.

Verf. 7. Δοκοῦσι — εἰσακαθεύδονται.

Δοκῶσι μὲν, οὐκ ὁρθῶς δέ.

Verf. 8. Μὴ ἔν — αἰτῆσαι αὐτόν.

Ὅιδε, τίνων χρῆζετε, καὶ πρὸ τῆς αἰτῆσαι αὐτόν ὅλως περὶ τίνος. καὶ λοιπὸν, εἰ χρὴ αἰτεῖν τὰ μὴ χρειάδη, μηδ' ἀναγκαῖα, καθὼς εἰρηκάμεν, ὅπερ ἐστὶ βαττολογία. ἐπεὶ καὶ πατὴρ δυσχεραίνει κατὰ παίδων αἰτέντων τὰ μὴ προσήκοντα. καὶ εἰ οἶδεν, ὧν χρῆζομεν, διατί ὅλως περὶ τέτων αἰτῶμεν αὐτόν; πάντως ἔχ' ἵνα διδάξωμεν, ἀλλ' ἵνα δείξωμεν, ὅτι αὐτόν ἔχομεν καὶ τροφέα καὶ δεσπότην, καὶ ἵνα, ἀναρτῶντες μόνοι αὐτῇ τὴν ἐλπίδα τῆς προνοίας καὶ σωτηρίας ἡμῶν, ἐπικάμπτωμεν εὐχερέστερον.

Ὡς μὲν γὰρ πατὴρ, καὶ οἶδεν, ὧν χρῆζομεν, καὶ ἑτοιμός ἐστι παρέχειν τὰ χρειάδη. ζητεῖ δὲ ὁμοῦ καὶ τὴν παρ' ἡμῶν αἴτησιν, διὰ τὰς δηλωθείσας αἰτίας. ταῦτα διδάξας, παραδίδωσι καὶ τύπον εὐχῆς, ἔχ' ἵνα ταύτην μόνην τὴν εὐχὴν εὐχάμεθα, ἀλλ' ἵνα, ταύτην ἔχοντες πηγὴν εὐχῆς, ἐκ ταύτης ἀρρύθμιστα τὰς ἐννοίας τῶν εὐχῶν.

Verf. 9. Οὕτως — ὑμεῖς.

Πῶς;

Verf. 9.

Vers. 9. *Pater — coelis.*

Singulae dictiones ponderandae sunt. Iubet enim ut dicamus, *Pater*, ut coelestem cognationem ad memoriam reuocemus, et quo munere affecti simus, puta diuina adoptione: et ut digne tali patre conuersemur: qui enim praeue viuens Deum vocat patrem suum, et in Deum, et in seipsum mentitur. *Nostrium* autem dicimus patrem, ut agnoscamus quod fratres inter nos mutuo simus fideles omnes: communiter ab vno soloque Deo adoptati, et ut de hoc continue colloquentes, ob humilia non extollamur: neque omnino aduersus fratres nostros vel cogitemus quippiam, vel loquamur, vel faciamus, sed pro nobis inuicem precemur.

Additur autem: *qui es in coelis*: ut coelum semper prospiciamus, audito quod ibi sit pater noster: magis autem ut id ipsum dicamus nos, ac terrena despiciamus, et eo ascendere per virtutum scalas festinemus, ubi est pater noster. Dicentes autem Deum esse in coelo, nequaquam ipsum in coelo conclusum circumscribimus: non enim loco capi aut circumscribi potest. Nam ubique esse dicitur Deus, maxime tamen in locis dignioribus, quod ipsius magis susceptibilia videantur. Propter hoc igitur Deus in coelo esse dicitur, quia illud purissimum est, in quo sunt astra, virtutes ac turmae sanctorum, quibus datur requies.

† Chrysostomus sane totam hanc orationem traditam, ad filium refert. Siquidem et hic pater noster dicitur, tanquam creator ac procurator, prouisor et magister. Iuxta hunc autem sermo
nem

6) ἵνα ἀναμνησκώμεθα. A.

7) Inclusa in margine habet. A.

Verf. 9. Πάτερ — οὐρανοῖς.

Ἐκάστην λέξιν ἐξετάσειον. κελεύει γὰρ λέγειν, τὸ πάτερ μὲν, ἵνα ὁ μνησκώμεθα τῆς ἀνωθεν εὐγενείας, καὶ οἷας δωρεᾶς ἡξιώθημεν, υἱοθετηθέντες τῷ Θεῷ, καὶ ἵνα ἀξίως πατὴρ τοιούτων πολυτευώμεθα. ὁ γὰρ φαύλως μὲν βιών, πατέρας δὲ ἑαυτῷ τὸν Θεὸν ὀνομάζων, καταψεύδεται καὶ τῷ Θεῷ καὶ ἑαυτῷ. τὸ δὲ ἡμῶν, ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι ἀδελφοὶ ἀλλήλων οἱ πιστοὶ πάντες ἐσμέν, κοινῶς υἱοθετηθέντες τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ Θεῷ, καὶ ἵνα τῷ το συνεχῶς ὁμολογῶντες, μὴ κατεπαυρώμεθα τῶν ταπεινῶν, μηδὲ ὅλως ἐναντίον τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἢ μελετῶμεν, ἢ λέγωμεν, ἢ διαπραττώμεθα, καὶ ἵνα κοινῶς ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχώμεθα.

Τὸ δὲ, ὁ ἐν τοῖς ἔρανοῖς, ἡὰ πρὸς τὸν ἔρανὸν αἰεὶ βλέπωμεν, πατρίδα τῷ τῶν ἡμῶν ἀκούοντες, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τοῦτο λέγοντες, καὶ ἵνα τῶν γῆινων καταφρονῶμεν, ἐκεῖ σπεύδοντες ἀναβῆναι, διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν κλίμακος, ὅπερ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐστὶ. ἐν ἔρανῳ δὲ τὸν Θεὸν εἶναι λέγοντες, ὅτι ἐν ἔρανῳ αὐτὸν συγκλείοντες περιγεγραφομένῳ ἀχώρητος γὰρ ἐστὶ καὶ ἀπερίγραφτος· ἀλλὰ πανταχῶς μὲν εἶναι λέγεται ὁ Θεός, μάλιστα δὲ ἐν τόποις ἀξίαις, διὰ τὸ μᾶλλον αὐτὸς εἶναι δεκτικὸς αὐτῷ. διὰ τῷ τοίνυν ἐν τῷ ἔρανῳ λέγομεν εἶναι τὸν Θεόν, διότι καθαρώτατος ὁ τόπος ἐκεῖνος, καὶ διότι ἐν αὐτῷ εἰσὶν αἱ αὐτοὶ δυνάμεις, καὶ οἱ ὅντες τῶν ἀγίων, οἷς ἐπαναπαύεται.

[Ὁ7] μὲν χρυσόμομος πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρειται τὴν παραδοθεῖσαν ταύτην ὅλην προσευχὴν ἐνέφημε. λέγεται γὰρ καὶ ἕτος πατὴρ ἡμῶν, ὡς δημιουργός, καὶ κηδεμὴν, καὶ προνοητής, καὶ διδάσκαλος. κατὰ τῷ τῶν λόγον λέγοιτ' ἂν πατὴρ

nem dici quoque poterit et Spiritus sanctus pater noster. Itaque et proprie ad singulas personas, et communiter ad trinam vnamque deitatem referri haec possunt.

Vers. 9. *Sanctificetur — nomen tuum.*

Sanctificetur, hoc est, glorificetur: Si enim iuxta virtutis normam conuersamur, glorificatur Deus ab his, qui nos conspiciunt. *Luceat, inquit, lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in coelis est.* Quum igitur in se gloriosum sit nomen tuum, glorificetur etiam per nostram conuersationem.

Vers. 10. *Adueniat — tuum.*

Regnum nunc vocat secundum aduentum ipsius, in quo cum multa gloria apparebit. Hoc autem petendum addidit, ut quod petimus agnoscentes, praeparati ad eius occursum per omnia simus. Praeparari enim est optare ut veniat iudex.

Potest quoque et alio modo dici. Veniat ad nos regnum tuum, id est, impera tu nobis, et non diabolus: tu nobis suadeas, ac per tua mandata iubeas, et non ille.

Vers. 10. *Fiat — terra.*

Fiat voluntas tua in terra ab hominibus, quemadmodum in coelo fit ab angelis: de quibus dixit David, Ministri eius, qui faciunt voluntatem ipsius: *Adueniat autem et fiat*, licet per verba dicantur imperatiua ἐλθέτω et γενήθῃτω, sumuntur tamen pro optatiuis: Optamus enim ac precamur haec, eo quod etiam ad ea diuino nobis

opus

πατὴρ ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. λοιπὸν οὖν καὶ ἰδ. κῶς πρὸς ἕκαστον τούτων ἀναχθεῖη ἂν, καὶ κοινῶς πρὸς τὴν ἐν τέταρτῃ μίαν θεότητα.]

Verf. 9. Ἀγιαθῆτω — τὸ ὄνομά σου.

Ἀγιαθῆτω, ἀντὶ τῆς, δοξαθῆτω. ἡμῶν γὰρ πολιτευομένων ἐναρέτως, δοξάζεται παρὰ τῶν ὁράντων ὁ θεός. λαμπρότης P) γάρ, φησι, τὸ φῶς ὑμῶν P) Matth. 5, 16. ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥπως ἰδῶσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς ὕψουσιν. δεδοξασμένον ἔν ὑπάρχον τὸ ὄνομά σε, δοξαθῆτω καὶ διὰ τῆς πολιτείας ἡμῶν.

Verf. 10. Ἐλθέτω — σου.

Βασιλείαν δὲ νῦν, τὴν δευτέραν αὐτῆς παρουσίαν φησὶν, ὡς μετὰ πολλῆς δόξης ἐσμένην. τῆτο δὲ προσέταξεν αἰτεῖν, ἵνα γινώσκοντες, ὅπερ αἰτῶμεν, ἐμπαράσκειται πρὸς ὑπαντήν αὐτῆς διὰ παντός εἶπμεν. ἐμπαρασκέου γάρ, τὸ ζητεῖν ἐλθεῖν τὸν δικαστήν.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἐλθέτω ἐφ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία σου, τῆτέστι, βασιλευθεύειμεν ὑπὸ σε, καὶ μὴ ὑπὸ τῆ διαβολῆς, καὶ σὺ πείσαις καὶ ὑποτάξαις ἡμᾶς τοῖς σοῖς προσάγμασι, καὶ μὴ ἐκείνος.

Verf. 10. Γενηθῆτω — γῆς.

Γενηθῆτω τὸ θέλημά σε, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς γίνεται ἐν ὕψει, παρὰ τῶν ἀγγέλων, περὶ ὧν εἶπεν ὁ δαυὶδ· λειτουργοὶ 9) αὐτῆς, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτῆς. θέλημα 9) Ps. 102, 21. δὲ θεῶ, αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ. εὐκτικὸν δὲ καὶ τὸ, ἀγιαθῆτω, καὶ τὸ γενηθῆτω. εὐχόμεθα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸ κηρύττειν πρὸς ταῦτα καὶ τῆς παρὰ θεοῦ

opus est auxilio. Sic et reliqua quae sequuntur verba, optatiua sunt, quanquam videantur imperatiua.

VERS. II. *Panem — hodie.*

Sciens quidem naturam angelicam nequaquam cibo indigere, humanam vero huius esse indigentem, iussit quod naturae necessarium est peti. Panem autem nostrum dixit, hoc est, propter nos formatum: Super substantialiorem vero appellauit, quia ad corporis substantiam, vitam, ac constitutionem conueniens est. Vel iuxta Chrysostomum, ἐπιείκειον dixit, id est, quotidianum. Addit etiam, hodie: a cura nos abducens insequentis temporis. Vult enim fideles panem tantum petere, et hunc tantum hodiernum: nec angi de insequenti die: quum neque sciamus, an etiam in ipso viuemus. Superfluum est itaque sollicitum esse de die: ad cuius spacium vtrum pertingemus ignoramus. Hoc quoque in sequentibus iubet pluribus verbis, dicens inter caetera: *Ne solliciti sitis in crastinum.* Ita nempe expediti erimus, pauca naturae necessitati concedendo, reliqua vero ad operationem spiritualemtribuendo.

Aequum etiam est, animae quoque panem petere. Indiget enim et ipsa super substantiali cibo: dico

8) T. VII. p. 251. D.

9) Ab ἡ ἑως. Miror autem, homini Graeco hanc interpretationem excidisse. Multi de hoc vocabulo multa et mira dixerunt. Finxit hoc Matthaeus ad similitudinem τῆς ἐπιείκειας. De εἶς, sensu Metaphylico, hic plane non est cogitandum, sed de sensu populari. Vt igitur ἐπιείκειος est largus, copiosus, deinde vero etiam praecipuus, excellens: ita ἐπιείκειος est sufficiens, i. e. ἐπ' αὐτῇ, ἡρωδῆς. Recte scholasta, quem ad

θεῶ βοηθείας. καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ῥήματα, εὐκτι-
κά εἰσιν, εἰ καὶ προστακτικὰ δοκεῖσι.

Verf. II. Τὸν ἄρτον — σήμερον.

Εἰδὼς, τὴν μὲν ἀγγελικὴν φύσιν ἀπροσδεῖν τρο-
φῆς, τὴν ἀνθρωπίνην δὲ ταύτης ἐπιδεῖν, προσέτα-
ξεν αἰτεῖσθαι τὸ ἀναγκαῖον τῆς φύσεως. ἄρτον δὲ
ἡμῶν ὤπεν, ἀντὶ τῆς. τὸν δὲ ἡμᾶς γενόμενον. ἐπιέ-
σιον δὲ προσηγόρευσε, τὸν ἐπὶ τῇ ἐστίᾳ καὶ ὑπάρ-
ξει καὶ συστάσει τῆς σώματος ἐπιτήδειον. ἢ κατὰ
τὸν ⁸⁾ χρυσότομον, ἐπίεσιον εἶπε, τὸν ἐφ' ἡμέρον.
ἔω ⁹⁾ γὰρ ὀνομάζομεν, τὴν ἡμέραν. προσέζηκε δὲ
καὶ τὸ σήμερον, φανερώτερον ἀπάγων ἡμᾶς τοῦ
μὴ ¹⁾ φροντίζειν περαιτέρω. βέλεται γὰρ, τὴς
πιστὸς ἐν ταῖς εὐχαῖς ἄρτον μόνον αἰτεῖν, καὶ τῆ-
τον σήμερον μόνον, καὶ μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς ἐπιέ-
σης ἡμέρας, διότι ἐκ οἶδαμεν, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ ζή-
σομεν. καὶ λοιπὸν περιττόν ἐστι μεριμνᾶν περὶ ²⁾
ἡμέρας, ἥς, ἐκ οἶδαμεν, εἰ φθάσομεν τὸ διάστη-
μα. τῆτο δὲ καὶ προϊὼν, διὰ πλείοναν λόγων ἐπέ-
ταξε, λέγων· μὴ ¹⁾ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον. ^{r)} *Match. 6, 34.*
ἔτω γὰρ ἂν εὐσταλεῖς ἐσόμεθα, ὀλίγα μὲν ὑπεί-
κοντες τῷ ἀναγκαίῳ τῆς φύσεως, τὰλλα δὲ τρε-
πόμενοι πρὸς ἐργασίαν πνευματικὴν.

[Εἰκὸς ³⁾ δὲ, καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἄρτον αἰ-
τεῖν. χρῆζει γὰρ καὶ αὕτη τροφῆς ἐπιστῆς, λέγω
δὴ

Lucam p. 510. in mea N. T. editione laudaui, ex-
plicat αὐτάρκη. Christus non egit cum Metaphy-
sicis. Ergo Hieronymiana supersubstantialitas,
vri barbara est, ita quoque ab hoc loco aliena.

¹⁾ μὴ, abest. A. ²⁾ τῆς, addit. A.

³⁾ Inclusa leguntur in marg. A. Codex B. habebat
in fine interpretationis versus 10. post vocabula,
καὶ μὴ ἐκείνος. Nos, Hentenium secuti, hic in-
seruimus.

dico sane illuminatione coelesti: utque diuina ei cognitio praestetur.

Vers. 12. *Et — nostris.*

Sciens quam lubrica esset natura nostra ad peccatum: agnoscens quoque et post regenerationis lacuum, rursus nos esse offensuros, iubet pro peccatis deprecari: quae etiam debita nominauit: debitum enim et peccatum quasi eadem res, obnoxium reddunt hominem: Sicut et aes alienum. Deprecantes autem pro ipsorum remissione, reminiscimur eorum, et humiliati conterimur. Docet quoque et modum, quo Deum flectere possimus: dico sane ut et nos illis ignoscamus, qui in nos peccauerunt: nam hos dixit debitores. Et hoc iubet pro omni forma supplicandi proferri: tanquam id solum potens sit nos liberare. Ideoque completa de oratione doctrina, iterato repetit de hac re sermonem. Nunc autem addidit orationi: ut nobis hoc quotidie Deo dicentibus, necesse sit illis qui in nos deliquerunt, ignoscere, et metuentibus, ne condemnemur, tanquam mentientes ad fallendum Deum.

Vers. 13. *Et ne — tentationem.*

Tentatio est omne certamen, quod daemonis fraude quomodocunque nobis inductum est, quo animae nostrae fortitudo comprobatur. Hoc itaque sermone nos instruit, ne de nobis ipsis confidamus, neque temerarie tentationibus nos ingeramus, sed precemur, ne in tentationem inducamur.

*) Α Φοβέμενοι ad τὴν ἑαυτῶν omittit Hentenius.

δὴ τῆς ἀνωθεν ἐλλάμψεως, καὶ ἐπιχορηγίας τῆς
θείας γνώσεως.]

Verf. 12. Καὶ — ἡμῶν

Ἐπιτάμενος τὸ πρὸς ἁμαρτίαν εὐόλιθον τῆς φύ-
σεως ἡμῶν, καὶ προγινώσκων, ὅτι καὶ μετὰ τὸ
λειτουργὸν τῆς παλιγγενεσίας ἁμαρτήσομεν, κέλευε
παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων, ἅπερ
ὀφειλήματα ὠνόμασεν. ὀφείλημα γάρ, καὶ τὸ
ἁμάρτημα, ὡς καὶ αὐτὸ ποιῶν ὑπεύθυνον τὸν ἄν-
θρωπον, ὥσπερ καὶ τὸ χρέος. παρακαλῶντες δὲ
ὑπὲρ αἰφέσεως αὐτῶν, ἀναμιμνησκόμεθα τε αὐ-
τῶν, καὶ ταπεινέμενοι συντριβόμεθα. διδάσκει
δὲ καὶ τρόπον, δι' οὗ κάμψαι δυνασόμεθα τὸν
θεόν, φημί δὴ, τὸ καὶ ἡμᾶς συγχωρεῖν τοῖς ἁμαρ-
τάνυσιν εἰς ἡμᾶς· τέτρε γὰρ ὀφειλέτας εἶπε·
καὶ τῷτο προβοίλῃσθαι, ἀντὶ πάσης ἱκετηρίας,
ὡς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς δυνάμενεν. διὸ καὶ μετὰ τὸ
πληρῶσαι τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐχῆς, πάλιν
ἐπαναλαμβάνει τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. νῦν δὲ τῷ-
το προσέθηκε τῇ εὐχῇ, ἵνα τῷτο καθ' ἐκάστην
πρὸς θεὸν λέγοντες, ἀνάγκην ἔξομεν συγχωρεῖν
τοῖς πταίσουσιν εἰς ἡμᾶς, φοβέμενοι, 4) μὴ κατα-
κριθῶμεν, ὡς ψευδόμενοι, πρὸς ἀπάτην τῷ θεῷ.

Verf. 13. Καὶ μὴ — πειρασμόν.

Πειρασμός ἐστι, πᾶς ἀγὼν, ἐξ ἐπιρρείας τῷ δαί-
μονος ὅπωςδήποτε ἡμῖν προταγόμενος, δι' οὗ δο-
κιμάζεται ἡ ἀνδρεία¹⁾ τῆς ψυχῆς ἡμῶν. παι-
δεύει τοίνυν ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ θαρρῆναι ἑαυτοῖς,
μηδ' ἐπιπιδᾶν τοῖς πειρασμοῖς ὑπὸ θρασυτήτος.
τὸ γὰρ εὐχεσθαι, μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμόν,
P 2 ταῦτά

1) ἀνδρεία. A.

mur. Haec autem docens, nos quoque inducit ad imbecillitatis nostrae agnitionem, et modestiam apponit. Atqui Deus neminem tentat, sicut inquit Iacobus Apostolus: quomodo ergo dicit, Ne nos inducas in tentationem? Illud sane, Ne inducas nos, tantundem valet, ac si diceret, ne permittas nos induci. Hoc autem scripturae idioma est: In eo enim quod permittit, ipse inducere videtur. Omnis siquidem tentatio a diabolo producit. Verum nullum attingit hominem, nisi Deus permiserit: quum neque porcis nocere poterit, nisi ipso permittente, veluti manifestius in progressu inueniemus. Saepius autem permittit tentationes in nos induci, aut propter peccata nostra, aut ut manifesta fiat animae nostrae fortitudo, quemadmodum docuit ipsius Iob historia. Iubet ergo nos quidem precari, ne in tentationem inducamur: ipse vero quum sit animarum nostrarum moderator, interdum quidem permittit, quandoque vero prohibet, iuxta quod utrumque expediens est. Quare non inductis quidem tentationibus, ab iis cauere debemus: ubi autem inductae sunt, viriliter contrastandum est, ut et modestiae et fortitudinis specimen praebeamus.

Verf. 13. *Sed — a malo.*

Malum quidem hoc in loco diabolus nominavit, non quod natura malus sit, sed voluntate. Per antonomasiam autem malum eum appellavit, tanquam in extremo positum malitiae. In eo vero quod nos precari iubet ut ab eo liberemur, ostendit quod atrocissimum ac irreconciliabile contra nos gerat bellum: nobisque diuino sit opus auxilio. Solum autem explicauit, ut ab eo liberari præce-

ταῦτά τε παιδύει, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἡμᾶς ἄγει
 τῆς ἀδενείας ἡμῶν, καὶ μετριοφροσύνην ἐντίθη-
 σι. καὶ μὴν ὁ Θεὸς ⁵⁾ ἐδένα πειράζει, καθὼς Φη- ⁵⁾ Iac. I, 13.
 σιν ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος. πῶς ἔν εἶπε, μὴ εἰσε-
 νέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν; τὸ μὴ εἰσενέγκης,
 ἀντὶ τῆς, μὴ παραχωρήσης εἰσενεχθῆναι. ἰδίωμα
 δὲ τῆτο τῆς γραφῆς. ἐν τῷ παραχωρεῖν γὰρ, αὐ-
 τὸς εἰσάγειν δοκεῖ. πᾶς μὲν γὰρ πειρασμός ὑπὸ
 τῆς διαβολῆς προσάγεται, ἔχ' ἀπτεται δὲ τινος
 ἀνθρώπου, εἰ μὴ παραχωρήσῃ ὁ Θεός. ἐδὲ γὰρ
 χοῖρες βλάβῃ δύναται, μὴ παραχωρῶντος αὐ-
 τῆς. καὶ τῆτο προΐοντες εὐρήσομεν Φανερώτερον.
 παραχωρεῖ δὲ πολλάκις ἐπάγεσθαι ἡμῖν τὰς πειρα-
 σμους, ἢ πρὸς ⁶⁾ κάρταρσιν τῶν ἡμαρτιῶν ἡμῶν, ἢ
 πρὸς Φανέρωσιν τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας ⁷⁾ ἡμῶν, ὥς
 ἢ κατὰ τὸν ἰωβ ἐδίδαξεν ἱστορία. κελεύει οὖν, εὐ-
 χεσθαι μὲν, μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμόν, διὰ
 τὰς ἀνωτέρω ῥηθείας αἰτίας· αὐτὸς δὲ, οἰκονό-
 μος ὢν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ποτὲ μὲν παραχω-
 ρεῖ, ποτὲ δὲ κωλύει, πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάτερα.
 διὰ τῆτο, μὴ ἐπαγομένων μὲν τῶν πειρασμῶν,
 παραιτητέον αὐτὰς, ἐπαγομένων δὲ, ἀνδρεῖσθαι,
 ἵνα καὶ τὸ μέτριον, καὶ τὸ γενναῖον ἐπιδειξώμεθα.

Verf. 13. Ἀλλὰ — ἀπὸ τῆς πονηρῆς.

Πονηρὸν ἐνταῦθα, τὸν διάβολον ἀνόμεασεν, ἔχ',
 ὥς φύσει πονηρὸν, ἀλλ' ὥς προαιρέσει. κατ' ἐξαί-
 ρετον δὲ πονηρὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὥς κατ' ὑπερ-
 βολὴν πονηρὸν. ἐπιτάξας δὲ ἡμῖν εὐχεσθαι ῥυδιῆ-
 ναι ἀπ' αὐτῆς, ἔδειξεν, ὅτι ἄσπονδον καὶ βαρύ-
 τατον ἔχει κατ' ἡμῶν πόλεμον, καὶ χρεῖα τῆς
 ἀνώθεν συμμαχίας. εὐχεσθαι δὲ ῥυδιῆναι ἀπ' αὐ-

P 3

τῆς

⁶⁾ κατὰίρεσιν. A. ⁷⁾ ἀνδρίας. A.

precemur: docens omnis mali hunc esse causam: et ita solum contra eum inimicitias conuenit exercere, et non contra eos, qui ex inconsiderantia ab eo inducti sunt, nobisque nocuerunt: quorum misereri potius oportet, utpote ab eo superiorum.

Alio quoque modo possumus anagogice interpretari quaedam in dominica oratione, ut nomen patris sit filius. Nomen enim, eius cuius est nomen declaratiuum est: et ita filius patrem manifestat. Regnum autem Spiritus sanctus dicatur, ob diuinorum donorum diuitias. Quia igitur Christus est caput nostrum, nobis qui membra eius sumus, per vitae puritatem sanctificatis, etiam ipse sanctificatur: ubi vero sanctificati sumus, accedit ad nos spiritus sanctus. Voluntas autem patris quae fit in coelis, est rationalis coelestium virtutum cultus. Dixit enim et ad Dauid: Quid mihi est in coelo, ab angelis videlicet? neque enim aliud praeter rationalem cultum: et a te homine quid volui super terram? nihil aliud praeter eundem cultum, qui est id quod necessarium est, caeteris praeeminens. Rationalis autem cultus est, mentem ad Deum tendere intentam, ac supernorum desiderio succensam, cum animi impetu aduersus mentis perturbationes ac daemones. Panis vero noster duplex est: vnus quidem congruus substantiae animae, puta scientia, et haec praebetur iuxta recipientium virtutem. Alius vero naturae corporis, sensibilis videlicet. Et ille quidem superne ministratur, hic autem inferne. Tentatio

3) *μόνον*, abest. A.

9) Inlusa in margine habet. A. Eadem cum alio indice exhibebat Hentenius post explicationem partis

τῷ μόνῳ δ) διαρίσατο, διδάσκων, ὅτι μόνος ἔσται
καὶ παντὸς αἰτίος ἐστὶ, καὶ ὅτι πρὸς μόνον τῷ-
τον ἐχθραίνειν χρεὶ, καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐξ ἀφρο-
σύνης πειδομένους αὐτῷ, καὶ βλάπτοντας ἡ-
μᾶς, ὅς μᾶλλον ἐλεῖν προσήκον, ὥς ἡττηθέντας
αὐτοῦ.

[Ἔτι ὁ καὶ τῷ ἁγίῳ μαζίμῳ εἰς τὸ, ἁγία-
σθήτω τὸ ὄνομά σου καὶ τὰ ἔξῃς. ὄνομα μὲν οὖν τῷ
πατρὶ, ὁ υἱός. καθάπερ γὰρ τὸ ὄνομα δηλωτι-
κόν ἐστὶ τῆς φύσεως, ἧς ἐστὶν ὄνομα· ἔτω καὶ ὁ
υἱὸς δηλωτικὸς τοῦ πατρὸς. βασιλεία δὲ, τὸ
ἅγιον ὁ πνεῦμα, διὰ τὸν πλεον τῶν θείων χα-
ρισμάτων. ἐπεὶ δὲ ὁ χριστὸς κεφαλὴ ἐστὶν ἡμῶν,
ἁγιαζομένων ἡμῶν, τῶν μελῶν αὐτοῦ, δι' ἁγνείας,
αὐτὸς ἁγιάζεται, καὶ ἁγιαθῆσιν ἐπιφοιτᾷ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον. θέλημα δὲ τῷ πατρὶ ἐν θρα-
νοῖς, ἡ λογικὴ τῶν ἐπουρανίων τάξεων λατρεία.
εἰρηκε γὰρ καὶ πρὸς τὸν δαυὶδ· τί ὁ γὰρ μοι ὑπάρ- 1) Pl. 72, 25.
χει ἐν τῷ θρανῷ παρὰ τῶν ἀγγέλων, ἔθεν ἕτε-
ρον, πλὴν τῆς λογικῆς λατρείας δηλονότι· καὶ
παρὰ σοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς
γῆς· ἔθεν ἕτερον ἢ ταύτην. αὕτη γὰρ τὸ ἀναγ-
καῖον καὶ προηγμένον. λογικὴ δὲ λατρεία κυρίως,
τὸ τείνειν τὸν νῦν πρὸς τὸν θεόν, τῷ τε κατὰ πα-
θῶν καὶ δαιμόνων θυμῷ νευρέμενον, καὶ τῇ ἐπι-
θυμίᾳ τῶν ἀνω πυρέμενον. ὁ δ' ἄρτος ἡμῶν δι-
πλῆς· ὁ μὲν, τῇ ἐστίᾳ τῆς ψυχῆς ἐπιτήδειος, ὁ
γνωστικὸς, ὅσις ἐπιχορηγεῖται κατὰ τὴν τῶν δε-
χομένων δύναμιν· ὁ δὲ, τῇ ἐστίᾳ τῷ σώματος ἀρ-
μόδιος, ὁ αἰσθητὸς· καὶ ὁ μὲν ἀνωθεν, ὁ δὲ κα-
τωθεν παρεχόμενος. καὶ ὁ πειρασμὸς δὲ διπλὸς, ὁ
P 4 μὲν

partis ultimae versus 13. Nos ergo versionem
ipsius hac transtulimus.

1) Vide, quae dixi in edit. noui Testamenti ad Luc.
p. 507. nota 11.

tio quoque duplex est, voluptatis videlicet ac doloris, et illa quidem naturalis est, ac perturbationum innatarum, haec vero inuoluntaria est, et perturbationum naturae aduersantium. Voluntariam igitur fugere oportet: inuoluntariam vero deuittare quidem propter nostram imbecillitatem: at ubi venerit, tanquam purgatiuam viriliter sustinere. Est quoque et aliud tentationum genus, sumendae videlicet experientiae. A malo autem, daemone scilicet, vel opere.

Verf. 13. *Quia — Amen.*

Extrema orationis pars est, eorum qui orant animi gratitudo, utque Deum benedicant: Sic ergo intelligitur. Compleantur haec quae postulamus: tu enim rex noster es, potens ad ea conferenda, semperque gloriosus. Et hoc indicat quod additur, *in saecula*. De dictione *Amen* superius dictum est.

Verf. 4. *Si —* Verf. 15. *vestra.*

Iterauit ut diximus de hac re sermonem ipsumque dilatat, ostendens huiusmodi opus esse Deo maxime acceptabile. Considera etiam mihi obsecro humanitatis magnitudinem. In nostra constituit potestate peccatorum nostrorum remissionem. At dices fortassis, quod in multis delinquens, iniuria te affecerit. Verum tu in pluribus et maioribus: et ille quidem in conseruum, tu vero in dominum: tu indigens remissione remittes, Deus vero nullius indigens est. Si itaque remiseris, te ipsum liberaisti: iram siquidem extinxisti, malorum memoriam expulisti, benignitatem induisti, Deum tibi propitium reddidisti, propriamque remissionem procurasti.

Verf. 16.

μὲν ἐνὶ δόνοσ, ὁ δὲ ἐνὸ δυνος, καὶ ὁ μὲν ἐκέσιος
καὶ γεννήτωρ παθῶν, ὁ δὲ ἀκέσιος, καὶ ἀναιρέ-
της παθῶν. τὸν μὲν ἔν ἐκέσιον φεύγειν χρεή· τὸν
δ' ἀκέσιον ἀπεύχεσθαι μὲν διὰ τὴν ἀδένειαν ἡμῶν,
ἐπελθόντα δὲ ὑπομένειν γενναίως, ὡς κατὰ ρτή-
ριον. ἔσι δὲ καὶ ἄλλο πειρασμῶν εἶδος, τὸ δοκιμα-
σῆριον. ἀπὸ τοῦ πονηροῦ δὲ, ἢ τοῦ δαίμονος, ἢ
τοῦ πρᾶγματος.]

Verf. 13. Ὅτι — ἀμήν.

Ἀκροτελεύτιον τῆς εὐχῆς, εὐγνωμοσύνη τῶν εὐ-
χομένων, καὶ εὐφημία τῷ θεῷ. νοεῖται γάρ, πλη-
ρωθήτωσαν, ἃ ἠυξάμεθα, διότι σὺ βασιλεὺς
ἡμῶν, καὶ δυνατὸς εἰς ἅπαν, καὶ δεδοξασμένος
αἰ. τῷτο γάρ δηλοῖ τὸ, εἰς τὰς αἰῶνας. περὶ δὲ
τῷ ἀμήν, ἀνωτέρω εἴρηται.

Verf. 14. Ἐὰν — Verf. 15. ὑμῶν.

Ἐπανελάβεν, ὡς εἰρήκαμεν, τὸν περὶ τῆς λά-
γον, καὶ πλατύνει τῷτον, δεικνὺς, ὅτι περισπᾶ-
δαςόν ἐσι θεῷ τὸ τοιῷτον ἔργον. καὶ ὅρα μοι φι-
λανθρωπίας ὑπερβολήν. ἡμᾶς ποιεῖ κυρίως τῆς
τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ἀφέσεως. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς,
ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα πεπλημμέληκεν ὁ ἀδική-
σας· ἀλλὰ σὺ πλείονα καὶ μείζονα. καὶ ὁ μὲν εἰς
τὸν ὁμόδελον, σὺ δὲ εἰς τὸν δεσπότην. καὶ σὺ μὲν,
δεόμενος ἀφέσεως, ἀφήσεις· ὁ δὲ θεὸς μὴ δεόμε-
νος. εἰ τοίνυν ἀφήσεις, σεαυτὸν ἡλευθέρωσας.
ἔσβεσας μὲν γάρ τὸν θυμὸν, ἀπήλασας δὲ τὴν
μνησικακίαν, εἰσήγαγες δὲ τὴν φιλανθρωπίαν,
ἰλέωσας δὲ τὸν θεόν, ἐπραγματεύσω δὲ τὴν οἰ-
κείαν ἀφῆσιν.

Verf. 16. *Quum — ieiunare.*

Ne tetricam tristitiam affectetis, velut hi qui ob laudem humanam, pallorem procurant: occultant enim naturalem formam fictitio pallore.

Verf. 16. *Amen — suam.*

Superius de hoc nobis dictum est.

Verf. 17. *Tu autem — laua.*

Quemadmodum quando dixit: *Si autem oculus tuus dexter tibi fuerit offendiculo, erue eum: et si dextera manus tua tibi fuerit offendiculo, amputa eam:* non de corporis mutilatione loquutus est, veluti eo in loco declarauimus: Ita neque nunc simpliciter vngi ac lauari iubet. Neque enim ipse hoc fecit, quum quadraginta diebus ieiunaret: sed per haec aliud quippiam admonet: occultare videlicet eam quae ieiunium consequitur tristitiam, quum alacer ac festiuus appareas. Nam quia apud veteres signum erat laetitiae, caput vinctum esse oleo, faciem vero aqua lotam: ad hoc gaudii signum adhortatur, quo et homines lateat quod ieiunes, et ieiunii laborem, auferente dolorem laetitiae alleues.

Alio quoque modo. Impingua capitis tui mentem eleemosynae oleo: faciem vero tuam, lachrymarum aqua abluito. Vnde et alibi saepius per ea quae ponit, adhortatur ad alia: instruens nos, ne semper in praeceptis id tantum attendamus, quod prima facie apparet, sed et sensus quoque ipsorum perscrutemur.

Verf. 18.

*) *καὶ*, pro *δέ*. B.

Verf. 16. Ὅταν — νηστεύοντες.

Νηστεύοντες, μὴ ἐπιτηδύετε τὴν σκυθρωπότητα, καὶ ὡς οἱ πεδάζοντες ὠχρεῖσθαι δι' ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν. ἀφανίζουσι γὰρ ἔσται τὸ φυσικὸν εἶδος, διὰ τῆς ἐπιπλάτῃς ὠχρότητος.

Verf. 16. Ἀμήν — αὐτῶν.

Ἐιρηται ἡμῖν ἀνωτέρω περὶ τῆς.

Verf. 17. Σὺ δὲ — νίψαι.

Ὡσπερ, ὅτε ἔπεν· ¹⁾ εἰ δὲ ²⁾ ὁ ὀφθαλμός σου ³⁾ Matthe 5. 29. 30. ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἐξέλε αὐτόν· καὶ εἰ ἡ δεξιὰ σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἐκκοψον αὐτήν· ἔπερὶ ἀκρωτηριασμῷ τῷ σώματος ἔλεγεν, ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς ῥητοῖς ἡρμητεύσαμεν· ἔτως ἔδὲ νῦν ἀπλῶς ἀλείφειν καὶ νίπτειν κελεύει. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τῷ πεποίηκε, νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα. ἀλλὰ διὰ τῶν ἑτερόν τι παραινῇ, λέγω δὴ, τὸ συγκαλύπτειν τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας συγκρότητα, ἐν τῷ φαίνεσθαι φαιδρὸν καὶ χαριέντα. ἐπεὶ γὰρ παρὰ τοῖς παλαιοῖς σημεῖον χαρᾶς ἦν, τὸ ἀλείφειν μὲν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν, νίπτειν δὲ ὕδατι τὸ πρόσωπον· λοιπὸν καὶ αὐτὸς διὰ τῶν σημείων τῆς χαρᾶς παραινῇ χαίρειν ἐν τῷ νηστεύειν, ἵνα καὶ τὴν ἀνθρώπου διαλάβῃ, καὶ τὸν πόνον τῆς νηστείας κεφίσῃ, τῆς ἡδονῆς τὴν ὁδὸν ὑφαιρῇ.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. πίνει μὲν τὸν ἐν τῇ κεφαλῇ σου νοῦν, τῷ ἐλαίῳ τῆς ἐλεημοσύνης· νίψαι δὲ τὸ πρόσωπόν σου, τῷ ὕδατι τῶν δακρύων. καὶ ἐν πολλοῖς δὲ ἄλλοις δι' ἑτέρων ἑτέρα παραινῇ, παιδύων ἡμᾶς, μὴ τῷ φανομένῳ μόνῳ τῶν ἐντολῶν αἰεὶ προσέχειν, ἀλλὰ καὶ τὰς διανοίας αὐτῶν ἀκριβολογεῖν.

Verf. 18.

Verf. 18. *Ne — reddet tibi.*

Ad spectaculum hominibus exponere eam, quae ex ieiunio prouenit molestiam, cupiditatis gloriae opus est. De his autem quae sequuntur, iam dictum est.

Verf. 19. *Ne —* Verf. 20. *furantur.*

Allegorice autem tineae et corruptio significat inductam in animo opinionem, quae latenter corrodit bona, circa quae ipsa versatur: fures autem perfodientes, laudes sunt, quae extrinsecus subingrediuntur, perfodientes leuia proposita, et compilantes reconditas virtutum diuitias.

Eiecta iam inanis gloriae aegritudine, opportune deinceps legem de inopia statuit. Nihil enim adeo diuitiarum inducit amorem, quemadmodum vana gloria. Ob hanc siquidem et mancipiorum greges, et eunuchorum examina, et equos auro adornatos, ac mensas argenteas, omnemque fastum alium excogitant homines: non ad necessitatem, sed ad ostentationem.

Quia vero non facile reciperetur, si iunctim de despiciendis facultatibus admoneret: ideo hunc in partes secuit sermonem. Et primum quidem dixit: *Beati misericordes.* Deinde: *Ergo, inquit, beneuolus aduersario tuo.* Postmodum ait: *Si quis tecum iudicio voluerit contendere, et auferre tunicam tuam, dato ipsi et pallium.* Tandem vero quod his omnibus maius est, intulit. In illis

3) Inclusa in margine habet. A. Vide mox notam 6.

4) De omnis generis luxu, magnificentia et arrogantia dicitur. Sic Diog. Laërt. in Bione p. 159. Saepe

Verf. 18. Ὅπως μὴ — ἀποδώσει σοι.

Τὸ γὰρ θεωρεῖται τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀπὸ τῆς νηθείας κακῆς χάριν, φιλοδοξίας ἔργον ἐστίν. περὶ δὲ τῶν ἐξῆς ἀνωτέρω εἴρηται.

Verf. 19. Μὴ — Verf. 20. κλέπτεισι.

[Σῆς 3) μὲν καὶ βρωῶσις νοοῖντ' αὖν, καὶ ἡ ἐντι-
κτομένη τῇ ψυχῇ οἴησις, βιβρώσκουσα λαθραίως
τὰ, ἐφ' οἷς συνέστη, καλὰ· κλέπται δὲ διορύσσον-
τες, οἱ ἔξωθεν ἐπαισερχόμενοι ἔπαινοι, διορύσσον-
τες τὰ καθὰ φρονήματα, καὶ συλῶντες τὸν ἐνα-
ποτεθησαυρισμένον πλῆθον τῆς ἀρετῆς.]

Ἐκβαλὼν δὲ ἤδη τὸ τῆς κενοδοξίας νόσημα,
λοιπὸν εὐκαιρῶς περὶ ἀκτημοσύνης νομοθετεῖ. καὶ
γὰρ ἔδεν ἔτω παρασκευάζει χρημάτων ἑρᾶν, ὡς
ἡ κενοδοξία. διὰ ταύτην γὰρ καὶ τὰς τῶν ἀνδρα-
πόδων ἀγέλας, καὶ τὸν ἐσμὸν τῶν εὐνέχων, καὶ
τὰς χρυσοφορεῖντας ἵππους, καὶ τὰς ἀργυρεῖς
τραπέζας, καὶ τὴν ἄλλην ἀπάσαν ⁴⁾ φαντασίαν
ἐπινοῶσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐ κατὰ χρείαν, ἀλλὰ δι'
ἐπίδειξιν.

Ἐπεὶ δὲ ἔκ ἦν εὐπαράδεκτον, τὸ ἀθρόον παρ-
ανέσαι περὶ τῆς ὑπεροψίας τῶν χρημάτων, σο-
φώτατα κατεμέρισε τὸν περὶ ταύτης λόγον, καὶ
πρῶτον μὲν εἶπε· μακάριοι ^{*)} οἱ ἐλεήμονες· ἔπει- ^{x) Matth. 5, 7.}
τα· ἰδοὺ ^{γ)} εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου· εἶτα· εἰάν ^{γ) Matth. 5, 25.}
τις ²⁾ σοι θέλει ⁵⁾ κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου ^{2) Matth. 5, 40.}
λαβεῖν, δὸς αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· τελευταῖον δὲ,
τὸ μῆζον ἐκείνων πάντων ἐπήγαγεν. ἐν ἐκείναις
μὲν

Saepe ita habet Chrysostom. T. VII. pag. 144. C.
151. E. VIII, 163. C. Confer. Astor. 25, 23.

⁵⁾ θέλη. B.

lis etenim et misericordiae pauperum, et aduersarii, et litis in iudicio imminenti fecit mentionem: hic autem nullo simili posito, ipsum per se stabilit facultatum contemptum: ostendens, quod neque illa propter se tantum iusserat, imo quam nullus illorum tibi molestus sit, tu tamen ea quae mundi sunt despicias: ipsaque pauperibus distribues.

Quod ut facilius persuadeat, damnum ostendit, quod a thesaurorum reconditione provenit, et commoda quae ex eorum in coelis coaceruatione sequuntur; *ὄνς* autem (quod nos *tineam* vertimus) vermem significat, qui plerisque possessionibus innascitur. *βρώσις* vero, (quod nos *corruptionem* diximus) significat putrefactionem, ad rubiginem mutationem, omnemque huiusmodi a seipso corruptionem indicat. Quid ergo, etiam aurum perdunt vermes? Etsi non vermes, attamen fures. Omnes igitur spoliantur? Plurimi sane. Incertum est autem, qui a violentia tuti permaneant. Quae vero pauperibus distribuuntur, quoniam pacto in coelo reconduntur? Quo pacto? In eo quod horum retributiones ac remunerationes ibi reponuntur: quae autem ibi reposita sunt et collecta, secura permanent.

Deinde et aliam inducit considerationem, quae ab hoc maxime abstrahat, dicens.

Verf. 21. *Vbi — cor vestrum.*

Cor in hoc loco mentem appellat. Dicit autem, quod etsi nihil horum sperit, omnino tamen ubi est thesaurus vester, ibi erit et mens vestra. Neque paruum id animae nocumentum est, mentem videlicet suam ibi captam esse, et circa thesauri custodiam multimoda cura diltringi, talique subiectam

μὲν γὰρ καὶ ἐλεγεμένῃς ἐμνήσθη, καὶ ἀντιδίδωκε, καὶ κριθῆναι σοι μέλλοντος· ἐνταῦθα δὲ ἔδδεν τοιῷ-
τον θεῖς, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἐνομοθέτησε τὴν
τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν, δεικνύς, ὅτι ἔδ' ἐκεί-
νης τοσούτον, ὅσον διὰ τὰ ταῦτα προσέταξεν, ἵνα,
καὶ μηδεὶς ἐκείνων ἐνοχλῇ, σὺ καταφρονῇς τῶν
ὄντων, καὶ διανέμῃς αὐτὰ τοῖς πένησιν.

Ωστε δὲ ῥᾶον πᾶσαι, διδάσκει τὴν τε βλάβ-
ην τῇ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὠφέ-
λειαν τῇ θησαυρίζειν ἐν ἔρειπῳ. ἔστι δὲ σῆς μὲν ὁ
ἐγγεννώμενος πολλοῖς τῶν χρημάτων σκώληξ·
βρωσίς δὲ, ἡ σῆψις καὶ ἰώσις καὶ καθ' ἑαυτὴν
τοιαύτη διαφθορά. τί οὖν; τὸ χρυσίον σῆς ἀφα-
νίζει; εἰ καὶ μὴ σῆς, ἀλλὰ κλέπται· τί δὲ;
πάντες συλῶνται; εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ
πλείους. ἀδελφὸν δὲ, τίνες ἄστυλοι μενοῦσι. τὰ
γὰρ διανεμόμενα τοῖς πένησι, πῶς θησαυρίζον-
ται; ἐν τῷ ἔρειπῳ. πῶς; ἐν τῷ ταμιεύεσθαι ἐκεί-
τας ἀντιδόσεις τούτων καὶ τὰς ἀμοιβάς, αἱ
συλλεγόμεναι καὶ θησαυριζόμεναι φυλάττονται
ἀσφαλῶς.⁶⁾

Ἔπειτα ἐπάγει καὶ ἕτερον λογισμόν, πείθων
καὶ ἀπὸ τούτου μάλιστα.

Verf. 21. Ὅπου — ἡ καρδία ὑμῶν.

Καρδίαν ἐνταῦθα, τὸν νοῦν ἐκάλεσε. λέγει δὲ,
ὅτι καὶ εἰ μηδὲν τέτων γένηται, πάντως, ὅπου
ἔστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ὁ νοῦς ὑμῶν.
καὶ ἔμικρά τῆτο βλάβη τῆς ψυχῆς, τὸ προσ-
ηλωθῆαι τὸν νῦν αὐτῆς ἐκεῖ, μεριμνῶντα διόλου
περὶ τῆς τῇ θησαυρῷ φυλακῆς, καὶ τῇ τοιαύτῃ
τυραν-

⁶⁾ Male inter ἀσφαλῶς et ἔπειτα interseruerat Henten-
nius superiora, quae A. in margine habet. Nam
haec quidem sine ullo dubio coniungenda sunt.

clam esse tyrannidi: neque audere ad aliam transire cogitationem.

Verf. 22. *Lucerna* — Verf. 23. *tenebrosum erit.*

Lucerna est luminare. Postquam ergo dixit de indigna seruitute mentis, quae oculus est animae: vult demonstrare manifestius, quod huiusmodi mentis seruitus pestis sit animae. Sumit autem exemplum ab oculo corporeo, a quo, et quae illius sunt, nobis dat intelligere.

Obseruandum autem hic, quod simplex appellat id quod sanum est: Malum vero quod aegrotum. Dicit ergo: Si oculus tuus sanus fuerit, totum corpus tuum illuminatum erit, a proprio videlicet luminari lucem habens: Si autem oculus tuus aegrotus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit, non habens ab ipso lucem. Ita igitur et mens, quae oculus est animae, defossi thesauri sollicitudini seruiens, aegrotata est: ipsa enim sollicitudo infirmitas est, et ideo obscurata est et anima.

Verf. 23. *Si ergo* — *quantae?*

Si ergo lumen quod in te est, hoc est, mens, quae ad hoc data est, ut animam illuminaret ac regeret, tenebrae sunt, hoc est, obtenebrata est: tenebrae quae ab affectionibus procedunt, quantae sunt ad animam obscurandam, ipso lumine quod illi oriebatur obtenebrato?

Verf. 24.

7) καταργημένου. A.

τυραννίδι καταδεδελωμένον, καὶ μὴ τολμῶντα μεταβῆναι πρὸς ἑτέραν ἔννοιαν.

Verf. 22. Ὁ λύχνος — V. 23. σκοτεινὸν ἔσαι.

Λύχνος ἐστίν, ὁ Φωστήρ. εἰπὼν δὲ περὶ τῆς ἀγενεῖς δελείας τῷ νῦ, ὅς ἐστιν ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, βέλεται δεῖξαι φανερώτερον, ὅτι ἡ τοιαύτη δουλεία τῷ νῦ, λύμη τῆς ψυχῆς ἐστίν. λαμβάνει δὲ παράδειγμα, τὸν ὀφθαλμὸν τῷ σώματος, καὶ ἀπὸ τούτου δίδωσι καὶ τὰ ἐκείνους νοεῖν.

Παρατηρητέον δὲ νῦν, ὅτι ἀπλῆν μὲν λέγει, τὸν ὑγιαῖ· πονηρὸν δὲ, τὸν νοσερὸν. Φησὶ δὲ, ὅτι εἰάν μὲν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὑγιὴς εἴη, ὅλον τὸ σῶμά σου πεφωτισμένον ἔσαι, φωτιζόμενον ὑπὸ τῷ οἰκείῳ φωταγωγῷ· εἰάν δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σε νοσερὸς εἴη, ὅλον τὸ σῶμά σου ἐσκοτισμένον ἔσαι, μὴ φωτιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ. οὕτω τοίνυν καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, ὁ νῦς, δουλεύων τῇ φροντίδι τῷ κατορωρυγμένῳ⁷⁾ θησαυρῷ, νοσερός ἐστι· νόσος γάρ ἡ τοιαύτη φροντίς· καὶ λοιπὸν, ἐσκοτίζεται ἡ ψυχὴ.

Verf. 23. Εἰ οὖν — πόσον.

Εἰ ἐν τῷ φῶς τὸ ἐν σοὶ, ὃ ἐστὶν ὁ νῦς, ὁ δωρηθεὶς εἰς τὸ φωτίζειν καὶ ὁδηγεῖν τὴν ψυχὴν, σκότος ἐστὶ, τὸ ἐστίν, ἐσκοτίζεται, λοιπὸν τὸ σκότος, τὸ ἀπὸ τῶν παιδῶν, πόσον ἔσαι, εἰς τὸ σκοτίζειν τὴν ψυχὴν, σκοτιωθέντος τῷ ἀνατέλλοντος⁸⁾ αὐτὸ φωτός.

Verf. 24.

⁸⁾ ἀναπέλλοντος. A. Male. Pro αὐτὸ autem corrigendum videtur αὐτῇ i. e. τῇ ψυχῇ. Atque ita videtur legisse interpretes.

Verf. 24. *Nemo — contemnet.*

Aliam praeterea considerationem adducit formidabiliorem, ut fortius ab amore temporalium rerum auertamur: ostendens hunc Dei expellere seruitutem, et in diuitiarum reducere seruitutem. Simpliciter autem, et absque nomine primum duos dicit dominos, ut auditores dicti veritatem cogat confiteri. Deinde nominatim illos ponit, de quibus erat sermo. Duos vero dominos dicit, contraria iubentes. Adhaerebit autem, hoc est, parebit.

Verf. 24. *Non — mammonae.*

Ecce nominatim quoque duos praedictos dominos manifestat. Mammona autem ab Hebraeis diuitiae dicuntur, quas etiam dominum appellauit, propter imbecillitatem illorum, qui earum sustinent dominium. Quid igitur, nonne Abraham diues erat? Nonne Iob, alique similes? Vtique diuites quidem erant: at non seruiebant, sed dominabantur diuitiis: et ipsas in egenos infundebant.

Non potestis Deo seruire et Mammonae: quia Deus non modo iubet ab alienis abstinere, sed et propria elargiri: Mammona vero contrarium, non modo videlicet propria non elargiri, sed nec ab alienis abstinere: et ille dominus ventrem iubet astringere, iste vero ventri indulgere: ille continentem esse, hic autem scortari, aliaque similia.

Verf. 25. *Propterea — induamini.*

Postquam locum absoluit de non recondendo super terram thesauro, et ea quae contigerunt, pauperi-

Vers. 24. Ὅυδεις — καταφρονήσει.

Ἔτι καὶ ἕτερον ἐπάγει λογισμὸν φοβερώτερον, εἰς ἰσχυροτέραν ἀποτροπὴν τῆς φιλοχρηματίας, δεικνύων, ὅτι αὕτη καὶ τῆς τῷ θεῷ δουλείας ἡμᾶς ἐκβάλλει, καὶ τῷ πλάτῳ καταδελοῖ. ἀπλῶς δὲ, καὶ ἀνωνόμως, δύο κυρίως λέγει πρῶτον, ἵνα λάβῃ συνομολογῶντας τὰς ἀκροατὰς τῇ ἀληθείᾳ τῷ λεχθέντος· ἔτα τίθησιν ὀνομασί καὶ αὐτὰς, περὶ ὧν ὁ λόγος. δύο δὲ κυρίως φησὶν, ἐναντία ἐπιτάττοντας. ἀνθίσταται δὲ, ἀντὶ τῷ ὑπακέσει.

Vers. 24. Ὅυ — μαμωνᾶ.

Ἰδὲ καὶ ὀνομασί τὰς ῥηθέντας δύο κυρίως ἐδήλωσε. μαμωνᾶς δὲ παρ' ἐβραίοις, ὁ πλῆτος, ὃν καὶ κύριον προσηγόρευσε, διὰ τὴν ἀδένειαν τῶν ὑπ' αὐτῷ κυριευομένων. τί οὖν; ἔχ' ὁ ἀβραάμ πλῆσιος ἦν; ἔχ' ὁ ἰωβ καὶ οἱ κατ' ἐκείνους; ναί. πλῆσιοι μὲν ἦσαν, ἀλλ' ἔ τῷ πλάτῳ ἐδέλευον· ἀλλ' ἐκυρίευσεν αὐτοὶ τέττα, καὶ εἰς τὰς δεομένους αὐτὸν ἀνήλυσεν.

Ὅυ δύνασθε δὲ θεῷ δελέειν καὶ μαμωνᾶ· διότι ὁ μὲν θεὸς ἐπιτάττει, μὴ μόνον ἀπέχεσθαι τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων μεταδιδόναι· ὁ δὲ μαμωνᾶς τὸναντίον, μὴ μόνον μὴ μεταδιδόναι τῶν οἰκείων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι· καὶ ὁ μὲν ὧ) κρατεῖν γαστρός, ὁ δὲ ἐφίεναι γαστρί· καὶ ὁ μὲν σωφρονεῖν, ὁ δὲ πορνέειν καὶ τὰ τοιαῦτα.

Vers. 25. Διὰ — ἐνδύσηθε.

Ἀποστήσας τῷ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πείσας διανέμειν τὰ προσόντα, διδάσκει λοιπὸν, μη-

Q 2

δὲ

ὧ) ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἐπιτάττει.

peribus distribuere suavit: docet deinceps de necessario usu non esse sollicitum. Ait enim: *Ne sitis solliciti animae vestrae*, id est, propter animam vestram, *quid edatis, aut quid bibatis*. Quamquam enim anima neque edat, neque bibat, propter animam tamen edunt ac bibunt homines, quae corpus inhabitare non potest, quod non comedit, et bibit, donec ipsum quoque corpus incorruptibile reddatur.

Alio quoque modo id aptari potest: quod quum homines interdum in anima anxii sint, quandoque autem sola mente solliciti, quandoque vero in corpore: aliquando et ad possessiones, quas in animo habent, hoc extendunt: et ab hac, et ab illa cura, dominus illos abstrahens, dixit: *Ne anxii sitis*, neque in anima vestra, neque in corpore, de cibo et potu, ac vestimento.

Verf. 25. *Nonne — vestimentum?*

Hoc dixit manifestans, quod is, qui, quod amplius est, praestat nobis, utique et quod minus est, praestabit. Plus autem dixit, hoc est, pretiosius.

Verf. 26. *Aspicite — illa.*

Ne quis dicat: Quomodo autem vivemus, de rebus necessariis non curantes? Solut huiusmodi obiectionem ab exemplo avium: quas quum nihil sollicitae sint, pascit Deus. Possent autem et ab hominibus exemplum sumere, et dicere, quod Elias et Ioannes, alique similes, nihil tale curabant. Verum id non fecit, sed ab avibus potius dictam

¹⁾ Inclusa in margine habet. A.

²⁾ ἀνέργω φηλοπονία. Non cepit vim vocabuli interpretis. κατὰ τὴν εἰς est idem, quod κατὰ τὸν χεῖρ.

δὲ περὶ τῆς ἀναγκαίας χρείας μεριμνᾶν. Φησὶ γάρ, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τὸ ἐστὶ, μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ψυχὴν ὑμῶν, τί φάγητε ἢ τί πίητε. εἰ γὰρ καὶ ἡ ψυχὴ οὔτε ἐδίδει, οὔτε πίνει· ἀλλ' ἐν διὰ τὴν ψυχὴν ἐδίδου καὶ πίνουσιν οἱ ἄνθρωποι, μὴ δυνάμεν ἐνοικεῖν σώματι μήτε τρεφομένῳ, μήτε πίνοντι, μέχρ' ἂν καὶ τὸ αὐτοματιδεῖ.

[Καὶ¹) κατ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐρμηνευτέον, ὅτι ἐπεὶ ποτὲ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ μεριμνῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτε κατὰ νοῦν μόνον φροντίζουσι, ποτὲ δὲ ἐν τῷ σώματι, ὅτε κατατείνουσι²) τοῦτο πρὸς κτήσιν τῶ σπαραζομένῳ, καὶ ταύτης καὶ κείνης τῆς μερίμνης ἀπάγων αὐτὸς ὁ κύριος, εἶπε, μὴ μεριμνᾶτε, μήτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, μήτε τῷ σώματι, περὶ βρώσεως, καὶ πόσεως, καὶ ἐνδύματος.]

Verf. 25. Οὐχὶ — ἐνδύματος;

Τοῦτο εἶπε δηλῶν, ὅτι ὁ τὸ πλεῖον δὲς ἡμῖν, καὶ τὸ ἐλαττον δώσει. πλεῖον δὲ, τὸ μᾶλλον λέγει.

Verf. 26. Ἐμβλέψατε — αὐτά.

Ἰνα μή τις εἴπῃ, ὅτι καὶ πῶς ἄρα ζήσόμεθα, μὴ μεριμνῶντες περὶ τῶν ἀναγκαίων; λύει τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν ἀπὸ τῶ παραδείγματός τῶν πετεινῶν, ὃ μὴ μεριμνῶντα τρέφει ὁ θεός. δυνάμενος δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἐνεγκεῖν τὸ παράδειγμα, καὶ εἰπεῖν τὸν ἡλίαν, καὶ τὸν ἰωάννην, καὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς, ὅσοι μηδὲν τοιοῦτον ἐμερίμνησαν· τὸ μὲν οὖν ἐποίησεν, ἀπὸ τῶν πετεινῶν δὲ μᾶλλον

Q 3

ἐπεσέ-

χειν, nimis laboribus vexare, affligere ac quasi extendere et atterrere corpus.

dictam repressit obiectionem, omnem praetextum maiori confusione arguens ac tollens.

Nam et vetus scriptura, volens homines amplius sese deiicere, ad apem ac formicam, caeteraque animantia mittit. Aues ergo eodem statu, quo a principio fuerunt, permanentes, cibo qui eis iuxta naturam conuenit, etiam abundant: homo vero a Deo auersus, eo priuatur. Veruntamen quae abstulit alienatio a Deo, haec rursum reddit reuersio. Iubet itaque ne horum curam habeamus, sed ad Deum peculiari modo reuertamur.

Verf. 26. *Nonne — illa?*

Nonne vos longe meliores estis auibus? Quodsi viliora alit Deus, multo magis eos qui meliores sunt. Qui enim corpus cibo indigens vobis aptauit, ipsius quoque alimentum omnino praebebit. Quid ergo, neque seminare licitum erit? Non dixit: Ne seminetis, sed, Ne solliciti sitis. Perfectorum siquidem est non seminare, sed operari cibum qui non perit: dico sane virtutes, sicut Apostoli, horumque vitam imitantes, ac petere a Deo alimentum. *Panem, inquit, nostrum super-substantialem da nobis hodie.* Mediocrium vero est seminare quidem, at non anxios esse, et seipsos totos in huiusmodi curas deiicere, vt ob has animae curam negligant. Ideoque seminare neque prohibuit, neque concessit, sed in vniuscuiusque voluntate illud reliquit. Neque enim id de auibus dixit,

3) ἀπὸ θεῶ. A.

4) ἀπὸ θεῶ. A.

5) Malim μὴδὲ, loco καὶ. Aut, ἀπὸ κοινῆς τὸ μὴ.

ἐπεσόμετε τὴν ἐξημένην ἀντίθεσιν, ἐντρεπτικώ-
τερον καθαψάμενος, καὶ περιελὼν πᾶσαν πρό-
φασιν.

Καὶ γὰρ καὶ ἡ παλαιὰ γραφή, βελομένη
σφοδρότερον καδικέσθαι τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν
μέλισσαν αὐτὸς πέμπει, καὶ πρὸς τὸν μύρμηκα,
καὶ πρὸς ἄλλα ζῶα. τὰ μὲν ἐν πετεινῷ, μέιναν-
τα, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένοντο, εὐποροῦσι καὶ τῆς κα-
τὰ φύσιν τροφῆς· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐντραπίς
ἐστὲν. πλὴν ὥστε ἢ ἀπὸ ³⁾ τῆς θεῆς ἀλλοτριώ-
σις ἀφείλε, ταῦτα πάλιν ἢ πρὸς αὐτὸν οἰκείω-
σις ἀποδίδωσι. διὰ τῆτο προσέταξε, μὴ μεριμνᾶν
περὶ τέτων, ἀλλὰ περὶ τῆς οἰκωθῆναι θεῷ.

Verf. 26. Οὐχ — αὐτῶν;

Οὐχ ὑμεῖς κρείττετε κατὰ πολὺ τῶν πετεινῶν
ἐτε; καὶ εἰ τὰ χεῖρονα τρέφει ὁ θεὸς, πολλὰ
μᾶλλον τὰς κρείττονας. ὁ γὰρ διαπλάσας ἡμῖν
σῶμα, δεόμενον τροφῆς, παρέξει πάντως καὶ
τὴν τροφήν αὐτῷ. τί οὖν; οὐ δὲ σπείρειν; οὐκ
εἶπε, μὴ σπείρετε, ἀλλὰ μὴ μεριμνᾶτε. τῶν τε-
λείων μὲν γὰρ, τὸ μηδὲ σπείρειν, ἀλλ' ἐργάζε-
σθαι μόνον τὴν βρῶσιν τὴν μὴ ἀπολλυμένην, λέ-
γω δὴ τὰς ἀρετάς, ὡς εἰ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μι-
μησάμενοι τὸν βίον αὐτῶν, καὶ ζητεῖν ἀπὸ τῆς ⁴⁾
θεῆς τὴν τροφήν· τὸν ἄρτον ^{a)} γάρ, φησι, τὸν
ἐπιόσιον δὲς ἡμῖν σήμερον· τῶν μέσων δὲ, τὸ σπεί-
ρειν μὲν, μὴ φροντίζειν δὲ, πῶς ἂν φύσῃ τὸ
σπέρμα, καὶ ⁵⁾ κατατείνειν ἑαυτὸς ὅλως εἰς τὰς
τοιούτας μερίμνας, ὡς διὰ ταύτας ἀμελεῖν τῆς
ψυχῆς. διὰ τῆτο τοίνυν τὸ σπείρειν ἐτε ἐκώλυ-
σεν, ὅτε ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐκείτῃ προαι-
ρέσει τῆτο καταλέλοιπεν. εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν
πετεινῶν εἶπεν, ὅτι οὐ σπείρεται, ἀλλ' οὐκ εἶπε

a) Matth. 6, 11.

dixit, ut seminare prohiberet, sed id tantum demonstrare voluit, quod illas Deus alat.

Nam quid tibi proderit, si te ita curis conficias? Quanquam enim tu millies studium adhibeas, non dabis tamen pluuiam aut solem, flatusque ventorum, quibus semen fructum proferat. Nam haec solus Deus tribuit. Ita ergo et de potu, et de indumento, aliisque similibus.

Quomodo autem potest quispiam vivere, qui talia non curat? Quomodo? Sicut praedicti vivebant sancti. Neque enim propriam imbecillitatem faciamus praecepti impossibilitatem. Nihil siquidem impossibile praecepit Deus: nouit enim possibilitatis humanae mensuram: non solum ut creator ipsius, sed tanquam is quoque, qui eam in se suscepit. Verum illis quidem facile erat praeceptum, quasi separatis a mundo, omnique habitu corporeo: nobis autem impossibile videtur, eo quod ab ipso non sumus auulsi. Aues vero nutrit Deus, immittens illis naturalem instinctum unde cibum colligant.

Verf. 27. *Quis autem — unum?*

Nullus. Sicut ergo hoc, studio vestro assequi non potestis: ita nec cibum congregare, nisi Deo annuente. Quanquam enim millies studium adhibeamus, nihil tamen absque eius prouidentia proficiemus.

Et certe neque palmum, neque digitum addere potest. Dixit tamen cubitum, quia propria mensura staturae est cubitus.

Verf. 28.

*) B. habet καὶ, pro καὶ, et paullo post σπουδαίης, supra scripto α, literae η, i. e. σπουδαίας.

τῷτο, καλύων τὸ σπέρειν, ἀλλὰ μόνον δεῖξαι βε-
λόμενος, ὅτι ὁ Θεὸς τρέφει αὐτά.

Τί γὰρ ὠφελήσεις, ἔτως ἐπιτεταμένως με-
ριμνῶν; ὅ) καὶ γὰρ μυρία σπερδύσης, οὐ δώσεις
ὑετὸν, ἔδδ' ἥλιον, ἔδδ' πνοὰς ἀνέμων, οἷς ὁ σπέρ-
ρος καρπογενεῖ. ταῦτα γὰρ ὁ Θεὸς μόνος δίδωσι.
ἔτως ἔν καὶ ἐπὶ πόματος, καὶ ἐπὶ ἐνδύματος,
καὶ τῶν τοιούτων.

Καὶ πῶς δύναται τις ζῆν, μὴ μεριμνῶν τὰ
τοιαῦτα; πῶς; ὡς ἔξω οἱ δηλωθέντες αἱγιοι. μη-
δὲ γὰρ τὴν ἑαυτῶν ἀδυνείαν, ποιῶμεν ἀδυναμίαν
τῆς ἐντολῆς. ἔδδ' γὰρ ἀδύνατον ὁ Θεὸς ἐπέτα-
ξεν. οἶδε γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνά-
μεως, οὐ μόνον ὡς δημιουργὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς
ὑποδύς αὐτήν. ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εὐχερὴς ἦν ἡ ἐν-
τολή, ὡς χωριθεῖσι κόσμῳ καὶ πάσης σωματι-
κῆς σχέσεως· ἡμῖν δὲ ἀδύνατος φαίνεται, διὰ
τὸ μὴ ἀποσπαθῆναι αὐτῶν. τρέφει δὲ τὰ πε-
τεινὰ ὁ Θεός, ἐνδεῖς αὐτοῖς γινώσιν, πόθεν συλ-
λέξωσι τὴν τροφήν.

Verf. 27. Τίς δὲ — ἔνα;

Οὐδεὶς. ὥσπερ ἔν ἀδύνατον, κατορθωθῆναι τῷ-
το διὰ σπερδῆς ἡμετέρας· ἔτω καὶ τὸ συναγαγεῖν
τροφὴν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἐπινεύσῃ. καὶ γὰρ μυρία
σπερδάσωμεν, ἔδδ' ἀνύσομεν, δίχα τῆς προνοίας
αὐτοῦ.

[Καὶ ὁ) μὴν οὐδὲ σπιθαμὴν, οὐδὲ δάκτυλον.
λοιπὸν ἔν πῆχυν εἶπε, διότι κυρίως μέτρον τῶν
ἡλικιῶν ὁ πῆχυς ἐστίν.]

Q 5

Verf. 28.

σας. Aut ergo καὶ σπουδάσας, aut καὶ σπευδά-
σης, legendum.

7) Inclusa in margine habet. A.

Verf. 28. *Et te — neque nent.*

Lilia hoc loco flores omnes nominavit, quod ex eo manifestum est, quia dixit: Sicut vnum horum. Quum autem esset sermo de indumento, quomodo facit mentionem de cumento? Quia dictionem illam, *crescant*, propter folia dixit eorum, quae horum unicuique sunt indumentum. Considerate, inquit, lilia agri quomodo crescant in foliis, quae quantum crescunt, tantum decorem ostendunt.

Verf. 29. *Dico —* Verf. 30. *vos?*

Quare non rursus a volucris duxit exemplum, aut ab aliis animalibus? Poterat enim multa ponere adornata ac pulcherrima? Quia vult hic et vilitatem herbae ostendere, quae sic a Deo adornatur, et decorem pulchritudinis adeo vili herbae datae. Et nota quod liliorum adaugens vilitatem, herbam in progressu ea vocavit: magisque quum addit: *Quae hodie est, et cras in clibanum mittitur*: quae ambo ad augendam vilitatem dicta sunt: Decorem quoque pulchritudinis ipsorum similiter amplificans, non dixit simpliciter, quod ea Deus vestiatur, sed quod *sic vestiatur*. Nam dictio, *sic*, hoc loco cumentum denotat pulchritudinis.

Solomonem autem posuit, tanquam pulchritudinis amatorem, et ad illam cognoscendam sapientem. Clibanus vero locus est ad coquendum panem. Pronomen, *Vos*, ut honoris demonstratiuum sit, accipito. Nam amantis amore loquitur, ac si dicat: Nonne longe magis vos, qui estis pretiosa eius possessio, quibus corpus, animam, ac mentem gratis contulit, propter quos
mun.

Verf. 28. Καὶ περὶ — εἰδὲ νήθει.

Κρίνα νῦν, πάντα τὰ ἀνθὴ ἀνόμασε. καὶ τὸτο
 δῆλον, ἀπὸ τῆς εἰπεῖν, ὅτι ὡς ἐν^{b)} τέτων. ὅντος b) Matth. 6, 29.
 δὲ τῆς λόγῃ περὶ ἐνδύματος, πῶς λέγει περὶ αὐ-
 ξήσεως; διότι τὸ αὐξάνει πρὸς τὰ πέταλα αὐ-
 τῶν εἴρηκεν, ἅτινα ἐνδύμα ἐκάτω τούτων ἐπὶ.
 καταμάθετε, λέγων, τὰ κρίνα τῆς ἀγρῆς, πῶς
 αὐξάνουσι κατὰ τὰ πέταλα, ὥστε ὅσον αὐξάνει,
 τοσοῦτον ὠραίζει.

Verf. 29. Λέγω — Verf. 30. ὑμᾶς.

Διατί ἐκ ἀπὸ τῶν πετεινῶν πάλιν ἤγαγε παρὰ-
 δεῖγμα, ἢ καὶ ἀπὸ ζώων ἄλλων; εἶχε γὰρ εἰπεῖν
 πολλὰ κεκαλλωπισμένα καὶ ὠραιότατα. διότι
 βέλεται καὶ ταῦτα δεῖξαι, τὴν τε εὐτέλειαν τοῦ
 χόρτου τῆς καλλωπιζέμενης ἔτι δεῖ, καὶ τὴν
 ὠραιότητα τῆς δεδέντος κάλλους τῷ ἔτι εὐτελε-
 σάτω χόρτῳ. σκόπει γὰρ, ὅτι τὴν μὲν εὐτέλειαν
 τῶν κρίνων ἐπιτείνων, χόρτον αὐτὰ προΐων ἐκά-
 λεσε. καὶ ἔτι μᾶλλον, σήμερον ὄντα καὶ αὖριον
 εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ἃ καὶ ἄμφω πρὸς ἐπί-
 τασιν τῆς εὐτελείας εἴρηται. τὴν δὲ ὠραιότητα
 τοῦ κάλλους αὐτῶν ὁμοίως ἐπιτείνων, οὐκ εἶπεν
 ἀπλῶς, ὅτι ἀμφιέννυσιν, ἀλλ' ὅτι ἔτι ἀμφιέν-
 νυσι. τὸ γὰρ ἔτι ἐνταῦθα ἐπίτασιν ἐμφαίνει
 τῆς ὠραιότητος.

Τὸν σολομῶντα δὲ τέθεικεν, ὡς⁸⁾ φιλόκα-
 λον, καὶ σοφὸν ἐπινοεῖν καλλωπισμῶς. κλί-
 βανος δὲ ἐστὶ, τὸ ὀπτανεῖον τῶν ἄρτων. τὸ δὲ
 ὑμᾶς, ἐμφαντικὸν τιμῆς νόησον. Φησὶ γὰρ ἐρω-
 τηματικῶς, ὅτι ἐ πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς, τὸ τί-
 μιον αὐτῷ κτῆμα; οἷς σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ ἔτι
 ἔχαρι-

8) Φιλόκαλλον. B. In A. rasura sublatum alterum λ.

mundum formauit, propter quos prophetas misit, propter quos vnigenitum quoque filium suum tradidit.

Vers. 30. *O homines modicae fidei.*

Increpatium est hoc. Postquam enim ostendit, quod volebat, deinceps ipsos obiurgat, parum fidentes appellans: vtpote qui non absque ambiguitate crederent, quod Deus ipsorum curam haberet, et idcirco solliciti essent. Ita obiurgans, eos confundit, ac fidentiores reddit. Docuit quoque dicto exemplo non inolescere de pretiosis vestibus, quibus longe pretiosiores sunt, magisque decori herbarum flores. Quemadmodum autem quum superius de auibus diceret, quod non seminant, non prohibuit seminare, sicut ibidem diximus: ita neque hic laborare, aut nere: sed ita loquutus est, volens tantum ostendere, quod Deus illa vestiatur.

Quare autem tanto decore flores amiciuit? Quia vult, vt ex hoc discas sapientiae ac potentiae suae magnitudinem. Si ergo lilia, quae propter te facta sunt, pretiose induit: quomodo non multo magis te vestiet, propter quem illa formauit? Et licet filius ipse omnium sit creator ac prouisor: ad patrem tamen, creationem ac prouidentiam refert: ostendens hinc eandem cum illo sibi esse scientiam ac prouidentiam. Nondum enim tempus erat suam manifeste detegere diuinitatem, quemadmodum declarauimus, exponentes partem illam: *Audistis quod dictum sit antiquis: Non occides.*

ἰχαρίτατο, δι' οὓς τὸν κόσμον ἐποίησε, δι' οὓς
προφῆτας ἔπεμψε, δι' οὓς καὶ τὸν μονογενῆ αὐ-
τῷ υἱὸν ἐξέδωκεν.

Verf. 30. Ὁ ΛΙΓΟΠΙΣΤΙ.

Ἐπιπληκτικόν ἐστὶ τῷτο. καὶ γὰρ ἀποδείξας,
ὃ ἐβέλετο, λοιπὸν ἐπιπλήττει αὐτὸς, ὀλιγοπί-
στες ὀνομάζων, ὡς μὴ πιστεύοντας ἀδιστάκτως, ὅτι
φροντίσει αὐτῶν ὁ θεός, καὶ διὰ τῷτο μεριμνῶν-
τας. ἔτως ἐπιπλήξας, ἐντρέπει τέτλες, καὶ εὐ-
παιδεύεστες ποιεῖ. ἐπαίδευσε δὲ διὰ τῷ ξηθέν-
τος παραδείγματος, καὶ τὸ μὴ μέγα φρονεῖν
ἐπὶ τῇ πολυτελείᾳ τῶν ἱματίων, ὧν ὠραιότερα
καὶ καλλιόνα τὰ ἄνθη τῷ χόρτῳ. ὥσπερ δὲ ἀνω-
τέρῳ περὶ τῶν πετεινῶν εἰπὼν, ὅτι ἔσπειρσιν, ἐκ
ἐκώλυσε τὸ σπείρειν, ὡς ἐκείσε εἰρήκαμεν· ἔτως
ἐδ' ἐνταῦθα τὸ κοπιᾶν καὶ νήθειν ἐκώλυσε, ἀλλ'
εἶπεν ἔγω, δεῖξαι μόνον θέλων, ὅτι ὁ θεός αὐτὰ
ἀμφιέννυσι.

Καὶ διατί τοσῶτον κάλλος τοῖς ἄνθεσι περὶ
τέθεικε; ⁹⁾ διότι βέλεται σε καὶ ἀπὸ τέτλε μαι-
δάνειν τὸ μέγεθος τῆς αὐτῷ σοφίας καὶ δυνάμεως.
εἰ τοίνυν τὰ διὰ σὲ γενόμενα κρίνας φιλοτίμως ἐνέδυ-
σε, πῶς ἐκ ἐνδύσει μάλιστα σε, δι' ἣν ἐκείνα πεποίη-
κε; ἡμιεργὸς δὲ καὶ προνοητὴς πάντων αὐτὸς ὢν,
ὅμως τῷ πατρὶ τὴν ἡμιεργίαν καὶ πρόνοιαν πάντων
ἀνατίθησι, δεκνύων τε ἐντεῦθεν τὸ πρὸς αὐτὸν ὁμό-
γνωμόν τε καὶ ὁμοδύναμον, καὶ ¹⁾ διότι ἔγω και-
ρεῖς ἦν, ἐκκαλύψαι φανερῶς περὶ τῆς ἐαυτῷ θεό-
τητος, ὡς ἡρμηνεύσαμεν ἐξηγέμενοι τὸ, ἠκέσατε,
ὅτι ἐβρέθη τοῖς ἀρχαίοις, ἔ φρονεύσεις.

Verf. 31.

⁹⁾ περίτρεται. A.

¹⁾ καὶ, abest, A.

Verf. 31. *Ne — operiemur?*

Rursum iteravit de sollicitudine sermonem, propter curae violentiam, quae vix abici potest. Tu vero considera, quod si nobis iussum est, ne de rebus etiam necessariis simus solliciti: quam sperabimus veniam, quum de his etiam quae necessaria non sunt anxii simus?

Verf. 32. *Omnia — inquirunt.*

Inquirunt, hoc est, solliciti sunt de his. Considera: Gentes irrationalium more, solo mouentur voluptatum amore. Quando ergo neque gentibus praestantiores sumus, quibus iussum est, ut et scribis et Phariseis virtute simus eminentiores, quo supplicio digni non erimus.

Verf. 32. *Scit — omnibus.*

Postquam satis ipsos corripuit, rursus aliunde eos adhortatur. Est enim praeceptoris officium, et obiurgare dum expedit, et consolari, ac utrinque excitare. Non dixit autem: *Scit Deus*, sed, *scit pater vester*: quo maximam habeant fiduciam. Ex quo enim pater est, et talis pater, filios despiciere non poterit, et pati ut rerum necessariorum indigentia deficiant, quum neque terreni patres id sustineant. Et quia omnibus his scit vos indigere, dabit utique. Non sunt enim superflua edere, bibere, aut vestiri, ut posset negligere, sed corpori utilia, atque naturae ipsius necessaria. Itaque quam tibi exillimas esse causam sollicitudinis, magis causa est securitatis. Quia enim haec necessaria

2) μή, abest. A. 3) μή, pro μηδέ. A.

Verf. 31. Μὴ — περιβαλώμεθα.

Ἐπαναλαμβάνει πάλιν τὸν περὶ τῆς μὴ²⁾ μεριμνᾶν λόγον, διὰ τὸ τῆς μερίμνης βίαιόν τε καὶ δυσάπαλλάκτον. σὺ δὲ ἐννόησον, ὅτι οἱ κελευθέντες μὴδὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων μεριμνᾶν, τίνα συγγνώμην ἔχομεν, μεριμνῶντες καὶ περὶ τῶν οὐκ ἀναγκαίων;

Verf. 32. Πάντα — ἐπιζητεῖ.

Τὸ ἐπιζητεῖ, ἀντὶ τῆς μεριμνᾶσι νόησον. τὰ ἔθνη γὰρ, ἀλόγων δίκην, πρὸς μόνην βλέπεσι τὴν φιληθονίαν. ὅταν δὲ³⁾ μὴδὲ τῶν ἐθνικῶν ὑπερτερῶμεν, οἱ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων ὑπερτερεῖν ταῖς ἀρεταῖς κεκελευσμένοι, ποίας οὐκ ἂν εἴημεν κολάσεως ἄξιοι;

Verf. 32. Οἶδε — ἀπάντων.

Καθαψάμενος αὐτῶν ἱκανῶς, παραδαρρύνει πάλιν ἐτέρωθεν. ἔργον γὰρ διδασκάλου καὶ ἐπιπλήττειν, ἐν οἷς χρεῖ, καὶ παρακαλεῖν, καὶ ἀμφοτέρωθεν διεγείρειν. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι οἶδεν ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι οἶδεν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὥστε μάλιστα θαρρύνει αὐτούς. ἐπεὶ γὰρ πατὴρ ἐστὶ, καὶ πατὴρ τοιοῦτος, ὃς δυνήσεται περιδεῖν τὰς ὑἱοὺς ἐνδεία τῶν ἀναγκαίων διαφθειρομένους, ὅπως γὰρ ἐδὲ ἀνδράπῃσι πατέρες τῶτο ὑπομένουσι. καὶ ἐπεὶ οἶδεν, ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων, δώσει πάντως. ὃ γὰρ περιττὸν τὸ ἐδίδειν καὶ πίνειν καὶ ἐνδιδύσκεσθαι, ἵνα καὶ παρίδῃ ἀλλὰ χρήσιμα τῷ σώματι, καὶ ἀναγκαῖα τῇ τέττε φύσει. ὥστε, ὃ νομίζεις αἴτιον εἶναι σοι τῆς μερίμνης, τῶτο μᾶλλον ἐστὶν αἴτιον τῆς ἀμεριμνίας. ἐπεὶ γὰρ ἀναγκαῖα ταῦτα, διὰ τῶτο μάλιστα
χρεῖ

ria sunt, ideo magis confidere oportet. Quis enim pater, etiam necessaria filiis denegabit?

Verf. 33. *Quaerite — vobis.*

Primum hoc est, ante ea quae corpori sunt necessaria: vel praecipue, siue maxime. Regnum vero Dei vocat hic bonorum aeternorum fructuonem. Iustitiam autem eius, hoc est, iustificat-ionem quae a Deo est, ut vos ipse iustificet. Vel operationem iustitiae, siue virtutis vniuersalis, per quam iustificamur. Si enim haec petieritis, quae sunt animae necessaria, etiam ea dabit et adiiciet, quae corpori necessaria sunt. Nam superius quoque, ubi docuit quomodo orare oporteat: primum quidem dicere praecepit: *Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra.* Deinde vero: *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.* Neque enim ad hoc facti sumus, ut edamus et bibamus ac vestiamur: sed ut illi complacentes, aeternis fruamur bonis.

Et ad hoc maxime conuenit viuere, idque magis postulare. Nisi enim hoc petierimus, nequaquam dabit: ea vero quae corpori necessaria sunt, et petentes, et non petentes accipiemus, propter corporis sustentationem, quemadmodum et gentes incredulae. Nam idcirco dixit: *Adi-cientur.* Non ergo de hoc sollicitum esse oportet, quod etiam absque sollicitudine sumus accepturi, sed de altero priori ac potiori. Verum, si ea quae corpori sunt necessaria, nobis etiam non petentibus praebet, quare ergo iussit, ut panem peti-

χρὴ θαρρῆν. ποῖος γὰρ πατὴρ ἀνέξεται μηδὲ τὰ ἀναγκαῖα χορηγεῖν τοῖς παισὶ;

Verf. 33. ζητεῖτε — ὑμῖν.

Πρῶτον, ἀντὶ τῆς, πρὸ τῶν ἀναγκαίων τῆ σώματος, ἢ ἀντὶ τῆς, ἐξαιρέτως, καὶ μάλιστα. Βασιλείαν δὲ θεὸς λέγει νῦν, τὴν ἀπολαυσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν. δικαιοσύνην δὲ αὐτῆς, τὴν δικαίωσιν τὴν παρ' αὐτῆς, ἵνα δικαιοῦσθ ὑμεῖς αὐτοί. [ἢ τὴν 4) κατόρθωσιν τῆς δικαιοσύνης, ἥτοι τῆς καθόλου ἀρετῆς, δι' ἣν δίκαιοι γινόμεθα.] εἰ γὰρ περὶ τῶν αἰτῶν, ὄντων ἀναγκαίων τῆς ψυχῆς, ταῦτά τε δώσει, καὶ προσθήσει καὶ τὰ ἀναγκαῖα τῆ σώματος. καὶ γὰρ καὶ ὀπίσω, ἐν οἷς ἐδίδασκε, πῶς δεῖ εὐχεσθαι, πρῶτον μὲν εἶπε λέγειν, c) Matrh. 6. 9-11.
 Διήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν ἑρρανῶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἐπειτα δὲ, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπίσσιον δός ἡμῖν σήμερον. εἰ γὰρ διὰ τῆτο γεγονάμεν, ἵνα ἐδιδώμεν, καὶ πίνωμεν, καὶ ἐνδυνώμεθα, ἀλλ' ἵνα εὐαρεσθῶσάντες αὐτῷ, τῶν αἰώνιων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν.

Διὸ τῆτο μάλιστα χρὴ ζητεῖν καὶ ὑπὲρ τῆτος μᾶλλον αἰτεῖν. τῆτο μὲν γὰρ εἰ μὴ ζητῶμεν, εἰ δώσει τὰ δ' ἀναγκαῖα τῆ σώματος, καὶ αἰτῶντες, καὶ μὴ αἰτῶντες λαμβάνομεν, διὰ τὴν σύστασιν τῆ σώματος, ὡς καὶ τὰ ἄπιστα εἶδεν. διὰ τῆτο γὰρ εἶπεν, ὅτι προσεθήσεται. ὥστε εἰ ὑπὲρ τῆτος χρὴ μεριμνᾶν, ὅ καὶ μὴ μεριμνῶντες λαμβάνομεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνης. καὶ εἰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ σώματος παρέχει, καὶ μὴ αἰτῶντων ἡμῶν, διατί προσέταξεν

4) Inclusa omittit. B. Eadem in margine inueni-
 rat Hentenius. Ergo in fine huius scholii addi-
 derat. Reuocauimus ergo ad suum locum.

petamus supersubstantialem? Non aliam ob causam, quam ut tali petitione fateamur ipsum esse, qui nos alat: utque hoc confidentes, tali animi gratitudine familiares efficiamur.

Verf. 34. *Ne — sui ipsius.*

Quum superius simpliciter dixisset: Ne solliciti sitis, videbatur vniuersaliter omnem eorum, quae corpori necessaria sunt, amputasse curam. Itaque manifestius hic docet, quod eam sane, quae de hodierno die est, curam permittat, tanquam propter corporis imbecillitatem necessariam: eam vero quae de crastino est, tanquam superfluum denegat. Crastinus enim dies, et ipse rursus sui ipsius curam habebit, siue eorum, quibus in ipso opus erit homini. Quidam autem dicunt, superius quidem omnem vniuersaliter amputasse curam, idque ad perfectiores dirigi: hic autem eam concedere, quae praesentis est diei, propter imbecilles.

Verf. 34. *Sufficit — suum.*

Malum hic vocat curam, miseriam et calamitates, quae undique proueniunt, ipsique sufficiunt, nec oportet diei crastino etiam addere sollicitudinem, ipsumque aggravare, quum id nobis utile esse non possit ad operam spiritualem. Dicitur enim malum et quod hic *κακία* dicitur, non solum vitium, sed et ea, quae modo dicta sunt. Siquidem in aliis quoque locis dicitur et *κακία*, ira, siue flagellum a Deo incitatum. *Non est*, inquit, *malum, quod dominus non fecerit.* Et rursus: *Ego, ait, faciens pacem et creans malum,* hoc est,

τάξε ζητεῖν τὸν ἄρτον τὸν ἐπίσσιον; πάντως, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης αἰτήσεως ὁμολογῶμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τρέφων ἡμᾶς, καὶ ἔχῃ σπερδὴ ἡμῶν, καὶ ἵνα τῷτο ἔτως ὁμολογῶντες, οἰκειότεροι γινώμεθα διὰ 5) τὴν εὐγνωμοσύνην.

Verf. 34. Μὴ — ἐαυτῆς.

Ὅπισω εἰπὼν ἀπλῶς, ὅτι μὴ μεριμνήσητε, ἐδόκει παντελῶς ἐκκόπτεν τὴν μέριμναν τῶν ἀναγκαίων τῷ σώματι· λοιπὸν ἔν ἐνταῦθα διδάσκει φανερώτερον, ὅτι τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ἐνεσώτῃ ἡμέρᾳ συγχωρεῖ, ὡς ἀναγκαίαν, διὰ τὴν ἀδένειαν τῷ σώματι· τὴν δὲ τῆς αὐρίου ἀπαγορεύει, ὡς περιττήν. ἡ γὰρ αὐρίον ἡμέρᾳ ἔξει καὶ αὐτὴ πάλιν τὴν μέριμναν τῶν ἐαυτῆς, ἡγουν, ὧν ἐν αὐτῇ χρεῖζει ὁ ἄνθρωπος. τινὲς δὲ φασιν, ὅπισω μὲν παντελῶς ἐκκόψει τὴν μέριμναν, διὰ τὸς δυνατὸς ἐνταῦθα δὲ, συγχωρεῖται τὴν τῆς ἐνεσώσεως ἡμέρας, διὰ τὸς ἀδενεσέρες.

Verf. 34. Ἀρκετὸν — αὐτῆς.

Κακίαν ἐνταῦθα λέγει, τὴν μέριμναν, τὸν κόπον, τὰς ἐπιγινόμενας ἐκάστοτε συμφορὰς, ἅπερ ἀρκῶσιν αὐτῇ, καὶ ἔχῃ προδεῖναι καὶ τὴν μέριμναν τῆς αὐρίου, καὶ καταβαρύνειν αὐτήν, ὡς μὴ δύνασθαι χρησιμεύειν ἡμῖν εἰς ἐργασίαν πνευματικὴν. κακία γὰρ λέγεται, ἢ μόνον ἡ πονηρία, ἀλλὰ καὶ τὰ βηθέντα. καὶ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις εἴρηται κακία, ἡ θεήλατος ὀργὴ καὶ μάστιξ. οὐκ 4) ἐστὶ γὰρ, φησι, κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος 5) ἐποίησε. καὶ αὐτίς, ἐγώ, φησι, 6) ποιῶ ἐν εἰρήνῃ καὶ κτίζων κακὰ, ἀντὶ τῶ ἀμῆς καὶ

d) Amos 3, 6.

e) Ief. 45, 7.

R 2

λοιμῆς,

5) τῆς εὐγνωμοσύνης. A.

est, fames, pestes ac similia. Tristitia enim et afflictionem adferentia, consueuimus dicere mala.

Cap. VII. v. i. *Nolite — iudicemini.*

† Dicit Chrysostomus in expositione epistolae ad Hebraeos illud: Nolite iudicare ne iudicemini, de vita dici, non de fide. Similiter et illud, quaecunque dixerint vobis vt seruetis, seruate et facite: verbum, vt seruetis, de operibus esse, non de fide.

Iudicium hoc loco pro condemnatione accipito. Sic enim interpretatur Lucas, dicens: *Nolite condemnare, et non condemnabimini.* Verum nisi condemnet quis eum qui peccauit: veluti is qui praest subditum, pater filium, aut dominus seruum: augebuntur omnino vitia, eritque rerum confusio. Sed hic non loquitur de huiusmodi condemnatione, quae bonum amat, et quod prauum est corrigit. In sequentibus enim iubet etiam arguere hoc modo ac ligare. *Abi, inquit, et argue eum.* Et rursum: *Quaecunque ligaueritis super terram, erunt ligata et in coelo.* Hic autem sermo non ad eos qui praesunt dirigitur, sed ad subditos: monens ne qui propria debent inspicere, ac seipsos diiudicare, inspiciant aliena, ac diiudicent alios.

Nam et Paulus Apostolus dicit: *Si nos ipsos diiudicemus, nequaquam diiudicemur.* Dirigitur quoque sermo et ad eos, qui quum in maioribus offendant, condemnant eos qui in paruis labuntur. Dicit enim statim in sequentibus: *Quid inspi-*

λοιμὲς, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ γὰρ εἰώθαμεν κακὰ
ὀνειμάζειν, καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ κακωτικά.

Cap. VII. v. i. Μὴ — κριθῆτε.

[Φησὶν ⁶⁾ ὁ χρυσότομος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς
ἐβραίους ἐπιστολῆς, ὅτι τὸ μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κρι-
θῆτε, περὶ βίου ἐστίν, οὐ περὶ πίστεως. ἐμοίως
δὲ καὶ τὸ, πάντα, ^{f)} ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποι- ^{f) Matth. 23, 3.}
εῖν, ποιεῖτε. τὸ γὰρ ποιεῖν, ἔργων ἐστίν, ἀλλ' οὐ
πίστεως.]

Κρίσιν δὲ ἐνταῦθα, τὴν κατακρίσιν νόησον.
ταύτην γὰρ ἐφερμηνεύων ὁ ληκῶς ἔπε, μὴ ^{g)} ^{g) Luc. 6, 37.} κα-
ταδικάζετε, καὶ ἔ μὴ καταδικαθῆτε. καὶ εἰ μὴ
καταδικάσει τις τὸν ἁμαρτάνοντα, οἷον ἄρχων
μὲν τὸν ἀρχόμενον, πατὴρ δὲ τὸν υἱόν, δεσπότης
δὲ τὸν δῶλον, ἐπιδώσει πάντως ἡ κακία, καὶ
ἔσται σύγχυσις. ἀλλ' ἔ περὶ ταύτης τῆς κατακρί-
σεως λέγει νῦν, τῆς φιλαγαθῆς καὶ διορθωτικῆς.
πρεῖον γὰρ ἐνετείλατο, καὶ ἐλέγχειν οὕτω, καὶ
δεσμεῖν. ὑπαγε ^{h)} ^{h) Matth. 18, 15.} γάρ, φησι, καὶ ἐλέγξον αὐ-
τόν. καὶ αὐθις, ⁱ⁾ ^{i) Matth. 18, 18.} ὅσα ἂν δῆтите ἐπὶ τῆς γῆς,
ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. νῦν δὲ ὁ λόγος οὐ
πρὸς ⁷⁾ ⁷⁾ τὰς ἀρχοντάς ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρ-
χομένους, παραινῶν, μὴ ἀντὶ τῶ βλέπειν τὰ οἰκεία,
καὶ καταδικάζειν ἑαυτὰς, ὁρᾶν τὰ ἀλλότρια, καὶ
κατακρίνειν ἑτέρας.

Φησὶ γὰρ καὶ παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὅτι εἰ ^{k)} ^{k) 1 Cor. 11, 31.}
ἐκρίνομεν ἑαυτὰς, ἐκ ἂν ἐκρινόμεθα. ἔτι δὲ ὁ λό-
γος καὶ πρὸς τὰς μεγάλα μὲν ἁμαρτάνοντας, κα-
τακρίνοντας δὲ τὰς μικρὰ σφαλλομένους. λέγει
R. 3 γὰρ

⁶⁾ Inclusa in margine habet. A. Eadem in fine hu-
ius scholii adiecerat Hentenius, iidem ex margi-
ne sui Codicis.

⁷⁾ τὰς, abest. A. Ita quoque paullo post.

inspicis festucam in oculo fratris tui, trabem autem quae in oculo tuo est, non consideras? καὶ ὅς *Qos* autem (quod vertit interpretes festucam aut stipulam) proprie ligni particula breuissima est, et pulchre trabi opponitur.

Verf. 2. Quo — iudicabimini.

Eadem condemnatione, qua condemnabis fratrem, condemnaberis et tu: hoc est, si leuem eius lapsum curiose inquisieris, etiam et tu condemnaberis, et leuia errata tua anxie disquirentur, ac tempore tremendi iudicii condemnabuntur.

Verf. 2. Et — vobis.

Et mensura qua curiosa exactione metiris, puta quod tuae vilitatis debuisset habere respectum, aut cauere ne te offenderet: eadem mensura reme-
tiantur et tibi tuam conuersationem. Vult autem sermo, quod quantam expetis ab eo exactionem, tantam et Deus expetet a te. Aduertere autem oportet, quod quemadmodum si remiserimus debitoribus nostris, remittet nobis et Deus: Ita si fratrem non condemnauerimus, neque Deus nos condemnabit. O admiranda praeceptorum virtus, quae facilia quidem sunt ad exequendum, magnam tamen nobis conciliant salutem.

Quid igitur, si frater fornicatus fuerit, aut aliud tale quippiam deliquerit, an hunc non corrigam, sed tacebo? Corrige sane salubriter, et quasi medicus. Neque enim dixit: *Ne cohibeas delinquentem*: sed, *ne iudices*. Dixit autem et Paulus:

8) πρὸς τὴν ἑαυτῷ πολιτείαν καὶ βίον. Hentenius duplici modo reddidit, nec tamen sententiam af-
secutus est.

γὰρ ἐφεξῆς, τί βλέπεις ¹⁾ τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ¹⁾ Matth. 7, 3.
ὀφθαλμῷ τῷ ἀδελφῷ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλ-
μῷ δοκὸν ὃ κατανόεις; ἐστὶ δὲ κάρφος, ἀπὸ σπα-
σμα ζύλου βραχύτατον.

Verf. 2. Ἐν ᾧ — κριθῇ τε διε.

Ἐν ᾗ τινι καταδίκη καταδικάζεις τὸν ἀδελφόν,
ἐν ταύτῃ κριθῇσιν καὶ σὺ, τουτέστιν, εἰ τὸ λε-
πτὸν αὐτοῦ σφάλμα πολυπραγμονεῖς καὶ κατα-
κρίνεις, καὶ τὰ λεπτά τὰ σὰ πολυπραγμονη-
θήσονται καὶ κατακριθήσονται ἐν καιρῷ τῆς Φο-
βεῖας κρίσεως.

Verf. 2. Καὶ — ὑμῖν.

Καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ ἀκριβείας μετρεῖς αὐτῷ τὴν πο-
λιτείαν, οἷον, ὅτι τόσον ὥφειλε ⁸⁾ προσέχειν· ἐν
τέτῳ μετρηθήσεται καὶ σοὶ ἡ σὴ πολιτεία. δηλαδὴ
δὲ ὁ λόγος, ὅτι ὅσην ἀκριβείαν ἀπαιτεῖς αὐτόν,
τοσαύτην ἀπαιτηθήσῃ καὶ σὺ παρὰ τῷ Θεῷ. χρὴ
δὲ προσέχειν, ὅτι ὥσπερ εἰάν ἡμεῖς ἀφίωμεν τοῖς
ὀφειλέταις ἡμῶν, ἀφήσιν καὶ ὁ Θεὸς ἡμῖν· ἔτι
εἰάν ἡμεῖς οὐ κατακρίνωμεν τὸν ἀδελφόν, εἰδὲ ὁ
Θεὸς ἡμᾶς. ὡ θαυμαστῆς ἐντολῶν δυάδες, βαδίζου-
μεν εἰς τὸ κατορθωθῆναι, μεγάλης δὲ σωτηρίας
προξένων!

Τί οὖν; εἰάν ὁ ἀδελφὸς πορνέυῃ, ἢ τοιοῦτον
ἄλλό τι πλημμελεῇ; πότερον οὐ διορθάσω τοῦτον,
ἀλλὰ σιγήσω; διορθώσω μὲν ἱατρικῶς, ὡς ἀδελ-
φόν· μὴ κατάκρινε δὲ ἀπεχθῶς, ὡς μεμισημέ-
νον. οὐ γὰρ εἶπε, μὴ παύσης ἀμαρτάνοντα· ἀλ-
λὰ μὴ κρίνης. Φησὶ γὰρ καὶ παῦλος, σὺ τίς εἶ ^{m)} m) Rom. 14, 4.
ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ ἑστῆκε ἢ
R 4 πίπτει.

Paulus: *Tu cur iudicas fratrem tuum, aut tu cur spernis fratrem tuum?* Et certe non subditum condemnare, animae est pharisaicae, et seipsum iustificantis.

Verf. 3. *Quid autem — consideras?*

Per festucam peccatum minimum indicavit: per trabem vero maximum. Est enim trabs lignum oblongum. Vult autem dicere: Quomodo lapsum minimum in anima fratris tui acute conspicias, gravissimum vero in tua non intueris? quisque enim quae sua sunt magis videt, quam ea quae alterius: et maiora magis videt, quam ea quae minora sunt.

Verf. 4. *Aut — tuo.*

Siue, quomodo tentabis eum curare, quum ipse maxime indigeas salute? ecce enim trabs in oculo tuo est.

Verf. 5. *Hypocrita — tui.*

Hypocritam nominavit talem, utpote medici munus vindicantem, aegroti vero locum retinentem. Vel, tanquam praetextu correctionis alienum lapsum curiose indagantem, sed id proposito condemnandi agentem. Si enim curandi fratris desiderio hoc agis, cura prius teipsum, qui plus illo deliquisti: quod si te metipsum despicias, manifestum est, quod neque illum amas: Magis enim seipsum quisque amat, quam fratrem. Itaque non ad emendandum, sed ad condemnandum conuitiaris. Vides ergo quod alios curare non prohibuit, si id omnino tibi cordi est: sed admonuit,

ut

πίπτει. καὶ πάλιν, σὺ ἡ) δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ, τί ἐξεθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; καὶ ὄντως τὸ κατακρίνειν τὸν μὴ ὑπεξούσιον, ψυχῆς ἐστὶ Φαρισαϊκῆς, καὶ δικαιοσύνης ἑαυτήν. n) Rom. 14, 10.

Verf. 3. Τί δὲ — κατανοεῖς;

Διὰ τῆς κάρφους μὲν, τὸ ἐλάχιστον ἀμάρτημα ἐνέφηνε· διὰ τῆς δοκῆς δὲ, τὸ μέγιστον. ξύλον γὰρ ἐπίμηκες ἡ δοκός. λέγει δὲ, ὅτι διατί τὸ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ τῆς ἀδελφῆς σου ἐλαφρότατον σφάλμα βλέπεις ὡς ἑαυτῆς· τὸ δὲ ἐν τῇ σῇ βαρύτερον, οὐχ ὁρᾷς; πᾶς γὰρ τὰ ἑαυτῆς μᾶλλον οἶδεν, ἢ τὰ ἑτέρου, καὶ τὰ μείζω βλέπει μᾶλλον, ἢ τὰ ἐλάττω.

Verf. 4. Ἡ — σοῦ.

Ἡ πῶς ἐπιχειρήσεις ἰατρεῦσαι αὐτόν, αὐτὸς μάστιγα δεόμενος ἰατρείας; ἰδοὺ γὰρ ἡ δοκός ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου ἐστίν.

Verf. 5. Ὑποκριτὰ — σου.

Ὑποκριτὴν, τὸν τοιοῦτον ὠνόμασεν, ὡς ἰατροῦ μὲν τάξιν ἀρπάζοντα, νοσῆντος δὲ τόπον ἐπέχοντα· ἢ ὡς προφάσει μὲν διορθώσεως τὸ ἀλλότριον σφάλμα πολυπραγμονεῖντα, σκοπῶ δὲ κατακρίσεως τῆτο ποιῶντα. εἰ γὰρ κηδόμενος τῆς ἀδελφῆς σου τοῦτο ποιεῖς, πρῶτον κήδεσσεαυτῆς, μεῖζον ἐκείνου πλημμελήσας· εἰ δὲ σεαυτῆς καταφρονεῖς, πρόδηλον, ὡς οὐδ' ἐκείνον φιλεῖς. πᾶς γὰρ ἑαυτόν φιλεῖ μᾶλλον, ἢ τὸν ἀδελφόν. καὶ λοιπὸν οὐ διορθούμενος, ἀλλὰ κατακρίνων ἐκπομπέυεις. 9) ὁρᾷς, ὅτι ἐκάλυψε θεραπεῦειν ἑτέρου, εἰ τῆς πάντως ἐπιθυμεῖς· ἀλλ' ἐκέλευσε θεραπεῦειν σεαυτὸν

R 5

9) intell. τὰ σφάλματα τῆς ἀδελφῆς σου.

te prius cures, deinde illos: Medicum namque sanum esse oportet. Haec atque similia statuit: non auertens, ut dictum est, a mutua correctione, sed priorum delictorum negligentiam reprimens. Duplex enim condemnatio illum expectat, qui quum magnis reus teneatur malis, leuia aliorum errata curiose scrutatur.

Vers. 6. *Ne — porcos.*

Sanctum et margaritas vocauit fidei nostrae mysterium. Sanctum quidem, utpote diuinum: Margaritas vero, propter pretiosa quae in eo recondita sunt dogmata. Et rursum, canes et porcos nominauit eos, qui immedicabili tenentur impietate. Canes quidem, tanquam Christo oblatrantes: Porcos vero, quasi perturbationum luto obuolutos. Iubet igitur ne talibus tradamus dogmatum fidei mysteria. Ne proiciatis autem, hoc est, ne apponatis. Indigni sunt enim qui talia audiant. Deinde addit et causam.

Vers. 6. *Ne quando — vos.*

Melius enim est eos haec ignorare, quam cognoscere, ne quando postquam simulata probitate a vobis ea didicerint, ludibrio habeant ac detrahant ipsis. Id enim indicat quod additur: *Conculcent.* Pedes vero ipsorum dicit infidelitatem eorum, qua ad perditionem gradiuntur. Deinde conuersi a ficta probitate ad manifestam repugnantiam, lacerent vos, hoc est, impetum faciant ac resistent vobis. Non potentes namque diuina dogmata, sacra quadam, ut docet, maiestate intellige-

αὐτὸν πρὸ ἐκείνων. χρὴ γὰρ τὸν ἱατρὸν ὑγιαίνειν. ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα νομοθέτηκεν, ἐκ ἀνατρέπων, ὡς εἴρηται, τὸ διορθῆναι ἀλλήλους· ἀλλ' ἀνατρέπων τὸ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων ἀμελεῖν. διπλῇ γὰρ καταδικη, τὸ τὸν μεγάλους ἀτοπήμασιν ὑπεύθυνον, ἐξετάζειν τὰ ἐτέρων ἐλάχιστα.

Verf. 6. Μὴ — χοίρων.

Ἁγίον καὶ μαργαρίτας ὠνόμασε, τὸ μυσῆριον τῆς πίστεως ἡμῶν. ἅγιον μὲν, ὡς θεῖον· μαργαρίτας δὲ, διὰ τὰ ἐν αὐτῷ τίμια δόγματα. καὶ πάλιν, κύνας μὲν καὶ χοίρους¹⁾ ἐκάλεσε, τοὺς ἀνιάτους ἐν δυσσεβείᾳ. κύνας μὲν, ὡς καθυλακτῆντας τοῦ χριστοῦ· χοίρους δὲ, ὡς τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκλωιδεμένους. κελεύει τοίνυν, μὴ παραδιδόναι τοῖς τοιούτοις τὸ μυσῆριον τῶν δογμάτων τῆς πίστεως. μὴ βάλητε δὲ, ἀντὶ τῆς, μὴ²⁾ παραθῆθε. ἀνάξιοι γὰρ εἰσι τοιαύτης ἱερᾶς ἀκροάσεως. εἴτα προστίθῃσι καὶ αἰτίαν.

Verf. 6. Μήποτε — ὑμᾶς.

Κρεῖττόν ἐστιν, ἀγνωθῆναι ταῦτα παρ' αὐτῶν, ἢ γνωθῆναι, μήποτε ὑποκριθέντες ἐπιείκειαν, καὶ μαθόντες αὐτὰ παρ' ἡμῶν, ἐμπαροινήσωσιν αὐτοῖς καὶ διασύρωσι. τῆτο γὰρ δηλοῖ τὸ καταπατήσωσι. πόδας δὲ αὐτῶν λέγει, τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, δι' ἧς βαδίζουσιν εἰς ἀπώλειαν. εἴτα φραζέμεντες ἀπὸ τῆς ἐπιπλάσσει ἐπιεικείας εἰς φανεράν ἐναντίωσιν, ῥήξωσιν ὑμᾶς, τετέσι, προσβάλωσιν, ἀντιῶσι. μὴ δυνάμενοι γὰρ θεοπρεπῶς νοεῖν τὰ θεῖα δόγματα, προσ-
άπτει.

²⁾ Immo, παραθῆτε. Nec enim Medio est opus. Atque ita etiam respondet τῷ βάλητε.

ligere, affectus humanos illis attribuunt, et inde armati, illa quidem suggillant, vos autem affligunt.

Verf. 7. *Petite — vobis.*

Postquam magna quaedam et admiranda iusserat, puta vt discipuli cunctis animi affectibus superiores effecti, Deo in diiudicandis dignis assimilentur, ne grauias videantur mandata, aptas addidit considerationes, quae haec esse facilia persuadeant. Maxime autem facilitatis adposuit coronidem siue apicem: dico sane, quod ab orationibus est auxilium.

Certantes enim non tantum satagere oportet, verum etiam superne auxilium poscere: quod omnino veniet, et aderit, ac adiuuabit, omniaque reddet facilia: ideoque etiam petere iussit, et quod dabitur promisit: Non tamen vtcunque petere, sed cum perseuerantia et assiduitate. Nam hoc manifestat, quod additur: *Quaerite.* Nec solum cum perseuerantia et assiduitate, sed etiam cum feruore ac vehementia: Id enim indicat quod subiungit, dicens: *Pulsate.*

Verf. 8. *Omnis — aperietur.*

† Qui absque animi aegritudine quippiam ad bene operandum petit, gratiam accipit virtutis ad operationem praeceptorum. Et qui absque animi perturbatione, quaerit aliquid in naturae speculatione, inuenit rerum veritatem. Praeterea qui animo non commoto, scientiae ianuam pulsat in theologica disciplina, aperietur ei cognitio reconditorum mysteriorum. Qui vero animo, aliqua affectione perturbato petit, quaerit aut pulsat, non
confe-

ἄπτεσιν αὐτοῖς ἐμπάθειαν, κἀντεῦθεν ὀπλιζόμενοι, κωμωδῶσι μὲν αὐτὰ, προσαράσσουσι δὲ ἡμῖν.

Verf. 7. Ἀιτεῖτε — ὑμῖν.

Ἐπειδὴ μεγάλα τινὰ καὶ θαυμαστὰ προσέταξε, πάντων μὲν τῶν παιδῶν ἀνωτέρους γίνεσθαι τοὺς μαθητάς, ὁμοῖσθαι δὲ τῷ θεῷ, διακρίνειν δὲ τὰς ἀναξίς, ἵνα μὴ δόξη χαλεπὰ τὰ προσάγματα, τέθεικε μὲν ἱκανοὺς λογισμὸς, πείθοντας, ὅτι ῥάδια ταῦτα· μάλισα δὲ προσέθηκε τὴν κερωνίδα τῆς εὐκολίας. Φημὶ δὲ, τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν συμμαχίαν.

Χρὴ γὰρ μὴ μόνον σπευδάζειν τὰς ἀγωνιζόμενους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικαλεῖσθαι βοήθειαν. καὶ πάντως ἤξει, καὶ παρέσται, καὶ συνεφάψεται, καὶ πάντα ποιήσει ῥάδια. διὰ τῆτο καὶ αἰτεῖν ἐκέλευσε, καὶ τὴν δόσιν ὑπέσχετο. πλὴν μὴ ἀπλῶς αἰτεῖν, ἀλλὰ μετ' ἐπιμονῆς καὶ εὐτονίας. τῆτο γὰρ δηλοῖ τὸ ζητεῖτε. καὶ μὴ μόνον μετ' ἐπιμονῆς καὶ εὐτονίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ θερμότητος καὶ σφοδρότητος. τοῦτο γὰρ βούλεται, τὸ κρούετε.

Verf. 8. Πᾶς — ἀνοιγήσεται.

[Ο³) χωρὶς πάθους αὐτῶν ἐν τῇ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ, λαμβάνει χάριν δυνάμεως εἰς προᾶξιν τῶν ἐντολῶν· καὶ ὁ ζητῶν ἀπαθῶς ἐν τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ, εὐρήσει τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν· καὶ τῷ κρῶντι ἀπαθῶς τὴν θύραν τῆς γνώσεως ἐν τῇ θεολογικῇ μυσαγωγίᾳ, ἀνοιγήσεται ἡ γνῶσις τῶν ἀποκρύφων μυσηρίων. ὁ δὲ μετὰ τινος πάθους αἰτῶν ἢ ζητῶν ἢ κρούων, οὐκ ἐπιτεύζεται. αἰτεῖ-

τς

consequetur. Petitis enim, inquit, et non accipitis, eo quod male petatis.

Haec in confirmationem promissionis addidit: ut si non statim acceperis, ne desistas, sed perseveres ac incalescas. Ideo enim non statim dat quod petis, ut quaeras: et ideo non statim aperit ianuam, ut pulses. Apud homines enim, si vrgens petitionibus insistas, eos ad iram prouocas: apud Deum vero, potius eum irritas, nisi hoc facias. Nam exquirat a te assiduitatem, et vehementiam: teque vult perseveranter simul ac feruenter petere. Qui enim petit, nec accipit: aut indigne petit, aut non perseverat, aut tepide petit. Nam tria haec oportet concurrere.

Verf. 9. *An quisquam — V. 10. illi?*

Ponit rursus considerationem facti humani: et ab exemplo auditorem inducit, ut his quae dicta sunt assentiat. Oportet autem et petentem filium esse, et petere quae patrem quidem dare, filium autem accipere deceat.

Verf. 11. *Si — ab eo?*

Malos ipsos dixit, non humanam calumniando naturam, sed ad differentiam bonitatis diuinæ: humana namque bonitas ad diuinam, malitia esse videtur: tantaque est harum distinctio, quantum homo differt a Deo. Considera vero, quomodo nunc quidem exhortatur ad studiose operandum, nunc autem orare admonet: rursus nunc ab hoc ad illud transire, nunc vero ab illo ad illud. Hoc autem facit docens, quod neque de solo bono opere

τε^ο) γάρ, Φησι, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι καὶ ο) Ιακ. 4, 3.
 ὡς αἰτεῖσθε.]

Ταῦτα δὲ προσέθηκεν, εἰς βεβαίωσιν τῆς
 ὑποσχέσεως, ἵνα εἰ μὴ παραυτίκα λάβῃς, μὴ
 ἀποσῇς, ἀλλ' ἐπιμείνῃς καὶ θερμανθῇς. διὰ τῆ-
 το γὰρ αἰγῆντος, 4) ἐκ ἐυδύς δίδωσιν, ἵνα ζητή-
 σης· καὶ διὰ τῆτο ἐκ ἐυδέως ἀνοίγει τὴν θύραν,
 ἵνα κρῖσῃς. ἐπὶ μὲν γὰρ ἀνθρώπων, εἰάν ἐπιμεί-
 νῃς ἐγκείμενος ταῖς αἰτήσεσι, παροργίζεις αὐτὸς·
 ἐπὶ δὲ τῷ θεῷ, μᾶλλον παραπικραίνεις αὐτὸν, εἰάν
 μὴ τῆτο ποιῇς. δοκιμάζει γὰρ σὲ τὴν εὐτομίαν
 καὶ τὴν σφοδρότητα, καὶ βελεταί σὲ αἰτεῖν ἐπι-
 μόνως ἅμα καὶ θερμῶς, καὶ πάντως δίδωσιν. ὁ
 γὰρ αἰτήσας καὶ μὴ λαβὼν, ἢ ἀνάξιός ἦτησεν,
 ἢ οὐκ ἐπέμενεν, ἢ χλιαρῶς ἦτησε. δεῖ γὰρ συγ-
 δραμεῖν τὰ τρία.

Verf. 9. Ἡ τίς — Verf. 10. αὐτῷ;

Τίθησι πάλιν λογισμὸν ἀνθρωπίνῃ πράγματι,
 καὶ ἀπὸ παραδείγματος ἐνάγει τὸν ἀκρατήν εἰς
 τὸ παρῆν, περὶ ὧν εἶρηκε. χρὴ δὲ τὸν αἰτῶντα,
 καὶ υἱὸν εἶναι, καὶ αἰτεῖν, ὥστε τῷ πατρὶ μὲν
 πρέπει δοῦναι, τῷ υἱῷ δὲ συμφέρει λαβεῖν.

Verf. 11. Ἐ, — αὐτόν;

Πονηρὸς αὐτὸς εἶπεν, εὐ διαβάλλων τὴν ἀνθρω-
 πίνην φύσιν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαβολὴν τῆς ἀγα-
 θότητος τῷ θεῷ. ἡ γὰρ ἀνθρωπίνη ἀγαθότης,
 πρὸς τὴν θεῖαν, κακίᾳ δοκεῖ, καὶ τοσούτον ἀμ-
 φοῖν τὸ διάφορον, ὅσον ἀνθρώπῃ πρὸς θεόν. ὅρα
 δὲ, πῶς ποτὲ μὲν προτρέπεται ἐργάζεσθαι τὴν
 ἀρετὴν, ποτὲ δὲ παραινέει εὐχεσθαι. καὶ νῦν μὲν
 ἀπ' ἐκείνῃ πρὸς τῆτο μεταβαίνει νῦν δὲ ἀπὸ τῆ-
 το πρὸς ἐκεῖνο μεταχωρεῖ. τῆτο δὲ ποιεῖ, διδά-
 σκων,

opere securos esse oporteat, neque rursum de sola oratione, sed et quae nostra sunt conferamus, et coelitus auxilium imploremus. Haec enim mutuo auxilio pugnantis, prosperum habebunt successum.

Verf. 12. *Omnia — ipsis.*

Omnia quae prius de dilectione statuerat, breui nunc verbo summam collegit, ac succincte docuit: ponens rem facilem ac iustissimam. Omnia, inquit, quaecunque volueritis ut faciant vobis homines et vos facite ipsis. Ita autem haec ipsis facite, sicut vultis ut ipsi vobis faciant. Et hoc idem est, quod amare proximum sicut se ipsum: ideo etiam subdidit.

Verf. 12. *Ita — prophetae.*

Ita lex vetus et prophetae determinant. Lex siquidem dicit: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*: Prophetae quoque multa de fraterno amore Iudaeos exhortati sunt: Sed et Christus in sequentibus interroganti legisperito, quod esset mandatum magnum in lege: ubi de Dei ac proximi amore respondisset subdidit: *In his duobus mandatis uniuersa lex pendet et prophetae*, hoc est, his duobus magis appensa sunt: circa haec duo magis egregie tractant ac narrant: id pro scopo habent.

⁵⁾ ἡ ἀντιπροσώπου. A.

⁶⁾ Pro ἑτέρω, dedi ἑτέρω. In plerisque Codd. etiam ante consonam reperitur ἑτέρω. Euthymii ergo interpretatio vindicat lectionem, quam habent omnes probi Codices. Eius autem auctoritas eo maior est hoc loco, quod a Chrysostomo dissentit, qui ἑτέρος intulit. T. VII. p. 291. B. VIII. p. 451. E.

σκων, ὅτι ἔτε τῇ οἰκείᾳ σπεδῇ προσήκει μόνῃ
 θαρρῆν, ἔτε μόνῃ τῇ εὐχῇ πάλιν, ἀλλὰ καὶ
 τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν, καὶ τὴν ἀνωθεν
 ἐπικαλεῖσθαι βοήθειαν. δι' ἀλλήλων γὰρ ταῦτα
 συμμαχέμενα κατορθῶνται.

Verf. 12. Πάντα — αὐτοῖς.

^q Ὅσα περὶ ἀγάπης προλαβὼν ἐνομοθέτησε, πάν-
 τα νῦν ἐν τῷ βραχεῖ τέττω λόγῳ ἀνεκεφαλαιώ-
 σατο, καὶ συντόμως ἐδίδαξε πρᾶγμα εἰς διόν τε
 καὶ δικαιοτάτον, εἰπὼν, ὅτι πάντα, ὅσα ἂν θέ-
 λητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς
 ποιῆτε, αὐτοῖς. ἔτω δὲ αὐτοῖς ταῦτα ποιῆτε,
 ὡς θέλετε ἐκείνους ^ς) ταῦτα ποιῆν ὑμῖν, ὅπερ
 ταῦτόν ἐστι, τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, ὡς ἑαν-
 τόν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν.

Verf. 12. Οὕτως — προφῆται.

^q Οὕτω ^ς) διαλαμβάνει καὶ ὁ παλαιὸς νόμος, καὶ
 οἱ προφῆται. ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶν, ἀγαπή-
 σεῖς ^p) τὸν πλησίον σου, ὡς σεαυτόν· οἱ προφῆται ^p) Leuit. 19, 18.
 δὲ πάλιν πολλὰ περὶ φιλαδελφίας τοῖς ἰσραεῖσι
 παρήνευσαν. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν νομικὸν ὑπερον ⁷)
 ὁ χριστὸς, ἐπερωτήσαντα, ποία ^q) ἐντολὴ μεγά- ^q) Matth. 22,
 λη ἐν τῷ νόμῳ, ἀποκριθεὶς, περὶ τε τῆς εἰς θεὸν ^{36-40.}
 ἀγάπης, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον, ἐπὶνεγ-
 κε· ὅτι ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὁ νόμος
 ὅλος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται, τρεῖς, τῶν
 δύο τῶν μᾶλλον ἐκκρέμονται, περὶ τῶν δύο τῶν
 διαφερόντως διαλαμβάνει, καὶ προηγέμε-
 νον σκοπὸν ἔχουσι διδάξαι τὰς ἀνθρώπους ἀγα-
 πᾶν

⁷) ὁ χριστὸς, abest. A.

habentes, ut homines doceant Deum colendo amare, ac se inuicem, in nullo alteri nocendo.

Potest quoque et alio modo dici, quod omnis lex ac prophetae haec duo praecepta habent, tanquam radicem, causam, et argumentum,

Verf. 13. *Intrate — portam.*

Angustam portam vocat, virtutum operationem. Portam quidem, tanquam ad vitam aeternam introducentem: angustam vero, ut quae ingredientes praeparat ad labores ac afflictiones, donec ad finem perueniant. Quia enim arcta est ob suam perfectionem, dicuntur illam non posse ingredi, qui crassi sunt peccatis: donec peccatorum a se pinguedinem expellant.

Verf. 13. *Quia latam — eam.*

Similiter viam ac portam nominavit voluptatum amorem tanquam in supplicium abducentem: id enim vocat hic perditionem. Latam autem et spatiosam, quia nullum praebet laborem ingredientibus per eam: quam indulgens fit, nullo clausa termino, nullo obseruata custode.

Verf. 14. *Quam angusta — vitam.*

Tò, *quam*, pro valde ponitur. Exaggerat enim angustiam ac constrictionem ipsius, ut his cognitis ad certamen excitemur, et praeparemur ad laborum tolerantiam ac constantiam. Nam quod ex se triste est, si praecognitum fuerit ac praecogitatum, ubi conuenit, facilius ac leuius tolerari solet.

πάν μὲν τὸν Θεόν, ἐν τῷ εὐσεβεῖν· ἀγαπᾶν δὲ καὶ ἀλλήλους, ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν τὸν πλησίον.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ὁλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται τὰς δύο ἐντολαῖς ταύτας κέκτηνται ῥίζαν καὶ αἰτίαν καὶ ἀφορμήν.

Verf. 13. Ἐισέλθετε — πύλης.

Στενὴν πύλην καλεῖ, τὴν ἀσκήσιν τῶν ἀρετῶν· πύλην μὲν, ὡς εἰσάγασαν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· στενὴν δὲ, ὡς παρασκευάζουσαν τὰς εἰσερχομένους πονεῖν καὶ ἰδεῖν καὶ θλίβεσθαι, μέχρις ἂν διέλθωσι, καὶ ὡς μὴ χωρεῖσαν τὰς παχέας ταῖς ἁμαρτίαις, διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἀκριβείας αὐτῆς, ἕως ἂν ἀπόθωνται τὸ πάχος τῆς ἁμαρτίας.

Verf. 13. Ὅτι — αὐτῆς.

Πάλιν ὠνόμασε πύλην καὶ ὁδόν, τὴν Φιληδονίαν· πύλην μὲν καὶ ὁδόν, ὡς ἀπάγασαν εἰς τὴν κόλαιν· ταύτην γὰρ νῦν ἀπώλειαν λέγει· πλατῆαν δὲ καὶ εὐρύχωρον, ὡς μηδένα πόνον παρεῖχσαν τοῖς εἰσερχομένοις δι' αὐτῆς, διὰ τὸ ἀόριτον αὐτῆς καὶ ἀνετον καὶ ἀπαρατῆρητον.

Verf. 14. Τί στενή — ζωὴν.

Τὸ τί, ἀντὶ⁸ τῆς πάνυ. μεγαλύνει γὰρ τὴν στενότητα καὶ τὸ θλίβερόν αὐτῆς, ἵνα προμαθόντες αὐτὰ διεγερθῶμεν εἰς ἀγῶνας, καὶ παρασκευασθῶμεν εἰς ὑπομονὴν καὶ κατερίαν τῶν πόνων. τὸ γὰρ προσγνωσμένον καὶ προσδοκημένον λυπηρόν, εὐχερέστερον καὶ καθότερον εἰώθε προσ-

S 2

πίπτειν.

⁸) Τὸ τί, possit etiam accipi pro ὡς, ὡς στενή, quam angusta.

let. Volens itaque discipulos, certaminum praeualidos fieri praefectos, manifestauit viam praedictam esse angustam, ac dolore plenam.

Cupiens autem eos consolari, ob eam quae inde sequitur afflictionem: et alleuians quod in ea laboriosum est, manifestat quo ducat, puta ad vitam, videlicet aeternam, ut dum visis laboribus anxiaris, in finem ipsorum respiciens exciteris, viribus a spe retributionis additis. Neque minima consolatio est, vocare ipsam portam ac viam, neutra siquidem permanet, sed transit.

Vers. 14. *Et — e à m.*

Ibi quidem multi, quia iucunda est et sine labore: hic autem pauci, quia difficilis est ac laboriosa. Scire autem conuenit, quod nunc angustam ac strictam viam coelestis vitae dixit, propter temporariam ipsius afflictionem: Abbi vero suauē dicit iugum mandatorum suorum, et onus praeceptorum suorum leue, ob spem aeternorum bonorum. Virtus enim grauis quidem est propter laborum molestiam, leuis autem propter retributionem: sensumque doloris mitigat ac extenuat futuri expectatione gaudii.

Vers. 15. *Cauete — rapaces.*

Postquam de via dixit, addit et de his, quae per viam in insidiis ponuntur, ut attentiores ac vigilantiores simus. Et in praecedentibus quidem, de canibus ac porcis docuit: hic vero aliud quoque genus periculosius inducit, luporum videlicet ouium

πίπτειν. βελόμενος μὲν ἐν ἐναγωνίῃς καὶ καρτερικὰς εἶναι τὰς μαθητάς, ἐδήλωσε τὸ φενόχωρον καὶ ἐπώδυνον τῆς εἰρημένης ὁδῆς.

Παραμυθόμενος δὲ τὴν ἐντεῦθεν κακοπάθειαν, καὶ καθίζων τὸ ἐπίπονον αὐτῆς, ἐδίδαξε, πῶς ἀπάγει, ὅτι εἰς τὴν ζωὴν, δηλαδὴ, τὴν αἰώνιον· ἵνα, ὅταν βλέπων εἰς τὰς πόνους, ἱλιγγισῇ, ἀποβλέψας εἰς τὸ τέλος αὐτῶν, παροξυνθῇ, ταῖς τῆς ἀντιδόσεως ἐλπίσι νευρέμενος. οὐ μικρὰ δὲ παρηγορία, καὶ τὸ καλέσαι ταύτην πύλην καὶ ὁδόν. καὶ ἅμω γὰρ παροδευόμενα, καὶ οὐ μόνιμα.

Verf. 14. Καὶ — αὐτήν.

Ἐκεῖ μὲν πολλοί, διὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἄπονον· ἐνταῦθα δὲ ὀλίγοι, διὰ τὸ πικρὸν καὶ ἐπίμοχθον. προσήκει δὲ γινώσκειν, ὅτι νῦν μὲν φενην καὶ τεθλιμμένην τὴν πύλην καὶ τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς εἴρηκε, διὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτῆς κακοπάθειαν· ἀλλὰ χεῖρ δὲ ὅ) χρηστὸν λέγει τὸν συγὸν τῶν ἐντο- r) Matth. II, 32: λῶν αὐτῆς καὶ τὸ φορτίον τῶν ἐπιταγμάτων αὐτῆς ἐλαφρὸν, διὰ τὴν χαρὰν τῆς ἐλπίδος τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. ἡ ἀρετὴ γὰρ βαρεῖα μὲν ἐστὶ, διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τῶν πόνων· ἐλαφρὰ δὲ, διὰ τὴν ἀντίδοσιν, καὶ τὴν αἰδίησιν τῆς δριμύτητος προαύνει καὶ λεαίνει ἡ προσδοκία τῆς μελλέσης χαρᾶς.

Verf. 15. Περσέχετε — ἄρπαγες.

Ἐιπὼν περὶ τῆς ὁδῆς, προστίθησι καὶ περὶ τῶν ἐπιβλεπόντων κατὰ τὴν ὁδόν, ἵνα προσεκτικώτεροι καὶ νηφαλεώτεροι ᾖμεν· ἀλλ' ἐπίσω μὲν περὶ κυνῶν καὶ χοίρων ἐδίδαξεν· ἐνταῦθα δὲ ἕτερον εἶδος χαλεπώτερον εἰσάγει, τὸ τῶν λύκων, τῶν ἐπιεκαλυμμένων ταῖς τῶν προ-
S 3 βάτων

na pelle contectorum: quia illi certe manifesti, hi autem absconditi sunt et occulti.

Dicunt ergo quidam hos esse prodigiosa et falsa loquentes, ac homines quosdam sine Deo, qui fallendo plurimos, obambulant: nuncupari vero falsos prophetas, utpote futura subindicantes ac praedcentes: venire autem in vestimentis ovium, tanquam in figura rationalium ovium, quae sub Christo pastore procedunt: esse vero lupos rapaces, hoc est, tacite et clanculo simplicium animas fallentes, et in perditionem surripientes.

Chrysostomus autem hos dicit esse Christianos, vitam quidem habentes nociuam ac perniciosam, simulantes autem bonitatem ac pietatem, quorum colloquia corrumpunt mores bonos. Exprimens itaque Christus differentiam a praedictis canibus ac porcis, iussit illis quidem mystica dogmata non concedere: ab his autem cauere ne perniciem ipsorum participemus, tanquam a feris venenatis. Ne turbentur autem auditores, eo quod non facile cognoscantur huiusmodi homines, docet etiam quo pacto ipsos cognoscant, dicens.

Vers. 16. *A fructibus — eos.*

Quaquam inquit latere videantur, attamen facile arguentur. Ea enim via qua meos discipulos incedere iussi, laboriosa est ac difficilis, nec possunt hypocritae per eam incedere. Quemadmodum enim bona ac generosa arbor, non a floribus, sed a fructu cognoscitur: ita sane et hos non a sermonibus, sed ab operibus eorum cognosce-

9) Tom. VII. p. 293. B.

7) Etiam hic legebatur *καρπῶν*. Rescripsi ergo *ἔργων*, uti Hentenius etiam habet.

βάτων δοραῖς· οἱ ἐκείνοι μὲν, Φανεροί εἰσιν,
ἔτι δὲ κρυπτοὶ καὶ λανθάνοντες.

Φασὶ δὲ τινες, τέτρες εἶναι τερατολόγους
καὶ αἰθέους τινας ἀνθρώπους, περιόντας καὶ
ἀποπλανῶντας πολλὰς· ὀνομαζήναι δὲ ψευδο-
προφῆτας μὲν, ὡς ὑποκρινομένους καὶ προλέγειν
τὰ μέλλοντα· ἐρχομένους δὲ ἐν ἐνδύματι προβά-
των, ὡς, ἐν σχήματι προβάτων λογικῶν, ταῖς
τῷ χρεῖσθαι ποιήμασι προσερχομένους· λύκους δὲ ἄρ-
παιγας, ὡς ἡρέμα καὶ λεληθότως ταῖς ψυχὰς
τῶν ἀπληστέρων ἐξαπατῶντας, καὶ ὑφαρπάζον-
τας εἰς ἀπώλειαν.

Ὁ δὲ χρυσόστομος *) τέτρες λέγει χριστιανὸς,
βίον μὲν ἔχοντας πονηρὸν καὶ βλαβερὸν, ὑπο-
κρινομένους δὲ ἀκακίαν καὶ εὐλάβειαν, ὧν αἱ ἑμι-
λίαι φθείρουν ἡττη χρηστὰ. ἐμφαίνων δὲ τὸ διά-
φορον τέτων τε καὶ τῶν προειρημένων κυτῶν καὶ
χοίρων ὁ χριστός· ἐκείνοις μὲν, μὴ καταπιστεύειν
μυστικὰ δόγματα προσέταξεν· ἀπὸ τούτων δὲ
προσέχειν, ὥστε μὴ μεταλαβεῖν λύμης, ὡς ἀπὸ
θηρίων ἰσθόλων. ἵνα δὲ μὴ θορυβηθῶσιν οἱ ἀκραι-
ται διὰ τὸ δυσδιάγνωστον τῶν τοιούτων ἀνθρώπων,
διδάσκει, καὶ πῶς αὐτὸς ἐπιγνώσονται, λέγων·

Verf. 16. Ἀπὸ τῶν κερπῶν — αὐτὰς.

Ἐ, καὶ δοκοῦσί, φησι, λανθάνειν, ἀλλ' ὅμως
ῥαδίως ἐλεγχθήσονται. τοιαύτη γὰρ ἡ ὁδὸς, ἣν
ἐκέλευσα βαδίζειν τὰς ἐμὰς μαθητάς, ἐπίπικτος
καὶ δυσπρόσιτος, ὡς μὴ δύνασθαι τὰς ὑποκριτάς
βαδίζειν δι' αὐτῆς. ὥσπερ γὰρ τὸ ἀγαθὸν δέν-
δρον, εἶπεν, τὸ εὐγενὲς, ἐκ ἐκ τῶν ἀνδένων, ἀλλ'
ἀπὸ τῶν κερπῶν γνωρίζεται· ἔτιως ἄρα καὶ τού-
τες, ἐκ ἐκ τῶν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν *) ἔργων

scemus. De quibus et Paulus Apostolus dixit, quod per dulces sermones decipiunt corda simplicium. Deinde ponit etiam considerationem ab exemplo, ut hi facilius dignoscantur.

Verf. 16. *Nunquid — ficus?*

Μή τι, nunquid, id est, utrum, modo interrogatio. Dicit ergo: Utrum colligunt homines de spinis uva? etc. Est autem et tribulus spinarum genus.

Verf. 17. *Sic — facit.*

Vbi rem praeter naturam, factuque impossibilem interrogasset: subdit, quod sicut illud fieri non potest, eo quod spinae ac tribuli inutilia sint, hoc est, inepta ad ferendum fructum, qui sit aptus esui: uua autem ac ficus ad cibum conueniunt: Ita quoque omnis arbor bona fructus bonos facit, etc. σαπρὸν (pro quo vulgata editio habet malum, et potius marcidum significat aut putridum) non solum dicitur putridum, verum etiam quicquid vitiosum est et inutile. Nunc ergo vocat arbores marcidas aut vitiosas praedictos hypocritas, quorum fructus, hoc est, actiones aequales sunt marcedini, aut inutilitati ipsorum.

Verf. 18.

2) γνωσόμεθα. A-

3) Euthymius ergo, ut multis exemplis doceri potest, non ex Codicibus N. Testamenti ista litterarum sacrarum loca laudat, sed ex Codicibus Chrysostomi. Ita enim Chrysost. T. VII. p. 293. D. Idem conuenit in Theophylactum. Similiter Chrysostomus multoties exprimit Origenem in recensendis istis locis, cum eius sequitur interpretationem. Cyrillus item modo ex Origene, modo ex Chrysostomo pendet. Quam diligentes autem
fint

ἐπιγνωσόμεθα²⁾ περὶ ὧν καὶ ὁ ἀπόστολος παῦ-
λος ἔλεγεν, ὅτι τῇ³⁾ χρησολογίᾳ³⁾ ἐξαπατῶσι⁵⁾ Rom. 16, 18.
ταῖς καρδίαις τῶν ἀνάντων. εἶτα τίθησι καὶ λο-
γισμὸν, ἀπὸ παραδείγματος, εἰς εὐχερετέραν
αὐτῶν δέκγνωσιν.

Verf. 16. Μή τι — σύκα;

Μή τι, ἀντὶ τῆς, ἄρα, ἐρωτηματικῶς. λέγει
γάρ, ὅτι ἄρα τρυγῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀκαν-
θῶν σαφυλὴν, καὶ τὰ ἐξῆς. εἶδος δὲ ἀκάνθης
ἐστὶ καὶ⁴⁾ ἡ τρίβολος.

Verf. 17. Οὕτως — ποιῇ.

Ἐρωτήσας πρᾶγμα παρὰ φύσιν, καὶ διὰ τῆτο
ἀδύνατον, ἐπάγει, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνο γενέσθαι ἐκ
ἐνδέχεται, διὰ τὸ εἶναι ταῖς μὲν ἀκάνθαις καὶ
τριβόλεις σαπράς, ὅ ἐστιν, ἀχρήστες εἰς καρπο-
φορίαν ἐδώδιμον· τὴν δὲ σαφυλὴν καὶ τὰ σύκα
πρὸς βρωσὴν ἐπιτήδεια· ἔτω⁵⁾ καὶ πᾶν δένδρον
ἀγαθόν, καρπὸς καλὸς ποιῇ, καὶ τὰ ἐξῆς. σα-
πρὲν γάρ λέγεται, οὐ μόνον τὸ σεσημμένον, ἀλλ-
ὰ καὶ τὸ ἀχρήστον. λέγει δὲ νῦν δένδρα σαπρά,
τὰς προειρημένους ὑποκριτάς, ὧν οἱ καρποὶ, τὰ ἐ-
στίν, αἱ πράξεις ἀξία τῆς αὐτῶν σαπρίας.

S 5

Verf. 18.

sint Origenes et Chrysostomus in notandis locis
litterarum sacrarum, etiam tum, cum data opera
locum explicant, id norunt omnes, qui diligen-
ter ad illos attenderunt. Vanum ergo profecto
studium eorum, qui ex Patribus contra Codices
N. Testamenti disputant. Sed nonnulli negli-
gentia et leuitate Patrum pro munimentis atque
armis impietatis et nequitiae abutuntur.

4) Sic. Vulgo, ὁ τρίβολος.

5) Etiam hic erat οὕτως.

Vers. 18. *Non — facere.*

Ne quis suspicaretur quod posset bona arbor malos quoque fructus aut inutiles producere, et arbor vitiosa bonos: manifestat, quod hoc fieri non possit.

Verum David quum bona esset arbor, quomodo fructus malos produxit, adulterium videlicet ac homicidium? Paulus autem quum vitiosa esset arbor, fructus bonos protulit, effectus Christo vas electum? Quomodo? Quia mutati sunt, hic quidem a prauitate ad virtutem, ille vero a virtute ad prauitatem. Donec autem manserunt David quidem in virtute, Paulus vero in prauitate, non potuerunt huiusmodi fructus producere. Dixit ergo hoc esse impossibile in his, qui immutati permanerent.

Vers. 19. *Omnis — mittitur.*

Illos quidem punire non iussit, sed tantum ab eis cauere. Ipsis tamen metum incussit atrocissimae ex hac vita excisionis impendentis, ac supplicii ignis inextinguibilis: Simul quidem illos qui male ab eis accipiuntur consolando, et simul ipsos exterrendo.

Vers. 20. *Itaque — eos.*

⁹ *Agexye* itaque, vtique, sane, confirmatiuum est, ac si diceretur, omnino. Positis enim exemplorum considerationibus, ac demonstrato quomodo tales cognoscendi essent, subdit: Omnino sicut prius demonstratum est, cognoscetis ipsos a prauis actionibus eorum.

Vers. 18. Οὐ — ποιᾶν.

Ἵνα μὴ ὑπολάβῃ τις, ὅτι δύναται τὸ ἀγαθὸν δένδρον καὶ καρπὸς πονηρὸς, ἡγουν, ἀχρήστους ποιεῖν, καὶ τὸ σαπρὸν καλὸς, ἀποφαίνεται, ὅτι οὐ δύναται.

Καὶ πῶς ὁ μὲν δαυὶδ, ἀγαθὸν δένδρον ὢν, καρπὸς πονηρὸς ἐποίησε, μαιχείαν καὶ Φόνον; ὁ δὲ παῦλος, δένδρον σαπρὸν ὑπάρχων, καλὸς καρπὸς ἤνεγκε, σκευὸς ἐκλογῆς τῷ Χριστῷ γενόμενος; πῶς; διότι μετεβλήθησαν, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰς κακίαν· ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς κακίας εἰς ἀρετήν. ἕως δ' αὖν ἐνέμενον, ὁ δαυὶδ μὲν τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ παῦλος τῇ κακίᾳ, ἐκ ἡδύνοντο καρπὸς τοιάτους ποιεῖν. ὥστε τὸ ἀδύνατον ἐπὶ τῶν ἀμεταβλήτων εἶρηκε.

Vers. 19. Πᾶν — βάλλεται.

Ἐπειδὴ κολάζειν μὲν αὐτοὺς οὐ προσέταξε, προσέχεν δὲ μόνον ἀπ' αὐτῶν, ⁶⁾ ἐπὶ ῥήτησε τέτοις τὴν ἀφαιδεσίαν ἐκτομὴν τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ τὴν τῇ ἀσβέστῃ πυρὸς κόλασιν, ὁμοῦ τοὺς μὲν ἐπιρραζόμενος ὑπ' αὐτῶν παρραμυθόμενος, ἐκείνους δὲ ἐκφοβῶν.

Vers. 20. Ἄρα γὰρ — αὐτούς.

Ταῦτ' ὅτι ἄρα, ἀποδεικτικόν ἐστιν, ἀντὶ τῆς, πάιντως. θεῖς γὰρ λογισμὸς παραδειγμάτων, καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἐπιγνώσκονται τοιάτους, ἐπάγει, ὅτι πάντως, ὡς ἀποδεδεικται, ἐπιγνώσεσθε αὐτοὺς, ἀπὸ τῶν Φαύλων πράξεων αὐτῶν.

Vers. 21.

⁶⁾ Ita ἐπαρτῶν φόβον τινί. Aeschines orator p. 287.

Verf. 21. *Non — qui in coelis est.*

Vide quid nunc dicat. Non omnis qui credit in me, ingreditur ad bonorum coelestium fructum, nisi etiam fecerit quae dico; ita quippe addidit Lucas. Neque enim sola fides ad salutem sufficit, nisi et vita fide digna adiungatur: neque vita solum virtuti conformis, si non etiam fide detestemur: sed utrumque simul adiunxit, ut non separetur alterum ab altero. Nam ipsum appellare dominum, fidei tantum est. Quomodo autem non dixit, sed qui facit voluntatem meam? Ut patrem honoraret: et quia non alia est patris voluntas ab ea, quae filii est: voluntas autem patris, filii praecepta sunt.

V. 22. *Multi — V. 23. iniquitatem.*

In praecedentibus quidem docendo innuit, quod peccatores excepturum sit supplicium: nunc vero apertius id dicit. Quis est autem qui punit impios, nisi ipse? Sed quum antea dixisset: Non omnis qui credit in me ingreditur regnum coelorum, nisi et vitam condignam habere curauerit: nunc et aliud quod mirabilius est, addit: quod neque signa et miracula edentes, eo regno digni habebuntur: nisi etiam et vita correspondeat fidei. Ecce enim et hi multa talia operati fuerant, abiicientur tamen, eo quod vitam suam neglexerint. Multi inquit ab eo quod rectum est excident, haec et illa mihi dicent. Illum quidem diem, dixit diem iudicii: nempe cognitum et expectatum. Virtutes autem nominavit signa et miracula. Confitebor sane eis, hoc est, condemnabo eos.

Quum

Verf. 21. Οὐ — τῷ ἐν τοῖς ἔρανοις.

Ἦ Οὐρα τί λέγει νῦν, ὅτι ὁ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἔρανίων ἀγαθῶν, εἰ μὴ καὶ ποιῇ, ἃ λέγω. ἔγω γὰρ προσέειπεν¹⁾ ὁ λουκᾶς. ἔτε γὰρ πίστις μόνον ἀρκεῖ²⁾ Luc. 6, 46. πρὸς σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ βίος ἀξίος τῆς πίστεως πρέσβειν, ἔτε βίος μόνον ἐνάρετος, εἰ μὴ καὶ πίστις πλητῇ. προσήκει δὲ ἀμφοτέρω συζευχθῆναι, καὶ μὴ ἀπολειφθῆναι θατέρω θάτερον. τὸ γὰρ ὀνομάζειν αὐτὸν κύριον, πίστεως μόνῃς ἐστὶ. καὶ πῶς ἐν εἰπεν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τὸ ἐμόν; διὰ τὸ τιμαῖν τὸν πατέρα, καὶ διὰ τὸ μὴ ἕτερον εἶναι τὸ τῷ πατρὶ θελημα, παρὰ τὸ τοῦ υἱοῦ. θέλημα δὲ τοῦ πατρὸς, αἱ ἐντολαὶ τοῦ υἱοῦ.

Verf. 22. Πολλοὶ — V. 23. ἀνομίαν.

Ἦ Ὅτι μὲν κόλασις ἐκδέχεται τοὺς ἀμαρτωλοὺς, προλαβὼν ἐδίδαξε· νῦν δὲ λέγει, καὶ τίς ἔσται ὁ κολάζων, ὅτι αὐτός. εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἔρανίων, εἰ μὴ καὶ βίος κρείττονος ἐπιμελήσεται παραδοξότερον ἔτι φησὶν, ὅτι ἐδὲ οἱ σημεῖα καὶ θαύματα ποιῶντες ἀξιοθήσονται τῆς τριαυτῆς βασιλείας, εἰ μὴ ἀνάξιον βίον ἔχωσιν. ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτοι, πολλὰ τριαυτὰ ποιήσαντες, ὅμως ἀποπεμφθήσονται, διὰ τὸν ἡμελημένον βίον αὐτῶν. πολλοὶ, φησὶν, ἐκπίπτοντες ἐρῶσί μοι τάδε καὶ τάδε.³⁾ ἡμέραν⁴⁾ ἐν ἐκείνῃ εἶπε, τὴν τῆς κρίσεως, ὡς ἐγνωσμένην καὶ προσδεδοκημένην. δυνάμεις δὲ ἀνόμασε, τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα. τὸ δὲ ὁμολογήσω αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ἀποκριθήσομαι.

Καὶ

3) μὲν addit. A. Mox idem εἰπὼν.

Quum autem etiam per nomen eius multa fecissent, quomodo eos ignorat? Quia vitam habebant contrariam. Scire enim oportet, quod apud Deum duplex est scientia: Vna quidem naturalis, qua omnia nouit: utpote omnium conspensor omniumque priusquam fierent cognitor. Altera vero magis peculiaris, qua solos iustos cognoscit. *Nouit, inquit, Dominus viam iustorum. Et: Cognoscit dominus vias innocentum. Et: Nouit dominus qui sunt eius.* Eos autem qui vitam habent contaminatam, ignorare se simulat: utpote cognitione sua indigne conuersantes.

Alibi quoque negat illos, ut qui eum operibus negauerunt. Dixit enim per prophetam: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me.* Qui enim praecepta ipsius spernit, ipsum spernit: ideo quoque merito spernitur.

Verum si indigni erant, quomodo in eis operabatur Spiritus sanctus? Omnino propter duo fiebant ista: puta ut gratiae Dei liberalitas etiam in indignos diffundi demonstraretur: et ut per ipsum aliis beneficium conferretur, qui videlicet ab eis curabantur, vel qui opera illa admiranda intuentes credebant in Christum. Non ergo eos admirari oportet, qui miracula operabantur: neque enim quicquam a se ipsis conferebant, sed Deum, qui quum illi tales essent, gratiam tamen illis praestiterat. Talis erat, qui daemonia eiciebat, nec tamen ipsum sequebatur: talis erat et Iudas proditor. Nam licet indigni essent, gratiam tamen acceperant. In veteri quoque testamento in multis indignis gratia operabatur: ut per eos aliis beneficium praestaret. Sed hi quidem fidem interim habebant, quanquam vita reprehensibiles essent.

Balaam

Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πάντα ἐποιοῦν, πῶς ἀγνοεῖ αὐτοὺς; διότι βίον ἔχον ἐναντίον. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι διττὴ ἔστι ἡ γνῶσις παρὰ τῷ Θεῷ· ἡ μὲν, κατὰ φύσιν, καὶ ἡν οἶδε πάντας, ὡς παντεπέστης, καὶ ὡς πάντα εἰδώς, πρὶν γενέσεως αὐτῶν· ἡ δὲ, κατ' οἰκείωσιν, καὶ ἡν οἶδε μόνες τὰς δικαίας. ὅτι Φησὶ, γινώσκει κύριος ^{v)} ὁδὸν δικαίων, καὶ, γινώσκει ^{x)} κύριος τὰς ὁδούς τῶν ἀμώμων, καὶ, ἔγνω ^{y)} κύριος τὰς ὁδούς αὐτῶν. τὰς δὲ βίον ἔχοντας διεφθαρμένους, ἀγνοεῖν προσποιεῖται, ὡς πολιτευσαμένους ἀνάξιως τῆς αὐτοῦ γνώσεως.

v) Pf. 1, 6.
x) Pf. 36, 18.
y) 2 Tim. 2, 19.

Καὶ ἐτέρως δὲ, ἀρνέεται αὐτοὺς, ὡς ἀρνησαμένους αὐτὸν ταῖς ἔργοις. εἶρηκε γὰρ διὰ τὴν προφήτην, ὅτι ὁ λαὸς ^{z)} ἔστος ταῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. ὁ γὰρ ἀδελφῶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, αὐτὸν ἀδετέῃ, διὸ καὶ ἀδετεῖται δικαίως.

z) Is. 29, 13.

Καὶ ἐπεὶ ἀνάξιοι ἦσαν, πῶς ἐνήργησεν εἰς αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; πάντως διὰ δύο ταῦτα, ἵνα ¹⁾ δὲ ἡ φιλοτιμία τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ δακτυλῇ, χερσμένη καὶ εἰς τὰς ἀνάξιους, καὶ ἵνα ἕτεροι δι' αὐτῶν ὠφεληθῶσιν, ὅσοι τε παρ' αὐτῶν ἐθεραπεύοντο, καὶ ὅσοι βλέποντες τὰς τοιαύτας θαυματουργίας, ἐπίπευον τῷ Χριστῷ. οὐ χρὴ οὖν θαυμάζειν αὐτοὺς θαυματουργήντας. εἰδὲν γὰρ παρ' ἑαυτῶν εἰσήμεγκαν, ἀλλὰ τὸν Θεόν, τὸν δωκότα, τοιούτοις εἶναι αὐτοῖς, τὴν χάριν. τοιούτος ἦν ὁ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων, καὶ μὴ ὦν μετ' αὐτοῦ. τοιούτος ἦν καὶ ὁ προσδότης ἰσχύος. ἀνάξιοι γὰρ ὄντες, ἔλαβον χαρίσματα. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ εἰς πολλὰς ἀνάξεις ἡ θεία χάρις ἐνήργησεν, ἵνα δι' αὐτῶν ἄλλους ἐνεργετήσῃ. ἀλλ' ἔτι μὲν πάντες πίσιν τέως ἔχον, εἰ καὶ βίβη ἦσαν κατε-

Balaam autem quum a fide et conuersatione bona esset alienus, prophetabat. Quin et Pharaoni et Nabuchodonosor et filio eius Baltasar, quum essent impiissimi et sceleratissimi, Deus futura demonstrauit, propter aliorum gubernationem. Sed quid de hominibus dico, quum et in asina Balaam suam demonstrauerit virtutem: voce primum humana collata, ut eam ipsius ascensor intelligeret?

Quia ergo recta vita deficiente, neque fides, neque miracula saluos facere possunt: nobis de vita magis curandum est: Quodsi facere quoque signa detur, suscipiendum est: Si autem non detur, contristari non oportet. Nam qui virtute praeditus est, etsi miracula non edat, nihil inde patitur detrimenti: bona siquidem vita fidelem omnino saluum facit: miracula vero non semper. Praeterea bonae vitae remunerationem nobis debet Deus: miraculorum autem, nos potius ipsi debemus. Causas vero propter quas, neque sanctis omnibus praebet Deus gratiam miraculorum, neque e diuerso omnibus indignis, solus ipse nouit, qui omnia iusta ratione facit.

Verf. 24. *Omnis — prudenti.*

Expleta doctrina adhortatur deinceps discipulos, ut per viam angustam et strictam gradientur: promittens illis sufficientem affore securitatem, nempe ipsam praeceptorum obseruationem. Omnis, inquit, qui audit hos sermones meos, siue haec quae iussi praecepta: quaedam siquidem exemplaria ὁμοιωθήσεται, id est: *assimilabitur* habent: re-

ctum

2) Discant hoc loco Crisin Noui Testamenti, qui, ubi ἀντιγράφου fit mentio, vbique cogitant de Codici-

κατεγνωσμένῃ. Βαλαάμ δὲ, καὶ πίψεως καὶ πολιτείας ἀρίστης ἀλλότριος ὢν, προεφήτευσεν. καὶ τῷ Φαραῶ δὲ, καὶ τῷ ναβεχοδονόσορ, καὶ τῷ υἱῷ αὐτῆς βαλτάσαρ, ἀσεβέσι καὶ παρανοματοῖς ἔσιν, ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα διὰ τὴν ἐτέρων οἰκονομίαν. καὶ τί λέγω περὶ ἀνθρώπων; εἰς τὴν ὄνον τῆς βαλαάμ ἢ χάρις τὰ ἑαυτῆς ἐπεδείξατο, Φωνὴν ἀνθρωπίνην αὐτῇ δωρησαμένη, πρὸς τὸ συνετίσαι τὸν ἐπιβάτην αὐτῆς.

Ἐπεὶ τοίνυν, ὁρθεῖ βίη μὴ παρόντος, ἔτε πῖσις, ἔτε θαύματα σώζειν δύνανται, βίη μᾶλλον ἐπιμελητέον ἡμῖν. τὰ δὲ θαύματα, παρεχόμενα μὲν, ἀποδεκτέον, μὴ παρεχομένων δὲ, μὴ ἀθυμητέον. ὁ γὰρ ἐνάρετος, καὶ μὴ θαυματουργῶν, ἔθ' ἐντεῦθεν ἡλάττωται. καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀγαθὸς βίος, πάντως σώζει τὸν πιστὸν· τὰ θαύματα δὲ ἔκ πάντως. καὶ τῆς μὲν ἐναρέτου βίου ἀμοιβὰς ἡμῖν χρεώσῃ Θεός· τῶν δὲ θαυμάτων ἡμεῖς μᾶλλον αὐτῶν. τὰς αἰτίας δὲ, δι' αἷς ἔτε πᾶσι τοῖς ἀγίοις παρέχει τὴν χάριν τῶν θαυμάτων ὁ Θεός, ἔτε πᾶσι τοῖς ἀναξίοις, μόνος αὐτὸς οἶδεν ὁρθεῶς, ὁ πάντα κατὰ λόγον ποιῶν.

Verf. 24. Πᾶς — Φρονίμω.

Ἀπαρτίσας τὴν διδασκαλίαν, λοιπὸν παραθαβύνει τὰς μαθητὰς, εἰς τὸ βαδίσαι τὴν σενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν, ὑπισχνόμενος γενέσθαι αὐτοῖς ἀρκῆσαν ἀσφάλειαν, τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν αὐτῆς. πᾶς, Φησὶν, ὁ ἀκῶν με τὰς λόγους τέτρες, ἥτοι τὰς ἐντολάς, αἷς ἐπέταξα. τινὰ μὲν ἐν τῶν¹) ἀντιγράφων, ὁμοιωθήσεται γράφουσι. καλὸν

Codicibus N. T. Cuiusmodi ergo Codices ὁμοιωθήσεται habent? Scilicet Chrysostomi. Tom. VII. p. 301.

etiam tamen est et ὁμοιώσω assimilabo: sine auxilio enim eius nullus quicquam boni potest operari. Deinde etiam prudentis opera ponit.

Verf. 24.

p. 301. D. bis. Quid autem Euthymius? Num examinavit, quae lectio per Codices N. Testamenti praefenda sit? Minime vero. Sed utramque admittit. Theophylactus, qui etiam tractavit Codices Chrysostomi in textu et in scholio ὁμοιώσω habet pag. 41. C. D. Quae Critis est h. l. Westenii? Ex versu 26 inquit. Recte profecto. Nam Chrysostomus et ceteri interpretes millies diversa loca confundunt. Vnde autem in versionem Syram et Vulgatam venit? Ac si istae versiones non centies ac saepius ex scholiis Graecis essent corruptae. Si autem postea Origenis commentarius ad hunc locum ex bibliothecis erueretur, et ille quoque comprobabit ὁμοιωθήσεται; Scilicet tunc accesseris ad fontem erroris. Ex Cod. West. 1. propemodum suspicor, ita illum scripsisse. Quis vero hic ex editoribus N. T. ex Chrysostomo notavit ὁμοιωθήσεται; Dixit quispiam: sed parum interest, utrum ὁμοιώσω, an ὁμοιωθήσεται legatur. Criticae sacrae sine dubio interest. Sed Theologiae dogmaticae hic parum interest. Igitur etiam hunc locum arripui. Si enim de Christo ageret, silentio praetermissem. Sed a me impetrare nequeo, quin duo inedita ad hunc locum scholia ex Codice Mosquensi e. fol. 63. addam. Alterum Photii est et defendit lectionem vulgatam: alterum Origenis, quod ineptas eius explicationes ex parallelismo seu ex suae aetatis concordantiis declarat.

Φωτίῳ· Σημείωσαι, ὅτι τὸ μὲν γενέσθαι Φρόνιμον, ἂν ἔσιν ἄνευ τῆς τῆ θεῶ συνεργίᾳς καὶ ἐπιπνοίας, διό Φησιν· ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ Φρονίμῳ, ἀπὸ τῆς συναντιλήψεως καὶ συνεργήσῃ εἰς τὸ τὰ παρ' αὐτῷ οἰκοδομηθέντα μὴ διαπεσεῖν, μηδὲ διασθαρῆσαι; ἐπὶ δὲ τῷ μαρῶ οὐκέτι ὁμοιώσω, ἀλλ' ὁμοιωθήσεται. οὐδὲν, αὐτὸς ἐαυτῷ ἄτιος ἔσῃ τῆς δρασύτητος καὶ τιμωρίας, ὅτι θεὸν ἀρετὴν διώκοντα τῆς τῆ θεῶ βασιλείας ἐπιτυχεῖν,

καλὸν δὲ καὶ τὸ ὁμοιώσω. χωρεῖς γὰρ τῆς αὐτῆς
βοηθείας, εἰδείς ὅδ' ἐν κατορθοί. εἶτα τίθῃσι καὶ
τὰ ἔργα τῆς φρονίμου.

T 2

Vers. 24.

χεῖν, αὐτὸς δὲ κακίαν μετιών, ἐντὸς ἑαυτὸν ποιεῖ
τῆς κολάσεως. οὕτως ἢ μὲν τῶν ἀρετῶν κτήσις,
ἡμετέρα σπαδῇ καὶ τῇ τῆς θεῆς κατορθώται χάρι-
τι· ἢ δὲ τῆς κακίας πρᾶξις, γνώμης μοχθηρίας
καὶ προαιρέσεως παρατροπῇ ἐπιγίνεται.

Est hoc scholium, ut pleraque SS Patrum, ar-
gutum, spectans magis οἰκοδομήν καὶ ἄσκησιν,
quam ἐξήγησιν καὶ κρίσιν. Defendit tamen, com-
probantibus praestantioribus Codicibus, contra
Chrysostomum et Euthymium lectionem vulgatam.

Quid autem ad exemplum nouorum interpre-
tum ex Biellii Lexico attulit magnus Origenes?
Continuo cognosces.

Ὁριγένης· Δεῖ τὸν ἀκόντα (respicit ergo hunc
locum) συνίεναι τῶν λεγομένων. ἢ γὰρ σύνεσις
φρόνησιν (φρόνιμος ergo attingit) παρέχει. καὶ
ταύτῃ τὸ ἔργον (ἢ οἰκοδομή.) ἀκολοθεῖ. καὶ οἰκο-
δομεῖ (ecce, ut per tridionem frontis phantasiā
inflammarit!) λίθας (lapidibus enim ad aedifican-
dum opus.) ἐκλεκτὰς (sed ad fundamentum etiam
descendendum.) ἐπὶ τὸν τῶν προφητῶν καὶ ἀπο-
στόλων θεμέλιον, (1 Cor. 3, 11. 12.) περὶ οὗ λέ-
γει· εἰ μὴ (quomodo hoc in mentem ei vene-
rit? Scilicet ex Biellii Lexico in vocabulo οἰκοδο-
μεῖν.) κύριος οἰκοδομήσῃ (Ps. 126, 1.) οἶκον, εἰς
ματὴν ἐνοπίασαν οἱ οἰκοδομῶντες αὐτόν. δόξα καὶ
πλοῦτος ἔσται ἐν τῷ οἴκῳ τέτω. (vnde haec? Ex
Biellio in οἶκος. Vide Ps. 111, 3.) αὐτὸς δὲ ὁ οἶ-
κος ἐν τῶν ἐντολῶν τῆς θεῆς οἰκοδομῶμενος, (do-
mus enim exaedificata habitatur etiam.) οὐκ ἐτή-
ριον τῆς θεῆς γίνεται. (adfer Lexicon.) ἐνοικήσω
γὰρ (2 Cor. 6, 16.) ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω.
οὗτος ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομηταί. ἢ δὲ πέτρα
(1 Cor. 10, 4.) ἦν ὁ χριστός. θεμέλιον γὰρ Ἰησοῦ
(1 Cor. 3, 11.) οὐδεὶς δύναται θῆναι παρὰ τὸν
κείμενον, ὅς ἐστιν ὁ χριστός. (Deleatur ergo in N.
Test.

Verf. 24. *Qui — petram.*

Domum quidem appellat, intelligentis animae operationem, quae variis aedificatur virtutibus. Petram autem, praeceptorum eius firmitatem quae fundant ac firmant ea, quae superaedificata sunt, et ad omnes tentationum insultus, ne evertantur custodiunt: Suadendo omnes contumelias, multiplicesque illecebras, etiam mortem ipsam despicere, nec ob vllum dispendium mollescere; aut terga dare.

Verf. 25. *Et — petram.*

Ad intellectum quidem communem, per imbrem, fluuios ac ventos, varias innuit tentationes: Analogice vero per imbrem intelligimus commoti animi cogitationes, quas immittunt daemones animis: fluuios autem affectiones ad perditionem de-

T. ἡσοῦς; et addatur ὁ. Ita enim Origenes in suis Codicibus reperit. Sed vnde ὁ Χριστός; Ex proximo: ἡ δὲ πέτρα ἣν ὁ Χριστός. τὸ δὲ ἐνούων καὶ ποιῶν. (Ecce, ut textum virgeat!) πάντα γὰρ, ὅσα ἐὰν ποιήσητε, (Lexicon; in ποιῶν, notat Collat. 3, 17.) εἴτε διὰ λόγων, εἴτε δι' ἔργων, ἐν ὀνόματι ἡσοῦ Χριστοῦ ποιεῖτε. (Hic iam plura corrigenda sunt in N. T.) ἐὰν γὰρ ἡ ὁ Θεωδωρος κείμενος ἐπὶ τὴν πέτραν, ἔτε ἀνεμος, ἔτε βορρῆ, ἔτε ποταμοὶ δύνανται βλάψαι τὴν οἰκίαν ἐνεῖναι. (Ingeniosa sunt, quae addit.) χειμῶνες γίνονται ποταμοί, ἀνεμοὶ καὶ βορρῆ. (Sed quae nunc adfert, diuina sunt.) διὸ λέγεται. (Lexicon. in χειμῶνος, notat Matth. 24, 10.) μὴ γενέσθαι χειμῶνες τὴν Φυλὴν ὑμῶν. (Multa hic quoque corrigenda in Matthaeo. Ita enim Origenes in suis Codicibus legebat.) (Sed epiphonema ei graue est et tamen acutum,) τοῖς γὰρ δυνάμεις ὁ αἰὼν ἔστος, χειμῶν

Verf. 24. Ὅσις — πέτραν.

Ὅκίαν μὲν ὀνομάζει, τὸν νοερὸν οἶκον τῆς ψυχῆς, τὸν ἐκ διαφόρων ἀρετῶν οἰκοδομώμενον· πέτραν δ', τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐντολῶν αὐτῆ· αἱ τινες ἐδράζουσι καὶ φερεῖσι τὰ ἐπικοδομημένα, καὶ πάσαις προσβολαῖς πειρασμῶν ἀπερίτρεπτα²⁾ φυλάττεσι, πείθουσι καταφρονεῖν πάσης ἐπηρείας καὶ παντοίας³⁾ ἐπαγωγῆς καὶ αὐτῇ τῇ⁴⁾ θανάτου, καὶ μὴ ἐνδιδόναι μηδενὶ τῶν βλαβερῶν.

Verf. 25. Καὶ — πέτραν.

Αἰδιητῶς μὲν, διὰ τῆς βροχῆς, καὶ τῶν ποταμῶν, καὶ τῶν ἀνέμων, τὰς ποικίλους πειρασμοὺς ἐδήλωσεν· ἀναγωγικῶς δὲ νοῶμεν βροχὴν μὲν, τὰς ἐμπαθεῖς λογισμὰς, ἃς ἐνταλάζουσι ταῖς ψυχαῖς οἱ δαίμονες· ποταμὸς δὲ, τὰ πάθη, κα-

T 3

τασύ.

χειμῶν ἐσιν. [Amen.] Ich frage, wenn einer eine solche Predigt auf dem Dorfe hörte, ob er nicht einschlief, oder lachte, oder davon schlech? Und dieser leichtsinnige, verworrene, rasende Kerl, der in Alexandrien Humaniora docirt, und die grammatische Erklärung der Schrift erfunden haben soll, die nämlich die Apostel nicht einmal wußten, dieser, sollte man es glauben? ist der Anführer der jetzigen neuen Kritiker des Neuen Testaments!

²⁾ ἀπερίτρεπτον. A. Ad oñon ergo retulit.

³⁾ ἀγωγῆς. A. quod alienum est. Ἐπαγωγὴ a Grammaticis explicatur: συμφορὰ, πειρασμός, τὸ ὁπωτῶν κακῶς ἐπαγόμενον. Saepius ita apud LXX.

⁴⁾ τοῦ ὀmittit. B.

trahentes: ventos vero daemones, qui nequitiae Spiritus.

Siue igitur sensibiles, siue intelligibiles diximus tentationes: omnes hae in praedictam domum irruentes, siue insilientes, aut illi ruinam minitantes, non potuerunt deicere aut dissolvere eam, quia fundata erat firmiter super petram, siue super soliditatem, ut dictum est.

Statim itaque Apostolos mihi intueri, in quos plurimae defluerunt insidiae, ac innumerae calamitatum hyemes deciderunt: nec valuerunt animarum eorum turrim euertere, sed perditis certe corporibus, animo permanserunt inexpugnabiles ac insuperabiles.

Verf. 26. *Et — fatuo.*

Quia nonnulli auditorum laudaturi erant quae dixerat, nec tamen ea facturi: per parabolam hos anticipando deterret. Positis autem prudentis atque fatui operibus: illius quidem rationi consonis et honestis, huius autem vanis: utrinque discipulorum confirmavit salutem, et per zelum prudentiae, et per odium vani laboris. Hoc autem frequenter facit: ad virtutem adhortans, et ab imitatione bonorum, et ab odio malorum.

Verf. 26. *Qui —* Verf. 27. *cecidit.*

Merito stultum illum nominavit. Quid enim insipientius eo, qui domum suam super arenam aedificat, et quum laborem sustineat, priuatur tamen fructu, quem inde colligere oportuit? Est ergo tantundem, ac si diceret: Omnis qui postquam

5) πνεῦμα. A. Loco laudato est πνευματικά.

τασύροντα πρὸς ἀπώλειαν· ἀνέμους δὲ, τὰς δαίμονας, πνεύματα⁵⁾ πονηρίας^{α)} ὀνομαζομένους. α) Eph. 6, 12.

Ἴτε οὖν αἰδητὸς, εἴτε νοητὸς πειρασμὸς εἴποιμεν, πάντες ἔτοι προσπίπτοντες τῇ δηλώσει οἰκία, εἴτεν, προσκρέοντες καὶ προσβάλλοντες, ὃ δύνανται καταβαλεῖν καὶ διαλύσαι τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς, διότι τεθεμελίωται σερρῶς ἐπὶ πέτρᾳ, ἥγουν, ἐπὶ ἀσφάλειαν, ὡς εἴρηται.

Καὶ ὅρα μοι τὰς ἀποδόχους εὐθέως, ἐφ' οὓς πολλαὶ μὲν ἐπιβλαὴ χεῖρας, μυρίοι δὲ χειμῶνες συμφορῶν καταβρέαγέντες, οὐκ ἴσχυσαν περιτρέψαι τὸν πύργον τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ἀλλὰ, τῶν σωμάτων αὐτοῖς διαφθειρομένων, μεμενῆκασι τὰς γνώμας ἀνάλωτοι καὶ ἀήττητοι.

Vers. 26. Καὶ — μωρῶ.

Ἐπειδὴ τινες τῶν ἀκροατῶν ἔμελλον ἐπαινεῖν μὲν τὰ εἰρημένα, μὴ ποιεῖν δὲ αὐτὰ, προκαταλαμβάνων ἐκφοβῆ τέττας διὰ παραβολῆς. ἔργα δὲ φρονίμως καὶ μωρῶ θεῖς, τῷ μὲν συνετὰ, τῷ δὲ μάταια, ἀμφοτέρωθεν κατασκευάζει τοῖς μαθηταῖς τὴν σωτηρίαν, διὰ τε τῷ ζήλῳ τῆς συνέσεως, καὶ τῷ μίσῳ τῆς ματαιοπονίας. τῷτο δὲ πολλάκις ποιεῖ, προτρέπων εἰς ἀρετὴν, ἀπὸ τε μιμήσεως τῶν καλῶν, καὶ ἀπὸ μίσους τῶν χειρόνων.

Vers. 26. Ὅστις — Vers. 27. ἔπρεσε.

Δικαίως μωρὸν αὐτὸν ἐκάλεσε. τί γὰρ ἀνοητότερον τῷ κτίζοντος οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ τὸν μὲν πόνον ὑπομένοντος, τῆς δὲ ἐντεῦθεν ἀπολαύσεως ἀποστερεμένῳ. τῷτο δὲ βέλεται νῦν εἰπεῖν, ὅτι πᾶς ὁ μαθὼν τὰς ἐντολάς μου, καὶ μὴ ἐπὶ

quam praecepta mea didicit, super ea, quasi super solidum fundamentum, suas actiones non aedificat, hoc est non conuersatur iuxta id quod illa admonent, sed alia incedit via, stultus est et vane laborat, hoc est, variis tentationibus, afflictionis tempore facile superabitur. Quum autem talis ob aliud nihil praetermittat salutis praecepta, quam propter viam arctam et angustam, erit sane arena voluptatum amor, super quam suam aedificat conuersationem: ideoque ingruente tentatione, in negationem cadit, non ferens acerbiter, eo quod laboribus, durisque asperitatibus non sit affuetus.

Vers. 27. *Et — magna.*

Magna utique. Neque enim ab honore excidit aut diuitiis, seu alia huiusmodi humana prosperitate: Sed a fide in Christum. Nam qui infidelis est, non cadit, sed iacet penitus in fouea erroris: qui vero ab hac extractus, et ad fidei altitudinem subleuatus, postea reuocatur: hic cadit, et a vita excidit aeterna.

Vers. 28. *Et — ipsius.*

Habent Hebraei pro consuetudine in principio alicuius narrationis simpliciter ponere: *Et factum est.* Tu autem admirare mihi barbarum attentionem ac tolerantiam in audiendo: quae donec complerentur omnia doctrinae verba, libenter perseuerabant. Obstupuerunt vero, tanquam ab inuidia ac malitia alieni. Deinde causam quoque ponit stuporis.

Vers. 29.

ταύταις, ὡς ἐπὶ θεμελίῳ σερῶ, τὰς ἑαυτῶν πράξεις οἰκοδομῶν, τουτέστι, μὴ ὡς αὐταὶ παραινέσι πολιτευόμενος, ἀλλ' ἑτέραν ὁδὸν βαδίζων, μαρὸς ἐστὶ, μάτην κάμνων. παντοίοις γὰρ πειρασμοῖς ἐν καιρῷ περιπάσεως εὐάλωτος γίνεται. ἐπεὶ δὲ ὁ τοιοῦτος δι' ἑδὲν ἑτέρον παρατρέχει τὰς τῶ σωτῆρος ἐντολάς, ἢ διὰ μόνην τὴν σενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν αὐτῶν, εἴη αὖν ἄμμος, ἢ Φιληδονία, ἐφ' ἣν οἰκοδομεῖ τὴν ἑαυτῶ πολιτείαν. διὸ καὶ πειρασμῷ προσβάλλοντος, πίπτει εἰς ἄρνησιν, μὴ φέρων τὴν πικρίαν, οἷα μὴ συνευθισμένος πόνοις καὶ σκληραγωγίαις.

Verf. 27. Καὶ — μεγάλη.

Πάντως μεγάλη. καὶ γὰρ οὐκ ἀπὸ δόξης πέπτωκεν, ὅδ' ἀπὸ πλῆτε, καὶ τοιαύτης ἄλλης ἀνθρωπίνης εὐημερίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς χρεῖαν πίψεως. ὁ μὲν γὰρ ἄπιστος, ὃ πίπτει· καίτοι γὰρ διὰ παντός ἐν τῷ βίῳ τῆς πλάνης· ὁ δὲ ταύτης ὑπεραρθεῖς, καὶ ἀναχθεῖς ἐπὶ τὸ τῆς πίψεως ὕψος, εἴται μετακλιθεῖς, οὗτος πίπτει, καὶ ἐκπίπτει τῆς αἰωνίᾳ ζωῆς.

Verf. 28. Καὶ — αὐτοῦ.

*Ἔθος ἐστὶν ἐβραίοις, ἐν ταῖς ἀρχαῖς πολλάκις τῶν διηγήσεων ἀπλῶς τιθέναι τὸ, ἐγένετο. σὺ δὲ μοι θαύμασον τὸ Φιλήκοον τῶν ὄχλων, καὶ τὰ καρτερικὸν ἐν ταῖς ἀκροάσεσιν. ἄχρι γὰρ συνεπλήρωσε τὰς λόγους τῆς διδασκαλίας, παρῆμενον ἡδέως ἀκρόντες. ἐξεπλήσσοντο δὲ, ὡς ἐλεύθεροι φθόγγου καὶ πονηρίας. εἴται λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκπλήξεως.

Verſ. 29. *Erat — ſcribae.*

Docebat cum increpandi fiducia, et non cum metu, quemadmodum ſcribae. Vel, quia ſcribae a lege et prophetis proferebant ea quae docebant: utpote dicentes: Haec iubet lex: Iſta dicunt prophetae: Chriſtus vero accepta a ſeipſo autoritate, docebat, ac legem ferebat, et continue addebat, *Ego autem dico vobis*: et tanquam futuri index ſeculi, bonis quidem promittebat ſalutem, malis vero comminabatur ſupplicium.

Cap. VI. De leproſo.

Cap. VII. v. 1. *Quum autem deſcendiſſet —
m u l t a e.*

A doctrina tranſit ad miracula. Quia enim tanquam autoritatem habens docebat: ne iactabundus eſſe putetur et arrogans, operibus quoque ſuam oſtendit poteſtatem, et ſermones re ipſa confirmat. Conſidera etiam turbarum beneuolentiam: ipſi ſiquidem doctrinam ſublimem auribus percipiebant et admirabantur, credebant ac ſequebantur. Principes autem ipſorum et ſcribae promulgantibus quoque virtutem eius ſignis, offendebantur ac irritabantur.

Verſ. 2. *Et ecce — mundare.*

Non dixit: Si Deum inuocaueris: Sed, *Si vis*, quod argumentum eſt indubitatae fidei. Quum enim audiſſet de doctrina ac potentia eius, credidit Deum eſſe, qui omnia poſſet. Ideo etiam cum
feruo.

7) δὲ, omittit. A.

Verf. 29. Ἦν — γραμματεῖς.

Ἦν διδάσκων μετὰ παρρησίας, καὶ οὐ μετ' ὑπο-
 σολῆς, ὡς οἱ γραμματεῖς. ἢ διότι οἱ γραμματεῖς
 μὲν εἰς τὸν νόμον, καὶ εἰς τὰς προφῆτας ἀνέφερον,
 ἀ' ἐδίδασκον· οἷον ὅτι ὁ νόμος κελεύει τάδε, καὶ
 οἱ προφῆται τάδε φασίν· ὁ δὲ χριστὸς ἀφ' ἑαυτῆ,
 κατ' ἐξουσίαν ἐδίδασκε, καὶ ἐνομοθέτει, καὶ συν-
 εχῶς προσετίθει τὸ, ἐγὼ γὰρ) δὲ λέγω ὑμῖν. καὶ ὡς
 κριτῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς
 ἐπηγγέλλετο σωτηρίαν· τοῖς πονηροῖς δὲ ἠπέειλε
 κόλασιν.

Κεφ. 5. Περὶ τῶ λεπερῶ.

Cap. VIII. v. 1. Καταβάντι δὲ αὐτῷ —
 π ο λ λ ο ἱ.

Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας, ἐπὶ τὰ θαύματα μετα-
 βάινει. ἐπεὶ γὰρ, ὡς ἐξουσίαν ἔχων ἐδίδασκεν, ἵνα
 μὴ νομιθῇ κομπάζειν καὶ ἀλαζονεύεσθαι, δείκνυσσι
 τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις, καὶ βεβαιοῖ
 τὰς λόγους ἀπὸ τῶν πράξεων. σκόπει δὲ καὶ τὴν
 τῶν ὄχλων εὐγνωμοσύνην, ὅτι αὐτοὶ μὲν, ψιλὰς
 λόγους ἐνωτισάμενοι, καὶ ἐθαύμασαν καὶ ἐπείδη-
 σαν καὶ ἠκολούθησαν· οἱ ἄρχοντες δὲ αὐτῶν καὶ
 οἱ γραμματεῖς, καὶ τῶν σημείων ἀνακηρυττόντων
 τὴν αὐτῶ δύναμιν, ἐσκανδαλίζοντο καὶ ἠγρίαινον.

Verf. 2. Καὶ ἰδὲ — καθαρίσαι.

Οὐκ εἶπεν, εἰάν παρακαλέσης τὸν Θεόν, ἀλλ' εἰάν
 θέλῃς, ὅπερ ἀπόδειξις ἐστὶν ἀδιστακτικῆς πίστεως. μα-
 θάν γὰρ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ δυνάμεως αὐ-
 τῶ, ἐπίστευσεν, ὅτι Θεὸς οὗτός ἐστι παντοδύναμος.
 διὸ

feruore accessit. Nam quod simpliciter dixit Matthaeus: *adorabat*, manifestius ait Marcus: *genibus prouolutus*. Lucas vero similiter, quod *procidit in faciem, et deprecabatur ipsum*.

Verf. 3. *Et — lepra eius.*

Volens sane leprosi confirmare iudicium, quod recte opinatus esset ipsum esse Deum omnipotentem: turbisque ostendere potentiam suam, sicut diximus, ait: *Volo, mundare*. Hic autem: *Volo*, benignitatis indicium est: *mundare* vero, potentiae.

Quum autem hunc verbo sanaret, quam ob causam manu quoque extenta tetigit eum? Quia lex erat quae leprosum tangere prohibebat. Volens autem Christus ostendere, quod tanquam Deus supra legem esset: nam haec aduersus nudos homines statuta erat: audacter tetigit, nec vllus e turba contradixit. Ex praemissis enim certi erant, quod omnia legitime faceret. Simul etiam docebat, non abominandam esse corporalem lepram eorum, qui eiusdem sunt generis. Solam namque lepram animae conuenit execrari, quae est peccatum. Non solum enim manus ipsius impuritatem non contraxit ad contactum corporis leprosi, quin potius illud emundauit. Quia igitur pulchritudine animae nostrae lepra deletur peccati, accedamus ad sermonem praeceptorum Christi: ut postquam nos tetigerit, ipsam emundet.

Verf. 3. *Et — dixeris.*

Praecepit ut taceret, et ipse laudem fugiens apud homines, et eos instruens qui beneficia in aliquem confe-

8) Ita correxi, loco ψυχῆν.

διὸ καὶ μετὰ θερμότητος προσῆλθεν. ὁ μὲν γὰρ ματθαῖος ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι προσεκύνει· ὁ δὲ μάρκος, φανερώτερον, ὅτι ^{b)} γονυπετῶν ἦν. καὶ ὁ λευκῆς ^{c)} δὲ, ὁμοίως ὅτι πεσὼν ἐπὶ ^{c)} πρόσωπον ἐδεήθη αὐτῆς. ^{b)} Marc. 1, 40. ^{c)} Luc. 5, 12.

Verf. 3. Καὶ — αὐτοῦ ἡ λέπρα.

Βουλόμενος ἐπιβεβαιῶσαι μὲν καὶ τῇ λεπρῇ τὴν διάγνωσιν, ὅτι ὀρθῶς ὑπέλαβεν, εἶναι αὐτὸν θεὸν πάντα δυνάμενον· ἐπιδείξαι δὲ καὶ τοῖς ὀχλοῖς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς, καθὼς εἰρήκαμεν· εἶπε, θέλω, καθαρίσθῃτι. ἐνταῦθα δὲ, τὸ μὲν θέλω, φιλικῶς ἐστὶν ἀπόδειξις· τὸ δὲ καθαρίσθῃτι, δυνάμει.

Καὶ εἶπε λόγῳ ἰάσατο τῆτον, τίνας ἔνεκεν ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἤψατο αὐτῆς; διότι νόμος ἦν, καλύψαν ἅπτεσθαι λεπρῆς. δεῖξαι δὲ βεβηλωμένος ὁ χριστός, ὅτι ὡς θεὸς ὑπέρεκειται τῷ νόμῳ· κατὰ γὰρ τῶν ψιλῶν ἀνθρώπων οὗτος νενομισμένην θάρραλέως ἤψατο, καὶ οὐδεὶς ἀντεῖπεν ἀπὸ τῶν ὀχλῶν. πεπληροφόρητον γὰρ ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι κατὰ λόγον πάντα ποιεῖ, καὶ ἅμα ἐδίδασκε, μὴ βδελύττεσθαι τὴν σωματικὴν λέπραν τῶν ὁμοφύλων. χρὴ γὰρ μόνον φοβεῖσθαι τὴν ^{d)} ψυχικὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. καὶ γὰρ ἐ μόνον ἐμετέλαβεν ἀκαθαρσίας ἡ τῆς χεῖρος, ἅψαμένη τῆς λεπρῆς σώματος, ἀλλὰ καὶ μάλλον ἐκαθάρισε τῆτον. ἐπεὶ τῶν καὶ τῶ καὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἡ λέπρα τῆς ἁμαρτίας ἐλυμμένα, προσέλθωμεν τῷ λόγῳ τῶν ἐντολῶν τῆς χριστεῖ, καὶ ἀψάμενοι ἡμῶν καθάρισε ταύτην.

Verf. 4. Καὶ — ἐπὶ ἡς.

Παρήγγειλεν αὐτῷ σιγαῖν, αὐτὸς τε φεύγων τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον, καὶ παιδεύων τὰς ἐυερεῖς.

conferunt, ut ambitionem execrentur. Atqui manifeste sciebat Christus, quod taciturus non esset, sed benefactorem palam praedicaturus: attamen quod suum est facit et praecipit. Oporteret enim eos qui beneficia conferunt, modestiae causa praecipere silentium: eos vero, qui beneficio sunt affecti, praedicare propter gratitudinem.

Verf. 4. *Sed — Moses.*

Iussit lex, ne is qui a lepra mundatus esset sui ipsius oculis crederet, sed oculis sacerdotis iudicium emendationis committeret. Neque prius his qui mundi essent commisceretur, quam se illi manifestasset: et ab eo fuisset mundus iudicatus. Deinde munus pro purificatione adduceret, sicut in libro Leuitici scriptum est. Quomodo ergo dicit: *Munus quod praecepit Moses*, quum id iusserit Deus? Quia Moses legislator dicitur, utpote qui scripsit, quae Deus statuerat. Sanitatem itaque ipse operatus est: approbationem vero ipsius, sacerdoti commisit: ne sacerdotum munus sibi latenter rapere videretur.

Verf. 4. *In — illis.*

Ad redargutionem illorum: dico sane sacerdotum. Nam μαρτύριον, id est, testimonium, vocat nunc redargutionem. Quia enim illi transgressorem legis eum dicebant: emundatum leprosum admonet, ut seruaret legein, et faceret quaecunque lex praeceperat. Hoc autem ad redargutionem illorum admonet. Nam quomodo legem seruare admoneret, si legis esset transgressor.

Observandum vero quod pacto interdum quidem legem soluit, viam aperiens philosophiae
atque

εὐεργετῶντας, μισεῖν τὸ φιλότιμον· καίτοι σα-
φῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐ σιγήσει, ἀλλὰ καὶ τρανῶς
ἀνακηρύξει τὸν εὐεργέτην· ὅμως τὸ οἰκτεῖον ποιεῖ
καὶ παραγγέλλει. Χρὴ γὰρ τὸν μὲν εὐεργετῶντα
παραγγέλλειν σιγᾶν, διὰ μετριοφροσύνην· τὸν δὲ
εὐεργετῶμενον κηρύττειν, δι' εὐγνωμοσύνην. 9)

Verf. 4. Ἀλλ' — μωϋσῆς.

Ἐκέλευεν ὁ νόμος, τὸν καθαριδέντα λεπρὸν μὴ
τοῖς ἑαυτῷ πιστεύειν ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς τοῦ
ιερέως ἀναθεῖναι τὴν κρίσιν τῷ καθαρισμῷ, καὶ
μὴ πρότερον ἀναμιγῆναι τοῖς καθαρῶς, εἰ μὴ ἐμ-
φανιθῇ τέτω, καὶ παρὰ τέττω λογισθῇ καθαρὸς·
εἶτα προσάγειν δῶρον ὑπὲρ ἐξιλασμῷ, καθὼς ἐν
τῇ βίβλῳ τῷ λεuitικῷ γέγραπται. πῶς οὖν εἶ-
πεν, ὅτι ὁ προσέταξε μωϋσῆς; ὁ θεὸς γὰρ τῷτο
προσέταξε. διότι νομοθέτης λέγεται καὶ ὁ μωϋ-
σῆς, ὡς γράψας, ὅσα ὁ θεὸς ἐνομοθέτησε. τὴν
μὲν οὖν θεραπείαν αὐτὸς εἰργάσατο, τὴν δοκιμα-
σίαν δὲ ταύτης τῷ ἱερεῖ παρέπεμψεν, ἵνα μὴ δό-
ξη τὸ τῶν ἱερέων ὑφαρπάζειν ἀξίωμα.

Verf. 4. Εἰς — αὐτοῖς.

Εἰς ἔλεγχον αὐτῶν, φημί δὴ, τῶν ἱερέων. μαρτύ-
ριον γὰρ νῦν, τὸν ἔλεγχον λέγει. ἐπεὶ γὰρ οὗτοι
παράνομον αὐτὸν ὠνόμαζον, παρήνεσε τῷ καθα-
ριδέντι λεπρῷ τηρεῖν τὸν νόμον, καὶ ποιῆσαι,
ὅσα ἐκεῖνος προσέταξε. τοῦτο δὲ παρήνευσεν εἰς
ἔλεγχον αὐτῶν. πῶς γὰρ ἂν παρήνευσεν τηρεῖν
τὸν νόμον, εἰ παράνομος ἦν;

Χρὴ δὲ παρατηρεῖν, πῶς ποτὲ μὲν παραλύει
τὸν νόμον, ὁδοποιῶν τῇ μετὰ θάνατον αὐτῷ φι-
λοσο-

atque conuersationi Christianae, quam post mortem suam vigere oportebat: ac praeparans cessationem legi veteri, iamque senescenti. Quandoque vero illam seruat, demittens se ad imbecillitatem Iudaeorum, ne eos offenderet.

Cap. VII. De Centurione.

Verf. 5. *Quum autem ingressus esset* — V. 6. *discruciatum.*

Iacet, hoc est, proiectus est.

Verf. 7. *Et* — *eum.*

Quare non vocatus in domum, sua sponte venturum se dicit? Quia praecognouit illum iam credere quod Deus esset: et ita voluit magnam eius fidem his etiam, qui sequebantur, detegere. Intende ergo iis quae sequuntur.

Verf. 8. *Et* — *meus.*

Non sum, inquit, dignus, quia tu Deus es: Sed tanquam omnipotens dic nudo verbo quod vis, et ipsum quoque verbum opus fiet. Vides fidei magnitudinem? Propter hoc ergo dixit Christus: *Ego veniam et curabo eum*, vt dicat Centurio: *Non sum dignus* etc. et ita manifestetur omnibus magna fides eius. Nisi enim Christus illud dixisset, nequaquam hoc Centurio respondisset, et eos qui sequebantur omnino latuisset quanta erat viri fides. Vide quoque Centurionis verba quae sequuntur ad id directa, quod nudo etiam verbo sanare posset.

Verf. 9.

λοσοφία καὶ πολιτεία τῶν χριστιανῶν, καὶ προσι-
 μιαζόμενος τὴν ἐπὶ ταύτης ἀνάπαυσιν τῆ πα-
 λαιᾷ καὶ γεγηρακότες νόμῳ· ποτὲ δὲ φυλάττει
 τῆτον, συγκαταβαίνων τῇ ἀδυνείᾳ τῶν ἰσδαίων,
 ἵνα μὴ σκανδαλίσῃ αὐτούς.

Κεφ. Ζ. Περὶ τῆ ἑκατοντάρχου.

Verf. 5. Ἐισελθόντι δὲ αὐτῷ — Verf. 6.
 βασανιζόμενος.

Βέβληται, ἀντὶ τοῦ, ἔρριπται.

Verf. 7. Καὶ — αὐτόν.

Διατί μὴ κληθεὶς εἰς τὴν οἰκίαν, αὐτεπάγγελ-
 τος ἐλθεῖν λέγει; διότι προέγνω αὐτὸν πεπιστευ-
 κότα, ὅτι θεὸς ἐστὶ, καὶ λοιπὸν ἠθέλησε τὴν πολ-
 λὴν αὐτῷ πίσιν ἐκκαλυφθῆναι καὶ τοῖς ἀκολουθεῖ-
 σιν, καὶ πρόσχες τοῖς ἐξῆς.

Verf. 8. Καὶ — μου.

Οὐκ εἰμί, φησιν, ἄξιος, διὰ τὸ εἶναι σε θεόν·
 ἀλλ' ὡς παντοδύναμος, εἰπὲ ἐν λόγῳ ψιλῶ, ὃ
 βάλει, καὶ αὐτίκα ὁ λόγος ἔργον γενήσεται. ὁρᾷς
 μέγεθος πίστεως. διὰ τὸτο τοίνυν ὁ χριστὸς εἶπεν,
 ὅτι ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν, ἵνα εἴπῃ ὁ ἑκα-
 τόνταρχος, ὅτι οὐκ εἰμί ἄξιος, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ
 ἔτω φανερωθῇ πᾶσιν ἡ πολλὴ πίσις αὐτοῦ. εἰ γὰρ
 μὴ ὁ χριστὸς ἐκεῖνο εἶπεν, οὐκ ἂν ὁ ἑκατόνταρχος
 τῆτο εἶρηκε, καὶ πάντως ἔλαθεν ἂν τὴν ἐπομένους
 ἡ τασαύτη τῆ ἀνδρὸς πίσις. σκόπει δὲ καὶ τὰ ἐφε-
 ξῆς τῆ ἑκατοντάρχου ῥήματα, κατασκευάζον-
 τα, ὅτι καὶ ἐκ ψιλῆς λόγου δύναται.

Verf. 9. *Nam et — et facit.*

Ab exemplo eius quod circa se contingebat, confirmabat, quod solo etiam verbo sanare posset. Postquam enim dixerat: *Dic verbo*, subiunxit, *nam et ego homo sum, sub ducis exercitus potestate constitutus, habens sub me milites et seruos, et quod cuique dico, is incunctanter hoc facit.* Haec autem dicebat, ostendens, quod si ego homo alteri subiectus ob modicam principatus dignitatem, solo verbo potens sum, multo magis tu, qui Deus es, infinitae potestatis ac dignitatis. Itaque si dixeris morti ut abeat, abibit; si vero ut veniat, veniet. Neque enim simpliciter subdita est, verum etiam ancilla, quae maiorem habet subiectionem.

Verf. 10. *Hoc audito — inueni.*

Admiratus est. Quum enim neque Israelita esset, neque scripturas quae de ipso erant legisset, adeo facile credebat. Nec solum admiratus est, verum etiam fidem eius praeconio promulgauit, ut alii hunc imitarentur. *Neque inter Israelitas,* inquit, *tantam inueni fidem:* qui quod die scripturarum legunt testimonia, quae de me loquuntur. In praecedentibus autem diximus: quod *Amen dico*, tantumdem est, ac si dicatur: Vere ac firmiter dico: neque opus est hoc deinceps interpretari.

Verf. 11. *Dico — Abraham.*

Multi tales, hoc est, e gentibus. Per Oriens vero et Occidens, omnia loca totius vniuersi significauit. Venient autem, ad me videlicet per fidem. Praeterea accumbent, id est, requiescent.

Abra.

Verf. 9. Καὶ γὰρ — καὶ ποιεῖ.

² Ἀπὸ τῆ καὶ ἐαυτὸν ὑποδείγματος κατασκευάζει, ὅτι καὶ λόγῳ μόνῳ δύναται. εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι εἰπὲ λόγῳ, προσεπήγαγεν, ὅτι καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, τῇ στρατηγῇ, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας καὶ δέλους, καὶ ὁ λέγων ἐκάζω, ἀναντιρρήτως τῷτο ποιεῖ. ταῦτα δὲ εἰπὼν, ἐνέφηνεν, ὅτι ἐάν ἐγὼ ἄνθρωπος ὑπεξέσιος, διὰ τὴν ὀλίγην ὑπεροχὴν τῆς ἀρχῆς, λόγῳ μόνῳ δύναμαι· πολλῷ μᾶλλον σὺ, θεὸς ὢν παντεξέσιος καὶ πανυπέροχος· καὶ λοιπὸν, εἰ μὲν εἴπῃς πορευθῆναι τὸν θάνατον, πορευθήσεται, εἰ δὲ ἐλθῇ, ἐλεύσεται. καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς ἐστὶν ὑπήκοος, ἀλλὰ καὶ δέλος, ὁ μείζονός ἐστιν ὑπακοῆς.

Verf. 10. Ἀκούσας — εὗρον.

³ Ἐθαύμασεν, ὅτι μὴ ὢν Ἰσραηλίτης, μηδὲ τὰς περὶ αὐτῆ γραφὰς τῶν Ἰουδαίων εἰδὼς, ῥαδίως ἐπίστευσε, καὶ οὐ μόνον ἐθαύμασεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεκήρυξε τὴν πίσιν αὐτοῦ, ἵνα καὶ ἄλλοι τοῦτον ζηλώσωσιν. εἰ δὲ ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις, φησὶν, εὗρον τοσαύτην πίσιν, τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκάζοτε τὰς περὶ ἐμοῦ μαρτυρίας τῶν γραφῶν. προεῖρηται δὲ ἡμῖν, ὅτι τὸ ἀμὴν λέγω, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς καὶ βεβχίως λέγω, τέθειται. καὶ οὐκ ἔτι χρὴ τοῦτο διερμηνεύειν.

Verf. 11. Λέγω — ἀβραάμ.

Πολλοὶ τοῖστοι, τετέστιν, ἐξ ἐθνῶν. διὰ δὲ τῆς ἀνατολῆς καὶ ¹⁾ τῆς δύσεως, πάντα τόπον τῆς οἰκισμένης ἐδήλωσεν. ἤξῃσι δὲ πρὸς με, διὰ πίσεως. ἀνακλιθήσονται δὲ, ἀντὶ τῆς, ἀναπαύσονται.

V 2

τὸν

²⁾ τῆς, omittit. A.

Abraham vero in medium adduxit, quo maxime Iudaeos morderet, adoptando scilicet ipsi Abraham eos, qui a gentibus procederent. Sinus item Abraham, dixit requiem ac fruitionem iustorum, mutuamque societatem et conuersationem, quae regnum est coelorum.

Quia autem iam credebant Abraham in inefabilibus degere bonis, pro regno coelorum sinus Abraham posuit, tanquam rem notiores. Simul etiam ne his contrarius esse videretur, qui in veteri testamento virtutem seclati sunt. Nam qui Abraham ita honorabat, ut etiam sinus illius requiem aeternam nominaret, omni huiusmodi suspicione carere debebat.

Quidam dicunt quod sicut quaedam profundiora maris loca, aut curua litora tales vel tales sinus appellati sunt: ita sane et abditi fruitionum recessus, in quibus est Abraham, sinus Abraham dicti sunt. Nam quia insignior erat Abraham apud Hebraeos, ideo eos proprie ipsius Abraham nominauit.

Verf. 12.

²⁾ Parum hic attentus fuit Euthymius ad textum euangelii, sed totus pendet ex Chrysostomo, quem vide T. VII. p. 209. C. 361. D. Quin immo omittit etiam *Ἰσραὴλ*, *Ἰσραὴλ*, quae tamen Chrysostomus habet. Chrysostomus ad se redit p. 315. C. ubi solum *ἐν τῇ β. τ. ἀβραάμ* omittit. Theophylactus in textu nihil mutat. In scholio autem de solo Abrahamo dicit p. 43. Vulgatum etiam propagauit Cyrill. T. IV. p. 140. omittis tamen, *ἐν τῇ β. τ. ἀβραάμ*. Quomodo autem Chrysostomus delatus est *εἰς τὰς πόλεις τῆ ἀβραάμ*; Scilicet per Lucae Lazarum. Nam pag. 209. ubi

τὸν ἀβραάμ δὲ εἰς τὸ μέσον ἤγαγεν, ἵνα μάλιστα
καθάψηται τῶν ἰσδαίων, ὡς υἱοθετῶν αὐτῷ τὸς
ἐξ ἰθνῶν. κόλπες δὲ τῆ ἀβραάμ ὠνόμασε, τὴν
ἀνάπαυσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν δικαίων, καὶ τὴν
πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν καὶ συνδιαγωγὴν, ἥτις ἐστὶν
ἡ βασιλεία τῶν ἑρανῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίστευον ἐν ἀπορρήτοις ἀγα-
θοῖς διαύγειν τὸν ἀβραάμ, ἀντὶ²⁾ τῆς βασιλείας
τῶν ἑρανῶν, τὸς κόλπες τῆ ἀβραάμ ἐθηκε, διὰ
τὸ γνωριμώτερον. ἅμα δὲ καὶ, ἵνα μὴ δόξη ἐναν-
τίος τῇ παλαιᾷ πολιτείᾳ τῶν Φιλαρέτων ἀνδρῶν.
ὁ γὰρ ἔτω θαυμάζων τὸν ἀβραάμ, ὡς καὶ τὸς
ἐκείνου κόλπες, ἀνάπαυσιν αἰώνιον ὀνομάζειν,
ἐκτὸς γίνεται τοιαύτης ὑπονοίας.

[Φασὶ³⁾ δὲ τινες, ὅτι καθάπαρ τινὰ πελά-
γη τῶν θαλασσῶν, κόλποι τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε ὠνομά-
θησαν· ἔτως ἄρα καὶ τὰ πελάγη τῶν ἀπολαύ-
σεων, ἐν αἷς ἐστὶν ὁ ἀβραάμ, κόλποι τῆ ἀβρα-
άμ ἐκλήθησαν. ὡς ἐπισημοτέρως δὲ πάντων παρ'
ἐβραίοις ὄντος τῆ ἀβραάμ, ἰδικῶς τῆ ἀβραάμ
τῆς ὠνόμασεν.]

V 3 Verf. 12

vbi primum haec tractat, vtrumque locum iunxit,
hunc Matthaei et Lucae 16, 22. Haerebat ergo
adhuc ei in memoria locus Lucae. Nam corre-
ctio p. 315 haud dubie profecta est a scribis, ca-
lamo excipientibus Chrysostomi dicentis verba.
Scholium Anepigraphi in Codicibus Mosquensibus,
quod incipit, Πολλοί, φησιν, ὡς, seruat vulgatam
lectionem integram. Etiam Origenes IV. p. 210.
D. 258. A.

³⁾ Inclusa in margine habet. A. Hentenius eadem
in principio scholii exhibet.

Verf. 12. *Filii autem — dentium.*

Regnum nunc, Deum intelligimus: filios autem eius, Israelitas. Filius inquit primogenitus meus Israel. Vel, regnum quidem, aeternam requiem: Filios vero eius vocari nunc Iudaeos, tanquam hoc existimantes, eo quod semen essent Abraham. Qui inquit sese putant esse filios, eiicientur propter suam incredulitatem. Eiicientur autem, id est, expellentur. Tenebrae vero exteriores, locus est supplicii miserrimus.

Haec autem dixit, fastum comprimens Iudaeorum, qui sese iactabant, quod e genere essent Abraham: et consolans eos, qui e gentibus erant: attrahensque ad suam fidem. Nam multi quoque gentiles propter signa sequebantur eum. Et his autem et illis utilitatem procurabat, ne illi confiderent, quasi stantes, neque hi desperarent, quasi iacentes.

Confidera vero quod Centurio verbum exposcit: leprosus autem solam voluntatem, quod maioris est fidei. Quare ergo magis admirationi habitus est Centurio? Quia leprosus quum esset Iudaeus, nouerat libros, qui de Christo testificabantur: et inde multa habebat, quibus facile ad fidem induceretur. Centurio vero quum Ethnicus esset, a nullo aliunde ad fidem ducebatur, quam a sola recta mente: ideo etiam praepositus est credentibus ex Israel. Quum autem de introductione gentium, et reiectione Iudaeorum facta sit mentio, confirmat hanc per signum. Vide ergo quid sequatur.

Verf. 13.

Verf. 12. Οἱ δὲ υἱοὶ — ὀδόντων.

Βασιλείαν νῦν, τὸν Θεὸν νοῶμεν· υἱὸς δὲ αὐτοῦ, τὰς ἰσραηλίτας. υἱὸς γάρ, ⁴⁾ Φησι, πρωτότοκός μου ἰσραήλ. ἡ βασιλείαν μὲν, τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν· υἱοὺς δὲ αὐτῆς, νῦν κληθῆναι τὰς ἰσραήλ, ὡς προσδοκῶντας τὸτο, διὰ τὸ εἶναι σπέρμα τῆ ἀβραάμ. οἱ δεκνόντες δέ, φησιν, εἶναι υἱοὶ τῆς βασιλείας, ἐκβληθήσονται διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Τὸ δὲ ἐκβληθήσονται, ἀντὶ τῆς ἀπελαθήσονται. σκότος δὲ τὸ ἐξώτερον, τόπος ἐστὶ κολάσεως χαλεπωτάτης.

Ταῦτα δὲ εἶπε κατατέλλων μὲν καὶ τὸν τύπον τῶν ἰσραηλίων, ἀλαζονευομένων ἐπὶ τῷ εἶναι γένος τῆ ἀβραάμ· παρηγορῶν δὲ καὶ τὰς ἐξ ἔθνων, καὶ πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν ἐφελκόμενος. ἠκολέθην γάρ αὐτῷ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξ ἔθνων, διὰ τὰ σημεῖα. καὶ τούτοις δέ, καὶ κείνοις πλέκει τὴν ὠφέλειαν, ἵνα μήτε οὗτοι θάρσυνωσιν ἐσῶτες, μήτε ἐκεῖνοι ἀπογινώσκωσιν, ὡς κείμενοι.

Θεώρησον δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἑκατόνταρχος λόγον ἐζήτησεν· ὁ δὲ λεπρὸς, θέλημα μόνον, ὁ μείζων ἐστὶν εἰς πίσιν. πῶς οὖν ἐθαυμάζη μᾶλλον ὁ ἑκατόνταρχος; διότι ὁ μὲν λεπρὸς, ἰσραήλιος ὢν, ἔμπειρος ἦν τῶν περὶ τῆς χριστεῖ μαρτυρουσῶν βιβλων, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν εἶχεν εὐχέμεσθαι εἰς τὸ πιστεῦσαι· ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, ἐθνικὸς ὑπάρχων, παντελῶς ἀμύητος τέτων ἦν, καὶ ἐδάμωθεν ἄλλοθεν ὠδηγήθη πρὸς τὴν πίσιν, ἢ ἀπὸ μόνης γνώμης ὀρεθῆς. διὸ καὶ ὑπερετέθη τῶν πιστευσάντων ἐξ ἰσραήλ. ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ τῆς ἀντεσταγωγῆς τῶν ἐξ ἔθνων, καὶ ἀποβολῆς τῶν ἰσραηλίων, ἀπόφασις ἦν, βεβαιοὶ τοῦτο διὰ σημείου. σκόπει γάρ.

Verf. 13. *Et ait — tibi.*

Hinc ostendit Christus, quod plurimum conferrat ad miraculi operationem fides deprecantis. Sicut credidisti, inquit, fiat tibi: hoc est, quia credidisti me posse aegrotum curare, licet domum tuam non ingrediar, ita fiat.

Verf. 13. *Et sanatus — illa.*

Sicut de leproso dixit euangelista, quod confestim mundatus est, ita et nunc quod sanatus est in illa hora. Haec autem ad augmentum addidit miraculorum. Neque enim solum admiranda operatus est, sed etiam in breuissimo temporis momento suam demonstravit potentiam. Quidam autem dicunt alium esse hunc Centurionem, et alium eum de quo apud Lucam. Huius siquidem filius erat paralyticus, illius autem seruus. Et hic venit ad Iesum: ille vero primum quidem misit seniores Iudaeorum: deinde amicos suos. Praeterea iste non solum in domum suam non vocauit Christum, sed et venire volentem prohibuit: Ille autem primum quidem per seniores vocauit, postmodum vero per amicos prohibuit. Quum autem huiusmodi insint diuersitates: Accedunt quoque et multae similitudines. Ambo enim Centuriones, et Capernaum commorantes, et pro paralytico moerentes animo: eandemque fidem suis verbis demonstrantes: et aequali beneficio affecti. Dicit autem Chrysostomus eundem esse et apud Matthaeum et apud Lucam. Siquidem Lucas diligentiae causa omnia minutula exequutus est, praeter

4) τὸ λῆξζ. A. Vtrumque locum habere potest.

5) Tom. VII. p. 315. D. sqq. Vide eundem T. VIII. pag. 204. A.

Verf. 13. Καὶ εἶπεν — σοι.

Ἐδείξεν ὁ Χριστὸς ἐντεῦθεν, ὅτι μεγάλα συμβάλλεται πρὸς θαυματουργίαν ἡ πίσις τῷ θεομένῳ αὐτῆς. ὡς ἐπίστευσάς, φησι, γενηθήτω σοι, τέττις, ἐπεὶ περ ἐπίστευσας, δύναδάί με, καὶ μὴ ἐλθόντα εἰς τὸν οἶκόν σου, θεραπεύσαι τὸν πάσχοντα, γενηθήτω ἔτως.

Verf. 13. Καὶ ἰάθη — ἐκείνη.

Ὡς περ ἐπὶ τοῦ λεπτοῦ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι εὐθέως ἐκαθαρίσθη· ἔγω καὶ νῦν, ὅτι ἰάθη ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. ταῦτα δὲ προσέθηκεν, εἰς αὐξήσιν τῶν θαυμάτων. οὐ μόνον γὰρ ἐτέλει παράδοξα, ἀλλὰ καὶ ἐν βραχυτάτῃ καιρῷ ῥοπῇ τὴν οἰκίαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο. Φασὶ δὲ τινες, ἕτερον εἶναι τὸν ἐκατόνταρχον τοῦτον, καὶ ἕτερον τὸν παρὰ τῷ⁴) λουκᾷ⁵) μνημονευόμενον. τούτῳ μὲν e) Luc 7, 2. sqq γὰρ, πᾶσις ἦν παραλελυμένος· ἐκείνου δὲ, δοῦλος. καὶ αὗτος μὲν ἦλθε πρὸς τὸν Χριστόν· ἐκεῖνος δὲ ἐπεμψε, πρῶτον μὲν πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, εἶτα φίλους αὐτοῦ. καὶ αὗτος μὲν οὐ μόνον ἐκ ἐκάλεσε τὸν Χριστόν εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ βεβλόμενον ἐλθεῖν ἐκώλυεν· ἐκεῖνος δὲ πρῶτον μὲν ἐκάλεσεν αὐτὸν διὰ τῶν πρεσβυτέρων, εἶτα διὰ τῶν φίλων ἐκώλυεν. ἔχοντες δὲ τοιαύτας διαφοράς, ὅμως ἔχουσι καὶ πολλὰς ὁμοιότητας. ἐκατόνταρχοι γὰρ ἄμφω, καὶ ἐν καπερναεὺς οἰκοῦντες, καὶ ἐπὶ παραλυτικῷ θλιβόμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν πίσιν μετὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἐπιδεικνύμενοι, καὶ τῶν ἴσων ἀξιούμενοι. Φησὶ δὲ ὁ⁶) χρυσόστομος, ὅτι ὁ αὐτός ἐστι, καὶ παρὰ τῷ ματθαίῳ καὶ παρὰ τῷ λουκᾷ. καὶ γὰρ ὁ μὲν λουκᾶς, ἀκριβείας ἐνεκεν, πάντα λεπτομερῶς ἀπήγγαλε, πλὴν τῆς τοῦ ἐκατοντάρ-

ter Centurionis praesentiam: Matthaeus vero breuitatis gratia, seniorum atque amicorum missiones praetermisit, quasi non necessarias. Solam autem Centurionis fidem, et laudem quam propter eam promeruit, et miraculum in paralytico factum aperte descripsit.

Oportet tamen eas quae videntur, ut dictum est, soluere diuersitates. *παῖς* (pro quo hic puerum habemus) dicitur non solum filius, sed et seruus: Habebat enim, inquit, *παῖδας καὶ παιδίσκας*, hoc est, seruos et ancillas. Quod autem Matthaeus dixit accessisse Centurionem ad Christum: Lucas vero misisse ad ipsum seniores, et postmodum amicos: oportet intelligere et hoc, et illud factum fuisse. Primum quidem misit seniores deprecantes ipsum ut veniret. Deinde sciens eum venire, et sese indignum iudicans eius susceptione, rursus amicos misit, prohibens ne veniret, ac significans quae dixit Lucas. Postmodum quum paralyticus vehementius dissolueretur doloribus: Etenim sic ut Lucas dixit, erat iam iamque moriturus, non ferens Centurio, cucurrit et ipse post amicos, sperans per seipsum obnixius se deprecaturum. Postquam autem amici nuntiauerant quae eis praeceperat, dum responderet Christus quae scripsit Lucas, statim superuenit Centurio, et priusquam amicis occurrisset, viso Christo, seruire accensus est, et rursus quasi ab exordio obsecrabat eum, dicens: *Domine, puer meus iacet in domo paralyticus*, etc. Deinde Christus volens amplius manifestari fidem eius, respondit: *Ego veniam et curabo eum*. Rursus subintulit Centurio: *Domine, non sum dignus*,

⁶) τὴν μὲν ἀποστολήν. B.

χου παρρησίας· ὁ δὲ ματθαῖος, συντομίας χάριν, τὰς μὲν ⁶⁾ ἀποστολὰς τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν φίλων παρέλιπεν, ὡς οὐκ ἀναγκαίαις, μόνην δὲ τὴν πίσιν τοῦ ἑκατοντάρχου, καὶ τὸν διὰ ταύτην ἔπαινον, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ παραλυτικῷ θαῦμα σαφῶς ἀνέγραψε.

Χρὴ δὲ διαλύσαι καὶ τὰς δοκούσας, ὡς εἴρηται, διαφοράς. παῖδα λέγομεν, ὃ μόνον τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸν δούλον. εἶχε γάρ, Φησι, παῖδας ⁷⁾ f) Gen. 30, 43. καὶ παιδίσκας, ἀντὶ δέλης καὶ δέλας. ἐπεὶ δὲ ματθαῖος μὲν λέγει, παραγενέσθαι τὸν ἑκατόνταρχον πρὸς τὸν χριστόν· πέμψαι δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ λικῆς πρεσβυτέρους, εἶτα φίλους· χρὴ νοεῖν, ὅτι καὶ τὸ το καὶ κείνο γέγονε. πρῶτον μὲν γὰρ ἔπεμψε τὸς πρεσβυτέρους, παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν· εἶτα μαθὼν, ὅτι ἐρχεται, καὶ ἑαυτὸν κρίνας ἀνάξιον τῆς ὑποδοχῆς αὐτοῦ, ἐπαπέστειλε τοὺς φίλους, καλύων αὐτὸν καὶ μηνύων, ὅσα Φησὶν ὁ λικῆς· ἔπειτα τῷ παραλυτικῷ σφοδρότερον καταταθέντος ταῖς ὀδύναϊς· καὶ γὰρ, ὡς ὁ λικῆς εἶπεν, ἔμελλε τελευτᾶν· μὴ φέρων ὁ ἑκατόνταρχος, ἔδραμε καὶ αὐτὸς ὀπίσω τῶν φίλων, ἐλπίζων δι' ἑαυτοῦ μᾶλλον ἰκετεῦσαι· ἐπεὶ δὲ οἱ τε φίλοι ἀπήγγειλαν, ὅσα παρεγγέλθησαν, ὃ, τε χριστὸς εἶπεν, ὅσα ὁ λικῆς ἔγραψεν· ἐπικατέλαβεν εὐθύς ὁ ἑκατόνταρχος, καὶ πρὸ τῷ ἐντυχεῖν τοῖς φίλοις, ἰδὼν τὸν χριστόν καὶ διαθερμανθεὶς, ἰκέτευσεν αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς, εἰπὼν, κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικός, καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα ὁ χριστὸς, θέλων ἐπιπλεῖον φανερῶσαι τὴν πίσιν αὐτοῦ, ἀπεκρίνατο, ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν· ἔπειτα πάλιν ὁ ἑκατόνταρχος, κύριε, ἐκ εἰμὶ ἰκανός, ἵνα με ὑπὸ τὴν

7) Λικῆς δὲ, addit. Mox δὲ et ὁ Λικῆς omittit. A.

gnus, *ut sub tectum meum intres*, et alia quae sequuntur, veluti Matthaeus conscripsit. Manifestum est ergo, quod ea quae contigerunt priusquam veniret Centurio, scripserit Lucas, et inde Matthaeus, quae sequuta sunt docuerit. Nam et in his, et in illis fides monstratur Centurionis, ac miraculi operatio a Iesu facta. Quod autem Lucas dixit, quod reuersi, qui missi fuerant, inuenerunt aegrotantem seruum sanitati restitutum: perpendere oportet, quod Centurio certus iam de salute illius, tardior ac securior reuertebatur: illi autem difficulter credentes, praecucurrerunt, scire cupientes an sanus esset.

Cap. VIII. De focru Petri.

Verf. 14. *Quumque venisset* — V. 15. *ei.*

Marcus autem et Lucas dixerunt etiam vnde illuc venerat, videlicet a Synagoga Iudaeorum, in qua sabbato docuerat. Addidit quoque Marcus, quod cum Iacobo et Ioanne venerit. Verisimile est enim Petrum, quum hoc didicisset, praecucurrisse. Praeterea Marcus et Lucas dicunt, quod discipuli rogauerunt illum pro ea, quae in lecto decumbebat. Matthaeus vero etiam hoc tacuit. Non est autem hoc dissonantiae signum, sed quod illi fecerunt, diligentiae fuit, quod autem hic, breuitatis. Ingressus est autem cibi sumendi causa, vocante iam hora. Illa vero quae in lecto decumbebat, surrexit et ministrabat ei.

Tu quoque mihi admirare, quantum sese dominus deiecerit. Non dedignatus est vilem piscatoris domum ingredi: hinc quidem et discipulum honorans, et simul docens nos, ne vanae gloriae

τὴν σέγγην εἰσέλθης, καὶ τὰ λοιπὰ, καθὼς ὁ ματθαῖος συνεγράψατο. δῆλον οὖν, ὅτι τὰ μὲν ἄχρι τῆς ἐλθεῖν τὸν ἑκατόνταρχον, εἶπεν ὁ λευκάς· τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἐδίδαξεν ὁ ματθαῖος, καὶ ἐν ἐκείνοις γὰρ, καὶ ἐν τέτοις ἢ τε πίσις τῆς ἑκατοντάρχου δέκνυται, καὶ ἡ θαυματουργία τῆς ἰησοῦ. ἐπεὶ δὲ ὁ λευκάς εἴρηκεν· ὅτι ὑποκρίψαντες οἱ πεμφθέντες, εὗρον τὸν ἀδενῆντα δῶλον ὑγιαίνοντα· χρηλογίσασθαι, ὅτι ὁ μὲν ἑκατόνταρχος ἤδη πληροφορίαν περὶ τῆς υἰαίας αὐτῆς λαβὼν, σχολαίότερον ἐβάδιζεν· ἐκεῖνοι δὲ δυσπιστοῦντες προέδραμον, γλιχόμενοι ραθεῖν, εἰ ὑγίανε.

Κεφ. Η. Περὶ τῆς πενθερᾶς πέτρης.

V. 14. Καὶ ἐλθὼν — V. 15. αὐτῶ.

Ὁ δὲ μάρκος ^{g)} καὶ ὁ ^{h)} λευκάς εἶπον, καὶ πόθεν ἦλθεν ἐκεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς συναγωγῆς τῶν ἰουδαίων, ἐν ἧς ἐδίδασκε, σαββάτῃ ὄντος. προσέθηκε δὲ ὁ μάρκος, ὅτι μετὰ ἰακώβου καὶ ἰωάννου ἦλθεν. εἰκὸς γάρ, τὸν πέτρην, μαρτυρῶντα τοῦτο, προδραμεῖν. καὶ μάρκος μὲν καὶ λευκάς φασὶν, ὅτι παρεκάλεσαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ περὶ τῆς κατακειμένης· ὁ ματθαῖος δὲ, καὶ τῆτο ἐσίγησεν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο διαφωνίας· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκείνων, ἀκριβείας· τὸ δὲ τούτου, συντομίας. εἰσῆλθε δὲ τροφοῦς μεταληψόμενος, ἤδη τοῦ καιροῦ καλοῦντος. ἐγερθεῖσα γὰρ ἡ κειμένη διηκόνει αὐτῶ.

g) Marc. 1, 29.

h) Luc. 4, 38.

Σὺ δὲ μοι θαύμασον τὴν συγκατάβασιν τῆς δεσπότῃς, πῶς ἐκ ἀπηξίωσεν εἰσελθεῖν εἰς φαύλην οἰκίαν ἀλιέως, ἅμα μὲν τιμῶν τὸν μαθητὴν, ἅμα δὲ διδάσκων ἡμᾶς, μὴ κενοδοξεῖν. αἰψάμενος δὲ

gloriae studeamus. Quum autem manu illam tetigisset, non solum febrem extinxit, verum etiam integram ei tradidit sanitatem. Surrexit enim, et continuo ministrabat. Atqui ablata etiam febre, laborantibus longo opus est tempore, ut priorem recipiant sanitatem. In mari quoque non solum tempestatem sedauit, sed etiam fluctuum commotionem cohibuit, quum tamen post tempestatem diutius maneat aquarum commotio. Ita enim nouit Christus, simul et quod aegritudine affectum est soluere, et in priorem statum reponere.

Cap. IX. De curatis a variis infirmitatibus.

Verf. 16. *Vespera — verbo.*

Vesperam finem diei nominauit, ideo Marcus et Lucas mentionem quoque fecerunt de occasu solis, manifestius demonstrantes tempus. Popularis enim turba expectato solis occasu propter sabbati obseruationem, morbis tunc laborantes adduxit: discipuli vero etiam ante solis occasum deprecati sunt eum pro salute febricitantis, ut qui primum viderant eum sine delectu sabbato curantem, ac didicerant iam ab illo, a quibus operibus abstinere iuberet lex, quae de sabbati quiete statuta erat, et qualia aggredi permitteret.

Obserua quoque quo pacto interdum quidem extenta manu curat, ut in focu Petri: interdum autem verbo loquens, ut in puero Centurionis, et in his daemoniacis: quandoque vtrunque faciens,

8) παραλαβῆν. A. 9) ὁψίας. A.

δὲ τῆς χειρὸς αὐτῆς, οὐ μόνον τὸν πυρετὸν ἔσβε-
σεν, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν εὐδύς ἀπέδωκεν αὐτῇ
τὴν υἰείαν. ἠγέρθη γάρ, καὶ αὐτίκα διηκόνει.
καίτοι μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πυρετοῦ, πολ-
λὲ δεῖ χρόνον τοῖς κάμνεσιν, ὥστε τὴν προτέραν
υἰείαν⁸⁾ ἐπαναλαβεῖν. καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης
δὲ, οὐ μόνον τὴν ζάλην ἔστησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν σά-
λον τῶν κυμάτων ἔπαυσε, καίτοι μετὰ τὴν ζά-
λην μένει μέχρι πολλοῦ τὰ ὕδατα σαλευόμενα.
ἔτω γὰρ οἶδεν ὁ χριστὸς ὁμοῦ καὶ τὸ ἐνοχλοῦν
δεινὸν λύειν, καὶ τὴν προτέραν ἀποδιδόνα κα-
τάσσειν.

Κεφ. Θ. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ
ποικίλων νόσων.

Verf. 16. Ὁψίας — λόγῳ.

Ὁψίαν,⁹⁾ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ὠνόμασε. διὸ
καὶ ὁ μάρκος καὶ ὁ λευκὸς προστεθείκασιν, ὅτι
ὅτε ἔδυ¹⁾ ὁ ἥλιος, φανερώτερον δηλώσαντες τὸν
καιρὸν· ὁ μὲν γὰρ δημόδης ὄχλος ἀναμείνας τὴν
δύσιν τῷ ἡλίῳ, διὰ τὴν τῷ σαββάτῳ παρατήρη-
σιν, ἔτω τοὺς πάσχοντας προσήγαγεν· οἱ δὲ μα-
θηταί, καὶ πρὸ τῆς τῷ ἡλίῳ δύσεως, παρεκάλε-
σαν αὐτὸν, ἰάσασθαι τὴν πυρέσσουσαν, αἷτε καὶ
πρότερον ἰδόντες αὐτὸν ἀπαρτηρήτως ἐν σαβ-
βάτῳ θεραπεύοντα, καὶ μεμαθηκότες ἤδη παρ'
αὐτοῦ, ποίων μὲν ἔργων ἀπέχεσθαι προσέταξεν ὁ
περὶ τῆς ἀργίας τῷ σαββάτῳ νόμος, πῶς δὲ
μετιέναι παρεχώρησε.

Παρατήρησεν δὲ, πῶς ποτὲ μὲν ἐκτείνων
τὴν χεῖρα θεραπεύει· ὡς ἐπὶ τῆς τῷ πέτρῳ πεν-
θεραῖς· ποτὲ δὲ λόγον λέγων· ὡς ἐπὶ τῷ παιδὸς
τῷ ἱκατοντάρχῃ, καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονιζομένων
τέτῳ·

1) Marc. 1, 32.
Luc. 4, 40.

faciens, ut in leproso. Ostendit enim se omnipotentem esse.

Verf. 16. *Et* — Verf. 17. *portavit.*

Per languores et morbos hic mihi intellige languorum ac morborum reatus. Quum enim languores ac multos patientes morbos curavit, in seipsum eorum reatum transtulit: dico sane labores et mortem: ideo etiam multos perpeffus labores tempore acerbae passionis mortuus est. Sed Matthaeus de corporalibus languoribus ac morbis metaphorico verbo loquitur: Isaias vero languores et morbos peccata appellavit: quae Christus sumere ac portare dicitur in modum victimae. Nam animal quod pro peccatis ad victimam producebatur, quodammodo peccata omnium in seipsum suscipiebat ac portabat, et populum quidem his liberabat, ipsum vero propter haec iugulabatur. Pulchre autem propheticum dictum transumpsit Evangelista. Plurimi siquidem languores ac morbi corporales a peccatis oriuntur, sicut in progressu docebimur: nihilque vetat haec quoque vocari peccata.

Verf. 18. *Quum autem vidisset* — *in*
ulteriorem ripam.

Iussit hoc discipulis. Simul quidem ne gloriae cupidus videretur, simul etiam: ut invidiae Iudaeorum mederetur. Praeterea instruens nos, ut admirationi haberi fugiamus.

τέτων ποτὲ δὲ καὶ ἀμφοτέρω παίων, ὡς ἐπὶ τῷ
λεπρῷ. δέκνυσσι γὰρ, ὅτι παντοῦναιμός ἐστι.

Verf. 16. Καὶ — Verf. 17. ἐβάπτισεν.

Ἀδελφείας καὶ νόσους νόει μοι νῦν, τὰς τῶν ἀδελ-
φειῶν καὶ νόσων ὀφειλάς. τῶν γὰρ ἀδελφειῶν καὶ
νόσων ἐλευθερώσεις τὸς πάσχοντας, ἐφ' ἑαυτὸν
μετέστησε τὸ χρέος αὐτῶν, λέγω δὴ, τὸς πόνους
καὶ τὸν θάνατον. διὸ καὶ, πολλὰς πόνους ὑποστάς
ἐν τῷ καιρῷ τῷ ἀχρεάντι πάθεις, ἀπέθανεν.
ἀλλὰ μαθητὰς μὲν, περὶ σωματικῶν ἀδελφειῶν
καὶ νόσων ἔπε, μεταλαβὼν τὸ ῥητόν· ἡσαίας
δὲ ἀδελφείας καὶ νόσους, τὰς ἀμαρτίας ὠνόμασεν,
αἷς ὁ χριστὸς λαβεῖν. καὶ βαπτίσαι λέγεται, δίκην
θύματος. τὸ γὰρ εἰς θυσίαν προσαγόμενον ζῶον
ὑπὲρ ἀμαρτιῶν τῷ λαῷ, τρόπον τινὰ τὰς ἀμαρ-
τίας πάντων εἰς ἑαυτὸν ἐλάμβανε καὶ ἐβάπτιζε.
καὶ τὸν μὲν λαὸν ἡλευθέρου τέτων, αὐτὸ δὲ διὰ
ταύταις ἐσφάζετο. καλῶς δὲ μετέλαβε τὸ προ-
φητικὸν ῥητόν ὁ εὐαγγελιστής. καὶ γὰρ αἱ πλείους
τῶν σωματικῶν ἀδελφειῶν καὶ νόσων ἐξ ἀμαρ-
τιῶν φύονται, καθὼς μαθησόμεθα προβαί-
νοντες. καὶ οὐδὲν κωλύει καλεῖν καὶ ταύτας
ἀμαρτίας.

Verf. 18. Ἰδὼν δὲ — εἰς τὸ πέρας.

Ἐκέλευσε τέτο τοῖς μαθηταῖς, ἅμα μὲν, ἵνα
μὴ δόξῃ φιλενδείκτης, ἅμα δὲ θεραπεύων τὸν
φθόνον τῶν ἰσθαίων, ἅμα δὲ καὶ ἡμᾶς παιδεύων,
φεύγειν τὸ ἀποβλέπεσθαι.

Cap. X. De eo cui non permisit vt fe-
sequeretur.

Verf. 19. *Et — ieris.*

Hic scriba quum pecuniae avidus esset, suspicabatur Iesum ex miraculis diuitias multas colligere, et sperabat, quod si in morem discipuli illum sequeretur, copiosas collecturus esset diuitias. Christus ergo cognito quid vellet, ad intentum eius respondet. Et vide quid dicat.

Verf. 20. *Et — reclinat.*

Et vulpibus, inquit, et volucris coeli sum pauperior: neque enim receptaculum habeo, nec quantum sufficiat ad caput tantum reclinandum. Tales autem esse volo et eos, qui me sequuntur. Itaque frustra suspicatus es, et in vanum sperasti. Et hoc pacto dupliciter illum iuuat: et manifestando quod animae illius arcana nosset: et illum non manifeste arguendo, sed ipsi soli reprehensionem aperiendo: vt et pudorem effugeret, et si vellet corrigeretur. Hoc autem dicendo, non vetuit se sequi, sed docuit, quod sequens non inuenturus esset lucrum quod quaerebat. Caeterum ille intelligens, quod cognitus esset, ac intento frustratus, siluit.

Quidam vero dicunt, quod praegnoscens eum Christus, non solum pecuniarum amoris seruitutem, sed aliis quoque affectibus, anagogice responderit: vulpes ac volucres appellans daemones propter dolum illorum, et quod seminibus ac fructibus virtutum infidientur, ac si diceret: Daemo-
nes

Κεφ. I. Περὶ τῆς μὴ ἐπιτρεπομένης
ἀκολουθεῖν.

Vers. 19. Καὶ — ἀπέρχη.

Οὗτος ὁ γραμματεὺς, Φιλάργυρος ὢν, ὑπό-
πτευσεν, ὅτι ἀπὸ τῶν θαυμάτων χρήματα πολ-
λὰ συλλέγει ὁ ἰησὺς, καὶ ἠλπίσεν, ὅτι, εἰάν ὡς
εἰς τῶν μαθητῶν ἀκολουθήσῃ αὐτῷ, συλλέξει
πλῆτον ἱκανόν. ὁ δὲ χρεῖς γνῆς, ὃ βέλεται,
πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀποκρίνεται, καὶ ὅρα,
τί φησί.

Vers. 20. Καὶ — κλίνη.

Καὶ τῶν ἀλωπέκων, φησί, καὶ τῶν ὀρνέων πε-
νέτερός εἰμι. ἐδὲ γὰρ ἔχω καταγώγιον, ἐδ' ἴσον
ἀνακλίνειν μόνον τὴν κεφαλὴν. τοιούτους δὲ βέλο-
μαι, καὶ τὲς ἐμὲς ἀκολουθεῖς εἶναι, καὶ λοι-
πὸν μάτην ὑπέλαβες, καὶ εἰς κενὸν ἠλπίσας.
ἔγω διπλῶς αὐτὸν ὠφέλησε, δηλώσας τε, ὅτι
οἶδε τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς αὐτῆς, καὶ οὐκ
ἐλέγξας φανερώς, ἀλλ' αὐτῷ μίαν τὴν ἐλεγχον
ἐμβαλὼν, ὥστε καὶ τὴν αἰσχύνην ἐκφυγεῖν, καὶ,
εἰ βέλαιτο, διεθωπῆναι. τὸτο δὲ εἰπὼν, ἐκ ἐκώ-
λυσεν αὐτὸν ἀκολουθεῖν, ἀλλ' ἐδίδαξεν, ὅτι ἀκο-
λουθῶν, ἔχῃ εὐρήσῃ κέρδος, οἷον ζητεῖ. λοιπὸν
οὖν ἐκεῖνος συνείς, ὅτι διεγνώσθη, καὶ ἀποτυχὼν
τῆς σκοποῦ, σεσίγηκε.

Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι προγινώσκων αὐτὸν ὁ
χρεῖς, ἔ' μόνον Φιλαργυρίᾳ δεδωλωμένον, ἀλ-
λὰ καὶ ἑτέροις πάθεσιν, ἀναγωγικῶς ἀπεκρίνα-
το, ἀλώπεκας καὶ πετεινά, τὲς δαίμνας ἰνο-
μάσας, διὰ τε τὸ διλερὲν αὐτῶν, καὶ δι' τὸ ἐπι-
βελύκειν τοῖς σπέρμασι καὶ καρπῶσι τῆς ἀρετῆς.
ὥσαντι

nes quidem foueas ac nidos in te habent: ego autem neque breuissimam requiem apud animam tuam inuenio. Foueae vero ac nidi daemonum, affectiones sunt, in quibus occultantur ac requiescunt. Filium autem hominis seipsum vocat, confirmans quod vere et non phantastice sit incarnatus, ut quidam suspicabantur: hominem dicens nunc matrem suam. Nam *ἡ μήτηρ*, id est homo, vocatur non tantum vir, sed et mulier.

Verf. 21. *Alius — patrem meum.*

Quis certe fuerit hic discipulus, non significauit Euangelista: verum quisquis fuerit, probissimus erat. Vide enim quod in re etiam quae iusta ac necessaria videbatur, postulat ut sibi liceat: nolens sua ipsius autoritate abscedere. Dicit autem: Prius, manifestans quod postmodum quouis sequeretur.

Verf. 22. *Iesus autem — mortuos
sequens.*

Prohibuit eum: non vetans honorare parentes, sed docens oportere eum, qui coelestia appetit, non conuerti ad terrena: neque viuidis relictis, ad mortifera recurrere, aut supra Deum honorare parentes. Sciebat enim quod alii illum essent sequebantur: nec aequum erat, ut ab his quae magis necessaria erant, recederet. Opinor autem eum qui mortuus erat infidelem fuisse: ideoque dixisse Christum: *Dimitte mortuos*, hoc est, recede ab his,

*) Hic addit Hentenius ex margine sui Codicis haec: Volebat autem, ut postposita huiusmodi spe, sequeretur. At ille simul ut audiuit, tanquam pecuniae

ώσανεῖ λέγων, ὅτι οἱ μὲν δαίμονες ἔχουσιν ἐν σοὶ
 Φωλεὺς καὶ κατασκευάσεις· ἐγὼ δὲ οὐδὲ βρα-
 χεῖαν ἀνάπαυσιν εὐρίσκω παρὰ τῇ σῇ ψυχῇ.
 Φωλεοὶ δὲ καὶ κατασκευάσεις τῶν δαιμόνων, τὰ
 πάθη, οἷς ἐγκρύπτονται καὶ ἐναναπαύονται· υἱὸν
 δὲ ἀνθρώπου καλεῖ ἑαυτὸν, βεβαιῶν, ὅτι κατὰ
 ἀλήθειαν σεσάρκωται, καὶ ἐκ κατὰ Φαντασίαν,
 ὡς τινες ὑπελάμβανον. ἀνθρώπον δὲ νῦν λέγει,
 τὴν μητέρα αὐτῆ. ἀνθρώπος γὰρ λέγεται, οὐχ
 ὁ ἀνὴρ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή.¹⁾

Verf. 21. Ἔτερος — πατέρα μβ.

Τίς μὲν ἦν οὗτος ὁ μαθητὴς, ἐκ ἐδήλωται ὁ εὐ-
 αγγελιστής. ὅσις δὲ καὶ ἦν, εὐγνωμοσύνης ἦν.
 ὅρα γάρ, ὅτι, καίτοι τῷ πράγματι δικαίως καὶ
 ἀναγκαίως δοκῶντος, ὅμως αἰτεῖ περὶ τήτε, μὴ
 δελήτας ἀπελθεῖν ἀφ' ἑαυτῆ. τὸ δὲ πρῶτον
 εἶπε, δηλῶν, ὅτι ἔπειτα ἀκολουθήσει πανταχῶ.

Verf. 22. Ὁ δὲ ἰησοῦς — τοὺς ἑαυτῶν
 νεκρούς.

Ἐκάλυπτεν αὐτὸν, ἐκάλυπον τὸ τιμᾶν τὰς γονεῖς,
 ἀλλὰ διδάσκων, ὅτι χρὴ τὸν ἐφιέμενον τῶν ἐρα-
 νίων, μὴ ὑποσρέφειν εἰς τὰ γήινα, μηδ' ἀπολιμ-
 πάνειν μὲν τὰ ζωικά, παλινδρομεῖν δὲ εἰς τὰ ιε-
 κρωτικά, μηδὲ δεῖν προτιμᾶν γονεῖς. ἐγνώσκει
 γάρ, ὅτι θαύψασι τήτερον ἄλλοι, καὶ ἐκ εἰκός,
 τῶτον ἀπολαύειν τῶν ἀναγκαιοτήτων. ὁμαί
 δὲ, ὅτι καὶ ἄπιστος ἦν ὁ τελευταίος. διὸ καὶ
 εἶπεν, ἄφες τὰς νεκρὰς, ταῖς, παραχώρησον
 X 3 τοῖς

cuniae amator abscellit. His familia habet Theo-
 phylact. p. 44. D. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὡς ἐν πίσει
 αὐτὸν μεταβληθέντα ἀκολουθεῖν· ὁ δὲ ἀναχωρεῖ.

his, qui in fide mortui sunt, ut *sepeliant mortuos*, qui ipsos contingunt: Nam hic mortuus, non est tuus mortuus: Neque enim fidei pars est cum infidei. Tu vero si admiraris quo modo non sua sponte abierit, se petit, ut sibi liceret: admirare etiam quo modo prohibitus manserit. Quod si illum neque ad modicum dimisit Christus ut a sua doctrina discederet, qua poena digni erimus, qui omni tempore a praeceptis eius discedimus?

Cap. XI. De increpatione aquarum.

Verf. 23. *Quumque ascendisset — discipuli sui.*

Turbas quidem propter causas praedictas dimisit, discipulos autem suos assumpsit, propter miraculum quod in mari facturus erat. Quum enim turbis beneficia contulisset, sanando languores ac morbos eorum: videbantur discipuli nullo affecti beneficio. Et in hos itaque suam exercet munificentiam: ac postquam eos permisit in demersionis periculum incidere, demum mirabiliter eripit.

Verf. 24. *Et — fluctibus.*

Hic quidem, motum dixit. Marcus autem et Lucas, procellam dixerunt. Maris enim tempestas, et motus, et procella dicta est, eo quod aquas commoueat ac conturbet. Rursum Matthaeus et Marcus in mari nauem periclitatam esse dicunt: Lucas vero in stagno. Neque est contradictio: nam et hic, et illi Tiberiadem significant, quae

τοῖς νεκρομένοις εἰς πίσιν, θάψαι τὰς προσήκον-
 τας αὐτοῖς νεκροῖς. ὁ γὰρ νεκρὸς ἔτος, ἐκ ἑστὶ σὸς νε-
 κρὸς, διότι ἐκ ἑστὶ μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστῃ. σὺ δὲ,
 εἰ θαυμάζεις, πῶς ἐκ αὐθαιρέτως ἀπῆλθεν, ἀλλ'
 ἡγήσατο, θαύμασον, καὶ πῶς κωλυθεὶς ἔμεινεν.
 εἰ δ' ἐκείνον οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἀφῆκεν ὁ χριστὸς ἀπο-
 λειφθῆναι τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, τίνας ἂν εἴμεν
 ἡμεῖς ἄξιοι, τὸν ἅπαντα χρόνον ἀφιστάμενοι τῶν
 ἐντολῶν αὐτοῦ;

Κεφ. ΙΑ. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων.

Verf. 23. Καὶ ἐμβάντι — οἱ μαθηταὶ
 αὐτοῦ.

Τοὺς μὲν ὄχλους παρήκε, διὰ τὰς προρρηθείσας
 αἰτίας· τὰς δὲ μαθητάς παρέλαβε, διὰ τὸ μέλ-
 λον ἐν τῇ θαλάσῃ γενέσθαι θαῦμα. ἐπεὶ γὰρ
 τῶν ὄχλων ἐνεργετημένων, ἐν τῷ θεραπεύεσθαι
 τὰς ἀδυνείας καὶ νόσους αὐτῶν, οἱ μαθηταὶ ἐδό-
 κην μένειν ἀνευεργέτητοι, λοιπὸν ἐνεργετῆ καὶ
 τέττες, καὶ παραχωρήσας ἐμπεσεῖν αὐτὸς εἰς
 κίνδυνον καταποντισμῆς, παραδόξως ῥύεσθαι.

Verf. 24. Καὶ — κυμάτων.

Οὗτος μὲν σεισμόν εἶπε, μάρκος ^{k)} δὲ καὶ λου- ^{k) Marc. 4, 37.}
 κᾶς, λαίλαπα ἀνέμῃ φασίν. ἔστι δὲ ταυτὸν. καὶ ^{Luc. 8, 23.}
 σεισμός γὰρ καὶ λαίλαψ, ὁ κλύδων ἐκλήθη.
 διὰ τὸ σείειν καὶ συστρέφειν καὶ ἀναμοχλεύειν τὰ
 ὕδατα. καὶ αὖτις ματθαῖος μὲν καὶ μάρκος ἐν
 θαλάσῃ κλυδωνιθῆναι τὸ πλοῖον λέγουσιν, λου-
 κᾶς δὲ ἐν λίμνῃ. καὶ ἐκ ἐναντιωφώνουσιν. τὴν τιβε-
 ριάδα γὰρ καὶ ἔτσι καὶ ἐκεῖνος δηλοῖσιν, ἥτις φύσει
 μέν

quae natura quidem stagnum est: Situ vero mare, propter magnitudinem. Vnde et eam quandoque stagnum, interdum autem mare nominant. Facta est, inquit, tempestas, ut videlicet fastus comprimeretur discipulorum: imaginabantur enim magna de seipsis, vipote qui caeteris dimissis, soli ipsi cum praecceptore ingressi essent: et ut quasi orbis athletae, periculo exercitarentur ad timores, et tanquam mundi gubernatores ad procellas tentationum.

Vers. 24. *Ipse vero dormiebat.*

Marcus etiam locum designat in quo dormiebat. Dixit enim quod erat in puppi super cervical dormiens. Erat autem cervical illud ligneum, in puppi fabricatum. Dormiebat vero dispensatorie, ut vehementer timerent. Nam si vigilasset, aut nullo modo timuissent, aut parum territi fuissent. Oportebat autem eos magnum timoris sensum concipere, ut etiam ad magnum potentiae illius sensum peruenirent, et maiorem de eo fidem conciperent.

Vers. 25. *Et — perimus?*

Marcus vero dicit: *Praecceptor, non est tibi curae quod perimus?* Lucas autem: *Praecceptor, praecceptor perimus.* Quidam nempe hoc, quidam illud dicebant: et alii vnum, alii aliud: aut etiam omnes omnia.

V. 26. *Et ait — modicae fidei homines?*

Timorem primum animae eorum soluit: ostendens quod animae imbecillitas timorem causare consue-

μὲν ἐστὶ λίμνη, θέσει δὲ θάλασσα, διὰ τὸ μέγεθος. ὅθεν καὶ ποτὲ μὲν λίμνην, ποτὲ δ' ἰθάλασσαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν. ἐγένετο δὲ ὁ κλύδων, ἵνα τε συσταλῇ τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν· ἐφ' αὐτῇ γὰρ μεγάλα περὶ ἑαυτῶν, οἷα τῶν μὲν ἄλλων ἀπ' αὐτοῦ ἐλθόντων, αὐτῶν δὲ μόνων συνεσπλύνοντων τῷ διδασκαλῷ· καὶ ἵνα γυμνασθῶσιν εἰς φόβου κινδύνων, ὡς ἀθληταὶ τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς χειμῶνας πειρασμῶν, ὡς κυβερνήται τῆς ἐκουμένης.

Verf. 24. Αὐτὸς δὲ ἐκάθευδεν.

Ὁ δὲ μάρκος ἐδήλωσε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἀφύπνωσεν. εἶπε γάρ, ὅτι καὶ ἦν ἡ αὐτὸς ἐπὶ τῇ 1) Marc. 4, 38. πρύμνῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων. ξύλινον δὲ τῆτο ἦν, ἐπὶ τῆς πρύμνης κατεσκευασμένον. ἐκάθευδε δὲ κατ' οἰκονομίαν, ἵνα σφόδρα δειλιάσῃ. εἰ γὰρ ἦν ἐγρηγορᾶς, ἢ ἐκ ἂν ἐδειλιάσαιν, ἢ ὀλίγον ἂν ἐφοβήθησιν. ἔδει δὲ αὐτὸς πολλὴν αἰδέσθην τοῦ φόβου λαβεῖν, ἵνα καὶ εἰς πολλὴν αἰδέσθην τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἔλθῃ, καὶ λάβῃσι πίσιν εἰς αὐτὸν πλείονα.

Verf. 25. Καὶ — ἀπολλύμεθα.

Ὁ δὲ 2) μάρκος, διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι, ὅτι 2) Marc. 4, 38. ἀπολλύμεθα. ὁ δὲ λεγὼν, 3) ἐπιστάτα, ἐπιστά- 3) Luc. 8, 24. τα, ἀπολλύμεθα. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τῆτο ἔλεγον, οἱ δὲ ἐκεῖνο, καὶ ἄλλοι τὸ ἄλλο, ἢ καὶ πάντα πάντες.

Verf. 26. Καὶ λέγει — ὀλιγόπιστοι;

Πρῶτον λύει τὴν δειλίαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, δεικνύς, ὅτι τὸν φόβον ἢ τῆς ψυχῆς ἀφένεια ποιεῖν

confueuerit. Modicam autem eorum fidem improperauit, nempe imperfectam fiduciam in eum habitam. Sperabant enim quod eos seruare posset, sed vigilans: non autem dormiens: Ideo quoque excitant illum.

Verf. 26. *Tunc — magna.*

Ἐπετίμησε increpauit, hoc est, imperauit. Dicit enim Marcus, quod etiam dixerit mari: *Tasse, obmutesce.*

Verf. 27. *Homines autem — ei?*

Lucas autem discipulos hoc dixisse ait: Matthaeus vero homines turbas vocat, sicut ait Chrysostomus. Siquidem verisimile est, et ipsas audito a discipulis hoc miraculo, similiter admiratas esse, et pariter haec dixisse. Quod si discipuli propter imperfectam fidem suam, quasi hominem adhuc illum admirabantur, multo magis turbae. Nam uti nauigio ad transfretationem, ac dormire, hominem hunc praedicabant: obedientia autem ventorum ac maris, nouam quandam eius naturam testabatur. Ideo etiam conturbati dicebant: *Qualis est hic?* Magis autem in admirationem duxit hoc miraculum, quam praecedentia: quia nullus vnquam tale quippiam operatus est. Neque enim virgam extentit, ut Moses: neque se aquis admo- uuit, ut alii: sed cum autoritate praecepit, ut dominus seruis, et ut creator creaturis.

2) Ita quoque Hentenius. Arbitror tamen, ita legendum esse: *ὁ δὲ ματθαῖος, τὰς ἀνθρώπους. ἀνθρώπους νῦν κ. τ. λ.*

εἰώθεν· ὀλιγοπιστίαν δὲ τέτοις ἀνείδισεν, ὡς αὐτε-
λῇ πείν εἰς αὐτὸν κεκτημένοις. ἤλπιζον γάρ, ὅτι
δύναται μὲν σῶζεν, ἀλλ' ἐγρηγόρως, ἔ μὲν δὴ καὶ
καθεύδον. διὸ καὶ ἐγείρουν αὐτόν.

Verf. 26. Τότε — μεγάλη.

Ἐπετίμησεν, ἀντὶ τῆς ἐπέταξε. Φησὶ γὰρ ὁ μάρ-
κος, ὅτι καὶ ὁ εἶπε τῇ θαλάσῃ, σιώπα, πε- ο) Marc. 4, 39.
φίμωτο.

Verf. 27. Οἱ δὲ ἄνθρωποι — αὐτῶ;

Ὁ μὲν λυκάς, τὸς^{p)} μαθητὰς εἰπεῖν τῆτό, Φη- p) Luc. 8, 25.
σιν· ὁ δὲ ματθαῖος²⁾ ἀνθρώπους νῦν, τὸς ὄχλους³⁾
λέγει, καθὼς φησιν⁴⁾ ὁ χρυσόφομος. καὶ γὰρ
εἰκός, καὶ τῆς, μαθόντας τῆτι τὸ θαῦμα παρὰ
τῶν μαθητῶν, ὁμοίως θαυμάσαι, καὶ ὁμοίως εἰπεῖν.
εἰ δ' οἱ μαθηταί, διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς πίστεως αὐτῶν,
ὡς ἄνθρωπον ἐτι τῆτον ἐθαύμαζον, πολλῶ μάλ-
λον οἱ ὄχλοι. τὸ μὲν γὰρ κεχερηθαι πλοῖον πρὸς
περαιώσιν, καὶ ὑπνῶν, ἄνθρωπον αὐτὸν ἐκήρυτ-
τεν· ἡ δὲ τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θαλάσσης ὑπακοή,
ξένην τινὰ φύσιν τέτῳ προσεμαρτύρει. διὸ καὶ
ἐξαπορῶμενοι ἔλεγον, ὁποῖος ἐστὶν οὗτος; πλεῖστοι
δὲ τῶν προλαβόντων θαυμαμάτων τὸ παρὸν ἐθαύ-
μασαν, διότι οὐδεὶς ποτε τοιῶτον ἐργάσατο. ἔτε
γὰρ ἐξέτεινε ῥάβδον, ὡς μωϋσῆς, ἔτε προσηνέ-
χθη τοῖς ὕδασι, ὡς ἕτεροι, ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν
ἐπέταξεν, ὡς δεσπότης δούλοισι, καὶ ὡς δημιουργὸς
κτίσμασι.

3) Forte λέγων.

4) Tom. VII. p. 334. E.

Cap. XII. De duobus daemoniacis.

Verf. 28. *Quumque venisset —
daemoniaci.*

Euangelia secundum Marcum et secundum Lucam Gadarenorum scribunt. Verum stagno Tiberiadi adiacet ciuitas Gergesa, et non Gadara. Quidam autem dicunt binominem esse illam ciuitatem, et hoc, et illo vocari nomine. Praeterea Matthaeus duos habet daemoniacos, Marcus autem et Lucas vnius tantum meminerunt, utpote notioris, qui legio dicebatur, de quo formidanda multa dicunt, cui etiam alter subseruire dicebatur: propter quod etiam illi eum praeteriere. Matthaeus vero etiam hunc scripsit tanquam pariter daemoniacum.

† Imo emendatiora exemplaria habent Gergesenorum, non Gerasenorum, neque Gadarenorum etiam apud Marcum. Gadaria enim ciuitas est apud Iudaeos, cui praeceps adiacet stagnum et nullo modo mare. Item Gergesa ciuitas est Arabiae, non habens mare aut stagnum propinquum: neque autem adeo manifestum mendacium dixissent etiam oscitantes Euangelistae, viri adeo studiosi in cognoscendis locis, quae circa Iudaeam erant.

- 5) Hoc scholium in margine sui Codicis reperit Hentenius. Edideram hoc ex Codicibus Mosquentibus in Catena ad Marci cap. 5. v. 1. Vol. I. p. 82. edit. Mosq. 1775. 8. Ex Codicibus Vindobonensibus laudat Alter in Edit. N. Test. T. I. pag. 489. Habet etiam Poslinus in Catena ad Marc. p. 100. Constatum autem est ex Origene T. IV. pag. 140. 141. qui audacter, hoc est, Patristice hunc locum corrumpit. Callide hic expediuit se Chrysostomus

Κεφ. ΙΒ. Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων.

Vers. 28. Καὶ ἐλθόντι — δαιμονιζόμενοι.

Τὸ δὲ κατὰ μάρκον ^{η)} εὐαγγέλιον, ἔτι δὲ καὶ τὸ ^{η) Marc. 5, 2. Luc. 8, 26.} κατὰ λευκῶν, τῶν γαδαρηνῶν γράφουσιν. ἀλλὰ τῇ τιβεριϊαδὶ λίμνῃ ἢ πόλιν γέρεσσα παρ᾿αίκεται, καὶ ἡ τὰ γάδαρα. τινὲς δὲ φασιν, διάνυμον εἶναι τὴν τοιαύτην πόλιν, καὶ καλεῖσθαι τοῦτο καὶ κῆρο. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν δύο δαιμονιζόμενους φησὶ, μάρκος δὲ καὶ λευκᾶς ἑνὸς ἐμνημόνευσαν, τῷ μᾶλλον ἐπισημοτέρῃ, τοῦ λεγομένου λεγεῶνος, περὶ ὃ φοβερά πολλά λεγουσιν, ὃ καὶ ὑπηρετῶν ὁ ἑταρὸς ἐδόκει. καὶ οἱ μὲν διὰ τοῦτο παρηκαν αὐτόν, ὃ δὲ ματθαῖος ἀνέγραψε καὶ τοῦτον, ὡς συνδαιμονιζόμενον.

†† Οὔτε ⁵⁾ γαδαρηνῶν, ἔτε γερασηνῶν, τὰ ἀκριβῆ ἔχει τῶν ἀντιγράφων, ἀλλὰ γερεσηνῶν. γάδαρα γὰρ πόλις ἐστὶ τῆς ἰουδαίας. λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη, ἢ θάλασσα. ἐδαμῶς ἐστὶν ἐν αὐτῇ. καὶ γέρεσσα δὲ, τῆς ἀραβίας ἐστὶ πόλις, ἔτε θάλασσαν, οὔτε λίμνην πλησίον αὐτῆς ἔχουσα. καὶ ἐκ αὐτῶν προφανὲς ψεῦδος καὶ εὐέλεγκτον οἱ εὐαγγελισταὶ εἰρήκασαν, ἄνδρες ἀκριβῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τῆς ἰουδαίας. γέρεσσα τοίνυν ἐστὶν,

ex laqueis Origenis. Post versum enim 27. statim ita tranſit ad vers. 29. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέβη τῆς θαλάττης, διατέχεται θαῦμα ἕτερον φοβερώτερον. δαιμονιζόμενοι γὰρ, καθάπερ ὁρατέται τουηροί. δεσπόσαν ἰδόντες, ἔλεγον· τί ἡμῶν καὶ σοὶ κ. τ. λ. Vide Tom. VII. p. 335. C. Ex Chrysostomo ergo, qui data opera fumum fecit, de loco, ubi haec acciderunt, nihil discas. Discas autem, unde sit Chrysostomus. Scilicet ἀλωπεκῆθεν.

erant. Gergesa igitur vnde dicti Gergeseni, vetus est ciuitas iuxta eam quae nunc Tiberias appellatur, et in decliu loco stagnum habet adiacens: in quod demonstratur porcos a daemonibus esse deiectos. Poteris autem interpretari habitaculum egredientium, vt prophetice fortasse ab euentu nomen acceperit.

Verf. 28. *Ex — exeuntes.*

In sepulchris libenter morantur daemones, prauam opinionem hominibus immittere volentes, quod mortuorum animae daemones fiant, sed circa propriorum corporum monumenta remaneant, imo quibusdam adhaereant. Sed nequaquam id orthodoxo persuadebunt. Si enim hoc verum esset, nullo modo cruciatus diues orasset Abraham, vt Lazarum mitteret in mundum, quo fratribus suis significaret, quae circa se gerebantur, sed ipse per seipsum hoc eis indicasset.

Verf. 28. *Saeui* — Verf. 29. *Dei?*

Quia et discipuli et turbae hominem ipsum dicebant: veniunt nunc daemones diuinitatem illius praedicantes: Occurrente enim illis diuino radio, statim eum cognouerunt: et non ferentes virtutem impetus, inuisibiliter eos inflammantem, clamauerunt dicentes: Quid nobis et tibi, hoc est, quae est nostra potentia, si ad tuam conferatur? tu enim ignis es intolerabilis, nos autem foenum quod facile accenditur.

Verf. 29.

ἔστιν, ἀφ' ἧς γεργεσαῖοι, πόλις ἀρχαία περὶ τὴν
 νῦν καλεσμένην τιβεριάδος λίμνην, περὶ ἣν κρημνὸς
 παρὰκείμενος τῇ λίμνῃ, ἀφ' οὗ δέικνυται τὰς
 χοίρας ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβεβληθῆναι. ἐρμηνέ-
 υεται δὲ ἡ γέργεσα, παροιμία ἐμβεβληκόντων,
 ἐπώνυμος ἔσα τάχα πρεσβητικῶς, ἔπερὶ τὸν σω-
 τῆρα πεποιήκασι, παρακαλέσαντες αὐτὸν μετα-
 βῆναι ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν οἱ τῶν χοίρων δεσπότηαι.

Verf. 28. Ἐκ — ἐξερχόμενοι.

Τοῖς τάφοις οἱ δαίμονες ἐμφιλοχωρεῖσιν, ὀλέ-
 θριον δόγμα τοῖς ἀνθρώποις ἐνθεῖναι θέλοντες, ὥς
 ἄρα τῶν τελευτῶντων αἱ ψυχαί, γινόμεναι δαί-
 μονες, παραμένοντι τοῖς μνήμασι τῶν ἰδίων σωμα-
 των, καὶ κολλῶντάς τιςιν. ἀλλ' ἐκ αὐτῶν ποτε πεί-
 σωσι τὸν ὀρθόδοξον. εἰ γὰρ τῷτο ἦν ἀληθές, οὐκ
 ἂν βασανιζόμενος ὁ πλέσιος ἐδεῖτο τῷ ἀβραάμ,
 ἀποσείλαι τὸν λάζαρον εἰς τὸν κόσμον, καὶ μηνύ-
 σαι τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῷ τὰ κατ' αὐτόν, ἀλλ' αὐ-
 τὸς δι' ἑαυτῷ ἐμήνυσεν αὐτῶν αὐτοῖς.

Verf. 28. Χαλεποὶ — V. 29. Θεῷ;

Ἐπειδὴ καὶ οἱ μαθηταί, καὶ οἱ ὄχλοι ἀνθρώπων
 αὐτὸν ἔλεγον, ἔρχοντα λοιπὸν οἱ δαίμονες, ἀνα-
 κηρύττοντες τὴν αὐτῷ θεότητα. προσβαλέσης
 γὰρ αὐτοῖς τῆς θεϊκῆς ἀκτίνος, εὐδοκῶς ἐπέγνωσαν
 αὐτόν. καὶ μὴ φέροντες τὴν ἀσρατίως φλογίζεσθαι
 αὐτοὺς δύναμιν τῆς προσβολῆς, ἐκραζαν λέγον-
 τες, τί ἡμῖν καὶ σοί, τῷ τῷ, τίς ἡ ἡμετέρα δύ-
 ναμις πρὸς τὴν σὴν; σὺ μὲν γὰρ πῦρ ἀσεκτον,
 ἡμῖν δὲ χόρτος, εὐέμπεητος.

Verf. 29.

Verf. 29. *Venisti — nos?*

Quia deprehenderat eos creaturam suam omnino tyrannice vexantes ac perdentes, peccatum quidem negare non possunt: quandam autem causae suae defensionem praetexunt, quod non nunc poenas dare debeant, sed tempore vniuersalis iudicii, et grauitur cruciati dicunt: Venisti huc, id est, in terram, ut affligas nos ante definitum tempus? Audierant siquidem a prophetis, quod Christus post mundi consummationem descensurus esset in terram, ac iudicaturus mundum, et afflictorum daemones.

Verf. 30. *Erat — V. 31. porcorum.*

Quando quidem iam hominibus nocere non possunt, ad irrationalia quae illi possident conuertuntur: ut ostendatur furor, quem aduersus nos gerunt. Nec solum hoc, verum etiam aliud admodum malum machinantur. Student enim porcos occidere, ut horum damno contristati domini gregis, Iesum non suscipiant, et ita, Euangelii praedicatione non suscepta, maximo afficiantur damno. Etenim neque electi cessant nocere. Quid ergo Christus?

Verf. 32. *Et — in aquis.*

Vides malitiam illorum? Quum non ignoraret quid tentarent, permittit tamen, non ut illis complaceat, sed dispensatorie alia intendens. Primum

ut

6) Intell. τὸν ἀνθρώπου.

7) τῶν χοίρων. B. Hentenii interpretatio videtur etiam postulare ἀνθρώπων. τὰ τῶν ἀνθρώπων, intell.

Vers. 29. Ἦλθες — ἡμᾶς.

Ἐπαυὴ κατέλαβεν αὐτοὺς, τὸ πλάσμα τὸ ὅ) εαυτῷ παντὶ τρέφῃ τυραννῶντας καὶ διαφθείροντας, κρείσσασθαι μὲν τὴν ἀμαρτίαν ἐδύνανται, προβάλλονται δὲ τινα δικαιολογίαν, ὅτι οὐ νῦν ὁφείλεται δεῖναι δίκην, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς παγκοσμίας κρίσεως, καὶ δεινοπαθῆντες λέγουσιν· ἦλθες ὡς, τρεῖς, ἐπὶ τὴν γῆν, βασανίσαι ἡμᾶς πρὸ τοῦ ὀρίσμεναι καιρῷ. καὶ γὰρ ἡκουον παρὰ τῶν προφητῶν, ὅτι ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν τῷ κόσμῳ συντέλειαν μέλλει κατελθεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ κρίναι τὸν κόσμον, καὶ βασανίσαι τὰς δαίμονας.

Vers. 30. Ἦν δὲ — V. 31. χοίρων.

Μηκέτι δυνάμενοι βλάπτειν τὰς ἀνθρώπους, ἐπὶ τὰ τῶν ἱ) ἀνθρώπων ἐτράπησαν, πρὸς ἐνδειξιν, ἧς ἔχουσι κατ' ἡμῶν μανίας. καὶ ἐν τῷτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτερόν τι μηχανῶνται, σφόδρα πονηρόν. μελετῶσι γὰρ ἀνελεῖν τὰς χοίρας, ἵνα τῇ ζημίᾳ τέτων λυπηθέντες εἰ τῆς ἀγέλης κύριοι, μὴ παρὰδέξωνται τὸν ἱστῆν, καὶ ζημιωθῶσι μάλιστα, μὴ δεξάμενοι τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου. καὶ γὰρ ἐδ' ἀπελαυνόμενοι πάυνονται τῷ βλάπτειν. τί ἐν ὁ Χριστός;

Vers. 32. Καὶ — ἐν τοῖς ὕδασι.

Εἰδὼς τὴν πανουργίαν αὐτῶν, καὶ μὴ ἀγνοῶν, ὁ μελετῶσιν, ὅπως ἐπιτρέπει, ἐν χαριζόμενος ἐκείνοις, ἀλλ' οἰκονομῶν ἕτερα. ἐν μὲν, ἵνα διδάξῃ
τὰς

intell. χρήματα καὶ κτήματα. Hoc loco, τὰς χοίρας. Vicina vocabula, κατ' ἡμῶν, defendunt etiam hanc lectionem.

ut discant hi qui liberantur quot et quales habuerint inhabitatores. Deinde ut sciant omnes quod neque in porcos immigrare possent, nisi illis ipse permitteret. Tertium quod atrociora in illis exercerent quam in porcis, nisi etiam in eo quod tyrannice agunt, a Deo impedirentur, non permisseti facere quae volunt. Cuilibet enim manifestum est quod homines magis, quam irrationalia oderunt: quam etiam irrationalia propter homines perdere studeant: et per illorum perditionem, his inferre tristitiam. Quarto ut mors porcorum omnibus confirmaret exille daemones.

Et vide sapientissimam saluatoris cogitationem oppositam. Nam nocere volentes, magis ipsi nocumentum acceperunt. Siquidem Christi potentia apparuit, et illorum imbecillitas ac malitia deprehensa est. Per praeceptum autem ferebatur grex in mare, hoc est, praecipitanter et facto impetu. Marcus vero numerum etiam porcorum scripsit, quod erant fere bis mille. Tu quoque mihi per anagogen intellige, quod daemones eiciuntur ab hominibus, quibus sermone succurritur. Ingrediuntur autem porcos, eos videlicet qui irrationabiliter conuersantur, et in coeno voluptatum volutantur, ac illos in perditionem praecipitant.

Verf. 33. *Qui — omnia.*

Fugerunt timentes, ne se pariter occiderent daemones, qui suos peremerant porcos. Renuntiaverunt autem omnia quae a daemonibus et a Christo dicta fuerant: ac de perditione porcorum.

τὸς ἀπαλλαγέντας, ὅσους καὶ αἶες ἔχον ἐνοίκους· ἕτερον δὲ, ἵνα μάθωσι πάντες, ὅτι ἔδδ' χοίροις ἐπιπηδῆσαι δύνανται, εἰ μὴ παραχωρήσῃ τέτοις αὐτός· τρίτον, ὅτι χαλεπώτερα τῶν χοίρων ἐκείνοις ἂν ἐργάσαντο πάντως, εἰ μὴ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τυφαινεῖν ἀνεχαιτίζοντο παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἔσυνεχωρῶντο ποιεῖν, ὅσα βέλονται. παντὶ γὰρ δῆλον, ὅτι τὸς ἀνθρώπους πλεῖον μισῶσι τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ καὶ τὰ ἀλόγα διὰ τοὺς ἀνθρώπους φθείρῃσι, σπεύδοντες καὶ διὰ τῆς τέτων ἀπωλείας λυπεῖν αὐτούς· τέταρτον, ἵνα ὁ θάνατος τῶν χοίρων βεβαιώσῃ πάντας, ὅτι ἐξῆλθον οἱ δαίμονες.

Καὶ ὅρα πάνσοφον ἀντιμηχάνημα τῷ σωτήριος. μελετήσαντες γὰρ βλάβῃ, πλεῖον ἐβλάβησαν καὶ τὴν ἀντίαν, ἔβέβησαν, γέγονεν. ἐξέλαμψε μὲν γὰρ ἡ τῷ χειρὶ δύναμις· ἡλέγχθη δὲ τέτων ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ πονηρία. κατὰ τῷ κρημνῷ δὲ ὤρμησεν ἡ ἀγγελία εἰς τὴν θάλασσαν, ἀντὶ τῷ, διὰ τῷ κρημνῷ. μάσκεος δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν χοίρων ἔγραψεν, ὅτι ἦσαν¹⁾ ὡς δισχίλιοι. σὺ δὲ²⁾ Marc. 5, 13. μοι νόει καὶ κατὰ ἀναγωγὴν, ὅτι οἱ δαίμονες ἀπὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐκβάλλονται, λέγω δὲ, τῶν λόγων βοηθεμένων· τοῖς δὲ χοίροις ἐφάλλονται, δηλαδή τοῖς ἀλόγως ἐγκυλισμένοις τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, καὶ κατακρημνίζουσιν αὐτοὺς εἰς ἀπώλειαν.

Verf. 33. Οἱ δὲ — πάντα.

¹⁾ Εφυγον φοβηθέντες, μὴ καὶ αὐτοὺς ἀνέλωσιν οἱ τὸς χοίρους αὐτῶν ἀνελόντες δαίμονες. ἀπήγγειλαν δὲ πάντα, δηλαδή τὰ ρηθέντα, παρὰ τὸ τῶν δαιμόνων, καὶ παρὰ τῷ χειρὶ, καὶ τὰ τῆς ἀπωλείας τῶν χοίρων.

Verf. 33. *Et quae — daemoniis.*

De immutatione et honesta modestia ipsorum.

Verf. 34. *Et ecce — Iesu.*

Veniebat enim ipse ad ciuitatem. †† Omnis autem ciuitas, pro, omnes ciues.

Verf. 34. *Et — ipsorum.*

Dolentes, ut dictum est, de perditione porcorum, ac etiam territi, ut dixit Lucas: timebant enim ne mali quippiam eieci daemones etiam in ipsos perpetrarent. Christus autem statim paruit: neque enim digni erant doctrina ipsius. Quamquam praeceptores quoque eis reliquit, illos videlicet qui a daemonibus liberati fuerant, et qui porcos pauperant.

Cap. IX. v. 1. *Et — in ciuitatem suam.*

Ciuitatem suam dicit Capernaum. Siquidem Bethlehemi ipsum protulit: Nazaret ipsum enutriuit: Capernaum deinceps incolam habuit.

Cap. XIII. De paralytico.

V. 2. *Et ecce — decumbentem.*

Dictionem, *Ecce*, scriptura hebraica frequenter ponit, tanquam linguae idioma, sicut et alia multa.

8) Inclusa omittit. A.

9) Hic addit, καὶ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τῇ πόλει. A. A πᾶσι αὐτὸς ἀδ. πολῖται omittit Hentenius.

Verf. 33. Καὶ τὰ — δαιμονιζομένων.

Τὰ τῆς μεταβολῆς καὶ εὐκοσμίας αὐτῶν.

Verf. 34. Καὶ ἰδοὺ — ἰησοῦ.

Ἦρχετο γὰρ [αὐτὸς⁸⁾ ἐπὶ τὴν πόλιν.] πᾶσα δὲ ἡ πόλις, ἀντὶ τῆς, πάντες οἱ πολῖται.⁹⁾

Verf. 34. Καὶ — αὐτῶν.

Λυπηθέντες μὲν, ὡς ἔρηται, καὶ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν χοίρων, ἔτι δὲ καὶ φοβηθέντες,⁸⁾ ὡς s) Luc. 8. 35. ὁ λευκῶς εἶπεν. ἐδεδοίκεσαν γὰρ, μήτι κακὸν καὶ εἰς αὐτοὺς οἱ δαίμονες ἐκβληθέντες θράσωσιν. ὁ δὲ χριστὸς εὐθὺς ὑπήκασεν. οὐ γὰρ ἦσαν ἄξιοι τῆς αὐτῆς διδασκαλίας. ἅμα δὲ καὶ κατέλιπεν αὐτοῖς διδασκάλους τοὺς ἀπαλλαγέντας τῶν δαιμόνων καὶ τοὺς συβώτας.¹⁾

Cap. IX. v. 1. Καὶ — εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

Ἰδίαν πόλιν αὐτοῦ, τὴν καπερναεὺμ λέγει. καὶ γὰρ ἡ μὲν βηθλεὲμ ἠνεγκεν αὐτόν· ἡ δὲ ναζαρέτ, ἔθρεψεν· ἡ δὲ καπερναοὺμ, εἶχεν εἰς τὰ ἐξῆς οἰκοῦντα.

Κεφ. ΙΓ. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

Verf. 2. Καὶ ἰδὲ — βεβλημένον.

Τὸ ἰδὲ συνεχῶς ἡ ἑβραϊκὴ τίθησι γραφὴ, ὡς ἰδία, μα, καθάπερ καὶ πολλὰ ἕτερα. προσήκει δὲ

Υ 3

εἰπεῖν,

⁹⁾ His enim novis digni erant theologiae doctoribus.

multa. Dicendum est autem, alium esse hunc paralyticum ab eo cuius meminit Ioannes: nam ille ad Bethesda decumbebat, hic autem Capernaum: et ille quidem triginta et octo annos morbo tenebatur, de hoc vero nihil tale scriptum est: praeterea ille non habebat hominem, hic autem baiulos habebat: huic quoque ait: *Remissa sunt tibi peccata tua*: illi vero: *vis sanus fieri?* Ad haec, illum sabbato curavit, unde etiam murmurabant Iudaei: hunc autem alio die, ideoque tacuerunt.

Verf. 2. *Intuitus — peccata tua.*

Sicut enim dicunt Marcus et Lucas, quum ingredi non possent, propter eorum multitudinem qui congregati erant, ascenderunt in tectum domus in qua docebat Iesus: eoque perfollo, per ipsum demiserunt grabbatum in quo facebat paralyticus: quae omnia magnae fidei erant: haec namque illis ne desperarent, persuasit, utque omnia et facerent, et paterentur, quo ipsum conspectui saluatoris praesentarent, credentes continuo illum asequuturum esse sanitatem. Fidem, inquit, eorum: non solum demittentium, sed eius quoque qui demissus erat. Neque enim se demitti sustinisset, nisi salutem consequi sperasset. Intuitus autem Iesus tantam illorum fidem, primum quidem languido peccata remittit, deinde vero corpus sanat: simul docens plurimos morbos e peccatis oriri, et prius oportere causam curare: Unde etiam paralytico, de quo scribit Ioannes, dixit: *Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat*: Simul quoque Deum se esse

oslen-

2) De eodem disputat Chrysost. Tom. VII. p. 342. B. Tom. VIII. p. 211. fin.

εἶπεν, ὅτι²⁾ ἕτερός ἐστιν ὁ παραλυτικός οὗτος, παρὰ τὸν ὑπὸ¹⁾ ἰωάννη μνημονευόμενον. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐν τῇ βηθεσδαῇ κατέκειτο· ἔτος δὲ ἐν τῇ καπερναῦμ ἦν. καὶ ὁ μὲν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ εἶχεν ἔτη. περὶ τούτου δὲ οὐδὲν τοιούτον ἰσόρηται. καὶ ὁ μὲν οὐκ εἶχεν ἄνθρωπον· οὗτος δὲ εἶχε τὸς βασιζοντας. καὶ τούτω μὲν φησιν, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου· ἐκεῖνα δὲ, θέλεις³⁾ ὑγιῆς γενέσθαι; καὶ τὸν μὲν ἐν σαββάτῳ τεθεράπευκε, διὸ καὶ ἐγόγγυζον Ἰουδαῖοι· τούτου δὲ κατ' ἄλλην ἡμέραν διὸ καὶ εἰσήγησαν.

1) Ioh. 5, 5.

2) Ioh. 5, 6.

Vers. 2. Καὶ ἰδὼν — αἱ ἁμαρτίαι σου.

Ὡς γὰρ ὁ μάρκος⁴⁾ καὶ ὁ λευκάς εἶπον, μὴ δυνάμενοι εἰσελθεῖν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν συλλεγμένων, ἀνῆλθον ἐπὶ τὴν σέγην τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν ὁ ἰησοῦς, καὶ ἀναρύξαντες αὐτήν, ἐχάλασαν δι' αὐτῆς τὸν κράββατον, ἐφ' ᾧ κατέκειτο ὁ παραλύτος· αἱ πάντα μεγάλης πίστεως ἦσαν, ἧτις ἐπεισεν αὐτὸς, μὴ ἀπογνῶναι, μηδ' ὑποτρέψαι, ἀλλὰ πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν, ὑπὲρ τῆς ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὅψιν τῆς σωτῆρος, πιστεύοντας, ὅτι αὐτίκα τεύξεται τῆς ἰάσεως. πῖσιν δὲ αὐτῶν φησὶν, οὐ μόνον τῶν χαλασάντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ χαλασθέντος. οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχετο χαλασθῆναι, εἰ μὴ ἰαθῆναι ἐπίστευεν. ἰδὼν δὲ ὁ χριστὸς τὴν τηλικαύτην πίσιν αὐτῶν, πρῶτον μὲν ἀφίησι τῷ νοσῶντι τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ. μετὰ τούτου δὲ θεραπεύει τὸ σῶμα. ἅμα μὲν διδάσκων, ὅτι τὰ πολλὰ τῶν νοσημάτων ἐξ ἁμαρτιῶν φύονται, καὶ χρὴ πρῶτον ἰαθῆναι τὸ αἷτιον· καὶ γὰρ πρὸς τὸν παρὰ τοῦ ἰωάννη παραλυτικὸν εἶρηκεν, ἰδεῖν⁵⁾ ὑγιῆς γένεσθαι, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται· ἅμα δὲ δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστίν. τὸ μὲν γὰρ

3) Marc. 2, 4.

4) Luc. 5, 19.

5) Ioh. 5, 14.

ostendens. Corporeas siquidem curare infirmitates, etiam sanctorum est: peccata vero remittere solius Dei. Ideo etiam scribae turbabantur.

Verf. 3. *Et — blasphemat.*

Marcus manifestius dixit: Erant quidam scribarum ibi sedentes et cogitantes in cordibus suis: *Quid hic ita loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata praeter unum*, nempe Deum? offende-
bantur autem prae invidia et malitia. Nam frequenter eum viderant etiam cum autoritate morbos fugantem, daemones eiicientem, vento marique imperantem: et haec omnia modo humanas vires superante facitantem. Sed hi proprias vlciscentes affectiones, Dei videbantur iniuriam vlcisci.

Verf. 4. *Quumque vidisset — vestris?*

Hic aliud quoque suae diuinitatis et ad patrem aequalitatis signum ostendit, cui contradici non possit, cognoscendo videlicet cogitationes cordium ipsorum, quod similiter solius erat Dei. Scriptum est enim: *Tu nosti corda solus omnium.* Et rursus: *Scrutans corda et renes Deus.* Et alibi: *Homo videbit in faciem, Deus autem intuebitur in corda.* Nam quia illud, quum sibi videretur impossibile, non recipiebant, inducit hoc tanquam indubitatum, per hoc probans etiam illud, ac quodammodo dicens: vere nullus potest remittere peccata, nisi vnus, qui intuetur cogitationes hominum.

Verf. 5.

³⁾ Correxī Φαμέν, loco Φαμέν. Ita etiam Hentenius videtur legisse.

ἰαθεῖν σωματικὰς νόσους, καὶ τῶν ἀγίων ἦν· τὸ δὲ ἀφιέναι ἁμαρτίας, μόνε θεῷ. διὸ καὶ οἱ γραμματεῖς ἐδορυβήθησαν.

Verf. 3. Καὶ — βλασφημεῖ.

Ὁ δὲ ράββης φανερώτερον εἶπεν, ὅτι καὶ ²⁾ ἦσαν ²⁾ Marc. 2, 6. 7. τινες τῶν γραμματέων ἐκὼ καθήμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, τί ἔτος ἔτω λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἰς ὁ θεός; ἐσκανδαλίζοντο δὲ ὑπὸ φθόνου καὶ πονηρίας. καὶ γὰρ πολλάκις αὐτὸν εἶδον ἐξουσιαστικῶς καὶ νόσους φυγαδεύοντα, καὶ δαίμονας ἀπελαύνοντα, καὶ ἀνέμοις καὶ θαλάσῃ ἐπιτιμῶντα, καὶ πάντα ταῦτα διαπραττόμενον ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἀλλ' αὐτοὶ τὰ ἴδια πάθη ἐκδικῶντες, ἐδόκεν τὸν θεὸν ἐκδικεῖν.

Verf. 4. Ἰδὼν δὲ — ὑμῶν;

Ἐνταῦθα καὶ ἕτερον ἀναντιρρήτον σημεῖον τῆς ἑαυτῷ θεότητος δεικνύσι, καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος, τὸ γινώσκειν τὰς διαλογισμὰς τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ὅπερ ὁμοίως ἦν μόνῳ θεῷ. γέγραπται γάρ. σὺ ^{a)} ἐπίστασαι καρδίας μονώτατος. a) 2 Paral. 6, 30. καὶ πάλιν· ἐγάζων ^{b)} καρδίας καὶ νεφρὸς ὁ θεός. b) Pl. 7, 10. καὶ αὐθις· ἀνθρώπος ^{c)} ὁψεται εἰς πρόσωπον· ὁ δὲ θεός ὁψεται εἰς καρδίαν. ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνο, ὡς ³⁾ φανέν αὐτοῖς ἀδύνατον, ἐκ ἐξέξαντο, ἐπάγει τὸτο λοιπὸν, ὡς ἀναμφίβολον· διὰ τέτε καὶ κεῖνο βεβαιῶν, καὶ τρόπον τινὰ λέγων, ὅτι ὅντως εὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἰς, ὁ βλέπων τὰς ἐνθυμήσεις τῶν ἀνθρώπων.

Vers. 5. *Vtrum — ambula?*

Quando quidem, inquit, blasphemus vobis videor, vtpote remittens peccata, et aequalem faciens meipsum Deo: respondete mihi, vtrum est facilius vt opere perficiatur, an dicere hoc, vel dicere illud? Erant autem ambo de quibus interrogabat, Deo quidem possibilia, hominibus vero impossibilia. Nam et remittere peccata solius Dei erat: et similiter sua autoritate erigere ac confirmare paralyticum. Quum autem illi tacerent, eo quod neutrum altero facilius dicere poterant, ait ipse,

Vers. 6. *Vt — peccata.*

Defectiuus est hic loquendi modus. Deficit enim, *respicite*. Vt, inquit, cognoscatis, quod qui vobis apparet homo, potestatem habeat tanquam Deus, respicite. Quod autem additur, *in terra*, simplici sensu ponitur: aut valet tantundem ac si dicatur: In conuersatione quam habet in terra. Dicebat itaque hoc de seipso.

Vers. 6. *Tunc ait — V. 7. suam.*

Quia remittere peccata latentem habebat demonstrationem: ad erigendum autem sua autoritate paralyticum, manifesta opus erat demonstratione: facit quod manifestum est in signum eius, quod erat occultum: et per hoc, et per illud plenam facit fidem, quod et hoc possit et illud. Ad confirmationem autem quod corpus robustum relinqueretur, iussit vt tolleret grabatum suum: ne phantastico quodam modo fieri videretur. Dimittit

Verf. 5. Τί γάρ — περιπάτει;

Ἐπεὶ βλάσφημος ὑμῶν δοκῶ, φησὶν, ὡς ἀφιεῖς ἁμαρτίας, καὶ ἴσον ἑμαυτὸν τῷ θεῷ ποιῶν, ἀποκρίθητε· ποῖόν ἐστιν εὐχερέστερον εἰς πρᾶξιν, πότερον τὸ εἰπεῖν τόδε, ἢ τὸ εἰπεῖν τόδε; ἦσαν δὲ καὶ ἄμφω τὰ, περὶ ὧν ἠρώτησε, θεῷ μὲν δυνατὰ, ἀνθρώπῳ δὲ ἀδύνατα. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀφιεῖν ἁμαρτίας, θεῷ μόνῳ ἦν· ὁμοίως δὲ καὶ, τὸ κατ' ἐξουσίαν ἐγγεῖραι, καὶ ⁴⁾ ἀρτιῶσαι τὸν παράλυτον. σιγῶντων δὲ αὐτῶν, διὰ τὸ μηδέτερον ἔχειν εἰπεῖν εὐχερέστερον ἑτέρου, φησὶν αὐτός·

Verf. 6. Ὅτινα — ἁμαρτίας.

Ἐλλειπτικόν ἐστὶ τετὶ τὸ σχῆμα τῆς λέξε. λέγει γὰρ τὸ, θεωρήσατε. ἵνα δὲ, φησι, γινῶτε, ὅτι ὁ φαινόμενος ὑμῶν ἄνθρωπος, ἐξουσίαν ἔχει, ὡς θεός, βλέψατε. τὸ δὲ, ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπλῶς πρόσκειται, ἢ ἀντὶ τῆς, ἐπὶ τῆς ἐν γῇ πολιτείας αὐτῆς. ἔλεγε δὲ τῷτο περὶ ἑαυτῆς.

Verf. 6. Τότε λέγει — V. 7. αὐτῆς.

Ἐπειδὴ τὸ μὲν ἀφιεῖν ἁμαρτίας, ἀφανῆ τὴν ἀπόδειξιν εἶχε· τὸ δὲ κατ' ἐξουσίαν ἐγγεῖραι τὸν παράλυτον, φανερῶς ἐθετο τῆς ἀποδείξεως· ποιῶται τὴν φανεράν τεκμήριον τῆς ἀφανῆς, καὶ διὰ ταύτης καὶ περὶ ἐκείνης πληροφορεῖ, ὅτι ὁ τῷτο δυναθεὶς, δύναται καὶ κείνου. πρὸς βεβαίωσιν δὲ τῆς συσφίγξεως τῆς παρεμμένοντος σώματος, ἐκέλευσεν ἄραι τὸν κράββατον, ἵνα μὴ δέξῃ φαντασία τις τὸ γεγεννημένον. ἀποσέλλει δὲ αὐτὸν
εἰς

4) i. e. ἀρτιμελῆ ποιῆσαι. συσφίγξαι. Frequentius occurrit ἀρτίξω, quam ἀρτιῶ.

mittit etiam illum in domum suam, tum ne praefens ac visus, laudem sibi conciliaret: tum etiam, ut sanitatis testes haberet, quibus contradici non posset, ipsos nempe, qui morbi testes erant, utque ipsis fidei fieret occasio.

Verf. 8. *Quum vidissent — hominibus.*

Admirabantur quidem, quod quasi Deus miraculum operatus erat: hominem tamen eum esse opinabantur, habentem potestatem super hominem.

Cap. XIV. De Matthaeo publicano.

Verf. 9. *Et — sequere me.*

Praeteriens, hoc est, pergens. Considera autem Euangelistam quomodo non erubuerit ob priorem vitam suam. Sed Marcus quidem et Lucas, ob condiscipuli reuerentiam, praetermittentes manifestum eius nomen, Leui hunc vocauerunt: Sic enim etiam appellabatur: ipse vero aperte seipsum publicanum fatetur. Siquidem neque Christum eius puduit. Simul autem hinc illius ostendit virtutem, qui se ad discipulatum vocauit: quam facile e medio telonio lucri maxime auidos ac impudentissime cauponantes abstraxerit. Telonium vero dicit huius commerciarum (ut ita loquamur) praetorium aut domum. Quum autem prius ostendisset Christus, quod peccata remittere posset, tunc etiam ad publicanum venit, ne turbentur aliqui, videntes eum discipulis annumeratum, sed cogitent

*) i. e. τὰς οἰκείας καὶ συγγενεῖς.

εἰς τὸν οἶκον αὐτῷ· τῷτο μὲν, ἵνα μὴ παρὼν
καὶ ὁρώμενος ἔπαινον αὐτῷ προξενήσῃ· τῷτο δὲ
καὶ, ἵνα σχῇ μάρτυρας τῆς ὑγείας ἀναντιρρή-
τους, αὐτὸς τὸς ὁ ἀπαρραγέπτες καὶ τῆς νό-
σου μάρτυρας, καὶ ἵνα τέτοις ἀφαιρεθῇ γένηται
πίστεως.

Verf. 8. Ἰδόντες δὲ — ἀνθρώποις.

Ἐθαύμασαν μὲν, ὅτι ὡς θεὸς ἐθαυματουργήσεν·
ὁμοίως ἀνθρώπον αὐτὸν εἶναι ὑπελάμβανον, ἔχον-
τα ἐξουσίαν ὑπὲρ ἀνθρώπων.

Κεφ. ΙΔ. Περὶ ματθαίῳ τῷ τελώνῃ.

Verf. 9. Καὶ — ἀπολέθει μοι.

Παράγων, ἀντὶ τῷ, πορευόμενος. ὅρα δὲ τὸν ἐυ-
αγγελιστὴν, πῶς ἐκ ἐπαισχύνεται τὸν πρότερον
ἐαυτῷ βίαν. ἀλλὰ μάρκος ⁴⁾ μὲν καὶ λεκάς, αἰ- d) Marc. 12, 14.
δοῖ τῷ συμμαθητῷ, τὸ φανερόν ἐνομα τέττε παρ- Luc. 5, 27.
έδραμον, λεῦν τῷτον ἐνομάσαντες. ἐκαλεῖτο γὰρ
καὶ τῷτο. αὐτὸς δὲ φανερῶς τελώνην ἐαυτὸν ἀνο-
μολογεῖ, διότι ἐδ' ὁ χριστὸς ἐπηρεχύνθη τῷτον.
αἶμα δὲ καὶ δείκνυσιν ἐντεῦθεν τὴν δύναμιν τοῦ
καλέσαντος αὐτὸν εἰς μαθητείαν, πῶς ἀνίσπα-
σε τῷτον ἐυχερῶς ἐκ μέσθ τῷ τελωνίῳ, σφίδρα
φιλοκερδῆς καὶ ἀναιδεσάτης καπηλείας. τελώ-
νιον γὰρ λέγει, τὸ τῷ κομμερκαρίῳ ⁶⁾ πραιτώ-
ριον. δάξας δὲ πρότερον ὁ χριστὸς, ὅτι δύναται
ἀφίεναι ἁμαρτίας, τότε καὶ ἐπὶ τὸν τελώνην ἔρ-
χεται, ἵνα μὴ δορυβῶνταί τινες, βλέποντες αὐ-
τὸν τοῖς μαθηταῖς ἐναρίθμιον· ἀλλ' ἵνα λογίζων-
ται,

⁶⁾ κομμερκαρίῳ. A. male. Eadem vox supra legitur ad
Matth. 5, 46. vbi τελώνης explicat, κομμερκαρίος.

tent potius, quod qui soluit aliorum peccata, multo magis suorum peccata absoluit.

† Tanquam de altero narrat, quae circa se contigerunt, iactantiam abhorrens: magna siquidem laude dignus erat, quod continuo sequutus est eum.

Verf. 9. *At ille — eum.*

Admirare perfectam eius, qui vocatus est obedientiam: quomodo neque consultavit apud se: quomodo nullum super ea re consuluit amicum: quomodo non disposuit, quae domus atque substantiae suae erant: sed confestim surgens, sequutus est, relicto universo mundo: solam autem adduxit mentem ad omnia paratam, quae iussisset is, qui eum vocauerat, sicut et qui antea vocati fuerant.

Verum quam ob causam de Petro et Andrea, Iacobo, Ioanne ac Matthaeo, non solum ipse Matthaeus, sed et Marcus ac Lucas scripserunt, unde et quomodo vocati sint: de reliquis vero discipulis nihil tale docuerunt? Quia hi inter alios abiectissima habebant vitae instituta: neque enim quippiam peius publicano, neque vilius piscatore. Propter quod etiam Euangelistae in omnibus fide digni habentur, quia neque ea, quae probum adferre videbantur praetermiserunt, nec id solum de discipulis, verum etiam de praeceptore faciunt. Statim namque plurima reliquerunt miracula: nihil autem de his, quae passus est praetermiserunt: quum de discipulis ostenderint quod adeo abiecti, tanta gratia digni habiti sunt: de praeceptore vero, quod, quum tantus esset, talia propter nos passus sit.

•Verf. 10.

7) Haec uterque Codex in margine habet. Eadem inferius exhibebat Hentenius.

ται, ὅτι οἱ ἑτέρων ἁμαρτήματα λύων, πολλῶ
μᾶλλον ἔλυσε τὰ τῶ μαθητῶ.

[Ὡς ᾽) περὶ ἑτέρων δὲ τὰ περὶ ἑαυτοῦ διηγεί-
ται, τέργων τὸ ἀκόμπατον. μέγα γὰρ ἐποίησεν,
εὐθὺς ἀκολοθήσας αὐτῷ.]

Verf. 9. Ὁ δὲ — αὐτῷ.

Θαύμασον τὴν τελείαν τῶ κληθέντος ὑπακοήν,
πῶς ὁ διεσκέψατο, πῶς ὁ ἀνεκκινώσατο περὶ
τέττε φίλοις, πῶς ὁ διάκησε τὰ κατὰ τὸν οἶκον
καὶ τὴν οὐσίαν· ἀλλ' εὐθὺς ἀναστὰς ἠκολούθησε,
πάντα μὲν τὸν κόσμον ἀπολιπὼν, μόνην δὲ τὴν
γνώμην ἐπαγόμενος παρεσκευασμένην πρὸς τὰ
κελευόμενα παρὰ τοῦ καλέσαντος, ὃν τρόπον
καὶ⁸⁾ οἱ προκληθέντες.

Ἀλλὰ τίος ἕνεκεν περὶ πέτρων μὲν καὶ ἀν-
δρῶν καὶ ἰακώβου καὶ ἰωάννου καὶ ματθαίου, οὐ
μόνον αὐτοὺς ὁ ματθαῖος, ἀλλὰ καὶ μάρκος καὶ
λακκᾶς ἐγραψαν, πῶς καὶ τίνα τρόπον ἐκλήθη-
σαν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων μαθητῶν εἰδὲν τοιῶτον
ἐδίδασξαν; διότι μάλιστα τῶν ἄλλων οὗτοι ἦσαν ἐν
ἀποβλήτοις ἐπιτηδεύμασιν. ἔτε γὰρ τελῶν τι
χρῆρον, ἔτε ἀλιέως εὐτελέτερον. διὸ καὶ μᾶλλον
οἱ εὐαγγελισαὶ τὸ ἀξιόπιστον ἐν ἅπασιν ἔχουσιν,
ὅτι εἰς τὰ δοκῶντα φέρειν τοῖς μαθηταῖς ὄνειδος
παρελίμπανον. καὶ ἐκ ἐπὶ τῶν μαθητῶν μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶ διδασκάλῳ τῷ το ποιῆσιν. αὐτί-
κα γὰρ πολλὰ μὲν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ παρέδρα-
μον, εἰδὲν δὲ τῶν παθημάτων αὐτοῦ παρέλιπον,
δεικνύντες περὶ μὲν τῶν μαθητῶν, ὅποιοι ὄντες,
ὅποιας χάριτος ἠξιώθησαν, περὶ δὲ τῶ διδασκά-
λῳ, ὅποιος ὢν, ὅποια πέπονθε δι' ἡμᾶς.

Verf. 10.

⁸⁾ οἱ, abest. B.

Verf. 10. *Et factum — eius.*

Intuitus Christus sincerissimam ac promptissimam huius obedientiam accedit, ut et illum honoret, et se illi familiarem præbens, libereque tribuens, his qui eo venerant aliquam correctionem tradat. Ille autem tantum assequutus bonum, liberalior efficitur, et sicut ait Lucas, fecit ei conuiuium magnum in domo sua, id est, officiosum epulum.

Publicanos vero appellat etiam peccatores, propter obprobrium qua male audiebant: ipsi enim calumniam sustinebant, tanquam iniusti et auari ac raptores, omnique compassione carentes, et impudentes. Aut fortassis et alii quidam erant: nobiliora quidem vitæ instituta habentes, eisdem tamen obnoxii affectibus: nam simile suo congaudet simili.

Et hos ergo Matthæus conuiuio accepit, utpote qui sibi in gaudio communicabant, et eius artis, eorundemque erant morum. Christus autem tolerabat, ut etiam pariter cum eo tales accumberent, propter venturam simul accumbentibus utilitatem: et particeps cum eis erat ferculorum iniuste paratorum, ob grande lucrum, quod inde erat prouenturum: nec curabat multorum indignationem, sciens quod nisi medicus putredinem tolleretur, ab ea non liberabit aegrotantes. Atqui plane nouerat prauam inde suspicionem de se exorituram, quod ad epulum venisset, et quod ad publicani epulum, quodque simul cum multis publicanis accumberet.

Vide enim postmodum Iudæos impropertantes ei, ac dicentes: *Ecce homo vorax, et potor vini, amicus publicanorum et peccatorum*: sed tamen

hæc

Verf. 10. Καὶ ἐγένετο — αὐτοῦ.

Ἰδὼν ὁ χριστὸς τὴν εὐκρινεσάτην ὑπακοὴν τέττε καὶ προθυμίαν, ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ παραγίνε-
ται, τιμῶν τε αὐτὸν καὶ οἰκειόμενος, καὶ παρ-
ρησίας μεταδίδας, καὶ ἵνα καὶ τοῖς ἐκεί παρα-
σχῇ τινὰ διόρθωσιν· αὐτοὶ δὲ, τοιούτῃ τυχὼν
ἀγαθῷ, φιλοτιμότερον διεγείρεται, καὶ, καθὼς
φησιν ὁ λακῆς, ἐποίησε^{ε)} δοχὴν μεγάλην αὐτῷ^{ε)} Luc. 5, 29.
ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, τετέστιν, ὑποδοχὴν, θερ-
ραίαν, ἐξίσαιν.

Τελώναις δὲ καὶ ἁμαρτωλοῖς, τὰς αὐτοὺς
λέγει, πρὸς διασυρμον αὐτῶν. διεβέβληντο γάρ,
ὡς ἄδικοι καὶ πλεονέκται καὶ ἄρπαγες καὶ ἄσυμ-
παθεῖς καὶ ἀναιδέεις· ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς ἦσαν,
ἴσως ἕτερα μὲν ἐπιτηδεύματα ἔχοντες, τοῖς αὐ-
τοῖς δὲ πάθεσιν ἐνεχόμενοι. τῷ γὰρ ὁμοίᾳ χαίρει
τὸ ὅμοιον.

Παρέλαβε γὰρ καὶ τέττες εἰς ἐξίσαιν ὁ ματ-
θαῖος, κοινωνήσοντας αὐτῷ τῆς χαρᾶς, ὡς ὁμο-
τέχνους καὶ συνήθεις. ὁ δὲ χριστὸς ἠνέσχετο καὶ
ἀναπεσεῖν καὶ συναναπεσεῖν τοιούτοις, διὰ τὴν
μέλλουσαν γενέσθαι τοῖς συνανακειμένοις ὠφέλει-
αν· καὶ μετέσχε τῶν ἐξ ἀδικίας παρατεθέντων
αὐτοῖς, διότι μέγα κέρδις ἐντεῦθεν ἔμελλεν ἔσε-
σθαι, καὶ ἐκ ἐφρόντισε τῆς παρὰ τῶν πολλῶν
μέμψεως, εἰδὼς, ὅτι ὁ ἰατρός, εἰ μὴ ἀνάσχη-
ται σηπεδένης, ἐκ ἀπαλλάττει ταύτης τὰς κά-
μνοντας· καίτοι σαφῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι πονηρὰν
ἐντεῦθεν ὑπόληψιν λήψεται, διότι τε πρὸς εὐω-
χίαν ἦλθε, καὶ διότι πρὸς εὐωχίαν τελώνῃς, καὶ
διότι πολλοῖς τελώναις καὶ ἁμαρτωλοῖς συν-
ανέπεσεν.

Ὅρα γὰρ ὕπερ τὰς ἰσδαίμους, ὀνειδίζοντας
αὐτῷ καὶ λέγοντας, ἰδοὺ ἄνθρωπος^{ς)} φαίγος καὶ^{ς)} Matth. 11, 19.
οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν· ἀλλ'
ὁμοῦς

haec omnia despicit, ut quod conatur efficiat. Ut autem scias quod simul accumbendo, rem maximam operetur, audi quid dicat Zacchaeus publicanus. Postquam enim Christum audiuit dicentem: *Hodie in domo tua oportet me manere*: animo gestiens, et prae gaudio in sublime eleuatus ait: *Ece dimidium substantiae meae domine do pauperibus*: et si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Dixit autem ad eum Iesus: Hodie salus huic domui facta est.

Quomodo ergo dicit Paulus: Si quis dictus frater est fornicator aut auarus, cum huiusmodi nec cibum sumatis? Paulus in hoc non praeceptores, sed simpliciter fratres adhortatur. Praeterea de fratre hoc dicit ille: hi autem publicani nondum facti erant fratres. Ad haec, dum permanferint in peccatis hoc faciendum est: isti vero potius ex hoc conuertendi erant.

Vers. 11. *Et — magister vester?*

Marcus et Lucas dixerunt etiam scribas simul cum Phariseis hoc dixisse.

Vide autem, quod quando discipuli peccare videntur, praeceptori aduersus illos dicunt: *Ece discipuli tui, faciunt*, quod non licet facere Sabbatis. Quando vero praeceptor, ut nunc, apud discipulos illum calumniantur: dolose agentes, ut eorum discipulorum a praeceptore separarent. Quid ergo ait profunda sapientia?

Vers. 12.

9) μὴ. A.

10) Rarum hoc, παραυεῖν πρὸς τινα.

ὁμως ἐκεῖνος ὑπερεώρα τῶν πάντων, ἵνα τὸ
 σπαραζόμενον ἀνύσῃ, καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι συν-
 αναπετῶν αὐτοῖς, μέγιστον ἤνυσεν. αἶκισον, τί
 φησι ζακχαῖος, ὁ τελώνης. ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε
 τῷ Χριστῷ λέγοντος, ὅτι σήμερον ἐν δ) τῷ οἴκῳ g) Luc. 19, 5.
 σου δεῖ με μέναι, πτερῶθις ὑπὸ τῆς χαρᾶς,
 εἶπεν, ἰδὲ τὰ ῀) ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μοι, κύ- h) Luc. 19, 8.
 ριε, δίδωμι πτωχοῖς, καὶ εἰ τινός τι ἐσυκοφάν-
 τησα, ἀποδίδωμι τετραπλῆν. εἶπε δὲ πρὸς αὐ-
 τὸν ὁ Ἰησοῦς, σήμερον ῀) σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ i) Luc. 19, 9.
 ἐγένετο.

Καὶ πῶς ὁ παῦλος λέγει· εἰάν τις ἀδελ-
 φός ῀) ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, τῷ k) 1 Cor. 5, 11.
 τοιᾶντῳ μηδὲ ῀) συνεοθίεν; ὁ παῦλος δὲ πρὸς διδα-
 σκαλῆς, ἀλλὰ ῀) πρὸς ἀπλῶς ἀδελφούς τοῦτο
 παραινῇ. ἀλλὰ καὶ περὶ ἀδελφῶν ἐκεῖνος τῷτο
 φησὶν· οὗτοι δὲ εἰ τελῶναί καὶ ἀμαρτωλοὶ, ἔπω-
 γεγόνασιν ἀδελφοί. ἀλλὰ καὶ, ὅταν ἐπιμένωσι
 ταῖς ἀμαρτίαις· ἔτοι δὲ μεταβληθῆναι μᾶλλον
 ἔμελλον.

Verf. II. Καὶ — ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;

Μάρκος ῀) δὲ καὶ λεγὼς φασὶν, ὅτι καὶ οἱ γραμ- l) Marc. 2, 16.
 ματεῖς τῷτο μετὰ τῶν Φαρισαίων εἶπον. Luc 5, 30.

Ὅρα δὲ, πῶς, ὅτε μὲν οἱ μαθηταὶ δοκῶσιν
 ἀμαρτάνειν, τῷ διδασκάλῳ κατ' αὐτῶν λέγε-
 σιν· ἰδὲ οἱ ῀) μαθηταὶ σου ῀) ποιῶσιν, ὃ ἐκ ἐξε- m) Matth. 12, 2.
 σι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ· ὅτε δὲ ὁ διδάσκαλος, ὡς
 καὶ νῦν, παρὰ τοῖς μαθηταῖς διαβάλλουσιν αὐ-
 τὸν, κακουργῶντες, ὥς τὸν χειρὸν τῶν μαθη-
 τῶν ἀπορρήξαι τοῦ διδασκάλου. τί οὖν ἡ ἀπειρος
 σοφία;

Z 2

Verf. 12.

2) σου, omittit. B.

Vers. 12. *Quo audito Iesus — male habentibus.*

A communi exemplo os illis oppressit: et accusationem hanc potius ad virtutis opus conuertit: ostendens non solum irreprehensibile esse, sed magis laude dignum. Deinde a scriptura quoque prophetica persuadet, dicens.

Vers. 13. *Euntes — sacrificium.*

Improperat quoque illis scripturarum ignorantiam: reuocans ad modestiam fastum ipsorum, et id quod agit supra sacrificia extollens. Est autem tantundem ac si dicat: Non est contra scripturam sacram, quod facio. Deus enim per prophetam dicens: *Misericordiam volo non sacrificium*, ostendit meliorem esse misericordiam quam sacrificium. Ideo et ego misericordiam praestans his, qui peccatis sunt morbidus, infero me illis: et cum eis conuersans, omnem curandi modum adhibeo.

Vers. 13. *Neque — poenitentiam.*

Non veni ut cum iustis conuerfer: nam ipsi sibi ad salutem sufficiunt: sed fateor propter solos peccatores me venisse, qui poenitentia indigent: quomodo ergo hos abominabor propter quos veni? Dicit autem Chrysostomus hoc ironice Christum dixisse: Non veni ut vocem iustos, quales vos estis iustificantes vos ipsos.

Vers. 14.

3) 29, omittit. A.

Verf. 12. Ὁ δὲ ἰησοῦς ἀκούσας —
κακῶς ἔχοντες.

Ἀπὸ κοινῆ παραδείγματος ἐπετόμισεν αὐτοὺς,
καὶ τὸ ἔγκλημα τῆτο μᾶλλον εἰς κατόρθωμα πε-
ριέτρεψε, δείξας ὃ μόνον ἄμεμπτον, ἀλλὰ καὶ
μᾶλλον ἐπαινετόν. εἶτα καὶ ἀπὸ γραφῆς προ-
φητικῆς αὐτὸς ἐπεισεν εἰπὼν·

Verf. 13. Πορευθέντες — θυσίαν.

Ὁνειδίζει μὲν αὐτοῖς, καὶ ἀμαθίαν τῶν γρα-
φῶν, καταπέλκει δὲ καὶ τὸ φρένημα τέτων, ἐπαι-
ρομένων ἐπὶ ταῖς θυσίαις. ὃ δὲ λέγει, τοιῦτόν
ἐστίν. ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῇ θείᾳ γραφῇ ποίῳ.
καὶ γὰρ ὁ θεὸς εἰπὼν διὰ τῆ προφήτε, ἔλεον ^{η)} ^{η)} Osee 6, 6.
θέλω, καὶ ὃ θυσίαν· ἔδειξεν, ὅτι κρείττων θυ-
σίας ἐστίν ὁ ἔλεος. διὸ καὶ γὰρ ἐλεῶν τὰς νοσοῦν-
τας ³⁾ ἐν ἁμαρτίαις, ἐπιδημῶ τέτοις, ὡς ἰα-
τρὸς, καὶ συνανατρέφομαι, καὶ παντὶ τρόπῳ
θεραπεύω.

Verf. 13. Οὐ — μετάνοιαν.

Οὐκ ἤλθον ἐπιτρέψαι δικαίους· αὐτοὶ γὰρ ἑαυ-
τοῖς ἀρκέσιν εἰς σωτηρίαν· ἀλλ' ὁμολογῶ, διὰ
μόνας τὰς ἁμαρτωλὰς ἐλθεῖν, θεομένους μετα-
νοίας. καὶ πῶς ἄρα βδελύξομαι τέτους, δι' οὓς
ἐλήλυθα; φησὶ δὲ ὁ ⁴⁾ χρυσότομος, τὸν χριστὸν
τῆτο κατ' εἰρωνείαν εἰπεῖν, ὅτι ἐκ ἡλθον καλέ-
σαι δικαίους, οἳ εἴτε ὑμεῖς, οἱ δικαιοῦντες ἑαυτοὺς,

Z 3

Verf. 14

Verf. 14. *Tunc — ieiunant?*

Et hoc quoque Marcus et Lucas scribas et Pharisaeos dixisse aiunt. Itaque manifestum est hos primum illud dixisse: deinde et Ioannis discipulos concitasse, ac si etiam illi aduersus Christum quasi aemuli affecti essent. Et quia a saluatore os illis obturatum erat, transferunt indignationem ad eius discipulos, et accedentes accusabant eos. Est autem tantundem ac si dicerent: Si tu haec quasi medicus ita agis, quare discipulos non iubes ieiunare, et non genio indulgere? Primum autem se ipsos laudant, gloriantes quod frequenter ieiunarent. Nam ieiunabant: hi quidem a Ioanne id accipientes, illi vero a lege. Deinde autem discipulis eius detrahebant. Et vide Christi mansuetudinem. Neque enim arguit eos quasi arrogantes, sed per parabolam illis hilariter respondet.

Verf. 15. *Et ait — sponsus?*

Superius seipsum medicum nominauit, hic autem sponsum. Et merito: medicum quidem, utpote aegrotas animas curantem: sponsum vero tanquam has, quae in virginitate degunt, sibi desponsantem. Filios autem sponsi dicit domesticos eius quae desponsata est. Dixit autem hoc reducens illis ad memoriam Ioannis verbum, qui dixit: *Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.*

Est ergo verborum intellectus iste. Ego veni ut Ecclesiam fidelium per fidem mihi despondeam et coniungam: et hoc tempus est nuptiarum: Non ergo tempus est luctus, sed gaudii.

Itaque

Verf. 14. Τότε — νηστεύουσιν;

Ὅμοίως καὶ τοῦτο μάρκος ^{ο)} καὶ λουκᾶς, τοὺς ^{ο) Marc. 2, 18. Luc. 5, 33.} γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖς εἶπεν, λέγουσιν, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι πρῶτον μὲν ἐκεῖνοι τῆτο εἶπον, εἶτα παρώρμησαν καὶ τὲς τῷ βαπτιστῇ μαθηταῖς, ὡς διακειμένους καὶ αὐτὲς πρὸς τὸν Χριστὸν ζηλοτύπως. καὶ ἐπεὶ ὑπὸ τῷ σωτῆρος ἐπεσεμίδησαν, μετέστησαν τὴν μέμψιν ἐπὶ τὲς μαθηταῖς αὐτῷ, καὶ προσελθόντες ἐνεκάλεσαν κατ' αὐτῶν. ὁ δὲ ἔλεγεν, τοιῶτον ἦν. ὅτι εἰ καὶ σύ, ὡς ἰατρός, ταῦτα ποιεῖς, διατί ἐκ ἐπιτάττεις τοῖς μαθηταῖς σε νηστεύειν, καὶ μὴ τρυφᾶν; ἑαυτοὺς δὲ πρῶτον ἐπαινεῖσι, κομπάζοντες, ὅτι νηστεύομεν πολλά. καὶ γὰρ ἐνήτευον, οἱ μὲν, παρὰ ἰωάννου τοῦτο μαθόντες, οἱ δὲ, παρὰ τῷ νόμῳ. εἶτα τὲς μαθηταῖς αὐτοῦ διασύρσιν. καὶ ὅρα τὴν ἐπιείκειαν τῷ Χριστῷ, πῶς οὐκ ἤλεγξεν αὐτὲς ἀλαζόνας, ἀλλὰ διὰ παραβολῆς αὐτοῖς ἀπελογήσατο μετ' ἰλαρότητος.

Verf. 15. Καὶ εἶπεν — νυμφίος;

Ἄνω μὲν ἰατρὸν ἑαυτὸν ὠνόμασεν, ἐνταῦθα δὲ νυμφίον. καὶ εἰκότως. ἰατρὸν μὲν, ὡς καθάρισεν ταῖς νοσέσας ψυχάς· νυμφίον δὲ, ὡς μνηστεύομενον ταύτας παρθενεύσας. υἱὸς δὲ τῷ νυμφῶνος λέγει, τὲς οἰκείας τῆς νυμφεύσεως. ταῦτα δὲ εἰρηκεν, ἀναμνησκὼν αὐτὲς τῶν ῥημάτων τῷ ἰωάννῃ, φήσαντος, ὅτι ὁ ἔχων τὴν ^{p)} νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ^{p) Ioh. 3, 29.} ὁ δὲ φίλος τῷ νυμφίῳ, ὁ ἐσηκὼς καὶ ἀκέων αὐτῷ, χαρὰ χαίρει, διὰ τὴν φωνὴν τῷ νυμφίῳ.

Ἔστι δὲ ὁ νῦν τῶν ῥημάτων τοιῶτος. ὅτι παρεγενόμην ἐπὶ τῷ νυμφεύσασθαι καὶ συνάψαι ἑμαυτῷ διὰ πίστεως τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν· ὁ δὲ καιρὸς ἔστος τῆς νυμφεύσεως ἐκ ἔτι πένθους καιρὸς, ἀλλὰ

Itaque non possunt ieiunare familiares ac propinqui sponsae: nam ieiunare tribulationis est, et his congruit, qui imperfecto modo adhuc affecti sunt. Hos vero gaudere oportet, quamdiu cum eis sum, quamdiu mecum versantur, et vocem meam audiunt.

Vers. 15. *Venient — ieiunabunt.*

Hic significavit se occidendum: illos autem postmodum frequenter ieiunaturos, ac multa mala passuros.

Vers. 16. *Nemo — veteri.*

Volens ostendere, quod tanquam adhuc imbecilles discipulos non oneret pondere ieiunii, per parabolam hoc significat dicens: Nullus resarciens detritam vestem veterem, assuit fragmentum panni rudis, hoc est noui, in parte veteri. Deinde addit et causam.

Vers. 16. *Aufert — fit.*

Supplementum siue plenitudo eius, id est, integritas panni rudis, quum sit fortis et dura, tollit, ac detrahit a velle, quae detrita erat, quantumcunque acceperit, et maior ruptura fit. Itaque neque ego nunc vetustati ac debilitati discipulorum immitto duritiem ac robur ieiunii: ne amplius deterantur, non potentes ferre quod immissum est: sed condescendo imbecillitati eorum, donec per spiritum sanctum renouentur.

Vers. 17. *Neque — veteres.*

Aliam quoque accipit similitudinem: vinum novum vocans austeritatem ac vehementiam praeceptorum:

χαρᾶς καὶ λοιπὸν ἔδυνανται νητέυειν οἱ οἰκεῖοι αὐ-
τῇ. Θλιβερόν γάρ τὸ νητέυειν τοῖς ἀτελῶς ἔτι δια-
κειμένοις· τῷδε δὲ χρηχαίρειν, ὥς ἔειμι μετ' αὐ-
τῶν, συνόντας μοι, καὶ τῆς Φωνῆς με ἀκρόντας.

Verf. 15. Ἐλεύσονται — νητεύσασιν.

Ἐνταῦθα παρεδίλωσεν, ὅτι ἀναρεθίσεται μὲν
αὐτοὶς, αὐτοὶ δὲ μετὰ τῷτο πολλὰ καὶ νητεύσασιν,
καὶ κακοπαθήσουσιν.

Verf. 16. Οὐδεὶς — παλαιῷ.

Διᾶξαι θέλων, ὅτι ὡς ἀδενέσιν ἔτι τοῖς μαθη-
ταῖς ἐκ ἐπιφορτίζει τὸ βάρος τῆς νητείας, διὰ
παραβολῆς τῷτο δείκνυσι, λέγων· οὐδεὶς ἰώμενος
ἱματίῃς παλαιῇς σαδρότητα, ἐπιβράπτει τεμά-
χιον ῥάκας ἀγνάφου, τετέστι, καινῇ, ἐπὶ μέρεσι
παλαιῷ. εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν.

Verf. 16. Αἶρει — γίνεται

Τὸ γὰρ πλῆρωμα αὐτῷ, τετέστιν, ἡ ὁλότης τῇ
ἀγνάφῃ ῥάκας, ἰσχυρὰ καὶ βαρεῖα ἔσα, αἶρει
καὶ κατασπᾷ μᾶλλον ἀπὸ τῇ ἱματίῃ, σαδροῦ
τυγχάνοντος, ὅσον ἂν ἐπιλάβῃ καὶ γίνεται μεί-
ζον σχίσμα. λοιπὸν οὖν, ἐδὲ ἐγὼ νῦν, ἰώμενος
τὴν σαδρότητα τῶν μαθητῶν, ἐπιβάλλω ταύτῃ
ἰσχυρότητα καὶ βάρος νητείας, ἵνα μὴ πλεῖον
σαδρωθῇ, μὴ δυναμένη βασιάζειν τὸ ἐπιβληθέν·
ἀλλὰ συγκαταβαίνω τῇ ἀδενείᾳ αὐτῶν, μέχρις
ἂν διὰ τῇ θείᾳ πνεύματος ἀνακαινισθῶσιν.

Verf. 17. Οὐδὲ — παλαιούς.

Καὶ ἑτέραν λαμβάνει παραβολήν, οἶνον νέον λέ-
γων, τὴν αὐστηρίαν καὶ σφοδρότητα τῶν ἐντολῶν·

ptorum: vinum quidem, quod laetificet perfectorum animas: nouum autem, quod assueta non sit inexercitatis. Praeterea vtres veteres dicit discipulos: vtres quidem, tanquam disciplinae capaces: veteres vero, quasi imbecilles.

Verf. 17. *Alioqui — pereunt.*

Rumpuntur vtres siue dissoluuntur, quum ferre non possint vini noui fortitudinem: vinumque non retentum effunditur, ac vtres pereunt, facti in posterum inutiles.

Verf. 17. *Sed — conseruantur.*

Optimum enim oeconomum diiudicare oportet vini naturam, et vtrium fortitudinem, ac vetustatem. Nunc siquidem veteres adhuc sunt discipuli, quod ad fortitudinem vtrium ac vetustatem spectat, nondum videlicet renouati. Propter quod etiam alio loco dixit eis: *Multa habeo, quae vobis dicam, sed nunc portare non potestis.* Vtraque, inquit, conseruantur, vinum videlicet et vtres, illud quidem retentum, hi autem retinentes.

Cap. XV. De filia Archisynagogi.

Verf. 18. *Haec — viuet.*

†† Iairi filia significat cuiuslibet mentem, quod nec praecepta legis, nec mandata diuina facit, mortuam.

Hic

5) Codex vterque inclusa habet in margine. Hentenius non agnoscit.

οἶνον μὲν, ὡς εὐφραίνεσταν τὰς τῶν τελείων ψυχάς· νέον δὲ, ὡς ἀσυνήθη τοῖς ἀγυμνάτοις. καὶ πάλιν, ἀσκούς παλαιὸς ὀνομάζων, τὸς μαθητάς· ἀσκὸς μὲν, ὡς χωρῆντας διδασκαλίαν παλαιὸς δὲ, ὡς ἀδενεῖς.

Verf. 17. Εἰ δὲ μή γε — ἀκολῶντα.

Ῥήγνυνται οἱ ἀσκοί, εἴτουν, παραλύονται, μὴ δυνάμενοι φέρειν τὴν ἰσχὺν τοῦ νέου οἴνου. καὶ ὁ οἶνος ἐκχῆται, μὴ κατασχεθεῖς, καὶ οἱ ἀσκοί ἀπολοῦνται, ἄχρηστοι τῷ λοιπῷ γενόμενοι.

Verf. 17. Ἀλλὰ — συντηρῶντα.

Χρὴ γὰρ τὸν ἄριστον οἰκονόμον διακρίνειν καὶ τὴν φύσιν τοῦ οἴνου, καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἀσκῶν, καὶ τὸν καιρὸν. νῦν γὰρ ἔτι παλαιοὶ εἰσιν οἱ μαθηταί, μήπω ἀνακαινισθέντες. καὶ ἄλλα χῶ δὲ πρὸς αὐτὸς εἶπε, πολλὰ ἔχω ὧ) λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' ἔδύ- ὧ) Ioh. 16, 12.
ναθε βασιάζειν ἄρτι. ἀμφοτέρω δέ, Φησι, συντηρῶντα, ὁ οἶνος δηλαδή, καὶ ὁ ἀσκὸς, ὁ μὲν βασιζόμενος, ὁ δὲ βασιάζων.

Κεφ. ΙΕ. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

Verf. 18. Ταῦτα — ζήσεται.

[Ὡς) τῷ ἱερείῳ θυγατὴρ αἰνίσσεται τὴν ἐκάστη ψυχὴν, ἀποθανῶσαν τῇ ἀπραξίᾳ τῶν νομικῶν ἐντολῶν, καὶ τῇ ἀνενεργησίᾳ τῶν θεῶν προσταγμάτων.]

Οὗτος

Hic princeps erat Synagogae Iudaeorum, Iairus appellatus, ut dicunt Marcus et Lucas. Reliquerat autem filiam suam iam iam morituram. Nam Marcus eum dixisse commemorat: *Filiola mea in extremis est*. Lucas vero, quod etiam moriebatur. Itaque, modo *defuncta est*, dixit coniectando. Suspiciabatur enim, quod tunc iam omnino mortua esset. Verisimile est autem primum dixisse eum, *in extremis est*: deinde, *modo defuncta est*, siue iam exspirauit. Duo autem petebat: ut veniret, et manum imponeret, utpote crassius affectus.

Verf. 19. *Et — eius.*

Marcus et Lucas dicunt, quod etiam turba multa sequebatur. Plures siquidem eorum carnaliter viuentes, non tantum animae utilitatem concupiscebant, quantum carnis siue corporis sanitatem.

Cap. XVI. De muliere sanguinis profluuii laborante.

Verf. 20. *Et — eius.*

De praesenti capite latius et planius scripsit Lucas: quaere ergo apud illum enarrationem vicefimi sexti capitis. *ἡεἰσπεδον* fimbria, est vestis extrema pars, quae pedes contegit, et ambulando terram attingit.

Verf. 21. *Dicebat — salua ero.*

Magnam habebat fidem: credebatur enim, quod ubi solam vestimenti fimbriam tetigisset, salua fieret,

Οὗτος ἄρχων ἦν τῆς συναγωγῆς τῶν ἰσθαίων,
 ἰάειρος ὀνομαζόμενος, ὡς λέγουσι ^{γ)} Μάρκος καὶ ^{γ)} Marc. 5, 22.
 ληκαῖς. ἐμπνέουσιν δὲ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα κατ- ^{Luc. 8, 41.}
 ἑλίπε. καὶ γὰρ Μάρκος μὲν φησι, τῷ ταν εἰπεῖν,
 ὅτι ^{δ)} τὸ θυγατέριόν μου ἐσχάτως ἔχει· ληκαῖς δὲ, ^{δ)} Marc. 5, 23.
 ὅτι καὶ ^{ε)} αὕτη ἀπέθνησκειν. ὥστε, τὸ ἄρτι τέθνη- ^{ε)} Luc. 8, 42.
 κε, σοχαζόμενος εἶπεν. ὑπέλαβε λαὸν, ὅτι μέχρι
 τότε πάντως ἂν ἀπέθαιεν, εἰκὸς δὲ, πρῶτον μὲν
 εἰπεῖν, ὅτι ἐσχάτως ἔχει· εἶτα, ὅτι ἄρτι τέθνη-
 κεν, εἶπεν, ἕως ἄρτι. δύο δὲ ἐζήτησεν, ἐλθεῖν
 τε, καὶ ἐπιθεῖναι τὴν χεῖρα, παχύτερον δια-
 κείμενος.

Verf. 19. Καὶ — αὐτοῦ.

Μάρκος δὲ καὶ ληκαῖς φασὶν, ὅτι ^{ν)} καὶ ὄχλος ^{ν)} Marc. 5, 24.
 πολὺς ἠκολούθησε. καὶ γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν σω- ^{Luc. 8, 42.}
 ματικώτερον ζῶντες, οὐχ ἔτι ψυχῆς ὠφέλειαν,
 ὡς σώματος ἰατρούαν ἐπεθύμουν ἰδεῖν.

Κεφ. Ις. Περὶ τῆς αἱμορροῦσης.

Verf. 20. Καὶ — αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ παρόντος κεφαλαίου πλατύτερον καὶ
 φανερώτερον ἔγραψεν ὁ ληκαῖς, ^{*)} καὶ ζήτησον ^{κ)} Luc. 3, 43.
 παρ' ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν τῇ εἰκοστῇ ἐκτε κεφα- ^{seqq.}
 λαίῳ. κράσπεδον δὲ ἐστὶ, τὸ ἄκρον τῆς ἱματίου, ὃ
 παρὰ τοῖς ποσὶν εἰλούμενον ἐφάπτεται τῆς γῆς
 ἐν τῷ βαδίζειν.

Verf. 21. Ἐλέγε — σωθήσομαι.

Πολλὴν μὲν εἶχε πίσιν. ἐπίστευε γὰρ, ὅτι μόνον
 ἀψαμένη τῇ κράσπεδῳ τῇ ἱματίῳ αὐτοῦ σωθή-
 σεταί,

ret, id est, sanaretur. Hanc tamen imperfectam habebat: putabat namque latere illum, qui occultos quoque animi motus intuetur.

Verf. 22. *Iesus autem — te saluam fecit.*

Matthaeus tanquam breuitatis amator, quae in medio contigerunt praetermisit, miraculum solum manifestans. Lucas vero omnia accurate proposuit. In dicto ergo capite inuenies.

Verf. 22. *Et — illa hora.*

Salua facta est, hoc est, curata. Lucas siquidem dixit sanata. Ex hora inquam, non qua dixit ei Iesus: Bono animo esto filia, sed qua fimbriam tetigit, sicut Marcus et Lucas scripserunt.

Verf. 23. *Quumque — V. 24. eum.*

Moris enim erat in huiusmodi calamitatibus tibicines inducere, qui lamentationes excitarent. Hoc autem caput lausius scripsit Marcus. Quare ergo expositionem tertii decimi capitis apud eum.

Verf. 25. *Et quum — V. 26. illam.*

De his omnibus in praedicto tertio decimo capite nullo praetermisso inuenies.

σεται, τρεῖςιν, ὑγιανέ. πλήν ἀτελῇ ταύτην εἶ-
 χεν. ὥστε γὰρ λαθεῖν αὐτόν, ὃς βλέπει καὶ τὰ
 ἀφανῆ κινήματα τῆς ψυχῆς.

Verf. 22. Ὁ δὲ ἰησοῦς — σέσωκέ σε.

^εΩς Φιλοσύντομος ὁ ματθαῖος, τὰ ἐν μέσῳ παρ-
 ἔδραμε, μόνον ἀπαγγέλλας τὸ θαῦμα· ὁ δὲ λου-
 καῖς ἀπαντα παρέθηκε δι' ἀκριβείαν, καὶ εὐρή-
 σεις ταῦτα ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ.

Verf. 22. Καὶ — ὥρας ἐκείνης.

^δἘσώθη, ἀντὶ τῆς, ὑγιανεν. ἰάθη γὰρ εἶπεν ὁ ^γ) γ) Luc. 8, 47.
 λουκαῖς. ἀπὸ τῆς ὥρας δὲ, ἐκ ἀφ' ἧς ὁ χριστὸς
 εἶπεν αὐτῇ τὸ, θάρσει θύγατερ, ἀλλ' ἀφ' ἧς
 ἦψατο τῆς κρασπίδος, καθὼς ^z) μάρκος τε καὶ ^z) Marc. 5, 29.
 λουκαῖς ἰσέησαν. Luc. 8, 44.

Verf. 23. Καὶ — V. 24. αὐτοῦ.

^δἜθος γὰρ ἦν ἐν ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς αὐ-
 λητὰς εἰσάγειν, θρηῖνον ἐγείροντας τῆτο δὲ τὸ
 κεφάλαιον πλατύτερον ὁ ^α) μάρκος ἀνέγραψε, ^α) Marc. 5, 35.
 καὶ ζήτησον παρ' αὐτῷ τὴν ἐξήγησιν τῆς τρισκαι- ¹⁶⁹⁴
 δεκάτης κεφαλαίου.

Verf. 25. Ὅτε δὲ — V. 26. ἐκείνην.

Περὶ τῶν πάντων εὐρήσεις ἀπραλείπτως ἐν
 τῷ ῥηθέντι τρισκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

Cap. XVII. De duobus caecis.

Vers. 27. *Quumque — David.*

Quum audissent miracula quae ediderat, et credidissent eum esse Christum, qui expectabatur, de quo saepius audierant, veniunt ac sequuntur clamantes: Misere, siue sana. Filium autem David hunc dicunt, utpote qui etiam audierant e genere David illum oriundum. Ad honorem vero eius hoc dicunt. Honoratissima siquidem apud Iudaeos erat huiusmodi appellatio. Credebant itaque quod omnia posset: quod autem Deus esset, nondum plena fide tenebant: ideoque tanquam hominem decenter honorabant, sicut et alii multi.

Vers. 28. *Ingresso — caeci.*

Protraxit eos usque ad domum ne reprehendendi occasionem quaerentibus, videretur ad miraculorum operationem se ingerere, quasi gloriae amator. Omnia enim sapienter disponit, omnem auferens accusationis occasionem. Verisimile est autem domum fuisse cuiusdam fidelis, in qua contentus sit.

Vers. 28. *Et — facere?*

Quod videlicet petitis? Sciebat certe illos credere quod posset: neque enim aliter sequuti fuissent eum obsecrantes: interrogat tamen, ut manifestaretur illorum fides, aliquae per hos attraherentur. Miracula namque non propter eos tantum, qui curabantur, sed propter eos potissimum edebantur, qui videbant et audiebant.

Vers. 28

Κεφ. ΙΖ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

Vers. 27. Καὶ — δαυὶδ.

Μαθόντες, περὶ ὧν ἐθαυματούργει, καὶ πιευσάντες, αὐτὸν εἶναι τὸν προσδοκώμενον χριστὸν, περὶ οὗ πολλοὶ αἰκισάν, ἐρχοντα καὶ ἀκολουθεῖσι κρίζοντες, ἐλέησον, ἤγερ, ἴασαί. υἱὸν δὲ τοῦ δαυὶδ τοῦτον λέγουσιν, ὡς ἀκηκοότες ὁμοίως ἐκ γένους δαυὶδ ἀναβλαστήσειν αὐτόν. εἰς τιμὴν δὲ αὐτοῦ τοῦτο κρίζουσιν. ἐντιμοτάτη γὰρ παρ' Ἰουδαίοις ἦν ἡ τοιαύτη προσηγορία. καὶ γὰρ, ὅτι μὲν πάντας δύναται, ἐπίστευσαν· ὅτι δὲ καὶ θεὸς ἐστίν, ἔπω πεπληροφόρηντο. διὸ καὶ ἀνδρωποπρεπῶς αὐτὸν ἐτίμων, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοί.

Vers. 28. Ἐλθόντι — τυφλοί.

Παρείλκυσε αὐτὸς ἄχρι τῆς οἰκίας, ἵνα μὴ δοῇ τοῖς μεμφιμοῖσι ἐπιπηδαῖν ταῖς θαυματουργίαις, ὡς Φιλόδοξος. πάντα γὰρ σοφῶς⁶⁾ εἰκονομεῖ, περιαιρῶν πᾶσαν ἀφορμὴν μέμφεως. εἰκὸς δὲ, πιστοῦ τινος εἶναι τὴν οἰκίαν, εἰς ἣν κατήχθη.

Vers. 28. Καὶ — ποιῆσαι;

Δηλαδή, ὃ αἰτεῖτο. ἐγίνωσκε μὲν γὰρ, ὅτι πιστεύουσιν, ὅτι δύναται· πῶς γὰρ ἂν ἀκολουθεῖντες παρεκάλειν; ἐρωτᾷ δὲ ὁμοῦ, ἵνα φανερωθῇ καὶ τέτων ἡ πίσις, καὶ ἐκλυθῶσι διὰ τέτων καὶ ἑτέρων. τὰ θαύματα γὰρ ἔμνον διὰ τῶν θεραπειομενῶν, ἀλλὰ καὶ μάλιστα διὰ τῶν ὀρώντων καὶ τῶν ἀκούοντων εἰργάζετο.

Vers. 28.

⁶⁾ σαφῶς. Α.

Λα

Verf. 28. *Dicunt — domine.*

Iam non filium David, sed dominum eum appellabant: ab eius interrogatione in fidei celsitudinem subleuati.

Verf. 29. *Tunc —* Verf. 30. *oculi illorum.*

Fidei eorum sanitatem attribuit, quod frequenter facere consuevit alios quoque excitans ad fidem. Tangit autem et manu, ostendens sanctissimam esse suam carnem, quae vitam conferat. Magna vero Iudaeorum hinc oritur accusatio: quod caecis solo auditu credentibus, ipsi miracula videntes increduli permanebant.

Verf. 30. *Et — sciat.*

Ενεβριμήσατο, interminatus est: auferre videlicet intuens, contractis superciliis, commoto capite: veluti facere solent, qui aliquos de continendo secreto admonent.

Verf. 31. *Illi — regionem illam.*

In sexto quoque capite mundato leproso praecepit ut taceret. Quaere in illius expositione, cur tacere praeceperit, quodque omnino praecipiat, sciens, illos non esse tacituros, illamque solutionem pro omnibus habeto similibus.

Verf. 28. Λέγουσιν — κύριε.

Οὐκ ἔτι τέττον υἱὸν τοῦ δαυὶδ, ἀλλὰ δεσπότην ἀνακηρύττεται, ὑπὸ τῆς ἐρωτήσεως αὐτῆς πτερωθέντες εἰς ὕψος πίσεως.

Verf. 29. Τότε — Verf. 30. αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Τῇ πίσει τέττων τὴν θεραπείαν ἀνατίθησιν, ὅπερ εἶωθε πολλαχῶς ποιῆν, διερεθίζων, ὡς εἴρηται, καὶ τὰς ἄλλας εἰς πίσιν. ἀπτεται δὲ καὶ τῇ χειρὶ, δεικνύων, ὅτι καὶ ἡ παναγία αὐτῆς σὰρξ ζωῆς μεταδίδωσι. μεγάλη δὲ κατηγορία τῶν ἰουδαίων, ὅτι τυφλοὶ μὲν, ἐξ ἀκοῆς μόνης ἐπίψουσιν, αὐτοὶ δὲ, καὶ τὰ θαύματα βλέποντες, ἠπίστουν.

Verf. 30. Καὶ — γινώσκέτω.

Ἐνεβριμήσατο, ἀντὶ τοῦ, αὐστηρῶς ἐνέβλεψε, συνελκύσας τὰς ὀφρῦς, καὶ ἐπισείσας αὐτοῖς τὴν κεφαλὴν, ὅπερ εἶωθαι ποιῆν, οἱ ἐξασφαλιζόμενοι τινὰς περὶ φυλακῆς μυστηρίων.

Verf. 31. Οἱ — τῇ γῇ ἐκείνῃ.

Καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ, καθαρίσας τὸν λεπρόν, παρήγγειλεν αὐτῷ^{b)} σιγαῖν, καὶ ζήτησον^{b)} Matth. 8, 4. ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτῆς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν σιγαῖν ἐπιτάττει, καὶ πῶς ὅλως ἐπιτάττει, γινώσκων, ὅτι ὁ σιγήσει, καὶ τὴν λύσιν ἐκείνην ἐπὶ πάντων ἔχει τῶν ὁμοίων.

Cap. XVIII. De daemoniaco muto.

Verf. 32. *Illis autem — dae-
moniacum.*

Quaquam *αἰὼς* dicatur saepius furdus, nunc tamen capitur pro muto, qui fari nequit, sicut etiam alibi quandoque.

Verf. 33. *Et eiecit — mutus.*

Non erat natura mutus, sed daemon linguam eius ligauerat, et ante hanc, animam: ideoque ab aliis adducitur. Nec fidem exigit: Siquidem nec fari, nec intelligere poterat: quod agnoscens saluator, protinus daemonem eiecit, ipso etiam ignorante. Quinque vinculis absolutus esset, intellexit, et loquutus est homo.

Verf. 33. *Et — Iſraēl.*

Nunquam apparuit sic, id est nunquam visa sunt huiusmodi mirabilia. Omnibus autem qui ab exordio mirabilia operati sunt sublimiorem praedicabant: quia omnem mortuum curabat, et velocissime propriaque autoritate: interdum quidem verbo, non nunquam tactu, quandoque vero tactu et verbo: et ut semel dicam, sicut volebat: in omnibus suam pandens omnipotentiam.

V. 34. *Pharisei autem — daemonia.*

Turbae quidem admirabantur: Pharisei vero calumniabantur, dicentes quod quum amicum haberet principem daemoniorum, per hunc daemonia expellebat. Nec verebantur nugari in his,
quae

ΚεΦ. ΙΗ. Περὶ τοῦ δαμονιζομένου κωφοῦ.

Verf. 32. Αὐτῶν — δαμονιζόμενον.

Κωφὸν νῦν λέγει, τὸ ἄλαλον. λέγεται γὰρ κω-
φός, ὃ μόνον ὁ μὴ ἀκούων, ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ λαλῶν.

Verf. 33. Καὶ ἐμβληθέντος — κωφός.

Οὐκ ἦν ἐκ φύσεως ἄλαλος, ἀλλ' ὁ δαίμων ἐδήσθη
τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, καὶ πρὸ ταύτης τὴν ψυχὴν.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὑφ' ἐτέρων προσάγεται, καὶ
ἐκ ἀπαυτεῖται πίπνι. ἔτε γὰρ λαλήσας, ἔτε
συνιέναι ἐδύνατο. καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ πατήρ,
ἐξέβαλεν αὐτίκα τὸν δαίμονα, καὶ ἀπελαθέντος,
ἐλύθη μὲν τὰ δεσμά, συνῆκε δὲ, καὶ ἐλάλησεν
ὁ ἄνθρωπος.

Verf. 33. Καὶ — ἰσραήλ.

Οὐδέποτε ἐφάνη ἔτι, ἀντὶ τοῦ, ἐδέποτε ἐφάνη
τοιαῦτα παρὰδοξα, πάντων δὲ τῶν ἀπ' αἰῶνος
θαυματουργησάντων ὑπερετίθειν αὐτὸν, διότι πᾶν
πάθος ἰάτο, καὶ ταχύτατος καὶ κατ' ἐξουσίαν
καὶ ποτὲ μὲν λέγων, ποτὲ δὲ ἀπτόμενος, πο-
τὲ δὲ καὶ ἀπτόμενος καὶ λέγων, καὶ ἀπλῶς εἰ-
πεῖν, ὡς ἐβέλετο. διὰ πάντων δεικνὺς τὸ ἑαυτοῦ
παντοδύναμον.

Verf. 34. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι — δαμόνια.

Οἱ ὄχλοι μὲν ἐθαύμαζον· οἱ Φαρισαῖοι δὲ διέβαλ-
ον αὐτὸν, λέγοντες, ὅτι φίλον ἔχων τὸν ἄρχοντα
τῶν δαιμονίων, δι' ἐκείνου ταῦτα διάκει. καὶ οὐδ'
ἠσχύοντο, Φλυαροῦντες εὐάλεγκτα. καὶ γὰρ ὁ

quae facile redargui poterant. Nam qui daemoniorum principem habet amicum, quae illi sunt grata perficit: daemioni autem gratum est, ut quis semper noceat hominibus, doceat omne peccatum, abstrahat omnes a Deo. Christus vero contraria his operatus est, beneficia semper conferens in homines, omnem docens virtutem, ad Deum omnes adducens. Et tamen hos non solum non puniuit, sed neque arguit eos: docens nos magno animo calumnias sustinere, et potius benefacere nocentibus, ac iniuriam inferentibus. Vide enim quid fecerit.

Vers. 35. *Et — in populo.*

Haec etiam quarto dixit capite, et ibi declarata sunt. Quaere autem et apud Marcum finem tertii capitis ipsius, et in eius capitis enarratione inuenies differentiam ciuitatis a vico. Circumibat autem ciuitates omnes et vicos Iudaeorum, ne quis eorum dicere posset: ad nos non venit.

Vers. 36. *Intuitus — pastorem.*

Destitutae, quod nullus eas respiceret: Dispersae, hoc est omnino neglectae, in modum ouium pastore carentium: quarum hae quidem vexatae sunt, ac seductae huc et illuc: aliae autem dispersae siue abiectae, eo quod non sit, qui earum curam habeat. Iudaeorum enim principes non solum non conuertebant, aut respiciebant eos, qui peccauerant, neque abiectorum curam habebant: sed et peius ipsi affecti erant quam populus.

Vers. 37.

7) Sic. non κατεργιμμένων. recte.

τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων φίλον ἔχων, φίλα ἐκείνῳ διαπράττεται· φίλον δὲ τῷ δαίμονι, τὸ βλάπτειν αἰεὶ τὸς ἀνθρώπους, τὸ διδάσκειν πᾶσαν ἁμαρτίαν, τὸ ἀφιστᾶν πάντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ χρηστὸς πάναντία τούτων ἐργάζεται, ἐνεργετῶν αἰεὶ τὸς ἀνθρώπους, διδάσκων πᾶσαν ἀρετὴν, προσάγων πάντας τῷ Θεῷ. ὅμως ἔμῳ μόνον τέτῳς ἐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' οὐδ' ἠλεγξεν αὐτὸς, παιδεύων ἡμᾶς, μακροθύμως φέρειν τὰς διαβολὰς, καὶ μᾶλλον εὖ ποιεῖν τοὺς ὑβρίζοντας. ὅρα γάρ, τί ἐποίησε.

Verf. 35. Καὶ — ἐν τῷ λαῷ.

Ταῦτα καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου^{c)} κεφαλαίου^{c)} Matth. 4, 17. εἰρηκεν ὁ παρὼν εὐαγγελιστὴς, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ. ζήτησον δὲ καὶ παρὰ τῷ μάρκῳ^{d)} τὸ^{d)} Marc. I, 38. τέλος τοῦ τρίτου κεφαλαίου αὐτοῦ. καὶ εὐρήσεις διαφορὰν πόλεως καὶ κώμης ἐν τῇ ἐκείνῃ ἐξηγήσεις. περιήρχετο δὲ τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας τῶν ἰσδαίων, ἵνα μηδεὶς αὐτῶν ἔχοι λέγειν, ὅτι πρὸς ἡμᾶς ἐκ ἦλθεν.

Verf. 36. Ἰδὼν — ποιμένα.

Ἐσκυλμένοι μὲν, ἀντὶ τοῦ, ἀνεπίστεπτοι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὸν ἐπιστρέφοντα· ἐρριμμένοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἡμελημένοι τέλειον, δίκην ἀποιμάντων προβάτων· ὧν τὰ μὲν ἔσκυλται, ἢ γὰρ πεπλάνηται τῇδε καὶ κείσε· τὰ δὲ ἐρριπται, ἢ τοι καταβέβληται, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὸν ἐπιμελόμενον. οἱ γὰρ τῶν ἰσδαίων ἄρχοντες οὐ μόνον ἐκ ἐπέστρεφον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλ' ἐπεμελῶντο τῶν⁷⁾ κατεργασμένων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὶ χεῖρον τοῦ λαοῦ διέκειντο.

Vers. 37. *Tunc — pauci.*

Messem hic vocat eos, qui credituri erant, tanquam paratos ut ad fidem colligantur: quia iam eis disseminata erat fama miraculorum eius. *Exiuit enim fama eius*, inquit, *in uniuersam Syriam*. Operatores vero aut messores dicit discipulos suos, quos mittere volebat ad talium collectionem. Ne enim ascita multitudine videretur propter hoc circumire ciuitates et vicos, discipulos pro se emittit.

Potest autem et alio modo exponi, quod messem dixerit, facilitatem ostendens huiusmodi ministerii: utpote maiori labore praecupato iam ac perfecto a prophetis, qui tanquam semina quaedam fidei, Iudaeis ea, quae de Christo erant auspiciati fuerant: quod etiam in euangelio Ioannis dicebat: *Alii laborauerunt, et vos in laborem illorum introistis*.

Messem praeterea et operarios nominans, baptistae verba ad memoriam reducit. Siquidem ille de Christo loquens, agricolam illum induxit, facta videlicet mentione de area eius et tritico, ac palea: veluti tertio capite praedictum est.

Vers. 38. *Rogate — messem suam.*

Dominum messis seipsum vocat, cui videlicet seruantur huiusmodi segetes, et ad quem colligendae sunt, quique potestatem habet illas metere. Rogate ergo, inquit, non quasi opus ei sit, ut illi obsecrent. Quis enim homines magis amat quam

8) ἐπισυρόμενα. B.

9) εἴρηται. A.

Vers. 37. Τότε — ἄλλοι.

Θερισμὸν μὲν, ἤγουν θέρους, καλεῖν ὦν, τὰς πι-
 τεῦσαι μέλλοντας, ὡς ετοίμας εἰς τὸ συγκομιδῆ-
 ναι, διὰ τὸ προεγκατασπαρῆναι αὐταῖς τὴν Φή-
 μιν τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ.
 ἀπῆλθε γάρ, φησιν, ἡ εἰ) ἀκοή αὐτῶ εἰς ὅλην e) Matth. 4, 24.
 τὴν συρίαν. ἐργάτας δὲ, ἦτοι θερυστάς, λέγει
 τὰς μαθητάς αὐτῶ, ὅς ἐβέλετο πέμψαι πρὸς
 συγκομιδὴν τῶν τοιούτων ἀσυχῶν. ἵνα γὰρ μὴ,
 ἐπιστυρόμενος δ) τὰ πλήθη, δόξῃ διὰ τῆτο περιέρ-
 χεσθαι τὰς πόλεις καὶ κώμας, ἐκπέμπει τοὺς
 μαθητάς ἀντ' ἑαυτοῦ.

Ἐπὶ δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι θερισμὸν εἶρη-
 κε, δεικνύων τὴν εὐχέρειαν τῆς τοιαύτης διακονίας,
 ὡς τῶ μείζονος πόνου προλαβόντος καὶ τελεωθέντος
 ὑπὸ τῶν προφητῶν, οἱ, καθάπερ τινα σπέρμα-
 τα πίστεως, τοῖς ἰσδαίοις τὰ περὶ τῶ χριστῶ προ-
 κατεβάλλοντο, ὃ καὶ ἐν τῷ ἰωάννῃ ἔλεγεν· ὅτι f) f) Ioh. 4, 38.
 ἄλλοι κεκοπιάκασιν, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐ-
 τῶν εἰσέλθουτε.

Θερισμὸν δὲ καὶ ἐργάτας ὦν εἰπὼν, ἀνέμνη-
 σεν αὐτὰς καὶ τῶν τῶ βαπτιστῶ ρημάτων. καὶ
 γὰρ ἐκεῖνος, περὶ τῶ χριστῶ λέγων, γεωργὸν αὐ-
 τὸν ἠνέξατο, προμνημονεύσας δ) πτύς καὶ ἄλλω- g) Matth. 3, 12.
 νος καὶ σίτε καὶ ἀχῦρες, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ κεφα-
 λαίῳ 2) προσείρηται.

Vers. 38. Δεήθητε — τὸν θερισμόν
αὐτοῦ.

Κρίσιον τῶ θερισμῶ, ἑαυτὸν λέγει, ὡς αὐτῷ θυ-
 λαττομέιστε τοιούτοις θέρους, καὶ πρὸς αὐτὸν συγ-
 κομιδῆναι μέλλοντος, καὶ ὡς ἐξουσίαν ἔχων τοῦ
 θερῶναι αὐτό. δεήθητε δὲ, εἶπεν, ὅχι ὡς θεό-
 μενος παρακληθῆναι ὑπ' αὐτῶν· τίς γὰρ ἐνείνε
 Λα 5 Φιλαν.

quam ipse? sed vt discipulos instruat, vt Deum pro errantibus deprecetur.

Cap. XIX. De Apostolorum electione.

Cap. X. v. i. *Et — omnem languorem.*

Quomodo ergo quum pauci essent discipuli, non addidit etiam dignitatem? Addidit utique illis: at non in numero, sed in virtute. Dedit, inquit, eis potestatem, ita vt paucos etiam dixerit illos, non secundum defectum virtutis, sed numeri. Primum ergo constituit eos medicos corporum, postmodum: quod maius est etiam committit, curam videlicet animarum. Eiiciebant autem daemonia et morbos curabant, per nomen Christi.

Verf. 2. *Duodecim autem — eius.*

Quia de Petro et Andrea, Iacobo et Ioanne, ac seipso in praecedentibus docuit, quod sequuti fuerint Christum: de aliis vero nihil manifeste scripsit: nunc illorum quoque nomina recenset, vt ea cognoscamus, et a falsis Apostolis diiudicemus: multi enim fuerunt Pseudapostoli. Hoc autem et Marcus et Lucas fecerunt.

Primum

³⁾ Non Euthymius solum, sed Theophylactus etiam p. 51. C. de vocabulo *ὀλίγοι* monent. Nescio tamen, quam ob causam, cum in contextu non reperiatur. Videntur ergo respicere Matth. 9, 57. Quo argumento vero motus Chrysostomus Iacobum. [Tom. VII. p. 369. B.] *τελιώνην* appellet. igno-

φιλανθρωπότερος; ἀλλὰ παιδέων τὸς μαθητὰς,
ἱκετεύειν τὸν θεὸν ὑπὲρ τῶν πεπλανημένων.

Κεφ. ΙΘ. Περὶ τῆς τῶν ἀποσόλων ἐκλογῆς.

Cap. X. v. i. Καὶ — πᾶσαν μα-
λακίαν.

Πῶς ἔν, ὀλίγοις ἔσι τοῖς μαθηταῖς, ὃ προσέθη-
κε καὶ ἑτέροις; προσέθηκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἔκ εἰς
ἀριθμὸν, ἀλλ' εἰς δύναμιν. ἔδωκε γάρ, φησιν, αὐ-
τοῖς ἐξουσίαν, ὥστε καὶ ὀλίγοις¹⁾ εἶπεν αὐτοῖς, ὃ κατ'
ἐλλειψιν δυνάμεως, ἀλλὰ κατ' ἐλλειψιν ἀριθμοῦ.
καὶ τῶς αὐτοῖς ἰατρὸς σωμάτων ποιεῖ μετὰ τῆτο
δὲ καὶ τὸ μᾶλλον ἐμπιστεύει, τὴν τῶν ψυχῶν θε-
ραπείαν. ἐξέβαλλον²⁾ δὲ τὰ δαιμόνια, καὶ ἰῶν
το τὰς νόσους, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ.

Verf. 2. Τῶν δὲ δώδεκα — αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ περὶ πέτερες μὲν, καὶ ἀνδρέας, καὶ ἰακώβους,
καὶ ἰωάννης, καὶ ἑαυτὸν προλαβὼν ἐδίδαξεν, ὅτι ἠκο-
λέθησαν τῷ χριστῷ. περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἑδέν τι φα-
νερὸν ἔγραψε· νῦν κατὰ λέγει καὶ τὰ τέτων ὀνό-
ματα, ἵνα τε γνωρίζωμεν αὐτοῖς, καὶ ἵνα δια-
κρίνωμεν τῆς ἀπὸ τῶν ψευδαποστόλων. ἐγένον-
το γὰρ πολλοὶ ψευδαπόστολοι. τῆτο δὲ καὶ μάρ-
κος καὶ λευκάς πεποιήκασι.

Πρῶτον

ignoro. Forte, quia frater Matthaei erat. Chry-
sostomum secutus est Photius in Catena Possini ad
Marc. p. 50.

²⁾ ἐξέβαλον. A.

Primum vero dixit Petrum: Non solum tanquam Andrea fratre suo natu maiorem, verum etiam tanquam caeteris omnibus firmitate excellentiorem. Ideo etiam nomen Petrus ei Christus imponens, dixit: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.*

Quare autem addidit: *Qui dicitur Petrus?* Omnino ut discamus, quod Simon primum nominabatur: et ut eum ab altero Simone distinguamus, qui cognominatur Cananaeus.

Vers. 2. *Iacobus — frater eius.*

Iacobum praeposuit, utpote Ioanne natu maiorem: nam virtute Ioannes praecellebat.

Vers. 3. *Philippus — Bartholomaeus.*

Hi post praedictos Christum sequuti sunt: ideo etiam hoc ordine numerantur.

Vers. 3. *Thomas — publicanus.*

Marcus et Lucas Matthaeum Thomae praeposuerunt, tanquam ante eum effectum discipulum: Matthaeus vero hic seipsum modestiae causa deiecit: Nam etiam publicanum sese rursus in proprium contemptum appellavit.

Vers. 3. *Iacobus — Thaddaeus.*

Iacobus hic frater erat Matthaei: Siquidem Matthaeus quoque Alphaei filius erat, non solum dictus Matthaeus, sed et Leui. Vidit, inquit, Leui filium Alphaei sedentem in telonio. Lucas vero loco

Πρῶτον δὲ τὸν πέτρον εἶπεν, ἔ μόνον, ὡς
 πρεσβύτερον ἀνδρῆς τῷ ἀδελφῷ αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ
 ὡς πάντων διαφορώτερον ἐπὶ σαθρότητι. διὸ καὶ
 ὁ Χριστὸς, πέτρον αὐτὸν ἐνομασίνας, εἶπεν, ἐπὶ ταύ-
 τη ^{h)} τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. h) Matth. 16, 18.

Διατί δὲ προσέθηκεν, ὅτι ὁ λεγόμενος πέ-
 τρος; πάντως ἵνα μάθωμεν, ὅτι τε σίμων ὠνο-
 μάζετο πρότερον, καὶ ἵνα διασείλῃ τῷτον ἀπὸ
 τῷ ἑτέρῳ σίμωνος, τοῦ προσαγορευομένου κα-
 νανίτου.

Verf. 2. Ἰάκωβος — ὁ ἀδελφὸς αὐτῷ.

Προέταξε τὸν Ἰάκωβον, ὡς τῷ ἰωάννῃ πρεσβυ-
 γενέτερον. κατ' ἀρετὴν γὰρ, ὁ ἰωάννης διέφερε.

Verf. 3. Φίλιππος — βαρδολομαῖος.

Οὗτοι μετὰ τὸς προῤῥηθέντας ἠκολέθησαν τῷ
 Χριστῷ. διὸ καὶ ἔτως ἐτάγησαν.

Verf. 3. Θωμᾶς — τελώνης.

Μάρκος ⁱ⁾ μὲν καὶ λεκάς τὸν ματθαῖον προτε- ^{i) Marc. 3, 18.}
 δείκασιν τῷ Θωμᾷ, ὡς πρὸ αὐτῷ μαθητευθέντα. ^{Luc. 6, 15.}
 ματθαῖος δὲ νῦν μετριοφρονῶν ὑπεβίβασεν ἑαυ-
 τόν, ἐπεὶ καὶ πάλιν τελώνην ἑαυτὸν ἐκάλεσεν,
 εἰς οἰκίαν ἐξεδένωσιν.

Verf. 3. Ἰάκωβος — θαδδαῖος.

Οὗτος ὁ ἰάκωβος, ἀδελφὸς ἦν τῷ ματθαίῳ. καὶ
 γὰρ ³⁾ ὁ ματθαῖος, υἱὸς ἦν τῷ ἀλφαίῳ, ἔ μόνον
 ματθαῖος, ἀλλὰ καὶ λευῖς ἐνομαζόμενος. ^{εἶδε ^{k)} Marc. 3, 14.}
 γὰρ, φησι, λευῖν, τὸν τῷ ἀλφαίῳ, καθήμενον
 ἐπὶ

3) καὶ, addit. A.

loco eius, qui hic Thaddaeus dicitur, Simonem Zeloten siue Cananaeum ordinavit. Postea autem Thaddaeum coniungit Iudae Iscarioti, et hunc Iudam nominavit: Iudam, inquit, Iacobi, et Iudam Iscariotem. Coniungit autem hos propter nominum similitudinem.

Duo itaque Simon dicebantur: Simon, qui vocabatur Petrus, et Simon Zelotes, qui et Cananaeus. Duo similiter nomen habebant, Iacobus puta Iacobus filius Zebedaei, et Iacobus, Alphaei filius. Duo quoque Iudas dicebantur, Iudas Iacobi, qui et Lebaeus et Thaddaeus, et Iudas Iscariotes. Verum propter nominum similitudines addunt Euangelistae et alia cognitionis indicia ad distinctionem.

Caeterum si Lucas propter nominum similitudinem Thaddaeum Iudae Iscarioti coniungit, quare non pari modo Simonem Petrum cum Simone Cananaeo ordinat, et cum Iacobo filio Zebedaei Iacobum Alphaei filium? Quia Petrus cum Andrea fratre suo, et Iacobus cum Ioanne fratre suo Christum sequuti sunt: et oportebat eos simul ordinari, non solum quia fratres, sed etiam quia simul sequuti fuerant. Sed quare non similiter Iacobus Alphaei filius cum Matthaeo fratre suo coniunctus est? Quia ille postmodum sequutus est.

Verf. 4. *Simon — illum.*

Tradidit illum insidiatoribus.

Verf. 5. *Hos — eis.*

Quales hos? Piscatores et publicanos: Siquidem Petrus et Andreas, Iacobus et Ioannes piscatores erant:

ἐπὶ τὸ τελώνιον. ὁ δὲ λευκάς, ¹⁾ ἀντὶ μὲν τῷ θαι- ^{1) Luc. 6, 15.}
δαίῃ, νῦν σίμωνος τὸν ζηλωτὴν, ἤτοι τὸν κανα-
νίτην ἔταξεν· ὕπερον δὲ τὸν θαιδαῖον συνέζευξεν
ἰῶδαν τῷ ἰσκαριώτῃ, ἰῶδαν καὶ τῷτον καλέσας.
ἰῶδαν γάρ, φησιν, ἰακώβου ^{m)} καὶ ἰῶδαν ἰσκαριώ- ^{m) Luc. 6, 16.}
την. συνέζευξε δὲ τέτρες διὰ τὴν ὁμωνυμίαν.

Ὡςτε δύο μὲν ἦσαν σίμωνες· σίμων ὁ λεγόμενος πέτρος, καὶ σίμων ὁ ζηλωτὴς, ὁ καὶ κανανίτης· δύο δὲ ἰακώβοι· ἰακώβος ὁ τῷ ζεβεδαίῃ, καὶ ἰακώβος ὁ τῷ ἀλφαίῃ· δύο δὲ ἰῶδαι, ἰῶδας ὁ ἰακώβου, ὁ καὶ λεββαῖος καὶ θαιδαῖος, καὶ ἰῶδας ὁ ἰσκαριώτης. καὶ διὰ τὰς ὁμωνυμίας λοιπὸν, προστιθέασιν οἱ εὐαγγελισταὶ καὶ ἕτερα γνωρίσματα πρὸς διαστολὴν αὐτῶν.

Καὶ ἐὰν διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἰῶδαν τὸν θαιδαῖον, ἰῶδα τῷ ἰσκαριώτῃ, συνέζευξεν ὁ λευκάς· πῶς ἔτι καὶ τῷ σίμωνι πέτρῳ, σίμωνα τὸν κανανίτην συνέζευξε; καὶ ἰακώβῳ τῷ τῷ ζεβεδαίῃ, ἰακώβον τὸν τῷ ἀλφαίῃ; διότι πέτρος μὲν μετὰ ἀνδρείῳ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἰακώβος δὲ μετὰ ἰωάννῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ τῷ χριστῷ ἠκολούθησαν, καὶ ἔδει αὐτοὺς ἅμα ταχθῆναι, ἐ μόνον, ὡς ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἅμα ἀκολούθησαντας. καὶ διατὶ μὴ καὶ ἰακώβος ὁ ἀλφαίου, τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ματθαίῳ συντέτακται; διότι ὕπερον ἔτος ἠκολούθησε.

Verf. 4. Σίμων — αὐτόν.

Ὁ προδούς αὐτὸν τοῖς ἐπιβελέουσιν.

Verf. 5. Τούτους — αὐτοῖς.

Ποίους τέτρες; τὸς ἀλιεῖς, τὸς τελῶνας. πέτρος μὲν γάρ καὶ ἀνδρέας καὶ ἰακώβος καὶ ἰωάννης

erant: Matthaeus et Iacobus, Alphaei filii, publicani. Lucas vero locum quoque dixit, in quo ipsos ad Apostolatam segregauit. Ait enim quod egressus est in montem ad orandum: eratque pernoctans in oratione Dei. Quinque factus esset dies, aduocauit discipulos suos, et elegit duodecim ex eis, quos et Apostolos nominauit, et caetera. Verum non dixit quando eos emisit. Marcus autem modum quoque dicit, quod coepit eos mittere binos: omnino propter mutuam consolationem:

Verf. 5. *Dicens* — Verf. 6. *Israel*.

Ad Iudaeorum ciuitates et vicos primum mittit discipulos, vt sint illis in magistros ac medicos, ostendens vim amoris, quem ad illos prae omnibus habebat, quodque supra modum curam illorum gereret, quoniam iniuriis ab eis appetitus, illarum non meminit. Sed omni modo corrigere eos ac sanare nititur. Ideo quoque illos, quos emisit, viam quae ad gentes ducat tangere prohibet. Iubet etiam ne ad ciuitatem Samaritanorum accedant, quae sita erat inter Iudaeorum ciuitates. Siquidem Samaritani pro dimidia parte Iudaismum seruantes, inimico animo ad Iudaeos affecti erant. Et vndique ingratorum oppilat ora: quanquam supra omnes ab eo honorati, ipsam supra omnes honore priuauerunt. Oues autem perditas domus Israel merito ipsos nominant: oues quidem, vtpote quos olim Deus pascebat. *Qui pascis*, inquit, *Israel*, intende: perditas vero, eo quod destitutae essent ac dispersae, vt praedictum est.

Domus

*) τῇ προσειχῇ. A. vt editur apud Lucam,

νης ἀλιεῖς ἦσαν· ματθαῖος δὲ καὶ ἰάκωβος, ὁ τῷ
 ἀλφαίς, τελῶναί· ὁ δὲ λεκάς εἶπε καὶ τὸν τό-
 πον, ἐν ᾧ αὐτὸς εἰς ἀποστολὴν ἀφώρισεν. εἶρηκε
 γάρ, ὅτι^{η)} ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι^{η)} Luc. 6, 12.
 καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν ταῖς^{ι)} προσευχαῖς τοῦ
 θεῷ. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τὸς
 μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώ-
 δεκα, ἔς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε, καὶ τὰ ἐξῆς.
 ἀλλ' ἔ τότε τέτρες ἀπέστειλε. μάρκος δὲ φησι
 καὶ τρόπον, ὅτι καὶ ἤρξατο^{ο)} αὐτὸς ἀποστέλλειν^{ο)} Marc. 6, 7.
 δύο δύο· πάντως δια^{ς)} παρηγορίαν ἀλλήλων.

Verf. 5. Λέγων — Verf. 6. Ἰσραήλ.

Ἐπὶ ταῖς τῶν Ἰουδαίων πόλεις καὶ κώμας πρῶτον
 πέμπει τὸς μαθηταῖς, διδασκάλους καὶ ἰατροὺς
 αὐτοῖς, δεικνύων τὸ πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ πάντας
 φίλτρον, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κηδεμονίας, ὅτι
 καὶ ὑβριζόμενος ὑπ' αὐτῶν, ἔ μνησικακεῖ τέτοις,
 ἀλλὰ σπεύδει παντὶ τρόπῳ διορθῆναι καὶ θρα-
 πέυειν αὐτούς. διὸ καὶ κωλύει μὲν τὸς ἀπεσταλ-
 μένους ἀφραδαί τῆς πρὸς τὰ ἔθνη φερέσης ὁδοῦ·
 κελεύει δὲ, μὴδὲ τῇ πόλει τῶν σαμαρειτῶν ἐπι-
 δημῆσαι, κειμένην μεταξὺ τῶν Ἰουδαϊκῶν πόλεων.
 καὶ οἱ σαμαρεῖται γάρ, ἐξ ἡμισείας Ἰουδαίζοντες,
 ἐναντίως πρὸς τὸς Ἰουδαίους διέκειντο. καὶ παντα-
 χόθεν ἐμφράττει τὰ σώματα τῶν ἀχαρίστων, εἰ
 καὶ, πάντων ὑπ' αὐτῷ προτιμηθέντες, πάντων
 μᾶλλον αὐτὸν ἠτίμασαν. πρόβατα δὲ ἀπολωλότα
 οἴκῃ Ἰσραὴλ τέτρες ὠνόμασεν, εἰκότως. πρόβα-
 τα μὲν, ὡς ὑπὸ θεῷ πόλαι ποιμανομένοι· ὁ
 ποιμαίνων^{ρ)} γάρ, φησι, τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες^{ρ)} Pf. 79, 1.
 ἀπολωλότα δὲ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸς ἐσκυλμένοις
 καὶ ἐρξίμμένοις, ὡς προεῖρηται· οἴκῃ δὲ Ἰσραὴλ,
 ὡς

ς) Hoc refertur ad δύο δύο.

Domus etiam Israel, puta Israelitas. Ita autem Iudaeos appellans, discipulorum iram mitigabat: et potius pia curae viscera ipsis immittebat.

Verf. 7. *Euntes — coelorum.*

Instat fruitio quae habetur in coelis: hoc est, apud vos est, si eam accipere volueritis: accipere inquam illam, credentes, et praecepta seruantes. Tertio autem capite de regno coelorum pulchre dictum est. Oportet ergo et illa nosse, et inde adaptare quod aptius videbitur.

Verf. 8. *Infirmos — date.*

Dedit illis gratiam sanitatum: ut qui praedicationi non crederent, saltem miraculis adducerentur. Simul et eos per ipsam promptiores ad praedicationem facit. Ne autem extollantur quasi magna praestantes, aut terrenas quaerant retributiones, praemunit ipsos, dicens: Gratis accepistis a me gratiam hanc sanitatum, nullo vestro praecedente labore: gratis date eas hominibus, nihil temporale ab ipsis requirentes. Intendens autem, ut haec incorrupte seruent, iubet ne praetextu etiam viae quicquam accipiant. Ait enim:

Verf. 9. *Nolite — zonas vestras.*

Moris enim erat his qui per viam gradiebantur, crumenas ferre zonis appensas, in quibus aereos
num-

6) Chrysostomus, ut alibi iam monui, inseruit huic versui, *νεκρὰς ἐγείρετε*. Sine villo dubio lapsu memoriae. Tractaturus enim hunc locum, in principio habet: *ἐνέπει μοι τὸ εὐκαιρὸν τῆς ἀποστολῆς. οὐ γὰρ ἐν προοι-*

ὡς ἰσραηλῖταις. ἔγω δὲ προσαγορεύσας τὰς ἰουδαίους, ἐπράυνε τὸν θυμὸν τῶν μαθητῶν, καὶ σπλάγχνα τέτοις μᾶλλον ἐπιμελείας ἐνέβαλε.

Verf. 7. Πορευόμενοι — ἔρανῶν.

¹ Ἦγγικεν ἡ ἐν ἔρανοῖς ἀπόλαυσις, τετῆσι, παρ' ὑμῖν ἔστιν, εἰάν θέλητε λαβεῖν αὐτήν. λήψετε δὲ αὐτήν, πιστεύοντες καὶ τὰς ἐντολὰς φυλάττοντες. προέρεται δὲ διαφέρειως περὶ τῆς βασιλείας τῶν ἔρανῶν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ χρητὴς καὶ κῆνα γινώσκων, καὶ προσαρμίζειν τὸ δοκοῦν προσφύετον.

Verf. 8. Ἀδενδντας ⁶) — δότε.

¹ Ἐδωκε μὲν αὐτοῖς χάριν ἰαμάτων, ὥστε τὰς μὴ παιδομένους τῷ κηρύγματι, πείθεσθαι τοῖς θαύμασιν· ἅμα καὶ αὐτὰς προθυμοτέρους ποιῶν εἰς τὸ κήρυγμα δι' αὐτῆς. ἵνα δὲ μὴ ἐπαρθῶσιν, ὡς μεγάλα κατορθῶντες, μηδὲ ζητῶσιν ἀμοιβὰς ὑλικὰς, προασφαλίζεται τέτῃς, λέγων· δωρεὰν ἐλάβετε παρ' ἐμοῦ τὴν χάριν ταύτην τῶν ἰαμάτων, μηδὲν αὐτοὶ πονέσαντες, δωρεὰν δότε ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲν ἐπιζητῶντες βιωτικὸν ἐξ αὐτῶν. ἐπιτείνων δὲ τὸ ἀδωροδότητον, κελεύει μηδὲ χάριν τῆς ὁδοῦ τι λαμβάνειν. Φησὶ γάρ·

Verf. 9. Μὴ — ζῶνας ὑμῶν.

¹ Ἐθος γὰρ ἦν τοῖς ἑδοιποροῦσι, φασκάλια φέρειν παρηωρημένα ταῖς ζώναις, ἐν οἷς εἶχον τὰς ὀβολούς.

Bb 2

λους.

προοιμίων αὐτὰς ἔπειψεν, ἀλλ' ὅτε — εἶδον καὶ νεκρὸν ἐγερθέντα. Vide Tom. VII. p. 368. B.

nummos habebant. Dat autem primum discipulis legem perfectae inopiae, volens ut non solum sine suspicione, sed etiam in admiratione sint. Nihil enim ita admirandos reddit, sicut vita frugalis ac quibuslibet obuiis contenta. Deinde omni eos cura liberat, quae frequenter impedimento esse solet: suamque vult ostendere potentiam, quae eis ad omnia sufficiat. Ideoque postmodum dicebat: Quando mihi vos sine loculis et pera, num aliquid defuit vobis?

† Haec dicit saluator Apostolis, nolens ut sub hoc praetextu facultates congregent. Neque ergo aurum, vel argentum, aut aes, neque panem, neque peram nos habere vult, neque calceamenta, neque vestem, neque baculum usus causa, aut opum cupiditate per viam accipere: non ad zonam aes, neque ut duabus induamur tunicis, sed per viam omnia facillime et frugalissime accipiamus.

† Atqui loculos ipse ferebat: non tamen quasi pecuniae cupidus, sed quasi dispensator eorum, quae offerebantur: possidens potius haec ad necessitatem suam et discipulorum ac pauperum.

Verf. 10. *Neque peram — baculum.*

Quia regnum coelorum annunciabant, oportebat eos quasi angelos de coelo descendentes, leues ac expeditos incedere, omni terrena cura liberos, et ad solum ministerium sibi commissum respicientes. Peram autem dicit marsupium, quo ad iter immittendo pani utebantur.

Dignum est autem, ut quaeramus, quomodo Matthaeus et Lucas dicunt iussisse, ut illi neque calceamenta, neque baculum haberent: Marcus vero ait sola haec eis permisisse. Quid ergo dicendum

λους. νομοθετεῖ δὲ τοῖς μαθηταῖς τελείαν ἀκτι-
μοσύνην. πρῶτον μὲν, ὃ μόνον ἀνυπόπτει; ἀλλὰ
καὶ θαυμασίους μᾶλλον αὐτοὺς εἶναι βεβαιώμενος·
ὁδὸν γὰρ ἔτι ποιῇ θαυμαστὸς, ὡς βίος ἀσκεύος
καὶ ὀλιγαρκείας· ἔτι φροντίδος πάσης ἀπαλλάτ-
των τέττες, εἰσδυάας ἐμποδίζεν πολλοῖς· ἔπει-
τα δεῖξαι θέλων τὴν ἐαυτοῦ δύναμιν ἐπαρκῶσαν
αὐτοῖς εἰς ἅπαντα. διὸ καὶ ὑπερὸν ἔλεγεν, ὅτι
ὅτε ἀπέσειλα 1) ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πή- 2) Luc. 22, 35.
ρας, μή τινος ὑπερήσατε;

[Καὶ 7) μὴν αὐτὸς ἐπεφέρειτο γλωσσόκομον, ἀλλ'
ἔχ' ὡς φιλοκτήμων, ἀλλ' ὡς οἰκονόμος τῶν ἐμβε-
βλημένων, ἀποκτῶμενος μᾶλλον αὐτὰ πρὸς χρεῖ-
αν ἐαυτοῦ τε καὶ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν πενήτων.]

Verf. 10. Μὴ πήραν — ῥάβδον.

Ἐπεὶ τὴν βασιλείαν τῶν ἑβραίων κατήγγελλον,
ἔδει πάντως αὐτοὺς, ὡς ἀγγέλους ἐξ ἑβραίων κατ-
ιόντας, ἔτι βαδίζειν κύφους καὶ ὑσταλεῖς, πά-
σης μὲν ὑλικῆς φροντίδος ἐλευθέρους, εἰς μόνην δὲ
βλέποντας τὴν ἐγχειριθεῖσαν αὐτοῖς διακονίαν.
πήραν δὲ λέγει, τὸ 8) μαρσίπιον, ᾧ ἐκέχρητο
κατὰ τὴν ὁδόν, ἐμβάλλοντες ἄρτον.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πῶς ματθαῖος μὲν καὶ 1) Luc. 9, 3.
λαβῆς φασὶ, κελευσθῆναι τέττες, μήτε ὑποδήμα-
τα, μηδὲ ῥάβδον ἔχειν· ὁ δὲ μαρκος 2) λέγει, 3) Marc. 6, 8. 9.
συγχωρηθῆναι ταῦτα 4) μόνᾳ αὐτοῖς. τί ἔν ἐστιν
B b 3 εἰπεῖν;

2) In margine habent inclusa. A. B. Scholium au-
tem, quod in versione Latina praecedat, neuter
agnoscit.

3) Ita Codex vterque. Scribitur etiam μαρσίπιον.

4) μόνᾳ, abest. A.

cendum est? Quod primum quidem ita iusserit, sicut Matthaeus et Lucas dixerunt: postmodum autem permiserit eis, ut calcearentur tantum sandaliis, et retinerent baculum ad pedum custodiam et sustentamentum corporis, demittens se ad imbecillitatem eorum: propter laborem qui abstinere provenit. Lucas vero pro eo, quod est, *Nolite possidere: habet, Nolite portare*: Sicut etiam refert Marcus. Ne autem dicant, unde alemur, si nihil tulerimus. Ideo dicit:

Verf. 10. *Dignus — est.*

Nullus, inquit, vobis opus est viatico: digni enim estis, qui alimini ab his, qui a vobis iuuantur, apud quos operamini, apud quos laboratis: Nam hoc non donum, sed merces est operis vestri, ac necessarium tanquam debitum.

Verf. 11. *In quamcunque — exeatis.*

Ne putent, quod omnium qui ab eis iuarentur ianuas ingredi debeant, iubet ut in quacunque ciuitate et vico, quaerant vnum dignum, qui eos suscipiat, videlicet honestum Dei cultorem, et apud eum maneant, donec e ciuitate exeant: ne domum in domum permutantes, et eum, qui se susceperat contristent, et gastrimargiae suspicionem incurrant.

Verf. 12. *Ingredientes — illam.*

Salutate, hoc est, pacem illi precamini. Haec enim postmodum septuaginta discipulis praeci-
piciens, dixit:

¹⁾ ἐφ' ὅσον. A.

²⁾ ἀποδοχῆς. A.

εἰπὼν· ὅτι πρῶτον μὲν ἔγω προσέταξεν, ὡς
ματθαῖος καὶ λεκαῖς εἶπον· ὕψερρον δὲ παρεχώ-
ρησεν αὐτοῖς ὑποδεδέσθαι μόνον σανδάλια καὶ κατ-
έχειν ῥάβδον, εἰς φυλακὴν τε τῶν ποδῶν, καὶ
ὑποσηριγμὸν τῷ σώματι, συγκαταβαίνων τῇ
αἰδανεῖα αὐτῶν, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὁδοπορίας τα-
λαιπωρίαν, ὡς ὁ μάρκος ἔγραψεν. ἀντὶ δὲ τῷ,
μὴ κτήσῃς, μὴ^τ) αἷρετε εἶπεν ὁ λεκαῖς. ἵνα δὲ τ¹) Luc. 9, 3.

Verf. 10. $\Lambda\zeta_{105} - \delta 51v.$

Οὐ χρεία, φησὶν, ὑμῖν ἐφοδίων. ἵ) ἄξιτοι γὰρ ἔστε
τρέφεσθαι παρὰ τῶν ὠφελεσμένων ὑφ' ὑμῶν, παρ'
οἷς ἐργάζεσθε, παρ' οἷς κοπιᾶτε. τῆτο γὰρ οὐ
δῶρον, ἀλλὰ μισθός ἐστι τῆς ἐργασίας ὑμῶν, καὶ
ἀναγκαῖον, ὡς ὀφειλόμενον.

Verf. 11. Εἰς ἣν δ' αὖν — ἐξέλθητε.

ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι τὰς πάντων τῶν ὠφελ-
μένων θύρας αὐτοῖς ἀνέῴξε, κέλευει, παρ' ἐκά-
στη πόλει καὶ κόμη ζητεῖν ἓνα τὸν ἀξιῶν τῆς²)
ὑποδοχῆς αὐτῶν, ἥ γάρ τὸν σεμνότερον, τὸν θεο-
σεβέστερον, καὶ παρ' αὐτῶ μένειν, ἕως ἂν ἐξέλ-
θωσιν ἐκ τῆς πόλεως, ὥστε μὴ, οἰκίαν ἐξ οἰκίας
ἀμείβοντας, λυπεῖν τε τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ
γαστριμαργίας δόξαν λαμβάνειν.

Verf. 12. Εἰσερχόμενοι — αὐτήν.

Ἀσπάσασθε, ἀντὶ τοῦ, ἐπεύχεσθε εἰρήνην ὃ ἀν-
τι. ταῦτα γὰρ ὑμεῖς καὶ τοῖς ἐξιδομήκοντα μα-
Bb 4 θηταῖς

3) εἰρήνην ἐπ' αὐτήν. Α.

dixit: In quacunque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui.

Verf. 13. *Et — conuertatur.*

Quia is qui suscipit, saepius digni nomen habet, vitam autem indignam, ideo dicit: Si quidem fuerit domus digna, veniat super illam pax quae a vobis datur, id est operetur in illam, fruaturque pace et tranquillitate: si vero fuerit indigna, pax vestra ad vos conuertatur, siue nihil operetur: sed hac vobiscum sumpta, exite.

Vide quod non dederit eis praecognitionem digni et indigni: ut se maxime necessaria destituti, sese deprimant tanquam imperfecti. Admirandum est autem, quomodo postquam omnibus eos nudauit, rursus illis omnia submiserit. Quis enim laeta fronte non suscipiat hospitio quibuslibet obuiis contentos, ac sollicitudine carentes, fulgentes, non verbo tantum et miraculis, verum etiam quod magis est, bona vita?

Verf. 14. *Et — vestrorum.*

Marcus dixit: *Excute puluerem, qui est sub pedibus vestris, in testimonium illis, siue ad redargutionem illorum.* Manifestabant enim per talem excussionem, quod non solum nihil inde acceperint, sed etiam puluerem, qui inde adhaesisset, a pedibus suis excuterent, tanquam propter illos impium.

Verf. 15.

4) Intelligitur ergo, vnde in non nullos Codices h. l. venerit: λέγοντες· εἰρήνη τῷ οἴκῳ τῷ.

5) αὐτῇ non habet in textu. Nec Chrysostomus agnoscit Tom. VII. pag. 371. fin. Alii tamen apud

θηταῖς ἐντειλάμενος εἶπεν, ὅτι^{υ)} εἰς ἣν δ' αὖν αἰ- ν) Luc. 10, 5.
κίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε, εἰρήνη τῷ
οἴκῳ⁴⁾ τούτῳ.

Verf. 13. Καὶ — ἐπιστραφήτω.

Διότι πολλάκις ὁ ὑποδεχόμενος, ὄνομα μὲν ἔχεν
ἀξίε, βίον δὲ ἀνάξιον, φησὶν, ὅτι εἰάν μὲν ἢ ἡ
οἰκία⁵⁾ αὕτη ἀξία, ἐλθέτω ἐπ' αὐτήν ἢ δὲ θάσσα
παρ' ὑμῶν εἰρήνη, τετέστιν, ἐνεργησάτω εἰς αὐ-
τήν, καὶ ἔτω εἰρήνης ἀπολάυεσαι καὶ γαλήνης·
εἰάν δὲ μὴ ἢ ἀξία, ἢ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἀνα-
στρεφέτω, ἢ γεν, μηδὲν ἐνεργησάτω, ἀλλὰ ταύ-
την μεθ' ἑαυτῶν λαμβόντες ἐξέλθετε.

Σκόπει δὲ, πῶς ἐκ ἐδῶκεν αὐτοῖς πρὸγνω-
σιν ἀξίε καὶ ἀναξίε, ἵνα τῷ ἀναγκαιοτάτῳ λει-
πόμενοι ταπεινοφρονῶσιν, ὡς ἀτελεῖς. Χρὴ δὲ
θαυμάζειν, πῶς πάντων γυμνώσας αὐτοὺς, τὰ
πάντων αὐτοῖς ἀνῆκε. τίς γὰρ ἐκ αὐτῶν ἡδέως ἐξε-
νοδέχησε τὰς ἑταῖρας ἀσκέους καὶ ἀμερίμνους, λάμ-
πονταις⁶⁾ ἢ μόνον ἀπὸ τῶν λόγων καὶ τῶν θαυ-
μάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸ τέτων, ἀπὸ τῆς βίε;

Verf. 14. Καὶ — ὑμῶν.

Ὁ δὲ μαῖερος, φησὶν, ἐκτινάξατε^{*)} τὸν χοῦν x) Marc. 6, 11.
τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐ-
τοῖς, ἢ γεν, εἰς ἔλεγχον αὐτῶν. ἐδήλω γὰρ ὁ ἐκ-
τιναγμός αὐτοὺς, ὅτι οὐ μόνον ἐδὲν ἐκείθεν ἔλα-
βον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκείθεν κενιορτὸν ἐκτινάσσου-
σιν ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτὸν δι' αὐ-
τοὺς ἀνόσιον.

Bb 5

Verf. 15.

apud Wettst. inserunt ἐκείνη. Est ergo explicatio-
nis, ut mox docēssa.

6) Correxī λάμποντας, pro λαμβάνοντας. Henten-
nius, fulgentes

Verf. 15. *Amen — illi.*

Per ciuitatem etiam vicum significauit. Sodoma autem et Gomorrha ciuitates olim magnae ac populosae erant: quae propter nimiam libidinem inhabitantium maxima calamitate redactae sunt in pulueres, igne coelitus conflagrante: et horum supplicium a Deo illis immissum, quouis alio formidabilius videbatur, ac si terra illa ad hoc vsque tempus inflammata videatur, suamque praedicet calamitatem.

Hic vero dicit Christus grauius eos puniendos, qui non exceperint, neque audierint verba Apostolorum. Sodoma enim et Gomorrha neque miracula viderant, sicut isti innumera: neque ad terram illorum discipuli a saluatore missi fuerant. Quum autem dixit: Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhorum in die iudicii, significauit etiam in futuro saeculo Sodomitas et Gomorrhitas esse puniendos: et hinc manifestum est quaedam peccata et hic et ibi esse punienda.

Timeamus ergo et nos huiusmodi minas, scientes, quod omnis qui non seruat, neque facit quae docuerunt Apostoli, manifestum est, quod neque suscipit eos, neque illorum audit sermones. Quare autem vno non suscipiente, vniuersa ciuitas punienda est? Quia caeteri quoque videntes non prohibuerunt illum. Qui autem non suscipiebant Apostolos, publice eos expellebant.

Verf. 16. *Ecce — luporum.*

Postquam illis audacium iniecit per ea, quae denuntiauerat, et duros ac adamantinos reddidit: praee-

7) Et si Datiui etiam absolute dicuntur, tamen hic malim aut τῶ ἀρχιούθου, aut κατενεχθέντος πυρός.

Verf. 15. Ἀμὴν — ἐκεῖνη.

Διὰ τῆς πόλεως, καὶ τὴν κόμην ἐδήλωσε. τὰ δὲ σόδομα καὶ τὰ γομορρᾶ, πάσαι πόλεις ἔσαι μεγάλαι καὶ πολυανδρωπόταται, διὰ τὴν ἀσέλγειαν αὐτῶν πανωλεθρία κατετεφρώθησαν, ἐξανόθεν⁷⁾ κατενεχθέντι πυρὶ. καὶ τῶν ἡ θεήλατος αὕτη κόλασις φοβερώτερα πάσης ἐδόκει παῖσιν, ἅτε καὶ τῆς γῆς ἐκείνης ἄχρι καὶ νῦν ἐμπεπρησμένης φαινομένης, καὶ κηρυττῆσθαι τὴν οἰκίαν συμφορὰν.

Ἀλλὰ νῦν ὁ χριστὸς βαρύτερον κολαθίσαι λέγει τὰς μὴ δεχομένους, μὴδ' ἀκούοντας τὰς λόγους τῶν ἀποστόλων, διότι τὰ σόδομα καὶ τὰ γομορρᾶ, ἔτε θαύματα εἶδον, ὡς ἔτοι μυρία, ἔτε πρὸς τὴν γῆν αὐτῶν μαθηταὶ παρὰ τῷ σωτῆρος ἀπεσάλησαν. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἀνεκτότερον ἔσαι γῇ σοδόμων καὶ γομορρᾶν ἐν ἡμέρα κρίσεως, ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι οἱ σοδομίται καὶ γομορρῆται τιμωρηθήσονται. κἀντεῦθεν φανερόν, ὡς τινες ἀμαρτίαι καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ κολάζονται.

Φοβηθῶμεν ἔν καὶ ἡμεῖς τὴν τοιαύτην ἀπειλήν, εἰδότες, ὅτι πᾶς ὁ μὴ φυλάττων, μὴδὲ ποιῶν, ὅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι, πρόδηλον, ὡς ἐδὲ δέχεται τέττοις, ἔτε ἀκβεῖ τὰς λόγους αὐτῶν. διατί δὲ, ἐνὸς μὴ δεξαμένου, πᾶσαι ἡ πόλεις κολαθίσεται; διότι καὶ οἱ λοιποὶ βλέποντες, ἐκ ἐκώλυσαν αὐτόν. οἱ γάρ, μὴ παραδεχόμενοι τὰς ἀποστόλους, δημοσίᾳ τέττοις ἀπῆλυνον.

Verf. 16. Ἰδοὺ — λύκων.

Θαυρῖνας αὐτὰς, δι' ὧν παρήγγειλε, καὶ φερῖς καὶ ἀδαμαντίνους ἐργασάμενος, λοιπὸν πρὸς λέγει

praedicat etiam nunc quae illis ventura sunt, non solum quae paulo post, verum etiam quae longo post tempore. Primum quidem ut vim praescientiae ipsius cognoscant. Deinde vero ne patientes, suspicentur sese haec pati, ob eius qui illos misit imbecillitatem. Tertio ut audito primum, quod mala passuri sint, facilius postmodum ferant. *Ecce*, inquit, *ego mitto vos, tanquam oves in medio luporum*. Ego qui omnia possum, mitto vos, ut mordeamini, ac dilaniemini: neque vlciscamini, aut manus repugnantes obiciatis. Quamobrem? Quia magis ita vincetis, et lupos in oves transmutabitis. Quomodo? Mea virtute, quae omnia vincit, vestraque mansuetudine, quae ut plurimum ferocitatem ac truculentiam infidelium submittit. Neque enim ferocitas per ferocitatem, sed per mansuetudinem submitti solet. Nam oportet eum, qui medetur insanis, patienter illorum ferre iniurias, solam prae oculis habendo liberationem ab insania. Et nos ergo nisi ovium mansuetudinem aduersus ferocitatem illorum, qui nos laedunt proposuerimus, nequaquam pastoris nostri auxilium habituri sumus. Si quidem ovium non luporum pastor est.

† Tanquam oves in medio luporum, ut videlicet ovium mansuetudinem ostendatis, coram lupis prostrati, nec ovium tantum mansuetudinem habeatis, sed et sedulam sinceritatem, id est, simplicitatem ac innocentiam: ut verberati ac persecutionibus appetiti, non cessetis benefacere verberantibus. Ut autem utrumque fiat secundum virtutem, adsit prudentia serpentum in seruando capite, hoc est, fide: et simplicitas columbae, in non sumenda vltione, de his, qui iniuriam irrogant. Nec hoc ad quinque seu decem annos seruandum, sed usque ad extremum spiritum: hoc enim

λέγει καὶ τὰ συμβησόμενα τέτοις, ἢ μόνον τὰ μικρὸν ὑπερον, ἀλλὰ καὶ τὰ μακρὸν ὑπερον. πρῶτον μὲν, ἵνα μάθωσι τὴν δύναμιν τῆς προγνώσεως αὐτῶ· δεύτερον δὲ, ἵνα πάσχοντες, μὴ ὑποπτέωσι, δι' ἀδένειαν τῶ πέμψαντος ταῦτα πάσχειν· τρίτον, ἵνα προκακηκότες, ὅτι κακοπαθήσονται, ῥᾶν τότε φέροιεν. ἰδὲ, φησιν, ἐγὼ ἀποσέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· ἐγὼ ὁ πάντα δυνάμενος· ὥστε δάκνεσθαι ὑμᾶς καὶ σπαράττεσθαι παρὰ τῶν ἐπιβλεπόντων, μὴ ἀμύνεσθαι δὲ, μηδ' ἀντιμάχεσθαι ταῖς χερσί. διατί; διότι· μᾶλλον ἔτω νικήσετε καὶ μεταβαλεῖτε τῶς λύκων εἰς πρόβατα. πῶς; τῆς ἐμῆς δυνάμεως τὸ πᾶν κατεργαζομένης, καὶ τῆς ὑμετέρας δὲ πραότητος χαλάσης, ὡς τὰ πολλὰ, τὸ ἄγριον καὶ Φονικὸν τῶν ἀπίστων. ἢ γὰρ θρασυτύτητι θρασυτήης, ἀλλ' ἐπιεικείᾳ κατατέλλεσθαι εἶωθε. χρὴ γὰρ τὸν ἰατρεύοντα μεμνηότας μακροθύμως φέρειν τὰς παρρησίας αὐτῶν, πρὸς μόνην ὁρᾶντα τὴν τῆς μανίας ἀπαλλαγὴν. καὶ ἡμεῖς οὖν, εἰ μὴ προβάτων ἡμερότητα πρὸς τὴν ἀγριότητα τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμῶν ἐπιδειξώμεθα, πάντως ἔχ' ἔχομεν τὴν τῶ ποιμένος ἡμῶν βοήθειαν. προβάτων γὰρ, ἢ λύκων ἐστὶ ποιμήν. 8)

Vers. 16.

8) Quod hic subiecit scholium Hentenius ex margine sui Codicis, id in neutro meorum reperitur. Frustra id etiam in aliis libris quaelibet. Sparsum tamen haec leguntur apud Chrysost. Hom. XXXIII. in Matthaeum.

enim significat, quod dicitur: Qui sustinuerit usque in finem, hic saluus erit.

Verf. 16. *Estote — columbae.*

† Et hic in serpentibus, et alibi in oeconomo iniquo, prudentiam intellige, obseruantiam eorum, quae cuique sunt vtilia.

Vult ipsos et prudentes esse, ne letaliter vulnerentur, et sine vitio, ne iniuriarum meminerint. Nam quia prudens est serpens, ideo quum verberatur, alias quidem corporis partes obicit, solum autem caput seruat: sciens in solo eo letale interri vulnus. Iussit ergo prudentiam imitari serpentum, vt alia quidem et corpora et animas caeteraque obiciant, solam autem fidem seruent illaesam, in qua sola sit vulnus letale. Et rursum quia columbae quum eis pulli auferuntur, malorum non meminerunt aduersus eos, qui abstulerunt: sed denuo ad eos accedunt, licet saepius auferant: Iubet horum quoque simplicitatem imitari, hoc est, innocentiam, in non vindicandis iniuriis, sed accedendo ad eos, qui laeserunt, illosque amando.

Et vide sapientiam. Siquidem non solam serpentum prudentiam iussit imitari, neque solam columbarum simplicitatem, sed vtramque miscuit. Nam ambae vnā simul efficiunt virtutem. Nulla enim ipsius prudentiae est vtilitas, si defuerit innocentia.

Nos vero et aliam serpentis imitemur prudentiam. Nam sicut ille vbi tenuerit, per locum angustum transiens, seipsum leberide, hoc est, suo exuuiō ac pelle spoliāt, et ita validus efficitur:

ita

Verf. 16. Γίνεσθε — περισεραΐ.

[Καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ὄψεων νῦν, καὶ ἐπὶ τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἀδικίας, ὁ Φρόνησιν νοήσεις, τὴν φυλακὴν γ) Luc. 16, 8. τῷ οἰκείῳ συμφέροντος.]

Βέλεται αὐτὸς καὶ συνετὸς εἶναι, πρὸς τὸ μὴ πλήττεσθαι καιρίως, καὶ ἀπονήξας, πρὸς τὸ μὴ μνησικακεῖν. ἐπεὶ γὰρ Φρόνιμός ἐστιν ὁ ὄψις· διότι τυπτόμενος, τὸ μὲν ἄλλο σῶμα προίεται, μόνην δὲ φυλάσσει τὴν κεφαλὴν, εἰδὼς ἐν ταύτῃ μόνῃ καιρίαν γίνεσθαι τὴν πληγὴν· ἐκέλευσε μιμεῖσθαι τὴν Φρόνησιν τῶν ὄψεων, ἐν τῷ τὰλλα μὲν, καὶ σώματα, καὶ ψυχὰς, καὶ πάντα προίεσθαι, μόνην δὲ φυλάσσειν τὴν πίσιν, ὡς κεφαλὴν, ἐν ἣ μόνῃ γίνεται καιρία πληγὴ. καὶ πάλιν, ἐπεὶ περ αἱ περισεραΐ, ἀφαιρέμεναι τὰ τέκνα, ὁ μνησικακεῖσιν τοῖς ἀφελῶσιν, ἀλλὰ καὶ προσιένται τέττες αὐτοῖς, καὶ πολλάκις ἀφέλωσιν, ἐπιτάττει ζηλῶν καὶ τὴν τέτων ἀκεραιότητα, τετέστιν, ἀκακίαν, ἐν τῷ μὴ μνησικακεῖν τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ προσιέσθαι τέττες καὶ φιλεῖν.

Καὶ ὅρα σοφίαν. ἔτε γὰρ τὴν Φρόνησιν μόνην τῶν ὄψεων μιμεῖσθαι προσέταξεν, ἔτε τὴν ἀκεραιότητα μόνην τῶν περισερῶν, ἀλλ' ἐκέρρασεν ἀμφοτέρως, διότι μίαν ἀμφοτέρω ποιῶσιν ἀρετὴν. ἐδὲν γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης Φρονήσεως, εἰάν ἀπῇ ἡ ἀκεραιότης.

Ἡμεῖς δὲ μιμησώμεθα καὶ ἄλλην Φρόνησιν τῷ ὄψεως. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος, ὅταν γηράσῃ, σενῶ τόπῳ διείρας ἑαυτὸν, ἀποζύεται τὴν λεγομένην λεβηρίδα, ¹⁾ Φημὶ δὲ, τὴν ἐπίδερματίδα, ²⁾ καὶ

⁹⁾ Codex vterque inclusa habet in margine.

¹⁾ Vtrumque vocabulum, λεβηρίς, et ἐπίδερματις habet Erotianus in Glossis. p. 34.

ita quoque nos, qui vetustate affectuum senuimus, iniiciamus nos ipsos in angustum strictumque viuendi modum: et per hunc exuta veteri animae veste, robusti efficiamur.

Nunc itaque in bonum, serpentes atque columbas, exemplo accepit: Alibi vero in malum potius sumpta sunt. Nam reprobantur Iudaei tanquam serpentes et viperarum progenies: et male audit Esfraise, quasi columba demens, quae non habeat cor. Solet enim frequenter scriptura, ab eodem animali differentes ostendere comparationes, quando illud bonas simul et malas habet condiciones. Nam et Christus dicitur leo propter regiam dignitatem, et inexpugnabilitatem. *Recumbens*, inquit, *dormiuit ut leo, quis suscitabit eum?* Iustus etiam leo vocatur, propter fortitudinem. *Influs*, ait, *quasi leo confidit.* Praeterea et diabolus leo dicitur, eo quod immittis sit ac sanguinem vorat. *Ut leo*, inquit, *obambulat quaerens, quem deuoret.*

Verf. 17. *Attendite — vos.*

Praedicat eis futuras tentationes, exacuens ad certamina. Attendite, inquit, ab hominibus, hoc est, obseruate homines: siue pericula ab illis expectate.

Verf. 18. *Et — me.*

Postquam dixit, quae a Iudaeis passuri erant, nunc etiam dicit, quae ab aliis gentibus.

Verf. 18. *In — gentibus.*

Ad redargutionem Iudaeorum et gentium, ne postmodum dicere possint, quod praedicationem
non

καὶ γίνεται σθεναρός· ἔγω καὶ αὐτοὶ, γηράσαν-
τες τῇ παλαιότητι τῶν παθῶν, ἐμβάλωμεν ἐαυ-
τὸς εἰς τὴν σενὴν καὶ τεθλιμμένην πολιτείαν, καὶ
δι' αὐτῆς ἀποξύσαντες τὸν πεπαλαιωμένον χιτῶ-
να τῆς ψυχῆς, εὐδαιῶς γενώμεθα.

Νῦν μὲν ἐν εἰς καλὸν παράδειγμα τὸς ὄφεις
καὶ τὰς περιτεράς ἔλαβεν· ἀλλὰ καὶ δὲ μᾶλλον εἰς
κακὸν ἐλήφθησαν. κακίζονται γὰρ ἰεδαῖοι, ὡς
ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν· καὶ διαβάλλεται
ἐφραῖμ, ὡς περιτερά· ἄνους, ἐκ ἔχουσα καρ- 2) Osee 7, 11.
διάγ. εἶωθε γὰρ πολλάκις ἡ γραφὴ διαφόρους
εἰκόνας ἐξ ἐνὸς ζώου παριστᾶν, ὅταν ἐκεῖνο καὶ
θαυμαστὰ ἔχῃ, καὶ πονηρὰ πλεονεκτήματα. καὶ
γὰρ λέων μὲν, καὶ ὁ χριστός, κατὰ τὸ βασιλικόν
καὶ ἁμαχόν· ἀναπεσῶν^{α)} γάρ, φησιν, ἐκοιμή- a) Gen. 49, 9.
θῃ, ὡς λέων· λέων δὲ καὶ ὁ δίκαιος, κατὰ τὸ
εὐπαρξήσιασεν. δίκαιος^{β)} γάρ, φησιν, ὡς λέων β) Prov. 28, 1.
πέποιθε· λέων δὲ καὶ ὁ διάβολος, κατὰ τὸ ἀνὴ-
μερον καὶ αἰμοβόρον· ὡς λέων^{γ)} γάρ, φησι, πε- c) 1 Petr. 5, 8.
ριπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ.

Verf. 17. Προσέχετε — ὑμᾶς.

Προναφανεῖς τέτοις τὸς μέλλοντας πειρασμοῖς,
παραθήγην εἰς τὸς ἀγῶνας. προσέχετε δὲ ἀπὸ
τῶν αἰθρώτων, ἀντὶ τῶ, φυλάττεσθε τὸς ἀν-
θρώπους, εἴτεν, προσδεκάτε δεινὰ ἀπ' αὐτῶν.

Verf. 18. Καὶ — ἐμοῦ.

Ἐπὶ τῶν, ἃ ὑποστήσονται παρὰ τῶν ἰεδαίων, λοιπὸν
λέγει, καὶ ἃ παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Verf. 18. Εἰς — ἐθνεσιν.

Ἐἰς ἔλεγχον καὶ τῶν ἰεδαίων, καὶ τῶν ἐθνῶν,
ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ὑπερον, ὅτι ἐκ ἠκούσαν τῶ
C c κηρύγ-

non audierint: in tantum enim audient, ut etiam praedicatores innumeris malis afficiant.

Verf. 19. *Quum autem — loquamini.*

Ne dicant: Et quo pacto idiotae ac illiterati persuadere poterimus rhetoribus ac philosophis? primum hanc eorum soluit dubitationem dicens: Ne solliciti sitis quomodo, aut quid loquamini.

Verf. 19. *Dabitur — loquamini.*

Dabitur: a me videlicet. Haec autem iterum dixit eis instante crucis passione, quando de mundi consummatione illum interrogauerunt. Ait enim Lucas, quod tunc etiam subiunxerit: *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt contradicere aut resistere omnes, qui aduersantur vobis.*

Verf. 20. *Non — loquentes.*

Hoc est, qui tunc loquentur.

Verf. 20. *Sed — vobis.*

Sed Spiritus sanctus, qui loquitur in vobis.

Verf. 21. *Prodet — filium.*

Illi non credentes, hos prodent fideles.

Verf. 21. *Et — eos.*

Et similiter de his dicendum est. Per hos autem amicissimos etiam alios cognatos et familiares intelligit.

Verf. 22.

κηρύγματος. τοσῶτον γὰρ ἀκέσθουσιν, ὥτε καὶ τὰς κήρυκας μυριοὺς κακοῖς ὑποβαλεῖν.

Verf. 19. Ὅταν δὲ — λαλήσετε.

Ἴνα μὴ λέγωσιν· ὅτι καὶ πῶς ἰδιῶται, καὶ ἀγράμματοι, πῆσσαι δυνησόμεθα ῥήτορας καὶ φιλοσόφους; προθεραπεύει καὶ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀπορίαν λέγων· μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσετε.

Verf. 19. Δοθήσεται — λαλήσετε.

Δοθήσεται, παρ' ἐμῶς δηλαδή. ταῦτα δὲ εἶπεν αὐτοῖς καὶ αὐτοῖς, ἐγγίζοντος τῷ δια τῶν πατέρων, ὅτε περὶ τῆς τῷ κόσμῳ συντελείας ἠρώτησαν αὐτόν. Φησὶ γὰρ ὁ λεκκῶς, καὶ τῆνικαῦτα εἰπεῖν αὐτόν, ὅτι ἐγὼ⁴, δάσω ὑμῖν νόμα καὶ σο- d) Luc. 21, 15. φίαν, ἢ εἰ δυνήσονται ἀντιπεῖν, εἰδὲ ἀντισηναί πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν.

Verf. 20. Οὐ — λαλοῦντες,

Οἱ λαλοῦντες τότε.

Verf. 20. Ἀλλὰ — ὑμῖν.

Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλεῖν ἐν ὑμῖν τότε.

Verf. 21. Παραδώσει — τέκνον.

Οἱ μὴ πιστεύσαντες, τὰς πιστεύσαντας.

Verf. 21. Καὶ — αὐτοῦς.

Καὶ ἔτοι ὁμοίως. διὰ τῶν φιλτάτων δὲ τέτων, καὶ τὰς ἄλλας ἐνέφηγε συγγενείας καὶ οἰκειότητας.

Verf. 22. *Et — nomen meum.*

Ab omnibus, id est, a pluribus: nam multi ipsos dilexerunt. Est autem et hoc scripturae idiomata, vt omnes dicat pro pluribus. Quum autem superius addiderit, *propter me*, nunc addens etiam, *propter nomen meum*, magnam eis consolationem ac animi alacritatem iniecit, quum persuasum habeant, quod illis adsit et auxilietur, qui propter ipsum patiuntur.

Verf. 22. *Qui — saluus erit.*

Tria innuit praesens verbum. Primum quod non solum eis opus sit ipsius auxilio, sed et propria fortitudine: vt non illius solum, sed et ipsorum bona sint opera. Et quod defatigari non oporteat. Nam quae utilitas est principii, quod finem non habet? Praeterea quod ad finem vsque vitae adeunda sint pericula.

Dignum est autem, vt hos admiremur: quomodo ad tanta ac talia emissi pericula, audientes, quod vniuersum orbem inimicum haberent, totaque vita sua tentarentur: non detreclarunt periculum, neque liberationem a malis poposcerunt. Parebant enim tanquam morigeri magistro: et confidebant, vt pote fideles, de potentia emittentis. Quum autem didicissent, quod tantam haberet fidei praedicatio fortitudinem, vt adamantinum quoque naturae amorem dissolueret, variis affectibus se mutuo vincuntibus, magis incitati sunt, additisque viribus, indubitata spe deinceps egregia opera exhibendi, soli duodecim aggressi sunt orbem vniuersum: cum quo aduersus illos se diabolus opposuit, iunctis secum innumeris daemoniis. Illi vero obtinuerunt victoriam, non interficientes
aduer-

Verf. 22. Καὶ — ὄνομά μου.

ὑπὸ πάντων, ἀντὶ τῆς, ὑπὸ τῶν πλείονων, πολλοὶ γὰρ αὐτὲς ἠγάπησαν. ἰδίωμα δὲ καὶ τῆτο γραφικόν, πάντας λέγειν, καὶ τὰς πλείονας. ἀνωτέρω δὲ προσθεῖς· ὅτι ἐνεκεν^ε) ἐμῆς, καὶ νῦν ^ε) Matth. 10, 18. δὲ πάλιν· ὅτι διὰ τὸ ὄνομά μου· πολλὴν παρεκλήσιν καὶ προθυμίαν αὐτοῖς ἐπέβαλε, πεπεισμένοις, ὅτι συμπαρέσται καὶ ἀντιλήψεται τῶν πασχόντων δι' αὐτόν.

Verf. 22. Ὁ — σωθήσεται.

Τρία τὸ παρὸν ἐμφαίνει ῥητόν· ὅτι ἔ μόνον χρειᾶς τῆς παρ' αὐτῆς βοηθείας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν καρτερίας, ἵνα μὴ αὐτῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν γίνοντο τὰ κατορθώματα· καὶ ὅτι ἔ χρεὶ ἀποκάμνειν. τί γὰρ ὄφελος ἀρχῆς, ἐκ ἔχουσης τέλος; καὶ ὅτι μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν παραταθήσεται τὰ δεινά.

Θαυμάσαι δὲ τέτρες ἀξίον, πᾶς εἰς τοσούτους καὶ τοιούτους κινδύνους ἀποσελλόμενοι, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν οἰκεμένην πολεμίαν ἔχειν ἀκρόντες, παρ' ὅλην δὲ πειράζεσθαι τὴν ζωὴν, ἐκ ἐδειλίαν, ἢ ἐξήτησαν ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν; ὑπήκουον γάρ, ὡς εὐπειθεῖς τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἐδάρευν ὡς πιστοὶ τῇ δυνάμει τῆς ἀποσέλλαντος. μεμαθηκότες δὲ καὶ, ὅτι τοσούτον ἰσχύσει τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως, ὡς διαλύσαι καὶ τὴν ἀδαμαντίνην σφογὴν τῆς φύσεως, καὶ τὰς σχέσεις ἀλλήλαις ἐκπολεμῶσαι, μᾶλλον ἀνηρεθίσθησαν, καὶ νευρωθέντες λοιπόν ταῖς ἀναμφιβόλοις ἐλπίσι τῆς κατορθῆναι, ἀποδύσαντα, δώδεκα μόνον, πρὸς ἀπαισαν τὴν οἰκεμένην, ἣτινι συμπαρετάττετο κατ' αὐτῶν καὶ ὁ διάβολος μετὰ τῶν ἀπείρων αὐτῆς δαιμόνων, καὶ

aduersarios, sed sibi connumerantes: et quos daemonibus aequales acceperunt, angelis similes rediderunt.

Vers. 23. *Quum autem — aliam.*

Postquam dixit, quae post ascensionem suam erant euentura, sermonem ad ea reduxit, quae ante crucem futura erant. Iubet autem fugere, non tanquam timidos, sed tanquam eos, qui expelluntur. Verum si ut Gregorius Theologus interpretatur, iubet ut misereantur persequentium et imbecilliorum: nec longe fugiant, sed ab hac ciuitate in illam, ne vllam praetereant, ad quam non perueniant.

Vers. 23. *Amen — hominis.*

Priusquam veniat ad vos. Hoc autem ad solatium et refrigerium eorum dixit, confirmans, quod citius eos esset sibi adiuncturus, quam ipsi omnes Iudaeorum ciuitates circumirent, siue antequam ad vniuersam Palaestinam accederent. Sufficiebat enim pro omni consolatione, ut illis adeo excitatis appareret: quod sane tunc etiam fecit, sicut promissit. Quia autem futurum erat, ut ab his qui se persequerentur, calumniam sustinerent, et ideo moleste ferrent: super hoc etiam consolationem adfert, partim a proprio exemplo, et ab his, quae sibi ipsi accidebant, dicens:

Vers. 24. *Non — dominum suum.*

Communein profert sententiam, quaeque omnibus nota est: et huic adaptat, quae circa se accidunt,
vt

3) Bis ergo ὅσας cum Genitiuo.

νεκικήκασιν, οὐκ ἀνελόντες τὰς ἐναντίας, ἀλλὰ μεταβῆθμισαντες, καὶ δαιμόνων ³⁾ ἴσως λαβόντες, ἀγγέλων ἴσως ἐπαίησαν.

Verf. 23. Ὅταν δὲ — ἄλλην.

Εἰπὼν τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτῷ συμβησόμενα, πάλιν ἤγαγε τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρὸ τῷ παυρῷ. κελεύει δὲ φεύγειν, ἔχ' ὡς δειλὸς, ἀλλ', ὡς διωκομένους. ὁ δὲ θεολόγος γρηγόριος ἐρμηνεύων τῷτό, φησιν, ὅτι φειδοὶ τῶν διωκόντων, καὶ τῶν ἀδυνεστέρων· καὶ ἐδὲ μακρὰν φεύγειν, ἀλλ' ἀπὸ ταύτης τῆς πόλεως εἰς ἐκείνην, ἵνα μηδεμίαν παραλείψωσιν, εἰς ἣν ⁴⁾ ἀφίξονται.

Verf. 23. Ἀμὴν — τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔως ἂν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. τῷτο δὲ πρὸς ψυχαγωγίαν καὶ ἀνάψυξιν αὐτῶν εἶπε, βεβαιῶν, ὅτι θάττον τῆτες καταλάβῃ, πρὸ τῷ περιελθεῖν αὐτὰς πάσας τὰς πόλεις τῶν ἰουδαίων, ἥγουν, πρὸ τῷ διελθεῖν ὅλην τὴν παλαιστίνην. ἤρκει γάρ, καὶ μόνον ἐπιφανεῖς αὐτοῖς ἀντὶ πάσης παρακλήσεως, ἕως ἐλαυνομένοις, ὃ δὴ τότε καὶ πεποίηκεν, ὡς ὑπέσχετο. ἐπεὶ δὲ καὶ βλασφημεῖσθαι παρὰ τῶν διωκόντων ἔμελλον, καὶ διὰ τῷτο δάκνεσθαι, παραμυθεῖται καὶ τῷτο τὸ μέρος, ἀπὸ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος, εἰπὼν·

Verf. 24. Οὐκ — τὸν κύριον αὐτῷ.

Ἀπόφασιν μὲν λέγει κοινὴν καὶ πᾶσι γνωστὴν, προσαρμόζει δὲ ταύτῃ τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἵνα μηδ-

Cc 4

eis

⁴⁾ Malim, ἀφίξωνται.

ut nullus possit contradicere. Vere enim ita est, quod neque discipulus suo magistro praestantior est, neque seruus suo domino: dum ille discipulus fuerit, et iste seruus. Nam subiectio quaedam est doceri ac seruire, et secundum hoc ipsum omnino subiecti sunt. Itaque neque vos supra me estis, quum sim magister ac dominus vester.

Verf. 25. *Sufficit — magister suus.*

Satis est vobis discipulis ad consolationem, ut contumelia afficiamini. sicut et ego, qui sum magister vester: idque magnum est, ut etiam in talibus mihi similes sitis.

Verf. 25. *Et seruus — suus.*

Rursum etiam huc trahendum est, quod dixit: *sufficit ut fiat.*

Verf. 25. *Si — domesticos eius?*

Beelzebul nominabant principem daemoniorum. Et licet manifeste scriptum non sit vocatum esse Christum Beelzebul a Iudaeis, verisimile tamen est, et hoc conuitium aduersus illum iactatum esse. Vel etiam alio modo, vocatum esse dicit Beelzebul, quia amicum illius vocabant eum, dicentes: Hic non eiicit daemonia nisi per Beelzebul principem daemoniorum, ut in processu inuenimus. Atqui multa quoque alia conuitia iactabant in eum: verum hoc solum apposuit, tanquam omnium pessimum.

Verf. 26.

5) i. e. ἐλάττωσις.

εἰς ἀντιλέγειν ἔχοι. ἔκ' ἔσιν ὄντως, ἔτε μαθητῆς κρείττων τῷ οἰκίῃ διδασκάλῳ, ἔτε δῶλος κρείττων τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, ἕως ἂν ὁ μὲν εἴη μαθητῆς, ὁ δὲ δῶλος. Ὑφεσις 5) γάρ ἐστι καὶ τὸ διδάσκεισθαι καὶ τὸ δαλῆναι, καὶ κατ' αὐτὸ τῷ πάντως 6) ὑποβεβήκασι. λοιπὸν ἐν 8δ' ὑμεῖς ἐσὲ ὑπὲρ ἐμὲ, τὸν διδάσκαλον ὑμῶν καὶ κύριον.

V. 25. Ἀρκετὸν — ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

Ἀρκεῖ τοῖς μαθηταῖς ὑμῖν εἰς παραμυθίαν, ἵνα γένηθε βλασφημήμενοι, ὡς ἐγὼ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν, καὶ μέγα ὑμῖν τὸ, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἐξισωθῆναι μαι.

Verf. 25. Καὶ ὁ δῶλος — αὐτοῦ.

Ἐλκυτέον καὶ ἐπὶ τὸ ῥητὸν τῷτο πάλιν τὸ, ἀρκετὸν, ἵνα γένηται.

Verf. 25. Εἰ — οἰκειανκρὸς αὐτοῦ.

Βεελζεβὺλ ὠνόμαζον, τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων. εἰ δὲ καὶ φανερῶς εἰ γέγραπται, κληθῆναι βεελζεβὺλ τὸν χριστὸν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' εἰκός, καὶ τῷτο βλασφημηθῆναι κατ' αὐτοῦ, ἢ καὶ ἑτέρως κληθῆναι τῷτο λέγει, διότι φίλον αὐτοῦ τῷτον ἐκάλεον, λέγοντες, ὅτι ἔστος 7) οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ βεελζεβὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ὡς προϊόντες ἐυρήσομεν. καὶ μὴν 7) πολλὰ καὶ ἄλλα κατεβλασφήμησαν αὐτοῦ. τῷτο δὲ μόνον τέθεικε νῦν, ὡς χεῖρον τῶν ἄλλων.

f) Matth. 12, 24.

Cc 5

Verf. 26.

6) ὑποβεβλήκασι. B.

7) καὶ ἄλλα πολλὰ. A.

Verf. 26. *Ne — i l l o s.*

Conuitiantes videlicet ac mordentes.

Verf. 26. *Nihil — sciatur.*

Vniuersalis quidem sermo videtur: est tamen et proprius: de virtute enim Apostolorum loquitur: quod hanc impossibile sit abscondi: quanquam enim nunc abscondita sit, et ideo vos obiurgant: suo tamen tempore detegetur. Etsi ergo nunc ab omnibus arguamini, ne timueritis tamen eos, qui redarguunt: sed illos potius expectate, qui in posterum sunt laudaturi; neque praesentia contristent, sed futura potius ad confidendum adducant.

Verf. 27. *Quae — tectis.*

Postquam hos tristitia liberauit, quae propter conuitia causatur: nunc de praedicatione disserit. Atqui neque tenebrae erant quando haec dicebat: neque in aurem eis loquebatur. Sed quia priuatim haec et non publice dicebat: et solis eis, non omnibus, ideo ait: Quod dico vobis priuatim, dicite publice: et quod soli audistis, praedicate omnibus. In tenebris ergo nominauit, quod priuatim dicebatur. In aurem vero, quod solis. Et rursus. In luce, quod publice, in tectis aurem, quod omnibus.

Verf. 28. *Et — gehenna.*

Quum prius de aliis periculis disserteret, subincidit et sermo de interfectione ipsorum: hanc ergo etiam praedicit, iubetque eam parui pendi: *ne time-*
mini.

Vers. 26. Μὴ — αὐτούς.

Λοιδορῶντας καὶ διακωμῶδούντας.

Vers. 26. Οὐδὲν — γνωθῆσεται.

Δοκεῖ μὲν καθολικὸς ὁ λόγος, ἔστι δὲ ἰδικός. περὶ τῆς ἀρετῆς γὰρ λέγει τῶν ἀποστόλων, ὅτι ἀδύνατον κρυβῆναι ταύτην. εἰ γὰρ καὶ νῦν κεκάλυπται, καὶ διὰ τῆτο λοιδορῶσιν ὑμᾶς, ἀλλ' ἀποκαλυφθήσεται τῷ χρόνῳ, καὶ λοιπὸν τιμηθήσεσθε παρὰ πάντων. μὴ ἔν φόβῳ θῆτε τὰς νῦν κωμῶδούντας, ἀλλὰ προσδοκᾶτε τὰς ὑπερον ἐγκωμιάζοντας, μηδὲ τὰ παρόντα λυπεῖσθαι μάλλον, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα πειθέσθαι θαρσύν.

Vers. 27. Ὁ — δωματίων.

Ἀπαλλάξας αὐτὰς καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ὀνείδεσι λύπης, περὶ τῆς κηρύγματος διαλέγεται. καὶ μὴν ἔτε σκότος ἦν, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, ἔτε εἰς τὸ οὗς αὐτοῖς ἔλεγεν· ἀλλ' ἐπειδὴ περ ἰδίᾳ καὶ ἐ δημοσίᾳ ταῦτα εἶπε, καὶ μόνοις, καὶ ἐ πᾶσι, Φησὶν·⁸⁾ ὅτι ὁ λέγων ὑμῖν ἰδίᾳ, εἶπατε δημοσίᾳ, καὶ ὁ ἠκέσατε μόνοι, κηρύξατε πᾶσιν· ἐν σκοτίᾳ μὲν ἠνομάσας, τὸ κατ' ἰδίαν· εἰς τὸ ἔς δὲ, τὸ μόνοις· καὶ αὖθις ἐν φωτὶ μὲν, τὸ δημοσίᾳ· ἐπὶ τῶν δωματίων δὲ, τὸ πᾶσι.

Vers. 28. Καὶ — γεννη.

Περὶ τῶν ἄλλων δεινῶν προδιαλαβὼν, ὑποκατέβη καὶ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν λόγον, καὶ προλέγει καὶ ταύτην, καὶ κελεύει καταφρο-
νεῖν

⁸⁾ γὰρ, addit. A.

nueritis, inquit, ab his, qui occidunt corpus, hoc est, ne timueritis occidentes corpus: neque propterea praedicationem relinquatis: sed eum time, qui vos ad huiusmodi ministerium emisit: et facite, quod iussu est. Siquidem illi, etsi corpus occidunt, nequaquam tamen animam superabunt: hic autem et animam et corpus potest perdere in gehenna, hoc est, punire. Timorem igitur hominum, Dei timore repellite, minorem videlicet maiore. Aliunde quoque hos de interfectionis metu consolatur: et vide, quid dicat:

Verf. 29. *Nonne — patre vestro.*

Ἀσσάριον genus oboli, diminutivum est ab *ασή*, cuius tamen vilitas proverbio celebris est. Dicit ergo nunc Christus interrogando: Nonne tantae vilitatis sunt passeruli, ut duo vendantur assario, hoc est, minimo obolo? et tamen neque vnus ex his capitur laqueo absque Deo, non tanquam co-operante, sed tanquam permittente.

Verf. 30. *Vestri autem — sunt.*

Vos autem tanti estis, ut omnes quoque capilli vestri numerati sint a Deo. Significat autem capillorum numerus exactam notitiam, quod valde cogniti sitis ab eo, et ad minutum quoque novit ea, quae circa vos sunt, propter magnam vobiscum familiaritatem. Quod si ne vnus quidem vilissimorum passerulorum laqueo capitur, absque

2) Ita quoque Cinnamus. p. 78. ἄνδρες τῶν ἐπὶ δόξης παραμυθησόμενοι Κορράδω τὴν συμφορὰν ἐπέλε.

νεῖν αὐτῆς, μὴ φοβῆσθε, λέγων, ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τέτρεσι, μὴ φοβῆσθε τοὺς ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα, μηδὲ διὰ τῆτο καταλίπητε τὸ κηρύσσειν, ἀλλὰ φοβήθητε τὸν ἀποστείλαντα ὑμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, καὶ ποιῆτε τὸ κελευθὲν. ἐκείνοι μὲν γάρ, εἰ καὶ τὸ σῶμα ἀποκτείνωσιν, ἀλλ' οὖν οὐ περιγενήσονται καὶ τῆς ψυχῆς· ἔστος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα δύναται ἀπολέσασθαι ἐν γενέσῃ, ὃ ἐστὶ, κολάσασθαι. Φόβον ἔν ἀπάσασθε φόβῳ, τὸν τῶν ἀνθρώπων τῶ τῷ θεῷ, καὶ τὸν ἥττονα τῶ μείζονι. καὶ ἐτέρωθεν δὲ παραμυθίζεται¹⁾ τέτοις τὴν δειλίαν τῆς ἀναιρέσεως. καὶ ὅρα, τί φησιν.

Verf. 29. Οὐχὶ — οὐρανοῖς. ¹⁾

Τὸ μὲν ἀσπάριον, εἶδος ὀβολῷ ἐστὶ. λέγει δὲ νῦν ὁ χριστὸς κατ' ἐρώτησιν, ὅτι ἐχὶ τοσούτον εἰσιν εὐτελέστατα τὰ σκευδιά, ὥς πωλεῖσθαι δύο τῷ ἀσπαρίῳ, καὶ ὅμως, ἐδὲ ἐν ἐκ τῶτων θηρέυεται χωρὶς τῷ θεῷ; ἐχ' ὥς συνεγγέντος, ἀλλ' ὥς παραχωροῦντος.

Verf. 30. Ὑμῶν δὲ — εἰσὶν.

Ὑμεῖς δὲ τοσούτον ἔσε τίμιοι, ὥσε καὶ πάσας ὑμῶν τὰς τρεῖχας ἡριθμημένας εἶναι παρὰ θεοῦ. δηλοῖ δὲ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν τριχῶν, τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν, ὅτι λίαν γινώσκειτε αὐτῶ, καὶ λεπτομερῶς οἶδε πάντα τὰ καθ' ὑμᾶς, διὰ τὴν ἀγάν ὑμῶν οἰκείωσιν. καὶ εἰ τῶν εὐτελεστάτων σκευδιῶν ἐδὲν θηρέυεται χωρὶς αὐτῷ, καθὼς εἴρηται, πολλῶ

¹⁾ Hentenius ergo, cuius interpretatio dissentit, non videtur reperisse post πατρὸς ὑμῶν vocabula τῶ ἐν οὐρανοῖς, quae vterque meus habet. Sic etiam verf. 27. pro ὃ λέγω, videtur legisse ἢ λέγω.

que eius consensu, sicut dictum est, multo magis vos, qui pretiosi estis, non interficiemini, nisi ipse consenserit. Non oportet ergo formidare.

Verf. 31. *Ne igitur — vos.*

Ad timoris abiectionem saepius adhortatur, propter magnitudinem tentationum.

V. 32. *Omnis — V. 33. in coelis est.*

Confessionem vocat testimonium: prouocans eos ad sui testimonium. Dicit ergo: Omnis qui testimonium tulerit de mea diuinitate coram hominibus, et ego testimonium feram illi coram patre meo: hoc est, qui praedicauerit me esse Deum, praedicabo et ego eum esse fidelem. Quisquis autem me repulerit, repellam et ego illum. Quod ergo dicitur: *In me*, idem est, ac si dicat, *mihi*. Et quod dicitur: *In illo*, ac si dicat, *illi*. Chrysostomus vero ait, quod non dixit: Quisquis confitebitur siue testimonium dederit mihi, sed in me siue per me, hoc est, a me adiutus. Vnde consequenter etiam intelligimus, quum dicitur: Confitebor et ego in illo, perinde esse ac si dicat: a gratitudine ipsius motus. Quia autem futurum erat, uturbatione ac caede impleretur praedicatio, de hoc quoque tractat, dicens:

Verf. 34. *Ne putetis — gladium.*

† Quid per gladium significatur, nisi sectio verbi, diuidens peius a meliori, et separans fidelem ab infideli: excitans filium et filiam ac nurum, aduer-

λῶ μᾶλλον ὑμεῖς οἱ τίμιοι ἐκ ἀναρεθίσσεσθε, μὴ
 παραχωροῦντος αὐτοῦ. καὶ λοιπὸν οὐ χρεὶ δε-
 δοικέναι.

Verf. 31. Μὴ οὖν — ὑμεῖς.

Πολλάκις ἐγκελεύεται τὴν ἀφροβίαν αὐτοῖς, διὰ
 τὰ μεγέθη τῶν μελλόντων πειρασμῶν.

Verf. 32. Πᾶς — V. 33. ἐν ἔρανοῖς.

Ὁμολογίαν, τὴν μαρτυρίαν λέγει, παραθήγων
 αὐτὸς εἰς τὸ μαρτύριον. φησὶ γάρ, ὅτι πᾶς, ὅστις
 μαρτυρήσει μοι θεότητα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων,
 μαρτυρήσω αὐτῷ καὶ γὰρ πίσιν ἐνώπιον τῆ πα-
 τρός μου, τετέστιν, ὅς ἀνακηρύξει με θεόν, ἀνα-
 κηρύξω αὐτὸν καὶ γὰρ πίσιν. ὅστις δ' ἂν ἀπώσῃται
 με, ἀπώσομαι καὶ γὰρ αὐτόν. τὸ γὰρ ἐν ἐμοί, ἀν-
 τὶ τῆ, ἐμοί. καὶ τὸ ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τῆ, αὐτῷ. ὁ
 δὲ χρυσόσομος²⁾ φησιν, ὅτι ἐκ εἶπεν, ὅστις ὁμο-
 λογήσει ἐμοί, ἀλλ' ἐν ἐμοί, τετέστιν, ὑπ' ἐμῷ βη-
 θέμενος. ὅθεν ἀκολούθως νοῶμεν καὶ τὸ, ὁμολο-
 γήσω καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τῆ, ὑπὸ τῆς ἐγνω-
 μοσύνης αὐτῆς κινέμενος. ἐπεὶ δὲ ταραχῆς καὶ
 φόβου μετὸν ἔμελλε γίνεσθαι τὸ κήρυγμα, προδια-
 λαμβάνει καὶ περὶ τῆς, λέγων.

Verf. 34. Μὴ νομίσητε — μάχαιραν.

[Τοῦ³⁾ Θεολόγου· Τί δὲ ἡ μάχαιρα; ἡ τομὴ τῆ
 λόγου, ἡ διαμεῖσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τῆ κρείττους,
 καὶ διχοτομήσα τὸν πίσιν καὶ τὸν ἄπιστον, καὶ
 ἐπεγείρεσα τὸν υἱόν, καὶ τὴν θυγατέρα, καὶ
 τὴν

²⁾ Inclusa in margine habet. A. Legitur hic locus
 in oratione, εἰς τὰ ἐπιφάνια p. 236.

aduersus patrem et matrem ac socrum: et noua ac recentia, aduersus antiqua et inueterata.

Atqui nato eo dicebant angeli: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax.* Et prophetae pacem eius annuntiauerant. Ipse quoque discipulis iussit, ut quamlibet domum ingredientes, pacem ei optarent. Quomodo ergo nunc dicit: non veni missurus pacem, sed gladium? Quia gladius hic, pacem illam facturus est, de qua dixerunt angeli, et ante illos prophetae. Gladium autem vocat dilectionem erga se, utpote fideles ab infidelibus diidentem: cuius inexpugnabili virtute, ipsi quoque genere amicissimi, citius a mutua coniunctione sunt diuisi, facileque abstracti. Alibi praeterea vehementem eius actiuitatem demonstrans, dicit: *Ignem veni missurus in terram.* Siquidem primum abscindere oportebat, quod erat immedicabile: deinde pacificare caetera, et erga seipsum et erga Deum. Propter hoc ergo durius ita loquutus est, ut his cognitis, postea non turbentur. Adhuc autem sermonem, qui de hoc factus est, explanat, breui verbo auditum eorum exercens, ne ob rerum difficultatem reclamant.

Vers. 35. *Veni — socrum suum.*

† Michaeae 7. Filius contumeliam faciet patri, et filia confurget aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suam, et inimici hominis omnes domestici eius.

Rursus

*) Haec, quae inclusa sunt, uterque Codex habet in margine. Paulo inferius habebat Hentenius.

τὴν νόμφην τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τῇ πενθερᾷ, τὰ νέα καὶ πρόσφατα, τοῖς παλαιοῖς καὶ σκιώδεσι.]

Καὶ μὲν ἔλεγον οἱ ἄγγελοι, γεννηθέντες αὐτῷ, ὁρᾷ^{g)} ἐν ᾗ τοῖς θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη. ^{g) Luc. 2, 14.} καὶ οἱ προφῆται δὲ τὴν εἰρήνην αὐτοῦ πάλαι προεκήρυξαν. καὶ αὐτοὶ δὲ τοῖς μαθηταῖς προσέταξαν, εἰσερχομένους ^{b)} εἰς ἐκάστην οἰκίαν, ^{h) Matth. 10, 12.} εἰρήνην ἐπιλόγειν αὐτῇ. πῶς ἔν φησὶ νῦν, ὅτι ἐκ ἡλθον βαλεῖν εἰρήνην; διότι ἡ μάχαιρα αὐτῇ ποῦν ἐμελλε τὴν εἰρήνην ἐκείνην, περὶ ἧς εἶπον οἱ τε ἄγγελοι, καὶ πρὸ τούτων οἱ προφῆται. μάχαιραν δὲ λέγει, τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην, ὡς διαιρεῖσαν τοὺς πιστεύοντας ἀπὸ τῶν μὴ πιστευόντων, ἧς τῇ ἀμαρτωλῷ δυνάμει καὶ αὐτὰ τὰ φίλτατα γένη θάττον διεσπάδισαν ἐκ τῆς ἀλλήλων συναφείας, καὶ εὐχερῶς ἀπερῆγάγησαν. καὶ ἄλλοι δὲ τὸ σφοδρὸν αὐτῆς καὶ δραστήριον ἐμφαίνων ἐρηκεν, ὅτι ⁱ⁾ πῦρ ἡλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. ^{i) Luc. 12, 49.} ἔδει γάρ, ἔδει πρῶτον ἀποκοπῆναι τὸ ἀνιάτως ἔχον, εἴτα τὸ λοιπὸν εἰρηνεῦσαι, πρὸς τε ἑαυτὸ, καὶ πρὸς τὸν θεόν. διὰ τοῦτο τοίνυν ἔως ἀποτόμως εἶπεν, ἵνα γινώσκοντες ταῦτα, μὴ ταραττωνόμεθα. προσεξεπλάτⁱ⁾ δὲ καὶ ἔτι τὸν περὶ τούτου λόγον, γυμνάζων τὴν ἀκοὴν αὐτῶν τῇ τραχύτητι τῶν ῥημάτων, ἵνα μὴ ἐν τῇ δυσκολίᾳ τῶν πραγμάτων ἰλιγγιάσωσιν.

Verf. 35. Ἥλθον — τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

[⁴⁾ Μιχαῖς· ^{k)} θυγάτηρ ἐπαναστήσεται ἐπὶ τὴν ^{k) Mich. 7, 6.} μητέρα αὐτῆς, νόμφη ἐπὶ τὴν πενθεράν αὐτῆς· ἐχθροὶ ἀνδρὸς, πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς.]

Rursus per hos charissimos, cognationem omnem significauit. Propriissime autem dixit, ut hominem siue filium dissidere faciam aduersus patrem suum, filiam autem aduersus matrem suam. Siquidem chariores sunt: filius quidem patri, filia vero matri, propter naturae similitudinem. Ad haec nunc apte dixit aduersus sororum suam diuidendam esse: magnum enim cum obseruantia pudorem, reuerentiam, ac obsequium exhibebant nurus socribus. In nuru autem significauit et generum aduersus focerum suum separandum. Superius itaque simplicem fecerat enumerationem dicens: Prodet frater fratrem in mortem, et pater filium: hic vero alio modo enumerauit naturaliori, magisque proprio. Quod si dissidere facit hominem aduersus eum, qui ipso superior est, multo magis aduersus coniugem, quae ipsi subiecta est: illud enim naturale, hoc autem ascititium est. Proinde hoc quasi manifestum reliquit intelligendum. In sequentibus vero etiam expresse de coniugibus commemorabit, dicens: Omnis, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centupla accipiet, et vitae aeternae sortietur haereditatem.

Verf. 36. *Et inimici — eius.*

Hoc propheticum est verbum, dictum olim aduersus Iudaeos, quando contra se inuicem dissensiones habebant. Christus autem opportune aptauit his, quae dicta sunt, significans, quod omnes domestici eius, qui crediturus est, inimici eius efficiuntur.

Verf. 37.

Πάλιν διὰ τῶν Φιλτάτων τέτων, παντοίαν συγγένειαν ἐνέφηνε. οἰκειότατα δὲ εἶπεν, ἄνθρωπον μὲν, εἶπεν υἱόν, διελεῖν κατὰ τῷ πατρὸς αὐτοῦ, θυγατέρα δὲ κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς. Φίλτεροι γὰρ υἱὸς μὲν πατρὶ, θυγάτηρ δὲ μητρὶ, δι' ὁμοιότητα φύσεως. καὶ τὴν νύμφην δὲ αὐτοῦ ἀρμόδιως εἶρηκε διχάσαι κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. πολλὴν γὰρ αἰδῶ καὶ τιμὴν καὶ θεραπεῖαν παρεῖχον αἱ νύμφαι ταῖς πενθεραῖς. διὰ δὲ τῆς νύμφης, ἐδήλωσε καὶ τὸν νυμφίον κατὰ τῷ πενθερῷ διχαζόμενον. ὀπίσω μὲν ἔν ἀπλήν ἀπαριθμῆσιν ἐποίησατο, εἰπὼν, ὅτι παραδώσει ¹⁾ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· ἐνταῦθα δὲ τρόπον ἕτερον ἀπηριθμήσατο φυσικώτερόν τε καὶ σχετικώτερον. εἰ δὲ τὸν ἄνθρωπον διχάσει κατὰ τῷ ὑπερκειμένῳ πατρὸς αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον κατὰ τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ συζύγῳ. τῷ μὲν γὰρ φύσει, τῆς δὲ θέσει τὸ φίλτρον. τιμιώτερον δὲ τὸ φύσει τῷ θέσει. λοιπὸν ἔν, ὡς δῆλον, ἀφῆκε τῷ νοεῖσθαι. πρὶν δὲ ῥητῶς καὶ περὶ τῶν συζύγων διέξεισι, λέγων, ὅτι πᾶς ^{m)} ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφὰς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγγεῖς, ἐνεκεν τῷ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. ^{m)} Matth. 19, 29.

Verf. 36. Καὶ ἑχθροὶ — αὐτοῦ.

Τῷτο προφητικόν ἐστὶ τὸ ῥητὸν λεχθὲν πάλαι κατὰ τῶν ἱσθαιῶν, ὅτε κατ' ἀλλήλων ἐσχίσθησαν· ὁ δὲ χριστὸς εὐκαίρως τῷτο τοῖς προκειμένοις προσήρμωσε, δηλῶν, ὅτι πάντες οἱ οἰκεῖοι τῷ μέλλοντος πιστεύειν ἑχθροὶ τέτῳ γενήσονται.

Verf. 37. *Qui amat — dignus.*

Hic quoque de solis ascendentibus et descendentibus in vnoquoque differuit, tanquam magis propriis et familiaribus. Qui amat, inquit, illos supra me: nam quando illi pii sunt, honestum est illos amare. Semper autem malum est amare illos supra Deum.

Verf. 38. *Et qui — dignus.*

Crucem vocat mortem ad ea, quae mundi sunt: quia mortis instrumentum erat crux. Oportet enim eum, qui Christum sequuturus est, mortuum esse ad mundanas voluntates, sicut ille. Sequitur autem illum, quisquis per vestigia conuersationis eius incedit.

Verf. 39. *Qui — perdet eam.*

Qui inuenerit, hoc est, lucratus fuerit tempore martyrii, et non perdidit per mortem, hic perdet eam in futuro saeculo, hoc est, in supplicium iniiciet, nempe perditam fide.

Verf. 39. *Et qui — inueniet eam.*

Cui ablata fuerit mea causa ab infidelibus, hic potius inueniet illam, siue lucrabitur, id est, serua-
bit. Haec autem dicebat abducens illos ab ignauo vitae amore, et ad martyrium prouocans: quod etiam tricesimo tertio capite facit. Rursum alibi
vario

Verf. 37. Ο Φιλῶν — ἄξιος.

Κάνταῦθα περὶ μόνων τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἐφ' ἐκάστῳ διέλαβεν, ὡς οἰκιοτέρων. ὁ Φιλῶν, φησὶν, αὐτὸς, ὑπὲρ ἐμέ. ὅτε μὲν γὰρ εὐσεβῶσιν, καλὸν τὸ φιλεῖν αὐτούς. αἰὲ δὲ κακόν, τὸ φιλεῖν αὐτούς ὑπὲρ τὸν Θεόν.

Verf. 38. Καὶ ὁ — ἄξιος.

Σταυρὸν λέγει, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ θάνατον, διότι θανάσιμον ἦν ἔργον ὁ σταυρός. Χρὴ γὰρ τὸν ἀκολουθεῖν μέλλοντα τῷ Χριστῷ, νεκρωθῆναι πρὸς τὰς κοσμικὰς ἡδονάς, ὡς ἐκεῖνος. ἀκολουθεῖ δὲ ὀπίσω αὐτοῦ, πᾶς ὁ βαίνων κατ' ἵχνος τῆς πολιτείας αὐτοῦ.

Verf. 39. Ὁ — ἀπολέσει αὐτήν.

Ὁ εὐρών, ἀντὶ τῆς, ὁ κερδαίνας αὐτήν ἐν καιρῷ μαρτυρίας, καὶ μὴ ἀπολέσας*) αὐτήν δι' ἀναιρέσεως, ὅτος ἀπολέσει αὐτήν, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τρεῖς, εἰς κόλασιν ἐμβαλεῖ, ὡς προεδωκυῖαν τὴν πίσιν.

Verf. 39. Καὶ ὁ — ἐυρήσει αὐτήν.

Ὁ δὲ ἀφαιρεθεὶς αὐτήν δι' ἐμέ παρα τῶν ἀπίστων, ὅτος ἐυρήσει μᾶλλον αὐτήν, ἤγεν, κερδανεῖ, σώσει. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἀπάγων μὲν αὐτὸς τῆς ἀγεννῆς φιλοψυχίας· παραδείγων δὲ ἐπὶ τὸ μαρτύριον. καὶ ἄλλαχῶ, [ἐν⁶) τῷ τριакотῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ,] δὲ πάλιν, ἑτέρως ὁ

Dd 3

Χρῖστος

6) Inclusa in margine. B. Eorum loco, post μαρτύριον, Hentenius videtur legisse, ὁ καὶ ἐν τῷ — ποιεί.

vario modo Christus mentem impellit: saepiusque id in multis facere solet.

Vers. 40. *Qui — me misit.*

Haec dixit aperiens discipulis domos fidelium. Quis enim laeta fronte illos non excipiet hospitio, per ipsos suscepturus filium, et per filium, patrem?

Vers. 41. *Qui — accipiet.*

Etiā haec propter eandem dixit causam. Generaliter autem primo simpliciter de propheta sentit, ac simpliciter de iusto intelligit: et deinde de discipulis infert. Dicit enim: Qui prophetam aut iustum hospitio excipit, non ad demonstrationem, aut alio quopiam simulato modo, sed ob nomen prophetae vel iusti, id est, propter hoc ipsum, quod nominantur et sunt, ille propheta, et hic iustus, mercedem prophetae et iusti accipiet. Id autem duplicem habet interpretationem. Vel quod aequalibus cum his honoribus dignus habetur: Nam magna res est hospitalitas: et praecipue si Dei sint cultores, qui excipiuntur. Aut quod dicendo, mercedem prophetae et iusti, ostenderit discipulos, et prophetas et iustos futuros. Ne quis vero paupertatis velamentum obtendat, vide quousque sermonem demittat.

Vers. 42. *Et — mercedem suam.*

Pueros dixit discipulos, docens eos modestiam servare. *ψυχρὸν* communiter dicunt aquam frigidam, quanquam simpliciter aquam significare potest. Vnde et Marcus *ποτήριον ὕδατος*, id est, poculum aquae absolute dixit.

χριστὸς τὸ παρὸν μετεχειρίσατο ὧν νόμιμα, καὶ
πολλὰς ἐπὶ πολλῶν εἰώθε τῷτο ποιεῖν.

Verf. 40. Ο — τὸν ἀποστείλαντά με.

Ταῦτα εἶπεν, ἀνοίγων τοῖς μαθηταῖς τὰς οἰκί-
ας τῶν πιστευόντων. τίς γὰρ ἐκ αὐτῶν ἀσπασίως αὐ-
τὸς ἐξένισσε, μέλλων ὑποδέξασθαι δι' αὐτῶν μὲν τὸν
υἱόν, διὰ τῶ υἱὸς δὲ, τὸν πατέρα;

Verf. 41. Ο — λήψεται.

Καὶ ταῦτα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἶρηκε. καθο-
λικῶς δὲ πρῶτον ἀποφαίνεται περὶ ἀπλῶς προ-
φήτε, καὶ περὶ ἀπλῶς δικαίῃ· εἴτα ἐπιφέρει
περὶ τῶν μαθητῶν. λέγει δὲ, ὅτι ὁ ξενίζων προ-
φήτην, ἢ ἀπλῶς δικαίον, μὴ κατ' ἐπίδειξιν, ἢ τι-
να τρόπον ἐσχηματισμένον, ἀλλ' εἰς ὄνομα προ-
φήτε, ἢ δικαίῃ, τετέστι, δι' αὐτὸ τὸ ἀνομάζεσθαι,
καὶ εἶναι αὐτὸς, τὸν μὲν προφήτην, τὸν δὲ δικαίον,
μὴδὲν προφήτε λήψεται. τῷτο δὲ διπλὴν ἔχει,
τὴν ἐρμηνείαν. ἢ ὅτι τῶν ἴσων αὐτοῖς τιμῶν κατ-
αξιωθήσεται· μέγα γὰρ καὶ ἡ φιλοξενία, καὶ
μᾶλλον ἢ τῶν θεραπόντων τῷ θεῷ. ἢ ὅτι μὴδὲν
ὑπὲρ τῷ προφήτε καὶ ὑπὲρ τῷ δικαίῳ λήψεται.
περὶ προφήτε δὲ καὶ περὶ δικαίῃ εἰπὼν, εἰδείξεν,
ὅτι οἱ μαθηταὶ καὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἔσον-
ται. ἵνα δὲ μὴ προβάληταί τις πενίαν, ὅρα μέ-
χρι πόσε συγκαταβαίνει.

Verf. 42. Καὶ — τὸν μὴδὲν αὐτοῦ.

Μικρὸς, τὸς μαθηταῖς εἶπε, διδάσκων αὐτοὺς
μετριοφρονεῖν· ψυχρὸν δὲ, τὸ ὕδωρ φησὶν. ὁ μάρ-
κος γὰρ ποτήριον ὕδατος εἶρηκε.

n) Marc. 9. 41.

Dd 4

Cap. XI.

7) Mentem impellere, alienum est. Immo tractare
sententiam.

Cap. XI. v. 1. *Et factum est. — illorum.*

[†† Διατάσσειν, pro praecipiens, iubens.] Progressus est inde ad docendum et praedicandum in ciuitatibus discipulorum, a quibus illi orti erant: siue in ciuitatibus Iudaeorum.

Cap. XX. De discipulis a Ioanne missis.

Vers. 2. *Quum autem Ioannes audisset —*

Vers. 3. *expectamus?*

LUCAS vero dicit, quod ipsi renuntiauerunt signa Ioanni, et tunc duos quosdam ex illis misit, quod aemulationem siue inuidiam manifestat, quam habebant isti aduersus Christum. Misit autem illos Ioannes interrogans, an ipse esset, quem venturum esse dicebant libri prophetarum, non tanquam ignorans: quo enim pacto dubitaret, qui antea eum praedicauerat, et propriis manibus baptizauerat, ac desuper testimonium de eo audiuerat, diuinumque spiritum super eum descendentem quasi columbam conspexerat? Sed sciens discipulos suos inuidia moueri aduersus Christum: Siquidem prius quoque accesserant, dicentes: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce is baptizat, et omnes veniunt ad eum.

Vehementer enim praeceptorem suum amantes, et pariter gloria illius frui cupientes, indignabantur, videntes Christum celebrem fieri. Verum

⁸⁾ Inclusa in margine leguntur. B. In principio, a διατάσσειν ad ἐπεμβόλευος, omittit Hentenius.

Cap. XI. v. 1. Καὶ ἐγένετο — αὐτῶν.

Διατάσσαν, ἀντὶ τῆς παραγγέλλων, ἐντελλόμενος. μετέβη δὲ ἐκεῖθεν, ὥστε διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν μαθητῶν, ἐξ ὧν ὤρμητο. [ἡ⁸) αὐτῶν, ἡτοι, τῶν ἰσθαίων.]

Κεφ. Κ. Περὶ τῶν ἀποσαλέντων
παρὰ Ἰωάννου.

Verf. 2. Ἀκούσας δὲ Ἰωάννης — V. 3.
προδοσκῶμεν;

Ὁ δὲ λουκάς^{ο)} φησὶν, ὅτι αὐτοὶ ἀπήγγειλαν^{ο)} Luc. 7, 18.
τὰ σημεῖα τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τότε ἐπεμψε δύο τιναὶς ἐξ αὐτῶν, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν ζηλοτυπίαν, ἣν εἶχον ἔτοι πρὸς τὸν Χριστόν. ἐπεμψε δὲ αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης, ἐρωτῶν, εἰ αὐτός ἐστιν, ὃν ἔρχεσθαι φασιν αἱ βίβλοι τῶν προφητῶν, ἔχ ὡς ἄγνωτον πῶς γάρ; ὁ προκηρύξας αὐτὸν καὶ χερσὶν ἰδίᾳς βαπτίσας, καὶ τῆς ἀνωθεν περὶ αὐτῆς μαρτυρίας ἀκέσας, καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα καταπτάν ἐπ' αὐτόν, ὡσεὶ περιτερεῖν, θεασάμενος· ἀλλ' εἰδὼς, τὸς ἑαυτῆς μαθηταῖς ζηλοτύπως πρὸς τὸν Χριστόν ἔχοντας. καὶ γὰρ καὶ πρότερον προσελθόντες εἶπον αὐτῷ, ὅτι ὅς ἦν^{ρ)} μετὰ σὲ πέραν^{ρ)} Io. 3, 26.
τῆς ἰσθαίης, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε ἔτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν.

Ὑπερφιλῆντες γὰρ τὸν ἴδιον διδάσκαλον, καὶ παραπολαύειν τῆς αὐτοῦ δόξης ἐθέλοντες, ἐδάκνοντο βλέποντες αὐτόν^{ρ)} εὐδοκίμῶντα. ἐπὶ

Dd 5

δὲ

ρ) τὸν Χριστόν.

rum quia saepius eos admonendo, persuadere nequiverat, nunc autem breui moriturus erat: delectis duobus, qui prudentiores essent, hos mittit ad Christum, praetextu quidem interrogandi, an ipse esset ille, qui venturus erat: vera tamen causa erat, ut conspectis miraculis, quae faciebat, crederent: sciebat namque testimonium ab operibus credibilius esse, magisque suspicione carere. Ideo etiam Christus, cognito, quod ob id potius Ioannes eos misisset, statim in illa hora multa operatus est miracula, sicut dicit Lucas. Nam si Ioannes manifeste misisset eos, quo spectatores fierent; nequaquam persuaderi potuissent, ut illuc abirent. Ob hanc ergo causam praetextum finxit interrogationis.

V. 4. *Et respondens* — V. 5. *laetum euangelii nuncium accipiunt.*

Vide quomodo non ad effectum eorum interrogationem responderit, sed ad veram causam, propter quam missi erant. Pauperes autem, qui laetum euangelii nuncium accipiunt, dixit Apostolos. Quid enim eo pauperius, qui artem exercet piscatoriam?

Vers. 6. *Et beatus* — *in me.*

Hoc praesertim propter ipsos dixit Ioannis discipulos, detegens illis cordis eorum arcanum: ostenditque, quod se non lateret ipsos quoque offendi, quia cum publicanis et peccatoribus manducabat: et manifeste prius gastrimargiam ipsi obiecerant aduersus discipulos eius, ut dictum est decimo quarto capite.

Vers. 7.

δὲ πολλὰκις παραινέσας, ἐκ ἔπεισεν αὐτὲς, λοιπὸν μέλλων τελευτᾶν, δύο τῆς συνετωτέρης ἐπιλεξάμενες, πέμπει τῆτες πρὸς τὸν Χριστὸν, προφάσει μὲν ἐρωτήσοντας, εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἵνα θεασάμενοί τ' αὐθαύματα, ἃ ποιεῖ, παιδῶσι. καὶ γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαρτυρίαν πιστοτέραν καὶ ἀνυποποπτότεραν ἐγίνωσκε. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, εἰδὼς ὅτι διὰ τῆτο μᾶλλον αὐτὰς ἐπεμψεν ὁ ἰωάννης, εὐθέως ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐθαυματέργησε ^{η)} πολλὰ, καθὼς ^{η)} Luc. 7, 12. φησιν ὁ Λυκάς. εἰ γὰρ φανερῶς αὐτὰς ἐπεμψε θεατὰς, ἐκ ἂν ἀπῆλθον. διὰ τῆτο ἔν ἐπλάστατο πρόφασιν ἐρωτήσεως.

Verf. 4. Καὶ ἀποκριθεὶς — Verf. 5.

εὐαγγελίζονται.

^{η)} Οὐρα, πῶς ἔπρὸς τὴν πεπλανημένην αὐτῶν ἐρωτήσιν ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, δι' ἣν ἐπέμφθησαν. πτωχεὺς δὲ εὐαγγελιζόμενες, τὰς ἀποστόλους ἀνόμασε. τί γὰρ πενέτερον ἀλλιευτικῆς;

Verf. 6. Καὶ μακάριος — ἐν ἐμοί.

Τῆτο προηγεμένως δι' αὐτὰς εἶπε τὰς μαθητὰς ἰωάννη, ἀνακαλύπτων αὐτοῖς τὸ τῆς καρδίας αὐτῶν μυστήριον, καὶ δεικνύων, ὅτι ἔλελειθασιν αὐτὸν, σκανδαλιζόμενοι καὶ αὐτοὶ, διότι μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐδίει. καὶ γὰρ καὶ φανερῶς ^{η)} πρότερον ἐνεκάλεσαν αὐτῶν ^{η)} γαρ ^{η)} Matth. 9, 14. ξριμαργίαν κατὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ τεσσαρεσκαδεκάτῳ κεφαλαίῳ προεῖρηται.

Verf. 7.

^{η)} αὐτὸν γαστριμαργον. A. sed hoc postulat ἐνάλειαν.

Verf. 7. *His autem — Ioanne.*

Illi quidem meliores reddituri abscesserunt. Quare autem non ipsis praesentibus loquutus est de Ioanne? Ne ei videretur adulari.

Verf. 7. *Quid — agitatum?*

Audita a turbis Ioannis interrogatione, quum intentum ignorarent illius, turbatae sunt: quomodo is, qui de hoc tot ac tanta testatus fuisset nunc dubitabat, et immutatum eum esse suspicabantur: quae cognito Christus, huiusmodi medetur suspicioni: docens simul, et quod cordium esset cognitor, et confundendo eos redarguens. Ait ergo: Quid existis in desertum, ut videretis arundinem, quae a vento agitur? hoc est, leuem et instabilem hominem, et ad modum arundinis facile mente mutabilem, ut nunc suspicamini? aut e diverso stabilem, saxoque solidiorem, ut tunc vestrum studium ac concursus testabantur?

Verf. 8. *Sed — amictum?*

Delitiis scilicet gaudentem, ut etiam ex hoc molli videatur facileque mutabilis? aut potius e contrario, duris exercitatum, ut etiam vestis eius ac cibis confirmarunt?

Verf. 8. *Eccē — sunt.*

Hic vero primum quidem in deserto versabatur, nunc autem in carcere retinetur. Quia vero quidam a domo leues esse monstrantur, et quidam a delitiis hoc patiuntur: posuit Christus et hoc et illud:

Verf. 7. Τούτων δὲ — Ἰωάννου.

Οὗτοι μὲν βελτιωθέντες, ἀπῆλθον. διατί δὲ μὴ παρόντων αὐτῶν λέγει περὶ Ἰωάννη; ἵνα μὴ δόξη κολακεύειν αὐτόν.

Verf. 7. Τί — σαλευόμενον;

Ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι τὴν ἐρώτησιν Ἰωάννη, καὶ ἀγνοήσαντες τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, διεθορυβήθησαν, πῶς ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα περὶ αὐτοῦ μαρτυρήσας, ἀμφιβάλλει νῦν, καὶ ὑπώπτουσιν, ὅτι μετεβλήθη. τοῦτο δὲ γὰρ ὁ Χριστός, θεραπύει τὴν τοιαύτην ὑποψίαν, διδάσκων ἅμα, καὶ ὅτι καρδιογνώστης ἐστίν. ἐντρεπτικώτερον δὲ καθαρπτόμενος αὐτῶν, φησὶν, τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἐρήμον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; τέττις, κῆφον καὶ ἐυρίπιτον ἄνθρωπον, καὶ δίκην καλαίου τὴν γνώμην εὐμετάτρεπτον, ὡς ὑπολαμβάνετε νῦν, ἢ τὸναντίον μάλλον, σαθρὸν καὶ πέτρας σερρότερον, ὡς ἢ τότε σπερδῇ καὶ συνδρομὴ ὑμῶν ἐμαρτύρει;

Verf. 8. Ἀλλὰ — ἡμφιεσμένον;

Δηλονότι τρυφῆλόν, ἵνα καὶ διὰ τῆτο δόξη χαῦνος καὶ εὐμετάβλητος, ἢ τὸναντίον μάλλον, ἐσκληραγωγημένον, ὡς καὶ ἡ σολὴ τέττις, καὶ ἡ τρυφή διεβεβαιώσαντο.

Verf. 8. Ἴδοὺ — εἰσίν.

Οὗτος δὲ, πρότερον μὲν, ἐν τῇ ἐρήμῳ διητᾷτο, νῦν δὲ, ἐν τῷ δεσποτηρίῳ τετήρηται. ἐπεὶ γὰρ τινες μὲν, οἴκοθεν εἰσὶ κῆφοι, τινὲς δὲ, καὶ ὑπὸ τρυφῆς τῆτο πάσχουσι, τέθεικεν ὁ Χριστός καὶ τῆτο καὶ κῆ-

illud: ac probauit neutrum posse dici de Ioanne. Deinde quod verum est infert, et veritati attestatur, ac baptistae elegantem contexit encomii coronam.

Verf. 9. *Sed — propheta.*

Excellentiorem, hoc est maiorem. Deinde dicit in quo maiorem: videlicet in eo, quod venerit circa Christi aduentum. Nam maiores aliis inter praecones sunt hi, qui prope regem praecedunt.

† Excellentiorem propheta, utpote qui suis vidit oculis a se prophetatum, quem prophetae ipsum praecedentes in aenigmate conspexerant.

Verf. 10. *Hic — ante te.*

Post suum testimonium adfert et propheticum: est enim Malachiae verbum. Dictum est autem quasi a patre et Deo, ad filium etiam Deum. Ioannem vero angelum suum Deus nominauit: siue quia ἄγγελος dicitur nuncius, et Ioannes quae sibi dicta erant de Christo, annunciauit populo: Factum est, inquit, verbum Dei super Ioannem Zachariae filium in deserto: siue quasi angelicam degentem vitam, eo quod super terrena eleuabatur, ac coelestia sapiebat. Ante faciem tuam, hoc est in conspectu tuo praecedentem, tanquam domesticum tuum, qui etiam coram te parabit viam tuam. Via autem Christi animae erant hominum per quas oportebat verbum procedere prout tertio capite latius diximus. Potest etiam dici excellentior propheta, quia eum quem vidit prophetabat: quod

2) Inclusa vtrique Codex habet in margine.

3) ἐαυτοῦ. A.

καὶ κείνο, καὶ ἤλεγξεν, ὡς ἐδέτερόν ἐστι περὶ τὸν ἰωάννην. ἔτα ἐπιφέρει τὴν ἀλήθειαν, καὶ μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πλέκει τῷ βαπτιστῇ λαμπρὸν ἐγκωμίᾳ φέφανον.

Verf. 9. Ἀλλὰ — προφήτου.

Περισσότερον, ἀντὶ τῆς, μείζονα. ἔτα λέγει καὶ κατὰ τί μείζονα, ὅτι κατὰ τὸ προπορεύεσθαι πλησίον τῆς παρυσίας αὐτῆς. μείζονες γὰρ τῶν ἄλλων κηρύκων οἱ προπορευόμενοι πλησίον τοῦ βασιλέως.

[Περισσότερον 2) προφήτῃ, ὡς καὶ αὐτὸν ἰδὼν ὁ θαλμοφανῶς τὸν ὑπ' αὐτῆς προφητευόμενον, ὃν οἱ πρὸ αὐτοῦ προφῆται αἰνιγματωδῶς ἐθεάσαντο.]

Verf. 10. Οὗτος — ἔμπροσθέν σου.

Μετὰ τὴν οἰκείαν μαρτυρίαν, ἐπιφέρει καὶ τὴν προφητικὴν. ἔστι γὰρ 1) μαλαχίᾳ τὸ ῥητόν. ἔρη- s) Malach. 3, 1. ται δὲ, ὡς ἀπὸ τῆς πατρὸς καὶ θεῆς πρὸς τὸν υἱὸν καὶ θεόν. ἀγγελον δὲ 3) αὐτῆς, τὸν ἰωάννην ὁ θεὸς ὠνόμασεν, ἢ ὡς ἀπαγγέλλαντα τῷ λαῷ τὰ λαληθέντα περὶ τῆς χριστεῖς· ἐγένετο 1) γὰρ, φησι, 2) Luc. 3, 2. ῥῆμα θεῆς ἐπὶ ἰωάννην τὸν τῆς ζαχαρίας υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἢ ὡς ἀγγελικὸν βίον μετερχόμενον, ἐν τῷ ὑπεραρθῆναι τῶν γηϊνῶν καὶ φρονεῖν ἐξάνια. τὸ δὲ πρὸ προσώπου σου, ἀντὶ τῆς, ἐνώπιόν σου προσδύοντα, ὡς οἰκείον, ὃς καὶ ἔμπροσθέν σου εὐτρεπίσει τὴν ὁδόν σου. ὁδὸς δὲ τῆς χριστεῖς, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἐπιβαίνειν ἔμελλεν ὁ λόγος, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ πλατύτερον εἰρήκαμεν. λέγεται δ' ἂν περισσότερος προφήτῃ, καὶ ὡς τὸν ὑπ' αὐτῆς προφητευόμενον ἰδὼν, ὡς ἐδοῖς τῶν ἄλλων

quod nulli contigit prophetarum. Nec vidit tantum, verum etiam baptizauit.

Verf. II. *Amen — baptista.*

Non natus est, inquit, inter homines, qui e mulieribus nati sunt, maior illo. Quis enim alius in vteri tenebris absconditus, lucem venisse agnouit, et illam exultatione adorauit? Nullus alius praeter hunc solum, qui merito sane cunctis maior est. Et rursus, quis ab infantia ita solitariam ac eremiticam duxit vitam, taleque elegit exercitium? Certe nullus omnium. Postquam ergo baptistam laudauit a concussu Iudaeorum ad ipsum: deinde a virtute illius: et tertio a suo suffragio: quarto quoque a prophetae testimonio: et maiorem prophetis eum praedicauit, ac vniuersaliter omnibus maiorem hominibus: curat hanc laudum magnitudinem, ne propter haec, ipso etiam Christo honoratiorem ducerent. Et vide, quid dicat:

Verf. II. *Qui autem — est illo.*

Minorem seipsum dicit, eo quod ita videretur apud Iudaeos: Nam Ioannem eo maiorem habebant, utpote qui ab infantia in eremum secesserat, et admirabili vitae instituto usus fuerat. Christum vero tanquam communi modo conuersantem deiciebant. Qui inquit minor est, id est, qui videtur minor illo, maior eo est in regno coelorum, hoc est, imperando coelis: utpote non homo solum, sed etiam Deus.

Verf. 12.

λων προφητῶν, καὶ μὴ μόνον ἰδῶν, ἀλλὰ καὶ
βαπτίσας.

Verf. 11. Ἀμὴν — βαπτισῶ.

Ὁ γεγέννητάς, φησιν, ἐν τοῖς γεννωμένοις ἐκ γυναικῶν ἀνθρώποις μείζων αὐτοῦ. τίς γὰρ ἄλλος, ἐν σκότει μήτρας ἐπικρυπτόμενος, ἐγνώρισε τὸ φῶς ἔλθόν, καὶ τοῦτο τοῖς^{υ)} σκιρτήμασι προσ- v) Luc. I, 41 ἐκύνησεν; ἔδειξ ἕτερος, εἰ μὴ μόνος οὗτος. μείζων ἄρα πάντων εἰκότως. καὶ αὐθις, τίς ἐκ βρέφους ἔτω γέγονεν ἐρημικός, καὶ τοιαύτην ἀσκησιν ἔλετο; τῶν πάντων ὄντων ἔδειξ. ἐπαινέσας οὖν τὸν βαπτιστὴν, ἀπὸ τε τῆς πρὸς αὐτὸν συνδρομῆς τῶν ἰσδαίων, ἀπὸ τε τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, καὶ τρίτον ἀπὸ τῆς οἰκείας ψήφου, καὶ τέταρτον ἀπὸ τῆς προφητικῆς μαρτυρίας· καὶ μείζονα μὲν τῶν προφητῶν ἀνακηρύξας αὐτὸν, μείζονα δὲ καθόλου πάντων ἀνθρώπων· θεραπεύει τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἐγκωμίων, ἵνα μὴ διὰ ταῦτα μᾶλλον προτιμήσωσιν αὐτὸν τῷ χριστῷ. καὶ ὅρα, τί φησιν.

Verf. 11. Ὁ δὲ — αὐτοῦ ἐστίν.

Μικρότερον, ἑαυτὸν λέγει, διὰ τὸ δοκεῖν ἔτω παρὰ τοῖς ἰσδαίοις. μείζονα γὰρ αὐτοῦ τὸν ἰωάννην ἐνόμιζον, ὡς ἐκ βρέφους ἐρημικόν, καὶ ξένη διαίτη χράμενον. τὸν γὰρ χριστὸν, ὡς κοινῶς οἰαιτῶμενον, ὑπεβίβαζον. ὁ δὲ μικρότερός, φησιν, ὁ δοκῶν ἐλάττω αὐτοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστίν ἐν τῷ βασιλεύει τῶν ἐραυνῶν, ὡς μὴ μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεός.

Vers. 12. *A — illud.*

Chrysostomus dicit, quod hic regnum vocat fidem in ipsum, vtpote arrhabonem ad regnum coelorum, ad fruitionem inquam bonorum quae habentur in coelis. Vim autem patitur, hoc est violente ab hominibus arripitur, dum illi sibiipsis vim inferunt, ac certe necessitatem priorum vincunt affectuum, aut etiam infidelitatis tyrannidem. Ideoque hoc manifestans, subiunxit quod violenti rapiant illud. Hanc vero laudabilem violentiam, incepisse dicit a diebus praedicationis Iohannis, qui populo clamavit: Resipiscite: instat enim regnum coelorum. Hoc autem nunc dixit Christus, simul quidem in laudem Iohannis, quasi hominum salutem sit auspicatus: simul quoque excitans auditores, vt et ipsi similiter vim inferrent sibiipsis.

Vers. 13. *Omnes — prophetauerunt.*

Legem vocat veterem legislationem. Siquidem etiam in hac multa de Christo praedicta sunt: et maxime in legibus de sacrificiis, figuram aut praefigium habentibus eius, qui pro mundo erat offerendus. Dicit ergo: Omnes prophetae, qui videlicet de venturo Christo prophetauerant, et lex quae in ouium et agni immolatione, prophetabat de Christo immolando, huiusmodi prophetias ad Iohannem vsque protenderunt. Hae siquidem prophetiae erant vsque ad Iohannem: deinceps verò cum illo iam non prophetiae manserunt, sed ope-

4) Tom. VII. p. 417. C. καὶ γὰρ ἡβδα καὶ ἐπείγει
λεγειτο αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν πίσιν τὴν ἐαυ-
τοῦ.

Vers. 12. Ἀπὸ — αὐτήν,

Ὁ⁴) χρυσόσομος φησιν, ὅτι βασιλείαν ἑβραίων λέγει νῦν, τὴν εἰς αὐτὸν πίσειν, ὡς οὖσαν ἀρξάβω-
να τῆς βασιλείας τῶν ἑβραίων, φημί δὲ, τῆς ἀπο-
λαύσεως τῶν ἐν ἑβραίοις ἀγαθῶν. βιάζεται δὲ, ἀν-
τὶ τοῦ, βιάως ἀρπάζεται παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐν
τῷ βιάζειν ἑαυτοὺς καὶ νικάν τὴν ἀνάγκην τῶν οἰ-
ωγήποτε παθῶν, ἢ καὶ τὴν τυρανίδα τῆς ἀπι-
σίας. διὸ καὶ τοῦτο σαφηνίζων ἐπήγαγεν, ὅτι
βιασὰ ἀρπάζουσιν αὐτήν. ταύτην δὲ τὴν ἐπαινε-
τὴν βίαν ἀρξάδαί, φησιν, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς
κηρύγματος ἰωάννου, βοῶντος τῷ λαῷ· μετανοεῖ-
τε· ἡγγικε γάρ, ἡ βασιλεία τῶν ἑβραίων. εἶρηκε δὲ
τοῦτο νῦν ὁ χριστός, ἅμα μὲν ἐπαινῶν τὸν ἰωάννην,
ὡς αὐτὸν ἐναρξάμενον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώ-
πων, ἅμα δὲ καὶ παραδήγων τὰς ἀκούοντας εἰς
τὸ καὶ αὐτοὺς ὁμοίως βιάζειν ἑαυτοὺς.

Vers. 13. Πάντες — προεφήτευσαν.

Νόμον λέγει, τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν. καὶ γὰρ
καὶ ἐν ταύτῃ πολλὰ περὶ χριστοῦ προείρητο, καὶ
μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ θυσιῶν νόμοις, τύπον καὶ προ-
μήνυμα κεκτημένοις τοῦ τυθῆναι μέλλοντος ὑπὲρ
τοῦ κόσμου. φησὶν οὖν, ὅτι πάντες οἱ προφῆται,
οἱ προφητεύσαντες δηληδὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ἔρχε-
σθαι χριστοῦ, καὶ ὁ νόμος, ὁ προφητεύσας περὶ τοῦ
μέλλοντος θύεσθαι πρὸς τὸν καὶ ἀμνοῦ, μέχρις
ἰωάννου ταῖς τοιαύταις αὐτῶν προφητείαις ἐξέτειναν,
μέχρι μὲν γὰρ ἰωάννου προφητεῖαι ἦσαν αὐταὶ ἐπὶ
αὐτοῦ δὲ λοιπὸν, οὐκ ἐτι προφητεῖαι μεμενέκασιν,
Εε 2 αὐτὰ

τοῦ. Subobscure ergo hoc dixit. Eundem locum
tractat T. VIII. p. 320. C. vbi nullum verbum πε-
ρὶ πίσεως.

operum exhibitiones factae sunt. Nam horum ipse vidit euentum: ideoque agnito Christo, agnum eum appellauit, dicens: Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi.

Christus autem hunc loquutus est sermonem, simul Iohannem hinc laudans, tanquam primum qui harum prophetiarum cognouit euentum, quasi et ipsum prophetam: simul quoque docens, quod aduenerit iam qui prophetabatur, nec deinceps alterum oporteat expectare.

Est autem et alia quaedam expositio, quod omnes simpliciter prophetae et lex prophetandi, usque ad Iohannem Iudaeis prophetauerant, et hic ultimus est prophetarum: deinceps vero nullus alius eis prophetabit. Huic ergo quasi postremo, omnino credere oportet, qui multa de me testatus est: et venit ut omnium animas tanquam sponsas ad me adducat: Nam et hunc Malachias propheta missum dixit, ut appararet viam meam ante me.

Verf. 14. *Et si — venturus erat.*

Expectant Iudaei Christum tunc venturum quum venerit Elias, ut praecurrat aduentum eius. Malachiae namque prophetia est quae dicit: Mittam vobis Eliam Thesbyten, qui restituet cor patris ad filium. Et certe venturus est Elias, ut praecurrat Christi aduentum, sed secundum: Iohannes namque primum praecucurrit. Dicit ergo Christus:

5) *καὶ, pro αὐτῷ. A.*

6) Ita quoque Henzenius videtur legisse, qui prophetandi habet. Minime autem in eo possum acquiescere. Credo ergo aut τὸ, aut τῷ egendum esse, loco τῶν. Tamen quid sit, per se apparet. Alterum

ἀλλὰ πράγματα γεγόνασι. καὶ γὰρ αὐτὸς εἶδε
τὴν ἐκβασιν τέτων. διὸ καὶ, ἐπιγνοὺς τὸν χριστὸν,
ἀμὲν αὐτὸν προσηγόρευσεν, εἰπὼν, ἴδε^{α)} ὁ ἀμὲν^{κ)} 10. 1, 29.
τῷ θεῷ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Ἐξηκκε δὲ τὸν λόγον τοῦτον ὁ χριστὸς, ἅμα
μὲν καὶ ἐντεῦθεν ἐπαινῶν τὸν ἰωάννην, ὡς^{β)} πρῶ-
τον ἐπιγνόντα τὴν ἐκβασιτῶν τειχῶν προφητειῶν,
οἷα καὶ αὐτὸν προφήτην· ἅμα δὲ καὶ διδάσκων,
ὅτι παραγέγονεν ὁ προφητευόμενος, καὶ οὐκ ἔτι
χρὴ προσδοκᾶν ἕτερον.

Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλη τις ἐξήγησις, ὅτι πάντες
ἀπλῶς οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος τοῦ^{γ)} προφητέ-
υσιν ἕως ἰωάννου προεφήτευσαν ἐν ἰουδαίῳ, καὶ
τελευταῖος προφήτης οὗτός ἐστι· τὸ λοιπὸν δὲ,
ἕδεις ἕτερος αὐτοῖς προφητεύσει, καὶ χρὴ τέτῳ
παύσασθαι πάντως, ὡς τελευταίῳ, πολλὰ περὶ
ἐμοῦ μαρτυρήσαντι καὶ νυμφαγωγῆσαντί μοι τὰς
ἀπάντων ψυχὰς· ἐπεὶ καὶ κατασκευάζειν ἔμ-
προδέν μου τὴν ὁδόν μου, μαλαχίας^{δ)} ὁ προφή-^{γ)} Mal. 3, 1.
της εἶπεν αὐτόν.

Verf. 14. Καὶ εἰ — ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

Προσδοκῶσιν ἰουδαῖοι, τότε τὸν χριστὸν ἔλθειν,
ὅταν ἔλθῃ ἡλίαις, προδράμῃ τῆς παρουσίας αὐ-
τοῦ. καὶ γὰρ ἐστὶ προφητεία μαλαχίου λέγουσα·
ἀποσελῶ^{ε)} ὑμῖν ἡλίαν τὸν θεσβίτην, ὃς ἀποκα-^{ζ)} Mal. 4, 4, 5.
τασῇσιν καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν. καὶ μέλλει μὲν
ἡλίαις προδραμεῖν τῆς τοῦ χριστοῦ παρουσίας, ἀλλὰ
τῆς δευτέρας. τῆς γὰρ πρώτης ὁ ἰωάννης προέ-

Εε 3 δρᾶ-

rum autem ita capio: οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος
προεφήτευσαν τὸ προφητεύειν i. e. τὸ προφητευ-
θῆναι ἕως ἰωάννου. ἔλθοντος γὰρ τοῦ προφητευ-
θέντος, ὃν αὐτὸς ἐδαμνολογείκησεν ὁ ἰωάννης,
οὐκέτι χρεῖα προφητείας.

si vultis recipere quod futurum esse dictum est de hoc tempore: siue suscipere, id est rebus animam aduertere: ipse est Elias qui venturus erat, utpote ipsum illius ministerium perficiens. Sicut enim ille secundum meum aduentum praecurrens, conuertet corda Iudaeorum illius temporis ad apostolos: patres siquidem apostolorum sunt Iudaei: ita et hic conuertit, praecurrens meum aduentum, corda eorum qui credituri sunt Iudaeorum, ad me qui sum filius eorum. Nam secundum humanitatem Christus a Iudaeis descendit. Et sicut primus Elias, secundus praecursor dicitur: ita sane et primus praecursor, secundus Elias appellatur propter simile ministerium, ut dictum est.

Vers. 15. *Qui — audiat.*

Aures nunc dicit intelligibiles: omnes siquidem auditores habebant sensibiles. Dicit autem: Qui habet aures intelligibiles ad intelligendum, intelligat quod dictum est, puta quod Iohannes sit Elias: videbatur enim aenigmati simile. Nam demonstrando quod Iohannes esset Elias, simul quoque demonstrauerat aduenisse Christum. Dicens autem: Qui habet aures ad audiendum audiat, excitat eos ad interrogandum de eo quod aenigma videbatur.

Vers. 16. *Cui — hanc?*

Lucas habet, Cui assimilabo homines generationis huius? Assimilabo vero, id est comparabo. Vult autem esse difficile conuincere Iudaeos.

Vers. 16.

7) ἡλίαις, omittit B.

8) ὁμοίαν, ὡς εἰρηται. A.

δραμε. Φησὶν οὖν ὁ χριστὸς, ὅτι εἰάν θέλητε δεῖξαι, ὃ μέλλω νῦν εἰπεῖν ἢ δεῖξαθαι, ἀντὶ τῆς προσέχειν τοῖς πράγμασιν· αὐτός ἐστιν ⁷⁾ ἡλίας ὁ μέλλων ἐρχεσθαι. αὐτός ἐστιν, ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ διακονίαν αὐτῶν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος, προτρέχων τῆς δευτέρας μου παρουσίας, ἐπιτρέψει τὰς καρδίας τῶν τηλικαῦτα ἰσθαίων πρὸς τοὺς ἀποστόλους· πατέρες γὰρ οἱ ἰουδαῖοι τῶν ἀποστόλων ἔτω καὶ ἔτος, προτρέχων τῆς πρώτης μου παρουσίας, ἐπιτρέψει τὰς καρδίας τῶν μελλόντων πιστεύειν ἰουδαίων πρὸς ἐμὲ, τὸν υἱὸν αὐτῶν. κατὰ γὰρ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐξ ἰσθαίων ὁ χριστὸς κατήγετο. καὶ ὥσπερ ὁ πρῶτος ἡλίας, δεύτερος πρόδρομος λέγεται· ἔτω δὴ καὶ ὁ πρῶτος πρόδρομος, δεύτερος ἡλίας προσαναγορεύεται, διὰ τὴν, ὡς εἴρηται, ⁸⁾ ὁμοίαν διακονίαν.

Verf. 15. Ὁ ἔχων — ἀκούετω.

⁹⁾ Ὡτα νοητὰ λέγει νῦν· αἰδητὰ γὰρ πάντες εἶχαν οἱ ἀκροώμενοι. Φησὶ δὲ, ⁹⁾ ὅτι ὁ ἔχων ὦτα νοητὰ εἰς τὸ συνιέναι, συνιέτω τὸ ῥηθὲν, ἤγουν, πᾶς ἐστὶν ἡλίας ὁ ἰσθαίνης. ἐδόκει γὰρ αἰνίγματι ὅμοιον. ἀποδείξας μὲν οὖν ἡλίαν, τὸν ἰωάννην, συναπέδειξε, καὶ ὅτι παραγέγονεν ὁ χριστὸς. εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκρόετω, διήγειρεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ δοκοῦντος αἰνίγματος.

Verf. 16. Τίτι — ταύτην;

Ὁ δὲ λουκάς, τίτι ὁμοιώσω ¹⁰⁾ τοὺς ἀνθρώπους ^{a) Luc. 7, 34} τῆς γενεᾶς ταύτης; ὁμοιώσω δὲ, ἀντὶ τοῦ, παρειακόσω. βέλεται δὲ τὸ δυσάρεστον ἐλέγξαι τῶν ἰουδαίων.

Ec 4 Verf. 16.

Vers. 16. *Similis — suis.*

Puerulis Iudaeos comparauit, propter eorum insipientiam. Forum autem locus est publicus in quem multitudo undique confluit negotiationis gratia. Confederalibus vero, hoc est amicis suis: et seipsum ac Baptistam intelligit, quibus acclamabant siue colloquebantur Iudaei.

Vers. 17. *Et — planxistis.*

Dicunt praedicti confederalibus suis, Tibia cecinimus vobis, etc. Habent autem hunc sensum: Ostendimus vobis facilem viuendi normam, et non placuit: ac difficilem, et rursus displicuit. Tibia namque laeta canere, facile est: lugubria vero canere, difficile. Et rursus saltare, altero laeta canente tibia, delectat: similiter plangere siue lugere, aliquo lugubria canente complacet. Deinde subdens interpretatur praedicta dicens:

Vers. 18. *Venit — v. 19. peccatorum.*

Iohannis viuendi modus difficilis erat et asper: neque enim panem edebat, neque vinum bibebat: Christi vero, facilis ac levis: panem siquidem edebat vinumque bibebat: et erant inuicem contrariae hae viuendi rationes, neutrius tamen conuersatio placuit: sed Iohannem quidem propter escarum, vinique abstinentiam, daemonium habere dicebant: Christum vero, quod ederet ac biberet, comedonem, vinique potorem nominabant: quanquam manifeste horum calumnias non scripserit Euangelista, praesentem sermonem arbitratus sufficere.

Quem-

Verf. 16. Ὅμοια — αὐτῶν.

Παιδίοις τοὺς Ἰουδαίους παρείκασε, διὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν· ὁ γὰρ δὲ ἐστὶ, τόπος δημόσιος, ἐν ᾧ τὰ πλήθη πανταχόθεν συρρέουσιν, ἐμπορίας χάριν· ἑταῖρος δὲ, τῆς ἐστὶ, φίλος αὐτῶν, λέγει ἑαυτὸν, καὶ τὸν βαπτιστὴν ἰωάννην, οἷς προσεφώνουν, εἰπουν, συνελάλουν οἱ Ἰουδαῖοι.

Verf. 17. Καὶ — ἐκόψαδε.

Καὶ λέγουσι τοῖς δηλωθεῖσι παιδίοις οἱ τοιῦτοι ἑταῖροι αὐτῶν, ὅτι ἠυλόσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσαθε, ἐδρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψαθε. ταῦτα δὲ, τοιαύτην ἔχει διάνοιαν· ὅτι ἐπεδειξάμεθα ὑμῖν πολιτείαν εὐπρόσιτον, καὶ οὐκ ἠρέδητε· καὶ δυσπρόσιτον, καὶ πάλιν οὐκ ἠρέδητε. τὸ μὲν γὰρ αὐλοῦν, εὐπρόσιτον· τὸ δὲ θρηῖν, δυσπρόσιτον. καὶ αὐτοὶς ὁ ὀρχούμενός τε αὐλοῦντός τις ἀρέσκεται, καὶ ὁ κοπτόμενος, εἰπουν κλαῖων, θρηνοῦντός τις ἀρέσκεται. εἶτα ἐφερμηνέυει τὰ ῥυθύνοντα λέγων.

Verf. 18. Ἦλθε — v. 19. ἀμαρτωλῶν.

Ἦ μὲν τῷ ἰωάννῃς διαίτα, δυσπρόσιτος καὶ τραχεῖα. ἔτε γὰρ ἦδιεν ἄρτον, ἔτε ἔπινεν οἶνον· ἡ δὲ τοῦ χριστοῦ, εὐπρόσιτος καὶ ὁμαλή. τί γάρ; ἦδιεν ἄρτον, καὶ ἔπινεν οἶνον· καὶ ἦσαν μὲν ἀλλήλαις ἐναντία αὐταὶ αἱ διαίται. εἰδετέρῳ δὲ τῶν ἔτιω διαιτωμένων ἠρέσκοντο· ἀλλὰ τὸν ἰωάννην μὲν, διὰ τὴν ἀτιτίαν καὶ αἰονίαν, δαιμόνιον ἔχειν ἔλεγον· τὸν δὲ χριστὸν, διὰ τὸ ἔδιεν καὶ πίνειν, φάγον καὶ οἰνοπότην ὠνόμαζον, εἰ καὶ μὴ ῥητῶς τὰς διαβολὰς τούτων ἀνέγραψεν ὁ εὐαγγελιστὴς, νομίσας ἀρκεῖν τὸν παρόντα λόγον.

Εε 5

Ὡσπερ

Quemadmodum enim duo venatores, animal captu difficile venari conantes, quod solis duobus modis capi potest sibi mutuo contrariis, diuidentes hos inter se, ut alterum quisque eligat, opposito quidem inter se inuicem modo venantur: idem tamen faciunt. Ita quoque hic dispositum est, ut Iohannes quidem duriores viuendi regulas haberet, Christus vero molliorem: ut siue hunc, siue illum eligentes, obedirent eis: et vel per hunc vel per illum caperentur. Et erant sane hae viae inter se inuicem contrariae: simile tamen erat opus. Verum hi, tanquam fera captu difficilis, vtrumque fugientes, vtrique detrahebant.

Interrogemus ergo illos. Est ne proba vita asperior? quomodo ergo non obedistis Iohanni Christum vobis demonstranti? At fortassis vita mollior ac suauior magis placet. Et quare non obedistis Christo viam salutis vos docenti?

Verum quam ob causam Iohannes potius asperam viuendi normam habuit? Quia oportebat poenitentiae praedicatorem tristem quandam grauitatem prae se ferre: et remissionis peccatorum largitorem, humanum atque benignum esse. Et quia Iohannes nihil amplius, quam solam vitae normam Iudaeis demonstrauit: siquidem Iohannes, inquit, nullum fecit signum: Christus vero etiam a diuinis miraculis testimonium adeptus est.

Praeterea quoque sciens imbecilles esse homines demittit sese, ut illos magis lucrifaceret, et propter hoc ad mensas etiam publicanorum dispensatorie accedebat: et indignantibus causam reddebat, dicens: Non veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad poenitentiam.

Neque

*) *δυσθήρευτος*. A. Vtrumque probum, vti *ἀθήρευτος* et *ἀθήρατος*. Sed *ἀθήρευτος* et *δυσθήρατος* frequentiora sunt.

Ὡςπερ γάρ δύο θηρευταί, ζῶν δυσθήρα-
τον¹⁾ ἐλεῖν σπεύδοντες, ἐκ δύο μόνων διεξόδων θη-
ρευθῆναι μέλλον, ἐναντίων ἀλλήλαις, ἐκατέραν
διέξοδοι ἐκάτερος διαλαβών, ἐξεναντίας μὲν ἀλ-
ληλοῖς ἴσανται, τὸ αὐτὸ δὲ ποιοῦσιν ἕως ὠκονο-
μύθῃ, τὸν μὲν ἰωάννην σκληροτέραν εἶναι ἀγωγὴν,
τὸν δὲ χριστὸν μαλακωτέραν, ἵνα εἴτε τοῦτον,
εἴτε ἐκείνον ἀποδεξάμενοι, περὶ πάντων αὐτοῖς, καὶ
εἴτε διὰ τούτου, εἴτε δι' ἐκείνου θηρευθῶσι. καὶ
ἦσαν ἐναντία μὲν ἀλλήλαις αἱ ὁδοί· τὸ δὲ ἔργον,
ὁμοιον. ἀλλ' αὐτοὶ, καθάπερ θηρίον δύστροπον,
ἐκατέρως φεύγοντες, ἐκατέρως ἐκάκιστον.

Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοὺς, καλὸν ἢ σκληρο-
τέρα πολιτεία; καὶ πῶς οὐκ ἐπέειπτε τῷ ἰωάννῃ,
τὸν χριστὸν ὑμῖν ὑποδεικνύοντι; ἀλλὰ καλὸν ἢ μα-
λακωτέρα; καὶ πῶς οὐκ ἐπέειπτε τῷ χριστῷ, τὴν
ὁδὸν ὑμᾶς τῆς σωτηρίας διδάσκοντι;

Διχτί δὲ μᾶλλον ὁ ἰωάννης τὴν σκληροτέραν
ἀγωγὴν εἶχε; διότι ἔδει τὸν μὲν κήρυκα τῆς μετα-
νοίας, σκυθρωπὸν εἶναι, τὸν δὲ δοτῆρα τῆς ἀφέ-
σεως τῶν ἀμαρτιῶν, χαρίεντα. καὶ ὅτι ὁ μὲν
ἰωάννης ἔδεν πλέον ἐπεδείξατο τοῖς ἰουδαίοις, εἰ μὴ
πολιτείαν μόνην ἰωάννης^{β)} γάρ, Φησιν, ἔδεν^{β)} Io. 10, 41.
ἐποίητε σημεῖον· ὁ δὲ χριστὸς καὶ τὴν²⁾ ἀπὸ τῶν
θεοπρεπῶν θαυμάτων μαρτυρίαν ἐκέκτητο.

Ἄλλως τε δὲ, καὶ γινώσκων ἀδελφεῖς τοὺς ἀν-
θρώπους, συγκατέβαιναν, ἵνα κερδήσῃ μᾶλλον
αὐτοὺς ἐντεῦθεν. διὰ τοῦτο καὶ εἰς τραπέζας τε-
λωνῶν οικονομικῶς εἰσῆρχετο, καὶ τοῖς μεμφομέ-
νοις ἀπελογεῖτο, τὴν αἰτίαν λέγων· οὐκ ἤλθον^{γ)} c) Matth. 9, 13.
καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀκαρτωτοὺς εἰς μετα-
νοίαν.

Ἄλλ'

²⁾ ἀπὸ τῶν omittit. B.

Neque tamen duram viuendi normam neglexit, in deserto cum feris versatus, ac diebus quadraginta ieiunans, vt supra dictum est. Praeterea quoque ad mensas accedens verecunde, temperate, et prout sanctos decet, religiose edebat ac bibebat.

Verf. 19. *Et — suis.*

Iustificata est, id est, iusta habita est, siue admirationi habita est Dei sapientia, quae disposuit vt Christus ac Iohannes oppositis viis incederent, propter ipsam hominum vtilitatem. Admirationi autem habita est a filiis suis, siue ab intelligentibus illam: filii namque sapientiae sunt sapientes aut intelligentes. Vel iustificata est, hoc est iusta ac irreprehensibilis habita est: vtpote quae fecit quicquid debuit: et omni modo vsa est ad illorum salutem.

Verf. 20. *Tunc — resipuissent.*

Exprobrare, hoc est miseras dicere ac deplorare. Nam probrum miseria est. Virtutes autem dicit miracula.

Verf. 21. *Vae tibi — resipuissent.*

In sequentibus Sodoma et Gomorrha ponit, vtpote in libidine nominatissima: Tyrum autem et Sidona tanquam maxime in idololatria insignes.

Verf. 22.

○ Τὸ, propter vicinum τὴν δὲ, vix ferri potest. Crediderim ergo, Euthymium scripsisse τὰ. Hentenus videtur legisse: ἐν τοῖς ἐξῆς σόδομα. autem

Ἄλλ' ἔδὲ τῆς σκληρᾶς ἡμέλησεν ἀγωγῆς, ἐν
τῇ ἐρήμῳ μετὰ τῶν ^{d)} θηρίων οἰκήσας, καὶ τρεῖς ^{d) Marc. 1, 13.}
σάββακοντα ἡμεύσας ἡμέρας, ὡς προεδήλωται.
καὶ εἰς τραπέζας δὲ εἰσίων, εὐλαβῶς τε καὶ ἐγ-
κρατῶς καὶ ἀγιοπρεπῶς ἦθιε καὶ ἐπινε.

Verf. 19. Καὶ — αὐτῆς.

Ἐδικαιώθη, ἀντὶ τοῦ, δικαία ἐλογίωθη, τετέστιν
ἐθαυμάθη ἡ σοφία τῆς Θεῆς, ἡ οἰκονομήσασα τὸν
ἰωάννην καὶ τὸν χριστὸν ἐναντίας ὁδοῦς πολιτευῶν
ἰέναι, διὰ τὴν αὐτὴν ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων.
ἐθαυμάθη δὲ, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἡγουν,
παρά τῶν συνιέντων αὐτήν. υἱοὶ γὰρ σοφίας, οἱ
συνετοὶ ἢ ἐδικαιώθη, ἀντὶ τοῦ, δικαία καὶ ἀνέγ-
κλητός ἐλογίωθη, ὡς ποιήσασα πᾶν, ὃ ἔδει, καὶ
παντὶ τρόπῳ χρησαμένη πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

Verf. 20. Τότε — μετενόησαν.

Θυμίζεν, ἀντὶ τοῦ, ταλανίζεν. ὄνειδος γὰρ
καὶ ὁ ταλανισμός. δυνάμεις δὲ, τὰ θαύματα
λέγει.

Verf. 21. Οὐαὶ σοι — μετενόησαν.

Τὸ ³⁾ ἀδόξα μὲν καὶ γόμορρα τίθησιν, ὡς εἰς
ἀσέλγειαν, ἐπιφανέσθαι τὴν τύραν δὲ καὶ τὴν
σιθῶνα, ὡς εἰς εἰδωλολατρίαν διαβοήτης.

Verf. 22.

autem γόμορρα memoravit, quorum nulla hic fit
mentio? Vel ex loco simili Matth. 10, 15. vel
quod alibi etiam istae urbes coniungi solent.

Verf. 22. *Attamen — vobis.*

Attamen, id est propter hoc. Significat autem miseriam ac minas, vt vel erubescant vel paueant.

Verf. 23. *Et — hodiernum diem.*

Capernaum celebris fuit, eo quod habitauerit in ea Christus: multaque miracula in ea ediderit. Dicit ergo: Et tu per gloriam vsque ad coelum exaltata, vsque ad inferos detraheris per ignominiam. Sunt autem quae dicuntur alterius rei significatiua. Siquidem vsque ad coelum, gloriae demonstrat magnitudinem: vsque ad inferos autem, ignominiae. Augmentum vero criminis et demonstratio extremae prauitatis est, non solum peiores esse peccatoribus qui tunc erant, sed et illis qui unquam fuerant.

Verf. 24. *Attamen — tibi.*

Vobis, ad ciuitatis illius ciues dictum est: Tibi vero ad ciuitatem.

Verf. 25. *In — paruulis.*

Ἀποκρίσεις vocabulum (quod nos communiter responſionem vertimus) varia ſignificat. Mitto nunc ſeparationem ac digeſtionem ſecundum medicos, et quae ad hoc fit, terminationem. Interdum quidem principii locum habet, vt quum dicitur, Reſpondens Ieſus dixit, Conſiteor tibi pater, Domine coeli et terrae, de quo nunc eſt ſermo: nulla enim praeeſſit interrogatio. Quandoque vero ad interrogationem redditur, vt eſt illud, Reſpon-

Vers. 22. Πλήν — ὑμῖν.

Τὸ πλήν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο· μινύει δὲ τῷ
ταλανισμῷ καὶ ἀπειλῇ, ἵνα ἡ αἰσχυνθῶσιν, ἢ
φοβηθῶσι.

Vers. 23. Καὶ — σήμερον.

Ἡ καπερναοὺμ, ἐνδοξος γέγονε, διὰ τὸ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ τὸν Χριστόν, καὶ τὰ πολλὰ τῶν θαυμάτων ἐν αὐτῇ τελέσαι. Φησὶν οὖν, ὅτι καὶ σὺ, ἢ μέχρι τῆς ἑρανοῦ ὑψωθεῖσαι τῇ δόξῃ, ἕως αἰδοῦ καταβιβαδῆσαι τῇ αἰδοξίᾳ· ἐμφαντικὰ δὲ τὸ, μέχρι τοῦ ἑρανῆ, καὶ τὸ, ἕως αἰδοῦ. ἐμφαίνουσι γὰρ, τὸ μὲν, μέγεθος δόξης· τὸ δὲ, αἰδοξίας. αὐξήσις δὲ κατηγορίας καὶ ἀποδείξις κακίας ὑπερβαλλέσης, τὸ λέγειν, αὐτοὺς μὴ μόνον χεῖρας τῶν τόπῳ ἀμαρτωλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γενομένων.

Vers. 24. Πλήν — σοί.

Τὸ μὲν ὑμῖν, πρὸς τοὺς πολίτας τῆς πόλεως ἐκείνης εἰρηται· τὸ δὲ σοί, πρὸς τὴν πόλιν.

Vers. 25. Ἐν — νηπίοις.

Τὸ τῆς ἀποκρίσεως ὄνομα, πολυσήμαντόν ἐστι. ἵνα γὰρ εἰάσω τὸν διαχωρισμὸν καὶ τὴν διαφύξησιν, κατὰ τοὺς ἰατροὺς, καὶ τὴν εἰς τοῦτο κατὰληξιν· ποτὲ μὲν τόπον ἀρχῆς ἔχει, ὡς τὸ· ἀποκριθεὶς, ὁ ἰησοῦς ἔπεν, ἐξομολογῆμαί σοι, πάτερ, e) Ματ. 11, 25· κύριε τῆς ἑρανῆ καὶ τῆς γῆς· περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος· ἔπερηγήσατο γὰρ ἐρώτησις· ποτὲ δὲ, πρὸς ἐρώτησιν ἀποδίδεται· ὡς τὸ· ἀποκριθεὶς f) σίμων πέ- f) Ματ. 16, 16. τρος εἶπα· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος·

πρῶ-

spondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius Dei viui: praecessit enim interrogatio. Interdum quoque sermonis continuationem significat, vt capite vicesimo nono huius, quum Cananea dixisset, Vtique Domine, nam et catelli edunt de micis, quae cadunt a mensa dominorum suorum: consequenter statim subiungitur: Tunc respondens Iesus dixit illi: O mulier magna est fides tua: Fiat tibi sicut vis. Ad haec quoque significat exhortationem siue deprecationem: vt quum dicitur, Respondens autem Petrus dixit ei: Missere nobis parabolam hanc. Quandoque autem abundat: vt quum dicitur, Respondens autem Petrus dixit illi: Et si omnes offendantur per te, ego tamen nunquam offendar. Siquidem Marcus praetermisit Respondens, et dixit: Petrus autem ait illi, etc. Interdum vero significat etiam interrogationem: vt quum dicitur, Respondit eis Iesus, Num ego vos duodecim elegi?

Confiteor autem dicit nunc gratiarum actionem. Sapientes vero et prudentes, eos qui tales populo videbantur, puta Scribas et Phariseos. Paruulos vero, Apostolos, propter simplicitatem et innocentiam, ac sinceritatem. Gratias tibi ago, inquit, quod absconderis fidei mysteria a sapientibus et prudentibus, illa cognoscere nolentibus: et reuelaris ea paruulis, laeto animo ipsa suscipientibus. Gratias autem agens patri, demonstrauit se filium eius esse ab illo missum. Egit ergo gratias credentium nomine, significans quem erga homines haberet amorem. Hanc autem gratiarum actionem Deo obtulit etiam pro septuaginta quos emiserat, quando ad eum reuersi sunt, sicut dixit Lucas.

προηγήσατο γὰρ ἐρώτησις· ποτὲ δὲ, λόγου διαδο-
 χὴν δηλοῖ τῆς γὰρ χαναναίας εἰπέσης· ναὶ ὃ) g) Matth. 15,
27. 28.
 κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐδίει ἀπὸ τῶν ψυχίων
 τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐ-
 τῶν· ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ· ὦ γύναι,
 μεγάλη σου ἡ πίσις, γενηθήτω σοι ὡς θέλεις·
 ποτὲ δὲ σημαίνει παράκλησιν, ὡς τὸ, ἀποκρι-
 θεὶς ὃ) h) Matth. 15, 15.
 πέτρος εἶπεν αὐτῷ· [Φράσον ἡμῖν ⁴⁾ τὴν παραβολὴν ταύτην· ποτὲ δὲ, περιττὸν τέ-
 λειται· ὡς τὸ· ἀποκριθεὶς ἰ) i) Matth. 26, 33.
 τῷ] εἰ πάντες σκανδαλιθήσονται ἐν σοὶ, ἐγὼ δὲ
 οὐδέποτε σκανδαλιθήσομαι· καὶ γὰρ ὁ ^{k)} k) Marc. 14, 29.
 μαρκος παρέλιπε τὸ, ἀποκριθεὶς, καὶ εἶπεν· ὁ δὲ πέ-
 τρος ἔφη αὐτῷ· ἐσι δ', ὅτε δηλοῖ καὶ τὴν ἐρώτησιν·
 ὡς τὸ· ἀπεκρίθη ἰ) l) Io. 6, 70.
 αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς
 τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην.

Ἐξομολόγησιν δὲ νῦν, τὴν εὐχαριστίαν λέγει.
 καὶ σοφοὺς μὲν καὶ συνετοὺς, τοὺς ἔγω δοκοῦν-
 τας τῷ λαῷ γραμματεῖας καὶ Φαρισαίους· νη-
 πίους δὲ, τοὺς ἀποστόλους, διὰ τὸ ἄκακον καὶ
 ἀπόνηρον καὶ ἀφελές. εὐχαριστῶ σοι, φησὶν, ὅτι
 ἀπέκρυψας τὰ τῆς πίστεως μυστήρια ἀπὸ σοφῶν
 καὶ συνετῶν, μὴ θελησάντων ἐπιγινῶναι ταῦτα,
 καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις, τοῖς παραδεξα-
 μένοισι αὐτά. εὐχαριστήσας μὲν οὖν τῷ πατρὶ, ὃ)
 ἔδειξεν, ὅτι υἱὸς ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου ἀπέ-
 σταλται· ὑπὲρ τῶν πισευσάντων δὲ ποιήσας τὴν
 εὐχαριστίαν, ἐδήλωσεν, εἰαν ἀγάπην ἔχει περὶ
 αὐτοῦς. ταύτην δὲ τὴν εὐχαριστίαν προσήγαγε τῷ
 θεῷ, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐβδομήκοντα ^{m)} m) Luc. 10, 21.
 ἀποστόλων, ὅτε ὑπέσχεσαν πρὸς αὐτόν, ὡς εἴρηκεν ὁ λου-
 κᾶς.

Vers. 26.

4) Inclusa in margine habet. B.

5) ἀπέδειξεν. A.

Verf. 26. *Vtique pater — apud te.*

Vtique gratias tibi ago pater, quia ita fuit bona voluntas, siue beneplacitum coram te, hoc est, quia ita bene placuit tibi, vt haec repelleres ab iis qui ea repellunt tanquam indignis, reuelares autem ea his, qui ad illa accedunt tanquam dignis: idque iustum est. Ne tamen patri gratias agens, videatur hominibus minus illo potens, et a natura paterna alienus, dixit.

Verf. 27. *Omnia — meo.*

Omnia videlicet quae patris sunt. Siquidem etiam alibi dicit: omnia quae pater habet, mea sunt. Quodsi omnia ei tradita sunt, omnium vtique dominus est: si vero omnium dominus est, aequalis certe est patri.

Id autem, Tradita sunt, prout Deum decet intellige, non quod primum ea non habens postmodum acceperit: nihil enim illum praecessit, ne ipse quidem pater, sed simul pater et simul filius, simulque omnium Dominus. Verum consuevit dispensatorie haec saepius dicere, patrem honorans. Hanc ergo in similibus habeto solutionem.

Verf. 27. *Et — nisi filius.*

Cognitionem dicit non vulgarem, sed iuxta naturam ipsorum. Quod enim sint pater et filius, cognoscimus omnes credentes. Quis autem sit pater iuxta naturam, et quis filius, nemo cognoscit. Dicit enim Lucas: Nemo cognoscit quis sit filius, nisi pater: et quis sit pater, nisi filius. Hoc ergo dixit Christus, manifestus docens aequalitatem ad patrem,

6) *τετῆς*, omittit. A.

Verf. 26. Ναὶ ὁ πατήρ — ἔμπροσθεν σου.

Ναὶ, εὐχαριστῶ σοι, ὦ πάτερ, διότι ἔτως ἐγένετο εὐδοκία, ἥ γουν, ἀρέσκεια ἐνώπιόν σου, τούτοις⁶⁾ διότι ἔτως ἠυδόκησας, ἀποκριθῆναι μὲν ταῦτα ἀπὸ τῶν ἀποστειλαμένων αὐτὰ, ὡς ἀναξίων, ἀποκαλυφθῆναι δὲ ταῦτα τοῖς πιστευμένοις αὐτὰ, ὡς ἀξίοις. δίκαιον γὰρ τοῦτό ἐστιν. ἵνα δὲ μὴ, ἀπὸ τῆς εὐχαριστήσεως τῷ πατρὶ, δόξη τοῖς ἀνθρώποις ἀδενέστερος αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς πατρικῆς φύσεως ἀλλότριος, Φησί

Verf. 27. Πάντα — μου.

Πάντα, τὰ τοῦ πατρὸς δηλονότι. καὶ ἄλλα· τοῦ γὰρ Φησί πάντα,⁷⁾ ὅσα ἐχει ὁ πατήρ, ἐμά⁸⁾ Io. 16, 15. ἐστίν. ἐάν δὲ πάντα αὐτῷ παρεδίδη, πάντων ἄρα κύριός ἐστι· εἰ δὲ πάντων ἐστὶ κύριος, ἴσος ἄρα τῷ πατρὶ ἐστίν.

Τὸ δὲ παρεδίδη, θεοπρεπῶς νόησον, οὐχ ὅτι μὴ ἔχων ταῦτα πρότερον, παρέλαβεν ὑπερῶν· ἔθεν γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ προγενέστερον, οὐδὲ αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλ' ἅμα πατήρ καὶ ἅμα υἱός, καὶ ἅμα πάντων κύριοι· ἀλλ' εἰώθεν οικονομικῶς λέγειν τοιαῦτα πολλαχού, τιμῶν τὸν πατέρα, καὶ ταύτην ἐπὶ τῶν τοιούτων ἔχε τὴν λύσιν.

Verf. 27. Καὶ — εἰ μὴ ὁ υἱός.

Ἐπιγνώσιν, οὐ τὴν ἀπλῶς φησὶν, ἀλλὰ τὴν κατὰ φύσιν αὐτῶν. ὅτι μὲν γὰρ ἐστὶν υἱός καὶ πατήρ, ἐπιγνωσμένοι πάντες οἱ πιστεύοντες· τίς δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ὁ υἱός, καὶ τίς ὁ πατήρ, εἰς ἐπιγνώσκει. λέγει γὰρ ὁ Λουκᾶς, εἰς⁹⁾ o) Luc. 10, 22. γινώσκει, τίς ἐστὶν ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τίς ἐστὶν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱός. τῷτο δὲ εἶπεν ὁ Χριστός,
Ff 2. διδά-

patrem. Nam si soli omnium aequalem habent de se inuicem cognitionem, aequales utique sunt.

Verf. 27. *Et — reuelare.*

Etiam hoc aequalitatem indicat. Si enim reuelat pater, ut supra dictum est, reuelat et filius: aequales certe sunt: Reuelabit autem naturam patris iis, qui digni fuerint in futuro saeculo. Quod si patris naturam reuelabit, utique et suam et spiritus sancti. Vna enim et eadem est trium. Dicendo vero: Nemo cognoscit, creaturas significauit: Spiritum sanctum autem, utpote increatum non comprehendit.

Et quam ob causam de hoc etiam manifestius non est loquutus? Quia nondum tempus erat ut de eo doceret. Primum siquidem oportebat filii cognitionem mentibus discipulorum insinuari: deinde etiam illis ea reuelari, quae sunt spiritus sancti.

Verf. 28. *Venite — vos.*

Qui laboratis in opere peccati, et eius pondere onerati estis. Vides quomodo ostenderit peccatum, et laborem et pondus habere? Nam laborem habet priusquam perficiatur: habet pondus postquam perfectum est.

Potest autem et alio modo dici: Qui laboratis ad vana, et horum curis onerati estis. Et ego refocillabo vos, siue liberabo tan labore, talique pondere.

Verf. 29.

7) καὶ, quod Hentenius etiam agnoscit, addidi.

8) Inclusa uterque Codex in margine habet. Non agnoscit Hentenius.

διδάσκων φανερώτερον τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητα. εἰ γὰρ μένοι τῶν πάντων ἴσην ἔχουσι τὴν περὶ ἀλλήλων γνῶσιν, ἴσοι ἄρα εἰσιν.

Verf. 27. Καὶ — ἀποκαλύψαι.

Καὶ τὸτο τὴν ἰσότητα δείκνυσιν. εἰ γὰρ ἀποκαλύπτει μὲν ὁ πατήρ, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται, ἀποκαλύπτει δὲ καὶ ὁ υἱός, ἴσοι ἄρα εἰσιν. ἀποκαλύψει δὲ ταῖς ἀξίαις, τὴν φύσιν τῷ πατρὶ, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. εἰ δὲ τὴν φύσιν τοῦ πατρὸς ἀποκαλύψει, πάντως καὶ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος. μὴ γάρ καὶ ⁷⁾ ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῶν τριῶν. [ἀποκαλύψει ⁸⁾] δὲ, ἕσον ἐφικτόν.] εἰπὼν δὲ, ὅτι ἑδεῖς ἐπιγινώσκει, τοὺς κτιστοὺς ἐδήλωσε. τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὡς ἄκτιστον, οὐ συμπεριέλαβε.

Καὶ διατί μὴ καὶ περὶ τῆς φανερώσεως εἴρηκε; διότι ἔπω καιρὸς ἦν διδάξαι περὶ αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἔδει πρῶτον τὴν περὶ τῷ υἱῷ γνῶσιν ἐνσημαίνειν ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν, ἔτα καὶ τὰ περὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματος αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι.

Verf. 28. Δεῦτε — ὑμᾶς.

Οἱ κοπιῶντες εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ πεφορτισμένοι τῷ βάρει ταύτης. ὅρα, ὅπως ἔδειξε, τὴν ἁμαρτίαν καὶ κόπον καὶ βάρος ἔχουσαν; ἔχει γὰρ, ἔχει κόπον μὲν, πρὸ τοῦ ἀποτελεσθῆναι· βάρος δὲ, μετὰ τοῦτο.

Λέγεται δ' αὖ καὶ ἑτέρως, ὅτι καὶ ⁹⁾ εἰ κοπιῶντες εἰς τὰ μάταια, καὶ πεφορτισμένοι ταῖς μερίμναις τῶν. καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς, ἡγουν, ἐλευθερώσω, καὶ τῷ τοιαύτῳ κόπῳ καὶ τοῦ τοιαύτου βάρους.

Ff 3

Verf. 29.

⁹⁾ καὶ, abest. A.

Verf. 29. *Tollite — vós.*

Iugum nominavit euangelica praecepta sua, quod in iugi modum superponantur accedentibus ad ea: et ipsos colligent ad se inuicem, et ad aurigam Christum.

Verf. 29. *Et — corde.*

Mititatem hic dicit modestiam: pars siquidem modestiae est mititas. Ideo postquam dixit, Quod mitis sum, interpretatur quod dixit: et vide quid addat: Neque enim dixit, humilis tantum, sed humilis corde, hoc est humilis animo et electione. Humilitas namque ab infortunio procedens, infructuosa est, utpote levis et inuoluntaria: Praeterea humilitatem eis attulit, tanquam omnis radicem virtutis. Seipsum item in exemplum constituit, ut facilius sermo susciperetur.

Verf. 29. *Et — vestris.*

Humilitas enim cordis, quaecunque patitur, verbo solum pati videtur, neque turbatur. Quidam vero Requiem, eam quae aeterna est interpretantur.

Verf. 30. *Iugum enim — leue.*

Iugum quoque vocauit onus: Sed iugum quidem propter dictam causam: onus autem, eo quod graue sit inexercitatis. Vide ergo quomodo et iugum dixerit, et suaue vocauerit: onus quoque

¹⁾ *Accedentibus*, Hentenius. Forte legit, ἀπερχομένων. Rectius, *succedentibus*.

Verf. 29. Ἀγατε — ὑμᾶς.

Ζυγὸν ὠνόμασε, τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι τρόπον ζυγῷ τοῖς ¹⁾ ὑπερχομένοις αὐτάς, καὶ συνδεῖν αὐτοὺς ἀλλήλοις τε καὶ τῷ ἐλατῆρι χριστῷ.

Verf. 29. Καὶ — καρδία.

Πραότητα νῦν, τὴν ταπεινότητα λέγει· μέρος γὰρ τῆς ταπεινώσεως, ἡ πραότης· διὸ καὶ εἰπὼν, ὅτι πραὸς εἰμι, ἐξηρμήνευσεν, ὅπερ εἶπε, καὶ σκόπει τὴν προσοχήν. ὁ γὰρ εἶπεν, ὅτι ταπεινὸς μόνον, ἀλλ' ὅτι ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, τῇ ψυχῇ, τῇ προαιρέσει. ἡ γὰρ ἐκ περιζάσεως ταπεινότης ἀκαρπός, ὡς ἐπιπόλαιός τε καὶ ἀπροαίρετος. τὴν ταπεινότητα δὲ πάλιν αὐτοῖς προέτεινεν, ὡς εἶζαν ἀπάσης ἀρετῆς. ἑαυτὸν δὲ παραδείγμα ²⁾ προεσήσατο, ποιῶν εὐπαράδεκτον τὸν λόγον.

Verf. 29. Καὶ — ὑμῶν.

Ὁ γὰρ ταπεινὸς, πάντα, ὅσα πάσχει, κατὰ λόγον πάσχει δοκῶν, ὁ ταράσσεται. τινὲς δὲ ἀνάπαυσιν, τὴν αἰώνιον ἐξηρμήνευσιν.

Verf. 30. Ὁ γὰρ ζυγὸς — ἐλαφρόν ἐστι.

Τὸν ζυγὸν, ἐκάλεσε καὶ φορτίον. ἀλλὰ ζυγὸν μὲν, διὰ τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν· φορτίον δὲ, διὰ τὸ βαρεῖν πρὸς καιρὸν τοὺς ἀγυμνάτους. ἔρα δὲ, πῶς καὶ ζυγὸν εἶπε, καὶ χρηστὸν ἐκάλεσε, καὶ

Ff 4

Φορ-

²⁾ Quod primus talem se ad exemplum exhibuit. Igitur προεσήσατο, non παραεσήσατο.

que dixerit, et leue appellauerit: vt neque despicias, quasi facilia: neque fugias, tanquam laboriosa. Quare autem in quinto capite interpretationem eius quod dicitur de angusta porta et stricta via quae ducit ad vitam.

Cap. XII. v. 1. *In illo — segetes.*

Sabbatis, hoc est, die Sabbati. Segetes, hoc est, agros seminatos frumentis.

Verf. 1. *Discipuli vero — comedere.*

Marcus autem dixit: Coeperunt discipuli eius inter ambulandum vellere spicas. Quia enim per medias segetes transibant, vna spicas auellebant vt praegredi possent, et auulsa grana edebant, confricantes manibus, sicut dixit Lucas, hoc est, terentes: nam esuriebant, tanquam fame compulsi hoc facientes: siquidem minimam corporis curam gerebant, sed omni tempore auditu et assiduitate saluatoris detinebantur, et ideo fame premebantur.

Verf. 2. *Pharisei autem — Sabbato.*

Lucas vero ait, quod ita dixerint discipulis: Quid facitis quod non licet facere Sabbatis. Siquidem et Christo et discipulis haec dixerunt, anxie circa minutula occupati, ac carpendi quaerentes occasionem: et de hoc quidem dixit Matthaeus, de illis autem Lucas, taliaque frequenter inuenies. Indignabantur autem quod vellent, ac si opus esset, non quod manducarent.

Verf. 3.

3) Ergo hic quoque comprobant lectionem $\tau\acute{\iota}$, pro $\delta\tau\iota$.

4) $\mu\acute{\epsilon}\sigma\omega\upsilon$ videtur legisse Hentenius.

Φορτίον εἰρηκε, καὶ ἐλαφρόν προσηγόρευσεν· ἵνα μήτε ὡς εὐκόλων ἡτασφρονήσης, μήτε ὡς ἐπίπονα φύγης. Ζήτει δὲ καὶ ὡς τὸ πέμπτον κεφάλαιον, τὴν ἐξηγήσιν τοῦ, ³⁾ TTP) σενή ἢ πύλη καὶ τεθλιμ. ρ) Matth. 7, 14. μένη ἢ ὁδὸς ἢ ἀπάγασα εἰς τὴν ζωὴν.

Cap. XII. v. 1. Ἐν — σπορίμων.

Ταῖς σάββασιν, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων, τετέστιν, ἐν σαββάτῳ· σπόριμα δὲ λέγει, τὰ γήδια, τὰ λήια.

Vers. 1. Οἱ δὲ μαθηταὶ — ἐδίδεν.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ¹⁾ ἤρξαντο οἱ μαθη- ^{q)} Marc. 2, 23. ταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν, τίλλοντες τοὺς σάχχους. ἐπεὶ γὰρ μέσον ⁴⁾ τῶν σπορίμων διήρχοντο, ἅμα μὲν ἀνέσπων τοὺς σάχχους, ἵνα προβαίνειν ἔχοιεν· ἅμα δὲ ἡδίων τοὺς ἀνασπαμένους, ψάχοντες ταῖς χερσὶν, ὡς ὁ ⁵⁾ λουκάς εἶρηκεν, ὁ ἔστι, ^{τρί- r)} Luc. 6, 1, βοντες. ἐπείνων γάρ, οἷα λιμῶ μαχόμενοι. βραχέα μὲν γὰρ τῷ σώματος ἐφρόντιζον· τὸ πᾶν δὲ τῇ ἀκροάσει καὶ προσεδρεύα ⁵⁾ τοῦ σωτῆρος ἔνεμον, καὶ διὰ τῷτο ἐλίμωτον.

Vers. 2. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι — σαββάτῳ.

Ὁ δὲ λουκάς φησὶν, ὅτι τοῖς μαθηταῖς οὗτοι εἶπον· ¹⁾ τί ποιεῖτε, ὃ οὐκ ἔξεσι ποιεῖν ἐν τοῖς σάβ- ^{s)} Luc. 6, 2. βασι; καὶ γὰρ καὶ τέτῳ, καὶ κείνοις ταῦτα εἶπον οἱ σμικρολόγοι καὶ μεμψίμοιροι. καὶ περὶ ἐκείνου μὲν εἶρηκεν ὁ ματθαῖος· περὶ τέτων δὲ ὁ λουκάς. καὶ πολλαχοῦ τοιαῦτα πολλάκις εὐρήσεις· ἐμέμψαντο δὲ τὸ τίλλειν, ὡς ἔργον, ὃ τὸ ἐδίδεν.

Ff 5

Vers. 3.

⁵⁾ προσεδρεία. A.

Verf. 3. *Iesus autem* — v. 4. *solis;*

Primo Regum volumine scriptum est, quod Dauid insidiis appetitus Saul foci sui, ac fugiens, esuriit: et ingressus Nobæ ciuitatem sacerdotum Dei, finxit quod quâdam necessitate missus esset à rege Saul, panesque petiuit, quinque casu alios non inuenisset, accepit a sacerdote fame compulsus propositionis panes. Propositio autem illa, erat mensa, super quam panes oblationis in templo positi erant: et acceptos comedit ipse, et pueri qui cum eo erant. Haec itaque est historia.

Illud autem, Non licebat, id est, non erat a lege concessum. Hanc vero historiam Christus Phariseis obiecit in patrocinium discipulorum suorum: ostendens quod venia digni essent propter famem, propter quam ipse quoque Dauid famatissimus soluit legem panum propositionis: neque solum correptus non est a sacerdote, qui tunc forte sua ministrabat, imo potius ipse ab illo accepit.

Verf. 5. *Num* — *sunt?*

Ipsis frequenter recensebat, Num legis? exprobrans illis vanum laborem, ut qui non intelligerent quae legebant. Nam lex erat, quae praecipiebat nullum opus fieri in Sabbato: et rursus altera lex permittens sacerdotibus ut sacrificarent Sabbato, et propter sacrificium ligna scinderent, ignem accenderent, animalia pascere, et alia quaedam similia facerent. Et certe omnino operabantur: et ita Sabbatum prophanabant siue contaminabant, sed tanquam res sacras operantes, sine crimine erant.

Verf. 3. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 4. μόνοις;

Ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν βασιλειῶν ¹⁾ ἰστέριται, ²⁾ 1 Reg. 41. ὅτι δαυὶδ ἐπιβδλευθεὶς ὑπὸ σαοῦλ, τῷ ἰδίῳ πενθεροῦ, καὶ φεύγων αὐτὸν, ἐπέινασε, καὶ ἀπελθὼν εἰς νομὰ, πόλιν τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ, προσεποίησατο παρὰ σαοῦλ ³⁾ τῷ βασιλεῶς ἀποσταλῆναι πρὸς χρεῖαν τινα, καὶ ἐζήτησεν ἄρτους, καὶ μὴ εὐρεὺν ἄλλους καὶ ἅ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἔλαβε παρὰ τοῦ ἱερέως, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, τοὺς τῆς προθέσεως. ἡ δὲ πρόθεσις, τραπέζα ἦν ἐν τῷ ναῷ, ἐφ' ἧς οἱ ἄρτοι τῆς θυσίας προσέκειντο· καὶ λαβὼν ἔφαγεν αὐτοὺς καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ παιδιάρια. ἡ μὲν οὖν ἱστορία τοιαύτη.

Τὸ δὲ, οὐκ ἐξὸν ἦν, ἀντὶ τοῦ, οὐ συγκεχωρημένον ἦν παρὰ τοῦ νόμου. ταύτην δὲ τὴν ἱστορίαν προεβάλετο τοῖς φαρισαίοις ὁ χριστός, εἰς συνηγορίαν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, δεικνύων, ὅτι συγχώμητις εἰσὶν ἄξιοι, διὰ τὸν λιμὸν, δι' ὃν καὶ αὐτοὶ ὁ περιώνυμος δαυὶδ ἔλυσε τὸν νόμον τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπετιμῆθη παρὰ τοῦ τηλικαῦτα ἐφημερεύοντος ἱερέως, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον παρ' αὐτοῦ τούτους ἔλαβεν.

Verf. 5. Ἡ οὐκ — εἰσιν;

Συνεχῶς αὐτοῖς ⁷⁾ ἐπιλέγει τὸ, οὐκ ἀνέγνωτε; ὀνειδίζων τέτοις ματαιοπονίαν, ὡς μὴ ἐπιγινώσκουσιν, ἃ ἀναγινώσκουσι. νόμος δὲ ἦν, κελεύων μὴδὲν ἔργον ἐν σαββάτῳ ποιεῖν· καὶ νόμος πάλιν ἕτερος, ἐπιτρέπων τοῖς ἱερεῦσι θύειν ἐν σαββάτῳ, καὶ διὰ τὴν θυσίαν ζυλοκοπεῖν, καὶ πῦρ ἀνάπτειν, καὶ κρεανομεῖν, καὶ ἄλλὰ τινα τοιαῦτα ποιεῖν. καὶ ὡς μὲν ὅλως ἐργαζόμενοι, ἐβεβήλουν τὸ σάββατον, εἶπουν, ἐμίαινον· ὡς δὲ ἱερεῖς ἐργαζόμενοι, ἀναίτιοι ἦσαν.

τὴν

7) λέγει. Α.

erant. Historiam itaque Dauid posuit, discipulos venia dignos iudicans, ut praediximus. Praesens autem sumpsit exemplum, abunde ostendens quod omnino sine crimine erant.

Et vide a quot partibus hoc confirmaverit. Primum a persona: Sacerdotes inquit. Deinde a loco, quia in templo. Tertio a re ipsa, quia prophanant: Non enim dixit: irritum reddunt Sabbatum, sed quod gravius est, prophanant. Deinde induxit quod rei caput erat, Quod etiam sine crimine sunt.

Praeposuit itaque leuiorem responsionem, ac postmodum adduxit et fortio rem. Dauid siquidem propter casum inopinatum semel legem soluit de panibus propositionis, et per veniam dimissum est ei crimen. Sacerdotes vero quotidie sine huiusmodi casu legem de Sabbato soluentes, per legem suae transgressionis fructum referunt.

Verf. 6. *Dico — hic.*

Ipse enim templi Dominus, hic praesens est. Quod si sacerdotes templi, Sabbatum soluentes sine crimine sunt, multo magis discipuli Domini templi: Nam sicut illi propter causam rationabilem crimine vacant, eo quod sacrificent, et sacra faciant opera, ita etiam isti. Hebraeis siquidem propter suam imbecillitatem unum hebdomadae diem attribuit, quo ab operibus cessarent, puta Sabbatum: ut in eo et ipsi ab aliis vacarent operibus: et serui sui ac iumenta requiescerent: darent autem operam legis lectioni et sacrificiis. Christianis

*) προέλαβε, pro παρὸν ἔλαβε. A.

*) Cuilibet in mentem venit τόπου. Atque ita Henricus. Fortasse mox pro ἱερῶ, voluit καὶ.

τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸν δαυὶδ ἰσχυρίαν τέθεικε, συγγνώμης τοὺς μαθητὰς ἀξιῶν, ὡς προσέφημεν· τὸ δὲ παρὸν ⁸, ἐλαβε παρὰδειγμα, δεικνύων ἐκ περισίας, ὅτι παντελῶς εἰσιν ἀνάιτιοι.

Καὶ ὅρα ἀπὸ πόσων τῆτο κατασκευάζεται· πρῶτον ἀπὸ τῆ προσώπου· οἱ ἱερεῖς γάρ, φησὶν· εἴτα ἀπὸ τῆ ⁹, ναοῦ· ἐν τῷ ἱερῷ γάρ· ἔπειτα, ἀπὸ τῆ πράγματος· βεβηλοῦσι γάρ· ἔδδὲ γάρ· εἶπεν, ὅτι ἀθεγεῖσι τὸ σάββατον, ἀλλὰ τὸ βαρύτερον, ὅτι βεβηλοῦσιν· εἰθ' ἔτιως ἐπήγαγε τὸ τοῦ λόγου κεφάλαιον, ὅτι καὶ ἀνάιτιοί εἰσι.

Προέταξε μὲν οὖν τὴν εὐχερесеραν ἀπολογίαν· εἴτα ἐπήγαγε τὴν ἰσχυρετέραν. ὁ μὲν γάρ δαυὶδ, ἅπαξ διὰ περισσιν λύσας τὸν περὶ τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως νόμον, κατὰ συγγνώμην ἀφείλη ¹) τοῦ ἐγκλήματος· οἱ δ' ἱερεῖς, καθ' ἕκαστον σάββατον, δίχα περιστάσεως, λύοντες τὸν τοῦ σαββάτου νόμον, κατὰ νόμον ἀποκλέλυνται τῆς παρανομίας.

VERS. 6. Λέγω — ὥδε.

² Αὐτὸς γάρ ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ τῆ ἱερῆ δεσπότης. καὶ εἴαν οἱ τοῦ ἱερῆ τὸ σάββατον λύοντες, ἀνάιτιοι ᾧσι, πολλῷ μᾶλλον οἱ τοῦ δεσπότη τοῦ ἱερῆ. ὥσπερ γάρ ἐκεῖνοι δι' αἰτίαν εὐλογον ἀνάιτιοί εἰσι· διὰ τὸ θύειν γάρ καὶ ἱερὰ ἔργα ποιεῖν ἔτω καὶ οὗτοι. καὶ γὰρ τοῖς μὲν ἱβραίοις, διὰ τὴν ἀθένειαν αὐτῶν, μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἀπρακτον ἀπεκλήρωσεν ὁ θεός· λέγω δὴ τὸ σάββατον· ὥτε ἐν αὐτῷ τέτρε ἀργεῖν μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων, καὶ διαναπαύειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα, καὶ τὰ ὑποζύγια· σχολάζειν ²) δὲ τῇ ἀναγνώσει
τῆ

¹) τῷ ἐγκλήματι. B.

²) δὲ, abest. A.

stianis vero tanquam fortioribus, tota hebdomada iussit operam dare lectioni ac spiritualibus sacrificiis: et illis quidem alia prohibuit, ut operam darent lectioni ac sacrificiis: hos autem spiritualibus vacantes, ne ab aliis quidem abstraxit. Non enim illorum manus alligari oportebat, qui eas ad nihil prauum extendebant: neque de paruis legem ferre his, qui de magnis philosophabantur, aut imperfectos aequaliter sese in modo viuendi habere cum perfectis.

Nos vero dominicum diem praecipue honoramus, tanquam proprie requiem, in quo a mortalitate requieuit is, qui nostrae massae primitias accepit, et innouauit nobis resurrectionem, vitamque immortalem.

Verf. 7. *Quod si — innocentes.*

Quia odiosius videbatur quod dixerat, Templo maior est hic, sermonem ad veniam mutauit, sed cum increpatione: nam rursus illis ignorantiam impropere scripturarum, dicens: Si sciretis quid significet prophetae dictum, quo misericordiam praepouit Deus sacrificio, miserti utique fuissetis adeo esurientium, ut immaturum ederent triticum: nec eis indignati fuissetis, quum culpa vacarent: et si non ob aliud, at saltem propter famem. Si enim propter sacrificium soluitur Sabbatum, ut praedictum est, multo magis propter misericordiam: maior est enim misericordia sacrificio, iuxta dictam sententiam,

Verf. 8.

3) Forte τῶν ἐκτενούντων.

4) Inclusa, in marg. habet. A:

τῷ νόμῳ καὶ ταῖς δυσίαις· ταῖς δὲ χριστιανοῖς, ὡς ἰσχυροτέροις, ἅπασαν τὴν ἐβδομάδα σχολάζειν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς πνευματικαῖς δυσίαις ἐπέταξε. καὶ κείνους μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν, ἵνα σχολάζωσι τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς δυσίαις· τέτρες δὲ, σχολάζοντας τοῖς πνευματικαῖς, οὐδ' ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν. οὐκ ἔδει γὰρ δεδωδαι τὰς χεῖρας τοῖς³⁾ πρὸς μηδὲν φαῦλον ταύτας ἐκτείνοντας, ἔδει τὰ μικρὰ παιδνευδαί τὰς τὰ μεγάλα φιλοσοφοῦντας, ἔδει τοῖς ἀτελεσιν ἐπίσης πολιτενευδαί τοὺς τελείους.

[Τὴν⁴⁾ μέντοι κυριακὴν τιμῶμεν κατ' ἐξαίρετον, ὡς κυρίως καταπαύσιμον, ἐν ᾗ τελείως καταπαυσειν ἀπὸ τῆς θνητότητος ἡ ἀπαρχὴ τῷ ἡμετέρῳ Φυεάματος, καὶ ἐνεκαίνισεν ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐν ἀθανασίᾳ ζωὴν.]

Vers. 7. Ἐἰ δὲ — ἀναγνίτες.

[Τοῦ⁵⁾ προφήτου⁶⁾ ὡσπεί.] Ἐπειδὴ Θεοτικὸς⁷⁾ Osee. 6, 6. εὐόξεν, εἰπὼν, ὅτι⁸⁾ τοῦ ἱεροῦ μείζων ἔστιν ὡδε, x) Matth. 12, 6. μεδιτᾷ τὸν λόγον ἐπὶ συγγνώμην, ἀλλὰ μετ' ἐπιπλήξεως. πάλιν γὰρ ἀγνοίαν αὐτοῖς ἐνεαῖζει τῶν γραφῶν· εἰ ἐγνώκατε, λέγων, τί σημαίνει τὸ προφητικὸν ρητὸν, δι' οὗ ὁ Θεὸς τὸν ἔλεον προτετίμηκε τῆς δυσίας, ἡλείψατε ἂν τοὺς παιωνίας τισαῦτον, ὡς ἐῶλεν ἀκατέργαστον σίτον, καὶ οὐκ ἂν ἐμέμφαθε ταῦτοις, ἀναγνίτοις οὖσιν, εἰ καὶ μὴ δι' ἕτερον, ἀλλὰ γε διὰ τὸν λιμόν. εἰ γὰρ δια δυσίαν λύεται τὸ σάββατον, ὡς πρεῖρηται, πολλῶ μᾶλλον δι' ἔλεον. μείζων γὰρ δυσίας ἢ ἐλεημοσύνη, κατὰ τὴν δηλωθεῖσαν θείαν ἀπόφασιν.

Vers. 8,

⁵⁾ In margine. B.

Verf. 8. *Dominus — hominis.*

Rursum diuinitatem suam ostendit. Interdum siquidem hanc obumbrat propter obtusum aspectum quaerentium carpendi ansam: quandoque vero manifestat ob acutum visum modestiorum. Dominus est, inquit, Sabbati qui incarnatus est, utpote effector ac legislator eius: itaque me Domino praesente ac tolerante, vos frustra meos condemnastis.

In Euangelio autem iuxta Marcum aliam quoque inuenire est responsionem, ubi ait Christus: Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter Sabbatum, hoc est, Sabbati otium ad hominis utilitatem statutum est, et non e diuerso: Aut etiam Sabbatum ipsum, cunctique dies illud praecedentes, ad hominis utilitatem facti sunt.

Non autem admirandum est, si quaedam vnus Euangelista proponit, alius vero praetermittit. Neque enim simul, ut Christus loquebatur, Euangelia scripserunt, ut omnium etiam verborum illius possent meminisse: sed multis postmodum annis: et ita verisimile est, quum homines essent, quorundam oblitos fuisse: hanc ergo ad similia additamenta aut praetermissiones habeto solutionem. Saepius quoque breuitatis causa quaedam aliqui reliquerunt: interdum etiam tanquam non necessaria.

Verf. 9. *Et — illorum.*

Marcus autem dixit, quod rursum ingressus est Synagogam. Lucas vero manifestius loquutus est, dicens: Factum est autem, ut altero quoque Sabbato ingrederetur Synagogam et doceret.

Vers. 8. Κύριος — ἀνθρώπος.

Πάλιν παρεμφαίνει τὴν ἑαυτοῦ θεότητα. ποτὲ μὲν γὰρ συσκιάζει ταύτην, διὰ τὴν ἀμβλυωπίαν τῶν μεμφιμοιρῶν· πρὶν δὲ παρανοίγει, διὰ τὴν ὀξυωπίαν τῶν ἐπισκευέων. κύριος γάρ, φησιν, ἐστὶ τοῦ σαββάτου ὁ ἐνανθρωπήσας, ὡς ποιητὴς καὶ νομοθέτης αὐτοῦ. καὶ λοιπὸν, παρόντος ἐμοῦ τῷ κυρίου, καὶ ἀνεχομένου, μάτην ὑμεῖς τοὺς ἐμούς καταδικάζετε.

Ἐν δὲ τῷ κατὰ μαρκὸν εὐαγγελίῳ, καὶ ἐγέραν ἀπολογίαν εὐρηται λέγων ὁ Χριστός, ὅτι τὸ σάββατον ¹⁾ διὰ τὸν ἀνθρώπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ²⁾ ἀνθρώπος διὰ τὸ σάββατον, τουτέστι, ἡ τοῦ σαββάτου ἀρχὴ δι' ἀφέλειαν τῷ ἀνθρώπῳ νομοθετεῖται, καὶ οὐ τὸ ἀνάπαλιν. ἢ καὶ αὐτὸ τὸ σάββατον, καὶ αἱ πρὸ τέττε ἡμέραι πάσαι, δι' ἀφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου γεγονόασιν.

Οὐ χρεὶ δὲ θαυμάζειν, ὅτι τὰ μὲν ἔτος ὁ εὐαγγελιστὴς προσέθησι, τὰ δὲ ἐκεῖνος παραλείπει. καὶ γὰρ οὐχ ἅμα τῷ λέγειν τὸν Χριστὸν. ἐγγράφοντα εὐαγγέλια, ἵνα καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀπομνημονεύειν ἔχουσιν· ἀλλὰ μετὰ πολλοὺς ὑπερονόμους. καὶ εἰκός, ἀνθρώπους οἷοις αὐτοὺς, ἐπιλαθέσθαι τινῶν. καὶ ταύτην ἔχε τὴν λύσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων προσθηκῶν τε καὶ παραλείψεων. πολλάκις δὲ καὶ διὰ συντομίαν τιὰς τινες παρελίμπανον· ἐστὶ δ', ὅτε καὶ ὡς οὐκ ἀναγκαῖα.

Vers. 9. Καὶ — αὐτῶν.

Ὁ δὲ μαρκὸς ³⁾ εἶπεν, ὅτι καὶ εἰσῆλθε πάλιν ⁴⁾ εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν. ὁ δὲ ⁵⁾ Λουκᾶς, Φαρισαῖος, φησὶν, ὅτι ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ, εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ διδάσκειν.

Cap. XXI. De eo qui manum habebat aridam.

Verf. 10. *Et ecce — aridam.*

Lucas autem dixit etiam vtra manus fuerit, quum scriberet: Et manus eius dextera erat arida.

Verf. 10. *Et — eum.*

Suspicientes quod rursus Sabbatis quosdam curaturus esset, interrogatione eum anticipiant: vt quum respondisset licitum esse, fumerent occasionem illum iam accusandi tanquam transgressorem: et ita prohiberent, et illum ne curaret, et alios qui propter sanitates fuissent credituri. Malebant enim suae gentis homines morbis corrumpi, quam Christum glorificari.

Verf. 11. *Ille autem — eriget?*

Vide, quomodo illos hoc exemplo concluderit: ostendens possessionum potius amatores esse quam hominum: et quod iumentis parentes, hominum non misererentur. Obserua etiam quo pacto diuersas variis in locis dederit de Sabbati solutione rationes, prout res expetebat: vt rationabiliter legem solueret, nec tamen Iudaeos perturbaret.

Verf. 12. *Quanto — oue.*

Quum illi suo silentio ei assentirent: id enim quod ipse interrogauerat lex permittebat, nec contradicere poterant: enunciativè dixit, quod homo longe dignior est oue.

Verf. 12.

6) i. e. προηρῶτο, intelligitur enim μάλλον.

7) συλλογίζεται καὶ δέκνυσιν αὐτοῦς φιλοχρημάτους, intell. ὕντας. Ita cohaeret.

ΚεΦ. ΚΑ. Περὶ τοῦ Ξηράν ἔχον-
τος τὴν χεῖρα.

Verf. 10. Καὶ ἰδοὺ — Ξηράν.

Ὁ δὲ λουκᾶς εἶπε, καὶ πόαν χεῖρα, γράψας,
ὅτι καὶ ὁ ἢ χεὶρ αὐτοῦ ἢ δεξιὰ ἦν Ξηρά.

b) Luc. 6, c.

Verf. 10. Καὶ — αὐτοῦ.

ὑποπτεύοντες, ὅτι πάλιν ἐν σαββάτῳ θερα-
πεύσει τινὰς, προκαταλαμβάνουσιν αὐτὸν τῇ
ἐρωτήσῃ, ἵνα ἀποκριθέντος, ὅτι ἔξεστι, λάβωσιν
ἀφορμὴν καὶ κατηγορήσωσιν αὐτοῦ λοιπὸν, ὡς
παρὰ νόμον, καὶ κωλύσωσιν ἔτι τὴν θεραπείαν,
καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς θεραπείας πιστεύει μέλλοντας. ὁ
ἤρετό γὰρ φθάζεσθαι ταῖς νόσοις τοὺς ὁμοφύλους,
ἢ δοξάζεσθαι τὸν χεῖρον.

Verf. 11. Ὁ δὲ — ἐγερῆ;

Ὁρα, πῶς ὁ συλλογίζεται αὐτοὺς διὰ τῆ πα-
ραδόχματος τῆς καὶ δαίτυσι φιλοχρημάτων
μᾶλλον, ἢ φιλανθρώπων, καὶ κτηνῶν μὲν Φει-
δομένους, ἀνθρώπους δὲ οὐκ ἐλεοῦντας; παρατήρη-
σιν καὶ, πῶς ἄλλοτε μὲν ἄλλας ἀπολογίας ποιῶ-
νται περὶ τῆς τῆς σαββάτου λύσεως; πᾶσας δὲ
καταλλήλους τοῖς πράγμασι, ἵνα καὶ τὸν νόμον
εὐλόγως ἀναπαύσῃ, καὶ μὴ πλήξῃ τὴν ἰεραίαν.

Verf. 12. Πόσω — πρὸς βᾶτε.

Συνομολογητῶν αὐτῶν, διὰ τῆς σιωπῆς· καὶ
γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν, ὃ κηρώτισε, καὶ ἀντι-
πεῖν οὐκ ἠδύναντο· φησὶν ἀποφαντικῶς, ὅτι πολ-
λῶ τιμιώτερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος τῆς πρὸς βᾶτε.

Verf. 12. *Licet itaque — benefacere.*

Quum exemplo ab oue sumpto illorum ora obturasset, deinceps ad id, quod ab eis interrogauerat, respondet. Siquidem Marcus et Lucas dicunt, quod etiam hominem statuerit in medium, et interrogauerit eos: Vtrum licet Sabbatis benefacere, an malefacere? Postquam enim eis responderat, statuit illum in medium, vt a miserabili aspectu dissolueret cordis illorum duritiem, eisque persuaderet vt inuidiam abiicerent, conspicientes quod semper bonum sit eos qui dira patiuntur curare. Deinde contra, etiam illos inexplicabilem interrogat quaestionem. At illi veritate redarguti, tacebant quidem, sed ob prauam voluntatem non plene ei acquiescebant: ideoque cum ita circumspiciebat eos, sicut dicit Marcus, quo illos confunderet, contristatus super duritia cordis ipsorum. Nam ab inuidia induratum, nec aspectu miserabili placabatur, nec sermonem cui contradicere non poterant, recipiebat.

Verf. 13. *Tunc ait — altera.*

Suo hunc iussu curauit: et illos exterrens, et Deum se esse ostendens. Gestat autem dextram manum aridam, quisquis dexteram operationem non exercet: dico sane virtutem.

Verf. 14. *Pharisaei vero — perderent.*

Consilium ceperunt inter se inuicem. Marcus autem dicit quod cum Herodianis consultarunt, qui et ipsi genere quidem erant Iudaei, vehementer

⁸⁾ *Id id quod interrogatus fuerat, non, quod ab eis interrogauerat.*

Verf. 12. Ὡς ἐξέτι — καλῶς ποιεῖν.

Διὰ τοῦ κατὰ τὸ πρόβατον πορεύεσθαι Φι-
 μώτας αὐτοῦ, λατὸν, ὃ ⁸⁾ ἠρώτησεν παρ' αὐ-
 τῶν, ἀποκρίνεται. μάρκος ⁹⁾ δὲ καὶ λουκᾶς φα- c) Marc. 3, 3.
 σιν, ὅτι καὶ ἔστητε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ μέσον, καὶ Luc. 6, 8.
 ἠρώτησεν αὐτοὺς, τί ἐξέτι τοῖς σκίβουσιν, ἀγα-
 θοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι. μετὰ γὰρ τὸ ἀποκριθῆ-
 ναι αὐτοῖς, ἐσησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον, ὅτι ἀπὸ
 τῆς ἐλεεινῆς θείας καταμαλάξῃ τὴν σκληροκαρ-
 δίαν αὐτῶν, καὶ πείσῃ τούτους ἀποδέδωαι μὲν
 τὴν βασκαίαν, συνιδεῖν δὲ, ὅτι καλὸν αἰεὶ, θε-
 ραπέυσθαι τοὺς κακῶς ἔχοντας· εἴτα ἀντηρώτησε
 καὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἐρώτημα ἄφικτον· οἱ δὲ ἐσιώ-
 πων, ἐλεγχόμενοι μὲν ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἐθε-
 λοκακοῦντες δὲ διὸ καὶ περιβλέψατο ^{d)} αὐτοὺς d) Marc. 3, 5.
 μετ' ὀργῆς, καὶ δά Φησιν μάρκος, ὥς ἐντρέψαι,
 συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ παρώσει τῆς καρδίας αὐ-
 τῶν. παρωθεῖσθαι ⁹⁾ γὰρ ὑπὸ τῆ φθόνου, ὅτε ὄψιν
 ἐλεεινὴν ἐδύσασθαι, ὅτε λόγον ἀναντίρρητον παρ-
 ἐδέχετο.

Verf. 13. Τότε λέγει — ἄλλη.

Προτάγματι ταύτην ἰάσατο, καταπλήττων τὲ
 αὐτοὺς, καὶ δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστὶ. ξηρὰν δὲ φέ-
 ρει τὴν δεξιὰν χεῖρα, καὶ πᾶς ὁ τὴν δεξιὰν πρᾶ-
 ξιν μὴ μετερχόμενος, φημί δὴ, τὴν ἀρετὴν.

Verf. 14. Ὅι δὲ Φαρισαῖοι — ἀπολέσωσι.

Σμβέλιον ἔλαβον παρ' ἀλλήλων· ὃ δὲ ^{e)} μάρκος e) Marc. 3, 6.
 φησὶν, ὅτι μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν τοῦτο ἐβλεύσαν-
 το. οἱ δὲ ἡρωδιανοὶ, γένος μὲν ἦσαν ἰσδαῖοι καὶ αὐ-
 τοῖς

Gg 3

9) ἢ καρδίαν

ter autem Herodem colebant, et ipsum esse dicebant Christum a Prophetis promissum. Nam quia prophetatum erat tunc venturum esse Christum quando deficeret qui ex Iudaeis imperaret: defecerat autem diebus Herodis qui infantes necauerat: primus siquidem hic alienigena Iudaeis imperauit: ideo hunc esse suspicabantur qui venturus expectabatur; et coniuncti inuicem, propriam fecerunt sectam. Et quia Herodem plurimum amabant, Herodiani cognominati sunt. Haec itaque de Herodianis dicta sint. De Iudaeis autem dixit Lucas, quod dementia repleti sunt, et mutuo colloquebantur, quidnam ipsi Iesu facerent. Neque enim solum perterriti non erant, sed et inuidia obtenebrati, et dementia repleti erant: et primum quidem colloquebantur quidnam ipsi facerent mali, deinde consultauerunt, ut eum interficerent.

Verf. 15. *Iesus autem — inde.*

Oportet enim a prauis recedere: nec se periculis obiciendo, eorum insaniae permittere. Simul etiam, quia nondum aduenerat tempus mortis ipsius, multosque adhuc oportebat curari ac frui doctrina eius.

Verf. 15. *Et — v. 16. facerent.*

Hoc in loco verbum ἐπετίμησε interminatus est, tantundem valet, ac si dicas, praecepit et variis verbis suavit. Vide autem quomodo et aegrotorum

ἁφίεναι. A. Hoc prorsus alienum est. In illo autem intelligitur ἐκυτόν. Sed vocabulo ἀναχωρεῖν respondet etiam ἐπιέναι. Hentenius tamen videtur etiam reperisse ἐφίεναι. Aliud autem est ἐφίε-

τοί, τὸν ἡρώδη δὲ διαφερόντως ἐτίμων, καὶ αὐτὸν ἔλεγον εἶναι τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενον χριστόν. ἐπεὶ γὰρ τότε προσφιλύετο εἰλθεῖν ὁ χριστός, ὅτε ἐκλείψει ἡγούμενος ἰσδαῖος· ἐξέλιπε δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡρώδου τοῦ βρεφοκτόνου· πρῶτος γὰρ ἔτος ἀλλόφυλος, ἰσδαίων ἐβασίλευσεν· ὑπέλαβον, αὐτὸν εἶναι τὸν προσδοκώμενον ἥξειν, καὶ συσάντες, ἰδίαν αἵρεσιν ἐποιήσαντο. διὸ καὶ, ἀπὸ τῆς σφόδρα φιλεῖν τὸν ἡρώδη, ἡρωδιανοὶ ἐπωνομάθησαν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἡρωδιανῶν. περὶ δὲ τῶν ἰσδαίων ὁ λεγκῶς εἶπεν, ὅτι ἐπλήθησαν^f, ἀνοίας καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλή^h Luc. 6, 11. λήλους, τί ἂν ποιήσειαν τῷ ἰησοῦ. καὶ γὰρ ὁ μόνον αὐ κατεπλάγησαν, ἀλλὰ καὶ σκοτιοδείτες ὑπὸ τῆς βασκανίας, ἐπλήθησαν ἀσυνεσίας. καὶ πρῶτα μὲν συνελάλησαν, τί ἂν ποιήσειαν αὐτῷ κακόν, ἔτα συνεβλεύσαντο ἀνελεῖν αὐτόν.

Vers. 15. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἐκείθεν.

Χρὴ γὰρ ἀναχωρεῖν ἀπὸ τῶν πονηρῶν, καὶ μὴ ῥηψοκινδύνως ἐφίεναι¹⁾ ταῖς μανίαις αὐτῶν. ἅμα δὲ καὶ, ἔπω ἐλήλυθεν ἡ ὥρα τῆς θανάτου αὐτοῦ, καὶ ἔδει πολλὰς ἐτι θεραπευθῆναι, καὶ ἀπολαῦσαι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ.

Vers. 15. Καὶ — v. 16. ποιήσωσιν.

Ἐνταῦθα τὸ, ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλε, καὶ ἐζητῶαλίσατο. σκόπει δὲ, πῶς καὶ τῶν νοσούντων ἐπιμελεῖται, καὶ τὸν φθόρον τῶν

G g 4

ἰσδαί-

ἐφίεναι τῷ θυμῷ, ταῖς ἡδοναίς et similia i. e. indulgere: aliud ἐφίεναι ταῖς ἄλλων μανίαις. i. e. se immittere, προσηρῆσαι, προσρῖψαι ἑαυτόν.

rum curam habet, et Iudaeorum deuorat inuidiam, praecipiens ne se manifestum facerent quod curaret: plerumque enim futurum erat, vt hoc audientes exasperarentur. Quia autem huiusmodi praeceptum prae magna mansuetudine ac lenitate faciebat, malens suam gloriam penitus occultari, quam hos ad maiorem infaniam accendi. inducit propheta Euangelista, qui de tanta eius lenitate ac tolerantia olim fuerat loquutus, et dicit.

Verf. 17. *Vt — v. 18. elegi.*

Haec sub persona patris dicit: Ecce filius meus vnigenitus, quem elegi, hoc est omnibus praetuli. Quia autem duo continet in se Christus: in eo quod dicit, Filius, diuinitatem significat: in eo vero quod addit: Quem elegi, humanitatem. Et similia sunt quae sequuntur.

Verf. 18. *Dilectus — mea.*

Pari modo, Dilectus meus, de diuinitate dictum est: In quo bene complacuit sibi anima mea, de humanitate. Est enim dilectus vnigenitus. In ipso vero bene sibi complacuit, vtpote in quo oblectatus est: vel tanquam in eo, per quem bona voluit, dico sane hominum salutem.

Ipso quoque baptizato, huiusmodi vocem pater desuper emisit, dicens: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacitum est: similemque ibi dedimus enarrationem: lege ergo et illam, vt planius intelligas. Quod autem dicitur, In quo bene complacuit sibi anima mea, idem est quod, In quo bene mihi complacitum est: Multa item huiusmodi quae hominum sunt, veteris testamenti

2) αὐτοῦ, pro ἡνωθεν. A.

ἰδόντων θαυμάσει, παραγγέλλων, ἵνα μὴ φανε-
ρὸν αὐτὸν ποιήσωσιν, ὅτι θαυμάσει; τὸτο γὰρ
ἀκούοντες, ἐμελλεν ἐπὶ πλείω ἐξαγγιλοῦσθαι. ἐπεὶ
δὲ ὑπὸ μακροθυμίας πολλῆς ἐποιεῖτο τὴν τοιαύτην
παραγγελίαν, αἰσθόμενος μαλιστα συγκαλύπτει-
ν τὴν ἐαυτοῦ δόξαν, ὑπὲρ τῆς μὴ ἐξάπτεσθαι
τούτους εἰς πλάνα μανίαν, εἰσάγει τὸν προῤῥή-
την ὁ εὐαγγελιστὴς, περὶ ἀναφωνῶντα τὴν τοιαύ-
την αὐτοῦ μακροθυμίαν καὶ ἀνεξικακίαν, καὶ
φησὶν.

Verf. 17. Ὅπως — v. 18. ἡρέτισα.

Προσώπων τῶ πατρὸς ταῦτά φησιν. ἰδοὺ ὁ παῖς
μου, ὁ μονογενὴς. ὃν δὲ ἡρέτισα, ἀντὶ τῆς, ὃν προέ-
κρινα πάντων. ἐπεὶ δὲ διπλοῦς ἐστὶν ὁ χριστός· τὸ
μὲν, ὁ παῖς μου, δηλωτικὸν ἐστὶ τῆς θεότητος· τὸ
δὲ, ὃν ἡρέτισα, τῆς ἀνθρωπότητος. καὶ τὰ ἐξῆς
δὲ, τοιαῦτα.

Verf. 18. Ὁ ἀγαπητός — μ8.

Ὅμοιος τὸ μὲν, ὁ ἀγαπητός μου, περὶ τῆς θεό-
τητος εἰρηται· τὸ δὲ, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ
μου, περὶ τῆς ἀνθρωπότητος. ἐστὶ γὰρ ἀγαπητός
μὲν, ὡς μονογενής· εἰς αὐτὸν δὲ εὐδόκησεν, ὡς εἰς
αὐτὸν ἐπαιναπαυόμενος, ἢ ὡς δὲ αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ
θελήσας, λέγω δὴ, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώ-
πων.

Καὶ βαπτιζομένου δὲ αὐτοῦ τοιαύτην ὁ πατήρ
ἠνώθεν²⁾ ἀφῆκε φωνὴν εἰπών· ἔσθός³⁾ ἐστὶν ὁ υἱός^{g)} Math. 3, 17,
μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. καὶ τοιαύτην
καὶ ἐκ τὴν ἐξήγησιν ἐποίησάμεθα. καὶ ἀνάγνωθι
καὶ κείνην, καὶ ἐπιγνώσῃ σαφέστερον. τὸ δὲ, εἰς ὃν
εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου, ἀντὶ τοῦ, εἰς ὃν εὐδόκησα
ἐγώ. πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἀνθρωποπρεπῆ φησὶν ἡ

stamenti scriptura dicit de Deo, propter crassam Hebraeorum mentem: quae omnia intelligere oportet quatenus Deo conueniunt.

Verf. 18. *Ponam — eum.*

De filio incarnato hoc dixit, tanquam de homine proficiente per accessum Spiritus sancti: de quo etiam dicit Lucas: Puer autem crescebat et corroborabatur spiritu, plenus sapientia, et gratia Dei erat super illum.

Verf. 18. *Et — annuntiabit.*

Iudicium vocat legem euangelicam, quam per Apostolos praedicauit gentibus. Vel iustum iudicium suum, quo repellentibus eum Iudaeis, assumpsit gentes. Hoc enim vere iustum est iudicium, ne omnino pereat opus manuum eius.

Verf. 19. *Non — vocem eius.*

Propter haec verba totam posuit prophetiam. Nam quum mansuetus esset ac mitis, non contendit aduersus contradictores, neque clamauit, dum ei fieret iniuria: neque foris docuit, vt faciunt hi qui gloriam ab hominibus venantur: sed in templo, et in synagogis Iudaeorum, ac in desertis montibus et littoribus. Deinde prophetat etiam de imbecillitate eorum, qui huic omnipotenti Deo insidiabantur.

Verf. 20. *Arundinem — confringet.*

Arundinem vocauit Iudaeos, tanquam valde imbecilles ad diuinam et inexpugnabilem eius potentiam:

παλαιά γραφή ἐπὶ τῷ θεῷ, διὰ τὴν παχύτητα
τῆς διανοίας τῶν ἑβραίων, ἃ χρηῖ πάντα θεοπρε-
πῶς νοεῖν.

Verf. 18. Θήσω — αὐτόν.

Περὶ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ τοῦτο εἶρηκεν, ὡς
περὶ ἀνθρώπου, προκόπτοντος τῇ ἐπιφοιτήσει τῷ
παναγίου πνεύματος, περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ λεκῶς,
τὸ δὲ παιδίον^{h)} ἠύξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύμα-
τι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις θεῷ ἦν ἐπ'
αὐτό.

h) Luc. 2, 40.

Verf. 18. Καὶ — ἀπαγγελεῖ.

Κρίσιν λέγει, τὸν εὐαγγελικὸν νόμον, ὃν ἐκήρυξε
τοῖς ἔθνεσι διὰ τῶν ἀποστόλων ἢ τὴν δικαιοκρισίαν
αὐτοῦ, ὅτι τῶν ἰσδαίων ἀπασαμένων αὐτόν, προσ-
ελάβετο τὰ ἔθνη. τῷτο γὰρ δικαία κρίσις ἔντως
ἐστίν, ἵνα μὴ τέλεον ἀπόληται τὸ πλάσμα τῶν
χειρῶν αὐτοῦ.

Verf. 19. Ὅυκ — τὴν φωνὴν αὐτῷ.

Διὰ ταῦτα τὰ ῥητὰ, τὴν ὅλην ἐντέθεικε προφη-
τεῖαν. μακρόθυμος γὰρ ὢν καὶ πραότατος, οὐκ
ἤριζε πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, ἔδ' ἐκραύγαζεν
ἀδικούμενος, ἔδ' ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐδίδασκεν, ὡς
οἱ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν διηρέουντες·
ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν ἰσ-
δαίων, καὶ ἐν ἐρημίαις καὶ ὄρεσι καὶ αἰγιαλοῖς.
εἶτα προφητεύει, καὶ περὶ τῆς ἁγίας ἀδελφείας
τῶν ἐπιβλεπόντων τῷ παντοδυνάμῳ τέτῳ θεῷ.

Verf. 20. Κάλαμον — κατεάζει.

Κάλαμον ἀνόμασε, τοὺς ἰσδαίτες, ὡς ἀδελφεοπά-
τρως πρὸς τὴν θείαν καὶ ἀμαχὸν αὐτῷ δύναμιν,
καὶ

tiam: nec tamen simpliciter arundinem, sed etiam commineram, ad augmentum imbecillitatis eorum. Dicit ergo quod potens sit eos tanquam arundinem comminutam facillime confringere: nec tamen hoc faciet propter suam tolerantiam ac modestiam.

Verf. 20. *Et — non extinguet.*

Hic Iudaeorum accensum aduersus Christum animum significat: quem etiam linum fumigans appellat, vt quod facile extingui possit a Christi virtute: sicut facile quis extinguit linum fumigans, id est accensum. Linum autem in hoc loco intelligimus pannum lineum: hunc tamen non extinguet vt patiatur: et patiando demonstret eximium, quem erga nos gerit amorem suum.

Verf. 20. *Donec — suum.*

Donec ad finem ac perfectionem deducat iustitiam suam. Siquidem victoriam nominauit perfectionem: iudicium autem, iustitiam. Quousque adimpleat iustitiam suam, quousque suas ostendat iustificationes, quibus Iudaeos condemnet, et eorum impudentem amputet causationem. Post haec autem tanquam vasa figuli, confringet illos in virga ferrea. principatu Romanorum Vespasiani et Titi, qui eos obsederunt ac exterminauerunt.

Verf. 21. *Et — sperabunt.*

Sperabunt quod solus ipse in afflictionibus inuocatus, sperantes in se liberabit.

καὶ ἐδὲ ἀπλῶς κάλαμον, ἀλλὰ συντετριμμένον
πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἀδενείας αὐτῶν. λέγει δὲ, ὅτι
δυνάμενος, ὡς κάλαμον συντετριμμένον, εὐκολώ-
τατα διακυλᾶσαι αὐτοὺς, ὅμως οὐ ποιήσει τῆτο,
δι' οἰκείαν μακροθυμίαν.

Verf. 20. Καὶ — οὐ σβέσει.

Ἐνταῦθα δηλοῖ τὸν ἀναπτόμενον θυμὸν τῶν
Ἰουδαίων κατὰ τῆ σωτῆρος, ὃν καὶ λῆον τυφόμενον
προσηγόρευσεν, ὡς εὐχερῇ πρὸς τὸ σβέννυσθαι,
διὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ χριστοῦ, δυναμὲν κατασβεσάει
ταῦτον ἔγω βλάδως, ὡς ἂν σβίῃσι τῖς λῆον τυφό-
μενον, τῆτέσι, ἀνακαίόμενον. λῆον δὲ νῦν νοοῦμεν,
τὸ λινοῦν βάνος. ἀλλ' ὃ σβέσει ταῦτον, ἵνα πά-
θῃ, καὶ ἵνα παθὼν δείξῃ τὴν περὶ ἡμᾶς ὑπερβάλ-
λυσαν ἀγάπην αὐτοῦ.

Verf. 20. Ἔως — αὐτοῦ.

Ἔως ἂν ἐξενέγκῃ εἰς τέλος τὴν δικαιοσύνην αὐ-
τοῦ. νῆκος μὲν γάρ, τὸ τέλος· κρίσιν δὲ, τὴν δι-
καιοσύνην ἀνόμασεν. ἔως ἂν πληρώσῃ τὴν δικαιο-
σύνην αὐτοῦ, ἔως ἂν ἐπιδείξῃται τὰ παρ' ἑαυτοῦ
δικαιώματα, τὰ καταδικάζοντα τοὺς Ἰουδαίους,
καὶ περιαιροῦντα πᾶσαν αὐτῶν αἰτίαν πρὸς
φασιν. μετὰ τοῦτο δὲ, συντρίψει αὐτοὺς, ὡς
σπῆλαι) κέρα μέως ἐν βλάβῃ σιδήρεᾷ, τῇ δυνατείᾳ i) Rf. 2, 9.
τῶν ῥωμαίων, οὐεσπασιανοῦ καὶ τίτου, τῶν πο-
λιορκησάντων καὶ ἐξολοθρευσάντων αὐτοὺς.

Verf. 21. Καὶ — ἐλπιοῦσιν.

Ἐλπίσουσιν, ὅτι καὶ μόνον ὀνομαζόμενος ἐν πα-
ρασμοῖς ἐξελεῖται τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτῷ.

Cap. XXII. De Daemoniaco caeco et muto.

Verf. 22. *Tunc — videret.*

Dictio τότε tunc, interdum consequentiam, rerumque ordinem significat: sicut etiam particula ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, in illo tempore: quandoque vero utraque harum tempus solum denotat, quo facta sunt ea quae dicenda sunt. καὶ φὸν autem hoc in loco mutum accipimus non surdum, ut alibi.

Verf. 23. *Et — David?*

Audierant enim prophetas annunciantes, quod de femine David venturus esset Christus.

Verf. 24. *Pharisaei autem — daemoniorum.*

Invidia namque ad gloriam illius mordebantur: ideo etiam sua praua aemulatione, non verebantur diuinæ naturae opera Beelzebul ascribere, dicentes: Hic non eiicit daemonia propria virtute, sed per Beelzebul: illum sibi familiarem habens et amicum. Nam alibi quoque dicebant: Beelzebul habet.

Verf. 25. *Sciens — illis.*

Apud sese enim haec dicebant timentes turbam, ipse vero secretum cordis eorum publicauit, hinc etiam Deum se esse demonstrans. Vide autem quod primum ob id accusatus non obiurgauit illos, cognoscendam tradens suam potentiam, tum a pluribus signis, tum a doctrina, quae inde sequuta est. Quia vero rursum idem dicentes, perseverabant

ΚεΦ. ΚΒ. Περὶ τοῦ δαμονιζομένου
τυφλοῦ καὶ κωφοῦ.

Verf. 22. Τότε — βλέπεν.

Τὸ τότε, ποτὲ μὲν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν πραγμάτων σημαίνει, καθάπερ καὶ το, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ· ποτὲ δὲ καὶ ἄμφω τὸν χρόνον μόνον δηλοῦσι, καθ' ὃν ἐγένοντο τὰ ζητῆσαι μέλλοντα. κωφὸν δὲ νῦν, τὸν ἄλαλον λέγει.

Verf. 23. Καὶ — δαυίδ;

Ἦκουον γάρ τῶν προφητῶν καταγγελλόντων ἐκ σπέρματος δαυὶδ ἦξαι τὸν χριστόν.

Verf. 24. Ὅι δὲ Φαρισαῖοι — δαιμονίων.

Ἐδύκνοντο γάρ, ζηλοτυποῦντες τὴν δόξαν αὐτοῦ. διὸ καὶ ὑπὸ τῆς ἁγαν βασκανίας οὐκ ἐφείδοντο τῷ Βεελζεβὺλ ἐπιγραφόμενοι· τὰ ἔργα τῆς θείας φύσεως, καὶ λέγοντες· οὗτος οὐκ ἐμβαλλεῖ τὰ δαιμόνια ἐν οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῷ Βεελζεβὺλ, ἔνοικον καὶ φίλον ἔχων αὐτόν. καὶ ἄλλαχού γάρ ἔλεγον, ὅτι^{κ)} Βεελζεβούλ ἔχει.

κ) Marc. 3, 22.

Verf. 25. Εἰδὼς — αὐτοῖς

Καθ' ἑαυτοὺς γάρ τοῦτο ἔλεγον, Φοβέμενοι τὸν ὄχλον· αὐτὸς δὲ ἐδημοσίευσεν τὸ τῆς διανοίας αὐτῶν μυήριον, κἀντεῦθεν δεικνύει, ὅτι θεός ἐστιν. ὅρα δὲ, ὅτι καὶ πρότερον μὲν τοῦτο κατηγορηθεὶς οὐκ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἐνδιδούς γινῶναι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἀπὸ τε τῶν πλειόνων σημείων, ἀπὸ τε τῆς μετὰ τοῦτο διδασκαλίας· ἐπεὶ δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ

bant in nullo meliore effecti, deinceps eos obiurgat, ac redarguit illorum infaniam. Id tamen cum mansuetudine facit, instruens nos, ut peccantes mansuete arguamus. Et ab his, quae communiter accidunt, format rationem, sumitque tria exempla notissima et indubitata. Primum quidem supremæ potentiae, alterum mediae, tertium vero infimæ, confirmandum quod siue magnum quippiam, siue medium, siue infimum sit, quod aduersus seipsum exerceat seditionem, peribit.

Verf. 25. *Omne — desolatur.*

Seditionem inter se inuicem agentibus his qui diuisi sunt.

Verf. 25. *Et omnis — stabit.*

Non stabit propter dictam causam.

Verf. 26. *Et si — eius?*

Si Satanas qui princeps est daemoniorum, aperte ac violenter Satanam persequitur, neque enim suum domicilium ultro vnquam relinqueret: sed omnino inimicus est is qui patitur, persecutionem inferenti. Itaque contra seipsum diuisus est, separatis ab eo daemonibus, qui subiecti erant: et quomodo stabit regnum eius, quod in illos habet? Si ergo princeps illorum est, nequaquam eos expellendo seditionem agat aduersus illos: nequaquam homini contra daemonem auxiliabitur: nec hominem vnquam amare poterit, qui ab initio homicida est.

Verf. 27.

3) ἀπολογέμενα. A.

4) σκισιάζειν. B.

Vers. 27. *Et si — eiiciunt?*

Post primam accusationis dilutionem, ad secundam procedit manifestiorem. Nam quia discipuli quoque eius iam daemones eiiciebant, sumpta ab ipso potestate, ab his magis Phariseos arguit, qui sola moti invidia eum accusabant. Siquidem nihil huiusmodi illis obficientes, solum ipsum ita accusabant. Filios autem Phariseorum Apostolos nominavit, eo quod Pharisei patrum ordinem retinerent inter Iudaeos, a quibus descendebant Apostoli: vel quia illis iuniores erant. Interrogat ergo: Per quem eiiciunt? an etiam per Beelzebul? et quare illos quoque non accusatis? Si autem per diuinam gratiam, utique Deus ego sum: Nam per nomen meum daemonia eiiciunt.

Vers. 27. *Ideo — iudices.*

Quia ergo ipsi quoque daemonia eiiciunt, nec accusantur a vobis: propterea ipsi iudices vestri erunt: et condemnabunt vos non de omnibus, quae in vita perpetrastis. Nam id solius Dei est: sed de hac blasphemia, quoniam illis relictis, moti invidia me solum accusatis. Vel propter hoc, quia quum sint filii vestri, et agnouerint veritatem, condemnabunt vos patres suos, qui hanc cognoscere nolulistis.

Vers. 28. *Si — regnum Dei.*

† Digitus Dei hic dici potest Spiritus sanctus. Quum enim caeteri Euangelistae dixerint: si ego per spiritum Dei eiicio daemonia, Lucas dixit, si ego per digitum Dei eiicio daemonia.

Post.

6) *καὶ*, abest. A.

7) Inclusa Codex uterque in margine habet. Referuntur autem haec ad Luc. 11, 20.

Verf. 27. Καὶ εἰ — ἐκβάλλεσσι;

Μετὰ τὴν πρώτην λύσιν τῆς κατηγορίας, ἐπὶ δευτέραν ἐρχεται σαφετέραν· ἐπεὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δαίμονας ἐξέβαλλον ἤδη, παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν ἐξουσίαν, ἀπὸ τέτων ἐλέγχει μᾶλλον τοὺς Φαρισαίους, διὰ φθόνον μόνον τοιαῦτα κατηγοροῦντας αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἐκείνοις ἔδιν τι τοιοῦτον ἐγκλῆντες, αὐτοὶ μὲν κατηγόρεον ἕτως. οὗτοι δὲ αὐτῶν, τὰς ἀπερίστολως ὠνόμασε, διὰ τὸ τοὺς Φαρισαίους πατέρων τάξιν ἐπέχειν ἐν ἰσδαίοις, ἐξ ὧν οἱ ἀπίστοι κατήγοντο, καὶ διὰ τὸ νεωτέρως ἐκείνων εἶναι τέττας. ἐρωτᾷ οὖν, ὅτι ἐν τίνι ἐκβάλλεσιν; ἄρα ἐν βεελζεβὺλ; καὶ πῶς οὐ κατηγορεῖτε καὶ αὐτῶν; εἰ δὲ ἐν χάριτι Θεοῦ, Θεὸς ἄρα ἐγώ· ἐν τῷ ἐμῷ γὰρ ὀνόματι τὰ δαιμόνια διώκεσθαι.

Verf. 27. Διὰ τοῦτο — κριταί.

Διότι τοίνυν ἐκβάλλεσσι καὶ αὐτοὶ δαιμόνια, καὶ οὐκ ἐγκαλῶνται παρ' ὑμῶν, διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί, καὶ κατακρινοῦσιν ὑμᾶς. οὐκ ἐπὶ ταῖς βεβιωμένοις· τοῦτο γὰρ μόνου Θεοῦ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ βλασφημίᾳ ταύτῃ, ὅτι διὰ φθόνον ἐγκαλεῖτε μόνῳ ἐμοί, ἐκείνους ἀφέντες. ἢ διὰ τοῦτο, διότι υἱοὶ ὑμῶν ὄντες, ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, κατακρινοῦσιν ὑμᾶς, τὰς πατέρας αὐτῶν, μὴ θελήσαντας ἐπιγῶναι ταύτην.

Verf. 28. Ἐἰ — τοῦ Θεοῦ.

[Δακτύλος ὁ Θεός, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τῶν γὰρ ἄλλων εὐαγγελιστῶν εἰπόντων, εἰ δὲ ἐγώ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὁ λευκῶς εἶπεν, εἰ δὲ ἐγώ*, ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ*) Luc. 11, 20. δαιμόνια.]

Postquam demonstravit, quod non per Beelzebul eiceret daemonia, simul etiam ex consequenti ostendit, quod ea per spiritum Dei eiceret, Spiritum autem Dei nunc potentiam vocat. Nam et Lucas, Per digitum Dei dixit, hoc est, per manum. Manum vero Dei, potentiam Dei dicimus. Si vero ego per potentiam, inquit, diuinam eiicio daemonia, non quasi nudus homo, sed quasi Dei filius, profecto peruenit ad vos regnum Dei. Suum autem dicit regnum, quod videlicet per Christum esse venturum, Prophetæ praenunciauerunt. Nam solius Dei est per potentiam diuinam daemones eiicere. Apostoli namque non propria potentia, sed per diuinam gratiam illos eiiciebant. Neque enim potuerunt tanquam Deus, sed gratiam a Deo habebant. Christus siquidem solo iussu daemones fugabat: illi vero per nomen eius ipsos expellebant. Si vero peruenit ad vos regnum Dei, quare illud repellitis? quare contra vestra bona pugnatis? hoc namque tempus est vestrae salutis, quod olim praedixerunt prophetae.

Verf. 29. *Alioqui quomodo — diripiet?*

Ab exemplo sermonem producit. Per fortem autem, principem daemoniorum subindicat: non quod natura fortis sit, sed quod usque tunc tyrannice regnauerit: eosque qui prae segnitie imbecilles erant, oppresserit. Vasa vero eius subiecta daemonia erant, quae et arma eius dici possunt: Nam τὰ σκεύη etiam arma dici solent. Ideo quoque Lucas arma eius ipsa vocauit: per quae miseros homines in seruitutem redigebat. Hoc ergo exem-

8) ὧν, addit. A.

9) Hentenius videtur reperisse διαπύλαι. Vterque vero meus habet διαπύλας.

Ἀποδείξας, ὅτι οὐκ ἐν βεελζεβούλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, συναπέδειξεν, ὅτι λοιπὸν ἐν πνεύματι θεῷ ταῦτα ἀπελαύνει. πνεῦμα δὲ θεῶν, τὴν δύναμιν τῷ θεῷ Φησί. διὸ καὶ ὁ λουκᾶς, ἐν ¹⁾ δαιτύλῳ θεῷ εἶπε, τστέσιν, ἐν χειρί. χει- ^{1) Luc. II, 20.} ραι δὲ θεῷ, τὴν δύναμιν αὐτῷ λέγομεν. εἰ δὲ ἐν δυνάμει θεῶν, Φησὶν, ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὡς μὴ ψιλὸς ἀνθρώπος, ²⁾ ἀλλὰ καὶ υἱὸς θεῷ, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεῷ· λέγει δὲ τὴν ἐαυτοῦ, ἦντινα διὰ τῷ χριστῷ ἔρχεσθαι ἐπ' αὐτοὺς προκατήγγειλαν αἱ προφῆται. μόνον γὰρ θεῷ, τὸ ἐν δυνάμει θεῶν δαίμονας ἐκβάλλειν. αἱ γὰρ ἀπέστολοι, οὐκ ἐν δυνάμει θεῶν, ἀλλ' ἐν χάριτι θεῶν τέτους ἐξέβαλλον. οὐ γὰρ ἠδύναντο, ὡς ὁ θεός, ἀλλὰ χάριν εἶχον ἐκ τῷ θεῷ. ὁ μὲν γὰρ ἐπιτάγματι μόνον τὰς δαίμονας ἐφυγάδευεν· αἱ δὲ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τούτους ἐξώριζον. εἰ δὲ ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεῷ, διατί ταύτην ἀπωθῆσθε; διατί ταῖς ὑμετέροις ἀγαθαῖς πολεμεῖτε; ἔτος γὰρ ἐκείνος ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ὃν πάλαι προεῖπον οἱ προφῆται.

Vers. 29. Ἡ πῶς — διαρπάσῃ; ³⁾

Παραδειγματικῶς μὲν ἐξάγει τὸν λόγον, ὑποδηλοῦν δὲ ἰσχυρὸν μὲν, τὸν ἀρχαντα τῶν δαιμονίων, ἔχ ὡς ἰσχυρὸν τῇ φύσει, ἀλλ' ὡς τυραννεύοντα μέχρι τότε, καὶ ¹⁾ καταδυναστεύοντα τῶν ἀδελφούτων ἐκ βραδυμίας. σκέυη δὲ αὐτῷ, τὰ ὑποταγμένα αὐτῷ δαιμόνια, ὡς ὅπλα αὐτῷ. σκέυη γὰρ ὀνομάζονται, καὶ τὰ ὅπλα. διὸ καὶ ὁ λουκᾶς, πανοπλίαν ^{m)} αὐτῷ ταῦτα ὀνόμασε, δι ^{m) Luc. II, 22.} ὧν κατεδουλοῦτο τοὺς ἀθλίους ἀνθρώπους. εἰσά-

Hh 3

γα

¹⁾ δυνατεύοντα. A.

exemplo considerationem inducit, quae ostendat non solum quod principem daemoniorum amicum non habeat, sed potius quod fortitudinem eius tanquam inimicissimi alligauerit. Est autem considerationis scopus, quod sicut non potest quisquam domum fortis ingredi, vasaque eius diripere, ab illo conseruata, nisi primum fortem vinxerit: ita neque hic rapuisset daemonia, hoc est dispersisset, nisi primum vinxisset principem illorum, qui eis fortitudinem praecebat.

Scire autem oportet, quod non vndiquaque exempla ad omne propositum aptantur rebus ad quas assumuntur: sed vt plurimum in magis propriis ac principalioribus partibus.

Quidam vero dicunt vasa daemonum esse daemoniis agnatos, quos Christus ab illis rapuit, vincit eorum virtutibus. Possunt quoque dici vasa Diaboli, omnes qui opera Diaboli exercent, eiusque voluntatibus subseruiunt.

Verf. 30. *Qui — spargit.*

Altera quoque consideratione confirmat, quod potius sit ei inimicissimus princeps daemoniorum. Quod enim non sit cum Christo, nec cum eo congreget, manifestum est ab vtriusque operibus. Christus siquidem omnem docet virtutem: quumque omnes amet, aegrotos sanat: Ille vero e diuerso omnem docet prauitatem: et quum homines odio habeat, sanos corrumpit. Quod si neque cum eo est, nulla videlicet in re ei conformis, sicut demonstratum est, neque cum eo congregat ad fidem: omnino aduersus eum est, et spargit quos

γει δὲ λογισμὸν, διὰ τῆς τοιούτου παραδείγματος ὁ χριστὸς, δεκνύοντα, ὅτι ἔμόνον οὐκ ἔχει φίλον τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδέσμησεν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ὡς ἐχθρὸς. ἔτι γὰρ ὁ τοῦ λογισμοῦ σκοπὸς, ὅτι ὥσπερ ἔδυνατά τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκέυη αὐτῆς διαρπάσαι, φυλαττόμενα παρ' αὐτοῦ, εἰ μὴ πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρόν· ἔτως ἔδ' αὐτὸς διήρπασεν ἅν τὰ δαιμόνια, τῆτέστι, διεσκέρπισεν, εἰ μὴ πρῶτον ἐδέσμησε τὸν ἄρχοντα τέτων, τὸν ἐνισχύοντα αὐτά.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἔ πάντοτε τὰ παραδείγματα κατὰ πάντα λόγον προσαρμόζουσι ταῖς ὑποθέσεσιν, εἰς αἷς ἐκλαμβάνονται, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν μόνοις τοῖς καιριωτέροις καὶ κεφαλαιωδετέροις μέρεσι.

Τινὲς δὲ σκέυη τῶν δαιμόνων λέγουσιν εἶναι, τοὺς δαιμονιζομένους, ἃς ὁ χριστὸς διήρπασεν ἀπ' αὐτῶν, δῆσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν. ἔτι δ' αὖν σκέυη τῆς διαβόλου, καὶ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὰ τῆς διαβόλου, καὶ ὑπηρετοῦντες τοῖς αὐτῆς θελήμασιν.

Verf. 30. Ὁ — σκορπίζει.

Καὶ δι' ἑτέρου λογισμοῦ βεβαιοῖ, ὅτι μᾶλλον ἔχθρὸς αὐτῷ ἔστιν ὁ ἄρχων τῶν δαιμονίων. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ χριστοῦ, ἐδὲ συνάγει μετ' αὐτοῦ, δῆλον, ἀφ' ὧν ὁ μὲν χριστὸς, πᾶσάν τε ἀρετὴν διδάσκει, καὶ φιλόανθρωπος ὢν, ἰᾶται τοὺς νοσοῦντας· ὁ δὲ τῆναντίον, πᾶσάν τε κακίαν διδάσκει, καὶ μισάνθρωπος ὢν, λωβᾶται τοῖς ὑγιαίνουσιν. εἰ δὲ ἔτε μετ' αὐτοῦ ἔστιν, ἥγουν, οὐχ ὁμογνωμονεῖ αὐτῷ, καθὼς ἀποδέδεικται, ἔτε συνάγει μετ' αὐτοῦ πρὸς πίσιν, πάντως κατ' αὐτοῦ ἔστι, καὶ σκορπίζει, ἃς ὁ χριστὸς συνάγει,

quos Christus congregat, quantum in se est. Quum autem dixisset: Qui non est mecum, aduersum me est, ac obscure loqui vidus esset: Sermonem interpretatus est, addens: Et qui non congregat mecum, spargit: Diabolo vero coniunxit Iudaeos, qui aduersum se erant: et quae ipse congregabat, quantum in eis erat, spargebant.

Verf. 31. *Propter hoc.*

Quia talia aduersum me dicitis.

Verf. 31. *Dico — eis.*

Non simpliciter omne peccatum, et omnem blasphemiam dicit: per ea enim quae sequuntur, manifestauit quam omnem dicat blasphemiam et quod omne peccatum: Ait enim:

Verf. 32. *Et — in futuro,*

Quicumque, inquit, peccauerit aduersus humanitatem meam, hoc est, quisquis dixerit blasphemum verbum aduersus eam, offensus quod tanquam homo edam, bibam ac dormiam, aliaque quae humanae sunt propria naturae, ut homini conueniant, et faciam et patiar, confirmans quod vere humanam susceperim naturam, huic omnino ignoscetur, quasi non ex industria male egerit, sed per veritatis ignorantiam blasphemauerit. Qui vero Deo dignas videns operationes, quas solus facere potest Deus, ipsi quoque Beelzebul illas ascripserit, ut vos etiam nunc facitis, et ita aduersus spiritum sanctum blasphemiam dixerit, siue aduersus diuinitatem (nam hanc vocat nunc spiritum sanctum) hic quasi ex industria manifeste ac scienter peccans, et Deum iniuria afficiens, ac
inex-

ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ. εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμῶ, κατ' ἐμῶ ἐστίν, καὶ δόξας ἀσαφῶς εἰπεῖν, ἐφηρμήνευτε τὸν λόγον, προσθεῖς, ὅτι καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει. τῷ διαβόλῳ δὲ συνέταξε καὶ τοὺς ἰουδαίους, κατ' αὐτοῦ τε ὄντας, καὶ σκορπίζοντας, ἃ συνήγεν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς.

Verf. 31. Διὰ τὸ το.

Διότι τοιαῦτα κατ' ἐμῶ λέγετε.

Verf. 31. Λέγω — αὐτοῖς.

Ὁυχ ἀπλῶς πᾶσαν ἀμαρτίαν καὶ βλασφημίαν λέγει, διὰ τῶν ἐφεξῆς γὰρ ἐσαφήνιστε, πῶς πᾶσαν λέγει. φησὶ γάρ.

Verf. 32. Καὶ — ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὁς μὲν ἂν ἀμάρτη κατὰ τῆς ἀνθρωπότητός με, φησὶ, τετέστιν, ὅτις ἂν εἴπῃ βλασφημίαν λόγον κατ' αὐτῆς, σκανδαλίζμενος, ἐφ' οἷς, ὡς ἀνθρώπος, ἐδίω καὶ πῶ καὶ ὑπὸ καὶ κοπιῶ καὶ τᾶλλα, ὅσα τῆς ἀνθρωπότητος φύσεως ἴδια, ὥπερ ἀνθρωποπρεπῶς, τοῖς μὲν ἐνεργῶ, τὰ δὲ πάσχω, βεβαιῶν, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ἐνηνδρώπησα, ὁ τοιοῦτος συγγνωδῆσεται πάντως, ὡς οὐκ ἐδελοκακήσας, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας βλασφημήσας· ὁ δὲ βλέπων τὰς θεοπρεπῆς μου ἐνεργείας, ὡς μόνος δύναται πεῖν ὁ θεός, καὶ τῷ βεελεζαβὲλ ταύτας ἐπιγραφόμενος, ὡς καὶ ὑμεῖς νῦν, καὶ ἔγω βλασφημῶν κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἦτοι, κατὰ τῆς θεότητος· ταύτην γὰρ νῦν καλεῖ πνεῦμα ἅγιον· ἔτος ὡς ἐδελοκακήσας προδήλως, καὶ ἐν γνώσει καδυβρίσας τὸν

inexcusabiliter delinquens, veniam non consequetur.

Quod autem sequitur: Neque in praesenti seculo, neque in futuro: addidit, docens maximam ac tremendam esse aduersus Deum blasphemiam: et quod hominum quidam hic et in futuro seculo supplicia sustinent, vt Sodomitae et Iudaei. Et de Sodomitis quidem praediximus decimo nono capite: Iudaei vero et hic poenas dederunt, a Romanis miserabiliter afflicti: et ibi miserabilius cruciati dabunt. Quidam vero hic solum puniuntur, vt fornicarius ille apud Corinthios Satanae traditus. Aliqui autem ibi tantum, vt diues ille in flamma cruciatus. Praeterea nonnulli neque hic neque ibi, vt Apostoli et Prophetae ac Iob. Nam quae ipsi patiebantur, non ultionis erant a Deo immissae, sed certaminum ac luctarum. Quod ergo minatur, aduersus illos est, qui immutabiliter in peccato remanent. Manifestum est autem, quod eis qui resipiscunt, et hic et ibi remittetur. Multi enim qui tunc ita deliquerant, quum postmodum credidissent, veniam omnino sunt adepti.

Verf. 33. *Aut — cognoscitur.*

Facite, hoc est, dicite. Rursum autem confundit illos tanquam ea deducentes in accusationem, quae sibi inutuo non constabant, sed praeter naturam erant. Nam quia opus abigendi daemones non improbant, quanquam admodum impudentes essent, eum vero calumniabantur qui illos abigebat: ab exemplo illos redarguit, vt qui opus quidem iudicarent bonum, eum autem qui operare-

2) καὶ, omittit. A.

3) καὶ, omittit. A.

θεόν, καὶ ἀναπολόγητα πλημμελήσας, ὃ συγ-
χωρηθήσεται.

Τὸ δὲ, ἔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἔτε ἐν τῷ μέλ-
λοντι, προσέθηκε, διδόντων, ὅτι μεγάλη καὶ
φοβερωτάτη ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν θεῶν βλασφημία,
καὶ ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν καὶ ²⁾ ἐνταῦθα καὶ
ἐκεῖ κολάζονται, ὡς οἱ σοδομίται καὶ ὡς ἰσδαῖοι
καὶ περὶ μὲν τῶν σοδομιτῶν προειρήκαμεν ἐν τῷ
ἐννεακαιδέκῳ κεφαλαίῳ· ἰσδαῖοι δὲ καὶ ³⁾ ἐν-
ταῦθα δίκην ἔδοσαν, ἔλεεινῶς ὑπὸ βωμαίων πο-
λιορηθέντες, καὶ ἐκεῖ τιμωρηθήσονται χαλε-
πώτερον· τινὲς δὲ ἐνταῦθα μόνον κολάζονται,
ὡς ὁ πεπορνευκῶς παρὰ κορινθίοις καὶ παραδο-
θεὶς τῷ σατανᾷ. τινὲς δὲ ἐκεῖ μόνον, ὡς ὁ ἀπο-
τηγανίζόμενος ἐν τῇ φλογὶ πλῆσιος. τινὲς δὲ,
ἔτε ἐνταῦθα, ἔτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ
προφῆται καὶ ὁ ἰώβ. αἱ γὰρ ἔπασχον, ὃ τῆς ἐκ
θεῶν κολάσεως ἦσαν, ἀλλ' ἀγώνων καὶ παλαισ-
μάτων· ἡ μὲν οὖν ἀπειλή, κατὰ τῶν μενόντων
ἀμεταμελήτων. δῆλον δὲ, ὅτι τοῖς μετανοοῦσιν
ἀφεθήσεται καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. πολλοὶ γὰρ
τῶν ἔτι τῆνικαῦτα πλημμελησάντων, πιστεύ-
σαντες ὕψερ, πάντα συνεχωρήθησαν.

Verf. 33. Ἡ — γινώσκεται.

Ποιήσατε, ἀντὶ τοῦ, εἶπατε. καταισχύνει δὲ
πάλιν ἑτέρως αὐτοὺς, ὡς ἀναιδέα καὶ παρὰ
φύσιν κατηγοροῦντας. ἐπεὶ γὰρ τὸ μὲν ἀπελαύ-
νεσθαι τὰς δαίμονας, οὐκ ἐκείκισεν, εἰ καὶ σφό-
δρα ἠναίσχυντουν· τὸν δὲ ἀπελαύγοντα τέτοιον
διέβαλλον, παραδειγματικῶς αὐτοὺς ἐλέγχει,
τὸ μὲν ἔργον ⁴⁾ καλὸν κρίνοντας, τὸν δὲ ἐργαζό-
μενον

⁴⁾ καλῶς. B.

raretur, malum: quod impudentiae est ac repugnantiae.

Et arborem sane appellat seipsum: fructum vero, opus suum. Ait ergo: Aut dicite operatorem bonum, et opus eius bonum: aut operatorem malum, et opus eius malum. Nam si opus bonum est, operator quoque eius bonus erit. Ex opere siquidem cognoscitur operator: si boni operis, bonus: si pravi, praeus. Quinto enim capite docuit, quod non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor vitiosa fructus bonos facere.

Verf. 34. *Progenies — mali?*

Non mirum est si huiusmodi conuitia iactatis. Nam quum mali sitis, non potestis bona loqui. Deinde naturali quoque ratione demonstrat, quod hoc non possint.

Verf. 34. *Ex — loquitur.*

Siquidem quum in corde vitium scaturiat, necessario ab eo quod abundat, effunditur prauitas quae est sermo malus. Et quemadmodum medici circa principia quidem, exilientes humores intus remanere cogunt: quum autem illi subscaturiant, iam vincuntur, et sic illi abundantes profiliunt: Ita sane et qui praua nutriunt consilia. Ipsos vero progenies viperarum appellauit, sicut etiam Ioannes baptista tertio capite. Ibi ergo et huius quaere expositionem.

Verf. 35.

5) Non sollicito hoc vocabulum. Alibi tamen dicitur etiam ὑπερφύει.

6) αὐτοῦ, omittit. A.

μενον, κακόν, ὅπερ ἔστιν ἐναντιότητος καὶ ἀναισχυγτίας.

Καὶ δένδρον μὲν, ἑαυτὸν ὑποφαίνει· καρπὸν δέ, τὸ ἔργον αὐτοῦ. λέγει τοίνυν, ἐτι ἡ εἰπατε τὸν ἐργάτην καλόν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καλόν· ἢ τὸν ἐργάτην αὐτοῦ κακόν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ κακόν. εἰ γὰρ τὸ ἔργον καλόν, ἄρα καὶ ὁ ἐργάτης αὐτοῦ καλός. ἐκ γὰρ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ γινώσκεται. εἰ μὲν καλῶ, καλός· εἰ δὲ κακοῦ, κακός. ἐδίδαξεν γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι ὁ δύναται δένδρον ἀγαθόν, καρποῦς πονηροῦς ποιεῖν, ἐδὲ δένδρον σαπρὸν, καρπὸς καλὸς ποιεῖν. n) Matth. 7, 18.

Verf. 34. Γεννήματα — ὄντες;

Οὐκ ἔστι θαυμαστόν, εἰ τοιαῦτα βλασφημεῖτε. πονηροὶ γὰρ ὄντες, ὁ δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν. εἴτα καὶ φυσιολογικῶς ἀπεδείκνυσιν, πῶς ὁ δύναται.

Verf. 34. Ἐκ — λαλεῖ.

ὑπερβλυζέσης γὰρ τῆς καρδίας ἑν τῇ καρδίᾳ, λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῆς περιττεύοντος ἐκχέεται κακία, ἥτις ἐστὶ λόγος πονηρός. καὶ καθάπερ οἱ ἐμῶντες, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν βιάζονται ἑνὸς κατέχειν ἐκπηδῶντας τὰς χυμῶς, ὑπερβλυζόντων δὲ, ριζοῦνται καὶ προέχονται τὰς περιττεύοντας· ἔτω δὴ καὶ οἱ τὰ πονηρὰ βλεψόμενα τρέφοντες. γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν αὐτοὺς προσηγόρευσεν, ὡς καὶ ὁ βαπτιστὴς ἰωάννης ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. καὶ ζήτησεν τὴν ἐν ἐκείνῳ ἐξήγησιν. o) Matth. 3, 7.

Verf. 35.

7) κακίας legit Hentenius. Recle.

8) ἐν τῇς κακίας, pro ἐν τῇ καρδίᾳ. A.

Verf. 35. *Bonus — mala.*

Docet nunc id quod dictum est, puta os ex abundantia cordis loqui, non in malis tantum fieri hominibus, verum etiam in bonis. Et thesaurum quidem vocat scaturiginem fontemque bonitatis ac prauitatis: bona autem et mala, bonos malosque sermones.

Verf. 36. *Sed dico — iudicii.*

Ociosum dicit calumniatorium et vanum, vel superfluum ac nocuum: rationem vero, examen et responsum. Non est autem modica correctionis pars, non solum respondere et redarguere, sed et comminari, quod sane plerumque facit.

Verf. 37. *Ex — condemnaberis.*

Ex bonis quidem iustificaberis, ex malis vero condemnaberis.

Cap. XXIII. De requirentibus signum.

Verf. 38. *Tunc — videre.*

Quum admirari ac succumbere oporteret, tunc rursus impudenter loquuntur: et quem paulo ante daemoniacum temerario ausu vocabant, nunc adulatorie magistrum vocant: et post tot miracula, signum videre quaerunt: non ut credant, sed ut eum opprimant. Quum enim non possent ei contradicere, dum facile illos conuinceret: ad opera transeunt. Lucas autem dicit quod alii tentantes signum de coelo quaerebant ab eo. Suspiciabantur liqui-

Verf. 35. Ὁ ἀγαθὸς — πονηρὰ.

Διδάσκει νῦν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖν, οὐκ ἐπὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων γίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν. καὶ θησαυρὸν μὲν καλεῖ, τὴν βλύσιν καὶ πηγὴν τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς πονηρίας. ἀγαθὸς δὲ καὶ πονηρὰ, τὰς ἀγαθοῦς λόγους καὶ πονηρούς.

Verf. 36. Λέγω δὲ — κρίσεως.

Ἄργον μὲν λέγει, τὸ συκοφαντικὸν καὶ μάταιον, ἢ τὸ περιττὸν καὶ βλαβερόν. λόγον δὲ, τὴν εὐδύνην καὶ ἀπολογίαν. ἢ μικρὸν δὲ μέρος διορθώσεως, τὸ μὴ μόνον ἀπολογεῖσθαι καὶ ἐλέγχειν, ἀλλὰ καὶ ἀπειλεῖν, ὃ δὴ πολλοῦ ποιεῖ.

Verf. 37. Ἐκ — καταδικαδήση.

Ἐκ μὲν τῶν ἀγαθῶν, δικαιοδήση· ἐκ δὲ τῶν πονηρῶν, καταδικαδήση.

Κεφ. ΚΓ. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.

Verf. 38. Τότε — ἰδεῖν.

Ὅτε θαυμάσαι καὶ ὑποκύψαι ἔδει, τότε πάλιν ἀναισχυντοῦσι, καὶ ὃν πρὸ μικροῦ θρασέως ἐκάλουν δαιμονῶντα, νῦν κυλακρυτικῶς διδάσκαλον ἐνομάζουσι, καὶ μετὰ τσαῦτα θαύματα, σημεῖον ἰδεῖν αἰτῶσιν, οὐχ ἵνα πιτεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ. μὴ δυνάμενοι γὰρ ἀντεπεῖν αὐτῷ, ῥαδίως αὐτοὺς ἐλέγχοντι, πρὸς τὰ ἔργα μεταβαίνουσιν. ὃ δὲ λευκάς φησὶν, ὅτι^{p)} ὅτεροι πειράζοντες σημεῖον παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν ἐξ ἔργα-

p) Luc. 11, 16.

liquidem quod signa in terra, praestigiis fallendo, ederet. Signum vero de coelo nequaquam facere posset, quum a Deo non esset. Etenim alibi quoque dicebant: Hic homo non est a Deo.

Verf. 39. *At ille — quaerit.*

Quum illi contumeliosi essent, patienter eos ferebat: dum autem adularentur, aspere respondit, utpote qui neque animi vehementia vinceretur, neque adulatione mollesceret: hos vero a progenitorum carpit prauitate, tanquam dignam illis sortem. Pravam quoque dixit hanc progeniem quasi iam olim incredulam ac tentantem. Ait enim David: Et non crediderunt in mirabilibus eius. Ac rursum: Et tentauerunt et exacerbauerunt Deum excelsum. Adulteram vero propter progenitorem a Deo defectionem, qui olim fide a Deo disuncti, fidei daemnonum adhaeserunt. Adulterium quippe etiam nominauit idololatiam veteris testamenti scriptura, idque frequenter in prophetis libris inuenies.

Verf. 39. *Et signum — prophetae.*

Non dabitur ei, quia non ex fide, sed ex dolo, tentando signum quaerit. Quid ergo, non fecit deinceps signum vllum? fecit utique: at non propter illos, nam ipsi obturati erant: sed ad aliorum vtilitatem. Signum vero Iosae prophetae, vocat resurrectionem suam e sepulchro post tres dies et tres noctes. Iam enim hanc Iudaeis praedicat: ut quum resurrexerit, ad memoriam relucant

9) intell. αὐτοῦ.

1) μιλανία πολυανθρώπου. Α.

θραυτοῦ. ὑπελάβανον γάρ, ὅτι τὰ μὲν ἐπὶ γῆς
σημεῖα γοητίων ἐπιτελοῦν. ἔξ ἑραυτοῦ δὲ οὐκ ἂν
δύναίτο ποιῆσαι σημεῖον, μὴ ὦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. καὶ
γὰρ καὶ συλλαχού ἐλεγον, ἔτος 1) ὁ αὐθροπος 9) Io. 9, 16.
οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Verf. 39. Ὁ δὲ — ἐπιζητεῖ.

Ὄταν μὲν ὕβριζον αὐτὸν, δαλέγετο⁹⁾ μακροθύ-
μος· ὅταν δὲ ἐκολάκουν, ἀπεκρίνετο τραχέως,
ὡς μήτε θυμῷ νικάμενος, μήτε¹⁾ κολασκία μα-
λακίζομενος. διατύρει δὲ τούτους. αἰπὴ τῆς τῶν
προφῆων αἰτῶν κακίας, ἃς ἄξιον ἐκείων γεινῆ-
μαίαι. καὶ ποιητὰν μὲν τῆς γεινῶν τέτων ἀνό-
μασεν, ἃς ἐκπαλαῖ αὐτοὺς καὶ περᾶζουσιν. Αἰ-
σὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ, καὶ¹⁾ ἐκ ἐπίσευσαν ἐν τοῖς Σαν- 1) Pf. 77, 32.
ματίαις αὐτοῦ. καὶ πάλιν. καὶ¹⁾ ἐπέρασαν καὶ 2) Pf. 77, 36.
παρεπίκραναν τὸν Θεὸν τοῦ ὑψίστου. μοιχαλίδαι δὲ,
διὰ τὴν τῶν προφῆων αἰτῶν ἐκ Θεοῦ ἀποστασίαν,
οἷπνες ἀποζυγνύτες πάλαι τῆς πίστεως τοῦ Θεοῦ,
ἐκολλήθησαν τῇ πίστει τῶν διαμένων. μοιχεύαν
γὰρ ἀνομιάζει, καὶ τὴν αἰσχρολογίαν ἢ παλαιὰ
γυναικί. καὶ τοῦτο πελλαχού τῶν προφητικῶν
βιβλίων εὐρήσκει.

Verf. 39. Καὶ σημεῖον — προφήτης.

Οὐ δέχεται αὐτῇ, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ'
ἐκ ποιητικῆς, καὶ περᾶζουσα σημεῖα ζητεῖ. τί
οὖν, οὐκ ἐποίησαν ποτε σημεῖον; ἐποίησι, ἀλλ'
ἐδὲ αὐτῶν· πεπερημέναι γὰρ ἦσαν· ἀλλὰ διὰ τὴν
τῶν ἄλλων ἀφίλκην. σημεῖον δὲ λαλοῦ τοῦ προ-
φήτου λέγει, τὴν μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς
νύκτας ἐκ τοῦ τάφου ἀνάστασιν αὐτοῦ. περᾶ-
ζων γὰρ ἤδη ταύτην τοῖς ἰουδαίοις, ἵνα ἀναστάν-

cant quod hanc illis praedixerit, diebus etiam ac noctibus propriae sepulturae ad minutum designatis. Propter hoc siquidem ipso sepulto, congregati sunt summi sacerdotes et Pharisei ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus quod impellor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam. Hanc vero, signum Ionae Prophetae nominavit, propter similitudinem, quam etiam manifestat dicens.

Vers. 40. *Sicut — noctibus.*

Hoc vere signum erat, et signorum omnium maxime admirandum: nullius enim facta est unquam talis a mortuis resurrectio. Datum est autem huiusmodi signum Iudaeis infidelibus, hoc est, opere impletum est apud eos hoc miraculum: quo certiores sint hunc Deum esse omnipotentem: et deinceps quasi Deo repugnantes, conscientiam habeant acerbe illos torquentem, et futura quae eos comprehensura sint mala praefagientem. Cor vero terrae intelligi illius profunditatem. Nam in profunditate illius, lapidibus incisum erat sepulchrum. Tres autem dies cum noctibus sub terra permansit, ut crederetur fuisse mortuus.

† Cor terrae, sepulchrum vocat.

Vers. 41. *Viri Ninivitarum — hoc loco.*

Simul tanquam omnia praecognoscens et horum praesentem impenitentiam, quae etiam post suam futura erat resurrectionem: et simul ipsos exterre. Dicere solemus hunc aut illum in futuro iudicio nos condemnaturum: non quasi ille futurus sit iudex:

τος μνημονεύωσιν, ὅτι προεῖπε τέτοις περὶ αὐτῆς, ἐπισημνιάμενος λεπτομερεῶς καὶ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας τῆς ἰδίας ταφῆς. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὑπερον ταφέντος αὐτοῦ ¹⁾ συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς πιλάτον λέγοντες, κύριε, ἐμνήθημεν, ὅτι ὁ πλάγιος ἐκεῖνος εἶπεν ἐτι ζῶν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. σημεῖον δὲ ἰωανᾶ τῷ προφῆτῃ ταύτην ὠνόμασε, διὰ τὴν ὁμοιότητα, ἣν καὶ ἐρμηνεύει λέγων.

¹⁾ Matth. 27, 62, 63.

Verf. 40. Ὡσπερ — νύκτας.

Ὡτως τοῦτο σημεῖον ἦν, καὶ σημεῖον πάντων παραδοξότερον. εὐδενὸς γὰρ εὐδέποτε τοιαύτη γέγονεν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις. ἐδόθη δὲ τὸ σημεῖον τῷ τοιοῦτοῖς ἀπίστοις ἰσθαίοις, τῆτέσιν, ἑτεροαυτοεγγήθη παρ' αὐτοῖς, ἵνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι θεὸς ἐστὶ παντοδύναμος. καὶ λοιπὸν, ὡς θεομαίχει, τὸ συνειδὸς ἔχουσιν τύπτον καὶ πικρῶς αὐτοὺς βασανίζον καὶ προαντυπῆν τὰ μέλλοντα καταλαβεῖν τέττας κακά. καρδίαν δὲ γῆς νόει. τὸ βάθος αὐτῆς. ἐν βάθει γὰρ ἦν λελατομημένος ὁ τάφος. τρεῖς δὲ ἡμερονύκτια διήγαγεν ὑπὸ γῆν, ἵνα πιστευθῇ, ὅτι ἀπέθανεν.

† Καρδίαν ²⁾ γῆς, τὸν τάφον λέγει.

Verf. 41. Ἄνδρες νινευῖται — ὦδε.

Ἄμα μὲν, ὡς πάντα εἰδὼς, προλέγει τὸ, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἀνάστασιν, ἀμετανόητον αὐτῶν· ἅμα δὲ καὶ ἐκφραβεῖ τέττας. ἐπεὶ δὲ εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ θάνατος ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει κατακρινεῖ ἡμᾶς, οὐχ ὡς ἐκεῖνος κρίνοντος· εἰς γὰρ κριτῆς

I i 2

πάν-

²⁾ Haec quinque vocabula solum Hentenius in margine sui Codicis reperit.

iudex: Siquidem omnium iudex vnus erit Christus: Sed quod illius operatio nostris collata confundet nos. Hanc quoque consuetudinem sequutus est Christus. Plus autem ait, quam Ionas est hoc loco. Ionas enim seruus erat, Christus vero Dominus: Ille e ceto egressus est, iste ab inferno: ille inuitus praedicauit, iste sponte: ille peregrinus erat, iste cognatus secundum carnem: ille subuersionem praedicauit, iste regnum coelorum: ille nullum fecit signum, iste innumera: de illo nullus praedixit, de isto omnes prophetae. Praeterea Niniuitae barbari erant, Iudaei diuinis nutriti scripturis. Et illi quidem nihil a Iona audierunt praeter id tantum,* Adhuc tres dies et Ninine subuertetur, et statim ei crediderunt: illi vero variam a Christo ac profundissimam audierant doctrinam, nec ei crediderunt. Multa quoque et alia inuenire poterimus, quae Christus maiora habuit.

Verf. 42. *Regina — hoc loco.*

Austrum dicit regionem a qua flat Ausler, dico saue Aethiopiam, quam Saba vocauit tertius Regum liber. Sita est autem haec regio ad finem orbis habitabilis. Plus inquit est hoc loco quam Solomon. Nam Solomon solius Iudaeae rex erat, Christus vero rex coeli et terrae. Ille de sapientia humana ipsi disseruit, hic de sapientia diuina sermonis habuit. Postquam ita praecitatis illorum excessum a comperatione demonstrauit, praedicat deinceps per parabolam quae eos comprehensura essent mala.

Verf. 43.

3) Ita LXX. Sed in Hebraico est *τὸ πρῶτον*.

4) *η*, abest. A.

πάντων ὁ χριστός· ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου πράξεως ἐν τῷ παρεξαιτάζεσθαι ταῖς ἡμετέραις καταισχυνοῦσθαι ἡμᾶς· τῇ συνηθείᾳ ταύτῃ καὶ ὁ χριστός ἠκολούθησε. πλεῖον δὲ τῷ ἰωνᾷ ᾧδὲ, Φησι, διότι ὁ μὲν ἰωνᾶς ἦν δοῦλος, ὁ δὲ χριστός δεσπότης. καὶ ὁ μὲν ἐκ κήτους ἐξῆλθεν, ἔτος δὲ ἐξ ἁδῆ. καὶ ὁ μὲν οἰκὸν ἐκήρυξεν, ἔτος δὲ ἐκόν. καὶ ὁ μὲν ξένος ἦν, ἔτος δὲ συγγενὴς κατὰ σάρκα. καὶ ὁ μὲν κατατροφὴν ἐκήρυξεν, ἔτος δὲ βασιλείαν ἐραυνῶν. καὶ ὁ μὲν ἑδὲν σημεῖον ἐποίησεν, ἔτος δὲ μυρία. καὶ περὶ ἐκείνου μὲν ἑδὲς προῆπε, περὶ τούτου δὲ πάντες οἱ προφῆται. καὶ οἱ μὲν νηυῖται, βάρβαροι ἐτύγχανον· οἱ δὲ ἰερεῖς, ταῖς θείαις ἦσαν ἐνθεθραμμένοι γραφαῖς. καὶ κείνοι μὲν ἑδὲν παρὰ τῷ ἰωνᾷ πλεονῆκεσαν, εἰ μὴ μόνον, ἔτι ^υ) τρεῖς ^β) ^ν) Ion, 3, 4. ἡμέραι καὶ ἡ ⁴) νηυὶ κατατραφῆσεται. καὶ εὐδὶς ἐπίβησαν αὐτῷ, καὶ μετεϊόησαν. οὗτοι δὲ παντοίαν ἠκατίωσαν παρὰ τῷ χριστῷ φιλοσοφώτατον διδασκαλίαν, καὶ οὐκ ἐπίβησαν αὐτῷ. καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα εὑροίμεν αὖν, ἔχοντα τὸ μείζον.

Verf. 42. Βασίλισσα — ᾧδῃ.

Νότον λέγει, τὴν χώραν, ἀφ' ἧς ὁ νότος πῖεσι, λέγω δὴ τὴν αἰθιοπίαν, ἣν σαβαὶ κέκλημεν ἡ τρίτη ^υ) β. β. β. τῶν βασιλειῶν. καὶ ταῖς δὲ ἡ τοιαύτη ^κ) 3 Reg. 10, 1. χεῖρας ἐν τῷ πέραςτι τῆς οἰκουμένης. πλεῖον δὲ σολομῶνος ᾧδὲ, Φησιν, ὅτι σολομὼν μὲν, βασιλεὺς ἦν ἰερατικῆς μόνης· ὁ δὲ χριστός, βασιλεὺς ἐραυνῶν καὶ γῆν. καὶ ὁ μὲν περὶ σοφίας ἀδραπίνης αὐτῇ διελύχθη· ἔτος δὲ περὶ σοφίας θείας ἐποίητο τὰς ἐραλίας. ἔτω παραστήσας ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας αὐτῶν, λοιπὸν προλέγει διὰ παραβολῆς τὰ μέλλοντα καταλαβεῖν αὐτοὺς κακά.

Verf. 43. *Quum — inuenit.*

Arentia loca dicit deserta. Significat autem sanctorum animas, nullum affectionis humorem habentes, quae etiam desertae sunt, nec ullius vitii foecundae, († † ad quas non habet aditum.)

Verf. 44. *Tunc — exiui.*

Domum suam vocat hominem a quo egressus est non volens, sed iussu diuino.

Verf. 44. *Et — ornatam.*

De liberatis a daemone hoc dixit, qui ob segnitiam ac negligentiam facile rursus a daemone inuaduntur et capiuntur. Inuenit, inquit, priorem domum suam vacantem ac vacuum spiritu sancto seu virtute. Praeterea scopis purgatam et mundatam, hoc est instructam ad ipsius susceptionem: insuper et ornatam siue delectabilem sibi.

Verf. 45. *Tunc — ibi.*

Sceleratiores, hoc est fortiores ad malefaciendum. Timuit enim ingredi, ne forte tanquam solus ac imbecillis rursus eiiceretur. Septem vero, Hebraei simpliciter pro multis accipiunt.

† Spiritus malus qui assumit septem spiritus sceleratiores, est cogitatio gastrimargiae siue gulae, quam sequuntur cogitatio fornicationis, auaritiae, inuidiae, irae, tristitiae siue pigritiae, vanae gloriae et superbiae.

Verf. 45.

5) πρῶτον. A. Ab eis ad πᾶσι omiserat Hentenius.

6) δὲ, omittit. B.

Verf. 43. Όταν — εὑρίσκει.

⁵ Ἄνδρους τόπους λέγει, ταῖς ἐρημίαις. δηλαῖ δὲ τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς, μηδεμίαν ὑγρότητα πάθους ἔχούσας, ἐρήμους δὲ καὶ ἀγόνες κακίας ὑπαρχέσας, εἰς αἷς οὐκ ἔχει⁵) πᾶρεσθον.

Verf. 44. Τότε — ἐξῆλθον.

Οἶκον αὐτοῦ φησι, τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν, οὐχ ἐκόν, ἀλλὰ κελεύσει θεῷ.

Verf. 44. Καὶ — κεκοσμημένον.

Τοῦτο λέγει περὶ τῶν ἀπαλλαγέντων μὲν τοῦ δαίμονος, ἐξ ἀπροσεξίας δὲ καὶ ἀμελείας εὐεπιχειρήτων πάλιν καὶ εὐαλώτων τῷ δαίμονι. εὑρίσκει⁶) δέ, φησι, τὸν πρότερον οἶκον αὐτοῦ σχολάζοντα καὶ κενὸν ἁγίου πνεύματος ἢ ἀρετῆς, ἔτι δὲ σεσαρωμένον καὶ κεκαθαρμένον, τετέστιν, ἡυτρεπισμένον εἰς ὑποδοχὴν αὐτοῦ. καὶ μὲν, καὶ κεκοσμημένον, ἡγουν, τερπνὸν αὐτῷ.

Verf. 45. Τότε — ἐκεῖ.

Πονηρότερα, ἀντὶ τοῦ, ἰσχυρότερα πρὸς⁷) τὸ κακοποιεῖν. δέδοικε γὰρ εἰσελθεῖν, μήποτε, ὡς μόνον καὶ ἀδαιεῖς, πάλιν ἀπελαθῇ. ἐπταὶ δὲ ἀπλῶς, τὰ πολλά φασιν οἱ ἑβραῖοι.

[⁸ Η⁸) πονηρὸν πνεῦμα, παρὰ ληπτικὸν τῶν ἐπταὶ πονηροτέρων αὐτοῦ πνευμάτων, ἔστιν ὁ λογισμὸς τῆς γαστριμαργίας, ὃ ἐπεταὶ ὁ τῆς πορνείας καὶ ὁ τῆς φιλαργυρίας καὶ ὁ τῆς ὀργῆς καὶ ὁ τῆς λύπης καὶ ὁ τῆς ἀκηδίας καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας καὶ ὁ τῆς ὑπερηφανίας.]

Ii 4

Verf. 45.

⁷) εἰς, pro πρὸς. A.

⁸) Inclusa, in marg. habet. A.

Verf. 45. *Et — primis.*

Prius enim ab vno daemone torquebantur, postmodum vero a multis.

Verf. 45. *Sic — peruersae.*

Sicut qui a daemone inquit agitabantur, si postquam ab eo liberati fuerint, negligentes sint, facile rursus vexationem sustinent: Ita erit et generationi huic incredulae et imperfeciabili. Et vere ita illi contigit. Prius siquidem Iudaei daemonibus agitabantur, colentes idola, eisque filios suos ac filias immolantes: ab his autem per prophetas liberati sunt. Sed quia salutis donum neglexerunt, sumque saluatorem occiderunt, facile rursus a daemonibus capti sunt; ideoque insaniens, mouerunt aduersas se inuicem seditiones: caedibusque suae gentis hominum, Ierosolyma impleuerunt, prout scripsit Iosephus. Et iam factae sunt nouissimae eorum calamitates grauioribus. Nam quae sub Vespasiano et Tito passi sunt, longe miserabiliora fuerunt his, quae ab Aegyptiis et Babylonis ac Antiocho sustinuerant.

Ideo etiam Christus dicebat: Erit afflictio magna qualis nunquam fuit neque erit. Dicta igitur parabola nos quoque docetur, quod quisquis a malo liberatus est, nec melior efficitur, duram sustinebit ultionem: et ei qui postquam a peccato tyrannice primum imperante liberatus est, rursus illi sese accessu facilem praebet, inferior erit posterior condemnatio priore. Hac enim
causa

2) αὐτοῖς, addit. A.

Vers. 45. Καὶ — πρώτων.

Πρότερον μὲν γὰρ ὁ εἰς δαίμονος ἐβασανίζετο· ὕστερον δὲ, ὑπὸ πολλῶν.

Vers. 45. Ὅτως — πονηρῶ.

Ὡς περ οἱ δαιμονῶντες, φησιν, ὅταν ἀπαλλαγῇσι τὸ δαίμονος, εἰς ἀμελήσωσι, χαλεπωτέραν ὑφίστανται τὴν ἐπίρρεαν· ἔως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ ἀπίστῃ καὶ ἀπειθεῖ. καὶ οὕτως ἔως αὐτῇ συνέβη. πρότερον μὲν γὰρ οἱ ἰερεῖς κατείχοντο δαίμοσιν, εἰδωλολατροῦντες καὶ θύοντες¹⁾ τὰς υἱὰς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας. ἀπηλλάγησαν δὲ τούτων, διὰ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ δὲ ἡμέλησαν τῆς οἰκείας σωτηρίας, καὶ τὸν σωτῆρα ἑαυτῶν ἀνέβλον, εὐεπιχείρητοι γεγόνασιν τοῖς δαίμοσι πάλιν. διὸ καὶ μανέντες ἐξασίασαν κατ' ἀλλήλων, καὶ ἐμφυλίων σφαγῶν τὴν ἱερουσαλήμ ἐνέπλησαν, ὡς ἰάσηκος ἰσόρησε. καὶ λοιπὸν ἐγένοντο αἱ ἐσχαταὶ συμφοραὶ αὐτῶν βαρύτεραι τῶν πρεσβυτέρων· τοὶ γὰρ ὑπὸ εὐσπασιανῆ καὶ τίτῳ ἐπενεχθέντα αὐτοῖς, πολλὰ χαλεπωτέρη τῶν κατ' αἴγυπτον καὶ κατὰ βαβυλῶνα καὶ κατὰ ἀντίοχον.

Διὸ καὶ ὁ χρηστὸς ἔλεγεν, ἔσται ἡ δολίχης¹⁾ γ) Matt. 24, 23. μεγάλη, ὃα εἰς ποτε γέγονεν, εἰ δ' ἔμῃ ἔσται. διὰ τῆς ἐρηθείης οὖν παρ' ἐκείνης καὶ ἡμῖς μανθάνομεν, ὅτι πῶς ὁ ἀπαλλαγὴς κακῶν, καὶ μὴ βελτιωθεὶς, μεγάλην ὑποτίσεται τιμωρίαν, καὶ τῷ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς τυραννίδος ἀμαρτίας εὐεπίζατον πάλιν αὐτῇ ἑαυτὸν ποιήσαντι, χαλεπωτέρη τῆς προτέρας καταδίκης ἢ μετὰ τοῦτο.

II. 5 διὰ

¹⁾ Unde autem varietas textus hoc loco? Forte ex Codicibus N Testamenti? Non. Sed ex Chrysost. T. VII. p. 462. D.

causa dixit Christus paralytico: Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat.

Verf. 46. *Adhuc — v. 47. loqui.*

Foris, id est, extra domum in qua docebat, stabant: eo quod propter turbam ad eum accedere non poterant, sicut dixit Lucas. Miserunt autem ad illum, qui euocarent illum, ut ait Marcus, siue extra vocarent. Fratres autem eius dicit filios Ioseph, eo quod horum pater esset, et matrem illius sibi desponsauerat.

Verf. 48. *At ille — mei?*

Hoc dixit non abnegans matrem suam. Qui enim hoc facere potuit, qui morti suae vicinus magnam illius curam habuit: neque dedignatus est ipsam habere matrem? Quomodo inquam hoc fecisset, qui propter reuerentiam quam erga illam gerebat, aquam in Cana conuertit in vinum: et subditus erat non ipsi solum, verum etiam ei, qui pater suus dicebatur: Et erat inquit subditus illis. Si enim negaturus illam fuisset, aut ob eam pudore afficiendus, nequaquam ab ea natus fuisset. Sed quia tunc multitudinem docebat, nec aequum erat, ut hos relinqueret, et ad matrem ac fratres procurreret, ait: Quae huiusmodi mater mea est, aut qui huiusmodi fratres mei sunt, ut propter illorum obsequium, tantae multitudinis utilitatem parvipendam? Non ergo vilipendens illos hunc loquutus est sermonem. Sed docens quod praeposendam iudicet perditorum salutem parentum

ac

διὰ ταῦτα γὰρ καὶ πρὸς τὸν παράλυτον εἶπεν ὁ
 χριστός· ἴδε, ¹⁾ ὑγίης γέγονας. μηκέτι ἀμάρτανε, ²⁾ Io. 5, 14.
 ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται.

Verf. 46. Ἔτι — v. 47. λαλήσαι.

Ἔξω τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν, ἦσαντο, διότι
 οὐκ ᾔδοντο συτυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ὡς
 ὁ Λουκᾶς ¹⁾ εἶρηκεν. ἀπέστειλαν δὲ πρὸς αὐτὸν, Φω- a) Luc. 8, 17.
 νοῦντες αὐτὸν, ὡς ὁ ²⁾ μάρκος εἶπεν, ἡγουν, κα- b) Marc. 3, 31.
 λῆτες ἐξω. ἀδελφοὶ δὲ αὐτοῦς φησι, τοὺς υἱοὺς
 ἰωσήφ, διὰ τὸ τὸν πατέρα τέτων μνητεύσασθαι
 τὴν τούτῃ μητέρα.

Verf. 48. Ὁ δὲ — μου;

Τοῦτο εἶπεν, οὐκ ἀρνούμενος τὴν ἑαυτοῦ μητέρα
 πῶς γάρ; ὁ καὶ κατὰ τὸν τῷ θανάτῳ αὐτῷ και-
 ρὸν πολλὴν αὐτῆς φροντίδα ποιέμενος· ἐδ' αἰσχυ-
 νόμενες τὸ ἔχειν αὐτὴν μητέρα· πῶς γάρ; ὁ διὰ
 τὴν πρὸς αὐτὴν αἰδῶ μεταβαλὼν εἰς οἶνον τὸ ὕδωρ
 ἐν κανᾷ, καὶ ὑποτασσόμενος ἑταύτῃ μόνον, ἀλ-
 λά καὶ τῷ νομιζέντι πατρὶ αὐτοῦ. ἦν γάρ, φησιν, ¹⁾ c) Luc. 2, 51.
 ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. εἰ γὰρ ἐμελλεν ἀρνεῖσθαι
 αὐτὴν, ἢ αἰσχύνεσθαι δι' αὐτὴν, οὐκ ἂν ὅλως ἐξ
 αὐτῆς ἐγεννήθη. ἀλλ' ἐπεὶ τηλικαῦτα τὸ πλῆθος
 ἐδίδασκε, καὶ οὐκ ἦν εἰκός, ἀπολιπεῖν αὐτοὺς καὶ
 δεραμεῖν πρὸς τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, λέ-
 γει, τίς τηλικαύτη ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες
 τηλικοῦτοί εἰσιν οἱ ἀδελφοί μου, ἵνα διὰ τὴν δερα-
 πείαν αὐτῶν παρίδω τὴν ²⁾ τῷ τοσούτῳ πλήθει
 ὠφέλειαν; ἔφασκον οὖν αὐτοὺς, εἶπε τὸν λό-
 γον τοῦτον, ἀλλὰ διδάσκων, ὅτι προτιμότεραν
 κρίνει τῆς τῶν γονέων καὶ συγγενῶν δεραπείας,
 τὴν

ac consanguineorum obsequio. Nec mirum, quum propter hos parentes ac consanguineos habere sustinuerit.

Verf. 49. *Et — fratres mei.*

Matrem eos nominavit, quasi doctrinae verbum in intelligibili animae vtero fascipientes, et congruo tempore ipsum parientes. Fratres vero tanquam a patre coelesti adoptatos per fidem, quam in Christum habebant, factosque regni illius cohaeredes. Deinde sermonem hunc interpretatur.

Verf. 50. *Quicumque — est.*

Ipse meus frater, soror et mater est: hoc est propinquus ac domesticus meus, utpote eadem faciens quae ego: siquidem et ego facio voluntatem patris mei. Sororis autem mentionem fecit, quia filias etiam habebat Ioseph: aut propter uxores hoc dixit. Dei autem voluntatem facit, qui evangelica praecepta servat et custodit. Itaque neque mater eius aut fratres eius fuissent mater eius, nisi Dei voluntatem fecissent: Non est ergo hic sermo abnegantis consanguinitatem illorum iuxta carnem: neque enim dixit, Non sunt, sed praeponentis eam quae secundum virtutem est, ac docuitis nullam illius esse utilitatem, nisi et haec adsit.

Quodsi nec Dei matri genuisse illum profuisset, nisi virtutem sequuta fuisset, cui alteri proderit, viri sancti esse cognatum, si virtutem non habeat.

³⁾ τῆ, abest. A.

⁴⁾ intell. οὐ γυνεύεις

τὴν τῶν ἀπολλυμένων σωτηρίαν. καὶ ἔδεν θαυμα-
σόν. διὰ ταύτην γὰρ καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς
ἔχεν κατεδέξατο.

Verf. 49. Καὶ — οἱ ἀδελφοί μου.

Μητέρας μὲν αὐτοὺς ἀνόμισεν, ὡς ὑποδεχομένους
τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ νοεῇ γαστρὶ τῆς
ψυχῆς, καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἀπο-
τίκτοντας αὐτὸν ἀδελφούς δέ, ὡς ὑιοθετηθέντας
τῷ ἑρανίῳ πατρὶ, διὰ τῆς εἰς χεῖρὸν πίστεως, καὶ
γεγονότας συγκληρονόμους τῆς βασιλείας αὐτοῦ.
εἴτα ἐφερμηνεύει τὸν λόγον.

Verf. 50. Ὅστις — ἐστίν.

Ἄυτός μου καὶ ἀδελφός, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μή-
τηρ, ἀντὶ τοῦ, αὐτός μου συγγενὴς καὶ αἰεῖος,
ὡς τὰ αὐτὰ ἐμοὶ παιῶν. καὶ γὰρ καὶ γὰρ τὸ θέλημα
παιῶ τῷ πατρί μου. ἀδελφῆς δὲ ἐμνημόνευσε,
δοῦναι καὶ θυγατέρας ἔχεν ὁ Ἰωσήφ· ἢ διὰ τὰς
γυναῖκας, τὰς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσας. θέ-
λημα δὲ τῷ³⁾ θεῷ, τὸ φυλάττειν τὰς εὐαγγελι-
κὰς ἐντολάς, καὶ σάξασθαι. ὥστε ἐδὲ ἡ μήτηρ αὐ-
τοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἦσαν ἀν' μήτηρ αὐτοῦ
καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐποίουν τὸ θέλημα τοῦ
θεοῦ. οὐκ ἐστὶ οὖν αὐτῷ ὁ λόγος οὗτος ἀρνημένους τὴν
κατὰ σὰρκα συγγένειαν ἐκείνων· ἐδὲ γὰρ εἶπεν,
ὅτι οὐκ⁴⁾ εἰσὶν· ἀλλὰ προτιμῶντος τὴν κατ' ἀρε-
τήν,⁵⁾ καὶ διδάσκοντος, ὅτι οὐδὲν κέρδος ἐκείνης,
μὴ παρέρσης καὶ ταύτης.

Εἰ οὖν τὴν θεοτόκον οὐκ ὠφέλει τὸ γενέσθαι
μητέρα θεοῦ, εἰ μὴ ἐνάρετος ᾖ, τίνα ἀν' ἑτέρου
ὠφελήσῃ συγγένεια ἀγία, μὴ ἔχοντα ἀρετὴν;

ἔστι

⁵⁾ intell. συγγένειαν.

beat. Contingit enim et cognatos non haberi pro cognatis, et non cognatos pro cognatis haberi: illud quidem propter vitam dissimilem, hoc autem propter conuersationis similitudinem. Quia et alibi quum mulier quaedam dixisset: Beatus venter qui te portauit, et vbera quae suxisti, non negauit, sed pari modo dixit: Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud. O admirandam virtutem, quae ad se accedentes ad tantum extollit honorem, ut ipsos Christi faciat esse cognatos.

Chrysostomus autem dixit quod mater eius humanum quiddam et ipsa tunc patiebatur, volens turbis demonstrare quem erga se Christus haberet honorem: ideo etiam quum ille doceret, importune accessit, et mittens accersit eum extra domum, tanquam videlicet sua autoritate ad interpellandum eum accederet: Nam sperabat illum continuo relictis omnibus ad se egressurum, quasi ad matrem. At ille hoc cognito contrarium potius fecit: et non solum ad illam non est egressus, sed magis verbis suis intentionem illius, qua gloriosam venabatur, confudit, et tyrannicum vanae gloriae affectum abegit.

Cap. XIII. v. 1. *In die autem illo — v. 2. sederet.*

Domus erat alicuius qui in illum crediderat. Sedebat ergo iuxta mare propter loci amplitudinem magna vero multitudo inibi aggregata, ingressus nauium quae in portum adducta erat, sedens piscabatur eos qui erant in terra.

Cap.

6) Luc. B.

7) Tom. VII. pag. 467. C.

ἔτι γὰρ καὶ τοὺς συγγενεῖς μὴ λογίζεσθαι συγγε-
νεῖς, καὶ τοὺς μὴ συγγενεῖς λογίζεσθαι συγγενεῖς.
ἐκεῖνο⁶⁾ μὲν, δι' ἀνομοιότητα βίᾳ· τὸτο δὲ, δι'
ὁμοιότητα πολιτείας. διὸ καὶ ἀλλαχῇ, γυναικός
τινες εἰπούσης· μακαρία⁴⁾ ἡ κοιλία ἡ βασιάσα-
σά σε, καὶ ματοί, οὓς ἐθήλασας· ἐκ ἡρνήσατο,
ἀλλ' ὁμοίως εἶπε· μακάριοι οἱ αἰκύνοντες τὸν λό-
γον τῷ θεῷ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. βαβαὶ τῆς
ἀρετῆς, εἰς ὅσην τιμὴν ἀνάγει τοὺς μετιόντας αὐ-
τήν, συγγενεῖς αὐτοὺς τοῦ χριστοῦ ποιούσα!

d) Luc. II,
27, 28.

Φησὶ δὲ⁷⁾ ὁ χρυσότομος, ὡς ἡ μήτηρ αὐτοῦ
ἀνθρώπινόν τι καὶ αὐτὴ τότε παθοῦσα, ἠθέλη-
σεν ἐπιδείξασθαι ταῖς ὄχλοις, οἷαν τιμὴν ἔχει
πρὸς αὐτὴν ὁ χριστός. διὸ καὶ διδάσκοντος αὐτοῦ
παραγέγωνε, καὶ ἀπέστειλε μετακαλεσμένη τοῦ-
τον⁸⁾ ἔξω τῆς οἰκίας, ὡς δῆθεν περὶ οἰκιακοῦ
πράγματος ἐντυχεῖν αὐτῷ μέλλεσα, καὶ προσε-
δοκά παραυτίκα τῷτον ἐξελθεῖν πρὸς αὐτήν, ὡς
πρὸς μητέρα, καταλιπόντα πάντας. ὁ δὲ τοῦτο
γινούς, ἀντέπραξε μᾶλλον, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐξ-
ῆλθε πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, δι' ὧν εἶπε,
κατήσχυεν ἡρέμα τὸν φιλόδοξον σισπὸν αὐτῆς,
καὶ τὸ τυραννικὸν πιάδος τῆς κενοδοξίας ἀπή-
λασεν.

Cap. XIII. v. 1. Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ —
v. 2. καθῆσθαι.

Ἡ οἰκία, τινὸς ἦν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν.
ἐκάθισεν ἔν παρὰ τὴν θάλασσαν, διὰ τὴν ἐνρυ-
χωρίαν τῷ τόπῳ. πολλὰ δὲ πλήθους ἐπισυνα-
χθέντος, ἀπελθὼν εἰς πλοῖον ὁρμιζόμενον, ἐκά-
θητο ἀλιεύων τοὺς ἐν τῇ γῇ.

Κεφ.

⁸⁾ αὐτόν. Α.

Cap. XXIV. De parabolis.

Vers. 2. *Omnisque — parabolis.*

Per parabolas omnem hunc textit sermonem: eo quod maximae turbae, immixti essent plures scribae et pharisaei, quibus nolebat doctrinae nulla proponere secreta, propter insanabile illorum vitium.

Vers. 3. *Dicens: — ad seminandum.*

Lucas autem addidit, semen suum. Qui seminabat erat Christus docens: semen vero saum, sermo doctrinae illius. Exiit ergo in civitates et vicos Iudaeae ad ipsum seminandum in terram intellectualem animarum humanarum, siue in mentem illorum.

Vers. 4. *Et dum — illa.*

Interpretatus est Christus ipse hanc parabolam, et eas quae in sequentibus ponantur: dicemus tamen et nos de ipsis iuxta vires. Via dicitur qui segnus est: qui verbum doctrinae auditu quidem percipit, verum illud in corde suo prae segnitie non absecon sit: sed quasi via conculcata, ideoque dura, ipsum fert leuiter impossibilem. Volucres autem coeli daemonia sunt in aëre habitantia (nam et aërem coelum appellauit scriptura) quae super ipsum volantes, quod in corde eius seminatum erat, tollunt, utpote non occulatum: quod enim dicitur, Comederunt, idem est ac si dicatur, abstulerunt et corruerunt.

Vers. 5.

ΚεΦ. ΚΔ. Περί τῶν παραβολῶν.

Vers. 2. Καὶ πᾶς — v. 3. παραβολαῖς.

Διὰ παραβολῶν ὑφαίνει ταύτην πᾶσαν τὴν ὁμιλίαν, διὰ τὸ ἀναμερίχθαι νῦν μάλιστα τοῖς ὄχλοις πολλὰς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, οἷς οὐκ ἐβέλετο γυμνὰ προθεῖναι τὰ τῆς διδασκαλίας μυστήρια, διὰ τὴν ἀνίατον κακίαν αὐτῶν.

Vers. 3. Λέγων — τοῦ σπείρειν.

Ὁ δὲ λουκᾶς^{ε)} προσέθηκεν, ὅτι τὸν σπóρον αὐ-^{ε) Luc. 8, 5} τῷ καὶ σπείρων μὲν ἔστιν, ὁ χριστὸς διδάσκων· σπóρος δὲ αὐτοῦ, ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. καὶ ἐξῆλθε μὲν εἰς τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἰουδαίας, διὰ τὸ σπείρειν τῷτον ἐν τῇ νοητῇ γῇ τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν, ἡγοῦν, ἐν τῷ νοὶ τῶτων.

Vers. 4. Καὶ ἐν — αὐτά.

Ἡρμηνεύσε μὲν ταύτην τε τὴν παραβολὴν καὶ τὰς ἐφεξῆς ὁ χριστὸς προὖν ἐροῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς δυνατὸν. ὅδ' ὠνέμαται νῦν, ὁ θράθυμος, ὁ ἐνωτιθεὶς μὲν τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας, διὰ θράθυμίαν δὲ, μὴ κατακρύψας αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καθάπερ ὁδ' καταπεπατημένη, καὶ διὰ τοῦτο σκληρά, φέρων αὐτὸν ἀκροθιγῶς ἐπικείμενον. πετεινὰ δὲ τοῦ θρανῶ, τὰ ἐν τῷ αἵρει διατῶμενα δαιμόνια· θρανὸν γάρ, καὶ τὸν αἶρα κέκληκεν ἡ γραφή· ἅτινα ἐπικαταπτάνται αὐτῷ, αἶρασι τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ὡς μὴ κατακρυβέν. κατέφαγε γάρ, ἀντὶ τοῦ, ἀφείλετο καὶ διέφθειρεν.

Verf. 5. *Alia vero* — v. 6. *exaruerunt.*

Petrosa loca pusillanimis est aut parui homo animi, qui semen quidem in corde suo abscondit, verum non habet terram multam siue profunditatem: in quo protinus exorta est fides, non tamen firmiter solidata, eo quod stabilitatem, ut dictum est, non habeat. Nam quae modica terra occultantur, velociter exoriuntur, sole autem exorto, dico sane proposita tentationis probatione, exuruntur ac inflammantur: et quia radicem non habent, qua refrigerentur siue stabiliantur, exarescunt, fidemque produnt.

Verf. 7. *Alia autem* — *illa.*

Spinae sunt vitae sollicitudo, pungens animam ac deiciens: praeterea et deceptio diuitiarum, sicut et delitiae ac vana gloria, vinolentia aliaque huiusmodi, quae omnia sunt mera deceptio: bona siquidem videntur, verum pungunt et haec in modum spinarum, ac molesta sunt. Ascenderunt autem, hoc est creuerunt, potentiores effectae sunt.

Verf. 8. *Alia* — *bonam.*

Terra bona est anima bona, et praedictis affectibus libera, ac conueniens ad fructum virtutis ferendum. Vide autem quam rara sint bona, quamque pauci sint qui saluentur. Ecce enim sola quarta seminis pars fructificat, tres autem pereunt. Et quidem is qui seminabat, super omnes seminabat,

9) Ἐσπαύσας eleganter dicitur de ῥίζῃ. item ἀνὰ ψυχῆς. Ἀναψύχην autem dicitur ῥίζα, cum e terra collectos humores per canales solum mittit, atque

Verf. 5. Ἄλλα δὲ — v. 6. ἐξηράνθη.

Πετρώδη μέρη ἐστὶν, ὁ μικρόψυχος, ὁ κατακρύψας μὲν τὸ σπαρὲν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, μὴ ἔχων δὲ γῆν πολλήν, ἥτοι, σαθρότητα, παρ' ὧτιν ἐξανέτελε μὲν αὐτίκα ἡ πίσις, μήπω ῥιζωθεῖσα βεβαίως, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν, ὡς εἴρηται, σαθρότητα. τοιαῦτα γάρ τὰ ἐν ὀλίγῃ κατακρυπτόμενα γῇ, ταχέως ἐξανατέλλουσιν· ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, λέγω δὴ, πυρώσεως πειρασμοῦ προσβαλόντος, ἐκαυματίωθι καὶ ἐφλογίσθι, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν⁹⁾ ἀναψύχουσιν, εἶτουν, ἐδραΐωσιν, ἐξηράνθῃ καὶ προδέδωκε τὴν πίσιν.

Verf. 7. Ἄλλα δὲ — αὐτά.

Ἄκανθαί εἰσιν, ἡ μέριμνα τοῦ βίου, κεντούσα καὶ νύττεισα καὶ κατατείνουσα τὴν ψυχὴν. ἐτι δὲ καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλέθους, οἷον ἡ τρυφή, ἡ κενδοξία, ἡ οἰήσις καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπερ ἅπαντα ἀπάτη μόνον εἰσιν. δοκῶσι μὲν γὰρ ἀγαθὰ, οὐκ εἰσὶ δὲ. κεντοῦσι δὲ καὶ ταῦτα, δίκην ἀκαάνθης, καὶ ἐνοχλοῦσιν. ἀνέβησαν δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἠυξήθησαν, ὑπερίσχυσαν.

Verf. 8. Ἄλλα — καλήν.

Ἡ καλή ἐστι, ψυχὴ ἀγαθὴ καὶ ἐλευθέρη τῶν προαπειρηθμημένων παθῶν, καὶ ἐπιτηδεύει πρὸς καρποφορίαν ἀρετῆς. ὅρα δὲ, πῶς σπάνια τὰ καλὰ, καὶ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι. ἰδοὺ γὰρ μόνον τὸ τέταρτον μέρος τῶ σπόρου καρποφορεῖ, τὰ τρία δὲ φθείρονται. καὶ ὁ μὲν σπείρων ἐπὶ πάντας

Kk 2

σπεί-

atque ita inclementiam caloris mitigat et refrigerat. Alibi de re simili ἀρδύειν quoque vñr-patur.

bat, hunc ab illo non discernens: attamen semen in quibusdam periit, apud alios vero plurimum multiplicatum est: et hoc factum est non ob feminis naturam: nam ipsum aequaliter ac super omnes iactatum est: sed ob dissimiles hominum mentes, super quos semen projectum est.

Et quare indifferenter feminabat super viam, super petrosa et super spinas? Ominino propter bonitatis ac iustitiae suae magnitudinem, ne dicere possent in die iudicii, quod si etiam super eos feminasset, fructum utique attulissent. Sciebat nempe illos infrugiferos fore: attamen quod suum erat effecit, tanquam hominum amator, ut dicere posset: Quid me facere oportuit et non feci?

Hanc autem parabolam loquutus est, discipulos exhortans ne defatigentur si plures inueniant qui pereant, quam qui saluentur, neque ob id feminare desinant: praeceptorem suum in exemplum habentes, qui etsi infructuosos praecognosceret, feminabat tamen etiam super ipsos.

Verf. 8. *Et — trigecuplum.*

Quemadmodum inter se differunt hi qui pereunt, ita rursus differunt illi qui saluantur. Tres siquidem eorum qui pereunt enumeravit ordines: puta segnes, pusillanimes et seculi curis occupatos, simul et diuitiarum fallaciae seruientes. Et rursus tres constituit ordines eorum qui saluantur: dico sane ferentium fructum centuplum, sexagecuplum et trigecuplum. Per centuplum enim significauit per-

¹⁾ Hentenius ita transposuerat in versione: *aliud quidem trigecuplum, aliud autem sexagecuplum, aliud vero centuplum.* Repugnant mei Codices et Euthymius in subiecto scholio.

σπείρει, μὴ διακρίνων τοῦτον ἀπ' ἐκείνου, ὁ δὲ σπόρος ἐν ἄλλοις μὲν ἀπώλετο, παρ' ἄλλοις δὲ ἐπολυπλασίασε. τῷτο δὲ γέγονεν, ὃ διὰ τὴν τῷ σπόρῳ φύσιν· ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ ἐπίσης καὶ ἐπὶ πάντας· ἀλλὰ διὰ τὰς ἀνομοίας γνώμης τῶν ἀνθρώπων, εἰς οὓς ὁ σπόρος κατεβλήθη.

Καὶ διατί ἔσπειρεν ἀδικηρίτως ἐπὶ τὴν ἐδὼν καὶ ἐπὶ τὰ πετρώδη καὶ ἐπὶ ταῖς ἀκάνθαις; διὰ τὴν ὑπερβολὴν πάντως τῆς αἰετίας ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι εἰ ἔσπειρε καὶ ἐπ' αὐτοὺς, ἐκαρποφόρησαν αὐ. ἐγίνωσκε μὲν γὰρ αὐτοὺς ἀκάρπους, ὅμως δὲ τὸ ἑαυτοῦ πεποίηκεν, ὡς φιλάνθρωπος, ἵνα ἔχει λέγειν, τί με εἰδὲ ποιῆσαι, καὶ οὐ πεποίηκα;

Ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν ἔπε, παραινῶν διὰ ταύτης τοῖς μαθηταῖς, μὴ ἀποκάμνειν, εἰ πλείους εὐρίσκουσιν τῶν σωζομένων τοὺς ἀπολλυμένους, μηδ' ἀφίστασθαι τῷ σπείρειν, ἔχοντας ὑπόδειγμα τὸν διδάσκαλον ἑαυτῶν, ὅς, καίτοι προειδὼς τοὺς ἀκάρπους, ὅμως ἔσπειρε καὶ ἐπ' αὐτοὺς.

Verf. 8. Καὶ — ¹⁾ τριάκοντα.

¹⁾ Ὡσπερ διαφέρουσιν ἀλλήλων οἱ ἀπολλύμενοι, ἔτω πάλιν διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ οἱ σωζόμενοι. τρεῖς μὲν γὰρ ἀπηριθμήσατο τάξεις τῶν ἀπολλυμένων, λέγω δὴ, τοὺς θαθύμους, τοὺς μικροψύχους καὶ τοὺς ταῖς μαρίναις τῷ βίῳ καὶ τῇ ἀπάτῃ τῷ πλέτῃ δελεούμενους· τρεῖς δὲ πάλιν τάξεις καὶ τῶν σωζομένων, φημί δὴ, τοὺς καρποφοροῦντας ²⁾ ἐν ἑκατὸν, καὶ τοὺς ἐν ἑξήκοντα,

Kk 3 καὶ

²⁾ Ter deinceps posuit ἐν, quomodo Codices habent etiam Marc. 4, 8.

perfectam virtutis fructificationem, per sexagecuplum mediam, et per trigecuplum minorem. Nam ad triginta duplum sunt sexaginta: centum vero triplum, imo et supra triplum propter perfectionis excellentiam: ut illud quidem ferat centum, hoc est quandoque in hoc homine centum: interdum vero quae sequuntur, in aliis et aliis. Suscipit tamen et primos et secundos et tertios.

Ne ergo ob segnitiam semen perdamus: aut ob pusillanimitatem ipsum prodamus: vel propter seculi curas, seu diuitiarum fallacias, illud suffocemus. Oportet enim primum vigilem esse ad eius susceptionem: deinde tentationes longanimitate ferre: atque deinceps ab omni sollicitudine seculari, ac diuitiarum vanitate separari: et ita terram bonam fieri, fructumque iuxta virtutem ferre siue perfectum, siue medium, siue minorem, et nequaquam perire. Nam si haec quidem negligimus, illorum autem curam habemus, omnino perimus: unde enim oriretur dissimilitudo? Certe si non per segnitiam, attamen per pusillanimitatem, et si non per pusillanimitatem, tamen per anxiam curam et vanitatem perire poterimus.

Verf. 9. *Qui — audiat.*

Hoc quoque vicesimo dixit capite, ibi ergo quae-
re et huius expositionem.

Verf. 10. *Et — illis?*

Intuiti turbas aegre ferentes, accesserunt tanquam magis familiares, et de illis hoc dixerunt.

Verf. 11.

3) καὶ ἐν τέτῳ. A.

καὶ τοὺς ἐν τριάκοντα. διὰ τῶν ἑκατὸν μὲν γάρ, ἐδήλωσε τὴν τελείαν καρποφορίαν τῆς ἀρετῆς· διὰ τῶν ἐξήκοντα δὲ, τὴν μέσσην· διὰ τῶν τριάκοντα δὲ, τὴν ὑφειμένην. τῶν γὰρ τριάκοντα, διπλάσια μὲν τὰ ἐξήκοντα, τριπλάσια δὲ τὰ ἑκατὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὰ τριπλάσια, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τελειότητος. τὸ δὲ, ὃ μὲν ἑκατὸν, ἀντὶ τοῦ, ποτὲ μὲν ἑκατὸν, ἐν τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ποτὲ δὲ, τὰ ἐξῆς, ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. ἀποδέχεται δὲ καὶ τοὺς πρώτους, καὶ τοὺς δευτέρους, καὶ τοὺς τρίτους.

Μὴ τοίνυν ἐκ ῥαθυμίας ἀπολέσωμεν τὸν σπῆρσιν, μηδὲ ἐκ μικροψυχίας αὐτὸν προδώσωμεν, μηδὲ ἐκ φροντίδων βιωτικῶν καὶ ἀπάτης τοῦ πλούτου τοῦτον ἐναποπνίξωμεν. δεῖ γὰρ πρῶτον μὲν ἐγρηγορέναι περὶ τὴν ὑπόδοχὴν αὐτοῦ· εἶτα μεγαλαψύχως φέρειν τοὺς πειρασμούς· ἔπειτα πάσης ἀπηλλάχθαι μερίμνης βιωτικῆς καὶ ματαιότητος πλέτς, καὶ³) εἶτω γίνεσθαι γῆν καλὴν, καὶ δίδοναι καρπὸν κατὰ δύναμιν, εἴτε τέλειον, εἴτε μέσον, εἴτε ἐλάττωνα, καὶ μηδενὶ τρόπῳ ἀπόλλυσθαι. εἰ γὰρ τῶν μὲν ἀμελῶμεν, τῶν δὲ ἐπιμελώμεθα, πάντως ἀπολλύμεθα. ποία γὰρ διαφορά, εἰ μὴ διὰ ῥαθυμίας, ἀλλὰ διὰ μικροψυχίας, καὶ εἰ μὴ διὰ μικροψυχίας, ἀλλὰ διὰ μερίμνης καὶ ματαιότητος ἀπολέμεθα;

Verf. 9. Ὁ — ἀκρίβως.

Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν τέτς ἐξηγήσιν.

Verf. 10. Καὶ — αὐτοῖς;

Ἰδόντες τοὺς ὄχλους ἀχθομένους, διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν εἰρημένων λόγων, προσῆλθον, ὡς οἰκεῖσι, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων τέτς λέγουσιν.

Kk 4.

Verf. 11.

Vers. 11. *At ille — coelorum.*

Vobis recte videntibus et audientibus, ideoque credentibus. Myſteria vero, hoc eſt arcana et ineffabilia quae ſunt regni coelorum, ſive regis coelorum. Datum eſt autem a Deo.

Vers. 11. *Illis — datum.*

Doloſe videntibus et audientibus, et ita non credentibus: eos autem dicit, qui erant immutabiles. Quid enim prodeſſet noſſe et non credere? Haec itaque conformia ſunt his, quae prius dixit: Conſiteor tibi, pater, Domine coeli et terrae, quod abſconderis haec ſapientibus et prudentibus, et reuelaris ea paruulis.

Vers. 12. *Qui — ab eo.*

Qui fidem habet, dabitur ei ſecreſorum cognitio idque abunde: qui vero fidem non habet, aufertur ab eo etiam id quod habet a Deo donum. Vniuerſi enim donum a Deo habent: hic quidem hoc iſte vero illud: qui autem ſeſe digne praeparant, non ſolum accipiunt huiusmodi notiſiam, verum etiam abunde accipiunt: caeteri vero qui ita ſe non habent, non ſolum hanc non accipiunt, ſed ab illis quoque auferuntur gratiae quas prius acceperant.

Vers. 13. *Propterea — intelligunt.*

Quia videntes corporeis oculis quae a me ſiunt miracula, claudunt animae oculos: et corporaliſus auribus meos audientes ſermones, claudunt eas quae ſunt animae, ideoque omnino increduli
rema.

Verf. II. Ὁ δὲ — ἔρανῶν.

Ἦν, τοῖς ὁρᾷ καὶ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύουσι· μυστήρια δὲ, τὰ ἀπὸ ῥήγεται τῆς βασιλείας δὲ τῶν ἔρανῶν, ἦτοι, τοῦ βασιλέως τῶν ἔρανῶν. δίδεται δὲ, παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Verf. II. Ἐκείνοις — δίδεται.

Τοῖς σκολιά καὶ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι, καὶ μὴ πιστεύουσι. λέγει δὲ, τὸς ἀμεταβλήτους. τίς γὰρ ὠφέλεια, γινῶμαι μὲν, μὴ πιστεύειν δὲ; ταῦτα δὲ συνάδουσι καὶ οἱ πρότερον ἔλεγεν, ^{f)} ἔξο- ^{f)} Matth. II, 25. μολογῶμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ ἔρανῶ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις.

Verf. 12. Ὅσις — ἀπ' αὐτοῦ.

Ὅσις μὲν ἔχει πίσιν, δοθήσεται αὐτῷ γινῶσις τῶν μυστηρίων, καὶ δαφιλαῶς· ὅσις δὲ οὐκ ἔχει πίσιν, ἀρδήσεται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὁ ἔχει παρὰ Θεοῦ δώρημα. πᾶς γὰρ δώρημα ἔχει Θεοῦ, ὁ μὲν τοιόνδε, ὁ δὲ τοιόνδε. καὶ οἱ μὲν παρασκευάσαντες ἑαυτοὺς ἀξίους, ἔμνον λαμβάνουσι τὴν τοιαύτην γινῶσιν, ἀλλὰ καὶ δαφιλαῶς· οἱ δὲ μὴ ἔτιως ἔχοντες, ἔμνον οὐ λαμβάνουσι ταύτην, ἀλλὰ προσαιροῦνται, καὶ ὁ προέλαβεν χαρίσματα.

Verf. 13. Διὰ τοῦτο — συνιούσιν.

Διότι, βλέποντες τοῖς σαματικαῖς ὀφθαλμοῖς τὰ παρ' ἐμὲ γινόμενα θαύματα, μύουσι τὸς τῆς ψυχῆς καὶ ἀκούοντες τοῖς σαματικαῖς ὡς τὸς παρ' ἐμοῦ λόγους, μύουσι τὸς τῆς ψυχῆς, καὶ

remanent. Vt autem scias quod animae caecitatem ac furditatem dicat, addidit: Neque intelligunt. Intelligere siquidem est secundum animam videre et audire. Talibus ergo merito, ac dispensatione quadam in parabolis loquebatur, ita ut ipsi quidem audirent, verum non intelligerent: merito quidem, quia propter voluntariam prauitatem suam indigni erant, qui nuda audirent mysteria: quadam vero dispensatione, ne secretorum cognitionem, redderent contradictionis materiam: et ita grauiorem sibi inducerent condemnationem.

Verf. 14. *Et — Iesaiæ.*

Huiusmodi prophetia iam ex parte completa erat in prioribus Iudæis, qui duri cordis fuerant: nunc autem perfecte complebatur in istis.

Verf. 14. *Quae — cernetis.*

Auditu corporali audietes sermones, et non intelligetis veritatem, quasi sponte obsurdescentes, quod ad animam spectat: et corporaliter videntes videbitis miracula, nec tamen veritatem cernetis, pari modo tanquam voluntarie quoad animam caecutientes. Deinde addit quoque propheta causam, ab quam haec passi sint.

Verf. 15. *Incrassatum est — huius.*

Incrassatum est, hoc est induratum est, excaecatum est inuidia, aliisque iniquitatibus: et ideo intellectu carent.

Verf. 15.

*) τὰ πρᾶγματα. A.

διὰ τοῦτο πάντως ἀπισθῶσιν. ἵνα δὲ γνῶς, ὅτι τύφλωσιν καὶ κώφευσιν, τὴν τῆς ψυχῆς λέγει, ἐπήγαγεν, ἐδὲ συνιοῦσι. σύνεσις γάρ, τὸ βλέπειν καὶ ἀκθεῖν κατὰ ψυχὴν. τοῖς τριῖναις οὖν δικαίως καὶ οἰκονομικῶς ἐν παραβουλαῖς ἐλάλει, ὥστε αὐτοὺς ἀκούειν μὲν, μὴ συνιέναι δέ. καὶ δικαίως μὲν, ὡς διὰ τὴν ἐθελοκακίαν αὐτῶν ἀναξίαις ἀκοῆς γυμνῶν μυσηρίων· οἰκονομικῶς δέ, ἵνα μὴ τὴν γνῶσιν τῶν μυσηρίων ἀντιλογίας ὕλην ποιήσαντες, βαρυτέραν ἐπισπάσωνται καταδίκην.

Verf. 14. Καὶ — ἡσαί8.

⁵Ἡ τοιαύτη προφητεία ἐπληρώθη μὲν ἐκ μέρους, ἐπὶ τῶν πάλας σκληροκαρδίων ἰσδαίων· πληρῆται δὲ παντελῶς νῦν, ἐπὶ τούτων. διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἀναπληροῦται ἔπεν, ἀντὶ τοῦ, παντελῶς πληροῦται, ἢ ἀναπληροῦται ἀπλῶς, ἀντὶ τοῦ πληρῆται.

Verf. 14. Ἡ — ἴδητε.

⁶Ἀκοῇ σωματικῇ ἀκούσετε τοὺς λόγους, καὶ ἔμὴ συνῆτε τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐθελοκωφοῦντες κατὰ ψυχὴν· καὶ βλέποντες σωματικῶς, βλέψετε⁴) τὰ θαύματα, καὶ οὐ μὴ ἴδητε τὴν ἀλήθειαν, ὁμοίως ὡς ἐθελοτυφλώττοντες κατὰ ψυχὴν. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν ὁ προφήτης, διὴν τοῦτο πεπόνθασιν.

Verf. 15. Ἐπαχύνθη — τέτ8.

⁷Ἐπαχύνθη, ἀντὶ τοῦ, ἐσκληρύνθη, ἐπωρώθη τῷ φθόνῳ καὶ ταῖς ἄλλαις κακίαις. καὶ διὰ τοῦτο ἀσυνετοῦσιν.

Verf. 15.

Verf. 15. *Et — concluderunt.*

Aures ac oculos dicit animae. Grauitèr autem audierunt, hoc est obfurduerunt.

Verf. 15. *Nequando — eos.*

† Dicitio *μήποτε* nequando, intelligi poteft, vt tantundem valeat quantum: Ne quo modo: quale eft et illud Apoftoli: In manfuetudine inftuite eos qui obfifunt, nequando det illis Deus intellectum ad falutem. Adduxit autem Deus hoc prophetæ dictum tanquam exiflimantis fruftra ad huiusmodi populum praedicari.

Inuidiae magnitudine, aliisque, vt dictum eft, prauitatibus, excaecati funt ad intellectum, et obfurduerunt ad fupernaturales fermones: oculos vero clauferunt ad fupenda opera, quafi prae ignauia timentes, ne quo modo audiant, videant, et intelligant a me quod opus eft, vnde conuertantur et fanem eos. Nam ex Chrifti perfona dicuntur verba haec. Addidit autem ifta ad carpendum eos, quod ad extremam deuenierint dementiam.

Verf. 16. *Vestri — audiunt.*

Felices, quia recte vident et audiunt.

Verf. 17. *Amen — audierunt.*

Multi, et non omnes: quidam enim haec et viderunt et audierunt, quanquam id fupernaturaliter, vt Abraham et qui infigniores fuerunt. Aut multi, hoc eft omnes: veluti quum dicitur: Et curauit multos, omnes namque tunc curauit, vt
habet

5) Includa, in marg. habet. A.

Verf. 15. Καὶ — ἐκάρμυσαν.

⁵ Ὡτα καὶ ὀφθαλμούς, τοὺς τῆς ψυχῆς λέγει·
βαρέως δὲ ἤκουσαν, ἀντὶ τοῦ, ἐκώφευσαν.

Verf. 15. Μήποτε — αὐτοὺς.

[Τὸ⁵) μήποτε, νοηθεῖν αὖν, καὶ ἀντὶ τοῦ, ἴσως,
ὁποῖόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἐν 8) προαότη- g) 2 Tim. 2, 25.
τί, φησι, παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους,
μήποτε δόξη αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπίγνωσιν εἰς σωτηρίαν.
τοῦ γὰρ προφήτε, ὥσπερ λογιζομένου, μάτην
εἰς τοιοῦτον λαὸν κηρύττει, ἐπήγαγεν ὁ θεὸς του-
τὶ τὸ ξητόν.]

Δι' ὑπερβολὴν δὲ φθόνου, καὶ τῶν ἄλλων,
ὡς εἴρηται, κακιῶν, ἐπαρώδησαν εἰς σύνεσιν, καὶ
ἐκώφευσαν μὲν, πρὸς τοὺς ὑπερφυεῖς λόγους,
ἐκάρμυσαν δὲ, πρὸς τὰ παραδόξα ἔργα, ὥσπερ
δειλιῶντες, μήποτε ἀκούσαντες, καὶ ἰδόντες τοῦ
πατρὸς ἐμοῦ, καὶ γινόντες τὸ δέον, ἐπιστρέψωσι
πρὸς με, καὶ ἰάσομαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πλημμε-
λημάτων αὐτῶν. ἐκ προσώπου γὰρ τοῦ χριστοῦ
ὁ λόγος. τοῦτο δὲ προσέθηκε, διασύρων αὐτοὺς
εἰς ἐσχάτην ἀνοίαν.

Verf. 16. Τῶν — ἀκούει.

Μακάριοι, ὅτι βλέπετε καὶ ἀκούετε ὁρθῶς.

Verf. 17. Ἀμὴν — ἤκουσαν.

Πολλοί, καὶ οὐ πάντες· τινὲς γὰρ ταῦτα καὶ
εἶδον, καὶ ἤκουσαν· ὑπερφυεῖς δὲ, ὡς ὁ ἀβραάμ
καὶ οἱ ἐπισημότεροι. ἢ πολλοί, ἀντὶ τοῦ, πάντες.
ὡς τὸ, καὶ ἐθεράπευσε^{b)} πολλούς· πάντας γὰρ h) Marc. 1, 34
τότε ἐθεράπευσε. καὶ πάλιν, καὶ δαιμόνια
πελ-

habet alius Euangelista. Et rursus ibidem: Et daemonia multa eiecit. Tunc enim omnia eiecit. Desiderauerunt autem Deum videre incarnatum, Christi que miracula, et eius audire doctrinam. Prophetas vero appellauit etiam iustos. Aut iustos intelligit et alios sanctos, qui ea quae de Christo erant a prophetis audientes, desiderauerunt videre et audire quae dicta sunt.

Verf. 18. *Vos — qui seminabat.*

Vos, qui creditis.

Verf. 19. *Quum quiuis audit — ipsius.*

Verbum regni dicit verbum Dei, vel verbum fidei. Regnum enim est et fides. Nam qui credit, affectibus imperat, Christo que conregnat. Non intelligit, hoc est in cordis profundum non recipit verbum: sed illud duntaxat auribus percipit. Malum vero, dixit diabolus, quemadmodum quinto capite precationem interpretantes tradidimus. Rapit autem quod seminatum est, tanquam in superficie positum nec occultatum.

Verf. 19. *Hic — seminatus fuit.*

Seminatur semen, hoc est in terram proicitur: seminatur et terra, id est semen suscipit. Ideo quod hic dicitur: Qui seminatus fuit, non de semine intelligimus, sed de terra: ac si dicat: Hic est iuxta viam seminata terra, et idem in reliquis dicendum.

Verf. 20.

*) ἀνέορσε. B.

πολλά^ι) ἐξέβαλε. πάντα γάρ τηνικαῦτα ἐξέ- i) Marc. 1, 34.
βαλεν. ἐπεθύμησαν δὲ ἰδεῖν, τὸν θεὸν ἐνανθρο-
πήσαντα, καὶ τὰ τοῦ χριστοῦ θαύματα, καὶ
ἀκοῦσαι αὐτοῦ διδάσκοντος. τοὺς προφῆτας δὲ
προσηγόρευσε, καὶ δικαίους. ἢ δικαίους νόει, τοὺς
ἄλλως ἁγίους, οἵτινες ἀκούσαντες^ο) τὰ περὶ τοῦ
χριστοῦ παρὰ τῶν προφητῶν, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν,
καὶ ἀκοῦσαι τὰ δηλωθέντα.

Verf. 18. Ὑμεῖς — σπείροντος.

Ὑμεῖς, οἱ πιστεύοντες.

Verf. 19. Παντὲς ἀκούοντος — αὐτοῦ.

Λόγον τῆς βασιλείας φησὶ, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ,
ἢ τὸν λόγον τῆς πίστεως. βασιλεία γάρ, καὶ ἡ
πίσις. ὁ γὰρ πιστῶν, βασιλεύει μὲν κατὰ τῶν
παιδῶν, συμβασιλεύει δὲ τῷ χριστῷ. μὴ συνιέν-
τος δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἐμβάλλοντος τὸν λόγον εἰς
τὸ βάθος τῆς καρδίας, ἀλλ' ἀπλῶς αὐτὸν ἐνω-
τιζομένου. πονηρὸν δὲ λέγει, τὸν διάβολον, καθ-
ὼς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τὴν εὐχὴν ἐρμη-
νεύοντες παραδεδώκαμεν. ἀρπάζει δὲ τὸ ἐσπαρ-
μένον, ὡς ἐπιπολαίως ἀκατάκρυπτον κεί-
μενον.

Verf. 19. Οὗτος — σπαρείς.

Σπείρεται καὶ ὁ σπόρος, ἡγουν, εἰς γῆν κατα-
βάλλεται· σπείρεται καὶ ἡ γῆ, τετέστιν, ὑποδέ-
χεται τὸν σπῆρον. διὸ νῦν τὸ σπαρείς, οὐκ ἐπὶ
τοῦ σπόρου νοοῦμεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς. αἶον, οὗ-
τος ἐστίν, ἡ κατὰ τὴν ὁδὸν σπαρεῖσα γῆ. τοῦτο δὲ
καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

Verf. 20.

Verf. 20. *Qui vero — est.*

Quae vero iuxta petrosa feminatur terra, hic est de quo dicturus est.

Verf. 20. *Qui verbum — est.*

Antea radicem diximus esse firmitatem. Temporarium vero dixit, facile mutabilem. Qui enim dum docetur facile verbum suscipit, etiam quum tentatur facile reficit.

Verf. 21. *Facta — offenditur.*

Verbum nunc dicit illud, quod est de fide. Lucas autem, afflictionem ac persecutionem, vno verbo tentationem appellavit: et loco verbi Offenduntur dixit, Recedunt.

Verf. 22. *Qui autem — est.*

Terra quae circa spinas feminata est, hic est quem dicturus est.

Verf. 22. *Qui verbum — efficitur.*

Marcus vero deceptioni addidit: Et caeterarum rerum cupiditates, complectens omne nocivum desiderium. Lucas quoque similiter solitudini voluptatem coniunxit. Seculi autem huius, hoc est vitae huius. Est enim et alia vita, futura vita, quae proprie vita dicitur, utpote quae semper durat, nec finem habet.

Verf. 23.

Verf. 20. Ὁ δὲ — ἐστίν.

Ἡ δὲ κατὰ τὰ πετρώδη σπαρεῖσα γῆ πάλιν, οὗτος ἐστίν, περὶ οὗ μέλλει ἐρεῖν.

Verf. 20. Ὁ τὸν λόγον — v. 21. ἐστίν.

Προλαβόντες εἰρήκαμεν ῥίζαν, τὴν⁷⁾ ἐδραίωσιν. πρόσκαρον δὲ λέγει, τὸν εὐμετάτρεπτον, ὅστις καὶ ἐν τῷ διδάσκειν, εὐθὺς λαμβάνει, καὶ ἐν τῷ πειράζεσθαι, εὐθὺς ἀπιβάλλει.

Verf. 21. Γενόμενης — σκανδαλίζεται.

Λόγον νῦν, τὸν τῆς πίστεως λέγει. ὁ δὲ λευκᾶς τὴν θλίψιν καὶ τὸν διωγμὸν, περιληπτικῶς πειρασμὸν⁸⁾ προσηγόρευσεν. ἀντὶ δὲ τοῦ σκανδαλί-^{k)} Luc. 8, 13. ζονται, ἀφίστανται εἶπε.

Verf. 22. Ὁ δὲ — ἐστίν.

Ἡ δὲ κατὰ τὰς ἀκάνθας σπαρεῖσα γῆ, οὗτος ἐστίν, ὃν ἐρεῖ.

Verf. 22. Ὁ τὸν λόγον — γίνεται.

Ὁ δὲ μάρκος τῇ ἀπάτῃ¹⁾ προσέθηκεν, ὅτι καὶ¹⁾ Marc. 4, 19. αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι, συμπεριλαβὼν πᾶσαν βλαβεράν ἐπιθυμίαν. καὶ ὁ λευκᾶς δὲ ὁμοίως τῇ μερίμῃ, καὶ τὴν^{m)} ἡδονὴν συνέζευξε.⁸⁾ m) Luc. 8, 14. τοῦ αἰῶνος δὲ τοῦτου, ἀντὶ τοῦ, τῆς ζωῆς ταύτης. ἔστι γὰρ καὶ ἄλλος αἰὼν, ἢ μέλλεσθαι ζωὴ, ὁ κυρίως αἰὼν, ὡς αἰεὶ ὢν καὶ μηδέποτε περατέμενος.

Verf. 23.

7) Vide interpretationem Cap. XIII. verf. 6.

8) συνέσμιξε. Sic. Forte scribere voluit, συνέμιξε. A.

Verf. 23. *Qui — hic est.*

Terra vero quae iuxta terram bonam seminata est, hic est qui significabitur.

Verf. 23. *Qui verbum — intelligit.*

Qui intelligit, siue in profundo cordis abscondit, ubi nullas pati possit insidias. Ideo quoque Marcus dixit: Qui verbum audiunt et recipiunt. Rursum Lucas: Qui in corde honesto ac bono auditum sermonem retinent. Cor vero animam ut plurimum sacra appellat scriptura.

Verf. 23. *Qui — trigecuplum.*

Haec in praecedentibus perfecte sumus interpretati.

Verf. 24. *Aliam — agro suo.*

Regnum coelorum nunc seipsum nominat, qui assumpta carne homini assimilatus est. In similitudine, inquit hominum factus. Semen autem bonum alio modo filios regni vocauit, prout ipse interrogatus a discipulis interpretatus est, quemadmodum dicemus, quum eo peruenerimus. Agri vero eius, mundus est, tanquam creatura ac possessio eius.

Verf. 25. *Dormientibus autem — abiit.*

Hac parabola alteras Diaboli insidias denuntiat. Quum enim terram bonam viderit fructum producere aut centuplum aut sexagecuplum, aut trigecuplum;

Verf. 23. Ὁ — οὗτός ἐστιν.

Ἡ δὲ κατὰ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρθεῖσα γῆ, οὗτός ἐστιν, ὁ δηλωθεὶς ὁμοίως.

Verf. 23. Ὁ τὸν λόγον — συνιάν.

ο) Συνιάν, ἡγουν, ἐγκρύπτων τῷ βάθει τῆς καρδίας αὐτοῦ βέλετον. διὸ καὶ ὁ μάρκος εἶπεν, οἵτινες ^{η)} ἀκούοι τὸν λόγον καὶ παραδέχονται. ^{η)} Marc. 4, 20. καὶ ὁ λευκάς δὲ πάλιν, οἵτινες ^{ο)} ἐν καρδίᾳ καλῇ ^{ο)} Luc. 8, 15. καὶ ἀγαθῇ, ἀκουσάντες τὸν λόγον, κατέχουσι. καρδίαν δὲ, τὴν ψυχὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ θεία γραφὴ προσαγορεύει.

Verf. 23. Ὁς — τριάκοντα.

Ταῦτα προλαβόντες ἐντελῶς διηρημηνεύσαμεν ἀνωτέρω.

Verf. 24. Ἄλλην — ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτῇ.

Βασιλείαν τῶν ἐραυνῶν. ἑαυτὸν ὀνομάζει νῦν, ὅστις ὁμοιωθὴ ἀνθρώπῳ, εἰς ἀνθρώπην. ἐν ὁμοιωματι ^{ρ)} γάρ, φησιν, ἀνθρώπου γενόμενος. καλὸν δὲ ^{ρ)} Philipp. 2, 7. σπέρμα, τρόπον ἕτερον ἐκάλεσε, τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας, ὡς αὐτὸς ἡρμηνεύσεν, ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν μαθητῶν, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐκεῖ γενόμενοι. ἀγρός δ' αὐτοῦ ἐστίν, ὁ κόσμος, ὡς κτίσμα καὶ κτήμα αὐτοῦ.

Verf. 25. Ἐν δὲ τῷ καθεύδειν — ἀπῆλθε.

Προαγορεύει διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης, τὴν δευτέραν ἐπιβελὴν τῆς διαβόλου. ὅταν γάρ ἴδῃ τὴν καλὴν γῆν καρποφορεῖσαν ἐν ἑκατὸν, καὶ ἐν

cuplum: nec posse se aut semen rapere, aut quod germinatum est vrere vel suffocare: secundas aggrreditur insidias: et tanquam eius qui seminavit inimicus, nititur illius laborem perdere: dormientibusque hominibus, siue curam circa agri custodiam remittentibus (indicat autem praeceptores et magistros, qui orthodoxorum sunt custodes) interseminat zizania, hoc est haereticos inter orthodoxos: nam hos triticum nominavit, tanquam ei qui seminavit vtilis.

Verf. 26. *Quum — zizania.*

Quemadmodum zizania tritico similia sunt in arundine, dissimilia vero in fructu, eique nociua sunt: ita et haeretici orthodoxis sunt similes habitu, sed virtute dissimiles, quae est fructus: Virtus autem et primus omnium fructus est, dogmatum veritas.

Et quemadmodum zizania usque ad fructificationem occultata crescunt, tunc autem dignoscuntur: ita sane et haeretici quousque doceant, latentes permanent: ubi vero magnam assumpserint fiduciam, tunc venenum effundunt ac dignoscuntur. Ideo quoque in praecedentibus dixit: A fructibus eorum cognoscetis eos. Praeterea et aliter: quando seminavit Christus, tunc non apparuerunt haeretici: quum autem creuissent orthodoxi, tunc demonstrati sunt.

Verf. 27.

¹⁾ τῆς Φυλάνης. A. ἀφροντισέν plerumque iungitur genitio, sine praepositione. Ita apud Xenoph. Sympos. VIII, 33.

²⁾ 37, abest. A.

ἐξήκοντα, καὶ ἐν τριάκοντα, μὴ δυνάμενος λοιπὸν ἢ ἀρπάσαι τὸν σπέρων, ἢ Φλογίσαι τὸ βλατῆσαν, ἢ ἀποπνίξαι αὐτὸ, δευτέραν μέτεισι μηχανήν, καὶ ὡς ἐχθρὸς τῷ γεωργῷ, σπουδάζει διαφθεῖραι τὸν πόνον αὐτοῦ, καὶ κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων, ἡγουν, ἀφροντισούντων περὶ τὴν ¹⁾ Φυλακὴν τοῦ ἀγροῦ· ἐμφαίνει δὲ τοὺς διδασκάλους, τοὺς Φύλακας τῶν ὀρθοδόξων· ἐισπείρει ζιζάνια, τρεῖς τιν, αἰρετικούς, μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων. τούτους γὰρ ὠνόμασε σίτον, ὡς εὐχρηστους τῷ σπείραντι.

Verf. 26. Ὅτε — ζιζάνια.

Ὡς περ οὖν ²⁾ τὰ ζιζάνια εἰκόασι μὲν τῷ σίτῳ, κατὰ τὴν καλὰ μὴν· ἀπεεῖκόασι δὲ, κατὰ τὸν καρπὸν· εἰσὶ δὲ βλαβερά τῷ σίτῳ· ἔτω καὶ οἱ αἰρετικοὶ εἰκόασι μὲν τοῖς ὀρθοδόξοις, κατὰ τὸ σχῆμα· ἀπεεῖκόασι δὲ κατὰ τὴν ἀρετὴν, ἥτις ἐστὶ καρπός. ἀρετὴ δὲ καὶ καρπός, πρὸ πάντων, ἢ τῶν δογματικῶν ἀλήθειαι.

Καὶ καθάπερ τὰ ζιζάνια μέχρι μὲν τῆς καρποφορίας λανθάνοντα συναύξονταί, τότε ³⁾ δὲ διαγινώσκονται· ἔτις ἄρα καὶ οἱ αἰρετικοὶ, μέχρι μὲν τῷ διδάττειν, λανθάνοντες συνδιάγουσιν· ὅτε δὲ ⁴⁾ πολλὴν λάβωσι παρήρησιαν, τότε τὸν ἰὸν ἐκχέουσι καὶ διαγινώσκονται. διὸ καὶ προλαβὼν εἶπεν, ὅτι ἀπὸ τῶν ¹⁾ καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε ^{q)} Matt. 7, 16, αὐτούς. καὶ ἑτέρως δὲ· ὅτε μὲν ἐσπείρειν ὁ Χριστός, οὐκ ἐφάνησαν αἰρετικοί· ὅτε δὲ ἠυξήνηθησαν οἱ ὀρθόδοξοι, τότε ἀνεφάνησαν.

Ll 3 Verf. 27.

³⁾ τότε δὲ διαγινώσκονται, absunt. A.

⁴⁾ καὶ, pro δέ. A. Mox idem λάβοντες (sic) pro λάβωσι.

Verf. 27. *Accedentes — zizania?*

Paterfamilias ipse est Christus tanquam mundi dominus: seruos vero suos qui haec dicant effingit orthodoxos, qui feruentiorem erga cultum suum gerunt zelum, qui frequenter admirantur cum indignatione, quod Deus zizania nasci permittat.

Verf. 28. *Ille autem — fecit.*

Hominem dixit diabolum tanquam nihil ab hominibus differentem, in eo quod est afflictionibus ac voluptatibus esse subiectum, et tanquam aequae ut homo res amantem corporeas, terrenisque admixtum esse.

Verf. 28. *At serui — ea?*

Colligamus, violenter euellentes, ac gladiis decimetentes.

Verf. 29. *Ille autem — triticum.*

Prohibuit auferri haereticos, ne etiam pariter orthodoxi auferrentur. Futurum enim erat ut bella inuicem ac caedes orirentur.

Verf. 30. *Sinite — messem.*

Vtrumque genus. Messiem autem dicit mundi consummationem. Iubet ergo ut utriusque generis homines sinant viuere crescentes, auctosque numero in mundo usque ad consummationem. Verisimile siquidem est, ante id tempus multos conuertendos haereticos: nec tamen ob hoc illis com-

*) ως καὶ. B.

*) καὶ ἀπίστοι. A

Verf. 27. Προτελθόντες — ζιζάνια;

Ὁικοδεσπότης μὲν ἔστιν αὐτοῖς, ὡς τοῦ κόσμου δεσπότης· δούλες δὲ αὐτοῖς ταῦτα λέγοντας πλάττει, τοὺς θερμότερους εἰς τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον ὀρθοδόξους, οἱ πολλάκις ἀγαιακτοῦντες ἐξαποροῦνται, πῶς ὁ θεὸς παραχωρεῖ τοιαῦτα φύεσθαι ζιζάνια.

Verf. 28. Ὁ δὲ — ἐποίησεν.

Ἀνθρώπον ἀνόμασε, τὸν διάβολον, ὡς ἐδὲν ἀνθρώπου διαφέροντα, κατὰ τὸ ἐμπαθὲς καὶ φιλήδονον, καὶ ὡς⁵⁾ ἐπίσης ἀνθρώπου φιλοσωματοῦντα, καὶ τοῖς γήinois ἀναφυρόμενον.

Verf. 28. Ὁι δὲ δοῦλοι — αὐτά;

Συλλέξομεν, ἀνασπῶντες βιαίως, καὶ ξίφεσιν ἐκτερίζοντες.⁶⁾

Verf. 29. Ὁ δὲ — σῖτον.

Ἐκώλυτεν ἀναιρεῖσθαι τοὺς αἰρετικούς, διὰ τὸ μὴ συναναιρεῖσθαι καὶ τοὺς ὀρθοδόξους. ἐμελλον γὰρ πόλεμοι γίνεσθαι κατ' ἀλλήλων καὶ σφαγαί.

Verf. 30. Ἀφετε — θερισμόν.

Ἀμφοτέρα τὰ γένη. θερισμόν δὲ λέγει, τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν. κελεύει οὖν εἶναι ἀμφοτέρα τὰ γένη ζῆν, συναυξανόμενα ἐν τῷ κόσμῳ, μέχρι συντελείας· εἰκὸς γάρ, πολλοὺς τῶν αἰρετικῶν ἄχρι τότε μεταβληθῆναι· ἔμην διὰ τοῦτο⁷⁾ συναναμίγνυσθαι τοῖς αἰρετικοῖς. εὐρύχωρος γὰρ ὁ

Ll 4 . . . κόσμος,

⁷⁾ καὶ, addit. A. Ita quoque Hentenius, qui oportet habet. Licet autem intelligere κελεύει.

commisceri oportet: spatiosus enim est hic mundus: et illos per se vivere oportet, non abiatos quidem, sed separatos, ne docendo corrumpant quod seminatum est triticum.

Verf. 30. *Et — messoribus:*

Messores nunc Angelos nominat.

Verf. 30. *Colligite — zizania.*

Metite falce mortis inuenta tunc zizania. Quare autem primum? Ne etiam tunc viuentes orthodoxi simul cum haereticis mixtim demessi, prauam concipiant spem.

Verf. 30. *Et — fasciculos.*

Colligate eos inuicem. Ostendit autem sermo quod hi qui in eodem peccato communicant, etiam in supplicio communicaturi sunt eodem, simulque ultionem sustinebunt.

Verf. 30. *Ad — meum.*

Similia quoque baptista Sadducaeis ac Pharisaeis comminatus est tertio capite, dicens de Christo, quod etiam triticum suum congregabit in horreum suum, paleam autem comburet igni inextinguibili. Quaere ergo ibi, et inuenies quid appellet combustionem, quid horreum. Superfluum enim est, semel declarata, rursus eodem modo interpretari.

Verf. 31.

*) δέιται. A. male.

2) Θερσίσατε πρῶτον τὸ θυγάτηρ τοῦ δρεπάνου τῆς. A. Πρῶτον probandum et propter textum euangelii, et propter interpretationem.

κόσμος, καὶ δεῖ⁹⁾ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, μὴ ἀναιρουμένους μὲν, ἀφαιρεμένους δὲ τὸ διδάσκειν καὶ λυμαίνεσθαι τῷ σίτῳ τοῦ σπεύραντος.

Verf. 30. Καὶ — Θεριτῶς⁸⁾

Θεριτῶς νῦν ὀνομάζει, τοὺς ἀγγέλους.

Verf. 30. Συλλέξατε — ζιζάνια.

Θερίσατε τῷ⁹⁾ δρεπάνῳ τοῦ θανάτου τὰ εὖρησκόμενα τότε ζιζάνια. διὰ τί δὲ πρῶτον; ἵνα μὴ καὶ οἱ ζῶντες τήνικαῦτα ὀρθόδοξοι, συνεκθεριζόμενοι τοῖς αἵρετικοῖς ἀναμίξ, πονηρὰς ἔξωσιν ἐλπίδας.

Verf. 30. Καὶ — δεσμάς.

Συνδῆσατε αὐτοὺς ἀλλήλοις. ἐμφαίνει δὲ ὁ λόγος, ὅτι οἱ κοινωνοὶ τῆς αὐτῆς ἁμαρτίας, κοινωνοὶ καὶ τῆς αὐτῆς κολάσεως γενήσονται, καὶ ὁ μὲν τὴν τιμωρίαν ὑφέξῃ.

Verf. 30. Πρὸς — μου.

Τὰ παραπλήσια καὶ ὁ βαπτιστὴς ἠπάλησε τοῖς σαδδουκαίοις καὶ φαρισαίοις, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, εἰπὼν περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι καὶ¹⁾ συναΐξει¹⁾ Matth. 3. 12. τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακάψει περὶ ἀσβέσω. καὶ ζήτησεν ἐν ἐκείνῳ, καὶ εὐρήσεις, τί μὲν λέγει κατάκαυσιν, τί δὲ ἀποθήκην. περιττὸν γὰρ, τὰ ἅπαξ ἐρμηνευθέντα πάλιν ὁμοίως ἐρμηνεύειν.

Vers. 31. *Aliam — suo.*

† Grano sinapis praedicationem comparauit, et ob paruam apparentiam, et ob vilitatem dictionis seu phrasidis: quae in tantum creuit, vt attica ac mirabilis ad ratiocinandum Graecorum philosophia, occultata sit magnitudine euangelii, quod rusticitatem prae se ferebat.

Regnum coelorum nunc dicit sermonem fidei, tanquam regni coelorum arrhabonem. Comparat autem illum grano sinapis: quia brevis et paucis inclusus seminabatur, eo quod non possent discipuli in principio maiora ferre. Hinc est quod et propheta sermonem abbreviatum olim illum appellauit. Verum postquam ab agricola cultus, diuini spiritus irrigationibus creuerit, omnem alium excedit sermonem, ac omnibus excelsior apparet. Per hanc vero parabolam praedicationis augmentum praenuntiat. De homine autem qui seminauit et de agro, in praecedenti parabola disseruimus. Dicitur autem mundus ager, ob hanc etiam causam, quia seminatur ac colitur in eo rationale frumentum.

† Haec dictio parabola significat quandoque narrationem, vt quum dicitur: Posuit nos in parabolam in gentibus. Interdum autem aenigmaticum sermonem, vt est illud: Intelligere parabolam et obscurum sermonem. Significat praeterea similitudinem, veluti sunt haec, quae hic proponuntur. Ad haec designat tropologiam, vt est illud: Fili hominis dic illis parabolam hanc: Aquila magna maguarum alarum, vocans aquilam regnum Assyriorum. Insuper significat figuram, vt

¹⁾ Inclusa, in marg. habet. A.

²⁾ Hoc scholium inferius, ante vers. 36. exhibet Hentenius. Habet autem meus B. in margine.

Versf. 31. Ἄλλην — αὐτοῦ.

[Κόκκω¹⁾ σινάπεως παρείκασε τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τὸ μικροπρεπὲς καὶ εὐτελες τῶν λέξεων, ὁ τοσοῦτον ἠυξήθη, ὥστε τὴν ἀττικίζουσαν καὶ δεινὴν συλλογίζεσθαι σοφίαν τῶν ἐλλήνων ἀποκρυβῆναι τῷ μεγέθει τοῦ ἀγροικιζομένου εὐαγγελίου.]

Βασιλείαν δὲ τῶν ἔθνων λέγει νῦν, τὸν λόγον τῆς πίστεως, ὡς ἀρράβωνά τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν κόκκω σινάπεως, διότι βραχὺς μὲν καὶ εὐπερίγραφος ἐπέετα, μὴ δυναμένων τῶν μαθητῶν βασιάζειν ἐν ἀρχῇ πλεῖον. καὶ γὰρ καὶ ὁ προφήτης πάλαι, λόγον²⁾ 5) Isf. 10, 23. συντετμημένον αὐτὸν ἐκάλεσεν. ὅταν δὲ γεωργηθεῖς αὐξήσῃ ταῖς ἀρδεύαις τοῦ θεοῦ πνεύματος, ὑπερβάλλει πάντα λόγον, καὶ ὑψηλότερος ὅλων φαίνεται. διὰ δὲ τῆς παραβολῆς ταύτης προαναφώνεῃ τὴν αὐξήσιν τοῦ κηρύγματος. περὶ δὲ τοῦ σπείροντος ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ἀγροῦ, ἐν τῇ πρὸ ταύτης παραβολῇ προδιελάβομεν. ἀγρός δὲ, ὁ κόσμος λέγεται, καὶ διὰ τὸ γεωργεῖσθαι ἐν αὐτῷ τὸν λογικὸν σῖτον.

[Ἡ²⁾ παραβολὴ σημαίνει, καὶ τὸ διήγημα, ὡς τὸ, ἔθου¹⁾ ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι. 1) Ps. 43, 15. καὶ τὸν ἀνιγματοδὴ λόγον, ὡς τὸ, 2) νοήσαι 3) 4) Proverb. 1, 6. τε παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον· καὶ τὴν ὁμοίωσιν, ὡς τὰ προκείμενα ταῦτα· καὶ τὴν τρεπολογίαν, ὡς τὸ, 5) υἱέ^{x)} ἀνθρώπου, εἶπε αὐτοῖς τὴν x) Ezech. 17, 2, 3, 4. παραβολὴν ταύτην· ὁ ἀετὸς ὁ μέγας ὁ μεγαλοπτερυγός· ἀετὸν λέγων, τὸν βασιλέα τῶν ἀσσυρίων· σημαίνει δὲ καὶ τὸν τύπον, ὡς ὅταν λέγῃ παῦλος περὶ τοῦ ἀβραάμ, ὅτι τὸν y) Hebr. 11, 17, 19. προσ-

³⁾ Loco laudato est, νοήσαι τε.

quando dicit Paulus de Abraham quod obtulit filium, qui iuxta promissiones susceptus erat. Vnde in parabolam, inquit, recepit eum.

Vers. 32. *Quod — est.*

Minimum quidem est quantitate, sed maximum qualitate siue virtute: ideo quoque in magnitudinem excrescit. Ad huius seminis similitudinem et discipuli cum parvus grex essent, in magnum excreuerunt.

Vers. 32. *Et fit — eius.*

Haec dixit ad demonstrationem magnitudinis ac firmitatis eius. Quidam vero ramos sermonis fidei, dixerunt homines credentes, in quibus aues coeli siue angeli nidificant, seruantes eos.

Alii autem dicunt ramos esse virtutes quas germinare solet fidei sermo: aues vero eos qui terrena supergrediuntur, atque ala mentis eleuantur ad cognitionis altitudinem, (†† et ad coelum properant.)

Vers. 33. *Aliam — fermento.*

Per sinapis parabolam, fidei clementum prius demonstrauit, quod fit additione eorum qui quotidie credunt: per parabolam vero fermenti, vim eius prodit. Regnum enim coelorum rursum pro fidei sermone sumendum est.

Vers. 33.

4) Haec aberant apud Hentenium,

προσέφερον, ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. ὅθεν ἐν παραβολῇ αὐτὸν ἐκομίσατο, τρεῖςιν, ἐν τύπῳ, ἐν εἰκόνι.]

Verf. 32. Ὁ — ἐστίν.

Ὅπερ, σπέρμα δηλονότι, σμικρότατον μὲν ἐστὶ τῇ ποσότητι, μέγιστον δὲ τῇ ποιότητι, εἶπουν, τῇ δυνάμει. διὸ καὶ εἰς μέγεθος ἐπιδίδωσι. κατὰ τὴν ὁμοιότητα γοῦν τοῦ σπέρματος τούτου καὶ οἱ μαθηταί, ποιμνιον ὄντες ὀλίγον, εἰς ἀπειρον ἠυξήθησαν.

Verf. 32. Καὶ γίνεται — αὐτοῦ.

Ταῦτα εἶπεν, εἰς ἔμφασιν τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς σερεότητος αὐτοῦ. τινὲς δὲ κλάδους τοῦ λόγου τῆς πίστεως εἶπον, τοὺς πιστεύοντας ἀνθρώπους, ἐν οἷς κατασκηνοῦσι τὰ πτερινὰ τοῦ ἔρανου, ἡγουν, οἱ ἄγγελοι φυλάττοντες αὐτούς.

Ἄλλοι δὲ φασι, κλάδους μὲν, τὰς ἀρετάς, εἰς βλαστάνειν εἰσάγειν ὁ λόγος τῆς πίστεως· πτερινὰ δὲ, τοὺς ὑπερβαίνοντας τὰ γηινὰ πράγματα, καὶ τῷ πτερῷ τῆ νοῦ κουφισμένους εἰς ὕψος γνώσεως, καὶ ⁴) πρὸς τὸν ἔρανόν ἐπειγομένους.

Verf. 33. Ἄλλην — ζύμην.

Διὰ μὲν τῆς παραβολῆς τοῦ σινάπεως, τὴν αὐξησιν τῆς πίστεως προηγόρευσε, τὴν διὰ τῆς προσθήκης τῶν ἐκάστοτε πισευόντων· διὰ δὲ τῆς παραβολῆς τῆς ζύμης, τὴν ἰσχὺν αὐτῆς προκηρύττει. βασιλείαν γὰρ τῶν ἔρανῶν πάλιν, τὸν λόγον τῆς πίστεως ὑποληπτέον.

Verf. 33.

Vers. 33. *Quod — tribus.*

Satum (quod etiam Graeci *σάρον* dicunt) genus erat mensurae apud Hebraeos. Tria vero nunc dixit multa: nam saepius per numerum trium, multa significare solent. Et mulier intelligitur sapientia, siue ipse Christus, eo quod fertilis sit ac nutriat. Fideles siquidem per baptismum generat, eosque cibo dogmatum fidei enutrit. Fermento autem comparatur sermo fidei. Sicut enim fermentum quum sit modicum, in multa tamen farina absconditum, per consperzionem totam farinam in vnum simul corpus vnit, et in alteram speciem, ab ea quam prius habebat, transmutat: quumque farina res sit mortua, eam quodammodo viuificat, ac vim habens aciuam, sursum ascendere facit. Ita quoque fidei sermo, quum vt dictum est, quantitate sit modicus, in multorum hominum animabus occultatus per doctrinam, omnes in vnum vnit ecclesiae corpus, ac in alteram conuersationis speciem transmutat: quumque mortui sint ad opera virtutis, viuificat ad eius operationem: et sursum ascendere facit ad coelum, omniaque efficit sua ineffabili potentia.

Vers. 33. *Donec — totum.*

Neque enim in hominum animabus occultatum quiescet, donec omnes in vnum vnerit, quos sapientia illa praesiniuit, quae omnium mentes praecognouit. Nam tria fata quanquam significatione multitudinem demonstrent, attamen numero tandem definita sunt. Magna ergo est praedicationis virtus: quodque semel fermentatum est, rursus reliquae parti fermentum fiet. Quidam autem fa-

rinam

Verf. 33. Ἦν — τρία.

Σάτον μὲν ἔστιν, εἶδος μέτρα παρ' ἐβραίοις. τρία δὲ, τὰ πολλὰ νῦν εἴρηκεν. εἰάθαι γάρ πολλὰ· κίς διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν, τὰ πολλὰ σημαίνει. καὶ γυνή μὲν νοεῖται, ἡ σοφία, ἡ γοῦν, ὁ χριστός, διὰ τὸ γόνιμον καὶ τρέφον. γενεᾷ γάρ τοὺς πιστοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τρέφει αὐτοὺς τῇ βρώσει τῶν δογμάτων τῆς πίστεως· ζύμη δὲ, ὁ λόγος τῆς πίστεως παρεκκάζεται, διότι καθάπερ ἡ ζήμη, ὀλίγη τις οὔσα, καὶ εἰς πολὺ ἄλευρον ἐγκρυβεῖσα, διὰ τῆς ἀναφυράσεως ὅλον τὸ ἄλευρον εἰς ἓν σῶμα συνενοῖ, καὶ εἰς ἕτερον εἶδος, παρὰ πρότερον εἶχε, μεριστᾷ, καὶ νεκρὸν ὄν, τρόπον τινά, ζωῇ, καὶ ἄνω βαίνειν παρασκευάζει, δύναμιν ἔχουσα δρατικήν· ἔτω καὶ ὁ λόγος τῆς πίστεως, ὀλίγος ὢν, ὡς προείρηται τῇ ποσότητι, καὶ ἐγκρυπτόμενος ψυχαῖς πολλῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς διδασκαλίας, πάντας εἰς ἓν σῶμα τῆς ἐκκλησίας συνενοῖ, καὶ εἰς ἕτερον εἶδος πολιτείας μεριστᾷ, καὶ νεκροὺς ὄντας εἰς ἐνέργειαν ἀρετῆς, ζωῇ πρὸς ἐργασίαν αὐτῆς, καὶ ἄνω βαίνειν πρὸς οὐρανόν παρασκευάζει, καὶ πάντα ποιεῖ, δύναμιν ἔχων ἄφατον.

Verf. 33. Ἔως — ὅλον.

Ὅτι τῆσεται γάρ, ἐγκρυπτόμενος ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων, ἕως οὗ ἐνωθῶσιν εἰς ἓν πάντες, οὓς προώρισεν ἡ πάντων τὰς γνώμας προγινώσκουσα σοφία. τὰ γάρ τρία σάτα, εἰ καὶ τῇ ἐμφάσει πληθὺς δηλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ ἀριθμῷ πεπερατωμένης τέως εἰσὶ. πολλὴ οὖν τῇ κηρύγματος ἡ δύναμις, καὶ τὸ ζυμωθὲν ἅπαξ, ζύμη πάλιν τῷ λοιπῷ μέρει γίνεται. τινὲς δὲ ἄλευρον μὲν λέγουσι, τοὺς

rinam dicunt homines: sata vero tria siue tres mensuras, Iudaeos, Samaritanos et Graecos.

Verf. 34. *Haec — v. 35. seculi.*

Sine parabola non loquebatur eis, tempore illo videlicet: multa enim saepius illis loquutus est sine parabolis: tunc autem per parabolas loquebatur eis, ut compleretur quod dictum fuerat per David. At translatio septuaginta interpretum habet *φθέγγεμαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς*, loquar problemata siue propositiones obscuras ab initio. Qui vero praesens euangelium in graecam transtulit linguam, dixit *ἐρεγγίζεμαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*, eructabo abscondita a constitutione seculi, hebraicis haerens dictionibus, quae et haec et illa significant. Sicut eructo significat etiam loquor: et illi *προβλήματα* dixerunt *αἰνίγματα*, sicut et Aquila testatus est. Aenigmata vero sunt etiam euangelicae parabola^a. Quemadmodum enim aenigmata absconditam habent veritatem, ita sane et illae. Quod autem dicitur, A constitutione seculi, idem significat quod, Ab initio mundi. Marcus vero dixit: Et huiusmodi parabolis multis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire, hoc est quatenus digni erant ad audiendum scribae et pharisaei: Nam quia non ad sumendam utilitatem audiebant, sed ad struendam sermonibus eius calumniam: in parabolis loquutus est eis: ut et ipse suum opus adimpleret, et illi non intelligentes quae diceret, per illa nihil proficerent.

Verf. 36. *Tunc — Iesus.*

In domum, ubi hospitabatur.

Verf. 36.

*) Qui scilicet et ipse hoc loco habet *αἰνίγματα*.

τοὺς ἀνθρώπους· σάτα δὲ, ἦτοι, μέτρα τρία,
τοὺς ἰσδαίους, τοὺς σαμαρείτας, καὶ τοὺς ἑλ-
ληνας.

Verf. 34. Ταῦτα — v. 35. κόσμου.

Χαρίς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, κατὰ τὸν
καιρὸν ἐκείνον δηλαδή. πολλὰ γὰρ πολλάκις ἐλά-
λησεν αὐτοῖς, δίχα παραβολῆς· τότε δὲ διὰ πα-
ραβολῶν ἐλάλει αὐτοῖς, ἵνα πληρωθῇ καὶ τὸ
ῥηθὲν διὰ τοῦ δαυίδ. ἀλλ' ἡ μὲν ἐρμηνεία τῶν ἐ-
βδομήκοντα, φθέγγομαι²⁾ προβλήματα ἀπ' ἀρ- 2) Pf, 77, 2.
χῆς, ἔγραψεν· ὁ δὲ τὸ παρὸν εὐαγγέλιον εἰς τὴν
ἐλλάδα γλῶτταν μεταβαλὼν, ἐρεύζομαι κεκρυμ-
μένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, εἶρηκε, ταῖς ἐβραϊ-
καῖς λέξεσι προσχὼν, αἵτινες καὶ ταῦτα καὶ κείνα
δηλοῦσι. καὶ τὸ ἐρεύζομαι γὰρ, τὸ φθέγγομαι
σημαίνει. καὶ προβλήματα ἐκεῖνοι, τὰ αἰνίγμα-
τα εἶπον, ὡς καὶ ὁ³⁾ ἀκύλας ἐμαρτύρησεν. αἰνίγ-
ματα δὲ εἰσιν, καὶ αἱ εὐαγγελικαὶ παραβολαί,
καθάπερ γὰρ τὰ αἰνίγματα κεκρυμμένην ἔχουσι
τὴν ἀλήθειαν ἔγω δὴ καὶ αὐταί. καὶ τὸ ἀπὸ κα-
ταβολῆς δὲ κόσμου, τὸ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου δηλοῖ.
ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι⁴⁾ καὶ τοιαύταις παραβο- 4) Marc. 4, 33.
λαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καθὼς
ἠδύναντο ἀκθεῖν, τρεῖσι, καθὼς ἦσαν ἄξιοι ἀκού-
ειν οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι. ἐπεὶ γὰρ ἔτι διὰ
τὸ ἀφελθῆναι ἠκροῶντο, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιηρεά-
σαι τοῖς αὐτοῦ λόγοις, ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς
ἐλάλησεν, ἵνα καὶ αὐτὸς τὸ οἰκτεῖν ἔργον εἴη πλη-
ρῶν, καὶ αὐτοὶ μὴ νοσῶντες, ἀλλ' ὡς λέγει, μείνωσιν
ἀπράκτοι.

Verf. 36. Τότε — Ἰησοῦς.

Ἐἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ ἐξενοδοχεῖτο.

Vers. 36. *Et accefferunt — agri.*

Seorsim libere interrogabant, ut qui prius audierant datum illis esse ut nossent mysteria. De sola vero hac parabola interrogant, utpote reliquas duas intelligentes, puta de sinapi et de fermento, tanquam manifestiores: haec autem formidabiliores circa finem minas habebat, quae ipsos exterrebant.

Vers. 37. *Respondens autem — hominis.*

Filium hominis seipsum nominat, propter humanitatem suam quae apparebat: et hoc frequenter dicit, confirmans quod vere humanitatem assumpsit. Erit ergo tibi hoc deinceps manifestum.

Vers. 38. *Ager vero — mundus.*

Superius de hoc praedictum est.

Vers. 38. *Bonum vero — sunt.*

†† Quinam hi?

Vers. 38. *Filii regni.*

Filii regni dicuntur, qui rectam servant fidem: utpote a rege Christo seminati ad colendam virtutem, et ad possidendum eius regnum. Filii vero mali illius, sunt haeretici, tanquam a diabolo seminati ad colendam prauitatem, et similiter ad possidendum ignem ipsi praeparatum.

Vers. 38.

*) Hoc exciderat in Codice Hentenii.

Verf. 36. Καὶ προσῆλθον — ἀγρῶ.

Κατὰ μόνας μετὰ παρρησίας ἐρωτῶσιν, ὡς ἀκούσαντες πρότερον, ὅτι αὐτοῖς δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια. περὶ μόνης δὲ ταύτης τῆς παραβολῆς ἐρωτῶσιν, ὡς ταῖς ἄλλαις δύο συνέντες, τήν τε τοῦ σινάπεως, καὶ τὴν τῆς ζύμης, ἅτε σαφετέρας οὖσας. αὕτη δὲ καὶ φοβεράν εἶχεν ἀπειλήν ἐπὶ τέλει, θορυβῆσαν αὐτούς.

Verf. 37. Ὁ δὲ ἀπεκριθεὶς — ἀνθρώπου.

Τὸν ἀνθρώπου, ἑαυτὸν ὀνομάζει, διὰ τὴν φαινομένην ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ. καὶ τοῦτο συνεχῶς λέγει, βεβαιῶν, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ἐνηνθρώπησε, καὶ ἐγὼ σοι τοῦτο τῷ λοιποῦ γινώριμον.

Verf. 38. Ὁ δὲ ἀγρῶς — κόσμος.

Ἀνωτίσω περὶ τούτε προείρηται.

Verf. 38. Τὸ δὲ καλὸν — εἰσιν.

Tines *) οὗτοι;

Verf. 38. Οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας.

Υἱοὶ μὲν τῆς βασιλείας λέγονται, οἱ ὀρθόδοξοι, ὡς ὑπὸ τῇ βασιλείᾳ χριστοῦ σπαιρέντες εἰς γεωργίαν ἀρετῆς, καὶ κληρονομεῖν τῆς βασιλείας αὐτοῦ μέλλοντες· υἱοὶ δὲ τοῦ πονηροῦ, οἱ αἰρετικοί, ὡς ὑπὸ τῇ διαβολῇ σπαιρέντες εἰς γεωργίαν κακίας, καὶ κληρονομεῖν τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ πυρὸς μέλλοντες ὁμοίως.

M m 2

Verf. 38.

*) Bis hoc loco κληρονομεῖν. pro κληρονομίαν, datuscule, Sed nihil tentandum.

Verf. 38. *Zizania vero — mali.*

Modo de illis dictum est.

Verf. 39. *Inimicus autem — sunt.*

Etiam de his praediximus. Te autem meminisse oportet, quod decimo octavo capite messem vocauerit eos qui credituri erant, veluti paratos ut colligerentur: messores autem qui illos colligebant, Apostolos: in praesenti vero loco messem dicit seculi consummationem propter excisionem a vita mortali: messores autem angelos, qui ab ea sunt illos excisuri. Similiter et semen superius sermonem fidei nuncupavit: in hac vero parabola eos qui crediderunt: iuxta alium videlicet et alium intellectum. Qui enim credidit et triticum dicitur, tanquam fructus primi seminis, verbi scilicet fidei: poterit nihilominus dici semen, utpote rursus alterum ad fidem fructificans. Non est autem interpretatus quoniam sint dormientes homines, et qui serui patrifamilias, sed illos praetermisit, aut tanquam manifestos: aut etiam docens quod non oporteat parabolas ad verbum interpretari, ut ait Chrysostomus, sed tantum in locis maxime necessariis, propter quae etiam assumuntur: Nam reliqua eo tantum fine pariter adduntur, ut apte effingantur. Nec iam vacat periculo, etiam haec curiose scrutari.

Verf. 40. *Sicut — huius.*

†† Deinde dicit, quomodo erit.

Verf. 41.

3) Tom. VII. p. 487. E.

9) ἀναγκαιότατα. A.

1) Haec exciderant in versione Hentenii.

Verf. 38. Τα δὲ ζιζάνια — πονηροῦ.

Ἐιρήται ἤδη περὶ τέτων.

Verf. 39. Ὁ δὲ ἐχθρὸς — εἰσιν.

Καὶ περὶ τέτων προδιελάβομεν. χρὴ δὲ σε μνημονεύειν, ὅτι ἐν τῷ ἐκτωκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ, θεισμὸν μὲν ἐκάλεσε, τοὺς πιτεῦσαι μέλλοντας, ὡς ἐτοίμους εἰς τὸ συγκομιδῆναι· θειστὰς δὲ, τοὺς συγκομίζοντας αὐτοὺς ἀποσέλους. ἐν δὲ τῷ παρόντι, θεισμὸν μὲν, τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπικήρου ζωῆς ἐκτροπὴν τῶν ἀνθρώπων· θειστὰς δὲ, τοὺς ἐντέμνονταίς αὐτοὺς ἀπ' αὐτῆς ἀγγέλους. ὁμοίως δὲ καὶ σπέρμα, ὀπίσω μὲν, τὸν λόγον τῆς πίστεως ὠνόμασεν· ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ παραβολῇ, αὐτοὺς τοὺς πιτεύσαντας κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἔννοιαν. ὁ γὰρ πιτέυσας λέγεται μὲν καὶ σίτος, ὡς καρπὸς τοῦ πρώτου σπέρματος, ἦτοι, τοῦ λόγου τῆς πίστεως. λέγοιτο δ' ἂν καὶ σπέρμα, ὡς καρποφορῶν πάλιν ἕτερον εἰς πίσιν. οὐχ ἡρμήνευσε δὲ, τίνες μὲν εἰσιν οἱ καθεύδοντες ἄνθρωποι, τίνες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ ἐκιδεσπότου, ἀλλὰ παρήκεν αὐτοὺς, ἢ ὡς ἐγνωτμένους, ἢ καὶ διδάσκων, ὅτι οὐ χρὴ ταῖς παραβολαῖς κατὰ⁶⁾ ῥῆσιν ἐρμηνεύειν, ὡς φησὶν ὁ χρυσόστομος, ἀλλὰ κατὰ μόνὰ τὰ ἀναγκαιότερα⁷⁾ μέρη, δι' αὐτὰ καὶ παραλαμβάνονται. τὰλλα γάρ, διὰ μόνον τὸ πλατῆναι ταύτας πιδανῶς, συμπαραλαμβάνονται, καὶ λοιπὸν οὐκ ἀκίνδυνον, τὸ καὶ ταῦτα πολυπραγμονεῖν.

Verf. 40. Ὡσπερ — τέτε.

Εἴτα¹⁾ λέγει, πῶς ἔσται.

Vers. 41. *Mittet — iniquitatem*

Regnum suum vocat mundum, ut qui natura illi imperet iuxta diuinitatem: aut tanquam data sibi omni potestate in coelo et in terra. Offendicula vero, eosdem dicit quos et operantes iniquitatem. Colligent autem eos, quum illi ex mortuis resurgent. Scire enim oportet, quod simul cum his resurgent et iusti. Verum antequam illi colligantur, rapiuntur hi in nubibus in occursum Domini in aere, sicut dixit Paulus: illi vero deorsum relictii quasi indigni, colligentur postquam ipse descenderit. Et primum quidem boni ac iusti comprobabuntur, deinde mali condemnabuntur. Post has vero datas sententias primo sane peccatores reicientur in supplicium aeternum: deinde iusti in vitam aeternam, sicut dicit sexagesimo primo capite.

Vers. 42. *Et — ignis.*

Per se quidem seminat, ostendens quod sibi proprium est beneficia praestare: per alios vero supplicium infert, demonstrans quod sit a se alienum punire.

Vers. 42. *Ibi — dentium.*

Ibi in camino ignis sempiterni: vel in illis qui punientur. Per sletum autem stridoremque dentium, vehementem dolorem demonstrat.

Vers. 43. *Tunc — patris sui.*

Verum quum tunc futurum sit ut Dei splendor illos circumdet: utique ipsi conformes erunt ac diuini reddentur: et consequens est, ut sole splendidio-

Vers. 41. Ἀποτελεῖ — ἀνομίαν.

Βασιλείαν αὐτοῦ φησί, τὸν κόσμον, ὡς φύσει βασιλεύων αὐτοῦ, κατὰ τὴν θεότητα, ἢ καὶ ὡς δοθείσης αὐτῷ πάσης ἐξουσίας ἐν ὕψει καὶ ἐπὶ γῆς· σκάνδαλα δὲ καὶ ποιούντας τὴν ἀνομίαν, τοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει. συλλέξουσιν δὲ αὐτούς, ἀνα-
 ξάντας ἐκ νεκρῶν ἤδη. καὶ γὰρ γνώσκουσιν, ὅτι ἄνθρωποι μὲν τούτοις ἀναστήσονται καὶ οἱ δίκαιοι. πρὸ δὲ τῆς συλλογῆς τούτων ἐκείνοι μὲν ^{b)} ἀεραγή- b) 1 Thess. 4, 17.
 σονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς αἶρα, καθὼς εἶπε παῦλος· οὗτοι δὲ, κάτω ἀπο-
 λειφθέντες, ὡς ἀνάξιοι, μετὰ τὸ κατελθεῖν αὐτὸν συλλεγήσονται. καὶ πρῶτον μὲν ἐκείνοι δι-
 καιωθήσονται· εἶτα οὗτοι καταδικαζήσονται. καὶ
 λοιπὸν, μετὰ ταῖς τοιαύταις ἀποφάσεις, πρῶτον
 μὲν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώ-
 νιον· εἶτα οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὡς ἐν τῷ
 ἐξηκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ φησί.

Vers. 42. Καὶ — πυρός.

Δι' ἑαυτοῦ μὲν σπείρει, δεικνύων, ὅτι οἰκεῖον αὐ-
 τοῦ τὸ εὐεργετῆν· οἱ ἑτέρων δὲ κολάζει, παρι-
 στών, ὅτι ἀλλότριον αὐτοῦ τὸ κολάζειν.

Vers. 42. Ἐκεῖ — ὀδόντων.

Ἐκεῖ, ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ αἰωνίου πυρός· ἢ ἐν αὐ-
 τοῖς. διὰ δὲ τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν
 ὀδόντων, τὴν ἀφάτον ὀδύνην ἐνέφηγε.

Vers. 43. Τότε — τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Καὶ μὲν, τῆς ἀγγλῆς τῆ θεᾶ τότε προσβαλῆ-
 σης αὐτοῖς, μετατυπῶνται πρὸς αὐτήν, καὶ
 θεωρεῖσθαι γίνονται, καὶ ἀκίλεθόν ἐστι, λαμπρό-
 Min 4 τερον

diores efficiantur. Quomodo ergo dicit, sicut sol? Quia noto apud illos exemplo vtendum erat: nec quicquam illis notum erat, quod esset sole splendidus.

Verf. 43. *Qui — audiat.*

Hoc frequenter dictis addit, excitans illos quo reddantur perspicaciores.

Verf. 44. *Rursum — illum.*

Quare turbis non praesentibus, in parabolis adhuc loquebatur discipulis? Quia sciebat iam illos per ea quae dicta sunt sapientiores effectos, ita vt possent intelligere. Ideo etiam post finem parabolarum ait eis: Intellexistis haec omnia? dicunt ei: Etiam Domine.

Sicut autem in duabus supra positis parabolis de sinapi et de fermento, regnum coelorum dicebat fidei sermonem: ita quoque in ista. Comparat autem ipsum thesauro propter spiritus sancti diuitias, quae in illo sunt. Ager autem est mundus vt praedictum est. Scito ergo in mundo absconditam esse fidem: in fide vero diuitias spiritus.

Et caetera quidem parabolae, prout dicta sunt relinque. Considera autem quo modo is qui hunc ditantem thesaurum reperit, siue cognouit illum, studiose conatur: (nam hoc indicat quod dicitur, Abit) et cum gaudio cuncta quae habet distrahit: vt hunc solum lucrifaciat. Et intellige quod omnes doceat huiusmodi parabola, non solum ne contristantur abiectis siue erogatis omnibus quae possident pro fide, sed etiam vt cum gaudio hoc

τερον ἡλίου λάμπειν αὐτούς. πῶς οὖν Φησὶν, ὡς ὁ ἥλιος; διότι γνωρίζω πρὸς αὐτούς ἔδει χηρίσασθαι παραδείγματι. οὐκ ἦν δὲ οὐδὲν τῶν γνωρίμων αὐτοῖς ἡλίου λαμπρότερον.

Verf. 43. Ὁ — ἀκτέτω.

Τῷτο πολλάκις ἐπιλέγει, παροξύνων αὐτοὺς εἰς τὸ γίνεσθαι διορατικωτέρους.

Verf. 44. Πάλιν — ἐκεῖνον.

Διατί, τῶν ὄχλων μὴ παρόντων, ἐν παραβολαῖς ἐτι λαλεῖ τοῖς μαθηταῖς; διότι ἔγνω τούτους σαφότερες ἢδη γενομένους ἀπὸ τῶν εἰρημένων, ὡς καὶ συνιέναι δύνασθαι. διὸ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν παραβολῶν λέγει αὐτοῖς· συνήκατε ὃ ταῦτα ὃ) Matt. 13, 51. πάντα; λέγουσιν αὐτῷ· ναὶ κύριε.

Ὡςπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω κειμένων δύο παραβολῶν, τοῦ τε σινάπεως καὶ τῆς ζύμης, βασιλείαν θρανῶν ἔλεγε τὸν λόγον τῆς πίσεως· ἔτω καὶ ἐπὶ ταύτης. ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν θησαυρῷ, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ πλοῦτον τοῦ ἀγίου πνεύματος. ἀγρὸς δὲ ἔστιν, ὁ κόσμος, ὡς προεδήλωται· μάθε δὲ, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ μὲν κέκρυπται ἡ πίσις· ἐν τῇ πίσει δὲ, ὁ πλοῦτος τοῦ ἀγίου²⁾ πνεύματος.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα τῆς παραβολῆς ἔα, καθὼς προείρηται. σιόπει δὲ, πῶς ὁ εὐρών τοῦτον τὸν πλουτίζοντα θησαυρὸν, εἶπουν, ὁ ἐπιγνοὺς αὐτὸν, σπουδάζει· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ ὑπάγει, καὶ μετὰ χαρᾶς πάντα, ὅσα ἔχει, πωλεῖ, ἵνα μόνον κερδήσῃ τοῦτον· καὶ σύνες, ὅτι διδάσκει πάντας ἢ τοιαύτη παραβολή, μὴ μόνον μὴ λυπεῖσθαι προεγμένους ὑπὲρ τῆς πίσεως πάντα, ὅσα ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν,

hoc faciant: et hanc abiectionem siue amissionem, lucrum ducant maximum: quodque is qui aut illa non respuit, aut non cum gaudio respuit: non potest fidei lucrificare thesaurum. In omnibus autem quae habet, intelliguntur quae in opere ac sermone, et in mente sunt peccata: quae omnia similiter vendere oportet, hoc est, relinquere.

Verf. 45. *Iterum — v. 46. illam.*

Regnum caelorum proprie intelligimus desiderium regni coelorum; et hominem quidem illud appellauit, eo quod in homine operatur. Negotiatorem vero, quia propriam negotiatur salutem. Vide enim quod ubi inuenit vnā preciosam margaritam, sermonem videlicet fidei: qui vnus est propter vnā fidei veritatem, et quia nullus alius est huiusmodi: *πολύτιμος* autem, id est, preciosus, quia multi precii, et quia multis honorabilis, qui videlicet illum cognouerunt: Abit, quod diligentiam ac festinationem manifestat: et relinquit omnia quibus antea fruebatur: eumque solum adipiscitur.

Hae autem duae parabolae in multis inuicem sunt similes: et breuiter in hoc solo differunt, quod illa fidei sermonem thesaurum vocabat, haec autem margaritam: sicut et duarum praecedentium parabolarum, vna quidem granum sinapis illum appellabat, altera vero fermentum. Et sicut per duas illas significauit incrementum vimque fidei, ita rursus per has duas, illius significauit diuitias et excellentiam. Crescit siquidem quasi granum sinapis: vim habet vt fermentum: ditat veluti the-

καὶ τὴν ἀποβολὴν ταύτην κέρδος ἡγεῖσθαι μέγιστον· καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀποβάλλων αὐτά, καὶ ὁ μὴ μετὰ χαρᾶς ἀποβάλλων, οὐ δύναται κερδοῦναι τὸν τῆς πίσεως θησ. υρέν. πάντα δὲ, ὅσα τις ἔχει, νοοῦνται, καὶ τὰ ἐν ἔργῳ, καὶ ἐν λόγῳ, καὶ κατὰ διάνοιαν ἀμαρτήματα, ὥστε ὁμοίως χρῆ πωλεῖν, ὅ ἐστιν, ἀποκτᾶσθαι.

Verf. 45. Πάλιν — v. 46. αὐτόν.

Βασιλείαν τῶν θρανῶν, ἰδιοτρόπως ἐνταῦθα νοοῦμεν, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας τῶν θρανῶν· καὶ ἀνδρωπὸν μὲν αὐτὴν³) εἶπεν, ὡς ἐν ἀνδρώπῳ ἐνεργοῦσαν· ἔμπορον δὲ, ὡς πραγματευομένην τὴν ἰδίαν σωτηρίαν. ὦρα γάρ, ὅτι εὐρύουσα ἓνα πολύτιμον μαργαρίτην, ὅς ἐστιν ὁ λόγος τῆς πίσεως· ὁ εἰς μὲν, διὰ τὸ εἶναι μίαν τὴν ἀληθῆ πῖσιν, καὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι τοιοῦτον ἄλλον· πολῦτιμος δὲ, ὡς κατὰ πολὺ τίμιος, [καὶ⁴) ὡς πολλοῖς ὦν τίμιος,] δηλαδὴ τοῖς εἰδόσιν αὐτόν· ἀπῆλθεν, ὁ δηλοῖ τὴν σπεσθὴν, καὶ ἀπεκτήσατο πάντα, ὅσων ἀπῆλαυε πρότερον, καὶ ἐκτήσατο τοῦτον μόνον.

Αἱ δύο δὲ αὐταὶ παραβολαὶ τὰ πλείω ἀλλήλαις ἐοικυῖαι, βραχέα διαφέρουσιν, ὅτι ἡ μὲν θησαυρόν, ἡ δὲ μαργαρίτην ὀνομάζει τὸν λόγον τῆς πίσεως. ὥστε ὦρα καὶ αἱ πρὸ τούτων δύο παραβολαί, ἡ μὲν κόκκον σινάπεως, ἡ δὲ ζύμην αὐτὸν ἐκάλεσε. καὶ καθάπερ διὰ τῶν δύο ἐκείνων ἐδήλωσεν ὁ χριστὸς τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς πίσεως· ἔτω καὶ διὰ τῶν δύο τέτων πάλιν, τὸν πλούτον καὶ τὸ ἐξαιρέταν αὐτῆς. αὐξεῖ μὲν γάρ, ὡς κόκκος σινάπεως· ἰσχύει δὲ, ὡς ζύμη· πλητῖ-
ζει

4) Inclusa absunt. Δ.

thesaurus: eximia est tanquam margarita preciosissima. Reliqua vero quae in parabola habentur, non sunt nobis magnopere curanda. Ne autem de sola fide praesumamus, aut sufficere eam ad salutem credamus, addit et aliam parabolam, qua discimus quod non omnes qui credunt salvi fiunt, sed multi eorum pereunt: Ait enim:

† Margarita etiam Dominus appellatus est, quia diuinitatis profunditati vnitus, et solis piscatoribus suisque discipulis cognitus est.

Verf. 47. *Rursum — congreganti.*

Regnum coelorum iterum vocat fidei sermonem: mare vero mundum propter amaritudinem vndasque tentationum. Omnimoda autem piscium genera sunt, variae multitudines inhabitantium in eo hominum, virorum, mulierum, puerorum, senum, coelibum, coniugatorum: aliorumque similium: aut etiam differentiae variae gentium.

Verf. 48. *Quod — abiecerunt.*

Quum impletum fuisset, hoc est, quando omnes crediderant: quidam voluntarii, quidam autem non voluntarii. Littus vero intelligit locum in quo indicaturus est Dominus: colligentes autem angelos. Porro bona quae capta sunt iustos significant, praua autem malos: vasa vero ea quae solis iustis in haereditatem sunt reposita. Reliqua autem huius parabolae similiter non sunt magnopere curanda.

Verf. 49.

⁵⁾ πὲν, addit. A.

⁶⁾ addit Codex A. Ὅτι γὰρ. Quae autem hic inclusa sunt, ea paulo ante habet in marg. Ὅτι γὰρ

ζει δὲ, ὡς θησαυρός· ἐξαίρετος δὲ ἐστίν, ὡς δι-
φορώτατος μαργαρίτης. τᾶλλα⁷⁾ γάρ τῆς πα-
ραβολῆς ὁ περιεργαστέον ἡμῖν. ἵνα δὲ μὴ θαρσύνω-
μεν τῇ πίσει μόνῃ, μηδὲ ἀρκεῖν αὐτὴν εἰς σωτη-
ρίαν νομίζωμεν, προστίθῃσι καὶ ἑτέραν παρα-
βολὴν, δι' ἧς μανθάνομεν, ὅτι ὁ πάντες οἱ πιστέ-
ουντες σώζονται, ἀλλὰ πολλοὶ τέτων ἀπόλλυν-
ται.⁸⁾

[Μαργαρίτης δὲ καὶ ὁ κύριος κέκληται, διότι
τῷ βυθῷ τῆς θεότητος ἦνωται, καὶ μόνοις τοῖς
ἀλμύσι, καὶ τοῖς αὐτῶν μαθηταῖς ἐγνώριται.]

Verf. 47. Πάλιν — συναγαγέση.

Βασιλείαν τῶν ἔθνων αὐτοῖς λέγει, τὸν λόγον
τῆς πίστεως· θάλασσαν δὲ, τὸν κόσμον, διὰ τὴν
πικρίαν καὶ τὰ κύματα τῶν πειρασμῶν. παν-
τοῖα δὲ γένη ἰχθύων, τὰ πικρία πλήθη τῶν ἐν-
δαιτωμένων αὐτῷ ἀνθρώπων, ἀνδρῶν, γυναικῶν,
νέων, γερόντων, ἀγάμων, γεγαμηκότων καὶ
τοιτέων ἄλλων, ἢ καὶ τὰ διάφορα ἔθνη.

Verf. 48. Ἦν — ἔβαλον.

⁷⁾ Ὅτε ἐπληρώθη, τετέστιν, ὅταν⁷⁾ πάντες ἐπί-
στευσαν, οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δὲ ἄκοντες· αἰγιαλὸν
δὲ νόει, τὸν τόπον, ἐνθα μέλλει κρῖναι ὁ κύριος·
συλλέγοντας δὲ, τὰς ἀγγέλους. καὶ καλὰ μὲν
θηράματα, τὰς δικαίους· σαπρὰ δὲ, τοὺς πονη-
ροὺς· ἀγγεῖα δὲ, τὰς ἀποκεκληρωμένας τοῖς
δικαίοις μονάς· τᾶλλα δὲ τῆς παραβολῆς ὁμοίως
ὁ πολυπραγμονητέον.

Verf. 49.

γὰρ addit etiam Hentenius. Coniungitur ergo cum
verf. 47.

7) ὅτε. A.

Verf. 49. *Sic — seculi.*

Sic, sicut dicturus est.

Verf. 49. *Exibunt — v. 50. dentium.*

Atqui in sexagesimo primo capite ait quod ipse separabit eos a se invicem. Quid ergo dicendum est? Quod ipse quidem separabit eos suo iussu: angeli vero separabunt eos operatione, praeceptum Domini tanquam ministri exequentes. Est autem separare, diuidere. Quia vero in fine parabolae dixit quod praua foras abiecerunt: ne quis suspicetur sine periculo esse eiusmodi eiectionem: interpretatur dicens, quod etiam mittent eos in caminum ignis, et caetera.

Verf. 51. *Dicit — omnia?*

Quae videlicet in parabolis necessaria sunt? Atqui sciebat tanquam Deus quod ea intellexerant. Reliquum est ergo, ut hoc more humano interrogauerit.

Verf. 51. *Dicunt — v. 52. vetera.*

Quum illi falsi essent se intelligere, parabolam subinfert quae doceat, omnes legitime ab ipso edoctos, intelligentia ditescere. Omnis, inquit, scriba siue sapiens edoctus a rege coelorum qui est Christus, intelligentia diues est: edoctus inquam ab eo priusquam scilicet fallatur: et similis factus est

8) Ex Hentenii interpretatione, quae tamen sensum non est assecuta, intelligitur saltem, illum quoque in suo Codice reperisse *πρό*. Si ergo *πρό* necessario explicandum est, aliter accipi nequit, quam *πρὸν διδασκῆσθαι παρ' ἀνθρώπων τὰ ἀνθρώποις δοκούν.*

Vers. 49. Οὕτως — αἰῶνος.

Οὕτως, ὡς ἐρεῖ.

Vers. 49. Ἐξελεύσονται — v. 50. ὀδόντων.

Καὶ μὴν, ἐν τῷ ἐξήκοστῳ πρώτῳ κεφαλαίῳ Φησὶν, ὅτι^{d)} αὐτὸς ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. d) Matt. 23, 32
 τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; ὅτι αὐτὸς μὲν ἀφοριεῖ αὐτοὺς, τῷ προσάγματι· οἱ δὲ ἄγγελοι ἀφοριουσιν αὐτοὺς, τῇ ἐνεργείᾳ, τὸ πρόσαγμα τὸ δεσποτικὸν ὡς ὑπηρετοὶ πράττοντες. ἀφορίζειν δέ ἐστι, τὸ διαχωρίζειν. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς ἔειπεν, ὅτι τὰ σάπρᾶ ἔξω ἐβάλλον, ἵνα μὴ ὑπολάβῃ τις, ἀκινδυνὸν εἶναι τὴν τοιαύτην ἐξαγωγήν, ἠερμήνευσε ταύτην, εἰρηκῶς, ὅτι καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κἀμινον τοῦ πυρὸς καὶ τὰ ἐξῆς.

Vers. 51. Λέγει — πάντα;

Τὰ ἀναγκαῖα δηλαδὴ τῶν παραβολῶν. καὶ μὴν, ὡς θεὸς ἐγίνωσκεν, ὅτι συνῆκαν αὐτά. λοιπὸν οὖν, ὡς ἄνθρωπος τοῦτο ἠρώτησε,

Vers. 51. Λέγουσιν — v. 52. παλαιά.

Ὁμολογησάντων γινῶναι, λέγει παραβολὴν διδάσκουσιν, ὅτι πάντες οἱ γνησίως αὐτῷ μαθητευθέντες πλουτοῦσι γινῶσιν. πᾶς γάρ, Φησι, γραμματεὺς, ἥτοι, σοφὸς, μαθητευθεὶς τῷ βασιλεῖ τῶν ἑβραίων, ὅς ἐστιν ὁ χριστός, πλουτεῖ γινῶσιν. μαθητευθεὶς δὲ αὐτῷ, πρὸ^{e)} τοῦ σοφισθῆναι

κοῦνται, ἀλλ' οὐ θεῶ. Hoc autem mihi displicet. Malim ergo sententia commodissima et expeditissima, πρὸς τὸ σοφισθῆναι παρὰ τοῦ χριστοῦ. μαθητευθεὶς ergo non est edoctus, sed, qui Christi schola et doctrina usus est.

est homini patrifamilias, id est, diuiti, qui depro-
mit quando vult de thesauro suo nouas veteresque
res aureas. Intelligitur autem per noua, intelle-
ctus noui testamenti: per vetera autem, vete-
ris. Quod verò dicit: Propterea, non est nunc
causae reddituum, sed confirmatiuum, id est,
verè,

Vers. 53. *Et — v. 54. illorum.*

Patriam eius vocat Nazaret tanquam patriam ma-
tris eius, et illius qui putabatur pater eius: et tan-
quam locum vbi nutritus erat. Dicit enim Lucas
quod venerit Nazaret vbi fuerat nutritus. Docē-
bat autem eos. Quos? Eos videlicet qui e patria
sua erant. Causam vero propter quam in synago-
ga docebat, praediximus in principio quarti ca-
pituli,

Vers. 54. *Ita vt — virtutes?*

Sapientia sermonum et virtutes verborum. Aut
virtutes vocat miracula. Videntes enim eum do-
centem quae excelsiora erant, magisque apposita
ad persuadendum quam quae docuerant viri quon-
dam insignes: facientem etiam maiora miracula:
et ignorantes eum Dei esse sapientiam ac virtutem,
mirabantur et sermones eius et miracula. Offen-
debantur autem per eum, qui talia doceret ac mi-
racula huiusmodi ederet, ob aliud nihil, nisi quod
humilibus ortus esset parentibus. Sed vere caeca
et insensata res est inuidia. Vnde enim magis ad-
mirari eumque adorare oportuit, quod ab eiusmodi
parentibus talis progenitus esset filius, inde per
eum offendeabantur.

Vers. 55.

Θῆναι δηλονότι. καὶ ἔοικεν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, τῆτέσι, πλεσίῳ, ὅσις ἐκβάλλει, ὅτε βέλεται, ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ, καινὰ καὶ παλαιὰ χρυσία. νοοῦνται δὲ καινὰ μὲν, τὰ τῆς νέας διαθήκης νοήματα· παλαιὰ δὲ, τὰ τῆς παλαιᾶς. τὸ δὲ διὰ τοῦτο, οὐκ ἔστι νῦν αἰτιολογικόν, ἀλλὰ βεβαιωτικόν, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς.

Verf. 53. Καὶ — v. 54. αὐτῶν.

Πατρίδα αὐτοῦ λέγει, τὴν ναζαρέτ, ὡς πατρίδα τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ νομιζομένου πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς τραφεὶς ἐν αὐτῇ. Φησὶ γὰρ ὁ λουκᾶς, ὅτι καὶ^ε) ἦλθεν εἰς τὴν ναζαρέτ, οὗ ἦν^ε) Luc. 4: 16, τετραμμένος. ἐδίδασκε δὲ αὐτοὺς, τίνας; δηλαδὴ τοὺς τῆς πατρίδος αὐτοῦ. τὴν αἰτίαν δὲ, δι' ἣν ἐν ταῖς συναγωγαῖς διδάσκει, προειρήκαμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου κεφαλαίου.

Verf. 54. Ὡς — δυνάμεις;

Ἡ σοφία τῶν λόγων, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν λόγων. ἡ δυνάμεις καλεῖ, τὰ θαύματα. βλέποντες γὰρ αὐτὸν ὑψηλότερα μὲν καὶ πιθανώτερα τῶν πάλαι περιβοήτων ἀνδρῶν διδάσκοιτα, μείζονα δὲ θαύματα ποιοῦντα, καὶ ἀγνοοῦντες, ὅτι αὐτὸς ἦν σοφία θεῆ καὶ δύναμις· ἐθαύμαζον μὲν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ τὰ θαύματα· εἰς αὐτὸν δὲ, τὸν τοιαῦτα διδάσκοντα καὶ τερατουργοῦντα, ἐσκανδαλίζοντο, δι' ἑδὲν ἕτερον, ἢ διότι γονέων ἦν εὐτελῶν. ἀλλ' ὄντως τυφλὸν καὶ ἀνόητον ὁ φθόνος. ἀφ' ὧν γὰρ εἶδε μᾶλλον θαυμάζειν, καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν, ὅτι τοιούτων γονέων τοιοῦτος προῆλθεν υἱός, ἀπὸ τούτων εἰς αὐτὸν ἐσκανδαλίζοντα.

Verf. 55. *Num hic — v. 56. sunt?*

Haec omnia per interrogationem legenda sunt: nam haec haesitantes inuicem dicebant,

Verf. 56. *Vnde — omnia?*

Vide extremam dementiam. Dicunt enim: Parentibus ortus est tenuibus, vnde ergo huic omnia ista prouenerunt? Atqui o vani, non ob parentum generositatem, neque ob diuitiarum affluentiam, aut aliud quippiam huiusmodi, sed ob egregiam vitam intelligentia ac miracula diuinitus his qui digni sunt donantur.

Verf. 57. *Et — eum.*

Hoc est super illo.

Verf. 57. *Iesus autem — sua.*

Marcus autem dixit, nisi in patria sua, et inter cognatos, et in domo sua. Ab exemplo autem seipsum significauit Christus, et in patria, dixit propter totam Nazaret: Inter cognatos vero, propter eos qui quomodocunque cognati eius erant: In domo autem, propter solos fratres eius: Omnes enim despiciebant eum: illi quidem tanquam patriotam, illi vero velut cognatum, hi autem quasi fratrem. Ideo etiam quum supernaturaliter magnificaretur, offendebantur super eo, hoc est, propter inuidiam ei credere non poterant: etsi quidam magis, quidam autem minus inui-

Verf. 55. Ὁυχ οὕτως — v. 56. εἰσί;

Ταυτὶ πάντα κατ' ἐρώτησιν ἀναγνώσειν. διαπορούντες γὰρ ἔλεγον ταῦτα πρὸς ἀλλήλους. πρὸς ἡμᾶς δὲ, ἀντὶ τοῦ, παρ' ἡμῖν.

Verf. 56. Πόθεν — πάντα;

Ὅρα βαθεῖαν ἀνοιαν. λέγουσι γὰρ, ὅτι ἐπεὶ γονέων εὐτελῶν ἐπὶ, πόθεν ἄλλοθεν τέτω ταῦτα πάντα προσεγένοντο; καὶ μὴν, ᾧ μάταιοι, οὐκ ἀπὸ γονέων εὐκλείας, οὐδ' ἀπὸ χρημάτων δαυσιλείας, ἢ τοιούτου τινός, ἀλλ' ἐξ ἐναρέτεος πολιτείας ἢ γνῶσις καὶ τὰ θαύματα θεόθεν τοῖς ἀξιόαι χαρίζονται.

Verf. 57. Καὶ — αὐτῶ.

Ἀντὶ τοῦ, ἐπ' αὐτῶ.

Verf. 57. Ὁ δὲ ἰησοῦς — αὐτοῦ.

Ὁ δὲ μάργος εἶπεν, ὅτι f) εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι g) Marc. 6, 4. αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. παραδειγματικῶς δὲ ἑαυτὸν ἐδήλωσεν ὁ χριστός. καὶ ἐν μὲν τῇ πατρίδι εἴρηκε, διὰ πᾶσαν τὴν νασαρέτ· ἐν δὲ τοῖς συγγενέσι, διὰ τοὺς ὅπως δῆποτε συγγενεῖς αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ, διὰ μόλις τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. πάντες γὰρ αὐτοῦ κατεφρόνουν. οἱ μὲν, ὡς συμπατριῶτου, οἱ δὲ, ὡς συγγενοῦς, οἱ δὲ, ὡς ἀδελφεοῦ. διὸ καὶ ὑπερφυῶς εὐδοκίμοῦντος ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῶ, τρετέσιν, οὐκ ἠδύναντο πιστεῦειν αὐτῶ διὰ τὸν φθόνον, εἰ καὶ οἱ μὲν πλεῖον, οἱ δὲ ἕλαττον ἐφθόγουν. οὐκ

N n 2

ἔστιν

inuiderent. Non est ergo, inquit, propheta sine honore apud quos videtur propheta, nisi in patria sua, et inter cognatos et in domo sua. Hi enim quanquam prophetam eum esse nouerunt, tamen despiciunt eum propter causam dictam: et quia assueta facile despiciuntur. Lucas autem dixit, Nullus propheta acceptus est in patria sua, vocatus etiam ipse acceptum, id quod in honore est.

Verf. 58. *Et — illorum.*

Virtutes dicit miracula: tanquam diuinae virtutis opera. Et vide sapientiam. Fecit siquidem aliquas, ne dicere possent, Quia odio nos habet, non curat eos qui sunt apud nos: quodsi etiam apud nos haec egisset, credidissemus utique et nos: Non multas autem, propter incredulitatem eorum, quia nec his quae factae sunt credebant. Propterea Marcus quoque dixit: Et mirabatur propter incredulitatem eorum, tantam videlicet impudentiam. Sed Matthaeus quidem dixit, Non fecit ibi virtutes multas: Marcus vero: Nec potuit ibi ne vniam quidem virtutem operari, nisi quod paucos infirmos impositis manibus curauit. Quomodo ergo dixit, quod non potuit? Quia impotentiam vocare solemus non solum defectum potentiae,

2) Ita etiam Hentenius. Sed $\pi\alpha\rho' \omicron\lambda\lambda'$, videtur mox postulare, non $\epsilon\iota \mu\eta$, sed $\alpha\lambda\lambda' \epsilon\nu \tau\eta$. Malim ergo $\pi\alpha\rho' \delta'$, id est, $\kappa\alpha\theta\acute{o} \delta\acute{o}\nu\epsilon\iota \pi\rho\sigma\Phi\eta\tau\eta\varsigma$.

ἔστιν οὖν, Φησὶ, προφήτης ἄτιμος, παρ' 9) οἷς
δοκεῖ προφήτης, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ
ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. οὗτοι
γὰρ, καίτοι προφήτην αὐτὸν εἰδότες, ἔμως κα-
ταφρονοῦσιν αὐτοῦ, διὰ τε τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν,
καὶ διότι τὰ συνήθη, εὐκαταφρόνητα. ὁ δὲ λου-
κᾶς εἶπεν, ὅτι 8) εἰς προφήτης δεκτός ἐστι ἐν τῇ 9) Luc. 4, 24.
πατρίδι αὐτοῦ, δεκτὸν καὶ κείνον λέγων, τὸν
τίμιον.

Verf. 58. Καὶ — αὐτῶν.

Δυνάμεις, τὰ θαύματα λέγει, ὡς δυνάμεις θεί-
ας ἔργα. καὶ ὅρα σοφίαν. ἐποίησε μὲν γὰρ, ἵνα
μὴ δύνανται λέγειν, ὅτι μισῶν ἡμᾶς 8) θεραπεύει
τὸς ἐν ἡμῖν, καὶ, ὅτι εἰ ἐποίησε καὶ παρ' ἡμῖν,
ἐπιστεύσαμεν αὐν καὶ ἡμεῖς. οὐ πολλὰς δὲ, διὰ τὴν
ἀπιστίαν αὐτῶν, ὅτι καὶ γινομένων ἠπίσθουν ἔτι.
διὸ καὶ ὁ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ἐθαύμαζε 4) διὰ 5) Marc. 6, 6.
τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, δηλονότι τοσοῦτον ἀναισχυ-
τοῦσαν. ἀλλ' ὁ μὲν ματθαῖός Φησιν, ὅτι οὐκ
ἐποίησεν ἐκὲι δυνάμεις πολλὰς· ὁ δὲ μάρκος, ὅτι
καὶ 1) οὐκ ἠδύνατο ἐκὲι ἐδεμίαν δυνάμιν ποιῆσαι, 2) Marc. 6, 7.
εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεῖς τὰς χεῖρας, ἐθε-
ράπευσε. πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι οὐκ ἠδύνατο; διότι
ἀδυναμίαν ὀνομάζειν εἰάθαμεν, οὐ μόνον τὴν ἑλ-
λειψιν τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμποδισμὸν
τῆς

tiae, verum etiam impedimentum huius aut illius
causae: sicut etiam nunc. Impediebat enim incre-
dulitas illorum quibus beneficium praestabatur.
Non poterat ergo, hoc est, impediabatur: et
non oportebat eos inuitos beneficio afficere.

Finis sectionis primae.

τῆς οἴας δὴ τινος αἰτίας, ὥσπερ καὶ νῦν. ἐνεπόδιζε
 γὰρ αὐτῷ ἡ ἀπιστία τῶν εὐεργετημένων, οὐκ ἡ-
 δύνατο οὖν, ἀντὶ τοῦ, ἐνεποδίζετο. καὶ οὐκ ἔδει ὅ-
 βιαίως εὐεργετῆν αὐτούς.

᾽) Recte Hentenius, *inuitos*.

Τέλος τοῦ πρώτου τμήματος.

ΤΟΤ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

C a p. X X V.

*De Herode Tetrarcha, qui Ioannem
interemit.*

Cap. XIV. v. 1. *In* — v. 2. *illo.*

Similia dicit et Marcus. Lucas vero ait: Audiuit Herodes Tetrarcha vniuersa quae fiebant ab eo: et haerebat eo quod diceretur a quibusdam quod Ioannes surrexisset a mortuis: a quibusdam vero quod Elias apparuisset: ab aliis autem, quod propheta quispiam ex antiquis surrexisset: et dixit Herodes, Ioannem ego decollavi: quis est autem ille de quo ego talia audio? et cupiebat videre eum.

Quomodo ergo Matthaeus et Marcus scripserunt quod affirmabat Herodes ipsum esse Ioannem: Lucas vero, quod dicentibus hoc quibusdam, Herodes potius assererat non esse illum. Ioannem, inquit, ego decollavi, itaque consequens est non esse ipsum Ioannem? Quid ergo dicemus? Quod suspicatus hunc a mortuis surrexisse, ac miraculorum gratiam ob iniustam sui caedem a Deo accepisse: eis tamen qui hoc dicebant, assererat non esse Ioannem, ne ad eum concurrerent, et contra se seditionem concitarent: suis autem famulis confidenter detegebat secretum. Nam *παῖδας* hoc in loco pro ministris posuit Euangelista. Id autem eis confidit, quod hunc maxime timeret tanquam fortiorem iam effectum, et quasi futurum esset, ut deinceps vehementius eum argueret. Et
vide

Κ ε Φ. Κ Ε.

Περὶ ἰωάννου καὶ ἡρώδου.

Cap. XIV. v. 1. Ἐν ἐκείνῳ —

v. 2. αὐτῷ.

Τὰ ὅμοια λέγει καὶ ὁ ^{a)} μάρκος. ὁ δὲ ^{b)} λουκᾶς
 φησὶν, ὅτι ἤκουσεν ἡρώδης ὁ τετράρχης τὰ γινόμενα
 ὑπ' αὐτοῦ πάντα, καὶ διηπόρει, διὰ τὸ λέγεσθαι
 ὑπό τινων, ὅτι ἰωάννης ἐγήγερεται ἐκ νεκρῶν·
 ὑπό τινων δὲ, ὅτι ἡλίας ἐφάνη· ἄλλων δὲ, ὅτι
 προφήτης εἰς τῶν ἀρχαίων ἀνέστη. καὶ εἶπεν ἡρώδης,
 ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα. τίς δὲ ἐστὶν οὗτος,
 περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα; καὶ ἐζήτει ἰδεῖν
 αὐτόν.

a) Marc. 6, 14.

b) Luc. 9, 7-9.

Πῶς οὖν ματθαῖος μὲν καὶ μάρκος ἔγραψαν,
 ὅτι διεβεβαίουτο ἡρώδης, αὐτόν εἶναι τὸν ἰωάννην·
 ὁ δὲ λουκᾶς, ὅτι λεγόντων τοῦτό τινων, ὁ ἡρώδης
 μᾶλλον εἶπε, μὴ εἶναι τοῦτον. ἰωάννην γάρ, φη-
 σιν, ἐγὼ ἀπεκεφάλισα. καὶ λοιπὸν οὐκ ἐστὶν ἰωάν-
 νης. τί οὖν ἐρῶμεν; ὅτι ὑπολαβὼν, ἐκ νεκρῶν
 ἀναστῆναι τοῦτον, χαρίσματα θαυμάτων ἐκ θεῶ
 λαβόντα, διὰ τὴν ἀδικίαν ἑαυτοῦ σφαγῆν, πρὸς
 μὲν τοὺς τοῦτο λέγοντας, εἶπε, μὴ εἶναι τὸν ἰω-
 ἀννην, ἵνα μὴ προτρεάμωσιν αὐτῷ, καὶ πασιτάω-
 σι κατ' αὐτοῦ· πρὸς δὲ τοὺς οἰκέτας αὐτοῦ, θαρ-
 ρεῖ τὸ μυστήριον. παῖδας γάρ ἱὺν, τοὺς οἰκέτας εἶ-
 πεν ὁ εὐαγγελιστής. θαρρεῖ δὲ αὐτοῖς τοῦτο, σφό-
 δρα δειλιάσας τοῦτον, ὡς ἰσχυρότερον ἤδη γεγενη-
 μένον, καὶ σφοδρότερον αὐτοὶ ἐλέγχοντα. καὶ ὅρα

vide rem admirandam. Is qui interemerat timet interemptum. Talis est enim qui iniquus est, ut et mortuos timeat, et talis est qui virtutem colit, ut pauorem etiam post mortem immittat viventibus. Incidente autem occasione de Ioanne, narrat consequenter Euangelista quo modo mortuus sit.

† Herodes iste fuit filius eius qui infantes in Bethlehem interemit.

Verf. 3. *Herodes enim —*
v. 5. *habebant.*

Marcus autem dixit quod Herodias insidiabatur ei, hoc est, molesta illi erat: volebatque eum occidere, nec poterat. Deinde causam quoque addidit cur illa non poterat eum occidere. Ait enim quod Herodes metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum et sanctum, ac observabat illum, et audiens eum multa faciebat, libenterque eum audiebat. Haec sane scripsit Marcus. Quod si sciens eum virum iustum et sanctum, observabat illum, quomodo dixit Matthaeus, quod volebat eum occidere, timebat autem multitudinem? Praeterea si multa faciebat eorum quae Ioannes admonebat, et si libenter eum admonentem audiebat, quare vinxit eum ac reclusit? Quia quae dicit Marcus primum facta fuerant: quae autem dicit Matthaeus, postmodum facta sunt. Primum enim Herodias negotium facessabat Ioanni, volebatque illum occidere: Herodes vero non permittebat, sciens eum virum iustum et sanctum, ideo quoque audito eo multa faciebat et libenter eum audiebat. Quum autem vehementer illum vrgeret, arguens ac incre-

*) Neuter meorum haec agnoscit. Hentenius etiam, uti ex signo crucis ab illo addito discurt, in margine

θαυμαζόν, ὁ φονεύσας φοβεῖται τὸν πεφονευμένον. τοιοῦτον γὰρ ὁ κανός. φοβεῖται καὶ τοὺς νεκρούς. καὶ τοιοῦτον ὁ ἐνάρετος, φόβον ἐμπαιῶν τοῖς ζῶσι καὶ μετὰ θάνατον. παρεμπιπτούσης δὲ τῆς κατὰ τὸν ἰωάννην ὑποθέσεως, λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστὴς διηγέεται, πῶς ἀπέθανεν.

† † Οὗτος ¹⁾ ὁ ἡρώδης, υἱὸς ἦν τοῦ τὰ βρέφη ἐν βηθλεὲμ ἀποκτείναντος.

Verf. 3. Ὁ γὰρ ἡρώδης —
v. 5. εἶχον.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ἡ ἡραδιάς ἐνεῖχεν αὐτῷ, τυχέσιν, ἐνεκότες αὐτῷ, καὶ ὅτι ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ οὐκ ἠδύνατο. εἴτα προσέθηκε καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτὴν ἀνελεῖν αὐτόν. εἶρηκε γὰρ, ὅτι ὁ ἡρώδης ^{d)} ἐφοβεῖτο τὸν ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ συνετήρει αὐτόν, καὶ ὅτι ἀκούων αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἠδέως αὐτοῦ ἤκουε. ταῦτα μὲν οὖν ἰσόρησεν ὁ μάρκος. εἰ δὲ εἰδὼς αὐτόν ὁ ἡρώδης ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, συνετήρει αὐτόν, πῶς εἶρηκεν ὁ ματθαῖος ὅτι ἤθελε μὲν αὐτόν ἀποκτεῖναι ἐφοβεῖτο δὲ τὸν ὄχλον; καὶ εἰ πολλὰ ἐποίει, ἃν ὁ ἰωάννης παρήνει, καὶ εἰ ἠδέως αὐτοῦ ἤκουε παραινοῦντος, διατί ἔδῃσεν αὐτόν καὶ ἀπέκλεισε; διότι, ἃ μὲν Φητὶν ὁ μάρκος, πρῶτον ἐγένοντο· ἃ δὲ Φησὶν ὁ ματθαῖος, ὕστερον ἐπεγένοντο. πρῶτον γὰρ ἡ μὲν ἡραδιάς ἐχαλέπαινε τῷ ἰωάννῃ, καὶ ἤθελεν ἀνελεῖν αὐτόν· ὁ δὲ ἡρώδης οὐ παρεχώρει, γινώσκων αὐτόν δίκαιον καὶ ἅγιον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκούων αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἠδέως αὐτοῦ

Ο ο 3 — τοῦ

crepans eum, tandem Herodes hinc quidem de-
uictus molestia, hinc autem vim quodammodo ab
Herodiade perpeſſus, iam pudorem in iram com-
mutauit: nec omnino quieſcens volebat eum occi-
dere, timens vero multitudinem vinxit eum quaſi
puniens: et ligauit eum, ne varia loca circumiens
obiurgaret eum. Arguebat autem illum Ioannes,
vt qui contra legem haberet vxorem fratris ſui.
Duabus vero de cauſis eum increpabat: primum
quidem, quod viuente fratre ſuo abſtulerat vio-
lenter et illius vxorem et tetrarchiam. Deinde
quod etiam, quum ipſa filiam ex illo peperiſſet,
duxerat eam: quorum vtrumque contra legem erat.
Iubebat enim lex fratris vxorem ducere, non ta-
men adhuc viuents, neque eam quae ab illo pro-
lem ſuſcepſiſſet.

Verſ. 6. *Quum autem agerentur natalitia* —
v. 7. peteret.

Marcus autem dicit quod iurauit ei: Quicquid
a me petieris dabo tibi vſque ad dimidium regni
mei. Quum autem agerentur natalitia, hoc eſt,
celebrarentur. Moris namque principibus erat
propria feſtiue celebrare natalitia. Hanc autem
promiſſionem appellat hic ὁμολόγησιν, quod tamen
vocabulum ſaepius aſſenſum, pactum, aut con-
feſſionem ſignificat. Verum o magnam demen-
tiam: et daturum ſe iurauit, et petitionem in ma-
nu puellae poſuit, et dimidium regni ſui breui
ſaltatiuncula commutauit!

Verſ. 8.

τοῦ ἤκουεν· ἐπεὶ δὲ ἐνέκειτο, σφοδρῶς ἐλέγχων αὐτὸν καὶ διατύραν· λοιπὸν, τοῦτο μὲν, ἐκνικηθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης ἡρώδης, τοῦτο δὲ, καὶ παρὰ τῆς ἡρωδιάδος ἐκβιαθεὶς, μετέβαλε τὴν αἰδῶ πρὸς ὀργὴν, καὶ μὴ παυόμενον ὅλως, ἤθελεν αὐτὸν ἀνελεῖν· φοβηθεὶς δὲ τὸν ὄχλον, ἔδωκε μὲν αὐτὸν ἀμυνόμενος, ἀπέκλεισε δὲ, ἵνα μὴ περιερχόμενος κωμῳδῇ αὐτόν. ἐπετίμα δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, ὡς παρὰ νόμον ἔχοντι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατὰ δύο αἰτίας. πρῶτον μὲν, ὅτι ζῶντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βιαίως ἀφείλετο καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὴν τετραρχίαν· ἔπειτα, ὅτι καὶ θυγατέρα ἔχουσιν ἐξ ἐκείνου, ταύτην ἔγνημεν, ἃ καὶ ἄμφω παράνομα. καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐκέλευε μὲν γῆμαι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' ἐκ ἔτι ζῶντος, ἐδὲ παιδίον ἔχουσιν.

Verf. 6. Γενεσίων δὲ ἀγομένων —
v. 7. αἰτήσηται.

Ὁ δὲ μάρκος φησὶ, καὶ ε) ὡμολόγησεν²⁾ αὐτῇ, ε) Marc. 6, 23. ὅτι ὁ ἐάν με αἰτήσης, δώσω σοι, ἕως ἡμῖς τῆς βασιλείας μου. γενεσίων δὲ ἀγομένων, ἀντὶ τοῦ, τελεμένων. ἔθος γὰρ ἦν τοῖς ἀρχεσιν ἐρετάζειν τὰ οἰκεῖα γενέθλια. ὡμολόγησιν δὲ νῦν, τὴν ὑπόσχεσιν ἀνόμασεν. ὡ πολλῆς ἀνοίας, καὶ ὡμωσε δοῦναι, καὶ κυρίαν τῆς αἰτήσεως τὴν κόρην ἐποίησε, καὶ τὸ ἡμισυ τῆς βασιλείας αὐτοῦ βραχείας ὀρχήσεως ἀπημπόλησεν!

Οο 4 Verf. 8.

²⁾ Hentenius, iuravit. Ergo ὡμωσε legit. Reele. Nec aliter hunc locum laudat Chrysost. Tom. II. p. 497. C. immo nec infra in contextu Marci Codices Euthymii variant.

Verf. 8. *Illa vero — baptiste.*

Praemonita, id est edocta. Dicit ergo: Da mihi hic, id est, nunc in conuiuio. Marcus autem eam dixisse ait: Volo ut des mihi confestim, hoc est, statim, repente. Nacta siquidem Herodias tempus opportunum, sicut iterum scripsit Marcus, qui dixit, Quum dies opportunus accidisset, quum ad se ingressa esset filia interrogans quid petitura esset, praecepit illi ut statim in conuiuio peteret dari sibi caput Ioannis: metuens ne si tempus illud praeterlaberetur, Herodem omnino poeniteret, ubi decocto vino ad sobrietatem rediisset: vel etiam ne amicorum quidam deprecari, Ioannem liberarent.

Verf. 9. *Et — rex.*

Contristatus est, tum quia magnum virum occisurus erat, tum quia multitudinem in sui odium concitaturus.

Verf. 9. *Attamen propter — dari.*

O muliebri mancipium! periurii testes habere timuisti, iniustae caedis tam multos habere spectatores non formidasti? Te enim temerarie iurasse non oportuit: quia tamen incircumspecte iurasti, melius erat peierare: e duobus namque malis, leuius est eligendum.

Verf. 10. *Quumque misisset — carcere.*

Quum misisset, videlicet speculatorem aut carnicem, sicut dixit Marcus. Clam illum occidit,

ne

3) ἀπὸ κοινοῦ, τὸ φοβηθεῖσθαι.

Verf. 8. Ἡ δὲ — βαπτισοῦ.

Προβιβαθεῖσα, ἀντὶ τοῦ, διδαχθεῖσα. Φησὶν οὖν. δός μοι ὧδε, τετέστιν, ἐνταῦθα, ἐν τῷ συμποσίῳ. ὁ δὲ μάρκος εἰπὼν αὐτὴν λέγει, ὅτι f) f) Marc. 6, 25. θέλω, ἵνα μοι δῶς ἐξ αὐτῆς, ὁ ἐστίν, αὐτίκα, εὐδύς. καιρὸν γὰρ ἐπιτήδειον ἢ ἡρωδιάς εὐρεῖσα, ὡς ἰσόρητε πάλιν ὁ μάρκος, εἰπὼν ὅτι καὶ γενομένης ἡμέρας g) εὐκαιροῦ· ἐπεὶ πρὸς αὐτὴν εἰσῆλθεν g) Marc. 6, 21. ἢ θυγάτηρ ἐρωτῶσα, τί αἰτήσεται· παρήγγειλεν αὐτίκα ἐν τῷ συμποσίῳ αἰτῆσαι δοθῆναι αὐτῇ τὴν κεφαλὴν ἰωάννου, φοβηθεῖσα, μὴ, τοῦ τηνικαῦτα καιροῦ παραδραμόντος, μεταμεληθῇ πάντως ὁ ἡρώδης, ἀνανήψας τῆς μέθης, ἢ, 3) μὴ καὶ τῶν φίλων τινὲς παρακαλέσαντες, 4) ἐλευθερώσωσι τὸν ἰωάννην.

Verf. 9. Καὶ — βασιλεύς.

Ἐλυπήθη, διότι ἔμελλε μέγαν ἀνελεῖν ἄνδρα, καὶ κινήσαι πρὸς μῖσος ἑαυτοῦ τὸν ὄχλον.

Verf. 9. Διὰ δὲ — δοθῆναι.

Ἡ γυναικεῖον ἀνδράποdon! ἐπιτοκίας μὲν μάρτυρας ἔχειν ἐδειλιάσας· παρανόμου δὲ σφαγῆς θεατάς τοσοῦτας ἔχειν οὐκ ἐφοβήθη; εἶδε γὰρ σε μὴ προπετῶς ὁμόσαι· ἐπεὶ δὲ ἀπερισκέπτως ὤμασας, κρεῖττον ἦν ἐπιτοκῆσαι. δύο γὰρ κακῶν τὰ κουφότερον αἰρετώτερον.

Verf. 10. Καὶ πέμψας — φυλακῇ.

Πέμψας h) σπεκουλάτωρα, ἦτοι, δήμιον, ὡς εἶ- h) Marc. 6, 27. πεν ὁ μάρκος, λάθρα τοῦτον ἀνῆλεν, ἵνα μὴ καὶ

ne interfectus quoque publicaret obscenum concubitus: et ne multitudinem haberet, factum hoc prohibentem. Deus autem id sustinuit: simul quidem ut iustum amplius coronaret, simul etiam ut his qui iniuste patiuntur, consolationis exemplum relinqueret.

Verf. 11. *Et — lance.*

O foedum ac ferale conuiuium! quomodo non vociferati sunt qui simul accumbebant, conspicientes hominis adhuc calidi caput, quod etiamnum sanguinem stillabat, super mensam adductum quasi ferculum? quomodo non exhorruerunt?

Verf. 11. *Datumque est puellae.*

Execranda merces impudentis operis! Vere talis matris digna filia: quae ubi semel abiecit pudorem, et in conspectu tot virorum seipsam in theatrum exposuit, ac varie indecoros exercuit motus, crudelem sibi parauit animum, lancemque ausa est contingere caede plenam: nec solum contingere, verum etiam quasi donum aliquod gratissimum perferens, lactissime obtulit matri. Ait enim:

Verf. 11. *Et — suae.*

Neque enim satis erat execrandae matri, quod interfectus esset: sed optabat quoque in manus sumere caput, quod in suam inuehebatur lasciuia ac libidinem, ut illud contumelia afficeret, ac infectaretur conuiuiis. Huiusmodi sunt mulieres adulterae,

5) i. e. ἐν τῷ ἀναιρεῖσθαι δημοσίᾳ.

6) τοῖς τῇ ὀρχήσει; τρυφεροῖς καὶ αἰσχροῖς σχήμασι καὶ ἀλμασι.

ἀναιρουμένους⁵⁾ δημοσίευσεν τὴν ἀσελγῇ μίξιν αὐτοῦ,
καὶ ἵνα μὴ τὸν ὄχλον ἔξει κωλύοντα. ὁ δὲ θεὸς
ἠνέσχετο, ὁμοῦ μὲν, τὸν δίκαιον σεφανῶν μειζό-
νως· ὁμοῦ δὲ, τοῖς ἀδίκως πάσχεσι καταλιμπά-
νων παραμυθίαν.

Verf. II. Καὶ — πίνακι.

Ὡς μιαινοῦ συμποσίου καὶ θηριώδους! πῶς οὐκ
ἐλιγγίασαν οἱ συιανακείμενοι θεάσασθαι κεφα-
λὴν ἀνθρώπου, θερμοῦ σάζουσιν αἵματος, ἐπὶ
τὴν τράπεζαν αὐτῶν εἰσαγομένην, ὥς ἔδεσμαι;
πῶς οὐκ ἔφριξαν;

Verf. II. Καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ.

Μιδὸς ἐναγῆς ἀναισχύντου πράξεως! ὄντως τοι-
αύτης μητρὸς ἀξία θυγάτηρ. ἅπαξ γὰρ τὴν
παρθενικὴν αἰδῶ παρωσαμένη, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς
τοσέτων αἰδῶν ἀσέμνως ἑαυτὴν θεατρίσασα, καὶ
ποικίλως⁶⁾ ἀσχημονήσασα, ψυχὴν ἀπάνθρωπον
ἐκτίησας, καὶ κατετόλμησεν ἀψαδῶς πίνακος
φόνου γέμοντος, καὶ οὐχ ἄψαδῶς μόνον, ἀλλὰ
καὶ, καθάπερ τι δῶρον ἡδίον, διαβασάσας, καὶ
χαριέντως ἀποκομίσας τῇ μητρὶ.⁷⁾

Verf. II. Καὶ — αὐτῆς.

Οὐκ ἤρεκετο γὰρ ἡ βδελυρὰ μήτηρ, ἀναιρεθέν-
τος, ἀλλ' ἐδίψα καὶ λαβὼν εἰς χεῖρας τὴν τη-
λιτεύουσαν τὴν ἀκολασίαν αὐτῆς κεφαλὴν, ὥστε
ἐνυβρίσας αὐτῇ καὶ ἐπιτωθῆσας. τοιαῦταί εἰσιν αἱ
μοιχευόμεναι γυναῖκες, ἀπάντων ἱταμώτεραι καὶ
ὠμό-

7) Hentenius addit: Φησὶ γάρ.

terae, omnium improbiſſimae, crudeliſſimae ac ſceleſtiſſimae. Et vide quod perpetraverit mala. Seipſam dedecore affecit, ſuumque virum Philip-pum et adulterum Herodem ac filiam. Deinde occidit quidem adulterii inſectatorem, vt adulterium committens, eos qui tunc erant lateret: ſed quia ipſum occidit, non ſolum illos non latuit, verum etiam poſteris publicatum eſt: ſemperque in vniuerſo mundo publicatur.

Verſ. 12. *Et — illud.*

Marcus autem dicit, quod tulerunt $\pi\tau\tilde{\omega}\mu\alpha$ eius: vocavit autem corpus eius $\pi\tau\tilde{\omega}\mu\alpha \alpha\pi\tilde{o} \tau\tilde{s} \pi\epsilon\sigma\tilde{\epsilon}\nu$, id eſt, a cadendo in pavementum poſt capitis amputationem.

Verſ. 12. *Ac — Ieſu.*

Iam erga illum benevolentiam demonſtrantes: magis enim eos flexit calamitas.

Verſ. 13. *Quumque — ſeorſim.*

Quum audiſſet occiſum eſſe Ioannem: Siquidem etiam quum audiuit traditum eſſe in carcerem ſe-ceſſit: cuius cauſam tertio capite diximus: quod etiam factum eſt, vt ſeipſum in tempus paſſioni conueniens reſeruaret.

Quidam autem interpretantur. Quum audiſſet quod Herodes arbitraretur illum eſſe Ioannem: huius namque interfectionem dicunt per interpoſitionem nunc ad memoriam eſſe reductam, illiusque narrationem ad praefens uſque verbum terminari. Deinde ruruſum ſermone ad priorem ſui conſequentiam reſtitui.

Veri-

ωμότεραι καὶ ἀνοσιώτεραι. σκόπει δὲ καὶ, ὅσα κακὰ διεπραΐξατο· κατήσχυνε καὶ ἑαυτήν, καὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς Φίλιππον, καὶ τὸν μοιχὸν ἡρώδη, καὶ τὴν θυγατέρα, καὶ ἀνείλε μὲν τὸν κατήγορον τῆς μοιχείας, ἵνα μοιχευομένη λανθάνῃ τὰς τότε μόνον· ἀνελῆσα δὲ αὐτὸν, οὐ μόνον οὐκ ἔλκεθεν ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τοῖς μεταγενεστέροις ἐδημοσιεύθη, καὶ μέχρι παντός ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ δημοσιεύεται.

Verf. 12. Καὶ — αὐτό.

Ὁ δὲ μάρκος, τὸ ἰ) πτώμα αὐτῆς Φησί, πτώ· i) Marc. 6. 29. μα, τὸ σῶμα καλέσας, διὰ τὸ πεσεῖν εἰς ἕδαφος, μετὰ τὴν ἐκτομὴν τῆς κεφαλῆς.

Verf. 12. Καὶ — ἰησῦ.

Λοιπὸν ἐνδεικνύμενοι τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν. ἔκαμψε γὰρ αὐτὰς μᾶλλον ἢ συμφορά.

Verf. 13. Καὶ — κατιδίαν.

Ἀκέσας, ὅτι ἀνῆρέθη ὁ ἰωάννης. καὶ γὰρ καὶ, ὅτε ἤκουσεν, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμοτήριον, ἀνεχώρησε δι' ἣν δὲ αἰτίαν, εἰρήκαμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ· καὶ ἵνα φυλάξῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν πρέποντα τῷ καιρῷ.

Τινὲς δὲ ἐρμηνεύουσιν, ὅτι ἀκέσας, ὅτι προσεδόκησεν ἡρώδης τὸν ἰωάννην αὐτὸν εἶναι. καὶ γὰρ τὴν ἀνάγκην αὐτῆς κατὰ⁸ παρενθήκην μνημονεύειναι ἡμῶν, καὶ περὶ αὐτῆς μέχρι τοῦ παρόντος ρητοῦ τὴν διήγησιν αὐτῆς, εἶτα πάλιν ἀποκαταστήσῃ τὸν λόγον εἰς τὴν προτεραν ἀκολουθίαν αὐτοῦ.

Ἐπὶ

8) Scilicet a versu 3. ad finem 12.

Verisimile est autem vtrumque eo tempore audisse, et propter vtramque causam secessisse. Praeterea tertiam quoque huius secessionis causam scripsit Marcus, puta quod requiescere vellet discipulos a praedicatione reuersos. Ita enim dixit: Et congregantur Apostoli ad Iesum, ac renunciant illi omnia, quaeque fecissent, quaeque docuissent. Et dixit eis: Venite vos soli seorsim in desertum locum, et requiescite paulisper. Erant enim qui veniebant et abibant multi sic, vt nec comedere vacaret: et egressi sunt nauigio in desertum locum seorsim. Haec sane Marcus.

Proxima his sunt quae dicit Lucas addens etiam signum quo desertum nosceretur. Ait enim quod secessit seorsim in desertum locum ciuitatis quae vocatur Bethsaida. Scire etiam oportet Christum humano more et audire et secedere, et ea quae circa se erant dispensare. Omnia enim tanquam Deus sciebat, nec illi fuga opus erat.

Verf. 13. *Et — urbibus.*

Marcus vero ait quod etiam viderunt eos abeuntes. Quidam enim viderunt illos, quidam autem audierunt hoc ab his qui viderant: omnesque pedestri sequuti sunt itinere: huiusmodi enim desiderium, omne repellit impedimentum.

Verf. 14. *Et egressus — illorum.*

Vidisti desiderium, vide et eius praemium. Nec ab his fidem expetebat: illam enim demonstra-
uerant pedestri itinere absque alimentis sequentes
in

Ἐικός δὲ αὐτὸν ἀκοῦσαι καὶ ἀμφοτέρω κατὰ τὸν τήνικαῦτα καιρὸν, καὶ ὑποχωρῆσαι δι' ἀμφοτέρω. καὶ γὰρ καὶ τρίτην αἰτίαν τῆς τριαυ-
της ἀναχωρήσεως ὁ μάρκος ἐπέφησε, τὸ βέλεσθαι
διαναπαύσαι τοὺς μαθητάς, ὑποσρέψαντας ἀπὸ
τοῦ κηρύγματος. εἶρηκε γὰρ ἔτος. καὶ ^{k)} συνά- ^{k)} Marc. 6.
γονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν ἰησοῦν, καὶ ἀπήγ- 30-32.
γειλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν, καὶ ὅσα
ἐδίδαξαν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· δεῦτε ὑμεῖς αὐτοί·
κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύεσθε ὀλί-
γον. ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πο-
λοί. καὶ ἐδὲ φαγεῖν εὐκαίρουν. καὶ ἀπῆλθεν εἰς
ἔρημον τόπον τῷ πλοίῳ κατιδίαν. ταῦτα μὲν οὖν
ὁ μάρκος.

Παραπλήσια δὲ λέγων καὶ ὁ Λουκάς, προστί-
θισι καὶ γνώρισμα τῆς ἐρήμου. φησὶ γὰρ, ὅτι ^{l)} 1) Luc. 9, 10.
καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώρησε κατιδίαν
εἰς ἔρημον τόπον, πόλεως καλεσμένης Βηθσαϊδᾶ.
Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἀνθρωποπρεπῶς ὁ Χριστὸς
καὶ ἀκούει, καὶ ἀναχωρεῖ, καὶ οἰκονομεῖ τὰ κατ'
ἑαυτόν. ὡς γὰρ θεός, καὶ ἐγίνωσκε πάντα, καὶ
οὐκ ἐδεῖτο φυγῆς.

Verf. 13. Καὶ — πόλεων.

Ὁ δὲ μάρκος φησὶν, ὅτι καὶ εἶδον ^{m)} αὐτοὺς ^{m)} Marc. 6, 33.
ὑπάγοντας. τινὲς μὲν γὰρ εἶδον αὐτοὺς, τινὲς δὲ
ἤκουσαν τοῦτο παρὰ τῶν ἰδόντων, καὶ ἀκολου-
θοῦσι περὶ πάντες. τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ πάθος· πᾶν
ἐμπόδιον διακρούεται.

Verf. 14. Καὶ ἐξελθὼν — αὐτῶν.

Εἶδες τὸν πόθον, ὅρα καὶ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. καὶ
οὐκ ἀπαιτεῖ τούτους πίσιν. ἔδειξαν γὰρ ταύτην
ἀκολουθοῦντες περὶ, δίχα τροφῆς, εἰς ἔρημον
τόπον.

in desertum locum: Marcus vero et Lucas dixerunt quod etiam coepit docere illos multa, quodque loquebatur illis de regno Dei.

Vnde autem egressus sanabat et docebat? Certe dubium non est quin a monte. Ait enim Iohannes: Abiit Iesus trans mare Galilaeae quod est Tiberiadis: et sequebatur eum turba multa, quia videbant eius signa quae edebat in his qui infirmabantur. Ascendit autem in montem Iesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. Disseruit enim in naui cum discipulis: quumque ascendissent in montem, requieverunt: Deinde egressus est et sanabat et docebat.

Cap. XXVI. De quinque panibus.

Vers. 15. *Vespera — cibaria.*

Dies declinare coeperat sicut dixit Lucas: ipsi tamen ieiuni permanebant, audiendi amore famis necessitatem vincente. Christus vero quum idcirco eos cibare vellet, expectauit tamen vt ab aliis occasionem sumeret, ne videretur ad miraculi operationem assilire: neque hic solum, verum etiam alibi idem frequenter obseruat. Praeterea, vt etiam qui esurierant, maiori miraculi sensu inouerentur.

Vers. 16. *Iesus autem — quod edant.*

Non dixit: Ego pascam illos: hoc enim arrogantiae videbatur, sed discipulos adhortatur, vt dent illis quod edant, vt ipsis inopiam obtendentibus,

τόπον. μάρκος δὲ καὶ λουκάς εἶπον, ὅτι καὶ ἤρξατο^{η)} διδάσκειν αὐτοὺς πολλὰ, καὶ ὅτι ἐλάλει^{η)} αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Marc. 6, 34.
Luc. 9, 11.

Πόθεν δὲ ἐξελθὼν ἰάσατο καὶ ἐδίδασκε; πάντως ἀπὸ τοῦ ὄρους. Φησὶ γὰρ ὁ ἰωάννης, ὅτι ἀπῆλθεν^{ο)} ὁ ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς γαλιλαίας τῆς τιβεριάδος, καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἐώρων αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀδενούντων. ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος ὁ ἰησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. προέλαβε γὰρ ἐν πλοίῳ μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὸ ὄρος, διανεπάυοντο. εἶτα ἐξῆλθε καὶ ἰάσατο καὶ ἐδίδασκεν. ο) Io. 6, 1-3.

Κεφ. Κς. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων.

Vers. 15. Ὁψίας — βρώματα.

Ἡ μὲν ἡμέρα^{ρ)} κλίνειν ἤρξατο, καθὼς εἶπε^{ρ)} λουκάς· αὐτοὶ δὲ παρέμενον ἄσιτοι, τοῦ τῆς ἀκροάσεως ἔρωτος νικῶντος τὴν ἀνάγκην τῆς πείνης. ὁ δὲ χριτὸς, διὰ τοῦτο βεβλόμενος θρέψαι παραδόξως αὐτοὺς, ὅπως ἀνέμενε παρ' ἐτέρων λαβεῖν ἀφορμὴν, ἵνα μὴ δόξη ταῖς θαυματουργίαις ἐπιπηδαῖν. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦτο διατηρεῖ. ἵα μὴν καὶ, ἵνα πεινῶσαντες πολλὴν αἰδέσθιν τοῦ θαύματος λάβωσιν.

Vers. 16. Ὁ δὲ ἰησοῦς — φαγεῖν.

Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ὀφείλουσιν. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐγὼ θρέψω αὐτούς. τοῦτο γὰρ ἐδόκει κομπηρὸν, ἀλλὰ τοὺς μαθητὰς προτρέπε-
ΡΡ ταί

bus, iam tum ipse necessitate coactus faceret quod suum erat.

Sed Matthaeus quidem Marcus et Lucas dicunt discipulos suggessisse Christo de turbarum dimissione, quo cibaria emerent. Ioannes vero ait: Quum sustulisset oculos Iesus et vidisset quod turba multa veniret ad se, ait ad Philippum: Unde ememus panes, ut comedant hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset factururus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque eorum pusillum quippiam accipiat. Haec sane scripsit Ioannes.

Verisimile est autem primum discipulos suggessisse: deinde eum dixisse illis: Non necesse est illis egredi: date vos illis quod edant. Postmodum sustulisse oculos ac vidisse turbam aliam multam venientem: et tunc humano more tentasse Philippum, siue probasse an crederet ipsum posse omnes pascere. Tentabat autem illum tanquam caeteris eo tempore imperfectiorem: aut etiam per hunc, sermonem et ad alios dirigebat, tentans quoque et illos. Manifestum est ergo quod ea quae alii dixerunt Evangelistae, praetermisit Ioannes: quae vero illi praetermiserunt, haec iste narrauit.

Verf. 17. *At illi — pisces.*

Iohannes vero ait Andream dixisse: Est puerulus hic vnus, qui habet quinque panes ordeaceos et duos pisces, sed haec quid sunt inter tam multos? Proculdubio autem puerulus ille discipulis haec vendebat, ideoque tanquam illa iam habentes, respon-

¹) προβαλλομένων. B.

²) αγοράσωμεν. A.

³) και, pro δε. A.

ται δοῦναι αὐτοῖς φαγεῖν, ἵνα τούτων προβαλο-
μένων¹⁾ ἀπορίαν, τότε λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης αὐτὸς
ποιήσῃ τὸ ἑαυτοῦ.

Ἀλλὰ ματθαῖος μὲν καὶ μάρκος²⁾ καὶ λου-
κᾶς λέγουσιν, παρὰ τῶν μαθητῶν ὑπομνηθῆναι
τὸν χριστὸν περὶ τοῦ ἀπολύσαι τοὺς ὄχλους, ἵνα
ἀγοράσωσι τροφάς. ὁ δὲ ἰωάννης φησὶ, ὅτι³⁾ ἐπά-
ρας ὁ ἱησοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεασάμενος,
ὅτι πολὺς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτόν, λέγει πρὸς
τὸν φίλιππον, πόθεν ἀγοράσομεν⁴⁾ ἄρτους, ἵνα
φάγωσιν οὗτοι; τῷτο δὲ ελεγε περὶ αὐτόν·
αὐτὸς γὰρ ἤδει, τί ἔμελλε ποιῆν. ἀπεκρίθη αὐ-
τῷ φίλιππος, διακοσίων δηναρίων ἄρτοι εὐκ ἀρκού-
σιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ.
ταῦτα μὲν οὖν ἰσόρησεν ὁ ἰωάννης.

Εἰκὸς⁵⁾ δὲ, πρῶτον μὲν ὑπομνηθῆναι παρὰ
τῶν μαθητῶν· εἰτε εἰπὼν αὐτοῖς, εὐχρεῖαν εἶ-
σιν ἀπελθεῖν, ὅτε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν· ἐπειτα
ἐπαῖραι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεάσασθαι πλὴν
ὄχλον ἕτερον ἐρχόμενον, καὶ τότε λοιπὸν ἀν-
δρωποπρεπῶς πειράσαι τὸν φίλιππον, εἶπουν,
δοκιμάσαι τοῦτον, εἰ πίπτει, δύνασθαι αὐτόν
διαθρέψαι πάντας. ἐπείραζε δὲ αὐτὸν, ὡς ἀγε-
λέτερον τῆνικαῦτα τῶν ἄλλων. ἡ δὲ αὐτοῦ καὶ
πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποτείνεται, πειράζων καὶ τού-
τους. δῆλον τοίνυν, ὅτι αἱ μὲν εἶπον εἰ ἄλλοι εὐαγ-
γελισαί, παρέδραμεν ὁ ἰωάννης· αἱ δὲ παρέδραμον
ἐκεῖνοι, ταῦτα οὗτος ἀπήγγειλεν.

Verf. 17. Ὅι δὲ — ἰχθύας.

Ἰωάννης δὲ φησὶ, τὸν⁶⁾ ἀνδρέαν εἰπῶν, ὅτι ἐστὶ⁷⁾ ἰο. 6, 8, 9.
παιδάριον ἐν ᾧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους,
καὶ δύο ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστὶν εἰς τοσού-
τες; πάντως δὲ τὸ παιδάριον ἐκεῖνο διεπώλει
ταῦτα τοῖς μαθηταῖς. οἷο καὶ, ὡς ἤδη ἔχοντες

sponderunt se aliud non habere praeter haec tantum. Ita neglectui illis erant corporalia dum mordicus spiritualibus inhaererent: duodecim enim, solis quinque panibus iisque ordeaceis cibandi erant.

Verf. 18. *Ipse autem — huc.*

Iussit quidem panes ac pisces asferri, docens quod etiam illa pauca oporteat praebere indigentibus, eosque sibiipsis praeponere. Illi vero quamquam similiter fame cruciati, nihil aliud haberent, sine ulla tamen contradictione obediunt.

Verf. 19. *Quumque iussisset — gramina.*

Marcus autem dixit quod iussit ut discumbere facerent omnes distributis conuiuiis in viridi gramine: et discubuerunt distributi in areolas centeni et quingenti. Quod autem dicitur, distributis conuiuiis, in litera habetur *συνπρόσια συνπρόσια*, hoc est per distributa conuiuia: siue ut hic sit vna congregatio, ibi alia congregatio, et alibi alia et alia. Idem quoque significat quod additur: Distributi in areolas, quod litera habet *πρασιαί πρασιαί*, hoc est per distributas areolas. Potest quoque et alio modo dici quod *συνπρόσια* fuerint congregationes in circuli speciem ordinatae, *πρασιαί* vero in quadranguli speciem. Huiusmodi enim sunt hortorum areolae. Lucas vero talia vocauit discubitus a discumbendo, *κλισίας* videlicet a *κλιθῆναι*, id est reclinari suo quoque certo ordine.

Verf. 19.

4) *ἀνακλιθῆναι* ex Matthaeo assumpsit. Nam infra in contextu uterque vulgatum habet,

αὐτὰ, ἀπεκρίθησαν, μὴ ἔχειν ἕτερον, εἰ μὴ ταῦ-
τα μόνον. οὕτω πάρεργα αὐτοῖς ἦσαν τὰ σωμα-
τικά, τῶν πνευματικῶν μᾶλλον ἀντεχομένοις.
οἱ δώδεκα γὰρ πέντε μόνοις ἄρτοις ἔμελλον τρα-
φῆναι, καὶ τούτοις κριθίνους.

Verf. 18. Ὁ δὲ — ὧδε.

³ Αὐτὸς μὲν προσέταξεν ἐνεχθῆναι τοὺς ἄρτους
καὶ τοὺς ἰχθύας, διδάσκων, ὅτι χρὴ καὶ αὐτὰ
τὰ ὀλίγα παρασχεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ προτι-
μαῖν αὐτούς· αὐτοὶ δὲ, καίτοι πεινῶντες ὁμοίως,
καὶ μηδὲν ἕτερον ἔχοντες, ὅμως ἀναντιρρήτως
πεύδονται.

Verf. 19. Καὶ κελεύσας — χόρτες.

⁵ Ὁ δὲ μάρκος ἔπεν, ὅτι καὶ ¹⁾ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνα-τ) Marc. 6, 39.
κλιθῆναι ⁴⁾ πάντας, συμπόσια συμπόσια, ἐπὶ
τῷ χλωρῷ χόρτῳ. καὶ ἀνέπεσον πρασιαὶ πρα-
σιαί, ἀνά ἑκατὸν καὶ ἀνά πεντήκοντα. συμπό-
σια συμπόσια λέγων, ἀντὶ τοῦ, συμπόσια διηρη-
μένα, τουτέστι, συναγωγὴν μὲν ἐνταῦθα, συνα-
γωγὴν δὲ ἐκεῖ, συναγωγὴν δὲ ἀλλαχοῦ. τὸ αὐτὸ
δὲ δηλοῖ καὶ τὸ πρασιαὶ πρασιαί. εἰεν δ' ἂν καὶ
ἐτέρως, συμπόσια μὲν, αἱ κυκλοειδεῖς συναγω-
γαί· πρασιαὶ δὲ, αἱ τετραγωνοειδεῖς. τοιαῦτα
γὰρ αἱ τῶν κήπων πρασιαί. κλισίαις ⁵⁾ δὲ ὁ λθ-ν) Luc. 9, 14.
καὶς ἐκάλετε τὰ ⁵⁾ τοιαῦτα, ἀπὸ τοῦ κατακλι-
θῆναι εἰς κηδόν.

Pp 3

Verf. 19.

⁵⁾ ταῦτα, pro τὰ τοιαῦτα. A.

Vers. 19. *Acceptis — benedixit.*

Suspexit in coelum patrem honorans, ac ostendens Deo se non esse contrarium. Praeterea docens non prius mensam esse attingendam, donec Deo gratias agamus, qui nobis alimentum suppeditavit, eiusque benedictionem coelitus trahamus. Interdum ergo quasi Deus propria auctoritate miraculum operatur: quandoque vero deprecatur ob praedictas causas, ne malos offendant.

Vers. 19. *Et — turbis.*

Dedit discipulis tum quasi magis familiaribus, tum etiam ne eos lateret miraculum, ad quod suis manibus subministraverant.

Vers. 20. *Et — saturati sunt.*

Qui prius eos spirituali alimento saturaverat, docendo ut dictum est et loquendo de regno Dei: nunc quoque satiat illos et corporali: nec id solum, verum etiam multa docet eos. Ab accubitu quidem super gramen, animi modestiam. Ab eo quod nihil praeter panes et pisces praeberet, temperantiam. Ab eo vero quod omnibus pari modo distribueret, aequitatem.

Vers. 20. *Et — cophinos.*

Quinque panes quos fregerat dedit: horum autem fragmenta in manibus discipulorum nouo miracu-

⁶⁾ Sic Marc. 8, 4. χορτάσαι ἄρτων.

⁷⁾ πλήρεις non expressit Hentenius. Forte deerat in eius codice.

Vers. 19. Λαβὼν — εὐλόγησεν.

Ἀνέβλεψεν εἰς τὸν ὕψανόν, τιμῶν τε τὸν πατέρα, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐκ ἔστι ἀντίθεος, καὶ διδάσκων, μὴ πρότερον ἀπτεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, τῷ χορηγῷ τῆς τροφῆς, καὶ τὴν εὐλογίαν ταύτης ἐρχνέσθαι ἐλκύσωμεν. θαυματουργεῖ τοῖνυν, ποτὲ μὲν, κατ' ἐξουσίαν, ὡς Θεός, ποτὲ δὲ εὐχόμενος, διὰ τὰς περὶ ἐξουσίας αἰτίας, ἵνα μὴ σκανδαλίση τοὺς πονηροὺς.

Vers. 19. Καὶ — ὁχλοῖς.

Ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς, τοῦτο μὲν, τιμῶν αὐτοὺς, ὡς αἰκειότερους, τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τοῦ θαύματος, εἰς ὃ διηκόνησαν αἱ χεῖρες αὐτῶν.

Vers. 20. Καὶ — ἐχορτάθησαν.

Χορτάσας αὐτοὺς πρότερον πνευματικῶς⁶⁾ τροφῆς, ἐν τῷ διδάσκειν, ὡς εἴρηται, καὶ λαλεῖν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, νῦν χορτάζει τούτους καὶ σωματικῶς. καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ παιδεύει αὐτοὺς πολλά. ἀπὸ μὲν τῆς ἐπὶ τῷ χόρτῳ κατακλίσεως, ταπεινοφροσύνην· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴδὲν πλέον ἄρτου καὶ ἰχθύος παρασχεῖν, ἐγκράτειαν· ἀπὸ δὲ τοῦ πᾶσι τὰ αὐτὰ διανεῖμαι, ἰσότητά.

Vers. 20. Καὶ — πλήρεις.⁷⁾

Τοὺς πέντε ἄρτους κλάσας ἔδωκε, τὰ κλάσματα δὲ τέτταρ' ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μαθητῶν ἐπλη-
 Pp 4. ἵνα πληροῦνται.

raculo multiplicabat. Neque enim solum fuerunt satis donec satiaretur populus; sed et diffundebantur donec superesset: superesset inquam, ad duodecim plenos cophinos: ut etiam duodecim Apostoli suos perferrent cophinos: et sicut manus ita et humeros haberent ministros ac testes huiusmodi miraculi. Marcus vero dixit, quod duos quoque pisces diuisit eis, et quod etiam ab illis sustulerunt quae superfuerant.

Vers. 21. *Qui autem — pueros.*

Hoc et augmentum est miraculi, et laus turbarum, quod etiam cum vxoribus et pueris allidebant. Et quia cum tota familia sequebantur, cum tota etiam familia beneficii fructum perceperunt.

Cap. XXVII. De ambulatione Christi super mare.

Vers. 22. *Statimque — turbas.*

Quum ab ipso distrahi nollent, compulit illos in nauigium conscendere, et praecedere in viteriorem partem: hoc quidem praetextu, ut ipse relictus dimitteret turbas: in veritate autem, ut secum habentes fragmentorum cophinos, per otium absente illo curiose fragmenta sciscitarentur, ac confirmarentur, quod non phantastice factum esset miraculum. Nam et propter hoc superfuerant, et oportebat discipulos de ea re certiores fieri supra caete-

³) Forte Hentenius legit, καὶ τὸ περισσέουσι δάδα καὶ κοφίνους γέροντας.

θύνοντο. καὶ τὸ θαῦμα ξένον. οὐχ ἴσαστο γὰρ μέ-
 χει τοῦ κορεθῆναι τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ
 περισσεύειν ἐξεχῆτο, καὶ τὸ⁸⁾ περισσεῦον, δώ-
 δεκα κόφιναι γέμοντες, ἵνα καὶ οἱ δώδεκα ἀπό-
 στολοι⁹⁾ διαβατάσῃ τοὺς κοφίνους, καὶ ὥσπερ
 τὰς χεῖρας, ἔτω καὶ τοὺς ἄμους ἔξῃ διακόνους
 καὶ μάρτυρας τοῦ τοῖστος θαύματος. ὁ δὲ μάρ-
 κος ἔπεν, ὅτι καὶ^{κ)} τοὺς δύο ἰχθύας ἐμέρισεν
 αὐτοῖς, καὶ ὅτι καὶ ἐκ τούτων ἦσαν περισσεύ-
 ματα.

κ) Marc. 6,
41. 43.

Verf. 21. Ὅι δὲ — παιδίον.

Τοῦτο καὶ αὐξήσις ἐστὶ τοῦ θαύματος, καὶ τῶν
 ὀχλῶν ἔπαινος, ὅτι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων
 προσήδρευον. καὶ ἐπειδὴ παντοκὶ παρέμεναν, παν-
 τοκὶ καὶ τῆς εὐεργεσίας ἀπήλαυσαν.

Κεφ. ΚΖ. Περί τοῦ ἐν θαλάσῃ
 περιπάτου.

Verf. 22. Καὶ εὐθέως — ὄχλους.

Μὴ βελομένους ἀποσπαθῆναι αὐτῷ, ἡνάγκασει
 αὐτὸς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον καὶ προάγειν, ἥτοι,
 προλαμβάνειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν μέρος. προφά-
 σαι μὲν, ἵνα αὐτὸς ὑπολειφθεῖς, ἀπολύσῃ τὴν
 ὄχλῳ· τῇ δ' ἀληθείᾳ, ἵνα, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες
 τοὺς κοφίνους τῶν κλασμάτων, κατὰ σχολὴν,
 ἀπόντες αὐτοῦ, περιεργάσωνται τὰ κλάσματα,
 καὶ βεβαιώσῃ, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν τὸ
 θαῦμα γέγονε. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπερίστευσαν,

Pr 5

καὶ

9) διατάσῃ. Α.

caeteros, utpote qui tanquam communes omnium magistri in orbem erant ingressuri. Et haec quidem vna causa est cur discipulos praemiserit.

Altera vero, quia volebat solus in montem ascendere, prout statim subiungitur, docens hinc quod neque oporteat continue multitudini immisceri, neque semper fugere multitudinem: sed utrumque utiliter efficere. Iam itaque et nos relictis vrbibus earumque distractionibus, pedites ac leues Christum sequamur, ad solitudinem siue quietem et silentium ac otium abeuntem, eique assistamus salutaria docenti, ut affectionum abstinencia ieiunantes, diuina gratia repleamur.

Verf. 23. *Quumque dimississet.* — v. 24. *illic.*

Aptus est enim mons ad orationem: nox praeterea et solitudo, silentium ac indistractionem praebent, et immobilitatem in oratione.

Verf. 24. *Navis autem — ventus.*

Nunc rursus discipuli fluctuant ac periclitantur sicut et prius. Verum tunc quidem, quum essent imperfectiores, aderat et ipse ad consolationem, quanquam dormiebat: nunc vero quum iam profecissent aberat, ut nusquam habentes consolationem efficiantur fortiores.

Verf. 25. *Quarta — mare.*

Marcus autem dixit quod etiam vidit eos laborantes in remigando. Iohannes vero quod remigauerant

*) Ita quoque interpretes reperit. In mentem tamen cuiquam venire possit ἐξίεναι.

καὶ ἔδει τοὺς μαθηταὺς αὐτοῦ πληροφορηθῆναι μάλλον, ἅτε κοινούς διδασκάλους εἰς τὴν οἰκουμένην¹⁾ εἰσεναί μελλοντας. μία μὲν αὕτη αἰτία τῷ προπέμψαι τοὺς μαθητάς.

Δευτέρα δὲ, ὅτι ἐβέλετο ὁ ὅρος ἀνελθεῖν, ὡς δηλωθήσεται, διδάσκων ἐντεῦθεν, ὅτι χρεὶ μήτε ἀναμίγνυσθαι διηνεκῶς τῷ πλήθει, μήτε φεύγειν αἰεὶ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐκάτερον χρησίμως ποιεῖν. λοιπὸν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀφέντες τὰς πόλεις καὶ τοὺς περισπασμούς αὐτῶν, πεζοὶ καὶ κοῦφοι τῷ χριστῷ κατακολοθῆσωμεν εἰς ἑρημίαν, εἴπου, ἡρεμίαν καὶ ἡσυχίαν ὑπάγοντι, καὶ παραμείνωμεν αὐτῷ, διδάσκοντι τὰ σωτήρια, ἵνα νηστεύσαντες τῇ ἀποχῇ τῶν παιδῶν, ἐμπληθῶμεν τῆς θείας χάριτος.

Verf. 23. Καὶ ἀπολύσας — v. 24. ἐκεῖ.

Χρήσιμον γὰρ ταῖς προσευχαῖς καὶ τὸ ὅρος, καὶ ἡ νύξ, καὶ ἡ μόνωσις, ἡσυχίαν καὶ τὸ ἀπερίσπασον καὶ γαλήνην παρέχοντα.

Verf. 24. Τὸ δὲ πλοῖον — ἄνεμος.

Πάλιν οἱ μαθηταὶ κλυδωνίζονται, καθὼς καὶ τὸ πρότερον. ἀλλὰ τότε μὲν, ἀτελετέροις οὖσι συνῆν καὶ αὐτὸς εἰς παραμυθίαν, εἰ καὶ ἐκάθευδε· νῦν δὲ προκοφάντων ἄπεσιν, ἵνα, μηδαμῶς ἔχοντες παραμυθίαν, καρτερικώτεροι γίνωνται.

Verf. 25. Τετάρτη — θαλάσσης.

Ὁ δὲ μάρκος εἶρηκεν, ὅτι καὶ εἶδεν²⁾ αὐτοὺς γ) Marc. 6, 48. βασανιζομένους ἐν τῷ ἐλαύνειν· ὁ δὲ ἰωάννης, ὅτι ἤλα-

rant ferme stadia vigintiquinque aut triginta. Stadium autem locus est sine mensura centum vlnarum, quae vlna Graece ὀργυιὰ dicitur, et est manuum cum pectoris latitudine extensio, continens sex pedes. Quartam vero noctis vigiliam nominabant antiqui, qui in exercitibus nocte vigilabant, quartam noctis partem, postremas videlicet tres horas: Permisit ergo Christus discipulos ad id usque tempus fluctuare, docens ut fortes efficiamur ad pericula, quae dispensatoris inducuntur: nec facilem aut velocem quaeramus liberationem. Praeterea ut mortem prae oculis habentes, et ab ea mirabiliter liberati, agnoscerent Deum esse eum, qui se seruasset: Nondum enim perfectam habebant certitudinem: ideo quoque post liberationem adorauerunt eum dicentes: vere Dei filius es.

Verf. 26. *Et — clamauerunt.*

Timorem qui ab vndis erat excipit alter timor: nec hunc soluit donec clamauerunt, ut exercerentur ad ferendas tentationum successiones.

Verf. 27. *Ac protinus — nolite terreri.*

Quia nocte impediante, a persona eum cognoscere nequieuerunt, sui nunc indicium puta vocem eis inducit, quae illos utroque timore liberaret.

Verf. 28. *Respondens — v. 29. veni.*

Peruenire ad illum super aquas quaerit, ut hinc certior efficeretur, an ipse esset Christus. Potius tamen dicendum, quod quum vocem eius percepisset,

²) ὁβος, addit. A.

ἤλασαν²⁾ ὡς σαδίσους ἐικοσιπέντε ἢ καὶ τριάκον· ²⁾ Io. 6, 19.
 τα. σάδιον δὲ ἐστὶ, τόπος ὀργυιῶν ἑκατόν. τετάρ-
 τήν δὲ φυλακὴν τῆς νυκτὸς ὠνόμαζαν οἱ παλαιοὶ
 νυκτοφύλακες τῶν στρατοπέδων, τὸ τέταρτον
 μέρος τῆς νυκτὸς, ἦτοι, τὰς τελευταίας τρεῖς
 ὥρας. ἀφῆκε δὲ τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς ἐπὶ το-
 σούτον κλυδωνίζεσθαι, παιδεύων ἐγκαρτερεῖν ταῖς
 θειοῖς, οἰκονομικῶς ἐπαγομένοις, καὶ μὴ ζητεῖν
 ταχέϊαν ἀπαλλαγὴν. ἔτι δὲ καὶ, ἵνα πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν τὸν θάνατον ἔχοντες, εἴτα παραδόξως ῥυ-
 θύνοντες, ἐπιγνώσιν, ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ τέτους δια-
 σωσάμενος. ἔπω γὰρ τελείαν εἶχον πληροφορίαν.
 διὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν προσεκύνησαν αὐ-
 τῷ, λέγοντες, ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ.

Verf. 26. Καὶ — ἔκραξαν.

Τὸν ἀπὸ τοῦ κλύδωνος φόβον ἕτερος διαδέχε-
 ται,²⁾ καὶ οὐκ ἔλυσε τῆτον, ἕως ³⁾ ἐβόησαν,
 ἵνα γυμνασῶσι φέρειν τὰς διαδοχὰς τῶν πει-
 ρασμῶν.

Verf. 27. Ἐυθέως — μὴ φοβεῖσθε.

Ἐπεὶ οὐκ ἠδύναντο γνωρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ
 περσώπε, διὰ τὴν νύκτα, λοιπὸν τὴν γνώριμον
 φωνὴν αὐτοῖς ἐπαφίησι, λύουσιν ἀμφοτέρους τὰς
 φόβους.

Verf. 28. Ἀποκριθεὶς — v. 29. ἔλθέ.

Ἀφικνεῖσθαι πρὸς αὐτὸν ἐπάνω τῶν ὑδάτων ζη-
 τεῖ, προφάσει μὲν, εἰς διάπειραν τοῦ γινῶναι
 ἐντεῦθεν, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· τῇ δ' ἀληθείᾳ,
 ἐνωτιθεὶς τὴν φωνὴν αὐτοῦ, λίαν ἐχάρη, καὶ
 δια-

3) ἕως ε. Α.

pisset, supra modum gaudius est et optabat ante alios ad eum accedere.

Verf. 29. *Quumque descendisset —*
v. 30. *serua me.*

Mare quidem non timuit, quanquam fureret: sed de iubentis potentia confisus, audacter ambulabat super aquas, et recte gradiebatur: vento autem magis teritus est, ne forte circummagendo eum euerteret. Huiusmodi enim est humana natura, ut plerumque in magnis recte se gerat, magis autem conuincatur reprehensione digna esse in minoribus. Consequens itaque est, ut debilitata fide, per quam contra fluctus audentior erat, illius destitueretur gratia, quae leuem ipsum efficiebat, et demergeretur.

Verf. 31. *Et continuo — haesitasti?*

Haec impropere ostendit, quod nequaquam venti violentia illum deiciebat, sed exigua fiducia, hoc est infirmitas dictae fidei. Exiguae ergo fidei hominem illum appellauit, ut qui ventum timens, magnam eius partem abieciisset. Dicit itaque illi: Cur haesitasti? siue, quare primum fiduciam habens, postmodum timuisti? id enim appellauit haesitationem: nam qui contra fluctus te fortem reddebat, utique et contra ventum te fortem reddidisset.

Verf. 32. *Quumque essent ingressi — ventus.*

Non statim nauim ascenderunt, sed vento vehementer urgente, longo adhuc spatio ambulauerunt ut Petrus certior redderetur, et de sua exigua fiducia

διαθερμανθεὶς γλίχεται πρὸ τῶν ἄλλων ἐντυ-
χεῖν αὐτῷ.

Verf. 29. Καὶ καταβαῖς — v. 30. με.

Τὴν μὲν θάλασσαν οὐκ ἐδειλίασε, καίτοι μαινο-
μένην, ἀλλὰ πιστεύσας τῇ δυνάμει τοῦ κελεύσαν-
τος, θαρξάλλως ἐπέβη τῶν κυμάτων, καὶ ὁρ-
θὸς ἐβάδιζε· τὸν ἄνεμον δὲ μᾶλλον ἐφοβήθη,
μήποτε περιτρέψῃ αὐτόν. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀνθρω-
πίνη φύσις. πολλάκις τὰ μεγάλα κατορθῶσα,
μᾶλλον ἐν τοῖς ἐλάττοσιν ἐλέγχεται. λοιπὸν οὖν,
ἀδενησάσης τῆς πίσεως, μετ' ἧς κατετόλμησε
τῶν κυμάτων, ἀφῆκεν αὐτὸν ἡ χάρις αὐτῆς, ἡ
κουφίζουσα τοῦτον, καὶ κατεποντίζετο.

Verf. 31. Ἐυθέως — ἐδίσασας;

Ταῦτα ὀνειδίσας αὐτῷ, ἔδειξεν, ὅτι οὐχ ἡ τοῦ
ἀνέμου βία τοῦτον κατέβαλεν, ἀλλ' ἡ ὀλιγοπι-
σία, τῆς ἐνέργειας, ἡ ἀδένεια τῆς ἐρηθείας πίσεως.
ὀλιγόπιστον οὖν αὐτόν ἐκάλεσεν, ὡς ἀποβαλόντα
πολύ τι⁴⁾ μέρος αὐτῆς ἐν τῷ φοβηθῆναι τὸν ἄνε-
μον. λέγει τοίνυν αὐτῷ, διὰ τί ἐδίσασας; ἤγουν,
διὰ τί πρῶτον μὲν ἐθάρρηνσας, ὕστερον δὲ ἐδειλί-
σας; τοῦτο γὰρ ὠνόμασε διαγμον. ὁ γὰρ ἐνι-
σχύων σε κατὰ τῶν κυμάτων, ἐνίσχυσεν ἂν καὶ
κατὰ τοῦ ἀνέμου.

Verf. 32. Καὶ ἐμβάντων — ἄνεμος.

Οὐκ εὐθὺς ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ
τῷ ἄνεμῳ σφοδρῶς ἐγκειμένῃ, πολὺ διάστημα πε-
ριεπάτησαν ἔτι, πρὸς πληροφορίαν τοῦ πέτρῃ,
καὶ

⁴⁾ Pro πολύ τι, A. habet πολύτιμον.

cia convinceretur. Dicit enim Iohannes quod voluerunt eum sumere in nauim et ilico nauis ap-
pulit terrae ad quam ibant. Et iude manifestum
est quod quum nauis terrae proxima esset, tum
demum in eam intrauerunt.

Verf. 33. *Caeterum qui — es.*

Miraculi magnitudo perfectiorem eis induxit
fidem. Mare siquidem increpare minus est, quam
super illud ambulare: nec solum eum super illud
ambulare, sed etiam alteri id praestare: neque haec
tantum, verum etiam facere illud quum venti vio-
lencia impetuose flaret, ac mare a suo statu sub-
moueret, sed praesens quidem Euangelista dicit,
quod communiter omnes confessi sunt esse ipsum
Dei filium.

Marcus autem dixit, quod admirati sunt, ve-
rum non intellexerunt. Aut enim: Et vehemen-
ter supra modum intra sese stupebant et admira-
bantur: neque enim intellexerunt de panibus:
nam cor eorum obcaecatum erat. Est autem sen-
sus dictorum huiusmodi, quod supra modum ad-
mirabantur eum veluti hominem qui talia posset,
quum maxime illum adorare oportuisset, tanquam
Deum omnia potentem. Volens autem ostendere
quod neque in praedicto panum miraculo se con-
uertissent ad id quod oportuit, addidit quod non
intellexerunt neque de panibus. Adduxit autem
causam cur non intellexerunt, dicens: Erat cor
eorum obcaecatum.

Nos

5) Apud Ioannem est, ἐπὶ τῆς γῆς, quomodo etiam
in contextu ibi habet Euthymius. Ostendit etiam
Chrysostomus in, ἐπὶ τῆς γῆς. Semel ergo I om.
VII. p. 515. C. habet ἐπὶ τῆς γῆς. Semel, vbi da-
ta

καὶ ἔλεγχον τῆς ὀλιγοπιστίας αὐτοῦ. Φησὶ γάρ
ὁ ἰωάννης, ὅτι ^{α)} ἤθελον λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ ^{α)} Io. 6, 21.
πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο ἐπὶ ^{γ)} τὴν
γῆν, εἰς ἣν ὑπῆγον. καὶ ντεῦθεν φανερόν, ὅτι πλη-
σίον τῆς γῆς γενομένου τῶ πλοῖε, τότε λοιπὸν
ἐνέβησαν εἰς αὐτό.

Verf. 33. Ὅι δὲ — εἰ.

Τὸ μέγεθος τοῦ θαύματος τελειοτέραν αὐτοῖς
τὴν πίσιν ἐνέθηκε. τοῦ γὰρ ἐπιτιμᾶν τῇ θαλάσ-
σῃ, μᾶλλον τὸ περιπατεῖν ἐπ' αὐτῆς, καὶ μὴ μό-
νον αὐτὸν περιπατεῖν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ τοῦτο
χαρίζεσθαι· καὶ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ βίας
ἀνέμου καταγιγούσης, καὶ ἀναμοχλευούσης τὴν
θάλασσαν. ἀλλ' ὁ μὲν παρὼν εὐαγγελιστὴς Φη-
σιν, ὅτι κοινῇ πάντες ὡμολόγησαν θεῶ ὕϊν εἶναι
αὐτόν.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ἐθαύμασαν μὲν, &
συνῆκαν δὲ λέγει γὰρ, ὅτι καὶ ^{β)} λίαν ἐκ περισ- b) Marc. 6, 51.
σοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο, καὶ ἐθαύμαζον. οὐ γὰρ
συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία
πεπωρωμένη. ἔτι δὲ ὁ νοῦς τῶν ρητῶν τοιοῦτος,
ὅτι ὑπερέξεπλήττοντο αὐτόν, ὡς ἄνθρωπον τσι-
αῦτα δυνάμενον· δέον ^{γ)} μάλιστα προσκυνεῖν αὐ-
τόν, ὡς θεόν πάντα δυνάμενον. ἐμφῆναι δὲ θε-
λων, ὅτι οὐδ' ἐπὶ τῇ παραβύσῃ θαυματουργία
τῶν ἄρτων μετέμειθεν τὸ θεόν, προσέθηκεν, ὅτι
οὐ συνῆκαν ^{γ)} οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. ἐπήγαγε δὲ
καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ συνιέναι, εἰρηκῶς, ὅτι ἦν
ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη.

Λέγο-

ta opera explicat, Tom. VIII. p. 255. C. ἐγγύς
τῆς γῆς ἐγένετο.

6) δὲ, addit. A.

7) εἰδὲ, abest. A.

Nos tamen dicimus quod simul ut ingressus est nauim Iesus, contigerunt ea quae dixit Marcus: deinde dissoluta caecitate, facta sunt ea quae scripsit Matthaeus. Scire enim oportet, quod interdum quidem tenebatur cor discipulorum, nec poterant intelligere: quandoque vero soluebatur et intelligebant: vtrumque autem diuina dispensatione contingebat. Et nos ergo quum demergi coeperimus tempestate perturbationum animi, Iesum inuocemus: et continuo porriget etiam nobis auxiliarem manum, et extrahet nos.

Verf. 34. *Et — Gennefaret.*

Marcus autem dixit: quod compulit discipulos suos conscendere nauim et praecedere in vltiorem ripam ad Bethsaidam. Ioannes vero quod venerunt traiecto mari ad Capernaum. Sunt autem et Bethsaida et Capernaum in terra Gennefaret: stagnum vero Gennefaret vnitum erat Tiberiadi.

Verf. 35. *Quumque agnouissent — v. 36.*
salui facti sunt.

Vidisti quomodo discipuli paulatim profecerint? vide et multitudinem. Non iam ipsos in domum trahunt, neque ut manus imponat quaerunt, neque verbi iussum expetunt, sed excelsius ac longe diuinius salutem accersunt: illa enim quae sanguinis profluuio laborauerat maiorem illis fidem induxerat.

Λέγομεν δὲ ἡμεῖς, ὅτι ἅμα μὲν τῷ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον τὸν ἰησοῦν, συνέβησαν, ἅπερ εἶπεν ὁ μάρκος· εἶτα λυθείσης τῆς παρώσεως, λοιπὸν γεγόνασιν, ἅπερ ἰσόρησεν ὁ ματθαῖος.. χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι ποτὲ μὲν ἐκρατεῖτο ἡ καρδία τῶν μαθητῶν, καὶ οὐκ ἠδύναντο συνιέναι, ποτὲ δὲ ἀπελύετο, καὶ συνίεσαν. ἐκάτερον δὲ συνέβαινε κατὰ θειοτέραν οἰκονομίαν. καὶ ἡμεῖς τούνυν, ὅταν ἀρχώμεθα καταποντίζεσθαι τῷ κλύδωνι τῶν παθῶν, ἐπικαλεσάμεθα τὸν ἰησοῦν, καὶ εὐθέως δώσῃ καὶ ἡμῖν χεῖρα βοηθείας, καὶ ἀνελκύσῃ ἡμᾶς.

Verf. 34. Καὶ — γεννησαρέτ.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ἠνάγκασε^{c)} τοὺς μαθη- c) Marc. 6, 45.
τάς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς βηθσαϊδᾶ· ὁ δὲ ἰωάννης, d) ὅτι d) Io. 6, 17.
ἤρχοντο πέραν τῆς θαλάσσης εἰς καπερναούμ. εἰσὶ δὲ καὶ ἡ βηθσαϊδᾶ, καὶ ἡ καπερναούμ, ἐν τῇ γῇ γεννησαρέτ, λίμνη δὲ ἡ γεννησαρέτ, ἠνωμένη τῇ τιβεριάδι.

Verf. 35. Καὶ ἐπιγνόντες — v. 36.

διεσάθησαν.

Εἶδες, πῶς κατὰ μικρὸν οἱ μαθηταὶ προέκοψαν· ὄρα καὶ τὸ πλῆθος. οὐκ ἔτι γὰρ αὐτὸν εἰς τὰς οἰκίας ἔλκουσιν, εἰδὲ χεῖρας ἐπιθεῖναι ζητοῦσιν, εἰδὲ πρόσαγμα διὰ ῥήματος αἰτοῦσιν, ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῶ καὶ θεοπρεπέστερον ἐπισπῶνται τὴν θεραπείαν. ἡ γὰρ αἰμόρρους πλείονα πίστιν αὐτοῖς ἐνέθηκε.

Cap. XXVIII. De transgressione praecepti dei.

Cap. XV. v. 1. *Tunc* — v. 2. *edunt.*

In vniuersis quidem duodecim tribubus erant scribae et Pharisei: caeteris tamen iniquiores erant qui ab Ierosolymis erant, vtpote metropolim inhabitantes, ideoque fastum maiorem prae se ferentes. Viderant magnam populi fidem, et illam minuere conabantur: verum in Christo nihil erat quod carpere possent: sed discipulorum accusabant non iniquitatem, sed humani praecepti transgressionem. Neque enim iubeat lex diuina ne ederent priusquam lauarent, sed seniores populi. Ait enim Marcus: Pharisei omnesque Iudaei nisi crebro lauerint manus, non capiunt cibum, obseruantes mordicus traditionem seniorum: et a foro reuertentes, nisi aspergantur, non comedunt, multaque sunt alia quae seruanda acceperunt, nempe lotiones poculorum et vrceorum, et aeramentorum, et lectorum. Haec quidem ait Marcus. *πυγμῆ* autem lauari (quod habet Marcus) est vsque ad cubitum lauari. Aduerte quod vbi in Marco cum caeteris omnibus interpretibus vertentes dicimus, Crebro lauerint, loco dictionis Crebro, habent Graeca *πυγμῆ*, ideo dicit autor noster quod *πυγμῆ* lauari, est vsque ad cubitum lauari: idque ab etymologia deduci videtur. Est enim *πυγμῆ*, *ῆς*, pugnus, et *πυγών*, *ῶν* cubitus.) Lauabant autem pocula, vrceos, aeramenta et lectos, existimantes ea hoc modo sanctificari: aliaque multa huiusmodi tradebant obseruanda, legem quidem transgredientes, haec autem ridicula obseruantes. Discipuli vero frequenter illotis manibus edebant, non sectantes ista. Quomodo enim facere

ΚεΦ. ΚΗ. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

Cap. XV. v. 1. Τότε — v. 2.

ἐδίωσιν.

Ἐν πάσαις μὲν ταῖς χώραις τῶν δώδεκα φυλῶν ἦσαν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι· ποιηρότεροι δὲ τῶν ἄλλων ἦσαν, οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων, ὡς τὴν μηροπολιν οἰκοῦντες, καὶ διὰ τοῦτο τετυφωμένοι. Θεασάμενοι γάρ τὴν μεγάλην τοῦ λαοῦ πίσιν, ἐσπούδασαν ἐλαττώσαι αὐτήν. καὶ τῷ Χριστῷ μὲν ὁδὸν τι μέμψασθαι δύνανται, τῶν μαθητῶν δὲ κατηγοροῦσιν, ὃ παρανομίαν, ἀλλὰ παράβασιν ἀνθρωπίνης παραγγελίας. τὸ γὰρ μὴ ἐδίωκεν πρὸ τοῦ νίψασθαι, νόμος ὃ προσέταξε Θεός, ἀλλ' οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ μάρκος, ὅτι οἱ^{α)} Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγ^{ε)} Marc. 7, 3. 4. μὴ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐδίωκον, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων. καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ ῥαντίσωνται,^{β)} οὐκ ἐδίωκον. καὶ ἄλλα πολλά ἐστίν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξέσων καὶ χαλκίων καὶ κλινῶν. ταῦτα μὲν, Φησιν, ὁ μάρκος. ἔστι δὲ πυγμὴ νίπτεσθαι, τὸ νίπτεσθαι μέχρι τοῦ ἀγκῶνος. ἐβάπτιζον δὲ τὰ ποτήρια καὶ τοὺς ξέσας καὶ τὰ χαλκία καὶ τὰς κλίνας, ἀγιάζειν ἕτω ταῦτα δοκοῦντες. καὶ ἄλλα πολλά ἐκαιοτόμεν, τὸν μὲν νόμον παραβαίνοντες, τὰ καταγέλαστα δὲ ταῦτα παραφυλάττοντες. οἱ μαθηταὶ δὲ πολλάκις ἀνίπτουσιν χερσὶν ἡδίων, οὐκ ἐπιτηδεύοντες τέτο' πῶς γὰρ; οἱ μὴδὲν μὴδέποτε τοιοῦτον πα-

Qq 3^a v. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

^{α)} ῥαντίσονται. A. ῥαντίσωνται infra etiam in contextu habent Codd. Euthymii.

cere poterant, quum nunquam tale quippiam obseruassent: sed solius virtutis curam haberent, corporales consuetudines despicientes, eo quod earum transgressio nullum animae posset adferre nocumentum?

Verf. 3. *At ille — vestram?*

Non dixit, Benefaciunt transgrediendo, ne Iudaeis contentionis occasionem praeberet. Nec dixit, Malefaciunt, ne huiusmodi traditionem confirmaret. Neque eos calumniatur qui illam tradiderant, ne tanquam contumeliosum eum auersarentur. Sed statim e diuerso de maiori peccato accusat: ostendens non oportere eos qui Dei praeceptum transgrediuntur, accusare illos, qui hominum traditionem praetereunt. Deinde etiam dicit, quod Dei praeceptum transgrediuntur, et propter quam traditionem suam: ac illam praecipue in medium adducit iniquitatem, quae tunc inde emergebat.

Verf. 4. *Nam — moriatur.*

In libro Exodi ambo haec praecepta habentur.

Verf. 5. *Vos — in tuum vertitur commodum.*

Difficilis est horum ordo verborum, nisi primum rem enarremus. Seniores Iudaeorum docuerant iuvenes, ut praetextu diuini cultus parentes contemnerent. Siquis enim parentum peteret a filio ouem aut vitulum, aut aliud quippiam, praecipiebant illis, ut dicerent: Munus est Deo, quod-

cun-

2) Immo, τῆς ἐξόδου. Scilicet Exod. 20, 12. 21, 17.
Atque ita legit etiam Hentenius.

ρατηροῦντες· ἀλλὰ μόνῃς τῆς ἀρετῆς φροντίζοντες, τὰ τῆς σαρκτικῆς χρείας περιεφρόνουν, ὡς μηδὲν εἰς ψυχὴν δυνάμενα βλάπτειν.

Verf. 3. Ὁ δὲ — ὑμῶν;

Ὁὐκ εἶπεν, ὅτι καλῶς ποιοῦσι παραβαίνοντες, ἵνα μὴ δῶ τοῖς ἰσδαίαις ἀφορμὴν φιλονεικίας, εἰδὲν ὅτι κακῶς ποιοῦσιν, ἵνα μὴ βεβαιώσῃ τὴν τοιαύτην παράδοσιν, εἰδὲν διχβάλλει τοὺς παραδόντας αὐτήν, ἵνα μὴ ὡς ὑβριζὴν τοῦτον ἀποτραφῶσιν, ἀλλ' εὐθύς ἀντεγκαλεῖ περὶ μάζονος ἀμαρτήματος, δεικνύς, ὅτι τοὺς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ παραβαίνοντας ἔχρη μέμφεσθαι τοῖς παραβαίνουσιν ἀνθρώπων παράδοσιν. εἶτα λέγει, καὶ ποίαν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ παραβαίνουσι, καὶ διὰ ποίαν παράδοσιν αὐτῶν, καὶ εἰς μέσον φέρει μάλιστα τὴν ἐπιπολάζουσαν τότε παρανομίαν.

Verf. 4. Ὁ γὰρ — τελευτάτω.

Ἐν τῇ βίβλῳ τῆς⁹⁾ γενέσεως καὶ ἄμφω αὐταὶ αἱ ἐντολαὶ κεῖνται.

Verf. 5. Ὑμεῖς — ὠφεληθῆς.

Δυσχερὲς¹⁾ ἡ τῶν ρητῶν τούτων ἔσσι σύνταξις, εἰ μὴ προδιηγητόμεθα τὴν ὑπόθεσιν. οἱ πρεσβύτεροι τῶν ἰουδαίων ἐπαίδευσαν τοὺς νέους, ἐν προφάσει εὐσεβείας, καταφρονεῖν τῶν γονέων. εἰ γὰρ τις τῶν γονέων ἐζήτησε λαβεῖν ἀπὸ²⁾ τῶν τοῦ υἱοῦ, πρόβατον ἢ μόσχον ἢ ἕτερόν τι, παρῆγγελλον αὐ-

Qq 4

τοῖς

¹⁾ Haec Huetius, tanquam ex Origenis catena, laudat ad Orig. III. p. 489. (nota δ.)

²⁾ τῶν abest. A.

cunque ex me in tuum vertitur commodum, hoc est Deo consecratum est quodcunque a me lucrifacis: et ita docebant eos despiciere parentes ac legem transgredi. Ignominia siquidem est, legisque transgressio, filios resistere parentibus. Nam et ipsos parentes Dei praetextu fraudabant re debita, et nec Deo illam offerebant. Haec itaque rei narratio est. Nunc vero oportet et dicta interpretari. Vos autem dicitis: hoc est vos interpretamini, vos docetis deceptionem illam humanam: Quisquis dixerit patri vel matri, Munus est Deo consecratum quicquid ex me in tuum vertitur commodum, siue quicquid ex me lucrifacere cupis.

† Quidam autem per defectum interpretantur hoc dictum dicentes: Deus quidem haec vel illa praecepit: vos autem haec reiicientes dicitis, Quisquis dixerit patri vel matri, Corban siue munus est Deo quaesitum, quodcunque ex me in tuum vertitur commodum, liberatus est. Hoc enim dicunt deficere, utpote Iudaeis notum ad quos dirigebat sermonem.

Verf. 5. — *Et — suam.*

Et talis homo iam impudens effectus, deinceps non honorabit parentes suos.

Verf. 6. — *Et — vestram.*

Quum manifeste demonstrauerit illos iniquitatis esse praeceptores, ex consequenti quoque discipulos suos accusatione liberauit quod illorum non seruarent traditionem, qui Dei praeceptum non seruabant.

Verf. 7.

τοῖς λέγειν, ὅτι δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς, τετέστιν, ἀφ' ἐρωταί τῷ Θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ κερδαίνῃς. καὶ οὕτως ἐδιδάσκον αὐτοὺς ἀτιμιάζειν τοὺς γονεῖς καὶ παρανομεῖν. ἀτιμία γάρ, τὸ τοὺς παῖδας ἀπατᾶν τοὺς γονεῖς, καὶ παρανομία. τοὺς τε γὰρ γονεῖς ἀπετέρουν, προσφάσει τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ δὲ τῷ Θεῷ προσέφερον. ἡ μὲν οὖν διήγησις τοιαύτη. χρεὶ δὲ λοιπὸν ἐρμηνεύσαι καὶ τὰ ῥητά. Ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἀντὶ τοῦ, ὑμεῖς ἐρμηνεύετε, ὑμεῖς διδάσκετε τὴν ἀπάτην τὸν ἀνθρώπον ἐνεῖνεν, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ, ἢ τῇ μητρὶ, ὅτι δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ, ὃ ἂν³⁾ ἐξ ἐμῶ ὠφελῇθῃς, εἶπουν, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ κερδαῖναι θέλῃς.

[Τινὲς⁴⁾ δὲ ἐλλειπτικῶς τὸ ῥητὸν ἐρμηνεύοντες, φασίν, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐνετείλατο τάδε καὶ τάδε· ὑμεῖς δὲ, ταῦτα ἀθετοῦντες, λέγετε, ὅτι ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ, ἢ τῇ μητρὶ, κορβάν, ἦτοι, δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ τὸ ζητούμενον, ἡλευθέρωται. τοῦτο γὰρ λέγουσιν ἐλλείπειν, ὡς τοῖς ἰουδαίοις γνωρίζον, πρὸς οὓς εἶρηκε τὸν λόγον.]

Verf. 5. Καὶ — αὐτῷ.

Καὶ ὁ τοιοῦτος ἀνθρώπος, ἀναίσχυντος τῷ λοιπῷ γενόμενος, οὐκ ἐτι τιμήσει τοὺς γονεῖς αὐτοῦ.

Verf. 6. Καὶ — ὑμῶν.

Προδήλως ἀποδείξας αὐτοὺς παρανομίας διδασκαλίας, ἀπῆλλαξε μέμψεως λοιπὸν καὶ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, μὴ τηροῦντας τὴν παραδόσιν τῶν μὴ τηρούντων τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

Qq 5

Verf. 7.

3) εἰάν. A.

4) Inclusa in margine habet. B.

Verf. 7. *Hypocritae — Iesuas.*

Hypocritas illos dixit, quia legem seruare videbantur, ipsam tamen transgrediebantur. Prophetam autem in medium adducit, qui iam olim illos accusabat de his, de quibus ipse nunc eos accusat: et se eum esse ostendit, qui etiam illa per prophetam loquebatur.

Verf. 7. *Dicens — v. 9. hominum.*

Postquam dixit appropinquat mihi ore, interpretatus est hoc, addens: Et labiis me honorat, Deum me esse confitens et creatorem ac Dominum vniuersi. Cor autem eorum longe abest a me, non appropinquans meis voluntatibus. Frustra autem colunt me, quum mea non seruent praecepta, sed doceant doctrinas quae sunt praecepta hominum et non Dei. Timeamus ergo et nos qui sumus Christi populus, ne etiam aduersum nos haec dicantur.

Verf. 10. *Et — eis.*

Illos tanquam incurabiles reliquit, vbi silentium eis imposuisset, eosque confudisset: conuertit autem sermonem ad turbam tanquam digniorem quae audiat.

Verf. 11. *Audite — intelligite.*

Audite quod dico et intelligite illud. Hoc autem ait honorans illos, vt facilius suscipiatur quod dicturus est.

Verf. 11.

Verf. 7. Ὑποκριταὶ — ἡσαίας.

Ὑποκριτὰς αὐτοὺς εἶπεν, ὡς δοκοῦντας μὲν ἐννόμους, ὄντας δὲ παρειόμους. ἄγει δὲ τὸν προφήτην εἰς μέσον, πάλαι κατηγοροῦντα αὐτῶν, ἃ νῦν οὗτος κατηγορήσῃ, καὶ δείκνυσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ κείνα δι' ἐκείνου φθεγγόμενος.

Verf. 7. Λέγων — v. 9. ἀνθρώπων.

Ἐπὶ αὐτῶν, ὅτι ἐγγίζει μοι τῷ σώματι, ἐφημένηυσεν τοῦτο, προσθεῖς, ὅτι καὶ τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ θεὸν ὁμολογῶν με, καὶ ποιητὴν, καὶ κίριον τοῦ παντός· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω διίσταται ἀπ' ἐμοῦ, μὴ πλησιάζουσα τοῖς ἔργοις θελήμασι· μάτην δὲ σέβονταί με, μὴ τὰς ἐμαῖς φυλάσσοντες ἐντολάς, ἀλλὰ διδάσκοντες διδασκαλίας, οὔσας ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ οὐ τῆ θεοῦ. Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ὁ τῆ χρηστῆ λαός, μὴ καὶ καθ' ἡμῶν ταῦτα ῥηθῇ.

Verf. 10. Καὶ — αὐτοῖς.

Ἐκείνους μὲν ἐπισομίσας καὶ καταισχύνας ἀφῆκεν, ὡς ἀνιάτους· τρέπει δὲ τὸν λόγον πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς ἀξιολογώτερον.

Verf. 11. Ἀκούετε — συνίετε.

Ἀκούετε, ὃ ἐγὼ, καὶ γινῶτε αὐτό. λέγει δὲ τοῦτο, τιμῶν αὐτοὺς, ἵνα εὐπαραδέκτον γένηται τὸ ῥηθησόμενον.

Verf. 11.

Verf. 11. *Non — hominem.*

Hoc est, Non fordes manuum illotarum quae una cum escis in os ingrediuntur contaminant aut conspurcant hominem, quia nec tangunt animam: solum namque peccatum foedum est, quod animae nocet. Talis autem dicti huius interpretatio in promptu est.

Aiunt autem et alteram profundius esse reclusam, puta quod nihil factum a Deo, natura impurum est. Ait enim Moses: Et vidit Deus quaecunque fecerat, et ecce bona valde. Dicunt ergo hac profundiori interpretatione ciborum reiici observationem, quam Iudaei servabant. Nam quum lex, quae de cibus erat, allegoricum haberet intellectum, Iudaei qui nihil excelsum cogitare poterant, corporaliter et prout in conspicuo erant, omnia excipiebant.

Verf. 11. *Sed — hominem.*

Egreditur de ore omnis sermo: sed nunc de malo loquitur, qui cor pro fonte habet. In sequentibus autem manifestiora reddit, quae hic obscure dicta sunt.

Verf. 12. *Tunc — offensos fuisse.*

Quo sermone? Eo videlicet quo dicebat, Non quod intrat in os, impurum reddit hominem: subvertebat enim traditionem seniorum.

Verf. 13. *At ille — eradicabitur.*

Plantationem nunc dicit traditionem seniorum et praecepta hominum.

Verf. 14.

Vers. II. Οὐ — ἄνθρωπον.

Κοινοῖ, ἀντὶ τοῦ, μιάινει. λέγει τοίνυν, ὅτι οὐχ ὁ ἀπὸ τῶν ἀνίπτων χειρῶν ῥύπος, μετὰ τῶν βρωμάτων εἰσερχόμενος εἰς τὸ σῶμα, μιάινει τὸν ἄνθρωπον. ἐδὲ γὰρ ἄπτεται τῆς ψυχῆς. μόνον γὰρ μιᾶρὸν, ἢ ἁμαρτία, βλάπτουσα τὴν ψυχὴν. ἡ μὲν οὖν πρόχειρος ἐρμηνεία τοῦ ῥητοῦ ταιαύτη.

Φασὶ δὲ καὶ ἄλλην ὑποκεκρῦφθαι βαθυτέραν, ὅτι οὐδεὶς, παρὰ θεῷ γενόμενον, φύσει μιᾶρὸν ἐστὶ. Φησὶ γὰρ ὁ μωϋσῆς. καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, f) Genes. I, 31. ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ, καλὰ λίαν. καὶ λέγουσι διὰ ταύτης τῆς βαθυτέρας τὴν τῶν βρωμάτων ἐμβάλλεσθαι παρατήρησιν, ἣν Ἰουδαῖοι παρεφυλάττοντο. τοῦ γὰρ περὶ βρωμάτων νόμου συμβολικὴν θεωρίαν ἔχοντος, οἱ Ἰουδαῖοι μηδὲν ὑψηλὸν ἐννοεῖν δυνάμενοι, σωματικῶς πάντα καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξελαμβάνοντο.

Vers. II. Ἀλλὰ — ἄνθρωπον.

Ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ σῶματος, πᾶς λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς πονηροῦ λέγει νῦν, ὅς ἔχει πηγὴν, τὴν καρδίαν. προῖων δὲ σαφηνίζει τὰ ἀσαφῶς ἐνταῦθα ῥηθέντα.

Vers. 12. Τότε — ἐσκανδαλίωθησαν.

Ποῖον λόγον; δηλαδὴ τὸν λέγοντα, ὅτι ἐκ τοῦ εἰσερχόμενου εἰς τὸ σῶμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. ἀνέτρεπε γὰρ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων.

Vers. 13. Ὁ δὲ — ἐκριζωθήσεται.

Φυτείαν λέγει νῦν, τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὰ ἐντάλματα τῶν αἰθρώπων.

Vers. 14.

Vers. 14. *Sinite illos.*

Tanquam incurabiles. Ideo enim neque ipse curavit illorum offensionem, sciens nihil illis profuturum esse quicquid diceret.

Vers. 14. *Duces — caecorum.*

Caecos vocat eos tanquam animae oculo a fluxu affectionum excaecatos, et quasi non potentes oculos intendere in lucem veritatis. Nec solum hoc, sed et duces eorum, qui ab ignorantia scripturarum excaecati sunt. Grande siquidem malum est aliquem esse caecum: eum vero qui caecus est, ducatum alteri caeco praestare, duplex certe malum est.

Vers. 14. *Caecus — cadunt.*

Hoc manifestum est.

Vers. 15. *Respondens — hanc.*

Marcus autem dixit: Et quum ingressus esset domum semotus a turba, interrogauerunt eum discipuli eius de parabola. Quum enim Petrus inchoasset: alii quoque pariter interrogauerunt. Parabolam autem vocant Hebraei aenigma et sermonem obscurum. Nam quia superius dixerat Christus, Quod egreditur de ore hoc impurum reddit hominem. Deinde sicut refert Marcus, subiunxit, si quis habet aures ad audiendum audiat, visus est eis sermo obscurus, et ideo parabolam illum vocantes de ipso interrogant.

Verf. 14. Ἀφετε αὐτούς.

Ὡς ἀνιάτες. διὰ τοῦτο γὰρ εἰς ἐφεράπευσε τὸ σκάδαλον αὐτῶν, εἰδὼς αὐτοὺς εἶναι ὠφελήθη-
τομένους.

Verf. 14. Ὅδηγοί — τυφλῶν.

Τυφλὲς αὐτὲς φησιν, ὡς πηρωθέντας τὸν τῆς
ψυχῆς ὀφθαλμὸν ὑπὸ τῆς ρεύματος τῶν παθῶν,
καὶ ὡς μὴ δυναμένους ἐνατενίσαι τῷ φωτὶ τῆς ἀλη-
θείας. καὶ μὴ τοῦτο μοίαν, ἀλλὰ καὶ ὁδηγοὺς
ὄντας τῶν πεπηρωμένων ὑπὸ τῆς ἀγνοίας τῶν
γραφῶν. μέγα μὲν γὰρ κακὸν τὸ, τυφλὸν εἶναι
τινα· τὸ δὲ καὶ, τυφλὸν ὄντα, ὁδηγεῖν ἕτερον,
διπλοῦν ἄρα κακόν.

Verf. 14. Τυφλὸς — ἐμπεσοῦνται.

Τοῦτο, σαφές ἐστιν.

Verf. 15. Ἀποκριθεὶς — ταύτην.

Ὁ δὲ μάρκος εἶρηκεν, ὅτι καὶ ὅτε s) εἰσῆλθεν εἰς g) Marc. 7, 17.
οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς. τῆ πέτρου
γὰρ προκαταρξαμένου, καὶ εἰ ἄλλοι συνεπηρώτη-
σαν. παραβολὴν δὲ καλοῦσιν ἑβραῖοι, τὸ αἰνigma,
τὸν σκοτεινὸν λόγον. καὶ ἐπεὶ εἶπεν ὁ χριστὸς ἀνωτέ-
ρα, ὅτι τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο
κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· εἶτα, καθά φησι μάρκος, h) Marc. 7, 16.
ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκέτω· καὶ
ἔδοξεν αὐτοῖς ἀσαφὲς ὁ λόγος· παραβολὴν τοῦτον
ὀνομάσαντες, ἐρωτῶσι περὶ τούτου.

Verf. 16.

Verf. 16. *Iesus autem — v. 17.*
emittitur?

Omnia haec, per interrogationem legenda sunt.

Marcus autem postquam dixit, et in secessum egreditur, addit, Quod purgat omnes escas, hoc est puras relinquit. Dictae enim sordes in secessum egressae, pura relinquunt quae intus remanent alimenta, quae videlicet natura retinuit.

† Ἐδρα quidem inter alia significat etiam corporis partem qua sedetur. Eius autem compositum ἀφρεδρῶν, ὠνός finis est, vel sterqus, quod fecernitur.

Verf. 18. *Quae — hominem.*

Dixit enim etiam vicesimo secundo capite, quod ex abundantia cordis os loquitur. Primum enim in corde concupiscimus: deinde quod desideratum est, per os educimus, et ita quod foris ingreditur, rursum foras procedit: quod autem ab interioribus egreditur, adhuc intus manet et contaminat.

Verf. 19. *A — blasphemiae.*

Marcus vero latius enumerat et alia: auaritiam, malitiam, dolum, impudicitiam, oculum prauum, superbiam, et stultitiam. Ut autem breuiter et aperte dicam, cogitationes malae sunt noxiae

5) Hentenius omittit ἀμὴν — ἔτι, reliqua autem cum proximo scholio coniungit.

6) καὶ χαρίζων. A.

7) ἀπολιμπάνων. A.

8) Inclusa habet in marg. B.

Verf. 16. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἔσε;

Ἀκριβὴν, ἀντὶ τοῦ, ἔτι. κατ' ἐρώτησιν δὲ καὶ τοῦ-
το καὶ τὰ⁵⁾ ἐξῆς.

Verf. 17. Ὅπου — ἐκβάλλεται;

Ὁ δὲ μάρκος εἰπὼν, ὅτι καὶ ¹⁾ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ¹⁾ Marc. 7, 19.
ἐκπορεύεται, προσέθηκεν, ὅτι καθαρίζον⁶⁾ πάν-
τα τὰ βρώματα, τρώει, καθαρά⁷⁾, ἀπολιμπά-
νον. καὶ γὰρ ὁ δηλωθεὶς ρύπος, ἐξέρχεται εἰς τὸν
ἀφεδρῶνα, καθαρά ἀφιεῖς ἔνδον πάντα τὰ βρώ-
ματα, ὅσα δηλαδή παρακατέσχεν ἡ Φύσις.

[Ἐδρα⁸⁾ μὲν, τὸ μέρος τῆς σώματος· ἀφε-
δρῶν δὲ, ὁ⁹⁾ κοπρῶν.]

Verf. 18. Τὰ — ἀνθρώπων.

Ἐρηκε γάρ, καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς εἰκοστῆς δευτέ-
ρης κεφαλαίου, ὅτι ¹⁰⁾ ἐκ τῆς περισσεύματος τῆς ^{k)} Matt. 12, 34.
καρδίας τὸ σῶμα λαλεῖ. ἐνθυμούμεθα¹⁾ γὰρ πρῶ-
τον ἐν τῇ καρδίᾳ, εἶτα τὸ ἐνθυμηθὲν ἐξάγουμεν
διὰ τῆς σώματος. καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν εἰσπορευόμε-
νον, ἔξω πάλιν χωρεῖ· τὸ δὲ εἰσωθεν ἐκπορευόμε-
νον, ἔσω πάλιν μένει, καὶ μιαίνει.

Verf. 19. Ἐξ — βλασφημίας.

Ὁ δὲ μάρκος ¹⁾ πλατύτερον ἀπαριθμεῖται καὶ ¹⁾ Marc. 7, 22.
ἔτερα, πλεονεξίαν, πονηρίαν, δόλον, ἀσέλγεια,ν,
ὀφθαλμὸν πονηρόν, ὑπερηφανίαν καὶ ἀφροσύνην·
συντόμως δὲ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διαλογισμοὶ μὲν
εἰσι

⁹⁾ κοπρῶν non est stercus, vt reddidit Hentenius.
Nam id est κόπρος. Sed κοπρῶν est receptaculum
stercoris, quo stercus elicitur.

¹⁾ ἐνθυμέμενος. A.

uae concupiscentiae: caedes vero, furtum, falsum testimonium, auaritia, dolus et superbia nota sunt: adulterium autem est, ad alienam vxorem accedere: fornicatio vero ad eam quae virum non habet: blasphemia autem esse Deo contumeliosum vel ingratum, aut illum accusare: Malitia est cogitare mala aduersus aliquem, aut suspicari de illo quae non oportet: impudicitia est concubitus cum masculo, aut si quae est huiusmodi lasciuia: oculum autem malum vocat inuidiam: Stultitia vero proprie est non nosse Deum: Dixit stultus, inquit, in corde suo, non est Deus. Sunt autem et alia mala innumera quae nunc praetermisit Christus, eo quod sufficiant ea quae dicta sunt, ad habendam etiam illorum notitiam. Haec ergo a corde dixit egredi, quoniam ab illo principium habent. Horum autem principia concupiscentiae sunt, quae a corde solent emanare. Quia vero a corde, omnino etiam ab ore egrediuntur: quando in corde ebulliendo in modum mali humoris, quod superfluum est euomi cogitur.

Verf. 20. *Haec — hominem.*

Scientes et nos deinceps quae sint ea quae hominem contaminant, hanc sane immunditiam abiciamus, quae sordidam reddit animam. Si enim ipsa sit impura, etiam si totis luminibus corpus laue-

²⁾ Ita vterque Codex. Atque ita etiam videtur legisse Hentenius, nisi *αὐτὰ* loco *αὐτῶν* inuenerit, quod ipse etiam malim. sed idem mox repetitur. Forte *ἀπὸ τοῦ θεοῦ* corruptum est, quod non memini legere hoc sensu. Deinde *αὐτῶν* videtur notare non *ad* sed *contra*, vt *παρὰ τὸν θεόν* *αὐτῶν*. Rariora saepenumero Euthymius adhibet vocabula. Forte scripsit *ἀβελ.*

εἰσι πονηροί, τὰ βλαβερά ἐνθυμήματα· ὁ δὲ
 φόνος καὶ ἡ κλοπὴ καὶ ἡ ψευδομαρτυρία καὶ ἡ
 πλεονεξία καὶ ὁ φόλος καὶ ἡ ὑπερηφάνια, γνώρι-
 μα. μισαίᾳ δὲ ἐστὶ, τὸ εἰς τὴν ὑπανδρον²⁾ ἀπελ-
 θεῖν· πορνεία δὲ τὸ, εἰς τὴν μὴ ἐχουσαν ἄνδρα.
 βλασφημία δὲ, τὸ ὑκρίζειν τὸν Θεόν, ἢ ἀχαρι-
 σεῖν αὐτῷ ἢ μέμφεσθαι αὐτῷ. πονηρία δὲ, τὸ
 μελετᾶν³⁾ κατὰ τινος, ἢ ὑπολαμβάνειν, ἃ μὴ
 χρὴ περὶ αὐτοῦ. ἀσέλγεια δὲ, ἡ ἀρσενοκοιτία,
 καὶ εἴ τι τοιούτον ἀκόλαστον. ὀφθαλμὸν δὲ πονη-
 ρὸν ἐνταῦθα λέγει, τὴν βασκανίαν.⁴⁾ ἀφροσύνη
 δὲ κυρίως, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Θεόν. εἶπε γάρ, φη-
 σιν, ἀφρων⁵⁾ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐστὶ Θεός. m) Pl. 13, v.
 εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι κακίαι μυρίαί. παρέλιπε δὲ⁵⁾
 νῦν ταύτας ὁ Χριστός, διὰ τὸ ἀρκεῖν τὰ ρηθέντα
 πρὸς τὴν καίκεινων διάγνωσιν. ταῦτα δὲ πάντα
 ἐκ τῆς καρδίας εἶπεν ἐξέρχεσθαι, διότι τὰς ἀρχὰς
 ἐξ αὐτῆς ἔχουσιν. ἀρχαὶ γάρ τέστιν, αἱ ἐνθυμή-
 σεις, αἵ ἐν καρδίᾳ πηγάζουσιν εἶωθεν. ἐπεὶ δὲ ἐκ
 τῆς καρδίας ἐξέρχονται, πάντως καὶ ἐκ τοῦ σώ-
 ματος, ὅταν ὑπερβλυτάντων⁶⁾ ἐν τῇ καρδίᾳ,
 δίκην πονηρῆ χυμῶ, τὸ περιττεῦον ἐξεμεθῆναι
 βιάσσηται.

Verf. 20. Ταῦτα — ἀνθρώπων.

Μαθόντες ἤδη καὶ ἡμεῖς τὰ μιάνοντα τὸν ἄν-
 θρωπον, ταύτην ἄρα τὴν ῥυπαρίαν ἀπορρύνω-
 μεν, τὴν κηλιδούσαν τὴν ψυχὴν. εἰάν γὰρ ὅλοις
 ποταμοῖς τὸ σῶμα λούσῃς, ἐδὲν ὄφελος, ἀκα-
Rr 2 θάρε-

ἀβελτερεῖν, cuius tamen exempla ignoro, et si
 nota sunt ἀβέλτερος, ἀβελτηρία.

³⁾ Hentenius, mala. Videtur ergo excidisse κακὰ,
 ob proximum κατὰ.

⁴⁾ Omittit Codex B. τὴν βασκανίαν.

⁵⁾ νῦν, abest. A.

⁶⁾ intell. αὐτῶν.

laueris, nihil tibi proderit: illa verò, aqua lachrymarum et purificatione virtutum abluitur.

Cap. XXIX. De Phoeniciffa siue Cananaea.

Vers. 21. *Et — Sidonis.*

Hae ciuitates Cananaeorum erant. Quomodo ergo qui discipulis praecepit ne in viam gentium abiret, ipse abijt? Non abijt praedicaturus, sed vt paululum requiesceret. Ideo etiam postquam abiisset, ingressus domum, prout Marcus ait, neminem scire voluit, nec potuit latere.

Vers. 22. *Et — ad eum.*

Marcus ait: Erat autem mulier Graeca, Syra, Phoeniciffa: hoc est Graeca quidem religione, Syra vero lingua, Phoeniciffa vero genere siue gente. Phoenices enim Cananaei dicebantur, eo quod metropolim Phoenicem haberent. Haec ergo quum famam quidem eius iam olim audisset, nunc vero quod eo accessisset, sequuta est eius vestigia.

† Syra Phoeniciffa est cuiusque anima, mentem quasi filiam habens, quae materiae tenetur amore: et ideo comitiali morbo laborat, ac discrucari dicitur.

Vers. 22.

7) ἀδίαται. A. Ἀδείαζεν, quod raro occurrit, est ex ἀδεία, notatque ἀδείαν ἔχειν. ἐν ἀδείᾳ ᾤον. Hoc loco ἀδείαν πραγμάτων, ἀδείαν τῇ διδασκειν ἔχειν.

8) τῇ, quod vulgares editiones habent, omittit etiam infra in contextu.

Θάρτεν μενύσης αὐτῆς, ἥτις ὕδατι δακρύων καὶ
καθαρσίοις ἀρετῶν ἀπολούεται.

Κεφ. ΚΘ. Περί τῆς χαναναίας.

Verf. 21. Καὶ — σιδῶνος.

Αὐταὶ αἱ πόλεις τῶν χαναναίων ἦσαν. πῶς οὖν,
τοῖς μαθηταῖς ἐντειλάμενος, εἰς ^{η)} ἑδὸν ἔθνων ^{η)} Matt. 10, 5.
μὴ ἀπελθεῖν, αὐτοὺς ἀπεισιν; οὐκ ἀπῆλθε κηρύ-
ξων· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς μαθητάς ἐκώλυσεν·
ἀλλὰ θέλων ^{η)} ἀδείασαι μικρὸν. διὸ καὶ μετὰ τὸ
ἀπελθεῖν, ὡς ὁ μάρκος εἶπεν, εἰσελθὼν ^{η)} εἰς ^{θ)} ο) Marc 7, 24.
οἰκίαν, ἐδὲνα ἤθελε γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη
λαθεῖν.

Verf. 22. Καὶ — αὐτῶ.

Ὁ δὲ μάρκος φησὶν, ἦν ^{ρ)} δὲ ἡ γυνὴ ἑλληνίς, σύ- ^{ρ)} Marc. 7, 26.
ρα, φοινίκισσα τῷ γένει, τρεῖςιν, ἑλληνίς μὲν,
τὴν θρησκείαν· σύρα δὲ, τῇ διαλέκτῳ· φοινίκισ-
σα δὲ, τῷ γένει, εἶπουν, τῷ ἔθνει. φοίνικες γάρ,
οἱ χαναναῖοι ἐλέγοντο, διὰ τὸ μητρόπολιν ἔχειν
τὴν φοινίκην. ἀκούσασα δὲ πάλαι μὲν τὴν φήμην
αὐτοῦ, νῦν δὲ, ὅτι ^{ρ)} ἐπιδεδήμηκεν, ἀνίχνευσεν
αὐτόν.

[¹⁾ Συροφοινίκισσά ²⁾ ἔστιν, ἡ ἐκάστου ψυχὴ,
ἔχουσα, καθάπερ θυγατέρα, τὴν διάνοιαν κε-
κρατημένην τῇ φιλίᾳ τῆς ὕλης, καὶ διὰ τοῦτο ἐπι-
ληπτευσομένην, καὶ διαβρῆσσομένην.]

R r 3

Verf. 22.

^{ρ)} ὅτι habet uterque codex. Ne ergo quis coniciat
ὅτε, ex superioribus repetendum, τὸ ἀκούσασα, ut
sit, νῦν δὲ ἀκούσασα, ὅτι.

¹⁾ Quae inclutimus, ea B. habet in margine.

²⁾ Ita alii legunt.

Vers. 22. *Dicens: — torquetur.*

Filia quae a daemone torquebatur relicta, eo quod omnino sensu careret, seipsam profert quasi maxime indigeat ut sui misereatur, quia morbum sentiebat, et ideo innumera sustinebat incommoda. Filium autem David eum vocat, quod didicerat a genere David Christum oriundum. Omnibus siquidem nominatissimus erat David. Male, inquit, a Daemone torquetur, hoc est misere.

Vers. 23. *Ipsa — verbum.*

Illa quidem alte vociferatur, dolorem qui latebat in corde significans: ipse vero penitus silet, sustinens donec omnis illius fides, animi modestia ac prudentia manifestaretur: quod vario modo facere solet in multis. Simul etiam ut ediuerso Iudaeis ostenderet, qualem erga illos gereret affectum, quum infirmos eorum semel tantum rogatus, imo nec semel quidem, statim curabat: gentiliū vero non ita.

Vers. 23. *Et — nos.*

Quod hic dicitur, Rogabant, littera habet ἡρώτων, quod verbum licet ut plurimum interrogare significet, interdum tamen significat deprecari. Nam et hoc loco Marcus eo utitur, quum de muliere loquens ait: ἡρώτα, hoc est, deprecabatur eum ut daemonium eiceret a filia sua. Et Lucas quinquagesimo quarto capite ἐρωτᾷ, hoc est deprecor te, habe me excusatum. Est et ubi iubere significat, ut quum circa finem decimi capitis apud

Lūcam

*) Forte Hentenius reperit, τῇ καρδίᾳ. Ferri potest utrumque. τῆς καρδίας, pendet ex, τοῦ πόνου.

Vers. 22. Λέγεται — δαιμονίζεται.

Τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην ἀπολιπούσα, διὰ τὸ παντελῶς ἀναμώπειν, πρόσκειναι, ἑαυτὴν ἐλεηθῆναι μάλιστα δεομένη, τὴν αἰδομένην τῆς νόσου, καὶ διὰ τοῦτο μυρία πάσχουσιν. ὅν ὁ δαυὶδ εὐχόμενος καλεῖ, διὰ τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐκ δαυὶδ κατὰγει τὸ γένος. πᾶσι γὰρ ὁ δαυὶδ ὀνομασθέντος ἦν· κακῶς δέ, φησι, δαιμονίζεται, ἀντὶ τοῦ, χαλεπῶς.

Vers. 23. Ὁ — λόγον.

Ἡ μὲν βαῶν μεγάλη, τὸν ἐνδομυχοῦντα¹⁾ τῆς καρδίας πόνον ἐνδεικνυμένη· αὐτὸς δὲ σιγᾷ παντελῶς, ἀναμένων ἀπάσαν φανερωθῆναι τὴν πίσιν, καὶ ταπεινώσιν, καὶ σύνεσιν αὐτῆς, ὅπερ διαφόρως εἶωθε ποιεῖν ἐν πολλοῖς· ἅμα δὲ καὶ ἀντεπιδεικνύμενος ἰσχυαίαις, οἷον περὶ αὐτοὺς ἔχει διάθεσιν, ὅτι τοὺς μὲν ἀρρώστους αὐτῶν ἀπαξ αἰτηθεῖς, ἢ οὐδ' ἀπαξ, εὐθὺς θεραπεύει, τοὺς δὲ τῶν ἐθνῶν οὐχ ἔτιως.

Vers. 23. Καὶ — ἡμῶν.

Ἡρώτων, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλουν. καὶ γὰρ καὶ ὁ μάρκος εἶρηκε περὶ τῆς γυναίκος, ὅτι καὶ ἡρώ- q) Marc. 7, 26. τα αὐτὴν, ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλη ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, ἦγον, παρεκάλει. τὸ γὰρ ἐρωτᾷ, σημαίνει μὲν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ πυνθάνεσθαι σημαίνει δὲ καὶ, τὸ παρακαλεῖν. ὡς τὸ²⁾ ἐρωτᾷ r) Luc. 14, 18. σε, ἔχε με παρητημένον. ἔτι δ', ὅτε δηλοῖ καὶ τὸ προστάσσω. ὡς τὸ ἐμβάς³⁾ δὲ⁴⁾ εἰς ἐν τῶν s) Luc. 5, 3. R r 4 πλοίων,

⁴⁾ δὲ, abest. A.

Lucam dicitur: Ingressos autem in vnam nauim quae erat Simonis ἡρώτησεν, id est iussit eum ut a terra abduceret pulillum. Tanquam praeceptor enim iussit. Nam et paulo post quasi auctoritatem habens dixit, duc in altum.

Verf. 24. *At ille — Israel.*

Sufficiebat quidem silentium, ut eam in desperationem in coniceret: at responsio multo etiam amplius desperationem intendit. Respondit enim: Non sum missus nisi ad Iudaeos, hos enim appellauit oues perditas domus Israel. Nam decimono quoque capite rursus ita dixit Apostolis: Ite autem potius ad oues perditas domus Israel. Quid ergo mulier? Quum sese videret esse despectam, repudiatos etiam illos qui pro ea deprecarentur, non desperauit: nam magnam habebat fidem ac prudentiam: sed impudens est honesta impudentia: et iam relicto clamore qui eminus fiebat, propius accessit. Nos autem non ita, sed ubi statim non assequimur, desistimus: quum propius oporteret accedere, et feruentius orationi incumbere.

Verf. 25. *Illa — me.*

Vsque tunc enim neque in illius conspectum ausa fuerat accedere, indignam sese reputans.

Verf. 26. *Ille — catellis.*

Quantum illa augebat petitionem, tantum ipse repulsionem. Marcus ait quod dixerit ei: sine primum saturari filios. Vndique enim ostendebat fami-

πλοίων, ὃ ἦν τῷ σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπαναγαγεῖν ὀλίγον. ὡς διδάσκαλος γὰρ προσέταξεν. ἐπεὶ καὶ μετὰ μικρὸν ἐξεστιαστικῶς εἶπεν, ἐπανάγαγε¹⁾ εἰς τὸ βάθος.

c) Luc. 5. 4.

Verf. 24. Ὁ — ἰσραήλ.

Ἰκανὴ μὲν καὶ ἡ σιωπὴ, εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν αὐτὴν· ἡ δ' ἀπόκρισις πολλῷ πλεον τὴν ἀπορίαν ἐπέτεινεν. ἀπεκρίθη γὰρ, ὅτι οὐκ ἀπετάλην εἰς ἄλλας, εἰ μὴ εἰς τοὺς ἰσθαίους. τέτρε γὰρ ὠνόμασε πρόβατα ἀπολωλῆτα οἴκου ἰσραήλ. ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῖς ἀποστόλοις ἔτω²⁾ πάλιν εἶπε. πορεύεθε³⁾ δὲ μᾶλλον v) Mat. 10, 6. πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῆτα οἴκου ἰσραήλ. τί οὖν ἡ γυνή; θεασαμένη παροφθεῖσαν μὲν ἑαυτήν, ἀποπεμφθέντας δὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς παρακαλέσαντας, οὐκ ἀπέγνω· πολλὴν γὰρ εἶχε πίσιν καὶ σύνεσιν· ἀλλ' ἀναισχυντεῖ καλὴν ἀναισχυντίαν, καὶ ἀφείσα τὸ κράζειν πόρρωθεν, ἐγγὺς ἐρχεται. ἡμεῖς δὲ οὐχ ἔτως, ἀλλ' ὅταν μὴ τύχωμεν, ἀφιστάμεθα, δεόν ἐγγύτερον προσελθεῖν, καὶ θερμότερον ἐπικεῖσθαι.

Verf. 25. Ἡ — μοι.

Ἀχρη γὰρ τότε, εἰς ὃψιν αὐτοῦ τετόλμηκεν ἐλθεῖν, ἀναξίαν ἑαυτὴν κρίνουσα.

Verf. 26. Ὁ — κυναρίοις.

Ὅσον ἐπέτεινεν ἐκείνη τὴν αἵτησιν, τοσοῦτον καὶ αὐτὸς τὴν παρὰίτησιν. ὁ δὲ μαέρκος φησὶν, ὅτι εἶπεν αὐτῇ, ἀφες⁴⁾ πρῶτον χωρεσθῆναι τὰ τέκνα. x) Marc. 7, 27.

Rf 5

παυ-

5) ἔτω, abest. A.

familiaritatem ac dilectionem erga Iudaeos, eorumque procurabat honorem. Filios quidem eos vocavit tanquam suos ac dilectos: Ethnicos vero catellos tanquam impuros ac scelestos. Panem autem dicit sanitatem non corporum tantum, verum etiam animarum. Et vide mulieris prudentiam: Christi enim verbis perculsa, suum ab illis texit patrocinium.

Verf. 27. *At illa — suorum.*

Certe Domine vere dixisti: illi quidem sunt filii, ego vero vna e catellis: ideoque mei potius miseri oportet. Nam et catelli edunt de micis quae cadunt a mensa dominorum suorum. Quia ergo catella sum, non aliena sum, neque de micis participare prohibeor, sicut neque catelli: de micis inquam intellectualibus, id est sanitatibus collatis ab eo, qui nunc casu sese obtulit. Quod ergo adeo repulsa non discessit, fidei erat: quod vero se catellam esse confessa, humilitatis: quod autem a Christi sermonibus patrocinium sibi aptauerit, prudentiae. Propterea enim Christus sanitatem distulit, ut haec manifesta fierent: atque per illa huius philosophiam demonstraret, utque confunderentur Iudaei, adeo fide, humilitate ac prudentia a gentili muliere superati: praeterea ut haec videntes Apostoli, sumerent audaciam, quum postmodum ad gentes emitterentur. Iam itaque Christus illius fidem promulgat.

Verf. 28. *Tunc — illa hora.*

Marcus autem ait Christum ad illam dixisse: Propter hunc sermonem, abi: exiit daemonium a filia

πανταχόθεν γάρ ἐδήλε τὴν τῶν ἰδαιῶν οἰκείωσιν, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ τιμὴν καὶ κηδεμονίαν. καὶ τέκνα μὲν αὐτοὺς ὠνόμασεν, ὡς γνησίους καὶ ὡς ἠγαπημένους· κυνάρια δὲ, τὰ ἔθνη, ὡς ἀκάθαρτα, καὶ ὡς μισρά. ἄρτον δὲ λέγει, τὴν θεραπείαν, ἢ τὴν σωματικὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχικὴν. καὶ ὅρα σύνεσιν γυναικός. δραξαμένη γάρ τῶν τοῦ χριστοῦ ῥημάτων, ἀπ' αὐτῶν πλέκει συνηγορίαν ἑαυτῆς.

Verf. 27. Ἡ δὲ — αὐτῶν.

Ναί, κύριέ, φησιν, ἀληθῶς εἶπας. τέκνα μὲν ἐκεῖνοι κυνάριον δὲ ἐγώ· καὶ διὰ τοῦτό με καὶ μαῖλλον ἐλεηθῆναι· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἀπὸ τῶν ψυχίων ἐδίει τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. ἐπεὶ τοίνυν κυνάριον εἰμι, οὐκ εἰμι ἀλλοτρία, εἰδὲ κωλύομαι τῶν ψυχίων μετασχεῖν, ὥσπερ εἰδὲ τὰ κυνάρια. ψυχίων νοσμένων, τῶν ἐκ τοῦ παρατυχόντος ἰάσεων. τὸ μὲν οὖν μὴ ἀποσῆναι, τοσοῦτον ἐξεδενωθεῖσαν, πίψεως ἦν· τὸ δὲ συνομολογῆσαι κυνάριον ἑαυτὴν, ταπεινώσεως· τὸ δ' ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ χριστοῦ κατασκευάσαι συνηγορίαν, συνέσεως. διὰ ταῦτα τοίνυν⁶) ἀνεβάλετο τὴν ἰάσιν ὁ χριστός, ἵνα ταῦτα φανερωθῶσιν, ἵνα δείξῃ τὴν ἐν τούτοις φιλοσοφίαν αὐτῆς, ἵνα καταισχυθῶσιν ἰδαιῶι, τοσοῦτον εἰς πίσιν καὶ ταπείνωσιν καὶ σύνεσιν ἡττώμενοι γυναῖκός ἐθνικῆς, ἵνα ταῦτα βλέποντες οἱ ἀπόστολοι, θαυμάσωσιν ὑπερον, ἀποσελλόμενοι πρὸς τὰ ἔθνη. λοιπὸν οὖν ἀνεκήρυξεν αὐτὴν ὁ χριστός.

Verf. 28. Τότε — ὥρας ἐκείνης.

Ὁ δὲ μάρκος, εἰπεῖν τὸν χριστὸν πρὸς αὐτήν, φησιν, ὅτι⁷) διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὑπάγε, ἐξελή- γ) Marc. 7, 29.
λυθε

filia tua, hoc est propter hunc sermonem quo sapienter admodum usa es ad patrocinium. Etenim saluator et fidem eius laudauit et prudentiam. Et ideo Matthaeus quidem laudem fidei eius scripsit: Marcus vero prudentiae.

Tu autem considera quomodo quum Apostoli pro illa deprecati fuissent, nihilque effecissent, ipsa potius perfecit. Hinc enim docemur, quod Deus mauult nos pro nobisipsis obsecrare: discipuli enim maiori libertate utebantur, sed mulier maguam demonstrauit constantiam ac perseuerantiam. Et vere magna potest precationis assiduitas.

Praefigurabat autem iuxta allegoriam Cananaea haec mulier ecclesiam e gentibus congregandam, quae dum in finibus suarum obseruantiarum permanfit, filiam habebat a daemonio agitatam, videlicet operationem daemonibus subiectam. Vbi autem egressa est a finibus suis, oblita scilicet populi sui ac domus patris sui, Christi sermone digna effecta est, et a daemonum violentia liberata.

Verf. 29. *Et — illic.*

Interdum quidem ipse circumit, sanans eos qui male habent: quandoque autem sedet expectans eos quibus cura opus est: illud quidem sua bonitate, hoc vero, vt de infirmorum fide sumat experimentum. Frequenter autem in montem ascendit, propter suae altitudinem diuinitatis: ac docens a solo eleuari eos, qui Deo appropinquare cupiunt.

Cap.

- 7) Haec fortasse contra Codicem suum mutauit Hentemus.

λυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρὸς σου, τέτῃσι, διὰ τὸν λόγον, ὥτινι πρὸς συνηγορίαν ἐχρήσω, συνετῶς ἄγαν. καὶ γὰρ ὁ σωτὴρ καὶ τὴν πίσιν αὐτῆς ἐπήνεσε, καὶ τὴν σύεσιν. καὶ διὰ τοῦτο ματθαῖος μὲν τὸν ἔπαινον τῆς πίστεως αὐτῆς ἐγγράψας, μάρκος δὲ τὸν τῆς συνέσεως.

Σὺ δὲ σκόπει, πῶς τῶν ἀποστόλων δεηθέντων ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ μηδὲν ἀνυσάντων. αὐτὴ μᾶλλον ἤνυσε. διδασκόμεθα γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ θεὸς βέλεται μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἱκετεύειν. οἱ μὲν γὰρ μαθηταὶ μέζονα παρρησίαν εἶχον, ἀλλ' ἡ γυνὴ πολλὴν καρτερίαν ἐπεδείξατο. καὶ ὄντως μεγάλα δύναται προσεδρεῖα παρακλήσεως.

Προετύπε δὲ κατὰ ἀλληγορίαν ἡ χαναναία αὕτη γυνὴ, τὴν ἐξ ἑθνῶν ἐκκλησίαν, ἥτις ἔως μὲν ἔμενεν ἐν τοῖς ὅροις τῆς θρησκείας αὐτῆς, εἶχε τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην, ἥγουν, τὴν πρᾶξιν κυριευομένην ὑπὸ δαιμόνων· ἐξελθοῦσα δὲ τῶν ὁρίων αὐτῆς¹⁾ ἐπιλάθῃ²⁾ γάρ, φησι, τοῦ³⁾ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· λόγου ἡξιόδη παρὰ χριστοῦ, καὶ ἀπηλλάγη τῆς δυναστείας τῶν δαιμόνων.

Verf. 29. Καὶ — ἐκεῖ.

Ποτὲ μὲν, αὐτὸς περιέρχεται θεραπεύων τὰς κακῶς ἔχοντας, ποτὲ δὲ, κἀκεῖται περιμένων τοὺς χεῖροντας θεραπείας· ἐκείνῳ μὲν, δι' οἰκείαν ἀγαθότητα, τοῦτο δὲ, δοκιμάζων τὴν πίσιν τῶν κοινόντων. συνεχῶς δὲ εἰς ὅρος ἀνέεισι, διὰ τὸ ὕψος τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ παιδεύων ἐπαίρεσθαι χαμόθεν τοὺς πλησιάζειν τῷ θεῷ θέλοντας.

Cap. XXX. De turbis sanatis.

Vers. 30. *Et — multos.*

Κυλλοὶ (pro quo Mutilos vertimus) proprie dicuntur, qui manibus carent, sicut tricesimo septimo capite manifestius patebit.

Vers. 30. *Et — illos.*

Vide proficientem illorum fidem. Neque enim amplius tangunt simbriam vestimenti eius, sed proiciunt solum ad pedes eius: et repente curat illos: non quod maioris sint fidei quam Cananaea, sed quod Iudaei sint: ut ingratorum obturet ora Iudaeorum, demonstrans illos maiori dignos supplicio. Ingratus enim quanto maioribus pluribusque afficitur beneficiis, tanto ad maiorem poenam luendam est obnoxius.

Vers. 31. *Ita ut — videre.*

Mirabantur propter eorum multitudinem qui curabantur, et propter curationis velocitatem.

Vers. 31. *Et — Israel.*

Deum ipsius Israel, hoc est, qui ab Israelitis colebatur.

Cap. XXXI. De septem panibus.

Vers. 32. *Iesus autem — edant.*

Dies tres, pro diebus tribus. Admiranda erat tanta turbae perseverantia. Quare autem tacent disci.

8) τῶν, addit. A.

Κεφ. Λ. Περί τῶν θεραπευθέν-
των ὀχλῶν.

Verf. 30. Καὶ — πολλούς.

Κυλλοὶ κυρίως, οἱ ἄχειρες, ὡς ἐν τῷ λζ. κεφα-
λαίῳ διαγνωθῆσεται.

Verf. 30. Καὶ — αὐτούς.

Ὁρα, προκόπτουσιν τὴν πίσιν αὐτῶν. οὐκ ἔτι
γὰρ ἀπτονται τῇ κρυσπεῶς τοῦ ἱματίου αὐτοῦ,
ἀλλὰ ῥίπτονται μόνον πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ
παραχεῖμα θεραπεύει αὐτούς, οὐχ ὡς πισοτέ-
ρους τῆς χαναναίας, ἀλλ' ὡς ἰεδαίους, ἐμφρεάτ-
των τῶν ἀχαρίστων ἰεδαίων τὰ εἴματα, καὶ ἀπό-
φαίνων αὐτούς μείζονος τιμωρίας ἀξίους. ὁ γὰρ
ἀχάριστος, ὅσον εὐεργετῆται μείζον, τοσαῦτον
γίνεται μείζονι κολάσει ὑπεύθυνος.

Verf. 31. Ὡς — βλέποντας.

Ἐθαύμαζον, διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν θεραπευομέ-
νων, καὶ διὰ τὸ τάχος τῆς θεραπείας.

Verf. 31. Καὶ — ἰσραήλ.

Τὴν θεὸν ⁹⁾ ἰσραήλ, τετέστι, τὸν τιμώμενον ὑπὸ
τῶν ἰσραηλιτῶν.

Κεφ. ΛΑ. Περί τῶν ἑπτὰ ἄρτων.

Verf. 32. Ὁ — φάγωσιν.

Ἡμέρας ⁹⁾ τρεῖς, ἀντὶ τοῦ, ἡμέραις τρισί. θαν-
μαστὴ δὲ ἡ τοσαύτη τοῦ ὄχλου καρτερία. διατί
θδ

⁹⁾ Ab ἡμέρας ad τρισὶν omiserat Hentenius.

discipuli, nec dicunt ut prius, Dimitte turbas, idque tribus iam elapsis diebus? Quia videbant illos perseverantes, ac gaudentes super sanitaibus infirmorum, nec famem penitus sentientes.

Fortassis autem et ad tertium usque diem escas detulerant: ideo tunc demum ad miraculum accedit, quando in ciborum indigentia constituti sunt. Quare autem rursus illos in deserto pascit? Vtique ne in via deficerent, si ut ipse consequenter dicit, et ut confirmaret signum praecedentium quinque panum, undique enim divulgatum erat, ut quod publice factum fuerat.

Verf. 32. *Et — via.*

Marcus autem addidit: Quidam enim eorum e longinquo venerunt. Vide ergo Domini humanitatem. Nam sciens naturam humanam cibo indigere, providet ei etiam non requisitus, cibumque praebet. Communicat autem cum discipulis, ut recordati miraculi quinque panum, offerant ei panes quos habent, et dicant: Multiplica etiam hos: sed non intellexerunt illi causam interrogationis: ideo rursus indigentiam obiciunt.

Verf. 33. *Et — tantam?*

† Desertum intelligi potest humana natura, aut mundus iste: in quo assitui sunt ad sermonem virtutis et cognitionis, qui propter fidem ac spem futu-

¹⁾ Hentenius reddidit, ac si repererit, *novοφανες*. Sed retinendum videtur, *novοφανες*.

²⁾ Hic addiderat Hentenius scholam allegoricam, quod in meis paullo inferius legitur ad versum tricesimum tertium.

δὲ σιγῶσιν οἱ μαθηταί, καὶ οὐχ, ὡς πρότερον, λέγουσιν, ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, καὶ ταῦτα τριῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν; διότι ἔβλεπον τοὺς προσκαρτεροῦντας χαίροντας ἐπὶ ταῖς ἀναρρώσεσι τῶν ἀδυνεύοντων, καὶ οὐδ' ὅλως ἀδιδανομένους λιμῇ.

Ἰσως δὲ καὶ μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας εἶχον ἐφ' ὅδια. διὸ καὶ τότε λοιπὸν ἐπὶ τὸ θαῦμα ἔρχεται, ὅτε κατέστησαν ἐν χρείᾳ τροφῆς. τίνες δὲ ἔνεκεν πάλιν αὐτοὺς ἐν ἐρημίᾳ τρέφει; πάντως, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ, καθὼς αὐτὸς εἶπε προΐων, καὶ ἵνα βεβαιώσῃ τὸ σημεῖον τῶν προλαβόντων πέντε ἄρτων. διατετρύλλητο γὰρ παρὰ πᾶσιν, ὡς ¹⁾ καινοφανές. ²⁾

Verf. 32. Καὶ — ὁδῷ.

Ὁ δὲ μάρκος προσέθηκε· τινές ^{a)} γὰρ ἐξ ³⁾ αὐ- ^{a) Marc. 8. 3.} τῶν μακρόθεν ἦκουσιν. ἔρα δὲ δεσπότην Φιλανθρωπίαν. εἰδὼς γὰρ, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν δεσμένην τροφῆς, προνοεῖται ταύτης, καὶ μὴ αἰτῆθεῖς, παρέχει τροφήν. κοπολογεῖται δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἵνα ἀναμνησθέντες τοῦ θαύματος τῶν πέντε ἄρτων, προτεινέγκωσιν αὐτῷ τὰς ἀρετούς, οὓς ἔχουσι, καὶ εἰπώσιν, ὅτι πλήθυνον καὶ τούτους. ἀλλ' ἔσυνῆκαν ἐκεῖνοι τὴν αἰτίαν τῆς ἐρωτήσεως. διὸ καὶ πάλιν τὰ τῆς ἀπορίας προβάλλοντα.

Verf. 33. Καὶ — τοσοῦτον;

[Ἐρημία ⁴⁾ νοηθεῖν αὖν, ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ προσμένουσιν τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ γνώσεως οἱ διὰ τὴν πίσιν καὶ τὴν ἐλπίδα

³⁾ ἐξ infra apud Marcum in contextu non agnoscunt Codices Euthymii.

⁴⁾ Inclusa in margine habet Cod. B.

futurorum bonorum, mala patiuntur. Tres autem dies, tres animae potentiae per quas assidui sunt: per rationalem quidem inquirentes: per concupiscibilem vero, quod quaesitum est desiderantes: per irascibilem autem, pro eo quod concupitum est decertantes. Aut tres dies sunt tres leges generaliores: naturalis, scripta et euangelica, ad modum diei illuminantes, et ad eius quod expedit operationem excitantes. Qui ergo secundum hos etiam tres dies, ad Dei sermonem perseverant, et pro vnoquoque labores prompto sustinent animo, nequaquam ieiuni relinquuntur, sed suscipiunt splendidum ac divinum cibum: pro naturali quidem lege, promptissimam efficaciam eorum quae naturali instinctu effici possunt: pro scripta vero, ne affectiones quae praeter naturam insurgunt sequantur: pro euangelica autem, unionem ad Deum ac deificationem.

Et prius et postea in deserto loco longe a ciuitatibus ac vicis hoc facit miraculum, ne turbis videatur a propinqua ciuitate ac vico cibos deferre.

Verf. 34. *Et — pisciculos.*

In quinque panibus hoc etiam interrogauit, sicut dixit Marcus, et ne sic quidem intellexerunt. Quod si tantae eorum caecitati indignaris, quod quum adeo recens praeterisset illud miraculum, adeo velociter oblitum sunt: admirare tamen quod veritatem ita colant, vt scribentes, suos etiam defectus non abscon-

5) Hentenius videtur legisse *ἡμέρας*. Forte *νόμους* legendum.

6) Hoc confirmat coniecturam modo propositam.

πίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κακοπαθοῦντες.
 ἡμέραι δὲ τρεῖς, αἱ τῆς ψυχῆς τρεῖς δυνάμεις,
 καὶ ὡς προτρίνουσιν· τῷ μὲν λόγῳ, ζητοῦντες·
 τῇ ἐπιθυμίᾳ δὲ, ποθοῦντες τὸ ζητούμενον· τῷ
 θυμῷ δὲ, ὑπεραγωνιζόμενοι τῷ ποθεμένῳ. ἢ οἱ
 τρεῖς γενικώτεροι νόμοι, ὁ φυσικὸς, ὁ μωσαϊκός,
 ὁ εὐαγγελικὸς, φωτίζοντες δίκην ἡμέρας, καὶ
 πρὸς ἐργασίαν τῷ συμφέροντος διεγείροντες. οἱ τοί-
 νυν καὶ κατὰ τούτους τοὺς τρεῖς ⁵⁾ λόγους τῷ θεῷ
 λόγῳ προσμείναντες, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκάστη πό-
 νους προθύμως ὑπομείναντες, οὐκ ἀπολύονται νή-
 σεις, ἀλλὰ δέχονται τρεφὴν δαψιλῇ καὶ θείαν·
 ὑπὲρ μὲν τοῦ φυσικοῦ ⁶⁾ νόμου, τὴν ἀπταιστων τῶν
 κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν· ὑπὲρ δὲ τοῦ γραπτῆς, τὴν
 ἀνενεργησίαν τῶν παρὰ φύσιν παθῶν· ὑπὲρ δὲ τῷ
 εὐαγγελικῷ, τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν ἑνώσιν καὶ
 θέωσιν.]

Καὶ πρότερον, καὶ ὕστερον, ἐν ἐρημίᾳ, πόρ-
 ρω πόλεων καὶ κωμῶν, τὸ θαῦμα τοῦτο ποιεῖ,
 ἵνα μὴ δόξη τοῖς ὄχλοις ἐκ πλησιαζούσης πόλεως
 ἢ κώμης τὰ βρώματα μετακομίζειν.

Verf. 34. Καὶ — ἰχθύδια.

Καὶ ἐπὶ τῶν πέντε ἄρτων τοῦτο ἠρώτησεν, ὡς
 εἶπεν ὁ ⁶⁾ λουκᾶς. ⁷⁾ καὶ οὐδ' ἔγω συνῆκαν· σὺ δὲ, ^{b)} Marc. 6, 38.
 εἰ καὶ κακίζεις τὴν τοσαύτην πάρωσιν αὐτῶν, ὅτι
 νεαρῷ ὄντος ἐτι τοῦ προφθάσαντος θαύματος,
 ἔγω ⁸⁾ ταχέως ἐπελάθοντο· ἀλλὰ θαύμασον τὸ
 φιλάληθες αὐτῶν, πῶς γράφοντες οὐ κρύπτεισι
 S s 2 τὸ

7) Apud Luc. 9, 13. nihil tale reperitur. Scriben-
 dum ergo cum Hentenio μάρκος.

8) ἔγω, male. A.

abscondant. Aduerte etiam quantum ventri dominabantur. Quum enim essent in deserto, et tres dies demorarentur, septem tantum panes attulerant.

Verf. 35. *Et — v. 37. saturati sunt.*

Similia prioribus et dicit, et facit, vt prius miraculum ex omni parte eis ad memoriam reducat.

Verf. 37. *Et — v. 38. pueros.*

Quomodo ibi duodecim cophini superfuerant, hic autem sportae septem, quum oporteret hic magis superesse? plures enim erant hic panes, et pauciores qui manducauerant. Dicit Chrysostomus sportas cophinis fuisse fortasse maiores. Vel alio quoque modo. Ita dispositum erat, vt huiusmodi fragmentorum diuersitas ac inaequalitas, indelebilem vtriusque miraculi memoriam conseruaret.

Praeterea et aliter. Ibi quidem cophinos aequali numero cum Apostolis fecit: hic autem sportas aequali numero cum panibus: vtrinque docens facile ei esse quod velit facere.

Iam vero secretius etiam considerare oportet de illis quinque millibus, et de his quatuor millibus. Quinquies mille sunt imperfecti in virtute: quater autem mille sunt perfectiores. Multi siquidem sunt et illi et illi: semper tamen imperfectiores numero vincunt perfectiores. Edunt autem iuxta Christum, hoc est spiritualiter intelligunt: imperfectiores quidem pauciora documenta propter imbecillitatem, perfectiores vero plura propter
eorum

2) *of*, abest. B.

1) Tom. VII. pag. 539. D.

τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα. ἐννόησον δὲ καὶ, πῶς ἐκυρίευσεν
τῆς γαστροῦ. ἐν ἐρημίᾳ γὰρ ὄντες, καὶ τρεῖς ἡμέ-
ρας διατρίβοντες, ἑπτὰ μόνους ἀρετῆς ἐπεφέ-
ροντο.

Verf. 35. Καὶ — v. 37. ἐχορτάδισαν.

Ὁμοια τοῖς προτέροις καὶ λέγει καὶ ποιῇ, ἵνα
πανταχόθεν αὐτοὺς ἀναμνήσῃ τοῦ προτέρου θαύ-
ματος.

Verf. 37. Καὶ — v. 38. παιδίων.

Πῶς ἐκεῖ μὲν δώδεκα κίβρινοι ἐπερίσσευσαν, ἐν-
ταῦθα δὲ σπυρίδες ἑπτὰ, δέον ἐνταῦθα μάλιστα
πλεῖον περισσεῦσαι, ἔνθα καὶ πλείονες²) οἱ ἀρτοὶ
καὶ ἐλάττονες οἱ ἐδίοντες; Φησὶν¹) ὁ χρυσόσομος,
ὅτι αἱ σπυρίδες ἴσως μείζους τῶν κοφίνων ἦσαν, ἢ
καὶ ἐτέρως ὠκονομήθῃ τὸ τοιοῦτον, ἵνα ἡ τοιαύτη
τῶν περισσευμάτων διαφορὰ καὶ ἀνοικειότης,
ἐκατέρου θαύματος μνήμην ἀνεξάλειπτον συν-
τηρήσῃ.

Καὶ τρόπον ἕτερον πάλιν. ἐκεῖ μὲν τὰς κοφί-
νους ἰσαρίθμους τοῖς ἀποσόλοις ἐποίησεν· ἐνταῦθα
δὲ τὰς σπυρίδας ἰσαρίθμους τοῖς ἀρτοῖς· διδάσκων
ἐντεῦθεν, ὅτι ῥᾶν αὐτῶ ποιεῖν, οἷα βέλεται.

Χρὴ δὲ λοιπὸν καὶ μυζικώτερον ἐπιθεωρῆται,
περὶ τε τῶν πεντακισχιλίων ἐκείνων, καὶ περὶ τῶν
τετρακισχιλίων τῶν. πεντακισχίλιοι μὲν εἰσιν,
οἱ ἀτελέτεροι πρὸς ἀρετὴν· τετρακισχίλιοι δὲ, οἱ
τελειότεροι. πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ οὗτοι, καὶ κείνοι.
πλείονες δὲ αἰεὶ οἱ ἀτελέτεροι τῶν τελειοτέρων.
ἐδίοῦσι δὲ κατὰ χρῆσιν, τῆτέστιν, νοῦσι πνευμα-
τικῶς, οἱ μὲν ἀτελέτεροι, ἐλάττονα νοήματα, δι'
ἀδένειαν τοῦ νοῦ· οἱ δὲ τελειότεροι, πλείονα, δι'

eorum fortitudinem. Superfunt tamen plura ab imperfectioribus, eo quod pauciora edant: a perfectioribus autem pauciora, eo quod pluribus alantur.

Haec sane diximus nos simplicius ac manifestius: alii vero seipfos in subtiles disputationes demittentes, multam et anxiam contraxerunt de minimis rebus disceptationem ac molestiam, nec id in praesenti tantum loco, verum etiam in aliis multis considerationibus, quas pro molestis habentes praetercurrimus.

Vers. 39. *Et — in nauim.*

Non abiit pedestri itinere, ne sequentes glorificarent eum.

Vers. 39. *Et — Magdala.*

Marcus autem dicit quod statim nauim ingressus cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha: vtrumque enim cognomen regio illa habebat.

Cap. XVI. v. 1. *Quumque accessissent — ipsis.*

Hic rursus verbum ἐπερωτῶ non interrogare, sed deprecari significat, vt praediximus. Signum autem de coelo videre quaerebant, quod prodigiose circa solem fieret, aut circa lunam, aut in stellis. Hoc vero tentantes quaerebant: neque enim vt crederent, sed vt quasi Magum apprehenderent. Et alii quoque tentatores ante hos signum de coelo quaesierunt ab eo, sicut vicesimo tertio capite praedictum est, et ibi aliam etiam quaeras causam.

Vers. 2.

ἢ καὶ, abest. A.

αὐθένειαν. περιπτέουσιν δὲ, ἀπὸ μὲν τῶν ἀτελεστέ-
ρων, πλείονα, δι' ὀλιγοτροφίαν· ἀπὸ δὲ τῶν τελειο-
τέρων, ἐλάσσονα, διὰ πολυτροφίαν.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήκαμεν ἡμεῖς ἀπλῆτερον
καὶ συνοπτικώτερον. ἄλλοι δὲ καθέντες ἑαυτοὺς
εἰς λεπτολογίαν, πολλὴν ἐπεσύραντο μικρολο-
γίαν καὶ ἀηδίαν, οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις θεωρήμασιν, ἅπερ
ἐκόντες, ὡς ὀχληρὰ, παρατρέχουμεν.

Verf. 39. Καὶ — πλοῖον.

Ὅτι ἀπῆλθε πεζέων, ἵνα μὴ ἀκολουθοῦντες
δοξάζωσιν αὐτόν.

Verf. 39. Καὶ — μαγδαλά.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι καὶ ²⁾ εὐθέως ³⁾ ἐμβαῖς εἰς ^{c)} Marc. 8, 10.
τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς
τὰ μέρη δαλμανουθά. καὶ ἀμφοτέρας γὰρ ταῖς
ἐπωνυμίαις εἶχεν ἡ χώρα ἐκείνη.

Cap. XVI. v. i. Καὶ προσελθόντες
— αὐτοῖς.

Ἐπληρώτησαν, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλεσαν, ὡς προει-
ρήκαμεν. σημεῖον δὲ ἐξ ἔρανθ' ἐζήτησαν ἰδεῖν, τερα-
τουργέμενον ἢ περὶ τὸν ἥλιον, ἢ περὶ τὴν σελή-
νην, ἢ περὶ τὰς ἀτέρας. ἐζήτησαν δὲ τοῦτο, περὶ-
ζοντες. ὃ γὰρ, ἵνα πισεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιλά-
βωνται αὐτοῦ, ὡς γόητος. καὶ ἄλλοι δὲ πρὸ τέ-
των περὶ ταῦτα σημεῖον ἐξ ἔρανθ' ἐζήτησαν ἀπ' αὐ-
τοῦ, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ προειρήκα-
μεν. καὶ ζήτησον ἐκεῖ καὶ ἄλλην αἰτίαν.

Verf. 2. *At ille — eis.*

Marcus vero dixit quod etiam ingemuit spiritu suo, hoc est, ingemuit a spiritu, ab animo, quod nos possumus dicere ab intimo cordis. Nam quum tentantes ipsos cognouisset, ingemuit propter incurabilem illorum malitiam, et dixit eis.

Verf. 2. *Vespere — v. 3. potestis?*

Hypocritas hos nominavit, non solum tanquam alia dicentes, et alia sentientes, verum etiam tanquam habentes se pro sapientibus, quum essent insipientes. Dicit ergo: Apparentiam a coelo nobis diiudicare, quando serenitatem indicat, et quando tempestatem: signa vero temporum non potestis diiudicare? Quodsi sapientes essetis, cognoscereis utique quod haec signa quae in terra fiunt, praesentis sunt temporis: signa vero quae de coelo fiunt, temporis sunt consummationis seculi. Tunc enim sol obscurabitur, et luna non dabit splendorem suum, stellaeque cadent de coelo.

Verf. 4. *Et — Prophetarum.*

Haec eodem modo dixit vicesimo tertio capite, et in eo declarata sunt. Tu vero eorum excaecationem considera: quod quum Ionam noissent, ac praesentia verba et prius et nunc quoque audissent, noluerunt interrogare, ac discere quod esset hoc signum quod diceret: tentatores enim erant sicut dictum est: ideo etiam ipse relictis illis abcessit.

Verf. 4.

*) ἀνασενάξας. A.

Vers. 2. Ὁ δὲ — αὐτοῖς.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ^{d)} ἀνασενάξας τῷ ^{d) Marc. 8, 12.} πνεύματι αὐτοῦ, λέγει, τρεῖςιν, ³⁾ ἀποσενάξας ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὃ λέγομεν ἡμεῖς, ἀπὸ βάθους, ἀπὸ καρδίας. γνοὺς γὰρ αὐτοὺς πειράζοντας, ἀνεσείαξεν ἐπὶ τῇ ἀνιάτῃ πονηρίᾳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

Vers. 2. Ὁψίας — v. 3. δύναθε;

Ἐποκριτὰς αὐτοὺς ὠνόμασεν, οὐ μόνον ὡς ἄλλα μὲν λέγοντας, ἄλλα δὲ φρονούντας, ἄλλα καὶ ὡς δοκοῦντας μὲν σοφοὺς, ὄντας δὲ ἀσόφους. λέγει τοίνυν, ὅτι τὴν μὲν ἐπιφάνειαν τοῦ ἔρανθ γινώσκετε διακρίνειν, πότε μὲν εὐδίαν δηλοῖ, πότε δὲ χειμῶνα· τὰ τὲ σημεῖα τῶν καιρῶν. ὃ δύναθε διακρίνειν. εἰ γὰρ ἦτε σοφοί, ἐγινώσκετε ἂν, ὅτι ταυτὶ μὲν τὰ ἐν τῇ γῇ σημεῖα τοῦ παρόντος εἰσὶ καιροῦ· τὰ δὲ ἐξ ἔρανθ σημεῖα, τοῦ καιροῦ τῆς συντελείας εἰσὶ. τότε ^{e)} γὰρ ὁ ἥλιος σκοτιδιήσεται, ^{e) Matt. 24, 29} καὶ ἡ σελήνη ὃ δώσῃ τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ ἔρανθ.

Vers. 4. Καὶ ⁴⁾ — προσφῆτε.

Ταῦτα εἶπεν ἀπαραλλάκτως καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ. σὺ δὲ αὐτῶν ὄρα τὴν πώρωσιν, ὅτι καὶ τὸν ἰωάνν εἰδότες, καὶ τὰ παρόντα ῥητὰ καὶ πρότερον καὶ νῦν ἀκούσαντες, οὐκ ἠθέλησαν ἐρωτῆσαι, καὶ μαθεῖν, τί ἐστὶ τοῦτο τὸ σημεῖον, ὃ λέγει. πειρατὰ γὰρ ἦσαν, ὡς εἴρηται. διὰ καὶ αὐτοὺς, ἀφῆκε αὐτοὺς, ἀνεχώρησε.

Ss 5

Vers. 4.

4) Vterque meus cum Hentenii addit in principio versus: καὶ ἀποκριτὰς εἶπεν αὐτοῖς.

Verf. 4. *Et — abiit.*

Marcus autem ait, quod conscensa naui rursus abiit in vltiorem ripam.

Cap. XXXII. De fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum.

Verf. 5. *Et — sumere.*

† Qui videlicet eis sufficerent.

Marcus autem dicit, quod vnum tantum panem habebant secum in naui.

Verf. 6. *Iesus — Sadducaeorum.*

Marcus vero dixit: quod etiam praecepit eis dicens: Videte et caute a fermento Pharisaeorum et fermento Herodis. Verbum autem Marci διετέλλετο (pro quo vertimus, praecepit) improprie capitur, sicut alia plurima apud Marcum. Significat enim vt plurimum distinguere, disputare vel explicare. Illa autem reduplicatio, Videte, Caute, praecepti siue admonitionis exaggerationem demonstrat. Fermentum vero Pharisaeorum, Sadducaeorum ac Herodis, vocat doctrinam Pharisaeorum, Sadducaeorum ac Herodianorum. De Phariseis quidem et Sadducaeis tertio capite praediximus: de Herodianis autem vicessimo primo capite. Hanc vero doctrinam vocauit fermentum, vt pote acetosam ac marcidam.

Verf. 7. *At illi — sumpsimus.*

Christus quidem fermentum appellabat praedictorum doctrinam, et ab hac abstinere praecipiebat: disci-

Verf. 4. Καὶ — ἀπῆλθεν.

‘Ο δὲ ^{f)} μάρκος φησὶν, ὅτι ἐμβαὶς πάλιν εἰς τὸ πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν. Marc. 8, 13.

Κεφ. ΛΒ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν
Φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων.

Verf. 5. Καὶ — λαβῆν.

[Ἀρκοῦντας ⁵⁾ αὐτοῖς δηλονότι.]

‘Ο δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ^{g)} καὶ εἰ μὴ ἔνα ἄρ- ^{g)} Marc. 8, 14.
τον οὐκ εἶχον μεθ’ ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ.

Verf. 6. ‘Ο δὲ ἰησοῦς — σαδδουκαίων.

‘Ο δὲ μάρκος εἶρηκεν, ὅτι καὶ ^{h)} διετέλλετο αὐ- ^{h)} Marc. 8, 15.
τοῖς, λέγων· ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης
τῶν Φαρισαίων, καὶ τῆς ζύμης ἡρώδου. διετέλλε-
το μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγελε· τὸ δὲ ὁρᾶτε,
βλέπετε, ἀναδιπλωσίς ἐστιν, ἐμφαίνεσαι ἐπίτα-
σιν τῆς παραγγελίας· ζύμην δὲ λέγει Φαρισαίων
καὶ σαδδουκαίων καὶ ἡρώδου, τὴν διδαχὴν τῶν Φα-
ρισαίων καὶ σαδδουκαίων καὶ ἡρωδιανῶν. περὶ
καμὲν δὲ περὶ μὲν τῶν Φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων
ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ· περὶ δὲ τῶν ἡρωδιανῶν ἐν
τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ. ζύμην δὲ, τὴν διδα-
χὴν αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὡς ὁξῶδη καὶ σαπρῶν.

Verf. 7. ‘Οι δὲ — ἐλάβομεν.

‘Ο μὲν χριστὸς ζύμην, τὴν διδαχὴν τῶν εἰρημένων,
ὠνόμασε, καὶ ταύτης ἀπέχεσθαι παρήγγειλεν· εἰ
μαθῇ-

⁵⁾ Inclusa omittit. A. Mentenius in fine scholii ha-
bebat.

discipuli vero fermentum, Iudaicos panes intelligentes, et de illorum abstinencia praecepisse putantes, cogitabant apud sese, hoc est, turbabantur, prohibiti quidem Iudaicos edere panes, vt opiabantur, quum tamen alios non adferrent: dicentes tanquam poenitentia ducti: Panes non sumpsimus a fidelibus qui nos excipiunt hospitio, vt eis pascamur si moram facere contingat.

Quid ergo Christus, qui cogitationes illorum nouerat? Merito propter vtrumque reprehendit illos, et quia existimabant eum praecepisse de ciborum obseruatione, quam vtpote Iudaicam ipse antea reiecerat, quando docuit, quod non id, quod in os ingreditur, impurum reddidit hominem: et quia de cibo solliciti erant, quum secum haberent eum qui cibum omnem subministraret.

Verf. 8. *Quo cognito — sumpstistis?*

Primum cibi sollicitudinem illis impropere dicens: Quid turbamini quod panes alicunde non sumpstistis? Rursus autem vocat eos exiguae fidei homines, quia non credebant quod ab ipso possent ali, sed ipsi sui curam habebant.

Verf. 9. *Nondum — v. 10. sumpseritis?*

Marcus vero grauius eos increpasse ait, addens: Adhuc excaecatum habetis cor vestrum? oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis? Et quare non tunc impropere potius eis quando dixerunt, Vnde nobis in deserto panes tam multi? Quia non erat aequum vt hos coram multis confunderet. Simul etiam expectans donec edito

μαθηταὶ δὲ ζύμην, τοὺς ἰσδαϊκοὺς ἄρτους νοήσαν-
τες, καὶ περὶ τῆς ἀποχῆς τῶν παραγγελθῆ-
ναι νομίσαντες, διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, τετέστιν,
ἐθαρυβοῦντο, κωλυθέντες μὲν ἀπὸ τῶν ἰσδαϊκῶν
ἄρτων, ὡς προσεδόκησαν· ἑτέρας δὲ μὴ ἐπιφερό-
μενοι, λέγοντες ἐν μεταμέλειᾳ, ὅτι ἄρτους οὐκ
ἐλάβομεν ἐκ τῶν ξενοδοχοῦντων ἡμᾶς πιστῶν, ἵνα
τέτοις τραφῶμεν, εἰ συμβῇ χρῆσις.

Τί οὖν ὁ χριστός, ὁ ταῖς διανοαῖς αὐτῶν εἰ-
δώς; μέμφεται αὐτοῖς εἰκότως δι' ἀμφοτέρα, διό-
τι τε προσεδόκησαν παραγγελθῆναι περὶ τῆς τῶν
βρωμάτων παρατηρήσεως, ἣν ἰσδαϊκὴν οὔσαν, αὐ-
τός ἐξέβαλεν ἀνωτέρω, ὅτε ἐδίδαξεν, ὅτι οὐ τὸ ¹⁾ i) Matt. 15, 11.
εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· καὶ
διότι περὶ τροφῆς ἐμερίμνησαν, ἔχοντες μαζ' ἑαυ-
τῶν τὸν χρηστὸν ἀπάσης τροφῆς.

Verf. 8. Γνοὺς — ἐλάβετε;

Πρῶτον τὴν μερίμνην τῆς τροφῆς αὐτοῖς ὀνειδίζει,
λέγων· τί θαρυβῶθε, διότι ἄρτους ἐτέρωθεν οὐκ
ἐλάβετε; ὀλιγοπίστους δὲ πάλιν αὐτοὺς ὀνομάζει,
διότι οὐκ ἐπίστευσαν, ὅτι παρ' αὐτοῦ τραφήσονται
πάντως, ἀλλ' αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἐφρόντιζον.

Verf. 9. "Ουπω — v. 10. ἐλάβετε;

Μάρκος δὲ, βαρύτερον ἐπιτιμῆται αὐτοῖς λέγει,
προσθεῖς· ἐτι πεπωρωμένην ^{k)} ἔχετε τὴν καρδίαν ^{k)} Matc. 8, 17.
ὑμῶν; ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, καὶ ὥτα
ἔχοντες οὐκ ἀκοίετε; εἰ βλέπετέ, φησι, πῶς
καὶ πόσους ἐν ἐρημίᾳ τρέφω; καὶ οὐκ ἀκούετε,
περὶ ὧν διδάσκω; καὶ διατί μὴ τότε μᾶλλον
ἀνείδισεν αὐτοῖς, ὅτε εἶπον· ^{l)} πῶθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ^{l)} Matt. 15, 33.
ἄρτοι τοσοῦτοι; διότι οὐκ ἦν εἰκὸς, κατασχύνασθαι
τούτους ἐνώπιον πολλῶν· ἅμα δὲ καὶ ἀνέμενεν,
ἵνα;

edito duplici miraculo, grauior ac efficacior red-
deretur accusatio.

Verf. 11. *Quomodo — Sadducaeorum?*

Ecce iam obseruationem quoque ciborum illis
improperat.

Verf. 12. *Tunc — Sadducaeorum.*

Vidisti praemissam increpationem: vide etiam
fructum eius: excitauit enim mentem illorum quae
dormiebat, et intellexerunt. Siquidem oportet
non vbique mitem esse praeceptorem, sed quando-
que asperum fieri: et interdum quidem libere se
tradere discipulis ad refocillationem: interdum ve-
ro increpare ad correptionem: et hac varietate
illorum procurare salutem.

Cap. XXXIII. De interrogatione apud Caesaream.

Verf. 13. *Quum autem venisset — hominis?*

Caesaream hanc Philippus in honorem Caesaris
construxit. Erat autem et alia Caesarea Stratonis.
Et procul a Iudaeis abductos discipulos interroga-
uit, vt sine timore libere responderent ad id quod
interrogabantur. Nec de scribis et Phariseis ro-
gebat: illi enim ipsum manifeste contumelia affi-
ciebant: sed de populari turba, quae ab inuidia
et malitia libera erat. Nam et Lucas dicit, Et
factum

ἡ ἐπιτετραμμένη. A. male. Hentenii etiam inter-
pretatio displicet.

ἵνα, διπλοῦ τοῦ θαύματος γενομένου; βαρυτέρα
καὶ δρασικωτέρα ἢ κατηγορία γένηται.

Verf. 11. Πῶς — σαδδουκαίων;

Ἰδοὺ λοιπὸν, καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν βρωμά-
των αὐτοῖς ὀνειδίζει.

Verf. 12. Τότε — σαδδουκαίων.

Ἐίδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην, ⁶⁾ ὅρα καὶ τὸν
καρπὸν αὐτῆς. διήγειρε γὰρ αὐτίκα τὴν διάνοιαν
αὐτῶν καθεύδουσαν, καὶ συνῆκαν. Χρὴ γὰρ μὴ
πανταχοῦ πρᾶον εἶναι τὸν διδάσκαλον, ἀλλ'
ἔστιν, ὅτε καὶ τραχύνεσθαι, καὶ ποτὲ μὲν, μετα-
διδόναι παρρησίας τοῖς μαθηταῖς πρὸς ἀνάκτησιν,
ποτὲ δὲ, ἐπιτιμᾶν πρὸς συτολήν, καὶ τῇ τοιαύ-
τῃ ποικιλίᾳ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκονομεῖν.

ΚεΦ. ΛΓ. Περὶ τῆς ἐν καισαρείᾳ
ἐπερωτήσεως.

Verf. 13. Ἐλθὼν — ἀνδρώπῃ;

Τὴν καισάρειαν ταύτην ὁ Φίλιππος ἐπὶ τιμῇ τοῦ
καίσαρος ἔκτισεν. ἦν δὲ καὶ ἄλλη καισαρεία, ἡ
τοῦ στρατωνος. πόρρω δὲ τῶν ἰσδαίων ἀπαγαγὰν
τοὺς μαθητὰς, ἠρώτησεν, ἵνα χωρὶς Φόβου μετὰ
παρρησίας εἰπωσιν, ὃ ἠρωτήθησαν. Οὐκ ἐρωτᾷ
δὲ περὶ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων· προδή-
λως γὰρ ἐκεῖνοι τοῦτον ὕβριζον· ἀλλὰ περὶ τοῦ
δημῶδους ὅχλου, τοῦ χωρὶς Φθόνου καὶ πονηρίας. ⁷⁾
λέγει

7) Desidero hoc loco verbum, veluti κρίνοντος. Hen-
tenii versio nihil adiuuat.

factum est quum esset ipse solus orans, erant cum eo et discipuli: et interrogauit illos dicens: Quem me dicunt esse turbae? Marcus vero ait, quod in via interrogauerit eos. Est enim verisimile quod quum venisset in partes Caesareae simul orabat et ambulabat.

Filium vero hominis ait, hoc est, eum, qui hominibus apparet nudus homo. Interrogauit autem non quasi ignorans, sed dispensatorio modo, vt Petrus diceret quod sibi reuelatum erat: et caeterorum omnium opiniones quae de ipso erant, reprobarentur tanquam erroneae. Sciebat namque quod Deus ac pater reuelauerat Petro de se, aperiens mentem eius.

Vide autem quod non circa praedicationis initia interrogauerit, sed postquam multa magnaue signa ediderat, postquam multa magnaue docuerat: postquam sufficientes de sua diuinitate ac aequalitate ad patrem, probationes euidentis tradiderat.

Verf. 14. *At illi — v. 15. esse dicitis?*

Vos, inquit, qui mecum semper conuersamini, et multam habetis experientiam meae potentiae, quae et opere et sermone elucescit. Quum ergo diceret illis, Vos autem quem me esse dicitis, significauit turbas non recte dicere.

Verf. 16. *Respondens — uiuentis.*

Rursus Petrus vbique seruens profilit et praecedit. Viuentis autem dixit, quia scriptum est, Deus uiuens ego sum. Et: Viuo ego dicit Dominus: multaue similia, ad oppositam distinctionem mortuorum idolorum.

Verf. 17.

*) Λουκᾶ; corrigendum, vt habet Hentenius.

λέγει γὰρ ὁ⁸⁾ ἰωάννης, ὅτι⁹⁾· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ^{m)} Luc. 9, 18.
 εἶναι τὸν προσευχόμενον κατὰ μόνας, συνῆσαν
 αὐτῷ οἱ μαθηταί, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέ-
 γων· τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι. ὁ δὲ μάρτυς
 εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ ὁδῷⁿ⁾ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς. εἰκὸς n) Marc. 8, 27.
 γὰρ, ἐλθόντα εἰς τὰ μέρη καισαρείας, εὐχεσθαι
 ἅμα καὶ ὀδεύειν.

Τὸν υἱὸν δὲ τοῦ ἀνθρώπου, Φησὶ, τετέστι,
 τὸν φαινόμενον αὐτοῖς ἄνθρωπον. ἠρώτησε δὲ, οὐχ
 ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' οἰκονομικῶς, ἵνα ὁ πέτρος εἴπῃ
 τὸ ἀπεκαλυφθὲν αὐτῷ, καὶ ἀποδοκιμαθῶσιν
 αἱ περὶ αὐτοῦ τῶν ἄλλων πόντων ὑπολήψεις, ὡς
 πεπλανημέναι. καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι ἀπεκά-
 λυψεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τῷ πέτρῳ περὶ αὐτοῦ,
 διανοίξας τὸν νοῦν αὐτοῦ.

Σκόπει δὲ, πῶς οὐκ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγμα-
 τος ἠρώτησεν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ποιῆσαι πολλὰ καὶ
 μεγάλα σημεῖα, μετὰ τὸ διδάξαι παρὶ πολλῶν
 καὶ μεγάλων, μετὰ τὸ παρασχεῖν ἱκανὰς ἀπο-
 δείξεις τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ τῆς πρὸς τὸν
 πατέρα ἰσότητος.

Verf. 14. Ὅι δὲ — v. 15. λέγετε εἶναι;

Ἑμεῖς, Φησὶν, οἱ συνόντες μοι διαπαντός, καὶ
 πολλὴν πείραν ἔχοντες τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἐν ἐρ-
 γῷ καὶ λόγῳ. εἰπὼν οὖν αὐτοῖς· ὑμεῖς δὲ τίνα
 με λέγετε εἶναι, δεδήλωκεν, ὅτι κακῶς οἱ ὄχλοι
 λέγουσιν.

Verf. 16. Ἀποκριθεὶς — ζῶντος.

Πάλιν ὁ πέτρος, ὁ πανταχοῦ θερμὸς, προπη-
 δᾷ, καὶ προλαμβάνει. τῷ ζῶντι δὲ εἶπε, διότι
 γέγραπται περὶ αὐτοῦ, θεὸς ζῶν^{o)} ἐγώ εἰμι, καὶ, o) Ios. 3, 10.
 ζῶ ἐγώ,^{p)} λέγει κύριος, καὶ πολλὰ τριαῦτα· πρὸς p) Ezech. 13, 3.
 ἀντιδιαβολὴν τῶν νεκρῶν εἰδώλων.

Τι

Verf. 17.

Vers. 17. *Et — coelis.*

Atqui prius etiam discipuli sedata tempestate filium Dei esse confessi sunt, dicentes, Vere Dei filius es, nec tamen beati praedicati sunt. Et alii quidam Deum esse crediderunt ut praediximus, sed nullum illorum beatificauit. Quid ergo dicendum est? Quod omnes qui ipsum esse Dei filium confessi sunt, aut Deum esse crediderunt, non natura et proprie haec illum esse opinabantur, sed adoptione, et secundum excellentiam virtutis, veluti etiam omnes sanctos, Dei filios esse dicunt. Solus autem Petrus vere Christum, et natura et proprie filium Dei hunc esse intellexit. Ideo quoque volens Christus discipulis demonstrare, quod solus hic recte cognouerit, et sine errore confessus sit, ipsum beatificat, tanquam assequeutum diuinam de se reuelationem. Caro enim, inquit, et sanguis, hoc est homo, non initiauit te ad sacram hanc de me confessionem, sed pater meus, tanquam huiusmodi confessione dignum. Quod autem dicitur Bar, Hebraica dictio est, significans filium: erat siquidem filius cuiusdam Iona. Postquam ergo Petri opinionem confirmauit, et hunc a Deo edoctum esse demonstrauit, vide quibus eum dignetur bonis.

Vers. 18. *Et ego — ecclesiam meam.*

Tu es Petrus, ut qui post abnegationem, fidei petra futurus es: vel tanquam iam prudentia firmus. Itaque super hanc firmitatem aedificabo Ecclesiam meam, siue te ponam fundamentum credentium: Ecclesia enim fideles sunt. Hoc autem dixit, excitans eius prudentiam ad artem pa-scendarum ouium.

Vers. 17. Καὶ — ἐραναῖς.

Καὶ μὴν καὶ πρότερον, μετὰ τὴν ζάλην, οἱ μαθηταὶ υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν ὡμολόγησαν, εἰπόντες, ἀληθῶς ὁ Θεὸς υἱὸς εἶ, καὶ οὐκ ἐμακαρίσθησαν. καὶ ἄλλοι δὲ τινες, Θεὸν αὐτὸν ὑπάρχειν ἐπίστευσαν, ὡς προειρήκαμεν· ἀλλ' ἐθένα τούτων ἐμακαρίσετε. τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; ὅτι πάντες, ὅσοι υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν ὡμολόγησαν, ἢ Θεὸν ὑπάρχειν ἐπίστευσαν, ὃ φύσει καὶ κυρίως ταῦτα εἶναι αὐτὸν ὑπέλαβον, ἀλλὰ θέσει, καὶ κατὰ προκοπὴν ἀρετῆς, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἁγίους· μόνος δὲ ὁ πέτρος, ἀληθῶς Χριστὸν, καὶ φύσει, καὶ κυρίως υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνόησε. διὸ καὶ θέλων ὁ Χριστὸς δοῦναι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι μόνος ἐτος ὀρθῶς ἔγνω, καὶ ἀπλανῶς ὡμολόγησε, μακαρίζει τοῦτον, ὡς τετυχηκότα περὶ τούτου θείας ἀποκαλύψεως. σὰρξ γάρ, φησι, καὶ αἷμα, τέτρετον, ἄνθρωπος, οὐκ ἐμυσαγώγησέ σε τὴν περὶ ἐμοῦ ταύτην ὁμολογίαν, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὡς ἄξιον τοιαύτης ἀποκαλύψεως. τὸ δὲ βῆρ, ἐβραϊκὸν μὲν ἐστὶ, σημαίνει δὲ τὸν υἱόν. υἱὸς γὰρ ἦν ὁ πέτρος ἰωανῆ τινος. ἔτω γοῦν βεβαιώσας τὸ δόγμα τοῦ πέτρου, καὶ Θεοδίδακτον ἀποφήνας αὐτὸ, βλέπε, τίνων αὐτὸν ἄξιοι.

Vers. 18. Καὶ γὰρ — μου τὴν ἐκκλησίαν.

Σὺ εἶ πέτρος, ὡς μέλλων γενέσθαι πέτρα πίσεως, μετὰ τὴν ἄρνησιν, ἢ ὡς ἤδη σεβρῶς ὢν τῷ Φρονήματι· καὶ λοιπὸν ἐπὶ ταύτῃ τῇ σεβρότητι οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, ἥ γουν, σὲ θήσω θεμέλιον τῶν πισευόντων. ἐκκλησίαι γὰρ, οἱ πισοί. εἶπε δὲ τοῦτο διανοιστὴν αὐτοῦ τὸ Φρόνημα πρὸς ποιμαντικὴν.

Verf. 18. *Et — aduersus eam.*

Non dominabuntur ecclesiae. Portas autem inferorum dicit blasphemias, quae a gentibus ac haereticis proferuntur, vipote ad aeternum introducentes cruciatum: vel supplicia ab illis iniuncta, quasi ad mortem carnis inducentia: Deinde alium quoque ponit honorem.

Verf. 19. *Et — coelorum.*

Quum confessus esset ipsum Dei filium esse legitimum, iam et demonstrat suae diuinitatis dignitatem, dicens: Aedificabo super te Ecclesiam meam: et dabo tibi clauas regni coelorum, videlicet ut ad illud introducas: siquidem clauigeri est introducere.

Atqui donum hoc, caeterorum etiam fuit Apostolorum: sed primum huic datum est, quia primus hic filium Dei legitimum esse Christum passus est: ideo quoque post saluatoris in coelum assumptionem, prae omnibus longo docuit tempore, multosque introduxit ad fidem.

Verf. 19. *Et — coelis.*

Etiam et hoc clauigeri proprium est. Ligare autem, dicit non ignoscere: Soluere vero, ignoscere. Promittit ergo: Quodcunque peccatum non condonaueris super terram, neque in coelo condonabitur a Deo: et quodcunque condonaueris hic, erit et ibi condonatum.

Sed Marcus et Lucas breuitatis causa Petri responsionem per compendium dixerunt: ideo et
beati-

Vers. 18. Καὶ — αὐτῆς.

Οὐ κατακυριεύσουσιν τῆς ἐκκλησίας. πύλας δὲ ἄδε λέγει, τὰς παρὰ τῶν ἐλλήνων καὶ τῶν αἰρετικῶν βλασφημίας, ὡς εἰσαγέσας εἰς κόλασιν αἰώνιον, ἢ τὰς παρ' αὐτῶν τιμωρίας, ὡς εἰσαγέσας εἰς θάνατον τῆς σαρκός. ἔτα καὶ ἑτέραν λέγει τιμὴν.

Vers. 19. Καὶ — ἐρανοῶν.

Ομολογήσαντος τοῦ πέτρου, υἱὸν τοῦ Θεοῦ γνήσιον εἶναι αὐτὸν, δείκνυσιν αὐτῷ λατρίαν τῆς ἐαυτοῦ Θεότητος τὸ ἀξίωμα, λέγων· οἰκοδομήσω ἐπὶ σοὶ τὴν ἐκκλησίαν μου, καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν ἐρανοῶν, ἥγουν, τὸ εἰσάγειν εἰς αὐτήν· κλειδούχῃ γὰρ ἔργον τὸ εἰσάγειν.

Καὶ μὴν τὸ δῶρον τῆτο καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων γέγονεν. ἀλλὰ πρῶτῳ τῆτῳ δέδοται, διότι πρῶτος οὗτος υἱὸν τοῦ Θεοῦ γνήσιον τὸν Χριστὸν εἶναι ἀνωμολόγησε. διὸ καὶ, μετὰ τὴν εἰς ἐρανοὺς ἀνάληψιν τῆ σωτῆρος, οὗτος ἐδίδαξε πρὸ πάντων μέχρι πολλῶ, καὶ πολλὰς εἰσήγαγε.

Vers. 19. Καὶ — ἐρανοῖς.

Καὶ τοῦτο τῆς κλειδουχίας ταύτης ἴδιον. καὶ δῆσιν μὲν λέγει, τὴν ἀσυγχωρησίαν· λύσιν δὲ, τὴν συγχώρησιν. ὑποσχεῖται δὲ, ὁ⁹) ἂν ἀμάρτημα ἢ συγχωρήσῃς ἐπὶ γῆς, ἔσαι ἀσυγχώρητον καὶ ἐν ἐρανοῖς παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ ὁ ἂν συγχωρήσῃς ἐνταῦθα, ἔσαι καὶ ἐν ἐρανοῖς συγχωρημένον.

Ἄλλὰ μάρκος¹⁾ μὲν καὶ Λουκᾶς συντομίας ἔθηκεν τὴν ἀπόκρισιν τῷ πέτρῳ κατ' ἐπιτομὴν 1) Marc. 3, 29.
Luc. 9, 20.

beatitudinem eius et alium honorem tacuerunt: simul etiam scientes eum abunde honoratum. Matthaeus vero diligentiae gratia haec omnia conscripsit, pariter etiam Apostolorum principem honorans.

Verf. 20. *Tunc — Christus.*

Marcus autem dixit, Et interminatus est illis ne cui de se dicerent. Lucas vero, Interminatus praecepit eis ne cui hoc dicerent. Unde liquet quod hic in Matthaeo sumitur verbum διετείλατο pro Praecepit: et apud Marcum ἐπετίμησε, hoc est interminatus est, pro, Confirmando praecepit: et similiter eius participium ἐπιτιμήσας apud Lucam. Ut nemini dicerent quod ipse esset Christus, naturalis videlicet Dei filius, sicut Petrus confessus est.

Necessarium siquidem erat, ut hoc ab ipso patre reuelaretur, ab ipso autem filio ante mortem suam confirmaretur, et a solis discipulis cognosceretur, utpote qui popularibus perfectiores erant, et quasi communes orbis magistri: populares vero id nunc scire noluit usque ad resurrectionem suam a mortuis: ne si nunc discerent illum natura esse Dei filium, et natura Deum: postea videntes eum ignominiose contumeliis affectum, et indigna patientem, ac acerbe interemptum, offenderentur: et rursus ad priorem incredulitatem recurrerent, aegreque ab ea reuocarentur.

Nam si discipulos etiam, qui popularibus perfectiores erant, offenderunt non solum haec conspecta, verum etiam de his rebus habiti sermones: quid non passae fuissent imperfectae turbae dum
haec

εἰρήκασι. διὸ καὶ τὸν μακαρισμὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἄλλην τιμὴν ἀπεσιώπησαν, ἅμα καὶ ἀφιλότιμον εἰδότες αὐτόν. ὁ δὲ ματθαῖος ἀκριβοῦς χάριν ταῦτα πάντα ἰσόρησεν, ἅμα καὶ τιμῶν τὸν κορυφαῖον.

Verf. 20. Τότε — ἡμεῖς.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι ¹⁾ καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ. ὁ δὲ λουκᾶς, ὅτι ἐπιτιμήσας ¹⁾ αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο. ¹⁾ διετείλατο μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλεν· ἐπετίμησε ²⁾ δὲ, ἀντὶ τοῦ, κατησφαλίσατο, ἵνα μηδενὶ εἰπῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστι ὁ χριστός, ὁ φύσει υἱὸς δηλαδὴ τῷ θεῷ, καθὼς ὁ πέτρος ὡμολόγησεν. s) Marc. 8, 30 t) Luc. 9, 21

Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ἦν, ἀποκαλυφθῆναι τοῦτο παρ' αὐτῷ τῷ πατρί. βεβαιωθῆναι δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ γνωριθῆναι μόνοις τοῖς μαθηταῖς, ὡς τελειότεροις τῶν ὄχλων, καὶ ὡς κοινοῖς διδασκάλοις τῆς οἰκουμένης. τοὺς ὄχλους δὲ τοῦτο μαθεῖν, οὐκ ἐβέλετο νῦν, ἄχρι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἵνα μὴ νῦν μαθόντες, ὅτι φύσει υἱὸς ἐστὶ τῷ θεῷ, καὶ φύσει θεός, εἴτα θρασυάμενοι τοῦτον ἀτίμως ὑβριζόμενοι καὶ δεινὰ πάσχοντα καὶ πικρῶς ἀναιρέμενον, σκανδαλιθῶσιν, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἀπίστιαν παλινδρομήσωσι, καὶ δυσανάκλητοι γένωνται.

Εἰ γὰρ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐσκανδάλισε ταῦτα, τοὺς τελειότερους τῶν ὄχλων, καὶ ἐκ τούτων μόνον ὁρώμενα, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τούτων λόγοι προμηνυόμενοι· τί οὐκ ἂν ἐπέθεν οἱ ἀτελεῖς ὄχλοι,

Τι 4

τοι-

¹⁾ αὐτό, pro τοῦτο. A.

²⁾ ἐπιτιμήσας. A.

haec conspexissent, maxime ignorantes passionis mysterium, quod ipsis quoque discipulis erat receptu difficile? Nam et hi, quando post saluatoris in coelum ascensionem venit super eos spiritus sanctus, tunc demum diuina gratia repleti, humanis cogitationibus abiectis, omnia cognouerunt mysteria. Verum semper ad id usque tempus omnia ad humanitatem pertinentia offendeabant illos.

Propter hoc ergo ut dictum est, noluit a popularibus sciri, quod natura Dei filius esset, et natura Deus: idque multis modis praecepit discipulis. Quando vero completis ac finitis omnibus quae ostendere poterant, praedicaturus illum erat natura Deum esse sol obscuratus, velum templi discissum, terra concussa, petrae diruptae, et corpora sanctorum qui dormierant excitata, ipseque gloriose a mortuis resurgens, tunc sane effulsit virtus diuinitatis eius, et indubitata erat demonstratio. Simul quoque immissurus erat spiritus sanctus intellectum, non solis discipulis, sed omnibus etiam credentibus: et tunc iam demum omnibus publicari volebat et diuinitatis et passionis suae mysterium, ut absque villo offendiculo praedicatio procederet.

Verf. 21. *Ex eo tempore — resurgere.*

Ex eo tempore, ex quo firmiter cognouerunt discipuli, quod naturalis esset Dei filius: tunc enim demum coepit demonstrare siue praedicere illis quae

3) ἐν, abest. A.

4) αὐτοῖς, abest. A.

5) Sed in textu seruat vulgatum *deinceps*, quod Chrysostomus etiam habet. Tom. VII. p. 549. E. 577. C.

τοιαῦτα βλέποντες, καὶ ἀγνοοῦντες τὸ τῷ πά-
 θει μυστήριον, ὅπερ καὶ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς
 ἔτι³⁾ δυσπαράδεκτον ἦν; καὶ οὗτοι γάρ, ὅτε με-
 τὰ τὴν ἀνάληψιν τῷ σωτῆρος ἐπεφοίτησεν αὐ-
 τοῖς⁴⁾ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε λοιπὸν θείας
 χάριτος πληθέντες, καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λο-
 γισμοὺς ἀποθέμενοι, συνῆκαν τὰ μυστήρια πάν-
 τα, καὶ τεθέεστεροι γενόμενοι ἀδάμαντες. ἄχρι
 δὲ τότε συνεχῶς ἐσκανδαλίζον αὐτοὺς πάντα τὰ
 ἀνθρωποπρεπῆ τῷ Χριστῷ.

Διὰ τοῦτο τοίνυν, ὡς εἴρηται, τότε μὲν οὐκ
 ἤθελε γνωθῆναι τοῖς ὄχλοις, ὅτι φύσει υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ ἐστίν, καὶ φύσει Θεὸς, καὶ διαφύσεως τοῦτο
 παρήγγελε τοῖς μαθηταῖς. ὅτε δὲ τῶν σκανδαλι-
 ζόντων πάντων τελεσθέντων, ἐμελλόν λαμπρῶς
 ἀνακηρύττειν αὐτὸν φύσει Θεὸν ὁ ἥλιος σκοτιζό-
 μενος, τὸ καταπέτασμα τῷ ναοῦ ῥηγνύμενον, ἡ
 γῆ σειομένη, αἱ πέτραι σχιζόμεναι, καὶ τὰ σώ-
 ματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἐγειρόμενα, καὶ
 αὐτὸς ἐνδόξως ἐκ νεκρῶν ἀνίσταμενος· τῇκαὶ αὐτὰ
 γὰρ σαφῶς ἐξέλαμψεν ἡ δύναμις τῆς αὐτοῦ Θεό-
 τητος, καὶ ἀναντίρρητος ἦν ἡ ἀπόδειξις· ἐμελλε
 δὲ καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα σύνεσθαι ἐμβαλεῖν, ὃ
 τοῖς μαθηταῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστέ-
 υουσιν· τότε δὴ τότε λοιπὸν ἐβέλετο δημοσιευθῆ-
 ναι πᾶσι καὶ τὸ τῆς Θεότητος, καὶ τοῦ πα-
 θους αὐτοῦ μυστήριον, ἵνα ἀσκανδαλίσιον ὀδέουσι τὰ
 κήρυγμα.

Verf. 21. Ἀπὸ τότε — ἐγερθῆναι.

Ἀπὸ τότε, ἀφ' οὗ βεβαίως ἔμαθον οἱ μαθηταί,
 ὅτι γνήσιος υἱὸς ἐστὶ τῷ Θεῷ. καὶ λοιπὸν γὰρ ἤρξα-
 το⁵⁾ προδαικνύειν, τετέστι, προλέγειν τέτοις, ὡς

quae passurus erat: ut haec praescientes, tempore passionis non offenderentur, neque suspicarentur quod propter naturae imbecillitatem pateretur. Quo enim pacto id fieret de eo, qui praenouit et praedicat, ac festinat potius ut patiatur.

Verf. 22. *Et — illum.*

Assumens, hoc est seorsim accipiens. Audito enim quod moriturus esset, grauer tulit: Nam id sua diuinitate indignum putauit: ideoque quasi iam sumpta libertate, eo quod beatificatus esset, seorsim increpauit illum siue reprehendit.

Scire enim oportet quod hoc verbum ἐπετίμησε (pro quo ut plurimum vertimus, Increpauit aut interminatus est) apud Euangelistas interdum quidem significat silentium imponere siue os obstruere: ut de daemone qui dicebat se nosse Christum, quod sanctus ille Dei esset. Ait enim ἐπετίμησε, hoc est increpauit illum, siue silentium imposuit. Interdum autem significat Refrenauit siue imperauit: ut est illud ἐπετίμησε, id est, imperauit ventis et mari, siue refrenauit. Quandoque vero denotat, Confirmauit: ut quum dicitur ἐπετίμησε eis, hoc est confirmauit illos ne cui de se dicerent. Quandoque autem Reprehendit: ut est id de quo erat sermo. Interdum quoque Increpauit vel corripuit: ut est illud ἐπετίμησε id est increpauit Petrum, ut statim consequenter dicemus. Est et ubi significat, Prohibuit, ut in fine quadragesimi capitis inueniemus.

Verf. 22. *Dicens: — hoc.*

Tanquam consulens hoc ait, ut ingenuus amicus. Quod autem dicitur, Propitius tibi sit, consueti more

μέλλει παθεῖν, ἵνα ταῦτα προγινώσκοντες, καὶ τὰ τὸν καιρὸν τῷ πάθῃ μὴ σκανδαλιζώσιν, μηδ' ὑπολάβωσιν, ὅτι δι' ἀδένειαν φύσεως πάσχει. πῶς γάρ; ὃς καὶ προγινώσκει τοῦτο, καὶ προλέγει, καὶ σπεύδει μᾶλλον παθεῖν.

Verf. 22. Καὶ — αὐτῷ.

Προσλαβόμενος, ἀντὶ τοῦ, παραλαβὼν κατιδίαν. ἀκέσας γάρ, ὅτι μέλλει ἀποθανεῖν, ἐβαρυσύμησεν, ἀνάξιον τῆς αὐτῷ θεότητος τοῦτο νομίσας. διὸ καὶ, ὡς ἤδη παρήρσιαν ἀπὸ τῷ μακαριδοῦναι κτησάμενος, κατιδίαν ἐπετίμησεν αὐτῷ, εἶπουν, ἐμέμψατο.

Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι τὸ ἐπετίμησε παρὰ τοῖς εὐαγγελισαῖς, ποτὲ μὲν σημαίνει, τὸ ἐπεσόμισεν, ὡς ἐπὶ τῷ δαίμονος, τῷ εἰπόντος εἰδέναι τὸν χριστὸν, ὅτι ἐστὶν ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. ἐπετίμησε^{υ)} γάρ, φησιν, αὐτῷ, τῇ τέτῃ, ἐπεσόμισεν αὐτόν· ποτὲ δὲ δηλοῖ, τὸ ἐχαλίνωσεν, ἢ ἐπέταξεν, ὡς τὸ, ἐπετίμησε τοῖς^{*)} ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ·^{*)} ποτὲ δὲ, τὸ κατησφαλίσσατο, ὡς τὸ, ἐπετίμησεν^{γ)} αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ποτὲ δὲ, τὸ, ἐμέμψατο, ὡς τοῦτο δὴ, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος· ποτὲ δὲ, τὸ ἐπέπληξεν, ὡς τὸ, ἐπετίμησε²⁾ τῷ πέτρῳ, καθὼς ἐξῆς δηλωθήσεται·²⁾ ἔστι δὲ, ὅτε καὶ, τὸ ἐκώλυσεν,^{α)} ὡς εὐρήσομεν^{α)} πρὸς τῷ τέλει τῷ τεσσαρακοστῷ κεφαλαίῳ.

v) Marc. 1, 25.

x) Matt. 8, 26.

y) Marc. 3, 30.

2) Marc. 8, 33.

a) Matt. 19, 13.

Verf. 22. Λέγων — τῷ.

Συμβεβλέπων δὲ, τοῦτο φησι, ὡς γνήσιος. τὸ μὲν οὖν ἰλεὺς σοι, κατὰ συνήθειαν ἔρηκεν.
ἔδος

more loquutus est. Moris enim erat hoc dicere eum, qui indignaretur absurdum quippiam dicenti: ut, Propitius tibi sit Deus ob talem sermonem. Id vero quod addit, Non erit tibi hoc, tantundem est ac si diceret: Ne contingat tibi hoc quod dicis.

Verf. 23. *At ille — Satana.*

Marcus autem dixit quod conuersus et intuitus discipulos suos: increpauit siue corripuit Petrum. Etenim voluit illos quoque increpationem audire ac castigari: qui idem quod Petrus patiebantur. Satanam autem eum vocat, quasi in hoc satanam imitantem, quod Christum occidi volebat. Si quidem neque Satanas Christum occidi volebat, ut mendaces viderentur prophetiae quae de morte eius loquebantur: et ne mors carnis huius, fieret mors suae potestatis: quanquam ipse propria victus malitia Iudaeos ad eius caedem incitauit.

Potest autem et aliter dici: quod quia Satanas aduersarius dicitur, Petrus autem prohibens Christum mori, non sequebatur eius voluntatem sed aduersabatur, ait ei saluator: Abi post me Satana, hoc est sequere me aduersarie.

Verf. 23. *Obstaculo mihi es.*

Impedimento mihi es, aduersarius meae voluntati. Deinde dicit etiam causam propter quam aduersabatur.

Verf. 23.

6) Forte hic excidit *τι*. Videtur id reperisse Hentenius.

Ἰδὼς γὰρ ἦν, τοῦτο λέγειν τὸν μεμφόμενόν τινα εἰπόντι⁶⁾ παράλογον, οἷον Ἰλεώς σοι θεὸς εἴη, ἔνεκεν τῷ τοιούτῳ λόγῳ. τὸ δὲ, εἰ μὴ ἔσαι⁷⁾ σοι τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, μὴ γένοιτό σοι τοῦτο, ὃ λέγεις.

Verf. 23. Ὁ δὲ — σατανᾶ.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ἐπιστραφεὶς,^{b)} καὶ ἰδὼν^{b)} Marc. 8, 33. τὰς μαθητὰς αὐτῷ, ἐπετίμησε τῷ πέτρῳ, ἡγῶν, ἐπέπληξε. καὶ γὰρ ἠθέλησε κακύνειν ἀκούσαι τῆς ἐπιπλήξεως, καὶ σωφρονισθῆναι, παθόντας, ὅπερ ὁ πέτρος. σατανᾶν δὲ αὐτὸν ὠνόμασεν, ὡς μιμέμενον τὸν σατανᾶν, ἐν τῷ μὴ θέλειν ἀναιρεθῆναι τὸν χριστόν. καὶ γὰρ οὐδ' ὁ σατανᾶς ἠθέλην ἀναιρεθῆναι αὐτόν, ἵνα φανῶσι ψευδεῖς αἱ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ προφητεῖαι, καὶ ἵνα μὴ ὁ θάνατος τῆς τέτῃ σαρκὸς, θάνατος γένηται τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, εἰ καὶ αὐτὸς τοὺς ἰσθαίους εἰς τὸν κατὰ τῷ σωτήρι φόνον παρέδηγεν, ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας νικώμενος.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἐπεὶ σατανᾶς μὲν, ὁ ἀντικείμενος ἐρμηνεύεται· πέτρος δὲ, κωλύων τὸν χριστόν ἀποθανεῖν, οὐκ ἠκολούθει τῷ θελήματι αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντέκειτο, φησὶ πρὸς αὐτόν ὁ σωτὴρ· ὕπαγε ἐπίσω με, σατανᾶ, τετάρτην, ἀκολούθει μοι, ἀντικείμενε.

Verf. 23. Σκάνδαλόν μου εἶ.

Ἐμπόδιόν με νῦν ὑπάρχεις, ἀντικείμενος τῷ ἐμῷ θελήματι. εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀντέκειτο.

Verf. 23.

7) σοι, omittit. B.

Verf. 23. *Quia — hominum.*

Hoc inquit pateris, quia non diuino sed humano modo sapis. Etenim si diuina gustares, utique dignum me iudicares qui moriar pro mundo: quia vero humana sapis, potius indignum me iudicas qui moriar.

Tu vero mihi considera eum qui paulo ante maxime beatus praedicatus est, nunc maxime increpatum, et ad correptionem suae audaciae, et ut intelligas quod saluator non sit personarum acceptor: quum enim recte loquutus est, beatum praedicauit illum: quando autem non recte, increpauit. Recte quidem loquutus est in his quae per reuelationem diuinitus accepit: non recte vero loquutus est, in his quae a seipso dixit.

Verf. 24. *Tunc — me.*

Marcus et Lucas aiunt etiam ad turbas et simpliciter ad omnes haec illum dixisse. Dixit autem haec, confirmans non solum non esse indecens ut ipse moriatur, sed neque posse quempiam suum esse discipulum, nisi et ille moriatur pro honesto. Si quis inquit vult post me venire, siue sequi me tanquam discipulus et imitator, abneget semetipsum, dico sane suipsius voluntatem, voluptatum ac vitae amorem, aut suum proprium corpus, non parcens illi laboranti et afflicto, sed exponat illud periculis: et tollat crucem suam, siue ferat in memoria suam mortem. Per crucem enim mortem significauit: quia tunc mortis instrumentum erat crux: semper suipsius caedem expectet, semper ad mortem paratus sit, et quotidie voluntate moriatur.

Alio

8) καὶ, ante λέγω, addit. A.

Verf. 23. Ὅτι — ἀνθρώπων.

Τοῦτό, Φησι, πᾶσχεις, διότι οὐ φρονεῖς θεϊκῶς, ἀλλ' ἀνθρωπίνως. εἰ μὲν γὰρ ἐφρόνεις θεῖα, ἀνάξιόν μου ἐνόμισας ἂν, τὸ μὴ ἀποθανεῖν με ὑπὲρ τοῦ κόσμου· ἐπεὶ δὲ φρονεῖς ἀνθρώπινα, ἀνάξιόν μου κρίνεις μᾶλλον τὸ ἀποθανεῖν με.

Σὺ δέ μοι βλέπε τὸν πρὸ μικροῦ μεγάλη μακαριζόμενον, νῦν μεγάλη ἐπιπληττόμενον, εἰς καταβολὴν τε τῆς παρρησίας αὐτοῦ, καὶ ἵνα μάθῃς τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ σωτῆρος. ὅτε μὲν γὰρ ὁρθῶς εἶρηκεν, ἐμακάρισεν αὐτόν· ὅτε δὲ οὐκ ὁρθῶς εἶπεν, ἐπέπληξε. καὶ ὁρθῶς μὲν εἶρηκεν, ἐν οἷς ἀποκαλύψιν θεόθεν ἐδέξατο· οὐκ ὁρθῶς δὲ εἶπεν, ἐν οἷς οἰκοθεν ἐφθέγγετο.

Verf. 24. Τότε — μοι.

Μάρκος^{c)} δὲ καὶ λουκᾶς Φασὶ, καὶ πρὸς τὸν ὄχλον, καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας ταῦτα εἰπεῖν αὐτόν. εἶπε δὲ ταῦτα βεβαιῶν, ὅτι σὺ μόνον οὐκ ἔστιν ἀπρεπὲς τὸ ἀποθανεῖν αὐτόν, ἀλλ' ἐδὲ δύναται τις ἕναί αὐτοῦ μαθητῆς, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς καλῆς. εἰ τις γάρ, Φησι, θέλει ὀπίσω μου ἔλθεῖν, ἡγουν, ἀκολουθήσά μοι, ὡς μαθητῆς καὶ μιμητῆς, ἀπαρνησάτω ἑαυτόν,^{b)} λέγω δὴ, τὸ ἑαυτῆς θέλημα, τὸ φιλήδονον, τὸ φιλόζωνον, ἢ τὸ ἑαυτῆς σῶμα, μὴ φειδόμενος αὐτοῦ κακωχόμενος καὶ βασανιζόμενος, ἀλλ' ἐκδιδούς αὐτὸ κινδύνους· καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἡγουν, βαρύνει τὸ ἐπὶ μνήμῃς τὴν ἀναίρεσιν ἑαυτῆς. διὰ τῆς σταυρῆς γὰρ τὴν ἀναίρεσιν ἐδήλωσε, διότι τότε ἀναίρεσεως ἦν ὄργανον ὁ σταυρός· αἰεὶ προσδοκάτω τὴν σφαγὴν ἑαυτοῦ, πάντοτε ἑτοιμος ἔστω πρὸς θάνατον, καὶ καθεκάστην ἀποδυσκέτω τῇ προαιρέσει.

c) Marc. 8, 34.
Luc. 9, 23.

Καὶ

Alio etiam modo praefens dictum interpretati sumus decimonono capite. Vide autem quomodo dixerit. Si quis vult, siue vir, siue mulier, siue praesidens, siue cui alius praesidet: si velit: neminem enim inuitum cogit. Ne putes autem quod mala pati solum sufficiat: nam et latrones et depredatores ac magi, alique prauis homines innumera mala pariuntur, addidit: Et sequatur me: docens non solum oportere talia pati, sed etiam se sequi, hoc est per vestigia conuersationis ipsius incedere.

Verf. 25. *Quisquis — eam.*

Dixit etiam haec decimonono capite: quaere ergo ibi horum interpretationem. Marcus autem dixit, Propter me et euangelium, hoc est propter me et meam doctrinam.

Verf. 26. *Quid enim — iacturam fecerit?*

Impossibile quidem est quempiam totum mundum lucrificare: si tamen possibile foret, nulla esset utilitas. Siquidem omnia quae mundi sunt, mortalia sunt: anima vero immortalis: et horum sane delectatio temporalis, illius vero supplicium sempiternum. Deinde augeat et terrorem. Inde enim plerumque meliores reddere solet auditores.

Verf. 26. *Aut — sua?*

Si enim neque mundus totus correspondens est animae rationali, quid dabit quispiam commutationis ut hanc ab aeterno supplicio eripiat? Certe nihil. Omnibus itaque relictis, huius curam habere solius oportet, cuius iactura est maxime mortalis,

Καὶ ἐτέρως δὲ τὸ παρὸν ἡρμηνεύσαμεν ζητὸν ἐν τῷ ἐνεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ. σκόπει δὲ, πῶς εἶπεν, εἴτις θέλει, καὶ ἀνὴρ, καὶ γυνή, καὶ ἄρχων, καὶ ἀρχόμενος· καὶ, εἰάν τις ἐθέλῃ· ἐδὲνα γὰρ ἀκούστα καταναγκάζει· ἵνα δὲ μὴ νομίσης, ὅτι τὸ κακῶς πάσχειν μόνον ἀρκεῖ· καὶ γὰρ καὶ λησὰ καὶ τυμβωρύχοι καὶ γόητες καὶ ἄλλοι πονηροὶ πάσχεσι μυρία· προσέθηκεν, ὅτι καὶ ἀκολουθεῖτω μοι· διδάσκων, ὅτι χρὴ μὴ μόνον τοιαῦτα πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, τετέσι, κατ' ἴχνος βαίνειν τῆς πολιτείας αὐτῆς.

Verf. 25. Ὅς — αὐτήν.

Ἐιρηκε ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἐνεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτητον ἐν ἐκείνῳ τὴν τούτων ἐξήγησιν. μάρκος δὲ φησιν, ἐνεκεν^{d)} ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγε- ^{d) Marc. 8, 35.} λίου, τετέσι, δι' ἐμὲ, καὶ διὰ τὴν ἐμὴν διδασκαλίαν.

Verf. 26. Τί γὰρ — ζημιωθῇ;

Ἀδύνατον μὲν, ἓνα τινὰ τὸν κόσμον ὅλον κερδῆσαι· εἰ δὲ καὶ δυνατὸν ἦν· ἐδὲν ὄφελος. τὰ μὲν γὰρ τῷ κόσμῳ πάντα θιγτά ἐσιν· ἡ δὲ ψυχὴ ἀθάνατος. καὶ τῶν μὲν ἡ τέρψις πρόσκαιρος· ταύτης δὲ ἡ κόλασις αἰώνιος. εἴτα αὖξει τὸν φόβον. εἶωθε γὰρ ἐντεῦθεν μᾶλλον βελτιεῖν τοὺς ἀκροατάς.

Verf. 26. Ἡ — αὐτοῦ;

Εἰ γὰρ οὐδ' ὁ σύμπας κόσμος ἀντάξιός ἐστι ψυχῆς λογικῆς, τί δώσει τις ἀντάλλαγμα, ὥστε ταύτην ἐξελεῖσθαι τῆς αἰωνίου κολάσεως; ὄντως ἐδὲν. λοιπὸν εὖν χρὴ, πάντων ἀφεμένους τῶν ἄλλων, ταύτης ἐπιμελεῖσθαι μόνως, ἥς ἡ ζημία
V v και-

talís, et ob quam perditam nulla potest dari commutatio. Vt autem discant quod segnibus non sine ultione erit sua segnities, neque sedulis prae-
mio carebit sua sedulitas, utque illi amplius ter-
reantur, hi vero maiorem accipiant consolatio-
nem, dicit.

Verf. 27. *Filius — operatus est.*

Simul demonstravit quod eandem habeat cum pa-
tre gloriam. In gloria inquit patris sui. Quod si
eandem habet gloriam, eiusdem utique substantiae
est et potentiae ac diuinitatis: quorum enim glo-
ria est eadem, horum et caetera quoque sunt
eadem.

Verf. 28. *Amen — in regno suo.*

Postquam de seipso dixit, quod futurum est ut
veniat in gloria cum satellitio ac comitatu et prae-
missione angelorum: cognito quod discipuli de
hoc sermone diffiderent, confirmat illum: prae-
mittens, quod non multo post quidam se visuri
essent in gloria: hanc enim regnum nunc voca-
uit. Significabat autem suae transformationis
splendorem, quem post breve tempus demonstra-
turus erat Petro, Iacobo et Ioanni: Nam de his
dixit: sunt quidam hic stantes. Regnum autem
suum siue gloriam suam, splendorem illum no-
minavit, cum quo postmodum descensurus est,
quando reddet unicuique iuxta id quod opera-
tus est. Venientem vero dixit, hoc est appa-
rentem.

Cap.

9) περί αὐτοῦ. A.

καιριωτάτη, καὶ ἥς ἀπολομένης, οὐκ ἔστι δοῦναι ἀντάλλαγμα. ἵνα δὲ μάθοιεν, ὅτι ἔτε τοῖς ῥαθύμοις ἀτιμώρητον ἔσται τὸ ῥαθύμον, ἔτε τοῖς σπουδαίοις ἀγέραστον τὸ σπεδαῖον, καὶ ἵνα ἐπὶ πλέον ἐκείνοι μὲν φοβηθῶσιν, ἔτοι δὲ παρηγορηθῶσι, Φησί·

Verf. 27. Μέλλει — κατὰ τὴν
πρᾶξιν αὐτοῦ.

Ἄμα ἐνέφηνε, καὶ ὅτι τῆς αὐτῆς τῷ πατρὶ δόξης ἐστίν. ἐν τῇ δόξῃ γάρ, Φησί, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. εἰ δὲ τῆς αὐτῆς δόξης ἐστὶ τῆς αὐτῆς ἄρα καὶ οὐσίας ἐστὶ, καὶ δυνάμεως, καὶ θεότητος. ὦν γὰρ δόξα ἡ αὐτῇ· τέτων ἄρα καὶ τᾶλλα τὰ αὐτά.

Verf. 28. Ἀμὴν — ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

Εἰπὼν περὶ ⁹⁾ ἑαυτοῦ, ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι ἐν δόξῃ μετὰ δορυφορίας καὶ προπομπῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ γιούς τοὺς μαθητὰς δυσπιστοῦντας τῷ τοιαύτῳ λόγῳ, βεβαιοῖ τοῦτον, προστιθεὶς, ὅτι οὐκ εἰς μακρὰν τινες αὐτῶν ὄψονται τὴν δόξαν αὐτοῦ. ταύτην γὰρ νῦν ὠνόμασε βασιλείαν. ἐδήλω δὲ τὴν λαμπρότητα τῆς μεταμερφέσεως αὐτῆς, ἣν μετὰ καιρὸν ὀλίγον ἐμελλεν υποδείξαι πέτρα καὶ ἰακώβω καὶ ἰωάννῃ. περὶ τέτων γὰρ εἶπεν, ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐσώτων. βασιλείαν δὲ αὐτοῦ, ἥγαν, δόξαν, τὴν λαμπρότητα ταύτην ὠνόμασεν, ὡς οὖσαν προμήνυμα καὶ παράδειγμα τῆς λαμπρότητος ἐκείνης, μεθ' ἧς μέλλει κατελθεῖν ὑπερον, ὅτε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ. ἐρχόμενον δὲ εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, φαιρόμενον.

Cap. XXXIV. De transforma-
tione Christi.

Cap. XVII. v. 1. *Et post — eius.*

Lucas autem dixit, Post octo: nec tamen contrarius est. Siquidem annumeravit ille et duos dies alios, hunc videlicet quo praedicta loquutus est Iesus discipulis, et eum quo illos assumpsit: Matthaeus vero utroque praetermissio, medios tantum enumeravit. Quare autem solos hos tres assumpsit, non modo tantum, sed et alias frequentius, sicut in progressu inueniemus? Quia caeteris discipulis praestantiores erant: Petrus quidem eo quod valde diligeret eum, propter fidei feruorem, Ioannes vero quia plurimum diligebatur ab illo, propter virtutum excellentiam, Iacobus autem quia grauis admodum erat Iudaeis: in tantum ut Herodes occiso illo maximam praestiterit gratiam Iudaeis.

Vide autem quo modo Matthaeus non occultauerit illos qui sibi praepositi sunt. Hoc autem et Ioannes plerisque in locis facit, praecipua Petri encomia libenter describens: Apostolorum namque chorus expers erat inuidiae: Ideo autem quum dixisset Christus: sunt quidam de hic stantibus, horum occultauit nomina, ne caeteros contristaret: nam indignos sese arbitrati, doluissent se despici.

Vers. 1. *Et — seorsim.*

Lucas autem dicit, quod assumpsit illos, ascenditque in montem ut oraret.

Vers. 2.

1) μόνως τούτους τοὺς τρεῖς. A.

Κεφ. ΛΔ. Περί τῆς μεταμορφώ- σεως τοῦ Χριστοῦ.

Cap. XVII. v. 1. Καὶ μεθ' — αὐτοῦ.

Λουκᾶς δὲ, μετὰ^{α)} ὁκτώ, φησιν, οὐκ ἐναντιο-^{α) Luc. 7, 28.}λογῶν. ὅτος μὲν γὰρ συνηρίδμησε καὶ αὐτὰς τὰς ἡμέρας, καθ' ἣν τε τὰ ρηθέντα εἶπε τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός, καὶ καθ' ἣν τούτους παρέλαβε ματθαῖος δὲ καὶ ἀμφοτέρας ταύτας παραλιπὼν, τὰς μεταξὺ μόνος ἀπηριδμήσατο. διὰ τί δὲ μό-^{β)}νός^{β)} τοὺς τρεῖς τούτους παραλαμβάνει, καὶ ὧν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς, ὡς προϊόντες εὐρέσομεν; διότι τῶν ἄλλων μαθητῶν ὑπερεῖχον οὗτοι. πέτρος μὲν, ἀπὸ τῆς σφόδρα φιλεῖν αὐτόν, διὰ θερμότητος πίψεως· ἰωάννης δὲ, ἀπὸ τῆς σφόδρα φιλεῖσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, δι' ὑπερβολὴν ἀρετῶν· ἰάκωβος δὲ, ἀπὸ τοῦ σφόδρα βαρὺς εἶναι τοῖς ἰσθαίοις,^{γ)} [ὡς καὶ τὸν ἡρώδη, ὑπερον ἀνελόντα τούτον, χάριν μεγίστην ἀπονείμαί τοις ἰουδαίοις.]

Σκόπει δὲ, πῶς ὁ ματθαῖος οὐκ ἀπεκρύψατο τὴν προτιμηθέντας αὐτῆς. τῆτο δὲ καὶ ἰωάννης πολλαχῶς ποιῇ, τὰ ἐξαίρετα τοῦ πέτρου ἐγκώμια φιλαλήθως ἀναγράφων. φθόγου γὰρ ἐκτὸς ἦν ὁ τῶν ἀποστόλων χαρὸς. διὰ τί δὲ, εἰπὼν ὁ Χριστός, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐσώτων, ἀπεκρύψατο τὰ τέ-
των ὀνόματα; διὰ τὸ μὴ λυπῆσαι τοὺς ἄλλους. καὶ γὰρ ἠλγησαν αὐν, δόξαντες ὡς ἀνάξιοι παρ-
εῖσθαι.

Verf. 1. Καὶ — κατιδίαν.

Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι παραλαβὼν^{δ)} αὐτούς, ^{δ) Luc. 9, 26.} ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι.

V v 3

Verf. 2.

²⁾ Inclusa exciderant ex Codice B. ob repetitum ἰουδαίοις.

Vers. 2. *Et — lumen.*

Subducit illos in montem excelsum, ut a nullo alio conspici possint: ideo etiam addit, seorsim. Nihil enim faciebat ad gloriam, sed omnia ad utilitatem. Praeterea ut discamus oportere a terrena subleuari humilitate eum, qui divina contemplatione dignus habendus est.

Et transformatus est, corpore quidem in propria figura manente, diuino vero splendore modicum quiddam in eo detegente, ac faciem eius illustrante, speciemque illius ad maiorem Dei similitudinem immutante. Coram eis autem, ne transformatum ipsum intuiti alterum esse suspicarentur: utque scirent eum facillime quod velit facere posse.

Splenduit vero facies eius sicut sol, quia ita illis apparuit: ille enim supra solem erat, diuinus quidam et ineffabilis. Vestimenta autem eius facta sunt candida sicut lumen, diffuso etiam in illa splendore.

Itaque si nostrum quoque aliquis Iesum ut Petrus amauerit, et amatus ab eo fuerit ut Ioannes, ac inimicis illius grauis fuerit ut Iacobus: inimici vero illius praecipui sunt daemones: subducetur ab eo in montem excelsum, siue in altitudinem cognitionis: et gloriam illius intuebitur, quantum homini permissum est: dico sane mysteria quae multis occultata sunt ac inuisa.

Non erit autem praeter intentum aut interpestium, ut dicamus faciem Iesu intellectum sermonum illius: vestimenta vero eius dictiones sermonum, quibus occultatus in eis intellectus tanquam vestimentis induitur: talisque eius facies appare-

³⁾ Hentenius *πρόσωπον* legit, quod praetulerim.

Vers. 2. Καὶ — Φῶς.

Ἀναφέρει μὲν αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλόν, ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀθέατος. διὰ τοῦτο γὰρ προσέθηκεν, ὅτι κατιδίαν. εὐδὴν γὰρ ἐποίησεν πρὸς φιλοτιμίαν, ἀλλὰ πάντα κατὰ χρείαν. ἅμα δὲ καὶ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρὴ ὑπεκχεῖσθαι τῆς γενησῆς χθαμαλότητος τὸν μέλλοντα θεωρίας θείας ἀξιοῦσθαι.

Μετεμορφώθη δὲ, μέιναντος μὲν τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος· τῆς θεικῆς δὲ λαμπρότητος μικρόν τι παραγυμνωθείσης, καὶ καταλαμπρυνάσης τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ εἶδος τούτου μεταβαλόντος ἐπὶ τὸ θεοειδέστερον. ἔμπροσθεν δὲ αὐτῶν, ἵνα βλέποντες, πῶς μετεμορφώθη, μὴ ὑπολάβωσιν ἕτερον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἵνα μάθωσι, πῶς ἔτω ῥᾶον, ὃ θέλει, δύναται.

Ἐλαμψε δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος, διότι ἔτως ἔδοξεν αὐτοῖς. ἡ γὰρ λαμπρότης ἐκείνη ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἦν, καὶ θεία τις καὶ ἀπόρρητος. τὰ δὲ ἡμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά, ὡς τὸ Φῶς, διαδοθείσης καὶ εἰς αὐτὰ τῆς φωτοχυσίας.

Ἔτις οὖν καὶ ἡμῶν ἡ ἀγαπήσει τὸν ἰησοῦν, ὡς πέτρος· ἡ ἀγαπηθῇ παρ' αὐτοῦ, ὡς ἰωάννης· ἡ βαρεὺς γένηται κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ὡς ἰάκωβος· ἐχθροὶ δὲ τέττα καὶ μᾶλλον οἱ θαίμονες· ἀναχθήσεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὄρος ὑψηλόν, ἡγουν, εἰς ὕψος γνώσεως, καὶ θεωρήσει τὴν δόξαν αὐτοῦ, καθόσον ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, λέγω δὴ, τὰ τοῖς πολλοῖς ἀποκεκρυμμένα καὶ ἀθέατα μυστήρια.

Οὐκ ἄκαιρον δὲ εἰπεῖν πρόσωπα ³⁾ μὲν τοῦ ἰησοῦ, τὴν γνῶσιν τῶν λόγων αὐτοῦ· ἡμάτια δὲ αὐτοῦ, τὰς λέξεις τῶν λόγων αὐτοῦ, ὥς ἡ ἐγκεκρυμμένη τέτοις γνῶσις περιβέβληται, ὡς ἡμάτια ⁴⁾ καὶ ὁφεται τὸ μὲν τοῖς τὸν πρόσωπον αὐ-

TV v 4 τοῦ

4) ἡμάτιον. A. ...

parebit, splendens ac illuminans eos qui in illam defigunt oculos: et rursum talia eius vestimenta candida sunt, nihilque tenebrosum aut obscurum habentia.

Vers. 3. *Et — cum eo loquentes.*

Propter multas causas secum astare fecit Moſen et Eliam. Quia enim turbæ dicebant: hi quidem Ioannem eſſe Baptiſtam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut vnum veterum prophetarum: conſtituit coram ſe tanquam ſervos, eos qui in veteri teſtamento inſigniores refulſerant, ut diſcrimen quod eſt inter ſe et illos appareat, et quantum ipſe ab illis differat. Haec itaque vna fuit cauſa.

Altera rurſum: quia accuſabant illum de legis tranſgreſſione dicentes, Non eſt hic a Deo, quia ſabulum non cuſtodit. Rurſusque blaſphemiae eum accuſabant, et quod Dei gloriam ſibi vendicaret dicentes, De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, et quia homo quum ſis, facis teipſum Deum: aſtare fecit coram ſe Moſen, ut oſtenderet, quod ſi legis tranſgreſſor eſſet, nequaquam in modum ſervi legiſlator ſibi aſtitiſſet: Eliam vero, ut appareat quodſi blaſphemus eſſet, nequaquam is qui ſemper Dei gloriam vehementer amauerat ac tuitus fuerat, tanquam ſervus illi aſtaret qui Deo contrarius eſſet.

Tertia quoque cauſa, ut mortis vitaeque Dominus cognosceretur. Moſes enim mortuus erat,
Elias

⁵⁾ καὶ ἀσφαλές. A. male.

⁶⁾ σεαυτὸν. Chryſoſt. T. VII. p. 566. D. Ex eo enim, non ex Codicibus N. Teſtamenti, hi duo

τοῦ λάμπον καὶ φωτίζον τοὺς ἐνατενίζοντας· τὰ δὲ τοιαῦτα πάλιν ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ, μηδὲν σκοτεινόν, καὶ⁵⁾ ἀσπαρῆς ἔχοντα.

Verf. 3. Καὶ — μετ' αὐτοῦ συλλαλῆντες.

Διὰ πολλὰς αἰτίας τὸν μωϋσῆν καὶ τὸν ἡλίαν παρέστησεν ἑαυτῶ. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ὄχλοι ἔλεγον, οἱ μὲν ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν εἶναι αὐτόν· ἄλλοι δὲ, ἡλίαν· ἕτεροι δὲ, ἱερεμίαν ἢ ἓνα τῶν προφητῶν τῶν ἀρχαίων· συμπαρέστησεν, ὡς δούλης, τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ λαμπράντων, ἵνα φανῇ τὸ μέσον ἑαυτοῦ τε καὶ κείνων, καὶ πόσον αὐτὸς διαφέρει τέτων· μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία.

Ἑτέρα δὲ πάλιν. ἐπειδήπερ ἐνεκάλεσεν αὐτῶ τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον, λέγοντες· οὗτος δ) οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεῷ, ὅτι τὸ σάββατον ἐστὶν ἡμεῖς, καὶ πάλιν ἐκάλεσεν αὐτὸν βλάσφημον καὶ σφετεριζόμενον τὴν δόξαν τοῦ θεῷ, φάσκοντες· περὶ η) καὶ ἔργον ἐξ ἐκείνου σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς⁶⁾ ἑαυτὸν θεόν· παρ- ἡ) Io. 10, 33-
ίσησιν ἑαυτῶ τὸν μωϋσῆν μὲν, ἵνα δευχθῇ, ὅτι εἰ παρέβαινε τὸν νόμον, οὐκ αὖν ὁ νομοθέτης δελο-
πρεπῶς αὐτῶ παρίστατο· τὸν ἡλίαν δὲ, ἵνα φανῇ, ὅτι εἰ βλάσφημος ἦν καὶ τὴν τοῦ θεῷ δόξαν ἐσφε-
τερίζετο, μὴ προσήκεισαν αὐτῶ, οὐκ αὖν ὁ ὑπὲρ
τῆς τοῦ θεῷ δόξης αἰεὶ⁷⁾ ζηλῶν, ὡς δὲ ἄλλος τῶ ἀν-
τιθέῳ παρίστατο.

Καὶ ἄλλη δὲ αὐτοῖς αἰτία, ἵνα γνωριθῇ, ὅτι κύριός ἐστι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς. μωϋσῆς μὲν γὰρ,
V v 5 θανόντων

duo Ioannis loci sunt laudati. Hinc varietas le-
ctionis.

7) αἰεὶ, abest. A.

Elias autem viuus: et vt videntes postmodum discipuli illum morientem, intelligerent quod haec voluntarie pateretur, et cogitarent quod nequaquam moreretur inuitus, qui mortis vitaeque esset Dominus.

Potest et alia addi causa quod hos propter discipulos adduxit, vt ad eorum imitationem excitarentur. Siquidem Moses linguae tardioris erat, Elias vero durior ac asperior: ambo etiam inopes erant, et aduersus tyrannos magna loquendi libertate vsi sunt, Moses quidem aduersus Pharaonem, Elias vero aduersus Achab: et a peruersis hominibus qui a se magnis affecti erant beneficiis, plurima passi sunt pericula, et nec sic destiterunt eos ad bonum semper dirigere. Vtque vehementius imitarentur Moses quidem clementiam, Eliae vero zelum quem pro Deo gerebat: vtriusque autem administrationem, laborumque tolerantiam: milites namque quod in se erat pro Dei beneplacitis moriebantur, et pro populo sibi concredito, suasque perdendo animas inuenerunt eas.

Colloquebantur autem cum eo, ostendentes quod lex quae per Moysen data erat, ac sermo qui per prophetas de morte eius fuerat, conformiter cum illo praesignauerant: ille quidem in figuris victimarum, hic autem in diuersis vaticiniis.

Lucas vero dicit quod etiam hi in gloria siue splendore apparuerunt: vt discamus quod omnes qui secundum Deum vixerunt, diuina induunt splendorem. Quid autem colloquebantur cum eo? Rursus hoc docuit Lucas, dicens quod dicebant excessum eius quem completurus erat Ierosolymis, excessum vocans ab hac vita exitum siue transitum.

Quae.

θανόν ἦν· ἡλίας δὲ, ζῶν. καὶ ἵνα, βλέποντες αὐτὸν ὕψερν οἱ μαθηταὶ ἀποθνήσκοντα, νοήσωσιν, ἐκέσιον τὸ τοιοῦτον πάθος, καὶ λογίσωνται, ὅτι οὐκ ἂν ἄκων ἀποθάνοι ὁ ζῶης καὶ θανάτου κύριος.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέραν εἰπεῖν αἰτίαν, ὅτι διὰ τοὺς μαθητάς παρέστησεν αὐτοὺς, ἵνα διανασῶσιν εἰς μίμησιν αὐτῶν. καὶ γὰρ μωϋσῆς μὲν, βραδύγλωσσος ἦν· ἡλίας δὲ, ἀγροϊκότερον διακείμενος· καὶ ἀκτήμενος ἀμφοτέρω· καὶ ὁμως πρὸς τυράνους ἕκαστος αὐτῶν ἐπαρρησιάσατο. μωϋσῆς μὲν, πρὸς τὸν Φαραῶ· ἡλίας δὲ, πρὸς τὸν ἀχαάβ. καὶ ὑπὲρ ἀγνωμόνων ἀνθρώπων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν εὐεργετημένων μυρία θανά πεπόνθασι, καὶ αὐτῷ ἔως ἀπέστησαν τὴν περιέπειν αὐτούς. καὶ ἵνα ἐτι μιμήσωνται μωϋσέως μὲν, τὴν ἀνεξικακίαν· ἡλιοῦ δὲ, τὸν ὑπὲρ τοῦ θεῷ ζῆλον· ἀμφοτέρων δὲ, τὸ δημαγωγικὸν καὶ φερέπονον. μυριάκις γὰρ τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀπέθανον ὑπὲρ τῶν ἀρεσκόντων θεῷ, καὶ ὑπὲρ τῆς δῆμῃ τοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτοῖς, καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἀπολέσαντες, εὗρον αὐτάς.

Συνελάλξαν δὲ αὐτῶ, δεικνύντες, ὅτι καὶ ὁ διὰ μωϋσέως νόμος, καὶ ὁ διὰ τῶν προφητῶν λόγος, περὶ τῆς θανάτου αὐτῆς συμφώνως αὐτῶ προανεφώνησαν· ὁ μὲν, ἐν τύποις τῶν⁸⁾ θυσιαῶν· ὁ δὲ, ἐν διαφόροις προρρήσεσι.

Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι καὶ οὗτοι ἐν δόξῃ¹⁾ i) Luc. 9, 31. ὠφθησαν, εἶπουν, ἐν λαμπρότητι, ἵνα μάθωμεν, ὅτι πάντες, οἱ κατὰ θεὸν ζήσαντες, τῆς θείας μεταλαμβάνουσιν λαμπρότητος. τί δὲ συνελάλουν αὐτῶ, ἐδίδαξε πάλιν ὁ Λουκᾶς. εἶπε γὰρ, ὅτι ἔλεγον²⁾ τὴν ἔξοδον αὐτῆς, ἣν ἔμελλε πληροῦν³⁾ k) Luc. 9, 31. ἐν ἱερουσαλήμ. ἔξοδον ὀνομάσας, τὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης ἐξέλυσιν, καὶ μετάβασιν.

Τινὰς

⁸⁾ παλαιῶν, addit. A.

Quaedam autem exemplaria non ἐξοδον, id est, Excessum sed δόξαν, id est, Gloriam habent: nam gloria quoque appellatur crux ipsa. Aliis siquidem omnibus probum erat utpote magnorum poena criminum: soli vero Christo gloria facta est, magni videlicet erga nos amoris praeium. Quis enim gratum habens animum, audiens quod qui omni dignus erat honore, huiusmodi pro nostra salute perpeffus est ignominiam, non glorificabit illum?

Est et altera ratio iuxta quam dicitur, Crux gloria eius, quam suo referemus tempore.

Interim vero Moses et Elias dicebant excessum eius, et gloriam eius, hoc est loquebantur de exitu, vel de gloria eius, siue de cruce eius, quomodo crucifigendus erat.

Dignum est autem, ut inquiramus unde discipuli post tam multos annos Moysen et Eliam agnouerunt. Neque enim apud Hebraeos erant imaginum tabulae. Dicimus ergo quod in libris quidam vetustiorum Hebraeorum species insignium virorum posteris reliquerant, quos legentes, inde eos agnoscebant. Verisimile quoque est, ex traditionibus viva voce traditis in memoria habitas fuisse illorum species aut figuras. Fortasse autem et ex diuina reuelatione illos agnouerunt.

† Aut etiam aliter: Iuxta Christum apparent Moses et Elias, significantes quod mysteria legalia ac

*) Intelligit Codices Chrysostomi, ut alibi. Vide Chrysost. T. VII. p. 567. A. bis. p. 584. D. Scilicet usu receptum erat apud Patres Graecos, τὸν σταυρὸν τοῦ χριστοῦ, appellare τὴν δόξαν αὐτοῦ. Id unus dixerat, fueratque deinde, ut alia huiusmodi, propagatum ad alios. Nititur autem haec inter-

Τινὰ δὲ τῶν βιβλίων²⁾ οὐκ ἔξοδον, ἀλλὰ δόξαν γράφουσι. δόξα γὰρ καλεῖται, καὶ ὁ σαυρός. τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἅπασιν, ὄνειδος ἦν, ὡς μεγάλων ἐγκλημάτων ἐπιτίμιον· μόνῳ δὲ τῷ Χριστῷ δόξα γέγονεν, ὡς μεγάλης ἀγάπης τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιτίμιον. τίς γὰρ εὐγνώμονα ψυχὴν ἔχων, ἀκέων τὸν ἐπέκεινα πάσης τιμῆς, τηλικαύτην ἀτιμίαν ὑποσάντα, διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἔδοξάσας τοῦτον;

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος, καθ' ὃν λέγεται δόξα αὐτοῦ, ὁ σαυρός, ὃν ἐρεῖμεν¹⁾ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι.

Τέως δὲ Μωϋσῆς καὶ ἡλίας ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἢ τὴν δόξαν αὐτῷ, τετέσι, περὶ τῆς ἐξόδου αὐτῷ, ἢ περὶ τῆς δόξης αὐτῷ, εἶπουν, περὶ τῷ σαυρῷ αὐτῷ, πῶς ἔμελλε σαυρωθῆναι.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ μαθηταὶ μετὰ τοσαῦτα ἔτη τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν ἡλίαν ἐγνώρισαν; ἔτι γὰρ ἦσαν παρ' Ἑβραίοις εἰκόνων πίνακες. Φαμὲν οὖν, ὅτι ἐν βιβλίοις τινὲς τῶν παλαιωτέρων Ἑβραίων τὰ εἶδη τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τοῖς μεταγενετέροις ἀπολελοίπασιν, ἅπερ ἀναγινώσκοντες, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐγίνωσκον. εἰκὸς δὲ, καὶ ἐξ ἀγροφῆ παραδόσεως μνημονεύεσθαι ταῖς ἰδέαις αὐτῶν. ἴσως δὲ, καὶ ἐξ ἀποκαλύψεως Θεῆας ἐπέγνωσαν αὐτούς.

[²⁾ H²⁾] καὶ ἄλλως περὶ τὸν Χριστὸν φαίνονται Μωϋσῆς καὶ ἡλίας, δηλοῦντες, ὅτι τὰ μυστήρια τῆς

interpretatio loco Hebr. 2, 9. Hic autem facilis erat corruptio scribis parum attentis, quod ἔξοδος inter duplex δόξα legitur.

²⁾ Nunc non recorder loci, ubi in his commentariis de re eadem dixerit. Forte ergo intelligit commentarium suum ad Hebr. 2, 9.

²⁾ Inclusa exhibet in marg. B.

ac prophetalia in vnum intendunt Christum, et ea quae Christi sunt praesignant.

Verf. 4. *Respondens — Eliae.*

Quum Petrus vehementer praeceptorem amaret, nec vellet eum abire Ierosolyima, ne eo digressus pateretur, sicut praedixerat: palam quidem non audet eum prohibere, ne rursus increparetur: viso autem quod mons inaguum haberet securitatem, vtpote insidiatoribus incognitus: simul autem Mosen et Eliam idoneos qui vlciscerentur. Nam ille plurimas gentes deuicerat, hic vero ignem super quinquagenarios de coelo detraxerat: consultit illi dicens: Bonum est, nos hic esse.

Cognito autem quod male loquutus fuisset ex propria mente statuens, addidit, si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, et Mosi vnum, et Eliae vnum. Quid ais o Petre? Paulo ante naturalem hunc Dei filium confessus es, nunc autem cum seruis Dominum connumerans, etiam ab ipsis seruandum eum speras? Vide quomodo ante passionem imperfecti admodum erant discipuli. Simul autem Petrus duplam tunc mentis commotionem sustinebat: hinc quidem trepidans pro magistro, illinc vero a supernaturali illo aspectu turbatus est et confusus, taliaque loquebatur nesciens quid diceret, sicut dixit Lucas, hoc est quod inconsiderate loqueretur.

Marcus autem ait: Neque enim sciebat quid loquuturus esset, id est, non nouerat quid aliud melius loquuturus esset vel loqui posset. Deinde addidit et causam dicens, quod erant exterriti.

Lucas

τῆς τε νομικῆς, τῆς τε προφητικῆς πραγματείας, εἰς τὸν χριστὸν συνάγονται, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν μηνύουσι.]

Verf. 4. Ἀποκριθεὶς — ἡλία.

Σφόδρα φιλῶν ὁ πέτρος τὸν διδάσκαλον, καὶ μὴ θέλων, ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα, ἵνα μὴ ἀπελθὼν ἐκεῖ πάλιν, καθὼς προείρηκε, φανερώσῃ μὲν ὁ τολμᾷ κωλύσαι αὐτὸν, ἵνα μὴ πάλιν ἐπιτιμηθῇ· θεασάμενος δὲ τὸ ὄρος, πολλὴν ἔχον ἀσφάλειαν, ὡς ἀγνοοῦμενον τοῖς ἐπιβλεπούσιν· ἅμα δὲ καὶ μαῦσῃν καὶ ἡλίαν, ἱκανοὺς ἀμύνειν· ὁ μὲν γάρ πολλαῖς ἔθνη κατηγωνίσσατο· ὁ δὲ πῦρ ἐξ ἔρανθ' κατήγαγεν ἐπὶ τοὺς πεντηκοντάρχους· τυμβελεύει μένειν ἐκεῖ.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, καὶ γνούς, ὅτι κακῶς ἔπεν, ὡς ἐξ οἰκείας γνώμης ἀποφηνάμενος, προσέθηκεν, ὅτι εἰ θέλεις ποιῆσαι μὲν ὧδε τρεῖς σκηναίς, σοὶ μίαν καὶ μαῦσεῖ μίαν καὶ μίαν ἡλίαν. τί λέγεις, ὦ πέτρε; πρὸ μικροῦ μὲν, γνήσιον υἱὸν τῷ θεῷ τῷτον ἀμολόγησας· νῦν δὲ, μετὰ τῶν δέλων ἀριθμῶς τὸν δεσπότην, καὶ ὑπὸ τούτων σωθῆναι αὐτὸν ἐλπίζεις. ὅρα, πᾶς πρὸ τῷ σαυρῷ σφόδρα ἀτελεῖς ἦσαν οἱ μαθηταί; ἅμα δὲ ὁ πέτρος καὶ διπλὴν τηνικαῦτα σάλον τῆς ψυχῆς ὑφίσταμενος, τῷτο μὲν, ἀπὸ τῷ ἀγωνιᾶν ὑπὲρ τῷ διδασκάλου, τῷτο δ', ἀπὸ τῆς ὑπερφυστικῆς ὁψέως ἐκείνης, ἐταράχθη καὶ συνεχύθη, καὶ τοιαῦτα ἐφθέγγετο, μὴ εἰδώς, ὁ λέγει, καθὼς εἶπε¹⁾ λεκάς, ὁ ἐστὶν, ἀσύτητα λαλῶν.

1) Luc. 9, 33.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι^{m)} οὐκ ᾔδει, τί λαλήσει, m) Marc. 9, 6. τουτέστιν, οὐκ ἐγίνωσκε, τί λαλήσει ἕτερον κρείττον. ἔτα προσέθηκε καὶ αἰτίαν, εἰπὼν· ὅτιⁿ⁾ n) Marc. 9, 6. ἦσαν ἐκφοβοί. λεκάς δὲ ἔγραψεν, ὅτι ἦσαν^{o)} o) Luc. 9, 32. βεββα-

Lucas vero scripsit, quod erant somno grauati: Exterriti quidem visa specie plus quam humana: Grauebantur autem somno prae sopore qui a splendore procedebat: neque enim nox erat sed dies, splendoris tamen excessus obscurabat illorum oculos, ac mentem aggrauabat, donec perfecte experfecti, sicut dixit Lucas, siue ad se a tali sopore et obtenebratione reuersi, viderunt, quantum possibile erat, gloriam eius. Petrus itaque confusam adhuc mentem habens, inconsiderata et incongrua loquebatur.

† Tria tabernacula intelligi possent tres ad salutem dispositiones, videlicet operationis, contemplationis, et Theologiae. Operationis itaque typus fuit Elias fortis ac temperatus. Contemplationis Moses legislator ac iuris dator. Theologiae vero Christus, utpote omnimode perfectus. Haec autem tabernacula sunt, comparatione futurarum quietum incomparabiliter ineliorum.

Verf. 5. *Adhuc — nube.*

Nubes et vox, ut certiores redderentur Dei esse vocem: didicerant enim quod Deus in nube veneretur: Ponens inquit nubes ascensum suum: multaque huiusmodi frequenter habet scriptura. Considera vero quo pacto dum minatur, obscuram ponit circa se nubem, ut super Sina: nunc autem filium ostendere volens, lucidam illam habet.

Verf. 5. *Dicens: — complacitum est.*

Haec tertio etiam capite quum saluator baptizaretur dixit coelitus pater: sed ibi propter circumstan-

3) In margine habet B. quae hic inclusa sunt.

βεβαρημένοι ὕπνω. ἐξεφροβήθησαν μὲν γὰρ, ἰδόν-
τες εἶδος ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἐβαρύνθησαν δὲ ὕπνω,
λέγω δὴ, κάρω, τῷ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος. καὶ
γὰρ εἰ νῦν ἦν, ἀλλ' ἡμέρα· τὸ δὲ τῆς λαμπηδέ-
νος ὑπερβάλλον ἐκέντισε μὲν τοὺς ὀφθαλμούς
αὐτῶν· ἐκάρωσε δὲ τὸν νοῦν, ἕως οὗ διαγρηγορή-
σαντες, 1) ὡς ὁ λουκάς εἰρηκεν, εἶπεν, ἀνανή-
ψαντες τῷ ταιέτε κάρω καὶ τῆς σικοτοδίνης, εἶ-
δον, ὡς δυνατόν, τὴν δόξαν αὐτοῦ. λοιπὸν δὲ ὁ
πέτρος, ἐτι ἐντεῦθεν συγκεχυμένον ἔχων τὸν νοῦν,
ἀσύνητα παρεφθέγγετο.

p) Luc. 9, 32.

[Τρεῖς 1) σικηναὶ νόηθῃεν ἂν, αἱ τρεῖς ἔξεις
τῆς σωτηρίας, ἥτε τῆς πράξεως, καὶ ἡ τῆς θεω-
ρίας, καὶ ἡ τῆς θεολογίας. τῆς μὲν οὖν πράξε-
ως τύπος, ὁ ἡλίας, ὡς ἀνδρείος καὶ σώφρων·
τῆς δὲ θεωρίας, ὁ μοῦσῃς, ὡς νομοθέτης καὶ
δικαιοδότης· τῆς δὲ θεολογίας, ὁ χριστὸς, ὡς ἐν
παντὶ τέλειος. σικηναὶ δὲ αὗται, πρὸς σύγκρισιν
τῶν μελλουσῶν λήξεων, τῶν ἀσυγκρίτως κρείτ-
τόνων.]

Verf. 5. Ἐτι — νεφέλης.

Νεφέλη καὶ φωνή, ἵνα βεβαιωθῶσιν, ὅτι φωνὴ
τοῦ θεοῦ 4) ἐτι. μεμαθηκότες γὰρ ἦσαν, ἐτι ὁ
θεὸς ἐπὶ νεφέλης ὀχεῖται. ὁ τιθεῖς 4) γὰρ, φη-
σι, νέφη τὴν ἐπήβασιν αὐτοῦ. καὶ πολλὰ ταιαῦ-
τα πολλαχού τῆς γραφῆς. σκόπει δὲ, πῶς, ὅτε
μὲν ἀπειλεῖ, σκοτεινὴν 1) δαίκνυσι νεφέλην περὶ
ἑαυτὸν, ὡς ἐπὶ τοῦ σινᾶ· νῦν δὲ διδάξαι θέλων,
φώτειν αὐτὴν ἔχει.

q) Pl. 103, 3.

r) Exod. 19, 16.

Verf. 5. Λέγουσα — εὐδόκησα.

Ταῦτα καὶ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, βαπτίζο-
μενος τοῦ σωτῆρος, εἶπεν ἑρανόθεν ὁ πατήρ, ἀλλ'

X x

ἐκεί

4) τῷ θεῷ ἐστὶν ἡ φωνή. A.

stantium multitudinem, hic autem maxime propter Petrum: ac si diceret vox patris: Quid times o Petre de Iesu? hic est filius meus: nec simpliciter filius, ut hi qui per virtutem a me sunt adoptati, sed dilectus siue electus tanquam unigenitus: nec id tantum, verum etiam in quo mihi com- placitum est, hoc est in quo requiesco, in quo oblector, ut in vnanimi et aequali mihi: ne ergo illi timeas. Quantumcunque enim illum diligas, non adeo eum diligis ut ego. Triplex est namque apud me vis amoris erga illum. Siquidem tanquam filium illum diligo, et tanquam dilectum, et tanquam me recreantem mihiq; placentem. Reliquum est igitur, ut si huius non fidis potentiae, at meae fidas. Nemo enim adeo dilectum irrationabili causa destituit.

Verf. 5. *Ipsū audite.*

Huic obedite: huic credite, si quid aut dixerit aut fecerit. Quod si etiam crucifigi voluerit, nemo illi obstat: vos enim ignoratis dispensationis suae mysterium. Nam quicquid ipse et dicit et facit, mea voluntate et dicit et facit. Ipsum itaque audite, lege Mosaica, prophetisque sacrorum initiationibus relictis: complementum siquidem legis ac prophetarum est Christus: et iam omnia illa completa sunt, utpote quae usque ad hunc solum protendebantur.

Verf. 6. *Et — vehementer.*

Atqui prius etiam in Iordane vox facta est huiusmodi: et post haec rursus quando tonitru dicebant

ἐκὼ μὲν, διὰ τὴν περιεσῶτα ὄχλον· ἐνταῦθα δὲ
 μάστιγα, διὰ τὸν πέτρον, ὡσανεὶ λεγέσης τῆς
 Φωνῆς τοῦ πατρὸς, τί δέδικας, ὦ πέτρε, περὶ
 τοῦ ἱησοῦ; ἔτις ἐσιν ὁ υἱός με, καὶ οὐχ ἀπλῶς
 υἱός, ὡς οἱ δι' ἀρετῆς ἱσποιοῦμενοί μοι, ἀλλ' ὁ
 ἀγαπητός, ἡγάθην, ὁ ἐξαίρετος, ὡς μονογενής·
 καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ', ἐν ᾧ ἠυδόκησα, τέτ-
 ῆσιν, ᾧ ἐπαναπαύομαι, ἐφ' ᾧ ἀρέσκομαι, ὡς
 ὁμογνώμονι καὶ ἴσω ἐμοί. μὴ τοίνυν φοβῆ περὶ
 αὐτοῦ. ἴσα γὰρ αὖν φιλήσ, ⁵⁾ ὁ τοσούτον φιλεῖς
 αὐτὸν, ἴσον ἐγώ. τριπλᾶν γὰρ παρ' ἐμῆ ⁶⁾ τὸ περὶ
 αὐτὸν φίλτερον. Φιλῶ γὰρ ὡς υἱόν με, καὶ ὡς
 ἀγαπητόν, καὶ ὡς ἀναπαύοντα καὶ ἀρέσκοντά
 μοι. λοιπὸν ἔν, εἰ μὴ τῇ δυνάμει τέττε θάρρῃς·
 ἀλλὰ γε τῇ ἐμῇ θάρρῃσιν. ἔδεις γὰρ τὸν ἔτω
 φιλέμενον προίεται ἀλογίως

Verf. 5. Ἀυτοῦ ἀκέετε.

Τούτω πείθεθε, τούτω πιστεύετε, εἴ τι αὖν καὶ
 λέγει καὶ ποιῇ. καὶ εἰ σάυρωθῆναι βεβλήθῃ, μηδ-
 εὖς ἀντιπέση. ὑμεῖς μὲν γὰρ οὐκ οἴδατε τὸ τῆς
 οἰκονομίας αὐτοῦ μυστήριον· αὐτοὶ δὲ πᾶν, ὃ λέ-
 γει καὶ ποιᾷ, κατὰ γνώμην ἐμὴν καὶ λέγει καὶ
 ποιᾷ. λοιπὸν οὖν αὐτοῦ ἀκέετε, τὸν μωσαϊκὸν
 νόμον καὶ τὰς προφητικὰς μυσαγωγίας ἀφέντες.
 πλήρωμα γὰρ νόμου καὶ προφητῶν, ὁ Χριστός·
 καὶ λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συνετελέσθησαν, ἄχρι
 τέττε μόνον ἐκτεινόμενα.

Verf. 6. Καὶ — σφόδρα.

Καὶ μὴν, καὶ πρότερον ἐπὶ τῇ ἰσραὴλιν Φωνῇ γέ-
 γονε τοιαύτη, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅτε καὶ ¹⁾ 5) Io. 12, 22.
 Χ x 2 βρον-

⁶⁾ παρ' ἐμοῦ videtur legisse Hentenius.

bant factum esse: et nullus quicquam tale passus est: quomodo ergo nunc hi prociderunt in faciem suam? Quia altitudo magna erat, profundaue solitudo ac multum silentium. Praeterea transformatio facta est horroris plena, et lux immortalis eluxit, ac subito desuper circumposita nube, voceque super eos delapsa, merito perculsi sunt et exterriti.

Potest quoque et aliter dici quod prociderunt in faciem suam, hoc est adorauerunt.

Verf. 7. *Et — nolite timere.*

Miseratus est imbecillitatem eorum, et cito soluit timorem.

Verf. 8. *Eleuatis — solum.*

Vt certiores redderentur quod de ipso facta esset vox, solus iam illis videtur.

Verf. 9. *Et — resurgat.*

Quanto enim maiora de eo dixissent, tanto difficilius credibilia viderentur. Iubet ergo visionem hanc ab illis occultari, quia futurum erat, ut neque ipsi persuadere possent: et Iudaei magis exasperarentur.

Verf. 10. *Et — primum?*

De diuinitate eius iam ad plenum edocti, et a Petri confessione, et a transformatione, et a coelesti voce, interrogant: Quum tu sis Christus, quare scribae dicunt quod Eliam oporteat venire ante

7) loco προσενύσταν, habet εφθάρθησαν. B.

βροντὴν ἔλεγον γεγονέναι, καὶ εἰδὲς οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαυσε. πῶς οὖν οὗτοι νῦν ἐπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν; διότι καὶ ὕψος ἦν μέγα, καὶ ἐρημία βαθεῖα, καὶ ἡσυχία πολλή, καὶ μεταμύρφοσις γέγονε φρίκης γέμισσα, καὶ φῶς ἐξέλαμψεν ἀκήρατον, καὶ λοιπὸν, τῆς νεφέλης περιταύσεως ἀνωθεν, καὶ ἐπικαταβρύχγεισιν τῆς φωνῆς, εἰκότως περιετράπησάν τε καὶ ἐφοβήθησαν.

Ἔτι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν τὸ ἐπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, ⁷⁾ προσεκύνησαν.

Verf. 7. Καὶ — μὴ φοβεῖσθε.

Ἡλέησε τὴν ἀδένειαν αὐτῶν, καὶ ταχέως λύει τὸν φόβον.

Verf. 8. Ἐπάραντες — μόνον.

ἵνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι περὶ αὐτῶν γέγονεν ἡ φωνή, μόνος λοιπὸν ὁρᾷται αὐτοῖς.

Verf. 9. Καὶ — ἀναστῆ.

Ὅσον γὰρ μέζονα ἔλεγοντο περὶ αὐτῶν, τοσούτον δυσπαραδεκτότερα ἐδόκειν. κέλευε οὖν κρύπτειν παρ' ἑαυτοῖς τὸ θαῦμα τοῦτο, διότι αὐτοὶ τε οὐκ ἔμελλον πιστευθῆναι, καὶ οἱ ἰδῶσαι μᾶλλον ἀν' ἡγριώθησαν.

Verf. 10. Καὶ — πρῶτον;

Περὶ τῆς θεότητος αὐτῶν μαθόντες ἀκριβέστερον, ἀπὸ τε τῆς ὁμολογίας πέτρου, ἀπὸ τε τῆς μεταμορφώσεως, καὶ ἀπὸ τῆς ἀνωθεν φωνῆς, ἐρωτῶσιν, ὅτι ἐπειδὴ σὺ εἶ ὁ χριστός, διατί οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι ἡλίαν χρὴ ἔλθειν πρὸ τοῦ

ante Christum? quomodo non venit hic ante te? Hoc itaque interrogauerunt discipuli.

Scire autem oportet, quod scripturae duos Christi aduentus dicunt, eum videlicet qui factus est et futurum. De utroque docuit Paulus: de priori quidem, Apparuit inquit gratia Dei salutaris. De posteriori vero: Expectantes beatam spem et apparitionem magni Dei, et saluatoris nostri Iesu Christi.

Et prioris quidem factus est Ioannes praecursor: posterioris vero fiet praecursor Elias, de quo dicit propheta Malachias: Minam vobis Eliam Thesbiten, qui restituet cor patris ad filium, hoc est qui conuertet corda Iudaeorum, qui tunc superfuerint, ad Apostolos, ut obediant doctrinis eorum, credantque Christo. Patres enim Apostolorum erant Iudaei.

Sed scribae duos Christi aduentus in vnum confundentes, et posteriorem in priorem contrahentes, de solo posteriori docebant populum: et propterea Christum non suscipiebant dicentes, quod Eliam oportet venire primum, et mox Christum. Sed nunc Christus de duobus aperte docet. Aduerte ergo.

Verf. 11. *Iesus autem — v. 12. cognouerunt eum.*

Elias quidem prior siue Thesbites nondum venit: veniet autem circa secundum meum aduentum: et restituet omnem qui ei crediderit: hoc est conuertet cor patris ad filium, ut ait propheta Malachias.

⁵⁾ Ut ergo Chrysost. Tom VII. p. 575. D. omittit τῆς δόξης: ita quoque Euthymius, neglectis Codicibus N. Test.

Χριστοῦ; πῶς οὖν οὐκ ἦλθεν αὗτος πρὸ σοῦ; τὸ
μὲν οὖν ἠρώτησαν οἱ μαθηταί.

Προσέκει δὲ γινώσκειν, ὅτι αἱ γραφαὶ δύο
παρεστίας τοῦ Χριστοῦ λέγουσι, τὴν τε γεγεννημέ-
νην καὶ τὴν μέλλουσαν. περὶ ᾧ ἀμφοτέρων καὶ ὁ
παῦλος ἐδίδαξε λέγων· περὶ μὲν τῆς πρώτης· ἐπε-
φάνη¹⁾ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος· περὶ δὲ τῆς²⁾ Tit. 2, 11.
δευτέρας·³⁾ προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα⁴⁾ Tit. 2, 13.
καὶ ἐπιφάνειαν⁵⁾ τῆς μεγάλης Θεοῦ καὶ σωτήριος
ἡμῶν ἰησοῦ Χριστοῦ.

Καὶ τῆς μὲν πρώτης γέγονε πρόδρομος, ὁ ἰω-
άννης· τῆς δευτέρας δὲ γενήσεται πρόδρομος, ὁ
ἡλίας. περὶ ἧς Φησὶ μαλαχίας ὁ προφήτης, ἀπο-
σελῶ⁶⁾ ὑμῖν ἡλίαν τὸν Θεσβίτην, ὃς ἀποκατα-⁷⁾ Mal. 4, 4. 5.
στήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, ταυτέσιν, ὃς
ἐπιτρέψει⁸⁾ τὰς καρδίας τῶν τηνικαῦτα ἰδούων
πρὸς τοὺς ἀποστόλους, ὥστε παιδεῖναι ταῖς διδασκα-
λίαις αὐτῶν, καὶ πισθεῖναι τῷ Χριστῷ. πατέρες
γὰρ τῶν ἀποστόλων, οἱ ἰδούοι.

Ἀλλ' οἱ γραμματεῖς τὰς δύο τῆς Χριστοῦ παρ-
εστίας εἰς μίαν συγχέοντες, καὶ τὴν πρώτην εἰς
τὴν δευτέραν συνάγοντες, περὶ τῆς δευτέρας μό-
νης ἐδίδασκον τὸν λαόν. καὶ διὰ τοῦτο τὸν Χριστὸν
οὐκ ἐδέχοντο, λέγοντες· ὅτι τὸν ἡλίαν καὶ ἔλ-
θειν πρῶτον, εἶτα τὸν Χριστόν. ἀλλὰ νῦν ὁ Χρι-
στὸς διδάσκει περὶ τῶν δύο σαφῶς. πρῶτος γάρ·

Verf. II. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 12.

ἐπέγνωσαν αὐτόν.

Ἡλίας μὲν ὁ πρῶτος, ἦγεν, ὁ Θεσβίτης, ἔπα
ἦλθεν· ἐρχεται δὲ, κατὰ τὴν δευτέραν με παρ-
εσίαν, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα τὸν παιδόμε-
νον αὐτῷ, ταυτέσιν, ἐπιτρέψει καρδίαν πατρὸς
Xx 4 πρὸς

9) Vti explicat Luc. 1, 17.

chias. Dico autem vobis quod Elias secundus siue Papiſta iam venit circa primum meum aduentum, vt dicunt ſcripturae: et non cognouerunt ſcribae quod etiam hic eſſet Elias tanquam praecurſor. Non cognouerunt autem eum vtpote male intelligentes ſcripturas.

Verſ. 12. *Sed — voluerunt.*

Herodes videlicet: multa enim in eum fecit, in carcerem illum iniiciens: deinde amputatum caput deferri iubens in lance.

Verſ. 12. *Ita — ab eis.*

Ita quoque: non cognitus ſcilicet quod ſit Chriſtus: Non cognitus autem propter prauam mentem ipſorum. Sed quonam modo fiet, vt quum praefentes Hebraei Chriſto non crediderint, qui tunc erunt, credant Eliae? Quia agnoſcunt eum, ſciuntque de illo praedixiſſe Malachiam. Simul etiam tam longum tempus quod in medio intercidet, tantaque virtus praedicationis, emollient duritiem cordis eorum.

Verſ. 13. *Tunc — eis.*

Nam vicesimo quoque capite praedixerat eis, quod ille ſit Elias qui venturus eſſe dicitur.

πρὸς υἱόν, ὡς ὁ προφήτης μαλαχίας φησί. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ἡλίας ὁ δεύτερος, εἶπεν, ὁ βαπτιστής· ἤδη ἦλθε κατὰ τὴν πρώτην μετὰυτὴν παρ-
εσιαν, ὡς αἱ γραφαὶ φασί. καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν οἱ γραμματεῖς, ὅτι καὶ οὗτος ἡλίας ἐστίν, οἷα πρόσδρομος· οὐκ ἐπέγνωσαν δὲ αὐτόν, ὡς κακῶς νοοῦντες τὰς γραφάς.

Vers. 12. Ἄλλ' — ἠθέλησαν.

Οἱ περὶ τὸν ἡρώδην δηλονότι. πολλὰ γὰρ εἰς αὐτὸν ἐποίησαν, ἐμβαλόντες εἰς φυλακὴν, ἀποκεφαλίσαντες, ἐνεγκόντες τὴν κεφαλὴν αὐτῷ ἐπὶ πῖνακος.

Vers. 12. Οὕτως — ὑπ' αὐτῶν.

Οὕτω καὶ αὐτὸς, ἀγνοούμενος, ὅτι ὁ χριστός ἐστιν· ἀγνοούμενος δὲ, διὰ τὴν κακόννοιαν αὐτῶν. ἀλλὰ πῶς, τῶν νῦν ἐβραίων μὴ πισευσάντων τῷ χριστῷ, οἱ τότε τῷ ἡλίᾳ πειθήσονται; διότι γνώ-
ρίζουσιν αὐτόν, καὶ γινώσκουσιν, ὃ περὶ αὐτῷ προεῖπεν ὁ μαλαχίας· ἅμα δὲ καὶ ὁ τσοῦτος ἐν τῷ μέσῳ χρόνος, καὶ ἡ τηλικαύτη τῷ κηρύγμα-
τος δύναμις, μαλάσσει τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν.

Vers. 13. Τότε — αὐτοῖς.

Προεῖπε γὰρ αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ, ὅτι·) αὐτός ἐστιν ἡλίας ὁ μέλλων ἐρχεσθαι.

y) Matt. 11, 14.

Cap. XXXV. De Lunatico.

Vers. 14. *Et — v. 15. affligitur.*

De lunatico praedictum quidem est modo naturaliori insistendo, quarto capite: dicetur autem et nunc perfectius, quod daemonum quidam secedentes, aduersus quosdam homines tempus certum lunae obseruabant: et tunc insultum in illos faciebant, vt dum luna mali causa videretur, eius creator calumniae exponeretur.

Vers. 15. *Frequenter — aquam.*

Itaque si non etiam tunc Dei virtus daemonem cohibuisset, iamdudum eum perdidisset. Marcus autem dicit, quod daemonium, quod in eo erat, mutum erat ac surdum: non quod natura esset huiusmodi, sed quia daemoniaci vocem ligauerat et auditum.

Vers. 16. *Et — curare.*

Non potuerunt propter offerentis incredulitatem. Licet enim eum adduxerat, non tamen indubitanter credebat, quod daemonem fugare possent. Hoc autem et ex eo manifestum est, quod dixit Christus, O generatio incredula: et rursus ab eo quod dixit adducens, si quid potes adiuua nos: et ex eo quod interrogauit Christus, si potes credere: et iterum ab eo quod ipse respondit, Credo Domine auxiliare incredulitati meae. Nam haec latius scripsit Marcus.

Vers. 17.

¹⁾ παραχωρεῖν nunc non est secedere, sed erumpere in, contra. Chrysost. T. VII. p. 579. E. habet ἐντιθέσθαι. Forte tamen quis maluerit προχωρεῖν.

Κεφ. ΛΕ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.

Vers. 14. Καὶ — v. 15. πάσχει.

Περὶ τοῦ σεληνιασμοῦ προεῖρηται μὲν καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ Φυσιολογικώτερον· ἐξηγήσεται δὲ καὶ νῦν ἀκριβέστερον, ὅτι τῶν δαιμόνων τινὲς παραχωρέμενοι¹⁾ κατὰ τινων ἀνθρώπων, ἐπετήρουν καιρὸν τινὰ τῆς σελήνης, καὶ τότε τοῖς ἐπεπῆδων, ἵνα, ὡς τῆς σελήνης αἰτίας δοκῆσης, ὁ δημιουργὸς αὐτῆς διαβάληται.

Vers. 15. Πολλάκις — ὕδωρ.

¹⁾ Ὡστε, εἰ μὴ καὶ τότε ἡ τῆ θεῶ δύναμις τὸν δαίμονα ἀνεχαίτιζε, πάλαι ἂν αὐτὸν διέφθειρε. μάρτυς δὲ φησιν, ὅτι τὸ ἐν αὐτῷ δαιμόνιον ἄλλαν²⁾ ἦν καὶ καφόν. οὐχ ὡς φύσει τοιοῦτον, ἀλλ' ²⁾ Marc. 9, 17. ὡς δεσμῆσαι τὴν τῆ δαιμονιζομένης φωνὴν καὶ ἀκοήν. 25.

Vers. 16. Καὶ — θεραπεῦσαι.

²⁾ Οὐκ ἠδυνήθησαν, διὰ τὴν ἀπιστίαν τῆ προσαγαγόντος. εἰ γὰρ καὶ προσήγαγεν αὐτὸν, ἀλλ' οὐκ ἐπίστευσεν²⁾ ἀδιδάκτως, ὅτι δύνανται τὸν δαίμονα φυγαδεῦσαι. τῆτο δὲ φανερόν, ἀπὸ τοῦ τῆ εἰπεῖν τὸν χριστὸν, ὃ γένεοι ἀπίστος· ἀπὸ τοῦ τῆ εἰπεῖν αὐτίς τὸν προσαγαγόντα, ὅτι δύνασαι, βοηθήσων ἡμῖν· καὶ ἀπὸ τοῦ ἐρωτῆσαι τὸν χριστὸν, εἰ δύναται πισεῦσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀποκριθῆναι αὐτὸν, πισεύω κύριε, βοηθεῖ με τῇ ἀπισίᾳ. ταῦτα γὰρ πλατύτερον ὁ μάρτυς ἐξέφησεν.

Vers. 17.

²⁾ ἐπίστευσεν. Α.

Verf. 17. *Respondens — distorta.*

Generalius increpat propter Iudaeos quosdam similiter incredulos, licet innumera huiusmodi conspexissent, non per ipsum tantum, sed et per discipulos facta miracula. Distorta autem, id est tortuosa, non recte intelligens.

Verf. 17. *Quousque — vos?*

Indignatur, et mortem quaerit, eo quod essent ipsi infidelitate immedicabiles.

Verf. 17. *Afferte — huc.*

Ne ipse quoque impotens videatur, elicit daemonium. Iubet autem adduci daemoniacum, ut manifesta fiat sua potentia, his qui etiam ipsum impotentem esse putabant.

Verf. 18. *Et — Iesus.*

Hoc est praecepit. Marcus autem et Lucas dicunt, quod imperavit spiritui immundo. Siquidem utrique imperavit: daemoniaco quidem ut resipisceret, daemoni vero ut fugeret: Hic enim verbum ἐπετίμησε idem significat quod praecepit.

Verf. 18. *Et — illa.*

Haec certe manifesta sunt. Verum a daemone quoque muto et surdo possidetur, quisquis non loquitur neque audit divinos sermones. Hunc autem proicit daemonium: interdum quidem in ignem irae et concupiscentiae, interdum vero in aquam commotionis aliarum affectionum.

Verf. 19.

Vers. 17. Ἀποκριθεὶς — διεσραμμένη.

Καθολικώτερον ἐπιπλήττει, διὰ τὸ πολλὰς τῶν ἰεδαίων ὁμοίως ἀπιστῶν, καίτοι μυρία τοιαῦτα θρασυμένους, ἃ οὐ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν θαυματουργηθέντα. διεσραμμένη δὲ, ἀντὶ τῆς, σκελῆς, μὴ νοῦσαι τὸ εὐδές.

Vers. 17. Ἔως — ὑμῶν;

Ἀγανακτεῖ, καὶ ζητεῖ τὸν θάνατον,³⁾ διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀνιάτους τὴν ἀπιστίαν.

Vers. 17. Φέρετε — ὧδε.

ἵνα μὴ δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀδελφὴς, ἐμβάλλει τὸ δαιμόνιον· ἀγαγεῖν δὲ τὸν δαιμονιζόμενον κελεύει, ἵνα φανερὰ ἡ δύναμις αὐτῷ γένηται τοῖς ἀδελφεῖν καὶ αὐτὸν οἰομένοις.

Vers. 18. Καὶ — ἰησῦς.

Ἐπέταξε. μάρκος δὲ καὶ λευκὸς φασὶν, ὅτι ἐπετίμησε^{a)} τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ. καὶ ἀμ-
 Φοτέραις γὰρ ἐπέταξε, τῷ δαιμονιζομένῳ μὲν, ^{a) Marc. 9, 25. Luc. 9, 42.}
 σωφραεῖν· τῷ δαίμονι δὲ, φυγεῖν.

Vers. 18. Καὶ — ἐκείνης.

Ταῦτα μὲν σαφῆ. δαίμονι δὲ ἀλάλῳ καὶ κωφῷ κατέχευται, καὶ πᾶς ὁ μήτε λέγων, μήτε ἀκούων τὰ θεῖα λόγια. ῥίπτει δὲ ταῦτον ὁ δαίμων, ποτὲ μὲν, εἰς τὸ πῦρ τῆς θυμῆς καὶ τῆς ἐπιθυμίας, ποτὲ δὲ, εἰς τὸ ὕδωρ τῆς ζάλης τῶν ἄλλων παθῶν.

Vers. 19.

³⁾ καὶ, ante διὰ, addit. A.

Verf. 19. *Tunc — v. 20. veftram.*

Marcus vero dixit, quod quum ipfe domum ingreffus effer interrogauerunt. Interrogant autem, timentes ne forte perdiderint, quam acceperant virtutem, aduerfus fpiritus immundos. Verum Chriftus coram multitudine incredulitatem offerentis pro caufa reddit: feorfim vero difcipulorum caufatur incredulitatem. Etenim hi etiam priusquam aggredierentur, diffidebant, fe poffe laborantem curare, quum tamen alios multos curaffent: et ita quum conarentur, non potuerunt. Optime ergo coram multis multorum incredulitatem reprehendit: femotis autem arbitris fuorum diffidentiam. Neque enim aequum erat, vt coram multis confunderet communes orbis praeceptores.

Verf. 20. *Amen — tranfbit.*

Fidem nunc dicit, non de hoc quod ipfe fit Deus, fed ad facienda figna. Dicit enim: Si habeatis fidem adeo acrem et vehementem ac feruentem ficut granum finapis: illud enim talis eft qualitatis: credentes fine vlla trepidatione quod faaturi eftis figna: tantam habebitis virtutem, vt ipfos etiam montes transferatis, fi volueritis.

Tantam autem fidem aliquem habere, videtur quidem facile, eft tamen etiam exceffum valde. Nafcitur fiquidem ex libertate ad Deum: rurfum talis libertas eft ex mente placide compofita. Eft autem magni certaminis ex placabilitate acquirere talem erga Deum libertatem, vt credat illum daturum quicquid poftulabitur. Petite, inquit, et dabitur vobis.

Quod.

Vers. 19. Τότε — v. 20. ὑμῶν.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ^{b)} ἀπελθόντας αὐτὸν εἰς β) Marc. 9, 28. οἶκον, ἐπηρώτησαν. ἐρωτῶσι δὲ, φοβέμενοι, μήποτε ἀπώλεσαν, ἢ ἐλάβον, ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων· ὁ δὲ Χριστὸς ἐνώπιον μὲν τῶν πλήθους τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ προσεγγικόντος τὴν αἰτίαν ἐλογίσασατο· κατ' ἰδίαν δὲ, τὴν τῶν μαθητῶν ἀπιστίαν αἰτιάσται. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπιθήσαντες, ὅτι δύνανται τὸν κάμνοντα θεραπεῦσαι· καίτοι πολλὰς ἄλλας θεραπεύσαντες· λοιπὸν εὐδὲ μετὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἠδυνήθησαν. ἄριστα τοίνυν ἐνώπιον μὲν πολλῶν, τὴν τῶν πολλῶν ἀπιστίαν διέσυρε· κατιδίαν δὲ, τὴν τῶν ἰδίων. οὐκ ἦν γὰρ εἰς, ἐπὶ πολλῶν καταισχύνεσθαι τὰς κοινὰς διδασκαλίας τῆς οἰκουμένης.

Vers. 20. Ἀμὴν — μεταβήσεται.

Πίσιν λέγει νῦν, ὅτι τὴν περὶ τῶ ἐἶναι αὐτὸν Θεόν· ἀλλὰ τὴν περὶ τῶ ποιῆν σημεῖα. Φησὶ γὰρ, εἰ ἔχητε πίσιν οὕτω δριμύειαν καὶ σφοδράν καὶ δριμύνην, ὡς κόκκον συνάπεως· τοιαύτης γὰρ ποιότητος οὗτος· πισεύοντες ἀνενδοιάτως, ὅτι ποιήσετε σημεῖα· τηλικαύτην ἔχετε δύναμιν, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη μεδιζᾶν, εἰ βέλεσθε.

Τὸ δὲ τοιαύτην πίσιν ἔχειν τιπὸν, δοκεῖ μὲν εὐχερές· ἔστι δὲ καὶ λίαν ὑψηλόν. γινώσκται μὲν γὰρ ἐκ παρρησίας τῆς πρὸς τὸν Θεόν· ἡ δὲ τοιαύτη παρρησία πάλιν ἐξ εὐαρεσθήσεως· μεγάλου ⁴⁾ δὲ ἀγῶνος, τὸ δι' εὐαρεσθήσεως κτήσασθαι παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν τοιαύτην, ὥστε πισύειν βεβαίως, ὅτι δώσει πᾶν τὸ αἰτέμενον. αἰτέετε ^{c)} c) Matth. 7, 7. γὰρ, φησι, καὶ δοθήσεται ὑμῖν.

Ἐ,

⁴⁾ μεγάλη. B.

Quodsi palam non fecerunt transigrare montes Apostoli, ne miteris: non enim hoc ideo fuit quod non possent, sed quia noluerunt, utpote huiusmodi necessitate aut utilitate sese illis non offerente: post hos namque sancti alii Apostolis longe inferiores urgente necessitate montes demigrare fecerunt, iuxta dominicam sententiam. Potest quoque mons dici diabolus propter opinionis suae elationem, quem facile sancti a sua sede commovent, quando volunt.

Verf. 20. *Et — vobis.*

Non solum, inquit, montes transferetis, imo nihil etiam aliud impossibile erit vobis.

Verf. 21. *Hoc — ieiunium.*

Genus daemonum omnium non alio modo egreditur, nisi per orationem et ieiunium: non solum eius qui sanat, sed eius etiam qui patitur. Oratio siquidem daemone admodum terribilis est. Hanc autem fortiolem reddit, et valde potentem efficit ieiunium, non sinens corporis satietatem remittere firmitatem, aut fumos qui ab ea ascendunt turbare cerebrum, mentemque confundere: itaque corpore firmo, menteque sine distractione operante, vehementius igne, omnique re terribilius ascendit oratio: ideo has semper coniunctas esse oportet.

Verf. 22. *Quum autem versarentur —*
v. 23. *vehementer.*

Discipulis de sui occisione frequenter praedicat: ut praeexercitati monitionis frequentia, facile ferant quum

Ἐἰ δὲ μὴ μετέθηκαν ὄρη Φανερώς οἱ ἀπόστολοι, μὴ θαυμάσης. ἔ γάρ ὡς μὴ δυνηθέντες, ἀλλ' ὡς μὴ βεληθέντες, ἅτε μὴ χρείας τοιαύτης γενομένης αὐτοῖς. μετὰ τέτρες γάρ τινες ἅγιοι, τέττων ἐλάττους πολλῶν, χρείας ἐπιτεθείσης, μετέστησαν ὄρη κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν. εἴη δ' αὖν ὄρες καὶ ὁ διάβολος, διὰ τὴν ἔπαρσιν τῆς οἰήσεως, ὃν εὐχερῶς οἱ ἅγιοι μετακινῶσιν, ὅτε καὶ βέλονται.

Verf. 20. Καὶ — ὑμῖν.

Ὁ μόνον ὄρη μεταστήσετέ, φησιν, ἀλλὰ καὶ ἔδεν ἕτερον ἀδύνατον ἔσται ὑμῖν.

Verf. 21. Τοῦτο — νησεῖα.

Τὸ γένος τῶν δαιμόνων πάντων, οὐκ ἐκπορεύεται ἑτέρως, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νησεῖα, ἔ μόνον τῷ θεραπέοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάσχοντος, καὶ μᾶλλον τῷ πάσχοντος. ἡ μὲν γάρ προσευχή, σφόδρα φοβερά τῷ δαίμονι· ταύτην δὲ κρατύνει καὶ δυναμοὶ λίαν ἡ νησεῖα, μὴ ἑῷσα, τὴν πλησμονὴν χαλαρὰν τὸν τόνον τῷ σώματος, μηδὲ τοὺς ἐν ταύτῃ ἀτμὰς ἐνοχλεῖν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ συγχέειν τὸν νοῦν· καὶ λοιπὸν, τῷ σώματος μὲν εὐτονοῦντος, τῷ νοῦ δὲ ἀπερισπάστως ἐνεργῶντος, σφοδρότερα πυρὸς καὶ φοβερώτερα παντὸς ἀνείσιν ἡ προσευχή· διὸ χρὴ συνεζευχθαι ταύτας αἰεὶ.

Verf. 22. Ἀνασρεφομένων —

v. 23. σφόδρα.

Συνεχῶς προλέγει περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς, ἵνα προγυμναζόμενοι τῇ συνεχείᾳ
 Υἱ
 τῆς

quum acciderit: et ut vno verbo dicam propter causam, quam tricesimotertio capite tradidimus. Vide ergo quomodo licet ibi Petrus fuerit increpatus, et postmodum iusserit pater ut eum audirent, ipse quoque resurrectionem post tres dies promiserit: nec sic tamen ferre potuerunt, sed contristati sunt: et non utcunque sed vehementer.

Hoc autem factum est, eo quod ignorarent virtutem eorum quae dicebantur, sicut Marcus et Lucas dixerunt. Nam ille dixit quod ignorabant verbum, et timebant eum interrogare. Hic autem, Et erat absconditum ab eis ut non intelligerent illud. Diuina autem dispensatione occultabatur ab illis verbi cognitio tanquam ab imperfectis, et qui necdum poterant ad supernaturale eius penetrare mysterium.

Verum si illud ignorabant, quomodo contristati sunt vehementer? Non penitus ignorabant, sed de morte eius intelligebant, quum de ea saepius audissent, et de hac contristati sunt vehementer: de resurrectione vero ignorabant, de qua etiam saepius audierant, nec tamen poterant intelligere quid ea essent. Dicit enim Marcus inter alia, quod conquirebant inter se quid esset, A mortuis resurgere. Suspicabantur namque hanc etiam quandam esse parabolam. Siquidem post resurrectionem aperuit mentem illorum, ut intelligerent scripturas de omnibus.

Cap. XXXVI. De exigentibus didrachma.

Verf. 24. *Et quum venissent v. 25. etiam.*

Primogeniti omnes Hebraeorum singulis annis didrachma pendebant Deo in gratiarum actionem:

eo

τῆς ὑπομνήσεως, εὐχερῶς αὐτὴν φέροιεν γινομένην. καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν παραδεδώκαμεν ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. ὅρα γοῦν, πῶς, καὶ τοῦ πέτερε ἐπιτιμηθέντος ἐκεῖ, καὶ τοῦ πατρὸς μετὰ τοῦτο κελεύσαντος, αὐτῷ ἀκέειν, καὶ τῆς ἀναστάσεως μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὑποσχεθείσης, ἐδ' ἔτιως ἠνεγκαν, ἀλλ' ἐλυπήθησαν, καὶ ἐδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα.

Τῷτο δ' ἐγένετο, ⁵⁾ διὰ τὸ ἀγνοεῖν αὐτοὺς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, ὡς μάρκος καὶ λευκῶς εἶπον. εἰρηκε γάρ ὁ μὲν, ὅτι ⁴⁾ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, ^{d)} Marc. 9, 32. καὶ ἐφοβῶντο αὐτὸν ἐπερωτῆσαι· ὁ δὲ, ὅτι καὶ ^{c)} ^{e)} Luc. 9, 45. ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰδωνται αὐτό. κατὰ θείαν γάρ οἰκονομίαν ἀπεκρύπτετο ἡ γνώσις τοῦ ῥήματος ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀτελῶν ἔτι, καὶ μὴ δυναμένων ἐφικέσθαι τῷ ὑπερφουοῦς τῶν μυστηρίων.

Καὶ εἰάν ἠγνόουν αὐτὸ, πῶς ἐλυπήθησαν σφόδρα; ἔ τὸ πᾶν ἠγνόειν, ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ θαυνάτου αὐτοῦ ἐγίνασκον, διαφόρως ἀκέσαντες, ἐφ' ᾧ καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα· περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἠγνόουν. πολλάκις γάρ καὶ περὶ ταύτης ἀκούσαντες, ὅμως οὐκ ἠδύναντο νοεῖν, τί ἐστὶν αὐτῇ. Φησὶ γάρ ὁ μάρκος ἐν ἄλλοις, ὅτι ἦσαν ^{f)} ^{f)} Marc. 9, 10. συζητοῦντες, τί ἐστὶ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. ὑπελάμβανον γάρ, ὅτι καὶ τοῦτο παραβολὴ τίς ἐστι. καὶ γάρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ^{*)} διήνοιξεν αὐτῶν τὸν ^{*)} ^{*)} Luc. 24, 45. νοῦν τῷ συνιέναι περὶ πάντων.

Κεφ. Λς. Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα.

Vers. 24. Καὶ — v. 25. ναί.

Οἱ πρωτότοκοι τῶν ἐβραίων δίδραχμον ἕκαστος κατ' ἐνιαυτὸν ἐτέλεον τῷ θεῷ πρὸς εὐχαριστίαν,
Υγ 2 αὐτῷ

eo quod olim Aegyptiorum primogenita perdiderat. Quia ergo Christus etiam primogenitus erat, qui haec congregabant, ad ipsum quidem accedere verebantur, honorantes eum propter miracula: ad Petrum autem tanquam principem iam discipulorum accedunt: nec exigunt, sed eum mansuetudine interrogant. Est autem didrachmum genus numismatis.

Verf. 25. *Quumque ingressus esset — alienis?*

Priusquam loqueretur Petrus de didrachmo praeuenit eum Iesus: demonstrans non opus esse sibi ut ab alio disceret, quum sciret non tantum quae dicebantur, verum etiam quae cogitabantur. Per exemplum autem ostendit quod quum naturalis sit Dei filius, non debet pendere patri didrachmum. Nam reges non a propriis filiis, sed ab alienis tributum vel censum accipiunt. Idem autem significant τέλος (quod tributum vertimus) et κῆνος census: sed illud apud Graecos: hoc apud Romanos.

Verf. 26. *Dicit — filii.*

² *Ἄγε*, loco reliquum: Liberi autem, ne pendant tributum vel censum.

Verf. 27. *Verum — te.*

Demonstrato primum quod ipse non debeat pendere propter diuinitatem, tamen dare iubet propter humanitatem, ne offendiculum pateretur, quasi ipse Deum despiceret, volens et ipse Deo pendere didrachmum. A mari autem dat tributum:

ἀνθ' ὧν ἐξωλόθρευσε πάλας τὰ τῶν αἰγυπτίων
 πρωτότοκα. ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ χριστὸς πρωτότοκος ἦν,
 αὐτῷ μὲν, οἱ ἐπισυνάγοντες ταῦτα, προσελθεῖν
 ἠυλαβήθησαν, τιμῶντες αὐτὸν, διὰ τὰ σημεῖα
 τοῦ πέτρου δὲ λοιπὸν, ὡς κορυφαῖα τῶν μαθητῶν,
 προσέρχονται, καὶ οὐκ ἀπαιτοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ
 πραότητος ἐρωτῶσιν. ἔτι δὲ τὸ δίδραχμον, εἶδος
 ἀργυρίου.

Verf. 25. Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν — ἀλλοτριῶν;

Πρὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν πέτρον περὶ τοῦ δίδραχμου,
 προέλαβεν αὐτὸν ὁ χριστὸς, ἐμφαίνων, ὅτι ἐδεῖ-
 ται παρ' ἑτέρου μαθεῖν, εἰδώς, ὅτι τὰ λαλόμενα
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐννοούμενα. διὰ παραδείγμα-
 τος δὲ ἀποδείκνυσιν, ὅτι γνήσιος υἱὸς ὧν τῷ Θεῷ,
 οὐκ ὀφείλει τελεῖν τῷ πατρὶ τὸ δίδραχμον. οἱ γὰρ
 βασιλεῖς οὐκ ἀπὸ τῶν γνησίων υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ
 τῶν ἀλλοτριῶν τέλη ἢ κῆνσον λαμβάνουσι. τὸ
 αὐτὸ δὲ λέγεται, καὶ τέλος καὶ κῆνσος· τέλος
 μὲν, καθ' ἑλληνικαί· κῆνσος δὲ, κατὰ ῥωμαίους.

Verf. 26. Λέγει — υἱοί.

Τὸ ἄρα, ⁶⁾ ἀντὶ τῷ, λοιπὸν. ἐλεύθεροι δὲ, τῷ
 δέναι τέλη ἢ κῆνσον.

Verf. 27. Ἵνα — σὺ.

Ἀποδείξας πρῶτον, ὅτι αὐτὸς ἐκ ὀφείλει τελέ-
 σαι, διὰ τὴν Θεότητα, λοιπὸν κελεύει δέναι, διὰ
 τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα μὴ σκανδαλιθῶσιν, ὡς
 ἀτιμάζοντος αὐτῷ τὸν Θεόν, ἐν τῷ μὴ τελεῖν καὶ
 αὐτὸν τῷ Θεῷ τὸ δίδραχμον. ἐκ τῆς θαλάσσης δὲ

Υ y 3

δίδω.

⁶⁾ Quinque priora vocabula omiserat Hentenius.
 Etiam proximum δέ.

tum: hinc quoque ostendens quod tanquam omnium dominus praecipit et mari, quod quasi praecepto eius subiectum, mittit piscem qui tributum domino deferat: nec pro ipso solum, sed et pro primo eius discipulo: Nam Petrus quoque primogenitus erat.

Prius siquidem etiam hoc diuersimode demonstrauit: et quando ipsi furenti imperauit: et quando per ipsum quasi per aridam pedes ambulauit. Et nunc quoque idem rursum aliter ostendit, vario modo subiectionem illius significans. Est et stater munismatis genus duo didrachma, id est quatuor drachmas continens.

Vide autem quomodo nunc Iudaeis offendiculo esse noluit: alibi vero Phariseorum despexit offendiculum, quando de cibis disputabat. Docet enim quod aliquando offendiculum cauere oportet, interdum vero illud despicere, et cum iudicio hoc et illud facere.

Vniuersaliter enim in his quae iuxta Dei praeceptum dicuntur aut fiunt, offendiculum oportet despicere: in his autem quae iuxta voluntatem nostram, offendiculum curare conuenit, prout praecipit Magnus Basilii.

Cap. XXXVII. De Dicentibus, Quis maior?

Cap. XVIII. v. i. *In — coelorum?*

Humanum quiddam discipuli tunc patiebantur. Intuiti siquidem praepositum fuisse Petrum: nam et Iacobus primogenitus erat et alii: sed nihil tale pro

7) ὅτι ὑπρίκει τῆς θαλάσσης.

8) Inclusa, omittit. A.

δίδωσι τὸ τέλος, δεικνύων κἀντεῦθεν, ὅτι θεὸς ὢν, τῶν ὅλων κυριεύει, καὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις τῷ βεβλήματι αὐτῷ καθυπηρετῶσα πέμπει τὸν ἰχθῦν, κομίζοντα τὸ τέλος ὑπὲρ τῷ δεσπότῃ, καὶ οὐχ ὑπὲρ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῷ πρώτῃ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· πρωτότοκος γάρ καὶ ὁ πέ-
τρος ἦν.

Καὶ πρότερον μὲν γὰρ τῷτο διαφόρως⁷⁾ ἔδει-
ξεν, ὅτε ἐπετίμησεν αὐτῇ μαινομένη, καὶ ὅτε διὰ
ταύτης ἐπέξευσεν, ὡς διὰ ξηραῶς· καὶ νῦν δὲ πάλιν
τρόπον ἕτερον τῷτο δείκνυσι, πολλαχόθεν
δηλῶν τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς. ἀργυρεὺς δὲ εἶδος καὶ
ὁ σατὴρ ἦν, δύο διδράχμων ἀντάξιος.

Σκόπει δὲ, πῶς νῦν μὲν, οὐκ ἡβελήθη σκαν-
δαλίσαι τὰς ἰσδαίρας· ἀλλαχῶς δὲ, κατεφρόνησε
τῷ σκανδάλῳ τῶν φαρισαίων, ὅτε περὶ τῶν βρω-
μάτων διελέγετο. διδάσκει γὰρ, ὅτι ποτὲ μὲν
χρὴ φροντίζειν τῷ σκανδάλῳ, ποτὲ δὲ καταφρο-
νεῖν αὐτοῦ, μετὰ διακρίσεως δὲ πρᾶξαι καὶ τοῦτο
καὶ κῆνο.

[Καθόλου⁸⁾ γὰρ, ἐπὶ μὲν τοῖς κατ' ἐντολὴν
θεῷ λεγομένοις ἢ περὶ ττομένοις χρὴ καταφρονεῖν
τῷ σκανδάλῳ· ἐπὶ δὲ τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἡμετέ-
ραν, προσήκει θεραπέυειν τὸ σκάνδαλον, ὡς ὁ μέ-
γας βασιλεὺς διέζειλεν.]

Κεφ. ΛΖ. Περὶ τῶν λεγόντων,
τίς μείζων.

Cap. XVIII. v. i. Ἐν — ἑρανῶν;

Ἀνθρώπινόν τι τότε πεπόνθασιν οἱ μαθηταί.
Θεασάμενοι γὰρ προτιμηθέντα τὸν πέτρον· καὶ
γὰρ καὶ ἰάκωβος πρωτότοκος ἦν, καὶ ἕτεροι· ἀλλ'
Υ y 4 ἔδεν

pro eis dixit, doluerunt: et tamen affectum suum confiteri erubuerunt, sed indistincte praeceptorem interrogant, quisnam maximus esset eorum.

Nec id solum affectum hunc excitauerat, sed et alia multa. Nam et prius quoque beatificauit eum, multaque illi promisit: alibi etiam visa illius libertate subtristes effecti sunt.

Marcus vero ait, quod primum inter se disputauerant, quis maximus esset, et huic consonat etiam Lucas.

Priusquam enim ad Petrum accessissent qui didrachma accipiebant, (simpliciter de eo ratiocinati fuerant in itinere: cum autem Capernaum venissent, ubi etiam Petrum adierunt, qui didrachma exigebant,) tunc videntes rursus Petrum prae-honorari, magis irritati sunt, et ita demum interrogauerunt.

Videntur autem de eo interrogare quod iam nouerant, non tamen est ita. Siquidem ex his quae videbant, sciebant quod in terra Petrus sibi praeponeretur: volebant autem scire vtrum etiam in coelo prae-honorandus esset. Sed tunc quidem de his dolebant: verum postmodum quum effecti essent perfecti, primos honores inuicem concedebant.

Verf. 2. *Et — illorum.*

Marcus autem ait: Et amplexatus illum dixit eis: Lucas vero quod statuit eum iuxta se. Omnia autem

2) Marcus habet *διελέχθησαν*. Vnde ergo *διελογίζοντο*; Scilicet ex Chrysoft. T. VII. p. 587. B. Ex eo occupauit etiam Codices non nullos cum scholiis. Euthymius ipse vulgatum habet in textu Marci.

ἐδὲν τοιῦτον ὑπὲρ τῶν εἶπεν· ἡλγησαν. καὶ αἰσχύνονται μὲν ὁμολογῆσαι τὸ πάθος· ἀδιόριστος δὲ τὸν διδάσκαλον ἐρωτῶσι, τίς ἄρα μείζων ἐξ αὐτῶν.

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλά τὸ πάθος ἀνῆψαν. καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἐμακάρισεν αὐτόν, καὶ μεγάλα τῶν ἐπηγγελμάτων, καὶ τὴν ἄλλην δὲ παρρησίαν αὐτοῦ βλέποντες, παρεκνίζοντο.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ^{g)} πρὸς ἑαυτοὺς ^{g)} διελογίζοντο, τίς μείζων. τῶν δὲ συνάδει καὶ ὁ λουκάς. ^{h)}

^{g)} Marc. 9, 34. ^{h)} Luc. 9, 46.

Πρὸ μὲν γὰρ τῷ ἐντυχεῖν τῷ πέτρῳ ⁱ⁾ τὰς τὰ διδραχμα λαμβάνοντας, διελογίσαντο περὶ τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν ἀπλῶς· ἐλθόντες δὲ εἰς καπερναοὺμ, ἐν ᾗ καὶ τῷ πέτρῳ προσῆλθον οἱ τὰ διδραχμα λαμβάνοντες, καὶ ἰδόντες τοῦτον ἐτι προτιμηθέντα, μᾶλλον ἡρεσίωσαν· καὶ τότε λοιπὸν ἠρώτησαν.

Καὶ δοκῶσι μὲν ἐρωτῆσαι, περὶ ὧν ἐγνώσκον· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο. καὶ γὰρ, ὅτι μὲν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ πέτρος προτετίμηται τῶν, ἤδεσαν ἐξ ὧν ἐβλεπόν· ἐβέβλοντο δὲ μαθεῖν, εἰ καὶ ἐν θρανῷ προτιμηθήσεται. ἀλλὰ τότε μὲν ἡλγησαν· τέλειοι δὲ γενόμενοι, τῶν πρωτίων ἀλλήλοις παρεχώρουν.

Verf. 2. Καὶ — αὐτῶν.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι καὶ ⁱ⁾ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸν ⁱ⁾ Marc. 9, 36. τὸ, εἶπεν αὐτοῖς· λουκάς δὲ, ὅτι ἔσησεν ^{k)} αὐτὸν ^{k)} Luc. 9, 47.

Υ y 5

παρ

^{g)} In Codice Hentenii videntur omnia abfuisse, a πέτρῳ ad proximum πέτρῳ. Ergo in principio pro, et id quidem priusquam, correxi, priusquam enim. Quae autem inclusa sunt in versione, ea addidi, et ante, tunc, exclusi, sunt.

tem facta sunt. Primum siquidem statuit eum in medio illorum: deinde iuxta se: postmodum amplexatus est illum. Vult autem per exemplum de puero sedare hunc illorum affectum.

Verf. 3. *Et — coelorum.*

Vos quidem de primatu in regno coelorum interrogatis: ego autem dico vobis quod nisi conuersi fueritis a prauitate ad sinceritatem, et efficiamini innocentes vt pueri, in illud omnino non ingrediemini.

Puer siquidem est simplex, non curiosus, neque vanae gloriae cupidus, sine fastu, liber est et ab inuidia, aemulatione, sui amore, contentione, et vt semel dicam, solutus est ab omni voluntario affectu, non per exercitium, sed per simplicitatem. Si quis ergo discesserit a voluntariis affectionibus, efficietur sicut pueri, habens per exercitium quod habent pueri per simplicitatem.

Verf. 4. *Quisquis — coelorum.*

Quisquis voluntarie seipsum vehementer deiecerit, sicut puer iste non voluntarie vehementer deiectus est: oportet enim, vt dictum est, imitari puerum, qui multas habens virtutes, ob nullam illarum extollitur.

Verf. 5. *Et — suscipit.*

Et quicumque hospitio exceperit vnum talem puerum qualem dixit, videlicet vnum aliquem factum sicut talis puer, dico sane humilem, vilem et abiectum.

²⁾ ἔως, pro ὅλως. B.

παρ' ἑαυτῶ· πάντα δὲ γεγονόασι. πρῶτον μὲν γάρ, ἔξησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν· εἶτα, παρ' ἑαυτῶ· ἔπειτα, ἐνηγκαλίσατο αὐτό. βέλεται δὲ διὰ τοῦ κατὰ τὸ παιδίον παραδείγματος καταστῆλαι τὸ πάθος αὐτῶν.

Verf. 3. Καὶ — ἔρρανῶν.

Ἦμεῖς μὲν περὶ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἔρρανῶν πρωτείας πυιδάνεσθε· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰ μὴ στραφῆτε ἀπὸ τῆς πονηρίας ἐπὶ τὸ ἀπένηρον, καὶ γένησθε ἄκακοι, ὡς τὰ παιδία, ἔδὲ εἰσελεύσεσθε ὅλως²⁾ εἰς αὐτήν.

Τὸ γὰρ παιδίον, ἔστι μὲν ἀπλῆν, ἀπερίεργον, ἀκενόδοξον, ἀτυφον· ἀπῆλλακται δὲ βασιανίας καὶ ζυλοτυπίας καὶ φιλοπρωτίας καὶ ἐριδος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐλεύθερόν ἐστι παντὸς προαιρετικοῦ πάθους, οὐκ ἐξ ἀσκήσεως, ἀλλ' ἐξ ἀφελείας. εἰ τις οὖν ἀπέχεται τῶν προαιρετικῶν παθῶν, γίνεται ὡς τὰ παιδία, κτώμενος δι' ἀσκήσεως, ἀπερ' ἔχουσι τὰ παιδία ἐξ ἀφελείας.

Verf. 4. Ὅσις — ἔρρανῶν.

Ὅσις λίαν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν, ἐκισίως, ὡς τὸ παιδίον τῷ τοιῷ λίαν τεταπείνωται, ἀκουσίως. χρὴ γὰρ μιμεῖσθαι τὸ παιδίον, ὃ πολλαῖς ἔχον, ὡς εἴρηται, ἀρεταῖς, ἐπ' ἑδὲ μιᾷ τῶν ἐπαίρεται.

Verf. 5. Καὶ — δέχεται.

Καὶ ὅσις ἂν ξενοδοχήσῃ παιδίον τοιῷτον ἐν, οἷον εἶπον, ἦγεν, ἕνα τινὰ γενόμενον, ὡς παιδίον τοιῷτον, λέγω δὴ, ταπεινὸν καὶ εὐτελεῖ καὶ ἀπερ-
ρίμμε-

ctum. Quod autem dicit, In nomine meo: hoc est propter me, et quia talis est meus.

Vide ergo quantum talem amet: hunc inquit suscipiens, me suscipit. Marcus vero addidit, Quisquis autem me suscipit, non me suscipit, sed eum qui misit me.

Est autem sensus omnium dictorum talis. Quicumque susceperit eum qui factus est veluti puer, per illum quidem me suscipit, per me autem patrem meum qui misit me. Pater siquidem appropriat sibi eum, qui mihi defertur, honorem: ego vero delatum illi qui factus est veluti puer.

Quid igitur tali susceptione beatius, per quam suscipit quis beatam trinitatem? Nam si filium et patrem, utique et spiritum sanctum: inseparabilis siquidem est beata trinitas. Nondum autem tempus tunc erat docendi de spiritu sancto.

Quod vero addit, Non me suscipit, per usum loquendi dictum est. Frequenter enim dicere solemus: Quod mihi facis, non mihi facis, sed Deo. Ideo etiam Lucas reliquis positis illud reliquit tanquam loquendi proprietatem.

Verf. 6. *Quicumque — maris.*

Offendiculum vocat hic contumeliam. Dicit enim: Sicut qui hos honorantes suscipiunt illos propter me, excelsa digni sunt beatitudine: ita sane et qui ipsos contumelia afficientes despiciunt illos, extremum luent supplicium.

Vni autem de pusillia istis, videlicet qui pusilli apparent et viles. Dicit autem de illis qui facti

³⁾ ὑποδέχεται.

⁴⁾ εἰ, pro καί. B.

⁵⁾ Lucam solum nominat, quod Matthæus 18, 5. plura etiam prætermisit.

διμμένον. τὸ δὲ ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἀντὶ τῆς, δι' ἐμέ, διὰ τὸ εἶναι τὸν τοιοῦτον ἐμὸν.

Ὅρα δὲ, πόσον φιλεῖ τὸν τοιοῦτον; ὁ τοῦτον γὰρ, φησι, δεχόμενος, ἐμὲ δέχεται. μαῖρκος δὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ ¹⁾ ὃς εἰάν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ¹⁾ Marc. 9, 37. ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποσείλαντά με.

Ἔσι δὲ ὁ νοῦς τῶν ὅλων ρητῶν τοιοῦτος, ὅτι ὃς ἂν ὑποδέξηται τὸν γενόμενον, ὡς παιδίον, δι' ἐκείνου μὲν, ἐμὲ ὑποδέχεται, δι' ἐμοῦ δὲ, τὸν ἀποσείλαντά με πατέρα μου. ὁ μὲν γὰρ πατήρ οἰκειοῦται τὴν εἰς ἐμὲ τιμὴν· ἐγὼ δὲ, τὴν εἰς τὸν γενόμενον, ὡς παιδίον.

Τί οὖν μακαριώτερον τοιαύτης ὑποδοχῆς, δι' ἧς ὑποδέχεται τις τὴν μακαρίαν τριάδα; εἰ γὰρ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, πάντως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ³⁾ ἀχώριστος γὰρ ἡ θεία τριάς. ἔγω δὲ καιρὸς ἦν τῆς καὶ διδάξαι καὶ περὶ τῆς ἁγίας πνεύματος.

Τὸ δὲ οὐκ ἐμὲ δέχεται, κατὰ συνήθειαν λόγῳ εἴρηται. ⁴⁾ καὶ γὰρ πολλάκις εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ ποιῆς ἐμοὶ οὐκ ἐμοὶ ποιῆς, ἀλλὰ τῷ θεῷ. διὸ καὶ ὁ λεκκᾶς ⁵⁾ τᾶλλα θεῖς, τῆτο ^{m)} παραλέ· ^{m)} Luc. 9, 42. λοιπὸν, ὡς ἰδίωμα.

Verf. 6. Ὅς — θαλάσσης.

Σκανδαλισμὸν ἐνταῦθα, τὴν ἀτιμίαν λέγει. φησὶ γὰρ, ὅτι ὥσπερ οἱ τοὺς τοιοῦτους τιμῶντες, ἐν τῷ ὑποδέχεσθαι αὐτοὺς, δι' ἐμέ, τῆς ἁγίας ἀξιοῦνται μακαριότητος· ἔγω δὲ καὶ οἱ ἀτιμάζοντες αὐτοὺς, ἐν τῷ καταφρονεῖν αὐτῶν, τὴν ἐσχάτην δώσεται δίκην.

Ἔνα δὲ τῶν μικρῶν τέτων, εἶπουν, τῶν μικρῶν κατὰ τὸ φαινόμενον, τῶν εὐτελῶν· λέγει δὲ, περὶ

facti sunt veluti pueri. Dicens vero quod expedit ei vt miseram sustineat vltionem, ostendit quod miseriorem passurus est in futuro seculo.

Verf. 7. *Vae — offendiculis.*

Praedicit damnum quod ab offendiculis proueniet, vt expectantes ea, semper vigilant non soli Apostoli, sed et omnes.

Mundum siquidem eos dicit, qui in mundo sunt. Offendicula vero impedimenta rectae conuersationis. Deplorat autem mundum propter offendicula, vt qui ab illis multa passurus sit.

Verf. 7. *Neceffe — offendicula.*

Propter hoc dicunt quidam: Si necesse est vt veniant offendicula, necesse est vt fiant peccata: Si autem necesse est vt fiant peccata, iniuste poenas luunt peccatores: Nam quod ex necessitate fit, culpa caret. Quibus dicimus, quod necesse est vt veniant offendicula, propter necessitatem daemonum: non est autem necesse, vt virtuti dediti offendiculum patiantur: id enim in sua voluntate situm est quum liberum habeant arbitrium. Vt ergo veniant offendicula non in nobis situm est, vt autem offendiculum patiamur, omnino in nobis situm est. Sciens ergo Christus quod omnino futura sint offendicula, praedicit de illis, vt sicut dictum est caueamus: non tamen ideo ventura sunt, quod praedixerit: sed propterea praedixit, quia ventura erant.

περὶ τῶν γενομένων, ὡς τὰ παιδία. εἰπὼν δὲ, ὅτι
 συμφέρει αὐτῷ, ἵνα πάθῃ τήνδε τὴν χαλεπὴν
 τιμωρίαν, ἐνέφηνεν, ὅτι χαλεπωτέραν μέλλει
 παθεῖν, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

Verf. 7. Ὅυαί — σκανδάλων.

Προαναφωνεῖ τὴν ἐσομένην βλάβην ἀπὸ τῶν
 σκανδάλων, ἵνα προσδοκῶντες αὐτὰ, νήφωσι
 διὰ παντός, οὐχ οἱ ἀπόστολοι μόνον, ἀλλὰ καὶ
 πάντες.

Καὶ κόσμον μὲν λέγει, τὸς ἐν τῷ κόσμῳ.
 σκάνδαλα δὲ, τὰ ἐμπόδια τῆς ὀρθῆς πολιτείας.
 ταλανίζει δὲ τὸν κόσμον, διὰ τὰ σκάνδαλα, ὡς
 μέλλοντα πολλὰ παθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν.

Verf. 7. Ἀνάγκη — σκάνδαλα.

Πρὸς τοῦτό φασι τινες, ὅτι ἐὰν ἀνάγκη ἐσὶν,
 ἔλθῃν τὰ σκάνδαλα, ἀνάγκη καὶ ἀμαρτάνειν·
 ἐὰν δὲ ἀνάγκη ἀμαρτάνειν, ἀδίκως ἀπαιτοῦνται
 δίκην οἱ ἀμαρτάνοντες. τὸ γὰρ ἐξ ἀνάγκης, ἀνεύ-
 θυνον. πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι ἀνάγκη μὲν ἐσὶν,
 ἔλθῃν τὰ σκάνδαλα, διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν δαι-
 μόνων· ἐκ ἀνάγκης δὲ σκανδαλιθῆναι τὸς σπερδαί-
 ους, διὰ τὸ τῆς προαιρέσεως αὐτεξέστιον. τὸ μὲν
 γὰρ ἔλθῃν τὰ σκάνδαλα, οὐκ ἔστιν ἡμέτερον· τὸ
 δὲ μὴ σκανδαλιθῆναι, πάντως ἡμέτερον. εἰδὼς
 οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι πάντως ἐλεύσονται τὰ σκάνδα-
 λα, προλέγει περὶ τούτων, ἵνα προσέχωμεν, ὡς
 εἴρηται. πλὴν οὐ διὰ τούτο ἔρχονται, διότι προ-
 εῖπεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο προεῖπε, διότι ἔρ-
 χονται.

Verf. 7.

Verf. 7. *Verumtamen — venit.*

Offendiculum quidem a daemone seminatur: ab homine vero alitur et augetur ac recipitur, qui prauam et corruptam habet voluntatem, quem etiam nunc deplorat, tanquam daemonis ministrum. Deinde etiam docet quomodo offendicula deuitemus.

Verf. 8. *Si — aeternum.*

Non de membris corporis hoc dicit, sed de cognatis et amicis ac ministris, quos horum membrorum loco habemus: quemadmodum quinto capite particularius enarrauimus. Nam et haec in illo dicta sunt: quaere ergo ibi expositionem. Sed ibi de affectu erat sermo, hic autem de qualicunque nocumento. Vide autem nunc quod κυλλόν, hoc est mutilum, vocat eum qui manibus caret.

Verf. 9. *Et — ignis.*

Dictum est etiam de his in illo capite, et superfluum foret repetere. Vere ergo nihil est adeo noxium sicut prauorum consortium. Quod si etiam in membris nostris amputamus frequenter quaedam ex illis quando et ipsa immedicabilia manserint, et caetera corrumpunt: multo magis in cognatis et amicis ac ministris facere hoc oportet, ubi nobis obstaculo fuerint aut impedimento ad reclam conuersationem. Praestat enim sine illis saluum fieri quam cum illis perire. Postquam ergo prauos fugere admonuit, bonos honorare iubet. Ait enim.

Verf. 10.

6) Displicet Hentenii versio. Κομίζεται, est εἰς μέσον κομίζεται, προφέρειται καὶ ἄλλοις προσφέρειται. In

Verf. 7. Πλὴν — ἔρχεται.

Τὸ σκάνδαλον σπείρεται μὲν παρὰ τῶν δαίμονων, ὑπ' ἀνθρώπων δὲ τρέφεται καὶ αἰῶνεται καὶ ὅτι κομίζεται, προαίρεσιν ἔχοντος φαύλην καὶ διεφθαρμένην, ὃν καὶ ταλανίζει νῦν, ὡς ὑπηρετήν τῶν δαίμονων εἶναι διδάσκει, καὶ πῶς τὰ σκάνδαλα διαφευζόμεθα.

Verf. 8. Ἐν — αἰώνιον.

Ὁ περὶ μελῶν σώματος, ταῦτά φησιν, ἀλλὰ περὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν, οὓς ἐν τάξει μελῶν τοιούτων ἔχομεν, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ λεπτομερῶς ἐξηγησάμεθα. καὶ ἐν ἐκείνῳ γὰρ ταῦτα εἴρηται, καὶ ζητησὶν ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, περὶ ἐμπαθείας ἣν ὁ λόγος ἐνταῦθα δὲ, περὶ παντοίας βλάβης. ὅρα δὲ νῦν, ὅτι κυλλόν, τὸν ἄχειρα λέγει.

Verf. 9. Καὶ — πυρός.

Εἴρηται καὶ περὶ τέτων ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ, καὶ περιττὸν παλιλλογεῖν. οὕτως ἐν ᾧ οὐδὲν ἔτι βλαβερόν, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν συνείδησις. καὶ, εἰ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων μελῶν πολλάκις ἀποτέμνομεν τινα τέτων, ὅταν αὐτὰ τε ἀνίατα μένωσι, καὶ τοῖς ἄλλοις λυμαίνονται· πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν τῆτο χρεὶ ποιεῖν, σκανδαλιζόντων, εἴτεν, ἐμποδιζόντων ἡμῖν εἰς τὴν ὀρθὴν πολιτείαν. κρᾶτσον γὰρ χωρὶς αὐτῶν σωθῆναι, ἢ σὺν αὐτοῖς ἀπολέσθαι. παραινέτας οὖν φεύγειν τὸς πονηροὺς, κελεύει τιμᾶν τὸς ἀγαθοὺς. λέγει γάρ.

Verf. 10.

In textu enim est, δι' οὗ ἔρχεται. Non ergo Medium est, sed Passivum.

7) ἦν, pro οὗ. A.

Verf. 10. *Videte — istis.*

Qui hominibus quidem pusilli videntur propter abiectionem et simplicitatem, vere tamen magni sunt propter virtutem. Ne vnum quidem horum despiciere oportet: manifestum est ergo quod neque duos omnino, neque plures. Deinde etiam aliunde venerandos illos facit.

Verf. 10. *Dico — qui in coelis est.*

Inde manifestum est iustos habere angelos custodes. Dicit enim David: Castra metabitur angelus domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Quos autem seruant angeli qui tantam apud Deum habent libertatem, ut semper videant Deum qui in coelis est, vere hos despiciere non oportet: etsi non propter illorum virtutem, at saltem propter custodes eorum. Faciem vero patris, hoc est patrem meum.

† Vident autem illum non perfecte sicut est in essentia, sed prout eis permittitur. Deum enim (ait) nemo vidit vnquam, non materialis solum creatura, sed etiam immaterialis.

Deinde aliam quoque ponit rationabiliorem causam, cur eos despiciere non oporteat.

Verf. 11. *Venit — quod perierat.*

Venit inquit in mundum, siue incarnatus est, ut saluaret eos qui antea periti erant. Quodsi ego tantam illorum habui curam, quomodo vos despicietis

s) Inclusa, in marg. habet. A.

Vers. IO. Ὁράτε — τέτων.

Τῶν δοκούντων μὲν μικρῶν τοῖς ἀνθρώποις, δι' εὐτέλειαν, ὄντων δὲ μεγάλων τῷ Θεῷ, δι' αἰρετήν. εἰ δ' ἐνὶς τέτων ἢ χρηὴ καταφρονεῖν, πρόσθλον, ὥς ἐδὲ ὅς πάντως, ἐδὲ πλείονων. εἴτα καὶ ἐτέρωθεν αὐτὸς αἰδεσίμους ποιεῖ.

Vers. IO. Λέγω — τοῦ ἐν ἔρανοῖς.

Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι ἀγγέλες ἔχουσιν οἱ δίκαιοι Φύλακας. Φησὶ γάρ ὁ δαυὶδ ὅτι παρεμβάλεται ὁ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβημένων αὐτόν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. ἐν δὲ φυλάττεσιν ἄγγελοι, τοσαύτην εἰς Θεὸν ἔχοντες παρρησίαν, ὥς διὰ πάντος ἐν ἔρανοῖς ὁρᾷ τὸν Θεόν, τέτων ὄντως ἢ χρηὴ καταφρονεῖν, εἰ καὶ μὴ διὰ τὴν αἰρετήν αὐτῶν, ἀλλά γε διὰ τὴν Φύλακας αὐτῶν. τὸ πρόσωπον δὲ τῷ πατρί μὲν, ἀντὶ τῷ, τὸν πατέρα μὲν.

[Βλέπεσι⁸⁾ δὲ αὐτόν, οὐχ ὥς ἐπὶ κατ' ἐσίαν· ἀλλ' ὥς ἐφικτόν αὐτοῖς. Θεὸν⁹⁾ γάρ, φησιν, ὁ Ιο. I. 18. ἐδεῖς εἶδέναι πρόποτε, ἢ μόνον ὑλικός, ἀλλ' ἐδ' αἶψος.]

Ἐπειτα⁹⁾ καὶ ἐτέραν τίθησιν εὐλογωτέραν αἰτίαν, τῷ μὴ καταφρονεῖν αὐτῶν.

Vers. II. Ἦλθε — τὸ ἀπολωλός.

Ἦλθον γάρ, φησιν, εἰς τὸν κόσμον, ἥγην, ἐνηνθρώπησα, ἵνα σώσω αὐτοὺς ἀπολωλότες πρὶν. καὶ εἰ ἐγὼ τοσούτον αὐτῶν ἐφρόντισα, πῶς ὑμεῖς καταφρονήσετε τέτων; μετέπειτα δὲ λέγει καὶ

L z 2

παρα-

⁹⁾ Quae leguntur ab ἔπειτα ad αὐτῶν, ea Hentenius ante βλέπουσιν exhibebat.

cietis illos? Deinde vero ponit et parabolam, qua demonstrat amoris sui magnitudinem.

Cap. XXXVIII. De centum ouibus.

Vers. 12. *Quid — quae aberrauerat?*

Hominem seipsum significat: centum vero oves, omnem rationalem creaturam, hominem videlicet: oves quidem propter ipsorum subiectionem, et quod ab eo pascantur: centum vero propter perfectionem ordinum rationalis huius creaturae: tot enim sunt quot oportet. Numerum autem centenarium in perfectione solet ponere, ut in terra frugifera, quod unum dedit centuplum, sicut vicessimoquarto capite praedictum est.

Ovis autem errans ordo est hominum qui a Dei ouili abiectus est, et sequutus fallaces daemones.

Montes vero secundum aliquos coelum est propter altitudinem, in quo alios ordines dereliquit: Iuxta alios autem terra, propter agrestes daemones, qui in ea commorari gaudent, tanquam ferae in montibus: et quia fructum non deferunt lenem et suauem, qui suauem dominum nostrum delectet, sed agrestem et acerbum, qui acerbo satanae suauis sit. Ad hos profectus est, ut quaerat ouem errantem. Quod si homo errantem irrationalem ouem non despicit, quum tamen multas habeat non errantes, multo magis Deus rationalem non despicit, cuius misericordia ad humanam est, sicut mare totum ad vnā aquae guttam.

Vers. 13.

1) *Φύσιν*, et supra scriptum *κρί.* A.

2) Constante ergo probat *αυ*, pro vulgari *ευ*.

παραβολήν, ἐμφαίνεσθαι τὸ ὑπερβάλλον τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς.

Κεφ. ΛΗ. Περὶ τῶν δικοτὸν προβάτων.

Vers. 12. Τί — τὸ πλανώμενον;

Ἄνθρωπον μὲν ὑποδηλαῖ, ἑαυτὸν, ὡς γενόμενον ἄνθρωπον· ἑκατὸν δὲ πρόβατα, πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν, ¹⁾ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· πρόβατα μὲν, διὰ τε τὴν τέτων ὑποταγὴν, καὶ τὴν ἑαυτῷ ποιμαντικὴν· ἑκατὸν δὲ, διὰ τὴν τελειότητα τῶν ταυμάτων τῆς λογικῆς ταύτης κτίσεως. τοσαῦτα γὰρ εἰσιν, ὅσα χεῖ. τὸν γὰρ ἑκατὸν ἀριθμὸν ἐπὶ τελειότητος ὥσδε τιθέναι· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τῆς καρποφορίας ²⁾ ἐν ἑκατὸν, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάκτω κεφαλαίῳ προείρηται.

Πρόβατον δὲ πλανώμενον, τὸ τάγμα τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀπορρέον ἐκ τῆς ποιμένης τῷ Θεῷ, καὶ ἀκολουθεῖσθαι τοῖς ἀπατήσασιν δαίμοσιν.

Ὅρη δὲ, κατὰ μὲν τινάς, ³⁾ ὁ ἔρανος, διὰ τὸ ὕψος, ἐφ' οὗ τὰ ἄλλα τάγματα καταλέλειπε· κατὰ δὲ τινάς, ἡ γῆ, διὰ τὸ τοὺς ἀγρίους δαίμονας ἐμφιλοχωρεῖν αὐτῇ, καθάπερ τὰ θηρία τοῖς ὄρεσι, καὶ διὰ τὸ μὴ φέρειν καρπὸν ἡμερον, εὐφραίνοντα τὸν ἡμερον δεσπότην ἡμῶν, ἀλλ' ἄγριον, ἰδ' ἔχοντα τὸν ἀγρίον σατανᾶν· ἐφ' αὐτῷ ἐπορεύθη, ζητῶν τὸ πλανώμενον. εἰ δὲ ἄνθρωπος ἔπεριεῖτο πλανώμενον τὸ ἄλογον πρόβατον· καίτοι πολλὰ ἔχων ἀπλανῆ· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, τὸ λογικόν, ἔτιος ὁ ἔλεος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ἔλεος, ὡς ὅλη θάλασσα πρὸς μίαν σαγόναν ὕδατος.

Zz 3

Vers. 13.

³⁾ ὁ ἔρανος, absunt. A.

Vers. 13. *Et — aberrauerunt,*

Neque enim tantum gaudemus de his quae secure possidemus, quantum de eo quod postquam perditum erat inuentum est. Etenim quum illa semper habeamus, non adeo sentimus gaudium quod de ipsis habemus: quum autem illud perdiderimus, ac vehementer consternati simus, tanquam damno affecti: ubi inuenerimus, vehementer gaudemus, tanquam illud lucrati.

Vers. 14. *Ita — istorum.*

Ita, sicut docuit parabola. Patrem vero discipulorum seipsum nominat: non solum tanquam ipsorum praeceptorem, sed etiam tanquam creatorem. Scire enim oportet quod interdum patrem suum dicit patrem discipulorum, interdum vero seipsum.

Coram patre vestro autem, hoc est in patre vestro. Nam et hic sermo linguae proprietates est. Verum quomodo signum non dedit quo pusillos cognituri simus? Ut eum qui dignus est ignorantes, nullum despiciamus, sed omnium curam habeamus.

Vers. 15. *Si — solum.*

Quia vehemente sermone disseruit aduersus eos qui sunt offendiculo vel obtraculo, et undique eos terruit: tandem ad eos quoque transit, qui patiuntur offendiculum, et iubet non aspernari eos, qui sunt offendiculo. Fratrem autem dicit, eiusdem gentis ac fidei hominem. Et quia is qui fuit offendiculo non facile veniret ad confessionem
aut

Verf. 13. Καὶ — πεπλανημένοις.

Ὁ τοσούτον γὰρ χαίρομεν, ἐφ' οἷς ἀσφαλῶς ἔχομεν, ὅσον ἐπὶ τῷ μετὰ τὴν ἀπώλειαν εὗρε-
θέντι. καὶ γὰρ ἐκεῖνα μὲν, αἰεὶ ἔχοντες, οὐ το-
σούτον αἰδομένημεθα τῆς χαρᾶς· τοῦτο δὲ ἀπο-
λέσαντες, καὶ σφόδρα λυπηθέντες, ὡς ζημιω-
θέντες, εἶτα εὗρόντες, σφόδρα καὶ χαίρομεν,
ὡς κερδήσαντες.

Verf. 14. Οὕτως — τέτων.

Οὕτως, ὡς ἐδίδαξεν ἡ παραβολή. πατέρα δὲ
τῶν μαθητῶν, ἑαυτὸν ὀνομάζει νῦν, ἔμμενον ὡς
διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ ὡς δημιουργόν. χρὴ γὰρ
γινώσκεν, ὅτι ποτὲ μὲν, τὸν ἑαυτὸς πατέ-
ρα λέγει πατέρας τῶν μαθητῶν, ποτὲ δὲ,
ἑαυτόν.

Ἐμπροσθεν δὲ τῶν πατρὸς ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ,
ἐν τῷ πατρὶ ὑμῶν. ἰδίωμα γὰρ καὶ ἕτος ὁ λόγος.
ἀλλὰ πῶς οὐ παρεδόκει γνώρισμα, δι' οὗ τοὺς τρι-
ῆτες μικροὺς ἐμέλλομεν ἐπιγινώσκεν; ἵνα ἀγνο-
οῦντες τὸν ἄξιον, μηδενὸς καταφρονῶμεν, ἀλλὰ
πάντων ἐπιμελούμεθα.

Verf. 15. Ἐάν — μόνος.

Ἐπειδὴ σφόδρην κατέτανα λόγον κατὰ τῶν σκαν-
δαλιζόντων, καὶ πανταχόθεν αὐτοὺς ἐφύβη-
σε, λοιπὸν μεταβαίνει καὶ ἐπὶ τοὺς σκανδαλιζο-
μένους, καὶ κελεύει, μὴ ἀμελεῖν τῶν σκανδα-
λισάντων. ἀδελφὸν δὲ λέγει, τὸν ὁμόφυλον καὶ
ὁμόπιστον. καὶ ἐπειδὴ ὁ σκανδαλίστας οὐκ ἂν
εὐχερῶς ἔλθοι πρὸς ἀπολογία, ἐρυθρῶν τε καὶ

aut purgationem, rubore ac confusione detentus: ducit illum qui offendiculum passus est ad eum: Abi inquit et argue eum, hoc est, suggere quod fuerit offendiculo: doce quod iniuste egerit, fraterne tamen et in modum corrigentis, non quasi inimicus aut increpans: et ut facilius recipi possit correctio, exhortatur ut fiat inter duos tantum, ne forte publicatus improbius fiat ac incorrigibilis.

Verf. 15. *Si — tuum.*

Si tibi obedierit corrigenti, resipueritque, ac seipsum condemnauerit, magnum fecisti lucrum, ipsum videlicet fratrem tuum, membrum tuum: hunc enim perdideras propter offendiculum, diuulsus a fraterna coniunctione tua, quod grande damnum est his qui vere fratres sunt.

Verf. 16. *Si — verbum.*

Quia solus non valuisti curare, assume tecum adhuc non multos, ne ille publicari se reputans, durior efficiatur: sed vnum aut duos auxiliares: ut si perdurauerit non mollescens, sint etiam testes tuae mansuetudinis et duritiei illius. Utque iuxta veteris legis sententiam in ore siue per os duorum testium vel trium, fiet, hoc est confirmetur omne verbum, puta te fecisse quod in te est, nihilque praetermisisse: primum enim solus abiisti ad eum, deinde aliis quoque assumptis.

Verf. 17.

*) Interposuerim αὐτὸν aut τοῦτον, i. e. τὸν σκανδαλιζέοντα. Hentenius, ut viderur, Paraphrastem egit. Vix enim credibile est, illum iterum reperisse, τὸν σκανδαλιζέοντα.

αἰσχυνόμενος τὸν σκανδαλιζέντα, Φέρε⁴⁾ πρὸς
ἐκεῖνον. ὕπαγε γάρ, Φησι, καὶ ἐλεγξον αὐτὸν,
τῆτέστιν, ὑπόμνησον, ὅτι ἐσκανδάλισε, δίδασκεν,
ὅτι ἠδίκητε. πλὴν ἀδελφικῶς τε καὶ διορθωτικῶς,
καὶ μὴ ἐχθρῶδῶς τε καὶ ἐπιπληκτικῶς. καὶ ἵνα
εὐπαισθέμετος ὁ ἐλεγχος γένοιτο, προτρέπει, με-
ταξὺ τῶν δύο μόνων γίνεσθαι τοῦτον, μήποτε δη-
μοσιευθεὶς, ἱταμώτερος γένηται καὶ δυσδιόρ-
θωτος.

Verf. 15. Ἐάν — σ8.

Ἐάν σοι παιδῇ διορθωμένῳ, καὶ μετανόησῃ, καὶ
καταγνῶ ἑαυτῆ, ἐκέρδησας μέγα κέρδος, αὐτὸν
τὸν ἀδελφόν σου, τὸ μέλος τὸ σόν. πρῶτον γάρ
ἐξημιῶ τοῦτον, διὰ τῆ σκανδάλου ἐξηγνύμενον
ἀπὸ τῆς ἀδελφικῆς σου συναφείας, ὅπερ μεγάλη
ζημία τοῖς ἀληθῶς ἀδελφοῖς.

Verf. 16. Ἐάν — ῥῆμα.

Ἐπειδὴ μόνος ἠτόνησας ἰατρεῦσαι, παρῶλαβε
μετὰ σοῦ ἔτι, μὴ πολλὰς, ἵνα μὴ πάλιν ἐκείνος,
δίξας ἐκπομπέεσθαι, σκληρότερος ἀποβῇ, ἀλλ'
ἓνα ἢ δύο βοηθῆς, ἵνα, εἰ ἐπιμείνῃ, μὴ μαλασ-
σόμενος, ὥσι καὶ μάρτυρες τῆς τε σῆς χρηστότη-
τος, καὶ τῆς ἐκείνου σκληρότητος, καὶ ἵνα, κατὰ
τὴν τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας ἀπόφασιν, ἐπὶ σώ-
ματος, ἦγεν, διὰ σώματος δύο μαρτύρων ἢ τρι-
ῶν σαδῇ, τῆτέστι, βεβαιωθῇ πᾶν ῥῆμα, ὃ ἔστιν,
ὅτι σὺ τὸ σόν ἐποίησας, καὶ εἰδὼν ἐνέλιπες, πρῶ-
τα μὲν μόνος ἀπελθὼν, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλους
συμπαράλαβὼν.

Verf. 17. *Quod si — ecclesiae.*

Ecclesiam nunc vocat praesides fidelium ecclesiae. Renuntia illis quae circa hunc aguntur: Fortasse illi immutabunt eum veritum dignitatem ipsorum.

Verf. 17. *Porro si — publicanus.*

Sit tibi deinceps incommunicabilis, cum quo nullam ineas vitae societatem, tanquam immedicabili. Ethnicis autem infidelibus coniunxit publicanos, propter pecuniae amorem et avaritiam, impassibilitatem et iniustitiam.

Audiamus ergo qui huiusmodi affectionibus sumus obnoxii. Vide autem quantum adhiberi iusserit ut corrigantur hi, qui fuerint offendiculo: quum neque illos curare sustineamus, quibus praestitimus offendiculum. Quid ergo, haec sola erit ultio illorum qui sunt incurabiles? Nequaquam, sed audi etiam quae sequuntur.

Verf. 18. *Amen — coelo.*

Vbi tandem ecclesiae dicere iussisset, praesidibus videlicet ecclesiae: nunc ad eos sermonem intendit, dicens: Quaecunque ligaueritis in terra etc. Hoc autem et ad Petrum dixit tricesimotertio capite: ibi ergo quære enarrationem.

Est autem nunc orationis sensus iste. Quicquid vos in terra censueritis, aut sententia decreueritis, hoc Deus in coelo ratum habebit: siue eos qui sunt incurabiles ab ecclesia amputaueritis, siue postmodum resipiscentes receperitis. Haec autem comminatus est, non ut haec fiant, sed ut quisque territus et ecclesiae amputationem et Dei sententiam
mute

Vers. 17. Ἐάν — ἐκκλησίᾳ.

Ἐκκλησίαν λέγει νῦν, τοὺς προεσῶτας τῆς ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. ἀνάγγειλον αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτῶ, ἵσως αὐτοὶ τοῦτον μεταπέισθιν, αἰδούμενον τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν.

Vers. 17. Ἐάν — τελώνης.

Ἔγω σοὶ λοιπὸν ἀκοινώνητος, ὡς ἀνιάτος. τοῖς ἔθνησιν δὲ, τοῖς ἀπίστοις, τοὺς τελῶνας συνέζευξε, διὰ τὸ φιλοχρήματον καὶ πλεονεκτικόν, καὶ ἀσυμπαδὲς, καὶ ἄδικον.

Ἀθέσωμεν οἱ τοῖς τοιούτοις πάθεσιν ἐνεχόμενοι. ὅρα δὲ, πόσῃν σπεδῇ ἐπιδιύξασθαι προσέταξεν ὑπὲρ τοῦ διορθοῦσθαι τοὺς σκανδαλίσαντας ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ λοιπὸν, εὐδὲ τοὺς ὑφ' ἡμῶν σκανδαλιζέοντας θαραπέυσεν καταδεχόμεθα. τί οὖν; τοῦτο μόνον ἔσται κόλασις τῷ ἀνιάτῳ; ἔχι, ἀλλ' αἴκα καὶ τῶν ἐξῆς.

Vers. 18. Ἀμὴν — ἔρανῶ.

Κελεύσας, τελευταῖον εἰπεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ, τοῖς προεσῶσι τῆς ἐκκλησίας, λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται λέγων· ὅσα ἂν εἴσητε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐξῆς. τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν πέτρον εἶπεν, ἐν τῷ τριακιστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Ἐπὶ δὲ νῦν ἡ διάνοια τῶ ρητῶ τοιαύτη, ὅτι ὁ ἂν ὑμεῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἀποφύνηθε, τῆτο καὶ ὁ θεὸς ἐν τῷ ἔρανῳ κυρώσει, καὶν τε ἀνιάτως ἔχοντας, ἐκκόψητε τέγες τῆς ἐκκλησίας, καὶν τε μεταναστεύοντας ὑπερῶν, παραδέξασθε. ταῦτά δὲ ἠπάλησεν, ἵνα μὴ ταῦτα γένωνται, ἀλλ' ἵνα φοβούμενός τις καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ
τὴν

mutet ac liberetur, et eam euadat. Nam et propter hoc, primum, secundum, ac tertium tribunal constituit, et tandem iudicauit eum abiiciendum: vt si primum non audiret, obediret secundo: si autem et hoc despiceret, timeret vel tertium: quod si etiam hoc contemneret, iam tunc abiectiōem formidaret amaram, supernamque sententiam, quae hac abiectiōe magis formidanda est: et ita omnino corrigeretur.

Verf. 19. Rursum — qui in caelis est.

Papae quantum ponit de dilectione studium, variis euangelii locis de hac iterans sermonem. Nunc siquidem postquam magna minuitus est his qui ponunt offendiculum: et his qui non corriguntur, eorum studio qui offendiculum passi sunt: rursum magna promittit his qui diligunt: vt tum minis, tum promissis ad amorem congreget Christianos.

Dicit ergo: Si duo ex vobis videlicet in amore viuētes, concorditer petierint a Deo de qualicunque re, exaudientur: quod si duo, multo magis plures. Quomodo ergo frequenter aliqui duo in dilectione existentes, et Deum concorditer de aliquo postulantes, non exaudiuntur? Quia non sunt similes Apostolis. Neque enim simpliciter dixit, si duo consenserint; sed, si duo ex vobis, hoc est similes vobis, virtutem colentes.

Vel igitur non ea praestant quae possunt: vel inutilia petunt: vel aduersus eum qui molestia affectus est deprecantur: vel pro indigno postulant: vel omnino aliqua alia ratio adest quae cau-

set

τὴν ψῆφον τῷ θεῷ, διαλλαττήται. διὰ τὸτο γὰρ καὶ πρῶτον, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον ἐπέστησε κριτήριον, καὶ τότε πεποίηκεν αὐτὸν ἀπέβλητον, ἵνα εἰάν τῷ πρώτῳ παρακούσῃ, τῷ δευτέρῳ πειθῇ, εἰάν δὲ καὶ τοῦτο διαπτύσῃ, τὸ τρίτον φοβῇ, εἰάν δὲ καὶ τὰς καταφρονήσῃ, τότε λοιπὸν τὴν ἀποβολὴν ὑποπτύξῃ, πικρὰν ἔσαν, εἴτα καὶ τὴν ἀνωθεν ψῆφον, φεβερωτέραν ταύτης τυγχάνεσαν, καὶ πάντως διορθώσῃ.

Verf. 19. Πάλιν — τοῦ ἐν τοῖς θρανίοις.

Βαβαί! πόσῃν Φροντίδι καίεται τῆς ἀγάπης, πολλαχοῦ τῷ εὐαγγελίῳ τὸν περὶ ταύτης λόγον ἀνακυκλῶν. καὶ νῦν γὰρ, ἀπειλήσας μεγάλα τοῖς σκανδαλίζουσι, καὶ τοῖς μὴ διορθωμένοις ὑπὸ τῆς τῶν σκανδαλιζομένων σπουδῆς, ἐπαγγέλλεται μεγάλα πάλιν τοῖς ἀγαπῶσι, τοῦτο μὲν, διὰ τῆς ἀπειλῆς· τοῦτο δὲ, διὰ τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἀγάπην συνάγων τοὺς χριστιανούς.

Λέγει τοίνυν, ὅτι εἰάν δύο ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ δηλονότι διάγοντες, συμφώνως αἰτήσωσι τὸν θεὸν περὶ οἰουδήτινος πράγματος, εἰσακουθήσονται· εἰ δὲ οἱ δύο, πολλῶ μᾶλλον οἱ πλείους. καὶ πῶς πολλάκις δύο τινές, ἐν ἀγάπῃ ὄντες, καὶ συμφώνως τὸν θεὸν αἰτοῦντες περὶ τίνος, οὐκ εἰσάκουσται; διότι οὐκ ἐστὶ κατὰ τὴν ἀποσέλῃς. ὁ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, εἰάν δύο συμφωνήσωσιν, ἀλλ' εἰάν δύο ὑμῶν, τετέστι, κατ' ὑμᾶς ἐνάρετοι.

Ἡ τοίνυν⁵⁾ τὰ παρ' αὐτῶν οὐκ εἰσφέρεισιν, ἢ ἀσύμφορον αἰτῶσιν, ἢ κατὰ τὸ λελυπηκότα παρακαλοῦσιν, ἢ ὑπὲρ ἀναξίου δέονται, ἢ πάντως ἑτέρα τις αἰτία πρόσκειται, ποιῶσαι τὴν ἀποτυχίαν.

⁵⁾ Pro quia, quod habebat Hentenius, correxi, igitur.

fet repulsam: qua sublata, qui vitam degunt secundum virtutem et in amore viuunt, ac concorditer petunt, statim consequuntur: mentiri enim non potest qui promissit. Atqui etiam vnus virtuti deditus si sic petat exaudietur. Sed non tantum quantum duo conformes. Quia vero dixit, Fiet illis a patre meo: Docet consequenter, quod non solus pater dat, sed etiam ipse: ideo consequenter dicit.

Verf. 20. *Vbi — eorum.*

In nomine meo, hoc est propter me, propter mea praecepta, et non propter aliam causam. Vbi ergo ita congregati fuerint, ibi sum in medio eorum, colligans et custodiens eos, ac complens eorum petitiones. Non autem dixit Ero, sed Sum protinus.

Deus vero inter hos quidem esse dicitur, inter illos vero non esse: non tanquam loco circumscriptus: neque enim loco circumferibi potest, sed quod virtus eius inter dignos libenter commoretur.

Verf. 21. *Tunc — ei?*

Quoniam de dilectione ac iniuriarum obliuione docuisset dominus: interrogat rursus discendi cupidissimus Petrus, ignorans quod semper oporteat ignoscere peccantibus.

Verf. 21. *Nam usque septies?*

De hoc tanquam per additamentum interrogat: arbitratus videri hoc magnanimi ac patientissimi animi. Quid igitur Christus?

Verf. 22.

τυχίαν· ὡς οἷγε βίον ἔχοντες ἐνάρετον, καὶ ἐν ἀγάπῃ ζῶντες, καὶ συμφάνως ἀγῆντες, αὐτίκα ἐπιτυγχάνουσιν. ἀψευδὴς γάρ ὁ ἐπαγγελία-
μενος. καὶ μὴν καὶ εἰς ἐνάρετος αὐτῶν εἰσακούε-
ται, ἀλλ' ἔτσουτον, ἔσον δύο συμφωνοῦντες.
ἐπεὶ δὲ εἶπεν, ὅτι γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τῶ πα-
τρὸς μὲ, διδάσκει λοιπὸν, ὅτι οὐ μόνος ὁ πατὴρ
δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτός. διὰ καὶ λέγει:

Verf. 20. Οὕ — αὐτῶν.

Οὕ, ⁶⁾ ἀντὶ τοῦ, ὅπου. εἰς τὸ ἐμὸν δὲ ὄνομα, ἀντὶ
τοῦ, δι' ἐμὲ, διὰ τὰς ἐμαὶς ἐντολαῖς, καὶ μὴ δὲ
ἐτέραν αἰτίαν. ὅπου τοίνυν εὐτὼ συναχθῶσιν,
ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν, συνδεσμῶν καὶ φυλάτ-
των αὐτούς, καὶ πληρῶν τὰς τέτων αἰτήσεις.
οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐσομαι, ἀλλ' ὅτι εἰμὶ αὐτίκα.

Λέγεται δὲ ὁ Θεὸς εἶναι μὲν ἐν τούτοις, μὴ
εἶναι δ' ἐν ἐκείνοις, οὐχ ὡς περιγραπτός· ἀπερί-
γραπτος ⁷⁾ γάρ· ἀλλ' ὡς τῆς δυνάμεως αὐτοῦ
τοῖς ἀξίοις ἐμφιλοχωρούσης.

Verf. 21. Τότε — αὐτῶ;

Τοῦ κυρίου περὶ ἀγάπης καὶ ἀμνηστιακίας δι-
δάξαντος, ἐρωτᾷ πάλιν ὁ φιλομαθέστατος πέ-
τρος, ἀγνοῶν, ὅτι πάντοτε χρηὶ συγχωρεῖν τοῖς
ἁμαρτάνουσιν.

Verf. 21. Ἔως ἐπτάκις;

Περὶ τάττε κατὰ προσθήκην ἐρωτᾷ, νομίζων φα-
νῆναι μεγαλοψυχότατος. τί οὖν ὁ χρηστός;

Verf. 22.

⁶⁾ Ab οὕ ad ὅπου cum proximo δὲ omittit Hen-
tenius.

⁷⁾ δὲ, pro γάρ. B.

Verf. 22. *Ait — septies.*

Septuagies septies inquit Chrysostomus, non significat hic numerum, sed immensum, continuum et semper. Nam sicut *μυριάς*, hoc est decies milies, significat frequenter, apud Graecos, ita sane et septies apud Hebraeos: et multo magis septuagies: ac insuper quod ex utroque compositum est septuagies septies.

Quia ergo infinities in Deum peccamus, infinitis vicibus iussit ignoscere his qui in nos delinquant, si semper resipiscant: cum namque qui non resipiscit, post tertiam monitionem repelli iussit tanquam ethnicum et publicanum: quomodo enim remittet quis ei, qui remissionem non quaerit?

Cap. XXXIX. De eo, qui debebat decem millia talentorum.

Verf. 23. *Propterea — suis.*

Propterea, quare? Quia oportet ei semper ignoscere qui semper resipiscit. Regnum autem coelorum seipsum nunc appellat tanquam regem coelestem, prout saepe diximus. Conferre vero rationem, hoc est sumere ac subducere computum inter seruos suos, qui sunt homines. Fingit autem hanc parabolam, volens ostendere, quod is qui non ignoscit in se peccanti, priuat seipsum Dei misericordia.

Verf. 24.

Vers. 22. Λέγει — ἐπτά.

Τὸ ἐβδομηκοντάκισ ἐπτά, φησὶν ὁ⁸) χρυσότομος, ἐνταῦθα μὴ σημαίνειν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὸ ἄμετρον καὶ διηνεκὲς καὶ αἰεὶ. καθάπερ γὰρ τὸ μυριάκισ, τὸ πολλαίκισ δηλοῖ παρ' ἑλλήσιν· ἔγω δὴ καὶ τὸ ἐπτάκισ παρ' ἐβραίοις, καὶ πολλῶ μᾶλλον τὸ ἐβδομηκοντάκισ· ἐτι δὲ πλεῖον, τὸ ἐξ ἀμφοῖν συγκείμενον, λέγω δὴ, τὸ ἐβδομηκοντάκισ ἐπτά.

Ἐπεὶ τοίνυν ἄμετρα εἰς θεὸν ἀμαρτάνομεν ἡμεῖς, ἄμετρα καὶ συγχωρεῖν τοῖς εἰς ἡμᾶς ἀμαρτάνουσιν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ τοῖς αἰεὶ μετανοοῦσιν. ἐπεὶ, τὸν μὴ μετανοοῦντα μετὰ τρίτην παραίνεσιν, ἀπωθεῖσθαι προσέταξεν, ὡς τὸν ἐθνικὸν καὶ ὡς τὸν τελώνην. πᾶς γὰρ ἂν τις ἀφῇσει, τῷ μὴ ζητοῦντι ἄφεσιν;

Κεφ. ΛΘ. Περὶ τοῦ ὀφείλοντος
τὰ μύρια τέλαντα.

Vers. 23. Διὰ τοῦτο — αὐτῷ.

Διὰ τῷτο, ποῖον; διὰ τὸ χρῆναι πάντοτε συγχωρεῖν τῷ πάντοτε μετανοοῦντι. βασιλείαν δὲ ἐβραίων, ἑαυτὸν λέγει νῦν, ὡς βασιλέα ἐβραίνιον, καθὼς πολλαίκισ εἰρήκαμεν. συναῖραι δὲ λόγον, ἀντὶ τοῦ, κινήσαι λογοθέσιον μέσον τῶν δέλων αὐτῷ, οἵτινές εἰσιν οἱ ἄνθρωποι. πλάττει δὲ τὴν παρεβολὴν ταύτην, δεῖξαι βεβλόμενος, ὅτι ὁ μὴ συγχωρεῖν τῷ εἰς αὐτὸν ἀμαρτάνοντι, ἀποσερεῖ ἑαυτὸν τῷ παρὰ θεῷ ἐλέους.

Verf. 24. *Quumque coepisset*
— *talentorum.*

Vnus videlicet seruus. Quod autem est apud Graecos *λίτρα*, hoc est libra auri, id apud Hebraeos est talentum. (Erat enim numismatum pondus maximi precii, caetera omnia excedens pondera.

Verf. 25. *Et quum non posset* —
fierique solutionem.

Vt omnino solueretur debitum. Non tamen hoc ex crudelitate iussit, sed ex compassione, ut tali sententia territus deprecaretur, ac remissionem consequeretur. Nisi enim eo fine talem protulisset sententiam, nequaquam deprecanti remisisset debitum.

Nam si valde facile remissionem percepisset, futurum erat ut gratiae magnitudinem non cognosceret: propter hoc ergo in magnam necessitatem eum redegit, ut ad memoriam in posterum reuocare posset, qua condemnatione absolutus esset: et compassius etiam ipse erga suum fieret debitorem, propriis edoculus calamitatibus.

Verf. 26. *Prostratus* — v. 27. *illi.*

†† Ecce humanitatis magnitudinem! Hic enim dilationem tantum quaerebat: ille vero debitum ei etiam remisit, plusque dedit, quam rogauerat.

Vide poenitentiae vires ac domini humanitatem. Poenitentia siquidem fecit seruum a malitia
cadere:

9) Inclusa, exciderant. A.

Verf. 24. Ἀρξαμένε — ταλάντων.

Εἰς δῶλος, δηλονότι. ὅπερ δὲ ἐστὶ παρ' ἡμῖν ἡ λίτρα τῷ χρυσῷ, τῷτο παρὰ τοῖς ἑβραίοις τὸ τάλαντον. σαθρὸς γάρ ἦν νομισμάτων πολυτιμότητος, καὶ τῶν ἄλλων σαθρῶν ὑπερβαίνων.

Verf. 25. Μὴ ἔχοντος δὲ — καὶ ἀποδοθῆναι.

Ἀποδοθῆναι, τὸ χρεὸς πάντως. οὐκ ἐξ ὁμότητος δὲ τοῦτο ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἐκ συμπαθείας, ἵνα φοβηθεῖς ἐκείνος τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν [ἰκετεύσῃ, ⁹⁾ καὶ τύχῃ τῆς ἀφέσεως. εἰ γὰρ μὴ διὰ τοῦτο τοιαύτην ἐξηγγενεν ἀπίφασιν,] οὐκ αὖ ἰκετεύσαντι τὸ χρεὸς ἀφῆκε.

Καὶ διατί μὴ πρὸ τῆς ἀποφάσεως ἀφῆκε; διότι φαιδῶς ἔγω συγχωρηθεῖς, οὐκ ἔμελλεν ἐπιγινώσκων τὸ τῆς χάριτος μέγεθος. διὰ τοῦτο οὖν εἰς ἀνάγκην μεγάλην αὐτὸν κατέστησεν, ἵνα διαμνημονεύειν ὑπερον ἔχοι, ποίας ἀφείδη καταδίκης, καὶ συμπαθῆς γένηται καὶ αὐτὸς περὶ τὸν ἑαυτοῦ χρεώτην, παιδευθεὶς ἐν ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς.

Verf. 26. Πεσὼν — v. 27. αὐτῷ.

Ὁρα ¹⁾ φιλανθρωπίας ὑπερβολήν! ὁ μὲν γὰρ προδεσμίαν ἐζήτησε μόνον· ὁ δὲ τὸ χρεὸς ἀφῆκεν αὐτῷ, μᾶλλον, οὐ ἥγησε, δεδωκάς.

† † Ἴδε τὴν τῆς μετανοίας ἰσχὺν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ κυρίου. ἡ μὲν γὰρ μετάνοια
Ααα 2 . . . ἐποίη-

⁹⁾ Hoc scholio carebat interpretatio Hentenii. Eius autem loco habet longius Theophylacti p. 108. B. quod hic subieci. In neutro meorum reperitur.

cadere: stans enim firmus in prauitate, non poterat remissionem accipere. Dei vero humanitas siue benignitas omnino ignouit, et aes alienum remisit. Atqui seruus non omnimodam remissionem, sed longanimitatem ac protelationem quaerebat. Disce ergo, Deum plura conferre quam nos postulemus: tanta est Dei benignitas et humanitas, etiam quum durior videtur, puta iubendo venundari eum, et omnia quae illius erant. Neque enim hoc ex asperitate dicebat, sed vt seruum terreret et persuaderet, eumque ad humiliter deprecandum adduceret, et ad respiciendum quomodo inuitaretur.

Verf. 28. *Egressus — debes.*

Non post longum tempus, sed statim: beneficentiam faciens tramitem, ad id quod neque Deo gratum est, neque hominibus.

Verf. 29. *Prostratus — v. 30. debitum.*

Neque formam supplicationis veritus est, qua et ipse misericordiam percepit: neque sermone placatus est, per quem et ipse seruatus erat: neque a simili propriae meminit calamitatis, sed permansit omni fera crudelior. Atqui non pro aequalibus erat supplicatio: ipse enim pro talentis, hic pro denariis rogabat: et ipse pro decem millibus, hic autem pro centum: et ipse dominum, hic autem conseruum: et dominus tantum debitum ipsi vniuersum remisit, ipse vero neque dilationem conseruo dedit.

Verf. 31.

²⁾ Hentenii interpretatio hic prorsus dissentit.

ἐποίησε τὸν δούλον πεσεῖν ἀπὸ τῆς κακίας. ὁ γὰρ ἰσάμενος βεβαίως ἐν τῇ κακίᾳ, οὐ συγχωρητέος. ἡ δὲ Φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ συνεχώρησε παντελῶς τὸ δάνειον· καίτοιγε ὁ δούλος οὐ συγχώρησιν παντελῇ ἐζήτηε, ἀλλὰ προθεσμίαν. μάνθανε τοίνυν, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ πλείονα δίδωσιν, ὢν αἰτούμεθα. ἐπεὶ τοσαύτη ἐστὶν ἡ Φιλανθρωπία αὐτοῦ, ὥς καὶ ἐκείνο τὸ δοκοῦν σκληρόν, τὸ προστάζει πωλῆθῆναι αὐτὸν, οὐκ ἀπὸ σκληρότητος εἶπεν, ἀλλ' ἵνα καταπτύσῃ τὸν δούλον, καὶ πείσῃ αὐτὸν πρὸς ἱκετείαν καὶ παρακλήσιν ἀποβλέψαι.

Verf. 28. Ἐξελθὼν — ὀφείλεις.

Εἶδες²⁾ δεσπότου Φιλανθρωπίαν, ὅρα καὶ δούλου πάλιν ἀπανθρωπίαν. ἐξελθὼν γὰρ εὐθύς, ἔδειξε τὴν οἰκείαν ἀπηνειαν, εἰς καὶ καιροῦ τινὸς παρελθόντος.

Verf. 29. Πεσὼν — v. 30. ὀφειλόμενον.

Ἡ οὐτε τὸ σχῆμα τῆς ἱκετηρίας ἠδέσθη, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἠλεήθη, ἔτε τὸν λόγον ἐδυσωπήθη, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἐσώθη, οὐτε τῆς ἰδίας ἀνεμνήσθη συμφορᾶς, ἀπὸ τῆς ὁμοίας· ἀλλ' ἔμενε Θερίου παντὸς ὁμότερος. καίτοιγε, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἴσων ἦν ἡ ἱκετηρία. ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ ταλαάντων· ὁ δὲ ὑπὲρ θηναρίων παρεκάλει. καὶ ὁ μὲν ὑπὲρ μυρίων· ὁ δὲ ὑπὲρ ἑκατόν. καὶ ὁ μὲν τὸν δεσπότην· ὁ δὲ τὸν ὁμόδουλον. καὶ ὁ μὲν δεσπότης ἅπαν αὐτῷ³⁾ τὸ τοσοῦτον χρέος ἀφῆκεν· αὐτὸς δὲ εἰς προθεσμίαν μόνην τῷ συνδύλῳ δέδωκεν.

Λαα 3

Verf. 31.

³⁾ τὸ, omittit. A.

Verf. 31. *Videntes — quae fiebant.*

Incompassibilitas enim non a Deo solum habetur odio, sed neque mansuetis hominibus grata est.

Verf. 32. *Tunc — v. 33. misertus sum?*

O immensam mansuetudinem! Ex aequo disceptat cum eo qui omni sermone indignus est: et patienter ac leniter eum convincit, qui per se condemnatus est, ostenditque quod ipse sibi ipsi priorem etiam gratiam subuertit, et ex eo ultionem adduxit.

Et quum non posset soluere, non eum scelestum nominavit, sed eius potius misertus est: quando vero erga conseruum non est motus compassionis affectu, tunc et scelestum appellavit et puniuit.

Audiamus nos qui non compatimur et horreamus: sciamus quod ipsi nos ipsos omnino condemnamus, Dei misericordiam quam erga nos exhibuit subvertentes, aeternumque supplicium attrahentes.

Verf. 34. *Et — sibi totum debitum.*

Hoc est continue et semper: postea enim nunquam soluet. Tu vero reliqua parabola ne curiose scruteris, quae persuasibilitatis gratia sunt coassumpta: sed hoc solum ex ea manifeste accipito: peccata quae in Deum committimus infinitis modis plura esse, his quae delinquant in nos fratres nostri. Nam quisque nostrum Deo debitor est decem millium talentorum, hoc est, multi ac magni reus debiti: debemus enim illi multas gra-

ues

⁴⁾ Ita correxi, loco προέβησε.

uesque poenas, propter magna grauiaque peccata. Quisque autem eorum qui in nos deliquerunt, nobis debitor est centum denariorum, videlicet parui vilisque debiti, si conferatur ad decem millia talentorum. Quum ergo Deo tanta debeamus, nisi erga nostros debitores misericordia vñ fuerimus, subuertemus etiam quae iam nobis supplicantibus remiserat: et postmodum omnium poenae a nobis sine vlla compassione expetentur. Vide enim quae sequuntur.

Vers. 35. *Sic — illorum.*

Propter hunc sermonem totam composuit parabolam, exemplo illum confirmans, quo facilius reciperetur. In principio siquidem parabola se ipsum posuit regem ac legislatorem: post finem vero ipsius, patri vñtionis auctoritatem attribuit, ne iactabundus ipse videretur: simulque ostendens vñam vñiusque esse auctoritatem. De cordibus vestris autem, hoc est, ex corde, et non tantum ab ore.

Cap. XIX. v. 1. *Et — Iordanem.*

Venit in extremas Iudaeae partes: quia instabat tempus passionis ipsius.

Vers. 2.

*) προσεπεχώρησεν. B.

*) Cum haec quoque pertineant ad istam παραβολήν, malim κατὰ τὸ τέλος. Ita enim loqui solent.
Sed

μεγάλας τιμωρίας, ἐπὶ πολλοῖς καὶ μεγάλοις
 ἁμαρτήμασιν· ἕκαστος δὲ τῶν ἁμαρτανόντων εἰς
 ἡμᾶς, χρεωφειλέτης ἐστὶν ἡμῖν ἕκατὸν δηναρίων,
 ἥγουν, ὀλίγῃ καὶ εὐτελοῦς χρέες, πρὸς σύγκρι-
 σιν τῶν μυρίων ταλάντων. καὶ ὅτι οἱ τηλικαῦτα
 τῷ Θεῷ χρεωσθέντες, εἰὰν φανῶμεν πρὸς τοὺς μι-
 κρὰ χρεωστῶντας ἡμῖν ἀνελεήμονες, ἀνατρέπο-
 μεν καὶ ὅσα⁵⁾ προσυγχώρησεν ἡμῖν θεοθεῖσι, καὶ
 λοιπὸν ἀσυμπαθῶς πάντων ἀπαιτούμεθα τὰς εὐ-
 θύναις. ὅρα γὰρ τὰ ἐξῆς.

Verf. 35. Οὕτως — αὐτῶν.

Διὰ τοῦτον τὸν λόγον συνέθηκε τὴν ὅλην παρα-
 βολὴν, βεβαιώσας τῆτον διὰ παραδείγματος,
 ἵνα μᾶλλον εὐπαράδεκτος γένηται. ἐν ἀρχῇ μὲν
 οὖν τῆς παραβολῆς, ἑαυτὸν εἶπε βασιλέα καὶ
 λογοθέτην· μετὰ⁶⁾ τὸ τέλος δὲ ταύτης, τῷ πα-
 τρὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς κολάσεως ἀνέθηκεν, ἵνα τε
 μὴ δόξη κομπάζειν αὐτὸς, καὶ ἅμα δεικνύων, ὅτι
 μία ἀμφοτέροις ἡ ἐξουσία. τὸ δὲ, ἀπὸ τῶν καρ-
 διῶν ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐκ καρδίας, καὶ μὴ ἀπὸ
 φόματος μόνον.

Cap. XIX. v. 1. Καὶ — ἰσθαίνας.

⁷⁾ Ἠλθεν εἰς τὰ μέρη τῆς ἰσθαίας, διότι ἤγγιζεν ὁ
 καιρὸς τῆς πάθους αὐτοῦ.

Aaa 5

Verf. 2.

Sed illud quoque ferendum videbitur. Equidem
 scripsissem ἐπὶ, aut πρὸς τῷ τέλει.

Vers. 2. *Et — ibi.*

Rursum vt frequenter diximus, a doctrina transit ad miracula: quandoque curans animas, interdum vero corpora, et nihil vnquam negligens.

Cap. XL. De interrogantibus, vtrum licet homini diuortium facere cum vxore.

Vers. 3. *Et — causa?*

Rursum visis miraculis ac virtute illius, effecati fuerant: et quia facta eius reprehendere non poterant, accedunt tentantes in sermonibus, an eum possent comprehendere: quumque id saepe fecissent, et vbique mirabiliter impositum ipsis fuisset silentium, impudens tamen ac improba erat eorum inuidia. Interrogant ergo, si liceat homini diuortium facere cum vxore sua ex qualibet causa. Et considera mihi astutiam: quia enim de hoc quaesito in praecedentibus docuerat, quinto videlicet capite, dicens, Quicumque repudiauerit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam adulteram esse, etc. putauerunt eum doctrinam illam obliuioni tradidisse. Ideo etiam non dicunt, Quare hoc docuisti? sed quasi de hoc nondum docuisset prauo more suo interrogant: vt si licere diceret, opponerent dicentes: Et quomodo in praecedentibus docuisti non licere? Si vero diceret non licere, opponerent ipsi legem. Quare autem praedicto quinto capite dicti illius enarrationem, Quicumque repudiauerit vxorem suam excepta

7) Interponendum videtur, οὐδὲν ἔσθαι.

8) διὰ τὴν τότε. A.

Verf. 2. Καὶ — ἐκεί.

Πάλιν, ὡς πολλάκις εἶπεν, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἐπὶ τὰ θαύματα μέτεισι, ποτὲ μὲν ψυχὰς θεραιπύων, ποτὲ δὲ σώματα, καὶ εὐδέποτε ἡ ἀμελῶν.

ΚεΦ. Μ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, εἰ ἔξεσιν ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα.

Verf. 3. Καὶ — αἰτίαν.

Πάλιν, ἰδόντες τὰ θαύματα καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐξεθρηιώθησαν, καὶ ἐπεὶ μέμψασθαι τοῖς πράγμασιν οὐκ ἴσχυον, προσέρχοντα πειράζοντες ἐν λόγοις, εἰ ἄρα δυνηθῶσιν ἐπιλαβεῖσθαι αὐτοῦ, καίτοι πολλάκις τοῦτο ποιήσαντες, καὶ πανταχοῦ θαυμασίως ἐπιστοιμιζέμεντες. ἀλλ' ἀνίσχυντον ὄντως ὁ φθόνος, καὶ ἰταμόν. ἐρωτῶσιν οὖν, εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν. καὶ ὅρα μοι τὴν πανουργίαν. ἐπεὶ γὰρ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος προλαβὼν ἐδίδαξεν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, εἰπὼν, ὅτι ὅς ῥ' ἀνὴρ ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ p) Matt. 5, 32. παρεκτὸς λόγου περιείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεύειν, καὶ τὰ ἐξῆς ἐνόμισαν, ὅτι ἐπελάβετο τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. διὸ καὶ εἰ λέγουσι, διατί ὁ τὸδε ἐδίδαξας, ἀλλ' ὡς μήπω περὶ τούτου διδάξαντα, κακοήθως ἐρωτῶσιν, ἵνα εἰ μὲν εἶπῃ, ὅτι ἔξεστιν, ἀντιθέσωσιν, ὅτι καὶ πῶς προλαβὼν ἐδίδαξας, ὅτι οὐκ ἔξεστιν· εἰ δὲ εἶπῃ, ὅτι οὐκ ἔξεστιν, ἀντιθέσωσιν αὐτῷ τὸν νόμον. ζήτησον δὲ ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐξηγήσιν τοῦ, ὅς ἂν ἀπο-

cepta causa fornicationis, facit eam adulteram esse: ibique et legem facile discas et causam ob quam statutum erat. Quid ergo Christus qui horum astutias ac dolos perfecte nouerat?

Verf. 4. *At ille — eos?*

Eos videlicet homines. Hoc autem verbum in libro Genesis scriptum est. Tu vero admirare domini mansuetudinem: quomodo sciens quod eum tentarent, non dixit: Quid me tentatis? quod alibi dixit ad eos. Neque exasperatus est sicut alio loco: neque omnino arguit eos, ut suam ostendat lenitatem, et ut discipulos doceat iniurias leniter ferre. Non tamen semper exhibet lenitatem, ne putent scelesti haec illum latere, utque refrenaret malitiam. Et vide sapientiam. Interrogatus an liceret, non statim dixit non licere, ne dare eis occasionem contentionis ac tumultus, sed hoc alio modo apte admodum astruit ab ipsa creaturae quae ab initio facta est. Quid ergo ait? Num legistis quod qui fecit ab initio, masculum et foeminam fecit eos? hoc est vnum masculum vnamque foeminam, ut vnus vnam haberet. Nam si voluisset masculum hanc relinquere, rursusque hanc ducere, plures utique formasset ab initio foeminas: quia ergo plures non formauit, restat ut voluerit virum non repudiare uxorem suam.

Verf. 5. *Et — vnam.*

Ostenso a creatione quod non liceat repudiare, ostendit hoc et a diuino iussu. Scire autem oportet,

ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου περι-
νείας, ποιῇ αὐτὴν μοιχᾶσθαι, καὶ μαθήσῃ ῥα-
δίως ἐκεῖ καὶ τὸν νόμον, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν
ἐνομοθετήθη. τί οὖν ὁ τὰς πανουργίας καὶ τὰ σο-
φίσματα τέτων ἀκριβῶς ἐπιτάμμενος;

Verf. 4. Ὁ δὲ — αὐτούς;

Αὐτούς, δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους. τοῦτ' ἐν οὖν
τὸ ῥητὸν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς γενέσεως 1) γέγραπται. q) Genes. 2, 24.
σὺ δὲ θαύμασον τὴν ἡμερότητα τοῦ δεσπότου, πᾶς
γνούς, ὅτι πειράζουσιν, οὐκ εἶπε, τί με πειράζε-
τε, ὅπερ ἐν ἄλλοις εἶρηκε πρὸς αὐτούς, ἐδὲ ἐτρα-
χύνθη, καθὼς ἔστιν, ὅτε ποιῇ. ἔτε γὰρ πάντοτε
ἐλέγχει, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν, καὶ
ἵνα παιδεύσῃ τὰς μαθητάς, μακροθύμως φέρειν
τὰς παροινίας· ἔτε αἰεὶ μακροθυμῇ, ἵνα μὴ δό-
ξωσιν οἱ πονηροὶ λανθάνειν αὐτὸν, καὶ ἵνα ἀνα-
χαιτίσῃ τὴν πονηρίαν. καὶ ὅρα σοφίαν. ἐρωτη-
θεὶς γὰρ, εἰ ἔξεστιν, οὐκ εὐθέως εἶπεν, ὅτι οὐκ
ἔξεστιν, ἵνα μὴ δῶ τούτοις ἀφορμὴν φιλονεικίας
καὶ ταραχῆς, ἀλλ' ἐτέρῳ τρόπῳ τοῦτο κατα-
σκευάζει, πιθανῶς πάνυ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐν ἀρ-
χῇ δημιουργίας. τί οὖν, φησιν, οὐκ ἀνέγνωτε,
ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν
αὐτούς, τρεῖς, ἵνα ἄρσεν καὶ μίαν θῆλειαν,
ὥστε τὸν ἕνα τὴν μίαν ἔχειν. εἰ γὰρ ἐβέλετο, ἵνα
ὁ ἄρσεν ταύτην μὲν ἀφῇσει, ἐτέραν δὲ πάλιν ἀγά-
γηται, πλείους ἂν ἔπλασε κατ' ἀρχαίς θηλείας·
ἐπεὶ δὲ πλείους οὐκ ἔπλασε, λοιπὸν βέλεται, μὴ
ἀπολύειν τὸν ἄνδρα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Verf. 5. Καὶ — μίαν.

Δείξας ἀπὸ τῆς δημιουργίας, ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἀπο-
λύειν, δείκνυσιν τοῦτο καὶ ἀπὸ προσάγματος τοῦ
δεῦ.

tet, quod in libro Genesis apparet praesens verbum ipsius Adam esse prophetantis de vxore: sed Christus nunc docet quod hoc Dei fuerit praeceptum, et non ipsius Adam prophetia vt apparet.

Nihil tamen vetat idem dictum ipsius et Adam fuisse prophetiam a Deo inductam, et rursus Dei praeceptum dictum per Adam: vt id dixerit et Adam inductus a Deo, et rursus dixerit etiam Deus loquutus per Adam.

Ait ergo quod etiam dixerit creator: Propter hoc videlicet, quia formata est vxor de latere viri sui, (nam et hoc ante praedictum praeceptum scriptum est) relinquet homo patrem suum et matrem etc. Eruntque duo coniuncti in carnem vnain siue corpus vnum propter coniunctionem unitatis, siue coniunctiuam formam. Quia ergo vnum corpus hos esse iussit, non licet repudiare.

Vers. 6. *Itaque — una caro.*

Postquam tentatoribus diuinum recitauit praeceptum, interpretatur nunc quod post coniunctionem vnum corpus fiant duo coniuges. Deinde suam quoque infert sententiam. Ait enim:

Vers. 6. *Quod — separet.*

Ecce id subintulit quod non licet: blande quidem modoque persuasibili vt diximus: ostendens praeter naturam ac praeter legem esse diuortium. Praeter naturam quidem: nam vna caro diuiditur, praeter legem vero, quum enim Deus vnum esse iusserit, distrahuntur.

Vers. 7.

9) Exciderunt inclusa. A.

θεῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν μὲν τῇ βίβλῳ τῆς γενέσεως φαίνεται τῷ ἀδάμ εἶναι τὸ παρὸν ῥητὸν, προφητεύοντες περὶ τῆς γυναικός· ἀλλ' ὁ χριστὸς διδάσκει νῦν, ὅτι τοῦ θεῷ ἐστὶ τοῦτο τὸ πρόσαγμα, καὶ ὁ προφητεία τοῦ ἀδάμ, ὡς δοκεῖ.

[Οὐδὲν^ο) δὲ κωλύει, τὸ αὐτὸ ῥητὸν καὶ τοῦ ἀδάμ εἶναι προφητείας, ἐνηχηθεῖσαν παρὰ τοῦ θεῷ, καὶ αὐθις τοῦ θεῷ πρόσαγμα, ῥηθὲν διὰ τοῦ ἀδάμ. οἷον, καὶ εἶπεν ὁ ἀδάμ, ἐνηχηθεῖς παρὰ τοῦ θεῷ, καὶ πάλιν, καὶ εἶπεν ὁ θεός, λαλήσας διὰ τοῦ ἀδάμ.]

Φησὶν οὖν, ὅτι καὶ εἶπεν ὁ δημιουργὸς, ἕνεκεν τούτου, δηλαδὴ τοῦ πλασθῆναι τὴν γυναῖκα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρός αὐτῆς· περὶ τούτου γὰρ ἀνωτέρω τοῦ δηλωθέντος προσάγματος γέγραπται· καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἔσονται οἱ δύο σύζυγοι εἰς σάρκα μίαν, ἡγουν, σῶμα ἓν, διὰ τὸν σύνδεσμον τῆς ἐνώσεως, εἰπουν, διὰ τὴν συνουπτικὴν σχέσιν. ἐπεὶ δὲ ἐν σῶμα τούτους εἶναι προσέταξεν, οὐκ ἔξεστιν ἀπολύειν.

Verf. 6. Ὡς — σὰρξ μία.

Ἀναγνοὺς τοῖς πειρασαῖς τὸ θεῷ πρόσαγμα, ἐφερμηνεύει λοιπὸν, ὅτι μετὰ τὴν συνάφειαν ἐν σῶμα οἱ δύο σύζυγοι γίνονται. εἶτα ἐπιφέρει καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. λέγει γάρ.

Verf. 6. Ὁ — χωρίζετω.

Ἰδοὺ, τὸ οὐκ ἔξεστι συνεπέρανεν, ὁμαλῶς τε καὶ πιθανῶς, ὡς εἰρήκαμεν, δεικνύων, ὅτι παρὰ φύσιν καὶ παρὰ νόμον τὸ διελεῖν. παρὰ φύσιν μὲν, ὅτι μία διατέμνεται σὰρξ· παρὰ νόμον δὲ, ὅτι τοῦ θεῷ κελεύσαντος ἐν εἶναι διασπῶνται.

Verf. 7,

Verf. 7. *Dicunt — eam?*

Quid, id est quare vel quomodo. Libellum vero repudii dicunt scripturam repudiationis, quod etiam quinto capite diximus.

Verf. 8. *Ait — ita factum est.*

Causam in caput illorum conuertit, quod frequenter facere consuevit. Propter duritiam cordis vestri inquit hoc permisit, iuxta diuerfas causas eorum qui sibi nuptas oderant, neque illis reconciliabantur. Siquidem illas repudiare statuit, ne occiderentur. Cur autem libellus repudii daretur, manifeste diximus praedicto quinto capite. Ab initio autem non ita factum est. Nam si Deus id ab initio voluisset, nequaquam vnum formasset masculum vnamque foeminam: neque iussisset duos esse in carnem vnam.

Verf. 9. *Proinde dico — adulterium committit.*

Siue non repudiatam ab alio, siue repudiatam duxerit, adulterium committit. Haec autem Marcus ait ad discipulos esse dicta. Primum namque ad Phariseos dicta sunt, deinde etiam ad discipulos in domo seorsum. Dictum est autem et de his quinto capite, et ibi quare enarrationem. Solam vero eam iussit eiici, quae stuprum siue adulterium commisisset, propter foetus confusionem, et propter dubitationem eius quod pariendum esset: quasi alia quacuis causa curari possit, haec autem sola non recipiat curationem.

Verf. 7. Λέγουσιν — αὐτήν;

Τί, ἀντὶ τοῦ, διατί, ἢ, ἀντὶ τοῦ, πῶς. βιβλίον δὲ ἀποστασίῳ λέγουσι, τὸ ἐγγραφὸν τῆς ἀπολύσεως, ὡς καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ προσεδιδάξαμεν.

Verf. 8. Λέγει — γέγονεν ἔτω.

Τὴν αἰτίαν εἰς τὴν αὐτῶν περιτρέπει κεφαλὴν, ὅπερ ἔωθε πηλάκις ποιεῖν. διὰ τὴν σιλησκαρδίαν γάρ, φησιν, ὑμῶν ἐπέτρεψε τοῦτο, κατὰ διαφόρους αἰτίας μισούντων ταῖς γαμεταῖς, καὶ μὴ καταλλαττομένων αὐταῖς. ἐνομοθέτησε γὰρ ἀπολύειν ταύτας, ἵνα μὴ φονεύωνται. διατί δὲ βιβλίον ἀποστασίᾳ ἐδίδετο, προσέφημεν σαφῶς ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ κεφαλαίῳ. ἀπ' ἀρχῆς δέ, φησιν, οὐ γέγονεν ἔτως. εἰ γὰρ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐθέλετο, οὐκ αὖν ἐπλάσεν ἓνα μὲν ἄρσενα, μίαν δὲ θηλείαν, εἰδ' αὖν προσέταξεν εἶναι τοὺς δύο εἰς σάρκα μίαν.

Verf. 9. Λέγω δὲ — μοιχαῖται.

Καὶντε μὴ ἀπολελυμένην ὑφ' ἑτέρου γαμήση, καὶντε ἀπολελυμένην, μοιχεύει. ταῦτα δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς ἐκλήθη. φησιν δ' ὁ μαίρκος. ἐβλήθησαν γὰρ πρὸς τοὺς Φαρισαίους, ὅτι καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐν τῇ οἰκῇ καὶ οἰδίαν. εἰρηται δὲ περὶ ταύτων καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ. καὶ ζήτησαν ἵνα τινὲς ἐλέησιν. μόνον δὲ τὴν περιουθεύσαν, ἥτοι, μοιχευθεύσαν ἐπέκρουσεν ἐμβάλλειν, διὰ τὴν σύγγρυσιν τῆς γυνὸς, καὶ ἵνα τὴν ἀντιβιβλίαν τῇ τεχθετομένῃ, ὡς πάσης μὲν ἄλλης αἰτίας ἰαθῆναι δυναμένης, ταύτης δὲ μόνης οὐκ ἐπιδεχομένης ἴασιν.

1) Marc. 10, 11.

† Intelligi quoque potest sermo de virgine secundo ducta, hoc est post relictam vxorem.

Verf. 10. *Dicunt — contrahere matrimonium.*

Nunc tandem intellexerunt praecepti grauitatem, tanquam rei quae molestia afficiat. Siquidem graue admodum videbatur, difficilem prauamque tolerare mulierem, nec eam posse repudiare quae fera saeuior est ac molestior. Ideoque dicunt: si ita se habet causa hominis cum vxore: (†† id est, si eiusmodi ratio est coniugii, ne dissoluatur, nisi propter solum adulterium, non conducit, virum iniisse coniugium. Quomodo enim perferat alia impudentis mulieris vitia?

Aliter vero etiam hoc dictum explicatur, si ita, vt iussisti, ratio est viri cum vxore,) id est, si vna causa est vel medium separans virum et vxorem, dico sane fornicationem, non expedit venire ad nuptias.

Verf. 11. *Ille — huius dicti.*

Non omnes suscipiunt hunc sermonem de non contrahendo matrimonio: non omnes ferunt. Magna enim res est coelibatus, nec ab omnibus ferri potest.

Verf. 11. *Sed quibus datum est.*

Soli illi sermonem hunc suscipiunt et ferunt, quibus datum est hoc donum a Deo: datum est autem

¹⁾ Inclusa Cod. B. in marg. habet. Leguntur autem auctiora apud Hentenium.

²⁾ ἢ πρότερον silentio transit Hentenius. Ita certe consistere nequeunt. Ergo post οὖν, inferendum videtur, μὲλλον. Πρότερον refertur ad Matth. Cap. V.

[Νοηθεῖν ¹⁾ αὐν, καὶ περὶ παρθένου ὁ λόγος.]

Verf. IO. Λέγουσιν — γαμήσαι.

Νῦν συνῆκαν ἡ ²⁾ πρότερον τὸ βάρος τῆς ἐντολῆς, ὅτε ³⁾ πολυπραγμονηθέντος τῆς πράγματος. διὸ σφόδρα ἐπαχθὲς εἶδοξεν αὐτοῖς, τὸ ἀνέχεσθαι πικρὰς καὶ πονηρὰς γυναικὸς, καὶ μὴ δύνασθαι ἀπολύειν τὴν θηρίου χαλεπωτέραν. διὸ καὶ λέγουσιν, εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς, [τούτέστιν, ⁴⁾ εἰάν τοιαύτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς συζυγίας, ὥστε μὴ χωρίζεσθαι, εἰ μὴ διὰ μόνην μοιχείαν, ὃ συμφέρει τῷ ἀνδρὶ γῆμαι. πῶς γὰρ αὖν ὑπομείνοι τὰς ἄλλας κακίας τῆς ἀνασχύοντες γυναικὸς;

Ἑρμηνεύεται δὲ καὶ ἑτέρως τὸ ῥητὸν, ὅτι καὶ εἰάν ἔτι, ὡς ἐκέλευσάς, ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς,] τετέστιν, εἰάν μία μόνη ἐστὶν ἡ αἰτία, ἡ μέτον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, ἡ διαζευγνύουσα, λέγω δὴ, ἡ μοιχεία, ὃ συμφέρει ἐλθεῖν εἰς γάμον. -

Verf. II. Ὁ — τὸν λόγον τοῦτον.

Ὅτι πάντες παραδέχονται τὸν λόγον τοῦτον, τὸν περὶ τοῦ μὴ γῆμαι, ὃ πάντες βασιάζουσι. μέγα γὰρ ἡ ἀγαμία, καὶ ἐλίγοις φορητόν.

Verf. II. Ἀλλ' οἷς δέδοται.

Ἐκῶνοι μόνοι τὸν λόγον τοῦτον παραδέχονται καὶ βασιάζουσιν, οἷς δέδοται τοῦτο τὸ ὄψρον παρὰ
Bbb a Θεῷ.

3) A Phariseis nimirum.

4) Quae hic inclusi sunt, deerant apud Hentenium. Scriba saltum fecit ab τούτέστιν ad τούτέστιν.

tem his qui petiuerunt. Petite enim, ait, et dabitur vobis: petentibus (inquam) non simpliciter, sed seruentem et perseverantem: et ut semel dicam, sicut oportet. Significatum est ergo virginitatem, Dei donum esse, datum his qui petunt ut oportet.

Verf. 12. *Sunt — coelorum.*

Quia de coelibatu incidit sermo, docet nunc de innuptis: et tria enumerat genera eunuchorum: quorum primum nullam sustinet calumniam, secundum autem vituperatur, tertium vero laudabile est: eorum videlicet qui seipso castraverunt, ut regnum coelorum consequerentur, non nouacula ferrea excantes genitalia, sed continentia infaniam concupiscentiae amputantes, et amore virginitatis, quod amorem emarcescere sinentes. Quorum enim naturam manus humana transformavit, ferrumque depracavit, non tantum ob servatam virginitatem laudantur, quantum hi qui veluti libidinis accensati, vitionem susceperunt, quae id etiam vincat, quod a ferro est auxilium.

† Gregor. Theol. Hi quidem natura inclinantur ad bonum. Quum autem dico naturam, non abicio voluntatem, sed utrumque pono: et inclinationem ad id quod honestum est, et quae ad opus bonum ducit naturam. Quibusdam vero a praeceptoribus amputantur affectiones, quidam autem per seipso illas amputant, ut qui praeceptores non assequuti, seipso docent quae conveniunt: et radicem vitiorum excidentes, et membra pravitatis exterminantes.

Verf. 12.

5) ἐπέστηεν ὁ λόγος. B.

6) Gregor. Nazianz. p. 192. 193. Habet autem haec in margine B.

δεξ. δέδοται δὲ, αἰτήσασιν. αἰτῆτε⁵⁾ γάρ, φη-^{s)} Matth. 7, 7. σι, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. αἰτήσασι δὲ, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ θερμῶς καὶ ἐπιμένως, καὶ ἀπλῶς εἰπὼν, ὡς χρῆ. σημαῖωσαι δὲ, ὅτι δεξ ὄωρον ἢ παρθενία, διδομένη τοῖς αἰτούσιν, ὡς χρῆ.

Verf. 12: Ἐισὶ — ἔργων.

Ἐπειδὴ περὶ ἀγαθμίαις ἐνέπεσα⁵⁾ λόγος, διδάσκει λοιπὸν περὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀπαριθμεῖται τρεῖς εἰδὲς τῶν εὐεχῶν, ὧν τὸ πρῶτον μὲν, αἰδιόβλη- τὸν ἐστὶ· τὸ δεύτερον δὲ, διαβεβλημένον· τὸ δὲ τρίτον, ἐπαινετὸν, οἵτινες εὐεχίσαν ἑαυτοὺς, ἵνα τύχωσι τῆς βασιλείας τῶν ἑρραῶν, οὐ ξυρῶ σιδήρου τὰ παιδογόνα μόρια ἐκτεμίντες, ἀλλὰ ξυρῶ σωφροσύνης τὸν αἶσρον τῆς ἐπιθυμίας ἀπο- κόψαντες, καὶ ἔρωτι παρθενίαις τὸν ἔρωτα τῆς συνουσίας καταμαρμαίναντες. ὧν γὰρ τὴν φύσιν ἀν- θρωπίνη μετέπλασε χεὶρ, καὶ σιδήρεος παρεχάι- ραξεν, ὃ τοσούτον ἀποδεκτοὶ παρθεύοντες, ὅσον κατηγορητοὶ, λαγνέοντες, ὡς τῆς ἀπο- λασίας νικησάσης καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σιδήρου βοή- θειαν.

[Τοῦ⁶⁾ Θεολόγου· αἱ μὲν ἐν φύσει νεύου- σι πρὸς τὸ ἀγαθόν. φύσεως δὲ ὅταν εἴπω, ἐκ ἀτιμάζω τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀμφοτέρω τίδη- μι, τὴν γε πρὸς τὸ καλὸν ἐπιτηδεύτητα, καὶ τὴν εἰς ἔργον ἄγυσαν τὸ ἐκ φύσεως ἐπιτήδειον· αἱ δὲ ὑπὸ διδασκαλῶν ἐκτέμνονται τὰ πάθη· αἱ δὲ, δι' ἑαυτῶν ἐκτέμνεσι ταῦτα, διδασκαλῶν μὲν οὐκ ἐπιτυχότες, ἑαυτοὺς δὲ διδάξαντες τὰ προσήκοντα, καὶ τὴν τε εἴζων τῆς κακίας ἐκτε- μόντες, καὶ τὰ ἔργα τῆς πονηρίας ἐξορι- σάντες.]

Verf. 12. *Qui — capiat.*

Tandem ubi coelibes laude dignos demonstrasset, et ita talem coelibatum laudasset, ac eo modo latenter auditores ad virginitatem prouocasset: Sciens id magnum esse, et a paucis deligi: relinquit rem in hominum voluntate. Qui potest, inquit, capere hoc, aut peruenire ad hoc, capiat.

Verf. 13. *Tunc — illos.*

Infantes dixit Lucas, qui offerebantur in fide parentum. Discipuli vero eos increpabant qui offerebant, sicut scripsit Marcus, hoc est prohibebant. Verisimile est autem quod et pueros increpabant. Nam et hos et illos, praeceptorem honorando prohibebant.

Verf. 14. *Iesus autem — coelorum.*

Marcus dixit, quod etiam indignabatur prohibentibus. Recipit autem pueros, significans se recipere simplices, ac docens oportere fastum qui a sublimitate procedit conculcare: et se suscipere despicabiles. Non dixit autem: Horum est regnum coelorum, sed talium, imitantium videlicet horum simplicitatem: de quibus latius dictum est tricesimoseptimo capite.

Verf. 15. *Et — inde.*

Marcus dixit quod etiam complexatus est illos, ac impositis manibus super eos benedicebat illis. Hoc autem

¶ Inclusa absunt. A.

Vers. 12. Ὁ — χωρεῖτω.

Τελευταῖον, ὑποδείξας τοὺς ἀγάμους τοὺς ἐπαι-
νουμένους, καὶ ἔτω τὴν τοιαύτην ἀγαμίαν ἐπαι-
νέσας, καὶ λεληθότως μὲν τοὺς ἀκροαταῖς εἰς τὸ
παρθενεύειν ἔτως ἐκκαλεσάμενος· εἰδὼς δὲ, μέ-
γα τοῦτο καὶ ὀλίγους αἰρετὸν, καταλιμπάνει τὸ
πρᾶγμα τῇ πραιρέσει τῶν ἀνθρώπων. ὁ δυνά-
μενος γάρ, φησι, χωρεῖν τοῦτο, [ἢ χωρεῖν] εἰς
τοῦτο,] χωρεῖτω.

Vers. 13. Τότε — αὐτοῖς.

Βρέφη εἶπεν ὁ¹⁾ λεηκῶς, ἅτινα προσηνέχθησαν ¹⁾ Luc. 18, 15.
μὲν ἐκ πίστεως τῶν γονέων· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετί-
μων²⁾ τοῖς προσφέρονσιν, ὡς ὁ μάρκος ἐργαψε, ²⁾ Marc. 10, 13.
τετέσιν, ἐκώλυσεν. εἰκὸς δὲ, καὶ τοῖς παισὶν ἐπι-
τιμᾶν. ἐκώλυσεν δὲ καὶ κείνους καὶ ταῦτα, τιμῶν-
τες τὸν διδάσκαλον.

Vers. 14. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἔρανῶν.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ³⁾ ἠγανάκτησε κα- ³⁾ Marc. 10, 14.
τὰ τῶν κωλυόντων· προσίεται δὲ τὰ παιδία,
δεικνύων μὲν, ὅτι τοὺς ἀκάκους προσίεται· δι-
δάσκων δὲ καὶ, ὅτι προσήκει καταπατεῖν τὴν ἀπὸ
τῆς ὑπεροχῆς τύφον, καὶ προσιέσθαι καὶ τοὺς
εὐκαταφροήτους. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι τέτων ἐστὶν ἡ
βασιλεία τῶν ἔρανῶν, ἀλλ' ὅτι τῶν τοιούτων,
τῶν μιμημένων τὴν ἀπλότητα τέτων, περὶ ὧν
εἴρηται πλατύτερον ἐν τῷ τριακσῷ ἐβδόμῳ κε-
Φαλαίῳ.

Vers. 15. Καὶ — ἐκεῖθεν.

Μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι καὶ ἐναγκαλισάμενος⁴⁾ ⁴⁾ y) Marc. 10, 16.
αὐτὰ, τιθεῖς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὰ, εὐλόγει
Bbb 4 αὐτά.

autem faciebat illorum adimplens petitionem qui eos adduxerant. Oblati sunt enim, inquit, ei paruuli, ut manus imponeret eis et oraret. Simul etiam ostendit iterum quod amplectitur, sibi que familiarem elicuit eum, qui dolo ac malitia caret: et ponit super eum manus siue excubantem suam virtutem, ac benedicit, eumque sanctificat.

Cap. XII. De diuite interrogante Iesum.

Verf. 16. *Et — aeternam?*

Principem dixit hunc Lucas, videlicet Iudaeorum. Non erat autem hic adolescens dolosus aut fideus, ut aiunt quidam: neque enim iunior illum Iesus dilexisset eum, quod dixit Marcus, sed in caeteris quidem bonus erat, vitaeque cupidus aeternae: sed auaritiae spina pingue suae animae aruum perdiderat.

Verf. 17. *Ipsa — Deus.*

Nulius neque corporeus, neque incorporeus proprie bonus est, nisi solus Deus: quia Deo secundum naturam conuenit bonitas, ideoque mutari non potest: caeteris autem omnibus visibilibus et inuisibilibus secundum voluntatem, et ideo mutabilis est. Quia ergo hic Christum hominem tantum esse suspicabatur, bonumque vocabat eum, non tanquam Deum, sed tanquam hominem, et vnum quempiam praeceptorum apud Hebraeos: ad huiusmodi suspicionem eius nunc etiam ipse quasi homo cum eo disserit, dicens: Quid me dicis

8) καὶ addendum credo;

αὐτά. τοῦτο δὲ ἐποίησεν, πληρῶν τὴν αἵτησιν τῶν ταῦτα προσευγαινόντων. προσηνέχθησαν γάρ, φησιν, αὐτῷ παῖδια, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς καὶ προσεύξηται. ἅμα δὲ πάλιν ἐδείξεν, ὅτι καὶ ἐνανγκαλίζεται, καὶ σκεπάζεται τὸν ἀπότηρον, καὶ τίθησιν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ἥτοι τὴν φερετικήν ἐαυτοῦ δύναμιν, καὶ εὐλογεῖ καὶ ἀγιάζει αὐτόν.

Κεφ. ΜΑ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν ἰησοῦν πλουσίου.

• Vers. 16. Καὶ — αἰώνιον.

Ἄρχοντα²⁾ τοῦτον εἶπεν ὁ λευῖς, δηλαδή, τῶν²⁾ Luc. 13, 18. ἰεραίων. οὐκ ἦν δὲ ὕψελος ὁ ἰωαννῆσκος αὗτος, ὥς φασι τινες. αὐτὸς γάρ ἦν ὁ ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, ὥς εἶρηκε³⁾ μαέρκος. ἀλλὰ ταῦτα³⁾ Marc. 10, 21. λοι μὲν καλὸς ἦν, καὶ ζωῆς ἐπεθύμει τῆς αἰώνις· τῆς δὲ φιλαργυρίας ἢ ἀκανθῆς τὴν λιπαρὰν ἄρεσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διελυμήνατο.

Vers. 17. Ὁ — Θεός.

Οὐδαὶς ἔτε υἱικός, ἔτε αὐτός, ἀγαθός ἐστι κυρίου, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός. διότι τῷ Θεῷ μὲν, κατὰ φύσιν ἡ ἀγαθότης, καὶ διὰ τοῦτο ἀτρεπτοτάτη· τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσιν, ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, κατὰ προαίρεσιν, καὶ διὰ τοῦτο τρεπτή. ἐπεὶ τοίνυν αὗτος, ἄνθρωπον ἀπλῶς τὸν χριστὸν ὑπέλαβεν εἶναι, καὶ ἀγαθὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐχ ὡς Θεόν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον,⁴⁾ ἕνα τῶν παρ' ἐβραίοις διδασκάλων, πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν αὐτοῦ λοιπὸν καὶ αὐτός, ὡς ἄνθρωπος, αὐτῷ διαλέγεται, λέγων· διατί με λέγεις ἀγαθόν,

dicis bonum, qui homo sum iuxta tuam suspicionem? Nam tanquam homo non sum bonus, tanquam Deus autem, etiam maxime bonus sum: solus namque Deus proprie bonus est. Hoc autem dixit non homines priuans bonitate, sed de ea quae proprie bonitas est docuit: simulque adulationem repulit, et instruxit nos ne laudibus asfentiamur.

† † Natura quidem bonus, solus deus: mentis vero conformatione bonus, solus is, qui deum imitatur.

Verf. 17. *Quod si* — v. 18. *Quae?*

Non tentando dixit, Quae? sed putabat praeter legalia esse alia, quae ad talem inducerent vitam.

Verf. 18. *Iesus autem* — v. 20. *infantia mea.*

Principaliora praecepta legalia dispensatorie ipsi profert, simul ea honorans, et vt ipso respondente, Haec omnia opere compleui: nam id significat Custodiui, et ab infantia: sciebat enim et quod opere compleuisset, et quod ita responsurus esset: auditoribus manifestaretur conuersatio illius virtuti consentanea: deinde tandem prolato ei vno euangelico praecepto, dico sane diuitiarum abiectiōe, facilius conuinceret eum esse auarum: et ita bona occasione demonstraret manifeste auaritiam corrumpere omnem virtutem: et ita demonstrato damno deuitari posset huiusmodi affectus.

Quare

9) Haec in marg. B. Hentenius non agnoscit.

1) Inclusa absunt. A.

2) Impedita est constructio, quod multa inculcata sunt. *Γροπιάδῃ* pendet ex superiori *ἡ*.

ἄνθρωπον ὄντα κατὰ τὴν σὴν ὑπέληψιν; ὡς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ εἰμι ἀγαθός· ὡς δὲ θεός, καὶ μάλα. μόνος γὰρ κυρίως ἀγαθός ὁ θεός. τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἐ τοὺς ἄνθρώπους ἀπεσέρησα τῆς ἀγαθότητος, ἀλλὰ περὶ τῆς κυρίως ἀγαθότητος ἐδίδαξεν· ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν κολακείαν ἀπόσχοτο, καὶ ἐπαίδευσθε, μὴ συγκατατίθεσθαι τοῖς ἐπαίνοις.

[Φύσει⁹⁾ μὲν ἀγαθός, μόνος ὁ θεός· γνώμη δὲ ἀγαθός, μόνος ὁ θεομίμητος.]

Verf. 17. Ἐι — v. 18. ποίας;

Οὐχ, ὡς πειράζων, εἶπε, ποίας· ἀλλ' ἐνόμισε, παρὰ ταῖς νομικαῖς ἐτέρας εἰνά τινας, ταῖς εἰσαγέσας εἰς τὴν τοιαύτην ζωήν.

Verf. 18. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 20.
νεότητός μου.

Τὰς κεφαλαιωδετέρας αὐτῷ προτείνει τῶν νομικῶν ἐντολῶν οἰκονομικῶς, ἡμεῖς μὲν τιμῶν αὐτάς, ἡμεῖς δὲ καὶ, ἵνα εἰπόντος αὐτοῦ, ὅτι κατώρθωσα ταύτας· [τοῦτο¹⁾ γὰρ δηλοῖ τὸ, ἐφυλαξάμην, καὶ ὅτι ἐκ νεότητος ἐγίνωσκε γὰρ, καὶ ὅτι ἔγω κατώρθωκε ταύτας,] καὶ ὅτι ἔτως ἀποκριθήσεται· γνωριθῇ²⁾ μὲν τοῖς ἀκροαμένοις ἡ φιλαρέτος αὐτῷ πολιτεία· εἶτα λοιπὸν, μίαν αὐτῷ προτείνας τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν· φημι δὲ, τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου· ῥᾶον³⁾ ἐλέγξῃ φιλαργυρον, καὶ ἔτως εὐαφέρως καὶ ἐναργῶς ὑποδείξῃ τὴν φιλαργυρίαν πάσας λυμαινομένην ταῖς ἀρεταῖς, καὶ λοιπὸν, φανείσης τῆς ἐντεῦθεν ζημίας, φευκτὸν γένηται τὸ τοιῶτον πάθος.

Καὶ

3) ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἵνα.

Quare autem non protulit illi primum et maximum praeceptum, puta, Diliges dominum Deum tuum? Quia alia huius bona opera occulta erant: pietas vero huius ad Deum omnibus nota erat.

Dubitabit autem aliquis, vtrum proposita legalia praecepta concilient vitam aeternam? Cui dicere possumus, quod conciliant quidem, at non talem qualem euangelica. Nam vita aeterna accipienda est fructio quae est in coelis, quae varia est et multiplex: multae enim apud solum Deum fruitiones sunt.

Rursum dubitabit aliquis, vtrum vere dicebat adolescens? siquidem quum multas haberet possessiones, quomodo diligebat proximum sicut seipsum? Vtrum enim diuidebat has parum aut nihil habentibus? Quid ergo dicendum est? Quod hoc quoque praeceptum compleuerat, quatenus ipsum compleri tunc permissum erat. Diligebat namque proximum sicut seipsum: sed quasi nullum ei inferendo nocumentum, non quasi diuidendō suas cum eo possessiones. Nam id excelsum est et supra Iudaicam in humum depressionem.

† Quae eo tempore maxime erant necessaria. Caetera quidem in vna Exodi parte statuta sunt. Illud autem: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, in alia: et manifeste ita habetur in Leuitico. Assumpsit autem et hoc tanquam maxime necessarium.

Verf. 20.

*) Respicit Io. 14, 2. Mansiones haud dubie, non fruitiones, voluit scribere Hentenius.

Καὶ διατί μὴ προέτεινεν αὐτῷ καὶ τὴν πρῶ-
την καὶ μεγάλην ἐντολὴν, τὸ ἀγαπήσεις κύριον
τὸν Θεόν σε; διότι τὰ μὲν ἄλλα τούτου κατάρ-
θώματα κεκρυμμένα ἦσαν· ἡ Θεοσέβεια δὲ αὐ-
τοῦ τοῖς πᾶσι γνώριμος ἐτύγχανεν.

Ἀπορίσας δ' ἂν τις, εἰ αἱ προταθεῖσαι νομι-
καὶ ἐντολαὶ προσέθεν ζοὴν αἰώνιον; πρὸς ἐνείποι-
μι ἂν, ὅτι προσέθεν μὲν, ἀλλ' ἔτσι αὐτήν, οἷον
αἱ εὐαγγελικαί. Ζοὴν γὰρ αἰώνιον, τὴν ἐν ἔραι-
νοῖς ἀπόλαυσιν ὑποληπτέον, ἣτις ποικίλη καὶ
πολυειδὴς ἐστὶ. πολλὰ γάρ⁴) μοναὶ παρὰ τῷ
Θεῷ.

Ἐπαπορήσας δὲ τις, εἰ ἀληθῶς ἔλεγεν ὁ
νεανίσκος; ἔχων γὰρ κτήματα πολλὰ, καὶ θῶς
δηλωθήσεται, πῶς ἠγάπα τὸν πλησίον, ὡς ἐαυ-
τόν; ἢ γὰρ ἂν ἐμερίσατο ταῦτα πρὸς τοὺς ὀλί-
γα, ἢ ἐδύλως ἔχοντας; τί οὖν ἔειπεν; ὅτι
κατόρθωσε καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν, ὡς ἐνεχώρει
τότε κατάρθῃ αὐτήν. ἠγάπα μὲν γὰρ τὸν πλη-
σίον, ὡς ἐαυτόν, ἀλλ' ὥστε μηδὲν βλαβερόν αὐ-
τῷ ἐνδείξασθαι, εἰ μὴν ὥστε καὶ συμμερίσασθαι
αὐτῷ τὸν ἴδιον πλεόν. ταῦτο γὰρ ὑψηλόν, καὶ
τῆς ἰσδαϊκῆς χαμαιζηλίας ἀνώτερον.

[Ὡν⁵) ἔχε χρεῖαν μᾶλλον ὁ τότε καιρὸς.
αἱ μὲν οὖν ἄλλα κατ' ἐν μέρος ἐν τῇ ἐξόδῳ⁶) b) Exod. 20,
νενομοθέτηνται· τὸ δὲ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον 12. seqq.
σου ὡς σεαυτόν, κατ' ἕτερον, καὶ φαιερῶς ἔτως
ἐν τῷ λευιτικῷ. γ) παρέλαβε⁶) καὶ τοῦτο νῦν, ὡς c) Levit. 19, 19.
χρειώδεται.]

Verf. 20.

5) Haec leguntur in margine Codicis B. referuntur-
que ad vocabulum νεφελαιδέσθης, quod in prin-
cipio scholii legitur.

6) δὲ addendum videtur.

Verf. 20. *Quid adhuc mihi deest?*

Quid adhuc habere me oportet quo careo? Hoc autem dicens manifestabat quod maiorem desiderabat virtutem. Ideo quoque, ut ait Marcus intuitus illum Iesus dilexit eum et dixit ei, Vnum tibi deest. Lucas autem dixit, Vnum tibi deficit. Intuitus siquidem est illum mansuetum: dilexit autem eum quasi vehementer salutem appetentem: quanquam avaritiae tyrannide praepediebatur. Quid est autem quod deficit? Ut sequatur eum. Audi ergo.

Verf. 21. *Ait — sequere me.*

Quia ea quae habebat, id est, diuitiae impedimento erant ne sequeretur: iubet haec vendi, darique pauperibus. Dicit ergo: si vis perfectus esse: imperfecti enim sunt, qui sola legalia complent praecepta: quia et ipsa imperfecta erant propter Iudaeorum imbecillitatem. Habebis thesaurum autem, dixit consolans eius avaritiam: ac promittens quod iterum thesaurum reconderet: nec id tantum, sed et melius, quia in coelo. Vocat autem thesaurum in coelo bonorum retributionem operum, quae ibi his qui digni fuerint, reposita sunt. Quod autem addit, Veni, sequere me, tantundem est ac si dicat: Gradere iuxta vestigia meae conuersationis, sequere mea praecepta: hoc enim tibi deficit, qui legalia adimplesti.

Verf. 22. *Audito — multas possessiones.*

Quo plura habebat, eo magis seruus eorum effectus erat: additio siquidem diuitiarum, additionem facit avaritiae. Opulentia itaque causa fuit tristitiae et incredulitatis.

Verf. 23.

Verf. 20. Τί ἔτι ὑσεῶ;

Τί λείπομαι; τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἐνέφηνεν, ὅτι μείζονος ἐφίεται ἀρετῆς. διὸ καὶ, ὡς φησι μάρκος, ^{d)} d) Marc. 10, 21. ὁ ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ ἠγάπησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἐν σοὶ ὑσεῶ. λουκᾶς δὲ εἶπεν, ὅτι ^{e)} e) Luc. 18, 22. ἐν σοὶ λείπει. ἐνέβλεψε μὲν γὰρ αὐτῷ ἡμέραν ἠγάπησε δὲ αὐτόν, ὡς σφόδρα σωτηρίας ὀρεγόμενον, εἰ καὶ τῇ τυραννίδι τῆς Φιλαργυρίας ἐπέδητο. τί δὲ ἔτι τὸ λῆπον; τὸ ἀκολουθεῖσθαι αὐτῷ. καὶ ἄκκε.

Verf. 21. Ἐφῆ — ἀκολουθεῖ μοι.

Ἐπεὶ τὰ ὑπάρχοντα, τετέστιν, ὁ πλεῖστος, ἐμπόδιον ἦσαν τῇ ἀκολουθεῖσθαι, κελεύει ταῦτα πωλῆσαι, καὶ δοῦναι πτωχοῖς. φησὶν οὖν, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι. καὶ γὰρ ἀτελεῖς οἱ τὰς νομικὰς κατορθοῦντες ἐντολαῖς, ἐπεὶ καὶ αὐταὶ ἀτελεῖς, διὰ τὴν ἀδένειαν τῶν ἰσθαίων. ἔξεις δὲ θησαυρὸν εἶπε, παραμυθαύμενος τὴν φιλοχρηματίαν αὐτοῦ, καὶ ἐπαγγελλούμενος, ὅτι θησαυρίσει πάλιν. καὶ ἐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ κρεῖττον. ἐν ἔρανῳ γάρ. θησαυρὸν δὲ ἐν ἔρανῳ λέγει, τὴν ἀποκειμένην ἐκ τῶν ἀξίσις ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων. τὸ δὲ δεῦρο, ἀκολέθει μοι, ἀντὶ τοῦ, βάδιζε κατ' ἴχνος τῆς ἐμῆς πολιτείας, ἀκολέθει ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς. τοῦτο γὰρ σοὶ λείπει, τὰ νομικὰ κατορθώσαντι.

Verf. 22. Ἀκέσας — κτήματα πολλά.

Ὅσον εἶχε πολλὰ, τοσοῦτον αὐτοῖς ἐδεδέλωτο. καὶ γὰρ ἡ προσθήκη τῇ πλείτῃ προσθήκην ποιῇ τῆς φιλαργυρίας. γέγονεν οὖν αἰτία τῆς λύπης καὶ τῆς ἀπειθείας ἢ πολυκτημοσύνη.

Verf. 23.

Verf. 23. *At — coelorum,*

Quodsi diues difficulter, avarus nullo modo. Si enim condemnatur qui non dat quae sua sunt, multo amplius qui rapit aliena.

Verf. 24. *Rurfus — intrare.*

Quum rem dixisset difficilem, hanc subiunxit impossibilem: nec simpliciter impossibilem, sed et impossibili magis impossibilem. Impossibile siquidem est camelum viuum transire per foramen acus: hoc autem impossibile est illud. Fertur autem hic sermo per exaggerationem ad avarorum terrorem.

Quidam autem camelum vocant funem navis crassiores. Verum haec dicens Christus non vituperat diuitias, sed servire diuitiis. Est autem optimum exemplum: nam sicut foramen acus non est capax cameli propter nimiam sui angustiam, et propter grandem illius molem ac tumorem: Ita quoque via quae ducit ad vitam non capit diuitem propter sui angustiam, et propter huius tumorem. Oportet ergo omnem repellere tumorem iuxta Apostolum, et attenuari per voluntariam paupertatem.

Verf. 25. *Quum autem audissent — saluus fieri?*

Exterriti sunt, id est, turbati sunt, non tamen pro seipsis, quum pauperes essent, sed pro diuitibus. Coeperunt enim praeceptorum assumere viscera, ac dolere plurimum pro perditione hominum dicentes, Quis ergo diuitum potest saluus fieri?

Verf. 26.

Vers. 23. Ὁ δὲ — ἔρρανῶν.

Ἐἰ δὲ πλῆσιος δυσκόλως, πλεονέκτης οὐδ' ὅλως εἰ γὰρ ὁ μὴ δίδους τὰ ἑαυτῷ, κατακρίνεται· πολλῷ μᾶλλον, ὁ καὶ τὰ ἑτέρων ἀρπάζων.

Vers. 24. Πάλιν — εἰσελθεῖν.

Ἐπὼν τὸ πρᾶγμα δύσκολον, ἔπειτα λέγει τοῦτο καὶ ἀδύνατον, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀδινάτου ἀδυνατώτερον. ἀδύνατον μὲν γὰρ τὴν κάμηλον, τὸ ζῶον, διὰ τρυπήματος βελόνης διελθεῖν⁷⁾· ἀδυνατώτερον δὲ τὸ τε ἐκείνο. κατ' ἐπίτασιν δὲ ὁ λόγος, εἰς φόβον τῶν φιλαργύρων.

Τινὲς δὲ κάμηλόν φασι, σχομίον παχύτατον πλοίου. ταῦτα δὲ λέγων ὁ χριστός, ὃ διαβάλλει τὸν πλεῦτον, ἀλλὰ τὸ δουλεύει τῷ πλέτῳ. κάλλιπον δὲ τὸ παραδείγμα. καθάπερ γὰρ τὸ τρυπήμα τῆς ῥαφίδος ὃ χωρεῖ τὴν κάμηλον, διὰ τε τὴν ἄγαν ἑαυτῷ σενότητα, καὶ διὰ τὸν ἄγαν ἐκείνης ὄγκον· ἔτω καὶ ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγχτα εἰς τὴν ζωὴν, ὃ χωρεῖ τὸν πλῆσιον, διὰ τε τὴν ἑαυτῷ σενότητα, καὶ διὰ τὸν τούτῃ ὄγκον. προήκει οὖν ὄγκον⁸⁾ ἀποδέδειχαι πάντα, κατὰ τὸν ἀπόστο-⁸⁾ Hebr. 12, 1. λον, καὶ λεπτυθῆναι δι' ἐκείνου πενίας.

Vers. 25. Ἀκέσαντες δὲ — σωθῆναι;

Ἐξεπλήσσοντο, ἀντὶ τοῦ, ἐθορυβῆντο. πλὴν οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν πένητες γὰρ ἦσαν· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πλεσίων. ἤρξαντο γὰρ σπλάγχχνα διδασκάλων ἀναλαβεῖν, καὶ ὑπερβαλεῖν τῆς ἀπωλείας τῶν ἀνθρώπων, λέγοντες, τίς ἄρα τῶν πλεσίων δύναται σωθῆναι;

Ccc

Vers. 26.

7) εἰσελθεῖν. A.

Vers. 26. *Intuitus — possibilia.*

Primum miti aspectu exterritam eorum mentem consolatus est. Deinde dixit: Apud homines diuites, hoc puta saluum fieri, impossibile est: fortiter enim auaritiae vinculis alligati sunt, factique impotentes, vt a seipsis solis huiusmodi tyrannide liberentur. Deus autem non solum saluare hos potest, sed etiam omne aliud potest. Saluabit ergo hos, si quod possunt studium adhibentes, ac diuitias in pauperes euacuantes, ignemque cupiditatis diuitiarum extinguentes, hunc inuocauerint auxiliatorem ac libertatis assertorem.

Docuit ergo omnis hic sermo, quod avarum impossibile est saluum esse, nisi quod in se est adferat studium, vt dictum est: et Deum habeat adiutorem ad liberationem illius miserrimae affectionis. Aiunt autem quidam, quodsi Deo omnia sunt possibilia, vtique et facere malum Deo possibile est. Quibus nos dicimus, quod facere malum non est potentiae, sed impotentiae. Ideo etiam Dauid peccata appellauit imbecillitates siue infirmitates dicens: Multiplicatae sunt infirmitates eorum. Et Paulus ait, Quum nos essemus infirmi siue peccatores. Praeterea et alio modo iuxta Gregorium Theologum, principium mali est negligere bonum: quomodo autem bonum negliget, qui est ipsa bonitas?

Vers. 27. *Tunc — nobis?*

Quae omnia beate Petre? An arundinem, rete, nauum, artemque piscatoriam? Vtique inquit, quae et quanta habebam: mea siquidem voluntas integra fuit. Quum ergo dixisset saluator adolescenti,
 si

Vers. 26. Ἐμβλέψας — δυνατά.

Πρῶτον ἡμέρῳ βλέμματι φρίττεσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν παρηγόρησεν, οἷτα εἶπεν, ὅτι παρὰ ἀνθρώποις πλυσίοις τοῦτο, δηλαδὴ τὸ σωθῆναι, ἀδύνατόν ἐστι. δεδεσμημένοι γὰρ ἰσχυρῶς ταῖς σειραῖς τῆς Φιλαργυρίας, ἀδυνατοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν μόνων ἐλευθερωθῆναι τῆς τοιαύτης τυραννίδος. ὁ δὲ Θεὸς ἔ μόνον σῶσαι τούτους δύναται, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἕτερον δύναται. σώσει δὲ τούτους, ἐὰν τὴν παρ' ἑαυτῶν σπεδὴν εἰσφέροντες, καὶ κειοῦντες τὸν πλεῖστον εἰς πένητας, καὶ σβεννύοντες τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας τῶν χρημάτων, ἐπικαλέσωνται καὶ τοῦτον ἐπικερὸν καὶ συλλήπτορα τῆς ἐλευθερίας.

Ἐδίδαξε τοίνυν ὁ σύμπας λόγος, ὅτι ἀδύνατον σωθῆναι φιλάργυρον, ἐὰν μὴ τὴν παρ' ἑαυτοῦ σπεδὴν εἰσφέρων, ὡς εἴρηται, σχοίῃ καὶ τὸν Θεὸν βοηθὸν τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ τοιαύτου χαλεπωτάτου πάθους. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι ἐὰν πάντα δυνατὰ τῷ Θεῷ, δυνατόν ἄρα τῷ Θεῷ καὶ τὸ κακόν. πρὸς οὗς λέγομεν, ὅτι τὸ κακὸν οὐκ ἐστὶ δυνάμεως, ἀλλ' ἀδυναμίας. διὸ καὶ ὁ δαυὶδ τὰς ἀμαρτίας, ἀδυνείας ὠνόμασεν, εἰπὼν, ἐπληθύνησαν αἱ ἀδυνείαις αὐτῶν. καὶ ὁ παῦλος δὲ φησιν, ὄντων ὁ) Pl. 25, 4. ἡμῶν^{h)} ἀδυνείων, ἡγουν, ἀμαρτωλῶν. καὶ ἑτέρως ὁ) Rom. 5, 6. δὲ, κατὰ τὸν θεολόγον γρηγόριον, ἀρχὴ τῆ κακοῦ, τὸ ἀμελεῖσθαι τῆ ἀγαθοῦ. πῶς δ' ἂν ἀμελήσῃ τῆ ἀγαθοῦ ἢ αὐτοαγαθότης;

Vers. 27. Τότε — ἡμῖν;

Ποῖα πάντα, ὧ μακαρίαί πέτρε; τὸν κόλαμον, τὸ δίκτυον, τὸ πλοῖον, τὴν ἀλιευτικὴν; καὶ φησιν, ἃ εἶχον, καὶ ὅσα εἶχον. ἡ προαίρεσίς μου γὰρ ἐντελής. εἰπόντος οὖν τῆ σωτῆρος πρὸς τὸν

si vis perfectus esse, abi, vende quae habes, et da pauperibus, habebisque thesaurum in coelo: timuit Petrus sibi ac condiscipulis: quasi ipsi minus fecissent, quia non vendiderant quae habebant, nec dederant pauperibus: ideo etiam ait, Ecce nos non vendidimus, nec pauperibus dedimus, sed simpliciter omnia quae habebamus reliquimus, et sequuti sumus te: quid ergo erit nobis retributionis?

Verf. 28. *Iesus autem — Israel.*

Regenerationem dicit nunc a mortuis resurrectionem, quasi iteratam viuificationem. Quid ergo? sedebunt tunc Apostoli et iudicabunt? Nequaquam: solus enim Christus sedebit, et solus ipse iudicabit. Sed per duodecim sedes innuit fruitionem siue requiem ac praecellentiam duodecim discipulorum, et regni sui communicationem. Iudicantes autem dicit, hoc est condemnantes. Ait ergo: Fruemini tunc siue requiescetis, et praecelletis ac conregnabitis mihi, condemnantes Israelitas: non quod ipsi iudicaturi sint, sed sicut vicesimo tertio capite dicebat Ninivitas ac reginam Austri condemnaturos generationem illam: ita et hos nunc condemnaturos ait duodecim tribus Israel. Ideo enim non dicit gentes aut orbem, sed solos Israelitas suos contribules, suos cognatos. Condemnabunt enim eos non quasi iudicantes, sed quia is qui iudicabit, a fide horum sit condemnaturus illos. Siquidem quum eisdem moribus ac legibus et hi et illi sint enutriti: hi tamen crediderunt, illi vero credere noluerunt.

νεανίσκον, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλη-
σόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ
ἔξεις θυσσαυρὸν ἐν θρανῶ· ἐδειλίασεν ὁ πέτρος περὶ
τε ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ὡς ἡλαττω-
μένων, διὰ τὸ μὴ παλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ
δοῦναι πτωχοῖς. διὸ καὶ Φησιν ἰδοὺ ἡμεῖς οὐκ ἐπω-
λήσαμεν, ἔτε μὴν ἐδώκαμεν πτωχοῖς, ἀλλ' ἀφή-
καμεν ἀπλῶς πάντοι, ὅσα εἶχμεν, καὶ ἠκολο-
θήσαμέν σοι, τί ἄρα ἔσται ἡμῖν εἰς ἀμοιβήν;

Verf. 28. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἰσραήλ.

Παλιγγενεσίαν λέγει νῦν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστα-
σιν, ὡς παλινζαΐαν. τί οὖν; καθεδούνται καὶ οἱ
ἀπόστολοι τότε, καὶ κρινῶσιν; ἔδοκῶς. μόνος γὰρ
ὁ χριστὸς καθίσει, καὶ μόνος αὐτὸς κρινεῖ. ἀλλὰ
διὰ μὲν τῶν δώδεκα θρόνων παρεδήλωσε, τὴν τότε
ἀνάπαυσιν, καὶ προτίμησιν τῶν δώδεκα μαθη-
τῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ.
κρίνοντες δέ, φησιν, ἀντὶ τοῦ, κατακρίνοντες.
εἶπεν οὖν, ὅτι ἀναπαυθήσεθε τότε, καὶ προτι-
μηθήσεθε, καὶ συμβασιλεύσετε μοι, κατακρί-
νοντες τοὺς ἰσραηλίτας, οὐχ ὡς αὐτοὶ δικάζοντες,
ἀλλ', ὥσπερ ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοὺς
πνευίτας ἐφῆτε καὶ τὴν βασίλισσαν τοῦ νότε κα-
τακρίνειν τὴν γενεάν ἐκείνην, οὕτω καὶ νῦν τούτους
ταῖς δώδεκα φυλαῖς τοῦ ἰσραήλ. διὰ τοῦτο γὰρ
οὐκ εἶπε τὰ ἔθνη, ἔδδ' τὴν οἰκουμενὴν, ἀλλὰ μό-
νους τοὺς ἰσραηλίτας, τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συγ-
γενεῖς. κατακρινούσι γὰρ αὐτοὺς, οὐχ ὡς δικά-
ζοντες, ὡς εἰρήκαμεν, ἀλλ' ὡς τοῦ δικάζοντος
ἐκπὸ τῆς τέτων πίστεως καταδικάζοντος αὐτοὺς,
ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἐνετράφησαν οὗτοί τε καὶ κείνοι νό-
μοις καὶ ἡδέσι, καὶ ὅμως οὗτοι μὲν ἐπίστευσαν
ἐκεῖνοι δὲ ἠπίστησαν.

Quid ergo, Iudasne etiam sedem habebit et condemnabit? Nequaquam: communis enim facta est promissio ad duodecim discipulos, ne per hanc Iudas in villo caeteris deterior haberetur: ipse vero animae prauitate seipsum hac priuauit. Est enim Dei lex a Ieremia promulgata ad Iudaeos, quae dicit, si conuersa fuerit gens illa ab iniquitatibus suis, poenitebit et me malorum quae cogitaueram facere illis. Deinde ait, Et si fecerit malum coram me, vt non audiat vocem meam, poenitebit et me de bonis quae decreueram facere illis. Quid ergo ait ista lex? Si comminatus fuero vt faciam tibi malum, et tu corrigaris, solues meam sententiam: et si promiserò tibi bona, et ignauiter egeris, solues meam promissionem: tua enim causa factus es ea indignus. Poenitentiam ergo in Deo intelligimus propositi mutationem, cuius nos omnino causa sumus. Scire autem oportet, quod discipulis connumerat eos, qui postmodum in chorum duodecim discipulorum subingressuri sunt, vtpote eandem fidem idemque ministerium suscepturi.

Verf. 29. *Et — haereditate accipiet.*

Vobis quidem duodecim contingent quae dixi, caeteris vero credentibus erunt haec et ista. Matthaeus itaque dixit, Propter nomen meum, id est propter me. Marcus autem addidit, Et propter euangelium, hoc est propter praedicationem. Lucas vero ait, Propter regnum Dei, vt scilicet illud consequatur. Quemadmodum autem quando dicebat, Qui perdiderit animam suam mea causa, inueniet eam: non hoc dicebat, vt nosipsums interimamus, sed vt ipsi etiam animae nostrae, fidem quae in ipsum est praeponamus. Ita et nunc di-

cens,

Τί δέ, καὶ ὁ ἰσθὰς θρόνον ἔξει, καὶ κατακρι-
νεῖ; ἔχι. κοινὴ μὲν γάρ ἡ ἐπαγγελία πρὸς τοὺς
δώδεκα μαθητὰς, ἵνα μὴδ' ἐν ταύτῃ τῶν ἄλλων
ὁ ἰσθὰς ἐλαττωθεῖ. Φαυλότῃ δὲ ψυχῇς αὐτὸς
ἑαυτὸν ταύτης ἀπεσέρηνεν. ἔστι γάρ νόμος τοῦ
θεοῦ παρὰ ἱερεμίου πρὸς ἰσθαίους ἐκφωνηθεῖς, καὶ
λέγων· εἰάν ¹⁾ ἐπιτρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκείνο ἀπὸ τῶν ^{1) Jer. 18, 3. 10.}
κακιῶν αὐτῶν, μετανοήσω καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν κακῶν,
ὧν ἐλογισάμην ποιῆσαι αὐτοῖς. εἴτα, καὶ εἰάν
ποιήσωσι τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, τῷ μὴ ἀκέειν
τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω καὶ γὰρ περὶ τῶν ἀγα-
θῶν, ὧν ἐλάλησα τῷ ποιῆσαι αὐτοῖς. τί οὖν φη-
σὶν οὗτος ὁ νόμος; ὅτι εἰάν ἀπειλήσω κακῶσά σε,
καὶ διεσθωθῇς, λύσεις μου τὴν ψῆφον· καὶ εἰάν
ὑπόσχωμαι σοι ἀγαθὰ, καὶ ῥαθυμήσῃς, λύσεις
μου τὴν ἐπαγγελίαν. σὺ γὰρ αἴτιος, ἀνάξιος ταύ-
της γενόμενος. μετάνοιαν γὰρ ἐπὶ τῷ θεῷ, τὴν
ἐναλλαγὴν τῷ σκοπεῖ νοοῦμεν, ἥς αἴτιοι πάντως
ἡμεῖς. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῖς δώδεκα μαθη-
ταῖς συναριθμεῖ καὶ τοὺς ὕπερον ἀντεισαχθέντας
εἰς τὸν χορὸν τῶν δώδεκα μαθητῶν, ὡς τὴν αὐ-
τὴν καὶ πίσιν καὶ διακονίαν ἀναδέξασθαι μέλλοντας.

Verf. 29. Καὶ — κληρονομήσει.

Τῶν μὲν τοῖς δώδεκα γενήσεται, καθὼς εἶρηκα,
καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσι, τοῖς πιστεύουσιν, ἔσται
τάδε καὶ τάδε. ματθαῖος μὲν οὖν εἶπεν, ἕνεκεν
τοῦ ὀνόματός μου, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμέ. μάρκος δὲ
προσέθηκεν, ὅτι καὶ τοῦ ^{k)} εὐαγγελίου, τῷ τέτι, ^{k) Marc. 10, 29.}
καὶ διὰ τὸ κήρυγμα. λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι ἕνε-
κεν ¹⁾ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ἡγοῦν, διὰ τὴν βα- ^{1) Luc. 18, 29.}
σιλείαν τῷ θεῷ, ἵνα τύχη ταύτης. ὥσπερ δὲ,
ὅταν ἔλεγεν, ὁ ἀπελίσσας τὴν ψυχὴν αὐτῷ ἕνεκεν
ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν, ὃ τοῦτο ἔλεγεν, ἵνα ἀναιρῶ-
μεν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς
Ccc 4 ἡμῶν

cents, Qui reliquerit uxorem: non hoc dixit, ut nuptias penitus diuidat, sed ut ipsi quoque coniugi praeponamus et ipsum et euangelium, et regnum Dei. Hoc autem et in omni alia cognatione et familiaritate dicendum est.

Marcus praeterea et Lucas manifestius de his recitantes, centuplam retributionem hoc tempore rependi dicunt, in hoc videlicet seculo, vitam autem aeternam venturo siue futuro. Centupla vero, hoc est, varie multiplicata, aut multo plura, sicut dixit Lucas. Sed quomodo varie multiplicatam accipiet quis hanc retributionem in praesenti seculo? Quomodo? Sicut acceperunt Apostoli et martyres caeterique omnes iusti. Vide enim quod omnium fidelium domus sibi habebant apertas: fratres etiam et sorores parauerunt omnes sanctos et sanctas: patres vero omnes ipsos colentes, ipsorumque curam habentes, ac erga ipsos compassionis affectu tactos: nam haec sunt proprii patris: matres quoque omnes pari modo se habentes: uxores vero omnes ministrantes, subseruiantes ac curantes eos: haec siquidem uxoris sunt opera: filios praeterea, omnes discipulos. Ad haec omnes fidelium agros in sua potestate habebant: quoque omnium est maxime admirabile, omnia haec habebant cum persecutionibus, prout addidit Marcus, hoc est a filii inimicis persecutionem sustinentes. Potest etiam esse multiplicatio, gratia sanitatum, aut prophetia, aut aliud quippiam simile.

Vers. 30. *Multi — primi.*

Multi qui hic videntur primi, erunt ibi postremi. Hoc autem et simpliciter de omnibus dictum est,

vt

8) α, addit. B.

ἡμῶν προτιμῶμεν τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν· ἔγω καὶ νῦν λέγων, ὃς ἀφῆκε γυναῖκα, οὐχ ἵνα διασπῶμεν ἀπλᾶς τὰς γαμμοὺς, τοῦτό φησιν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς συζύγου προτιμῶμεν καὶ αὐτὸν, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης συγγενείας καὶ οἰκειότητος.

Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς φανερώτερον περὶ τέ-
των ἐκθέμενοι, τὴν ἑκατονταπλασίονα^{μ)} ἀμοι-
βὴν τῷ καιρῷ τέτω ἀποκεκληρωθῆναι φασιν, ἥ γιν, m) Marc. 10, 30.
18, 30.
τῷ νῦν αἰῶνι τὴν δὲ αἰώνιον ζωὴν, τῷ ἐρχομένῳ,
εἶπουν, τῷ μέλλοντι. ἑκατονταπλασίονα δὲ, ἀντὶ
τοῦ, πολλαπλασίονα. οὕτω γάρ⁸⁾ εἶπεν ὁ Λε-
κᾶς. ἀλλὰ πῶς ἂν τις λάβοι τὴν πολλαπλασίονα
ταύτην ἀμοιβὴν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. πῶς; ὡς ἔλα-
βον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες καὶ οἱ δικαιοὶ
ἅπαντες. ὅρα γάρ, ὅτι πάσας τὰς πάντων τῶν
πιστῶν οἰκίας ἔσχον ἀναπεπταμένας αὐτοῖς, καὶ
ἀδελφὸς μὲν καὶ ἀδελφὰς ἐκτήσαντο πάντας
τοὺς ἁγίους καὶ πάσας τὰς ἁγίας, πατέρας δὲ
πάντας τοὺς σέβοντας καὶ φροντίζοντας καὶ
σπλαγχνιζομένους ἐπ' αὐτοῖς. ταῦτα γὰρ ἴδια
πατέρος. μητέρας δὲ, πάσας τὰς ὁμοίως ἐχέσας·
γυναῖκας δὲ πάσας τὰς διακονούσας καὶ ὑπηρε-
τέσας καὶ ἐπιμελομένας αὐτῶν. ταῦτα γὰρ ἔργα
γυναικός. τέκνα δὲ, πάντας τοὺς μαθητάς.
ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀγρούς τῶν πιστῶν εἶχον
εἰς ἐξουσίαν. καὶ τὸ παραδοξότατον· πάντα ταῦ-
τα ἔσχον μετὰ διωγμῶν, ὡς ὁ Μάρκος^{η)} προσέθη- n) Marc. 10, 30.
κεν· ὁ ἐστὶ, διωκόμενοι παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πί-
στεως. εἴη δ' ἂν πολλαπλασίον ἀμοιβὴ, καὶ ἡ χά-
ρις τῶν ἱεραμάτων, ἢ τῇ προβλέπειν τὸ μέλλον,
ἢ τοιοῦτος τινός.

Verf. 30. Πολλοὶ — πρῶτοι.

Πολλοὶ πρῶτοι δοκοῦντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἔσον-
ται ἔσχατοι κατὰ τὸν μέλλοντα, καὶ τὸναντίον,
Ccc 5 ἔσχατοι

ut nunquam hi qui praeponuntur in vita, extollantur: neque qui hic despiciuntur, animum despondeant: et praecipue ad Phariseos eisque similes sermo refertur, qui primatus totis vendicabant viribus. Quia vero non omnes eo tempore credebant, sed alii quidem prius, alii vero postea, ponit parabolam quae posteriores consoletur animaeque iniiciat alacritatem, quam totam pariter necesse est primum accipere, ita exposcente eius enarratione, et demum ea quae videbuntur similiter de ea dicere: quanquam enim longiuscula sit, apta tamen est ut facile capi possit.

Cap. XLII. De mercede conductis operariis.

Cap. XX. v. 1. *Simile — v. 15.*
in rebus meis?

Huius omnis parabolae solum exponenda sunt quae opportuna videntur, veluti monet Chrysostomus: caetera vero non sunt curiose scrutanda, sicut vicesimo quarto capite praediximus. In hac enim regnum coelorum intelligitur ipse Christus, sicut in parabolis frequenter diximus. Vineae autem eius, evangelica ipsius praecepta sunt. Operarii vero huiusmodi vineae, homines operatores talium praeceptorum. Tempus operationis, praesens vita. Diluculum vero, hora tertia, sexta, nona, et undecima, variae hominum aetates quibus ad fidem veniunt, et probi facti Deo placent. Dilucu-

9) Scribendum videtur, τοὺς τῶν.

10) Hoc loco pro καλέσκει. Explicat haec Chrysost. T. VII. p. 638. A. seq. Locum autem Euthymius potissimum respicit ibid. E. οὐ καὶ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κ. τ. λ.

ἔσχατοι δοκοῦντες ἐνταῦθα, ἔσονται πρῶτοι ἐκῆ.
 τοῦτο δὲ εἴρηται μὲν καὶ περὶ πάντων ἀπλῶς, ἵνα
 μήτε οἱ κατὰ τὸν παρόντα βίον προτιμώμενοι
 ἐπαίρωνται, μήτε οἱ ἐνταῦθα καταφρονέμενοι
 ἀθυμῶσι· μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς Φαρισαίους, καὶ
 τοὺς τοιούτους, ὁ λόγος ἀποτέταται,⁹⁾ τῶν πρω-
 τείων ἰσχυρῶς ἀντιποιεμένους. ἐπεὶ δὲ αὐ πάντες
 κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πιστεύουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν
 πρῶτον, αἱ δὲ ὕστερον, τίθησι παραβολὴν παρα-
 μυθεμένην τὰς ὑπερῶντας, καὶ προθυμίαν αὐ-
 τοῖς ἐμβάλλουσαν, ἣν ὁμοῦ πᾶσαν ἀναγκάειον ἐκ-
 θέσθαι πρῶτον, ὅπως ἀπαιτούσης τῆς ἐξηγήσεως
 αὐτῆς· εἶτα λοιπὸν ὁμοῦ καὶ τὰ δοκῆντα περὶ
 ταύτης εἰπεῖν. εἰ γὰρ καὶ μακρὰ τίς ἐστιν, ἀλλ'
 εὐληπτος πέφυκεν.

Κεφ. MB. Περὶ τῶν μιθευμένων ἐργατῶν.

Cap. XX. v. i. Ὁμοία — v. 15.
ἐν τοῖς ἐμοῖς;

Τῆς ὅλης ταύτης παραβολῆς τὰ καίρια μόνον
 ἐρμηνευτέον, ὡς ὁ χρυσόφομος¹⁾ ἐπιτρέπει, τὰ ἄλ-
 λα δ' οὐ περιεργαστέον, ὡς καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τε-
 τάρτῳ κεφαλαίῳ προδιελάβομεν. νοεῖται γὰρ
 ἐν ταύτῃ βασιλείᾳ μὲν τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ὁ
 χριστὸς, καθὼς πολλαχοῦ τῶν παραβολῶν εἰρή-
 καμεν· ἀμπελῶν δὲ αὐτοῦ, αἱ εὐαγγελικαὶ ἐν-
 τολαὶ αὐτοῦ· ἐργάζεται δὲ τοῦ τοιούτου ἀμπελῶνος,
 οἱ ἐργάζονται τῶν τοιούτων ἐντολῶν ἄνθρωποι· κα-
 ρὸς δὲ τῆς ἐργασίας, ὁ παρὼν βίος· πρῶτ' δὲ καὶ
 τρίτῃ ὥρᾳ καὶ ἕκτῃ καὶ ἐνάτῃ καὶ ἐνδεκάτῃ, αἱ
 διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων ἡλικίας, καθ' ἃς τῇ πίσει
 προσ-

Diluculum siquidem siue prima hora, aetas est eorum, qui ab infantia vocati sunt ad dicta praecepta. Tertia autem hora, aetas epheborum. Sexta vero, virorum. Nona, senum: et vndecima, decrepitorum, quibus breue est reliquum vitae tempus.

Exiit ergo Christus in mundum, tum per seipsum, tum per Apostolos, eosque praeceptores qui illos sequuti sunt, ut mercede conduceret operarios in vineam suam, quae botros fructificat virtutum, laetificantes patrefamilias, qui dominus est vniuersi. Merito autem dixit, Ut mercede conduceret: merces enim reposita est praeceptorum operariis, puta cuiusque salus: hanc enim intelligimus esse denarium. Effingit autem parabola primos murmurantes, impositumque illis silentium: non quod in regno coelorum futura sit inuidia. Nam si hic adhuc viuentes iusti suas animas pro hominibus ponunt, multo magis ibi, videntes eos saluos esse gaudent. Sed tale figuratum est murmur, impositumque silentium, ad solam demonstrationem diuinæ benignitatis erga eos, qui postremi veniunt, ut confidant quod nihil illis oberit postremos venisse, si deinceps operati fuerint.

Et nos siquidem ubi aliquem multo dignati fuerimus honore, et postmodum voluerimus huiusmodi magnitudinem demonstrare, solemus dicere quod quidam ob tantum honorem murmurabant. Hoc autem dicimus non illum reprehendentes, sed hunc ad gratiarum actionem excitantes.

Quare autem non omnes simul vocauit ad vineam? Quia non simul omnes inuenit: impossibile enim erat eodem tempore, ut praediximus, eadem-

προσέρχονται, καὶ εὐδοκιμοῦσι. πρώτῃ μὲν γὰρ, ἦτοι, πρώτη ὥρα, ἡ ἡλικία τῶν νηπιόθεν κληθέντων εἰς τὰς ῥηθείσας ἐντολάς· τρίτῃ δὲ ὥρα, ἡ ἡλικία τῶν ἐφήβων· ἕκτῃ δὲ, ἡ τῶν ἀνδρῶν· ἐνάτῃ δὲ, ἡ τῶν γερόντων· ἐνδεκάτῃ δὲ, ἡ τῶν βαθυγερόντων, εἶπουν, τῶν ἐχόντων βραχὺ λείψανον χρόνου ζωῆς ὑπολειμμένον.

Ἐξῆλθεν οὖν ὁ χριστὸς εἰς τὴν οἰκουμένην, τοῦτο μὲν, δι' ἑαυτοῦ, τοῦτο δὲ, διὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ διὰ τῶν μετ' αὐτοὺς διδασκάλων, μιθώσαθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, τὸν καρποφοροῦντα βότρυας ἀρετῶν, εὐφραίνοντας τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν τῆς οἰκουμένης δεσπότην. εἰκότως δὲ εἶπε, μιθώσαθαι. μιθὸς γὰρ ἀποκεῖται τοῖς ἐργάταις τῶν ἐντολῶν, ἡ ἐκάστη σωτηρία. ταύτην γὰρ νοοῦμεν, δηνάριον. πάντῃ δὲ τοὺς πρώτους ἢ παραβολὴ γογγίζοντας, καὶ ἐπιτομιζομένους, οὐχ ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἔσται Θθόνος· εἰ γὰρ ἐνταῦθα οἷτες οἱ δίκαιοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τιθέασι, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖ τούτους βλέποντες σωζόμενους χαίρουσιν· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐσχημάτισαι γογγυσμός, καὶ ἡ ἐπιτίμις, εἰς ἔμφασιν μόνον τῆς τοῦ θεοῦ περὶ τοὺς ἐσχατοὺς προσερχομένους φιλανθρωπίας, ἵνα θαρσύνωσιν, ὡς ἔδεν ἐμποδίζεσθαι τῆς ὑπερήστως, εἰάν εἰς τὸ ἐξῆς ἐργάζωνται.

Καὶ ἡμεῖς γὰρ, ὅταν τινα πολλῆς ἀξιάσωμεν τιμῆς, εἴτα βεληθῶμεν ἐμφῆναι τὴν ταύτης ὑπερβολὴν, εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐγόγγυσε διὰ τὴν τοσαύτην τιμὴν. τοῦτο δὲ λέγομεν, ἐκ ἐκένον διαβάλλοντες, ἀλλὰ τοῦτον διεγείροντες εἰς εὐχαριστίαν.

Διατί δὲ οὐχ ὁμοῦ πάντας ἐκάλεσεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα; διότι οὐχ ὁμοῦ πάντας εὔρεν. ἀδύνατον γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ὡς προειρήκαμεν,
καὶ

demque aetate omnes accedere. Tunc autem vnumquemque inuenit, quum ille obediens efficitur. Ait enim Paulus: Vbi vero beneplacuit ei, vt me separaret ab utero matris meae. Tunc autem beneplacuit, quando hic obediuit. Docet itaque parabola, ne eos qui extrema senectute accedunt reprobemus: sed sciamus quod possibile sit breui etiam studio ac diligentia saluari. Hic siquidem scopus eius est. Oportet autem nos solo ipsius scopo adepto, caetera non magnipendere: reliqua enim omnia propter finale intentum composita sunt, vt facilius excipiat: neque periculo vacat, etiam illa scrutari, veluti tradit Chrysostomus capite de parabolis.

† Intelligi potest pondus et aestus diei, grauitas tentationum, et ignis indomitatum voluptatum, ac ferocium affectionum quae portauerunt siue sustinuerunt, ne ab eis uincerentur.

Verf. 15. *Si — sum.*

Quod, pro sed, hic sumitur. Ait enim, si oculus tuus inuidus est, atqui ego bonus sum, seruans et te et illum. Tu vero ne ex hoc turberis quasi aequalia dentur brauia his qui a prima aetate vsque ad finem euangelica seruauerunt praecepta, et his qui in postrema aetate acquieuerunt. Solum enim docuit parabola quod aequaliter salui fiunt,
non

2) Multoties de his praecipit Chrysostomus. Sed Euthymius, vt videtur, in mente habuit. T. VII. p. 487. E.

3) Inclusa Codex uterque habet in margine.

4) Hanc interpretationem peperit lesio ei, loco $\frac{\pi}{2}$. Eam inuexit Chrysost. T. VII. p. 637. D. 638. C. qui tamen istud ei — $\sigma\tau$ prudenter, vt solet, non attin-

καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν πάντας προσελθεῖν. τότε δὲ εὕρισκε ἕκαστον, ὅταν οὗτος ὑπακούσῃ μέλλῃ· Φησὶ γὰρ ὁ παῦλος, ὅτε δὲ εὐδόκησεν ^{ο)} Gal. 1, 15. ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου· τότε δὲ εὐδόκησεν, ὅτε οὗτος ἔμελλεν ὑπακούειν. ἡ μὲν οὖν παραβολὴ διδάσκει, τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γήρας προσερχομένους μὴ ἀπογινώσκειν, ἀλλὰ γινώσκειν, ὅτι δυνατόν καὶ ἐν βραχείᾳ σπουδῇ σωθῆναι. τοῦτο γὰρ ὁ ταύτης σκοπός. Χρὴ δὲ ἡμᾶς τὸν σκοπὸν μόνον αὐτῆς δευψαμένους, τᾶλλα μὴ πολυπραγμονεῖν. τᾶλλα γὰρ πάντα διὰ τὸν σκοπὸν συνετέθησαν, ἵνα πιθανὸς γένηται, καὶ οὐκ ἀκίνδυνον τὸ καὶ περὶ τέτων ζητεῖν, ὡς ὁ χρυσόσομος ἐν τῷ ²⁾ περὶ παραβολῶν κεφαλαίῳ παραδέδωκεν.

[Νοοῖτο ³⁾ δ' αὖν βάρος καὶ καύσων τῆς ἡμέρας, τὸ βάρος τῶν πειρασμῶν καὶ τὸ πῦρ τῶν ἀτιθάσων ἡδονῶν καὶ ἀγρίων παθῶν, ἅπερ ἐβάσασαν, εἶπεν, ὑπέμειναν, μὴ ἐνδόντες αὐτοῖς.]

Verf. 15. Ἐι — εἰμι;

Τὸ ὅτι, ἀντὶ τοῦ, ⁴⁾ ἀλλά. λέγει γὰρ, ὅτι εἰς ὁ ὀφθαλμὸς σε βάσκανός ἐστιν, ἀλλ' οὖν ἐγὼ ἀγαθός εἰμι, σώζων μὲν καὶ σέ, σώζων δὲ καὶ τοῦτον. σὺ δὲ μὴ θορυβηθῇς ἐντεῦθεν, ὡς ἴσων βραβείων παρεχομένων καὶ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι τέλους ἐργασασμένοις ταῖς εὐαγγελικαῖς ἐντολαῖς, καὶ τοῖς ἐν ἐσχάτῳ γήραυ ἀναρεσῆσασιν. ἡ παρα-

attingit. Ἐι et ἦ est mera confusio vocalium. Ex interprete Latino nihil colligi potest. Nam is recte poterat reddere ἦ per an. Ceterum, etiam si probetur εἰ, tamen nulla est necessitas, ὅτι explicandi per ἀλλά. modo post εἰμοῖς deleatur interrogandi nota.

non quod etiam aequaliter glorificantur: salus siquidem est non perire: gloria vero, consequi brauia quae varia sunt iuxta proportionem data his qui seruantur.

Verf. 16. *Sic — nouissimi.*

Non hoc ex parabola conclusit: nam impertinens est. Ibi enim primis aequales sunt postremi, hic autem postremi dicuntur primi. Sed alius est hic sermo, docens quod sicut illud accidit, vt qui a prima aetate operati sunt, aequalem accipiant mercedem his qui in postrema acquieuerunt: ita sane et hoc contingit, vt nouissimi appareant primi, et primi nouissimi. Possunt autem hi esse Christiani et Iudaei: aut fidelium quidam in principiis negligentes, postmodum vero serio operam dantes: quidam autem in principiis diligentes, postmodum vero negligentes: neque enim in fide solum, sed in vita quoque fiunt huiusmodi transitus.

Verf. 16. *Multi — electi.*

Multi quidem ad fidem vocati sunt, pauci vero acquiescunt.

Verf. 17. *Et — v. 19. crucifigatur.*

Ascendens iam ad passionem rursus praedicat discipulis quae futurum est vt ipsi contingant, vt crebro illis praedicando, auferat vehementem eorum tristitiam. Seorsum autem de his disserit illis. Siquidem non multos haec scire oportebat

ne

⁵⁾ *Γροι.* Ita saepe variant Codd. MSS. in hoc vocabulo.

⁶⁾ Ac si, *μεταβάσεις* legerit, Hentenius.

⁷⁾ *τέτα.* A. Mox idem omittit *τὰς*, ante *πολλὰς*.

παραβολὴ γὰρ μόνον ἐδίδαξαν, ὅτι ἐπίσης σώ-
ζονται, & μὴν ὅτι καὶ ἐπίσης δοξάζονται. σωτη-
ρία μὲν γὰρ, τὸ μὴ ἀπολέσθαι· δόξα δὲ, τὸ
τυχεῖν βραβείων· ἃ διαφέρει εἰσι κατὰ ἀναλο-
γίαν διδόμεναι τοῖς σωζομένοις.

Verf. 16. Οὕτως — ἔσχατοι.

Ὅτι ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦτο συνεπέραναν·
ἀνοίκειον γάρ· διότι ἐκεῖ μὲν ἴσοι⁵⁾ ταῖς πρώτοις οἱ
ἔσχατοι· ἐνταῦθα δὲ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι· ἀλλ'
ἕτερος οὗτος ὁ λόγος, διδάσκων, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνο
γίνεται, τὸ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐργασασμέ-
νοις ἴσον μισθὸν λαβεῖν τοὺς ἐν ἔσχάτῳ γένοι· εὐ-
αρεστήσανται· ὅπως ἄρα καὶ τοῦτο γίνεται, τὸ
τοὺς ἔσχάτους πρώτους φαιῆναι, καὶ τοὺς πρῶ-
τους ἔσχάτους. ὅτι δ' ἂν οἱ τε χειρισταὶ, καὶ οἱ
ἰσθαῖοι, καὶ τῶν πιστῶν οἱ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀμελή-
σαντες, ὑπερὸν δὲ σπευδάσαντες, καὶ οἱ ἐν ἀρχῇ
μὲν σπευδάσαντες, ὑπερὸν δὲ ἀμελήσαντες. & γὰρ
ἐπὶ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βίου αἱ τριαυ-
ται⁶⁾ μεταβολαί.

Verf. 16. Πολλοὶ — ἐκλεκτοί.

Πολλοὶ μὲν, οἱ καλέμενοι εἰς τὴν πίσιν· ὀλίγοι
δὲ, οἱ εὐαρεστοῦντες.

Verf. 17. Καὶ — v. 19. ἑαυρῶσαι.

Ἀνερχόμενοι ἐπὶ τὸ πάθος ἤδη, πάλιν προλέγει
ταῖς μαθηταῖς τὰ μέλλοντα αὐτῶν συμβαίνειν,
ἐν τῇ πυκνῶς ταῦτα προλέγειν τὸ πάλιν τῆς λύ-
πης αὐτῶν ὑποτεμνόμενος. κατιδίαν δὲ αὐτοῖς πε-
ρὶ τούτων⁷⁾ διαλέγεται, διότι οὐκ εἴδει ταῦτα
μαθεῖν τοὺς πολλοὺς, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν. εἰ
Ddd γάρ

ne offenderentur. Nam si haec audientes discipuli turbabantur, multo magis turbae.

Cur ergo non dictum est de his et ad turbas? Dictum est quidem, sed non manifeste: Sic erit inquit filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus: et alibi similia illis obscure dicebat, sicut in sequentibus inueniemus. Verum quum haec non intelligerent, quare omnino ea dicebat illis? Ut quum postmodum ea cognoscerent, scirent quod quae passurus erat praecognouerat, et voluntarie ad passionem venerat.

Sed neque discipulis principio particulariter de his loquutus est, sed primum quidem obscure, deinde manifestius. Nunc vero quum tandem passionis opinione exercitati sunt, etiam alia particularius addit: quod tradent eum Gentibus siue militibus Romanis: praesidem agente Ierosolymis Pilato, quodque hi illudent eum et flagellabant ac crucifigent.

Vers. 19. *Et — resurget.*

Vbi tristitia dixisset, addit etiam quod consolationem adferat: ut quum illa viderint, etiam hoc expectent. Lucas vero Christum quoque eis dixisse ait: Et consummabuntur omnia quae dicta sunt per prophetas de filio hominis, et quod ipsi nihil horum intellexerunt. Prophetae siquidem particulariter de omnibus quae passurus erat praedixerunt, et nisi in longum protrahendus esset sermo, omnes de his afferrem in medium prophetias: discipuli vero tunc nihil horum intellexerunt, quae videlicet per prophetas scripta erant, sed erat sicut idem scripsit Lucas, verbum hoc
abscou-

γάρ οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἀκρόντες ἐδορυβέντο, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἄλλοι.

Τί οὖν, οὐκ ἐλέχθη περὶ τέτων καὶ πρὸς τοὺς πολλούς; ἐλέχθη μὲν, ἀλλ' οὐχ ἔτω σαφῶς. ἔτω γάρ, φησιν, ἔσαμ' ἡ) καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. καὶ ἀλλαγῶν δὲ τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ἀσαφῶς, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν. καὶ ἐπεὶ οὐ συνίσταν αὐτὰ, διατί ὅλως ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν; ἵνα μετὰ ταῦτα μαθίντες αὐτὰ γινῶσιν, ὅτι προγινώσκων, ἃ παθεῖν ἐμελλεν, ἐκὼν ἦλθεν εἰς τὸ παθεῖν.

p) Matt. 12, 40.

Ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἐξ ἀρχῆς λεπτομερῶς εἶπε περὶ τούτων, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀμυδρότερον, ἔτω φανερώτερον. νῦν δὲ, ὅτε λοιπὸν ἐνεγυμνάσθησαν τῇ προσδοκίᾳ τῶ πάθους, λεπτομερέτερον καὶ τὰ ἄλλα προστίθησιν, ὅτι καὶ παρηκόσους αὐτὸν τοῖς εἰρησιν, ἤγουν, τοῖς ἐκ ῥώμης φρατιώταις τοῦ ἡγεμενέοντος ἐν ἱεροσολύμοις πιλάτῃ, καὶ ὅτι ἐμπαίξουσιν οὗτοι αὐτῷ, καὶ ματιγώσουσιν καὶ σαυρώσουσιν.

Verf. 19. Καὶ — ἀναστήσεται.

Εἰπὼν τὰ λυποῦντα, λέγει καὶ τὸ παραμυθούμενον, ἵνα ὅταν ἴδωσιν ἐκεῖνα, προσδοκήσωσι καὶ τοῦτο. λουκῶς δὲ φησιν, εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς τὸν Χριστὸν, ὅτι καὶ ἡ) τελεωθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ, ὅτι ἡ) αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν. ἡ) Luc. 18, 31. ἡ) Luc. 18, 34. οἱ μὲν γάρ προφῆται λεπτομερῶς περὶ πάντων αὐτοῦ τῶν παθημάτων περὶπτον, καὶ ἐν μὴ πολλὸν ἐμελλεν ἀποτείνειν λόγον, πόσους ἀν παρηκόσους αὐτὸν περὶ τούτων προφητείας. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐδὲν τούτων, τῶν γεγραμμένων διελαιότι διὰ τῶν προφητῶν, συνῆκαν τότε. ἀλλὰ καὶ ἡ) ὡς ὁ

absconditum ab eis, siue ignoratum: hoc inquam, Tertio die resurget: nec intelligebant quae dicebantur de illo, sicuti etiam diximus in fine tricesimi quinti capituli.

Addit quoque et aliam huius ignorantiae causam Chrysostomus: quia de alio quidem qui ab alio excitatus esset, et audierant et viderant: de mortuo vero qui seipsum excitasset, neque audierant, neque viderant. Praeterea et de eo quod occidendus esset Christus, ubi ad humanas respiciebant operationes, credebant hoc et contristabantur: ubi vero diuinas in mentem assumebant, increduli permanebant, nec intelligebant quae dicebantur de hoc, id est non suscipiebant tales de hac re sermones, suspicientes et hos aliquam esse parabolam.

Cap. XLIII. De filiis Zebedaei.

Vers. 20. *Tunc — v. 21. tuo.*

Quum quadragesimo primo capite dixisset saluator discipulis, Quum sederit filius hominis in sede gloriae suae, sedebitis et vos super duodecim sedes, audissentque filii Zebedaei Iacobus et Ioannes, arbitrati sunt sedem gloriae dici thronum regni, quo Ierosolymis regna uisus esset. Quumque paulo ante rursus dixisset: Ecce ascendimus Ierosolyma, et quae sequuntur: non ea de afflictionibus intellexerunt, ut superius significauimus, sed sperabant instare iam regnum eius. Siquidem pro-

phe-

9) Tom. VII. p. 644. E.

10) τοις τρεσιν, abest. A.

αὐτὸς ἔφη λουκᾶς, τὸ ῥῆμα¹⁾ τοῦτο κεκρυμμένον s) Luc. 18, 34.
 ἀπ' αὐτῶν, ἤγουν, ἀγνοούμενον, λέγω δὴ, τὸ
 καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, καὶ οὐκ ἐγί-
 νωσκον τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, καθὼς εἰρήκα-
 μεν καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ τριακοσῆ πέμπτου κε-
 φαλαίου.

Προστίθῃσι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν τῆς τοιαύ-
 της ἀγνοίας²⁾ ὁ χρυσόφομος, ὅτι περὶ ἄλλε μὲν
 ὑφ' ἑτέρε ἀναψάντες καὶ ἤκουσαν, καὶ εἶδον· περὶ
 νεκροῦ δὲ ἀναστήσαντος ἑαυτὸν ἔτε ἤκουσαν, ἔτε
 εἶδον. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μέλλειν ἀναιρεῖσθαι τὸν
 χριστὸν, ὅτε μὲν ἀπέβλεπον εἰς τὰς ἀνθρωποπρε-
 πεῖς αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐπίστευον τοῦτο, καὶ ἐλυ-
 ποῦντο· ὅτε δὲ τὰς θεοπρεπείας αὐτοῦ πράξεις
 ἐλάμβανον εἰς νοῦν, ἠπίεχν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον
 τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὅτι παρεδέ-
 χοντο τοὺς τοιούτους³⁾ περὶ αὐτοῦ λόγους, πα-
 ραβολὴν τινα καὶ τούτους νομίζοντας.

Κεφ. ΜΓ. Περὶ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου.

Verf. 20. Τότε — v. 21. σου.

Ἐν τῷ τεσσαρακοσῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ σω-
 τῆρος εἰπόντες πρὸς τοὺς μαθηταίς, ὅτι ὅταν¹⁾
 καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐ- c) Matt. 19, 28.
 τῆς, καθίσαιθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνων
 ἀκούσαντες οἱ υἱοὶ τοῦ ζεβεδαίου, ἰάκωβος καὶ
 ἰωάννης, προσεδέχθησαν θρόνον δόξης λέγειν, τὸν
 θρόνον τῆς ἐν ἱερουσολύμοις βασιλείας· καὶ λοι-
 πόν ἄρτι πάλιν εἰπόντες, ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνομεν
 εἰς ἱερουσόλυμα, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅσα μὲν ἐρρήθησαν
 περὶ τῶν παιδημάτων, ὅτι παρεδέξαντο, καθὼς
 ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν· ἠλπίσαν δὲ πλησιάζειν
 ἤδη τὴν βασιλείαν αὐτῆς. καὶ γὰρ καὶ τῶν προ-

phetas quoque audiebant appellantes Christum regem Israel. Statim ergo praeeminentiae amore capti sunt: nam se prae caeteris honorari sciebant: sed Petrum timebant. Ideo primum quidem, ut ait Marcus, ipsi soli ad eum accedunt dicentes: Magister volumus ut quicquid petierimus facias nobis. Ille autem dixit eis: Quid me vultis facere vobis? At illi dixerunt ei: Da nobis ut unus a dextris tuis, et alter a sinistris tuis sedeamus in gloria tua. Verum non cognoscentes ideo se passos esse repulsam, quod indigna peterent: ad supplicationem assument et matrem. Interrogat autem Christus primum quidem illos, deinde et matrem illorum tanquam homo: simul etiam ut eorum responsio fieret quodammodo affectus sui confessio.

Vers. 22. *Respondens — petitis.*

Deinceps illis respondet, ut qui matrem suam submiserant, ut pro ipsis postulareret: et ait: Nescitis quid petitis. Sedere enim a dextris aut a sinistris in regno meo, magnum est, et supra dignitatem non hominum tantum, verum etiam supernarum virtutum. Siquidem regnum meum non est ex hoc mundo, prout vos putatis. Quia vero opinabantur tempus illud non regni solum esse, sed etiam requiei: hoc quoque, quod in se est, corrigit: demonstrans hoc potius esse tempus afflictionis et caedis. Ait enim.

Vers. 22.

²⁾ καταγγελλόντων. A.

³⁾ ἐφοβοῦντο. B.

Φητῶν ἤκουον, βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν²⁾
κατεπαγγελόντων. αὐτίκα οὖν ἐάλωσαν ἔρωτι
προεδρίας. καὶ ὅτι μὲν προτετίμηνται τῶν ἄλ-
λων, ἐγίνωσκον³⁾ ὑφωρῶντο δὲ τὸν πέτρον. διὸ καὶ
πρῶτα μὲν, ὡς ὁ μάρκος⁴⁾ φησὶν, αὐτοὶ μόνοι
προσπορεύονται αὐτῷ, ἤγουν, προσέρχονται, v) Marc. 10, 35.
λέγοντες· διδάσκαλε, θέλομεν, ἵνα, ὃ ἐὰν αἰτή-
σωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· τί θέ-
λετε ποιῆσαί με ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· δὸς ἡμῖν,
ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἰς ἐξ εὐωνύμων σου
καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. μὴ τυχόντες δὲ ἀπο-
κρίσεως, διὰ τὸ αἰτεῖν ἀνάξια, παραλαμβάνου-
σι καὶ τὴν ἑαυτῶν μητέρα πρὸς ἱκετηρίαν. ἐρωτᾷ
δὲ ὁ Χριστὸς πρῶτον μὲν ἐκείνους, εἶτα τὴν μητέ-
ρα αὐτῶν ἀνθρωποπρεπῶς. ἅμα δὲ καὶ, ἵνα ἡ
ἀπόκρισις αὐτῶν ἐξομολόγησις τρόπον τινα γένη-
ται τῇ πάθῃ.

Verf. 22. Ἀποκριθεὶς — αἰτεῖθε.

Πρὸς αὐτὰς ἀποκρίνεται λοιπὸν, ὡς αὐτῶν τὴν
μητέρα προβαλλομένων εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν αἰτή-
σιν, καὶ φησιν, οὐκ αἶδατε, τί αἰτεῖθε. τὸ γὰρ
καθίσαι τινα ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ εὐωνύμων, ἐν τῇ
βασιλείᾳ μου, μέγα καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν, ἢ μό-
νον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνω δυνάμεων.
ἢ γὰρ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς κόσμου
τέττε, καθὼς ὑμεῖς αἶσατε. ἐπεὶ δὲ προσεδόκηται,
ἢ μόνον βασιλείας εἶναι τὸν καιρὸν ἐκείνον, ἀλλὰ
καὶ ἀναπαύσεως, καὶ τοῦτο διεξδύεται τὸ μέρος,
ἐμφαίνων θλίψεως μᾶλλον εἶναι τὸν καιρὸν τοῦ-
τον καὶ σφραγῆς. φησὶ γάρ·

Vers. 22. *Potestis — baptizari?*

Poculum dicit mortis: et baptismum qui fit per sanguinem. Nam et poculum et baptismum vocat eadem: poculum quidem, utpote laeto animo pro hominibus susceptam: baptismum vero, tanquam purificationem ipsorum. Addens autem, Quod ego bibiturus sum, et Quo ego baptizor, subindicat, quod qui afflictionibus eius non communicat, neque regno suo communicabit.

Vers. 22. *Dicunt ei: Possumus.*

Omnia promittunt, petitionem consequi cupientes. Chrysost. autem dicit quod neque poculo et baptismo intellectis, a sola animi promptitudine gratiam quaerebant. Quid ergo Christus?

Vers. 23. *Et — baptizabimini.*

Prophatabat eis, quod ipsi quoque occidendi essent, ac martyrii morte honorandi. Et de Iacobo quidem noverunt omnes, quod ab Herode Tetrarcha sit interemptus. De Iohanne vero quaestio est apud multos. Aunt enim quod quia infallibile est Christi vaticinium, et ille nondum martyrii mortem sustinuit, nondum mortuus est, sed adhuc vivit: et cum Enoch et Eia circa seculi consummationem occidendus est. Chrysostomus autem manifeste docet, quod mortuus est et interemptus. Nam interpretando eius evangelium, ait de illo secunda homilia: Evangelio totum comprehendit orbem, corpore vero mediam obtinuit Asiam, dico sane Ephesum: anima autem ad illum fecit locum qui sanctis congruus est. In prima
vero

Verf. 22. Δύνασθε — βαπτισθῆναι;

Ποτήριον, τὸ τοῦ θανάτου λέγει, καὶ βάπτισμα, τὸ δι' αἵματος. τὴν σφαγὴν γὰρ ἐνομάζει καὶ ποτήριον, καὶ βάπτισμα. ποτήριον μὲν, ὡς ἡδέως προσδεχθεῖσαν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων· βάπτισμα δὲ, ὡς καθάρσιον αὐτῶν. εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ ἐγὼ πίνω, καὶ ὁ ἐγὼ βαπτίζομαι, παρεδήλωσεν, ὡς ὁ μὴ κοινωνῶν τοῦ πάθους αὐτοῦ, ἐδὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνήσει.

Verf. 23. Λέγουσιν αὐτῷ, δυνάμεθα.

Πάντα ἐπαγγέλλονται, ποθοῦντες τυχεῖν τῆς αἰτήσεως. ὁ δὲ ⁴⁾ χρυσότομος φησιν, ὅτι ἐδὲ τὸ ποτήριον καὶ τὸ βάπτισμα νοήσαντες, ἀπὸ τῆς περικοπῆς μόνης κατέθεντο. τί οὖν ὁ χρυσός;

Verf. 23. Καὶ — βαπτισθήσεσθε.

Προεφίτευσεν αὐτοῖς, ὅτι καὶ αὐτοὶ σφαγήσονται, καὶ μαρτυρικοῦ θανάτου καταξιώθησονται. καὶ περὶ μὲν ἰακώβου πάντες οἶδασιν, ὅτι ἀνῆρτίδι παρὰ ἡρώδου τοῦ τετραρχοῦ· περὶ δὲ τοῦ ἰωάννου, ζήτησίς ἐστι παρὰ πολλοῖς. φατὶ γάρ, αἷς ἐκτὸς ἀψευδῆς ἢ τοῦ χρυσοῦ πρόρρησις, καὶ ἔπω μαρτυρικὸν οὗτος ὑπέστη θάνατον, ἔπω τέθηκεν, ἀλλ' ἔτι ζῇ, καὶ μέλλει μετὰ ἐνώχ καὶ ἡλίου σφαγῆναι κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν. ὁ δὲ χρυσότομος διδάσκει φανερώς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ ὅτι ἐτφάγη· τὸ γὰρ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον ἐρμηνεύων, ἐν μὲν τῷ ⁵⁾ δευτέρῳ λόγῳ περὶ αὐτοῦ φησὶν, ὅτι τῷ μὲν εὐαγγελίῳ τὴν οἰκουμένην κατέλαβον ἀπάσαν· τῷ δὲ σώματι μέσην κατέσχε τὴν αἰσίαν, φημί δὴ, τὴν ἔφεσον· τῇ δὲ ψυχῇ

Ddd 5

πρὸς

vero dicit, quod etiam Christi bibit poculum, et baptismo eius baptizatus est: voluntate enim et hic interemptus est, plagis martyrii susceptis, et passus innumera propter Christum pericula. Nam athleta ac martyr dicitur non solum qui violente mortuus est propter Christum, verum etiam qui flagellatus est, aliaque multa passus propter eum. Inuenimus siquidem et post hunc plerosque certasse quidem, verum animam in pace Deo commendasse: nec propter hoc dicit quispiam eos a martyrii excidisse dignitate. Quod autem mortuus sit, ipse idem ait: in euangelio quidem dicens: Non dixit ei Iesus, Non moritur. In libro autem Apocalypsis sub persona saluatoris: Et dabo duobus testibus meis et prophetabunt tot diebus amici facis. Hi autem sunt Enoch et Elias.

Verf. 23. *Sedere autem — meo.*

In praecedentibus diximus, quod sedere a dexteris eius aut sinistris, excedit dignitatem non hominum solum verum etiam supernarum virtutum: nullus itaque sedebit. Et quomodo hic dicit, Non est meum dare, sed iis contingit quibus paratum est a patre meo? Ostendit enim quosdam sessuros. Dicimus ergo quod quum praecminentiam inter discipulos peterent, nunc Christus cathedram a dextris et sinistris, dicit primam inter ipsos sedem, qua

6) Tom. VIII. p. 2. C. Apparet ergo, Euthymium pro prima homilia habuisse, quod non nulli pro praefatione habent. Consentiant Saulius et Montefalconius.

7) Forte οὐδὲς, sicuti Hentenius quoque videtur legisse.

πρὸς τὸν τόπον ἀνέδραμεν ἐκεῖνον, τὸν τοῖς ἀγίοις ἀρμόζοντα. ἐν δὲ τῷ πρώτῳ λέγει, ὅτι καὶ τὸ⁶⁾ ποτήριον τῷ Χριστῷ ἔπιε, καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ ἐβαπτίσατο. τῇ προαιρέσει γὰρ ἐσφαίγη καὶ οὗτος, τὰς μαρτυρικὰς πληγὰς ὑποσὰς, καὶ μυρία θανάτων διὰ τὸν Χριστόν. ἀθλητὴς γὰρ καὶ μάρτυς, ὃ μόνον ὁ βιαίως ἀποθανὼν διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ ὁ μαστιγωθείς καὶ κακοπαθήσας δι' αὐτόν. εὐρίσκομεν γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον πολλοὺς ἀθλήσαντας μὲν, τὴν δὲ ψυχὴν ἐν εἰρήνῃ παραθεμένους θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο φησὶ⁷⁾ τίς αὐτοὺς ἐμβεβλήθη τὸ μαρτυρικὸν ἀξιώματος. ὅτι δὲ τέθνηκεν, αὐτὸς οὕτως φησιν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μὲν λέγων, ὅτι οὐκ⁸⁾ εἶπεν αὐτῷ⁸⁾ Io. 21, 23. ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει· ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τῆς ἀποκαλύψεως, προσώπων τῷ σωτῆρι, ὅτι καὶ⁹⁾ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσί μου, καὶ προφη- γ) Apocal. 11, 3. τεύσασιν ἡμέρας¹⁰⁾ τέσσας, περιβεβλημένοι σάκκους. οὗτοι δὲ εἰσιν ἐνώχ καὶ ἡλίας.

Versf. 23. Τὸ δὲ καθίσαι — μου.

Προλαβόντες εἰρήκαμεν, ὅτι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ, ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἐσιν, ὃ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνω δυνάμεων· λοιπὸν οὖν ὁδεῖς καθέδεται. καὶ πῶς ἐνταῦθα φησιν, ὅτι οὐκ ἐσιν ἐμὸν θῆναι, ἀλλ' ἐκείνων ἐσίν, οἷς ἡτοίμασαι ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου. δείκνυσι γὰρ, ὅτι καθέδονται¹¹⁾ τινες. λέγομεν οὖν, ὡς ἐπεὶ προεδίκαν ἐν τοῖς μαθηταῖς ἡτοῦντο, λοιπὸν ὁ Χριστὸς καθέδραν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων λέγει, τὴν πρώτην τάξιν ἐν αὐτοῖς, ἧς ἀξίω-

⁶⁾ Τόπος scriptus, quod numeros referre noluit. Ceterum non intelligo, quomodo haec probent, Ioannem Evangelistam mortuum esse. Vide, quae dixi in editione N. Test. ad Io. 21, 23.

qua Petrus et Paulus digni habiti sunt principes discipulorum, ut qui plus caeteris laborauerunt.

Et quomodo qui omnipotens est, ad hanc dandam redditur impotens? Quod dixit, Non est, non impotentiae est, sed iustitiae. Nam quia gratis sibi dari primatum petebant: Non est inquit meum dare gratis primatum siue primam sedem: id siquidem significat Dare: iustus enim sum, non personarum acceptor: sed hoc ait est illorum, quibus paratum est a patre meo. Paratum est autem his, qui digni sunt ut hoc consequantur. Non enim sola mihi caede communicare, primam concilicat sedem: sed primas omnium ferre etiam in caeteris virtutibus. Inde autem maxime traduxit illos. A patre meo autem dixit, tum ut patrem honoraret, tum ut seipsum demonstraret tanquam idem cum patre potentem. Ego inquit et pater vnum sumus.

Vers. 24. *Et — fratribus.*

Duo quidem supra decem discipulos elati fuerant: decem vero de duobus inuidebant, eo quod primas sedes desiderauerant: et ita omnes imperfecti erant. Nondum enim spiritus sanctus descenderat. Sed postmodum ipsos perfecte cognoscito, et videbis omni affectu liberos, ac inuicem extolentes, et mutuo primatus concedentes. Tunc itaque indignati sunt, siue grauitur tulerunt. Si quidem quando frequenter Christus illos prae caeteris honorauerat, non aegre tulerant, ipsum scilicet veriti. Quando autem per se primatum petierunt, indignati sunt: et maxime cognito quod
exau-

2) γούυ, pro δ'ούυ. A.

3) έρουυ. A.

ἀξιοθήσονται πέτρος καὶ παῦλος, οἱ κορυφαῖοι τῶν μαθητῶν, ὡς πλεον τῶν ἄλλων πάντων ἀγωνισάμενοι.

Καὶ πῶς ὁ παντοδύναμος ἀδυνατεῖ δοῦναι ταύτην; οὐκ ἔστιν, ὅπερ εἶπεν, ἀδυναμίας, ἀλλὰ δικαιοσύνης. ἐπεὶ γὰρ χαρίσασθαι αὐτοῖς τὴν προεδρίαν ἠτοῦντο, φησὶν, ὅτι οὐκ ἔστι ἐμὸν τὸ τὴν πρώτην τάξιν χαρίσασθαι· τοῦτο γὰρ νῦν τὸ δοῦναι σημαίνει· δικαίος γάρ εἰμι, καὶ ἀπροσωπώληπτος· ἀλλ' ἐκείνων ἔστιν αὕτη, φησὶν, οἷς ἠτοίμασα ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου. ἠτοίμασα δέ, τοῖς δικαιωμένοις ταύτης τυχεῖν. οὐ γὰρ μόνον τὸ κοινοῦναι μοι τῆς σφραγῆς προξενεῖ τὴν πρώτην τάξιν, ἀλλὰ τὸ πρωτεύειν πάντων καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς. ἐντεῦθεν δὲ μάλιστα παρέδηξεν αὐτούς. ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου δὲ εἶπεν, ἅμα μὲν τὸν πατέρα τιμῶν, ἅμα δὲ καὶ ἑαυτὸν συνεμφαίνων, ὡς ταῦτόν τῳ πατρὶ δυνάμενον. ἐγὼ ²⁾ γάρ, φησι, ²⁾ Io. 10, 30. καὶ ὁ πατήρ ἐν ἔσμεν.

Vers. 24. Καὶ — ἀδελφῶν.

Οἱ δύο μὲν, τῶν δέκα μαθητῶν κατεπέρθησαν· οἱ δέκα δὲ, τοῖς δυοῖ μαθηταῖς ἐφθόνησαν, τῶν πρωτείων ἐφιεμένοις. οὕτω πάντες ἦσαν ἀτελεῖς, μήπω τοῦ θεοῦ πνεύματος ἐπιφύτῃσαντες αὐτοῖς. ἀλλ' ὑπερὲν αὐτοὺς κατὰμαθε, καὶ ὄψαι παντὸς πάθους ἀπηλλαγμένους, καὶ ἀλλήλους ἐπαινοῦντας, καὶ ἀλλήλοις τῶν πρωτείων παραχωρῆντας. τότε δ' αὖν ²⁾ ἠγανάκτησαν, ἡγοῦν, ¹⁾ ἐδυσφόρησαν. ὅτε μὲν γὰρ προσέτιμα τούτους πολυλάκεις ὁ χριστός, οὐκ ἐδυσφόρησαν, ἀδούμενοι τοῦτε· ὅτε ²⁾ δὲ αἶκον ἠτήσαντο τὴν προεδρίαν, ἠγανάκτησαν, καὶ μάλιστα γνόντες, ὅτι οὐκ εἰσηκού-

²⁾ καὶ, pro δέ. A. Forte, ὅτε δὲ καὶ.

exauditi non essent: ex praeceptoris enim responsione intellexerunt quid petiissent.

Verf. 25. *Iesus autem — dixit.*

Quia duo ab aliis diuisi ad eum accesserant, et astantes colloquebantur, aduocat et alios: ac primum quidem turbatos placat, per coadunationem quae inter se et illos erat. Deinde ait.

Verf. 25. *Scitis — v. 26. inter vos.*

Cognito quod hoc sine duo illi petierant primum, ut caeterorum haberent principatum: hoc intentum carpit quasi a Gentibus sumptum. Principes inquit Gentium, et qui magni sunt inter illas, dominantur, et potestatem exercent in alios. Non ita autem erit inter vos qui mei estis. Deinde docet etiam quo pacto oporteat parare primum. Audi ergo quid dicat.

Verf. 26. *Sed — v. 27. seruus.*

Sicut superius eosdem dixit Principes et Magnos: ita et nunc eundem vocat Magnum et Primum. Haec autem omnia ad subiectionem dixit, ut quae singulis utilis est. Dicit ergo: Potestatem in alios exercere, Gentium est: ego vero legem vobis statuo parandi principatus, a ministrando aliis, eisque seruiendo. Qui enim hoc facit, illum ego magnum ac primum declaro, et hic apud me primum habebit. Deinde seipsum quoque ponit in exemplum, qui non solum omnibus ministret, sed etiam pro omnibus moriatur.

Verf. 28.

*) Quae hic inclusimus, ea ex Cod. A. exciderunt omnia culpa scribae, qui istis omnis nouam folium incepit.

κούθησαν. ἐκ τῆς ἀποκρίσεως γὰρ τοῦ διδασκάλου συνῆκαν καὶ ὁ ἠτήσαντο.

Verf. 25. Ὁ δὲ ἰησοῦς — εἶπεν.

Ἐπεὶ μόναι, τῶν ἄλλων ἀπορῥαγέντες, οἱ δύο προσήγγισαν αὐτῷ, καὶ παρεστώτες ἀμίλουν, προσκαλεῖται καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ πρῶτα μὲν, ταρασσομένους αὐτοὺς καταπραΰνει, διὰ τοῦ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τούτους ἐπιστάσασθαι· εἶτα Φησί·

Verf. 25. Ὅιδατε — v. 26. ἐν ὑμῖν.

Γνοὺς, τοὺς δύο διὰ τοῦτο τὴν προεδρίαν αἰτοῦντας, ἵνα κατάρχωσι τῶν ἄλλων, διασύρει τὸν τοιοῦτον σκοπὸν, ὡς ἐθνικόν. οἱ ἄρχοντες γάρ, Φησι, τῶν ἐθνῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατακυριεύουσι καὶ κατεξουσιάζουσι τῶν ἄλλων. [οὐχ ἔτω³⁾ δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, τοῖς ἐμοῖς. εἶτα διδάσκει, καὶ πῶς χρὴ κτᾶσθαι τὸ πρωτεῖον, καὶ ἄλλε.

Verf. 26. Ἄλλ' — v. 27. δῆλος.

Ὡςπερ ἀνωτέρω, ἄρχοντας καὶ μεγάλους, τοὺς αὐτοὺς ἐλεγεν· ἔτω καὶ νῦν, μέγαν καὶ πρῶτον, τὸν αὐτόν. αἷς ἐπήκουον δὲ πάντων ταῦτά Φησιν, ὡς κοινωφελῇ. λέγει τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν κατεξουσιάζειν τῶν ἄλλων,] ἐθνικόν ἐστιν· ἐγὼ δὲ νομοθετῶ ὑμῖν, κτᾶσθαι⁴⁾ τὸ πρωτεῖον, ἀπὸ τοῦ διακονεῖν τοῖς ἄλλοις, καὶ δουλεύειν αὐτοῖς. τὸν γὰρ τοῦτο ποιοῦντα, τοῦτον ἐγὼ μέγαν καὶ πρῶτον ἀναγορεύω, καὶ οὗτος παρ' ἐμοὶ τὸ πρωτεῖον ἔχει. ἔπειτα καὶ παραδείγμα τίθησιν ἑαυτὸν. οὐ μόνον διακονοῦντα πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπεραποδυνήσκοντα πάντων.

Verf. 28.

4) κατὰ, pro κτᾶσθαι. A.

Vers. 28. *Sicut — multis.*

Sit inquit hic aliorum minister et servus, quemadmodum ego non veni in mundum ut aliqui mihi ministrarent. Quanquam enim socrus Petri et Martha soror Lazari, aliaeque mulieres ministrabant ei, non tamen quasi ipse harum ministeria cuperet. Non ergo veni ut ministraretur mihi ab aliquibus, sed potius ut ipse aliis ministrem, curans ac sanans quorundam animas, quorundam corpora, quorundam et animas et corpora: quodque ministerio ac servitio maius est, ut tradam animam meam redemptionem pro multis, qui servi facti erant diaboli.

Multis autem, dicit nunc pro omnibus. Frequenter enim scriptura multos dicit pro omnibus. Itaque pro omnibus tradidit animam suam, omnesque redemit: quanquam multi sua sponte in servitute remanserunt.

Quodam etiam modo animam suam tradidit patri. Exclamavit enim moriens, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. Atqui non a patre, sed a diabolo detinebamur. Aduertendum autem ad difficultatis solutionem, omnem redemptionem siue precium liberationis in aliis, sitam esse aut venire in potestatem eius qui aliquos retinet, eosque qui detinentur per illius manum liberari. Pretium vero quod a Christo datum est, utpote differenti modo et omni alio pretio supernaturalius, liberauit sane eos qui detinebantur: ipsum vero non venit in potestatem eius qui illos retinebat, quum illud non posset accipere. Patri autem

⁵⁾ Omisso *ἵνα*, legitur *διὰ τὴν ἡμετέραν*. A.

⁶⁾ Accuratius hunc locum exhibet in contextu Evangeliorum et in scholiis ad Matth. 27, 50. Hic tantum obiter laudat.

Verf. 28. Ὡςπέρ — πολλῶν.

Ἔσω, φησὶν, οὗτος τῶν ἄλλων διάκονος καὶ δοῦλος, ὃν τρόπον ἐγὼ οὐκ ἤλθον εἰς τὸν κόσμον. ἵνα διακονήσωσί μοι τινες. εἰ γὰρ καὶ ἡ πειθερά τοῦ πέτρε, καὶ μάρθα, ἡ ἀδελφὴ τοῦ λαζάρου, καὶ ἄλλαι γυναῖκες διηκόνουν αὐτῷ, ἀλλ' οὐχ ἄς χεῖροντι τῆς τούτων διακονίας. οὐκ ἤλθον οὖν, φησὶν, ἵνα⁵⁾ διακονηθῶ παρὰ τινων, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον αὐτὸς διακονήσω τοῖς ἄλλοις, ἐπιμελούμενος καὶ θεραπεύων, τῶν μὲν τὰς ψυχὰς, τῶν δὲ τὰ σώματα, τῶν δὲ καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, καὶ τὸ μᾶλλον τῆς διακονίας καὶ δελείας, ἵνα δώσω τὴν ψυχὴν μου λύτρον ἀντὶ πολλῶν, δεδουλευμένων τῷ διαβόλῳ.

Πολλὰς δὲ νῦν, τοὺς πάντας λέγει. πολλὰς γὰρ ἡ γραφὴ πολλοὺς, τοὺς πάντας φησὶν. ὑπὲρ πάντων γὰρ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐλυτρώσατο, εἰ καὶ πολλοὶ θέλοντες ἐνέμειναν τῇ δελείᾳ.

Τίνι δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκε; τῷ πατρί. ἐφώνησε γὰρ ἀποθνήσκων· πάτερ,⁶⁾ εἰς χεῖράς σε παρατίθημι⁷⁾ τὸ πνεῦμά μου. καὶ μὴν, οὐχ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεχόμεθα. καὶ προσεκτέον τῇ λύσει τῆς ἀπορίας. πᾶν λύτρον αὐτὸ μὲν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν πίπτει τοῦ κατέχοντός τινος· τοὺς κατεχομένους δὲ λυτροῦται τῆς ἐκείνου χεῖρός· τὸ δὲ παρὰ τοῦ χρεῖσθαι δοθὲν λύτρον, ὡς παντὸς λύτρου διαφερόντως ὑπερφυέστερον, ἐλυτρώσατο μὲν τοὺς κατεχομένους· αὐτὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κατέχοντος αὐτοῦ οὐκ ἔπεσε, μὴ δυνηθέντος λαβεῖν αὐτό. δέδωκε δὲ τῷ πατρί ταύτην, ὡς ψυχὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

a) Luc. 23, 46.

Εεε

αὐτοῦ.

autem hanc tradidit, tanquam animam filii sui: ideo etiam quasi dato iam pretio, quanquam non potuerit illud tyrannus accipere, liberati sunt qui detinebantur. Et quomodo tradidit animam suam redemptionem pro multis? Quia voluntarie seipsum in mortem obtulit pro libertate hominum: moriens enim, apta occasione tyrannum perdidit, tanquam occidentem illum qui peccato carebat. Peccati siquidem mulcta, est mors: solus autem Christus peccatum non fecit.

Scire autem oportet, quod non sola Christi anima vocatur redemptio nostra, verum etiam sanguis ipsius. Itaque quae nunc de anima eius dicta sunt, de sanguine quoque eius dicuntur.

Cap. XLIV. De duobus caecis.

Verf. 29. *Et — v. 30. David.*

Similia quoque scripta sunt decimo septimo capite, ibi ergo quære enarrationem integre conscriptam.

Verf. 31. *Turba autem — tacerent.*

Imponebat illis silentium in honorem Iesu, quem illi molestia afficiebant.

Verf. 31. *Illi — David.*

Vide perseverantiam. Hos imitemur et nos, qui animae oculis excaecati sumus: et clamemus ad eum ex toto corde. Quod si ab aliquibus impediti fuerimus, intentiorem reddamus deprecationem, nec desistamus: et eum omnino fleclamus sicut et isti.

Verf. 32.

αὐτοῦ. διὸ καὶ, ὡς ἤδη τῷ λύτρου δοθέντες, εἰ καὶ μὴ τοῦτο λαβεῖν ἴσχυσεν ὁ τύραννος, ἐαυτῶ-
 θησαι εἰ κατεχόμενοι. καὶ πᾶς ἔδωκε τὴν ψυχὴν
 αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν; ὡς ἐκασίως ἑπτακοῦς
 ἑαυτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀν-
 δρωπῶν. ἀποθανὼν γὰρ καθεῖλεν εὐαφόμενος τὸν
 τύραννον, ὡς ἀνελόντα τὸν ἀναμάρτητον. ἀμαρ-
 τίας γὰρ εἰν ἐπιτίμιον. ὁ θάνατος· μόνος δὲ ὁ
 Χριστὸς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησε.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι οὐχ ἡ ψυχὴ μόνον τοῦ
 Χριστοῦ καλεῖται λύτρον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα
 αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν, ἃ νῦν περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ
 εἰρηνται, ταῦτα καὶ περὶ τῷ αἵματος αὐτοῦ λέ-
 γονται.

ΚεΦ. ΜΔ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

Vers. 29. Καὶ — v. 30. δαυίδ.

Τὰ παραπλήσια γέγραπται καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ
 ἐπτακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ δύο τυφλῶν, καὶ ζή-
 τησον ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν ἀκριβοῶς ἀναγεγραμ-
 μένην.

Vers. 31. Ὁ δὲ ὄχλος — σιωπήσωσιν.

Ἐπετόμισεν αὐτοὺς, εἰς τιμὴν τῷ ἱηστῇ, ὡς ἐνοχ-
 λοῦντας αὐτόν.

Vers. 31. Οἱ — δαυίδ.

Ὁρα καρτερίαν. τούτους μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς,
 οἱ πεπρωμένοι τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς ψυχῆς, καὶ
 κρᾶζομεν πρὸς αὐτόν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ὑπό-
 τινων ἐμποδιζόμεν, ἐπιτείνομεν τὴν θέσιν, καὶ
 μὴ ἀποσῶμεν, καὶ πάντως κάμψομεν αὐτόν, ὡς
 καὶ οὗτοί.

Verf. 32. *Et — v. 33. oculi nostri.*

Quare interrogauit illos? Ne putaret quispiam quod alia volentibus accipere, ipse daret alia. Et cur non requisivit ab eis fidem? Quia fidei demonstratio erat clamor, et perseverantia in eo, quum alii silentium eis imponere conarentur.

Verf. 34. *Misertus — eum.*

Non solum perseverantes erant, sed et grati sequebantur eum, rependentes beneficium.

Aiunt autem quidam vnum horum caecorum insigniorem fuisse, de quo a Marco facta est mentio tricesimoprimo euangelii sui capite, qui Bartimaeus dicebatur: a Luca vero sexagesimo quarto sui euangelii capite: alterum autem, ab his silentio praeteritum tanquam illius ministrum: quemadmodum sane et de duobus daemoniacis duodecimo capite praedictum est: idque coniectura assequuntur, eo quod eadem et dixerint et audiuerint, ac similiter sequuti fuerint. Ego vero re attentius considerata, alterum ab his duobus esse dico eum, de quo habet Marcus: rursumque alterum ab eo, de quo Marcus, illum de quo loquitur Lucas. Is siquidem de quo Marcus, vestem prae nimia festinatione proiecit: et sine contactu sanitatem accepit. Is autem qui apud Lucam est, Christo potius ingrediente Iericho, et non egrediente, sanitatem est consequutus. Huiusmodi etiam opinionem mihi confirmat Chrysostomus, qui de illis utpote aliis nihil omnino significat.

Cap.

7) Quinque priora vocabula omisit Hentenius.

8) τέρους. B.

9) Scilicet Chrysostomus de Marco et Luca hoc loco nihil monet, Matthaeum tantum breuiter explicans. T. VII. p. 653; 654.

Verf. 32. Καὶ — v. 33. ἡμῶν οἱ
ὀφθαλμοί.

Ἐφώνησεν, ⁷⁾ ἀντὶ τοῦ, ἐκάλεσεν. καὶ τίνος
ἐνεκεν ἐρωτᾷ τούτους; ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ἄλ-
λα βεβηλωμένοι λαβεῖν, ἄλλα δίδωσι. καὶ πῶς
ἐκ ἀπῆτησεν αὐτοὺς πίειν; δότι πίψεως ἀπόδει-
ξις ἦν ἡ κραυγὴ, καὶ τὸ μὴ ἀποσηναῖ ἐπιστοι-
μίζοντας.

Verf. 34. Σπλαγχνιθεῖς — αὐτῶ.

Οὐ καρτερικοὶ μόνον ἦσαν, ἀλλὰ καὶ εὐγνώμο-
νες. ἠκολούθησαν γὰρ αὐτῶ, τὴν εὐεργεσίαν ἀμει-
βόμενοι.

Φασὶ δὲ τινες, ἓνα τῶν δύο τούτων τυφλῶν,
τὸν ἐπιστημότερον, μνημονευθῆναι παρὰ ^{b)} ^{Marc. 10, 46.} μάρκου
μὲν, ἐν τῷ τριακοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τῆς εὐαγ-
γελίᾳ αὐτοῦ, βαρτιμαῖον καλέμενον· παρὰ λου-
κᾶ ^{c)} ^{Luc. 18, 35.} δὲ, ἐν τῷ ἑξηκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ τοῦ
κατ' αὐτὸν εὐαγγελίου· τὸν ἄλλον δὲ παρασιω-
πηθῆναι τούτοις, ^{d)} ^{1eqq.} ὡς ὑπηρετήν ἐκείνου· καθὰ
δὴ καὶ περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων ἐν τῷ δωδεκά-
τῳ κεφαλαίῳ προεῖρηται. καὶ τεκμηριοῦνται τὸν
λόγον, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ εἰπεῖν, καὶ ἀκοῦσαι,
καὶ ὁμοίως ἀκολούθησαι· ἐγὼ δὲ σοχαζόμενος, ἕτε-
ρον εἶναι λέγω, παρὰ τοὺς δύο τέτους, τὸν τοῦ
μάρκου, καὶ ἕτερον πάλιν, παρὰ τὸν τοῦ μάρκου,
τὸν τοῦ λουκᾶ. καὶ γὰρ ὁ μὲν τοῦ μάρκου καὶ τὸ
ἱμάτιον ἐξῆυψεν ὑπὸ τῆς αἵται σπερδῆς, καὶ χω-
ρεῖς ἐπαφῆς τὴν ἰάσιν ἔλαβεν· ὁ δὲ τοῦ λουκᾶ,
ἐρχομένου μᾶλλον εἰς ἱερὶχὸν τοῦ χριστεῦ. καὶ οὐκ
ἐκπορευομένου, τῆς ἰάσεως ἔτυχε. βεβαίῳ δὲ μοι
μάλις τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ὁ ^{e)} χρυσότομος,
ἐδὲν τι περὶ ἐκείνων ἐπιστημηνάμενος, ὡς ἑτέρων
όντων.

Cap. XLV. De asina et pullo.

Cap. XXI. v. 1. *Et quum —*
v. 3. *eos.*

Iam morte sua appropinquante, maiori autoritate negotia attingit: et quia de asina et pullo prophetatum erat, nunc tanquam omnium dominus iubet his quos emittabat ut dicant, Domino his opus est, et post habitum usum reduci hos ad dominum eorum. Sed Matthaeus asinam dicit et pullum: Marcus vero pullum solum. Inuenietis inquit pullum alligatum, super quem nullus hominum sedit. Similiter autem scribit et Lucas. Iohannes vero pullum asinae hunc appellauit, tanquam tenellum asinum. Quid ergo dicemus? Quod utroque opus erat Christo: sed pullo ut super eum veheretur: asina autem ut pullum sequeretur: explebat enim mysterium quod futura praefigurabat. Et erat pullus in figuram noui e gentibus populi, venturi ad fidem quae est in Christum: qui ad diuinae legis iugum inexercitatus erat: super quem nullus hominum federat, propheta videlicet vel apostolus. Asina vero in typum veteris e Iudaeis populi sub iugo legis degentis. Et pullus quidem Christum vehit insidentem: asina vero sequitur: docente re ipsa, quod postquam Christus gentibus insederit, et in eis tanquam in se credentibus requiuerit, sequentur et Iudaei. Dicit enim et Paulus: Caecitas ex parte facta est in Israel, donec plenitudo gentium intrauerit: et tunc omnis Israel saluus erit. Propterea ergo Matthaeus exacta dili-

gentia

*) Codices Chrysostomi. T. VII. p. 656. C. fluctuant etiam inter *οὔτω* et *τότε*.

ΚεΦ. ΜΕ. Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου.

Cap. XXI. v. 1. Καὶ ὅτε — v. 3. αὐτοῦς.

Ἦδη τῆς τελευταίας αὐτοῦ προσεγγίξεως, ἐξ-
σιαστικώτερον ἀπτεται τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπεὶ
προεφήτευσεν τὰ κατὰ τὴν ὄιον καὶ τὸν πῶλον,
λοιπόν, ὡς κύριος πάντων, κελεύει τοῖς ἀποσελλο-
μένοις εἰπεῖν, ὅτι ὁ κύριος χρεῖαν αὐτῶν ἔχει, καὶ
μετὰ τὴν χρεῖαν ἀντιτρέφει αὐτοὺς πρὸς τοὺς κυ-
ρίους αὐτῶν. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν ὄνον καὶ πῶλον
λέγει· μαρκος δὲ πῶλον μόνον. εὐρησέτε γάρ,
Φησι, πῶλον^{d)} δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώ-^{d) Marc. II, 2.}
πων ἐκάθισεν. ὁμοίως δὲ γράφει καὶ^{e)} Λουκᾶς, ^{e) Luc. 19, 30.}
καὶ ὁ ἰωάννης δὲ τὸν πῶλον ταῦτον, ὀνάριον^{f)} ὠνό-^{f) Io. 12, 14.}
μασεν, ὡς ὄνον νέον, ἐπεὶ καὶ πῶλος, τὸ τῆς ὄνου
πωλάριον. τί οὖν ἐρεῖμεν; ὅτι καὶ ἀμφοτέρων μὲν
ἔσχε χρεῖαν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τοῦ πώλου μὲν εἰς
τὸ ἐποχηθῆναι αὐτῷ· τῆς ὄνου δὲ, εἰς τὸ ἀκολο-
θεῖν τῷ πῶλῳ. μυστήριον γὰρ ἐτέλει προτυπῆν τὰ
μέλλοντα. καὶ ἦν ὁ πῶλος μὲν, εἰς τύπον τῆς ἐξ
ἔθνων νέε λαοῦ, τοῦ πρὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως
ἀγυμνάσεως πρὸς τὸν ζυγὸν τοῦ θεῶς νόμου τυγχά-
νοντος, ἐφ' ὃν ἐδεῖς ἀνθρώπων ἐκάθισεν, δηλαδὴ,
προφήτης ἢ ἀπόστολος· ἡ ὄνος δὲ, εἰς τύπον τοῦ
ἐξ ἰσραὴλ παλαιοῦ λαοῦ, τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς
νόμου τελῆντος. καὶ ὁ πῶλος μὲν φέρει τὸν Χριστὸν
ἐποχόν· ἔπεται δὲ ἡ ὄνος· τοῦ πράγματος δι-
δάσκοντος, ὅτι μετὰ τὸ καθίσαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ
τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαναπαύσασθαι αὐτοῖς πιστεῦσαι-
σιν εἰς αὐτόν, ἀκολοθήσεται τέττοις καὶ οἱ ἰσραῖτοι.
λέγει γὰρ καὶ παῦλος,^{g)} ὅτι πῶρως τῷ ἰσραὴλ ^{g) Rom. II, 23.}
ἀπὸ μέρους γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν
ἔθνων εἰσέλθῃ, καὶ τότε¹⁾ πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται.

gentia vtriusque iumentum meminit: caeteri autem breuitatis causa pullum quidem scripserunt, eo quod super illum vectus sit saluator: asinam vero silentio praeterierunt, ut quae tantum sequebatur. Vectus est itaque super pullum Christus: simul praefigurans, ut dictum est, quod futurum erat: simul etiam, quia contingebat quosdam imbecilliores indigere iumentis, etiam in hoc modum posuit, ostendens non oportere discipulum suum equo aut mulo uti, sed asino: et ubique sola id fieri necessitate.

Verf. 4. *Hoc — v. 5. filium subiugalis.*

Hoc, Quid? Discipulos missos esse ut asinam et pullum adducerent. Prophetam autem dicit nunc Zachariam. Completa est itaque huiusmodi prophetia: eius vero completio rursus facta est alterius rei prophetia, puta fidei gentium ut diximus. Filia autem Sion est ipsa Sion, sicut filius hominis ipse homo. Nam et hoc idioma est Hebraicae phrasis. Et Sion quidem est Ierusalem: rex autem Sion ipse Christus, vel tanquam Deus, vel tanquam e regia David radice progenitus: vel etiam tanquam is qui in eam plurima contulit beneficia. Venit ergo ad eam mansuetus: neque satellites habens, neque qui lanceam, gladium, aut faces ferant. Sed multam prae se ferens mansuetudinem ac humanitatem. Sedens vero super asinum et pullum, non diuisim, modo super hunc, modo super illum: neque tanquam super bigam ab his tractam, sed asinum et pullum, intellige ipsum pullum, asinum quidem natura, pullum vero aetate. Tu ergo interroga Iudaeum quis rex venerit Ierusalem asino et pullo vectus? nullum enim alium dicere poterit praeter Christum.

† Aliter

διὰ τοῦτο τοίνυν ματθαῖος μὲν, δι' ἀκρίβειαν, καὶ ἀμφοτέρων ἐμνημόνευσε τῶν ὑποζυγίων· οἱ δ' ἄλλοι, δια συντομίαν, τὸν πῶλον μὲν ἀνέγραψαν, ὡς ἐποχηθέντος αὐτῷ τῷ σωτῆρος· τὴν ὄνον δὲ παρεσιώπησαν, ὡς ἐπομένην μόνον. ἐπαχθήθη μὲν οὖν τῷ πῶλῳ χριστὸς, ἅμα μὲν, ὡς εἴρηται, προτυπῶν τὸ μέλλον, ἅμα δὲ καὶ, ἐπειδὴ συνίβαινεν, ἀδελφεσέτους ὄντας τινὰς ὑποζυγίων δοῖναι, καὶ ταῦτα μέτρον ἔθηκε, δεικνύς, ὅτι οὐ χρεὶ τὸν αὐτοῦ μαθητὴν ἵπῳ ἢ ἱμῖονῳ κεχεῖσθαι, ἀλλ' ὄνῳ, καὶ πανταχοῦ μόνης τῆς χρείας γίνεσθαι.

Verf. 4. Τοῦτο — v. 5. ὄνον ὑποζυγίου.

Τοῦτο, ποῖον; τὸ ἀποσῆλαι τοὺς μαθητάς εἰς τὸ ἀγαγεῖν τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον. προφήτην δὲ νῦν λέγει, τὸν ζαχαρίαν. πεπλήρωται μὲν οὖν ἡ ταιαύτη προφητεία. γέγονε δὲ ταύτης ἡ πλήρωσις, προφητεία πάλιν ἑτέρου πράγματος, φημὶ δὴ, τῆς πίστεως τῶν ἔθνων, ὡς εἴρηκαμεν. θυγάτηρ δὲ σιών, αὐτὴ ἡ σιών, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος. ἰδίωμα γάρ καὶ τοῦτο τῆς ἐβραϊδος διαλέκτου. καὶ σιών μὲν, ἡ ἱερουσαλήμ· βασιλεὺς δὲ τῆς σιών, ὁ χριστός. τοῦτο μὲν, ὡς θεός· τοῦτο δὲ, καὶ ὡς ἐκ βασιλικῆς ῥίξης ἀναβλαστήσας τῆς τοῦ δαυὶδ· ἔτι δὲ καὶ, ὡς εὐεργέτης αὐτῆς. ἔρχεται δὲ πρὸς αὐτὴν πρᾶνς, μήτε δορυφόρους ἔχων, μήτε ξιφηφόρους, μήτε ραβδέχους, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ἡμερότητα καὶ ἐπιείκειαν ἐνδεικνύμενος. ἐπιβεβηκὼς δὲ ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον, οὐκ ἰδίᾳ καὶ ἰδίᾳ, ἐδ' ὡς ἐν συνωρίδι· ἀλλ' ὄνον καὶ πῶλον, τὸν πῶλον νήσον. ὄνον μὲν, τῇ φύσει· πῶλον δ', τῇ ἡλικίᾳ. σὺ δ' ἐρώτησον τὸν ἰσδαῖον, ποῖος βασιλεὺς ἦλθεν εἰς ἱερουσαλήμ ὄνῳ καὶ πῶλῳ ἐποχόμενος; εἰδέναι γὰρ ἕτερον εἰπεῖν ἂν ἔχοι παρὰ τὸν χριστόν.

Ecc 5

[Καὶ

† Aliter quoque filia Sion est Ierusalem, eo quod subiecta sit monti qui vocatur Sion. Dicitur quoque ipsa Ierusalem Sion, propter montem Sion qui supra ponitur, ut sit metaphorica appellatio.

Verf. 6. *Euntes — v. 7. pullum.*

Marcus autem particularius recitat id quod fecerunt. Ait enim: Abierunt et inuenerunt pullum alligatum iuxta ianuam foris in biuio: soluuntque illum. Et quidam eorum qui ibi stabant dixerunt eis, Quid facitis soluentes pullum? At illi dixerunt sicut praeceperat Iesus, et dimiserunt eos. Haec sane Marcus, ianuam dicens domus dominorum pulli.

Considera autem quod omnia ad praefigurationem faciant. Sicut enim asina et pullus funiculis alligati erant foris in biuio, ita quoque antiquus Iudaeorum populus, nouusque gentium, peccatis alligantur extra ecclesiam in vita: Nam hanc per biuium intelligimus. Et quemadmodum Apostoli soluta illa animalia adducunt ad Christum, ita sane et istos. Ad haec sicuti tentauerunt quidam prohibere hos, puta domini ipsorum, sicut dicit Lucas: audito autem quod domino his opus esset, concesserunt: ita sane et in his: tentant quidem, qui dominantur eis daemones prohibere: audito vero quod Deo his opus est, permittunt.

Verf. 7. *Et — vestimenta sua.*

Posuerunt et super asinam et super pullum, ignorantes super quem illorum vehi vellet.

Verf. 7.

²⁾ Inclusa in marg. exhibet. B.

³⁾ τῶ κυρίῳ. A.

⁴⁾ τῶτο. B.

[Καὶ ἄλλως δὲ, θυγάτηρ τῆς σιῶν, ἱερουσαλήμ, διὰ τὸ ταύτην ἱποκρίσθαι τῷ ὄρει τῷ καλεμένῳ σιῶν· λέγεται δὲ καὶ ἡ ἱερουσαλήμ σιῶν, ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου ὄρους μεταλαχούσα τῆς ταύτης κλήσεως.]

Vers. 6. Περιευθέτες — v. 7. πῶλον.

Μάρκος δὲ λεπτομερῶς ἀπαγγέλλει, τί ἐποίησαν. λέγει γάρ, ὅτι^{h)} ἀπῆλθον, καὶ εὗρον τὸν πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφοδῶ, καὶ λύουσιν αὐτόν. καὶ τινες τῶν ἐκεῖ ἐστηκότων ἔλεγον αὐτοῖς· τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον; οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς, καθὼς ἐνετείλατο ὁ ἰησοῦς· καὶ ἀφῆκαν αὐτούς. ταῦτα μὲν ἔν ὃ μάρκος, θύραν λέγων, τὴν τοῦ οἴκου τῶν³⁾ κυρίων τῶ πῶλῶ· ἀμφοδὸν δὲ εἶπεν, ἡ δίοδος.

Σκόπει δὲ πάντα κατὰ προτύπωσιν. ὥσπερ γάρ ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος ἐδέδοντο σχοίαις ἔξω, ἐπὶ τοῦ ἀμφοδῶ· ἔτω καὶ ὁ παλαιὸς λαὸς, ὁ ἐξ ἰουδαίων, καὶ ὁ νέος, ὁ ἐξ ἐθνῶν, δέδενται ταῖς ἀμαρτίαις, ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τῷ βίῳ. τῆτοι⁴⁾ γάρ ἀμφοδὸν νοῶμεν. καὶ ὥσπερ ἐκείνα τὰ ζῶα λύσαντες οἱ ἀπόστολοι προσάγασι τῷ χριστῷ· ἔτω δὴ καὶ τούτοις· καὶ ὥσπερ ἐπ' ἐκείνων ἐπεχείρησαν μὲν τινες κωλύσαι, ἤγουν, οἱ κύριοι αὐτῶν, ὡς εἶπε⁵⁾ λουκᾶς, ἀκούσαντες δὲ, ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, παρεχώρησαν· ἔτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτων, ἐπιχειροῦσι μὲν οἱ κυριεύοντες αὐτῶν δαίμονες κωλύσαι, ἀκούσαντες δὲ, ὅτι ὁ θεὸς αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, παρεχώρησιν.

Vers. 7. Καὶ — τὰ ἰμάτια αὐτῶν.

Ἐπέθικαν καὶ ἐπὶ τῆς ὄνου, καὶ ἐπὶ τοῦ πῶλου, μὴ γινώσκοντες, ἐπὶ τίνος αὐτῶν ὀχηθῆναι βέλεται.

Vers. 7.

h) Marc. II. 4-6.

i) Luc. 19, 33. 34.

Verf. 7. *Et — super ea.*

Super ea puta vestimenta quae pullo erant superposita. Possunt autem discipulorum vestimenta reconditori intelligentia dici virtutes, quae intelligibilia sunt animae vestimenta, illos adornantia qui Christo adducuntur. Lucas autem dixit, quod discipuli imposuerunt Iesum super pullum: discipuli enim verbum gentibus superimponunt.

Verf. 8. *Plurima — sua.*

Ostenderunt quod plus quam prophetam eum habebant: ideo etiam excellenti modo ipsum honorauerunt. Nam et modico ante tempore quum Lazarum resuscitasset, magnam apud eos reuerentiam acquisiuit. Abiiciamus ergo et nos corporis ornatum propter Christum, et ornemus viam eius, abiicientes opes ac affectiones quibus induimur aut circumdamur.

Verf. 8. *Alii — in via.*

Marcus vero *σολβάδας* dixit. Est autem *σολβάς* ramorum congeries. Oliuarum nempe rami erant. Nam tunc montem oliuarum praeteribant.

Verf. 9. *Turbae autem — David.*

Hosanna Hebraicum est, et significat interdum hymnum siue laudem: quandoque vero serua. Nunc ergo tantundem est ac si dicat, Hymnus filio David.

Verf. 9. *Benedictus — domini.*

In nomine domini, hoc est a domino. Benedictus qui venit a Deo, benedictus qui missus est a Deo.

Vers. 7. Καὶ — ἐπάνω αὐτῶν.

Ἐπάνω αὐτῶν, δηλαδὴ τῶν ἱματίων, τῶν ἐπιτεθέντων τῷ πῶλῳ. εἰεν δ' αὖν ἱμάτια τῶν ἀποστόλων ἀναγωγικῶς, αἱ ἀρεταί, τὰ κατὰ περιβόλαια τῆς ψυχῆς, αἷς περιτέλλεσσι τὸς προσαγομένους τῷ χριστῷ. λουκῶς δὲ ἔρηκεν, ὅτι οἱ μαθηταὶ^{κ)} ἐπεβίβασαν τὸν ἰησοῦν ἐπὶ τὸν πῶλον. ^{κ) Luc. 19, 35.} οἱ μαθηταὶ γὰρ ἐπιβιβάζουσι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἔθνη.

Vers. 8. Ὁ δὲ πλεῖστος — αὐτῶν.

Ἔδειξαν, ὅτι ὑπὲρ προφήτην αὐτὸν ἔχον. διὸ καὶ ὑπερβαλλόντως αὐτὸν ἐτίμησαν. πρὸ ἐλίγου γὰρ τὸν λάζαρον ἀναστήσας, ὡς ὁ ἰωάννης Φησί, πολὺ σέβας τούτοις ἐπέβαλε. ῥίψωμεν σὺν καὶ ἡμεῖς τὸν κόσμον τῷ σώματι διὰ χριστὸν, καὶ κοσμήσωμεν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ῥίπτοντες, ἃ περιβεβλήμεθα, χρήματα καὶ πάθη.

Vers. 8. Ἄλλοι — ἐν τῇ ὁδῷ.

Μάρκος¹⁾ δὲ, ⁵⁾ σιβάδας ἔπε. σιβάδας δὲ, ἡ ¹⁾ Marc. 11, 8. σωρεῖσι τῶν κλάδων. ἐλαιῶν δὲ ἦσαν οἱ κλάδοι. τὸ γὰρ ἔρος τῶν ἐλαιῶν τηλικαῦτα παρήμειβον.

Vers. 9. Οἱ δὲ ὄχλοι — δαυίδ.

Τὸ ὠσαννά, ἐβραϊκὸν μὲν ἔστι, σημαίνει δὲ, ποτὲ μὲν, ὕμνον, ποτὲ δὲ, σῶσον δή. νῦν σὺν Φησὶν, ὕμνος τῷ υἱῷ δαυίδ.

Vers. 9. Ἐυλογημένος — κυρίου.

Τὸ ἐν ὀνόματι κυρίῳ, ἀντὶ τοῦ, παρὰ κυρίου. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἀπὸ θεῷ, εὐλογημένος ὁ

περὶ-

⁵⁾ σιβάδας. A. et mox σιβάς.

Deo. Marcus autem addidit: Benedictum quod venit regnum in nomine domini patris nostri David. Existimabant enim, quod erigeretur abiectus thronus regni David: unde gaudentes dicebant, Benedictum quod redit regnum patris nostri David. Quod venit in nomine domini autem, hoc est a Deo. Iohannes vero dicit, Benedictus qui venit in nomine domini rex Israel. Verisimile enim est tunc omnia fuisse dicta a turbis quae praecedebant et quae sequebantur: quaeque egressae erant in occursum eius. Intelligitur etiam, In nomine domini, in maiestate domini, in ordine regio.

Verf. 9. *Hosanna — excelsis.*

Iustus in excelsis. Laudant etiam qui sunt inter excelsas virtutes siue angelos Deum qui nobis misit regem, ac instauravit regnum David. Lucas vero loco Hosanna in excelsis, dixit, Gloria in excelsis. Hic autem et de discipulis scribit, quod dicebant, Benedictus qui venit rex in nomine domini, pax in coelo et gloria in excelsis. Considera vero quomodo in tali plausu tantoque clamore, pullus quanquam omnino adomitus, mansuetissime tamen incedebat, praefigurans plane gentium obedientiam, et omnimodam eorum ad disciplinam immutationem.

Verf. 10. *Quumque intraffet — hic?*

Commota est, id est, turbata est, excitato tumultu propter plausum et fauores.

Verf. 11.

6) δὲ, pro γάρ. A.

7) Hic πάλιν addit. A. mox autem omittit.

8) βασιλείαν. A.

9) Malim δὲ, loco δέ. Nam de Luca sermo est, de quo iam dixerat δέ.

πεμφθεῖς ἐκ θεῷ. μάρκος δὲ προσέθηκε, καὶ εὐ-
 λογημένη^{m)} ἡ ἐρχομένη βασιλεία ἐν ὀνόματι κυ- m) Marc. 11, 10.
 ρίου, τοῦ πατρὸς ἡμῶν δαυὶδ. ὑπέλαβον γὰρ, ⁶⁾
 ὅτι ἀνωρθώθη ὁ καταβεβλημένος. θρόνος τῆς βα-
 σιλείας τοῦ δαυὶδ. οὐδὲν χαίροντες ἔλεγον, καὶ εὐ-
 λογημένη⁷⁾ ἡ ἐρχομένη πάλιν βασιλεία τοῦ προ-
 πάτορος ἡμῶν δαυὶδ. ἐρχομένη δὲ ἐν ὀνόματι κυ-
 ρίου, τοῦ τέστιν, ἀπὸ θεῷ. ὁ δὲ ἰωάννης φησὶν.ⁿ⁾ n) 10. 12, 13.
 εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου βασι-
 λεὺς τοῦ ἰσραὴλ. πάντα γὰρ εἰκὸς ὑπὸ τῶν ὄχλων
 τότε ῥηθῆναι, τῶν τε προαγόντων, καὶ τῶν ἀκκο-
 λουθούντων, καὶ τῶν ἐξελθόντων εἰς ὑπάντησιν
 αὐτοῦ. νοεῖται δὲ τὸ ἐν ὀνόματι κυρίου καὶ ἀντὶ τοῦ,
 ἐν δόξῃ κυρίου, ἐν τάξει βασιλείας.

Verf. 9. Ὡσαννά — ὑψίστοις.

⁴⁾ Ὕμνος ἐν ὑψίστοις, ὑμνούντων καὶ τῶν ὑψίστων
 δυνάμεων, ἦτοι, τῶν ἀγγέλων τὸν θεόν, τὸν
 πέμψαντα ἡμῶν βασιλέα,³⁾ καὶ ἀνωρθώσαντα
 τὴν βασιλείαν δαυὶδ. ὁ δὲ λουκάς, ἀντὶ τοῦ ἄσαν-
 ναῖ ἐν ταῖς ὑψίστοις, δόξα⁵⁾ ἐν ὑψίστοις εἶπεν. εὐ- o) Luc. 19, 38.
 τοσ⁶⁾ δὲ ἰσορεῖ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ὅτι ἔλεγον,
 εὐλογημένος⁷⁾ ὁ ἐρχόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι p) Luc. 19, 38.
 κυρίου, εἰρήνῃ ἐν θρανῷ καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις· εἰρή-
 νην, τὴν χαρὰν ὀνομάσας. σκόπει δὲ, πῶς ἐν
 τοιούτῳ κρότῳ, καὶ τοσαύταις κραυγαῖς, ὁ πῶ-
 λος, καίτοι παντελῶς ἀδάμαστος ὢν, ὅμως εὐ-
 τάκτως ἐφύετο, προτυπῶν πάντως τὸ καταπει-
 θῆς τῶν ἔθνων καὶ τὴν ἀθρόαν αὐτῶν μεταβολὴν
 εἰς εὐταξίαν.

Verf. 10. Καὶ εἰσελθόντος — οὗτος;

⁸⁾ Ἐπαύθη, ἀντὶ τοῦ, ἐταράχθη, θορυβηθεῖσα
 ἐπὶ τῷ κρότῳ καὶ ταῖς εὐφημίαις.

Verf. 11.

Vers. 11. *Turbæ vero — Galilæae.*

Ersi plus quam prophetam eum habebant, prophetam tamen eum dicebant: quia nihil excelsius concipere poterant propter humana eius opera. Lucas autem dicit, Et quidam phariseorum de turea dixerunt ad eum, Magister increpa discipulos tuos. Et respondens ait illis, Dico vobis, quod si hi tacuerint, lapides clamabunt. Invidia enim moti dicebant, Prohibe discipulos tuos, ne te huiusmodi plaufibus ac fauoribus prosequantur. Dicens autem, Si hi tacuerint, lapides clamabunt: ostendit, quod impossibile sit suam taceri gloriam. Possunt quoque lapides dici, qui ex gentibus crediderunt, tanquam prius mente indurati ac insensibiles ad diuinam Dei cognitionem, qui postquam Apostoli morte tacuerunt, iam clamant praedicantes.

Vers. 12. *Et — columbas.*

Similia quoque dicit Iohannes: sed ille quidem circa principium euangelii. Matthaeus autem et ceteri circa finem. Manifestum ergo quod bis haec fecerit Christus, variisque temporibus. Et tunc quidem dicunt ei Iudaei: Quod signum ostendis nobis? modo autem tacent. Et vide abiectiorem eorum, In templo siquidem cauponabantur: et hi quidem vendebant indigentibus, quae ad sacrificium apta erant, oves dico, boues ac columbas: sicut Iohannes manifestauit, et si quid est simile. Alii vero emebant. κολλυβισαί autem pro quibus vertimus Numularios, sunt mensarii siue

¹⁾ δὲ, addit. A.

²⁾ πεπηρωμένοι. A.

³⁾ τότε λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι. A.

Verf. 11. Οἱ δὲ ὄχλοι — γαλιλαίας.

Ἐκ καὶ ὑπὲρ προφήτην αὐτὸν εἶχον, ὅμως προ-
φήτην αὐτὸν ὠνόμαζον, ἐδὲν ὑψηλότερον ἐννοεῖν
δυνάμενοι, διὰ τὰ ἀνθρωποπρεπῆ τέγε. λουκαῖς
δὲ φησιν, ὅτι καὶ τινες τῶν¹⁾ Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ q) Luc. 19, 39.
ὄχλου εἶπον πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε, ἐπιτίμησον
τοῖς μαθηταῖς σου. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς·
λέγω ὑμῖν, ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκρά-
ξονται. Φθονήσαντες γὰρ ἔλεγον, ὅτι κώλυσον
τοὺς μαθητάς σε τοιαῦτα κροτεῖν καὶ εὐφημεῖν
σε. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι
κεκράξονται, ἐνέφηεν,²⁾ ὅτι ἀδύνατον σιωπηθῆ-
ναι τὴν δόξαν αὐτοῦ. λέγουντο δ' αὖν λίθοι καὶ οἱ
πιστεύσαντες ἐξ ἔθνων, ὡς ὄντες πρόειρον³⁾ πε-
πωρωμένοι τὸν νοῦν, καὶ ἀναίδητοι θεογνωσίας
ἀληθινῆς, οἵτινες σιωπησάντων τῶν ἀποστόλων τῇ
τελευτῇ, λοιπὸν αὐτοὶ κράζουσι κηρύττοντες.

Verf. 12. Καὶ — περιτεράς.

Τὰ παραπλήσια καὶ ὁ ἰωάννης φησιν, ἀλλ'
ἐκεῖνος μὲν κατ' ἀρχαῖς τοῦ εὐαγγελίου, ματ-
θαῖος δὲ καὶ οἱ λοιποὶ πρὸς τῷ τέλει. δῆλον οὖν,
ὅτι δις ταῦτα πεποίηκεν ὁ Χριστός, καὶ κατὰ
διαφόρους καιρούς. καὶ τότε³⁾ μὲν λέγεσιν ἰου-
δαῖοι πρὸς αὐτόν, τί⁴⁾ σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν r) Io. 2, 18.
ἄρτι δὲ σιγῶσιν.⁴⁾ ὅρα δὲ τὴν καταφρόνησιν αὐ-
τῶν. ἐν τῷ νοῷ γὰρ ἐκαπήλευον. καὶ οἱ μὲν ἐπώ-
λουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς κηρύζουσι,
πρόβατα, λέγω, καὶ βόας καὶ περιτεράς, ὡς
ὁ ἰωάννης ἐδήλωσε, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· οἱ δὲ ἡγό-
ραζον. κολλυβιστὰὶ δὲ εἰσιν, οἱ τραπεζῖται. κατ-
αλλάκτας δὲ τούτους ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί.
κόλ-

4) γινῶσιν, προ σιγῶσιν. A.

sive trapezitae, et quos multi *καταλλάκτας* vocant, hoc est vt vulgus dicit, Cambiatores. Nam *πέλλυβος* obolus, et *καλλυβίζω* commuto dicitur. Ingressus est ergo Christus templum cum magna libertate, tanquam paterfamilias domum suam, et eos qui iam dicti sunt eiecit, ac potentiam quam vt Deus ad omnes habebat manifestans, et propter immunitatem a peccato confidens, hinc quidem ornatus templi sui curam habet, hinc autem sacrificiorum quae per sanguinem fiunt reiectionem manifestat. Praeterea instruit nos vt pro ecclesia libere agamus.

Vers. 13. *Et — vocabitur.*

Scriptum est in propheta Iesaia.

Vers. 13. *Vos — latronum.*

Latrones nominauit eos, qui in illo cauponabantur, quod ad modum latronum lucris inhiarent: latrones siquidem lucri auaritia tenentur. Aut quia ea quae vendebantur ex rapina vel auaritia erant. In Ieremia autem scriptum est, Num spelunca latronum domus mea est?

Cap. XLVI. De caecis et claudis.

Vers. 14. *Et — eos.*

Claudus est quisquis non recta ad virtutem incedit. Et caecus est omnis qui quod bonum est ac honestum non intuetur.

Vers. 15. *Videntes — indignati sunt.*

Dispensatorie ordinauit Deus, vt pueri quoque laudarent eum: quo ab omni contradictione excludere.

κόλλυβος γάρ, ὁ ἀβολός, καὶ κολλυβίζω λέγε-
ται, τὸ καταλλάσσω. ἐσῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς
τὸ ἱερὸν μετὰ παρόυσίας, ὡς οἰκοδεσπότης. ἐξέ-
βαλε δὲ καὶ τοὺς βηθόντας, καὶ τὰ βηθόντα,
τήντε κατὰ πάντων ἐξουσίαν, ἵν' ὡς θεὸς εἶχε,
παραγομνῶν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ τεταρβηκώς·
καὶ τοῦτο μὲν, τῆς εὐκυσμίας τοῦ οἰκείου ναοῦ
φραντίζων· τοῦτο δὲ, προδηλῶν τὴν ἐκβολὴν τῶν
δι' αἵματος θυσιῶν· τοῦτο δὲ καὶ παιδευὼν ἡμᾶς,
ὕπὲρ τῆς ἐκκλησίας παρόρησιάζεσθαι.

Verf. 13. Καὶ — κληθήσεται.

Γέγραπται ἐν τῷ προφῆτῃ ἡσαΐα.

Verf. 13. Ὑμεῖς — λητῶν.

Λητὰς ὠνόμασε, τοὺς ἐν αὐτῷ κοπιηλέοντας,
διὰ τὸ ὁμοίως τοῖς ληταῖς φιλοκερδεῖν. αἱ ληταὶ
γὰρ φιλοκερδεῖς. ἢ διότι τὰ πωλούμενα, ἐξ ἀρ-
παγῆς καὶ πλεονεξίας ἦσαν. ἐν τῷ ἱερεμίᾳ⁵⁾ s) Ier. 7, 11.
δὲ γέγραπται, μὴ σπήλαιον λητῶν ὁ οἶκός
μου ἐστίν;

Κεφ. Μς. Περί τῶν τυφλῶν
καὶ χωλῶν.

Verf. 14. Καὶ — αὐτούς.

Χωλός ἐστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ βαίνων ὀρθὰ πρὸς ἀρε-
τήν· τυφλός⁵⁾ ἐστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ νοῶν τὸ καλόν.

Verf. 15. Ἰδόντες — ἠγανάκτησαν.

Ὡκονόμησεν ὁ θεός, καὶ τοὺς παῖδας ὑμνήσας
αὐτὸν, ἵνα πάσης ἀντιλογίας ἀποκλεισθῶσιν
Fff 2 ἰσδαῖοι,

⁵⁾ δὲ, interponit. A.

cluderentur Iudaei, videntes filios qui apud se fuerant enutriti ac instructi, mirabiliter ac supernaturaliter motos ad Christi laudem. Verum illi fiunt ex hoc multo impudentiores, atque invidia disrupti insaniunt.

Vers. 16. *Et — dicunt?*

O impudentiam: aequum potius erat vt diceret eis Christus: Auditis quid dicunt hi filii vestri, qui me nunquam viderunt?

Vers. 16. *Iesus autem — utique.*

Omnino inquit audio. Et quia plurimum impudentes erant sicut diximus, increpatoria vsus est responsione, dicens.

Vers. 16. *Nunquam — laudem?*

Dauid dictum est, quo ea quae tunc fiebant prophetauerat. Itaque stupore plenissimum est hoc miraculum. Tunc enim chorus puerorum lactentium clare loquutus est. Siquidem non simpliciter pueri erant, sed pueri infantes ac lactentes. Perfecisti vero, id est perfectum ex imperfecto ore fecisti. Bene autem dixit, Ex ore infantium. Nam os erat infantium: id autem quod dicebatur, potentiae ipsius erat, quae disertam reddebat immaturam lactentium linguam. Et hoc quoque miraculose factum est ad discipulorum consolationem, vt de seipsis confiderent, quod qui disertam fecerat balbutientem linguam, sapientem etiam facturus erat eorum ruditatem. Erat et hoc figura gentium, quae quum ad Theologiam et diuina verba

6) ἐπειδὴ, pro ἐπεί. A.

ἰδοῦσιν, βλέποντες τὰ ἔκγονα αὐτῶν, τὰ παρ' αὐτοῖς τρεφόμενα καὶ παιδεύόμενα, κινούμενα πρὸς ὕμνον τοῦ Χριστοῦ παραδόξως καὶ ὑπερφυῶς· οἱ δὲ σφοδρότερον μᾶλλον ἀναισχυνοῦσι καὶ τῷ Φθόνῳ διαβρῆγνύμενοι μαίνονται.

Verf. 16. Καὶ — λέγουσιν;

Ὡς τῆς ἀναιδείας! τὸν Χριστὸν εἰκὸς ἦν εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς, ἀκούετε, τί οὗτοι λέγουσιν, οἱ παῖδες ὑμῶν, οἱ μηδέποτε με θεασάμενοι;

Verf. 16. Ὁ δὲ Ἰησοῦς — ναί.

Ναί, φησιν, ἀκούω. καὶ ἐπεὶ, ⁶⁾ ὥς ἔφημεν, σφόδρα ἠναισχύντεν, ἐπιπληκτικώτερον κέχρηται τῇ ἀπολογίᾳ λέγων·

Verf. 16. Οὐδέποτε — αἶνον;

Τοῦ θυμοῦ μὲν τὸ ῥητὸν, προεφίτευε δὲ τὰ τηνικάυτα γινόμενα. ἐπιπληκτικώτατον οὖν τὸ τοιοῦτον θαῦμα. τότε γὰρ πρῶτον χορὸς παίδων ὑπομαζίων τρανώς ἐφθέρχεται. οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἦσαν παῖδες, ἀλλὰ παῖδες νηπίοι, καὶ θηλαζόντες. κατηρετίσω δὲ, ἀντὶ τοῦ, τέλειον ἐποίησας ἐξ ἀτελέος σώματος. καλῶς δὲ εἶπεν, ἐκ σώματος νηπίων. τὸ σῶμα γὰρ ἦν, τῶν νηπίων· τὸ δὲ λεγόμενον, τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τρανώσεως ⁷⁾ τὴν ἁωρον γλῶσσαν τῶν θηλαζόντων. ἐθαυματουργήθη δὲ τοῦτο καὶ πρὸς παράκλησιν τῶν μαθητῶν, ἵνα θαυμάσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὡς ὁ τὴν ψελλίζουσαν γλῶσσαν τρανώσας, σοφίσει καὶ τὴν ἰδιωτείαν αὐτῶν. ἦν δὲ τοῦτο καὶ τύπος

Fff 3

τῶν

⁷⁾ δὲ, addit. A.

verba balbutirent, repente ita perfecte resonarunt, ut ab omnibus exaudiri possent.

Verf. 17. *Et — illic.*

Exiuit ut affectus tumorem in illis remitteret, et accensum inuidiae eorum ignem extingueret.

Cap. XLVII. De ficu, quae exaruit.

Verf. 18. *Mane — v. 19. ficus.*

Quia frequenter demonstraerat potentiam suam, qua beneficia praeſtabat: ſeueram autem et ultionis inſlictuiam, ne ſemel quidem: iam etiam demonſtrare eam intendit, ut hic quoque diſcipuli conſiderent, quod potens eſſet vicilſci inſidiantes Iudaeos, quodque non pateretur non volens. Hanc autem in hominem non exercet, utpote hominum amator, ſed in plantam. Ideo ſe fluxit eſurire, et venit ad ficum, ſi forte in ea quippiam inueniret, ſicut dixit Marcus. Atqui ſciebat ſe nihil in ea inuenturum. Nam et hoc dixit Marcus, addens quod non erat tempus ficuum. Diſpenſatorie autem haec effinxit, ut apta occaſione ad miraculi operationem deſcendat, ſoloque verbo ficum areſcere faciat, et ſuam punitiuam oſtendat potentiam, ſicut eiſ intentum erat. Areſcit quoque plantam, quae prae caeteris maiorem habet humorem, ut maius fiat miraculum. Ne ergo inquiras, cur punita ſit planta, quae nihil offenderat, ſed ſolum intueri miraculum, eumque admirare qui operatus eſt. Punita eſt enim, non quod

*) Vide infra ad Io. 4, 7. ad iſta: λέγει αὐτῷ.

*) ἐρημὴν. B.

τῶν ἔθνων, ἃ ψελλίζοντα πρὸς θεολογίαν,
αἰφνίδιον ἤχησαν τέλειον καὶ ἐξάκουσον.

Verf. 17. Καὶ — ἐκ εἰ.

Ἐξῆλθε, χαλῶν αὐτοῖς τὸν ὄγκον τοῦ πάθους,
καὶ σβεννύων τὴν πυρκαϊάν τοῦ φθόνου αὐτῶν.

Κεφ. ΜΖ. Περὶ τῆς ξηρανθεί- σης συκῆς.

Verf. 18. Πρώτης — v. 19. συκῆ.

Ἐπεὶ τὴν μὲν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δύναμιν πολλὰ-
κις ἐπεδείξατο· τὴν δὲ τιμωρητικὴν οὐδ' ἅπαξ,
δεῖξαι λοιπὸν καὶ ταύτην βεληθεῖς, ἵνα θαρρῆ-
σωσιν οἱ μαθηταὶ καὶ ντεῦθεν, ὅτι δυνατός ἐστιν
ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιβεβλυνόντας ἰσδαίους, καὶ ὅτι
οὐκ ἂν ποτε πάθοι, μὴ θέλων, εἰς ἄνθρωπον
μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται ταύτην, ὡς φιλεάνθρωπος·
εἰς τὸ φυτὸν δὲ. διὸ καὶ σχηματίζεται⁸⁾ πεινᾶν,
καὶ ἔρχεται πρὸς τὴν συκὴν, εἰ ἄρα εὐρήσει τι ἐν
αὐτῇ, καθὼς εἶπε¹⁾ μάρκος, καίτοι γνώσκων, ^{1) Marc. 11, 12.}
ὡς οὐχ εὐρήσει. καὶ τούτο γὰρ αὐτὸς οὗτος ὁ
μάρκος ἔρηκε, πρὸς τοὺς ἔτι²⁾ οὐκ ἦν καιρὸς σύ- ^{2) Marc. 11, 13}
κων. καὶ ταῦτα πλάττεται κατ' οἰκονομίαν, ἵνα
εὐαφρόρως ἐπὶ τὴν θαυματουργίαν ἔλθῃ. καὶ
λόγῳ μόνῳ ξηραίνει³⁾ τὴν συκὴν, καὶ δεικνύσι
τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ὡς ἦν αὐτῷ σκο-
πός. ξηραίνει δὲ τὸ ὑγρότερον τῶν ἄλλων φυτῶν,
ἵνα καὶ μᾶζον τὸ θαῦμα γένηται. μὴ ποίουν
ἀκριβολογεῖν, διατί τετιμώρηται τὸ φυτὸν, ἀνά-
τιον ὄν· ἀλλὰ μόνον ἔροι τὸ θαῦμα, καὶ θαύμα-
ζε τὸν θαυματουργόν. τετιμώρηται γάρ, ¹⁾ οὐχ
Fff 4 ὡς

¹⁾ γὰρ, abest. A.

quod peccauerit, sed ut discerent qui sequebantur, quod etiam ultionem sumere posset Christus.

† Ficus solis ornata foliis, Iudaeorum erat synagoga, fructum non habens iustitiae, sed consuetudinum effictarum ostentationem, tanquam folia producens? Vel etiam aliter: cultus diuinus qui in umbris et figuris corporalibus erat, ac iudaicae obseruationes, possunt dici ficus illa.

Verf. 20. *Et — ficus?*

Videntes: non statim, sed die sequenti. Ait enim Marcus: Et quum iam facta esset vespera, egrediebatur extra ciuitatem. Et mane praetereuntes, viderunt ficum exaruisse radicitus. Recordatusque Petrus ait illi: Rabbi ecce ficus quam execratus es, exaruit. Recordatus enim execrationis ostendit ei ficum.

Verf. 21. *Respondens — fiet.*

Similia quoque his dixit tricesimo quinto capite. Quaere itaque ibi enarrationem, per quam scire et haec manifeste poteris. Marcus verum Iesum dixisse refert: Quicumque dixerit monti huic, Tollere et proiice te in mare, et non dubitauerit in corde suo, sed crediderit quod quae dicit fient: erit illi quicquid dixerit. Mons tamen etiam diabolus intelligitur propter elationem: mare vero abyssus et chaos siue vorago inferni.

Verf. 22.

ὡς ἀμαρτῆσαν, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν οἱ ἀκολούθουντες, ὅτι καὶ κολάζειν ὁ χριστὸς δύναται.

[Συκῇ,²⁾ Φύλλοις κομῶσα μένοισ, ἡ τῶν ἰσδαίων συναγωγή, καρπὸν μὲν δικαιοσύνης οὐκ ἔχουσα, μόνην δὲ τὴν τῶν πεπλανημένων ἡδῶν ἐπίδειξιν, ὡς φύλλα, προβαλλομένη. ἡ καὶ ἄλλως, ἡ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις σωματικοῖς τοῦ νόμου λατρεία, καὶ τὰ ἰσδαϊκὰ παρατηρήματα.]

Verf. 20. Καὶ — συκῇ;

Ἰδόντες, οὐκ αὐτίκα, ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον. λέγει γὰρ ὁ μάρκος, ὅτι καὶ^{x)} ὅτε ὁψὲ ἐγένετο, ἔξε. x) Marc. 11, 19. πορεύετο ἔξω τῆς πόλεως. καὶ πρωὶ παραπορευόμενοι, εἶδον τὴν συκὴν ἐξηραμμένην ἐκ ἑλζῶν. καὶ ἀναμνηθεῖς ὁ πέτρος λέγει αὐτῷ· ῥαββὶ, ὃ ἐστὶν διδάσκαλε, ἴδε ἡ συκῇ, ἣν κατηράσω, ἐξήρανται. ἀναμνηθεῖς γὰρ τῆς κατάρσεως, ἔδειξεν αὐτῷ τὴν συκὴν.

Verf. 21. Ἀποκριθεὶς — γενήσεται.

Τὰ παραπλήσια τέτοις εἶπε καὶ ἐν τῷ τριακοσῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξηγήσιν, δι' ἧς γνοίης ἂν καὶ ταῦτα σαφῶς. μάρκος δὲ φησιν, ἐξηκέναι τὸν ἰησοῦν, ὅτι^{y)} ὥς ἂν y) Marc. 11, 23. εἶπη τῷ ἔρει τέτῳ· ἄρθῃτι, καὶ βλήθῃτι εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πισεύσῃ, ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἐσὶν αὐτῷ, ὃ ἐὰν εἶπη. διάκριτιν γὰρ ἀμφότεροι, τὸν διατηγμὸν ὀνομάζουσιν. ὅρος δὲ νοεῖται, καὶ ὁ διάβολος, διὰ τὴν ἑπαρσιν· θάλασσα δὲ, ἡ αἶβυσσος καὶ τὸ χάος.

Fff 5

Verf. 22.

²⁾ Inclusa exhibet uterque Codex in margine.

Verf. 22. *Et — accipietis.*

Marcus autem dixit: Et quaecunque orantes petitis, credite quod accipietis, et erunt vobis. Omnia autem non simpliciter intelligit, sed quae digna sunt.

Cap. XLVIII. De principibus sacerdotum et senioribus Dominum interrogantibus.

Verf. 23 *Quumque ipse venisset — hanc?*

Quia miracula carpere non poterant, de eiectione conqueruntur eorum, qui in templo emebant ac vendebant, dicentes: In qua potestate haec facis, prohibens quae nos non prohibemus? et quis tibi dedit potestatem hanc, cui nullus templi principatus commissus est? Atqui bonum opus fuerat operatus repurgato templo: verum invidia, etiam bona calumniari solet.

Verf. 24. *Respondens — v. 25.*
hominibus?

Ex coelo, hoc est coelitus a Deo. Ex hominibus, id est ab hominum praecepto. Vide autem quomodo non statim respondit eis: ne seipsum magnificare videretur, et ne ipsum carperent, quasi Dei aduersarium. Quia autem bapusta multa de eius magnitudine testatus fuerat: inde eos e diuerso interrogat: et in perplexitatem eos concludit: ita ut etiam ipsi agnoscentes turbati sint.

Verf. 25.

3) Ita etiam in textu Marci habet Codex vterque.

4) *ἐν θεῷ. A.*

Verf. 22. Καὶ — λήψεθε.

Ὁ δὲ μάργος εἶπεν, ὅτι καὶ ²⁾ πάντα ὅσα αὐτῷ ²⁾ Marc. 11. 24. προσευχόμενοι ³⁾ αἰτῆθε, πιστεύετε, ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται ὑμῖν πάντα ὁ ἐνός, μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὰ ἄξια.

ΚεΦ. ΜΗ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

Verf. 23. Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ — ταύτην;

Ἐπεὶ τοῖς θαύμασιν οὐκ ἠδύναντο μέμψασθαι, περὶ τῆς ἐκβολῆς ἐγκαλῶσι τῶν πωλόντων καὶ ἀγοραζόντων ἐν τῷ ἱερῷ, λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; κωλύων, ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἐκωλύσαμεν. καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην τῷ ἐξωθεῖν; μηδεμίαν ἀρχὴν τῷ ναῷ ἐμπέπειυσμένῳ. καὶ μὴν καλὸν ἐποίησεν, ἀνακαθάρας τὸ ἱερόν· ἀλλ' ἡ βασιλεία καὶ τοῖς καλοῖς ἐῴθει ἐπιηραΐζειν.

Verf. 24. Ἀποκριθεὶς — v. 25.
ἀνθρώπων;

Ἐξ οὐρανῷ μὲν, ἀντὶ τῷ, ἀπαθεῖν, ἐκ τῷ ⁴⁾ θεῷ· ἐξ ἀνθρώπων δὲ, ἀντὶ τῷ, ἐξ ἐντολῆς ἀνθρώπων. ὅρα δὲ, πῶς ἐξ εὐθείας μὲν οὐκ ἀπεκρίθη τέτοις, ἵνα μὴ δόξη μεγαλύνειν ἑαυτὸν, καὶ ἵνα μὴ διασύρῃ αὐτόν, ὡς ἀντίθεον. ἐπεὶ δὲ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης πολλὰ περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ μεμαρτύρηκεν, ἐκείθεν αὐτὸς ἀντεπερωτῶ, καὶ συνελαύνει πρὸς ἀπορίαν, ὃ καὶ αὐτοὶ γνόντες, ἐθορυβήθησαν.

Verf. 25.

Verf. 25. *At illi — credidistis ei?*

Haec est perplexitas. Dixisset enim eis: Quare non credidistis ei, quum multa et magna de me diceret? Nam si his quæ dicebat credidissetis, cognouissetis utique in qua potestate hæc faciam. Nunc itaque conuincimini, quod frustra Iohannem habueritis prophetam, quum illi non credideritis.

Verf. 26. *Si autem — prophetam.*

O miseram hominibus placendi captiuitatem. Deum contemnunt, homines vero timent: et ad eorum gratiam omnia operantur.

Verf. 27. *Et respondentes — faciam.*

Oportebat quidem eos dicere, quod baptisma Iohannis a Deo erat, et quod Iohannes a Deo missus erat. Quia vero argui timebant, ut qui non credidisse illi visi fuerant, veritatem abscondebant. Ait ergo: Neque ego dico vobis quod scire cupitis: non sicut vos veritatem abscondens, sed responsione iudicans vos indignos, qui ita dolose versamini.

Cap. XLIX. De duobus filiis parabola.

Verf. 28. *Quid autem vobis videtur?*

De his quæ dicam. Quum enim dicere noluis-
sent unde erat baptisma Iohannis, ne arguerentur quod ei non credidissent, per parabolam eos ag-
gredi parat, ut seipsum ipsi condemnent tanquam incredulos, et dicit.

Verf. 28.

⁊ εἰς, omittit. B.

Verf. 25. 'Οι δὲ — ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

Τοῦτό ἐστιν, ἡ ἀπορία. εἶπε γὰρ ἂν⁵⁾ αὐτοῖς, διατί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, λέγοντι πολλά καὶ μεγάλα περὶ ἐμοῦ; εἰ γὰρ ἐπιστεύσατε, οἷς ἔλεγεν, ἐγινώσκετε ἂν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. λοιπὸν οὖν ἐλέγχετε, μάτην ἔχοντες πρὸς τὴν τὸν ἰωάννην, ἀπιστῶντες αὐτῷ.

Verf. 26. 'Εὰν δὲ — πρὸς τὴν.

Ἡ τοῦ ἀνελευθέρου τῶν ἀθλίων ἀνθρωπαρεσκείας! τῷ μὲν θεῷ καταφρονῶσι· τὸς ἀνθρώπους δὲ φοβῶνται, καὶ πρὸς χάριν αὐτῶν ἅπαντα πράττουσιν.

Verf. 27. Καὶ ἀποκριθέντες — ποιῶ.

Ἔδει μὲν αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ βάπτισμα ἐκ θεοῦ ἦν, καὶ ὁ ἰωάννης ἐκ θεοῦ ἔσταλται· ἐπεὶ δὲ φεύγοντες τὸν ἔλεγχον, ἵνα μὴ ἀπιστῶντες αὐτῷ φανῶσιν, ἐκρυπτον τὴν ἀλήθειαν, φησὶν, εἰδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ὃ βέλεθε μαθεῖν, οὐ κρύπτων, ὡς ὑμεῖς, τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀναξίως τῆς ἀποκρίσεως ὑμᾶς λογιζόμενος, ἔτω κακουργοῦντας.

ΚεΦ. ΜΘ. Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολή.

Verf. 28. Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ;

Περὶ ὧν ἔρῳ, δηλονότι. μὴ θελησάντων γὰρ εἰπεῖν, πῶθεν ἦν τὸ βάπτισμα ἰωάννου, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσιν ἀπιστήσαντες ἐκείνῳ, βέλεται διὰ παραβολῆς αὐτοὺς ἐμβालεῖν εἰς τὸ αὐτοὺς καταψηφίσασθαι ἑαυτῶν, ὡς ἀπειθῶν, καὶ λέγει.

Verf. 28.

Verf. 28. *Homo habebat — v. 30.*
non abiit.

Hominem significat Deum, tanquam videlicet humanum aut hominum amatorem. Duos autem filios eius, populum gentilem et iudaicum, qui sunt sacrae ipsius. Et is qui non promisit, sed tamen abiit, populus est gentilis: qui vero promisit nec tamen abiit, iudaicus. Gentes siquidem non promiserunt se Deum audituras, et tamen postea audierunt, obediens Christo ac Deo, et in eum credentes: Iudaei vero promiserunt, dicentes in libro Deuteronomii: Omnia quae dixit Deus faciemus et audiemus: postmodum autem obaudierunt, ipsi permanentes Christo ac Deo increduli. Haec tantum de parabola elige et intellige, reliqua vero praetereas, quemadmodum et in reliquis parabolis admonuimus, tanquam hoc solo fine in ea posita quo firmior esset, et Iudaei nihil de seipsis intelligentes, rectam proferrent sententiam.

Verf. 31. *Quis — primus.*

Coegit illos ut dictum est, sententiam qua condemnarentur proferre. Deinde ad publicanos transit et meretrices, hos plus quam illos arguens.

Verf. 31. *Ait illis — Dei.*

Publicanos dicit qui poenitentiam egerant, baptizatique fuerant praedicante Iohanne, et meretrices similiter praecedunt hoc est priora sumunt. Deinde et rationem decet, quomodo priora sumunt, dicens.

Verf. 32.

Vers. 28. Ἀνθρωπος — v. 30.

οὐκ ἀπῆλθεν.

Ἀνθρωπον μὲν ὑποδηλοῖ, τὸν Θεόν, ὡς φιλάνθρωπον· τέκνα δὲ αὐτῷ δύο, τόντε λαόν τῶν ἔθνων, καὶ τὸν τῶν Ἰσραήλων, ὡς ποιήματα αὐτοῦ. καὶ ἔστιν ὁ μὴ ὑποσχόμενος μὲν, ἀπελθὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν ἔθνων· ὁ δὲ ὑποσχόμενος μὲν, μὴ ἀπελθὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν Ἰσραήλων. τὰ ἔθνη μὲν γὰρ οὐχ ὑπέσχοντο ἀκέσσεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ἔμως ὑπερον ὑπήκουσαν πιστεύσαντα τῷ Θεῷ καὶ Χριστῷ· οἱ δὲ Ἰσραῖλοι ὑπέσχοντο, εἰπόντες ἐν τῇ βίβλῳ τῷ δευτερονομίῳ πάντα,") ὅσα αὖν εἶπη ὁ Θεός, a) Exod. 19, 8. ποιήσομεν, καὶ ἀκούσομεθα, καὶ ὑπερον παρήκουσαν, ἀπιστήσαντες τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ. ταῦτα μόνον τῆς παραβολῆς ἐκλέγου, καὶ ἐπιγίνωσκε· τὰλλα δὲ πάρες, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραβολῶν παρηγγείλαμεν. ἐπὶ τὸ ἀταφές· τινες γὰρ τινὰ ταύτης οἰκονομικῶς συνετέθησαν, διὰ τὸ ἀνύποπτον, ἵνα μηδὲν περὶ ἑαυτῶν οἱ Ἰσραῖλοι γνόντες, ὁρῶν ἐξενέγκωσι τὴν ψῆφον.

Vers. 31. Τίς — πρῶτος.

Αὐτὸς ἠνάγκασεν, ὡς εἴρηται, τὴν ψῆφον ἐξαγαγεῖν, ἵνα αὐτοκατάκριται γένωνται. ἔτι μεταβαίνει πρὸς τὰς τελώνας καὶ τὰς πόρναις, ἐπὶ πλέον ἐλέγχων αὐτούς.

Vers. 31. Λέγει αὐτοῖς — Θεῷ.

Τελώνας λέγει, τοὺς μετανοήσαντας καὶ βαπτισθέντας, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐκήρυσσε, καὶ πόρναις ὁμοίως. προσάγει δὲ, ἀντὶ τοῦ, προλαμβάνουσιν. ἔτι σαφηνίζει τὸν λόγον, καὶ διδάσκει, πῶς προλαμβάνουσι, λέγων.

Vers. 32.

Vers. 32. *Venit — illi.*

Venit ad vos non per ignauam vitam, sed per viam virtutis, ut fide dignus haberetur, et non credidistis ei, quum resipiscere admoneret, paraque ad susceptionem regni Dei.

Vers. 32. *Vos — ei.*

Vos autem videntes, quomodo publicani et meretrices ad praedicationem Iohannis conuersi erant, non resipuistis ad credendum?

Cap. L. De vinea parabola.

Vers. 33. *Aliam — peregre profectus est.*

Hominem similiter aenigmatice significat Deum et patrem, propter hominum amorem, et propter parabolae morem. Plantata autem vinea ab illo, populus est Iudaicus quam plantauit in terra promissionis. Dicit enim David, Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes et plantasti eam. Sepes vero lex, non sinens eam commisceri gentibus. Potest quoque dici sepes, Dei custodia, quae vineam hanc ab omnium circumiacentium gentium insidiis custodit. Destruxisti inquit sepem eius, et vindemiant eam omnes qui praetergrediuntur viam. Lacus siue torcular est altare in quo sanguis effundebatur. Turris vero templum, propter structurae fortitudinem ac sublimitatem. Agricolae autem, sunt principes sacerdotum et scribae senioresque populi. His enim tanquam praeceptoribus concedidit Deus hanc vineam. Profectionem
autem

Verf. 32. Ἦλθε — αὐτῷ.

Ἦλθε πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἡμελημένῳ βίῳ, ἀλλ' ἐν ὁδῷ ἀρετῆς, ἵνα καὶ ἀξιώπιτος Φανῇ, καὶ οὐκ ἐπιτεύσατε αὐτῷ, παραινούντι μετανοεῖν καὶ εὐ-
τρεπίζεσθαι πρὸς ὑποδοχὴν τῆς βασιλείας τοῦ
θεοῦ.

Verf. 32. Ὑμεῖς — αὐτῷ.

Ὑμεῖς δὲ, ἰδόντες τοὺς τελῶνας καὶ τὰς πόρναις, πῶς μετεβλήθησαν, ὅτε ὁ ἰωάννης ἐκήρυσσε, καὶ προέλαβον ὑμᾶς, ἔμετεβλήθητε, ὥστε πισεῦσθαι αὐτῷ.

Κεφ. Ν. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς.

Verf. 33. Ἄλλην — ἀπεδήμησεν.

Ἄνθρωπον μὲν ὁμοίως ὑπαινίσσεται, τὸν θεὸν καὶ πατέρας, διὰ τὸ φιλεῖν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τὸ τῆς παραβολῆς ἔθος· ἀμπελῶν δὲ φυτευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ὁ ἰσραηλίτης λαὸς, ὃν ἐφύτευσεν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας. Φησὶ γὰρ ὁ δαυὶδ· ἀμπελον¹⁾ b) Pf. 79, 9. ἐξ αἰγύπτου μετήρας, ἐξέβαλες ἔδιη καὶ κατε-
φύτευσας αὐτήν· φραγμὸς δὲ, ὁ νόμος, οὐκ ἔων αὐτὸν ἐπιμιγῆναι τοῖς ἔθνεσι. λέγοιτο δ' ἂν φραγ-
μὸς, καὶ ἡ παρὰ τῷ θεῷ φυλακὴ, φερεῖται τοῦ-
τον ἀπὸ πάσης ἐπιβλήης τῶν πέριξ ἔθνων· κατ-
εῖλες²⁾ γάρ, φησι, τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ c) Pf. 79, 13.
τρυγῶσιν αὐτήν πάντες οἱ παραπρεσβύμοι τὴν ὁδόν· ληνὸς δὲ, τὸ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ τὸ αἷμα ἐξε-
χεῖτο· πύργος δὲ, ὁ ναὸς, διὰ τὸ τῆς οἰκοδομῆς ὀχυρὸν καὶ ὑψηλόν· γεωργοὶ δὲ, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ· τῇ-
τοις γὰρ ἐνεπίστευσεν ὁ θεὸς, ὡς διδασκάλους, τὸν
Ggg ἀμπε-

autem patrifamilias, dicit Chrysostomus longanimitatem ac patientiam eius in his qui peccauerunt.

Verf. 34. *Quum autem — v. 36. similiter.*

Fructus dictae vineae obseruatio erat legalium praeceptorum ac virtutes. Serui autem prophetae: quos diuersos, diuersisque temporibus missos ad repetitionem huiusmodi obseruationis mandatorum ac virtutum, vt dictum est, variis modis punierunt. Marcus autem et Lucas tres missiones descripserunt dicentes missos esse: primo vnum seruum, deinde alterum, postmodum tertium. Nec id contradicit his, quae scribit Matthaeus. Nam et hic per duas missiones comprehendit omnes: et similiter illi per tres: hic tamen generalius, illi vero particularius, qui etiam per vnum seruum omnes significant, qui vna missione missi sunt, eodemque tempore. Quid est autem quod dicit Marcus, Et hunc lapidantes ἐκεφαλაίωσαν? Quidam dicunt tantundem significari, ac si dicatur, quod iniuriam in hoc collegerunt siue impleuerunt. Ego autem puto ἐκεφαλάωσαν significare, Caput illi comminuerunt.

Verf. 37. *Postmodum vero — filium meum.*

Hoc dixit non quasi futurum: sciebat namque quod hunc reuerituri non essent, sed tanquam id quod fieri deberet, ac si diceret, Oportet vt reueantur filium meum. Lucas autem ait, quod dixerit dominus vineae: Quid faciam? mittam filium meum dilectum: fortassis hunc intuitu reuerbuntur. Dixit autem, Quid faciam? non ex

am.

ἀμπελῶνα τοῦτον· ἀποδημίαν δὲ τῇ οἰκοδεσπότῃ
Φησὶν ὁ⁶⁾ χρυσότομος, τὴν μακροδυμίαν, ἐφ' οἷς
ἡμάρτανον.

Verf. 34. Ὅτε δὲ — v. 36. ὡσαύτως.

Καί ποί μὲν τῇ ῥηθέντος ἀμπελῶνος, ἡ φυλακὴ
τῶν νομικῶν ἐντολῶν καὶ αἱ ἀρεταί· δούλοι δὲ, εἰ
προφῆται, οὐς ἄλλοτε ἄλλης ἀποστολῆντας εἰς
ἀπαίτησιν τῆς τοιαύτης, ὡς εἴρηται, φυλακῆς
καὶ τῶν ἀρετῶν, διαφόρως ἐτιμωρήσαντο. μάρ-
κος^{d)} δὲ καὶ λουκᾶς τρεῖς ἀποστολὰς τῶν προφη-
τῶν ἀνέγραψαν, λέγοντες ἀπεστάλθαι πρῶτον,
ἓνα δούλον, εἴτα ἕτερον, ἔπειτα τρίτον. οὐκ ἔστι
δὲ τοῦτο ἐναντιολογία πρὸς τὸν ματθαῖον. καί-
κεινος γὰρ διὰ τῶν δύο ἀποστολῶν πάντας συμ-
περιέλαβε, καὶ οὗτοι διὰ τῶν τριῶν ὁμοίως. πλὴν
ἐκεῖνος μὲν παχύτερον, ἔτοι δὲ λεπτομερέστερον,
οἱ καὶ διὰ τοῦ ἐνὸς δούλου πάντας δηλοῦσι τοὺς
τῆς μιᾶς ἀποστολῆς καὶ τοῦ αὐτοῦ καιροῦ. τί δὲ
ἔστιν, ὃ Φησὶν μάρκος περὶ ἐνός, ὅτι καί κεῖνον λι-
θοβολήσαντες^{e)} ἐκεφαλαίωσαν. τινὲς μὲν εἶπον, e) Marc. 12, 4.
ὅτι ἐκεφαλαίωσαν τὴν ἰβρίν, ἥγουν, ἐκορύφω-
σαν· ἐγὼ δὲ οἶμαι τὸ ἐκεφαλαίωσαν, ἀντὶ τοῦ,
τὴν⁷⁾ κεφαλὴν αὐτοῦ συνέτριψαν.

Verf. 37. Ὑστερον δὲ — τὸν υἱόν μου.

Τοῦτο εἶπεν, οὐχ ὡς ἀποβησόμενον. ἐγίνωσκε
γὰρ, ὅτι οὐκ ἐντραπήσονται τῷτον, ἀλλ' ὡς
ὀφειλόμενον, ὡσανεὶ λέγων, ὅτι χρὴ αὐτοὺς ἐν-
τραπήναι τὸν υἱόν μου. λουκᾶς δὲ Φησὶν, ὅτι εἶ-
πεν^{f)} ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος· τί ποιήσω; πέμ- f) Luc. 20, 13.
ψα τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ἴσως τοῦτον ἰδόν-

G g g 2 ΤΕΣ

7) Simile est, quod Hesychius laudat, γναθοῦν τὸ
εἰς γνάθους τύπτειν.

ambiguitate, sed ex humani generis amore. Ostendens quantum sint illi curae ingrati, nondum eos punire volendo: sed modum quaerendo, quo hos exasperatos, redderet mansuetos. Dicitio autem *ἵνα* apud Lucam pro qua vertimus Fortassis id quod decens est et aequum innuit.

Verf. 38. *Agricolae autem — eius.*

Considera quam diligenter praedicit ea quae ventura erant. Atqui non occiderunt hunc tanquam Dei filium. Non occiderunt eum ut Dei filium, sed occiderunt tanquam vineae haeredem siue tanquam regem Israel. Aspicientes siquidem ad ea quae operabatur miracula, et audientes ea quae sapientissime diserebat: cognouerunt quidem apud semetipsos hunc esse quem prophetae regem Israel annunciauerant: verum inuidia deuicli et ab ea excaecati, id sane occultauerunt, consilium vero ceperunt ut eum occiderent, et ita occuparent deinceps eius haereditatem, hoc est populum. Occidamus, inquit Marcus, eum, et nostra erit haereditas. Nihil autem de eo quod in posterum succederet suspicabantur. Etenim viuens adhuc arguebat eos, et exprobrabat illis, non tamen ei fides habebatur.

Verf. 39. *Et — occiderunt.*

Extra terminos vineae suae, extra ciuitatem. Nam hunc extra illam crucifixerunt. Marcus autem dicit, quod hunc primum occiderunt, deinde foras extra vineam eiecerunt. Quid ergo dicemus? Quod ille Foras eicere, iuxta aliud dixit significatum, ut tantundem sit sicut Haereditate priuare, prout illis videbatur.

Verf. 40.

*) Hentenius ita, ac si legerit, *ἡτις ἐστὶν*.

τες ἐντραπήσονται. εἶπε δὲ, τί ποιήσω, οὐκ ἐξ ἀπορίας, ἀλλ' ἐκ Φιλανθρωπίας, δεικνύων, πόσον κηδεταὶ τῶν ἀχρείων, μήπω θέλων κακῶσαι τούτους, ἀλλὰ ζητῶν τρόπον, δι' οὗ τούτους ἀγριαθέντας ἡμερώσει. καὶ τὸ ἴσως δὲ, τὸ εἰκὼς δηλοῖ.

Verf. 38. Ὅι — αὐτοῦ.

Σκόπει, πῶς ἀκριβῶς προλέγει τὰ μέλλοντα. καὶ μὴν, οὐχ ὡς υἱὸν θεοῦ τοῦτον ἀνείλον· οὐκ ἀνείλον αὐτόν, ὡς υἱὸν θεοῦ· ἀλλ' ὡς κληρονόμον τῷ ἀμπελῶνος, ἡγουν, ὡς βασιλέα τοῦ ἰσραήλ. βλέποντες γὰρ, αἱ ἑτερατέργες, καὶ ἀκούοντες, αἱ ἐφιλοσόφει, συνήθοντο μὲν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι αὐτός ἐστιν, ὃν οἱ προφῆται καταγγέλλουσι βασιλέα τοῦ ἰσραήλ· ἐκνικηθέντες δὲ τῷ φθόνῳ, καὶ σκοτιωθέντες ὑπὸ τῆς βασκανίας, τοῦτο μὲν συνεκάλυψαν, συμβέβηκον δὲ ἔλαβον, ἵνα αὐτόν ἀποκτείνωσι, καὶ λοιπὸν κυριαρχήσωσι τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, τῆς ἐστὶν, τοῦ λαοῦ, μηδὲν εἰς τὸ ἐξῆς ὑποπτεύοντες. καὶ γὰρ ζῶν, ἤλεγχεν αὐτούς, καὶ ὠνείδιζε, καὶ ἠπέλει.

Verf. 39. Καὶ — ἀπέκτειναν.

Ἐξω τῶν ὁρίων τοῦ ἀμπελῶνος, ἡγουν, ἔξω τῆς πόλεως. ἔξω γὰρ αὐτῆς τῆτον ἐσαύρωσαν. μάρτυρες δὲ φησιν, ὅτι πρῶτον 8) ἀπέκτειναν αὐτόν, 8) Marc. 12, 8. εἶτα ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος. τί οὖν ἐξῆς; ὅτι τὸ ἐξέβαλον ἔξω καὶ ἕτερον ἐκεῖνος εἶπε σημαίνον, ἀντὶ τοῦ, ἀπετέρησαν, 9) ὡς αὐτοῖς ἐδόκει.

G g g 3

Verf. 40.

9) Intell. τοῦ ἀμπελῶνος. Crediderim tamen potius, Marcum inuertisse ordinem atque idem vocabulum sensu eodem sumfisse. Sic Io. 12, 3. ἤλειψε καὶ ἐξέμαξε. quod rectius dixit Luc. 7, 38. ἐξέμασσε καὶ ἤλειψε. Primum enim est βρέχειν· secundum, ἐκμάσσειν· tertium, ἀλείφειν.

Verf. 40. *Quum — illis?*

Rursum eos interrogat: ut contra semetipsos ipsi concitarentur, ac sese prolata sententia condemnarent.

Verf. 41. *Dicunt — perdet.*

Mali quum sint, acerbe illos puniet.

Verf. 41. *Et — suis.*

Nolentes prophetaut et ipsi quod futurum est. Veniens enim dominus huius vineae, puta Christus haeres a mortuis resurgens, ac propria potestate reuersus, tradidit eos Romanis in perditionem et interitum. Locum autem vineae locauit Christianorum Episcopis, qui temporibus suis, quando videlicet Christianorum tempora florebant, varias virtutes fructificabant. Verum Matthaeus quidem ipsos ait contra sese protulisse sententiam. Marcus autem et Lucas dicunt ipsum contra illos sententiam tulisse. Verisimile ergo est primum illos tulisse sententiam: deinde Christum dixisse quod illi dixerant, confirmando dictum ipsorum. Propriissime autem dixit Lucas, quod quum audissent dixerunt: Absit. Antea enim ignorantes, quod de ipsis esset parabola, condemnauerant se ipsos: postmodum vero sententiam, confirmante Christo, intellexerunt et dixerunt, Absit.

Verf. 42. *Dicit — anguli?*

Davidica prophetia est. Ostendit autem per hanc Christus, quod omnino futura sunt quae dixit, quae etiam a spiritu sancto olim praenunciata fuerant.

Verf. 40. Ὅταν — ἐκείνοις;

Ἄυτους ἐρωτᾷ πάλιν, ἵνα αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐξαγαγόντες κἀνταῦθα τὴν ἀπόφασιν αὐτοκατάκριτοι γένωνται.

Verf. 41. Λέγουσιν — ἀπολέσει αὐτούς.

Κακούς ὄντας πικρῶς κολάσει αὐτούς.

Verf. 41. Καὶ — αὐτῶν.

Ἄκοντες προφητεύουσι καὶ αὐτοὶ τὸ μέλλον. ἐλθὼν γὰρ ὁ κύριος τῇ τοιούτῃ ἀμπελῶνος, ἥγουν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ὁ χριστός, ὁ κληρονόμος, καὶ ἐπαυελθὼν εἰς τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, παρέδωκεν αὐτοὺς τοῖς ῥωμαίοις εἰς ὀλεθρον καὶ ἀφανισμόν. τὸν δὲ τόπον τοῦ ἀμπελῶνος ἐξέδωκε τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐπισκόποις, οἱ καὶ κατὰ τοὺς καιροὺς αὐτῶν, ὅτε δηλαδὴ τὰ χριστιανῶν ἦνδει, διαφερόντως ἐκαρποφόρου τὰς ἀρετάς. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν αὐτούς λέγει καθ' ἑαυτῶν τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν· μαρκος ^{h)} δὲ καὶ λουκᾶς φασὶν, ὅτι αὐτὸς ἀπεφῆνατο κατ' αὐτῶν. εἰκὸς δὲ, πρῶτον ἐκείνους ἀποφῆνασθαι, εἶτα τὸν χριστὸν εἰπεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι εἶπον, ἐπιβεβαιοῦντα τὸν λόγον αὐτῶν. ἰδιαιτάτα δὲ λουκᾶς εἶρηκεν, ὅτι ἀκούσαντες ⁱ⁾ εἶπον, ⁱ⁾ Luc. 20, 16. μὴ γένοιτο. πρὸ τούτου γὰρ ἀγνοοῦντες, ὅτι περὶ αὐτῶν ἦν ἡ παραβολή, κατεψηφίσαντο ἑαυτῶν ὕπερον δὲ, ἐπιψηφισαμένου τοῦ χριστοῦ, συνῆκαν, καὶ εἶπον, μὴ γένοιτο.

Verf. 42. Λέγει — γωνίας;

Δαυϊτικὴ μὲν ἡ προφητεία, δείκνυσι δὲ διὰ ταύτης ὁ χριστός, ὅτι πάντως ἔσται, ἃ εἶπεν, προαγγελλθέντα πάλαι παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

rant. Et quidem ab eis occidetur Christus, siue reprobabitur: verum a mortuis resurgens, fiet in caput anguli. Quid est autem hoc? Dicimus quod prophetia Christum appellauit lapidem: aedificantes vero, magistros Iudaeorum, quos etiam agricolas nominauit praecedens parabola: Reprobauerunt autem siue repulerunt hunc lapidem, primum quidem dicentes: Hic non est a Deo. Et rursum: Illic seducit mundum, aliaque similia: ultimo vero crucifigentes. Caput autem anguli, est lapis angularis. Itaque Christus factus est in caput anguli, siue factus est lapis angularis, quum assimilatus est huiusmodi lapidi. Nam sicut ille coniungit in seipso duos parietes: ita et Christus in seipso duos coadunat populos, gentilem videlicet et iudaicum, ac per fidem facit vnum. Quidam autem angulum intellexerunt ecclesiam, utpote fideles colligantem, in cuius caput factus est Christus, caput videlicet siue principium et dominator.

Verf. 42. *A domino — nostris.*

Etiam hoc pars est dictae prophetiae, docens, quod Dei quoque voluntate fiet huiusmodi angulus, id est coniunctio populorum: et quod admirationi apud omnes erit hic angulus, non solum quia variis adornabitur virtutibus, sed etiam quia omnibus insidiis erit superior.

Verf. 43. *Ideo — ipse.*

Regnum Dei dicit custodiam eius qua seruabantur: Nationem vero facientem dignos eius fructus, vocat genus Christianorum.

Verf. 44.

*) *ἐν* et *ἀπό*. Codd. Chrysost. T. VII. p. 672. A.

καὶ ἀναιρεθήσεται μὲν ὑπ' αὐτῶν· ἀνάσας δὲ ἐκ νεκρῶν, γενήσεται εἰς κεφαλὴν γωνίας. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἐρῶμεν. τροπικῶς ἢ προφητεία λίθον μὲν ὠνόμασε, τὸν χριστὸν· οἰκοδομοῦντας δὲ, τοὺς διδασκάλους τῶν ἰσραηλίων, οὓς καὶ γεωργούς ἢ παραβολὴν προσηγόρευεν· ἀπεδοκίμασαν δὲ τὸν ταῖς-τον οὗτοι λίθον, ἥγουν, ἀπώσαντο· πρῶτον μὲν λέγοντες· οὗτος ^{k)} οὐκ ἐστὶν ἐκ ^{l)} τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν, ἔτος πλανᾷ ^{l)} τὸν κόσμον ²⁾ καὶ τὰ τοιαῦτα· ¹⁾ Io. 9, 16. Io. 7, 12. τελευταῖον δὲ σαυρώσαντες. κεφαλὴ δὲ γωνίας ἐστὶν, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος. ἐγένετο οὖν εἰς κεφαλὴν γωνίας ὁ χριστὸς, ἥγουν, ὑπῆρξεν ἀκρογωνιαίος λίθος, ἐν τῷ παρεκκείμενῳ τοιαύτῳ λίθῳ. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐφ' ἑαυτῷ συνδεῖ τοίχης δύο· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ χριστὸς, ἐφ' ἑαυτῷ συνδεσμεῖ τοὺς δύο λαοὺς, τόντε ἐξ ἰσραὴλ καὶ τὸν ἐξ ἰσραηλίων, καὶ συνενοῖ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. τινὲς δὲ γωνίαν ἐνόησαν, τὴν ἐκκλησίαν, ὡς συνδεσμοῦσαν τοὺς πιστοὺς, ἡστινος εἰς κεφαλὴν γέγονεν ὁ χριστὸς, εἰπουν, κεφαλὴ καὶ ἄρχων.

Verf. 42. Παρὰ κυρίου — ἡμῶν.

Καὶ τοῦτο μέρος τῆς εἰρημένης προφητείας ἐστὶν, διδάσκον, ὅτι καὶ κατὰ βέλησιν θεοῦ γενήσεται αὕτη ἡ γωνία, τουτέστιν, ἡ συνάφεια τῶν λαῶν, καὶ θαυμασθήσεται παρὰ πάντων, οὐ μόνον, ὡς κεκαλλωπισμένη ταῖς ποικιλίαις τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἰσχυροτέρα πάσης ἐπιβελῆς.

Verf. 43. Διὰ τοῦτο — αὐτῆς.

Βασιλείαν τοῦ θεοῦ λέγει, τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ θεοῦ, ὑφ' ἧς ἐφρουροῦντο. ἔθνος δὲ ποιοῦν τοὺς ἀξίους αὐτῆς καρποὺς, τὸ γένος τῶν χριστιανῶν.

Ggg 5

Verf. 44.

²⁾ ὅχλον, Chrysoft. l. l. sed Euthymius etiam in textu Ioannis habet -κόσμον.

Verf. 44. *Et — confringetur.*

Offendens in illum, sibiipſi nocebit, et non illi: quod paſſi ſunt principes ſacerdotum et ſcribae ac ſeniores populi.

Verf. 44. *Super — eum.*

Super quemcunque aggrauauerit ſe, hoc eſt cui iratus fuerit, comminuet et diſperget, ac exterminabit eum, quod factum eſt in totum genus Iudaeorum: traditum namque eſt Romanis militibus in direptionem.

Verf. 45. *Et — habebant.*

Vbique homines timent, Chriſtus autem et parabolas ſane dixit, et prophetiam adduxit: vt timore correpti malitiam relinquerent: ipſi vero occidere magis illum quaerebant. Atqui ſciebat quod mutandi non eſſent: attamen vbique quod ſuum eſt facit, nihilque praetermittit eorum quae conueniunt.

Cap. LI. De vocatis ad nuptias.

Cap. XXII. v. 1. *Et reſpondens —
v. 3. venire.*

Parabola praecedens ea traclauiſit, quae ad paſſionem vsque contigerunt, puta Dei prouidentiam qua erga Iudaeos uſus eſt, prophetarum caedem,
et

³⁾ Forma loquendi inſolens. Βαρὲν ergo h. l. eſt pro βαρὲως πίπτεν. εἴψ' οὖν autem dixit, quod ita eſt in textu. In mentem alicui venire poſſit Βαρυθυμῆσθαι, propter vicinum ὀργιῶσθαι. Sed βαρῆσθαι Hentenius quoque videtur legiſſe.

Verf. 44. Καὶ — συνθλασθήσεται.

Ὁ προσκόψας αὐτῷ, ἐαυτὸν βλάψει, καὶ οὐκ ἐκείνον, ὃ πεπόνθασιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ.

Verf. 44. Ἐφ' — αὐτόν.

Ἐφ' ὃν ἀν³⁾ βαρῆσῃ, τρεῖςιν, ὧ ἀν ἐργιδοῖ, λεπτυνεῖ καὶ διασκορπίσει καὶ ἐξολοθρεύσει αὐτόν, ὃ γέγονεν εἰς ὅλον⁴⁾ τὸ γένος τῶν Ἰσδαίων, παρὰ τοὺς εἰς πολιορκίαν⁵⁾ τοῖς ῥωμαϊκοῖς στρατεύμασι.

Verf. 45. Καὶ — εἶχόν.

Πανταχοῦ τὰς ἀνθρώπους φοβῶνται, καὶ ὁ τὸν θεόν. ἀλλ' ὁ μὲν χριστὸς καὶ τὰς παραβολαῖς εἶπε, καὶ τὴν προφητείαν ἐπῆγαγεν, ἵνα δειλιάσαντες ἀπόσχωνται τῆς πονηρίας· αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἐζήτησαν ἀνελεῖν αὐτόν. καὶ μὴν ἐγίνωσκεν, ὡς ὁ μεταβληθήσονται, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ, μηδὲν ἐλλείπων τῶν καθηκόντων.

Κεφ. ΝΑ. Περὶ τῶν καλουμένων
εἰς τὸν γάμον.

Cap. XXII. v. 1. Καὶ ἀποκριθεὶς —
v. 3. ἔλθῃν.

Ἡ μὲν πρὸ ταύτης παραβολῆς, τὰ μέχρι τοῦ σαυροῦ διέγραψεν, εἶον τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν, ἥ πρὸς Ἰσδαίους ἐκέχρητο, τὴν τούτων προφητοκτονίαν,

4) εἰς τὸ ὅλον γένος! B.

5) Ac si διαρπαγὴν legerit interpretes.

et tandem ipsius saluatoris occisionem. Haec autem quae nunc proponitur, ea quae post crucem contigerunt indicat: regnum coelorum vocans Deum et patrem: nuptias vero mysticam filii coniunctionem ad ecclesiam credentium. Duplicem autem intelligimus huiusmodi coniunctionem: et quae hic fit per fidem ac virtutes caeteras: et quae illic magis supernaturaliter perficienda est. Id autem vocat nuptias, tum propter desiderium quod habet ad ecclesiam, tum propter ipsius ecclesiae gaudium. Siquidem et Baptista sponsum illum appellavit. Servos quoque dicit apostolos, qui primum Ierosolymis docuerunt. Inuitatos vero, Iudaeos qui primum ad huiusmodi nuptias fuerant inuitati: olim quidem a prophetis, postmodum vero a Baptista: siquidem ad hunc populum ipsos servos transmisit. Praeterea quoque et ab ipso sponso. Et vide hinc quidem Iudaeorum prauitatem: illinc autem saluatoris bonitatem. Illi enim occiderunt: ipse vero quum essent homicidae, rursus vocat eos ad gaudium sempiternum, illi autem ab eo resiliunt.

Verf. 4. *Rursum — nuptias.*

Priores quidem servos intelligit Petrum, et qui cum eo erant: Posteriores vero Paulum et suos. Prandium autem et tauros ac altilia maciata siue parata dixit iuxta morem qui servari solet in nuptiis. Et hic quidem dici possunt delitiae diuinorum dogmatum: in futuro autem coeleste gaudium ac fruitio, Per tauros vero et altilia, pretiositas ac magnificentia conuiuii declaratur.

Verf. 5.

⁶) γενομένην. B.

⁷) Non cepit sensum huius loci Hentenius. 'Αὐτὸν refertur ad Christum, seu sponsum: παραπέμπειν, ad

νίαν, καὶ τελευταῖον, τὴν ἀναίρεσιν τοῦ σωτῆρος. αὕτη δὲ, ἡ νῦν προκειμένη, τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν προσημιάίνει. βασιλείαν μὲν ἑβραίων ὀνομάζουσα, τὸν θεὸν καὶ πατέρα· γάμος δὲ, τὴν μυστικὴν συνάφειαν τῷ υἱοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν. διττὴν δὲ νοῶμεν τὴν τοιαύτην συνάφειαν, τὴν μὲν εὐταῦθα γινομένην, ⁶⁾ διὰ πίστεως καὶ ἀρετῶν, τὴν δὲ ἐκεί τελεωθησομένην ὑπερφύεσερον. γάμος δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, διὰ τε τὸν αὐτοῦ πόθον, ὃν ἔχει πρὸς αὐτήν, καὶ διὰ τὴν αὐτῆς χαράν. καὶ γὰρ καὶ ὁ βαπτιστὴς νυμφίον αὐτὸν προσηγόρευσε· δέλως δὲ λέγει, τὰς ἀποστόλους, οἵτινες πρῶτον ἐν ἱεροσολύμοις ἐδίδασκαν· κεκλημένους δὲ, τὰς ἰε-
δαίμους, οἱ προσεκλήθησαν, εἰς τοὺς τοιαύτους γά-
μους, πάλαι μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ βαπτιστοῦ· πρὸς ⁷⁾ αὐτὸν γὰρ αὐτοὺς παρέπεμπον· ἔτι δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νυμφίου. καὶ ὅρα τὴν κακίαν μὲν τῶν ἰεδαίων, ἀγαθότητα δὲ τοῦ σωτῆρος. ἀνείλον αὐτὸν ἐκείνοι· ὁ δὲ, καὶ φανεῖς ὄντας αὐτοῦ, πάλιν καλεῖ πρὸς εὐφροσύ-
νην αἰώνιον, οἱ δὲ ἀποπηδῶσι.

Verf. 4. Πάλιν — γάμους.

Προτέρως μὲν δέλως νόει, τοὺς περὶ πέτρον ὑπέ-
ρους δὲ, τοὺς περὶ παῦλον. ἄριστον δὲ καὶ ταύρους
καὶ σιτισὰ τεθυμένα, εἶπουν, ἡυτρεπισμένα, ἐξη-
κε, κατὰ τὸ ἐν τοῖς γάμοις ἔθος. εἶεν δ' ἂν ταῦτα
ἐνταῦθα μὲν, ἡ τρυφὴ τῶν θείων δογμάτων· ἐκεῖ
δὲ, ἡ εὐεργασία τρυφῇ καὶ ἀπόλαυσις. διὰ δὲ τῶν
ταύρων καὶ τῶν σιτιστῶν τὸ φιλότιμον καὶ πολυτε-
λὲς τῆς εὐωχίας ἐμφαίνεται.

Verf. 5.

ad Prophetas et Baptistam: αὐτοὺς, ad Iudaeos.
Nam Prophetæ et Baptista Iudaeos ad Christum
ducebant.

Vers. 5. *Illi — suam.*

Despexerunt inuitationem: abierunt ad propria opera: hoc est, detenti sunt his, quae priora ac potiora habebant.

Vers. 6. *Reliqui vero — occiderunt.*

O impudentiam. Non solum non venerunt, sed et eos qui ad se missi erant, contumelia affecerunt et occiderunt. Et in praecedenti quidem parabola illi iugulati sunt, qui fructus repetebant, in hac autem qui ad nuptias vocabant. Quid huic insanae aequari poterit? quo magis rex patiens est et humanus, eo duriores efficiuntur hi ac ferociores.

Vers. 7. *Quumque — succendit.*

Vide gubernationem ac tolerantiam ineffabilem. Plantavit vineam et ad perfectum perduxit: tradidit eam agricolis, et peregre profectus est. Emisit in tempore seruos repetens fructus: his interfectis, emisit alios: etiam his iugulatis, suum misit filium dilectum: quo etiam iugulato, patienter sustinuit: imo missis seruis homicidas ad gaudium aeternum inuitavit: noluerunt venire: rursus alios misit: illi autem et hos interfecerunt. Tunc demum quasi insanabiliter aegrotantes, occidit scelestos ac perditos illos. Exercitus vero eius, intellige exercitus Romanorum. Omnes enim Dei sunt ratione creationis qui sub Vespasiano et Tito homicidas iugularunt, ac ciuitatem eorum Ierosolyma succenderunt.

Vers. 8.

Verf. 5. Ὅι — αὐτοῦ.

Καταφρονήσαντες τῆς κλήσεως, ἀπῆλθον εἰς τὰ οἰκεῖα ἔργα, τοῦτέστιν, εἶχοντο τῶν προτέρων.

Verf. 6. Ὅι δὲ λοιποὶ — ἀπέκτειναν.

Ὡς τῆς ἀναισχυντίας! ἔμνον οὐκ ἦλθον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτοὺς ὑβρίσαν καὶ ἀπέκτειναν. καὶ ἐν μὲν τῇ προλαβέσῃ παραβολῇ οἱ ἀπαιτοῦντες τῆς καρπὸς ἐσφάγησαν· ἐν ταύτῃ δὲ οἱ καλοῦντες εἰς τοὺς γάμους. τί ταύτης ἴσον τῆς μανίας; ὅσον ὁ βασιλεὺς ἐμακροθύμει καὶ ἐφιλανθρωπέυετο, τοσοῦτον οὗτοι ἐσκληρύνοντο καὶ ἠγρίαινον.

Verf. 7. Καὶ ἀκούσας — ἐνέπρησεν.

Ἰδε κηδεμονίαν καὶ μακροθυμίαν ἄφατον. ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα καὶ ἀπήρτισεν, ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν, ἀπέστειλεν ἐν καιρῷ δούλους ἀπαιτᾶν τοὺς καρπούς. τούτων ἀναιρεθέντων, ἀπέστειλεν ἄλλους. καὶ τούτων σφαγέντων, ἐπεμψεν αὐτὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν. καὶ τῆτου φονευθέντος, ἠνέσχετο, καὶ μᾶλλον ἀποσέλας δέλας, ἐκάλεσε τῆς φονῆς εἰς εὐωχίαν ἀτελεύτητον. οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν. πάλιν ἐτέρους ἀπέστειλεν. οἱ δὲ καὶ τούτους ἀνείλον. τότε λοιπόν, ὡς ἀνιάτα νοσοῦντας, ἀναιρεῖ, τοὺς παμπονήρους καὶ μιαιμούς. στρατεύματα δὲ αὐτοῦ νῆει, τὰ στρατεύματα τῶν ῥωμαίων· πάντες γὰρ τῷ θεῷ εἰσὶν κατὰ τὸν λόγον τῆς δημιουργίας· ὁ, ἐπὶ οὐεσπασιανῷ καὶ τίτου, καὶ τοὺς φονεῖς κατέσφαξαν, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, τὰ ἱεροσόλυμα, ἐνέπρησαν.

Verf. 8.

Verf. 8. *Tunc — v. 9. nuptias.*

Exitus viarum dicit ciuitates et vicos gentium, quæ vocauit exitus viarum, significans abiectionem gentium: in exitibus enim abiecti commorantur. Primum siquidem Apostoli Iudæis prædicabant, quum adhuc apud eos essent: postquam autem illos eiecerunt, dicit eis Paulus, Vobis oportuit primum loqui verbum Dei: quia autem indignos vos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes.

Atqui postquam resurrexit Christus, statim hos ad gentes emisit dicens: Euntes docete omnes gentes. Quomodo ergo primum Iudæis prædicauerunt? Scribit Lucas libro Actorum quod quum ascensurus esset Christus in coelum, dixit Apostolis: Accipietis virtutem superueniente spiritu sancto super vos, et eritis mihi testes in Ierusalem, et in omni Iudæa et Samaria, et vsque ad extremum terrae. Ecce quomodo significauerit, quod a Ierosolymis inchoaturi essent.

Verf. 10. *Et — bonos.*

Malos nominat malis assuetos, aut intemperantes in affectionibus: bonos vero simplices ac temperantes ad irracionales impetus, quibus simul omnibus prædicauerunt Apostoli, omnes ex aequo inuitantes ad coniunctionem cum Christo, et eam quæ in præsentis est seculo et quæ erit in futuro.

Verf. 10. *Et — v. 11. nuptialem.*

Dicens quod impletæ sunt nuptiae siue domus nuptiarum, significauit quod multi ingressuri sunt
vsque

*) Ita laudat Chrysost. T. VII. pag. 681. B. Varietas ergo non ex Codicibus Actuum, sed Chrysostomi.

Vers. 8. Τότε — v. 9. γάμους.

Διεξόδους τῶν ὁδῶν λέγει, τὰς πόλεις καὶ κώμας τῶν ἔθνων. διεξόδους δὲ τῶν ὁδῶν ταύτας ὠνόμασε, δηλῶν τὸ ἀπερῆμιμένον τῶν ἔθνων. ἐν ταῖς διεξόδοις γὰρ οἱ ἀπερῆμιμένοι κατοικοῦσι. πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἀπόστολοι τοῖς ἰουδαίοις ἐκήρυσσον· ἔτι παρ' αὐτοῖς ὄντες· ἐπεὶ δὲ ἀπηλαύνοντο, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ παῦλος· ὑμῖν ἦν ^{α)} ἀναγκαῖον ^{β)} ^{γ)} Act. 13, 46. πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τῷ θεῷ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδὲ σρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.

Καὶ μὴν ἀνατὰς ὁ χριστὸς ἐκ νεκρῶν εὐθὺς εἰς τὰ ἔθνη τέτρεξέ· ἀπέστειλεν, εἰπὼν· πορευθέντες ^{α)} ^{β)} Matt. 28, 19. μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. πῶς οὖν πρῶτον τοῖς ἰουδαίοις ἐκήρυξαν, γράφει λουκᾶς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν πράξεων· ὅτι μέλλων ὁ χριστὸς ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπε τοῖς ἀποστόλοις· λήψετε ^{α)} δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ^{β)} ^{γ)} Act. 1, 8. ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἑστέθε μοι μάρτυρες, ἐν τε ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ἰδοὺ δεδήλωκεν, ὅτι ἄρξονται ἀπὸ ἱερουσαλὴμ.

Vers. 10. Καὶ — ἀγαθούς.

Πονηροὺς ὀνομάζει, τοὺς κακοήθεις, ἢ τοὺς ἀκρατεῖς ἐν τοῖς πάθεσιν· ἀγαθοὺς δὲ, τοὺς ἀπλοῦς, ἢ τοὺς ἐγκρατεῖς ἐν ταῖς ἀλόγοις ὁρμαῖς, οἷς ὁμοῦ πᾶσιν ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι, πάντας ἐπίσης καλοῦντες εἰς τὴν συνάφειαν τῷ χριστῷ, τήν τε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι.

Vers. 10. Καὶ — v. 11. γάμους.

Εἰπὼν, ὅτι ἐπλήθη ὁ γάμος, ἤγουν, ὁ νυμφῶν, ἐσήμενον, ὅτι πολλοὶ ἐστελεύσονται μέχρι τῆς
H h h τοῦ

usque ad mundi consummationem. In sequenti vero parabola docet de futuro iudicio. Tu autem nihil profundius scruteris, puta quis sit sponsus: et quomodo simul cum decenter ornatis ingressus est is, qui nuptiali ornatu carebat, et si quid est simile. Periculosa enim est talium indagatio, et propter profunditatem speculationis illorum, et propter libertatem parabola, suamque legem. Siquidem id solum trahendum est hinc, quod neminem securum esse oporteat, eo quod ad nuptias intrauerit, sola videlicet in Christum fide: sed postquam baptismate ablatus est, opus est veste, etiam nuptiali indui: hoc est, ornatum esse ac dignum futuris nuptiis. Est autem haec vestis et ornatus, vita pura ac splendida, in modum vestis virtutibus contexta.

Hominem itaque non vestitum veste nuptiali, appellavit omnem hominem indigne ornatum. Vestis vero non nuptialis, vita est sordida et impura. Amicum autem dixit utpote Christianum, quanquam indigne tali appellatione conuersantem. Atqui per gratiam omnes vocauit: quomodo ergo eos scrutatur? Quia conuenit etiam eum qui ad nuptias vocatus est, regio ornatu omnino ingredi, et decenti stola, gratiae vocationis respondere. In corruptibilibus enim nuptiis respondere quispiam posset, quod digna stola difficilis inuentu foret: in his autem incorruptibilibus nuptiis ablata est omnis excusatio. In proximo namque est ornatus ac inuentu facilis: si modo illum vere quaesierimus. Iuste itaque illum eicit qui ornatus non erat, tanquam segnem ac negligentem. Siquidem sicut iniuste erga illum egerunt qui non venerunt, ita et qui sordidi ingressi sunt.

† Sor-

*) Intell. τὸν τῶν ἀμαρτιῶν δούλον.

τοῦ κόσμου συντελείας. ἐν δὲ τῷ ἐφεξῆς τῆς παραβολῆς διδάσκει περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως. οὐ δὲ μὴδὲν πολυπραγμόνως βαδίζον, οἷον, τίς ὁ νυμφῶν, καὶ πῶς σπεισῇ λαθεῖν τοῖς κεκαλλωπισμένοις ὁ ἀκαλλώπιστος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον. ἐπικίνδυνος γὰρ ἡ τούτων ἐξέτασις, διὰ τε τὴν ἀβυσσον τῆς θεωρίας αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν αὐτονομίαν τῆς παραβολῆς· μένον δὲ ἐντεῦθεν ἀρῶν τὸ γινώσκον, ὅτι ἐχρὴ τίνα διαρρεῖν μένω τῷ ἐλθεῖν εἰς τοὺς γάμους, εἶπουν, μὴν τῇ εἰς χριστὸν πίσει, ἀλλ', ἐπεὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος¹⁾ ἀπελεύσατο, δεῖ περιβληθῆναι καὶ ἔνδυμα γαμικόν, ἥτοι, κεκαλλωπισμένον καὶ ἄξιον τῶν μελλόντων γάμων· εἰ δὲ τοῦτο βίος καθαρὸς καὶ λαμπρὸς, τρέπον χιτῶνος ὕψιφασμένους ἐξ ἀρετῶν.

Ἄνθρωπον μὲν οὖν, οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, προσηγόρευσε πάντα ἄνθρωπον ἀναξίως τῷ γάμῳ ἐπολισμένον. οὐκ ἔνδυμα δὲ γάμου, βίος ῥυπαρὸς καὶ ἀκάθαρτος. ἐταῖρον δὲ αὐτὸν εἶπεν, ὡς τέως χριστιανὸν, εἰ καὶ ἀναξίως τῆς προσηγορίας ταύτης ἐπολιτεύσατο. καὶ μὴν χάριτι πάντας ἐκάλεσε· πῶς οὖν ἀκριβολογεῖται; διότι προσήκει τὸν εἰς γάμον κληθέντα, καὶ μάλιστα βασιλικόν, κεκοσμημένον εἰσελθεῖν, καὶ ἀμείψασθαι τὴν χάριν τῆς κλήσεως τῷ καλλωπισμῷ τῆς σοφῆς. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φθαρτῶν γάμων, ἔχοι τίς ἂν ἀπολογία καὶ συγγνώμην, διὰ τὸ δυσπρόριστον εἶναι τὴν ἀξίαν σοφὴν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀφθάρτου τέτε γάμου, πᾶσα περιήρηται πρόφασις. ὁ γὰρ καλλωπισμὸς ἐγγὺς καὶ εὐπρόριστος, εἰ μόνον ἀληθῶς αὐτὸν¹⁾ ζητήσωμεν. ὥστε δικαίως ἐμβάλλει τὸν ἀκαλλώπιστον, ὡς ῥάθυμον καὶ καταφρονητήν. καθάπερ γὰρ οἱ μὴ ἐλθόντες ὑβρίσαν, ἔτω καὶ οἱ εἰσελθόντες ἐρῶσιν ὑπὸ τῷ ὄντι.

Hhh 2

††Ρυ.

¹⁾ Forte ζητήσωμεν.

† Sordida namque gerit vestimenta, qui indutus non est viscera misericordiae, benignitatem, fraternum amorem, et similia.

Verf. 12. *At ille obmutuit.*

Vtpote nihil habens quod responderet, dum is qui peccavit seipsum condemnat. Tacere enim, nec posse aliquo modo respondere, condemnationis est indicium.

Verf. 13. *Tunc — ministris.*

Angelis qui a.² puniendum subministrant. Tanquam facta autem dicit ea quae futura sunt in modum prophetiae.

Verf. 13. *Ligatis — extremas.*

Catenam vocat detentionem siue cessationem operationis quae manibus ac pedibus perficitur. Tunc enim cessabit omnis peccatorum operatio, nec amplius vel vna actio ad iudicem placandum dabitur. Operationis siquidem praesens tempus est, futurum vero retributionis. Ligantur autem manus, quae iniquia perpetrabant: pedes vero, qui ad peccatum gradiebantur.

Verf. 13. *Ibi — dentium.*

Ne putet quispiam quod solae tenebrae sint huiusmodi punitio, hoc est sola lucis privatio, addit, Ibi erit fletus est stridor dentium: acerbos demonstrans ac doloribus plenos, qui erunt ibi, cruciatus. Audiamus et horreamus quotquot post
diuini

2) Hoc in neutro meorum reperitur. Ex Theophylacto est. p. 130. E.

+ + ῥυπαρά²) γὰρ ἱμάτια φορεῖ, ὁ μὴ ἐν-
δυσάμενος σπλάγχνα οἰκτερῶν, χρηστότητα,
φιλαδελφίαν καὶ τὰ ὅμοια.

Verf. 12. Ὁ δὲ ἐφिमώθη.

Ὡς μηδὲν ἔχων ἀπολογήσασθαι. δείκνυσι δὲ ὁ
λόγος, ὅτι, καίτοι προδήλως τῆς ἀμαρτίας ἔσης,
ὅμως ἐπ' ἄλλοτερον ὁ Θεὸς κολάσει, μέχρις ἂν αὐ-
τὸς ὁ ἡμαρτηκὼς ἑαυτὸν³) καταδικάσῃ. τὸ γὰρ
σιωπᾶν, καὶ μὴ δύνασθαι πῶς ἀποκριθῆναι,
καταδίκης ἐστίν.

Verf. 13. Τότε — διακόνους.

Τοῖς ἀγγέλοις, τοῖς εἰς τὸ κολάζειν ὑπηρετοῦ-
σιν. ὡς γεγεννημένα δὲ λέγει τὰ μέλλοντα, νόμῳ
προφητείας.

Verf. 13. Δήσαντες — ἐξώτερον.

Δέσιν λέγει, τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνεργείας τῆς το-
διὰ ποδῶν καὶ τῆς διὰ χειρῶν τελευτήσης. τότε
γὰρ καταργεῖται πᾶσα τῶν ἀμαρτωλῶν ἐνεργεία,
καὶ οὐκέτι λοιπὸν ἔδωκεν πρᾶξις εἰς ἐξιλασμόν.
ἐργασίας γάρ, φησιν, ὁ παρὼν καιρὸς· ὁ δὲ μέλ-
λων, ἀνταποδόσεως. δεσμοῦνται δὲ πόδες μὲν,
οἱ πρὸς ἀμαρτίαν βαδίσαντες· χεῖρες δὲ πάλιν,
αἱ παράνομα διαπραζόμεναι.

Verf. 13. Ἐκεῖ — ὀδόντων.

ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι σκότος ἀπλῶς ἐστὶν ἡ τοι-
αύτη κόλασις, εἴτεν, σέρησις φωτὸς μόνον, προσ-
έθηκεν, ὅτι ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς
τῶν ὀδόντων, τὰς ἐν ἐκείνῳ πικράς τε καὶ ἀλγει-
νὰς ὀδύνας ὑποφαίνων. ἀκέσωμεν καὶ φρίξωμεν,

Hhh 3 ὅσα

³) καταδικάσει. Α.

diuini baptismatis ablutionem, animam perdita vita sordidauimus, eo quod non tantum a nuptiis eiiciendi sumus, verum etiam in miserrimum supplicium detrudendi. Habenda est itaque cura de stola interiori et non de exteriori: quamdiu enim de externa curauerimus, de interna curam habere non poterimus. Quaeret autem fortassis aliquis, quomodo non patri potius coniungatur ecclesia quam filio? et audiet omnino quod filius qui carnem assumpsit, cum ea conuersatus est: et quod filio coniuncta, etiam patri coniungitur. Dicit enim filius: Ego et pater vnum sumus. Et: Qui vidit me, vidit et patrem.

Vers. 14. *Multi — electi,*

Hoc etiam dixit in fine parabola de operariis mercede conductis.

Cap. LII. De quaerentibus occasione census.

Vers. 15. *Tunc — sermone.*

O profundam caecitatem. Nihil eorum quae dicta sunt tetigit animum illorum: sed inuidia ebrii, ad insidias conuertuntur: et quia propter turbam apprehendere eum non poterant, ut dictum est: simul deliberant, ut eum interrogatione illaquearent.

Vers. 16. *Et — Herodianis.*

Dictum est de Herodianis vicesimo primo capite: hic autem dicit Chrysostomus per Herodianos intelligi

*) καὶ ἐρρωπῶμεν. A.

ὅσοι μετὰ τὸ ἀπολούσασθαι διὰ τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος, ἐν διεφθαρμένῳ βίῳ⁴⁾ καταρτυποῦμεν τὴν ψυχὴν, ὅτι οὐ μόνον ἐκβληθῶμεθα τῷ νυμφῶνος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χαλεπωτάτην κόλασιν ἀποπεμφθῶμεθα. τοιγαροῦν ἐπιμελήτεον τῆς ἐντὸς σοφῆς, καὶ μὴ τῆς ἐκτός. ἕως γὰρ ἂν τῆς ἑξῶ φροντίζωμεν, τῆς ἐνδὸν οὐ δυνησόμεθα φροντίζειν. ζητήσῃ δ' ἂν τις, πῶς ἔ τῷ πατρὶ μάλλον, ἀλλὰ τῷ υἱῷ ἢ ἐκκλησίᾳ συνάπτεται; καὶ ἀκούσει πάντως, ὅτι ὁ υἱὸς ἐνανθρωπήσας συνανεστράφη αὐτῇ, καὶ ὅτι τῷ υἱῷ συναπτεμένη, καὶ τῷ πατρὶ συνάπτεται. λέγει γὰρ ὁ υἱός· ἐγὼ⁵⁾ καὶ ὁ πατήρ ἐν· ἔσμεν, καὶ, ὁ⁶⁾ ἑώρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα.

p) Io. 10, 30.
q) Io. 14, 9.

Vers. 14. Πολλοὶ — ἐκλεκτοί.

Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς τῶν μισθωμένων ἐργατῶν.

Κεφ. NB. Περὶ τοῦ κήνσου.

Vers. 15. Τότε — λόγῳ.

³⁾ Ὡς τῆς βαθείας παρώσεως! εἰδὲν τῶν εἰρημένων ἡψατο τῆς ψυχῆς αὐτῶν· μεθύοντες δὲ τῷ φθόνω, τρέπονται πρὸς ἐπιβελήν, καὶ ἐπεὶ συλλαβεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδύναντο διὰ τὸν ὄχλον, ὡς προεδήλωται, συσκέπτονται θηρεῦσαι τοῦτον δι' ἐρωτήσεως.

Vers. 16. Καὶ — ἡρωδιανῶν.

⁴⁾ Εἰρηται περὶ τῶν ἡρωδιανῶν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ. νῦν δὲ φησιν ὁ χρυσόσομος,⁵⁾ ἡρωδιανός.

H h h 4

⁵⁾ Tom. VII. p. 687. A.

telligi milites Herodis, qui tunc eo accesserant, et simul a Pharisaeis emissi sunt tanquam testes, si quid fortassis contra Caesarem responderet. Erat enim Herodes amicus Caesaris. Lucas vero de emissis eorum discipulis manifestius scripsit: insidiatores illos appellans, et quod iustitiam simulabant, propter quam videlicet eum interrogabant, et quod miserunt ut captarent sermonem eius: et traderent eum principatui et potestati praesidis. Sperabant enim quod contra Caesarem responsurus esset.

Verf. 16. *Dicentes: — sis.*

Vide impudentem adulationem qua vsi sunt, inflare eum cupientes ac emollire, ut omnino responderet. Verum si verax est, quomodo alibi dicitis, quod seducit mundum?

Verf. 16. *Et — doceas.*

Et quomodo rursus dicitis, quod non est a Deo? Viam autem Dei dicunt virtutem, per quam progreditur quispiam ad Deum.

Verf. 16. *Et — hominis.*

Et hoc dicunt, incitantes eum ne Caesarem vereretur: aut eius timore omitteret ad interrogata respondere. Vera certe erant quaecunque de eo testificati fuerant: ea tamen inuiti falsi fuerant ad insidiarum apparationem.

Verf. 17.

*) αὐτοῦς, omittit. A.

7) ἐνεδρευτάς. A.

νοὺς νοεῖσθαι, τὰς ἡρώδης στρατιώτας, ἐπιδημῶν-
 τας ἐκεῖ τότε, καὶ συνεξαποσαλέντας ὑπὸ τῶν
 Φαρισαίων ὡς μάρτυρας, εἴ τι κατὰ τοῦ καίσαρος
 ἀποκριθεῖη. Φίλος γὰρ ἦν ὁ ἡρώδης τῷ καίσαρι.
 ὁ δὲ λουκᾶς Φανερώτερον περὶ τῶν ἀποσαλέντων
 μαθητῶν αὐτῶν ἔγραψεν, ¹⁾ ἐγκαθέτους ⁶⁾ αὐ- ^{r)} Luc. 20, 20.
 τοὺς ὀνομάσας, ἤγουν, ⁷⁾ ἐνεδρεύοντας, ἔτι δὲ
 καὶ ὑποκρινομένους δικαιοσύνην, ἧς ἕνεκεν δῆθεν
 ἡρώτων, καὶ ὅτι ἀπεσάλησαν, ἵνα ἐπιλάβωνται
 λόγους αὐτοῦ, εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ
 καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τῷ ἡγεμόνι. ἤλπιζον γάρ, ὅτι
 κατὰ τῷ καίσαρι ἀποκριθήσεται.

Verf. 16. Λέγοντες — εἰ.

⁹⁾ Ὅρα κολακείαν ἀναίσχυντον, ἣ κέχρηται,
 χαυνῶσαι τοῦτον βεβλόμενοι πρὸς τὸ πάντως
 ἀποκριθῆναι. καὶ εἰ ἀληθὴς ἐστὶ, πῶς ἀλλαχοῦ
 λέγετε, ὅτι πλανᾷ τὸν ⁸⁾ κόσμον; ^{s)} Io. 7, 12.

Verf. 16. Καὶ — διδάσκεις.

Καὶ πῶς πάλιν λέγετε, ὅτι οὐκ ^{t)} ἔστιν ἐκ τοῦ ^{t)} Io. 9, 16.
 θεοῦ; ὁδὸν δὲ τῷ θεῷ Φασὶ, τὴν ἀρετὴν, δι' ἧς
 ὁδύει τις πρὸς θεόν.

Verf. 16. Καὶ — ἀνθρώπου.

Καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὑποκνίζοντες αὐτὸν εἰς τὸ
 μὴ αἰδεσθῆναι τὸν καίσαρα, μηδὲ διὰ φόβον αὐ-
 τοῦ σιγῆσαι πρὸς τὸ ἐπερωτώμενον. ἀληθῆ μὲν
 οὖν ἦσαν πάντα, ὅσα προσεμαρτύρησαν αὐτῷ,
 πλὴν ἄκοντες ὡμολόγησαν ταῦτα, πρὸς κατα-
 σκευὴν τῆς ἐπιβουλῆς.

Hhh 5

Verf. 17.

⁸⁾ Etiam hic Chrysostomus habet, τὸν ὄχλον. T.VII.
 p. 687. C.

Verf. 17. *Dic — videtur?*

De hoc videlicet quod te interrogaturi sumus.

Verf. 17. *Licet — an non?*

Κῆνος latina dictio est, idem significans quod tributum aut vectigal. Licet autem, hoc est, fieri potest aut iustum est. Olim siquidem Iudaei dum leges suas obseruarent, omni fruebantur libertate: postmodum vero quum eas praetergrederentur, seruierunt Romanis, quorum princeps erat Caesar, et illis tributa pendebant. Interrogant autem maligne ac dolose: vt si licere dixerit, commoueant aduersus eum etiam turbas: vtpote suadentem seruire Caesari, et subiicientem homini populum Dei. Si vero non licere responderit: tradant eum praesidi, tanquam defectionem a Caesare bellumque consulentem. Quid ergo is qui sors est scientiae?

Verf. 18. *Cognita — dixit.*

Marcus simulationem dixit. Lucas autem veritiam.

Verf. 18. *Quid — hypocritae?*

Simulantes quidem interrogare, vt quod iustum est cognoscatis: foueam autem fodientes per interrogationem, in quam me praecipitatis. Quum ergo ostendisset quod sibi cogniti essent: respondet tamen et ad interrogationem: et vide quomodo?

Verf. 19.

Vers. 17. Ἐπεὶ — δοκεῖ;

Περὶ οὗ δηλονότι μέλλομεν ἐρωτᾶν.

Vers. 17. Ἐξεστὶ — ἢ οὐ;

Κῆνσος ῥωμαϊκὴ μὲν ἐστὶ λέξις, ἐρμηνεύεται δὲ φόρος, ἥτοι, τέλος. τὸ δὲ ἐξεστὶν, ἀντὶ τοῦ, δυνατόν ἐστιν, εἴπουν, δίκαιόν ἐστι. πάλαι μὲν γὰρ ἰσδαῖοι, φυλάττοντες τὰς νόμους, πάσης ἀπήλαυνον ἐλευθερίας· ὕστερον δὲ παραβαίνοντες αὐτοὺς, κατεδωλώθησαν ῥωμαίοις, ὧν ἦρχε καῖσαρ, καὶ φόρους αὐτοῖς ἐτέλεον. ἐρωτᾷσι δὲ πάνυ⁹⁾ κακῆ-δως καὶ δολερῶς, ἵνα εἰάν⁹⁾ μὲν εἴπῃ, ὅτι ἐξεστὶ, κινήσωσι κατ' αὐτοῦ τὰς ὄχλους, ὡς συμβαλέον-τος δαλέου καίσαρι, καὶ ὑπατάσσοντος ἀνδρώ-πω τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ· εἰάν δὲ εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἐξεστὶ, παράδωσουσιν αὐτὸν τῷ ἡγεμόνι, ὡς ἀποστασίαν ἀπὸ καίσαρος καὶ πόλεμον συμβαλέοντα. τί οὖν ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως;

Vers. 18. Γινούς — εἶπεν.

Ὁ μὲν μαίρκος⁹⁾ τὴν ὑπόκρισιν φησιν· ὁ δὲ λου-^{v) Marc. 12, 15.}
κᾶς,^{*)} τὴν πανουργίαν. ^{x) Luc. 20, 23.}

Vers. 18. Τί — ὑποκριταί;

Ὑποκρινόμενοι μὲν ἐρωτᾶν, ἵνα γινῶτε τὸ δίκαιον· ἀρῶσιν δὲ βέβηλους διὰ τῆς ἐρωτήσεως, ἵνα με κατακηρυχθῇτε. δείξας οὖν, ὅτι οὐκ ἔλαβον αὐ-τὸν, ὅπως ἀποκρίνεται καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν. καὶ σκοπεῖ πῶς;

Vers. 19.

⁹⁾ πάλιν, pro πάνυ. A.

Verf. 19. *Ostendite — census.*

Apud Marcum ait: Afferte mihi denarium vt videam: et fimiliter apud Lucam. Numisma enim dicebatur etiam denarius. Quæfuit autem videre numisma vt refponfionem mirabiliter ab eo fabricaret.

Verf. 19. *At illi — v. 21. Caefaris.*

Non ignorans interrogauit: fed vt ex illorum refponfione fuam fabricaret fententiam.

Verf. 21. *Tunc — Caefari.*

Quia Caefaris eft, reddite itaque Caefari quæ fuæ funt. Ideo enim non dixit, Date, fed Reddite, tanquam ea quæ eius funt. Ne autem dicant, Homini nos fubiicis et non Deo, addidit:

Verf. 21. *Et quæ — Deo.*

Licitum eft enim et hominibus dare quæ conueniunt, et Deo quæ debentur: illis quidem tributa, et fi quid eft fimile: huic autem pietatem et obferuantiam mandatorum. Poteft autem dici Caefar diabolus, qui mundi princeps eft, cui reddenda funt quæ fuæ funt, puta omnis malitia, omnisque carnalis affectus.

Verf. 22. *Et — abierunt.*

Admirati quidem funt, verum non crediderunt, quod ipfum magna eft eorum accusatio.

Verf. 19. Ἐπιδείξατε — κήνσου.

Παρά δὲ τῷ μάρκῳ φησὶ, φέρετέ μοι γ) δηνά- y) Marc. 12. 15.
Luc. 10. 24.
ριον, ἵνα ἰδῶ. καὶ παρὰ τῷ λευκᾷ δὲ ὁμοίως. νό-
μισμα γὰρ ἐλέγετο, καὶ τὸ δηνάριον. ἐζήτησε
δὲ ἰδεῖν τὸ νόμισμα, ἵνα θαυμασίως ἀπ' αὐτοῦ
τὴν ἀπόκρισιν ἐργάσεται.

Verf. 19. Ὅι δὲ — v. 21. καίσαρος.

Ὅτι ἀγνοῶν ἠρώτησεν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀπόκρισιν
αὐτῶν ἀπόφασιν οἰκείαν ποιήσῃ.

Verf. 21. Τότε — καίσαρι.

Ἐπεὶ καίσαρός ἐστιν, ἀπόδοτε λοιπὸν καίσαρι τὰ
ἴδια. διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ εἶπε δότε, ἀλλ' ἀπόδοτε,
ὡς ἐκείνου ὄντα. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν, ὅτι ἀνθρώπων
ἡμᾶς ὑποτάττετε καὶ οὐ θεῷ, ἐπήγαγε.

Verf. 21. Καὶ τὰ — θεῷ.

Ἐξεσι γὰρ καὶ ἀνθρώποις ἀπονέμειν τὰ προσή-
κοντα, καὶ θεῷ τὰ ὀφειλόμενα τοῖς μὲν, τοὺς
φόρους, καὶ εἴ τι τοιοῦτον τῷ δὲ, τὴν εὐσέβειαν
καὶ φυλακὴν τῶν ἐντολῶν. λέγοιτο δ' αὖ καίσαρ,
καὶ ὁ κοσμοκράτωρ διάβολος, ᾧ τινι δεῖν ἀποδι-
δόναι τὰ αὐτοῦ, φημὶ δὴ, πᾶσαν ἐμπάθειαν καὶ
κακίαν.

Verf. 22. Καὶ — ἀπῆλθον.

Ἐθαύμασαν μὲν, ἔκ ἐπίστευσαν δὲ, ὃ καὶ αὐτὸ
μεγάλη τούτων κατηγορία.

Cap. LIII. De Sadducaeis.

Vers. 23. *In illo — resurrectionem.*

Dictum est de secta Sadducaeorum tertio capite: hi ergo resurrectionem ex mortuis negabant, eo quod in Mosaicis scripturis, huius manifeste non fiat mentio: Nam has solas agnoscebant, aliis libris non receptis. Sed o dementiam. Imposito Pharisaicis silentio, qui inter Iudaeos diligentissimi et acutissimi erant, Sadducaei his inferiores quasi succedentes occurrunt. Quinque maxime oportet eos animo reprimi ac moestos esse, audacia impudentes facit ac temerarios, et impossibilia tentantes. Et quia in propheticiis scripturis manifestius continebatur dogma resurrectionis: suspicabantur illud docere quod tales resurgerent homines, quales erant priusquam morerentur: cum eisdem habitibus et affectibus: ideoque ad subuersionem huiusmodi dogmatis, efficta apud se occasione accedunt.

Vers. 24. *Et — sub.*

Ex lege Mosaica occasionem commenti sumunt, ut verisimile appareat quod quaeritur. In scriptura siquidem Deuteronomii praecepit Moses, ut uxorem mortui absque liberis, rursus ducat frater eius, et quicquid primum natum fuerit nominetur id filius fratris mortui, ad eius memoriam. Haec itaque sunt legis. Vide autem, quid hi machinentur?

Vers. 25.

1) μή, omittit. B.

2) i. e. τὸ δόγμα. Est ergo δογματίζεαι τὸ δόγμα.

ΚεΦ. ΝΓ. Περὶ τῶν σαδδουκαίων.

Vers. 23. Ἐν ἐκείνῃ — ἀνάστασιν.

Ἔρχεται περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν σαδδουκαίων ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. οὗτοι δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἠθέτουσαν, διὰ τὸ¹⁾ μὴ μνημονεύεσθαι ταύτην φανερώς ἐν ταῖς μωσαϊκαῖς γραφαῖς, αἷς δὴ μόναις ἐγίνωσκον, τὰς ἄλλας οὐ παραδεχόμενοι βίβλους. ἀλλ' ὡς τῆς ἀνοίας! ἐπιστομιζόντων γὰρ τῶν φαρισαίων, τῶν ἀκριβεστέρων ἐν ἰσδαίοις, οἱ καταδέεστοι τῶν σαδδουκαίων, καθάπερ ἐκ διαδοχῆς, προσβάλλουσι, δεόν μάλιστα συζητῆσαι. ἀλλ' ὄντως ἡ θρασυτέρας ἀναίσχυντον καὶ ἰταμόν καὶ ἀδυνάτοισ ἐπιχειροῦν. καὶ ἐπεὶ ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς φανερώτερον ἐνέκειτο τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως, ὑπελάμβανον, ἐκείνο²⁾ δογματίζειν τοιούτους ἀνίστασθαι τοὺς³⁾ ἀνθρώπους, οἷς πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν ἦσαν, μετὰ τῶν αὐτῶν σχέσεων καὶ παθῶν. διὸ καὶ πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ τοιούτου δόγματος πλάσαντες ὀικοθεν ὑπόθεσιν προσέκισιν.

Vers. 24. Καὶ — αὐτοῦ.

Ἐκ μωσαϊκοῦ νόμου τὴν ἀφορμὴν τοῦ πλάσματος λαμβάνουσιν, ὅπως ἀξιόλογον φανείη τὸ ζήτημα. καὶ γὰρ ἐν τῇ γραφῇ τοῦ δευτερονομίου²⁾ παρ- 2) Deut. 25, 5. ἡ γυνὴ τοῦ μωϋσῆος, ἵνα τὴν γυναῖκα τοῦ τετελευτηκότος ἀπαίδος γαμήσῃ πάλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ δηλαῖ, τὸ ἐπιγαμβρεύσει· καὶ ὁ ἀνγεννήσῃ πρῶτον, ὀνομάσῃ τὸ τέκνον τοῦ θανόντος ἀδελφοῦ, πρὸς μνημόσυνον ἐκείνου. ταῦτα μὲν οὖν τῷ νόμῳ. σκόπει δὲ, τί οὗτοι κατασκευάζουσιν;

Vers. 25.

3) τοιούτους. B.

Verf. 25. *Erant — v. 28. eam.*

Septem eos supponunt, vt magis intricatum videatur problema. Intentum autem Sadducaeorum erat, vt siue vnus, siue omnium responderet, statim opponerent quod quum iterum futurae essent nuptiae, certe essent et puerperia et nutritio infantum, quaestus pecuniarum, iudicia, bella ac aegritudines, rursumque mortes, et omnia quae in praesenti vita habentur, et ita vita illa nou erit alia ab ista: quodsi eadem erit, ad quid futura est resurrectio? Itaque non erit resurrectio. Quid ergo Christus?

† Mulier quidem esse potest humana natura: septem autem viri, septem leges variis temporibus a Deo ei traditae ad instructionem et productionem fructuum iustitiae, nam dictio νόμος quae legem significat, apud Graecos masculina est, ideo conuenienter illis uiros denotat cum quibus quasi cum viris successiue conuersata est, nec tamen ab vlla verum habuit fructum. Harum prima fuit, quae Adae in paradiso tradita est. Secunda rursus eidem data extra paradysum in statu poenarum. Tertia quae Noe data est de arca. Quarta quae Abraham data est de circumcisione. Quinta quae eidem de Isaac immolatione. Sexta quae Mosi. Septima quae per prophetas. Itaque daemones qui docent non credere resurrectionem, interrogant maligne per cogitationes. Si inquit futura est mortuorum resurrectio, iuxta quam harum septem legum humana tunc natura conuersabitur: vt si
secun-

*) Quae hic inclusimus, ea in Cod. A. leguntur in margine, tribuunturque Sancto Maximo, cuius interpretationes pleraeque omnes allegoricae, obscurae

Vers. 25. Ἦσαν — v. 28. αὐτήν.

Ἐπεὶ δὲ τῆτες ὑποτιθέασιν, ὥστε δοκεῖν ἀπορώ-
τερον τὸ κρέβλημα. σκοπὸς δὲ τοῖς σαδδουκαίοις,
ἵνα εἴτε εἰς, εἴτε πάντων ἀποκριθεῖη, ταχέως
ἀντιθῆσιν, ὥς ἐπεὶ γάμοι πάλιν, ἄρα καὶ
τεκνογονίαι καὶ παιδοτροφίαι καὶ πορισμοὶ χρη-
μάτων καὶ δίκαι καὶ πόλεμοι καὶ νόσοι καὶ θάνα-
τοι πάλιν, καὶ πάντες τὰ τοῦ παρόντος βίου,
καὶ οὐκ ἔσσι λοιπὸν ὁ βίος ἐκεῖνος ἕτερος παρὰ
τούτων. εἰ δ' ὁ αὐτὸς ἔσσι, τίνος χάριν ἔσσι
ἀνάσσεις; ὥστε οὐκ ἔσσι ἀνάσσεις. τί οὖν ὁ
Χριστός;

[Γυνή⁴) μὲν εἴη ἂν, ἡ ἀνθρωπίνη Φύσις·
ἑπτὰ δὲ ἀδελφοί, οἱ κατὰ καιροὺς παρὰ θεῶ
δοθέντες αὐτῇ πρὸς παιδαγωγίαν καὶ γένεσιν καρ-
πῶν δικαιοσύνης νόμοι, οἷς, ὥς ἀνδράσι, κατὰ
διαδοχὴν ὁμιλήσασα, παρ' ἑδενὸς ἔσχε καρπὸν
ἀληθινόν. ἂν πρῶτος μὲν, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ δο-
θεὶς τῷ ἀδάμ· δεύτερος δὲ, ὁ τῷ αὐτῷ δοθεὶς
αὐθις ἔξω τοῦ παραδείσου, ἐντάζει ἐπιτιμίων· τρί-
τος, ὁ κατὰ τὴν κιβωτὸν τῷ νῶε δοθεὶς· τέταρ-
τος, ὁ τῷ ἀβραάμ δοθεὶς, περὶ τῆς περιτομῆς·
πέμπτος, ὁ τῷ αὐτῷ πάλιν περὶ τῆς κατὰ τὸν
Ἰσαὰκ θυσίας· ἕκτος, ὁ κατὰ μωϋσέα, καὶ ἑβδο-
μος, ὁ διὰ τῶν προφητῶν. οἱ τοίνυν τὴν ἀνάστα-
σιν ἀθετεῖν διδάσκοντες δαίμονες, ἐρωτῶσι κα-
κοήθως διὰ τῶν λογισμῶν, ὥς εἴπερ νεκρῶν ἀνά-
σσεις ἔσσι, κατὰ τινὰ τῶν εἰρημένων ἑπτὰ νόμων
ἡ ἀνθρωπίνη Φύσις τότε πολιτευθήσεται; ἵνα,
εἴγε κατὰ τινὰ τούτων φῶμεν, ἐπαγάγωσιν, οὐκ-
οὖν

scurae atque tortuosae sunt. Auertat Deus in po-
sterum a literis sacris tales interpretes.

secundum aliquam harum dixerimus, inferant, Non ergo sine fructu ibi erit aut uana humana vita prioribus rursus obnoxia malis. Sed vera ac salutaris ratio pietatis, silentium his imponit, docens alteram esse uitam post resurrectionem. Quod si quis etiam septem millia annorum praesentis mundi accipiat, siue septem secula quibus vixit hominum natura, a verisimili non aberrabit. Nullius autem erit vxor post resurrectionem, quum haec finem habeant, sed aliud seculum octauum quod finem non habet, accipiet illam.

Verf. 29. *Respondens — Dei.*

Fallimini, vt qui non intelligitis propheticas scripturas, quae non talem, qualem vos suspicamini, docent resurrectionem: et veluti ignorantes virtutem Dei, quae mortuos resuscitare potest, sine prioribus habitibus et affectibus.

Verf. 30. *In — nuptui tradentur.*

Neque viri matrimonium contrahent, neque mulieres nuptui tradentur, hoc est non coniungentur viris, vtpote non existente ibi affectu nuptiali. Apud Lucam autem addidit, Neque amplius mori poterunt: ostendens quod nuptiae propter mortem factae sunt, vt loco mortuorum alii generentur: vbi autem non est mors, iam neque nuptiae sunt.

Verf. 30. *Sed — erunt.*

De solis iustis dicit hic, quod deinceps quasi angeli erunt, quantum ad affectionum ac voluptatum carentiam: praeterea etiam quo ad immortalitatem,

5) συνοϋ, pro εἰσότος. A.

οὖν ἀκαρπὸς ἔσται πάλιν καὶ ματαία ἡ ἀνθρω-
πίνη ζωὴ, ταῖς προτέροις αὐτοῖς ἐνσχεθεῖσα κα-
κοῖς. ἀλλ' ὁ ἀληθὴς καὶ σωτήριος τῆς εὐσεβείας
λόγος ἐπισημαίνει τούτους, ἑτέραν εἶναι ζωὴν μετὰ
τὴν ἀνάστασιν διδάσκων. εἰ δὲ καὶ ταῖς ἐπταὶ χι-
λιάδας τῶν ἐτῶν τοῦ παρόντος κόσμου λάβει τις,
ἦτοι, τοὺς ἐπταὶ αἰῶνας, οἷς ὠμίλητε τῶν ἀν-
θρώπων ἡ φύσις, οὐχ ἀμαρτητῇ τοῦ εἰκότος,*)
ὣν ἔδειξεν εἶναι γυνὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τούτων
μὲν πέρας λαβόντων, ἑτέρου δὲ ἀτελευτήτου τοῦ
οὐδίου αἰῶνος παραλαμβάνοντος αὐτήν.]

Verf. 29. Ἀποκριθεὶς — θεῷ.

Πλανᾷδε, ὡς μὴ νοοῦντας τὰς γραφαὶς τὰς προ-
φητικὰς, αἴτινες οὐ τοιαύτην, εἶον ὑπολαμβάνου-
ντες, δογματίζουσαν ἀνάστασιν. πλανᾷδε δὲ καὶ,
ὡς μὴ εἰδότες τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, τὴν ἰσχύου-
σαν ἀναισῆσαι τοὺς κεκρυμμένους χάρις τῶν προτέρων
σχέσεων καὶ παθῶν.

Verf. 30. Ἐν — ἐκγαμίζονται.

*) Οὐτε γὰρ οἱ ἄνδρες, ἔτε ἐκγαμίζονται αἱ
γυναῖκες, τρεῖς δὲ συνάπτονται ἀνδράσιν, ὡς
μὴ οὕσης ἐκεῖ σχέσεως γαμικῆς. παρὰ δὲ τῷ λου-
κᾷ προσέθηκεν, ὅτι ἔτε*) ἀποθανεῖν ἐτι δύνανται. a) Luc. 20, 36.
δεικνύων, ὡς ὁ γάμος διὰ τὸν θάνατον γέγονεν,
ἀντὶ τῶν τελευτώντων ἑτέρους ὑποβλαπτόμενων.
ὅπου δὲ θάνατος οὐκ ἔστιν, ἐδὲ γάμος λοιπὸν.

Verf. 30. Ἄλλ' — εἰσι.

Περὶ μόνων τῶν δικαίων ἐνταῦθα λέγει, ὅτι τοῦ
λοιποῦ ὡς ἀγγελοὶ εἰσιν, κατὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ
ἀφιλήθονον, ἐτι δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀκήρατον καὶ

tem, lucemque perpetuam. Quod autem dicit, Quasi angeli Dei in coelo, hoc est, quasi angeli Dei, qui sunt in coelo. Ita enim dixit Marcus. Lucas vero quod maius est dicit, Et filii erunt Dei quum futurum sit, ut sint filii resurrectionis, hoc est, regenerati per resurrectionem, quae est iterata generatio. De iustis enim etiam ab eo dictum est, Qui vero digni habebuntur, ut seculum illud consequantur, et resurrectionem ex mortuis, etc.

† Angelorum natura diuisionem in masculum et foeminam non suscipit, quia mortalis naturae est huiusmodi diuisio, ut per filiorum procreationem, quae in nuptiis est, repleat id quod morte euacuatur.

Verf. 31. *De — v. 32. Iacob?*

Quia illi Mosen obiecerunt, iam etiam Mosaica scriptura eorum obdurat ora. In libro enim Exodi scripta sunt, quae hic dicuntur. Et considera rationem. Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob, non penitus mortuorum: nam si penitus mortui fuissent, dixisset utique, Ego eram Deus: nunc autem quia dixit, Ego sum Deus Abraham, etc. ostendit quod eorum qui resurrecturi erant, tanquam viuorum Deus esset. Sicut enim Adam, licet vivebat post ligni illius esum, attamen in die quo comedit, mortuus est per mortis sententiam: sic et isti quanquam mortui erant, attamen vivebant per resurrectionis promissionem.

Verf. 32. *Non — uiuentium.*

Deus siquidem et est et uiuit: mortuus vero nec est nec uiuit. Atqui alibi scriptum est, Ut et mortuo-

6) Vrget ergo articulum *et* apud Marcum.

7) Inclusa Codex uterque in margine habet.

Φωτοειδές. τὸ δὲ, ὡς ἄγγελοι τῷ Θεῷ ἐν ἔρανῳ, ἀντὶ τοῦ, ὡς ἄγγελοι τῷ Θεῷ, οἱ ἐν ἔρανῳ. ἔτω⁶⁾ γὰρ εἶπεν ὁ⁶⁾ μαίρκος. λουκᾶς δὲ τὸ μείζον φησιν, b) Marc. 12, 25. ὅτι καὶ⁷⁾ υἱοὶ εἰσιν τῷ Θεῷ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ c) Luc. 20, 36. ὄντες, τῆς ἐξουσίας, ἀναγεννηθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἥτις ἐστὶ παλιγγενεσία. περὶ τῶν δικαίων γὰρ εἴρηται παρ' αὐτῶ καὶ τὸ, οἱ δὲ καταξιωθέντες^{d)} τῷ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν καὶ τῆς ἀναστάσεως^{d)} τῆς ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

[Ἡ⁷⁾ τῶν ἀγγέλων φύσις, τὴν εἰς ἀρρεν καὶ θῆλυ διαίρεσιν οὐκ ἐπιδέχεται, διότι τῆς θνητῆς φύσεως ἡ τοιαύτη διαίρεσις, οἷα τῆς⁸⁾ διὰ τοῦ γάμου παιδοποιίας τὸ διὰ τοῦ θανάτου κενούμενον ἀναπληρούσης.]

Verf. 31. Περὶ — v. 32. ἰακώβ;

Ἐπειδήπερ ἐκείνοι τὸν μωϋσέα προεβάλλοντο, λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς μωταϊκῆς γραφῆς τούτους ἐπιτομίζει. ἐν τῇ βίβλῳ γὰρ τῆς ἐξόδου^{e)} τὰ ἔρη- e) Exod. 3, 6. θέντα γέγραπται. καὶ σκόπει τὸν λόγον· ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ἁβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς ἰσαάκ καὶ ὁ Θεὸς ἰακώβ, ὃ τῶν πάντων νεκρῶν· εἰ γὰρ πάντες νεκροὶ ἦσαν, εἶπεν αὖν, ὅτι ἐγὼ ἤμην ὁ Θεός· ἐπεὶ δὲ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, ἔδειξεν, ὅτι τῶν ἀναστῆναι μελλόντων. ὥσπερ γὰρ ὁ ἁδὰμ,⁹⁾ εἰ καὶ ἔζη μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἐκείνου βρωσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν ἡμέρᾳ ἔφαγε, τέθνηκε τῇ ἀποφάσει τῆς τελευτῆς· ἔτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἀπέθανον, ἀλλ' οὐκ ἔζων, τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως.

Verf. 32. Οὐκ — ζώντων.

Ὁ μὲν γὰρ Θεός, ὢν καὶ ζῶν· ὁ δὲ νεκρός, οὐκ ὢν καὶ ὄν. καὶ μὴν ἀλλαχῇ γέγραπται, ἵνα
 Iii 3 καὶ

* Malim, οἷα διὰ τῆς.

9) εἰκός, pro εἰ καί. A.

tuorum et viuorum dominetur. Sed ibi quoque Mortuos intellige eos, qui resuscitandi sunt. Lucas autem addidit, quod omnes illi viuunt, siue apud illum.

Verf. 33. *Quumque audissent — eius.*

Turbae simplices et incorruptae. Vt autem dixit Lucas, quidam etiam dixerunt: Magister bene dixisti: hi enim resurrectionem quidem confitebantur: atamen admirati sunt et ipsi argumenti modum, et interpretationem illius sermonis, Ego sum Deus Abraham, etc.: nec amplius audebant eum quicquam interrogare. Nam etiam hoc dicit Lucas.

Cap. LIV. De legis doctore.

Verf. 34. *Pharisei autem — v. 36. lege?*

Silentio illis imposito rursus irruunt hi, ac legis doctorem proferunt: non discere volentes, sed dolose agentes. Quia enim id erat primum praeceptum, Diliges dominum Deum tuum etc. opinati sunt quod aliquid etiam de seipso additurus esset, eo quod se quoque Deum diceret, et ita tanquam blasphemus, occasionem ipsis calumniandi praeberet.

Verf. 37. *Iesus autem — v. 39. teipsum.*

Cognita eorum malitia, respondit quidem irreprehensibiliter, quod interrogabatur, sed addidit et secundum praeceptum, per hoc illos obiurgans, utpote qui se non amabant, sed inuidia ac insidiis profe-

καὶ f) νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. ἀλλὰ καὶ κῆ f) Rom. 14, 9.
νεκροὺς νόει, τοὺς ἀναστῆναι μέλλοντας. ὁ δὲ λαὸς
καὶ προσέθηκεν, ὅτι πάντες δ) αὐτῷ ζῶσιν, ἡγουν, g) Luc. 20, 39
παρ' αὐτῷ.

Verf. 33. Καὶ ἀκούσαντες — αὐτοῦ.

Οἱ ἀπόνηροι καὶ ἀδέκατοι ὄχλοι. ὡς δὲ εἶπεν ὁ
λαῖος, καὶ τινες h) τῶν γραμματέων εἶπον, δι- h) Luc. 20, 39.
δάσκαλε, καλῶς εἶπας. ἔτσι γὰρ ὡμολόγουν μὲν
τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὅμως ἐθαύμασαν καὶ αὐτοὶ
τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ, ἐγὼ εἰμι ὁ Θε-
ός. οὐκέτι δὲ i) ἐτόλμων ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέν. i) Luc. 20, 40.
καὶ τοῦτο λαῖκος φησὶν.

Κεφ. ΝΔ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαν-
τος νομικοῦ.

Verf. 34. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι — v. 36. νόμος;

Ἐπιτομιθέντων ἐκείνων, οὗτοι πάλιν ἐπιτίθεν-
ται, καὶ προβάλλονται τὸν νομικόν, ἐβελόμε-
νοι μαθεῖν, ἀλλὰ κακουργοῦντες. ἐπεὶ γὰρ πρῶ-
τη ἐντολὴ αὕτη ἦν, ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν
σου, καὶ τὰ ἐξῆς, προσεδόκησαν, ὅτι προσθήσει
τι καὶ περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ λέγειν καὶ ἑαυτὸν Θε-
όν, καὶ παρέξει τούτοις ἀφορμὴν, ὡς βλάσ-
φημος.

Verf. 37. Ὁ δὲ ἰησοῦς — v. 39. σεαυτόν.

Γνοὺς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ἀπεκρίθη μὲν ἀνσι-
λήπτως, ὃ ἡρωτήθη. προσέθηκε δὲ καὶ τὴν δευ-
τέραν ἐντολήν, καθισπτόμενος αὐτῶν διὰ ταύτης,
ὡς οὐκ ἀγαπῶντων αὐτὸν, ἀλλὰ φθονόντων καὶ

prosequebantur: eoque sine etiam nunc rogabant: nam si diligerent non tentarent. Simile autem primo dixit secundum, quo ad magnitudinem: magnum est enim et hoc. Nam sibi mutuo haerent, ac se inuicem ferunt haec duo praecepta. Siquidem qui Deum diligit, etiam proximum diligit, seruans illius praeceptum: qui autem proximum non diligit, nec Deum diligit, transgrediens eius praeceptum.

† Secundum, non ordine legislationis, sed virtute. In alia enim parte ponitur hoc praeceptum.

Vers. 40. *In — pendent.*

Dictum est de hoc manifeste quinto capite. Quaere ergo ibi dictum illud, Ita enim est lex et prophetae. Sed apud Matthaeum tentator dicitur hic legis doctor: apud Marcum vero potius laude dignus habetur. Quare? Quia primum certe tentauit, ut dictum est, a Phariseis directus: animaduersa autem responsione suscepit eam, et conuersus, rem ita se habere confessus est: et deinde Iesus intuitus eum, quod adhibita mentis ratione responderet, ait illi, Non longe es a regno Dei, hoc est approximas fidei, qui veritatem confessus es: hoc autem dixit adhortans illum ad perfectam fidem. Et haec apud Marcum inuenies.

Cap.

2) Haec uterque Codex in margine habet.

ἐπιβλεπόντων καὶ διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐρωτῶντων.
εἰ γὰρ ἠγάπων, οὐκ ἂν ἐπείραζον. ὁμοίαν δὲ τῇ
πρώτῃ τὴν δευτέραν εἶπε, κατὰ τὴν μεγαλειότη-
τα. μεγάλη γὰρ καὶ αὕτη, καὶ ἀλληλουχῶνται
καὶ Φεράλληλοι εἰσιν αἱ δύο. καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀγα-
πῶν τὸν Θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν πλησίον, Φυλάτ-
των τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλη-
σίον, ἔδδ' τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ, παραβαίνων τὴν ἐν-
τολὴν αὐτοῦ.

[Δευτέρα¹) δὲ, ἔ τῇ τάξει τῆς νομοθεσίας,
ἀλλὰ τῇ δυνάμει. ἐν ἐτέρῳ γὰρ μέρει κεῖται αὕτη
ἡ ἐντολὴ.]

Verf. 40. Ἐν — κρέμανται.

Ἐιρηται περὶ τῶν σαφῶς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφα-
λαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὸ, ²) ἔτως ^k) γὰρ ἐστὶν ὁ ^k) Math. 7, 12.
νόμος καὶ οἱ προφῆται. ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ ματ-
θαίῳ πεπραγῆς ἐστὶν ὁ νομικὸς οὗτος, παρὰ δὲ τῷ
μάρκῳ, μᾶλλον ἐπαίνε τετύχηκε. διατί; διότι
πρῶτον μὲν ἐπείραζεν, ὡς εἴρηται, παρὰ τῶν
Φαρισαίων ἀποσαλεις· ἐνωτιθεὶς δὲ τὴν ἀπόκρι-
σιν, ἀπεδέξατο ταύτην, καὶ μεταβληθεὶς συνω-
μολόγησεν, ἔτως ἔχειν, καὶ λοιπὸν ὁ ἰησοῦς ¹) ἰδὼν ¹) Marc. 12, 34.
αὐτὸν, ὅτι νενεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ· οὐ
μακρὰν εἰ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ³)
ἐγγίξεις τῇ πίσει, τὸν Φθόνον ἀποβαλὼν, καὶ
τὴν ἀλήθειαν συνωμολογῶν. τῆτο δὲ εἶπε προτρε-
πόμενος αὐτὸν ἐπὶ τὴν τελείαν πίσιν. ταῦτα δὲ
εὐρήσεις παρὰ τῷ μάρκῳ.

Iii 5

Κεφ.

²) Ex eo, quod Codices plerique, etiam ante con-
sonam, habent οὔτως, ut hic videre licet, orta
est vitiosa lectio ουτος.

³) Dedi ἐγγίξεις, loco ἐγγίξεν.

Cap. LV. De interrogatione domini ad Phariseos.

Verf. 41. *Congregatis — est?*

De Christo inquit qui annuntiatus est a prophetis, Nondum autem aduenit ut vos dicitis, sed expectatur a vobis. Et vide sapientiam. Putabant illi, ut dictum est, Christum additurum quippiam et de seipso in primo praecepto, ut se quoque Deum esse demonstraret. Hoc autem ipse non fecit ut euitaret illorum vasritiem, sed seorsum de sua disputat diuinitate, nec id ex manifesto sed oblique, ut omni careret suspicione: et quantum ad id quod apparet, de Christo qui expectabatur et interrogat et enunciat: in rei veritate autem haec de seipso dicit.

Verf. 42. *Dicunt ei David.*

A propheticis sermonibus hoc cognoscebant. Simpliciter autem filium David, siue nudum hominem Christum suspicabantur: quum tamen prophetae hunc non simpliciter filium David, sed et Deum praedicarent.

Verf. 43. *Ait — v. 44. tuorum?*

In spiritu videlicet sancto, sicut dixit Marcus, et non a seipso.

Verf. 45. *Si — est?*

Hoc dixit non tollens Christum filium esse David, sed erroneam illorum arguens opinionem, quia

†) οὐδὲν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ. A.

ΚεΦ. ΝΕ. Περὶ τῆς τοῦ κυρίου
ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φα-
ρισαίους.

Verf. 41. Συνηγμένων — ἐσί;

Περὶ τῆς χριστῶς φησὶ, τοῦ καταγγελλομένου μὲν
ὕπὸ τῶν προφητῶν, μήπω δὲ παραγεγονότος, ὡς
ὁμοῖς λέγετε, προσδοκαμένους δὲ παρ' ὑμῖν. καὶ
ὅρα σοφίαν. αὐτοὶ μὲν γὰρ ᾄοντο, προσθήσειν
αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην ἐντολήν, ὡς εἴρηται, καὶ
περὶ ἑαυτοῦ τι, πρὸς ἔμφασιν τῆς καὶ αὐτὸν εἶναι
θεόν· αὐτὸς δὲ τῆτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἐκκλίνων
τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς ἑαυτοῦ
θεότητος διαλέγεται, καὶ οὐκ ἐκ τῆς προφανῆς,
ἀλλὰ πλαγίως, διὰ τὸ ἀνύποπτον. καὶ τῷ δο-
κεῖν μὲν, περὶ τοῦ προσδοκωμένου χριστοῦ καὶ ἐρω-
τῶ καὶ ἀποφαίνεται, δεικνύων, ὅτι κύριος καὶ
θεός ἐστὶ τῇ δ' ἀληθείᾳ περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα λέγει.

Verf. 42. Λέγουν αὐτῷ, τῆς δαυίδ.

Ἀπὸ τῶν προφητικῶν λόγων τοῦτο ἐγὼ ὡσκον.
ἀπλῶς δὲ υἱὸν τοῦ δαυίδ, εἶπεν, ψιλὸν ἄνθρωπον
τὸν χριστὸν ὑπελάμβανον, καίτοι τῶν προφητῶν
οὐχ ἀπλῶς υἱὸν τῆς δαυίδ, ἀλλὰ καὶ θεὸν τῆ-
τον ἀνακηρυττόιτων.

Verf. 43. Λέγει — v. 44. σου;

Ἐν πνεύματι, δηλαδή, τῷ ἁγίῳ, καθὼς εἶπε ^{*)} m) Marc. 12, 36.
μάρκος, καὶ οὐκ ἑαυτοῦ.

Verf. 45. Ἐ — ἐσί;

Τοῦτο εἶρηκεν, οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι υἱὸν αὐτοῦ
τὸν χριστὸν, ἀλλὰ διελέγχων τὴν ἐσφαλμένην αὐ-
τῶν

quia non est eius filius talis, qualem ipsi suspicabantur: hoc est nudus homo: sed et dominus eius. Dicitur enim filius eius, vtpote ex radice eius, iuxta humanitatem generatus: dominus autem eius tanquam Deus illius. Ob id itaque vsus est Dauidico verbo ad Phariseorum confutationem, ostendens quod non solum filius esset Dauid, sed et dominus eius. Nos vero etiam hoc interpretari oportet. Ait enim Dauid: Dixit dominus pater, domino meo filio suo Christo, post assumptionem in coelum: sede a dextris meis, siue fruiere meo regno, pari in throno, pari in honore mecum permanens. Inimici autem Christi inter sensibiles quidem primi sunt Iudaei, deinde gentes ac haeretici. Intelligibiles vero sunt daemones. Marcus autem ait, quod hoc dixerit docens in templo, et quod multa turba libenter eum audiebat. Verisimile est enim de hoc primum interrogasse Phariseos: deinde etiam de hoc in templo docuisse turbam.

Verf. 46. *Et — amplius.*

Ad mortem enim appropinquans de perfectis disseruit cum illis, nec solum os eis obduravit, sed et timorem in futurum ipsis incussit.

Cap. XXIII. v. 1. *Tunc — suis.*

Tunc, quando? Postquam tentantes refrenavit: postquam effecit, ut amplius non auderent illum interrogare: postquam demonstravit eos immedicabiliter aegrotare.

Verf. 2.

ὅτι πολὺς. A.

τῶν ὑπόληψιν, ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς αὐτοῦ τοιοῦτος, οἷον ὑπολαμβάνουσιν, τετῆσι, ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ κύριος αὐτοῦ. λέγεται γὰρ υἱὸς μὲν αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ βλαστήσας, κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· κύριος δὲ αὐτοῦ, ὡς Θεὸς αὐτοῦ. τῷ μὲν οὖν ἐχρήσατο τῷ δαυϊτικῷ ῥητῷ πρὸς ἐλεγχόν τῶν Φαρισαίων, δεικνύων, ὅτι ἔμνον υἱὸς ἐστὶ τοῦ δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ κύριος αὐτοῦ. χρὴ δὲ ἡμᾶς ἐρμηνεύσαι καὶ τῷτο. Φησὶ γὰρ ὁ δαυὶδ· ὅτι εἶπεν^{η)} ὁ κύριος καὶ πατὴρ τῷ κυρίῳ^{η)} Pf. 109, 1. μου καὶ υἱῷ αὐτοῦ, τῷ χριστῷ, μετὰ τὴν εἰς ἐργον ἀνάληψιν, ὅτι κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἡγουν, ἀπόλαυε τῆς ἐμῆς βασιλείας, ὁμόθετος καὶ ὁμότιμος ἐμοὶ διάγων. ἐχθροὶ δὲ τῷ χριστῷ, ἐν μὲν αἰδητοῖς προηγουμένως ἰερεῖς, εἶτα Ἕλληνες καὶ αἰρετικοί· ἐν δὲ νοητοῖς, οἱ δαίμονες. ὁ δὲ μάρκος φησὶν, ὅτι τοῦτο ἔλεγε,^{ο)} διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ,^{ο)} Marc. 12, 35. καὶ ὅτι ὁ^{ς)} πολὺς^{ρ)} ὄχλος ἤκειν αὐτῷ ἡδέως. εἰ^{ρ)} Marc. 12, 37. κὸς γὰρ, αὐτὸν πρῶτον μὲν ἐπερωτῆσαι περὶ τέ- τε τοὺς Φαρισαίους, εἶτα διδάξαι περὶ τούτου καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τὸν ὄχλον.

Verf. 46. Καὶ — οὐκέτι.

Μέλλων γὰρ ἐπὶ τὸν θάνατον ἐλθεῖν, τὰ τελευταῖα τέτοις διελέχθη, καὶ οὐ μόνον ἐφίμασεν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς φόβον αὐτοῖς ἐνέβαλε.

Cap. XXIII. v. I. Τότε — αὐτοῦ.

Τότε, πότε; ὅτε ἐχαλίνωσε τοὺς πειράζοντας, ὅτε ἔφησεν, ὥστε^{β)} μηκέτι τολμᾶν ἐπερωτῆσαι αὐτὸν, ὅτε ἀπέδειξεν ἀνίατα νοσοῦντας.

Verf. 2.

β) Pro ὥστε, apud Chrysost. Tom. VII. p. 700. E. legitur εἰς τό.

Verf. 2. *Dicens: — v. 3. ne feceritis.*

Mosaicae, inquit, sedis, quae doctorum est, facti sunt successores: ideo quaecunque dixerint vobis vt seruetis, seruate et facite. Non enim quae sua sunt dicunt quando docent, sed quae Dei, et quae per Moysen statuta sunt. Quum autem dicit omnia, non omne intelligit statutum, puta de sacrificiis quoque ac cibis, aliisque similibus. Quo enim pacto id iuberet, quum in praecedentibus finem his imposuerit? sed omnia simpliciter quae mores corrigunt, ac meliores reddunt, nec evangelicis dogmatibus contraria sunt. Iuxta opera vero eorum ne feceritis. Suis namque doctrinis aduersantur, easque coarguunt. Docuit ergo non oportere in praeceptores insurgere, etiam si prauam habeant conuersationem: sed doctrinae quidem eorum obedire, vitam autem eorum indignam non imitari. Docentes namque fide digni sunt, at non sunt imitatione digni conuersantes.

Potest autem et aliter dici, quod quia ad seruandam turbam, tandem manifeste reprehensurus erat malas illorum operationes: ne putarent quidam, quod amore principatus eorum calumniaretur illos, huiusmodi primum curat suspicionem, dicens, Omnia quaecunque dixerint vobis vt seruetis, seruate et facite: et si non propter vitam illorum, at propter dignitatem ac doctrinae sedem. Ne tamen quidam adhaerentes doctrinis eorum, imitarentur quoque ipsorum vitam, addidit, Iuxta opera vero eorum ne feceritis. Et ita ubi sese suspicione liberauit, incipit reprehensionem.

Verf. 3.

Versf. 2. Λέγων — v. 3. μὴ ποιεῖτε.

Τοῦ μωσαϊκοῦ Φῆσι θρόνου, τὸ διδασκαλικόν, διάδοχοι γεγόνασι. διὰ τῆτο πάντα, ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε. ἔ γάρ τὰ ἐαυτῶν λέγουσιν, ὅτε διδάσκουσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅσα διὰ μωυσέως ἐνομοθέτησε. πάντα δὲ εἰπὼν, ἔ παῖσαν λέγει τὴν νομοθεσίαν, οἷον καὶ τὰ περὶ θυσιῶν καὶ τὰ περὶ βρωμάτων καὶ τὰ τοιαῦτα· πᾶν γάρ· ἀπαραλαβάν ἔπαυσεν· ἀλλὰ πάντα παντως τὰ διατεθέντα ἡθες καὶ βελτιούντα τρόπον, καὶ μὴ ἀντιπίπτοντα τοῖς ἐυαγγελικοῖς διατάγμασι, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. ἀνοίκεια γάρ εἰσι ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν, καὶ διεφθαρμένα. ἐδίδαξε τοίνυν, ὅτι οὐ χρεὶ κατεξανίστασθαι τῶν διδασκάλων, εἰ καὶ φαύλην ἔχουσι πολιτείαν, ἀλλὰ πείθεσθαι μὲν τῇ διδασκαλίᾳ τέτων, μὴ μιμεῖσθαι δὲ τὸν ἀνάξιον βίον αὐτῶν. ἀξιόπιστοι μὲν γάρ εἰσι διδάσκοντες, οὐκ ἀξιολήωτοι δὲ πολιτευόμενοι.

Ἐσι δὲ καὶ ἕτερον εἰπεῖν, ὡς ἐπεὶ ἐμελλε διὰ φυλακὴν τὸ ὄχλου τὰ τελευταῖα προδήλως ἀπελέγχειν τὰς πονηρὰς πράξεις αὐτῶν, ἵνα μὲν μὴ τινες οἰηθῶσιν, ὅτι ἔρωτι τῆς ἀρχῆς αὐτῶν διαβάλλει τέτες, προσδεράπευσεν τὴν τοιαύτην⁷⁾ ὑπόληψιν, εἰπὼν, πάντα, ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, εἰ καὶ μὴ διὰ τὸν βίον αὐτῶν, ἀλλὰ γε διὰ τὸν ἀρχικὸν καὶ διδασκαλικὸν θρόνον. ἵνα δὲ μὴ τινες, πειθόμενοι ταῖς τούτων διδασκαλίαις, ζηλώσωσι καὶ τὸν βίον αὐτῶν, προσέθηκε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. καὶ ἔτως ἀνύποπτον καταστήσας ἑαυτὸν, ἀρχεται τῆς κατηγορίας.

Versf. 3.

7) ὑπόθεσιν, πρὸ ὑπόληψιν. A.

Verf. 3. *Dicunt — faciunt.*

Vide unde incipiat. Quicumque certe legem transgreditur, condemnatione dignus est: praeceptor tamen triplici dignus est: tum quia transgressor est: tum quia alios debet corrigere: tum quia nocet etiam discipulis.

Verf. 4. *Alligant — hominum.*

Onera grauiata portatuque difficilia, vocat altissima et exquisita praecepta circa conuersationem. Humeros vero operationem hominum. Apparet autem quod praeter legem quoque aliqua iubeant.

Verf. 4. *Digito autem — ea.*

Non solum humeris suis portare nolunt, quae aliorum humeris ferenda imponunt, ut suo exemplo promptiores illos reddant, sed nec digito suo ea mouere volunt: hoc est in parte, et summis, ut aiunt, digitis attingere. Dicit enim et Lucas: Vno digitorum vestrorum onera non attingitis. Subditis siquidem iubent exactissima, sibiipsis autem omnem permittunt licentiam, quum contrarium fieri oporteret: ut seipsos potius arctarent, aliis vero multa ignoscerent.

Verf. 5. *Omnia — hominibus.*

Omnia, quatenam? Quae sibi bona videntur. Et obserua quod praedictae accusationes de crudelitate et segnitie erant: hoc vero crimen est insanientium ob vanae gloriae appetitum. Deinde ostendit quod
neque

8) ἐπιτιθέασι, pro ἐπιφορτίζουσιν. A.

Vers. 3. Λέγῃσι — ποιῶσιν.

Ἰδε, πόθεν ἄρχεται. πᾶς μὲν γὰρ παραβαίνει
τὸν νόμον καταδίκης ἐστὶν ἄξιος· ὁ δὲ διδάσκαλος
τριπλῆς, ὅτι τε παραβαίνει, καὶ ὅτι ὁ καὶ τοὺς
ἄλλους ὀφείλαν διαρθεῖν, καὶ ὅτι βλάπτει τοὺς
μαθητάς.

Vers. 4. Δεσμένους — ἀνθρώπων.

Φορτία μὲν βαρέα καὶ δυσβάστακτα λέγει, τὰ
ἀκρότατα καὶ ἀκριβῆ ἐπιτάγματα τῆς πελι-
τείας· ὧμος δὲ, τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνθρώπων.
Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον ἐπέ-
τάττον.

Vers. 4. Τῷ δὲ δακτύλῳ — αὐτά.

Οὐ μόνον τοῖς ἑαυτῶν ὧμοις ἐβέλονται βασι-
σαι, ἀλλὰ τοῖς ἐτέρων ὧμοις⁹⁾ ἐπιφορτίζουσιν, ἵνα
καὶ τὰ παραδείγματα προθυμότερους αὐτοὺς ποιή-
σωσιν· ἀλλ' ἐδὲ τῷ δακτύλῳ αὐτῶν θέλῃσι κινή-
σαι αὐτά, τετέστιν, ἐδὲ μερικῶς καὶ ἀκροθιγῶς
ἄψαθαι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ⁹⁾ λεκῶς, ὅτι ἐνὶ τῶν⁹⁾ Luc. ix, 46
δακτύλων⁹⁾ ὑμῶν οὐ προσψάρετε τοῖς φορτίοις.
καὶ τοῖς μὲν ὑπηκόοις ἐπιτάττεσιν ἀκρότητα βίου,
ἑαυτοῖς δὲ πᾶσαν ἄδειαν ἐπιτρέπεσι, δεόν τ' ἐναν-
τίον ποιεῖν, καὶ ἑαυτοὺς μὲν μᾶλλον κατατείνειν,
ἐκείνοις δὲ τὰ πολλὰ συγγνώμονεσιν.

Vers. 5. Πάντα — ἀνθρώποις.

Πάντα, ποῖα; τὰ δοκῶντα αὐτοῖς καλὰ. πα-
ρατήρησον δὲ, ὅτι τὰ προερηθέντα μὲν ὠμότητος
ἦσαν καὶ βραδυμίας ἐγκληματα· τοῦτο δὲ δοξο-
μανίας διαβολή· εἴτα δεικνυσιν, ὅτι οὐδ' ἐπὶ με-
γάλοις

⁹⁾ αὐτῶν, pro ὑμῶν. A.

neque de magnis glorientur, vtpote egregiis operibus destituti, sed de paruis quibusdam et vilibus, quod ipsum auget etiam accusationem.

Verf. 5. *Dilatant — suorum.*

Haec erant de quibus tanquam de egregiis operibus vane gloriabantur. Oportet autem et de his dicere. Quia continue Dei beneficiorum obliuiscerentur, iussit ea Deus libellis inscribi, et magistrorum appendi manibus: vt semper viderentur, et in memoria haberentur. Huiusmodi vero libelluli phylacteria dicebantur, eo quod ab obliuione seruarent ac protegerent, ἀπὸ τῆ φυλάττω. Rursum ne praeceptorum Dei obliuiscerentur, iussit Deus fragmentum hyacinthinum assui iuxta pedes orae palliorum eorum: vt semper apparens, hos praeceptorum Dei memores efficeret: et haec vocabant κράσπεδα, hoc est simbrias. Scribae itaque et Pharisei praecepta quidem negligebant, huiusmodi autem latis phylacteriis sese ornabant, dictasque simbrias palliorum suorum plurimum distendebant: his gloriantes ac stulte sese iactantes. Haec autem Marcus stolas appellauit dicens: Prospicite siue cauete a scribis qui amant in stolis ambulare. Similiter autem dixit et Lucas. Nec in his tantum amore gloriae infirmi erant. Audi itaque.

Verf. 6. *Amantque — synagogis.*

Primos accubitus dixit in coenis, ac prima sedilia in synagogis. Nam in coenis accumbebant, in synagogis vero sedebant.

γάλοις φιλοδοξοῦσιν, ἔρημοι κατορθωμάτων
ὄντες· ἀλλ' ἐπὶ μικροῖς τισὶ καὶ εὐτελέσιν, ὃ καὶ
αὐτὸ προσθήκη γίνεται τῆς διαβολῆς.

Verf. 5. Πλατύνουσι — αὐτῶν.

Ταῦτα μὲν ἦσαν, ἐφ' οἷς ἐκενοδόξεν, ὡς ἐπὶ
κατορθώμασι. Χρὴ δὲ καὶ περὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν
ἐπὶ γὰρ συνεχῶς ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν
τῷ θεῷ προσέταξεν ὁ θεὸς ἐγγραφεῖν αὐτάς
βιβλίοις καὶ ἐξαρθηθῆναι τῆς χειρὸς τῶν δι-
δασκάλων, ὥστε διὰ παντὸς ὁρᾶσθαι καὶ μνημο-
νέεσθαι. καὶ τὰ τοιαῦτα βιβλίδια ὠνόμαζον φυ-
λακτήρια, διὰ τὸ φυλάττειν καὶ ῥύεσθαι. καὶ
πάλιν, ἵνα μὴ ἐπιλανθάνωνται τῶν ἐντολῶν τοῦ
θεοῦ, ἐκέλευσε κλωσμά ὑακίνθινον προσράπτε-
σαι τῇ κατὰ τοὺς πόδας ὡς τῷ ἱματίῳ αὐτῶν,
ἵνα, πάντοτε φαινόμενον, ὑπομνήσκῃ τούτους
τῶν ἐντολῶν. καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκάλεον κρέσπεδα.
οἱ γοῦν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, τῶν μὲν ἐν-
τολῶν ἠμέλουν, τὰ δὲ τοιαῦτα φυλακτήρια
πλατέα κατεσκεύαζον ἑαυτοῖς, καὶ τὰ ῥηθέντα
κρέσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν μεγάλα ἀπῆρουν,
ἐναβρυνόμενοι τῶν καὶ ἀνοήτως ἐνσεμνυνόμενοι.
ταῦτα δὲ σοαῖς ὁ μάρκος ἐκάλεσεν, εἰπὼν·
(βλέπετε¹⁾) ἀπὸ τῶν γραμματέων, ἤγουν, φυ-
λάττεσθε, τῶν θελόντων ἐν σοαῖς περιπατεῖν.
ὁμοίως δὲ εἶπε καὶ ὁ λουκᾶς. καὶ οὐκ ἐν τούτοις
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις μικροῖς ἐνόσουν τὴν
φιλοδοξίαν. καὶ ἄλλοι.

¹⁾ Marc. 12, 38.
Luc. 20, 46.

Verf. 6. Φιλοῦσί τε — συναγωγαῖς.

Πρωτοκλισίαν εἶπε καὶ πρωτοκαθεδρίαν, διότι
ἐν μὲν ταῖς φείπνοις ἀνεκλίνοντο· ἐν δὲ ταῖς συνα-
γωγαῖς ἐκάθηντο.

Kkk 2

Verf. 7.

Verf. 7. *Ac — Rabbi.*

Amant salutationes, siue corpore fiant, siue appellatione. Amant et vocari ab hominibus magistri, quod Hebraice dicitur Rabbi.

Verf. 8. *Vos — estis.*

Caetera quidem, vsque ad illorum duntaxat perduxit accusationem tanquam vilia, nec ad sui correctionem longiorem requirentia sermonem. Principatus autem amorem, utpote multorum causam malorum, in medium adducit, ac diligentius castigat. Ne vocemini, id est ne vocari cupiatis. Nam si vos ita vocent alii, non erit id ad vestram condemnationem.

Verf. 9. *Et — coelis.*

Hoc dixit non prohibens vocari patres eos qui iuxta carnem genuerunt, aut etiam iuxta spiritum, sed ut sciamus quis sit praecipue et tanquam prima causa pater noster. Nam hic solus est nobis qui in coelis est Deus: qui vero iuxta carnem ac iuxta spiritum sunt, cooperatores magis aut ministri natiuitatis nobis sunt. Dicit ergo: Patrem vobis praecipuum et tanquam primam causam ne vocetis vobis in terra. Is enim est vnus qui in coelis est, qui in trinitate personarum vnus est Deus.

Verf. 10. *Nec — Christus.*

Ἐπὶ τοῦ καὶ καὶ οὐκ ἔστιν (quod hic interpretamur magister) vnum sunt. Repetit ergo priorem sermonem ad augmentum detestationis huiusmodi mali. Sicut ergo quanquam vnus magister dicitur Christus, non excluditur pater, quin etiam dicatur

catur

Vers. 7. Καὶ — ῥαββί.

Φιλοῦσι καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς, εἴτε τοὺς σαμα-
τικούς, εἴτε καὶ τοὺς διὰ προσφανήσεως. Φι-
λοῦσι καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διδάσκα-
λοι. ῥαββί γὰρ ἑβραϊστὶ, ὁ διδάσκαλος.

Vers. 8. Ὑμεῖς — ἔσε.

Τὰ μὲν ἄλλα μέχρι τῆς ἐκείνων κατηγορίας
ἔφησεν, ὡς εὐτελεῖ καὶ μὴ δρόμενα λόγου πλείο-
νος εἰς διόρθωσιν τῆν δὲ Φιλαρχίαν, ὡς πολλῶν
αἰτίαν κακῶν, εἰς μέσον ἄγει, καὶ διορθοῦται
σπασταίτερον. μὴ κληθῆτε δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ ζη-
τήσητε κληθῆναι. εἰ γὰρ ἕτεροι τοῦτο καλοῦσιν
ὑμᾶς, οὐχ ὑμετέρας τοῦτο κατάγνωσις.

Vers. 9. Καὶ — ἔρανοῖς.

Τοῦτο εἶπεν, οὐ κωλύον τὸ καλεῖν πατέρας τοὺς
κατὰ σάρκα γεννήτορας, ἢ καὶ κατὰ πνεῦμα,
ἀλλ' ἵνα γνῶμεν, τίς ἐστὶν ὁ προηγουμένως καὶ
πρωταιτίως πατὴρ ἡμῶν. μόνος γὰρ τοῦτο ἡμῶν
ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς ἔρανοῖς Θεός· οἱ δὲ κατὰ σάρκα, καὶ
κατὰ πνεῦμα, συναίτιοι εἰσι· μᾶλλον δὲ διάκονοι
τῆς γεννήσεως ἡμῶν. λέγει τοίνυν, ὅτι πατέρας
ὑμῶν προηγουμένως καὶ πρωταιτίως μὴ καλέσητε
ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ τοῦτό ἐστιν ὁ ἐν τοῖς ἔρανοῖς,
ὁ ἐν τριάδι προσώπων εἰς Θεός.

Vers. 10. Μὴδὲ — χριστός.

Ῥαββί καὶ καθηγητής, τὸ αὐτὸ εἰσιν. ἐπανα-
λαμβάνει τοίνυν τὸν πρῶτον λόγον, εἰς ἐπίτασιν
τῆς ἀποτροπῆς τῶ τοιοῦτο κακοῦ. ὡσπάρ οὖν εἰς
καθηγητὴς λεγόμενος, ὁ χριστός, οὐκ ἐκβάλλει
τὸν πατέρα τοῦ λέγεσθαι καθηγητάν· ἔτω καὶ
εἰς

catur magister: ita quoque licet vnus pater noster dicatur ipse pater, non excluditur filius quin etiam dicatur pater noster. Nam vnus et vnus ad oppositam distinctionem dicta sunt hominum et angelorum.

Vers. 11. *Qui autem — minister.*

Ablegata misera seruitute amoris principatus, docet etiam deinceps quo pacto id effugere poterimus, puta ministrando siue deprimendo nosippos. Deinde ponit etiam elationis praemium, similiter et propriae deiectionis, vt illa abiecta hanc assument.

Vers. 12. *Quisquis — exaltabitur.*

Maxima possessio est animi modestia: ideo frequenter de ea differit, continua monitione hanc aedificans in animis discipulorum. Iubet autem non solum prima non amare sedilia, sed magis postrema prosequi. Illud enim deprimit amantem, hoc autem exaltat prosequentem.

Cap. LVI. De deploratione scribarum et Phariseorum.

Vers. 13. (vulgo 14.) *Vae — hypocritae.*

Vniuersaliter accepto vocabulo, hos appellat hypocritas, vtpote simulantes pietatem ac virtutem.

Vers. 13. (vulgo 14.) *Quia — viduarum.*

Quibus auxiliari oportebat. Ad eas enim sub praetextu defensionis accedentes, magis atterebant, substantiam earum consumendo.

Vers. 13.

εἰς πατὴρ ἡμῶν λεγόμενος, ὁ πατήρ, οὐκ ἐκβάλλει τὸν υἱὸν τῷ λέγεσθαι πατέρα ἡμῶν. τὸ γὰρ εἰς καὶ εἰς πρὸς ἀντιδιαβολὴν εἰρηται τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων.

Verf. 11. Ὁ δὲ — διάκονος.

Ἀπαγορεύσας τὸ χαλεπὸν νόσημα τῆς Φιλαρχίας, λοιπὸν διδάσκει, καὶ πῶς ἀν' αὐτὸ φύγοιεν, ὅτι διὰ τοῦ διακονεῖν, εἴπουν, ταπεινούσθαι. εἶτα λέγει καὶ τῆς ἐπάρσεως τὸ ἔπαθλον, καὶ τῆς ταπεινώσεως, ἵνα τὴν μὲν ῥίπτωσι, τὴν δὲ λαμβάνωσιν.

Verf. 12. Ὅσις — ὑψωθήσεται.

Μέγιστον χρῆμα ἡ ταπεινοφροσύνη διὸ καὶ πολυλάκις περὶ αὐτῆς διαλέγεται, τῇ συνεχείᾳ τῆς ὑπομνήσεως ἐγκαθιδρύων ταύτην ταῖς τῶν μαθητῶν ψυχαῖς. κελεύει δὲ μὴ μόνον μὴ ἐρεῖν τῶν πρωτείων, ἀλλὰ καὶ μάλις α μεταδιώκειν τὰ ἔσχατα. τὸ μὲν γὰρ ταπεινῶ τὸν ἑρῶντα, τὰ δὲ ὑψοῖ τὸν μεταδιώκοντα.

ΚεΦ. Νς. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων.

Verf. 13. (vulgo 14.) Ὁσαὶ — ὑποκριταί.

Καθολικώτερον εἰπεῖν, ὑποκριτὰς ὀνομάζει τούτους, ὡς ὑποκρινομένους εὐλάβειαν καὶ ἀρετήν.

Verf. 13. (vulgo 14.) Ὅτι — χηρῶν.

Αἷς βοηθεῖν ἔδει. παραβάλλοντες γὰρ αὐταῖς, ἐπὶ προσασίᾳ, μᾶλλον ἐπέτριβον, τὰς οὐσίας αὐτῶν προσαναλίσκοντες.

Verf. 13. (vulgo 14.) *Et —
precantes.*

Occasione deuorandi domos viduarum, siue quae in donaibus earum sunt, prolixè exaggerata orantes, vt viderentur sancti ac reuerentia digni.

Verf. 13. (vulgo 14.) *Ideo —
iudicium.*

Quia tanquam tutores earum ingredimini, sed veluti corruptores egredimini, propter hoc grauius condemnabimini. Iudicium enim vocat condemnationem. Siquidem quisquis peccat, supplicio dignus est: qui autem virtutem facit peccati occasionem, grauius punietur. Deplorat autem eos ac redarguit, populum instruens ne fallatur, ac ne propter illorum dignitatem velit etiam eos imitari.

Verf. 14. (vulgo 13.) *Vae —
introyre.*

Clauditis, inquit, ipsum ante homines, puta ante vos ipsos, et eos qui vobis subsunt: vt neque ipsi ingrediamini per fidem quae est in me: neque alios sinatis ingredi. Inredientes autem dicit eos, qui parati sunt ac possent ingredi. Grauis est autem haec accusatio. Nam si nulli prodesse, sufficit ad condemnationem, qui etiam nocet, nequaquam veniam percipiet, quum sit hominum pestis. Apud Lucam vero ait, Tulistis clauem scientiae: ita vocans fidem quae in se est, vtpote introducentem ad scientiam rectorum dogmatum ac incalabilis sapientiae, quam clauem tulerunt siue abstulerunt a populo.

Verf. 15.

Vers. 13. (vulgo 14.) Καὶ — προσευχόμενοι·

Καὶ προφάσει τοῦ κατεδίεν τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, ἥτοι, τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, μακρὰ καὶ ἐπιτεταμένα προσευχόμενοι παρ' αὐταῖς, ὥστε δοκεῖν ἁγίους καὶ θεραπεύας ἀξίους.

Vers. 13. (vulgo 14.) Διὰ — κῆμα.

Διότι προσάται τούτων εἰσερχόμενοι, λυμεῶνες αὐτῶν ἐξέρχεσθε, καὶ διότι πρόφασιν γαστριμαργίας ποιεῖτε τὴν μακρὰν προσευχήν, διὰ τοῦτο περισσότερον καταδικαδίσετε. κῆμα γάρ, τὴν καταδίκην φησί. πᾶς μὲν γὰρ ἁμαρτάνων, τιμωρίας ἀξίος· ὁ δὲ καὶ πρόφασιν ἁμαρτίας τὴν ἀρετὴν ποιῶν, χαλεπώτερον κολαδίσεται. ταλανίζει δὲ αὐτοὺς καὶ ἀπελέγχει, κατασκευάζων τῷ λαῷ τὸ ἀνεξαπάτητον, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἔλκωνται πρὸς ζῆλον.

Vers. 14. (vulgo 13.) Οὐαὶ — εἰσελθεῖν.

Κλείετε, φησι, ταύτην ἔμπροσθεν τῶν ἀνδρώπων, ὅσον πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑφ' ὑμᾶς, ὡς μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτήν, διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως, μήτε ἄλλους ἑῶντες. εἰσερχομένους δὲ λίγαι, τοὺς ἐπιτηδείους, τοὺς δυναμένους εἰσερχοῦνται. βαρεῖα δὲ τοῦτο κατηγορία. εἰ γὰρ τὸ μηδὲνα ὠφελεῖν καταδίκη, τὸ καὶ βλάπτειν, ἀσύγνωστον, καὶ ἀνδρὸς λοιμοῦ. παρὰ δὲ τῷ λουκᾷ φησιν, ὅτι ἤρατε· τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· ἔτω καλέσας τὴν εἰς αὐτὸν πίσιν, ὡς εἰσάγουσαν εἰς τὴν γνώσιν τῶν ἑρῶν δογμάτων καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας, ἣντινα κλεῖδα ἤσαν, ἔγουν, ἀφ᾿ ἑλκὸν ἀπὸ τοῦ λαοῦ.

s) Luc. 11, 52.

Verf. 15. *Vae — quam vos.*

Circumitis, percurritis. Nam id significat hoc loco περιάγετε. Profelytum autem appellabat lex eum, qui ab idololatria ad religionem accedebat Iudaeorum. Dicit ergo Christus: Infinitis vix tandem laboribus vnum efficitis profelytum, et nec ideo illi parcitis, adeo estis et ad salutem idololatrarum inutiles, et ad eius qui iam aduenit segnes, imo potius proditores, corrumpentes eum vitae vestrae nequitia: et facientes eum filium gehennae, id est, familiarem gehennae, et ea dignum. In duplo autem dixit. Quisquis enim praeceptorem habet prauum, non illius sistit malitia, sed eius vtens exemplo, solet vltius procedere.

Verf. 16. *Vae — caeci.*

Quaere vicesimo octauo capite dicti illius enarrationem, Caeci sunt duces caecorum.

Verf. 16. *Qui — reus est.*

Nihil est, puta hoc. Reus est, videlicet debiti. Si quis enim aliquid se donaturum iurauerat: si quidem per templum id iurasset, dicebant hunc ad nihil obligari. Quod si per vas aliquod aureum id iurasset, dicebant illum debito teneri. Haec autem propter insipientiam docebant: ideo etiam horum irridet fatuitatem.

Verf. 17. *Stulti — aurum?*

Caecitatem illis exprobrat non corporis sed animae.

Verf. 18.

¹⁾ οὐκείον, pro υἱόν. A. et mox υἱόν, pro οὐκείον.

Verf. 15. Ὁυαὶ — ὑμῶν.

Περιάγετε, ἀντὶ τοῦ, περιέρχεσθε, διατρέχετε. προσήλυτον δὲ ὠνόμασεν ὁ νόμος, τὸν ἐξ εἰδωλολατρίας προσεληλυθότα τῇ θρησκείᾳ τῶν ἰουδαίων. λέγει τοίνυν ὁ χριστὸς, ὅτι μόγισ καὶ μετὰ μυρίων πόνων ποιῆτε ἓνα προσήλυτον, καὶ οὐδ' ἔτις αὐτοῦ φείδεσθε. τοσοῦτόν ἐστε καὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰδωλολατρούντων ἄχρηστοι, καὶ πρὸς φυλακὴν τῶ προσεληλυθότος ῥάθυμοι· μᾶλλον δὲ προδόται, διαφθείροντες αὐτὸν τῇ κατὰ τὸν βίον ὑμῶν πονηρίᾳ, καὶ ποιῶντες¹⁾ υἱὸν γεέννης, τουτέστιν, οἰκτεῖον γεέννης καὶ ἄξιον αὐτῆς. διπλότερον δὲ εἶπε, διότι πᾶς ἔχων διδάσκαλον πονηρόν, οὐ μέχρι τῆς τούτου κακίας ἴσται· παραδείγματι δὲ τᾷ τῷ χρώμενος ἐπὶ τὸ χεῖρον προβαίνειν εἶωθεν.

Verf. 16. Ὁυαὶ — τυφλοί.

Ζήτει ἐν τῷ ἐκοστῷ ὁγδόῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ, ὁδοιοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν.

Verf. 16. Ὅι — ὀφείλει.

Οὐδέν ἐστι, δηλονότι, τοῦτο. ὀφείλει δὲ, ἀντὶ τοῦ, χρεωστῆ. εἰ γὰρ τις ὤμοσε δοῦναί τι, εἰ μὲν κατὰ τοῦ ναοῦ ὤμοσεν, ἔλεγον, ὅτι οὐδέν ἐστι τοῦτο· εἰ δὲ κατὰ τινος χρυσοῦ σκέυους, ἔλεγον, ὅτι χρεωστῆ. ταῦτα δὲ ἐδογματίζον ἐξ ἀνοίας. διὸ καὶ σκώπτει τούτους εἰς μαρίαν.

Verf. 17. Μαροὶ — χρυσόν;

Τυφλότητα τέτοις ὀνειδίζει, τὴν τῆς ψυχῆς.

Verf. 18.

Verf. 18. *Et — v. 19. donum.*

Altare dicit super quod iugulabant adductas victimas.

Verf. 20. *Qui — v. 22. in illo.*

Haec dicit non quod iurare permittat: quinto enim capite prohibuit omne iuramentum, sed quod Iudaei per talia iurarent.

Verf. 23. *Vae — fidem.*

Quum lex populo iuberet, ut daret decimas omnium fructuum, ipsi etiam circa menthae, anethi, ac cymini vilissimarum herbarum decimas, exactam subducebant rationem, legem praetendentes. Hos ergo irridet tanquam circa minima legis praecepta exactissime scrutantes, magna vero negligentes. Iudicium autem dicit, quod fieri debet pro his qui iniuste afficiuntur iniuria: misericordiam quam fieri conuenit in egenos: et fidem, quae est in Deum. Lucas autem dilectionem etiam Dei ponit.

† Oportet vnumquemque doctorum a populo suo decimare, hoc est petere a decem sensibus puta quinque corporalibus, et quinque qui sunt animae, iudicium, misericordiam ac fidem.

Verf. 23. *Haec — omittere.*

Haec primum quae grauiora sunt, exequi oportuit: et rursum leuiora illa non relinquere, si exacte legem seruare vultis.

Verf. 24.

²⁷ καὶ τῆς πίστεως. A.

²⁸ Haec in neutro meorum comparent. Sunt Theophylacti p. 139. B.

Vers. 18. Καὶ — v. 19. δῶρον.

Ουσιασθήριόν φησιν, ἐφ' οὗ ἔσφαζον τὰ πρῶτα γόμενα δύματα.

Vers. 20. Ὁ — v. 22. ἐπάνω αὐτοῦ.

Ταῦτά φησιν, οὐχ ὡς ἐπιτρέπων ὁμνύειν· ἐν γὰρ τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ παντελῶς τὸν ὄρκον ἐκώλυσεν· ἀλλ' ὡς τῶν ἰσχυρίων ὁμνούντων κατὰ τῶν τοιούτων.

Vers. 23. Ὁυαὶ — πίειν.

Τοῦ νόμου τῷ λαῷ κελεύοντες δεκάτας παρέχεν πάντων τῶν καρπῶν, αὐτοὶ καὶ περὶ τὰς δεκάτας τοῦ ἡδυσμίου καὶ τοῦ ἀνθήτου καὶ τοῦ κυμίνου, τῶν εὐτελεσάτων, ἡκριβολογοῦντο, προβαλλόμενοι τὸν νόμον. διασύρει τοίνυν αὐτούς, ὡς περὶ τὰ ἐλάχιστα μὲν τοῦ νόμου παραγγέλματα λίαν ἀκριβολογουμένους, τῶν δὲ μεγάλων ἀμελοῦντας. κρίσιν δὲ λέγει, τὴν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων, καὶ ἔλεον, τὸν εἰς τοὺς δοσμένους, καὶ²) πίειν, τὴν εἰς τὸν θεόν. ὁ δὲ λεγὼς, καὶ τὴν ἀγάπην¹) τῷ θεῷ φησι.

†) Luc. II, 42.

†† Δεῖ³) ἕκαστον τῶν διδακτικῶν ἀποδεχάτου ἂν ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀπαιτῇ ἀπὸ τῶν δέκα αἰσθήσεων, τῶν πέντε σωματικῶν καὶ τῶν πέντε ψυχικῶν, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίειν.

Vers. 23. Ταῦτα — ἀφίεναι.

Ταῦτα προηγουμένως ἔδει κατορθῶσαι, τὰ βαρύτερα, καὶ κῆνα πάλιν, τὰ ἐλαφρὰ, μὴ παραδραμεῖν, εἴγε τὴν ἀκρίβειαν τοῦ νόμου τηρεῖν ἐβέλεσε.

Vers. 24.

Verf. 24. *Duces — glutientes.*

Qui parua quidem curiose feruatis, in magnis vero peccatis conuiuetis.

Verf. 25. *Vae — iniustitia.*

Παρεψίδα lancis aut patinae genus esse dicunt. Vnde Lucas huius loco πινακα, hoc est, catinum posuit quadragesimo tertio capite. Est autem hic sermo aenigmaticus, id innuens: Corpora quidem vestra purgatis: illa enim vocat exterioriorem poculi ac patinae partem: interiores autem animae, plenae sunt rapina et iniustitia affectionum, hoc est, corporalis quidem purificationis curam habetis, eam vero quae animae est negligitis. Iniustitiam autem nunc dicimus etiam omne peccatum, eo quod iustitia quoque dicatur omnis virtus. Lucas autem manifestius dixit: Quod intus est vestri, plenum est rapina et malitia.

Verf. 26. *Phariseae — munda.*

Quum enim purificatur anima, simul etiam et corpus purificatur: quum autem purificatur corpus, non simul purificatur et anima. Animam itaque purificare conuenit, vt pariter purificetur et corpus.

Verf. 27. *Vae — spurcitia.*

†† Κονία quidem est calx, quo tingunt ac dealbant parietes. Impuritatem autem appellat putredinem.

Verf. 28.

4) τὰ μεγάλα. A.

5) κονία scribendum viderur. Syllaba μα orta videtur ex proximo μέν. Aliud est κονία, aliud κονίαμα.

Verf. 24. Ὁδηγοὶ — καταπίνοντες.

Οἱ τὰ μικρὰ μὲν πολυπραγμονοῦντες, τὰ⁴⁾ μέγιστα δὲ ἀπαρσθηήτως ἀμαρτάνοντες.

Verf. 25. Ὁυαὶ — ἀδικίας.

Τὴν παροψίδα, πίνακος εἶδος εἰνάι φασι. πίνακα γὰρ ταύτην εἶπε καὶ⁵⁾ ὁ λουκᾶς ἐν τῷ τεσσα- v) Luc. II, 39.
ρακοσῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. αἰνιγματώδης καὶ οὗτος ὁ λόγος, σημαίνων, ὅτι τὰ μὲν σώματα ὑμῶν καθαρίζετε· ταῦτα γὰρ νοεῖται τὸ ἔξω τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος· ἔσω δὲ αἱ ψυχαὶ γέμσιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας παθῶν. τῆς τε, τῶν μὲν τοῦ σώματος καθαρισίων φροντίζετε· τῶν δὲ τῆς ψυχῆς ἀμελεῖτε. ἀδικίαν δὲ νῦν λέγομεν, καὶ πᾶσαν ἀμαρτίαν, ὥσπερ καὶ δικαιοσύνην, ἐσιν, ὅτε πᾶσαν ἀρετὴν. λουκᾶς δὲ φανερώτερον εἶπεν, ὅτι τὸ ἔσωθεν⁶⁾ ὑμῶν γέμει ἀρ- x) Luc. II, 39.
παγῆς καὶ πονηρίας.

Verf. 26. Φαρισαῖε — καθαρὸν.

Τῆς μὲν γὰρ ψυχῆς καθαριζομένης, συγκαθαρίζεται καὶ τὸ σῶμα· τὸ σῶματος δὲ καθαριζομένου, ὁ συγκαθαρίζεται καὶ ἡ ψυχὴ. διὸ προσήκει τὴν ψυχὴν καθαρίζειν, ἵνα γένηται καὶ τὸ σῶμα καθαρὸν.

Verf. 27. Ὁυαὶ — ἀκαθαρσίας.

Κονίαμα⁷⁾ μὲν ἐσιν, ὁ τίτανος, ᾧ χρίουσι καὶ χρώζουσι τὰς τοίχους. ἀκαθαρσίαν δὲ λέγει, τὴν σαπρίαν.

Verf. 28.

Verf. 28. *Sic — iniquitate.*

Lucas autem dixit: Quia estis ut monumenta quae non apparent, et homines ambulantes super ea nesciunt. Sepulchra enim quae non apparent, intus plena sunt spurcitia, foris autem apparent terra munda ac via publica.

Verf. 29. *Vae — v. 30. prophetarum.*

Vae inquit vobis, non quod haec facitis et haec dicitis quum bona sint, sed quod haec facientes et haec dicentes, ac utrinque patrum vestrorum homicidium accusantes, ad illud vos quoque curritis, festinantes et me et discipulos meos occidere: et quia vane et in fictione haec facitis ac dicitis: nam et vos eorum quos accusatis homicidium imitmini.

Verf. 31. *Itaque — prophetas.*

Itaque, ex eo quod consistimini homicidium patrum vestrorum: et ex eo praeterea quod illud imitmini, demonstratis vos ipsos filios esse eorum, qui prophetas occiderunt. Lucas vero addidit, Comprobatis facta patrum vestrorum, hoc est, ea quodammodo suscipitis: utpote aedificando his qui occisi sunt splendida monumenta, praedicatis audaciam homicidarum: id enim de ea gloriautium est eamque approbantium. Videremini siquidem in honorem eorum qui occisi sunt, ornare monumenta ipsorum, et ad accusationem patrum vestrorum praedicta facere, nisi homicidium eorum imitaremini.

Verf. 32.

6) Hentenius ante hoc scholium habet iunctim versum 27. et 28. Proxime autem antecedens scholium, *νομά — σαπρίαν*; omisit;

Vers. 28. Ὅτως — ἀνομίας.

Ὁ δὲ λουκᾶς εἶπεν, ὅτι ὃ ἐστὶν ὡς τὰ μνημεῖα γ) Luc. II, 44. τὰ ἀθήλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι περιπατοῦντες ἐπ' αὐτὰ, οὐκ οἶδασιν. τὰ γὰρ ἀφανῆ μνημεῖα, ἐνδον μὲν γέμουσι σαπρίαις, ἄνω δὲ φαίνονται γῇ καὶ θαλάσσῃ καὶ λεωφόρος.

Vers. 29. Ὁυαὶ — v. 30. προφητῶν.

Ὁυαί, φησιν, ὑμῖν, οὐχ ὅτι ταῦτα ποιεῖτε, καὶ ταῦτα λέγετε· [καλὰ γὰρ εἰσιν] ἀλλ' ὅτι ταῦτα ποιοῦντες, καὶ ταῦτα λέγοντες, καὶ ἀμφοτέρωθεν κατηγοροῦντες τῆς μισοφονίας τῶν πατέρων ὑμῶν, ἐπὶ ταύτην καὶ αὐτοὶ τρέχετε, σπεύδοντες ἀνελεῖν καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς μαθητάς μου· καὶ ὅτι μάτην καὶ ἐν ὑπεκρίσει ταῦτα ποιεῖτε καὶ ταῦτα λέγετε. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ μιμῆσθε τὴν μισοφονίαν τῶν κατηγορουμένων.

Vers. 31. Ὡσε — προφήτας.

Ὡσε, ἀφ' ὧν ὁμολογεῖτε τὴν μισοφονίαν τῶν πατέρων ὑμῶν, ἐτι δὲ καὶ, ἀφ' ὧν μιμῆσθε ταύτην, ἀποδεικνύετε ἑαυτοὺς υἱοὺς τῶν προφητοκτόνων. λουκᾶς δὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ ὃ συνευ- z) Luc. II, 48. δοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν, τέττις, ἀποδέχεσθε ταῦτα τρόπον τινά, ὥστε διὰ τοῦ κατασκευάζειν τάφους λαμπροὺς τοῖς φονευθεῖσι κηρύττοντες τὴν τόλμην τῶν φονέων, ὅπερ ἐστὶν ἐγκαλλωπιζομένων, καὶ οἷον ἀποδεχομένων αὐτὴν. ἐδοκεῖτε γὰρ ἂν εἰς τιμὴν τῶν φονευθέντων κοσμεῖν τὰ μνημεῖα τέτων, καὶ εἰς κατηγορίαν τῶν πατέρων ὑμῶν τὰ ῥηθέντα λέγειν, εἰ μὴ ἐμιμῆσθε τὴν μισοφονίαν αὐτῶν.

Vers. 32.

7) Tria haec vocabula omittit. A.

Verf. 32. *Et — vestrorum.*

Mensuram malitiae. Non dixit autem hoc praecipiendo, sed quod futurum erat praedicendo.

Verf. 33. *Serpentes — gehennae?*

Serpentes ipsos nominavit, tanquam nocivos et insidiatores ac pestiferos. Progenies autem viperarum, utpote similes patribus suis in veneno malitiae et in truculentia. Progenies quoque viperarum appellavit eos Iohannes Baptista tertio capite, sed iuxta alium intellectum. Iudicium vero gehennae dicit condemnationem et supplicium gehennae siue quod mittit in gehennam.

Verf. 34. *Propter — civitatem.*

Propter hoc: propter quid? Quia impleturi esis mensuram malitiae patrum vestrorum. Mitto autem dixit, ostendens diuinitatis dignitatem. Prophetas autem et sapientes ac scribas dicit Apostolos, et qui eos sequuti sunt pastores ac doctores ecclesiarum, utpote dignos habitos prophetica gratia, et quasi ab eo edoctos et tanquam scripturam intelligentes. Quod autem dicitur, Ex illis: significat quod non omnes occisuri erant, neque omnes flagellaturi.

Verf. 35. *Vt — terram.*

Sanguinem, intellige sanguinis siue caedis condemnationem. Vt venist, inquit, super vos condemnatio cuiuslibet iusti sanguinis qui effusus est super terram. Lucas autem dixit, Vt exquiratur sanguis

8) ἐπὶ πάντων, pro ἐπι πάντων. A.

Vers. 32. Καὶ — ὑμῶν.

Τὸ μέτρον τῆς κακίας. οὐκ ἐπιτάττων⁸⁾ δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ προαναφανῶν τὸ ἐσόμενον.

Vers. 33. Ὅφεις, — γέεννης;

Ὅφεις μὲν αὐτοὺς ὠνόμασεν, ὡς πονηροὺς καὶ ἐπιβέλους καὶ λυμαντικούς· γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν, ὡς ἐσκότας τοῖς πατράσιν αὐτῶν κατὰ τὸν ἰὸν τῆς κακίας καὶ κατὰ τὸ Φονικόν. γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν, καὶ ὁ βαπτιστὴς ἰωάννης αὐτοὺς προσηγόρευσεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, εἰ καὶ κατ' ἐτέραν ἔννοιαν. κρίσιν δὲ γέεννης λέγει, τὴν κατάκρισιν καὶ τιμωρίαν τῆς γέεννης, ἥτοι, τὴν παραπέμπσάν εἰς τὴν γέενναν.

Vers. 34. Διὰ — πόλιν.

Διὰ τοῦτο, ποῖον; διότι μέλλετε πληρῶσαι τὸ μέτρον τῆς κακίας τῶν πατέρων ὑμῶν. ἀποσέλλω δὲ εἶπε, παραδεικνύων τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος. προφήτας δὲ καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, τὰς ἀποσόλους Φησὶ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους ποιμένας καὶ διδασκάλους τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἠξιωμένους προφητικοῦ χαρίσματος καὶ ὡς [σεσοφισμένους⁹⁾ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὡς] τὴν γραφὴν εἰδότες. τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν δηλοῖ, ὅτι ἔ πάντας ἀποκτενοῦσιν, εὐδὲ πάντας μασιγώσουσιν.

Vers. 35. Ὅπως — γῆς.

Αἷμα νόει, τὴν καταδίκην τοῦ αἵματος, ἥτοι, τοῦ Φόνου. ὅπως ἔλθῃ, Φησὶν, ἐφ' ὑμᾶς καταδίκη παντὸς αἵματος δικαίου ἐκχυνομένου ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ δὲ λουκᾶς εἶπεν, ὅτι ἦα^{a)} ἐκζητηθῇ τὸ

LII 2

αἷμα

9) Inclusa absunt. A.

a) Luc. II, 50.

sanguis omnium prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista. Docet autem quiddam tremendum sermo iste. Qui enim peccatorum nouit poenas, et nihilominus eos imitatur, reus est ut ab eo exigantur omnium supplicia, hoc est pro vnoquoque poenam luat: eo quod exemplo eius sese non refrenauerit. Et ex illis occidetis inquit, ut expetatur a vobis ultio cuiuslibet caedis, quae prius contra iustos fuerat perpetrata. Audierant enim quod Cain septem suppliciiis dignus fuerat: Lamech vero septuaginta septem, eo quod sese non refrenasset exemplo. Dictionem autem *ὅπως*, ut aiunt quidam, non capi causaliter, sed ut significet id quod futurum est.

Vers. 35. *A. — altare.*

Opportune Abel meminit, ostendens quod etiam caedes illius per inuidiam perpetrata est. Zachariam autem quidam dicunt eum qui fuit vnus duodecim prophetarum: quidam vero eum, qui filius Ioadae dicebatur, qui etiam Zacharias appellabatur. Plures autem patrem Baptistae. Scribunt enim se accepisse a patrum traditione, quae citra scriptum per manus peruenit ad posteros quae traditionum genera *ἀγγελία* nominantur, quod erat in templo locus virginibus destinatus: a quo stantem quondam in eo Dei matrem post partum, non eiecit, dicens virginem esse, et ideo occisus est inter templum et altare exterius.

Vers. 36. *Amen — istam.*

Quia timore gehennae quae eis impendebat eo quod ventura esset, hos non commouebat, exterret ac pro-

¹⁾ Inclusa absunt, A.

αἱμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. διδάσκει δὲ τι φοβερόν ὁ λόγος, ὅτι ὁ γινώσκων τὰς τῶν πεπλημμεληκότων τιμωρίας, [καὶ¹⁾ μιμησάμενος αὐτοὺς, ἐνοχὸς ἐστὶν ἀπαιτηθῆναι πάντων τὰς τιμωρίας,] τὰς τῆς, δοῦναι ἐφ' ἐκάστῳ δίκην, ὡς μὴ σωφρονισθεὶς τοῖς παραδείγμασι. καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε, φησιν, ὅπως ἀπαιτηθῆτε κόλασιν παντὸς φόνου προτετολμήμενος κατὰ τῶν δικαίων. ἤκουσαν γάρ, ὅτι ὁ μὲν καὶν ἑπτὰ τιμωριῶν ἦν ἄξιος· ὁ δὲ λάμεχ, ἐβδωμηκοντάκις ἑπτὰ, διὰ τὸ μὴ σωφρονισθῆναι τῷ παραδείγματι. τὸ δὲ ὅπως, καὶ τὸ ἵνα, οὐκ αἰτιολογικὰ νῦν φασί τινες, ἀλλὰ δηλωτικὰ τοῦ μέλλοντος.

Verf. 35. Ἀπὸ — θυσιαστηρίου.

Ἐυκαίρως τῷ ἄβελ ἐμνημόνευσε, δεικνύων, ὅτι καὶ ὁ ἐκείνου φόνος διὰ φόνον ἐγένετο. ζαχαρίαν δὲ, οἱ μὲν λέγουσι τὸν ἕνα τῶν δώδεκα προφητῶν· οἱ δὲ, τὸν καὶ²⁾ ἰωδαὲ καλούμενον· ἕτεροι δὲ, τὸν³⁾ ἀζαρίαν· οἱ πλείους δὲ, τὸν πατέρα τοῦ βαπτιστοῦ. γράφει γάρ, ὅτι παρέλαβον ἐξ ἀγράφου παραδόσεως τῶν πατέρων, ὡς ἦν τόπος ἐν τῷ ναῷ ταῖς παρθένοισι ἀποτεταγμένος, ἐν ᾧ σῶσάν ποτε τὴν θεοτόκον μετὰ τὸν τόκον οὐκ ἐξέβαλεν οὗτος, εἰπὼν, ὅτι παρθένος ἐστὶ. διὸ καὶ ἐφανεύθη μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἔξω θυσιαστηρίου.

Verf. 36. Ἀμὴν — ταύτην.

Ἐπεὶ τὸν φόβον τῆς γεέννης ἐπικρεμάσας αὐτοῖς, οὐ καθίκετο τέτων, διὰ τὸ μέλλειν αὐτήν, ἐκφο-

LII 3

βεῖ

²⁾ καὶ τὸν, ordine inuerso. B.

³⁾ καὶ, interponit. A.

propulsat eos calamitatibus, quae non longe post futurae erant: ideo confirmat quod etiam ventura sunt omnia haec, videlicet quae miserrimae sunt ultionis, super generationem istam, siue super hosiplos. Sub Vespasiano enim et Tito apprehenderunt eos quae a Romanis prouenire mala.

Verf. 37. *Ierusalem — ad te.*

Ad ciuitatem conuertens sermonem deplorat hanc. Reduplicatio autem appellationis, demonstratio est miserationis. Eius etenim miseretur, ut quae olim dilecta erat, nunc vero extrema passura est, propter iniquitates inhabitantium in ea. Consequenter autem exprobrat ei, quod interemerit prophetas quos ipse ad eam miserat.

Verf. 37. *Quoties — nolulistis.*

Volui, inquit, congregare filios tuos sub mea protectione, quos peccata disperferant a diuina custodia. Exemplo autem gallinae suum in Iudaeos amorem ostendit. Quidam autem sermonem intelligunt de Iudaeis per varias regiones dispersis sub prioribus captiuitatibus. Et nolulistis: me non recipientes, sed persequentes et occidere festinantes. Ad ciuitatis habitatores rursus sermonem conuertit.

Verf. 38. *Ecce — deserta.*

Domus vestra siue templum relinquitur vobis desertum ab inhabitante in ea diuina gratia. Hoc autem, domus illorum erat, utpote in ciuitate eorum aedificatum.

Verf. 39.

βεῖ καὶ κατασφαιλίζεται τέττα ἀπὸ τῶν οὐκ εἰς μακρὰν συμφορῶν. διὸ καὶ διαβεβαιῶται, ἥξεν ταῦτα πάντα, δηλαδή, τὰ τῆς παγχαλέπου τιμωρίας, ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην, ἦγεν, ἐπ' αὐτοὺς δὴ τέττα. ἐπὶ ἐσπασίανθ' γὰρ καὶ τίτθ' κατέλαβον αὐτοὺς τὰ ἐκ ῥωμαίων κακὰ.

Verf. 37. Ἱερουσαλήμ — αὐτήν.

Πρὸς τὴν πόλιν ἀποσρέψας τὸν λόγον, ταλανίζει ταύτην· ὁ διπλασιασμός δὲ τῆς κλήσεως ἐμφαντικὸς ἐλέους ἐστίν. οὐκ εἶρε γὰρ ταύτην, ὡς πάλαι μὲν ἠγαπημένην, νῦν δὲ παθεῖν τὰ ἔσχατα μέλλουσαν, διὰ τὰς παρανομίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. τὸ δ' ἐξῆς οὐκ εἰδίζει ταύτην, ὡς διαφθείρουσαν τοὺς προφήτας, οὓς αὐτὸς ἀπέπελλε πρὸς αὐτήν.

Verf. 37. Ποταμίς — ἠθέλησατε.

Ἡθέλησά, φησιν, ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὑπὸ τὴν ἐμὴν σκέπην, ἅτινα αἱ ἁμαρτίαι διεσκόρπισαν ἀπὸ τῆς θείας ἐπισκοπῆς. διὰ δὲ τοῦ παραδείγματος τῆς ὀρνιθός, τὸ περὶ τοὺς ἰσδαίους φιλόσοφον ἑαυτοῦ δείκνυσι. τινὲς δὲ νοοῦσι τὸν λόγον περὶ τῶν διεσπαρμένων ἰσδαίων εἰς διαφόρους χώρας ὑπὸ τῶν προγεγενημένων αἰχμαλωσιῶν. καὶ οὐκ ἠθέλησατε, μὴ παραδεξάμενός με, ἀλλὰ διώκοντες καὶ ἀποκτεῖναι σπευδάζοντες. πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας δὲ τῇ πόλει διαλέγεται πάλιν.

Verf. 38. Ἰδοὺ — ἔρημος.

Ὁ οἶκος ὑμῶν, ἦγεν, ὁ ναὸς, ἀφίεται ὑμῖν ἔρημος τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ θείας χάριτος. οἶκος δὲ αὐτῶν οὗτος, ὡς ἰδρυμένος ἐν τῇ πόλει αὐτῶν.

Vers. 39. *Dico — domini.*

Et quando hoc dicturi sunt? Volentes quidem, nunquam: nolentes autem, tempore secundi adventus eius, quando venturus est cum potestate et gloria magna: quando nulla erit eis utilitas cognitionis. Amantis vero dictum est, Nequaquam me posthac videbitis. Vehementer siquidem amabat, verum despiciebatur, et idcirco maxime dolebat. Posthac autem dicens, non solum tempus illud significavit, sed totum usque ad passionis tempus: post quod amplius non viderunt eum. Quanquam enim visus est quibusdam post resurrectionem, at non infidelibus Iudaeis. Quod vero additur, Benedictus qui venit in nomine domini, Davidicum est, et eius data est interpretatio quadragesimo quinto capite.

Cap. XXIV. v. 1. *Et — templi.*

Quum audissent, Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta, admirabantur si tale templum desolandum esset: et ideo accesserunt ut ostenderent ei structuras templi tanquam admirandas.

Vers. 2. *Iesus autem — diruatur.*

Interrogat primum eos. Num haec omnia videtis tam admiranda? Deinde praedicit eorum perditionem: et iam non amplius de desolatione, sed de omnimoda demolitione prophetat. Marcus autem dicit, Et egrediente eo de templo dicit ei unus discipulorum suorum: Praeceptor vide quales lapides, et quales structurae; Iesus autem respondens ait illi: Vides magnas has substructiones? Non relinquetur lapis super lapidem qui non dirua-

Vers. 39. Λέγω — κυρίου.

Καὶ πότε τοῦτο εἰπωσιν; ἐκόντες μὲν, ἔδεποτε ἄκοντες δὲ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρυσίας, ὅταν ἦξει⁴⁾ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, ὅταν ἔδῃ αὐτοῖς ὄφελος τῆς ἐπιγνώσεως. ἔραστῃ δὲ, τὸ οὐ μὴ με ἴδῃτε ἀπάρτι, σφάδρα μὲν ἔρωντος, ἀτιμαζομένου δὲ, καὶ διὰ τοῦτο περιαλγοῦντος. ἀπάρτι δὲ εἰπὼν, ἔ τὴν ὥραν ἐκείνην μόνην ἐδήλωσεν, ἀλλ' ὅλον τὸν ἄχρι τῆς σαρρώσεως καιρὸν, μεθ' ὃν οὐκ ἔτι εἶδον αὐτάν. εἰ γὰρ καὶ ὥφθη τισὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ἔ τοῖς ἀπίστοις ἰσθαίοις. τὸ δὲ εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν⁵⁾ ὀνόματι κυρίου, δαυϊτικὸν μὲν ἔστιν, ἡρμηνεύθη δὲ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ.

Cap. XXIV. v. 1. Καὶ — ἱεροῦ.

Ἀκούσαντες, ὅτι ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος⁶⁾ ὑμῶν ἔρημος, ἐθαύμασαν, εἰ τοιοῦτος ναὸς ἐρημωθήσεται· διὸ καὶ προσῆλθον ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ, ὡς θαυμασάς.

Vers. 2. Ὁ δὲ ἰησοῦς — καταλυθήσεται.

Ἐρωτᾷ πρῶτον αὐτοὺς, οὐ βλέπετε ταῦτα πάντα τὰ θαυμασά; εἶτα προαναφωνεῖ τὸν ὄλεθρον αὐτῶν, καὶ οὐκέτι λοιπὸν περὶ ἐρημώσεως, ἀλλὰ περὶ παντελοῦς ἀφανισμοῦ προφητεύει. μάρκος δὲ φησιν, ὅτι καὶ^{b)} ἐκπορευομένῃς αὐτοῦ^{b)} Marc. 13, 1. ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγει αὐτῷ εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποτάπαι οἰκοδομαί. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομὰς, ἔ μὴ ἀφε-

LII 5

ἦ

⁴⁾ ἦξει. B.⁵⁾ ἐν ὀνόματι κυρίου. omittit. A.⁶⁾ ὑμῶν, omittit. A.

diruatur. Lucas vero scripsit. Et quibusdam dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus et donis ornatum esset, dixit, Ex his quae videtis venient dies quando non relinquetur lapis super lapidem qui non diruatur. Siquidem accesserunt discipuli omnes, ut ostenderent ei structuras: quibusdam autem dicentibus apud sese de templo, quod pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, unus discipulorum ait Christo, Praeceptor vide quales lapides et quales structurae. At ille etiam ad ceteros omnes dixit ea quae respondit.

Aiunt autem quidam, Atqui in his quos significavit diebus relictus est lapis super lapidem qui non est dirutus. Quibus respondemus, quod omnia quae demonstrata sunt, et admiratione digna erant, usque ad fundamenta diruta sunt iuxta domini sententiam. Quodsi quid adhuc residuum a Romanis relictum est, etiam hoc a posteris diruitur, ut ad alias structuras transferatur.

Cap. LVII. De consummatione.

Vers. 3. *Sedente. — seculi?*

Marcus autem nomina quoque dixit eorum qui interrogauerunt. Petrus inquit et Iacobus, Iohannes et Andreas. Omnes siquidem accesserunt ut discerent: hi autem quatuor interrogauerunt, utpote

7) Post ista in margine Codicis A, a manu recentiori addita sunt haec: γέγραπται δὲ, ὅτι βασιλεύοντος Ἰελίου τοῦ τρισκαυατάτου, καὶ ἀπελθόντος εἰς ἀντιόχειαν θύσει τοὺς οἰκίους ἐν τῇ σπητῇ τῇ ἀπόλλαινος, προσήλθεν αὐτῷ ὁ τῶν Ἰδαίων λαός, συσπέντες αὐτὸν καὶ δεόμενοι ὅπως ἐπιτρέψῃ ἀναγείραι τὸν ναυτῶν ναύ, ὃ καὶ γέγονεν. ἀρχόντων δὲ τῶν τρισκαυατάτων Ἰδαίων τῶν δεμελίων τῆς οἰκο-

Θῆ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ. ὁ δὲ
 λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι^{c)} καὶ τινων λεγόντων περὶ^{c)} Luc. 21, 5.
 τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κε-
 κόσμηται, εἶπε· ταῦτα, ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσον-
 ται ἡμέραι, ἐν αἷς οὐκ ἀφειθήσεται λίθος ἐπὶ λί-
 θῳ, ὃς οὐ καταλυθήσεται. καὶ γὰρ προσῆλθον
 μὲν οἱ μαθηταὶ πάντες ἐπιδειξάμεν αὐτῷ τὰς οἰκο-
 δομαίας· τινῶν δὲ ἐξ αὐτῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ
 καθ' ἑαυτοὺς, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι
 κεκόσμηται, εἰς τῶν μαθητῶν εἶπε τῷ Χριστῷ,
 διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ οἰκο-
 δομαί· ὁ δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους
 πάντας εἶπεν, ἃ εἶπε.

Λέγουσι δὲ τινες, ὅτι καὶ μὴν ἔν τισι μέρεσιν,
 ἀφείδη λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς ἔ καταλύθη. πρὸς
 οὓς ἀντιλέγομεν, ὅτι τὰ ἐπιδειχθέντα πάντα,
 τὰ ἀξιοθαύμαστα, μέχρι θεμελίων κατελύθησαν
 κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ καὶ, εἴ τι
 λείψανον ἀφείδη παρὰ ῥωμαίων, καὶ τοῦτο πα-
 ρὰ τῶν ὕστερον καταλύσται, πρὸς οἰκοδομαίς ἐτέ-
 ραις μεταφερόμενον.⁷⁾

Κεφ. NZ. Περὶ τῆς συντελείας.

Verf. 3. Καθημέριον — αἰῶνος;

Ὁ δὲ μαρκος εἶπε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐρωτη-
 σάντων, ὅτι πέτρος^{d)} καὶ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης^{d)} Marc. 13, 3.
 καὶ ἀνδρέας. προσῆλθον μὲν γὰρ μαθησόμενοι,
 πάντες· ἠρώτησαν δὲ οἱ τέσσαρες, ὡς πλείονος
 παρ-

οἰκοδομῆς. ὡ τῶν κριμάτων τοῦ ἰησοῦ! πῦρ
 ἐξεληθὸν τῶν θεμελίων, ἄρδην πάντα κατέκαυσε.
 τάτε θεμέλια καὶ τοὺς ἐπιχειρήσαντας. Caret
 his Hieronymus etiam. Narratur haec res a pluribus
 scriptoribus.

pote maiorem habentes fiduciam. Interrogant autem non tantum de templi vastatione discere cupientes, quantum de tempore secundi aduentus eius: ideo etiam seorsim accesserunt ne Iudaeis hoc manifestum fieret. Sed Matthaeus duo haec eos interrogasse dicit, puta: Quando haec erunt? quae videlicet de templi euerfione dixisti. Et, Quod signum aduentus tui et consummationis seculi? Marcus vero vnicam fuisse dicit interrogationem, de templo solum. Ait enim, Dic nobis quando haec erunt, et quod signum quando haec omnia consummanda sunt? Similiter autem scripsit et Lucas. Quid ergo dicendum est? Quod vna quidem fuit interrogatio, sicut scripserunt Marcus et Lucas: intentio autem discipulorum erat, vt de his duobus certiores fierent: puta de euerfione templi et de secundo Christi aduentu: existimantes autem quod simul haec duo contingerent, fecerunt vnā de vtroque interrogationem. Verum Matthaeus intentionem eorum manifestans, illam in duas diuisit.

Verf. 4. *Et — v. 5. seducent.*

Nihil ad has interrogationes respondit, sed primum illa dicit eis, quae primum eos scire oportebat: quae videlicet futurum erat, vt ante illa occurrerent. Lucas autem dicit, Videte ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum, et: Tempus instat. Ne igitur sequamini illos. Venient, inquit, nomine meo videntes ad deceptionem eorum, qui illis credituri sunt, et dicentes, quisque videlicet eorum, Ego sum, nempe Christus. Et, Tempus instat, puta
mei

3) Malim τῆς τοῦ πατρὸς, vt mox.

παρήσϊαν ἔχοντες. ἐρωτῶσι δὲ, γλιχόμενοι μα-
θεῖν ὃ τοσούτον περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ναοῦ, ὅσον
περὶ τοῦ καιροῦ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ.
διὸ καὶ κατ' ἰδίαν προσῆλθον, ἵνα μὴ τοῦτο ταῖς
ἰσδαίοις ἐκπυσον γένηται. ἀλλὰ μαθηταῖος μὲν
Φησιν, αὐτοὺς δύο ταῦτα ἐρωτῆσαι, πότε ταῦτα
ἔσσι, δηλαδή, τὰ τοῦ⁸⁾ ναοῦ τῆς καταστροφῆς,
καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς
συντελείας τοῦ αἰῶνος. ὁ δὲ μάρκος, ἐν εἰσῶσι λέγει
τὸ ἐρώτημα, περὶ τοῦ ναοῦ μόνον. ἔγραψε γάρ,
εἰπέ⁹⁾ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσσι, καὶ τί τὸ σημεῖον,
ὅταν μέλλῃ ταῦτα πάντα συντελεῖσθαι. παρα-
πλησίως δὲ λέγει καὶ ὁ λουκᾶς. τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν;
ὅτι μία μὲν ἦν ἡ ἐρώτησις, ὡς ἔγραψαν μάρκος
καὶ λουκᾶς· σκοπὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς περὶ τῶν
δύο τούτων μαθεῖν, τῆς τε τοῦ ναοῦ καταστροφῆς,
καὶ τῆς τοῦ χριστοῦ δευτέρας παρουσίας. ὑπολαμ-
βάνοντες γάρ, ὅτι ἅμα τὰ δύο γενήσονται, μίαν
περὶ τῶν δύο τὴν ἐρώτησιν ἐποιήσαντο· μαθηταῖος
δὲ σαφηνίζων τὸν σκοπὸν αὐτῶν, διεῖλεν αὐτὴν
εἰς τὰ δύο.

e) Marc. 13. 4.
Luc. 21. 7.

Verf. 4. Καὶ — v. 5. πλανήσουσι.

Ἐοὐδὲν πρὸς τὰς ἐρωτήσεις ἀπεκρίθη ταύτας,
ἀλλὰ πρότερον ἐκεῖνα λέγει τούτοις, ἃ πρῶτα
τούτους εἶδει μαθεῖν, ὡς πρὸ ἐκεῖνων ἀπαντῆσαι
μέλλοντα. λεκῶς δὲ Φησιν, βλέπετε,^{f)} μὴ πλα- f) Luc. 21. 8.
νηθῆτε. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσοντα ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου,
λέγοντες, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε. μὴ
οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. ἐλεύσονταί, Φησι,
τῷ ὀνόματί μου χεράμενοι πρὸς ἀπάτην τῶν πει-
δομένων αὐτοῖς, καὶ λέγοντες ἕκαστος, ὅτι ἐγὼ
εἰμι, τρετέσιν,^{g)} ὁ χριστός, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς ἤγγι-
κεν,

g) τρετέσιν ὁ χριστός. Absunt. A.

mei secundi aduentus. Ne ergo sequamini eos, siue aliquem illorum. Marcus autem dixit: Et multos seducet. Fuerunt autem huiusmodi seductores, Simon et Menander Samaritani, et alii.

Verf. 6. *Futurum est — bellorum.*

Bella dicit quae mota sunt contra Ierosolyma: rumores autem bellorum, qui contra alias Iudaeorum ciuitates, quos factos fuisse scribit Iosephus antequam caperetur Ierusalem. Siquidem erexit se natio Iudaeorum, nec tributum exsoluebat. Romani vero non ferentes iniuriam, expeditionem in illos parauerunt.

Verf. 6. *Videte — finis.*

Ne terreamini inquit, quasi praedicatio sub seditione et turbatione dirimenda sit. Siquidem ventura sunt haec omnia quae de his bellis dixi, sic tamen vt nihil illi noceant. Aut ne terreamini, quasi iam instet finis siue perditio templi ac ciuitatis. Oportet enim haec omnia fieri: sed nondum est finis siue perditio eorum. Nam postmodum capta sunt Ierosolyma. Dicit autem Chrysostomus, quod discipuli quum in praecedentibus de extrema Iudaeorum ultione audissent, tanquam ad alienam calamitatem, quae nihil eos tangeret, negligerent se ad eam habebant, et sola ea tunc somniabant bona, quae absque tumultu in secundo Christi aduentu ventura erant: propter quae etiam interrogationem prodixerant. Christus vero rursum illis laboriosa pronuntiat, constituens eos certami-

¹⁾ De utroque Iustin. Mart. p. 69. D. E.

²⁾ Tom. VII. p. 723. D.

³⁾ ἐπίμονα. B. Chrysostomus loco laudato χαλεπά.

κεν, ὁ τῆς δευτέρας με δηλονότι παρεσίας. μή
 οὖν ἀκολουθήσητε αὐτοῖς, ἤγουν, τινὶ αὐτῶν. ὁ
 δὲ μαρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ^{g)} πολλοὺς πλανήσουσιν. ^{g)} Marc, 12, 6.
 ἐγένοντο δὲ τοιοῦτοι πλάνοι σίμων¹⁾ καὶ μένανδρος,
 οἱ σαμαρεῖται, καὶ ἕτεροι.

Verf. 6. Μελλήσετε — πολέμων.

Πολέμους λέγει, τοὺς κατὰ τῶν ἱεροσολύμων
 ἀκοὰς δὲ πολέμων, τὰς τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πό-
 λεις τῶν Ἰουδαίων, οὓς ἰώσηπος ἱστορεῖ γενέσθαι πρὸ
 τῆς οὐλώσεως τῆς ἱερουσαλήμ. καὶ γὰρ τὸ τῶν
 Ἰουδαίων ἔθνος ἀντήρε, καὶ οὐκ ἀπεδίδου τοὺς φό-
 ρους· ῥωμαῖοι δὲ, μὴ ἐνεγκόντες τὴν ὕβριν, ἐπε-
 σφράτευσαν αὐτοῖς.

Verf. 6. Ὁρᾶτε — τέλος.

Μὴ πτοηθῆτέ, φησιν, ὡς τοῦ κηρύγματος ὑπὸ
 τῆς ἀκαταστασίας καὶ ταραχῆς διακοπητομένου.
 μέλλεσι γὰρ πάντα τὰ τῶν πολέμων τέτων γε-
 νέσθαι, μηδὲν αὐτὸ βλάπτοντα· ἢ μὴ πτοηθῆτε,
 ὡς ἤδη τοῦ τέλους ἐπισάντος, ἤγουν, τῷ ἐλέθρῳ
 τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως. δεῖ γὰρ πάντα ταῦτα
 γενέσθαι, ἀλλ' ἔπω τὸ τέλος, εἶπουν, ὁ ὀλεθρὸς
 αὐτῶν. ὕπερον γὰρ ἐάλωσαν τὰ ἱεροσόλυμα. Φη-
 σὶ δὲ ὁ χρυσόσομος, ὅτι οἱ μὲν ²⁾ μαθηταὶ περὶ
 τῆς παγχαλέπου τιμωρίας τῶν Ἰουδαίων ἀνωτέρω
 μαθόντες, ὡς περὶ ἀλλοτρίας συμφορᾶς, ἀφρον-
 τίως διέκειντο, καὶ μόνα τῇ καὶ αὐτὰ δίχα το-
 ρύβων ἀναιροπόλιν τὰ τῆς τοῦ χριστοῦ δευτέρας
 παρεσίας ἀγαθὰ, δι' αὐτὴν καὶ τὴν ἐρώτησιν προσή-
 γαγον. Ὁ δὲ χριστὸς πάλιν ἐπίπονα ³⁾ τέτοις
 προμηνύει, ποιῶν αὐτοὺς ⁴⁾ ἐναγωνίους, καὶ διπλῇ
 νήφειν

4) ἐν ἀγωνίᾳ. A.

taminum praefectos: et duplicem ob causam vigilare iubet, tum ne a seductoribus fallantur, tum ne a bellorum rumore turbentur. Duplex siquidem ait inflare bellum, et a seductoribus, et a Romanis, multamque ac variam commotionem, et interius et exterius.

Verf. 7. *Exurget — regnum.*

Gentes sociae Romanorum in gentes Iudaeis foederatas: et regna auxiliaria Romanis, in regna auxiliaria Iudaeis: et propterea fortia erunt horum bella.

Verf. 7. *Et — loca.*

Hoc est singulis Iudaeorum locis. Apud Lucam ponitur: Terroresque et signa a coelo magna erunt, ut cognoscant Iudaei ea quae fient diuinae esse irae: et intelligant quod propter saluatoris interemptionem haec patiantur.

Verf. 8. *Omnia — dolorum.*

Principium malorum et primordia calamitatum quae Iudaeis imminet.

Verf. 9. *Tunc — afflictionem.*

Tunc: Quando? Ante defectionem: nam in illud tempus sermonem traduxit, quod et Lucas significauit dicens, Ante haec omnia iniciet manus suas in vos, et persequentur, tradentes in synagogas et carceres, tractos ad reges ac praesides propter nomen meum. Plurimas enim calamitates post saluatoris assumptionem Iudaei induxerunt Apostolis: interdum quidem synagogae principibus tra-

νήφειν κελεύων, ὥς μήτε ὑπὸ τῶν πλάνων ἀπα-
τηθῆναι, μήτε ὑπὸ τῆς ἀκοῆς τῶν πολέμων θροη-
θῆναι. διπλοῦν γὰρ εἶναι τὸν πόλεμον, ἀπὸ τε
τῶν πλάνων, ἀπὸ τε τῶν ῥωμαίων, καὶ πολλήν
καὶ ποικίλην τὴν ζάλην, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτός.

Verf. 7. Ἐγερθήσεται — βασιλείαν.

Τὰ ἔθνη τὰ συμμαχοῦντα ῥωμαίοις, ἐπὶ τὰ
ἔθνη τὰ συμμαχοῦντα ἰουδαίοις, καὶ αἱ βασιλείαι,
αἱ συναίρεσθαι ῥωμαίοις, ἐπὶ τὰς συναίρομεναις
ἰουδαίοις. καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυροὶ γενήσονται τέτων
πόλεμοι.

Verf. 7. Καὶ — τόπους.

Κατὰ τόπους τῶν ἰουδαίων. παρὰ τῷ λεκῷ δὲ
πρόσκειται, ὅτι^{h)} φόβητρά τε καὶ σημεῖα με-^{h)} Luc. 21, 11.
γάλα ἀπ' ἔραν^ε ἔσαι, ἵνα γινῶσιν ἰουδαῖοι θρομη-
νίαν εἶναι τὰ γινόμενα, καὶ συνῶσιν, ὅτι διὰ τὴν
τοῦ σωτῆρος ἀναίρεσιν ταῦτα πάσχωσι.

Verf. 8. Πάντα — ὠδίνων.

Ἀρχὴ τῶν κακῶν, προοίμια τῶν συμφορῶν, τῶν
τοῖς ἰουδαίοις ἐπερχομένων.

Verf. 9. Τότε — θλίψιν.

Τότε, πότε; πρὸ τῆς ἀποστασίας. εἰς ἐνῆνον
γὰρ τὸν καιρὸν μετήγαγε τὸν λόγον, ὃ καὶ λου-
κᾶς ἐδήλωσεν εἰπὼν, ὅτι πρὸⁱ⁾ τέτων πάντωνⁱ⁾ Luc. 21, 12.
ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ
διώξουσιν, παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ φυ-
λακὰς, ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας,
ἐνεκεν τῆς οἰκονομίας μου. πολλὰ γὰρ τότε θεινὰ,
μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν, οἱ ἰουδαῖοι τοῖς
ἀποστόλοις ἐπήγαγον· ποτὲ μὲν, τοῖς ἀρχισυνα-
γώγοις

tradentes, ut punirentur: Interdum vero ad reges trahentes, veluti ad Herodem et Agrippam, ac similes. Praeterea ad praesides ac ciuitatum praefectos, et consulis aut principis munere fungentes, quemadmodum liber Apostolicarum actionum testatur.

Verf. 9. *Et occident vos.*

Hoc solis eis dicit, qui per Iudaeorum improbitatem ac versutiam occidendi erant: puta Stephanus, Iacobus frater Iohannis, et si quis alius.

Verf. 9. *Et — meum.*

A parentibus, a cognatis, ab amicis, a contribulibus, a familiaribus, ab hospitibus, a principibus, a subditis, et ut semel dicam, ab omnibus qui alieni sunt a praedicatione. Vbi autem tristitia praedixit, consolationem deinceps subiunxit, dicens, Propter me: Nam id significat, Propter nomen meum. Et vere magna discipulis erat consolatio pati propter ipsum.

Verf. 10. *Et — multi.*

Erunt inuicem suspecti propter fidei diuersitatem: suae, non credentes apud eos qui credent.

Verf. 10. *Et — inuicem habebunt odio.*

Marcus autem manifestius dixit, quod tradent frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. Verisimile est itaque omnia facta esse, etsi liber Acto-
rum

5) Tria haec vocabula absunt. A.

γῶγους παραδίδόντες εἰς καίνωσιν, ποτὲ δὲ ἐπὶ βασιλεῖς ἄγοντες, οἷον ἐπὶ Ἡρώδην καὶ ἀγρίπ-
παν [καὶ⁵) τοὺς τοιούτους,] καὶ ἐπὶ τοὺς ἡγεμό-
νας καὶ στρατηγοὺς τῶν πόλεων, καὶ τοὺς ἀνθ-
υπάτους καὶ πολιτάρχας, ὡς ἡ βίβλος τῶν ἀπο-
στολικῶν πράξεων ἰσορεῖ.

Verf. 9. Καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς.

Τοῦτο λέγει πρὸς μόνους τοὺς ἀναιρεθῆναι μέ-
λονται, διὰ τῆς τῶν ἰσδαίων κακεντρεχείας, οἷος
ἦν Σέφανος καὶ Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννη, καὶ
εἰ τις ἕτερος.

Verf. 9. Καὶ — μου.

ὑπὸ γονέων, ὑπὸ συγγενῶν, ὑπὸ φίλων, ὑπὸ
ὁμοφύλων, ὑπὸ οἰκείων, ὑπὸ ξένων, ὑπὸ ἀρχέν-
των, ὑπὸ ἀρχομένων, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὑπὸ
πάντων τῶν ἀλλοτρίων τοῦ κηρύγματος. προει-
πὼν δὲ τὰ σκυθρωπά, λοιπὸν ἐπήγαγε καὶ τὴν
παραμυθίαν, ὅτι δι' ἐμέ. τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ
διὰ τὸ ὄνομά μου. καὶ ὄντως μεγάλη τοῖς μαθη-
ταῖς ἦν παραμυθία τὸ πάσχειν δι' αὐτόν.

Verf. 10. Καὶ — πολλοί.

Ἵποπτοι ἔσονται πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὴν διαφο-
ρὰν τῆς πίσεως, ἥγουν, οἱ μὴ πιστεύοντες πρὸς
τοὺς πιστεύοντας.

Verf. 10. Καὶ — μισήσουσιν ἀλλήλους.

Μάρκος δὲ φανερώτερον εἶπεν, ὅτι⁶) παραδώσει^k) Marc. 13, 12
ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον,
καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς καὶ θανα-
τώσουσιν αὐτούς. εἰκὸς γὰρ, πάντα γενέσθαι, εἰ
Mum 2 καὶ

rum particulariter de omnibus non differat. Lucas vero etiam dicit: Trademini autem a parentibus et cognatis, amicis ac fratribus, et morte afficient quosdam ex vobis. Praedixit enim et hoc Christus discipulis, quod omnium est miserrimum, videlicet quod etiam a familiarissimis impugnandi erant: ut praescientes parati essent ad tolerantiam: et ita periculum facilius sustinerent. Haec autem omnia praedixit eis decimo nono capite. Quaere ergo et ibi horum expositionem.

Verf. 11. *Et — multos.*

Superius de iis dixit, qui se Christos esse fingent: nunc autem de his dicit, qui se prophetare simulabunt. Tunc enim multi tales fuerunt, quum adhuc initia essent praedicationis.

Verf. 12. *Et — multorum.*

Et hoc miserrimum est, quod neque ab amicorum dilectione consolationem habiuri sunt. Quidam autem ἀγάπην, dilectionem, nominari dixerunt hospitalitatem: alii vero compassionem: Vide quot pericula eis praedixerit, ad omnia exacuens, et ad magnanimitatem roborans, ac confortationibus adamantinos reddens.

Verf. 13. *Qui autem — saluus erit.*

Hoc etiam dictum est decimonono capite, et ibi manifesta admodum data est interpretatio.

Verf. 14.

καὶ μὴ περὶ πάντων λεπτομερῶς ἡ βίβλος δια-
λαμβάνει τῶν πράξεων. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ φησιν,
ὅτι παραδεδήσεθε¹⁾ καὶ ὑπὸ γονέων καὶ συγγε-
νῶν καὶ φίλων καὶ⁶⁾ ἀδελφῶν, καὶ θανατώσε-
σιν ἐξ ὑμῶν. προσῆπε γὰρ τοῖς μαθηταῖς ὁ χρι-
στὸς καὶ ταυτὶ τὸ πάντων δεινότεα, ὅτι καὶ ὑπὸ
τῶν οικειοτάτων πολεμηθήσονται, ἵνα προμα-
θόντες ἐτοιμαθῶσιν εἰς ὑπομονήν, καὶ λοιπὸν
κρφότερον τὸ δεινὸν ἐνέγκοιεν. ταῦτα δὲ πάντα
προεῖπεν αὐτοῖς, καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ, καὶ ζήτησον καὶ ἐκεί τὴν περὶ τούτων ἐξή-
γησιν.

1) Luc. 21, 16.

Verf. 11. Καὶ — πολλούς.

²⁾ Ἀνωτέρω μὲν, περὶ τῶν ὑποκρινομένων τὸν χρι-
στὸν εἶπεν· ἐνταῦθα δὲ λέγει, περὶ τῶν ὑποκρινο-
μένων προφητεύειν. πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι τότε γε-
γόνασιν, ἀρχὴν ἔτι τοῦ κηρύγματος ἔχοντας.

Verf. 12. Καὶ — πολλῶν.

Καὶ τοῦτο χαλεπώτατον, ὅτι ἐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς
ἀγάπης παραμυθίαν ἔχει. τινὲς δὲ ἀγάπην
ἐνταῦθα, τὴν φιλοξενίαν ὠνόμασαν· ἕτεροι δὲ,
τὴν συμπάθειαν. ὅρα, πόσα δεινὰ προεῖπεν αὐ-
τοῖς, παραδήγων εἰς πάντα, καὶ σομῶν εἰς εὐ-
ψυχίαν, καὶ ταῖς ἐπιβρώσεσιν ἀδαμαντίνους
ἀπεργαζόμενος.

Verf. 13. Ὁ δὲ — σωθήσεται.

³⁾ Εἰρηται καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφα-
λαίῳ, καὶ διηγήμενθαι πάντο σαφῶς ἐκεῖ.

Min 3 Verf. 14.

⁶⁾ Ita etiam uterque Codex ordinat in contextu
Lucae.

Verf. 14. *Et praedicabitur — orbe.*

Hinc demonstravit, quod nulla pericula praedicationem superabunt: et ita magnam praedicatoribus iniecit consolationem, quod voti sui compositi erunt: quia nihil eis erit obstaculo, si modo tolerauerint. Marcus autem manifestius dixit: Et in omnes gentes primum oportet praedicare euangelium.

Verf. 14. *In — gentibus.*

Ad redargutionem, ad accusationem eorum, qui non crediderint: ne dicere possint in die iudicii, Praedicationem non audiimus. Dictum est etiam de hoc decimonono capite.

Verf. 14. *Et — consummatio.*

Consummatio templi et Ierusalem, ut praediximus. Dicit ergo: Postquam facta fuerint uniuersa quae dicta sunt, et postquam praedicatum fuerit euangelium in uniuerso orbe: tunc veniet Iudaeis omnimoda perditio. Quod autem priusquam caperentur Ierosolyma praedicatum sit euangelium per totum mundum, dixit Paulus: Fructificauit, inquit, ac creuit in omni creatura quae sub coelo est. Si enim ipse a Ierosolymis usque ad Hispaniam praedicauit, concipe etiam de cacteris Apostolis quousque percurrerint. Idcirco enim postquam praedicatum est euangelium ubique terrarum, pereunt Ierosolyma, ne umbram quidem responsionis habeant Iudaei: tantam videntes praedicationis virtutem, ut breuissimo tempore uniuersum per-

7) Chrysostomus haec tractat T. VII. p. 725. D. et loca similia confundit. Hunc ergo, non Codices N. Testa-

Verf. 14. Καὶ κηρυχθήσεται — οἰκουμένη.

Εντεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν τῶν δεινῶν περιγενήσεται τοῦ κηρύγματος, καὶ πολλὴν οὕτω τοῖς κήρυξι παραμυθίαν ἐπέβαλε, πληροφορηθεῖσιν, ὅτι ἐδὲν αὐτοῖς ἐμποδίσει, εἰ μὴ μόνον ὥτι καρτερισκοί. μαρτυροῦντες δὲ φανερώτερον εἶπεν, ὅτι καὶ εἰς ^{m)} πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ ^{m)} Ματθ. 13, 10. εὐαγγέλιον.

Verf. 14. Eis — ἔθνεσιν.

Eis ἑλεγχον, εἰς κατηγορίαν τῶν μὴ πισευσάντων, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι οὐκ ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος. εἰρηται δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

Verf. 14. Καὶ — τέλος.

Τὸ τέλος τῆς νᾶς, καὶ τῆς ἱερουσαλὴμ, ὡς προσέφημεν. λέγει τῶν, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ ῥηθέντα πάντα, καὶ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκῇ, τότε ἔξει τοῖς Ἰουδαίοις ὁ παντελής ὀλεθρος. ὅτι δὲ πρὸ τῆς αἰλώσεως τῆς ἱερουσαλὴμ ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον, εἶρηκεν ὁ παῦλος, ὅτι ἐστὶ ⁿ⁾ Coloss. 1, 23. 6, 10. καρποφορέμενον ⁷⁾ καὶ αὐξανόμενον ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ οὐρανόν. εἰ γὰρ αὐτὸς ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς ἰσπανίαν ἐκήρυξεν, ἐννόησον καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, ἅχει πόσους διέδραμον. διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπόλλυνται τὰ ἱερσόλυμα, ἵνα μηδὲ σκιάν ἀπολογίας ἔχωσιν Ἰουδαῖοι, τοσαύτην ἰδόντες τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος, ὡς ἐν

Mm m 4 Βρα-

N. Testamenti, sequitur Euthymius. Hunc errorem correxit Theophyl. p. 143. E.

percurrerit orbem, et vbique splendorem dederit: quum tamen ipsi permanferint in infidelitate et ingratitude fua.

Verf. 15. *Quum ergo — intelligat.*

Abominationem dicit Titi ftatuam, quam capta ciuitate ftatuit in adytis templi. Siquidem abominationes appellabat lex huiusmodi imagines. Defolationis vero dixit, quia illa deferto templo ac ciuitate erecta eft: aut quia eius erat imago qui haec deferta fecit. Quod autem ait, Quum videritis, videtur quidem dictum efle ad Apostolos, fed tamen fertur ad Iudaeos, vt fciant quod non longe poft, fed eis adhuc viuentibus abominatio ftabit. Plures fiquidem Apostolorum ante id tempus mortui funt: caeteri vero qui remanferant in aliis tunc orbis partibus verfabantur. Mifit autem eos ad Danielelem, qui de huiusmodi abominatione et ftirage prophetauerat. Tunc inquit, qui legit Danielis librum, intelligat ac confideret erectam abominationem. Lucas vero aliud dicit fignum, Quum videritis circumdari ab exercitibus Ierufalem, tunc fcitote quod imminet defolatio eius. Apparet ergo quod vtrumque dixerit Chriftus.

Verf. 16. *Tunc — ad montes.*

Postquam de malis dixit, quae comprehenfura erant Ierofolyma: de multis praeterea ac variis Apostolorum tentationibus: infuper et de profpero praedicationis fuffeffu, quod absque vilo impedimento vniuerfum percurreret orbem: loquitur iterum de Iudaeorum calamitatibus, oftendens quod

*) ἡν ἐνών. A.

βραχεῖ παῖσαν ἐπιδραμεῖν τὴν οἰκουμένην, καὶ πανταχοῦ λάμψαι, καὶ μεμενηκότες ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀπιστίας καὶ ἀγνωμοσύνης.

Verf. 15. Ὅταν οὖν — νοεῖτω.

Βδελύγμα νῦν λέγει, τὸν ἀνδριάντα τοῦ τίτου, ὃν, ἐλὼν τὴν πόλιν, ἔστησεν ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ ναοῦ. βδελύγματα γὰρ ὁ νόμος ἀνόμαζε, τὰ τοιαῦτα ἀφομοιώματα. τῆς ἐξημώσεως δὲ τοῦτο κέκληκε, διότι, ἐξημουμένου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἔστη τοῦτο· ἢ διότι τοῦ ἐξημώσαντος αὐτὰ ἦν ἡ⁸⁾ εἰκὼν. τὸ δὲ, ὅταν ἴδητε, δεκεῖ μὲν ῥηθῆναι πρὸς τοὺς ἀποστόλους· φέρεται δὲ πρὸς τοὺς ἰσδαίους, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐκ εἰς μακρὰν, ἀλλὰ ζώντων αὐτῶν τὸ βδελύγμα στήσεται. οἱ ἀπόστολοι γὰρ ἔφθασαν προαποθανόντες οἱ πλείους, καὶ ὅσοι δὲ περιελείφθησαν, ἐν ἄλλαις τηλικαῦτα μέρεσι τῆς οἰκουμένης διέτριβον. παρέπεμψε δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸν δανιὴλ, προφητεύσαντα περὶ τοῦ τοιούτου βδελύγματος, καὶ τοῦ ὀλέθρου. τότε, φησὶν, ὁ ἀναγινώσκων τὴν βίβλον τοῦ δανιὴλ, νοεῖτω ἐπισιάντα τὸν ὀλεθρον. ὁ δὲ λεγκῶς ἕτερον σημεῖόν φησιν, ὅτι ὅταν ἴδητε⁹⁾ κυκλωμένην ὑπὸ οὐ¹⁰⁾ Luc. 21, 20. στρατοπέδων τὴν ἱερουσαλήμ, τότε γινώτε, ὅτι ἦκεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. φαίνεται ἔν, ὅτι καὶ ἀμφότερα εἶπεν ὁ χριστός.

Verf. 16. Τότε — ἐπὶ τὰ ὄρη.

Ἐιπὼν περὶ τῶν κακῶν τῶν καταληψομένων τὰ ἱεροσόλυμα, καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων πειρασμῶν τῶν ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς εὐδοώσεως τοῦ κηρύγματος, ὅτι ἀνεμποδίστως παῖσαν ἐπιδραμεῖται τὴν οἰκουμένην, λέγει πάλιν περὶ τῶν ἰσδαϊκῶν συμφορῶν, δεικνύων, ὅτι

quod postquam ipse et discipuli sui vbique in opinionone celebri habiti fuerint, tunc hi vndique perduntur. Per ea vero quae parua videntur, demonstrat plagarum illarum intolerabilitatem. Considera enim. Tunc inquit, qui in Iudaea sunt, vbi Ierosolyma sita sunt, fugiant ad montes: nullam salutis spem in remanendo habentes: neque enim erit omnino reuocatio aut mali mutatio: ideo id amplectendum erit, vt nudo etiam corpore, nec versa retrorsum facie fugiant.

Verf. 17. *Qui — domo sua.*

Propter ineuitabile periculum, ne incidat in perditionem.

Verf. 18. *Et — vestimenta sua.*

Si enim qui in ciuitate sunt, fugiunt eam quae intus est stragem, multo magis qui in agris. Apud Lucam vero dicit etiam causam vehementiae plagarum: Quia dies ultionis hi sunt, vt compleantur omnia quae scripta sunt, in libris videlicet Danielis et aliorum prophetarum de huiusmodi expugnatione. Dies autem ultionis caedis dominicae erunt. Sed haec quidem iuxta historiam.

Iuxta anagogen vero, qui in Iudaea sunt, hoc est, in diuino cultu: nam id significat Iudaeae nomen: fugiant ad montes, id est, ad excelsum Dei auxilium: aut ad excelsa virtutum. Qui vero in tecto, siue qui conuersatione eleuatus, et excelsior per vitam effectus fuerit, non descendat,

vt

ὅταν αὐτοὺς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πανταχού δο-
ξάζονται, τότε οὗτοι πανταχόθεν διαφθείρεν-
ται. διὰ δὲ τῶν δοκούντων μικρῶν, ἐμφαίνει τὸ
τῶν πληγῶν ἐκείνων ἀφόρητον. σκόπει γάρ. τότε,
Φησὶν, ὅταν τὸ βδέλυγμα ᾗ, οἱ ἐν τῇ ἰερδαίᾳ,
ἐνθα τὰ ἱεροσόλυμα, φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη,
μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἀπὸ τοῦ προσμένειν
ἔχοντες. οὐκ ἔσται γὰρ ἀνάκλησις ὅλως, ὁδὸς με-
ταβολῇ τοῦ κακοῦ. διόπερ ἀγαπητὸν, τὸ καὶ
γυμνῶ τῷ σώματι φεύγειν ἀμετασχεπτί.

Verf. 17. Ὁ — τῆς αἰκείας αὐτοῦ.

Διὰ τὸν ἀφύλακτον κάτω κίνδυνόν, ἵνα μὴ ἐμπε-
σῶν, ἀπόληται,

Verf. 18. Καὶ — τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

Ἐἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ πόλει φεύγουσι τὸν ὃ) ἐνδὸν ὄλε-
θρον, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐν ταῖς ἀγροῖς. παρὰ δὲ
τῷ λουκᾷ λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς σφοδρότητος
τῶν πληγῶν, ὅτι ἡμέραι¹⁾ ἐκδικήσεως αὐταὶ εἰσι, ρ) Luc. 21, 22.
τῷ¹⁾ πληθύνει πάντα τὰ γεγραμμένα, δηλαδή,
ἐν ταῖς βίβλοις τῷτε δανιήλ, καὶ τῶν ἄλλων
προφητῶν, περὶ τῆς τριαύτης αλώσεως. ἡμέραι
δὲ ἐκδικήσεως, τοῦ δεσποτικοῦ φόνου. ἀλλὰ ταῦ-
τά μὲν κατ' ἰσορίαν.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, οἱ ἐν τῇ ἰερδαίᾳ, τετ-
ίσιν, οἱ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ
τῆς ἰερδαίας ὄνομα· φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη· λέ-
γω δὲ, ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐπὶ
τὰ ὕψη τῶν ἀρετῶν· ὁ ἐπὶ τοῦ σώματος δὲ, ἡγου,·
ὅτις κάτω διατρεβίης ὑπεραρθεῖς καὶ ὑψηλὸς τῷ
βίῳ

ἢ τῷ πληρωθῆναι, A. Loco laudato rterque Codex
in textu Lucae habet πληρωθῆναι.

ut tollat mundi affectus quos reliquerat. Et qui in agro siue in solitaria vita: non reuertatur ut tollat vestimenta sua, quae sunt operimenta peccatorum, ab eo iam dudum relicta.

Vers. 19. *Vae — diebus.*

Illis quidem propter onus interius, his vero propter exterius: Illae enim pondere embrionum grauantur, hae autem onere lactentium. Siquidem facile est pro salute pecunias et vestimenta contemnere: fieri autem leuem et fugam expeditam eam quae in utero habet, aut abicere infantem eam quae lactat, prorsus impossibile est propter naturae vinculum. Vae ergo illis, quia facile comprehenduntur: et similiter embrionibus ac lactentibus, ut qui simul peribunt.

Iuxta anagogen vero praegnantem dicimus animas, quae virtutem nondum pepererunt: lactantes autem quae pepererunt quidem, verum puerilis est foetus et admodum pusillanimis.

Vers. 20. *Orate — Sabbatho.*

Manifestum et hinc, quod quanquam ad Apostolos protendebant huiusmodi sermones, attamen vel isti ad Iudaeos respiciebant: neque enim amplius obseruabant Apostoli Sabbathum, quando capta sunt Ierosolyma. Quare autem non hyeme neque Sabbatho? Hyeme quidem propter temporis difficultatem: Sabbatho vero propter legem, quae non perimitebat Sabbatho iter facere ultra statutos lege passus.

Ana-

²⁾ Hentenius reddidit, ac si legerit, τοῖς μὲν, τοῖς δέ. Sed nulla opus est correctione. Nec enim ad δὲ, sed ad διὰ μὲν refertur.

βίῳ γενόμενος, μὴ καταβαινέτω ἄραι τὰ ἐκ τοῦ κόσμου πάθη, ἅπερ ἀπολέλοιπε· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ δὲ, εἶπουν, ὁ ἐν τῷ ἀνακεχωρημένῳ βίῳ, μὴ ἐπιτρεψάτω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἅπερ εἰσὶ, τὰ περιβόλαια τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλά ἀπεδύσατο.

Verf. 19. Ὅσαί — ἡμέραις.

Τῶν²⁾ μὲν, διὰ τὸν ἐντὸς φόρτον· τῶν δὲ, διὰ τὸν ἐκτὸς οὐ δυναμένων εὐκόλως φυγεῖν. αἱ μὲν γὰρ βεβάρηνται τῷ ἄχθει τῶν ἐμβρυῶν· αἱ δὲ τῷ φορτίῳ τῶν θηλαζόντων. χρημάτων μὲν γὰρ καὶ ἱματίων καταφρονῆσαι ῥάδιον, διὰ σωτηρίαν· γενέσθαι δὲ τὴν ἐγκυον κέφην, καὶ ἀπορρίψαι τὴν θηλάζουσαν, ὃ θηλάζει, παντελῶς ἀδύνατον, διὰ τὸν δεσμὸν τῆς φύσεως. οὐαὶ τοίνυν αὐταῖς, εὐπετῶς καταλαμβανομέναις, καὶ τοῖς ἐμβρυοῖς καὶ ὑπομαζίοις συνδιαφθερισμέναις.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἐν γὰρ μὲν ἐχέσας νοοῦμεν, τὰς μήπω τεκούσας ἀρετὴν ψυχὰς· θηλαζέσας δὲ, τὰς τεκούσας μὲν, νηπιῶδες δὲ κῆμα καὶ βραχύτατον.

Verf. 20. Προσεύχεσθε — σαββάτω.

Φανερόν κἀντεῦθεν, ὅτι εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἀπέτεινε τοὺς τοιούτους λόγους, ἀλλὰ γε πρὸς τοὺς ἰσδαίους ἐβλεπον οὗτοι. καὶ γὰρ οὐκέτι παρεφύλαττον τὸ σάββατον οἱ ἀπόστολοι. διατί δὲ, μὴ χειμῶνος, μηδὲ σαββάτω; μὴ χειμῶνος μὲν, διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· μὴ σαββάτω δὲ, διὰ τὸν νόμον, οὐκ ἐπιτρέποντα βαδίζειν ἐν σαββάτῳ περαιτέρω τῶν νενομισμένων βημάτων.

Ἀναγω.

Anagogice autem fugam intelligimus exitum animae a corpore: hyemem vero commotionem: ac turbationem cogitationum: Sabbathum autem otium a virtute. Iubet itaque sermo ut oremus, ne fiat exitus animae nostrae in commotione aut turbatione cogitationum, neque in ocio a virtutibus, sed in tranquillitate cogitationum et operatione virtutum.

Verf. 21. *Erit — fiet.*

Si quis in Iosephi scripta incidat, certior omnino de his efficietur. Siquidem quum etiam Iudaeus esset, affirmat de huiusmodi Dei ira, quod omnem excesserit calamitatem, omnemque supergressa sit tragoediam. Nam praeter tremendam illam obsidionem, tanta erat fames, ut ipsis quoque matribus pugna fuerit pro esu filiorum. Ob quam ergo causam, miserabiliorem ac horribiliorem passi sunt afflictionem omnibus quae fuerunt a seculo? Quia magis execrandum ac horribilius perpetraverunt flagitium omnibus qui fuerunt a seculo, Dei filium occidentes. Lucas autem planius dicit: Erit enim afflictio magna super terram, et ira in populo hoc: cadentque acie gladii, et captivi ducentur in omnes gentes: et Ierusalem calcabitur a gentibus, donec impleantur tempora gentium. Iram quidem Dei dicens: tempora vero gentium, ea quae durabunt usque ad consummationem eorum, totiusque mundi.

Verf. 22. *Et nisi — dies illi.*

Dies ait belli et obsidionis, dicens, quod nisi diminuti fuissent dies illi dispensatione divina, nequa-

Ἀναγωγικῶς δὲ, Φυγὴν μὲν νοοῦμεν, τὴν ἐξοδὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος· χειμῶνα δὲ, τὴν ζάλην καὶ ταραχὴν τῶν λογισμῶν· σάβ-
βαιον δὲ, τὴν ἀρετὴν τῆς ἀρετῆς. παρεγγυᾷ
γὰρ ὁ λόγος προσεύχεσθαι, μὴ γενέσθαι τὴν ἐξ-
οδὸν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐν ζάλῃ καὶ ταραχῇ λογι-
σμῶν, μηδ' ἐν ἀρετῇ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ γαληνι-
όντων τῶν λογισμῶν, καὶ ἐνεργεμένης τῆς
ἀρετῆς.

Verf. 21. Ἔσαι — γένηται.

Εἰ τις ἐντύχη τοῖς ἰωσήπου συγγράμμασι, πλη-
ροφρηθήσεται. καίτοι γὰρ ἐβραῖος ὢν, διαβεβαί-
ουται περὶ τῆς τοιαύτης θεομηνίας, ὅτι πᾶσαν
ἐνίκησε συμφορὰν, καὶ πᾶσαν ὑπερέβη τραγω-
δίαν. μετὰ γὰρ τῆς ξένης ἐκείνης πολιορκίας,
τοσούτος ἦν ὁ λιμὸς, ὡς καὶ αὐταῖς ταῖς μητρά-
σιν περιμάχητον εἶναι τὴν τεκνοφασίαν, καὶ ὑπὲρ
τούτου πολέμους γίνεσθαι. τίνος οὖν ἐνεκεν χαλε-
πώτερα καὶ φρικωδέτερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος
ἀνθρώπων πεπόνθασι; διότι χαλεπώτερα καὶ
φρικωδέτερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων
τετολμήκασιν, ἀγελόντες τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Λου-
κᾶς δὲ πλατύτερόν φησιν, ὅτι ἔσαι ὁ ἀνάγκη με- 9) Luc. 21, 23.
γάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὄργῃ ἐν τῷ λαῷ τέτα, 24.
καὶ πεσθῇται σόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμηλώ-
τιθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη. καὶ ἱερροσαλήμ
ἔσαι παταυμένη ὑπὸ ἔθνων, ἄχρι πληρωθῶσιν
καιροὶ ἔθνων. ὄργην μὲν λέγων, τὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ
τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καιροὺς δὲ ἔθνων, τοὺς ἄχρι συν-
τελείας αὐτῶν, καὶ τοῦ κόσμου παντός.

Verf. 22. Καὶ εἰ μὴ — αἱ ἡμέραι ἐκείναι.

Ἡμέραις, τὰς τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιορκίας
ἐκείνης φησὶ, λέγων· ὅτι εἰ μὴ ἡλαττώθησαν αἱ
ἡμέραι

quaquam salua fuisset, nequaquam mortem euitasset omnis caro, id est, nulla remansisset caro, Iudaica videlicet: Omnes enim mortui fuissent homines, et qui intus, et qui extra erant: quidam fame, quidam vero peste aut gladio, omnibusque mortis generibus. Aduersus omnes siquidem Iudaeos Romani furore accensi erant, etiam aduersus eos, qui vbique terrarum dispersi ferebantur. Electos autem vocat fideles, qui ex Iudaeis erant, propter quos citius quieuit bellum, ne perirent vna cum infidelibus, sed potius increduli aliqui per hos seruarentur: ne posset quispiam dicere quod propter eos qui crediderant, haec a Deo immissa ultio superuenisset: sed qui relictii erant videntes omnes qui inter ipsos crediderant permansisse, intelligerent causam, ac certiores redderentur, quod non solum non perierant propter illos, qui mortui erant, sed potius et ipsi propter eos seruati erant.

Quod autem non Omnis caro, pro Nulla caro sumatur, manifestum est quoque a dicto Dauidico quo dicitur: Non dominetur mei omnis iniustitia, id est, nulla. Nam et hoc, idioma est veteris scripturae.

Tu vero considera mihi diuini spiritus dispensationem, quo modo Iohannes qui in viuis adhuc erat dum haec facta sunt, et multo adhuc tempore post expugnationem vixit, nihil horum scripsit, ne quasi olim praedicta scribere videretur, quae iam facta erant. Qui vero priusquam haec fierent mortui sunt, manifeste omnia scripserunt, vt suspitione carere videretur Christi de his vaticinium. Postquam ergo haec ad plenum praedixit, quae de captiuitate Ierosolymorum futura erant, transit etiam ad reliquam quaestionem puta de secundo aduentu

ἡμέραι ἐκείναι κατ' οἰκονομίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν διεσώθη, οὐκ ἂν ὑπεξέφυγε τὸν θάνατον πᾶσα σὰρξ, ἢ γεν, ἐδὲ μία σὰρξ, ἰσθαϊκὴ δηλονότι. πάντες γὰρ ἂν διεφθάρησαν, καὶ οἱ ἐντός, καὶ οἱ ἐκτός· οἱ μὲν λιμῶ· οἱ δὲ λοιμῶ· οἱ δὲ ξίφει καὶ παντοίοις θανάτου τρόποις. κατὰ πάντων γὰρ ἰσθαίων οἱ ῥωμαῖοι σφοδρῶς ἐμάνησαν, καὶ κατὰ τῶν πανταχῇ διεσπαρμένων ἐφέροντο. ἐκλεκτοὺς δὲ καλεῖ, τοὺς ἐξ ἰσθαίων πιστοὺς, δι' οὓς ταχύτερον ἔπαυσε τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ συναπόλωνται τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα τινὲς τῶν ἀπίστων συνδιασωθῶσι τέτοις, ὥς μηδένα δυνηθῆναι λέγειν, ὅτι διὰ τοὺς πιστεύσαντας ἡ θεήλατος αὕτη μάστιξ ἐπῆλθεν· ἀλλ' ἵνα βλέποντες οἱ ὑπολειφθέντες ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτοῖς πιστοὺς διαδράντας, συνῶσι τὴν αἰτίαν, καὶ βεβαιωθῶσιν, ὥς ἐ μόνον οὐκ ἀπώλοντο δι' αὐτοὺς οἱ διαφθαρέντες, ἀλλὰ μάλιστα καὶ αὐτοὶ διὰ τούτης περισώθησαν.

Ὅτι δὲ τὸ πᾶσα σὰρξ, ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ μία παρέλιπται, δηλον καὶ ἀπὸ τοῦ δαυϊτικοῦ ρητοῦ, λέγοντος· μὴ^η) κατακυριεύσάτω μου πᾶσα^τ) P^ς. 118, 133. ἀνομία, ἀντὶ τοῦ, μηδὲ μία. καὶ τοῦτο γὰρ ἰδίωμα τῆς παλαιᾶς γραφῆς.

Σὺ δὲ μοι σκόπει τοῦ Θεοῦ πνεύματος τὴν οἰκονομίαν, πῶς ὁ μὲν ἰωάννης, ὁ ζῶν, ὅτε ταῦτα γέγονε, καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν πολὺν ἔτι ζήσας χρένον, ἐδὲν τούτων ἔγραψεν, ἵνα μὴ δόξη γράφειν, ὥς πάλαι εἰρημένα, τὰ ἤδη γεγεννημένα· οἱ δὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ταῦτα τετελευτηκότες, ἐκείνοι πάντα σαφῶς ἔγραψαν, ἵνα ἀνύποπτος ἡ τοῦ Χριστοῦ περὶ τούτων προφητεία φανῇ. πληρώσας τοίνυν ἄχρι τούτου τὰ περὶ τῆς αἰλώσεως τῶν ἱεροσολύμων, μέτεισι καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν ἐρώτημα, τὸ περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας,

aduentu suo, et huius signa praedicit, quae Christianis futura sunt vtilia.

† Decurtauit autem Deus afflictiones et omnino bellum: si enim bellum amplius durasset, omnes qui intus erant penitus fame periissent.

Verf. 23. *Tunc — nolite credere.*

Dictio *τότε* tunc, interdum non significat consequentiam praedictorum, sed initium tantum eorum quae dicenda sunt: sicut etiam, In diebus illis: de quo disseruimus tertio capite. Et ita hoc in loco dictio *Tunc*, ordinem temporis non significat, sed quando fient quae dicenda sunt. Similiter et haec ad Apostolos dici videntur: ad eos tamen dirigitur Christianos, qui tunc futuri erant.

Verf. 24. *Surgent — pseudoprophetae.*

Surgent, hoc est venient. Sunt autem pseudochristi, qui se Christum esse fingunt: pseudoprophetae vero, qui se fingunt esse prophetas.

Verf. 24. *Et — prodigia.*

Etiam ante expugnationem Ierosolymorum dixit futuros esse pseudochristos et pseudoprophetas. Multi enim inquit venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus. Et rursus, Et multi pseudoprophetae surgent. Sed qui ante secundum suum aduentum venient, hi longe grauiores erunt illis, qui fuerunt ante captiuitatem Ierosolymorum. Nam hi signa quoque magna ac prodigia facient: pseudochristi quidem, miracula eden-

³⁾ Haec in neutro meorum comparent. Sumta sunt ex Theophylact. p. 145. A.

καὶ προλέγει τὰ σημεῖα ταύτης, χρήσιμα τοῖς
χριστιανοῖς ἐσόμενα.

† † Ἐκολόβωσε³⁾ δὲ ὁ θεὸς τὰς θλίψεις καὶ
τὸν πόλεμον. εἰ γὰρ ἐκράτησεν ἐπὶ πλέον ὁ πόλε-
μος, πάντες ἂν οἱ ἐνθον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διεφθά-
ρησαν.

Verf. 23. Τότε — μὴ πιεῦσητε.

Τὸ τότε, ἔστιν, ὅτε οὐκ ἀκολοθίαν δηλοῖ τῶν
προειρημένων, ἀλλ' ἀρχὴν μόνον τῶν ἐξηθῆναι μελ-
λόντων, ὥστε καὶ τὸ, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις,
περὶ οὗ διελαύβομεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. καὶ
νῦν οὖν τὸ τότε, ὃ τάξιν καιροῦ σημαίνει, ἀλλ'
ὅτι ὅτε γενήσονται τὰ ἐξηθισόμενα. δοκεῖ μὲν οὖν
καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀποστόλους λέγεσθαι· φέρον-
ται δὲ πρὸς τοὺς ἐσομένους τότε χριστιανούς.

Verf. 24. Ἐγερθήσονται — ψευδοπροφῆται.

Ἐγερθήσονται, ἀντὶ τοῦ, ἐλεύσονται. καὶ ψευ-
δόχριστοι μὲν εἰσιν, οἱ ὑποκρινόμενοι τὸν χριστόν·
ψευδοπροφῆται δὲ, οἱ ὑποκρινόμενοι τὰς προ-
φήτας.

Verf. 24. Καὶ — τέρατα.

Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων εἶπεν ἴσα-
σαι ψευδοχρίστους καὶ ψευδοπροφῆτας. πολλοὶ⁴⁾ s) Matth. 24, 5.
γάρ, φησιν, ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέ-
γοντες, ἐγὼ εἰμι ὁ χριστός. καὶ πάλιν· καὶ πολ-
λοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται. ἀλλ' οἱ πρὸ
τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, οὗτοι πολλῶ βα-
ρύτεροι τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων.
οὗτοι γὰρ καὶ ποιήσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέ-
ρατα· οἱ μὲν ψευδόχριστοι, θαυματοποιοῦντες·

edentes: pseudoprophetae vero quaedam futura praedicentes.

Verf. 24. *Ita ut — electi.*

Si fieri potest, eis dicitur. Inter pseudochristos autem vnus est Antichristus, postremus eorum venturus, cuius prophetae qui dicuntur, hi sunt pseudoprophetae: de quo etiam Paulus scripsit. Postquam enim vocauit eum hominem peccati, filiumque perditionis, addidit: Cuius est aduentus secundum operationem satanae, in omni virtute et signis ac prodigiis falsis. Hi ergo signum sunt secundi aduentus.

Verf. 25. *Ecce, praedixi vobis.*

Testatur quod inanifeste praedicendo munierit. Apud Marcum vero ait: Vos autem videte: Ecce praedixi vobis omnia, quae videlicet contingent de seductoribus. Per apostolos vero haec etiam dicit ad posteros, vt prius significatum est. Obserua enim quod etiam ad apostolos praedixerit ea quae de Ierosolymorum captiuitate dicta sunt, quaeque de secundo suo aduentu, tanquam ad praeceptores noui populi: sciens quod etiam haec docturi essent ac scripturi: et ad demonstrationem eorum quae prophetauit de captiuitate, et ad muniti-
onem fidelium, qui futuri sunt ante secundum eius aduentum.

Verf. 26. *Si ergo — credere.*

Qui tunc haec dicent, praenuntii erunt ac ministri antichristi. Penetralia autem nunc intelligit loca in domibus magis recondita.

Verf. 27:

οἱ δὲ ψευδοπροφῆται, προλέγοντές τινα μέλ-
λοντα.

Verf. 24. Ὡς — ἐκλεκτούς.

Ἐι δυνατόν αὐτοῖς γένηται. τούτων τῶν ψευδο-
χρίστων εἰς ἓς καὶ ὁ λεγόμενος ἀντίχριστος, τελευ-
ταῖος τῶν ἄλλων ἐρχόμενος, οὗ προφῆται οἱ ῥη-
θέντες ἔτοι ψευδοπροφῆται. περὶ τούτου καὶ παῦ-
λος ἔγραψε· καλέσας⁴⁾ γὰρ αὐτὸν⁵⁾ αἰθρωπῶν⁶⁾ 2 Theff. 2,
ἀμαρτίας, καὶ υἱὸν ἀπωλείας, ἐπήγαγεν, οὗ 3· 9.
ἔστιν ἡ παρυσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν
πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους.
οὗτοι οὖν εἰσὶ τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρου-
σίας.

Verf. 25. Ἰδοὺ, προεῖρηκα ὑμῖν.

Διαμαρτύρεται ἐξασφαλιζόμενος. παρὰ δὲ τῷ
μάρκῳ φησὶν, ὑμεῖς⁷⁾ δὲ βλέπετε, ἰδοὺ προεῖρη-⁸⁾ Marc. 13, 23.
κα πάντα, δηλονότι, τὰ περὶ τῶν πλάνων. διὰ
δὲ τῶν ἀποστόλων, ὡς προδεδήλωται, πρὸς τοὺς
ὑπερον ταῦτα λέγει. παρατήρησον γὰρ, ὅτι πρὸς
τῆς ἀποστόλους εἶπε, καὶ τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως
τῶν ἱεροσολίμων, καὶ τὰ περὶ τῆς δευτέρας αὐ-
τοῦ παρουσίας, ὡς πρὸς διδασκαλίας τοῦ ἱεροῦ λα-
οῦ, γινώσκων, ὅτι καὶ διδάσκει ταῦτα, καὶ
γράφουσι, πρὸς τε ἀπόδειξιν, ἃν προεφῆτευσεν
περὶ τῆς ἀλώσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πρὸ
τῆς δευτέρας παρυσίας πιστῶν.

Verf. 26. Ἐὰν οὖν — πιστεύσητε.

Οἱ ταῦτα τηλικαῦτα λέγοντες, προπομποὶ καὶ
ὑπηρέται τοῦ ἀντιχρίστου εἰσὶ. ταμεῖα δὲ νόμι νῦν,
τὰ τῶν οἰκείων ἐνδότατα.

Verf. 27. *Sicut — hominis.*

Sicut inquit fulgur egreditur, et omnibus in conspicuo est, nullo egens praecone aut praenunciante: sed excessivo suo splendore minimo temporis momento, uniuerso apparet orbi: Ita quoque erit aduentus ille, propter magnitudinem sui splendoris, omnibus simul apparens, et factus hominibus ipse sui nuncius. Neque enim quemadmodum primus aduentus in paupertate et nominis obscuritate factus est, ita erit et secundus, sed ediuerso hic cum potestate et gloria magna fiet, stipante omni coelesti exercitu: ideo nullus hunc ignorare tunc poterit.

Verf. 28. *Vbicunque — aquilae.*

Hoc dicit propter satellitium quo tunc circundabitur. Et stipantes quidem assimilauit aquilis, tanquam alatos ac regios: seipsum vero cadaueri, tanquam congregantem huiusmodi aquilas, et quasi cibum spiritualem eorum, vitamque sempiternam. Lucas autem pro cadauere posuit corpus, hoc est pro *πτῶμα, σῶμα*.

Verf. 29. *Statim — coelo.*

De his dixit et Lucas: Et erunt signa in sole, et luna, et stellis. Vide autem quomodo dixerit. Statim, demonstrans quod simul fere omnia, et quae dicta sunt, et haec et quae dicentur, fient. Breuiabit siquidem et hanc tentationem Deus propter electos suos. Afflictionem autem dicit eam quae ab Antichristo mouebitur, eiusque seductori- bus, et pios affliget. Sol vero obscurabitur: non e medio

⁵⁾ ἐνείν. A.

⁶⁾ τότε, abest. A.

Verf. 27. Ὡςπερ — ἀνθρώπου.

Ὡςπερ ἡ ἀστραπή, φησιν, ἐξέρχεται καὶ φαίνεται πᾶσιν, ὃ δὲ θεομένη κήρυκος, ἐδὲ προμηνύοντος, ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἰδίας λαμπρότητος ἐν ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ καιροῦ φαινόμενη πάσῃ τῇ οἰκομένῃ· ἔτως ἔσαι καὶ ἡ παρουσία ἐκείνου,*) διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς οἰκείας λαμπρότητος πᾶσιν ὁμῶς φαινόμενη, καὶ γνωμένη τοῖς ἀνθρώποις αὐτάγγελος ἑαυτῆς. οὐ γὰρ, ὥςπερ ἡ πρώτη παρουσία μετὰ πτωχείας καὶ ἀδοξίας γέγονεν, ἔτως ἔσαι καὶ ἡ δευτέρα, ἀλλὰ τὴναντίον, αὕτη μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς γενήσεται, δορυφορέσης ἀπάσης θρανίου στρατιάς. διὸ ἐδεῖς ἀγνοῆσαι ταύτην τότε⁶⁾ δυνήσεται.

Verf. 28. Ὅπ8 — αἰετοί.

Ταῦτο εἶπε, διὰ τὴν τήνκαῦτα δορυφορίαν. καὶ αἰετοῖς μὲν, τοὺς δορυφοροῦντας παρείκασεν, ὡς καὶ πτηνοὺς, καὶ βασιλικούς· πτώματι δὲ, ἑαυτὸν, ὡς συναγωγὸν τῶν τοιούτων αἰετῶν, καὶ ὡς τροφὴν πνευματικὴν αὐτῶν, καὶ ζωὴν αἰώνιον.⁷⁾ x) Luc. 17, 37. σῶμα δὲ, τὸ πτώμα ἐγγράψεν ὁ Λουκάς.

Verf. 29. Ἐυθέως — ἔραν8.

Περὶ ταύτων εἶπε καὶ ὁ Λουκάς, ὅτι καὶ y) Luc. 21, 25. σημεῖα ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστροῖς. ὅρα δὲ, πῶς εἰρηκεν, ὅτι ευθέως, παριστᾷ, ὅτι ὁμοῦ σχεδὸν ἀπαντα τὰ τε περαιοημένα, καὶ ταῦτα, καὶ τὰ ῥηθισόμενα γενήσονται. συτελεῖ γὰρ καὶ τοῦτον τὸν πειρασμὸν ὁ Θεός, διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ. Θλίψιν μὲν οὖν λέγει, τὴν ἀπὸ τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπατεσάνων, ἥτις⁷⁾ ἐκ-

Nun 4

Θλί-

7) Hentenius videtur inuenisse Θλίψιν. Ἐνθλιβῆ-
ναῖς impiis potius conuenit, quam piis, qui eliden-
tur e numero piorum.

medio sublatus, sed Christi venientis luce superatus: luna autem non dabit splendorem suum: et stellae cadent, tanquam nulli amplius vsui futurae. Nulla enim tunc erit nox. Lucas vero scripsit: Et super terram anxietas gentium, per defluxum resonante mari ac fluctu: arescentibus hominibus prae timore et expectatione, quae superuenient orbi terrarum. Anxietatem gentium, appellauit turbationem: Defluxum autem, tranquillitatem ventorum. Nam absque ventis resonabit praeter naturam mare ac fluctus eius. Arescentiam vero dicit mortem.

Vers. 29. *Et — commouebuntur.*

Et coelestes exercitus horrebunt videntes huiusmodi creaturae mutationem: Deum in terram descendentem, homines autem vniuersos qui ab initio fuerunt, a mortuis suscitari, vt rationem reddant cunctorum quae in vita operati sunt.

Vers. 30. *Et — coelo.*

Signum eius dicit crucem, quae tunc longe clarius sole fulgebit: nam ille obscurabitur, haec autem apparebit. Ob quam autem causam apparebit? Vt exterreat praecipue quidem Iudaeos, deinde etiam gentiles, qui Christo improperabant
cru-

8) Dixi de hoc loco in editione N. Testamenti ad Luc. 21, 25. Hentenius ad hunc locum ita habet: *Quum omnia, quae hactenus viderim exemplaria, habeant ἀπορίᾳ apud Lucam, hoc est, desperatione aut consilii inopia: et sic iungi videatur praecedentibus: autor hic legisse videtur ἀπορροίᾳ.*
hoc

θλίψει τὰς εὐσεβεῖς. ὁ ἥλιος δὲ σκοτιθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρυσίας τῆ χριστοῦ· ἡ δὲ σελήνη ἔδωσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ τὰ ἄστρα πεσοῦνται, ὡς μηκέτι χρείας ἔσῃ αὐτῶν. οὐκέτι γὰρ ἔσται νύξ. ὁ δὲ λεκὰς ἔγραψεν, ὅτι καὶ ἐπὶ ²⁾ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν ²⁾ Luc. 21, 25, 26.
ἐν ἀπορίᾳ, ἡχοῦσης θαλάσσης καὶ σάλου, ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ περσοδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκῇ. συνοχὴν μὲν ἐθνῶν ὀνομάσας, τὴν ταραχὴν· ἀπορίαν ³⁾ δὲ, τὴν νηνεμίαν· χωρὶς γὰρ ἀνέμων ἡχίσει παρά φύσιν ἡ θάλασσα καὶ ὁ σάλος αὐτῆς· ἀπόψυξιν δὲ, τὸν ⁴⁾ θάνατον.

Verf. 29. Καὶ — σαλευθήσονται.

Καὶ αἱ ἐραῖναι στρατιαὶ φρίξουσιν, βλέπεσαι τὴν τοιαύτην τῆς κτίσεως μεταβολήν, καὶ τὸν μὲν Θεὸν εἰς γῆν κατερχόμενον· τὰς δὲ ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπους ἐκ νεκρῶν ἀνίσταμένους, καὶ μέλλοντας λόγους ὑποσχέσθαι τῶν βεβιωμένων.

Verf. 30. Καὶ — ἐρανοῦ.

Σημεῖον αὐτῷ λέγει, τὸν τταυρόν, λάμποντα τότε τῷ ἡλίῳ πολλῷ φαιδρότερον. ἐκεῖνος μὲν γὰρ σκοτιθήσεται· ὁ δὲ φανήσεται. τίνος δὲ ἐνεκεν ὀφθήσεται, ἵνα ταραξῇ προηγεμένως μὲν τοὺς ἰσδαίους, εἶτα καὶ τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι τῷ
N n n 5 χρεῖ-

hoc est, defluxu, et iungit sequentibus. Cum his compara, quae habet Millius ad Lucam l. l.

⁹⁾ Recte ita. Nam *arescere* ex aliquo suae aetatis Schreuelio hausit Vulgatus. Ἀποψύχειν est exspirare, mori. Ita Thucyd. lib. I. cap. 134. Ἀπέψυξε βίον. Sophocl. in *Aiace* p. 59.

crucem, et ut sciant quod hic ipse tanquam Deus descendit.

Verf. 30. *Et tunc — terrae.*

Tunc lugebit omne genus, infidelium videlicet. Hi quidem, quod Deum crucifixerint: illi autem, quod Christianos punierint: rursus isti, quod non crediderint. Neque enim alia est eis opus accusatione praeter crucem. Tunc autem planctus erit eis inutilis.

Verf. 30. *Et videbunt — multa.*

Praecedet quidem eum crux, tanquam iustificatio aduersus illos, qui eum crucifixerunt. Descendet autem in nubibus sicut assumptus est.

Verf. 31. *Et mittet — eorum.*

Priusquam appareat crux mittet illos: neque enim vsus est ordine narrationis, sed simpliciter dicit quod futurum est. Per quatuor autem ventos, quatuor orbis extremitates significauit, Orientem, Occidentem, Septentrionem, et Meridiem. Ab unaquaque enim extremitate proprius spirat ventus: et hi quatuor dicuntur proprie venti. Per extrema vero, etiam media significauit. Quod autem dicit, A summis coelorum vsque ad terminos eorum, declaratiuum est eius quod dixit, A quatuor ventis: significans idem importare terminos, Ventos, et Extrema. Apud Marcum vero ait, Ab extremo terrae, vsque ad extremum coeli: docens eadem esse extrema terrae et coeli. Et nota quod tuba mortuos excitabit: excitatos autem congregabunt angeli: congregatos vero rapient nubes, sicut dixit

¹⁾ Forte, *subax Terrae*. Nam illud videtur exemplo carere.

χριστῶ τὸν σαυρὸν ὠνείδιζον, καὶ ἵνα γνῶσιν, ὅτι αὐτὸς οὗτος κάτεισι θεὸς ὢν.

Verf. 30. Καὶ τότε — γῆς.

Τότε θρηνητέον πᾶν γένος, δηλαδή, τῶν ἀπίστων· οἱ μὲν, ὅτι ἐσαύρωσαν τὸν θεόν· οἱ δὲ, ὅτι τοὺς χριστιανούς ἐτιμάρησαν· οἱ δὲ, ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν. ἡ χρεία γὰρ αὐτοῖς ἐτέρας κατηγορίας παρὰ τὸν σαυρὸν. ἀνόνητος δὲ αὐτοῖς ὁ τηλικαῦτα κλαυθμός.

Verf. 30. Καὶ ὄψονται — πολλῆς.

Προσδέεται μὲν αὐτοῦ ὁ σαυρὸς, ὡς δικαίωμα κατὰ τῶν σαυρωσάντων αὐτόν· ἐπὶ νεφελῶν δὲ κάττεισιν, ὡς ἀνελήφθη.

Verf. 31. Καὶ ἀποσελεῖ — αὐτῶν.

Πρὸ τοῦ Φανῆναι τὸν σαυρὸν, ἀποσελεῖ τούτους, οὐκ ἐχρήσατο γὰρ τάξει ἀπαγγελίας, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει τὰ γενησόμενα. διὰ δὲ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐδήλωσεν, ἀνατολὴν, δύσιν, ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν. ἐξ ἐκάστου γὰρ πέρατος ἄνεμος ἴδιος πνεῖ. καὶ οὗτοι οἱ τέσσαρες εἰσιν, οἱ κυρίως ἄνεμοι. διὰ δὲ τῶν περάτων, καὶ τὰ μέσα σημπαρεδήλωσε. τὸ δὲ ἀπ' ἁκρῶν θρανῶν ἕως ἁκρῶν αὐτῶν, ἐφερμηνευτικόν ἐστι, τοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, σημαίνον, ὅτι τὰ ἅκρα ἐμφαίνουσιν· ἅκρα δὲ, τὰ ἐκθίντα πέρατα. παρὰ μάρκῳ δὲ φησιν, ^{α)} ἀπ' ^{α)} Marc. 13, 27. ἁκρου γῆς ἕως ἁκρου θρανῶν διδάσκων, ὅτι τὰ αὐτὰ εἰσιν ἅκρα γῆς καὶ θρανῶν. σκόπει δὲ, ὅτι ἡ μὲν σάλπιγξ ἀναστήσει τοὺς νεκρούς· ἀναστάντας δὲ ἐπισυναΐξουσιν οἱ ἄγγελοι· ἐπισυναγέντας ^{β)} δὲ ἀρπά-

dixit Paulus, in occursum domini in aëra. Quod autem etiam peccatores congregabunt angeli, docuit Christus interpretatus quartam parabolam vicesimi quarti capitis. Dixit enim, Mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno eius omnia offendicula, et eos qui operantur iniquitatem. Quaere ergo ibi declarationem.

Verf. 32. *A — parabolam.*

Parabolam vocat exemplum quod dicturus est, ad demonstrandum, quod non sit magnum discrimen inter hoc signum significativum secundi aduentus et ipsum aduentum.

Verf. 32. *Quum — v. 33. in foribus.*

Apud Lucam autem manifestius dixit: His autem fieri incipientibus, puta quae de pseudochristis et pseudoprophetis dixi: suspicite et leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Deinde ait: Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam et omnes arbores, quum protrudunt iam gemmas, cernentes ex vobisipfis scitis quod iam prope sit aestas: sic et vos quum videritis haec fieri, scitote quod instet regnum Dei. Quum videritis, inquit, haec fieri, quae videlicet dicta sunt de manifestatis seductoribus, scitote quod prope sit secundus Christi aduentus: Hunc enim dicit nunc regnum Dei, ac redemptionem iustorum: regnum quidem, quia tanquam rex appropinquat: redemptionem vero eorum, quia servat eos. Sumpsit autem a ficu exemplum: ostendens quod sicut quando haec protruserit iam gemmas:

siue

ἀρπάσουσιν αἱ νεφέλαι, καθὼς εἶπε παῦλος, εἰς ^{b)} 1 Theſſ. 4, 17.
ἀπάντησιν τῷ κυρίῳ εἰς αἴερα. ὅτι δὲ καὶ τοὺς
ἀμαρτωλοὺς ἄγγελοι συλλέγουσιν, ἐδίδαξεν ὁ
χριστός, ἐρμηνεύων τὴν τετάρτην παραβολὴν τοῦ
εἰκοστῆ τετάρτῃ κεφαλῇ. εἶρηκε γάρ, ὅτι ἀπο-
σελῇ ^{c)} ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἄγγέλους αὐτοῦ, ^{c)} Matth. 13, 41.
καὶ συλλέξουσιν ἀπὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα
τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιῶντας τὴν ἀνομίαν.
καὶ ζήτει καὶ κεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Verſ. 32. Ἀπὸ — παραβολὴν.

Παραβολὴν φησι, τὸ παράδειγμα, ὃ μέλλει
εἶρεν, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ, μὴ πολὺ εἶναι τὸ
διάστημα τὸ μεταξὺ τῶν τε δηλωθέντος σημείου ²⁾
τῆς δευτέρας παρυσίας, καὶ αὐτῆς δὴ ταύτης.

Verſ. 32. Ὅταν — v. 33. ἐπὶ θύραις.

Παρά δὲ τῷ λουκᾷ σαφέστερον εἶρηκεν, ὅτι ἀρ-
χομένων ^{d)} τούτων γίνεσθαι, δηλαδή, τῶν κατὰ ^{d)} Luc. 21, 23 -
τοὺς ψευδοχρίστους καὶ ψευδοπροφῆτας, ἀνακύ- 31.
ψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι
ἐγγύς ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. εἰτά φησι καὶ εἶπε
παραβολὴν αὐτοῖς ἴδετε τὴν συκὴν καὶ πάντα
τὰ δένδρα, ὅταν προβάλῃσιν ἤδη, βλέποντες
ἀφ' ἑαυτῶν γινώσκετε, ὅτι ἤδη ἐγγὺς τὸ θῆρος
ἐστίν. οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε ταῦτα γινόμενα,
γινώσκετε, ὅτι ἐγγὺς ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.
ὅταν ἴδητέ, φησι, ταῦτα γινόμενα, δηλονότι,
τὰ κατὰ τοὺς δηλωθέντας πλάνας, γινώτε, ὅτι
ἐγγὺς ἐστὶν ἡ δευτέρα παρυσία τοῦ χριστοῦ ταύτην
γάρ λέγει νῦν, καὶ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπο-
λύτρωσιν τῶν δικαίων. βασιλείαν μὲν, διότι ὡς
βασιλεὺς παραγίνεται· ἀπολύτρωσιν δὲ αὐτῶν,
διότι σῴζει αὐτούς. ἔλαβε δὲ ἀπὸ τῆς συκῆς τὸ
παρά.

siue quum enata fuerint folia, necesse est, vt inflet tempus aestatis: ita etiam quando signum secundi aduentus factum fuerit, necesse est ipsum in proximo esse. Solet siquidem naturalia sumere exempla, ad ea quae vere ventura sunt.

Verf. 34. *Amen — fiant.*

Omnia ista, quae videlicet praedixit de captiuitate Ierosolymorum, et de his quae circa secundum suum aduentum erunt vsque a tunc. Quomodo ergo dixit Generatio haec? Generationem vocauit religionem ipsorum qui crediderant. Ne enim suspicarentur Apostoli, quod praedicta pericula penitus delerent praedicationem ac fideles: certiores eos facit, quod non sit delenda religio fidelium vsque ad secundum aduentum, sed vsque ad consummationem seculi permanfura, nec vlllo periculo intercidenda. De hoc autem etiam prius diuersimode eis praedixit et confirmauit: sed quia tunc facile a corde excidebant, amplius adhuc facit certiores.

Verf. 35. *Coelum — praeteribunt.*

Fide digna asstruens esse ea quae dixit, ait: Haec adeo compacta et immobilia potius demolientur, quam excidant sermones mei, quos de his quae interrogastis respondi. Alibi quoque hoc confirmationis modo vsus est dicens: Facilius est coelum et terram praeterire, quam a lege vnum iota excidere.

παράδειγμα, δεικνύων, ὅτι ὡς περ ὅταν αὕτη
προβάλη, τῆτεςιν, ὅταν ἐκφύτῃ τὰ φύλλα,
ἀνάγκη πλησίον εἶναι τὸν καιρὸν τῆ θέρους· ἔτω
καὶ ὅταν τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρουσίας γέ-
νηται, ἀνάγκη πλησίον εἶναι καὶ ταύτην. εἶαδε
γὰρ Φυσικὰ παραδείγματα λαμβάνειν ἐπὶ τῶν
ὄντως γενησομένων.

Verf. 34. Ἀμὴν — γένηται.

Πάντα ταῦτα, ὅσα προῆπε, δηλαδή, περὶ τῆς
ἀλάσεως τῶν ἱεροσολύμων, καὶ περὶ τῶν ἐγ-
γύς τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ἄχρις αὐτῆς.
πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη; γενεὰν ἐκάλε-
σε, τὴν θρησκείαν τῶν πιστευσάντων αὐτῷ. ἵνα
γὰρ μὴ ὑπολάβωσιν οἱ ἀπίστοι, ὅτι τὰ ῥηθέντα
δεινὰ πρόβριζον ἐξαφανίσῃσι τὸ κήρυγμα καὶ τοὺς
πιστοὺς, πληροφρεῖ τοὺτους, ὅτι ὃ μὴ ἀφανισθῇ
ἡ θρησκεία τῶν πιστῶν, ἕως τῆς δευτέρας παρου-
σίας, ἀλλὰ διαμενεῖ μέχρι συντελείας τοῦ κόσ-
μου, μηδενὶ διακοπτομένη. περὶ τούτου δὲ καὶ
πρότερον διαφόρως αὐτοῖς προῆπε καὶ διεβεβαι-
ώσατο, ἀλλ' ὡς ἔτι εὐεπιλήστους ἔτι ἐξασφα-
λίζεται.

Verf. 35. Ὁ — παρέλθωσιν.

Ἀξιόπιστα κατασκευάζων, ὡς περ εἶπε, φησὶν,
ὅτι τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα μᾶλλον
ἀφανισθῇσονται, ἢ οἱ λόγοι μου διαπεσθῇνται, οὓς
εἶπον, περὶ ὧν ηρώτησατε. καὶ ἀλλαχού δὲ τῷ τρι-
ῆτῳ τρόπῳ τῆς διεβεβαιώσεως ἐχρησάτο, ἐπ' ὧν
εὐκοπώτερόν ἐστι τὸν ἔρᾶν καὶ τὴν γῆν παρελ- ^{c)} Luc. 16, 17.
θεῖν, ἢ τῷ νόμου μίαν κεραίαν πτερεῖν.

Cap. LVIII. De die et hora.

Vers. 36. *De — coelorum.*

Caetera quidem omnia praedixit eis, quae scire proderat: solum autem diem et horam consummationis seculi dispensatorie occultauit, ut qui tunc vivebant, haec ignorantes vigilarent, et animum adhiberent, semperque expectarent. Et vide quomodo mirabiliter repulerit vehementem eorum discedendi cupiditatem de die illo et hora: ne enim super his amplius turbarentur, ait: Ne angeli quidem coelorum de his norunt quando ventura sunt, ac si diceret: si angeli coelestes haec ignorant, multo magis homines terrenos ea scire non expedit.

Vers. 36. *Nisi — solus.*

Dictio solus in ordine ad creaturas intelligitur non ad filium. Si enim omnia quae habet pater, filii sunt, sicut dixit filius: inter omnia autem est vnum, scire diem et horam: filii procul dubio etiam hoc erit. Apud Marcum vero scriptum est, Neque filius, nisi pater. Et quidam intelligunt, quod neque filius nouit diem illum et horam ut homo: nam ut Deus nouit aequaliter cum patre. Aptius est autem ut ita dicatur: Neque filius scit, nisi pater videlicet sciat: quia vero scit pater, scit utique et filius: Ego enim inquit et pater vnum sumus. Considera vero quomodo apud Matthaeum quidem ponitur solus sed nulla fit mentio filii, ne etiam ad eum referatur. Apud Marcum autem
non

ΚεΦ. ΝΗ. Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας.

Verf. 36. Περὶ — ἑρανῶν.

Τὰ μὲν ἄλλα πάντα προεῖπεν αὐτοῖς, ὅσα συνέφερον εἰδέναι· μόνην δὲ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ἀπέκρυψεν οἰκονομικῶς, ἵνα ἀγνοῦντες αὐτὰς οἱ τότε νήφωσι καὶ προσέχωσι καὶ προσδοκῶσιν αἰεὶ. καὶ γὰρ, εἰ προεῖπε καὶ ταύτας, ἔμελλον ἀναπίπτειν καὶ ῥαθυμεῖν καὶ ἀφροντισεῖν ἄχρις αὐτῶν. καὶ ὅρα, πῶς θαυμασιῶς διεκρέσατο τὴν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας φιλομάθειαν αὐτῶν. ἵνα γὰρ μηκέτι περὶ τούτων ἐνοχλῶσι, φησὶν, ὅτι εἰ δὲ οἱ ἄγγελοι τῶν ἑρανῶν οἶδαςι περὶ αὐτῶν, πότε ἥξουσιν, ὡς αὐτοὶ λέγων, ὅτι εἰάν οἱ ἄγγελοι οἱ ἑράνιοι ταύτας ἀγνοῶσι, πολλῶ μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους τὰς γνήνους ἔχρη ταύτας γινώσκειν.

Verf. 36. Εἰ μὴ — μόνος.

Τὸ μόνος, πρὸς τοὺς κτιστοὺς νοεῖται, καὶ ἔπρὸς³⁾ τὸν υἱόν. εἰ γὰρ πάντα, ὅσα^{f)} ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἔστιν, ὡς ὁ υἱὸς εἶπεν· ἐν δὲ τῶν πάντων, καὶ τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν τοῦ υἱοῦ καὶ ταῦτο πάντως. παρὰ δὲ τῷ μάρκῳ γέγραπται, ὅτι εἰ δὲ^{g)} ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ τινες μὲν νοοῦσιν, ὅτι εἰ δὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν, ὡς ἀνθρώπος· ὡς γὰρ θεὸς οἶδεν ἐπίσης τῷ πατρί. τὸ δὲ γλαφυρώτερον ἔστιν ἕτως· ὅτι εἰ δὲ ὁ υἱὸς γινώσκει, εἰ μὴ ὁ πατήρ γινώσκει· ἐπεὶ δὲ γινώσκει ὁ πατήρ, γινώσκει ὁ υἱός. ἐγὼ γὰρ, φησι, καὶ ὁ πατήρ^{h)} ἐν ἡμῖν. σκόπει δὲ, πῶς παρὰ μὲν τῷ ματθαίῳ κεῖται μὲν τὸ μόνος, ἔμνημονεύεται δὲ ὁ υἱός, ἵνα μὴ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρηται· παρὰ δὲ τῷ μάρ-

f) Io. 16, 15.

g) Marc. 13, 34.

h) Io. 10, 30.

non habetur solus, sed fit mentio filii, vt intelligatur sicut diximus.

Verf. 37. *Sed sicut — hominis.*

Exemplo manifestat quod repente erit et inexpectatus.

Verf. 38. *Sicut — v. 39. hominis.*

Declarando exemplum docuit, quod multis versantibus in delitiis ac securitate veniet. Hoc autem et Paulus scribens in hunc modum, ait: Quum dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Verum si tunc in delitiis erunt, quomodo dixit, Post afflictionem illorum dierum? Afflictio quidem erit colentium Deum ac iustorum: delitiae vero malorum et insensatorum. Aptum autem posuit exemplum. Sicut enim tempore Noe videntes arcam fabricari, quae venturam ac propinquam eorum subuersionem praenunciabat, non sentiebant: ita quoque hi videntes Antichristum sedulo laborantem, et consummationis signa, sine solitudine permanebunt. Obserua etiam quomodo particulariter omnia praedicit, quae usque ad aduentum suum ventura sunt: ostendens quod diem quoque illum et horam nouerit, sed dispensatorie, vt dictum est, illum conticuerit. Quare autem secundo libello Gregorii Theologi de filio, caput decimum, et gratissimam inuenies solutionem.

Verf. 40. *Tunc — v. 41. reliquetur.*

Per eos qui in agro sunt, diuites intelligit: per eas autem quae molunt in mola, pauperes: ac docet.

*) *αγρί*, delendum, quod nec Hentenius agnoscit.

καὶ τὸ μὲν μόνος ἐκείτα, μνημονεύεται δὲ ὁ υἱός,
ἵνα νοηθεῖη, καθὼς εἰρήκαμεν.

Verf. 37. Ὡσπερ δὲ — ἀνθρώπῃς.

Τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον αὐτῆς διὰ τῆς
παραδείγματος ἐμφαίνει.

Verf. 38. Ὡσπερ — v. 39. ἀνθρώπῃς.

Τὸ παράδειγμα σαφηνίζων, ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ
τῶν πολλῶν τρυφάντων καὶ ἀμεριμνούντων ἐλευ-
σεται. τοῦτο δὲ καὶ παῦλος γράφων ἔτω Φησὶν
ὅταν¹⁾ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνί-¹⁾ 1 Theff. 5, 3.
διος αὐτοῖς ἐφίσταται ὁλεθρος. ἐκγαμίζειν δὲ ἐστὶ,
τὸ τὴν θυγατέρα συζευγνύειν ἀνδρὶ. καὶ εἰ τρυ-
φῇ ἔσαι τότε, πῶς εἶπεν, ὅτι μετὰ τὴν θλίψιν
τῶν ἡμερῶν ἐκείνων; θλίψις μὲν ἔσαι, τῶν εὐσε-
βῶν καὶ δικαίων· τρυφῇ δὲ, τῶν πονηρῶν καὶ
ἀναιδιῶν. ἀρμόζον δὲ τέθεικε παράδειγμα. κα-
θάπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τοῦ νῶε τὴν κιβωτὸν ὁρῶντες
κατασκευαζομένην, καὶ⁴⁾ τὴν ὅσον οὐπὼ κατα-
σροφὴν αὐτῶν προμηνύουσαν, οὐκ ἠδάνοντο·
ἔτω καὶ οὗτοι, τὸν ἀντίχριστον βλέποντες ἐνερ-
γοῦντα, καὶ τὰ σημεῖα τῆς συντελείας, ἀφρον-
τίτως διακείσονται. παρατήρει δὲ, πῶς πάντα
προλέγει λεπτομερῶς τὰ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρ-
σίας, ἐμφαίνων, ὅτι καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ
τὴν ὥραν οἶδεν, ἀλλ' οἰκονομικῶς αὐτάς, ὡς εἴρη-
ται, παρασιωπᾷ. ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ υἱοῦ
δευτέρῳ λόγῳ τοῦ θεολόγου τὸ δέκατον κεφάλαιον,
καὶ χαριεστάτην εὐρήσεις λύσιν.

Verf. 40. Τότε — v. 41. ἀφίεται.

Διὰ μὲν τῶν ὄντων ἐν τῷ ἀγρῷ, τοὺς πλουσίους
δηλοῖ· διὰ δὲ τῶν ἀληθευσῶν ἐν τῷ μύλῳ, τοὺς
πένη-

docet quod et de diuitibus, et de pauperibus quidam saluantur, quidam vero pereunt. Ideo etiam de diuitibus sermonem masculine induxit, excelsum ac forte demonstrans quod in eis est: de pauperibus autem foeminine, subindicans debile ac depressum quod in illis est. Siquidem quotquot vel diuitias bene sectantur, vel paupertatem bene ferunt, assumuntur in occursum domini, tanquam illi familiares: quotquot autem contrario modo se habent, deorsum tanquam indigni relinquuntur, ut ibi iudicem expectent. Lucas vero de his alio modo dicit capite sexagesimo. Erunt (inquit) duo in lecto vno: vnus assumetur, et alter relinquetur. Duae erunt molentes simul: vna assumetur, et altera relinquetur. Per eos qui in lecto sunt significans illos qui in requie degunt: per eas autem quae in mola, eos qui aduersa tolerant. Manifestum est ergo, quod diuersimode alio atque alio tempore dicta sint: prius quidem ea quae apud Lucam, postmodum vero quae apud Matthaeum.

† Agrum vocauit mundum. Assumitur ergo qui seruator, relinquitur qui condemnatur. Discamus igitur ex hoc loco, quod et pauperes et diuites, et serui et domini assumuntur ac relinquuntur. Ostendit autem quod nec omnes diuites pereunt, nec pauperes saluantur omnes. Vnde et postmodum ait: Vigilate ergo quia nescitis quahora dominus vester ueniet. Non dixit diem, uolens eos continue ad certamen esse paratos.

Verf. 42.

5) δ, ante εἰς, et ἡ, ante μὲν, omittit etiam uterque Codex in contextu Lucae.

6) Haec neuter meorum agnoscit. Vnde repetita essent, reperire non potui. Interim ergo ipse Graece reddidi.

πένητας. καὶ διδάσκει, ὅτι καὶ ἐν τῶν πλεσίων, καὶ ἐκ τῶν πενήτων τινὲς μὲν σώζονται, τινὲς δὲ ἀπόλλυνται. διὸ καὶ ἐπὶ μὲν τῶν πλεσίων ἀρσε-
νικῶς τὸν λόγον προήγαγε, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰσχυ-
ρὸν αὐτῶν ἐνδείκνυμενος· ἐπὶ δὲ τῶν πενήτων, θη-
λυκῶς, τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενὲς τούτων ὑποφαί-
νων. καὶ γὰρ ὅσοι μὲν, ἢ τὸν πλοῦτον καλῶς
διώκησαν, ἢ τὴν πενίαν καλῶς ἐβάσασαν, πα-
ραλαμβάνονται εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου, ὡς
γνωστοὶ αὐτῷ τυγχάνοντες· ὅσοι δὲ τέναντίον,
ἀφίενται κάτω, ὡς ἀνάξιοι, περιμένοντες ἐνταῦ-
θα τὸν δικαστήν. λεκκῶς δὲ ἐτέρως Θεοὺς περὶ τού-
του ἐν τῷ ἐξημοσῷ κεφαλαίῳ· ὅτι ἔσονται·^{κ)} δύο κ) Luc. 17, 34.
ἐπὶ κλίνης μιᾶς. εἰς^{ς)} παραληφθήσεται, καὶ ὁ
ἕτερος ἀφεθήσεται. δύο ἔσονται ἀλήθεσαι ἐπὶ
τὸ αὐτὸ, μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἕτερα
ἀφεθήσεται. διὰ μὲν τῶν ἐπὶ τῆς κλίνης, τοὺς
ἐν ἀναπαύσει δηλῶν· διὰ δὲ τῶν ἐν τῷ μύλωνι,
τοὺς ἐν κακοπαθείᾳ δηλὸν οὖν, ὅτι διαφόρως
κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον καιρὸν ἐρρήθθησαν, τὰ τῷ
λουκᾷ μὲν, πρότερον· τὰ δὲ τοῦ ματθαίου,
ὑστερον.

† † Ἀγρὸν ἀνόμασε τὸν^{ς)} κόσμον· παρα-
λαμβάνεται οὖν, ὁ σωζόμενος· ἀφίεται, ὁ κατα-
κρινόμενος. Ἐκ τούτου τοίνυν μαθώμεν, ὅτι καὶ
πένητες καὶ πλούσιοι καὶ δοῦλοι καὶ κύριοι παρα-
λαμβάνονται τε καὶ ἀφίενται. δείκνυσιν δὲ, ὅτι
μηδὲ πλούσιοι πάντες ἀπόλλυνται, μηδὲ πένη-
τες πάντες σώζονται. ὅθεν καὶ ἐπάγει· γρηγο-
ρεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἰδατε, ποῖα ὥρα ὁ κύριος ὑμῶν
έρχεται. τὴν ἡμέραν οὐκ εἶπε, βουλόμενος ἐνα-
γωνίους εἶναι αὐτοὺς διηνεκῶς.

Verf. 42. *Vigilate — venturus sit.*

Marcus autem scripsit, Vigilate, et orate, nescitis enim quando tempus sit: secundi videlicet aduentus eius. Per vigiliam autem siue vigilantiam, intellige non solam somni temperantiam: verum etiam omnimodam attentionem et custodiam. Dicit enim et Lucas, Attendite vobis ipsis ne quando grauentur corda vestra crapula et ebrietate, ac curis huius vitae et repentinus superveniat vobis dies ille. Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem vniuersae terrae. Tanquam laqueus sane propter non apparentiam et impraemeditationem. Facies autem terrae est superficies et apparitio illius. Sedentes vero, sunt viuentes, aut in mundo degentes. Deinde dicit etiam de oratione. Vigilate omni tempore precantes, ut digni habeamini effugere omnia haec quae ventura sunt, a seductoribus videlicet, et quaecunque alia erunt pericula.

Verf. 43. *Illud — suam.*

Vigilia siue custodia dicitur quarta pars noctis, prout etiam alibi diximus. Parabolice autem nunc dicit, quod si scisset homo quo tempore finis vitae suae futurus esset, utique circa illud tempus vigilasset, et nequaquam periisset. Sed propterea et communem omnium finem, et eum qui cuique proprius est, fecit Deus ut ignorarent, ne ad illud solum tempus vigilarent, omni reliquo male viuentes: sed ut, quum incertus sit finis, semper illum expectent, semper sint ad certamen parati.

Verf. 44.

7) Inclusa exciderunt. A.

8) Apud Lucam *γίνεσθαι* habet uterque.

Vers. 42. Γρηγορεῖτε — ἔρχεται.

Ο δὲ μάρκος ἔγραψεν, ἀγρυπνεῖτε¹⁾ καὶ προσ- ^{1) Marc. 13, 33.}
 εὔχετε. οὐκ οἴδατε, πότε ὁ καιρὸς ἔστιν, ὁ τῆς
 δευτέρας, δηλονότι, παρουσίας αὐτοῦ. ἐγρηγο-
 ροῦν δὲ καὶ ἀγρυπνῆσαι νοεῖ, μὴ μόνον τὴν τοῦ ὕπνου
 ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν παντοσίαν προσοχὴν τε
 καὶ φυλακὴν. Φησὶ γάρ καὶ ὁ λεκὼς, προσέχε-
 τε²⁾ ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρ- ^{2) Luc. 21, 34.}
 διαὶ ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιω-
 τικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιῇ ἡ ἡμέρα ἐκεί-
 νη. ὡς παγίς γάρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς
 καθεμένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. [ὡς³⁾
 παγίς μὲν, διὰ τὸ ἀσυμφανὲς αὐτῆς καὶ ἀπρό-
 σπτον· πρόσωπον δὲ τῆς γῆς,] ἢ ἐπιφάνεια αὐτῆς·
 καθεμένους δὲ, οἱ διάγοντες. εἶτα λέγει καὶ περὶ
 τῆς προσευχῆς, ὅτι⁴⁾ ἀγρυπνεῖτε, ἐν παντὶ και- ^{4) Luc. 21, 36.}
 ρῷ δεόμενοι, ἵνα καταξιώθῃτε ἐκφυγεῖν πάντα
 τὰ μέλλοντα⁵⁾ γενέσθαι, δηλαδή, παρὰ τῶν
 πλάνων, καὶ ὅσα δεινά.

Vers. 43. Ἐκεῖνο — αὐτῷ.

Φυλακὴ καλεῖται, τὸ τεταρτημέριον τῆς νυκτός,
 ὡς καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν. παραβολικῶς δὲ Φη-
 σι νῦν, ὅτι εἰάν ἐγίνωσκεν ὁ ἄνθρωπος, ἐν ποίῳ
 καιρῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ τέλος ἔρχεται, ἐγρηγο-
 ρησεν ἂν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ οὐκ ἂν ἀπώ-
 λετο. ἀλλὰ διὰ τοῦτο, καὶ τὸ κοινὸν πάντων τέ-
 λος, καὶ τὸ ἴδιον ἐκάστῃ πεποίηκεν ἀγρυπνεῖν ὁ
 Θεός, ἵνα μὴ κατ' ἐκεῖνον μόνον τὸν καιρὸν νήφω-
 σιν, τὸν ἄλλον ἅπαντα κακῶς βιοῦντες· ἀλλ'
 ἵνα τῷ τέλει ἀδήλου τυγχάνοντες, ἐκάστοτε τοῦ-
 το προσδοκῶντες, ἐκάστοτε ὥσιν ἐναγώνιοι.

Verf. 44. *Idco — venturus est.*

Ideo. Quare? Quia tempus ignoratis. In vniuersali siquidem fine mundi manifestum est, quod dominus veniet. De proprio autem fine dicunt quidam, quod vnoquoque Christiano moriente adest dominus cum sanctis angelis: quando etiam rationem reddit anima. Quidam vero aduentum proprium illius, dicunt imperium eius quo iubet vt anima separetur. Quia autem in futuri iudicii memoriam incidit, ad praeceptores conuertit sermonem, et dicit,

Verf. 45. *Quisnam — tempore.*

Famulitium dicit ipsos famulos ac Dei seruos: Cibum autem, rationalem doctrinam.

Verf. 46. *Beatus — sic facientem.*

Sic, sicut iussit.

Verf. 47. *Amen — eum.*

In magnum honorem constituet eum, vt bonis suis dignum ducat illum. Tu vero huiusmodi ne vltius curiose scruteris. Parabolica namque ita tractanda sunt, quasi significantia solum ea quae necessaria sunt.

Vide autem quod duo haec habere oporteat eum qui praepositus est: puta fidem, ne retineat ea quae sunt conseruatorum, aut inutiliter consumat: et prudentiam, vt decenter ea diuidat, quae sibi tradita

*) Huc ex margine sui Codicis Hentenius refert haec: *Iustissime sane tanquam prudentem et studiosum. Id autem non de solis pecuniis ac possessionibus dictum*

Verf. 44. Διὰ τοῦτο — ἔρχεται.

Διὰ τοῦτο, ποῖον; διὰ τὸ μὴ εἶδέναι τὸν καιρὸν. ἐν μὲν οὖν τῷ παγκοσμίῳ τέλει φανερόν, ὅτι ὁ κύριος ἔρχεται· περὶ δὲ τῆς ἰδικῆς, τινὲς μὲν φα-
σιν, ὅτι ἐκάστη χριστιανῶν τελευτῶντος, παραι-
γίνεται μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὅτε καὶ λογι-
ζέσθαι ἡ ψυχὴ· τινὲς δὲ ἔλευσιν ἰδικὴν αὐτοῦ
λέγουσιν, τὴν ἐλευσιν τοῦ χωρισμῆς τῆς ψυχῆς.
ἐπεὶ δὲ λοιπὸν εἰς τὴν τῆς μελλούσης κρίσεως ἐνέ-
βαλε μνήμην, πρὸς τοὺς διδασκάλους τρέπει τὸν
λόγον, καὶ Φησί.

Verf. 45. Τίς — καιρῶν.

Θεραπείαν μὲν λέγει, τοὺς θεράποντας, τοὺς
δέλτους τοῦ θεοῦ· τρεφὴν δὲ, τὴν λογικὴν, τὴν δι-
δασκαλικήν.

Verf. 46. Μακάριος — ποιῶντα ἔσται.

Ὅτως, ὡς προσετάγη.

Verf. 47. Ἀμήν — αὐτόν. 2)

Εἰς μεγάλην τέτον καταστήσει τιμὴν, τῶν ἀγα-
θῶν ἑαυτῇ καταξιώσει αὐτόν. σὺ δὲ μηδὲν ἐπὶ
τῶν τοιούτων περαιτέρω πολυπραγμονεῖ. τὰ πα-
ραβολικὰ γὰρ, ὡς ἐμφαντικὰ μόνων τῶν ἀναγκ-
αίων, μεταχειρίζεον.

Ὅρα δὲ, ὅτι δύο ταῦτα χρὴ τὸν προῖζόμε-
νον ἔχειν, πῶς, ὥστε μὴ παρακατέχειν τὰ τῶν
συνδέλων, ἢ μάτην παραναλίσκειν καὶ φρόνησιν,
ὥστε πρεπόντως διανέμειν τὰ ἐγκεχειρισμένα, καὶ

O.O.O. 5.

μετὰ

dictum est, sed et de sermone erga mentem, omnique dispensatione, quam quisque natus est.

tradita sunt, et cum iudicio tam in qualitate, quam in quantitate. Conuenit autem hic sermo non his tantum qui diuites sunt in sermone, sed et his qui pecuniis ac possessionibus diuites sunt. Omnes enim constituit Deus dispensatores eorum quae possident, volens ut omnes fideliter ac prudenter cuncta diuidant. Praeterea illis quoque aptatur hic sermo, qui principatum quemcunque acceperunt: Oportet enim et ipsos non iuxta propriam beneuolentiam aut inimicitiam administrare (quod fraudis est et infidelitatis) neque stulte et imprudenter.

Verf. 48. *Quod si — v. 50. ignorat.*

Seruus ille malus, qui videlicet ediuerso infidelis et imprudens euasit: si putans cunctari dominum suum eo quod diem ignorat et horam, ut dictum est, coeperit verberare conseruos suos, hoc est quouis modo illis nocere, siue corporaliter siue spiritualiter. Edat autem et bibat cum ebriis, hoc est, conuersetur cum peruersis et corruptis hominibus, improuise deprehendet eum dominus suus.

Verf. 51. *Et — eum.*

Separabit ab eo dispensandi dignitatem.

† Diuisionem eius dicit omnimodam et perpetuam gratiae spiritus sancti ablationem. Quod si neque nunc commiscetur animabus eam contaminantibus: at saltem adest his, qui semel ea sunt insigni-

*) Huc refert ex margine sui Codicis Hentenius haec: *Dominum constituens unumquemque erga eos, qui ipsorum indigent liberalitate. Studeamus itaque cum omni gaudio ac promptitudine ea, quae acquiuisimus, spargere in pauperes.*

μετὰ διακρίσεως, ἐν τε ποιότητι, καὶ ποσότητι.
ἀρμόζει δὲ ὁ λόγος οὗτος ἔμμενον τοῖς πλεστοῖς
εἰς λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλεστοῖς εἰς χρέματα.
πάντας¹⁾ γὰρ οἰκονόμους, ὧν εὐπορεῖσιν, ὁ θε-
ὸς κατέστησε, καὶ βέλεται πάντας πιστῶς καὶ
φρονίμως πάντα διανέμειν. ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡντι-
ναοῦν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένοις ὁ λόγος ἐτι προσή-
κει. δεῖ γὰρ καὶ τούτους μὴ πρὸς ἰδίαν εὐνοῖαν ἢ
ἀπέχθειαν διοικεῖν, ὅπερ ἐστὶ νοσφισμοῦ καὶ ἀπι-
στίας, μηδὲ ἀφρόνως καὶ ἀσυνέτως.

Verf. 48. Ἐὰν δὲ — v. 50. γινώσκει.

Ὁ κακὸς δῶλος ἐκείνος, ὁ τῶναντίον ἀπίστος καὶ
ἀφρων ἀποβάς, εἰς οἷος βραδύνειν τὸν κύριον
αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν, ὡς εἴρηται, καὶ
τὴν ὥραν, ἀρξεται τύπτειν τοὺς ὁμοδούλους αὐ-
τοῦ, τετέστιν, ὅπωςδὴποτε βλάπτειν αὐτοὺς,
εἴτε ψυχικῶς, εἴτε σωματικῶς· ἐδὴ δὲ καὶ πῖνη
μετὰ τῶν μεθύοντων, ἥγουν, συναναστρέφεται
φαύλοις καὶ διεφθαρμένοις ἀνθρώποις, ἀπρο-
όπτως ἐπικαταλήψεται τοῦτον ὁ κύριος αὐτοῦ.

Verf. 51. Καὶ — αὐτόν.

Διέλη²⁾ ἀπ' αὐτοῦ τὸ οἰκονομικὸν ἀξίωμα.

[³⁾ Η³⁾ διχοτομίαν λέγει, τὴν παντελῆ καὶ
διηγετικὴν ἀφαίρεσιν τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου πνεύμα-
τος. εἰ γὰρ μηδ' ἐνταῦθα ταῖς βεβηλωσάσαις
αὐτὴν ἀνακέκρται ψυχῆς, ἀλλ' οὖν πάρεστι
τοῖς

²⁾ Et hic et paullo post in utroque Codice legitur
διέλη, quod nihili est. Puto, Euthymium scripsisse
dislῆ. Sic Luc. 12, 18. est καθελῶ. In scholiis
Codicum Mosquensium ad hunc Matthaei locum
praesenti tempore legitur ἀποσχίζει, διαίρει.

³⁾ Inclusa in margine habet. A.

insigniti, expectans conuersionem ipsorum: tunc autem omnino et perpetuo alienabitur.

Verf. 51. *Partemque — dentium.*

Partem eius dicit eum ipsum¹, utpote iam diuisum a dispensatoria dignitate: aut. diuidet eum a suis cultoribus, eiusque sortem ponet cum hypocritis, tanquam fingentem se dispensare ac praepositum esse, quum potius nociuus sit. Bifariam itaque excitauit ad semper vigilandum: et ex honore qui seruo fideli ac prudenti reponitur, et ex supplicio quod malum expectat seruum. Hanc autem parabolam Lucas quoque scripsit quadragesimo sexto capite, in quo de malo seruo ait: partemque eius cum infidelibus ponet. Infideles autem utique etiam hypocritae sunt: promittunt enim se nosse Deum, sed mentiuntur. Et ita consonant quae dicta sunt: quodsi etiam dissona sunt, nihil mirum: variis enim dicta sunt temporibus.

Cap. LIX. De decem virginibus.

Cap. XXV. v. 1. *Tunc — virginibus.*

Regnum coelorum suo more nunc vocat ea quae tunc circa regnum coelorum contingent. Virgines autem seruantes virginitatem, siue viri sint siue foeminae. Scire ergo oportet, quod in praecedente parabola generalius de omnium utilitate docuit quam conseruis debent: in hac autem de ea sola particularius disserit, quae est in pecuniis et possessioni-

¹) Iterum scribendum, *οὐδὲν*.

τοῖς ἀπαξ ἐσφραγισμένοις, ἀναμένεσα τὴν ἐπι-
 τροπὴν αὐτῶν. τότε δὲ παντελῶς καὶ διηνεκῶς
 αὐτῶν ἀλλοτριωθήσεται.]

Verf. 51. Καὶ τὸ μέρος — ὁδόντων.

Μέρος αὐτοῦ λέγει, αὐτὸν ἐκείνον, ὡς ἤδη κεχω-
 ρισμένον ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀξιώματος. ἡ διέλι⁴)
 αὐτὸν ἀπὸ τῶν θεραπόντων αὐτῆ, καὶ τὸν κλη-
 ρον αὐτῆς θήσει μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, ὡς ὑποκρι-
 νομένου μὲν οἰκονομεῖν καὶ προϊταῖαν, βλάπτου-
 τος δὲ μᾶλλον. διχῇ τοίνυν διηγείρεν εἰς τὸ νήφειν
 αἱ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκειμένης τῷ πιστῷ καὶ
 φρονίμῳ δέλῳ τιμῆς, καὶ ἀπὸ τῆς μενέσης τὸν
 κακὸν δέλον τιμωρίας. ταύτην δὲ τὴν παραβο-
 λὴν καὶ ὁ λουκᾶς ἀνέγραψεν ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ
 ἐκτῷ κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ φησὶ περὶ τοῦ κακοῦ δέλε,
 ὅτι⁵) καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. ο) Luc. 12, 46.
 καὶ οἱ ἀπίστοι δὲ πάντως, ὑποκριταί. ἐπαγγέλ-
 λονται μὲν γὰρ εἰδέναι θεόν· ψεύδονται δέ. καὶ
 ἔτω συμφωνῶσι τὰ ῥητά. εἰ δὲ καὶ διαφωνῶσιν,
 ἔδὲν καινόν. κατὰ διαφόρους γὰρ καιροὺς
 εἰρήνται.

ΚΕΦ. ΝΘ. Περὶ τῶν δέκα παρ- θένων.

Cap. XXV. v. i. Τότε — παρθένοις.

Βασιλείαν τῶν ἑρανῶν, ἰδιοτρόπως λέγει νῦν αὐ-
 τὰ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τῶν ἑρανῶν γενησά-
 μενα τότε· παρθένοις δέ, τοὺς παρθενέουσας,
 εἴτε ἄνδρες ὦσιν, εἴτε γυναῖκες. χρὴ δὲ γινώσκειν,
 ὅτι ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης παραβολῇ καθολικώτε-
 ρον περὶ πάσης ὠφελείας τῆς εἰς τοὺς ὁμοδῆλους
 ὀφειλομένης ἐδίδαξεν· ἐν ταύτῃ δὲ ἰδικώτερον δια-
 λέγεται

sessionibus. Virgines autem huic parabolae supponit non utcumque: sed quia magnum quippiam esse virginitatem docuit, quum dixit, sunt eunuchi qui seipfos castrauerunt propter regnum coelorum. Vere etenim magnum est, ideo neque sub legis necessitate constitutum est, sed in propria hominum voluntate permissum est: Qui potest inquit capere capiat. Nunc vult ostendere, quod neque praeclarum hoc facinus sine eleemosyna possessum proderit.

Vers. 1. *Quae — sponso.*

Virginea lampas est munditia quae a virginitate procedit. Sponsus vero Christus utpote amans et qui amatur. Exierunt autem in occursum eius: expectatione occursum eius.

Vers. 2. *Quinque — v. 4. suis.*

Oleum vocat eleemosynae virtutem. Has ergo merito stultas vocavit, quia quum acrem ac vehementem corporis amorem deuicissent, maioremque sustinuisissent laborem: tenacitate deuictae sunt. Illud enim bellum multo violentius est, magisque tyrannicum. Rursum vero sapientes nuncupauit caeteras, utpote non passas, quod stultae passae sunt.

† Aliter Theologus quaedam praedictorum verborum sumit in adhortatione ad baptismum: verum et haec, et illa pulchre dici possunt.

Vers. 5.

1) Ex margine sui Codicis huc refert Hentenius: *siquidem laudat id exequentem: non autem cogit nolentem.*

2) *παρθενιάς λαμπάδας. A.*

3) Inclusa in margine habet Codex uterque. Ante haec ex margine Hentenius addit: *Dicit ergo, quod virgo etiam si in caeteris bene se habeat, sit*

λέγεται περὶ μόνῃς τῆς ἐν χρήμασι. παρθεῖνους
 δὲ τῇ παραβολῇ νῦν ὑποτίθῃσι, οὐχ ἀπλῶς,
 ἀλλ' ἐπειδὴ μέγα τὴν παρθενίαν ἀπέδειξεν, ἐν
 οἷς εἶπεν, εἰπὶν^{p)} εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνέχισαν ἑαυ- p) Matt. 19, 12.
 τὰς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν θρανῶν. καὶ γὰρ ἐν-
 τὸς μέγα ἐστὶ. διὸ οὐδ' εἰς ἀνάγκην νόμου κατ-
 ἔστη^{q)} ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν ἀνθρώπων ἐπιτέ-
 τραπται. ὁ δυνάμενος^{q)} γὰρ, Φησι, χωρεῖν, χω- q) Matt. 19, 12.
 ρεῖτω. δεῖξαι βέλεται νῦν, ὅτι ἐδὲ τὸ μέγα τοῦ-
 το κατόρθωμα τὸν κεκτημένον ἀφελῇ, χωρὶς
 ἐλεημοσύνης.

Verf. 1. Ὁλιγες — νυμφίου.

Παρθενικὴ⁶⁾ λαμπάς, ἡ ἀπὸ τῆς παρθενίας
 καθαρότης· νυμφίος δὲ, ὁ χριστός, ὡς ποδῶν καὶ
 ποδόμενος. ἐξῆλθον δὲ εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, τῇ
 προσδοκίᾳ τῆς ἀπαντήσεως.

Verf. 2. Πέντε — v. 4. αὐτῶν,

⁷⁾ Ἐλαιον καλεῖ, τὴν ἀρετὴν τῆς ἐλεημοσύνης. μω-
 ρὰς δὲ ταύτας εἰκότως ἐκάλεσεν, ὅτι τὸν δριμύν
 καὶ σφοδρὸν τῆ σώματος ἔρωτα νικήσασαι, καὶ
 τὸν μείζονα πόνον ὑποστᾶσαι, τῆς φειδωλίας ἡτ-
 τήθησαν. ἐκεῖνος γὰρ ὁ πόλεμος πολλῶ ταύτης
 τυραννικώτερός τε καὶ βιαίτερος. ἐκεῖνας δὲ
 φρονίμους αὐτῆς ὠνόμασεν, ὡς μὴ παθέσας, ὅπερ
 αἱ μωραὶ πεπόνθασιν.

[Ἐτέρως⁷⁾ δὲ ὁ θεολόγος τινὰ τῶν προκει-
 μένων ρητῶν ἐξελάβετο, ἐν τῷ εἰς τὸ βάπτισμα
 προτρεπτικῷ· καὶ δὲ καὶ κείνα καὶ ταῦτα.]

Verf. 5.

*fit tamen eleemosynae bonis destituta, quia cum
 scortis elicitur, et merito. Unde virginitatem
 dicit vitae puritatem: oleum autem vocat huma-
 nitatem, eleemosynam, auxilium egenis prae-
 stitum.*

Vers. 5. *Tardante — dormierunt.*

Tardante propter cunctationem secundi aduentus. Dormitatio autem in hoc loco pro refrigerentia accipienda est: somnus vero pro morte.

Vers. 6. *Media — occursum ei.*

Medium noctis dixit, vel rursus inprovisum et inexpectatum demonstrans: vel significans quod in nocte fiet resurrectio mortuorum. Eum vero qui hic clamor dicitur, Paulus iussu ac vocem archangeli dixit. Exite autem, videlicet e monumentis.

Vers. 7. *Tunc — suas.*

Omnes quidem surrexerunt: quae vero ornauerunt lampades suas erant prudentes. Ornauerunt autem olei ornamento.

Vers. 8. *Fatuae autem — extinguuntur.*

Et hoc stultitiae fuit, sperasse se ibi oleum ad ornatum accepturas, quod tunc ab aliis possideretur. Extinguuntur autem, obscuratae tenebris inclementiae. Solent enim multi tenebrosos quoque vocare inclementes.

Vers. 9. *Responderunt — vobis.*

Et hoc prudentiae fuit. Docet autem sermo, quod nullus a propria virtute alterum tunc iuvare poterit. Vix enim sibi ipsi ad salutem sufficiet, eo quod

3) *Ψυχορραγία* est animi deliquium. *Ψυχορραγῆν* de iam iam morituris dicitur. Apoll. Rod. II, 835. *Τὸν δ' ἑταροὶ ἐπὶ νύκτι φέρου ψυχορραγέοντα. Ἀχρῦμενοι, χείρεσσι δ' εὖν ἐνὶ αὐτῶν ἑταίρων.*

2) Ostendo in his duobus vocabulis. Hentenius ita reddidit, ac si reperit, *τὸ τότε*. Sed nec hoc placet.

Verf. 5. Χρονίζοντος — ἐκάθευδον.

Χρονίζοντος, διὰ τὴν βραδυτῆτα τῆς δευτέρας παρεστίας. νυσαγμόν δὲ ἐνταῦθα, τὴν ψυχὸς ῥαγίαν⁸⁾ ὑποληπτέον. ὕπνον δὲ, τὸν θάνατον.

Verf. 6. Μέσης — ἀπάντησιν αὐτῷ.

Μέσης τῆς νυκτὸς εἶπεν, ἢ πάλιν τὸ ἀνίποπτον καὶ ἀπροσδόκητον ἐμφαίνων, ἢ παραδηλῶν, ὅτι ἐν νυκτὶ γενήσεται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. τὴν δὲ ῥηθεῖσαν κραυγὴν ὁ παῦλος κέλευσμα,¹⁾ καὶ Φω-γ) 1 Theff. 4, 16. νὴν ἀρχαγγέλου εἰρηκεν. ἐξέρχεσθε δὲ, δηλονότι, ἐκ τῶν μνημείων.

Verf. 7. Τότε — αὐτῶν.

Πᾶσαι μὲν ἠγέρθησαν· ἐκόσμησαν δὲ τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν αἱ Φρόνιμοι. ἐκόσμησαν δὲ αὐτάς, τῷ κόσμῳ τῷ ἐλαίῳ.

Verf. 8. Αἱ δὲ μωραὶ — σβέννυνται.

Καὶ τοῦτο μωρίας, τὸ προσδοκῆσαι ἐκὼ ἐλαίον λαβεῖν εἰς κόσμησιν, καὶ²⁾ τότε ἄλλοις κτηθέν. σβέννυνται δὲ, ἀμαυρέμενα τῷ σκότει τῆς ἀνελεημοσύνης. εἰώθασι γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ σκοτεινοὺς³⁾ καλεῖν τοὺς ἀνελεήμονας.

Verf. 9. Ἀπεκρίθησαν — ὑμῖν.

Καὶ τοῦτο φραγήσεως. διδάσκει δὲ ὁ λόγος, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἕτερον ὠφελησάμενος τότε δυνήσεται. [μόγισ²⁾] γὰρ αὐτῷ πρὸς σωτηρίαν ἀρκέσει,

placet. Forte, καὶ ταῦτα ἄλλοις, αὐτ, καὶ τὸ τότε ἄλλοις.

¹⁾ Ita etiam Chrysost. Tom. VII. p. 753. A.

²⁾ Inclusa absunt. A.

quod in multis delinquat etiam is, qui plurimum virtuti deditus est. Vide autem quomodo prudentes etiam ibi eleemosynam demonstrent: volentes quidem fatuis tradere, sed non potentes. Hoc enim responsio illarum significat.

Verf. 9. *Ite — vobisipfis.*

Quum ob rationabilem causam tradere non possent: tamen prae humanitate consulunt. Vendedores quidem sunt pauperes: verum tunc non vendunt.

Verf. 10. *Euntibus — sponsus.*

Tentauerunt quidem abire, sed non potuerunt. Ostendit autem et hic sermo, quod tunc vanus erit ad virtutem conatus.

Verf. 10. *Et — ianua.*

Nuptiae sunt communicatio regni coelorum, et conuersatio cum Christo.

Verf. 11. *Postea — nobis.*

Putant enim quod tanquam virgines intrabunt.

Verf. 12. *At ille — vos.*

Non cognosco inquit vos, extinctis videlicet lampadibus vestris. Cognitionem autem nunc eam intellige, quae a familiaritate procedit. Nullus enim immisericors familiaris est misericordiae Christo. Heu post tantos labores, post tanta certamina, post tanta tropaea, quae illae aduersus insanientem

tem

ἀρκέσει, διὰ τὸ πολλὰ πταῖσαι καὶ τὸν ἄγαν ἐνάρετον. ὅρα δὲ, πῶς αἱ φρόνιμοι καὶ κεῖ τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιδίκνυνται.] Θέλουσαι μὲν μεταδοῦναι καὶ ταῖς μυσταῖς, μὴ δυνάμεναι δέ. τοῦτο γὰρ ἡ ἀπόκρισις τῶν ἐμφαίνει.

Verf. 9. Πορεύεσθε — ἑαυταῖς.

Μὴ δυνάμεναι μεταδοῦναι δι' εὐλογον αἰτίαν, ὅμως ὑπὸ φιλανθρωπίας συμβεβέηκε. πωλοῦντες δὲ εἰσιν, οἱ πένητες, ἀλλ' ἐ τότε πωλῶσιν.

Verf. 10. Ἀπερχομένων — νυμφίος.

ᾧ ὤρμησαν μὲν ἀπελθεῖν, οὐκ ἠδυνήθησαν δέ. δείκνυσι δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὅτι τότε ματαιαῖα ἡ πρὸς ἀρετὴν ὁρμή.

Verf. 10. Καὶ — θύρα.

Γάμοι εἰσιν, ἡ κοινωνία τῆς βασιλείας τῶν ἁγίων, καὶ ἡ σὺν χριστῷ διαγωγή.

Verf. 11. Ὑστερον — ἡμῖν.

ᾧ οἰόνται γὰρ, ὡς παρθένοι εἰσελθεῖν.

Verf. 12. Ὁ δὲ — ὑμᾶς.

ᾧ οὐ γνωρίζω, φησὶν, ὑμᾶς, ὡς ἐσβεσμένων τῶν λαμπάδων ὑμῶν γινώσκιν δὲ νῦν, τὴν ἐξ οἰκειώσεως νόησον. εἰς γὰρ ἀνελεήμων οἰκειοῦται τῷ ἐλεήμονι χριστῷ. οἴμοι! μετὰ πόσας πόνας, μετὰ πόσας ἀγῶνας, μετὰ πόσα τέρενα, ἃ κατὰ τῆς 3) φύσεως λυττώσης αἰτέστησαν, ἀπεπέμφθησαν, διὰ

PPP 2

τὴν

3) Malim vel omittere τῆς, vel scribere τῆς λυττώσης φύσεως. Λυττώτα φύσις appellatur, impetus naturae incitans ad libidinem.

tem naturam erexerant, repudiatæ sunt propter eleemosynam. Vbi ergo quis immisericors virginitatem etiam non habuerit, qua tunc condemnatione dignus non erit? Non est autem curiose scrutandum quare decem sint virgines, et quæ sint vasa earum, quæue sit ianua nuptiarum, cæteraque ipsius parabolæ similia, ut alias quoque frequenter præceptum est.

Verum sexagesimo primo capite scriptum est, quod primum abeunt peccatores in supplicium æternum: deinde iusti in vitam æternam: in præfenti vero capite contrarium apparet, quum ingressis primum prudentibus virginibus, postmodum reprobatae sint fatuæ. Ne suspiceris contrarietatem inesse capitibus: illud siquidem exacte tractat de ordine: hoc autem aliud habet intentum, quod videlicet neque virginitas saluabit, non habens sibi etiam coniunctam eleemosynam, et quod vnius virtus alii tunc non proderit: quodque tunc motus ad virtutem vanus erit. Item quod licet plurimum deprecentur qui condemnati sunt, nequaquam flectunt iudicem. Cætera vero omnia nullo delectu composita sunt, ut probabilis fiat parabola. Nam neque dixit quod ablegatae sunt in supplicium, eo quod nunc huiusmodi non exacte disquirat.

Verf. 13. *Vigilate — veniet.*

Frequenter id subinfert, ostendens quod maxima sit utilitas, ut in hoc attendatur, propter finalis diei et horæ incertitudinem.

τὴν ἀνελεημοσύνην. ὅταν δὲ τις ἀνελεήμων ὢν, μηδὲ παρθερίαν ἔχῃ, ποίας οὐκ ἂν εἴη καταδίκης ἄξιος; ὁ περιεργασέον δὲ, διατί δέκα παρθένοι, καὶ τίνα τὰ ἀγγεῖα αὐτῶν, καὶ τίς ἡ δύρα τῶν γάμων, καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς παραβολῆς, ὡς πολλάκις καὶ ἐπὶ ἄλλων παρεγγελται.

Εἰ δὲ ἐν μὲν τῷ ἐξηκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ γέγραπται, ὅτι πρῶτον¹⁾ ἀπέρχονταί οἱ ἁμαρτω-⁵⁾ Matt. 25, 46. λοὶ εἰς κόλασιν αἰώνιον, εἶτα οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἐν δὲ τῷ παρόντι κεφαλαίῳ τριαντίων φαίνεται, πρῶτον εἰσελθουσῶν τῶν φρονίμων παρθένων, εἶτα ἀποπεμφθεῖσων τῶν μαρῶν· μὴ πολάβης ἐναντιολογίαν τῶν κεφαλαίων. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀκριβολογεῖ περὶ τῆς τάξεως· τοῦτο δὲ σκοπὸν ἕτερον ἔχει, τὸ διδάξαι μόνον, ὅτι οὐδ' ἡ παρθερία σώζει, μὴ⁴⁾ συγκεκραμένην ἑαυτῇ καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἔχουσα, καὶ ὅτι ἡ ἑτέρου ἀρετὴ ἕτερον οὐκ ὠφελεῖ τότε, καὶ ὅτι ἡ πρὸς ἀρετὴν ὀρμὴ τῆνικαῦτα ματαία, καὶ ὅτι πολλὰ καθικετέουσιν οἱ κατακριθέντες οὐκ ἐπικαίμπτει. τὰλλα δὲ πάντα συνετέθησαν ἀπαρτηρήτως, ἵνα πιθανὴ γένηται ἡ παραβολή. καὶ γὰρ οὐδ' ὅτι ἀπεπέμφθησαν εἰς κόλασιν εἶπε, διὰ τὸ μὴ νῦν ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῶν τοιούτων.

Verf. 13. Γρηγορεῖτε — ἔρχεται.

Πολλάκις ἐπιλέγει τοῦτο, δεικνύς, ὅτι πολλὴ χρεῖα προσοχῆς, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας.

4) συγκεκραμένην. B.

Cap. LX. De talentis.

Vers. 14. *Sicut — v. 15. facultatem.*

Etiam haec parabola similis est ei quae superius de fideli ac prudente seruo posita est: verum alio modo figurata est: et de his differit, qui a Deo gratias acceperunt docendi (nam has nunc talenta vocat propter honorem illarum) et vel per earum usum lucrum attulerunt, vel defodiendo nihil lucri fecerunt. Dicit ergo quod vocauit seruos suos, filius videlicet hominis, utpote homo qui peregre profecturus erat: et vni quidem dedit quinque talenta, sine multa: Nam varia sunt doctrinae dona, quae Paulus enumerauit: alii autem duo, hoc est pauca: alii vero vnum solum. Hi autem esse possunt episcopi et praeceptores ecclesiarum. Deinde addit et causam inaequalitatis in diuisione, quod scilicet fuerit secundum cuiusque facultatem et idoneitatem.

Vers. 15. *Et profectus est statim.*

Hoc est, et reliquit eos ut operarentur. Sicut enim de vinea dixit, quod locauit eam agricolis, et peregre profectus est: ita dicit et nunc, ut eius discas longanimitatem, quomodo non continuo repetat. Quidam autem dicunt peregrinationem esse saluatoris in coelum assumptionem.

Vers. 16. *Abiit — v. 17. duo.*

Duplicant ea quae sibi concredita sunt omnes qui proficiscuntur ad salutem discipulorum, facientes eos

*) τῶν, omittit. B.

*) ἐαυτοῖς aut αὐτοῖς legendum, uti Hentenius etiam reddidit.

Κεφ. Ξ. Περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων.

Verf. 14. Ὡςπερ — v. 15. δύναμιν.

Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁμοία μὲν ἐστὶ τῇ τοῦ πιστοῦ δέλεος καὶ φρονίμου, καὶ ἕτερον δὲ τρόπον ἐσχηματίζεσθαι, καὶ διαλαμβάνει περὶ τῶν λαμβανόντων ἐκ Θεοῦ χαρίσματα διδασκαλικά· ταῦτα γὰρ νῦν ἐκάλεσε τάλαντα, διὰ τὸ τίμιον αὐτῶν καὶ ἡ χρωμένων αὐτοῖς καὶ κερδαινόντων, ἢ κατακρυπτόντων καὶ μηδὲν κερδαινόντων. λέγει τοίνυν, ὅτι ἐκάλεσε τοὺς δέλεος αὐτοῦ, ὁ υἱὸς, δηλαδὴ, τοῦ ἀνθρώπου, ὥςπερ ἄνθρωπος ἀποδημῆσαι μέλλων· καὶ ἄλλω μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ἡγοῦν, πολλά· διάφορα γὰρ τὰ διδασκαλικά χαρίσματα, ὥςπερ ὁ παῦλος ἀπηριθμήσατο· ἄλλω δὲ δύο, τεττέσιν, ὀλίγα· ἄλλω δὲ ἓν μόνον. εἰεν δ' αὖ οὗτοι οἱ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι⁵⁾ τῶν ἐκκλησιῶν. εἶτα προστίθῃσι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐν τῇ διανομῇ ἀνισότητος, ὅτι κατὰ τὴν ἐκάστω δύναμιν καὶ ἐπιτηδεύοντα.

Verf. 15. Καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως.

Ἀντὶ τοῦ, καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐργάζεσθαι. καὶ ὥςπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀμπελῶνος εἶπεν, ὅτι ἐξέδοτο⁶⁾ αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν· ἔτω φησὶ⁷⁾ Ματθ. 21, 33. καὶ νῦν, ἵνα μάθῃς τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ, πῶς οὐκ εὐθέως ἀπαιτεῖ. τινὲς δὲ φασὶν ἀποδημῆσαι, τὴν ἐκ γῆς εἰς ἑρᾶν ἀνάληψιν τοῦ σωτῆρος.

Verf. 16. Πορευθεὶς — v. 17. δύο.

Διπλασιάζουσι τὰ ἐμπιστευθέντα τέτοις⁸⁾ χαρίσμασιν πάντες οἱ ἐμπορευόμενοι τὴν τῶν μαθητῶν
σωτη-
Ppp 4

eos rursus praeceptores aliorum. † Qui bene operatur et recte docet, duplicat concredita sibi talenta.

Verf. 18. *Qui vero — sui.*

Terram ipsummet intellige: in seipso enim retinuit, quod ad operationem datum erat, sic ut nec sibi, nec aliis utilis fieret.

Verf. 19. *Post — rationem.*

Venit iuxta secundum aduentum: ideo etiam dixit, post multum tempus.

Verf. 20. *Et — per ea.*

Lucrum sunt qui per illius diligentiam acquisiti sunt, ut dictum est, et fructificati Deo.

Verf. 21. *Ait — constituam.*

Multis gratis dignum faciam: multa bona tibi tradam.

Verf. 21. *Intra — tui.*

Requiem et beatitudinem, per nomen gaudii significauit.

Verf. 22. *Accedens — v. 23. tui.*

Quaquam diuersae fuerunt gratiae, aequalis tamen est honor: quia et aequale in illis studium. Si-
qui-

7) Haec vterque Codex in margine exhibet

8) τῷ, interponit. A.

9) αὐτῷ, addit. A.

10) ἡτθόθεντες. A.

σωτηρίαν, καὶ ποιεῖντες καὶ αὐτοὺς διδασκάλους
 πάλιν ἑτέραν. [Ὁ⁷) καὶ πράττων καλῶς, καὶ
 διδάσκων ὁρθῶς, τὰ ἐμπιστευθέντα διπλασιάζει
 τάλαντα.]

Verf. 18. Ὁ δὲ — αὐτοῦ.

Γῆν, αὐτὸν νόησον. ἐν ἑαυτῷ γὰρ κατέχωσε τὸ
 δοθὲν εἰς ἐργασίαν, ὥς μήτε αὐτῷ, μηδ' ἑτέροις⁸)
 χησιμεῦσαι.

Verf. 19. Μετὰ — λόγον.

Ἔρχεται, κατὰ τὴν δευτέραν⁹) παρεσίαν. διὸ
 καὶ μετὰ χρόνον πολὺν ἔπε. συναίρει δὲ λόγον,
 ἀντὶ τοῦ, κινεῖ λογοθέσιον.

Verf. 20. Καὶ — ἐπ' αὐτοῖς.

Κέρδος εἰσὶν, οἱ διὰ τῆς σπεδῆς αὐτοῦ κτηθέντες,¹)
 ὡς εἴρηται, καὶ καρποφορηθέντες θεῷ.

Verf. 21. Ἐφη — καταστήσω.

Πολλῶν χαρίτων σε ἀξιώσω, πολλῶν ἀγαθῶν
 σοι μεταδώσω.

Verf. 21. Ἐισελθε — σου.

Τὴν ἅπασαν μακαριότητα διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς
 χαρῆς ἐδήλωσε.

Verf. 22. Προσελθὼν — v. 23. σου.

Ἐ καὶ διάφορα τὰ χαρίσματα, ἀλλ' ἴση ἡ
 τιμὴ, διότι καὶ ἴση τέτοις ἡ²) σπεδῇ. καὶ γὰρ
 Rpp 5 ἐκάτε-

⁷) τιμὴ, pro σπεδῇ. A. Deinceps repetit quoque
 διότι ad σπεδῇ. Ergo bis idem scripsit.

quidem vterque accepta duplicauit. Vel etiam aliter dici potest, quod aequaliter quidem laudantur, et aequaliter introducuntur, sed diuersimode remunerantur iuxta proportionem lucrorum, quae ab eis facta sunt.

Verf. 24. *Accedens* — v. 25. *quod tuum est.*

Durus, hoc est auferus. Putabat enim quod sola diligentia eorum qui negociabantur, sine Dei auxilio, omne lucrum efficeret. Hanc autem responsionem effinxit parabola, volens ostendere quod tales nihil rationabile respondere poterunt: et quod quaecunque respondebunt contra se ipsos omnia conuertentur. Audi ergo quae sequuntur.

Verf. 26. *Respondens* — v. 27. *usura.*

Non quasi ille vera dixerit haec ait dominus: nihil enim recte fit sine ipso, sed supposito sermone procedit, ac si diceret: si etiam talis essem, quod verum non est, tamen quia talem me noueras, ideo magis oportebat te exposuisse donum meum, his qui nossent bonum a prauo diiudicare: hos enim appellat mensarios: oportuit te docuisse, admonuisse, consuluisse, quicquid in te erat fecisse, reliquum autem mihi permisisse, dico sane repetitionem: oportuit te quod facilius est interea perfecisse: quod autem difficilius est mihi reliquisse. Aes itaque alienum, doctrina est: usura vero talis aeris, additio virtutum. Usuram vocauit simpliciter omne lucrum, more communi vtens.

Verf. 28.

ἐκότεροι τὰ δεδομένα ἐδιπλασίασεν. ἢ καὶ ἑτέρως εἶπεν· ἐπίσης μὲν ἐπαινῶνται, καὶ ἐπίσης εἰσάγονται· διαφύρων δὲ τῶν ἀμοιβῶν ἀξιούνται, κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐπικερδηθέντων.

Verf. 24. Προσελθὼν — v. 25. τὸ σὸν.

Σκληρὸς, ἀντὶ τοῦ, αὐστηρὸς. ᾤετο γάρ, ὅτι μόνῃ ἡ σπουδὴ τῶν ἐμπορευομένων ἀνευ τῆς ἐκ θεοῦ βοηθείας κατορθοῖ τὸ πᾶν. ταύτην δὲ τὴν ἀπολογίαν ἐσχημάτισεν ἡ παραβολή, δεῖξαι βελομένην, ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐδὲν εὐλογον ἀπολογήσασθαι δυνηθήσονται, καὶ ὅτι ὅσα ἂν ἀπολογήσωνται, κατ' αὐτῶν πάντα περιτραπήσονται. καὶ ἄκουε τῶν ἐξῆς.

Verf. 26. Ἀποκριθεὶς — v. 27. τόκῳ.

Ὁυχ, ὡς ἀληθεύσαντος ἐκείνου, ταῦτα εἶπεν ὁ κύριος· ἔδεν γὰρ κατορθοῦνται χωρὶς αὐτοῦ· ἀλλ' ὑποθετικῶς τὸν λόγον προήγαγεν, ὅτι εἰ καὶ τοιοῦτος ἦμην, ὅπερ οὐκ ἀληθές, ὅμως ἐπεὶ τοιοῦτόν με ἐγίνωσκεις, διὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει σε καταβαλεῖν τὸ χάρισμά μου τοῖς εἰδόσι διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. τούτους γὰρ λέγει τραπεζίτας. ἔδει σε διδάξαι, νοουθετῆσαι, συμβεβηῶσαι, πᾶν τὸ σὸν ποιῆσαι· τὸ δὲ λοιπὸν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι, λέγω δὴ, τὴν ἀπαίτησιν. ἔδει σε τὸ εὐχερέτερον τέως διαπράξασθαι· τὸ δὲ δυσχερέτερον ἐμοὶ καταλιπεῖν. δάνειον μὲν οὖν, ἡ διδασκαλία· τόκος δὲ τοῦ τοιούτου δανείου, ἡ προσθήκη τῶν ἀρετῶν· τόκον δὲ, τὴν ἐπικερδίαν ἀπλῶς ὠνόμασε, τῇ συνηθείᾳ χρησάμενος.

Verf. 28.

Verf. 28. *Tollite — v. 29. ab eo.*

Iussit eum nudari doctrinae dono: hoc enim dixit talentum: et honorem hunc in additionem dari ei qui habebat decem talenta. Omni enim qui diligentiam et curam habet, dabitur honor, etiam supra eum qui ipsi adiectus erat. Ab eo vero qui diligentiam non habet, ut dictum est, neque curam, auferetur etiam id quod habet doctrinae donum, tanquam ab eo cui nulli est usus.

Verf. 30. *Servum quoque inutilem — dentium.*

Non in ablatione finem poenae posuit, sed in supplicium quoque intolerabile ablegavit. Inutilem autem dixit pigrum, et nullius bonae frugis. Vide ergo rem tremendam. Punitur siquidem non quod mala fecerit, sed quod bona non fecerit. Declina enim inquit a malo et fac bonum. Illa vero parabola, quae apud Lucam ponitur sexagesimo septimo capite de decem minis, alia est ab ista, etsi in pluribus sit similis. In illa enim data quidem aequalia fuerunt: lucra vero et honores inaequales.

Nam haec de diversis doctrinae gratiis non aequaliter datis differit: illa vero de diversis aequaliter datis.

Cap. LXI. De aduentu Christi.

Verf. 31. *Quin — suae.*

Narrat etiam deinceps de secundo aduentu suo, ad terrorem et correctionem auditorum. Suam autem

3) Inclusa in margine habet. A.

Verf. 28. Ἄρατε — v. 29. ἀπ' αὐτοῦ.

Ἐκέλευσε γυμνωθῆναι αὐτὸν τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος· τοῦτο γὰρ εἶπε τάλαντον· καὶ τὴν τιμὴν ταύτην εἰς προσθήκην δοθῆναι τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. παντὶ γὰρ τῷ ἔχοντι σπουδὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν, δοθήσεται τιμὴ καὶ περισσotέρα τῆς ἐπιβαλλέσης αὐτῷ· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος σπουδὴν, ὡς εἴρηται, καὶ ἐπιμέλειαν, καὶ ὃ ἔχει διδασκαλικὸν ἀξίωμα, ἀφαιρεθήσεται, οἷα μὴ χρησαμένου αὐτοῦ.

Verf. 30. Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον — ὀδόντων.

Ὅου μέχρι τῆς ἀφαιρέσεως ἔζησε τὴν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀφόρητον ἀπέπεμψε κόλασιν, ἀχρεῖον αὐτὸν εἰπὼν, ὡς ἀχρηστον καὶ ὀκνηρόν. ὅρα πρᾶγμα φοβερόν. κολάζεται γὰρ, οὐχ ὅτι ἔπραξε κακὰ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔπραξεν ἀγαθὰ. ἐκκλινον^{v)} v) Pf. 33, 15. γὰρ, φησιν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν. ἢ μέντοι κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν ἐβδωμον κεφάλαιον τοῦ^{x)} λουκά τῶν δέκα μνῶν παραβολὴ ἑτέρα πα-^{x)} Luc. 19, 13. ρὰ ταύτην ἐστίν, εἰ καὶ τὰ πολλὰ ὅμοιον. ἐν ἐκείνῃ γὰρ αἱ δόσεις μὲν ἴσαι, τὰ κέρδη δὲ ἄνισα καὶ αἱ τιμαί.

[Διότι³⁾ αὕτη μὲν περὶ διαφόρων διδασκαλικῶν χαρισμάτων διαλαμβάνει, μὴ δεδομένων ἐπίσης· ἐκείνη δὲ, περὶ διαφόρων δεδομένων ἐπίσης.]

ΚεΦ. ΞΑ. Περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ.

Verf. 31. Ὅταν — αὐτοῦ.

Λοιπὸν διηγᾶται καὶ τὰ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ, πρὸς φόβον καὶ διόρθωσιν τῶν ἀκρωμέ-
νων.

autem gloriam dicit, quae Deo propria est. Primus enim aduentus eius inglorius factus est. Se-
debit vero, tanquam iudex: sedes autem siue
thronus dicitur gloriae, hoc est gloriosus et
regius.

Verf. 32. *Et — gentes.*

Postquam videlicet a mortuis resurrexerint: prae-
dixit enim variis in locis de resurrectione earum.

Verf. 32. *Et — hoedis.*

Nunc etenim commixti sunt omnes: tunc vero
diligenter separabuntur. De solis autem Christia-
nis loquitur hic sermo, veluti inferius manife-
stabitur.

Verf. 33. *Et — sinistris.*

Ouibus comparantur iusti, propter mansuetudi-
nem, modestiam, ac fructificationem in virtuti-
bus, sicut illae in lacte et lana: Hoedis vero pec-
catores, propter inclementiam, et immodestiam,
ac infructuositatem. Poteris quoque addere, quod
etiam propter grauem peccati odorem: et quod
non recta gradientur, sed a recto discedant itinere:
quodque per praecipitia incedant. Verum illa
sane animalia, ea quae habent, a natura possident:
iusti vero et peccatores a voluntate. Ideo quoque
illi honorantur, isti autem puniuntur. Diuidit
etiam eos non quod testibus egeat, ipse enim testis
est et iudex.

Verf. 34. *Tunc — mundi.*

O vocem optabilem: o honorem inersabilem.
Benedicti inquit patris mei: laudati, electi. Non
dixit

νων. δόξαν δὲ αὐτοῦ λέγει, τὴν θεοπρεπესάτην. ἡ πρώτη γὰρ αὐτοῦ ἔλευσις ἐν ἀδοξίᾳ γέγονε. καθίσταται δὲ, ὡς κριτῆς· θρόνος δὲ δόξης, ὁ ἐνδοξος, ὁ βασιλικός.

Verf. 32. Καὶ — ἔθνη.

² Ἀναστάντα, δηλαδή, ἐκ νεκρῶν. προσείρηκε γὰρ διαφόρως περὶ τῆς ἀναστάσεως ⁴) αὐτοῦ.

Verf. 32. Καὶ — ἐρίφων.

Νῦν μὲν γὰρ ἀναμίζε εἰσι πάντες· τότε δὲ ἀκριβῶς διαχωριθήσονται. περὶ τῶν χριστιανῶν δὲ μόνων ὁ λόγος ἐνταῦθα, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται.

Verf. 33. Καὶ — εὐωνύμων.

Προβάτοισι μὲν, οἱ δίκαιοι παρεικάζονται, διὰ τὸ πρᾶον καὶ εὐτακτον καὶ καρποφόρον ἐν ἀρεταῖς, ὡς ἐκεῖνα, ἐν γάλακτι καὶ ἐρίῳ· ἐρίφοις δὲ, οἱ ἁμαρτωλοὶ, διὰ τὸ ἄγριον καὶ ἄτακτον καὶ ἀκαρπον. εἰποὺς δ' αὖν, καὶ διὰ τὸ δυσῶδες τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τὸ μὴ εὐθυπερεῖν, ἀλλὰ παρεγκλίνας, καὶ διὰ τὸ κρημαβεβατεῖν. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν, ἐκ φύσεως ἔχουσιν, αὐτοὶ ἔχουσιν· οἱ δὲ δίκαιοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἐκ προαιρέσεως. διὸ καὶ οἱ μὲν τιμῶνται, οἱ δὲ τιμωρῶνται. διαιρεῖ δὲ αὐτοὺς, ὁ θεόμενος μαρτύρων, ἀλλ' αὐτὸς καὶ μάρτυς ὢν καὶ κριτῆς.

Verf. 34. Τότε — κόσμος.

³ Ω Φωνῆς εὐκταίας! ὦ τιμῆς ἀρξήτου! οἱ εὐλογημένοι, φησὶ, τοῦ πατρὸς μου, οἱ ἐπαινετοὶ, οἱ ἐκλθ-

⁴) Corrigendum κῶτῶν, sicut habet Hentenius.

dixit autem, Accipite, sed Possidete, tanquam paternum, tanquam debitum, tanquam praeparatum vobis a constitutione mundi. Priusquam enim homines fierent, paratum erat iustis, cognoscente Deo, quod futurum erat. Deinde dicit et causam tanti honoris.

Verf. 35. *Esuriui* — v. 36.
ad me.

Hinc manifestum est, quod ad solos Christianos verba facit, ad quos euangelii sui praecepta facta sunt: nam ad infideles nullus tunc erit ei sermo: omnes enim simul per se condemnati erunt. Ideo enim dicit: Non resurgent impii in iudicio, hoc est, non resurgent ut iudicentur, sed ut puniantur. Siquidem manifestatum est etiam superius, quod quando apparebit signum filii hominis in coelo, tunc plangent omnes tribus terrae, solam habentes condemnantem conscientiam. Nunc ergo ad Christianos ut diximus sermo est. Vide autem quomodo de sola humanitate siue amore erga proximos differat, et ab hac sola iustos honore dignos iudicat, peccatores vero supplicio. Non quod caetera vel iustorum bona opera, vel peccatorum delicta sine examinatione vel discussione relinquenda sint: omnium siquidem cuncta inquireret et opera, et verba, et cogitationes, ut ipsemet frequenter sua doctrina manifestavit, et a multis diuinæ scripturae locis discimus, et bonis quidem operibus praemia rependet, delictis autem poenas. Sed nunc de sola hac, ut dictum est, virtute differit, confirmare volens, quod hanc maxime requirit, et hanc prae omnibus expetit, utpote Christianis maxime necessariam. Cuiusque enim Chri-

ἐκλεκτοί. οὐκ εἶπε δὲ, λάβετε, ἀλλὰ κληρονομήσατε, ὡς πατρῶν, ὡς ὀφειλομένην, ὡς ἐταίμαθ' ἔδωκαν ὑμῖν ἀπὸ συστάσεως κόσμου. πρὸ τοῦ γενέσθαι γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἡυπερέβη τὰς δικαιοσύνας, γινώσκοντας τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον. εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς.

Verf. 35. Ἐπείνασαι — v. 36. πρὸς με.

Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι πρὸς τοὺς χριστιανούς μόνως διαλέγεται, πρὸς εὐς αἱ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ γεγονόσιν ἐντολαί. πρὸς γὰρ τοὺς ἀπίστους ἔδωκεν αὐτῷ τὴν καὶ αὐτὰς λόγους. ἀπαντες γὰρ κοινῶς αὐτοκατάκριτοι ἔσονται. διὰ τοῦτο γὰρ, φησιν, οὐκ ἔστιν ἀνασῆσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, τὸ γ' ἱ. 5. ἐστίν, οὐκ ἀνασῆσονται ἐπὶ τῷ κριθῆναι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τιμωρῆσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἀνωτέρω δηλώκεν, ὅτι ὅτε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἔρειπῳ, τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, μόνον τὸ συνειδὸς καταδικάζον ἔχοντες. νῦν δὲ πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὡς εἴφημεν, ὁ λόγος. ὅρα δὲ, πῶς περὶ μόνης τῆς φιλανθρωπίας διαλέγεται, καὶ ἀπὸ μόνης ταύτης τοὺς μὲν δικαίους ἀξιοῖ τιμῆς, τοῖς δ' ἁμαρτωλοῖς, τιμωρίας· οὐχ ὡς τὰ λοιπὰ τῶν δικαίων μὲν κατ' ὁρθώματα, τῶν ἁμαρτωλῶν δὲ πλημμελήματα, δίχα λόγῳ καταλιπεῖ μέλλων πάντων γὰρ ἐξετάσει πάντα, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ἐπιθυμίας, ὡς αὐτὸς τε πολλαχῶς τῆς ἐαυτοῦ διδασκαλίας εἰέφηνε, καὶ πολλαχόθεν τῆς θείας γραφῆς μαρτυρούμεν· καὶ τῶν μὲν κατ' ὁρθωμάτων τιμαὶς ἀποδώσει· τῶν δὲ πλημμελημάτων τιμωρίας· ἀλλὰ νῦν περὶ μόνης ταύτης, ὡς εἴρηται, διαλέγεται, βεβαιῶσαι βεβλόμενος, ὅτι ταύτην μάλιστα ζητεῖ, καὶ ταύτην ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων, ὡς ἀναγκαιοτάτην χριστιανούς.

Christiani insigne quo dignosci potest est dilectio. In hoc inquit cognoscent omnes quod mei discipuli sitis, si dilectionem habueritis inter vos mutuum. Huius autem optima pars est pauperum amor, et erga proximum misericordia ac compassio, iuxta Gregorium Theologum. Nulla enim alia re inquit, inter omnes ita colitur Deus, ut misericordia: neque alii cuiquam magis rependetur humanitas quam humanitati. Praecipue ergo differit de praecipuo Christianorum opere, hoc modo nos et exterrens et attrahens, ut qui homines sumus, humani efficiamur, utentes ea, qua ipse tunc utetur humanitate. Iustissima est autem merces, ut inhumanis inhumanitas, et misericordibus misericordia rependatur. Etenim ipse qui misericors est, parvis operibus magnum retribuit premium: quid enim regno illi aequale esse poterit? Manifestum est autem quod ex his quae possumus, humanitatem requirit: his enim qui non possunt, sufficit quod velint. Varias enim humanitatis partes recenset: ut siquidem possumus, omnes impleamus: sin minus, at saltem eas quas possumus.

Verf. 37. *Tunc — v. 40. fecistis.*

Regem vocavit seipsum, tanquam omnibus iam subiectis. Quatenus autem, id est in quantum. Fratres autem vocavit pauperes, ut qui similem cum eis suscepit naturam et abiectionem: vel etiam tanquam eos qui communicauerint paupertati ipsius.

Verf. 41.

5) ἔχετε. A.

6) αὐτοὺς, pro τὰς πέντας. A.

7) Hic addit Hentenius scholiam ex margine sui Codicis: *Fratres minimos vocat pauperes, quia humiles,*

χαρακτηριστικὸν μὲν γὰρ χριστιανῶ παντὸς ἡ ἀγά-
 πη. ἐν τῷτῳ γάρ, φησι, γινώσκονται^{α)} πάντες, ^{β)} 1ο. 13, 35.
 ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔσε, εἰάν ἀγάπην ἔχητε^{γ)} ἐν
 ἀλλήλοις. ταύτης δὲ τὸ κράτιστον ἡ φιλοπτωχία
 καὶ ἡ περὶ τὸ συγγενὲς εὐσπλαγχνία καὶ συμ-
 πάθεια κατὰ τὸν θεολόγον γρηγόριον. εἰδένι γάρ,
 φησι, τῶν πάντων, ὡς ἐλέω θεὸς θεραπεύεται,
 εἰδὲ ἄλλω τινὶ μᾶλλον ἢ φιλανθρωπία τὸ φιλάν-
 θρωπον ἀντιδίδοται. λοιπὸν οὖν ἐξαιρέτως δια-
 λαμβάνει περὶ τοῦ ἐξαιρέτε χριστιανῶς κατορ-
 θώματος, ἐκφοβῶν ἔτω καὶ συμπεῖθον ἡμᾶς,
 ἀνθρώπους ὄντας, φιλανθρώπους γίνεσθαι, χρη-
 ζοντας τῆς παρ' αὐτοῦ τότε φιλανθρωπίας. δι-
 καιότατος δὲ μισθὸς τοῖς μὲν ἀνελεήμοσιν, ἀνέ-
 λεημοσύνη· τοῖς δὲ ἐλεήμοσιν, ἐλεημοσύνη. καὶ
 γὰρ ἐλεῶν ἀντιδίδωσιν μικρῶν κατορθωμάτων
 μεγάλας ἀμοιβάς. τί γὰρ τῆς βασιλείας ἐκείνης
 ἀντάξιον; δῆλον δὲ, ὅτι ἐκ τῶν δυναμένων ἀπαι-
 τεῖ τὴν φιλανθρωπίαν· τοῖς γὰρ μὴ δυναμένοις
 ἀρκεῖ τὸ βεβλεῖσθαι. διάφορα δὲ μέρη καταλέγει
 τῆς φιλανθρωπίας, ἵνα εἰ μὲν δυνατόν, πάντα
 κατορθώσωμεν· εἰ δὲ μὴ, καὶν γε τὰ δυνατά.

Verf. 37. Τότε — v. 40. ἐποιήσατε.

Βασιλέα ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, ὡς πάντων λοιπὸν
 ὑποτεταγμένων. ἐφύσεν δὲ, ἀντὶ τοῦ, καθίσσον.
 ἀδελφὲς δὲ, τῶς^{δ)} πένητας ὠνόμασεν, ὡς ἐμοί-
 αν αὐτοῖς ἀναλαβὼν φύσιν καὶ ἐλαχιστότητα, ἢ
 καὶ ὡς κοινωνὸς τῆς αὐτοῦ πενίας.^{ε)}

Qq q 2

Verf. 41.

*miles, mendici, et abiecti sunt: et eos qui viles ac
 despicabiles habentur: Non dico monachos solos,
 et eos qui montes inhabitant. sed unumquemque
 fidelium esurientem, siue fame pressum, nudum
 aut peregrinum: hos, inquam, fratres vocat, et
 primum eos laudat, qui his subuenerunt, ut sen-
 tentiae*

Verf. 41. *Tunc — eius.*

Vides? Regnum quidem hominibus paratum est, ignis vero daemonibus. Insipientissimi autem homines, relictis his quae regno digna sunt, praefecerunt ea quae ignem promerentur, ideo etiam ab illo excident, ad hunc condemnantur. Deinde rursus causa etiam ultionis ponitur.

Verf. 42. *Esurini — v. 43. me.*

Non dixit, Non liberaſtis me paupertate, infirmitate, ac carcere, ſed, Quae neceſſaria ſunt non praebuiſtis, quae facilia ſunt non feciſtis. Primum autem miſericordes praedicat, oſtendens boni operis facilitatem, ut ab illo hos condemnet.

Verf. 44. *Tunc — v. 45. feciſtis.*

Merito qui miſericors fuit, regnum poſſidet, quia charitatem quae virtutum caput eſt opere complevit: eius enim pars eſt eleemoſyna. Qui vero fuit immiſericors, in ignem ablegatur: quia loco dilectionis odium poſſedit, quod caput eſt vitiorum, et eius praecipua pars eſt inhumanitas. Ille quoque miſericordem humanumque Deum imitatus eſt: hic autem immiſericordem inhumanumque diabolum.

Verf. 46. *Et — aeternam.*

Vae omnibus quidem peccatoribus, maxime tamen immiſericordibus.

Cap.

tentiae ſuae inſtitiam demonſtret. Tunc inquit benedicti patris mei, et cetera. Quare ſi non poterit

Verf. 41. Τότε — αὐτοῦ.

Ὁρᾶς, ἡ βασιλεία μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἡτοιμά-
 δι· τὸ πῦρ δὲ, τοῖς δαίμοσι. αἱ ἀφρονέστεροι δὲ
 τῶν ἀνθρώπων τὰ τῆς βασιλείας ἄξια καταλι-
 πόντες, τὰ τῆς πυρὸς ἄξια προστίμηκαν. διὸ καὶ
 ἐκείνης ἐκπετόντες, τούτο κατεκρίθησαν. εἶτα
 καὶ ἡ αἰτία πάλιν τῆς τιμωρίας.

Verf. 42. Ἐπείνατοι — v. 43. με.

Ὅτι εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀπηλλάξατέ με τῆς πενίας
 καὶ τῆς ἀφροσύνης καὶ τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ὅτι
 τοὶ ἀναγκάσιοι οὐκ ἐνεδείξαδε, ὅτι τὰ θάδια οὐκ
 ἐπράξατε. πρῶτον δὲ τοὺς ἐλεήμονας ἀνακηρύτ-
 τει, δεικνύων τὸ τοῦ κατορθώματος εὐχερὲς, ἵνα
 ἀπ' ἐκείνων τούτους καταδικάσῃ.

Verf. 44. Τότε — v. 45. ἐποίησατε.

Ἐκόντως ὁ μὲν ἐλεήμων κληρονομῇ τὴν βασιλεί-
 αν, ὅτι τὴν ἀγάπην κατώρθωσε, τῶν ἀρετῶν
 τὸ κεφάλαιον. ταύτης γὰρ μέρος ἡ ἐλεημοσύνη·
 ὁ δ' ἀνελεήμων εἰς τὸ πῦρ ἀποπέμπεται, διότι τὸ
 ἐναντίον τῇ ἀγάπῃ μῖσος ἐκτίσαστο, τῶν κακῶν
 τὸ κεφάλαιον. τότε γὰρ ὁμοίως μέρος ἡ ἀνελεη-
 μοσύνη. καὶ ὁ μὲν τὸν ἐλεήμονα καὶ φιλόανθρωπον
 θεὸν ἐμίμησας· ὁ δὲ τὸν ἀνελεήμονα καὶ μισάν-
 θρωπον διάβολον.

Verf. 46. Καὶ — αἰώνιον.

Οὐαὶ, πᾶσι μὲν τοῖς ἁμαρτωλοῖς· μάλιστα δὲ,
 τοῖς ἀνελεήμοσι.

299 3

Cap.

*poterit nomen hoc pensari, ut benedictus sis, id-
 que a patre.*

Cap. XXVI. v. 1. *Et factum est —*
v. 2. crucifigatur.

Quum legale pascha decimo quarto mensis incideret, sicut lex quae de illo statuit disponebat: manifestum est quod haec duodecimo die mensis dixerit discipulis. Hoc siquidem duodecimo die in domo Simonis Leprosi coenauit: decimo tertio vero apud eum in cuius domo instratum est coenaculum, veluti paulo post demonstrabitur: decimo quarto autem incidit pascha. Dixit autem hoc significans propinquam esse mortem suam: nam ipsa legalis paschae tempore passurus erat et ipse. Non autem simpliciter dixit, Traditur, sed addidit, *Vt crucifigatur.* Iudaeis enim aperte quidem traditus est post vnum diem, videlicet decimo tertio. Nam hoc adhuc durante, postquam cum discipulis mystica coena communicauerat, traditus est insidiatoribus: vt autem crucifigeretur, traditus est post duos dies, duodecimum scilicet ac decimum tertium: De decimo quarto enim dicit euangelista, Tunc absoluit illis Barabbam: Iesum autem flagellis caesum tradidit vt crucifigeretur.

Vers. 3. *Tunc congregati sunt —*
v. 4. occiderent.

Quum lex iuberet, vt vnus princeps sacerdotum constitueretur quoad viueret: hoc autem mortuo, alter loco eius crearetur. Iudaei legem euerterunt,
et

8) Cod. A. ἐδέχθητε. Mox idem ante τὴν τρισκαιδεκάτην omittit δὲ, et addit ante παρ' ὧ.

9) βαρεβῶν. Cod. A.

Cap. XXVI. v. 1. Καὶ ἐγένετο —
v. 2. σταυρωθῆναι.

Τοῦ νομικοῦ πάσχα συμπύπτοντος κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ μηνός, ὡς ὁ περὶ τούτου νόμος ἐπέτρεπε, πρόδηλον, ὅτι κατὰ τὴν δωδεκάτην τοῦτο πρὸς τοὺς μαθηταίς εἶρηκε. κατὰ ταύτην μὲν γὰρ τὴν δωδεκάτην παρὰ τῇ οἰκίᾳ σίμωνος τοῦ λεπεροῦ⁸⁾ δεδείπνηκε· κατὰ δὲ τὴν τρισκαίδεκάτην, παρ' ᾧ τὸ ἐξωμένον ἀνώγειον, ὡς μετ' ἑπολὺ δειχθήσεται· κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην δὲ, τὸ πάσχα συνέπεσεν. εἶπε δὲ τότε, σημαίνων ἐγγὺς οὔσαν τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν. ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ τοῦ νομικοῦ πάσχα παιθεῖν ἔμελλε καὶ αὐτός. οὐκ εἶπε δὲ ἀπλῶς, ὅτι παραδίδοται, ἀλλ' ὅτι εἰς τὸ σταυρωθῆναι. ἀπλῶς μὲν γὰρ παρεδόθη τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ μίαν ἡμέραν, ἦγον, ἐν τῇ τρισκαίδεκάτῃ. ταύτης γὰρ ἐνισαμένης, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς μαθηταῖς τοῦ μουσικοῦ δείπνου, παρεδόθη τοῖς ἐπιβέλοις· εἰς δὲ τὸ σταυρωθῆναι παρεδόθη, μετὰ δύο ταύτας ἡμέρας, ἦτοι, μετὰ τὴν δωδεκάτην καὶ τὴν τρισκαίδεκάτην. ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ γὰρ Φησιν ὁ εὐαγγελιστής· τότε⁹⁾ ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βασιβ- b) Matt. 27, 26. βαῖν⁹⁾ ὁ πιλάτος· τὸν δὲ ἰησοῦν¹⁾ φραγελώσας παρέδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ.

Vers. 3. Τότε συνήχθησαν — v. 4.
ἀποκτείνωσιν

Τοῦ νόμου κελεύοντος, ἕνα ἀρχιερεᾶ καθίστασαι μέχρις ἀν' ἡ, τούτου δὲ τελευτήσαντος ἕτερον ἀντικαθίστασαι, παρέλυσαν Ἰουδαῖοι τὸν νόμον, καὶ

Q99 4

¹⁾ Ita uterque etiam in contextu.

et annuam fecerunt summi sacerdotii dignitatem. Unde verissimile est quod multi tunc erant, qui summo functi fuerant sacerdotio, sed iam compleuerant ministerium quod fuerant sortiti, quos nunc principes sacerdotum euangelista nominauit. Scribas autem dicit legis doctores: seniores vero populi, antiquos ac sapientiores, qui omnes simul tunc congregati sunt ad Caiapham, qui tunc forte pontificatum gubernabat, ab hoc volentes caedis ansam capere, a quo potius eos prohiberi oportuit. Dolosam autem apprehensionem dixit occultam captionem: eam enim quae in propatulo fieret timebant, propter eius discipulos, et eos qui alias illum sequebantur.

Verf. 5. *Dicebant* — *populo*.

Dicebant autem, Non in die festo, videlicet fiat. Omnibus enim in festo paschae undique congregatis contingeret multos adesse qui Iesum sequerentur. Praeterea quoque nisi factum esset occultum, certum eis erat turbandum populum, qui illos abominaretur, non solum quod infontem occidissent, sed etiam quod in festo fecissent, quo consuetum erat etiam condemnatum, in eius honorem absolueret. Itaque non Deum sed homines vbique timent. Verum quamquam ita statuerunt, non tamen expectauerunt, sed inuento proditore occasionem rapuerunt, et inuidiae rabie ad insaniam redigente, quid expediret, non viderunt: sed hunc in festo immolantes, furoris magnitudinem, quem aduersus eum gerebant, demonstrarunt. Oportebat enim, oportebat inquam salutarem agnum in die immolationis legalis agni immolari:

²⁾ Cod. A. γηρεούς.

³⁾ Cod. A. πεπληρωμένω.

καὶ ἐνιαυσιαίαν τὴν ἀρχιερωσύνην ἐποίησαν· ἔθεν
εἰκός, πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀρχιερατεύσαντας μὲν,
πεπληρωκότας δὲ τὴν λαχοῦσαν λειτουργίαν, οὓς
νῦν ἀρχιερεῖς ὁ εὐαγγελιστὴς ὠνόμασε. γραμμα-
τεῖς δὲ λέγει, τοὺς νομοδιδασκάλους· πρεσβυ-
τέρους δὲ τοῦ λαοῦ, τοὺς²⁾ γηραιούς καὶ συνετω-
τέρους, οἱ πάντες ὁμοῦ τότε συνήχθησαν παρὰ
τῷ καιάφᾳ, τὴν ἀρχιερωσύνην τήνκαῦτα³⁾ κε-
κλήρωμένῳ διέπεν, ὑπὸ τούτῳ θέλοντες τὸ τοῦ
φρόνου λαβεῖν ἐνδόσιμον, ὑφ' οὗ κωλυθῆναι μάλ-
λον ἐχρῆν. δόλω δὲ κράτησιν εἶπε, τὴν λαθραίαν
κατάσχεσιν. τὴν γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐφυλάσ-
σοντο, διὰ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἄλ-
λως ἐπομένους.

Verf. 5. Ἐλεγον. — λαῶ.

Ἐλεγον δὲ, μὴ ἐν τῇ ἐορτῇ, δηλαδὴ γενέσθαι.
πάντων γὰρ πανταχοῦθεν ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ πάσχα
συνειλεγμένων, συνέβαινε πολλοὺς εἶναι περὶ τὸν
ἰησοῦν, ἄλλως τε καὶ, μὴ λανθάνοντας τοῦ
πράγματος, οὐκ ἀπροσδόκητον ἦν αὐτοῖς, τα-
ραχθῆναι τὸν λαόν, μυσταχθέντα τούτους, οὐ
μόνον ὅτι ἀθῶον ἀνείλον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῇ
ἐορτῇ, καθ' ἣν καὶ κατάδικον εἰς τιμὴν αὐτῆς
ἀπολύειν σύνηδες ἦν. ἔτως δ' τὸν θεόν, ἀλλὰ
τοὺς ἀνθρώπους πανταχοῦ φοβοῦνται. ἀλλ'
εἰ καὶ τοῦτο ἔτω κενερίκασιν, ὅμως οὐκ ἀνέμεναν,
ἀλλ' εὐρέντες τὸν προδότην, ἤρπασαν⁴⁾ τὸν και-
ρὸν, καὶ τῆς τοῦ ρθόνος λύσεως ἀναβαλὼντες αὐτούς,
καὶ τὸ συμφέρον ἠγνόησαν, καὶ ἐν τῇ
ἐορτῇ τοῦτον καταθύσαντες, ἔδειξαν τῆς κατ'
αὐτοῦ μακίας τὴν ὑπερβολήν. ἔδει γὰρ, ἔδει τὸν
σωτήριον ἀμνὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ νομικοῦ ἀμνοῦ

Q99 5

Δυσίας

4) Cod. A. ἤρπασαν καὶ τὸν καιρόν,

molari: utente in hoc malitia illorum saluatore ad suam gubernationem: ut figura, modo hoc, modo illud disponendo, sumeret omnino euentum. Praeterea intelligere oportet, quod frequenter eum apprehendere voluerunt, nec potuerunt, quia ipse noluit: ubi autem ipse voluit, tunc etiam nolentes (siquidem ipsi diem festum cauebant ut dictum est) comprehenderunt eum. Eadem et Marcus de hoc dicit. Lucas vero breuiter loquens, ad Iudam transiit. Iohannes autem hoc caput tanquam ab aliis dictum praeteriit, quod etiam in multis aliis fecit: nam quum longaeuus admodum fuerit, libros illorum assequutus est, veluti in prooemio praesentis libri significauimus: reliquum vero sermonem prosequitur, et de pelui quoque narrat, utpote ab his praetermissum.

Cap. LXII. De ea, quae vnxit Dominum vnguento.

Verf. 6. *Quum autem Iesus — v. 7.*
recumbentis.

Scire autem oportet tres fuisse mulieres quae dominum vnguento vnixerunt. Prima quidem apud Lucam, quae etiam peccatrix erat, et medio praedicationis tempore hoc fecit in domo Simonis Pharisei, quando etiam solus ex hoc offendiculum sumit Phariseus, cui mercedem rependit saluator, peccatorum videlicet remissionem. Secunda vero apud Iohannem est, quae erat Maria soror

5) Ἐνβάλη, pro λάβη. Cod. A.

6) Cod. A. omittit δ.

Θυσίας Θυσιαθῆναι, τοῦ σωτῆρος χρησαμένου τῇ ἐκείνων πονηρίᾳ πρὸς τὴν οἰκίαν οἰκονομίαν, ἵνα πάντως ὁ τύπος καταλλήλως⁵⁾ λάβῃ τὴν ἐκβα-
σιν. καὶ δὲ καὶ τῷτο συνιδεῖν, ὅτι πολλάκις μὲν αὐτὸν κατασχεῖν θελήσαντες, οὐκ ἠδυνήθησαν. οὐ γὰρ αὐτὸς ἠθέλην. ὅτε δὲ αὐτὸς ἠθέλησε, τό-
τε καὶ μὴ θέλοντες αὐτοὶ καὶ γὰρ ἐφυλάσσοντο τὴν ἐορτὴν, ὡς εἴρηται· συνέσχον αὐτόν. τὰ αὐ-
τὰ δὲ καὶ ὁ⁶⁾ μάρκος⁷⁾ περὶ τούτου φησὶν. ὁ δὲ γε λυκαῖς ἐπιτόμως εἰπὼν, πρὸς τὸν ἰεῖδαν μετα-
βέβηκεν· ὁ δ' ἰωάννης τοῦτο μὲν τὸ κεφάλαιον παρῆκεν, ὡς τοῖς ἄλλοις εἰρημένον, ὃ καὶ ἐν πολ-
λοῖς ἄλλοις κεφαλαίοις ἐποίησε· μακροβιώτα-
τος γὰρ γενόμενος ἐνέτυχε ταῖς βίβλοις αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παρῆξης βίβλου παρεση-
μειωσάμεθα· ἑτέρου δὲ λόγου ἄπτεται, καὶ τὰ περὶ τοῦ νιπτήρος διέξισιν, ὡς παραλελειμμένα τοῖς τοῖς.

c) Marc. 14, 2.
seqq. Luc. 22,
1. 2. 10. 13, 1.
seqq.

ΚεΦ. ΞΒ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν κύριον μύρω.

Verf. 6. Τοῦ δὲ ἰησοῦ — v. 7.
ἀνακειμένου.

Τρεῖς⁷⁾ εἰσὶν αἱ γυναῖκες αἱ τὸν κύριον ἀλείψα-
σαι μύρω. πρώτη μὲν ἡ παρὰ τῷ^{d)} λουκαῖ, ἥτις d) Luc. 7, 37
καὶ ἀμαρτωλὸς ἦν, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ κυρύγ-
ματος τοῦτο πεποίηκε, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ σίμωνος
τοῦ Φαρισαίου, ὅτε καὶ σκανδαλίζεται μόνος ὁ
Φαρισαῖος, ἥτινι καὶ μισθὸν δίδωσιν ὁ σωτὴρ, τὴν
ἀφῆσιν τῶν ἀμαρτημάτων· δευτέρα δὲ, ἡ παρὰ
τῷ

7) Hentenius videtur legisse: δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι
τρεῖς.

foror Lazari vitam habens probatam: et ante sex dies paschae legalis in propria domo hoc fecit, et in gratiarum actionem resurrectionis fratris, protulit unguentum, propter quod illi mercedem promisit, quando etiam solus murmurat Iudas. Tertia autem est haec, de qua Matthaeus et Marcus similiter tractant: quae ante duos dies paschae accessit in domo Simonis Leprosi: ad distinctionem enim Pharisei, a lepra insigne illi apposuerunt: simul etiam ostendentes, quod corporis eius immunditiam non abominabatur Christus, propter puritatem animae illius: et super caput Christi unguentum effudit, non super pedes ut illae, quando discipuli quoque indignabantur. Cuius etiam memoriam in mundum promisit praedicandam. Manifestae sunt itaque trium differentiae. Haec autem quae animam lepra infectam habebat, ubi Simonem Leprosum curatum vidit, fiduciam sumpsit, quod et ipsa salutem consequeretur. Alabastrum vero, genus est vasis unguentum continentis. Marcus autem unguenti quoque genus addidit: Nardi inquit pisticcae preciosae: pisticum vocans purum, vel non temperatum seu mixtum, ut apparet, et ad puritatem servatum: aut forte haec appellatio quaedam erat unguenti. Dicit etiam quod vas comminuerit, praefestinatione videlicet, quia angustum erat, et in caput dominicum infudit.

Verf. 8:

8) Ἀλάβαστρον. Cod. A. Apographum Glossarii Cynilli, quod est apud me, sic habet: ἀλάβαστρον ὑποθήκη ψήφιστος ἢ λίθος. Aliud Lexicon ineditum.

τῷ^ε) Ἰωάννῃ, ἥτις μαρτίας ἦν, ἡ ἀδελφὴ τοῦ λα- ^e) Io. 12, 3.
ζάρου, βίον ἔχουσα σεμνὸν, καὶ πρὸ ἑξ ἡμερῶν
τοῦ πάσχα τοῦτο πεποίηκε, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ,
καὶ χαριστήριον τῆς τοῦ ἀδελφοῦ παλιγγενεσίας προσ-
ῆγαγε τὸ μῦρον. διὸ εἰδὲ μισθὸς αὐτῇ ἐπαγγέλ-
λεται, ὅτε καὶ γογγύζει μένος ἰδὼς. τρίτη δὲ
ἐστὶν αὕτη, περὶ ἧς ματθαῖος καὶ ^f) μαρκος ὁμοί- ^f) Marc. 14, 3.
ὡς διαλαμβάνουσιν, ἥτις πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ
πάσχα προσῆλθε, καὶ ἐν τῇ οἴκῳ σίμωνος τοῦ
λεπρεοῦ πρὸς ἀντιδιαστολήν γὰρ τοῦ φαρισαίου,
τὸ ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπίσημον προστεδείκασιν
αἱμα δεικνύντες, καὶ ὅτι οὐκ ἐβδελύξατο τὴν ἀκα-
θαρσίαν τοῦ σώματος αὐτοῦ ὁ χριστὸς, διὰ τὴν
τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καθαρότητα. καὶ ἐπὶ τὴν κε-
φαλὴν τοῦ χριστοῦ τὸ μῦρον κατέχευεν, οὐκ ἐπὶ
τοὺς πόδας, αἷς ἐκείνῃ. ὅτε καὶ ἀγαλλομαίνοντο
οἱ μαθηταί, ἧς καὶ τὸ μνημόσυνον εἰς τὴν αἰου-
μένην ἀδεύει ἐπαγγέλλεται. Φαρεσά μὲν οὖν αἱ
διαφοραὶ τῶν τριῶν. αὕτη δὲ, λελεπερωμένη τὴν
ψυχὴν ἔσαι, ἐπεὶ περ εἶδε τὸν λεπρὸν σίμωνα τε-
λεραπευμένον, ἐθαύρησεν, ὅτι καὶ αὐτῇ τεύξε-
ται τῆς ἰάσεως. ^g) ἀλλάβασρον δὲ ἐστὶν, εἶδος ἀγ-
γείου μυροδόχου. μαρκος δὲ καὶ τὸ τοῦ μύρου
εἶδος προσέθηκε. ^g) ναιροῦ, γὰρ φησι, πιστικῆς ^g) Marc. 14, 3.
πολυτελεῖς. πιστικὴν καλῶν, ὡς εἶπκε, τὴν ἀκρα-
τον καὶ καταπεπιτευμένην εἰς καθαρότητα, ἡ
καὶ προσηγορεῖται τις ἦν τοῦτο, μῦρον. λέγει δὲ
καὶ, ὅτι ^h) συνέτριψε τὸ ἄγγος ὑπὸ σπερδῆς, οἷα ^h) Marc. 14, 3.
ξενόπορον.

Verf. 8:

editum. Ἀλλάβερον μύρο θῆκη ψήφινος ἢ λί-
θινος, ἀλλάβασόν τι ὄν, πλεοναυτῶ τῶ ρ, ἀλλάβα-
σρον, ἢ λαβέσθαι διὰ λαιότητα ῥδύνατον.

Verf. 8. *Intuiti autem —*
v. 9. pauperibus.

Indignati sunt, verum apud sese, sicut dixit Marcus, qui addidit eos dixisse: Potuit hoc distrahi pluris quam trecentis denariis: et quod infremebant aduersus illam, hoc est obiurgabant eam et indignabantur illi propter abusum vnguenti. Ad hoc autem adducti sunt humanitate: quum frequenter praeceptorem audissent multa de eleemosyna differentem, et iam magnam pauperum curam haberent. Scientes etiam quod Deus misericordiam vult et non sacrificium. Est autem admiratione digna haec mulier, quae tanto sumptui non pepercerit ob animae salutem: neque enim propter corporalem hoc fecit sanitatem.

Verf. 10. *Quo cognito —*
mulieri?

Quum illa effundere vnguentum festinasset, deinceps tuetur eam Christus, non quod vnguento sibi opus fuerit: sed ne illius fidem retunderent. Et quia discipuli mulierem increpabant impellentes eam ad poenitentiam eius quod fecerat, audientem ab eis quod vane consumpserit preciosam substantiam: ediuerso illos obiurgat: Molestiam dicens dolores qui a poenitentia sequuntur, docens quod non oporteat obtundere hominum fidem quae germinare incipit, sed pariter eam potius enutrire, neque circa principia exacte disquirere, aut excelsiora ab infirmioribus exigere. Deinde consolatur etiam mulierem, dicens:

Verf. 10.

Verf. 8. Ἰδόντες δὲ — v. 9. πτωχοῖς.

Ἡ γανάνκτησαν, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς, ὡς¹⁾ ὁ i) Marc. 14, 4. 5. μάρκος εἶπεν, ὃς προσέθηκε, καὶ ὅτι εἶπον, ἡδύνατο τῷτο πρᾶθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ ὅτι καὶ ἐνεβριμῶντο αὐτῇ, τουτέστιν, ἐπέπληττον, ἐμέμφοντο, διὰ τὴν παράχρησιν. εἰς τοῦτο δὲ προήχθησαν ὑπὸ φιλανθρωπίας, πολλάκις ἀκέσσαντες τοῦ διδασκάλου πολλὰ περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθέντος, καὶ πολὺν ἤδη λόγον τῶν πενήτων ἔχοντες, καὶ γινώσκοντες, ὅτι ὁ Θεὸς ἔλεον θέλει καὶ ὁ θυσίαν. ἄξιμαύματος δὲ εἰσιν ἡ γυνή, μὴ φεισαμένη τηλικούτου ἀναλώματος ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς. οὐ γὰρ ὑπὲρ σωματικῆς ἰατρείας τοῦτο πεποίηκε.

Verf. 10. Γνούς — γυναῖκί;

Ἐπεὶ ἔφθασε καταχεθῆναι τὸ μύρον, ἠνέσχετο λοιπὸν ὁ κύριος, οὐχ ὡς τοῦ μύρου θεόμενος, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀμβλύνη τὴν πίσιν αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ οἱ μαθηταί, τῇ γυναικὶ ἐπιτιμῶντες, εἰς μεταμέλειαν αὐτὴν τοῦ πεπραγμένου συνήλαυον, μανθάνουσιν παρ' αὐτῶν, ὅτι μάρτην ἀνάλωσε²⁾ πολύτιμον χρῆμα, ἀντεπιτιμᾷ τούτοις· κόπους μὲν λέγων, τὰς ἐκ μεταμελείας ὀδύνας· διδάσκων δὲ, ὅτι οὐ χρὴ πηροῦν ἀρχομένην βλάσάνειν τὴν πίσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ συνεκτρέφειν μᾶλλον αὐτήν, καὶ μὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιζητεῖν ἅπασαν ἀκρίβειαν, μηδὲ τὰ ὑψηλότερα τοὺς ἀθροεζέρους ἀπαιτεῖν. εἶτα παραμυθεῖται καὶ τὴν γυναῖκα, λέγων.

Verf. 10.

¹⁾ τὸ πολύτιμον. Cod. A.

Verf. 10. *Opus — in me,*

Vbi simpliciter opus illius laudauit, primum quidem soluit discipulorum de pauperibus praetextum: postea vero defendit etiam opus eius.

Verf. 11. *Pauperes — v. 12. fecit.*

De pauperibus scripsit Marcus: Quum inquit uolueritis potestis illis bene facere. Dicendo autem, Me uero non semper habetis, caedis suae quae paulo post futura erat mentionem eis iniecit. Ad sepeliendum me fecit, hoc est ad sepulturam meam, tanquam quae prophetizauit mortem meam breui futuram. Et hoc etiam manifestius dixit Marcus. Quod habuit haec, fecit: praeuenit ut uingeret corpus meum ad sepulturam. Moris enim erat cum unguentis sepelire corpora, ut diutius incorrupta perdurarent. Quod habuit, id est quod potuit. Et tu ergo si aliquos construentes ecclesias aut monasteria, siue sacras imagines uideris, ne factum dirui iubeas: ne animi illorum promptitudinem retundas: si uero priusquam aedificet, te quispiam interrogauerit, iubeto dare pauperibus.

Verf. 13. *Amen — ipsius.*

Hoc et laus est ac consolatio mulieris, et discipulorum solatium: illius quidem, quia per uniuersum orbem decantabitur: horum autem, quia praedicatio totum comprehendet mundum. Hoc

euan.

¹⁾ ῥέληται, δύνασθαι αὐτούς. Cod. A.

²⁾ δὲ, omittit Cod. A.

³⁾ τὸ δὲ ἔχει. B.

⁴⁾ Hic in margine notatur ^ϕω, id est, ἀπὸ αὐτοῦ. Eadem habet Chrysost. Tom. VII. p. 768. A.

Verf. 10. Ἔργον — εἰς ἐμέ.

Ἐπαινέσας ἀπλῶς τὸ ἔργον αὐτῆς, πρῶτον μὲν λύει τὴν περὶ τῶν πτωχῶν πρόφασιν τῶν μαθητῶν, ἔπειτα ὑπεραπολογεῖται καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς.

Verf. 11. Τοὺς πτωχοὺς — v. 12. ἐποίησε.

Περὶ τῶν πτωχῶν ἐκδηλότερον ἔγραψεν ὁ μάρκος. ὅταν, γὰρ φησι, θέλητε, ^{k)} αὐτοὺς ¹⁾ δύνασθε ^{k)} Marc. 14, 7. εὖ ποιῆσαι. εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε, ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐνέβαλε τῆς μετ' ὀλίγον σφαγῆς αὐτοῦ. πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ²⁾ δὲ ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ, πρὸς ἐνταφιασμόν με, καθάπερ προφητεύουσα τὸν πλησιάζοντά μου θάνατον. καὶ τοῦτο δὲ φανερώτερον εἶρηκεν ὁ μάρκος, ὅτι ὁ ἔσχευ ¹⁾ 1) Marc. 14, 8. αὕτη ἐποίησε. προέλαβε γὰρ μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. ἔδος γὰρ ἦν, μύρις ἐνταφιάζειν τὰ σώματα, πρὸς τὸ διαρκεῖν. ὁ δὲ ³⁾ ἔσχευ, ἀντὶ τοῦ, ὃ ἠδύνατο. καὶ ⁴⁾ σὺ τοίνυν εἰάν μὲν ἴδῃς τινὰς κατασκευάζοντας ἐκκλησίας, ἢ μοναστήρια, ἢ ἀναθήματα, μὴ κέλευε καταλύειν τὸ γινόμενον, ἵνα μὴ πηρώσῃς αὐτῶν τὴν προθυμίαν· εἰάν δὲ πρὸ τοῦ κατασκευάσαι τις ἐρωτήσῃ, κέλευε δοῦναι πτωχοῖς.

Verf. 13. Ἀμὴν — αὐτῆς.

Τοῦτο, καὶ τῆς γυναικὸς παράκλησις καὶ ἔπαυτος ἦν, καὶ τῶν μαθητῶν παραμυθία· τῆς μὲν, ὅτι ἔσται κατὰ πᾶσαν ἀδομένη τὴν οἰκουμένην· τῶν δὲ, ὅτι τὸ κήρυγμα πᾶσαν ⁵⁾ περιλάβῃ τὴν οἰκουμένην.

5) Uterque Codex habet περιλάβῃ. Sed coniunctivus hic non habet locum. Coniici possit περιβαλεῖ. Sed Hentenius etiam habet comprehendet. Ergo περιλαβῇ. Sic infra etiam ad Matth. 26, 52. habet προλαβῶ.

euangelium, id est, opus meum et narratio facta de me. Et vere quotquot cognoscunt ea quae circa Christum contigerunt, etiam id norunt quod haec fecit: et simul cum euangelio praedicatum est huius opus, et in vniuersum percurrit orbem huius memoria. Sed quomodo nihil spirituale mulieri promisit, sed perpetuam dumtaxat memoriam? Ex hoc sane ut illius quoque fiduciam haberet dedit: nam si bonum illius fuisse opus testatus est, manifestum est quod etiam rependet pro ipso mercedem. Praefigurauit autem haec mulier ecclesiam, quae prius erat peccatrix. Vnguentum vero, fidem quam in Christum effudit. Commemorationem autem discipulis ut diximus suggerendo propinquae caedis suae, etiam Iudam clam percussit, utpote quod Christum non lateret, ipsum iniqua tractare: tanquam poenitentiae ianuam illi aperiendo. Ille autem etiam prius de sorore Lazari murmurauerat, dicens, Quare hoc vnguentum non vaeniit trecentis denariis et datum est egenis? Dixit autem hoc inquit Iohannes, non quod de egenis sollicitus esset, sed quia fur erat et loculos habebat, ac ea quae mittebantur portabat. Loculi autem erant marsupium in quo recondebat ea quae pauperum gratia ascita erant: Quum autem loculos seruaret, volebat etiam vnguenti precium in loculis recondi, quo furari inde posset. Siquidem avaritia captus in furtum intendebat. Et tunc quidem illi responsum est, sed quia nunc idem factum vidit, ac furandi occasione rursus fraudatus est, iam in iram exarsit: quumque ingres-

6) βαλλάντιον. Cod. A. idem mox habet βαλλαντιούλαξ, et paullo post rursus. βαλλαντίω. Addo obiter de vocabulo γλωσσόνομον Cyrilli Gloss.

μένην. τὸ εὐαγγέλιον δὲ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, ἡ πρᾶγμα-
 ματεία ἡ ἐμὴ, ἡ διήγησις ἡ κατ' ἐμέ. καὶ ὄντως,
 ὅσοι γινώσκουσι τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν, γινώσκουσι
 καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ συνεκη-
 ρύχθη τὸ ἔργον αὐτῆς, καὶ εἰς ἅπασαν τὴν γῆν
 διέδραμεν αὐτῆς τὸ μνημόσυον. καὶ πῶς εἰδὲν
 πνευματικὸν ὑπέσχετο τῇ γυναικί, ἀλλὰ μόνην
 τὴν εἶσαι μνήμην; ἀπὸ ταύτης καὶ περὶ ἐκείνου
 θαρρῆν ἐδωκεν. εἰ γὰρ καλὸν ἔργον αὐτῇ προσ-
 εμαρτύρησε, πρόδηλον, ὅτι δώσει καὶ τὸν ὑπὲρ
 τούτου μισθόν. προστύπου δὲ ἡ μὲν γυνὴ τὴν ἐκκλη-
 σίαν, τὴν πρότερον οὖσαν ἀμαρτωλόν· τὸ δὲ μῦ-
 ρον, τὴν πίσιν, ἣν ἐξέχεεν εἰς Χριστόν. ὑπόμνησιν
 δὲ τοῖς μαθηταῖς, ὡς εἰρήκαμεν, ἐμβαλὼν τῆς
 μετ' ὀλίγον σφαγῆς αὐτοῦ, καὶ τὸν ἰδεῖν ὑπένυ-
 ξεν, ὡς εἰ λήθησε πονηρὰ σκεπτόμενος, ὑπανοί-
 γων αὐτῷ μετανοίας θύραν. ὃ δὲ καὶ πρότερον
 μὲν ἐπὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ λαζάρου διεγόγγυσε,
 λέγων· διατί^m) τοῦτο τὸ μῦρον οὐκ ἐπράθη τρια-^m) Io. 12, 5. 6.
 κοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη πτωχοῖς; εἶπε δέ, Φη-
 σι, τῷτο, ἔχ' ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ,
 ἀλλ' ὅτι κλέπτῃς ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχε,
 καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζε. τὸ γλωσσόκομον δὲ
 ἦν, βαλατίον,⁶) ἐν ᾧ τὰ προσαγόμενα χάριν
 τῶν πενήτων ἐναπεθήσαντο. ὧν δὲ βαλαν-
 τιοφύλαξ, ἐβέλετο καὶ τὸ τίμημα τοῦ μύρου
 ἐναποταμιευθῆναι τῷ βαλαντίῳ, ἵνα δύναίτο κλέ-
 ψαι. Φιλαργυρία γὰρ αἰλοῦς, εἰς κλοπὴν ἑώρα.
 τότε δὲ τυχῶν ἀπολογίας, ἐπεὶ καὶ νῦν τὸ αὐτὸ
 γεγονός εἶδε, καὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς κλέψαι πάλιν
 ἀπέτυχεν, εἰς ὀργὴν λοιπὸν ἐξεκαύθη, καὶ εἰς-
 Rrr 2 ελθόν-

Gloss. inedit. Γλωσσόκομον· βαλλάντιον, ἢ ξυλί-
 νη θήκη. Idem habet quoque aliud Lexicon in-
 editum.

gressus esset in eum Satanas, sicut dixit Lucas, insidias appetit.

Verf. 14. *Tunc — v. 15. eum tradam?*

Quum aliena est effecta domestica, tunc domesticus alienatus est, et ad illos abiit, non ab illis vocatus est. Additum est etiam patriae cognomen, quia alius etiam Iudas erat qui Iacobi dicebatur. Non dixit autem Iesum Christum, sed Eum: iam enim et nomen eius oderat. Lucas vero dixit quod etiam loquutus est cum magistratibus quemadmodum illum tradat eis. Principes enim sacerdotum persuaserant quoque magistratibus, ut sibi essent auxilio aduersus Iesum, tanquam contra eum qui vulgus ad seditionem sollicitabat.

Verf. 15. *At illi — v. 16. traderet.*

Principes autem sacerdotum appenderunt ei triginta argenteos: nam argenteus certum librae pondus erat, sicut etiam denarius, stater, talentum. Marcus vero dicit quod promiserunt ei argentum se duros. Lucas autem quod pacti sunt. Verisimile est autem quod primum pacti sunt et promiserunt: postmodum vero appenderunt siue constituerunt. Quidam tamen intellexerunt Constituerunt, hoc est, pacti sunt et decreuerunt. Argentum vero singulariter dicitur etiam multitudo argenteorum. Lucas autem de Iuda quoque addidit, quod sponpondit, siue firmiter pactum fecit, e corde promittendo se facturum, quod statutum erat: ita enim capitur apud eum ἐξωμολόγησε. Opportunitatem vero intellige tempus conueniens quo propter eum comprehensum, non esset futurum, ut exoriretur tumultus. Necessè est autem ab hoc loco ad finem vsque euangeliorum, omnimodam

ελθόντος εἰς αὐτὸν τοῦ σατανᾶ, καθὼς εἶπεν ^{η)} n) Luc. 22, 3.
ὁ λουκᾶς, ἀρχεται τῆς ἐπιβελῆς.

Verf. 14. Τότε — v. 15. παραδώσω αὐτόν;

^{η)} Οτε ἡ ἀλλοτριὰ ὠκειώθη, τότε ὁ οἰκῆς ἡλλοτριώθη, καὶ ἐπορεύθη πρὸς αὐτοὺς, οὐχ ὑπ' αὐτῶν μετεκλήθη. προσέθεται δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἐνεγκαιμένης ⁷⁾ ἐπ' αὐνυμον, διότι καὶ ἄλλος ἰέδας ἦν, ὁ ἰακώβου. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι τὸν ἰησοῦν, ἢ τὸν χριστόν, ἀλλ' ὅτι αὐτόν. ἐμίσει γὰρ λαίπρον αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα. λακᾶς δὲ εἶπεν, ὅτι ^{ο)} συνελάλησε καὶ ^{ο)} Luc. 22, 4. τοῖς στρατηγοῖς, τὸ πῶς αὐτόν παραδῶ αὐτοῖς. οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς παρέπεισαν καὶ τοὺς στρατηγοὺς, συνάραθαι αὐτοῖς κατὰ τοῦ σωτῆρος, ὡς ἀνασταυρῶντος τὸ πλῆθος.

Verf. 15. 'Οι δὲ — v. 16. παραδῶ.

^{η)} 'Οι δ' ἀρχιερεῖς ἐπάθμισαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. τὸ ἀργύριον δὲ, σαθρὸς ἦν ὀλκῆς, ὥσπερ καὶ τὸ δινάριον, καὶ ὁ φοιτῆρ, καὶ τὸ τάλαντον· μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι ἐπηγγέλαντο ^{ρ)} αὐτῷ ἀργύριον δέναι· λουκᾶς δὲ, ὅτι ⁷⁾ συνέθεντο. εἰκὸς δὲ, ⁹⁾ Luc. 22, 5. πρῶτον μὲν συνδέσθαι καὶ ἐπαγγέλλασθαι, εἶτα σαθμῆσαι. τιμὴ δὲ τὸ ἔστησαν, ὡντὶ τοῦ, συνεφώνησαν καὶ ὠρίσαντο νενοήκασιν. ἀργύριον δὲ ἀπλῶς λέγεται, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀργυρίων. λουκᾶς δὲ περὶ τοῦ ἰέδα προσέθηκεν, ὅτι καὶ ⁷⁾ ^{ρ)} Luc. 22, 6. ἐξυμολόγησεν, ἡγοῦν, βεβραῖως συνεφώνησεν, ἐκ καρδίας ἐπηγγέλατο ποιῆσαι τὸ συντελεῖν. εὐκαιρίαν δὲ νόε, τὸν ἐπιτήδειον καιρὸν, ὅτε συλληφθέντος οὐκ ἔμελλε θόρυβος γενέσθαι. χρὴ δὲ τὸ ἐντεῦθεν ἄχρι τέλους τῶν εὐαγγελίων πᾶσαν

Rrr 3: εισ-

7) Alibi ἐνεγκούσης fere dicitur.

8) ἐπάθμισαν, et paullo inferius παθμίσαι Codex B.

modam atque exactam adferre diligentiam, quod dicta euangelistarum inter se concordemus, in his quae consona non apparent, sed potius non aduertentibus multam praebent difficultatem. Ob hoc ergo ea quae Matthaei sunt tractantes, etiam quae aliorum sunt, ubi res exposcerit in medium adferemus, tanquam ad enarrationem necessaria, quo sermo conformis ac manifestus reddatur.

Cap. LXIII. Interrogatio, de praeparatione Paschae.

Vers. 17. *Primo autem — pascha?*

Azyma quidem ipsum pascha vocant euangelistae Matthaeus et Marcus, quia circa pascha cum agni carnibus etiam azyma edebant; et ab his azymis ipsum quoque pascha cognominabatur azyma. Confirmat hoc et Lucas dicens: Appropinquauit festus dies azymorum, qui dicebatur pascha. Primum autem azymorum dicunt diem qui pascha praecedit, decimum tertium videlicet mensis et quintum septimanae, vocantes hunc primum azymorum, quasi praecedentem ipsa paschae azyma. Et huius sermonis manifestus testis est Iohannes qui ait, Ante diem festum paschae sciens Iesus quod veniret hora eius etc. Hunc ergo diem quem Matthaeus et Marcus primum azymorum vocauerunt, hic Diem ante festum paschae nominauit. Sed haec quidem haecenus.

Quod autem de hoc die, videlicet decimo tertio mensis, quinto autem hebdomadae Marcus dixit: Et primo die azymorum quando pascha immolabant: Lucas vero: Venit etiam dies azymorum,

εἰσενεγκεῖν παρατήρησιν καὶ ἀκρίβειαν, ὥστε συμβιβάσθαι τὰ ῥητὰ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀλλήλοις οὐκ εὐάρεστοι δοκοῦντα, καὶ πολλὴν τοῖς μὴ προσέχουσι παρέχοντα τὴν δυσχέρειαν. διὰ τῆτο γοῦν τὰ τῷ ματθαίου μεταχειριζόμενοι, καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ἐν οἷς εἰκός, παραδήσομεν, ὡς ἀναγκαῖος πρὸς τὴν ἐξηγήσιν, ὑπὲρ τῶ συνάδοντα καὶ σαφῆ γενέσθαι τὸν λόγον.

Κεφ. ΞΓ. Περὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ πάσχα.

Verf. 17. Τῇ δὲ πρώτῃ — πάσχα;

Ἄζυμα μὲν ἐνταῦθα, τὸ πάσχα καλεῖσιν οἱ εὐαγγελισταί, ματθαῖος καὶ μάρκος, διότι κατὰ τὸ πάσχα τοῖς τῷ ἁμνῷ κρέασι καὶ ἄζυμα συνηθίσκοντο, καὶ ἀπὸ τῶν τῶν ἁζύμων, ἄζυμα καὶ τὸ πάσχα κατωνομάζετο. καὶ βεβαιοῖ τοῦτο λεκῶς εἰπὼν, ὁ ἡγγίζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἁζύμων, ἡς) Luc. 22, 1. λεγομένη πάσχα. πρώτην δὲ τῶν ἁζύμων, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα φασὶν ἡμέραν, τὴν τρισκαιδεκάτην μὲν τοῦ μηνός, πέμπτην δὲ τῆς ἐβδομάδος· πρώτην ταύτην τῶν ἁζύμων καλέσαντες, ὡς παραλαμβάνουσιν τὰ ἄζυμα τῷ πάσχα. καὶ μάρκος τῷ λόγῳ σαφὲς ἰωάννης εἰπὼν· πρὸ δὲ τῆς ἑορ- Io. 13, 1. τῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς ὁ ἰησοῦς, ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ἄρα, καὶ τὰ ἐξῆς. ταύτην γὰρ τὴν ἡμέραν, ἣν ματθαῖος καὶ μάρκος πρώτην τῶν ἁζύμων κεκλήκασι, ἕτος πρὸ τῆς ἑορτῆς τῷ πάσχα ὠνόμασεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσούτον.

Ἐπεὶ δὲ περὶ ταύτης τῆς ἡμέρας, τῆς τρισκαιδεκάτης μὲν τοῦ μηνός, πέμπτης δὲ τῆς ἐβδομάδος, μάρκος μὲν Φησι, καὶ τῇ ἑ) πρώτην ἡμέ- v) Marc. 14, 12. ρα τῶν ἁζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυσεν· λεκῶς δὲ,

morum, in quo necesse erat immolari pascha: illud, Quando pascha immolabant: et hoc, In quo necesse erat immolari pascha, ne ad primum azymorum coniungas. Non enim decimo tertio, sed decimo quarto immolabatur. Dicit enim lex, In primo mense, in decimo quarto die mensis ad vesperam per medium vesperarum pascha erit domino. Verum si ad vesperam per medium vesperarum pascha immolabant, quomodo diem appellant pascha et azyma? Quia vesperam, diei praecedenti coniungere solent Iudaei. Itaque a vespera paschae et azymorum, diem quoque ipsius vesperae vocant azyma.

Quomodo autem de decimo tertio die mensis dixit Lucas, Venit dies azymorum? Quia dictio ἡλθε venit, significat etiam inflabat, imminebat: et hoc nunc usus est significato. Scire autem oportet, quod etsi azyma decimo quarto die mensis incipiebant, festum tamen azymorum decimo quinto perficiebant. Dicit enim lex: Decimo quinto die mensis festum azymorum erit domino. Et hunc etiam primum azymorum vocabant, utpote praenumeratum septem determinatis diebus, quibus nihil fermentatum edebatur.

Sed non de hoc festo azymorum, neque de hoc primo azymorum dixerunt euangelistae, ut demonstratum est. Illud siquidem decimo quinto die mensis accidebat, illi vero de decimo tertio die scripserunt. Dicentes vero discipuli, ubi vis paremus tibi ad edendum pascha, demonstraerunt quod proprium habitaculum non habebat.

Puto

9) Inter τῶν et ἐπὶ addit Cod. A. ὠρισμένων.
Mox autem omittit τῶν ὠρισμένων.

ἦλθε^{x)} δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύεσθαι^{x)} Luc. 22, 7.
 τὸ πάσχα· τὸ, ὅτε τὸ πάσχα ἐδυον, καὶ τὸ,
 ἐν ἣ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, μὴ πρὸς τὴν πρώτην
 τῶν ἀζύμων συντάξης, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν τὴν
 τῶν ἀζύμων ἡμέραν. οὐ γάρ ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ,
 ἀλλ' ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἐθύετο. Φησὶ γάρ
 ὁ νόμος, ἐν τῷ^{y)} πρώτῳ μηνί, ἐν τῇ τεσσαρεσ- y) Levit. 23, 5.
 καιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τῷ μηνός, ἀνα μέσον τῶν ἑσπε-
 ρινῶν, πάσχα τῷ κυρίῳ. καὶ ἐπεὶ ἀνα μέσον τῆς
 ἑσπέρας τὸ πάσχα ἐθύετο, πῶς τὴν ἡμέραν
 πάσχα καὶ ἄζυμα ὀνομάζουσιν; διότι τὴν ἑσπέραν
 τῇ πρὸ αὐτῆς ἡμέρᾳ συνάπτειν εἰώθασιν ἰερεῖς.
 καὶ λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τοῦ πάσχα καὶ τῶν
 ἀζύμων, καὶ τὴν ἡμέραν αὐτῆς ἄζυμα ὀνα-
 μαζέσι.

Καὶ πῶς ἐπὶ τῆς τρισκαιδεκάτης τοῦ μηνός
 εἶπε λευκῶς, ὅτι ἦλθεν^{z)} ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων; z) Luc. 22, 7.
 διότι τὸ, ἦλθε, σημαίνει καὶ τὸ ἐπλησίασε, καὶ
 τέτρω λοιπὸν ἐχρήσατο τῷ σημαينوμένῳ, καὶ δὲ
 γινώσκειν, ὡς, εἰ καὶ τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν τεσ-
 σαρεσκαιδεκάτην τοῦ μηνός ἀπῆρχοντο, ἀλλ' οὖν
 τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν πεντεκαιδεκά-
 τὴν ἐτέλεον. Φησὶ γάρ ὁ^{a)} νόμος· ἐν τῇ πεντεκαι- a) Levit. 23, 6.
 δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ἑορτὴ τῶν ἀζύμων τῷ
 κυρίῳ. ταύτην δὲ καὶ πρώτην τῶν ἀζύμων ἐκάλεον,
 ὡς προαριθμημένην τῶν^{b)} ἑπτὰ ἡμερῶν τῶν ὀρισ-
 μένων, ἐν αἷς ἑδὲν ζυμωτὸν ἠδίοτο. ἑπτὰ, ^{b)} γάρ b) Levit. 23, 6.
 φησιν, ἡμέρας ἄζυμα ἔδεδε.

Ἄλλ' ὃ περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων,
 ἑδὲ περὶ ταύτης τῆς πρώτης τῶν ἀζύμων εἶπον οἱ
 εὐαγγελισταί, καθὼς ἀποδέδεικται. αὕτη μὲν γάρ
 κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἦγετο τοῦ μηνός. ἐκεί-
 νοι δὲ περὶ τῆς τρισκαιδεκάτης ἔγραψαν. εἰπόντες
 δὲ οἱ μαθηταί, ποῦ^{c)} θέλεις, ἐτοιμάσομέν σοι c) Matt. 26, 17.
 φαγεῖν τὸ πάσχα, ἔδειξαν, ὅτι οὐκ εἶχεν ἴδιον

Puto autem quod neque ipsi, quum prius omnia reliquissent: alioqui eum illuc inuitassent vt veniret. Perficit vero pascha, ostendens quod vsque ad mortem legem obseruabat. Ait autem Lucas primum dixisse Christum discipulis, Euntes parate nobis pascha vt edamus: deinde discipulos interrogasse, Vbi vis paremus?

Verf. 18. *At ille — discipulis meis.*

Marcus numerum quoque dixit eorum qui missi sunt, puta quod duo. Lucas vero etiam horum addidit nomina dicens, quod misit Petrum et Iohannem. Ciuitatem autem pro Ierosolymis accipito. Et vide quomodo dicens, Quendam in obliquo, viri nomen contieuerit: ne Iudas cognita domo ad insidiatores excurrat, et illos ad se introducat, priusquam coenam mysticam discipulis tradiderit. Pro domo vero dedit aliud indicium, quod scripsit Marcus dicens, Occurret vobis homo hydriam aquae baiulans, sequimini eum: et quocunque ingressus fuerit, dicite patrifamilias, Magister dicit, Vbi est diuerforium in quo pascha cum discipulis meis edam? Et ille vobis ostendet coenaculum grande instratum: illic parate nobis. Proxima his etiam scripsit Lucas.

Tempus autem eius propinquum, intelligimus tempus mortis ipsius. Cum discipulis meis addidit, vt pro his quoque sufficiens praepararetur conuiuium: κατάλυμα vero quod Marcus dixit (et nos vertimus diuerforium) est coenaculum.

Appa-

1) Δὲ post ὅπως, addit Cod. B. Forte τε, loco δὲ legendum.

2) τὸν μυσικόν. Cod. A.

καταγώνιον. οἶμαι δὲ, ὅτι οὐδ' αὐτοί, πᾶσιν ἀποταξάμενοι. ἢ γὰρ ἂν ἐκεῖ τοῦτον ἐλθεῖν παρεκάλεσαν. ἐπιτελεῖ δὲ τὸ πάσχα, δεικνύς, ὅτι μέχρι τελευτῆς τὸν νόμον ἐτήρει. Φησὶ δὲ ὁ λευκάς, πρῶτον εἰπεῖν τὸν χριστὸν τοῖς μαθηταῖς· ^{d)} Luc. 22, 9. πορευθέντες, ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν. εἴτα τοὺς μαθητὰς ἐρωτῆσαι, ποῦ θέλεῖς, ἐτοιμάσομέν;

Verf. 18. 'Ο δὲ — τῶν μαθητῶν μου.

Μάρκος δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν εἶπε τῶν ἀποσταλέντων, ὅτι· ^{e)} Marc. 14, 13. λευκάς δὲ, καὶ τὰ ὀνόματα τέ- ^{e)} Marc. 14, 13. των προσέθηκεν, εἰπὼν, ὅτι καὶ ^{f)} Luc. 22, 8. τρεὶν καὶ ἰωάννην· πόλιν δὲ, τὴν τῶν ἱεροσολύμων ὑποληπτέαν. ὅρα δὲ, πῶς τὸν δεῖνα πλαγίως εἰπὼν, παρεσιάπησε μὲν τοῦ ἀνδρὸς τὴν κλήσιν, ὅπως ¹⁾ μὴ μαθὼν τὴν οἰκίαν ἰδὼς ἐκδράμῃ πρὸς τοὺς ἐπιβέβηκε, καὶ ἐπαγάγῃ τοὺς αὐτῷ πρὸ τῆ παραδόναι τὸ ²⁾ μουσικὸν δεῖπνον τοῖς μαθηταῖς. ἀντὶ δὲ ταύτης δέδωκεν ἕτερον γινώρισμα, ὅπερ ὁ μάρκος ἀνέγραψεν, εἰπὼν, ὅτι καὶ ³⁾ ἀπαν- ^{g)} Marc. 14, 13-15. τήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κραμίον ὕδατος βαζάζων, ἀκολουθήσατε αὐτῷ, καὶ ὅπου εἰς εἰσέλθῃ, εἰπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, ὁ διδάσκαλος λέγει, ποῦ ἐστὶ τὸ κατάλυμα, ὅπερ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐξωμένον, ἐκεῖ ἐτοιμάσατε ἡμῖν. τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ὁ λευκάς ⁴⁾ ἰσόρησε.

Καιρὸν ³⁾ δὲ αὐτοῦ νοῶμεν ἐγγίζοντα, τὸν τοῦ θανάτου. μετὰ τῶν μαθητῶν μου δὲ εἶπεν, ἵνα καὶ πρὸς τούτης αὐτάρκεις ἡ ὑποδοχὴ γένηται. κατάλυμα δὲ λέγεται, τὸ καταγώνιον. φαίνεται δὲ, ὅτι πιστὸς ἂν ἐκεῖνος ὁ οἰκοδεσπότης, εἴτε κατὰ

ἀπο-

³⁾ Δὲ omittit. Cod. A.

Apparet autem quod fidelis hic paterfamilias, siue diuina reuelatione, siue corporali saluatoris colloquutione, nouerat quod apud se facturum esset ille pascha: et ideo ad susceptionem praeparatum habebat coenaculum. Praeterea in hoc etiam loco cum autoritate significat, tanquam omnium dominus.

Mystice vero significatur, quod ad quemcunque diuinum baptismum ingressum fuerit, Nam id hydriae aqua figuratur: apud hunc Christus requiescit, maxime si instratum habeat coenaculum, siue purificatam mentem, et adornatam splendore contemplationum supernaturalium. Illic inquit parate nobis: ea uidelicet quae ad paschae festum conueniunt, agnum, azyma, lactucas agrestes ac baculos.

† Ciuitas quidem iuxta anagogen, sensibilis est mundus. Homo uero, generaliter natura est humana. Duo autem qui ad hunc mittuntur discipuli, lex ueteris ac noui testamenti, tanquam praecursores quidam Christo mysticum conuiuium praeparantes: Illa quidem per philosophiam practicae eos ab omni iniquatione expurgans: haec autem per theoricam sacrorum disciplinam a corporalibus ad cognatas intelligibiles uisiones animae mentem attollens. Practicae quidem signum fuit Petrus, theoricae uero Iohannes. Praeterea illa, lagenam aquae baiulans esse potest, quae per operationem in humeris virtutum, tanquam in lagena, id est, mortificatione membrorum corporis quae sunt super terram, excubias seruat, puta gratiam spiritus sancti, quae per fidem purificat: haec uero paterfamilias intelligi potest, quae per con-

4) Vtrumque scholium Maximi Codex uterque in margine exhibet.

ἀποκάλυψιν θειοτέραν, εἴτε καὶ κατὰ συντυχίαν
σωματικὴν τῷ σωτήρι, ἐγίνωσκε τῷτον παρ'
αὐτῷ τελέοντα τὸ πάσχα, καὶ διὰ τῷτο πρὸς
ὑποδοχὴν ἡγρεπισμένον εἶχε καὶ τὸ ἀνώγειν.
μετ' ἐξουσίας δὲ κἀνταῦθα μηνύει, ὡς ἀπάντων
κύριος.

Ἵποσημαίνεται δὲ καὶ τι μυστικὸν ἐντεῦθεν,
ὅτι εἰς ὃν ἂν εἰσέλθῃ τὸ θεῖον βᾶπτισμα· τῷτο
γὰρ αἰνίττεται τὸ τῷ κεραμίου ὕδωρ· παρὰ τέτω
καὶ ὁ χριστὸς ἀναπάυεται. καὶ μᾶλλον, εἰ ἐξη-
μένον ἔχει τὸ ἀνώγειν, ἦγεν, κεκαθαρμένον τὸν
νοῦν καὶ κεκοσμημένον τῇ Φαιδρότητι τῶν ἀνω θε-
ωριῶν. ἐκεῖ δὲ, φησιν, ἐτοιμαίσατε ἡμῖν, τὰ πρὸς
τὴν τοῦ πάσχα ἐορτὴν ἐπιτήδεια, τὸν ἀμνόν, τὰ
ἄζυμα, τὰς πικρίδας, τὰς βακτηρίας.

[Τοῦ ἀγίου⁴) Μαξίμου· πόλις μὲν κατ' ἀνα-
γωγὴν, ὁ αἰσθητὸς κόσμος· ἀνθρωπος⁵) δὲ, ἡ καθ'-
όλης φύσις τῶν ἀνθρώπων· δύο δὲ μαθηταὶ πρὸς
τοῦτον ἀποσελλόμενοι, ὁ τῆς παλαιᾶς διαθήκης
νόμος καὶ ὁ τῆς καινῆς, οἷόν τινες πρόδρομοι καὶ
ἐτοιμασίαι τῆς τοῦ χριστοῦ μουσικῆς εὐωχίας ἐν τοῖς
ἀξίοις τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ· ὁ μὲν, διὰ τῆς πρα-
κτικῆς φιλοσοφίας παντὸς μολυσμοῦ τούτους
ἀποκαθαίρων· ὁ δὲ, διὰ τῆς θεωρητικῆς μουσ-
γωγίας ἀπὸ τῶν σωματικῶν πρὸς τὰ συγγενῆ
νοητὰ θεάματα γνωστικῶς ἀναβιβάζων τὸν νοῦν.
πρακτικῆς μὲν γὰρ σύμβολον, ὁ πέτρος· θεωρη-
τικῆς, ὁ ἰωάννης. καὶ ὁ μὲν τὸ κεράμιον τοῦ ὕδα-
τος βασιάζων, εἴη ἂν ὁ διὰ τῆς πρακτικῆς τοῖς
ἁμῶν τῶν ἀρετῶν, ὡς ἐν κεραμίῳ, τῇ νεκράσει
τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τοῦ σώματος, φρουρουμένην
βασιάζων τὴν διὰ τῆς πίστεως καθαρτικὴν χάριν
τοῦ πνεύματος· ὁ δὲ οἰκοδεσπότης νοηθεῖν αὐν, ὁ
διὰ τῆς θεωρητικῆς τὸ ὕψος τῆς ἑαυτοῦ μεγαλο-
φυΐας

⁵) ἄνθρωπος δὲ, omittit. B.

contemplationis altitudinem, seipsam excelsa intelligentia instruit, ut Deo dignis cogitationibus ac dogmatibus, diuinum suscipiat sermonem.

† Aliter ad idem. Ciuitas cuiusque anima est, ad quam a Deo mittuntur: hic quidem, sermo de virtute: ille autem de cognitione. Qui vero lagenam aquae baiulat, est fortis cogitatio, quae temperantiae humeris defert datam sibi in baptismo gratiam. Domus autem, quae ex multis ac variis, firmis ac uirilibus moribus et cogitationibus, tanquam lapidibus aedificatur, est status habitusque virtutum. Coenaculum est sublimis intelligentia et aptitudo ad scientiam, quae sternitur diuinis et ineffabilibus sermonibus ac reuelationibus. Paterfamilias mens est, quae ipsius domus per virtutem constructae, clara celsitudine, et cognitionis magnitudine dilatatur: apud quem facit dominus pascha, hoc est transitum: accedens ad eum una cum discipulis suis, id est, sublimibus sermonibus ac instructionibus, quae de Deo et a Deo sunt.

Vers. 19. *Et fecerunt — Iesus.*

Sicut constituit, hoc est praecepit.

Vers. 19. *Ac praeparauerunt Pascha.*

Parauerunt pascha, id est ea quae ad paschae festum opus erant, sicut dictum est. Manifestum ergo est Christum tunc legale pascha manducasse: neque enim frustra quae necessaria erant praepararunt.

Vers. 20.

6) Pro *τε και*, Cod. A. dat *των*.

Φυῆς διανοίας κατασρώσας θεοπρεπέσι νοήμασι
τε καὶ δόγμασι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μεγάλου
λόγου.

Ἐἰς τὸ αὐτό· πόλις μὲν, ἡ τοῦ καθ' ἑκάστον
ψυχῆς, πρὸς ἣν ἀποσέλλονται παρὰ τοῦ θεοῦ ὁ
τε περὶ ἀρετῆς, καὶ ὁ περὶ γνώσεως λόγος· ὁ δὲ
τὸ κεράμιον τῷ ὕδατι βασιάζων ἐστίν, ὁ τοῖς ὤμοις
τῆς ἐγκρατείας ἀνέχων τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος
δοθεῖσαν χάριν καρτερικὸς τρόπος καὶ λογισμός·
οἰκία δὲ, ἡ ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν, ὥσπερ λί-
θων, σερρῶν τε⁶⁾ καὶ ἀνδρικῶν ἡθῶν καὶ λογισ-
μῶν, οἰκοδομηθεῖσα κατὰ τὰς καὶ ἕξ τῶν ἀρε-
τῶν· τὸ τὲ ἀνώγειν, ἡ ὑψηλὴ διάνοια καὶ πρὸς
γνώσιν ἐπιτηδεύτης, ἐξωμένη θεοῖς καὶ ἀπερρέ-
της λόγοις τε καὶ θεάμασι· ὁ δὲ οἰκοδεσπότης,
ὁ νοῦς, ὁ τῷ λαμπρῷ τῆς κατ' ἀρετὴν οἰκίας ὕψει
καὶ τῷ μεγέθει τῆς γνώσεως ἐμπλατυνόμενος,
πρὸς ὃν ποιεῖ τὸ πάσχα ὁ κύριος, τατέσι, διάβα-
σιν, ἐπιδημῶν αὐτῷ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,
λέγω δὴ, τῶν περὶ θεοῦ καὶ θεῶν ὑψηλοτέρων
λόγων τε καὶ μυσέων.]

Verf. 19. Καὶ ἐποίησαν — ὁ ἰησοῦς.

Ὡς⁷⁾ παρήγγειλε.

Verf. 19. Καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

Τὰ τοῦ πάσχα, τὰ πρὸς τὴν τοῦ πάσχα ἐρη-
τὴν ἐπιτήδεια, καθὼς εἴρηται. Φανερόν ἐστίν, ὅτι
ὁ χριστὸς ἔφαγε τὸ νομικὸν πάσχα τότε. οὐ γὰρ
αὐτὸν μάλιστα τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἡτοίμαζον.

Verf. 20.

7) Hoc et proximum scholium coniunxerat Hentenius.

Vers. 20. *Vespera — duodecim.*

Lucas autem dixit: Quumque hora aduenisset, videlicet serotina siue vespertina. Hinc affirmant quidam non comedisse tunc Christum legale pascha, et causas adducunt, quod decimus tertius tunc dies mensis esset: oportebat autem decimo quarto pascha comedere. Quodque lex stantes edere iuberet: ipse vero discubuit. Praeterea omnis panis fermentatus ante immolationem abiiciebatur, igneque comburebatur: nunc autem et panis adest, et diuiditur. Ad haec allatum tantum edere fas erat: hic vero etiam ius quo intingitur panis, apponitur.

Respondendum ergo est ad vnquamque haesitationem. Tempus quidem dispensatiue anticipauit vno die. Quia enim nouerat se decimo quarto die moriturum: siquidem aequum erat vt die quo immolabatur figuratiuus agnus, et verus quoque agnus immolaretur, vt inuicem responderent figura et veritas. Edit igitur decimo tertio die pascha, rebus aliter non finentibus: nam ita et legale impleuit pascha, et spirituale tradidit, statimque id est ea nocte a Iudaeis comprehensus est. Ideo etiam dixisse eum discipulis scribit Lucas, Desiderio desideravi hoc pascha comedere vobiscum antequam patiar, hoc est, festinatione festinaui hoc anno pascha edere vobiscum antequam patiar, id est, non expectaui tempus a lege statutum, ne passio crucis prohiberet legalem coenam ac mysticam. Et haec quidem de tempore.

De

2) *Haesitationem*, Hentenius. Forte inuenerit ἀπορίαν. Ἀπορίαν etiam propius accedit ad similitudinem vocabuli ἀπολογία, quam ad ἐνστασις, quod cuiquam in mentem venire possit.

3) τῆς et mox θυσίας omittit. B.

Vers. 20. Ὁψίας — δώδεκα.

Ὁψίαν, τὴν ἐσπέραν εἶπε. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, δηλονότι, ἡ ἰ) Luc. 22, 14. τῆς ἐσπέρας. ἐντεῦθεν τινες ἰσχυρίζονται, μὴ φαγεῖν τότε τὸ νομικὸν πάσχα τὸν χριστὸν, καὶ παραγούσιν ἀποδείξεις· ὅτι τρισκαιδεκάτῃ τότε τοῦ μηνὸς ἦν. εἶδει δὲ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τὸ πάσχα φαγεῖν. καὶ ὅτι ὁ μὲν νόμος, ἐσώταίς ἐκέλευεν ἐδίδειν τὸ πάσχα· ἔτος δὲ ἀνέπεσε. καὶ ὅτι πᾶς ἄρτος ζυματὸς ἐξηρᾶτο πρὸ τῆς θυσίας, καὶ πυρὶ κατεκαίετο· νῦν δὲ, καὶ ἄρτος παράκειται, καὶ διαμερίζεται. καὶ ὅτι ὁπτὸν μόνον θέμις ἦν φαγεῖν· ἐνταῦθα δὲ καὶ ζωμὸς παρατίθεται.

Λοιπὸν οὖν πρὸς ἐκάστην ⁸⁾ ἀπολογίαν ἀπολογητέον. προέλαβε μὲν τὸν καιρὸν ἡμέρα μιᾷ κατ' οἰκονομίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ἀποθανεῖται· καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ⁹⁾ τοῦ τυπικοῦ ἁγίου θυσίας θυσιαθῆναι καὶ τὸν ἀληθινὸν ἁγνόν, ὅπως καταλλήλως ἐπενεχθῇ τῷ τύπῳ ἢ ἀλήθειᾳ· λοιπὸν κατὰ τὴν τρισκαιδεκάτην ἐδίδει τὸ πάσχα, μὴ ἐγχωροῦντος ἑτέρως τῆ πράγματος. ἔγω γὰρ καὶ τὸ νομικὸν ἐπλήρωσε πάσχα, καὶ τὸ πνευματικὸν παρέδωκε. καὶ αὐτίκα ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ συνελήφθη παρὰ τῶν ἰσδαίων. διὸ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπεν αὐτὸν ἰσραὴλ λουκᾶς, ὅτι ^{k)} ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα ^{k)} Luc. 22, 15. φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τῆς με παθεῖν, τρεῖσι, σπουδῇ ἐσπέδασα τὸ τῆ ἐμαυτοῦ τούτου πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, μὴ ἀναμείνας τὸν νενομισμένον καιρὸν, ἵνα μὴ τὸ πάθος τῆ σαυρῆ κωλύσῃ καὶ τὸν νομικὸν ὁππῶς καὶ τὸν μυτικόν. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ καιροῦ.

De modo autem manducandi, verisimile est quod stantes primum manducauerunt pascha secundum legem: deinde discubuerunt et coenauerunt. Panis autem et ius apposita sunt postquam illi pascha manducauerant, et in coena discubuerant: nondum enim venerat decimus quartus dies, quo omne fermentatum abiectum erat. Nec quicquam vetabat iurulenta quoque edere.

Et quam ob causam tacuerunt euangelistae paschae mutationem? Quia necessarium non erat de hac re dicere: quid enim Christianis conferebat huius rei narratio? hanc ergo praetermiserunt: Sermones tamen coenae mysticae diligentius pertractarunt, utpote maxime necessarios ac plurimum conducentes ad fidem nostram. Et ubique regulam hanc observant, ut quae necessaria non sunt praetercurrant, vel in transitu solum mentionem eorum faciant, omnem diligentiam ac studium circa utilia dirigentes.

Verum quum ante legitimum tempus Christus pascha perfecit, quomodo Iudaei manifesta hac accusatione relicta, quaerebant falsum testimonium aduersus Iesum? Quia sciebant nullam esse legem, quae condemnaret eum qui pascha ante tempus celebrasset: praeuidente olim Deo quod futurum erat, nihilque de hoc statuente: Et vide rem admiratione dignam, quod contra eum, qui post legitimum tempus celebrasset statutum erat, nisi talis occasionem maxime necessariam praetexisset: contra eum vero qui tempus praeuenisset, nulla erat definita poena. Iohannes autem dicit, quod quum a coena surrexisset, pedesque discipulorum lauisset, rursus discubuit: Nam hoc caput ab aliis euangelistis est praetermissum: et ideo scripsit ille quemad-

Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς βρώσεως· εἰκὸς, πρῶτον μὲν ἐψῶτας φαγεῖν τὸ πάσχα κατὰ τὸν νόμον, εἶτα ἀναπεσεῖν καὶ δειπνεῖν. ὁ δ' ἄρτος καὶ ὁ ζωμὸς παρετέθησαν μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τὸ πάσχα καὶ ἀναπεσεῖν ἐν τῷ δείπνῳ· ἔγω γὰρ ἦλθεν ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτη, καὶ ἦν ἅπαν ζυμωτὸν ἐξηφανίζετο. καὶ ἐδὲν ἐκώλυεν ἔτι καὶ ζωμὸν ἐδίδειν.

Καὶ διατί παρεσιώπησαν οἱ εὐαγγελισταὶ τὴν τοῦ πάσχα μετάληψιν; διότι οὐκ ἦν ἀναγκαῖον τὸ περὶ ταύτης εἰπεῖν. τί γὰρ αὖ καὶ συνετέλεσε χριστιανοῖς ἡ ταύτης διήγησις; διὸ ταύτην μὲν παρέδραμον· τοῖς δὲ λόγοις τοῦ μυστικοῦ δείπνου φιλοπονώτερον προσδιέτριψαν, ὡς ἀναγκαιοτάτου καὶ συνεκτικωτάτου τῆς ἡμῶν πίστεως. καὶ πανταχοῦ δὲ τὸν κανόνα τοῦτον τηρεῖσι, τὰ μὴ ἀναγκαῖα μὲν παρατρέχοντες, ἢ κατὰ πάροδον ἐπιμιμνησκόμενοι· πᾶσαν δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ σπουδὴν περὶ τὰ χρήσιμα συντείνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρὸ τοῦ πάσχα τὸ πάσχα τετέλεκεν ὁ Χριστὸς, πῶς ἰσθαῖσι τὴν προφανῆ ταύτην κατηγορίαν ἀφέντες, ἐζήτην ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ; διότι ἐγίνωσκον, ὡς ἔκκειται νόμος καταδικάζων τὸν προεορτάζοντα τὸ πάσχα, πάλαι τῷ Θεῷ προειδότες τὸ μέλλον, καὶ μηδὲν τι περὶ τούτου νομοθετήσαντες. καὶ ὅρα θαυμάσιον, ὅτι κατὰ μὲν τῷ μεθεορτάζοντι νομοθετήτο, εἰ μὴ πρόφασιν ἔτος ἀναγκαιοτάτην προβάλοιτο·¹⁾ κατὰ δὲ τῷ προεορτάζοντι ἐδὲν ὠριζο ἐπιτίμιον. ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι ἀνασταῖς·¹⁾ 1) Io. 13. 4. 12.

ἀπὸ τοῦ δείπνου, καὶ νύκτας τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν πάλιν ἀνέπεσε. παρείθη γὰρ τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς τουτὶ τὸ κεφάλαιον, οὐ χάριν αὐ-

¹⁾ προβέλλοιτο. Cod. A.

quemadmodum in enarratione euangelii eius Deo donante referemus.

Verf. 21. *Et edentibus — me traditurus est.*

Marcus vero addidit, Qui manducat mecum: ne suspicarentur quod vnum diceret eorum qui crediderant, qui non esset vnus de duodecim discipulis. Simul quoque Iudae clanculum testabatur se nosse cor eius. Etenim pedes etiam eius lauit, ad poenitentiam eum reuocans, quamquam ille in duritia permansit. Traditionem autem intellige prodicionem. Tradidit enim eum in mortem, et insidiatoribus hunc prodidit.

Verf. 22. *Et contristati — domine?*

Haec etiam Marcus dixit, Elegit autem Christus, vt caeteri omnes timerent ac contristarentur, quo perditus discipulus conuerteretur. Quare autem caeteri anxii erant, quum nihil tale sibi conscii essent? Quia praeceptori maxime credebant tanquam veracissimo, et timebat quisque ne forte talis euaderet mente excaecatus.

Verf. 23. *At ille — tradet.*

Ponit quoque insigne quo posset ille dignosci. Marcus vero dixit, Vnus ex duodecim qui intingit mecum in catinum. Hoc autem Saluator ad Iudae confusionem adduxit. Adeo enim praeceptorem despexerat, vt iam eum non vereretur, sed cum eo intingeret. Catinus autem est lancis genus.

Verf. 24.

²⁾ τριβλίον· σκουτέλιον, ὀξύβαφον. Gloss. Cyrill. τρυβλίον· σκουτέλιον. Lexicon. Inedit. Vid. Meurs. Glossarium Graeco - Barbarum p. 510. Erotianus χέλισκον· τρυβλίον.

τὸς ἰσόρησε τὰ περὶ τῆς, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ θεοῦ ὄντος ἐξηγησόμεθα.

Verf. 21. Καὶ ἐδιόντων — παραδώσει με.

Ὁ δὲ μάρκος προσέθηκεν, ὅτι ὁ^{m)} ἐδίωκον μετ' ^{m)}Marc. 14, 18. ἐμῆ, ἵνα μὴ ὑπολάβωσιν, ὡς ἓνα λέγει τῶν πι-
ψευσάντων μὲν εἰς αὐτοὶ, μὴ συνηριθμημένων δὲ
τοῖς δώδεκα μαθηταῖς. ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἰ-
δαν ἀφανῶς ἐμαρτύρατο, ὅτι ἔγνω τὴν καρδίαν
αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ τοὺς αὐτοῦ πόδας ἔνιψεν,
εἰς μεταμέλειαν αὐτὸν ἐκκαλέμενος, εἰ καὶ σκλη-
ρὸς ἔμενε. παραδόσιν δὲ νέει, τὴν προδοσίαν.
παρέδωκε γὰρ αὐτὸν εἰς θάνατον, καὶ προέδωκε
τῆτον τοῖς ἐπιβλεπούσι.

Verf. 22. Καὶ λυπόμενοι — κύριε;

Ταῦτα καὶⁿ⁾ μάρκος εἶρηκεν. εἴλετο γὰρ ὁ Χρι- ⁿ⁾Marc. 14, 19.
στὸς φοβῆσαι καὶ λυπῆσαι πάντας τοὺς ἄλλους,
ὑπὲρ τοῦ ἐπιτρέψαι τὸν ἀπολλύμενον μαθητήν.
διὰ τὴν δὲ εἰς λοιποὶ ἡγωνίων, μηδὲν τι τοιοῦτον συνει-
δότες ἑαυτοῖς; διότι σφόδρα τῷ διδασκάλῳ ἐπί-
στευσαν, ὡς ἀψευδεσάτω, καὶ ἐδεδίεσαν ἕκαστος,
μήποτε τοιοῦτος ἀποβῇ, τυφλωθεὶς τὸν νοῦν.

Verf. 23. Ὁ δὲ — παραδώσει.

Τίθησι καὶ παράσημον, εἰς διάγνωσιν αὐτοῦ.
μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι^{o)} εἰς ἐκ τῶν δώδεκα ὁ ἐμβα- ^{o)}Marc. 14, 20.
πτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον, ἦγουν, ὁ
ἐμβάπτων. τοῦτο δ' ἐπήγαγεν ὁ σωτὴρ πρὸς ἐν-
τροπὴν τῶ ἰσθῶ. τοσοῦτον γὰρ τοῦ διδασκάλου
κατεφρόνησεν, ὡς μὴδ' ὑποτέλλεσθαι τοῦτον ἐτι,
ἀλλ' ἐμβάπτειν μετ' αὐτοῦ. τρυβλίον²⁾ δὲ ἐστίν,
εἶδος πίνακος.

Vers. 24. *Filius quidem --- proditur.*

Abit, hoc est, vadit, transit ab hac vita, sicut scriptum est a prophetis de ipso, quomodo videlicet moriturus est.

Vers. 24. *Bonum — ille.*

Vtile fuisset ei quum in vtero matris cresceret omnino non nasci, qui tale flagitium perpetraturus erat, vt tali dignus esset futurus supplicio. Dicunt autem quidam culpa carere eum, qui quod praedefinitum erat peregit. Quibus nos dicimus, quod non quia praedefinitum erat tradidit, sed quia tradidit, ideo praedefinitum erat, Deo praevidente quicquid euenturum erat. Talis enim euasurus erat non a natura, sed ex voluntate.

Et quare omnino suscepit Christus in discipulum eum, qui talis euasurus erat? Vt manifesta fieret magnitudo bonitatis Christi et malitiae proditoris: quomodo ille suum proditorem salutaria docuit ac dilexit: gratisque dignum duxit: nec ab aliis segregauit, sed omnia quae ad conuersionem ac correctionem eius erant, induxit: ne dicere posset, quod praeceptorem nactus non fuerat, qui volentes posset seruare. At ille quum cuncta haec consequutus fuisset, nihilominus malus permansit. Ex quo enim animam suam domicilium diabolo fecerat, auaritia ei aperiente, illumque introducente, non effugit scelus. Vnde tanquam non coacte, sed voluntarie factum proditorem, deplorat hunc dominus, commiseratus potius eum, qui multos suos de inopia sermones frustra audierit,

5) τῇ omittit. Cod. A. Mox idem dat ἀνέχοντι, pro μὴ ἔχοντι.

Verf. 24. Ὁ μὲν υἱὸς — παραδίδοται.

Ὑπάγει, ἀντὶ τοῦ, πορεύεται, μεταβαίνει ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς. καθὼς γέγραπται τοῖς προφῆταις περὶ αὐτοῦ, πῶς μέλλει ἀποθανεῖν.

Verf. 24. Καλὸν — ἐκείνος.

Συμφέρον ἦν αὐτῷ, ἔτι ἐν³) τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὖξοντι, μὴ⁴) γεννηθῆναι ὅλως, τοῖς τὸν μύσος ἐργάσασθαι μέλλοντι, καὶ τηλικαύτης ἀξιοθησομένῳ τιμωρίας. Φασὶ δέ τινες, ὅτι ἀνέγκλητός ἐστι, τὸ προσωρισμένον ἐπιτελέσας. πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι οὐ διότι προώριστο, διὰ τῆτο παρέδωκεν· ἀλλὰ διότι παρέδωκε, διὰ τοῦτο προώριστο, τῷ θεῷ προεδότος τὸ πάντως ἀποβησόμενον· ἔμελλε γάρ ὄντως ἀποβῆναι τοῖς τὸς, οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως.

Καὶ διατί παρέλαβεν αὐτὸν ὅλως εἰς μαθητὴν ὁ χριστός, τοῖς τὸν ἀποβητόμενον; ἵνα φανῇ καὶ τῆς τῷ σωτῆρος ἀγαθότητος, καὶ τῆς τοῦ προδότου κακίας ἢ ὑπερβολῇ, πῶς ὁ μὲν, τὸν ἑαυτοῦ προδότην ἐδίδασκε τὰ σωτήρια καὶ ἡγάπα καὶ χαρισμάτων ἡξίου καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ἐχώριζε μαθητῶν, καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐπιπροφῆν καὶ διέδωκεν εἰσῆγεν, ἵνα μὴ δυνηθῇ λέγειν, ὡς οὐκ ετυχε διδασκάλου, δυναμένῳ σώζειν τὰς βελομένους· ὁ δὲ καὶ τέτων πάντων ἀπολαύσας, πάλιν ἔμεινε πονηρός. ἐπεὶ γὰρ τὴν ψυχὴν οἰκητήριον τῷ διαβόλῃ πεποιήκε, τῆς φιλαργυρίας ἀναιδέσεως καὶ εἰσαγωγέσεως αὐτὸν, οὐκ ἐξέφυγε τὸ ἄγος. ὅθεν ὡς οὐκ ἀναγκαστικῶς, ἀλλὰ προαιρετικῶς προδότην γενόμενον ταλανίζει τῶτον ὁ κακίος, ἑλεῶν μᾶλλον, παρ' ὅθεν μὲν θέμενον

Sss 4

τῆς

4) Μὴ γεννηθῆναι ὅλως omittit. Cod. A.

uerit, et sese auaritia ac diabolo facile capiendum tradiderit: non sane ob inefficaciam verborum praeceptoris, quae et publicanos attraxerunt et meretrices, sed propter illius segnitiam et malitiam.

Verum dicit rursus aliquis, si bonum erat Iudae si natus non fuisset, cur eum nasci permisit? Quia non malus natus est, sed mentis nequitia ac voluntatis prauitate malus effectus est: nullum autem cogit fieri bonum, ne inuoluntarie sit bonus, sed salutaria suggerit, et ea eligentem coadiuuat: permittit autem vnumquemque ferri quo voluerit, utpote liberum habentem arbitrium. Et Iudas ergo non quia natus est, malus effectus est, sed quia ignauia torpuit. Qui autem mali efficiuntur, duplicem merentur ultionem: et quia mali facti sunt, et quia a bonis nullam ceperunt utilitatem. Similiter et qui boni efficiuntur, duplici digni sunt honore, et quia boni facti sunt, et quia a malis nullum reportauerunt damnum.

Verf. 25. *Respondens — Rabbi?*

O impudentiam: interrogat tentans interim latere discipulos. A principio siquidem non interrogauit quando dixit Christus, Vnus ex vobis: putabat enim latere praeceptorem: ubi vero indicium addidit, nouit iam quod cognitus esset: sed caeteris interrogantibus, interrogat et ipse, confidens de praeceptoris benignitate, quod palam eum omnino non argueret: ideo quoque Rabbi illum vocat, hoc est magister.

Verf. 25.

5) δὲ, omittit. B.

6) Καὶ, post ὅτι omittit. Cod. A.

7) ἄνω. B.

8) ἐραθύμης. Cod. A.

τὲς πολλὰς αὐτοῦ περὶ ἀκτημοσύνης λόγους, εὐ-
 χείρωτον δὲ⁵⁾ τῇ φιλαργυρίᾳ καὶ τῷ διαβόλῳ
 γεγόμενον· ὃ δὲ ἀδένειαν τῶν τοῦ διδασκάλου λό-
 γων, οἱ καὶ τελῶνας ἐπεσπάσαντο καὶ πόρνους·
 ἀλλὰ δι' οἰκείαν ἀπροσεξίαν καὶ πονηρίαν.

Ἄλλ' ἐρεῖ τις πάλιν, ὅτι⁶⁾ καὶ εἰ καλὸν ἦν
 τῷ ἰδεῖν, εἰ οὐκ ἐγεννήθη, διατί εἶπεν αὐτὸν
 γεννηθῆναι; διότι αὐτὸς κακὸς ἐγεννήθη, ἀλλὰ κα-
 κὸς ἐγένετο, μοχθηρία γνώμης καὶ Φυλότητι
 προαιρέσεως. ἔδεναι δὲ ὁ Θεὸς ἀναγκάζει γενέσθαι
 καλὸν, εἰ μὴ ἐκὼν⁷⁾ εἴη καλὸς, ἀλλ' ὑποτίθῃσι
 μὲν τὰ σωτήρια, καὶ συνεργεῖ τῷ αἰρεμένῳ ταῦ-
 τα· συγχωρεῖ δὲ φέρεσθαι ἕκαστον, ὡς αὐτεξέ-
 σιον, ἔνθα βέλοιστο· καὶ ὁ ἰδὼς τοίνυν, οὐκ ἐπει-
 δὴ ἐγεννήθη, γέγονε κακὸς, ἀλλ' ἐπειδὴ⁸⁾ ἐξέτα-
 δύμησε. διπλῆς δὲ οἱ γινόμενοι πονηροὶ κολάσεως
 ἄξιοι, διότι τε γεγόνاسιν πονηροὶ, καὶ διότι ἐκ
 τῶν ἀγαθῶν οὐκ ὠφελήθησαν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ
 γινόμενοι ἀγαθοὶ, διπλῆς εἰσιν ἄξιοι τιμῆς, διότι
 τε γεγόνασιν ἀγαθοὶ, καὶ διότι οὐκ⁹⁾ ἐκ τῶν
 πονηρῶν ἐβλάβησαν.

Verf. 25. Ἀποκριθεὶς — ῥαββί;

Ὡ τῆς ἀναισχυντίας! ἐρωτᾷ, λαθεῖν τὲς μα-
 θηταῖς τέως πειρώμενος. ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ οὐκ
 ἠρώτησεν, ὅτε ὁ Χριστὸς εἶπεν, εἰς ἐξ ὑμῶν. ὥστε
 γὰρ ἔτι λανθάνειν τὸν διδασκαλον. ὅτε δὲ καὶ
 παράσημον προσέθηκεν, ἔγνω, ὅτι θιέγνωσται,
 καὶ λοιπὸν, τῶν ἄλλων ἐρωτησάντων, ἐρωτᾷ καὶ
 αὐτὸς, θαρρῶν τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ διδασκάλου, ὅτι
 πάντως οὐκ ἐλέγξει προδήλως αὐτόν. διὰ τοῦτο
 γὰρ καὶ ῥαββὶ τῷτον ἐκάλεσεν, ἥτοι, διδά-
 σκαλον.

Sss 5

Verf. 25.

9) οὐκ habet Cod. A. ante ἐβλάβησαν.

Verf. 25. *Dicit illi, tu dixisti.*

Vide quam clementer arguat eum, terminos nobis ac regulas longanimitatis describens. Ait enim, Tu testatus es te esse. Auferendo enim, Nunquid, relinquitur, Ego sum Rabbi, quod depositionem ac confessionem significat. Christus itaque nihil praetermisit eorum quae ad correctionem spectant: ob hoc enim diuersimode suggessit ac retinuit, et per opera, et per sermones, per timorem et per obsequium. Quoniam vero nihil illum ab aegritudine reuocauit, sed penitus incurabilis permanfit: eo iam relicto pergit ad caetera.

Cap. LXIV. De coena mystica.

Verf. 26. *Edentibus — corpus meum.*

Postquam legale pascha comedissent, discumbentes coenabant, vt praedictum est: deinde quum surrexisset lauit pedes eorum, vt ait Iohannes: et rursus discumbentes edebant. Postmodum coenam mysticam tradidit interim discipulis. Edentibus inquit illis, sumpto pane, qui videlicet appositus erat, aut altero qui similiter ei tanquam magistro erat appositus: fregit siue comminuit, et tradidit illis. Lucas vero postquam scripsit, Hoc est corpus meum, addidit: Quod pro vobis datur, siue traditur in mortem.

Egit

¹⁾ Vnde hic et supra ad versum 20. ἀνασας; Nam in contextu Ioannis vterque Codex Euthymii habet ἐνέπρηται. Scilicet ex Chrysostomo. Ita enim, hunc locum interpretans, laudat. Tom. VIII.

Verf. 25. Λέγει αὐτῷ, σὺ εἶπας.

Ὁρα, πῶς ἀνεξικάκως αὐτὸν ἐλέγχει, ὅρως ἡμῖν καὶ κανόνας μακροθυμίας πηγνύς. Φησὶ γάρ, σὺ κατέδου, ὅτι σὺ εἶ. περιαιρουμένου γάρ τοῦ μή τι, τὸ ἐγὼ εἰμι βραβυῖ, περιλείπεται, κατάρθωσιν καὶ ὁμολογίαν ἐμφαῖνον. ὁ μὲν οὖν Χριστὸς ἔδὲν παρέλειψε τῶν εἰς διόρθωσιν συντεινόντων. διὰ τοῦτο γάρ καὶ διαφόρως ὑπερίμνησκε, καὶ κατεῖχε, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ φόβου, καὶ διὰ θεραπέας, καὶ διὰ πάντων. ἐπεὶ δὲ ἔδὲν αὐτὸν ἀφίσα τῶ νοσήματα, καὶ παντάπασιν ἀνίατος ἔμενε, λοιπὸν, ἐκείνον ἀφείς, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τρέπεται.

ΚεΦ. ΞΔ. Περὶ δείπνου μυσικοῦ.

Verf. 26. Ἐδιόντων — σῶμά μου.

Μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν πάσχα, κατακλιθέντες ἐδείπνουν, ὡς προείρηται· εἶτα^{p)} ἀνα-^{p) Io. 13, 4.} ²⁾ ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ ἰωάννης φησὶ, καὶ αὐτοὶς ἀναπεσόντες ἡδιον· ἔπειτα μεταξὺ παρέδωκε τὸ μυσικὸν δείπνον τοῖς μαθηταῖς. ἐδιόντων, γάρ φησιν, αὐτῶν, λαβὼν ἄρτον, δηλαδή, τὸν παρακείμενον αὐτῷ, ἢ καὶ ἕτερον συμπαρακείμενον, ὡς διδασκάλῳ, ἐκλάσεν, εἶπουν, συνέθρυψε, καὶ μετέδωκεν αὐτοῖς. ὁ δὲ λεκῶς γράψας,^{q)} τῷ²⁾ ἐστὶ τὸ²⁾ σῶμά μου, ^{q) Luc. 22, 19.} προσέθηκε, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, ἢ γουν, παραδιδόμενον εἰς θάνατον.

Ἦυχαι-

p. 414. D. consentientibus etiam Codicibus Mosquensibus Chrysostomi.

²⁾ μου, omittit. B.

Egit autem gratias et nunc ante panem, et postmodum ante poculum: docens quod gratias agere oportet ante huiusmodi mysterium, quod perfectum est ad praestandum naturae nostrae beneficium. Si enim agni figuratiui immolatio ab interfectione liberationem, et a seruitute libertatem Iudaeis praestitit, quanto maiora praestabit Christianis veri agni immolatio. Simul etiam ostendens, quod ultroque ad passionem veniret, et praeterea docens nos gratias agere in omnibus quae patimur.

Sicut autem pictores in vna tabula et lineas supponunt, et picturas adumbrant, et colores superinducunt ac formant: ita quoque Christus in eadem mensa et figuratiuum ac umbratile pascha subscripsit, et verum ac perfectum apposuit. Et quia caedes agni legalis caedem rationalis agni praefigurabat: oportebat omnino umbram euanescere, apparente sole, et figuram cedere, adueniente veritate.

† Dicitur hoc mysterium etiam Participatio, quia participamus haec sacramenta. Dicitur et Communio, quia Communicamus et Christo et nobis inuicem per ea: et incorporamur Christo, et membra inter nos inuicem efficimur. Non autem corrumpuntur ista, neque in secessum abscedunt, sed in substantiam coassumuntur spirituales eius qui participat. Et sicut non aliud corpus et sanguis sunt a corpore et sanguine eius qui participat: ita rursus neque aliud corpus et sanguinem dicimus a corpore et sanguine domini: Hoc enim est

3) Cod. A. fluctuat inter ἐπιτιθέασθαι, ἀποτιθέασθαι, et, quod nihili est, εὐπιτιθέασθαι.

4) προσέθηκε. Cod. A.

5) πάντων. Cod. A.

Ἦν χαρίσθησε δὲ νῦν μὲν πρὸ τῆς ἄρτου, μετὰ τῆτο δὲ καὶ, πρὸ τοῦ ποτηρίου, διδάσκων, ὅτι εὐχαριτεῖν δεῖ πρὸ τοῦ τοιῆτος μυστηρίου, τελεσμένον πρὸς εὐεργεσίαν τῆς ἡμῶν φύσεως. εἰ γὰρ ἡ τοῦ τυπικοῦ ἁμνοῦ θυσία, καὶ ὁλοθρεύσεως ἀπαλλαγὴν, καὶ δελείας ἐλευθερίαν τοῖς ἐβραίοις ἐχαρίσατο, πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ ἀληθινοῦ τοῖς χριστιανοῖς ἅμα δὲ καὶ δεικνύων, ὅτι ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, καὶ προσέτι παιδεύων ἡμᾶς, εὐχαριτεῖν, ἐφ' οἷς πάσχομεν.

Ὡς περ δὲ οἱ ζωγράφοι ἐπὶ τῆς αὐτῆς πίνακος καὶ τὰς γραμμάς³⁾ ὑποτιθέασιν καὶ σκιαγραφῶσιν, καὶ τὰ χρώματα ἐπιβάλλουσι καὶ μερῶσιν· ἔτω καὶ ὁ χριστὸς ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης καὶ τὸ τυπικὸν καὶ σκιῶδες πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τέλειον⁴⁾ προέθηκε. καὶ ἐπεὶ περ ἡ σφαγὴ τῆς νομικῆς ἁμνοῦ τὴν σφαγὴν τοῦ λογικοῦ ἁμνοῦ παρεμήνυεν, ἔδει⁵⁾ πάντως τὴν σκιὰν ἀφανισθῆναι, φανέντος τῆς ἡλίου, καὶ τὸν τύπον ὑποχωρῆσαι, τῆς ἀληθείας ἐλθούσης.

[Ἐπὶ⁶⁾ τῶν μεταλήψις μὲν λέγεται, διότι μεταλαμβάνομεν αὐτῶν· κοινωνία δὲ, διότι κοινωνῶμεν καὶ τῷ χριστῷ καὶ ἀλλήλοις δι' αὐτῶν, καὶ σύσσωμοι γινόμεθα⁷⁾ χριστοῦ καὶ μέλη ἀλλήλων. ἔτε δὲ φθείρονται, ἔτε εἰς ἀφεδρᾶνα χωροῦσιν, ἀλλ' εἰς σύσασιν ἀναλίσκονται· ἐσιώδῃ τῶν μεταλαμβάνοντων. καὶ ὥς περ οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ πρότερον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ μεταλαμβάνοντος γίνονται, ἔτως ἐδὲ πάλιν ἕτερον σῶμα καὶ αἷμα παρὰ τὸ τοῦ δεσπότου⁸⁾ τοῦτο φαρμέν. τῆτο γάρ, φησι, ἐστὶ τὸ σῶμά μου. [καὶ⁹⁾ αὐθις, τῆτο

⁶⁾ Inclusa in margine habent. A. B.

⁷⁾ γινόμεθα. Cod. A.

⁸⁾ τῆτο, post δεσπότη abest. Cod. A.

⁹⁾ Inclusa omittit. Cod. A.

est corpus meum inquit. Et rursus: Hic est enim sanguis meus. Est autem supernaturale verbum. Et quanquam Magnus Basilius exemplaria haec esse dixit: hoc tamen est priusquam sanctificentur et gratiam accipiant. Vide autem quomodo e naturalibus supernaturalia fiant. Naturalis siquidem eibus est ac potus panis ac vini quae praeponuntur: supernaturalis vero, efficax horum operatio. Primum autem lauit pedes discipulorum, deinde eos mysterii huius fecit esse participes: ut discamus, quod primum purificari eos oporteat, deinde participare.

† Carbonem vidit Iesaias: Carbo autem non est simpliciter lignum, sed lignum ignitum. Illuminat quidem carbo huius mysterii eos qui digni sunt: indignos vero inflamat, iuxta duplicem ignis operationem. Inflamat autem puniendo et absumendo.

Verf. 27. *Et sumpto — v. 28. testamenti.*

Noui testamenti, siue nouae legislationis. Si quidem sanguis figuratiui agni, veteris erat testamenti: sanguis autem veri agni, est noui.

† Vel hoc dixit, propter sanguinem de quo in veteri testamento fit sermo. In Exodo enim dicitur quod postquam Moses vitulos immolasset, dimidium sanguinem effudit in craterem: sumptumque testamenti librum legit audiente populo: et dixerunt: Omnia quaecunque loquutus est dominus faciemus, et obediētes erimus. Sumpto autem Moses sanguine asperlit populum, et ait: Ecce sanguinem testamenti quod pepigit vobiscum domi-

³⁾ Aliud scholium incipit a vocabulo *ἑσθρῶνα*, diuersum a priori in Cod. A. Id autem superioribus iungit, B.

τῷτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου.] ὑπερφυῆς δὲ ὁ λόγος. εἰ δὲ καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς ἀντίτυπα ταῦτα εἶπε, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀγίαθῆναι, καὶ πρὸ τῆς τὴν χάριν λαβεῖν. ὅρα δὲ, πῶς ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γινόμεθα. κατὰ φύσιν μὲν γάρ, ἡ τοῦ προκειμένου αἵτου καὶ οἴνου βρωσις καὶ πόσις· ὑπὲρ φύσιν δὲ, ἡ τούτων ἐνέργειά τε καὶ δύναμις. ἐνίψε δὲ πρῶτον τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, εἶτα τούτοις τῶ μυστηρίου τούτου μετέδωκεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρὴ πρῶτον καθαίρεσθαι, εἶτα μεταλαμβάνειν.

Ἀνθρακας¹⁾ εἶδεν¹⁾ ἡσαίας· ἀνθραξ δὲ, ὁ γ) Ies. 6, 6. ξύλον ἐστὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ πεπυρακτωμένον· φωτίζει μὲν τῆς ἀξίους· [φλέγει²⁾ δὲ τοὺς ἀναξιούς,] κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν· φλέγει δὲ, τῷ κολάζειν καὶ συντήκειν.]

Vers. 27. Καὶ λαβὼν — v. 28. διαθήκης.

Τῆς καινῆς διαθήκης, ἥτοι, τῆς νέας νομοθεσίας. τὸ μὲν γάρ αἷμα τοῦ τυπικοῦ ἀμνῶ, τῆς παλαιᾶς ἦν διαθήκης· τὸ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνῶ, τῆς νέας ἐστίν.

[³⁾ H³⁾ τοῦτο εἶπε διὰ τὸ αἷμα τὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης. ἐν τῇ ἐξόδῳ⁴⁾ γάρ μοσχάρια θύσας ε) Exod. 24, 6. 7, 8. μαῦσῆς, τὸ ἥμισυ τῆς αἵματος ἐνέχεεν εἰς⁴⁾ κρατῆρα, καὶ λαβὼν τὸ βιβλίον τῆς διαθήκης, ἀνέγνω εἰς τὰ ᾧα τῶ λαοῦ· καὶ εἶπαν· πάντα, ὅσα ἐλάλησε κύριος, ποιήσομεν καὶ ἀκυσόμεθα. λαβὼν δὲ μαῦσῆς τὸ αἷμα, κατεσκεδάστε τῶ λαοῦ, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο κύριος

²⁾ Inclusa omittit Cod. A. Hentenius ita reddidit, ac si post μὲν legerit, ὅν ὁ ἀνθραξ τοῦ μυστηρίου τούτου. Certe sine istis nulla est accommodatio ad hunc locum.

³⁾ Inclusa in calce paginae habet Cod. A.

⁴⁾ εἰς τὸν κρατῆρα. Cod. A.

dominus de omnibus his sermonibus. Erat itaque sanguis ille sigillum siue signaculum testamenti, ac testimonium et confirmatio foederis populi.

Verf. 28. *Qui pro multis effunditur.*

Ille quidem sanguis pro solis effundebatur Hebraeis: hic autem pro omnibus hominibus. Multos siquidem hic dicit omnes: nam omnes multi sunt. Vel Multis, dixit comparatione gentis horum Hebraeorum: illis enim plures sunt hi, qui ex omnibus liberantur et saluantur, propter quos Christus mortuus est.

Verf. 28. *In remissionem peccatorum.*

Ille siquidem in salutem tantum primogenitorum effundebatur: hic autem in remissionem peccatorum omnium hominum. Vide ergo quanto veteribus maiora sint noua mysteria. Aptissime vero nominauit hic Testamentum propter appropinquantem mortem: testantur enim qui moriuntur. Itaque sicut vetus testamentum hostias et sanguinem habebat: ita sane et nouum, corpus videlicet et sanguinem domini.

Non dixit autem, Haec sunt signa corporis mei et sanguinis mei: sed, Haec sunt corpus meum et sanguis meus. Oportet ergo non ad naturam eorum quae proponuntur aspicere, sed ad virtutem eorum. Quemadmodum enim supernaturaliter assumptam carnem deificauit (si ita loqui liceat) ita et haec ineffabiliter transmutat in ipsum viuifi-

⁵⁾ Sex priora vocabula omisit interpres.

⁶⁾ Λάγει, pro καλέϊ. Cod. A.

κύριος πρὸς ὑμᾶς περὶ πάντων τῶν λόγων τέτων.
 ἦν οὖν ἐκεῖνο τὸ αἷμα, σφραγὶς τῆς διαθήκης, καὶ
 μαρτύριον, καὶ βεβαίωσις τῆς συνθήκης τῷ λαῷ.]

Verf. 28. Τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

Περὶ ὧν πολλῶν, ἀντὶ τῆς, ὑπὲρ πολλῶν. ἐκεῖνο
 μὲν γὰρ τὸ αἷμα ὑπὲρ τῶν ἐβραίων μόνων ἐξεχῆ-
 το· τοῦτο δὲ, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. πολλοὺς
 γὰρ, τοὺς πάντας ἐνταῦθα ὧν καλεῖ. καὶ γὰρ οἱ
 πάντες, πολλοί. ἢ πολλῶν εἶπε, πρὸς σύγκρισιν
 τῆς τῶν ἐβραίων ἐθνους. πλείους γὰρ αὐτῶν, οἱ ἐξ
 ἀπάντων ἐλευθερέμενοι καὶ σωζόμενοι, δι' οὓς ὁ
 χριστὸς ἀπέθανεν.

Verf. 28. Ἐἰς ἁφесιν ἁμαρτιῶν.

Ἐκεῖνο μὲν γὰρ εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων
 μόνων ἐξεχῆτο· τῆτο δὲ, εἰς ἁφесιν ἁμαρτιῶν
 τῶν πάντων ἀνθρώπων. ὅρα, πόσον εἰσὶ μείζονα
 τῶν παλαιῶν τὰ νέα μυστήρια. προσφύεσθαι δὲ
 νῦν διαθήκην ἀνόμασε, διὰ τὸν προσεγγίζοντα
 θάνατον. διατίθενται γὰρ οἱ ἀποδηήσκοντες.
 ὥσπερ οὖν ἡ παλαιὰ διαθήκη θύματα καὶ αἷματα
 εἶχεν· ἔτιω ἀρα καὶ ἡ καινὴ, τὸ σῶμα καὶ τὸ
 αἷμα τοῦ δεσπότου.

Οὐκ ὧν εἶπε δὲ, ὅτι ταῦτά εἰσι σύμβολα τῆς
 σώματός μου καὶ τοῦ αἵματός μου· ἀλλ' ὅτι ταῦ-
 τά εἰσιν αὐτὸ τὸ σῶμά μου, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμά
 μου. λοιπὸν οὖν, χρὴ μὴ πρὸς τὴν φύσιν τῶν
 περικειμένων ὁρᾶν· ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν αὐτῶν.
 ὥσπερ γὰρ ὑπερφύως ἐθέωσε τὴν προσληφθεῖσαν
 σάρκα· ἔτιω ἀπορρήτως μεταποιεῖ καὶ ταῦτα
 εἰς

7) Hunc locum laudat Richardus Simonius ex Codicibus Parisinis in De Commentatoribus N. Test. p. 84.

viuificum corpus suum et in ipsum preciosum sanguinem suum, et in gratiam ipsorum.

Habent autem similitudinem quandam, panis ad corpus, et vinum ad sanguinem. Nam et panis, et corpus terrea sunt: vinum autem et sanguis aërea et calida. Et quemadmodum panis confortat, ita et Christi corpus hoc facit, ac magis etiam corpus et animam sanctificat: Et sicut vinum laetificat, ita et sanguis Christi hoc facit, et insuper praesidium efficitur.

Quodsi de vno corpore et sanguine omnes fideles participamus, omnes vnum sumus per ipsam horum mysteriorum participationem: et in Christo omnes, et Christus in omnibus. Qui edit inquit meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Verbum siquidem, per assumptionem carni vnitum est: haec rursus caro vnitur nobis per participationem. Facta autem sanguinis et testamenti mentione, rursus mortem suam repraesentauit, vt haec facile ab eis susciperetur, frequentissima mentione efficiens. Nam si hac, licet saepius annuntiata, ad passionis tamen nomen turbabantur: quid non passi fuissent, si hanc primum non didicissent.

Ait autem Lucas hoc quoque dixisse Christum, Hoc facite in mei recordationem: hoc inquit nouum mysterium, et non illud vetus. Siquidem vetus illud mysterium in recordationem inductum est salutis Hebraeorum primogenitorum in Aegypto, ac libertatis Hebraeorum: hoc autem in recordationem domini. Per tale enim sacrificium reminiscimur, quod corpus suum pro nobis in mortem tradiderit, et sanguinem suum effuderit, ac ita continuitate memoriam renouamus.

εἰς αὐτὸ τὸ ζῶποιοῦν αὐτοῦ σῶμα, καὶ εἰς αὐτὸ
τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα, καὶ εἰς τὴν χάριν αὐτῶν.

Ἔχουσι δὲ τινὰ καὶ ὁ ἄρτος πρὸς τὸ σῶμα,
καὶ ὁ οἶνος πρὸς τὸ αἷμα ἐμφέρειαν. καὶ ὁ ἄρτος
γὰρ καὶ τὸ σῶμα, γεώδη, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ αἷ-
μα, θερμαντικά. καὶ ὥσπερ ὁ ἄρτος σπρίζει
ἔτω καὶ τὸ σῶμα τῷ χριστοῦ τοῦτό τε ποιεῖ, καὶ
πλέον, ἀγιάζει καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν. καὶ ὥσ-
περ ὁ οἶνος εὐφραίνει· ἔτω καὶ τὸ αἷμα τοῦ χρι-
στοῦ τῷτό τε ποιεῖ, καὶ πλέον, γίνεται φυλακ-
κτήριον.

Εἰ δ' ἐνὸς σώματος καὶ αἵματος οἱ πάντες
πιστοὶ μεταλαμβάνομεν, οἱ πάντες ἐν ἑσμεν, διὰ
τῆς αὐτῆς τῶν αὐτῶν μυσηρίων μεταλήψεως, καὶ
ἐν χριστῷ πάντες, καὶ ὁ χριστὸς ἐν πᾶσιν. ὁ τρώ-
γων¹⁾ μου, γὰρ φησι, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου²⁾ Io. 6, 56.
τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. ὁ μὲν γὰρ
λόγος ἠνώδη τῇ σαρκί, διὰ τῆς προσλήψεως· αὐ-
τῇ δὲ πάλιν ἐνοῦται ἡμῖν, διὰ τῆς μεταλήψεως.
αἵματος δὲ καὶ διαθήκης μνημονεύσας, τὸν θάνα-
τον αὐτῷ πάλιν ἐνέφηνε, τῇ πυκνότητι τῆς μνή-
μης εὐπαράδεκτον αὐτοῖς τῷτον καθιστῶν. εἰ γὰρ,
καὶ πολλάκις τέτε προκαταγγελθέντος, ὅμως
παρ' αὐτὸ τὸ πάθος ἐθρομβήθησαν, τί οὐκ ἂν
ἔπαθον, μηδὲν προμαθόντες;

Λουκᾶς δὲ λέγει, καὶ τῷτο εἰπεῖν τότε τὸν
κύριον, ὅτι τῷτο³⁾ ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνη·⁴⁾ Luc. 22, 19.
σιν, τῷτό, φησι, τὸ καινὸν μυστήριον, καὶ μὴ
ἐκεῖνο, τὸ παλαιόν. ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ θυσίαςμα,
εἰς ἀνάμνησιν ἐγένετο τῆς ἐν αἰγύπτῳ σωτηρίας
τῶν ἐβραϊκῶν πρωτοτόκων, καὶ τῆς τῶν ἐβραίων
ἐλευθερίας· τῷτο δὲ, εἰς ἀνάμνησιν τῷ δεσπότου.
διὰ τῆς τοιαύτης γὰρ θυσίας ἀναμνησκόμεθα,
ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς θάνατον ὑπὲρ
ἡμῶν, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξέχεε, καὶ τῇ συνε-
χείᾳ τὴν μνήμην ἀνανεούμεθα.

Vidisti quo pacto discipulos a veteri sacrificio in nouum transtulerit? nam quae est deinceps imaginis vtilitas, verum iam exemplar habentibus? Dicit autem Chrysostomus, quod Christus tunc primus participauit mysterium, ne molestum eis esset, quod carnem et sanguinem participare eos hortaretur: cuius etiam lignum erat quia dixit.

Verf. 29. *Dico — patris mei.*

Quodsi poculum participauit, utique et panem. Posthac vero, id est, ab hac hora. Diem autem illum vocat tempus post resurrectionem, quando edit et bibit cum discipulis: quod etiam ipsi summentes pro certo resurrectionis indicio, dicebant, Qui manducauimus et bibimus cum eo. Nouum vero, id est nouo et admirando modo. Quum enim corpus haberet immortale, nec amplius cibo egeret aut potu, comedit tamen et bibit: non ob necessitatem, sed ob certitudinem, ne phantasma videretur. Regnum autem vocat potestatem datam sibi tanquam homini post resurrectionem. Data est mihi inquit omnis potestas in coelo et in terra. Patris tamen mei dicit, hoc est, quod a patre mihi datum est. Hoc autem dixit, quia ad illum refert omnia quae sunt.

Similiter et Marcus scripsit, Quando bibam illum nouum in regno Dei. Praeterea Lucas, donec regnum Dei veniat: vocantes hi similiter Regnum, praedictam potestatem. Lucas etiam de legali pascha Christum ait dixisse, Non edam ex eo donec compleatur in regno Dei, quod vi-

deli-

8) Tom. VII. p. 783. B.

9) "Οτι, pro οὐτως dat Cod. A.

Εἶδες, πῶς μετέθηκε τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς θυσίας ἐπὶ τὴν καινὴν. ποία γὰρ εἰκό-
νος ἔτι χρεία, τοῖς ἤδη τὸ πρωτότυπον ἔχουσι;
Φησὶ δὲ^{*)} ὁ χρυσόσεμος, ὅτι καὶ ὁ χριστὸς πρῶτος
τότε μετέσχε τοῦ μυστηρίου, ἵνα μὴ ἀηδιῶσι,
σαρκὸς καὶ αἵματος μεταλαβεῖν ἐπιτρεπόμενοι,
καὶ τούτου δὲ τεκμήριον, τὸ εἰπεῖν αὐτόν·

Verf. 29. Λέγω — πατρός μου.

Εἰ δὲ τοῦ ποτηρίου μετέσχε, μετέλαβεν ἄρα
καὶ τοῦ ἄρτου. τὸ μὲν οὖν ἀπάρτι, σημαίνει τὸ,
ἀπὸ τοῦ νῦν. ἡμέραν δὲ ἐκείνην λέγει, τὸν μετὰ
τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καιρὸν, ὅτε ἔφαγε καὶ ἔπιε
μετὰ τῶν μαθητῶν, ὁ καὶ αὐτοὶ ποιέμενοι τῆς
ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀπόδειξιν, ἔλεγον,^{*)} οἵτινες^{*)} *) Act. 10, 41.
συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ. καινὸν δὲ, ἀν-
τὶ τοῦ, καινῶς καὶ παραδόξως. τοῦ σώματος γὰρ
ἀθανατιδέντος, καὶ μηκέτι δεομένου βρώσεως ἢ
πόσεως, ἔφαγε καὶ ἔπιεν, ὃ διὰ χρείαν, ἀλλὰ
διὰ¹⁾ πληροφροσίαν, τοῦ μὴ φάσμα δεκτεῖν. βασι-
λείαν δὲ καλεῖ, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν, ὡς
ἀνθρώπῳ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ἐδόθη²⁾ μοι, γάρ y) Matt. 28, 18.
φησι, πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. τοῦ
πατρός μου δὲ, τουτέστι, τῇ ὑπὸ τοῦ πατρός μου
δοθείτῃ μοι. τοῦτο δὲ εἶπε, καὶ διότι πρὸς αὐτόν
ἀναφέρει πάντα τὰ ἑαυτοῦ.

Ομοίως δὲ καὶ μάρκος ἔγραψεν, ὅταν²⁾ αὐ- z) Marc. 14, 25.
τὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ μὴν
καὶ λουκάς, ἕως ὅτου³⁾ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ^{a)} a) Luc. 22, 18.
βασιλείαν καὶ οὗτοι, τὴν δηλωθεῖσαν, λέγοντες,
ἐξουσίαν. ὁ δὲ λουκάς ἔτι καὶ περὶ τοῦ νομικοῦ
παύσχα φησὶν εἰπεῖν τὸν χριστόν, ὅτι οὐ^{b)} μὴ φά- b) Luc. 22, 16.
γω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ

Tit 3

τοῦ

¹⁾ Διὰ, omittit Cod. A.

delicet erit in seculo venturo: tunc enim pascha perficiet et perfectius et purius, immolans ineffabile verbum diuinitatis et humanitatis suae, gladio doctrinae dissecans illud ac diuidens his qui sacrorum suorum doctrina digni erunt.

Quod autem vel quantum gaudium est, vt nos quidem discamus, ille vero doceat: et vna cum eipsis eius discipulis verbum participemus, sicut ait Gregorius Theologus. Pulcherrima est de tali pascha philosophia. Sed de his haecenus.

Nunc autem Lucae verba tractanda sunt ac concilianda, quatenus possibile fuerit. Ait enim ille Christum primo quidem sumpsisse poculum et gratias egisse ac dixisse. Accipite hoc et diuidite inter vos. Deinde sumpsisse panem et gratias egisse ac diuisisse: similiter autem et poculum ipsum. Vnde videtur de duobus loqui poculis. Non est autem ita, sed primum quidem sumpsit poculum et benedixit ac dixit: Accipite hoc et diuidite inter vos. Deinde quum addidisset, Nequaquam bibam de hoc fructu vitis donec regnum Dei veniat: timore mortis suae turbauit eos. Vt autem verisimile est, facta concertatione ac confusione, repositum est poculum. Deinde aliquanto post tempore facta sunt quae sequuntur, siue panis siue poculi traditio. Quum enim dixerit euangelista de pane, quod vbi gratias egisset fregit ac dedit eis: dein-

2) ποτότις, pro πόσις. Cod. A. Hentenius videtur legisse: τίς δὲ καὶ πόση ἢ ἀπόλαυσις, aut πόση τίς ἢ. Sed ea, quam nos exhibuimus, est vnice vera lectio. Ita enim ad verbum apud Gregor. Nazianz, p. 258. circa fin.

3) Δὲ, omittit Cod. A.

4) Miror sane, in Codicibus Graecis N. T. hic tantum deprehendi consensum, in loco sane difficillimo.

τοῦ θεοῦ, δηλαδὴ, τῇ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. καὶ τότε γὰρ ἐπιτελέσει τὸ πάσχα τελεώτερόν τε καὶ καθαράτερον, θύων τὸν ἀπόρρητον λόγον τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, τῇ μαχαίρᾳ τῆς διδασκαλίας, καὶ διαιρῶν αὐτὸν καὶ διανέμων τοῖς ἀξίοις τῆς τοιαύτης μυσταγωγίας.

Τίς δὲ ἡ²) πόσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις; ἡμῶν μὲν, τὸ μαθεῖν· ἐκείνου δὲ, τὸ διδάξαι καὶ κοινώσασθαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸν λόγον, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ γρηγόριος, κάλλιπαι περὶ τοῦ τοιούτου πάσχα φιλοσοφήσας. ἀλλὰ καὶ περὶ τέτων μὲν εἰς τοσούτον.

Τὰ δὲ τοῦ λουκᾶ ρητὰ μεταχειρίζεον καὶ συμβιβαστέον, ὡς οἶόν τε. λέγει γὰρ ἐκεῖνος, τὸν χριστὸν πρῶτον μὲν^c) λαβεῖν ποτήριον, καὶ εὐχαριστῆσαι, καὶ εἰπεῖν· λάβετε τῆτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς· εἶτα λαβεῖν ἄρτον, καὶ εὐχαριστῆσαι, καὶ διανεῖμα. ὡσαύτως³) δὲ καὶ τὸ ποτήριον. καὶ δοκεῖ περὶ⁴) δύο ποτηρίων λέγειν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο. ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἔλαβε ποτήριον, καὶ ἠψαρίστησε, καὶ εἶπε· λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς· εἶτα προδείς, ὅτι^d) οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τῆς γενήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ· τῷ φόβῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ διατάραξεν αὐτούς· οἳ δὲ εἰκὸς, διατρεβῆς καὶ συγχύσεως γενομένης, ἀπέθετο τὸ ποτήριον· εἶτα, καιροῦ τινος διελθόντος, γεγόνασιν τὰ ἐξῆς, ἥτε τοῦ ἄρτου, καὶ ἡ τοῦ ποτηρίου μετάδοσις. εἰπὼν γὰρ ὁ^e) εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ ἄρτου, ὅτι εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς· εἶτα ἐπάγα-

c) Luc. 22, 17.
19. 20.

d) Luc. 22, 18.

e) Luc. 22, 19.

Ttt 4

γών,

mo. Modo autem ad manus est Euangeliarium Gothanum Ms., quod versum 17. et 18. omittit. Lectio est τῇ μεγάλῃ ε. πρωτῇ. Incipit in hoc Codice fol. 150.

deinde subiunxerit, similiter et poculum ipsum: ostendit quod illud ipsum fuit poculum quod prius acceperat. Non enim simpliciter dixit, similiter et poculum: sed, similiter et poculum ipsum, addito videlicet articulo, et rem de qua facta est mentio significando. Praeterea quod subiungitur, Hoc ipsum poculum nouum testamentum est in meo sanguine: etsi scabrosa loquutio videatur, nihil tamen differt a dicto sermone, quem Matthaeus et Marcus scripserunt. Illi siquidem dixerunt, Hic est sanguis meus qui est noui testamenti, hoc est, qui nouum tradit testamentum. Hic autem ait, Hoc ipsum poculum nouum testamentum est, quod ego nunc testor praeicipiens vobis, vt ita faciatis. Hoc autem nouum testamentum est in meo sanguine: vetus enim testamentum irrationalis animalis sanguinem habebat. Similiter et quod sequitur, Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa, simile est illi quod dicitur, Qui manducat mecum: aut, Qui intinxit mecum manum in catino. Hoc autem posuit Lucas post panis et poculi diuisionem: Matthaeus et Marcus ante illam. Vnde apparet, quod hoc bis dixerit Christus, et ante mysteriorum traditionem quando in catinum intingentes edebant: et post traditionem quando rursus appositus est catinus.

Et hoc etiam magnam habet dubitationem: quo modo quum Matthaeus dixerit Christum ante traditionem mysteriorum manifestasse proditorem, respondens illi, Tu dixisti: Rursus Iohannes post mysteriorum traditionem ignorantes scribit discipulos ac haesitantes: quando et seipsum a Petro incitatum, interrogasse dicit praeceptorem, et sibi datum esse signum intinctam ossulam. Manifestum

γὰν, ὅτι^f) ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, ἔδειξεν, ὅτι ¹) Luc. 22, 20.
 ἐκείνο τὸ ποτήριον, ὃ πρότερον ἔλαβεν. οὐκ εἶπε
 γὰρ, ὅτι ὡσαύτως καὶ ποτήριον, ἀλλ' ὅτι, ὡσαύ-
 τως καὶ τὸ ποτήριον τῇ προσθήκῃ τοῦ ἁγίου τοῦ
 προσεγνωσμένου δηλώσας. τὸ δὲ, τοῦτο^g) τὸ ποτή- ^g) Luc. 22, 20.
 ριον, ἡ καινὴ διαθήκη, ἐν τῷ αἵματί μου, εἰ καὶ
 δοκεῖ δύσφραστον, ἀλλ' ἐδὲν διαφέρει τοῦ λόγου
 τῷ ῥηθέντι ὑπὸ ματθαίου καὶ μάρκου. ἐκεῖνοι
 μὲν γὰρ εἶπον, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς
 καινῆς διαθήκης, τυχέσι, ὃ ἡ καινὴ διαθήκη πα-
 ραδίδωσιν. ἔτος δὲ φησιν, ὅτι τοῦτο τὸ ποτήριον,
 ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν, ἣν ἐγὼ διατίθεμαι νῦν, ἐν-
 τελλόμενος ὑμῖν ἔτω ποιεῖν. καινὴ δὲ τῷτο διαθή-
 κη ἐστίν, ἐν τῷ αἵματί μου· ἡ γὰρ παλαιὰ διαθή-
 κη ἀλόγου ζώου αἷμα εἶχεν· ἐμοίως δὲ καὶ τὸ,
 πλὴν^h) ἰδοὺ, ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντός με, μετ' ^h) Luc. 22, 21.
 ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὁμοίον ἐστὶ τῷ, ὃ ἐδίδων
 μετ' ἐμοῦ, ἡ τῷ, ὃ ἐμβόψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ
 τρυβλίῳ τὴν χεῖρα. τέθεικε δὲ τοῦτο λουκᾶς μὲν,
 μετὰ τὴν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ ἄρτου διανομὴν,
 ματθαῖος δὲ καὶ μάρκος, πρὸ ταύτης. καὶ φαί-
 νεται, ὅτι δις εἶπε τοῦτο ὁ Χριστὸς, πρὸ τε τῆς
 μεταδόσεως τῶν μυστηρίων, ὅτε καὶ ἐν τῷ τρυβλίῳ
 βάπτοντες ἡδίων καὶ μετὰ τὴν μετάδοσιν, ὅτε
 τὸ τρυβλίον αὐτοῖςⁱ) παρετέθη.

Καὶ τοῦτο δὲ πολλῆς ἀξίον ἀπορίας, πῶς, τοῦ
 ματθαίου φήσαντος, ὅτι ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς δια-
 νομῆς τῶν μυστηρίων ἐφανερώσε τὸν προσδότῃν,
 ἀπεκριθεὶς πρὸς αὐτὸν τὸ σὺ^j) εἶπας, αὐτοῖς ὁ ^j) Matt. 26, 25.
 ἰωάννης, ^k) μετὰ τὴν διανομὴν, ἀγνωστὰς ἰσοῦ^k) ^k) Io. 13, 23-26.
 τοὺς μαθηταῖς, καὶ ἀπορουμένους, ὅτε καὶ ἐαν-
 τὸν, ὑπὸ πέτρου παρορμηθέντα, διερωτῆσαι λέ-
 γει τὸν διδάσκαλον, καὶ δοθέντα σημεῖον τὸ βαφέν
 Tit 5 ψαμίον.

⁵) Ἄνθις μετετέθη. Cod. A. Codici B. accedit et-
 iam versio Hentenii.

festum enim est, quod hoc postea factum est. Nam accepta, inquit, ille offula, exiuit continuo: Caeteris quidem enarratoribus nulla cura digna apparuit praesens quaestio: nos autem quod post multos labores intelleximus, in medium affereamus. Percepimus sane quod ante panem et poculum discipulis pariter interrogantibus, Christus signum dedit commune, Qui intinxit inquit mecum: et, qui intingitur. Siquidem omnes et intinxerant, et adhuc intingebantur. Deinde proditore singulariter interrogante, addidit particularius dicens, Tu dixisti. Sed prius quidem indicium magis obumbravit, secundum autem, minus quidem, attamen etiam hoc benignitate obumbravit: ut Iudas cognito tam a communiori signo, quam a particulariori quod non lateret, poenitentia duceretur antequam caeteris discipulis manifestaretur. Verum hi neque a priori indicio, neque a posteriori intelligere potuerunt quis esset proditor: illud enim, Tu dixisti, aenigmati simile erat. Nec enim manifeste confessus erat, Ego sum, sed per interrogationem Nunquid ego sum? Itaque tacuerunt, ne quo modo tanquam insensatis exprobraret Christus: Nam et hoc alibi passi sunt. Iudas vero a secundo quidem indicio intellexit, quod a Christo cognitus esset: putans tamen se discipulis nondum manifestatum esse, quum illi non intellexissent, ignorantem se finxit, sumpta a clementia praeceptoris fiducia. Post diuisionem autem mysteriorum rursus saluator de prodicione testatur siue protestatus est, veluti scripsit Iohannes, ut vel sic Iudas tantam expertus longanimitati-

6) Δῆλον γὰρ, ὡς. Haec omittit Cod. A.

7) Ἔτι, omittit Cod. A. Forte Euthymius etiam dederat, ἐνέβαπτον, pro ἐνεβάπτουτο.

ψωμίον. δῆλον⁶⁾ γάρ, ὡς ὕπερον τῷτο γέγονε. λαβὼν¹⁾ γάρ, φησι, τὸ ψωμίον ἐκεῖνος, εὐθέως¹⁾ Io. 13, 30. ἐξῆλθε. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐξηγηταῖς εὐδαιμονίας ἐπιτασίας ἡξιώθη τὸ παρὸν ζήτημα. Φιλοπονήσασιν δὲ ἡμῖν, ὃ διεγνώθη, ἐρηθήσεται. νενοήκαμεν γάρ, ὅτι πρὸ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου τῶν μαθητῶν κοινῶς ἐρωτησάντων, ὁ χριστὸς πρῶτον μὲν ἔδωκε γνῶρισμα κοινότερον τὸ, ὃ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ, καὶ ὁ ἐμβαπτόμενος. καὶ γὰρ πάντες καὶ ἐνεβάψαν καὶ ἐνεβάπτοντο⁷⁾ ἐτι. εἶτα τοῦ προδότου ἰδικῶς ἐρωτήσαντος, προσέθηκεν ἰδικότερον τὸ, σὺ εἶπας. ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον γνῶρισμα πλεον συνεσκίατο, τὸ δεύτερον δὲ, ἔλαττον. ὅμως δὲ καὶ τοῦτο συνεσκίατο, διὰ Φιλανθρωπίαν, ὡς ἂν ἀπὸ τοῦ νοινοτέρου καὶ τοῦ ἰδικωτέρου γνούς⁸⁾ ἰούδας, ὅτι οὐ λέληθε, μεταμεληθεῖν πρὸ τοῦ διαγνωθῆναι τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς. ἀλλ' αὗτοι μὲν, οὔτε ἀπὸ τοῦ πρώτου γνωρίσματος, οὔτε ἀπὸ τοῦ δευτέρου δυνηθέντες νοῆσαι, τίς ὁ προδότης ἐστὶ τὸ γάρ, σὺ εἶπας, αἰνίγματι ἔωκει. εἰ δὲ γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ὡμολόγησεν, ὅτι ἐγὼ εἰμι· ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν, μήτι ἐγὼ εἰμι ἡσύχασαν, μήποτε⁹⁾ καὶ προσονειδιώσιν, ὡς ἀνόητοι· καὶ γὰρ καὶ ἄλλοτε τοῦτο πεπόνθασιν· ἰδὼς δὲ, ἀπὸ τοῦ δευτέρου γνωρίσματος συνῆκε μὲν, ὅτι διεγνώθη τῷ χριστῷ· λογισάμενος δὲ, ὅτι οὐπω τέως τοῖς μαθηταῖς πεφανέρωται, μὴ νενοηκόσιν ἐτι, τὸν ἀγνοοῦντα προτεποιεῖτο, τῆς τοῦ διδασκάλου καταθάρρῶν ἀνεξικακίας· μετὰ δὲ γε τὴν τῶν μυσηρίων διανομήν, πάλιν ὁ σωτὴρ ἐμαρτύρησεν, ἡγουν, διεμαρτύρατο περὶ τῆς προδοσίας, ὡς ὁ ἰωάννης ἔγραψεν, ἵνα ὁ ἰδὼς, τσα-
αύτης

6) Ὁ, omittit. B.

9) Καὶ omittit Cod. A.

nimitatem, nec manifeste traductus, neque mysteriis frustratus, sed aequae cum discipulis horum particeps effectus, melior ac mente sanior efficeretur. Statim ergo discipuli, iam ulterius tolerare nequeunt: plurimum enim anxii erant, et ad se inuicem respiciebant, haesitantes de quo diceret: ipsi quidem interrogationem facere ausi non sunt, ob eam quam paulo ante diximus causam: sed hanc Petrus Iohanni commisit, tanquam maxime a praeceptore dilecto, et tunc in eius sinu recumbenti: at ille conuersus, et cum reuerentia super pectus eius recidens: in aurem interrogauit. Et tunc saluator cognito quod Iudas incurabilis permaneret: nec sic quidem publicauit eum: sed respondit et ipse in aurem, Ille est, cui ego intinctum panem porrexero: et intinctum panem dat Iudae Simonis Iscariotae. Sciens ergo Iudas quod hoc signum erat, tum a secreta Christi ad Iohannem colloquutione, tum quia soli ipsi talis offula data erat: haec enim alia erat a pane, qui omnibus diuisus est: Praeterea quum audisset, Quod facis, fac citius: hoc est, quod cogitatione facis, perficito et opere: siquidem tempus iam appropinquabat. Quanquam adhuc discipulis ignota erant et quae de offula erant, utpote soli Iohanni secreto dicta. Alius itidem sermo incertus erat ad quid dictus esset: quidam enim, inquit, putabant quia oculos habebat Iudas, quod diceret ei Iesus, Erue ea quae ad festum nobis necessaria sunt, aut pauperibus, ut aliquid daret. Tunc itaque non ferens infamiam, suspicatus est enim, quod omnibus

¹⁾ Καὶ μὴδέ. Cod. A.

²⁾ Τῶν μαθητῶν. Cod. A.

αὐτῆς ἀξιώθεις μακροθυμίας, καὶ μὴ προδήλως
 παραδειγματιθεῖς,¹⁾ μηδὲ τῶν μυστηρίων ἀπελα-
 θεῖς, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπίσης τοῖς²⁾ μαθηταῖς
 μετασχών, γένηται βελτίων καὶ σωφρονέστερος·
 εὐθύς δὲ οἱ μαθηταί, μηκέτι δυναθέντες καρτε-
 ρεῖν ἐπὶ πλεόν, καὶ γὰρ ἡγωνίων, καὶ ἐβλεπον
 εἰς ἀλλήλους, ἀπορούμενοι, περὶ τίνος λέγει·
 αὐτοὶ μὲν καὶ οὕτως οὐκ ἐτόλμησαν τὴν ἐρώτησιν,
 δι' ἣν εἰρήκαμεν αἰτίαν· τῷ Ἰωάννῃ δὲ ταύτην ἐπέ-
 τρεψεν ὁ πέτρος, ὡς ἡγάπημένῳ μάλιστα τῷ δι-
 δασκάλῳ, καὶ ἀνακειμένῳ τῇνικαῦτα ἐν τῷ κόλ-
 πῳ αὐτοῦ· ὁ δὲ μεταστραφεὶς, καὶ ἐπιπεσὼν ἐπὶ
 τὸ σῆθος αὐτοῦ, μετ' εὐλαβείας ἠρώτησεν εἰς τὸ
 οὖς, καὶ λοιπὸν ὁ σωτὴρ συνιδὼν, ὅτι ἀνίατος ὁ
 ἰέδας μένει, οὐδ' οὕτω μὲν ἐθελιάμβευσεν αὐτὸν,
 ἀπεκρίθη δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ οὖς, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν,
 ᾧ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω· καὶ ἐμβά-
 ψας τὸ ψωμίον ἐπιδίδωσιν· ἰέδας δὲ λαβὼν τὸ
 ψωμίον, καὶ γνούς, ὅτι τεκμήριον ἦν ἀπὸ τε τῆς
 τοῦ χριστοῦ πρὸς Ἰωάννην κρυφίας κοινολογίας, καὶ
 ἀπὸ τοῦ μόνῳ αὐτῷ τοιοῦτον ψωμίον δεῖναι· ἔτε-
 ρον γὰρ ἦν τοῦτο παρὰ τὸν διαμεριζόμεντα πᾶσιν
 ἄρτον· καὶ προσέτι ἀκούσας, ὅτι³⁾ ὁ ποιεῖς,
 ποιήσον τάχιον, τουτέστι, ὃ τῷ λογισμῷ ποιεῖς,
 ποιήσον καὶ τῷ ἔργῳ· ἡγγίσε γὰρ ὁ καιρὸς· εἰ
 καὶ ἔτι τοῖς μαθηταῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ ψωμίου
 ἠγνόητο, πρὸς μόνον ῥηθέντα κρυφίως τὸν Ἰωάν-
 νην, καὶ ὁ λόγος ἀδήλος ἦν, πρὸς τί ἐρρήθη· τι-
 νές,⁴⁾ γὰρ φησιν, ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον m) Io. 13, 29.
 εἶχεν ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, ἀγόρασον
 ὧν χρεῖαν ἔχομεν εἰς τὴν ἐορτὴν, ἢ τοῖς πτωχοῖς
 ἵνα τι δῶ· καὶ τοῦτο μὲν, οὐκ ἐνεγκὼν τὴν αἰσχύ-
 νην· ὑπέλαβε γὰρ ἤδη πᾶσι φανερωθῆναι· τοῦτο
 δὲ, καὶ φοβηθεὶς τοὺς μαθητάς, μήκου καὶ
 δια-

3) "Οτι omittit. B.

bus manifestatus esset, et discipulos quoque timens, ne se forsitan discernerent, exiit continuo: et ad insidiatores abiit. Haec autem omnia solus Iohannes retulit, vtpote ab aliis praetermissa.

Illud vero, Quae ad festum nobis necessaria sunt, multis enarratoribus difficultatem ingessit. Diem enim paschae iam celebrauerant, vt praedictum est: Ergo manifestum est quosdam discipulorum cognouisse quam ob causam magister praeuenerat tempus celebrandi pascha: quidam vero intentum eius ignorantes putabant quod ipsum adhuc celebraturus esset in ipsa parasceue. Aut festum, intelligendum est de festo azymorum.

Quare vero dicatur dominus Iohannem diligere, et quare in sinu eius recubuerit, dicetur annuente domino in enarratione euangelii secundum Iohannem. Quodsi Lucas ait in Iudam ingressum esse satanam priusquam loqueretur cum principibus sacerdotum et magistratibus de proditiōe: Iohannes vero post acceptam osculam, nulla est contradiciō. Primum enim satanas experimentum sumebat, miserumque explorabat: postmodum vero cognito quae designata erant, iam velut incorrigibilem magna fiducia ingressus est. Nec tamen despiciendo diuina mysteria ingressus est: id enim nequaquam fieri potuit, sed quod hunc sciret indignum qui in his versaretur, et quod inde nullam sumpturus esset vtilitatem.

Verf. 30.

4) Vide de hoc vocabulo Harpocrat. p. 51. et Aristoph. Ran. v. 79. et 735. Priori in loco Aristophanis scholium Cod. Mosq. dat δουρῶσω, ἐκ μεταφορᾶς τῶν νομισμάτων. Ibid. in scholiis editis corrige ψοφῶδεῖς, pro ψοφώδεῖς. Altero in loco scholia Cod. Mosq. habent ἐξητασμένοις. Lexicon inedi-

διασπαράξωσιν αὐτόν· εὐθέως ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τοὺς ἐπιβούλους ἀπῆλθε. ταῦτα δὲ πάντα μόνος ὁ ἰωάννης ἀπήγειλεν, ὡς παραλελειμμένα τοῖς ἄλλοις.

Τὸ δὲ, ὧν χρεῖαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτὴν, ἀπορίαν πολλοῖς τῶν ἐξηγητῶν ἐνεπίσησε. τὴν γὰρ τοῦ πάσχα ἡδὴ εἴρτασαν, ὡς προείρηται. δῆλον οὖν, ὅτι τινὲς μὲν τῶν μαθητῶν ἐμαθον τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου, καὶ ὃν προεῖρτασε τὸ πάσχα· τινὲς δὲ ἀγνοοῦντες, ἐδέχουν, ὅτι ἔτι τοῦτο ἑορτάσει καὶ κατὰ τὴν παρασκευὴν· ἢ καὶ τὴν τῶν ἀζύμων ἑορτὴν ὑποληπτέον.

Διατί δὲ λέγεται ἀγαπᾶν τὸν ἰωάννην ὁ κύριος, καὶ διατί ἀνέκειτο ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, ρηθήσεται θεὸς διδόντος ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίου. εἰ δὲ λουκᾶς μὲν φησιν, (εἰσελθεῖν^η) τὸν σατανᾶν εἰς ἰούδαν πρὸ τοῦ συλ- η) Luc. 22, 3. λαλῆσαι τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ στρατηγοῖς περὶ προδοσίας· ἰωάννης δὲ, μετὰ τὸ^ο) ψωμίον, οὐκ ἕναν- ο) Io. 13, 27. τιολογοῦσι. πρότερον μὲν γὰρ ὁ σατανᾶς ἀπόπειραν ἐποιήσατο, καὶ διεκωδώνισε⁴) τὸν ἄβελιον· ὕστερον δὲ γνοὺς ἀφορισθέντα, ὡς ἀδιόρθωτον, θάρ- ῆσας ἐπεπήδησεν· οὐ τῶν θεῶν δὲ μυστηρίων καταφρονήσας εἰσεβρύχ· πῶς γάρ; ἀλλ' ἀνάξιον αὐτὸν εἰδὼς τῆς τούτων μεταλήψεως, καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν ὠφελημένον.

Verf. 30.

ineditum: διακωδωνισθέντες, ἥτοι, διαφημισθέντες. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν διαπαιζομένων. (Hastenus consentit quoque Glossar. Cyrill.) τέταται καὶ ἐπὶ τῷ, διαπειρασθέντες. ὥτως Λυσίας ὁ ῥήτωρ. ἀπὸ δὲ τῶν ἵππων μετενήμενται. εἰώθασι γὰρ ἄτω δοκιμάζειν τοὺς γενναίους ἵππους, εἰ μὴ καταπλήσσονται τὸν ἐν πολέμῳ θόρυβον, τοὺς κώδωνας ψοφοῦντες.

Verf. 30. *Et — oliuarum.*

Gratias quidem egit ante distributionem, laudes autem dixerunt post distributionem: ut et nos ita faciamus, gratias Deo agentes, ipsumque glorificantes, qui nos huiusmodi bonis dignos duxit. Exiuit autem in montem oliuarum, ne occultari videretur, et ne propter eum in ciuitate fieret seditio. Mons vero oliuarum ultra torrentem Cedron erat, iuxta Iohannis scripturam: ubi erat hortus in quem ingressus est ipse et discipuli eius. Sciebat autem inquit et Iudas, qui tradebat eum, locum, quod frequenter conueniret illuc Iesus cum discipulis suis. Manifestum est ergo quod saepius foris pernoctabat in montibus, tum ut absque ulla distractione oraret, tum etiam ut discipulis secretiores sermones communicaret. Siquidem priusquam exiret in montem plurima dixit, quorum quaedam scripsit Lucas, quaedam vero Iohannes.

Verf. 31. *Tunc ait — gregis.*

Offendiculum patiemini, hoc est excutietur a vobis fides quam in me habetis, siue fugietis. Est autem prophetae Zachariae dictum quod sequitur. Dicitur autem pater percussisse filium, utpote permittens ut ipse vulneraretur siue occideretur. Hinc itaque manifestum est, quod voluntate patris ac diuina dispensatione occisus est.

Verf. 32. *Postquam autem — Galilaeam.*

Vbi tristitia praedixit, praedicat etiam consolatoria. Praecedam, hoc est, praeueniam vos in Galilaeam, ibi vos excepturus.

Verf. 33.

Vers. 30. Καὶ — ἐλαιῶν.

Ἡ εὐχαρίστησε μὲν πρὸ τῆς διανομῆς, ὕμνησε δὲ, μετὰ τὴν διανομὴν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἔτω ποιῶμεν εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν, τὸν ἀξι-
 οῦντα ἡμᾶς τοιούτων ἀγαθῶν. ἐξῆλθε δὲ εἰς τὸ
 ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἵνα μὴ δόξη κρύπτεσθαι, καὶ
 ἵνα μὴ σάτις ἐν τῇ πόλει γένηται δι' αὐτόν. τὸ δὲ
 ὄρος τῶν ἐλαιῶν¹⁾ πέραν τοῦ χαιμαρρέου τῶν κέ- p) Io. 18, 1.2.
 ὄρων ἦν, κατὰ τὴν ἰωάννου γραφὴν, ὅπου ἦν καὶ
 κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐ-
 τοῦ. ἦδαι δὲ, Φησι, καὶ ἰουδαῖς, ὁ παραδιδούς αὐ-
 τόν, τὸν τόπον, ὅτι πολλάκις συνήχθη ὁ ἰησοῦς
 ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. ὁ δὲ ὅν, ὅτι
 τὰ πολλὰ ἔξω διετυκτέρευεν ἐν τοῖς ὄρεσι· τοῦτο
 μὲν, εὐχῆς ἀπερισπάστου χάριν· τοῦτο δὲ καὶ,
 ἵνα κοινωνῇ τοῖς μαθηταῖς λόγων μυστικωτέρων.
 πρὸ μέντοι τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὄρος πολλὰ εἶπεν,
 ὧν τὰ μὲν ὁ λουκᾶς, τὰ δὲ ὁ ἰωάννης ἰσόρησαν.

Vers. 31. Τότε λέγει — ποίμνης.

Σκανδαλιθήσεσθε, ἀντὶ τοῦ, σαλευθήσεσθε τὴν
 εἰς ἐμὲ πίσιν, ἥγουν, φεύξεσθε. τοῦ προφήτου δὲ
 ζαχαρίου¹⁾ τὸ ἐξῆς ρητόν. λέγεται δὲ ὁ πατήρ q) Zach. 13, 7.
 πατάξαι τὸν υἱόν, ὡς παταγῆναι αὐτὸν συγχα-
 ρήσας, εἶπουν, ἀναιρεθῆναι. δηλοῦται δὲ καὶ²⁾
 ἐντεῦθεν, ὅτι κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἀναιρε-
 θήσεται διὰ τὴν οἰκονομίαν.

Vers. 32. Μετὰ δὲ — γαλιλαίαν.

Προειπὼν τὰ λυπηρὰ, προλέγει καὶ τὰ παρα-
 μυθούμενα. πρᾶξω δὲ, ἀντὶ τοῦ, πρὸ λαβῶ
 ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐκεῖ ἐκδεχόμενος.

Verf. 33. *Respondens — offendar.*

Quum maxime deprecari opus fuisset, ac dicere, Domine auxiliare nobis. Ille in tribus errauit. Primum quod prophetae ac Christo contradixit. Secundo quod se aliis praeposuit. Tertio quod in seipso solo, et non in diuino auxilio fiduciam habuit: ideo etiam cadere permittitur, vt corripatur ac discat non nimis in seipso confidere: et caeteri quoque corripiantur. Quod autem ait Lucas, Simon Simon ecce Satanas expetiuit vos, etc. alio dixit tempore, priusquam videlicet egrederetur in montem oliuarum: ideo etiam alterius sunt illa propositi ac sermonis.

Verf. 34. *Ait — me abnegabis.*

Priusquam gallus canat, id est, antequam vllius temporis expleat sonos. Solet namque gallus variis temporibus saepius canere, deinde cessare, et post aliquantum temporis rursus ab altero principio canere. Hoc autem Marcus planius significauit dicens, Tu hodie in hac nocte priusquam bis gallus cecinerit, ter abnegabis me. Negationem vero dicit, assertionem, quod se non nouerit Petrus. Dicit enim Lucas, Non canet hodie gallus priusquam ter abneges, te nosse me.

Verf. 35. *Dicit — abnegabo.*

Quanto firmius affirmat Christus, tanto Petrus ediuerso maiorem ostendit fortitudinem: vehemens enim erat in ipso affectus propriae conscientiae, ideo miserum patitur naufragium: a diuino auxilio solus relictus, vt eius arguatur infirmitas.

Vide

Verf. 33. Ἀποκριθεὶς — σκανδαλισθήσομαι.

Δέον μάλιστα δεηθῆναι, καὶ εἰπεῖν, κῆριε βοή-
θησον ἡμῖν· ὁ δὲ τρεῖς ὁμοῦ πταίει. πρῶτον, ὅτι
ἀντεῖπε καὶ τῷ προφήτῃ, καὶ τῷ χειρῶ· δεύτε-
ρον, ὅτι τῶν ἄλλων ἑαυτὸν ⁶⁾ προσέθηκε· τρίτον,
ὅτι ἑαυτῷ μόνῳ, καὶ οὐ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ τε-
θάρρηνκε. διὸ καὶ συγχωρεῖται πεσεῖν, ἵνα συστα-
λῇ, καὶ μάθῃ, μὴ σφόδρα θαρρῆεν ἑαυτῷ, καὶ
παιδευθῶσι καὶ ἑταῖροι. ὅπερ δὲ φησι λουκᾶς, ὅτι
σίμων ⁷⁾ σίμων, ἰδοὺ ὁ σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς, ¹⁾ Luc. 22, 31.
καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἕτερον εἶπε καιρὸν, πρὸ τοῦ
ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. διὸ καὶ ἑτέρου
λόγου εἰσὶν ἐκεῖνα.

Verf. 34. Ἐφη — ἀπαρνήσῃ με.

Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀντὶ τοῦ, πρὶν ταῖς
φωναῖς πληρῶσαι τῆς ἀγωγῆς. εἶωθε γὰρ ὁ ἀλέ-
κτωρ καὶ ἑκάστην ἀγωγὴν πολλάκις φωνεῖν, εἴτα
διαναπαύεσθαι, καὶ μετὰ τινος καιρὸν πάλιν ἀφ'
ἐτέρας ἀρχῆς φωνεῖν. τοῦτο δὲ μάρκος ἐσαφῆνι-
σεν εἰπὼν· σὺ ⁸⁾ σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὶν ⁹⁾ Marc. 14, 30.
ἢ δις ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρεῖς ἀπαρνήσῃ με. ἀρ-
νησιν δὲ λέγει, τὴν τοῦ μὴ εἶδέναι αὐτόν· φησὶ
γὰρ ὁ λουκᾶς, οὐ ¹⁰⁾ μὴ φωνήσῃ σήμερον ἀλέκτωρ, ¹¹⁾ Luc. 22, 34.
πρὶν ἢ τρεῖς ἀπαρνήσῃ, μὴ εἶδέναι με.

Verf. 35. Λέγει — ἀπαρνήσομαι.

Ὅσον διαβεβαιούται ὁ χειρὶς, τοσούτον ὁ πέ-
τρος ἀντισχυρίζεται. σφοδρὸν γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ
πάθος τῆς ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθήσεως. διὸ καὶ χα-
λεπὸν ὑφίσταται ναυαγίον, ἐρημος τῆς παρὰ Θεοῦ
βοηθείας ἀπολειφθεὶς, καὶ ἐλεγχθεὶς, ὅτι

Vvv 2

ἀδεδε-

⁶⁾ Προῦθηνκε. Cod. A.

Vide autem quomodo post haec sit ad modestiam reuocatus. Siquidem quum post resurrectionem de Iohanne dixisset, Domine hic autem quid? et impositum esset ei silentium, illico obtulit. Et ante assumptionem quum audisset, Non est vestrum nosse tempora vel occasiones temporum, similiter contulit. Et post haec de linceo quum audisset, Quae Deus purificauit, tu communia ne dixeris, quanquam non intelligeret manifeste quod dicebatur, non tamen ausus est respondere. Haec autem omnia casus ille negationis correxit. Et ante hoc quidem, quicquid erat fidei in se reponerat, dicens: Ego tamen nunquam offendar: et, Nequaquam te abnegabo: quum addendum fuisset, si te habuero adiutorem. Postmodum autem de claudi sanatione palam dicebat, Quid nos intuemini quasi nostra virtute aut pietate effecerimus vt hic ambularet?

Hinc ergo magnum discimus documentum, quod neque humana promptitudo quicquam efficiat absque diuino auxilio, neque diuinum auxilium proficit absque promptitudine humana. Vtriusque rei exempla sunt Petrus et Iudas. Oportet ergo neque obdormire, omni negotio in Deum reiecto: neque rursus putare seiplos omne opus efficere. Siquidem nec totum operatur Deus, ne ociosi permaneamus: nec totum nobis permittit, ne gloriemur, sed ab vnoquoque quod nocuum est auferens, quod-vtile est, nobis reliquit. Permisit itaque caeterorum principem cadere, non propter dictas tantum causas, verum etiam vt amplius amaret: cui enim dimissum fuerit amplius, hic amplius diligit.

Et

7) Pro *νύγεις*, dat *καί*. Cod. A.

ἀδελφής ἐστίν. ὅρα γοῦν μετὰ ταῦτα, πῶς κατε-
 σαλμένος ἐστὶ; καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν,
 εἰπὼν περὶ τοῦ ἰωάννου, ⁷⁾ κύριε, ⁸⁾ αὗτος δὲ τίς; ⁹⁾ Io. 21, 22.
 καὶ ἐπισκομιθεὶς, αὐτίκα σπένθηκε. καὶ πρὸ τῆς
 ἀναλήψεως, ἀκούσας, οὐχ ¹⁰⁾ ἡμῶν ἐπὶ γνῶναι ¹¹⁾ Act. 1, 7.
 χρόνους ἢ καιροὺς, ὁμοίως ἡσύχασε. καὶ μετὰ
 ταῦτα, ἐπὶ τῆς ὁσόνης ἐνωτισθεὶς, ὅτι ¹²⁾ ἀ' ὁ γ' Act. 10, 15.
 θεὸς ἐκαθέρισε, σὺ μὴ κοῖνου, καὶ οὐδὲ σαφῶς
 εἰδὼς τὸ ῥηθὲν, ὅμως οὐκ ἐτόλμησεν ἀντειπεῖν.
 ταῦτα δὲ πάντα τὸ πτώμα ἐκείνο τῆς ἀρνήσεως
 κατώρρωτε. καὶ πρὸ τῆς μὲν ἑαυτῷ τὸ πᾶν
 τῆς πίστεως ἀντετίθει, λέγων· ἐγὼ δὲ ἔδεποτε ¹³⁾ 2) Matt. 26, 33.
 σκανδαλιωθήσομαι, καὶ, οὐ ¹⁴⁾ μὴ σε ¹⁵⁾ ἀπαρνήσω- a) Matt. 26, 35.
 μαί, δέον παρακινεῖν τοῖς λόγοις, ὅτι ἐὰν ἔχω
 σε βοηθόν· ὑπερὺν δὲ, ἐπὶ τοῦ χωλοῦ, διαρρήδην
 ἔλεγεν, ὅτι ¹⁶⁾ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ¹⁷⁾ b) Act. 3, 12.
 ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;

Ἐντεῦθεν οὖν μέγα δόγμα ¹⁸⁾ μανθάνομεν,
 ὡς ἔτε ἀνθρωπίνῃ προθυμίᾳ κατορθοῖ τι χωρὶς
 τῆς θείας ῥοπῆς, ἔτε θεία ῥοπή κέρδος φέρει
 χωρὶς ἀνθρωπίνης προθυμίας. καὶ ἀμφοτέρων
 παραδείγματα πέτρος καὶ ἰούδας. ἔθεν χερὶ μή-
 τε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν θεὸν ῥήσαντας καθεύδειν, μή-
 τε σπουδάζοντας, τὸ πᾶν ἑαυτὲς οἶεσθαι κατορ-
 θῶν· ἔτε γὰρ τὸ πᾶν ὁ θεὸς ἐργάζεται, ἵνα μὴ
 ἀργοὶ μένωμεν· ἔτε τὸ πᾶν ἡμῖν ἐφίησιν, ἵνα μὴ
 καυχώμεθα· ἀλλ' ἑκατέρου τὸ βλαβερὸν ἀφε-
 λῶν, τὸ χρήσιμον ἡμῖν ἀπολέλοιπεν. ἀφῆκεν οὖν
 τὸν κορυφαῖον πεσεῖν, οὐ μόνον διὰ τὰς ῥηθείσας
 αἰτίας, ἀλλὰ καὶ, ἵνα πλεῖον ἀγαπήσῃ. ᾧ ¹⁹⁾
 γὰρ πλεῖον ἀφεθῇ, πλεῖον ἀγαπήσει.

V v v 3

Καὶ

8) Ἀπαρνήσομαι. Cod. B. Ita quoque variant in contextu.

9) Μανθάνωμεν. Cod. A.

19) Respicit Luc. 7, 47. 48.

Et nos itaque credamus vbique Deo, nec contradicamus, etiam si quod ab eo dicitur contrarium esse videatur nostris cogitationibus et aspectibus: sit tamen firmior sermo eius nostris cogitationibus et aspectibus. Ita quoque in adorandis mysteriis faciamus, non ea solum quae proponuntur intuentes, sed sermonibus eius credentes. Quumque ille dicat, Hoc est corpus meum: et, Hic est sanguis meus: et pareamus et credamus. Siquidem etiam in baptismo, sensibilis quidem est aqua, sed intelligibile donum est regeneratio. Quia enim corpori conferta est in nobis anima, in sensibilibus intelligibilia tradidit nobis Deus.

Verf. 35. *Similiter — dixerunt.*

Imitantes et ipsi Petrum.

Verf. 36. *Tunc — illic.*

Solus abit ad orationem, docens oportere eum qui feruenter oraturus est, solitarium orare.

† † Vt homo precabatur, docens homines in tentationibus precari et ad deum intendere mentem atque ardentius eius implorare auxilium.

Verf. 37. *Et assumpto — moestus esse.*

† † Est timor quidam secundum naturam, cum animus non vult disiungi a corpore, propter insitam ei in principio a creatore compassionem et coniunctionem. Est vero etiam timor contra naturam

²⁾ Haec vterque Codex habet in margine. A. quidem paullo inferius: B. hoc loco. caret eo Hen-
tenius.

Καὶ ἡμεῖς τὸ νῦν παιδῶμεθα πανταχοῦ τῷ
 Θεῷ, καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν, καὶ εἰ τὸ παρ' αὐτοῦ
 λεγόμενον ἐναντίον εἶναι δοκεῖ τοῖς ἡμετέροις λο-
 γισμοῖς, καὶ ταῖς ὁψεσι, καὶ ἔσω καὶ λογισμῶν
 καὶ ὁψεων κυριώτερος ὁ λόγος αὐτοῦ. ἔτω καὶ
 ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ποιῶμεν, μὴ τὰ προ-
 κείμενα μόνον βλέποντες, ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ
 δεσπότου παιδόμενοι. καὶ ἐπειδὴ Φησι, τοῦτό ἐστι
 τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ
 παιδῶμεθα καὶ πιστεύωμεν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ
 βαπτίσματος αἰδητὸν μὲν τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ νοη-
 τὸν τὸ δῶρον, ἡ ἀναγέννησις· ἐπεὶ γὰρ σῶματι
 συμπέπλεκται ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ἐν αἰδητοῖς τὰ
 νοητὰ παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός.

Verf. 35. Ὅμοίως — εἶπον.

Μιμησάμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν πέτρον.

Verf. 36. Τότε — ἐκεῖ.

Μόνος ἄπεισιν εἰς προσευχὴν, διδάσκων, ὅτι
 χρὴ τὸν θερμῶς προσευχεσθαι μέλλοντα, μεμο-
 νομένον προσεύχεσθαι.

[Ὡς²) ἄνθρωπος προσηύξατο, διδάσκων
 τοὺς ἀνθρώπους, ἐν πειρασμοῖς προσεύχεσθαι,
 καὶ εἰς θεὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ ἐκτενέστερον ἐπι-
 καλεῖσθαι τὴν ἐκείνου βοήθειαν.]

Verf. 37. Καὶ παραλαβὼν — αἰδημονεῖν.

[Ἐστὶ³) δειλία φυσικὴ, μὴ θελούσης τῆς ψυχῆς
 διαρεθῆναι τοῦ σώματος, διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν-
 τεθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ φυσικὴν
 συμπάθειάν τε καὶ οἰκειότητα. καὶ ἐστὶ δειλία

Vvv 4

παρὰ

³) Etiam haec uterque habet in margine. Apud
 Hentenium non legitur.

turam, qui ex neglectu sanæ rationis et infidelitate oritur, veluti, cum quis nocte timet, propter spectra aut sonitus. Hunc timorem autem, qui contra naturam est, Christus non habuit.

Non ad orationem eos assumpsit, sed antequam oraret: ut seorsum separatis ab aliis discipulis suam ostenderet tristitiam. Marcus autem dicit, quod coepit expauescere, id est timere. Permisit enim naturae pati quod suum erat. Ἀδύναμις autem (pro quo Moestum esse vertimus) significat nunc acerbo esse animo. Moestitiam itaque et animi acerbiteriam demonstrat: ostendens quod sicut omnino Deus est, ita omnino homo est: proprium est autem humanae naturae moestitiam pati propter mortem maxime violentam, hancque timere. Solis autem his demonstratur, ut qui soli spectatores fuerant diuinæ gloriæ ipsius in transfiguratione, et qui magis inter omnes poterant non turbari aut decidere.

Vers. 38. *Tunc — mecum.*

Manifestius naturæ pandit infirmitatem tanquam homo. Quod autem ait, Usque ad mortem, tantumdem est ac si dicat, sicut in morte. Vigilare vero secum iubet eos consolationis gratia, sicut moris est in afflictionibus. Deinde etiam hos ibi relinquit, et solus abit ad orandum.

Vers. 39. *Et progressus — suam.*

Lucas vero etiam spatii dixit mensuram, quod auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis.

παρὰ φύσιν, ἐκ προδοσίας λογισμῶν καὶ ἀπιστίας
 συνισαμένη, ὡς ὅταν τις ἐν νυκτὶ δειλιάῃ, διὰ τὰ
 Φάσματα καὶ τοὺς ψόφους. ταύτην δὲ τὴν δειλί-
 αν, ὡς παρὰ φύσιν, ὁ Χριστὸς οὐ προσήκατο.]

Οὐκ εἰς τὴν προσευχὴν παρέλαβεν αὐτοὺς,
 ἀλλὰ πρὸ τῆς προσευχῆς, ἰδίᾳ τῶν ἄλλων μα-
 θητῶν, ὥστε μόνον ἐνδείξασθαι αὐτοῖς τὰ τῆς λύ-
 πης. μάρκος δὲ φησιν, ὅτι^{c)} ἤρξατο ἐκθαμβει-
 ᾶσαι, ἡγουν, δειλιάειν. ἐφῆκε γὰρ τῇ φύσει πά-
 σχαν τὸ ἴδιον. ἀδήμονεῖν δὲ νῦν, τὸ βαρυθυμεῖν
 νοεῖται. τὴν μὲν οὖν λύπην καὶ βαρυθυμίαν ἐν-
 δείκνυται, δεικνύων, ὅτι ὥσπερ τὰ πάντα θεός
 ἔστιν, ἔτω καὶ τὰ πάντα ἄνθρωπος. ἴδιον δὲ ἄν-
 θρωπίνης φύσεως, λυπεῖσθαι διὰ τὸν θάνατον,
 καὶ μάλιστα τὸν βίαιον, καὶ φοβεῖσθαι τοῦτον.
 μόνοις δὲ τούτοις ἐνδείκνυται, ὡς μόνοις θεωροῖς
 γεγονόσι καὶ τῆς ἐν τῇ μεταμορφώσει θείας δόξης
 αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων δυναμένοις μὴ θο-
 ρυβηθῆναι καὶ καταπεσεῖν.

Verf. 38. Τότε — μετ' ἐμοῦ.

Φανερώτερον ἐξαγορεύει τὴν ἀδένειαν τῆς φύσε-
 ως, ὡς ἄνθρωπος. τὸ δὲ, ἕως θανάτου, ἀντὶ τοῦ,
 ὡς ἐν θανάτῳ. γρηγορεῖν δὲ μετ' αὐτοῦ κελεύει,
 παραμυθίας ἕνεκεν, ὡς ἔθος τοῖς ἐν περιστάσειν.
 εἶτα καὶ τούτους ἀφίησιν ἐκεῖ, καὶ μόνοις ἀπει-
 σιν εἰς τὴν προσευχὴν.

Verf. 39. Καὶ προελθὼν — αὐτοῦ.

Λουκᾶς δὲ καὶ τὸ μέτρον τοῦ διαστήματος εἶ-
 πεν, ὅτι ἀπεσπάσθη^{d)} ἀπ' αὐτῶν, ὥσπερ λίθου^{d)} Luc. 22, 41.
 Βολήν.

Vers. 39. *Orans — sicut tu.*

Dicens, si possibile est transeat a me poculum illud, humanum demonstravit timorem, poculum vocans mortem. Dicens autem, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu, docuit quod natura licet retrahente, sequi oporteat Dei voluntatem, illamque propriae voluntati praepo-
nere, tanquam maxime utilem. Quod vero ait, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu: planius retulit Lucas dicens, Veruntamen non mea voluntas sed tua fiat. Marcus autem dicit quod orabat, ut si possibile esset, transiret a se hora, videlicet mortis. Et quod dicebat, Abba pater omnia tibi possibilia sunt, transfer poculum hoc a me, sed non quod ego volo, sed quod tu. Dicitio Abba Hebraica est, significans idem quod pater: ideo quoque sua interpretatio apposita est. Quod autem additur, sed non quod ego volo, sed quod tu, defectiva oratio est: deficit enim, Fiat: nam completa oratio est: Fiat non quod ego volo, sed quod tu.

Apud Lucam vero scriptum est, Pater si vis transferre poculum hoc a me: et similiter est oratio defectiva: deficit enim, Transfer. Ut homo autem dicebat, si possibile est, hoc est quatenus fieri potest: humanum est enim timere. Verisimile est autem omnia per partes dicta esse. Solemus enim in precationibus vnum et idem vario modo dicere.

Vers. 40.

4) Γενέσθω. Cod. A.

5) Ἰνα omittit Cod. A.

6) Ὅτι omittit Cod. A.

Vers. 39. Προσευχόμενος — ὡς σύ.

Εἰπὼν μὲν, ὅτι εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, ἔδειξε τὴν ἀνθρωπίνην δειλίαν· ποτήριον λέγων, τὸ τοῦ θανάτου· εἰπὼν δὲ, ὅτι πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, ἐδίδασκεν, ὅτι καὶ τῆς φύσεως ἀνθελκουσίης, καὶ ἔπειθαι τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, καὶ προτιμᾶν αὐτὸ τοῦ ἰδίου θελήματος, ὡς λυσιτελέεσκον. τὸ δὲ, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, σαφέστερον ὁ λουκάς ἀπήγγειλεν, ἐπὼν, πλὴν^{ε)} μὴ τὸ θελήμα^{ε)} μου, ἀλλὰ τὸ σὸν⁴⁾ γινέσθω. μάρκος δὲ φησιν, ὅτι¹⁾ προσήυχετο, ⁵⁾ ἵνα, εἰ δυνατόν ἐστι, παρέλ- ⁶⁾θῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἡ γουν, ἡ τοῦ θανάτου καὶ ⁶⁾ ὅτι ἔλεγεν, ἀββὰ ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο· ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ, τὸ μὲν οὖν ἀββὰ, ἐβραϊκὴ λέξις ἐστὶ, σημαῖνον τὸ ὁ πατήρ. διὸ καὶ ἡ ἐρμηνεία τούτου προσετέθη· τὸ δὲ, οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ, ἑλλιπῆ εἰσιν. ἑλλείπει γάρ τὸ, γινέσθω. ἐστὶ γὰρ τὸ πληρὲς, ὅτι γινέσθω, οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὁ σύ.

e) Luc. 22, 42.

d) Marc. 14, 35.
36.

Παρά δὲ τῷ λουκᾷ γέγραπται, ⁸⁾ πάτερ, ⁸⁾ Luc. 22, 42. εἰ βούλει παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. καὶ ἐστὶ καὶ τοῦτο ἑλλιπές. ἑλλείπει γὰρ τὸ, παρενεγκε. ὡς ἄνθρωπος δὲ εἶπεν, εἰ δυνατόν ἐστιν, ἀντὶ τοῦ, εἰ ἐνδεχόμενον. ἀνθρώπινον γὰρ τὸ ⁷⁾ ἐπιδοιάζειν. ὡς γὰρ θεὸς ἐγίνωσκεν, εἴτε δυνατόν ἦν, εἴτε ἀδύνατον. εἰκὸς δὲ, πάντα ρηθῆναι ἀνὰ μέρος. εἰώθαμεν γὰρ ἐν ταῖς προσευχαῖς διαφόρως τὸ αὐτὸ λέγειν.

Vers. 40.

7) Frequentius legitur ἐνδοιάζειν. Sed hoc quoque probum.

Verf. 40. *Et venit — sic?*

Sic per modum interrogationis legendum est. Pudore namque affecit eum. Atqui etiam alii dormiebant. Sed hunc vehementius obiurgavit tanquam magis temerarium, dicens: Sic te promissisti facturum?

Verf. 40. *Non — mecum?*

Mecum mori promissisti, et non potuisti vna hora vigilare mecum? Marcus autem ait dixisse Petro: Simon dormis? Non potuisti vna hora vigilare? Praecipue enim ad illum direxit sermonem, deinde etiam ad alios.

Verf. 41. *Vigilate — tentationem.*

Non vobisipfis confidatis, neque magna promittatis, sed attendite et orate ne intretis in tentationem. Quidam vero, Tentationem interpretantur hic de negatione,

Verf. 41. *Spiritus quidem — infirma.*

Anima quidem prompta est, et audenter accedit periculum: caro vero quum infirma sit, formidat, nec adeo constans est: ideo conuenit ne promptitudinem animae attendentes insolescant, sed carnis infirmitatem aduertentes modesti sint.

Verf. 42. *Rursus — voluntas tua.*

Marcus autem scripsit quod eundem dixerit sermonem. Verisimile est ergo et hunc et illum dixisse.

Verf. 43.

Verf. 40. Καὶ ἔρχεται — ἔτως;

Τὸ ἔτως; κατ' ἐρώτησιν ἡθικὴν ἀναγνωσέον. ἐνέτρεψε γὰρ αὐτὸν, καίτοι καὶ τῶν ἄλλων καθευδόντων· ἀλλὰ τούτου διαφερόντως καθήψατο, ὡς προπετεσέρου, λέγων ἔτως ὑπέσχου;

Verf. 40. Ὅουκ — μετ' ἐμῶ;

Σὺν ἐμοὶ ἀποθανεῖν ἐπηγγέλασθε, καὶ οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορήσαι μετ' ἐμοῦ; μάρκος δὲ φησιν, ὅτι λέγει τῷ πέτρῳ,^{h)} σίμων, ^{h)} Marc. 14, 37. καθεύδει; οὐκ ἰσχύσας μίαν ὥραν γρηγορήσαι; προσηγουμένως μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνον ἀπετείνατο, εἴτα καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.

Verf. 41. Γρηγορεῖτε — πειρασμόν.

Μὴ θαρσύνετε ἑαυτοῖς, μηδὲ ἐπαγγέλλεσθε μεγάλα, ἀλλὰ προσέχετε καὶ προσεύχεσθε, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. τινὲς δὲ πειρασμόν ἐνταῦθα, τὸν τῆς ἀγνήσεως ἐρμηνεύουσι.

Verf. 41. Τὸ μὲν πνεῦμα — ἀδελφής.

Ἡ μὲν ψυχὴ προθυμῶνται καὶ κατατολμᾷ τοῦ κινδύνου· ἡ δὲ σὰρξ ἀδελφῆς οὖσα, ὑποτέλλεται καὶ οὐκ εὐτονεῖ. διὸ προσήκει, μὴ, πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς προθυμίαν βλέποντας, θρασύνεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς ἀδελφείαν ὀρῶντας, μετριοφρονεῖν.

Verf. 42. Πάλιν — θέλημά σου.

Ὁ δὲ μάρκος ἔγραψεν, ὅτι τὸν αὐτὸν ⁱ⁾ λόγον ⁱ⁾ Marc. 14, 39 εἶπεν, ἐν καὶ πρότερον. εἰκὸς δὲ, καὶ ἐκεῖνον, καὶ τοῦτον εἶπεν.

Verf. 43.

Verf. 43. *Et venit — grauari.*

Grauantur non tantum somno, sed et moerore, sicut dixit Lucas. Iam enim certiores facti erant de morte ipsius. Marcus vero dixit, Et nesciebant quid ei responderent.

Verf. 44. *Et relictis — dicens.*

Secundo et tertio orauit, docens quod saepius orare oporteat, et non defatigari. Venit autem secundo ad discipulos, conuincens infirmitatem illorum, qui post correptionem meliores redditi non fuissent, sed adeo somno demersi essent, ut neque respondere ei possent: ideo tunc non obiurgauit eos.

Lucas autem latius dixit, quod apparuit illi angelus de coelo confortans eum: dicens videlicet ei tanquam homini ut confortaretur ac roboraretur. Quodque factus in agonia, hoc est angore correptus protendebat orationem: docens nos, ut in necessitatibus orationem protendamus. Et quod factus est sudor eius sicut grumi sanguinis decurrentes in terram. Grumi sanguinis, hoc est, crassissimae sanguinis guttae: significans non quod sanguinem sudauerit, sed quod crassos deduxerit sudores. Ne fictio videatur quod factum est, non in facie tantum moestitiam demonstrat, sed et manifestius hanc prodit: et orat frequentius: angelusque ei apparet, ad fortitudinem exercens: et angore corripitur, ac protendit orationem: crassique

8) Lexicon Inedit. ὀδυροῦ παρρησία αἰών.

9) Theophylact. p. 511. ὁ ἄγγελος ἀπαῖς ἰσχυροῦ περιεσῆτο. Theophanes Ceramicus pag. 191. ὀδυροῦ αἰών, ἰσχυροῦ ἀνάστατον.

Versf. 43. Καὶ ἔλθων — βεβαρημένοι.

Βεβάρεντο, ἐ τῷ ὕπνῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ λύπῃ, καὶ ὡς εἶπε^{κ)} Λουκᾶς. ἤδη γὰρ ἐπληροφό- 1.) Luc. 22, 45.
ρήθησαν περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. ὁ δὲ μάρκος
εἶπεν, ὅτι καὶ^{l)} οὐκ ᾔδεισαν, τί αὐτῷ ἀποκρι- 1.) Marc. 14, 40.
θῶσιν.

Versf. 44. Καὶ ἀφεῖς — εἰπών.

Ἐκ δευτέρου μὲν, καὶ ἐκ τρίτου προσηύξατο, διδάσκων, ὅτι χρὴ πολλάκις προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἀποκάμνειν. ἦλθε δὲ τὸ δεύτερον πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐλέγχων τὴν ἀδένειαν αὐτῶν, ὡς μηδὲ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν βελτιωθέντων, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον βεβαπτισμένων τῷ ὕπνῳ, ὅσον μηδὲ δύνασθαι ἀποκριθῆναι αὐτῷ. διὸ οὐδὲ κατήψατο αὐτῶν τὴνικαῦτα.

Λουκᾶς δὲ πλατύτερον εἶπε, καὶ ὅτι^{m)} m) Luc. 22, 43.
ὡφθη αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν, ἡγῶν, ἰσχύειν καὶ κραταιοῦσθαι ἐπιφθεγγόμενος, ὡς ἀνθρώπων· καὶ, ὅτι καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσήχετο· παιδεύων ἡμᾶς, ἐν ἀνάγκαις ἐκτενέστερον προσεύχεσθαι· καὶ, ὅτι ἐγένετο ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ, ὡς θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν. θρόμβοιⁿ⁾ δὲ αἵματες, αἱ παχύτατοι σαλαγμοὶ τοῦ αἵματος. τοῦτο δὲ εἶπε, δηλῶν, οὐχ ὅτι αἷμα ἰδρώσεν, ἀλλ' ὅτι^{p)}
παχεῖς κατῆγεν ἰδρώτας ὑπὸ τῆς ἀγωνίας. ἵνα γὰρ μὴ δέξῃ ὑπόκρισις τὸ γινόμενον, οὐκ ἐπὶ τοῦ προσώπου μόνον ἐνδείκνυται τὴν λύπην, ἀλλὰ καὶ φανερώτερον ἐξαγορεύει ταύτην, καὶ προσεύχεται πυκνότερον, καὶ ἄγγελος αὐτῷ φαίνεται πρὸς¹⁾ ἀνδρείαν ἐπαλείφων, καὶ ἐτι ἀγωνιά, καὶ
ἐκτε-

1) Ἀνδρίαν. Cod. A.

crassique defluunt sudores. Haec autem omnia et facit et patitur confirmans, quod non phantastice humanitatem assumpserit, sed iuxta veritatem. Etenim si etiam his ita factis quae ad humanitatem pertinebant, quidam adhuc eius incarnationem non credunt, quanto magis increduli essent, si haec facta non fuissent?

Dignum est autem, ut inquiramus, unde didicerint euangelistae, quid tunc orans dixerit, et quoties orauerit: ac ut semel dicam de angelo et caeteris quae ab hoc loco sequuntur? siquidem discipuli omnes tunc dormiebant, postmodum vero eo relicto fugerunt. Mihi sane apparet quod post resurrectionem praeceptor ipse etiam haec discipulis dixerit, quando per dies quadraginta eis apparuit, sicuti refert Actorum liber.

Verf. 45. *Tunc — requiescite.*

Pudore suffundens eos ac obiurgans hoc dicit, quod in articulo periculi dormitarent, quum tamen multis eos vigilare praecepisset et orare: illi autem oblivioni cuncta tradidissent, ac si diceret: Ex quo hactenus non vigilastis, iam deinceps dormite et requiescite, si potestis.

Verf. 45. *Ecce appropinquavit hora.*

Hora prodicionis. Marcus autem ait eum ante hunc sermonem dixisse ἀπ' ἐχέου aufert, hoc est, accepit aduersum me diabolus potestatem. Vel abscedunt quae de me sunt, siue finem habent. Nam etiam apud Lucam dixit, Ea quae sunt de me finem habent.

Verf. 45.

ἔιτενέφερον προσεύχεται, καὶ ἰδρῶτες ἄνθρωποι κα-
ταρρέουσι, καὶ πάντα ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ πά-
σχει, βεβαιῶν, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνην-
δρώπησεν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν. εἰ γὰρ καὶ τέ-
των ἀνδρωποπρεπῶς ἔτω γενομένων, καὶ τῆς μαρ-
τυρικῆς καταδέεσερον γενναιότητος, ὅμως εἰσὶ τι-
νες ἀπιστοῦντες τῇ ἐνανδρωπήσει αὐτοῦ, πολλῶ
μᾶλλον ἢ πίθουν ἂν, εἰ μὴ ταῦτα γέγενεν.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ εὐαγγελισταὶ μα-
θόντες συνεγράψαντο, τί τε προσευχόμενος εἶπε
τηνικαῦτα, καὶ ποσάκις προσηΐχτο, καὶ
ἀπλῶς τὰ περὶ τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὰ ἑξῆς οἱ μα-
θηταὶ γὰρ πάντες τότε μὲν ἐκάθιστον· ὕστερον δὲ
ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον. δοκεῖ γάρ μοι, μετὰ τὴν
ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος εἰπεῖν καὶ ταῦτα
τοῖς μαθηταῖς, ὅτε δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ^{η)} ^{η)} Αθ. 1, 3.
ὀπτανόμενος ἦν αὐτοῖς, ὡς ἡ βίβλος φησὶ τῶν
πράξαν.

Verf. 45. Τότε — ἀναπαύεθε.

Ἐντρέπων αὐτοὺς τοῦτο λέγει, καὶ καταπτόμε-
νος, οἷα κοιμαμένων ἐν καιρῷ κινδύνου, καὶ τῶν
πολλῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ γρηγορεῖν καὶ προσεύχε-
σθαι παραγγελιῶν ἐπιλαθομένων, ὥστανεῖ λέγων,
ἐπεὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐγρηγασθήσατε, τὸ λοιπὸν
καθεύδετε, καὶ ἀναπαύεθε, εἰ δύνασθε.

Verf. 45. Ἴδου, ἡγγίκεν ἡ ὥρα.

Ἡ τῆς προδοσίας. μάρκος δὲ φησιν, εἰπὼν αὐ-
τὸν, πρὸ τοῦ λόγου τούτου, ὅτι ^{ο)} ἀπέχει, τουτ. ^{ο)} Marc. 14, 41.
ἔειπεν, ἔλαβε τὴν κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν ὁ διάβολος,
ἡ ἀπέχει τὰ κατ' ἐμὲ, ἡ γούν, πέρας ἔχει. καὶ
γὰρ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἰσηκεν, ὅτι τὰ ^{ρ)} περὶ ^{ρ)} Luc. 22, 37.
ἐμὲ τέλος ἔχει.

Verf. 45. *Et — peccatorum.*

Hoc manifestum est.

Cap. LXV. De traditione Iesu.

Verf. 46. *Surgite — me tradit.*

Etiam hinc ostendit, quod voluntarie pateretur. Praesciens enim eos qui cum proditore venirent, non fugit, sed potius in occursum eorum exire festinat, dicens, Eamus ad illos. Lucas autem ait eum dixisse discipulis, Vt quid dormitis? surgite et orate, vt non intretis in tentationem. Verisimile est ergo haec primum dixisse, deinde addidisse, surgite, eamus.

Verf. 47. *Et adhuc — populi.*

Vnus de duodecim additur pro indicio ad significandum quod e primo discipulorum choro erat. Et positum est hoc in Iudae accusationem. Tangit autem hoc et alios discipulos, non tamen pudefunt scribentes ea euangelistae: Vbique enim veritati student. Iohannes vero de Iuda dicit, quod sumpta cohorte et a pontificibus et phariseis ministris, venit illuc cum laternis et facibus ac armis.

Verf. 48.

²⁾ πρέβειται. Cod. A.

³⁾ Lexicon inedit. σπέρχ· σύναξις, πλῆθος στρατευμάτων.

Verf. 45. Καὶ — ἀμαρτωλῶν.

Τοῦτο σαφές.

Κεφ. ΞΕ. Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ ἰησοῦ.

Verf. 46. Ἐγείρεθε — παραδιδούς με.

Καὶ ντεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι ἐκὼν ἀποθανεῖται. προει-
δὼς γάρ, ἐρχομένους τοὺς περὶ τὸν προδότην, οὐ
μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπέντησιν αὐ-
τῶν ἐξίεναι παρασκευάζεται, λέγων· ἄγωμεν
πρὸς αὐτούς. Λουκᾶς δὲ φησιν, εἰπεῖν αὐτὸν τοῖς
μαθηταῖς, τί¹⁾ καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύ-^{q)} Luc. 22, 46.
χεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. εἰκὸς δὲ,
τοῦτο πρῶτον εἰπεῖν, εἶτα ἐπειπεῖν, τὸ ἐγείρε-
θε, ἄγωμέν.

Verf. 47. Καὶ ἔτι — τοῦ λαοῦ.

Εἰς τῶν δώδεκα²⁾ πρόσκειται γνώρισμα, δηλοῦν,
ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν μαθητῶν ἦν. καὶ
ἔτι μὲν τοῦτο κατηγορία τοῦ ἰούδα· καθάπτε-
ται δὲ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν· ἀλλ' οὐκ ἐπαι-
σχύνονται τοῦτο γράφοντες οἱ εὐαγγελισαί. παν-
ταχοῦ γὰρ τῆς ἀληθείας φροντίζουσιν. ὁ δ' ἰωάν-
νης περὶ τοῦ ἰούδα φησιν, ὅτι¹⁾ λαβῶν τὴν σπεί-^{r)} Io. 18, 3.
ραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέ-
τας, ἐρχεται ἐκ²⁾ μετὰ Φανῶν καὶ λαμπάδων
καὶ ὀπλων. ἡ σπείρα³⁾ μὲν οὖν ἦν, τάγμα στρα-
τιωτικόν, χρήμασιν ἀναπειθεῖσα. Φανοὶ δὲ, τὰ
λεγόμενα Φανάρια.

Vers. 48. *Qui — eum.*

†† Proditor ad exemplum Iudae est, qui rationem prodit affectibus et modestiam mentis immodestiae actionum. Negat autem illum, sicuti Petrus, qui propter metum honesta deserit.

Post tanta argumenta occultare studebat quod ipse eum proderet, ideo palam quidem non prodit, sed osculum effingit, fiduciam habens de mansuetudine saluatoris, quod eum non repelleret, quum id magis sufficeret, ut eum confunderet, omnique venia priuaret, qui adeo humanum prodebat. Timens autem ne forte insidiatores effugeret, quod frequenter fecerat, admonet dicens, Apprehendite eum et abducite caute: hoc enim addidit Marcus.

Sed Christus hunc euincens, quod frustra se ficto signo munierit, ac ostendens quod se inuitum nequaquam possent comprehendere, egressus dixit eis, sicut scripsit Iohannes, Quem quaeritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego sum. Stabat autem et Iudas qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. O verbi potentiam. Non potuerunt sustinere tantum, Ego sum: ideo quum et faces haberent et lampades, excaecati sunt vna cum proditore. Praeterea quum gladiis et fustibus armati essent, dis-

4) Inclusa Codex A. habet in margine. Hentenius non habet.

5) Παράδοῦς. Cod. A.

6) Δὲ omittit Cod. A.

7) Chrysost. Tom. VII. p. 793. A.

Vers. 48. Ὁ — αὐτόν.

[Προδότης⁴⁾ μὲν, κατὰ τὸν Ἰούδαν, ὁ⁵⁾ προδίδους τὸν λόγον τοῖς παῖδεσι, καὶ τὴν εὐνομίαν τῆς ψυχῆς τῇ παρανομίᾳ τῶν πράξεων. ἀρνείται δὲ αὐτὸν, κατὰ τὸν πέτρον, ὁ διὰ φόβον τὸ καλὸν παραιτούμενος.]

Μετὰ τοσούτον⁶⁾ δὲ ἔλεγχον, λαθεῖν ἐσπούδαζεν, ὅτι αὐτὸς αὐτὸν προδίδωσι. διὸ καὶ ἐκ τοῦ Φανεροῦ μὲν οὐ προδίδωσι, σχηματίζεται δὲ τὸ Φίλημα, θαυμάσας τῇ ἡμερότητι τοῦ σωτῆρος, ὅτι οὐκ ἀπώσεται αὐτὸν, ὁ καὶ⁷⁾ μᾶλλον ἱκανὸν ἦν ἐντρέψαι τοῦτον καὶ πείσσει ἀποσερῆσαι συγγνώμης, ὅτι τὸν ἔτω πρᾶότατον προεδίδου. Φοβηθεὶς δὲ, μήποτε διαφύγῃ τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ὁ πολλάκις ἐποίησε, παρήγγειλεν, ὅτι⁸⁾ κρατή- s) Marc. 14, 44. σατε αὐτοὶ, καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς. τοῦτο γὰρ ὁ μάρκος προσέθηκεν.

Ἄλλ' ὁ χριστὸς ἐλέγχων αὐτὸν, μάτην ἐξασφαλιζόμενον, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐκ ἂν τοῦτον ἄκοντα καθέξοιεν, ἐξελθὼν εἶπεν αὐτοῖς, ὡς ὁ ἰωάννης ἰσόρησε, ¹⁾ τίνα ζητεῖτε; ἀπεκρίθησαν αὐ- t) Io. 18, 5. 6. τῶ, ἰησοῦν τὸν ναζωρεῖον. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, ἐγὼ εἰμι. εἰσήκει δὲ καὶ⁸⁾ Ἰούδας ὁ παραδίδους αὐτὸν μετ' αὐτῶν. ὡς⁹⁾ ἔν εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαί. ὦ λόγου δυνάμεως! οὐκ ἴσχυσαν ὑπενεγκεῖν τὸ, ἐγὼ εἰμι¹⁾ μόνον. διὸ καὶ Φανούς μὲν καὶ λαμπάδας ἔχοντες,²⁾ ἐτυφλοῦντο μετὰ τοῦ προδότου· μαχαίραις δὲ καὶ ξύλοις ὀπλισμένοι τυγχάνον-

XXX 3

TESA

8) Καὶ omittit Cod. A.

9) Οὐκ omittit Cod. A.

1) Μόνον habet Cod. A. paullo ante, post ὑπενεγκεῖν.

2) Post ἔχοντες, addit Cod. A. καί.

dissoluti sunt et ceciderunt. Postquam autem suam ostendit virtutem, deinceps permittit, ac iterum interrogavit eos, Quem quaeritis? At illi dixerunt, Iesus Nazarenum. Respondit Iesus: Dixi vobis, quod ego sum. Si ergo me quaeritis, sinite hos abire. Iudas vero his quoque ita factis, non est mutatus: nec minimo quidem puncto ab his quae disposuerat, discessit.

Verf. 49. *Et confestim — eum.*

Ait autem Lucas dixisse Christum Iudae quum accederet, ut oscularetur eum, Iuda osculo filium hominis tradis? Patienter enim expressit ei, quo fine fuerit ille osculatus: et exprobrauit quod amoris signum, fecisset signum proditoris: et tamen non repulit, sed et osculum suscepit, et se ut abduceretur praeiuit. Ille autem quum tantum accepisset experimentum virtutis illius et humanitatis ac mansuetudinis, omni tamen permansit fera crudelior.

Verf. 50. *Iesus autem — venisti.*

Vide misericordiam inenarrabilem. Siquidem donec traditus est, fuit illi cura de proditore. Ideo etiam nunc amicum nominavit eum, qui erat inimicus. Quod autem addit, Ad quod venisti, non est per modum interrogationis legendum: sciebat enim ad quid venerat: sed enuntiative: significat enim: Ad id propter quod advenisti, id est iuxta intentum tuum operare relicto velamento. Finis siquidem erat proditio, velamentum autem, osculum et sermo.

Verf. 50.

3) *Kaj* omittit Cod. A.

τες, παρελύοντο καὶ κατέπιπτον. ἐπεὶ δὲ ἔδειξε
τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, τότε λοιπὸν συνεχώρησε, καὶ
πάλιν αὐτοὺς ἐπηρεώτισε, τίνα^{υ)} ζητεῖτε; οἱ δὲ^{ν)} Io. 12, 7. 8.
εἶπον, ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον. ἀπεκρίθη ἰησοῦς·
εἶπον ἡμῖν, ὅτι ἐγὼ εἰμι. εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἀφ-
στε τούτους ὑπάγετε. ὁ δὲ ἰουδαῖς, καὶ τούτων εἶπω
γινομένων, ἔμετεβλήθη καὶν γούν μικρόν, εἰδὲ
τῶν δεδογμένων ἀπέσχετο.

Verf. 49. Καὶ εὐθέως — αὐτόν.

Φησὶ δὲ³⁾ καὶ λουκᾶς, εἰπὼν τὸν χριστὸν πρὸς
ἰουδαίαν, ἐγγίσαντα φιλήσας αὐτὴν· ἰούδα,^{κ)} Φι-κ) Luc. 22, 48.
λήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνδράπου παραδίδως· μα-
κροθύμως γὰρ ἐξείπεν αὐτῷ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ
Φιλήματος, καὶ προσωνείδισε, ποιήσαντι τὸ σύμ-
βολον τῆς ἀγάπης σύμβολόν προδοσίας· καὶ
ὅμως οὐκ ἀπόστατο, ἀλλὰ καὶ τὸ Φίλημα ἐδέξα-
το, καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν εἰς⁴⁾ ἀπαγωγὴν· ὁ δὲ,
καὶ τῆς ἀννάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν ἀπό-
δειξιν, καὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ ἡμερότητας, θηρίου
παντὸς χαλεπώτερος ἔμενε.

Verf. 50. Ὁ δὲ ἰησοῦς — πάρει.

⁴⁾ Ὁρα εὐσπλαγχνίαν ἀνεκδιήγητον. ἄχρι γὰρ
καὶ παρεδόθη, ἐκήδετο τοῦ προδότου. διὰ καὶ
νῦν ἐταῖρον ἀνόμασε τὸν ἔχθιστον. τὸ δὲ, ἐφ' ᾧ
πάρει, οὐκ ἐρωτηματικῶς ἀναγνώτεον· ἐγίνωσκε
γὰρ, ἐφ' ᾧ παρεγένετο· ἀλλ' ἀποφαντικῶς. δη-
λαῖ δὲ, ὅτι δι' ὃ παραγέγονας, ἤγουν, τὸ κατὰ
σκοπὸν πράττε, τοῦ προσχήματος ἀφέμενας.
σκοπὸς μὲν γὰρ ἦν ἡ προδοσία· πρόσχημα δὲ, τὸ
Φίλημα καὶ ὁ λόγος.

Xxx 4

Verf. 50.

4) ὑπαγωγὴν. Cod. A.

Verf. 50. *Tunc — eum.*

Secundum datum signum.

Verf. 51. *Et ecce — auriculam.*

Lucas autem scripsit, Videntes hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei, Domine percutiemusne gladio? Et percussit vnus quispiam ex eis seruum principis sacerdotum, et amputauit auriculam eius dextram. Iohannes vero eum quoque manifestauit qui percussit dicens, Simon ergo Petrus quum haberet gladium, exeruit eum, et percussit pontificis seruum, amputauitque auriculam eius dextram. Erat autem nomen seruo Malchus. Nam cum adhuc caeteri interrogarent, ipse non expectata responsione, vtpote seruentissimus: percussit quidem in caput, sed auriculam amputauit. Habebant enim duos gladios, sicut dixit Lucas, quos vt verisimile est a coena sumpserant: quibus vtpote magnis vti possent in auxilium aduersus eos qui inuasuri erant.

Videns autem Iesus quod factum erat, dixit, finite huc vsque, tactaque illius auricula sanauit eum. Nam et hoc addidit Lucas. Dicens itaque Christus, finite huc vsque, ostendit quod iuxta dispensationem ablata sit seruo principis sacerdotum auricula, in signum quod principes sacerdotum prae inuidia auditu privati essent, ne audirent et intelligerent eas quae de ipso erant prophetias. Sanans autem illum, ostendit misericordiam quam erga illos haberet, quodque de illis si libuisset, poenas sumpisset: verum ostendit oportere potius bene-

3) 'Αυτῷ omittit Cod. A.

Verf. 50. Τότε — αὐτόν.

Κατὰ τὸ σύνθημα.

Verf. 51. Καὶ ἰδοὺ — ὠτίον.

Ὁ δὲ λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι^{γ)} ἰδόντες οἱ περὶ αὐ- γ) Luc. 22, 49.
 τὸν τὸ ἐσόμενον, εἶπον^{δ)} αὐτῷ κύριε, εἰ πατάξο- 50.
 μέν ἐν μαχαίρᾳ. καὶ ἐπάτάξεν εἰς τις ἐξ αὐτῶν
 τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφῆλεν αὐτοῦ
 τὸ οὖς τὸ δεξιόν. ὁ δ' ἰωάννης ἐδήλωσε καὶ τὸν πα-
 τάξαντα,^{ε)} εἰπὼν· σίμων οὖν^{ς)} πέτρος ἔχων^{η)} Io. 18, 10, 11.
 μάχαιραν, εἰλκυσεν αὐτήν, καὶ ἔπαισε τὸν τοῦ
 ἀρχιερέως δούλον, καὶ ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον
 τὸ δεξιόν. ἦν δὲ^{η)} ὄνομα τῷ δούλῳ μάλχος. ἔτι
 γὰρ τῶν ἄλλων ἐρωτώντων, αὐτὸς οὐκ ἀναμεί-
 νας τὴν ἀπόκρισιν, οἷα θερμότατος, ἐπάταξεν
 μὲν κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἀπέκοψε δὲ τὸ ὠτίον.
 εἶχον γὰρ δύο^{α)} μαχαίρας, ὡς ἔφη λουκᾶς, ἀπὸ^{α)} Luc. 22, 38.
 τοῦ δείπνου ταύτας, ὡς εἴκει, λαβόντες, μεγά-
 λαις εὖσαις, ὥςτε χρῆσθαι πρὸς ἀμυναν τῶν ἐπι-
 ἐναι μελλόντων.

Ἰδὼν δὲ τὸ γεγονός ὁ χριστὸς, εἶπεν· ἑᾶτε^{β)} b) Luc. 22, 51.
 ἕως τῆτου. καὶ ἀψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ, ἰάσα-
 το αὐτόν. ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τοῦτό φησι λουκᾶς. εἰπὼν
 μὲν οὖν ὁ χριστὸς, ὅτι ἕως τούτου, ἐνέφηνεν, ὅτι
 κατ' οἰκονομίαν ἀφῆρέθη τὸ εὖς ὁ δούλος τοῦ
 ἀρχιερέως, εἰς σημεῖον τῆ ἀφαιρεθῆναι τῆς ἀρ-
 χιερεῖς ὑπὸ φθόνου τὸ ἀκούειν τῶν περὶ αὐτοῦ
 προφητειῶν, ἡγουν, τὸ συνιέναι ταύτας. ἰασά-
 μενος δὲ αὐτόν, ἔδειξε μὲν, καὶ τὸν εἰς αὐτοὺς
 ἔλθει, καὶ ὅτι ἡμύνατο ἀν' αὐτούς, εἴπερ ἠθέλεν.
 ἐδίδαξε δὲ καὶ, ὅτι χρὴ μᾶλλον εὐεργετεῖν τοὺς
 κακῶς ποιοῦντας. ἀλλὰ πῶς ὁ μὴ ἀμύνεσθαι προσ-

Xxx 5 τα-

δ) εἰπὼν omittit. B.

η) Τόνομα, sic, pro τέννομα. Cod. A.

beneficio afficere malefacientes. Sed quomodo is, qui de non vlciscendo mandatum acceperat, gladio percudit? Primum quidem non pro seipso hoc fecit, sed pro praeceptore: deinde, nondum perfectus erat: postmodum autem videas hunc sexcentas pati iniurias, atque omnia mansuete tolerantem.

Admirari etiam quispiam poterit, quomodo non comprehenderint discipulos ac trucidauerint propter id quod factum est in seruum principis sacerdotum. Sed vere ipsa virtus quae hos excacauerat ac prostrauerat, illa etiam tunc iram, quam de auriculae amputatione conceperant, disperlit.

Verf. 52. Tunc ait — morientur.

Vbi eum increpasset docuit, neque etiam pro Deo defendendo utendum esse gladio. Per gladium vero omnia arma prohibuit. Quod autem dicit, Omnes qui accipiant gladium, propheta est perditionis Iudaeorum, qui aduersus ipsum venerant. Iohannes vero ait eum dixisse: An non bibam poculum quod dedit mihi pater? ostendens haec non a potestate illorum fieri, sed patris permissione, quodque patri sit obediens usque ad mortem.

Verf. 53. An putas — angelorum?

Legio agmen est militare maximi numeri. Non dixit autem, Possim eos perdere, ne absurda loqui videatur, propter susceptas affectiones: moerorem videlicet, pauorem, agoniam, sudores, et quaecunque paulo ante tanquam homo passus est. Nondum enim eam quam decebat, conceperant de eo opinionem, et ideo humilia de se loquitur. In tanto autem numero legiones dixit ange-

ταχθεῖς, πατάσσει ἐν μάχαιρᾳ; πρῶτον μὲν, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου· ἔπειτα καὶ οὐκ ὡς τέλειος ἦν· ὕψερν δὲ βλέπε τοῦτον, μυρία πάσχοντα, καὶ πράως ὅπαντα ὑπομένοντα.

Θαυμάσεις δ' ἂν τις, πῶς οὐ συνέλαβον καὶ τρεῖς μαθηταί, καὶ κατέκοψαν, διὰ τὸ γεγενημένον εἰς τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως· ἀλλ' ὄντως ἡ πηρώσατα καὶ ῥήψασα τούτους δύναμις, ἐκείνη καὶ τότε διεσκέδασε τὸν ἐπὶ τῇ ἀποκοπῇ τοῦ ὁτίου θυμὸν αὐτῶν.

Verf. 52. Τότε λέγει — ἀπεθανόντων.

Ἐπιτιμήσας αὐτῶν, ἐδίδαξε, μὴδ' ὑπὲρ τοῦ δεῖν χρηθῆναι μάχαιρᾳ· διὰ δὲ τῆς μάχαιρας, καὶ πᾶν ὄπλον ἐκώλυσε. τὰ δὲ, πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν, προφητεία ἐστὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἐπελθόντων αὐτῶ Ἰουδαίων. ὁ δ' Ἰωάννης εἰπεῖν αὐτὸν λέγει καὶ, ὅτι⁸⁾ τὸ ποτήριον, ὃ⁹⁾ δέδοκέν μοι^{c)} Io. 18. 11. ὁ πατήρ, οὐ μὴ πίνω αὐτό; δεικνύοντα, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως ἐστὶ τὸ γινώμενον, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς παραχωρήσεως, καὶ ὅτι ὑπήκαός ἐστι τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου.

Verf. 53. Ἡ δοκεῖς — ἀγγέλων;

Λεγεῶν ἐστὶ, τάγμα στρατιωτικὸν πολυάριθμον. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι δύναμαι αὐτοὺς ἀπολέσαι, ἵνα μὴ δόξη λέγειν ἀπίθανα, διὰ τὰ προλαβόντα πάθη, τὴν λύπην, τὴν δειλίαν, τὴν ἀγωνίαν, τοὺς ἰδρωτάς, καὶ ὅσα πρὸ μικροῦ πεπονθεν, ὡς ἄνθρωπος. ἔγω γὰρ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ υπόληψιν εἶχον. διὰ ταῦτα οὖν ταπεινὰ φθέγγεται. τοσαύτας δὲ λεγεῶνας εἶπεν ἀγγέλων, ἵνα

8) Ὁ ἔδωκε. Cod. A.

angelorum ut abunde confortet eos, qui timore erant pene emortui. Unus siquidem angelus quondam centum octogintaquinque millia hominum breui tempore interfecit.

Verf. 54. *Quomodo — fieri?*

Nisi ita interemptus fuero inquit, quomodo complebuntur scripturae propheticæ, quotquot de morte mea loquuntur? quæ scribunt quod ita oporteat fieri, quod ita oporteat me mori.

Verf. 55. *In illa — apprehendistis me.*

Ostendit his quoque, quod non sua virtute apprehenderint eum. Sicut enim tunc non potuerunt eum apprehendere, ita neque nunc, nisi omnino voluisset. Lucas vero ait hæc eum dixisse his, qui venerant ad ipsum, principibus sacerdotum ac magistratibus templi et senioribus. Verisimile est autem, et his et illis eum dixisse. Apparet ergo quod Iudas quidem sumpta cohorte, et a pontificibus et pharisæis ministris, præcesserit. Sequuti sunt autem eum quidam etiam summi sacerdotes ac magistratus templi et seniores, quos nunc Lucas significavit: simul quidem ut eos qui missi erant incitarent: simul etiam ne muneribus allicerentur. Magistratus vero templi dicit eos, qui illud cum militibus seruabant, cum quibus etiam superius loquutus esse dicitur Iudas.

Verf. 56. *Hoc autem — prophetarum.*

Hoc totum, puta quod me voluerim apprehendi, factum est ut complerentur ac perficerentur scripturae

*) γενόμενος. Cod. B. Μὲν πρὸς αὐτόν. A.

ἐκ περιουσίας παραθάρβυνη τούτοις, ἀποτεθνή-
κotas τῷ δέει. καὶ γὰρ εἰς¹⁾ ἄγγελος, ἑκατὸν d) 4Reg. 19. 35.
ὄγδοηκονταπέντε χιλιάδας ἀνείλεν ἐν βραχεὶ
πάλαμ.

Verf. 54. Πῶς — γενέσθαι;

Ἐἰ μὴ ἔτως ἀναιρεθῶ, φησὶ, πῶς πληρωθῶσιν
αἱ γραφαὶ αἱ προφητικαί, ὅσαι περὶ τοῦ θανά-
του μου διεξίσιν, αἱ γράφουσαι, ὅτι ἔγω δέ
γενέσθαι, ὅτι ἔγω χρη ἀποθνήσκω με.

Verf. 55. Ἐν ἐκείνῃ — ἐκρατήσατέ με.

Δείκνυσι καὶ τούτοις, ὅτι οὐχ ὑπὸ τῆς αὐτῶν
κατεσχέθη δυνάμεως. ὥσπερ γὰρ τότε κατα-
σχῆν αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν· ἔτως ἔδὲ νῦν, εἰ μὴ
πάντως ἠθέλησεν. Λουκᾶς δὲ φησιν, εἰπὼν ταῦ-
τα²⁾ πρὸς τοὺς³⁾ παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχ- e) Luc. 22, 52.
ιερεῖς καὶ στρατηγούς τοῦ ἱερῦ καὶ πρεσβυτέρους.
εἰκὸς δὲ, καὶ πρὸς τούτους, καὶ κείνους. Φαίνεται
δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἰουδαὶς λαβὼν τὴν σπείραν, καὶ ἐκ
τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας, προῆ-
γεν· εἰποντο δὲ καὶ τινες τῶν ἀρχιερέων καὶ στρα-
τηγῶν τῷ ἱερῷ καὶ πρεσβυτέρων, ὅς νῦν ὁ⁴⁾ λου-
κᾶς ἐδήλωσεν· ἅμα μὲν παραθήγοντες τὰς ἀπε-
σαλμένους, ἅμα δὲ καὶ θεωρεῖντες, ἵνα μὴ δωρο-
δοκηθῶσι. στρατηγὸς δὲ τῷ ἱερῷ λέγει, τὰς φυ-
λάσσοντας αὐτὸ⁵⁾ μετὰ τῶν στρατιωτῶν, οἷς καὶ
ἀνωτέρω συνελάλησεν ὁ ἰουδαῖς.

Verf. 56. Τῷτο δὲ — προφητῶν.

Τῷτο δὲ ὅλον, δηλαδή, τὸ θελῆσαι κατασχε-
θῆναι με, γέγονεν, ἵνα τέλος λάβωσιν αἱ γραφαὶ
τῶν

¹⁾ Cod. A. omittit δ.

²⁾ Post μετὰ omittit τῶν Cod. A.

pturae prophetarum, quotquot narrant de morte mea.

Verf. 56. *Tunc — fugerunt.*

Audito quod voluntarie seipsum traderet secundum scripturas: et viso quod deinceps futurum non erat ut effugeret, tunc fugerunt iuxta infallibile ipsius vaticinium. Marcus vero addidit, quod vnus quispiam adolescentulus sequebatur illum circummictus sindone super nudum, et apprehendunt eum adolescentuli. At ille relicta sindone nudus fugit ab eis. Quidam itaque aiunt a domo illa fuisse adolescentulum, in qua Christus pascha manducauerat. Alii autem hunc fuisse dicunt Iacobum fratrem domini, qui etiam tota vita sua vnica veste utebatur. Circummictus autem erat sindone super nudum, videlicet corpus.

Verf. 57. *At illi — congregati erant.*

Similia quoque scripserunt Marcus et Lucas: at Iohannes latius ac diligentius scribens ea quae ab hoc loco sequuntur, utpote qui rebus illis adfuit, dicit: Cohors igitur et tribunus ac ministri Iudaeorum comprehenderunt Iesum, et ligauerunt eum, ac duxerunt eum ad Annam primum: erat enim focer Caiphae, qui erat pontifex anni illius. Deinde vbi particulariter recitauit quae in domo Annae facta sunt, quae alii praetermisertunt euangelistae, tandem dicit, Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

Verf. 58.

τῶν προφητῶν, ὅσα περὶ τοῦ θανάτου μου δια-
λαμβάνουσι.

Verf. 56. Τότε — ἔφυγον.

Ἀκούσαντες, ὅτι ἐκὼν ἑαυτὸν παρέδωκε κατὰ
τὰς γραφάς, καὶ ἰδόντες, ὅτι οὐκ ἔτι διαφύζε-
ται, λοιπὸν ἔφυγον, κατὰ τὴν ἀψευδῆ προρρή-
σιν αὐτοῦ. ^{f)} μάρκος δὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ εἰς ^{f)} Marc. 14, 51.
τις νεανίσκος ἠκολούθησεν αὐτῷ, περιβεβλημέ- 52.
νος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ. καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ
νεανίσκοι. ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σινδόνα, γυμνὸς
ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν. τινὲς μὲν οὖν φασίν, ἀπὸ τῆς
οἰκίας ἐκείνης εἶναι τὸν νεανίσκον, ἐν ᾗ τὸ πάσχα
ἔφαγεν ὁ χριστός· ἕτεροι δὲ λέγουσιν, εἶναι τοῦτον
ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου, ὃς καὶ παρ'
ὅλην τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἐν περιβολαίῳ ἐκέχρητο.
περιβεβλητο δὲ τὴν σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ, τοῦ σώ-
ματος, δηλονότι.

Verf. 57. Οἱ δὲ — συνήχθησαν.

Τὰ ὅμοια καὶ ^{g)} μάρκος ἔγραψε καὶ λουκᾶς· ὁ ^{g)} Marc. 14, 53.
δ' ἰωάννης πλατύτερον καὶ ἀκριβέστερον τὰ ἐντεῦ- Luc. 22, 54.
θεν γράφων, οἷα παρὼν αὐτοῖς, ἔτω φησίν· ἡ
οὖν ^{h)} σπεῖρα καὶ ὁ χιλίαρχος καὶ οἱ ὑπηρέται ^{h)} Io. 18, 12, 13.
τῶν ἰουδαίων συνέλαβον τὸν ἰησοῦν, καὶ ἔδησαν
αὐτὸν, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς ἀνναν πρῶτον.
ἦν γὰρ πενθερὸς τοῦ καϊάφα, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς
τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου. εἶτα κατὰ μέρος ἀπαγγέ-
λας τὰ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀννα γεγόμενα, ἅπερ ³⁾
οἱ ἄλλοι παρέδραμον εὐαγγελισαί, τέλος λέγει,
ἀπέστειλεν ⁱ⁾ αὐτὸν ὁ ἀννας δεδεμένον πρὸς καϊάφαν ⁱ⁾ Io. 18, 24
τὸν ἀρχιερέα.

Verf. 58.

3) οἱ omittit. B.

Verf. 58. *Petrus autem — principis
sacerdotum.*

Reuerſi ſtatim, ipſe et Iohannes ſequebantur: Iohannes vero permiſſus quoque eſt appropinquare, utpote notus pontifici, ſicut ipſe ſcribit. Caeteri autem tres euangelifſtae concorditer Petri tantum meminerunt, neceſſitate duci, ut oſtenderent ſaluatoris vaticinium de illius negatione fuiſſe completum: utque oſtenderent quantum ſit malum in ſeipſo quempiam, non in Deo confidere. Iohannes vero ſuiplius etiam fecit mentionem diligentiae cauſa: ne tamen ſeipſum laudare videatur, utpote quod in eiſmodi periculis ſequutus ſit, nomen proprium conticuit et dixit: ſequebatur autem Ieſum Simon Petrus et alius diſcipulus.

Verf. 58. *Et ingreſſus — finem.*

Tres quidem euangelifſtae tres Petri negationes in Caiphae domo factas eſſe dicunt, Iohannes autem in domo Annae ſoceri ipſius, nec tamen ob hoc inter eos eſt diſſonantia. Siquidem amborum vna domus erat, idemque atrium, habens in ſe duo habitacula a ſe inuicem ſeparata.

Scire autem oportet, quod Matthaeus dicit ancillam primum terruiſſe Petrum: exinde alteram: poſtmodum vero aſtantes. Marcus vero primum ancillam, exinde rurius eandem ipſam, poſtmodum aſtantes. At Lucas primum ancillam, deinde alterum, et poſtmodum alium quendam. Iohannes autem primum ancillam oſtariam: exinde quos-

4) Hoc reſertur ad ſuperius, ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον· αὐτὸς autem, reſertur ad Petrum.

5) Ἀυφότερον, εἰς οἶκον. B.

6) Ἰδιχοῦſας, pro ἰδιαιτάτας. Cod. A.

Verf. 58. Ὁ δὲ πέτρος — ἀρχιερέως.

Ὑποπρέψαντες ⁴⁾ εὐθὺς αὐτὸς καὶ ὁ ἰωάννης παρεκλούθουν. ὁ δ' ἰωάννης συνεχωρῆτο καὶ πλησιάζειν, οἷα ^{k)} γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καθὼς ^{k)} Io. 18, 15. αὐτὸς ἴσore. ἀλλ' οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελισταὶ τοῦ πέτρου μόνου μνημονεύουσι συμφώνως, διὰ τὸ ἀναγκαῖον, ἵνα τε δάξωσι τὴν περὶ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ πρόρρησιν τοῦ σωτῆρος εἰς τέλος ἐκβεβηκυῖαν, καὶ ἵνα διδάξωσιν, ὅποιόν ἐστι κακὸν τὸ θάρσεν ἐφ' ἑαυτῶ τινὰ, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ θεῷ. ὁ δ' ἰωάννης καὶ ἑαυτοῦ ἐμνημόνευσεν, ἀκριβολογίας ἕνεκα. πλὴν ἵνα μὴ δόξη ἐπαινεῖν ἑαυτὸν, ὥς ἐν τοῖς δεινοῖς ἀκολουθοῦντα τῷ διδασκαίῳ, παρεσιώπησε τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ εἶπεν, ἠκολούθει ^{l)} δὲ τῷ ἰησοῦ σίμων πέτρος καὶ ὁ ἄλλος μα- ^{l)} Io. 18, 15. θητής.

Verf. 58. Καὶ εἰσελθὼν — τέλος.

Οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὰς τρεῖς ἀρνήσεις τοῦ πέτρου ἐν τῇ τοῦ καϊάφα αὐλῇ γενέσθαι λέγουσιν· ὁ δ' ἰωάννης ἐν τῇ τοῦ ἄννα, τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἐστὶ τοῦτο διαφωνία. καὶ γάρ ⁵⁾ ἀμφοτέρων εἰς οἶκος καὶ μια αὐλή, ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ δύο διαίτας ⁶⁾ ἰδιαιτάτας.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ⁷⁾ ὁ ματθαῖος μὲν πρῶτον παιδίσκην λέγει πτοῆσαι τὸν πέτρον· εἶτα ἄλλην· ἔπειτα τοὺς ἐσῶτας· [μάρκος ⁸⁾ δὲ ^{m)} πρῶτον παιδίσκην· εἶτα τὴν αὐτὴν πάλιν· ἔπειτα τοὺς παρεσῶτας·] λουκάς δὲ, πρῶτον ⁿ⁾ παιδίσκην· εἶτα ἕτερον· ἔπειτα ἄλλον τινά· ἰωάννης δὲ, ^{o)} ο) ⁿ⁾ Luc. 22, 56. seqq. ^{o)} Io. 18, 17. seqq.

7) ὁ omittit. B.

8) Inclusa omittit Cod. A. Error ortus est ex ἐσῶτας et παρεσῶτας.

quosdam: tertio vnum ex seruis pontificis, eius cognatum cui Petrus auriculam absciderat.

Si tamen aduertamus, nec sic dissonantia vlla reperitur. In prima siquidem negatione eadem ancilla apud quatuor euangelistas fuisse memoratur: in secunda vero quosdam ostendit Iohannes interrogasse Petrum: at hi quidam, erant ancilla de qua dixit Matthaeus, et prior ancilla de qua ait Marcus, et alter de quo scripsit Lucas. In tertia autem negatione eodem modo Marcus et Lucas dixerunt, astantes scilicet interrogasse Petrum, in quibus erat et alius de quo apud Lucam, et hic est qui a Iohanne dicitur seruus pontificis. Postquam ergo ea quae necessaria erant significauimus, declaranda sunt quae vltcrius sequuntur. Quae in domo Caiaphae facta sunt, non sunt recitata a Iohanne, eo quod a cacteris dicta essent.

Verf. 59. *Principes autem sacerdotum —
v. 60. inueniebant.*

Vt illis quidem videbatur, verum testimonium: vt autem rei veritas erat, falsum testimonium. Vel etiam quum scirent, quod aduersus innocentem verum testimonium non inuenirent: iam falsum quoque exquirebant testimonium. Volebant sane tanquam reum condemnare illum, ideo etiam forum iudiciale effingunt, ac falsum testimonium quaerunt: ipsi et iudices et accusatores effecti, et studebant eum apud se condemnare: nam apud iudices dissidebant, quod huius negotii essent reportaturi victoriam.

Verf. 60.

2) Πρώτην dixit, quia eadem est et secunda. Paulo enim ante de secunda dixit, εἶτα τὴν αὐτὴν πάλιν.

3) Ita scripsi pro λουκᾶς.

ἔπειτα, ἓνα τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως, συγγενῇ, ὃ ἀπέκοψε πέτρος τὸ ὠτίον.

Πλὴν εἰάν προσέχωμεν, εἰδ' ἔγω διαφωνίας τις εὐρεθίεται. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης ἀρνήσεως, ἢ αὐτὴ παιδίσκη ἐστίν, ἢ παρὰ τοῖς τέσσαρσιν εὐαγγελισαῖς μνημονευομένη· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας, τινὰς ὁ ἰωάννης ἐνέφηνεν ἐρωτῆσαι τὸν πέτρον, οἵτινες ἦτάν ἡ παιδίσκη τε, περὶ ἧς ἔπε ματθαῖος, καὶ ἡ πρώτη²⁾ παιδίσκη, περὶ ἧς ἔφη μάρκος, καὶ ὁ ἕτερος, περὶ οὗ ἰσόρησε λουκᾶς· ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης ἀρνήσεως, ὁμοίως μάρκος καὶ¹⁾ ματθαῖος τοὺς παρεσῶτας εἶπον ἐρωτῆσαι αὐτόν, ἐν οἷς ἐμελλεν εἶναι καὶ ὁ ἄλλος, ὁ παρὰ τῷ λουκᾷ. Ἔτος δὲ ἐστίν, ὁ παρὰ τῷ ἰωάννῃ δούλος τοῦ ἀρχιερέως. ἔπει οὖν, ἅπερ ἔδει σημειώσασθαι, παρετηρήσαμεν, λοιπὸν ἐρμηνευτέον τὰ ἑξῆς, ἅπερ ἐν τῷ οἴκῳ μὲν τοῦ καϊάφα γεγονάσιν, οὐκ ἐμνημονεύθησαν δὲ παρὰ τοῦ ἰωάννου, διὰ τὸ ῥηθῆναι παρὰ τῶν ἄλλων.

Verf. 59. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς — v. 60. εὗρον.

Ὡς μὲν ἐκείνοις ἐδόκει, μαρτυρίαν, ὡς δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ψευδομαρτυρίαν. ἢ καὶ γινώσκοντες, ὅτι μαρτυρίαν οὐχ εὐρέτουν· κατὰ τοῦ ἀνεπιλήπτου, λοιπὸν ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν. [ἐβούλοντο²⁾ γὰρ ὡς ὑπεύθυνον καταδικάσαι αὐτόν. διὸ καὶ σχηματίζουσι δικαστήριον καὶ ζητῶσι ψευδομαρτυρίαν,] αὐτοὶ καὶ δικασταὶ καὶ κατήγοροι γινόμενοι, καὶ σπουδαίοντες παρ' ἑαυτοῖς τοῦτον καταδικάσαι. ἠπίσταντο γὰρ, ὅτι παρ' ἑτέροις δικασταῖς οὐκ ἂν ποτε³⁾ τοῦτε περιγένοιτο.

Υὑυ 2.

Verf. 60.

²⁾ Inclusi omittit Cod. A. Error scribae rursus ortus ex duplici ψευδομαρτυρίαν.

³⁾ Ante γὰρ Cod. A. addit περί.

Verf. 60. *Quumque multi — inueniebant.*

Nam contraria sibi mutuo testabantur. Ait enim Marcus: Et idonea testimonia non erant. Completa est autem et Dauidica prophetia quae dicit, Quaeretur peccatum illius et non inuenietur.

Verf. 60. *Postmodum — v. 61. illud.*

Dixit, at non dixit solvam, sed, soluite: neque de templo manufacto, sed de proprio corpore. Propter hoc enim etiam hos euangelista falsos testes appellauit. Marcus vero ait: Et quidam assurgebant, et falsum testimonium aduersus illum ferebant, dicentes, Nos audiuius ipsum dicentem, Ego dissoluam templum hoc manufactum, et in triduo aliud non manufactum aedificabo. Et nec sic idoneum erat testimonium illorum. Multi siquidem de tali materia testabantur, duo vero concorditer ferebant, quos dixit Matthaeus: alii vero duo diuersa loquebantur, propter quod dixit Marcus, quod non erat idoneum testimonium illorum.

Verf. 62. *Et surgens — v. 63. tacebat.*

Videns et iudicii forum iniquum: nam latronum iudicio simile videbatur: et tyrannicum tribunal. Sciens etiam quod apud huiusmodi frustra respondurus esset, tacebat.

Verf. 63. *Et respondens — Dei.*

Adiurauit, volens eum ad responsionem attrahere: ut hac facta, hunc ex ea condemnaret. Ad didit autem filius Dei, quia etiam reges et prophetae

4) "Or: omittit Cod. A.

Verf. 60. Καὶ πολλῶν — εὗρον.

Ἐναντία γὰρ ἀλλή· τις ἐμ· κριτῶν. Φησὶ γὰρ ὁ μάρκος, ὅτι⁴⁾ καὶ^{p)} ἴσα αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἔσαν. p) Marc. 14, 56. ἐπληροῦτο δὲ καὶ ἡ δαυϊτικὴ προφητεία ἡ λέγουσα· (ζητηθήσεται^{q)} ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ q) Pl. 9, 36. εὗρεθῇ.

Verf. 60. Ὑπερον — v. 61. αὐτόν.

Εἶπεν, ἀλλ' οὐκ εἶπε, λιώ, ἀλλὰ λύσατε, ἔδὲ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ χειροποιήτου, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος. διὰ τοῦτο οὖν καὶ τούτους ψευδομάρτυρας ὁ εὐαγγελιστὴς ὠνόμασε. μάρκος δὲ φησι, καὶ τινες^{r)} ἀναπαύοντες, ἐψευδομαρτύ· r) Marc. 14, 57 - 59. ρουν κατ' αὐτοῦ, λέγοντες· ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος· ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποιήτον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροποιήτον οἰκοδομήσω. καὶ οὐδὲ ἔτιως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν. πολλοὶ μὲν γὰρ περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως ἐμαρτύρουν· δύο δὲ ὠμοφώνησαν, οὓς εἶπε ματθαῖος· οἱ δ' ἄλλοι διεφώνουν, δι' οὓς εἶρηκεν ὁ μάρκος, ὅτι ἔδὲ ἔτιως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν.

Verf. 62. Καὶ ἐνασάς — v. 63. ἐσιώπα.

Βλέπων μὲν, καὶ τὸ δικαστήριον παρόντων· ἐάνκει γὰρ ληστῶν κριτηρίῳ καὶ τυραννικῷ βήματι· εἰδὼς δὲ, καὶ ὅτι μάλιστα ἀποκρινεῖται παρὰ τοῖς ἔτοις, ἐσιώπα.

Verf. 63. Καὶ ἀποκριθεὶς — τοῦ θεῷ.

Ἐξερκίζει, βεβλόμενος αὐτόν εἰς ἀπολογία· καταστῆσαι, ἵνα ταύτης δραξάμενος, ἐκ ταύτης τοῦτον καταδικάσῃ. προστίθῃσι δὲ τὸ, ὁ υἱὸς τοῦ
Υὑυ 3 Θεοῦ,

phetae Christi dicebantur a *Χριστός*, hoc est vngi. Marcus vero ait, Filius benedicti, siue, Dei qui benedictus est et laudatus.

Verf. 64. *Dicit — dixisti.*

Etiam hic ablata dictione, An, relinquitur, tu es Christus filius Dei. Ait autem Marcus eum dixisse, Ego sum: vtrumque enim dixit, Tu dixisti quod ego sum. Sciens ergo quod non crediturus esset, tamen veritatem deponit, ne postmodum dicere possent: si posteaquam adiuratus est confessus fuisset, vtiq̃ credidissimus.

Verf. 64. *Veruntamen — coeli.*

A modo, hoc est, non longo post tempore. Significat autem tempus post resurrectionem. Videbitis me qui a vobis interimor sedentem a dexteris virtutis quae est Dei, († Eodem videlicet throno cum Deo et patre. Insuper Venientem quoque secundo suo aduentu in nubibus coeli tanquam Deum. Videbitis autem dixit, non quod hi eum essent ita visuri: sed protestatus est quod ita venturus esset: aut ad eos dirigitur sermo qui ex eis credituri erant. Praeterea verbum, Videbitis, significat etiam Cognoscetis. Dicit autem apud Lucam: Ex hoc tempore erit filius hominis sedens a dexteris virtutis Dei,) hoc est, breue erit tempus insidiarum quae in me incitatae sunt: Paruo enim expleto tempore superior omnibus inimicis meis efficiar.

Verf. 65.

2) Refertur ad priora, vbi legitur, *εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός* κ. τ. λ.

3) Quae hic inclulimus, ea Hentenius habebat in fine, post *γενήσομαι*, tanquam scholium ex margine

Θεοῦ, διότι καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται χει-
 σοὶ ἀπὸ τοῦ χρεῖσθαι ὠνομάζοντο. μάρκος δὲ φη-
 σιν, ὅτι ὁ υἱὸς^{γ)} τοῦ εὐλογητοῦ, ἦτοι, τοῦ Θεοῦ, s) Marc. 14, 61.
 τοῦ εὐλογητοῦ, τοῦ ὑμνητοῦ.

Vers. 64. Λέγει — εἶπας.

Καὶ νῦν, περιαιρουμένου τοῦ^{δ)} εἰ, ὑπολιμπά-
 νεται, σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. λέγει δὲ
 μάρκος, εἰπὲν αὐτόν, ὅτι^{ε)} ἐγὼ εἰμι. καὶ ἄμφω τ) Marc. 14, 62.
 γὰρ εἶπε, σὺ εἶπας, ὅτι ἐγὼ εἰμι. γινώσκων οὖν,
 ὅτι οὐ πιευσθήσεται, ὅμως κατατίθεται, ἵνα μὴ
 δύνωνται λέγειν ὑπερον, ὅτι εἰ μετὰ τὸ ἐξορκισθῆ-
 ναι ὁμολόγησεν, ἐπιτεύσασθαι αὐν.

Vers. 64. Πλὴν — θρανοῦ.

Ἀπάρτι, ἀντὶ τοῦ, μετὰ μικρόν. δηλοῖ δὲ τὸν
 μέχρι τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καιρόν. ὁψεδέ με-
 τὸν παρ' ὑμῶν ἀναιρούμενον, καθήμενον ἐκ δεξιῶν
 τῆς δυνάμεως τῆς τοῦ Θεοῦ, [ἡγουν,^{ς)} σύνθρονον
 τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὶ. ἔτι δὲ καὶ ἐρχόμενον κατὰ
 τὴν δευτέραν παρουσίαν ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐ-
 ρανοῦ, ὡς Θεόν. ὁψεδε δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς δυνα-
 μένων ἔτις ἰδεῖν αὐτόν, ἀλλ' ὡς διαμαρτυρέμε-
 νος· ἢ καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν πι-
 στεύειν ὁ λόγος. τὸ δὲ ὁψεδε δηλοῖ καὶ τὸ,
 γινώσκει. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἀπὸ^{ν)} τοῦ ν) Luc. 22, 69.
 οὖν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν
 τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, | ταυτέσι, βραχὺς ὁ και-
 ρὸς τῆς⁷⁾ κατ' ἐμοῦ ἐπιβελῆς. οὐκ εἰς μακράν
 γὰρ ἀνώτερος τῶν ἐπιβουλεύοντων γενήσομαι.

Yyy 4 Vers. 65.

gine sui Codicis huc relatum. Forte omissa fue-
 rant ob duplex τοῦ Θεοῦ.

7) Κατ' ἐμέ. Cod. A.

Verf. 65. *Tunc — testibus?*

Moris erat Iudaeis, quum aliquid triste vidissent, vel audissent discindere vestimenta sua: quod etiam nunc summus sacerdos fecit, tanquam audita blasphemia intolerabili. Et hoc facto, licet inuitus, simul prophetauit quod discindendus esset pontificatus Iudaeorum.

Verf. 65. *Ecce — v. 66. videtur?*

Auxit etiam suo dicto accusationem, et blasphemiam vocans responsum, et praeiudicio damnans eum, et exinde caeteris viam faciens ad eum condemnandum, quasi scilicet manifestato eis delicto, cogens eos ad pronuntiandam sententiam, ut ita roboaretur condemnatio, et ex hoc, tanquam reum Pilato tradant ut interimatur.

Verf. 66. *At illi — est.*

Quod volebant statuerunt. Nam corrupta mens, corruptam fert et sententiam. Lucas vero scripsit, quod duxerunt illum in concilium suum dicentes, si tu es Christus, dic nobis. Ait autem illis, si dixerō vobis non credetis: quod si etiam interrogauero, non respondebitis mihi, neque absoluetis. Ex hoc tempore erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Ipse vero ait ad illos, Vos dicitis quod ego sum. At illi dixerunt, Quid amplius nobis opus est testibus? ipsi enim audiui-

cx

*) Durum quodammodo τὸ ὁδός. Malim ὁδὸς. Vterque tamen Codex consentit in ὁδός. Hentzii interpretatio ambigua est.

Verf. 65. Τότε — μαρτύρων;

Ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις, ὅταν τι χαλεπὸν καὶ φρικτὸν ἴδωσιν ἢ ἀκέσωσι, διαβρῆσαι τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ὅπερ καὶ νῦν ὁ ἀρχιερεὺς ἐποίησεν, ὡς ἀκέστας δῆθεν βλασφημίας ἐκ ἀνεκτῆς. ἅμα δὲ καὶ ἄκων, ἀφ' ὧν ἐποίησε, προεφίτευσεν, ὅτι διαβρῆχθήσεται ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν Ἰουδαίων.

Verf. 65. Ἴδε — v. 66. δοκεῖ;

Ἀυξήσας τὴν κατηγορίαν τοῦ λεχθέντος, καὶ βλασφημίαν τῷτο καλέσας, καὶ προκαταδικάσας αὐτὸν, καὶ ὁδὸς ἤδη καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ καταδικάσαι γενόμενος, λοιπὸν, ὡς φανερῶς τῷ πλημμελήματος ὄντος, ἀναγκάζει καὶ αὐτὸς ἀποφύνασαι, ἵνα, κυρωθείσης ἔτι τῆς καταδίκης, ὑπεύθυνον ἀπεντεῦθεν αὐτὸν παραδοῖεν τῷ πλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν.

Verf. 66. Οἱ δὲ — ἐσίν.

Ὅπερ ἐβέλοντο, τῷτο καὶ ἀπεφώνησαν. διεφθαρμένης ἔν γνώμης, διεφθαρμένη καὶ ἡ ἀπόφασις. ὁ δὲ λευκᾶς ἔγραψεν, ὅτι καὶ ἡ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν, λέγοντες· εἰ σὺ εἶ ὁ χριστός, εἰπὲ ἡμῖν. εἶπε δὲ αὐτοῖς· εἰ ἡμῖν εἶπω, ἔ μὴ πισεύσητε· εἰ δὲ καὶ ἐρωτήσω, ἔ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι ἢ ἀπολύσητε. ἀπὸ τῶ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τῶ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τῶ θεοῦ. εἶπον δὲ πάντες· σὺ ἐν εἰ υἱὸς τῶ θεοῦ; ὁ δὲ πρὸς αὐτὸς ἔφη· ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι. οἱ δὲ εἶπον· τί ἐτι χρεῖαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τῶ φόρου
Υῦ 5 τος

x) Luc. 22, 66-71.

ex ore eius. Verisimile est enim et summum sacerdotem et confessores interrogasse et examinasse eum, rursumque ipsum et illi et istis respondisse.

Quare autem occulte ipsum non occiderunt? Ne invidia moti occidisse eum viderentur. Studebant ergo publice illum tanquam maleficum occidere: perdere nitentes opinionem quam de eo turbae conceperant. Ideo etiam petierunt, ut crucifigerent eum: et simul cum eo latrones crucifixerunt. Ediuerso autem factum est quam illi optauerant. Nam quia publice interemptus est, magis resplenduit gloria eius. Rursumque in sepulchro figilla, militumque custodia veritatem magis effulgere fecerunt.

Vers. 67. *Tunc — eius.*

Horreto coelum et terra, vniuersaque creatura, in quam faciem, quam intulerunt iniuriam.

Vers. 67. *Et — v. 68. qui te percussit?*

Quia a multis propheta dicebatur, verberabant eum tanquam falsum prophetam, facie eius veste contacta, ne videret, sicuti Marcus et Lucas dixerunt. Nunc autem caedebant, nunc vero alapas dabant dicentes, Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Est autem colaphus verberatio quae in collo sit vacua manu ut sonum edat: alapa vero in faciem datur.

Post iniustam enim condemnationem tanquam abiectum quempiam et triobolarem in medio sumentes, hi quidem quicquid in buccam veniebat debacchabantur in eum, non liberi solum, sed et serui:

τος αὐτῷ. εἰκὸς γάρ, καὶ τὸν ἀρχιερέα, καὶ τοὺς συνεδριάζοντας, ἐπερωτᾶν καὶ ἀνακρίνειν αὐτὸν, πάλιν τε αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι καὶ πρὸς ἐκείνους, καὶ πρὸς αὐτὰς.

Καὶ διατί μὴ λάθραι τῷτον ἀνείλον; διὰ τὸ μὴ δόξαι κατὰ Φθόνον αὐτὸν ἀνελεῖν. ἐσπούδαζον οὖν δημοσία τῷτον, ὡς κακῶς ἐργον ἀναιρεθῆναι, μηχανώμενοι βλάβῃ τὴν ὑπόληψιν αὐτῷ. διὰ τῷτο γάρ καὶ σαυρῶ τῷτον ἀναιρεθῆναι ἠτήσαντο, καὶ ληψὰς αὐτῷ συνεσάυρωσαν. γέγονε δὲ τὸναντίον, οἷς ἐβέβηοντο. δημοσία γάρ ἀναιρεθέντος, μᾶλλον ἐξέλαμψεν ἡ δόξα αὐτῷ. καὶ ἐπὶ τῷ τάφῳ δὲ πάλιν, αἱ σφραγίδες καὶ ἡ παραφυλακή μᾶλλον διαλάμψαι τὴν ἀλήθειαν πεποιήκασιν.

¶ Versf. 67. Τότε — αὐτῷ.

Φρίζαν ἔραν ἐν καὶ γῇ καὶ σύμπασα κτίσις, εἰς οἷον πρόσωπον, οἷαν ἀτιμίαν ἐπήγαγον!

¶ Versf. 67. Καὶ — v. 68. παῖσας σε;

Ἐπεὶ παρὰ πολλοῖς προφήτης ἐλέγετο, διέπαιζον αὐτὸν, ὡς ψευδοπροφήτην. περικαλύψαντες γάρ ὃ) ἱματίῳ τὸ πρόσωπον αὐτῷ, πρὸς τὸ μὴ βλέπειν, ὡς μαίρκος καὶ λουκᾶς εἶπον, τῷτο μὲν ἐκολάφιζον, τῷτο δὲ ἐβράπιζον, λέγοντες· προφήτευσον ἡμῖν, χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε; ἔστι δὲ κολαφισμὸς μὲν, τὸ παῖν κατὰ τῷ τραχήλου κοίλῃ ἀφῇ, πρὸς τὸ ποιῆν ψάφον· βράπισμός δὲ, τὸ παῖν κατὰ τῷ προσώπου.

γ) Marc. 14, 65.
Luc. 22, 64.

Μετὰ γὰρ τὴν ἀδικον καταδίκην, ὡς ἀτιμὸν τινα καὶ ὃ) τριωβολιμαῖον λαβόντες μέσον αὐτὸν, οἱ μὲν παῖσαν εἰς αὐτὸν ἐνεδείκνυντο παρωνίαν, οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ δούλοι,

καὶ

ferui: alii vero omnimodam aduersus eum mouebant insaniam, gaudentique animo rabiem euomebant. Vniuersa autem magno animo sustinebat, docens nos iniurias tolerare. Et erat apud illos vehemens prauitatis abundantia, apud hunc vero tolerantia.

Est autem admiratione dignum, quomodo euangelistae tanquam veritatis amatores, quae etiam maxime probrosa videntur, referunt, et neque Iudam aut Iudaeos tanquam inimicos conuiciis laceffunt: neque magistrum tanquam praecceptorem, sublimem efferunt, sed quasi nullo moti affectu omnia narrant, ac solius curam habent veritatis, et vbique ad id quod res postulat se conferunt.

Cap. LXVI. De negatione Petri.

Vers. 69. *Petrus autem — v. 70.
quid dicas.*

Vide quomodo eum, qui paullo ante adeo sese iactabat, infirma ancillula praecceptorem negare fecit, utpote diuina destitutum gratia.

Vers. 71. *Quum autem exisset —
v. 72. hominem.*

Heu qualem reddit eum timor. Non solum enim negauit, sed etiam cum iuramento. Exiit autem non extra vestibulum, sed in vestibulum, hoc est, priorem atrii partem. Nam Marcus προαύλιον dixit.

Vers. 73. *Et post pusillum —
v. 74. hominem.*

Marcus autem dixit: Nam et Galilaeus es, et loquela tua conuenit. Habebant enim quippiam inligne

καὶ παντοίαν ἐκένουν κατ' αὐτῆς μανίαν, καὶ ἡδέως τῆς λύττης ἐνεφορεῖντο· ὁ δὲ πάντα μεγαλοψύχως ὑπέμενε, διδάσκων ἀνέχεσθαι. καὶ ἦν, παρ' ἐκείνοις μὲν, κακίας ὑπερβολή· παρὰ τέτῳ δὲ, ἀνεξικακίας.

Ἄξιον δὲ θαυμάσαι καὶ τὰς εὐαγγελιστὰς, πῶς καὶ τὰ δοκῶντα ἐπονείδισα φιλαλήθως ἀπαγγέλλουσι, καὶ ἔτε τὸν ἰσθάν ἢ τὰς Ἰουδαίους ὡς ἐχθρὸς διασύρουσιν, ἔτε τὸν διδάσκαλον, ὡς¹⁾ διδάσκαλον ὑψῶσιν· ἀλλ' ἀπαθῶς ἅπαντα διηγέονται, καὶ μόνης τῆς ἀληθείας φροντίζουσι, καὶ πανταχῶς γίνονται τῆς χρείας.

ΚεΦ. Ξς. Περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ πέτρου.

Verf. 69. Ὁ δὲ πέτρος — v. 70. τί λέγεις.

Σκόπει, πῶς τὸν πρὸ μικρῶς τηλικαῦτα μεγαλαυχήσαντα θεραπευνίδιον ἀσθενὲς ἐπτόησεν, ὡς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐγκαταλειφθέντα.

Verf. 71. Ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν —
v. 72. τὸν ἄνθρωπον.

Φεῦ! οἷα διέθηκεν αὐτὸν ὁ φόβος. εἰ μόνον γὰρ ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ μετ' ὅρκου. ἐξῆλθε δὲ, εἰς ἔξω τῶς πυλῶνς, ἀλλ' εἰς τὸν πυλῶνα, τουτέστιν, εἰς τὸ προαύλιον, ὡς²⁾ ὁ μάρκος εἶπε.

2) Marc. 14, 68.

Verf. 73. Μετὰ μικρὸν — v. 74.
τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ δὲ μάρκος ἔγραψεν, ὅτι³⁾ καὶ γὰρ γαλιλαῖος⁴⁾ Marc. 14, 70. εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει, εἶχεν γὰρ τι παραση-

¹⁾ ὡς ὁ διδάσκαλος, B.

insigne Galilaei in veste, et quasdam praeterea idiomatis proprietates. Execrari autem est deuouere. Vnde Marcus scripsit ἀναθεματίζεν. Ambo vero haec, imaledictiones inferre significant.

Vers. 74. *Statimque — v. 75. me.*

Marcus autem dixit, quod cum Petrus semel negauit, tunc gallus primum cecinit: quando vero tertio negauit, tunc secundo cecinit. Notauit autem hoc, manifestans quod primum gallicinium non admonuit eum. Rursum autem Lucas scribit, quod postquam gallus cecinit, conuersus dominus respexit Petrum, per aspectum ad memoriam eum reducens. Adeo enim illum deuicerat timor, ut paulominus fuerit emortuus: quumque gallus non semel tantum, sed et bis cecinisset, neque ita ad sensum redierat, sed opus etiam fuerat saluatoris aspectu. Vide ergo infirmitatem in quam breui tempore tertio negauerit, et successiue tres emisit negationes, non quaestionibus examinatus, sed forte fortuna in transitu requisitus.

Vers. 75. *Et egressus — amare.*

Egressus est foras, ne forte flens, et ipse apprehenderetur. Fleuit autem, non utcumque, sed acerbe. Marcus autem dicit, quod adiiciens fleuit: adiiciens, hoc est incipiens. Iohannes vero hoc, tanquam ab aliis dictum praetermisit.

Vidisti peccatum? vide et poenitentiam. Ob hoc enim peccata et poenitentiae sanctorum scriptae sunt. Permissus est autem cadere Petrus, non

²⁾ Ita etiam vterque in contextu Matthaei. Recte. Alterum, quod nec Complutensis editio habet, ex suo Lexico depromsit Erasmus.

παράσημον σοφῆς οἱ γαλιλαῖοι, καὶ μὴν καὶ ἰδιώ-
ματά τινα διαλέκτου. καταθεματίζειν² δὲ ἐστὶ, b) Marc. 14, 71.
τὸ³) ἀναθεματίζειν. ἔτω γὰρ ὁ μάρκος εἶπε, καὶ
ἄμφω δὲ ταυτὶ, τὸ καταρᾶσθαι δηλᾷσι.

Verf. 74. Καὶ εὐθέως — v. 75. με.

Μάρκος δὲ Φησιν, ὅτε⁴) μὲν ἄπαξ ὁ πῖτρος ἡγή- c) Marc. 14, 68.
σατο, τότε τὸν ἀλέκτορα φωνῆσαι τὸ πρῶτον 72.
ὅτε δὲ τρίτον, τότε τὸ δεύτερον. ἐσημειώσατο δὲ
τῷτο, δηλῶν, ὅτι ἔτε ἡ πρώτη φωνὴ τοῦ ἀλε-
κτορος ἀνέμνησεν αὐτόν. καὶ ὁ λουκᾶς δὲ λέγει
πάλιν, ὅτι μετὰ⁵) τὸ φωνῆσαι τὸν ἀλέκτορα, d) Luc. 22, 61;
σφαφείς ὁ κύριος, ἐνέβλεψε τῷ πέτρῳ· διὰ τῆ
βλέμματος υπομιμήσκων αὐτόν. τούτῳ γὰρ
αὐτῷ κατεκράτησεν ὁ φόβος, ὡς ἀποτεθνηκέναι
μικρῷ, καὶ τῷ ἀλέκτορος φωνήσαντος ἐ μόνον
ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις, μὴδ' ἔτι εἰς αἰδοῖσιν ἐλ-
θεῖν, ἀλλὰ δεηθῆναι καὶ τῷ βλέμματος τῷ σω-
τήρος. ἴδε γὰρ ἀδίνεσιν, πῶς ἐν βραχεὶ καιρῷ
τρίτον ἡγήσατο, καὶ ἐκ διαδοχῆς τὰς τρεῖς αἰρη-
σεις ἐποίησατο, καὶ οὐκ ἐταζόμενος, ἀλλ', ὡς
ἔτυχε, κατὰ πάροδον ἐρωτώμενος.

Verf. 75. Καὶ ἐξελθὼν — πικρῶς.

Ἐξῆλθεν ἔξω, φοβούμενος, μήποτε κλαίαν
κατασχεθῇ καὶ αὐτός. ἐκλαυσε δὲ οὐχ ἀπλῶς,
ἀλλὰ πικρῶς· ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι⁶) ἐπιβαλὼν e) Marc. 14, 72.
ἐκλαμιν. ἐπιβαλὼν, ἀντὶ τοῦ, ἀρξάμενος· ἰωάν-
νης δὲ καὶ τοῦτο παρέδραμεν, ὡς τοῖς ἄλλοις
εἰρημένον.

Εἶδες τὴν ἁμαρτίαν, ἴδε καὶ τὴν μετάνοιαν.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ ἁμαρτίαι καὶ αἱ μετάνοιαι
τῶν ἀγίων ἐγγράφησαν, ἵνα ὅταν ἁμαρτῶμεν,
μιμώ-

non propter dictas tantum causas, sed etiam ut ignoscere discat his quoque qui labuntur, horum imbecillitatem ex sua cognoscens: nam pastor constituendus erat. Et ut magnorum factus operator miraculorum, modestus sit, ac sui casus recordatus, Deo rem omnem ascribat. Siquidem et Paulus cum tentationibus permissus est pugnare, ne extolleretur, ut ipse ait. Potissimum autem, ut peccatoribus clarum esset poenitentiae exemplum. Si enim caeterorum princeps Apostolorum, qui tales virtutes et viderat et fecerat, tandem in negationem lapsus est: deinde agnito delicto illum poenituit, et non solum brevi tempore maculam omnem absterlit, sed et caeterorum pastor discipulorum creatus est, et multorum ac magnorum operator miraculorum appellatus est: nullum qui ceciderit desperare convenit, sed illico poenitentiam agere, quum diuitias cognoscat mansuetudinis domini.

Et hic quoque observandum, quod Matthaeus quidem et Marcus scripserunt primum factam esse a principe sacerdotum interrogationem, deinde Iudaeorum iniurias, et postmodum Petri negationes. Lucas vero primum Petri negationes, deinde iniurias, postmodum facto iam die interrogationes. Illi siquidem non solum ea quae facta sunt retulerunt, sed et ordinis rerum gestarum curam habuerunt: hic autem facta tantum relatione rerum perpetratarum, ordinis curam non habuit.

Cap.

3) Ἀφείλη. Cod. A. In hoc plerumque variant.

4) Ἐπὶ εἰς, pro ei, dat Cod. A. Male.

5) ἀπὸ λείψεν. B. ἀπὸ λείψεν. A. Illud etiam inuenit Hentenius. Ergo scriba Cod. A. confudit vocales,

μιμῶμεθα τὴν τούτων μετανοίαν. παρεχωρήθη δὲ πεσεῖν ὁ πέτρος, οὐ μόνον διὰ τὰς ἀνωτέρω ῥηθείσας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἵνα μάθῃ συγγνωμὴν τοῖς ὀλιθαίνουσιν, ἐκ τῆς οἰκείας ἀδενείας καὶ τὴν τούτων ἐπιγνώσκων· ἐμελλε γὰρ ποιμὴν καταστῆναι· καὶ ἵνα τελεσιουργὸς μεγάλων θαυμάτων γινόμενος, μετριοφρονῇ, καὶ τοῦ πτώματος μνημονεύων, τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφηται. καὶ παῦλος γὰρ πειρασμοῖς³⁾ ἀφένθη παλαίειν, ἵνα μὴ, ὡς αὐτός φησιν,^{f)} ὑπεραίρηται· τὸ δὲ ^{f)} 2 Cor. 12, 7. μῆζον, ἵνα τοῖς ἀμαρτάνουσι λαμπρὸν εἴη παράδειγμα μετανοίας. εἰ⁴⁾ γὰρ ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, ὁ τηλικούτων δυνάμεων τὰς μὲν ἰδὼν, τὰς δὲ τελέσας, ὕψερρον ὀλίωσεν εἰς ἀγνῆσιν, εἶτα τὸ πεπλημμελημένον ἐπιγνούς καὶ μετανοήσας, οὐ μόνον ἐν ὀλίγῳ καιρῷ τέλεον ἅπαν⁵⁾ ἀπήλειψεν, ἀλλὰ καὶ ποιμὴν τῶν ἄλλων μαθητῶν προεβλήθη, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων θαυμάτων αὐτοῦργὸς ἐχρημάτισεν· οὐδένα πεσόντα χρὴ καταπεσεῖν, ἀλλ' αὐτίκα μετανοεῖν, ἐννοοῦντα τὸν πλουτὸν τῆς τοῦ δεσπότου χρηστότητος.

Κάνταῦθα δὲ παρατηρητέον, ὅτι ματθαῖος^{g)} ὁ Matt. 26, 59. μὲν καὶ μάρκος ἔγραψαν, πρῶτον γενέσθαι τὴν ^{g)} 1eqq. 67. 69. παρα τοῦ ἀρχιερέως ἐρώτησιν· εἶτα τὰς ἀπὸ τῶν ^{h)} Marc. 14, 55. ^{1eqq. 65, 66.} ἰουδαίων ἀτιμίας· ἔπειτα τὰς ἀγνήσεις τοῦ πέτρου· λουκᾶς δὲ πρῶτον^{h)} τὰς ἀγνήσεις· εἶτα ^{h)} Luc. 22, 56. ^{63. 66.} τὰς ἀτιμίας· ἔπειτα, γενομένης ἡμέρας λοιπὸν, τὴν ἐρώτησιν. οἱ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπήγγειλαν τὰ πεπραγμένα, ἀλλὰ καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν ἐφρόντισαν· ὁ δὲ μόνος τῆς ἀπαγγελίας τῶν πεπραγμένων γενόμενος, τῆς τάξεως αὐτῶν οὐκ ἐφρόντισεν.

Cap.

cales, vt alibi. Alias in mentem cuiquam venire possit ἀπείληφεν.

Cap. XXVII. v. 1. *Mane —*
v. 2. *praefidi.*

Similiter et Marcus et Lucas dixerunt: Iohannes vero ait, Ducunt Iesum a Caiapha ad praetorium. Erat autem mane, et ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut ederent pascha. Per totam enim noctem examinauerant eum, et nunc transferebant. Sed o insaniam. Caedem perpetrantes et ad mortem tradentes, non putabant se inquinari: ingredi autem ad tribunal, contaminationem ducebant, culicem liquantes, et camelum glutientes.

Cap. LXVII. De Iudae poenitentia.

Vers. 3. *Tunc — v. 4. innocentem.*

Videns quod ad mortem condemnatus esset a Iudaeis Christus. Oportebat autem ante proditionem poenitentia duci. Sed talis est diabolus: ante peccatum non permittit videre malum, ne sequatur resipiscentia: postquam autem peccatum omnibus numeris est expletum, videre permittit, ut moerore afficiat, et in desperationem praecipitet. Peccaui inquit tradens sanguinem innocentem, ut effunderetur.

Vers. 4. *At illi — videris.*

Etiam Iudas dicens, Peccaui tradens sanguinem innocentem, iniuste cum mori testatus est. Iudaei quoque respondentes, Quid ad nos? tu videris: testimonio eius assenserunt, et veritatem licet inimici, confelli sunt: infligante autem furore, omne crimen in Iudam declinantes, ipsi affectione

Cap. XXVII. v. 1. Πρωΐας —

v. 2. ἡγεμόνι.

Ὁμοίως καὶ μάρκοςⁱ⁾ καὶ λουκᾶς εἶπον. Ἰωάννηςⁱ⁾ Marc. 15, 1.
 δὲ φησιν, ὅτι ἀγούσι^{k)} τὸν ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ καϊάφα^{k)} Luc. 23, 1.
 εἰς τὸ πραιτώριον. ἦν δὲ πρωΐα. καὶ αὐτοὶ οὐκ
 εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν,
 ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πᾶσχα. δι' ὅλης γὰρ τῆς
 νυκτὸς ἤταζον αὐτόν, καὶ μετέφερον. ἀλλ' ὦ
 τῆς ἀνοίας! Φονῶντες μὲν, καὶ εἰς θάνατον παρα-
 δίδόντες, οὐκ ἐδόκουν μιαινεσθαι· τὸ δ' ἐπιβῆναι
 τοῦ δικαστηρίου, μiasμόν ἐνόμιζον, οἱ τὸν κώνωπα
 διυλίζοντες καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες.

ΚεΦ. ΕΖ. Περί τῆς ἰούδα
μεταμελείας.

Vers. 3. Τότε — v. 4. ἀθῶν.

Ἰδὼν, ὅτι κατεκρίθη θανάτῳ παρὰ τῶν ἰεραί-
 ων ὁ χριστός. ἔδει δὲ, πρὸ τῆς προδοσίας μεταμε-
 ληθῆναι· ἀλλὰ τοιοῦτος ὁ διάβολος· πρὸ μὲν τῆς
 ἀμαρτίας, οὐκ ἀφίησιν ἰδεῖν τὸ κακόν, ἵνα μὴ
 γένηται μετάνοια· μετὰ δὲ τὸ ἀπαρτιοθῆναι τὴν
 ἀμαρτίαν, ἀφίησιν ἰδεῖν, ἵνα λυπήσῃ καὶ εἰς
 ἀπόγνωσιν συνελάσῃ. ἡμαρτέν, φησι, παραδούς
 αἷμα ἀθῶν, εἰς τὸ χεθῆναι.

Vers. 4. Ὅι δὲ — ὅψαι.

Καὶ ὁ ἰεὺς εἰπὼν, ὅτι ἡμαρτον, παραδούς
 αἷμα ἀθῶν, ἀδικῶς αὐτὸν ἀποκινήσκειν ἑμαρτύ-
 ρησε· καὶ οἱ ἰερεῖς, φήσαντες, τί πρὸς ὑμᾶς;
 σὺ ὅψαι· τῇ μαρτυρίᾳ τούτου συγκατέθεντο· καὶ
 ἡ ἀλήθεια παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὠμολογήθη. τοῦ
 θυμοῦ δὲ θήγοντες, ἔπαντο τὸ ἔγκλημα προσάψαν-
 τες

fectione iam ebrii, ad caedem Christi impelluntur.

Verf. 5. *Et — se suspendit.*

Peccatum quidem coram omnibus confiteri, ac proiicere argenteos, resipiscentiae fuerunt: laqueo vero se suspendere, desperationis. Agnouit siquidem et poenituit eum, ac confessus est: veniam autem ab eo qui hanc dare poterat, non requisivit: neque enim permisit eum diabolus sic poenitentia duci, quo ad Christum iret in quem peccauerat: sed hunc ante perfectam poenitentiam abduxit, utpote conscientiae remorsum non ferentem. Quum ergo ad hunc clementissimum confugere oporteret, ille ad mortem potius confugit, ut a desperata tristisque vita citius liberaretur. Et neque id continuo assequutus est, prout cupiebat: agnitus enim a quibusdam depositus est ne praefocaretur: deinde postquam in secreto quodam loco, modico vixisset tempore, praeceptus factus siue praecipitatus, inflatus, disruptus ac diffusus est medius: et effusa sunt omnia viscera eius, sicut ait liber Actorum. Quodsi etiam in eo scriptum est, quod praedium comparauit de mercede iniquitatis, non tamen hoc fuit post strangulationem, ut quidam putant. Id enim declarans Chrysostomus,

6) ὑπείγοντα. A. quod nihili est. Neque ὑπείγοντο coniciendum.

7) Hentenius videtur legisse μετανοήσαι, quod mihi etiam in mentem venerat, nondum illius interpretatione inspecta.

8) πρηνής est pronus. Ergo interpretatio huic loco non conuenit. Credo ergo Euthymium legisse πρηνείς, ut est in scholio Apolinarii, in Codicibus Mosquen-

τες τῷ ἰδῶα, λοιπὸν αὐτοὶ, τῷ πάθει μεθύοντες,
ἐπὶ τὸν θόνον ἠπέγοντο. 6)

Verf. 5. Καὶ — ἀπήγξαται.

Τὸ μὲν ἐξομολογήσασθαι τὴν ἁμαρτίαν ἐνώπιον πάντων, καὶ τὸ εἶψαι τὰ ἀργύρια, μεταμελείας εἰσὶ· τὸ δὲ ἀπαγξασθαι, ἀπογνώσεως. ἐπέγνω μὲν γὰρ τὸ κακὸν, καὶ μετεμελήθη, καὶ ἐξομολογήσατο· οὐκ ἐζήτησε δὲ συγγνώμην παρὰ τοῦ δυναμένου δῆναί ταύτην. οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ διάβολος μετανοῆσαι 7) πρὸς τὸν χριστὸν, εἰς ὃν ἐξήμαρτεν· ἀλλὰ προεξήγαγε τῷτον τῆς μετανοίας, ὡς μὴ φέροντα τὸν ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἔλεγχον. δέον οὖν ἐπὶ τὸν ἀνεξίκακον τοῦτον καταφυγεῖν· ὁ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸν θάνατον κατέφυγεν, ὅπως θάττον ἀπαλλαγείη τῆς κατεγνωσμένης καὶ ἐπωδύνε ζωῆς. καὶ ὅδε τούτου παραυτίκα τετύχηκεν, ὡς ἐγλίχετο. διαγνωθεὶς γὰρ ὑπὸ τινων, καθηρέθη τῆς ἀγχόνης· εἶτα ἐν ἰδιάζοντι τόπῳ διέζησε καιρὸν ὀλίγον, καὶ 8) περηνῆς γενόμενος, εἶτουν, πεπρησμένος, ἐξωγκωμένος, ἐλάκισε 9) καὶ διεβράβη μέσος, καὶ ἐξεχύθη 1) τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, καθὼς φησιν 1) ἡ βίβλος τῶν 1) Αἱ. 1, 18. πρᾶξεων. εἰ δὲ καὶ γέγραπται ἐν αὐτῇ, ὅτι ἐκτίσατο 3) χωρεῖον ἐκ μιᾶς τῆς ἀδικίας, ἀλλ' οὐ 3) Αἱ. 1, 18. μετὰ τὴν ἀγχόνην, ὡς τινες οἰόνται. τοῦτο γὰρ

Lzz 3 ἐρμη-

Mosquensibus ad hunc locum. Nam adiectiui προηζης equidem exempla ignoro. Vide etiam Münteri Fragmenta Patrum Graecorum. Fascic. I. p. 17. Hafniae 1788. 8. Nititur autem haec tota res fabulosa et tragica narratione Papiæ, hominis nugacis ac nullius fidei. Nec enim ἐξηγήσεις ille, sed μύθους scripsit.

9) Ita legunt etiam nonnulli in Aëlibus.

1) πάντα, interponit. A.

mus, agrum figuli fuisse dicit praedium illud. Triginta siquidem argentei quibus hic paratus est ager, ipsi Iudae merces erat iniquitatis, quam aduersus praeceptorem perpetravit. Quid enim huius proditione iniquius? Intelligamus ergo qui argenti sumus amatores, quomodo Iudas et peccatum perpetravit, et pecuniae fructum non accepit, et propriam animam perdidit.

Vers. 6. *Principes — est.*

Impudenter fatentur pretium esse sanguinis siue caedis emptionem. Corbonas autem erat thesauri repositorium in templo, hoc est, donorum receptaculum. Puto autem id fuisse quod dicebatur Gazophilacium. Gaza enim Romanis diuitiae appellantur.

Vers. 7. *Consilio autem inito —*
v. 8. *hodiernum diem.*

Multo melius eis fuisset hos in corbonam misisse: nequaquam enim quod perpetratum est adeo divulgatum fuisset. Ipsi vero ad redargutionem foedi homicidii sui agrum emerunt, cuius nomen tuba clarius, illud publicaret. Neque hoc utcumque faciunt, sed sumpto inter se consilio: ubique enim consilium incunt, ut nemo immunis relinquatur. Liber quoque Actorum ait, praedium illud vocatum esse Acheldema, hoc est, praedium sanguinis. Hic itaque est ager de quo ille liber loquitur.

Vers. 9. *Tunc — v. 10. dominus.*

In libro quidem Ieremiae qui communiter legitur, hoc scriptum non est, restat ergo ut in apocrypho
eius

2) Quod vocabulum multoties in N. T. occurrit.

ἐρμηνεύων ὁ χρυσότομος, τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως εἶναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο λέγει. τὰ τριακόντα γὰρ ἀργύρια, ἐξ ἧν ἠγοράσθη οὗτος, μισθὸς ἦσαν τῷ ἰέδῳ τῆς ἀδικίας τῆς εἰς τὸν διδάσκαλον. τί γὰρ ἀδικώτερον τῆς προδοσίας αὐτοῦ; ἐννοήσωμεν τοίνυν οἱ φιλάργυροι, πῶς ὁ ἰέδας καὶ τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο, καὶ τῶν χρημάτων οὐκ ἀπῆλαυσε, καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἀπώλεσεν.

Verf. 6. Ὅι — ἔστιν.

¹ Ἀνεπαισχύντως ὁμολογοῦσιν, ὅτι τιμὴ αἵματος ἔστιν, εἶπουν, ἀνὴρ φόνου. κορβонаς δὲ ἦν, τὸ τοῦ ναοῦ θησαυροφυλάκιον, τὸ θωραδοχεῖον. οἶμαι δὲ τοῦτο εἶναι, τὸ λεγόμενον ²) γαζοφυλάκιον. γάζα γὰρ, παρὰ ῥωμαίοις, ὁ πλεῦτος καλεῖται.

Verf. 7. Συμβέλιον δὲ λαβόντες —
v. 8. σήμερον.

Πολὺ κάλλιον ἦν αὐτοῖς, εἰς τὸν κορβοναῖν ταῦτα βαλεῖν· ὁ γὰρ ἂν ἔτω κατὰδῆλον τὸ ³) πρᾶγμα ἐγίνετο· οἱ δὲ, πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν μισαιφονίας, ἠγόρασαν τὸν ἀγρὸν, οὗ τὸ ὄνομα σάλπιγγος λαμπρότερον ταύτην ἀνακηρύττει. καὶ οὐδὲ ἀπλῶς τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ συμβέλιον λαβόντες. καὶ πανταχοῦ συμβέλιον ⁴) λαμβάνουσιν, ἵνα μηδεὶς ἀθῶος ὑπολαβῇ. καὶ ἡ βίβλος δὲ τῶν πράξεων Φησί, κληθῆναι τὸ ⁿ) χωρίον ἐκεῖ· n) Αἲ. I, 12. νο ἀκελδαμά, τουτέστι, χωρίον αἵματος. ὥς τοῦτό ἐστι, περὶ οὗ καὶ κεῖνῃ λέγει.

Verf. 9. Τότε — v. 10. κύριος.

¹ Ἐν τῇ ἀναγινωσκομένῃ μὲν βίβλῳ τοῦ ἱερεμίου τοῦτο οὐ γέγραπται. λοιπὸν οὖν ἐν τῇ ἀποκεκρυφῇ
Z. z. z. 4 αὐτοῦ

³) τὸ πεπραγμένον. A.

⁴) λαμβάνοντες. A.

eius scriptum sit. (Verisimile etiam est postmodum abiecta haec esse ab eo libro qui legitur, dolo ac malitia Iudaeorum, sicut etiam in multis aliis verbis factum est.) Acceperunt ergo summi sacerdotes pretium Christi pretiosissimi, quem aestimauerunt qui sunt a filiis Israel, videlicet Israelitae. Dicit autem eosdem summos sacerdotes, quando ad eos dixit Iudas, Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Constituit mihi, hoc est, dixit mihi dominus.

VERS. 11. *Iesus autem — praefide.*

Vbi eum adduxissent ad praetorium, dicit Iohannes, quod exiit ad eos Pilatus, et ait, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt et dixerunt ei, Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, sumite eum vos et secundum legem vestram iudicate eum, etc. Illi itaque tradiderant eum Pilato ad interficiendum, non ad inquirendum. At ille non tulit, ut priusquam perquireret occideretur: ideo discere vult quae sit accusatio. Ipsi autem fiduciam de seipsis non habentes, accusationem quidem non dicunt, sed respondent: Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum, utpote qui nihil iniuste agimus. Pilatus vero grauius ferens, quod ipsum occidere vellent absque sua inquisitione, interfectionem eis permittit. Itaque spe sua frustrati, iam inuiti etiam accusant eum, de his quae scripsit Lucas, qui ait, Coeperunt autem illum accusare dicentes: Hunc inuenimus

*) Quae hic inclusimus, ea Hentenius, ut scholium ex margine sui Codicis repetitum, exhibet in fine huius scholii.

αὐτοῦ ἰσόρηται. [εἰκός^γ] δὲ, καὶ ὑπερον ἐκβληθῆ-
 ναι ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀναγινωσκομένης, ἐκ κακουρ-
 γίας τῶν ἰσδαίων, ὅπερ καὶ ἐπὶ ἄλλων ῥητῶν
 ἐγένετο.] ἔλαβον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς τὴν ὥνὴν τοῦ
 παντίμου χριστοῦ, ὃν διετιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν
 ἰσραὴλ, ἡγουν, οἱ ἰσραηλῖται. λέγει δὲ αὐτοὺς
 τοὺς ἀρχιερεῖς, ὅτε πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ἰούδας·
 τί θέλετέ μοι^ο) δῆναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐ- ο) Matt. 26, 15.
 τόν; οἱ δὲ ἔφησαν αὐτῷ τρεῖςκόκκοντα ἀργύρια. συν-
 ἔταξε μοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, εἶπέ μοι.

Verf. II. Ὁ δὲ ἰησοῦς — ἡγεμόνος.

^α Ἀγαγόντων αὐτὸν εἰς τὸ πραιτώριον, Φησὶν ὁ
 ἰωάννης, ὅτι ἐξῆλθεν^ρ) ὁ πιλάτος πρὸς αὐτοὺς, ρ) Io. 18, 29-31.
 καὶ εἶπε· τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀν-
 θρώπου τούτου; ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ·
 εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιός, οὐκ ἂν σοι παρεδώκα-
 μεν αὐτόν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ πιλάτος, λάβετε
 αὐτόν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν^β) κρίνατε
 αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς. οἱ μὲν γὰρ παρέδωκαν αὐ-
 τὸν τῷ πιλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν, ἔ πρὸς ἐξέτασιν·
 ὁ δὲ, πρὸ ἐξετάσεως, οὐκ ἠνέσχετο τοῦτον ἀνε-
 λεῖν. διὰ τοῦτο ζητεῖ μαθεῖν, τίς ἡ κατηγορία·
 οἱ δὲ, μὴ θαρρόντες ἑαυτοῖς, ἔ λέγουσι μὲν κατη-
 γορίαν, φασὶ δὲ μόνον, ὅτι εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοῦρ-
 γος, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν^γ) αὐτόν, ὡς δῆ-
 θεν ἐδὲν ἀδίκον ποιοῦντες· ὁ δὲ πιλάτος δυσανα-
 σχητήτας, ὡς βεβλομένων δίχα τῆς αὐτοῦ ἐξε-
 τάσεως τοῦτον ἀνελεῖν, αὐτοῖς ἐπιτρέπει τὴν
 ἀναίρεσιν. ἀποτυχόντες δὲ τῆς προσδοκίας, λοι-
 πὸν κατηγοροῦσι καὶ ἄκοντες, ὥπερ ὁ λουκάς
 ἰσόρησε, γράψας, ὅτι ἤρξαντο^γ) κατηγορεῖν αὐ- γ) Luc. 23, 2
 τοῦ,
 Zzz 5

^β) κρίνατε. B.

^γ) παρεδεδώκαμεν. B.

nimus peruertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Caesari, dicentem se Christum regem esse. Et vide dolum ac malitiam. Volentes enim Pilati iram exacuere aduersus Christum, et abducere quo eum citius occideret, defectionis ac tyrannidis crimen huic affingunt. Simul etiam ut timens Caesarem Pilatus, etiam si vellet, hunc a morte eripere non posset.

Verf. II. *Et — dicis.*

Isud., Tu dicis, et, Tu dixisti, aliaque huiusmodi, similis cuiusdam sunt rationis irreprehensibilis plenaeque modestiae. Iohannes de hoc quoque capite latius scribens ait, quod ingressus est rursum in praetorium Pilatus: et vocavit Iesum, dixitque ei, Tu es rex Iudaeorum? Respondit ei Iesus: A temetipso tu hoc dicis: an alii tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus, Nunquid ego Iudaeus sum? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respondit Iesus: Regnum meum non est ex hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri utique mei decertarent, ne traderer Iudaeis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit ergo ei Pilatus: Num itaque rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis quod rex sum ego.

Pilatus ergo audita de defectione et tyrannide accusatione, ac timens, priuatim eum interrogauit, secretius aliquid ab eo discere cupiens. Christus vero rursus eum interrogauit, A temetipso tu hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? non quod igno-

⁵⁾ ἡμῶν addunt etiam in contextu Lucae, A. B.

τοῦ, λέγοντες· τοῦτον εὕρομεν διατρέφοντα τὸ ἔθνος⁸⁾ ἡμῶν, καὶ κωλύοντα καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν χριστὸν βασιλέα εἶναι. καὶ ὄρα κακουργίαν. Θέλοντες γὰρ ἀνάψαι τὸν θυμὸν τῷ πιλάτου κατὰ χριστοῦ, καὶ συναρπάσαι πρὸς τὸ ταχέως ἀνελεῖν αὐτὸν, ἀποφασίας καὶ τυραννίδος ἐγκλημα τούτῳ προσάπτουσιν, ἅμα δὲ καὶ, ἵνα φοβηθεῖς τὸν καίσαρα πιλάτος, μηδὲ βεβλόμενος δυνήθῃ τοῦτον ἐξελέδαι τοῦ θανάτου.

Vers. II. Καὶ — λέγεις.

Τὸ σὺ λέγεις, καὶ, τὸ σὺ εἶπας, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁμολογία τίς ἐστὶν ἀνεπίληπτος, καὶ μετῇ μετριοφροσύνης· ἰωάννης δὲ πλατύτερον καὶ περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου φησὶν, ὅτι⁹⁾ εἰσῆλθεν εἰς¹⁰⁾ 10. 18. 33-37. τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ πιλάτος, καὶ ἐφώνησε τὸν ἰησοῦν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τί το λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ; ἀπεκρίθη ὁ πιλάτος, μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; τὸ ἔθνος τὸ σὸν, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί, τί ἐποίησας; ἀπεκρίθη ἰησοῦς, ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῷ κόσμῳ τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέταί ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐντεῦθεν. εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ πιλάτος· οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; ἀπεκρίθη ἰησοῦς, σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεὺς εἰμι ἐγώ.

Ὁ μὲν οὖν πιλάτος, ἀκούσας περὶ ἀποφασίας καὶ τυραννίδος, καὶ φοβηθεῖς, ἰδίᾳ τοῦτον ἠρώτησε, μυσικώτερόν τι μαθεῖν βεβλόμενος· ὁ δὲ χριστὸς ἀντηρώτησεν, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ; οὐχ ὡς ἀγνοῶν,

ignoraret, sed obiurgans eum, quod accusatores simul praesentes esse non faceret: neque cogeret eos ut signa defectionis exhiberent, quo magis confunderentur. Pilatus autem dicit, quod hoc a semetipso non diceret: Num ego Iudaeus sum ut res tuas cognoscam? Qui gentis tuae sunt tradiderunt te mihi, et horum primi magisque honorati, et ipsi hoc dicunt. Deinde interrogat. Quid fecisti, quod de talibus te accusent? Et deinde soluit Christus tyrannidis suspicionem, dicens regnum suum non esse ex mundo hoc: et Pilatum timore soluit. Ponit autem et considerationem, quae et hoc demonstret. Nam regnum quod ex hoc mundo est, in ministris habet fortitudinem: huius autem regnum, quum coeleste sit a seipso robur obtinet. Dicens vero, Regnum meum non est ex hoc mundo, non detrahit regno mundano suam fortitudinem, sed ostendit quod suum non sit ut regna mundi huius, ministris indigens, timoreque subiectum, ac finem capiens.

Deinde egressus Pilatus tentauit liberare eum. Ait enim Lucas quod dixerit ad principes sacerdotum et turbas: Nihil inuenio noxiae in hoc homine. At illi inualescebant dicentes, Commouet populum docens per vniuersam Iudaeam, exorsus a Galilaea usque ad hunc locum. Pilatus autem audita Galilaea, interrogauit utrum homo Galilaeus esset. Et ut cognouit quod ad Herodis ditionem pertineret, remisit illum ad Herodem, qui et ipse Ierosolymis erat in illis diebus, etc.: Pilatus itaque quum audisset a Christo de regno ipsius quod ex mundo hoc non esset: et cognito quod non haberet apparatus aliquem tyrannicum
sive

ἀγνοῶν, ἀλλὰ καταπτόμενος αὐτοῦ, διότι οὐ
 συμπαρέστηεν αὐτῷ τοὺς κατηγοροῦς, οὐδὲ κατη-
 νάγκασεν αὐτοὺς δεῖξαι σημεῖα τῆς ἀποστασίας
 καὶ τυραννίδος, ἵνα καὶ μᾶλλον καταισχυθῶσιν.
 ὁ δὲ πιλᾶτος ἀπολογούμενος, ὅτι οὐκ ἂν ἑαυτοῦ
 τοῦτο λέγει, Φησὶ, μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι, ἵνα
 γινώσκω τὰ σά; οἱ ὁμοεθνεῖς σου παρέδωκάν σε
 ἐμοί, καὶ τούτων οἱ πρῶτοι καὶ τιμιώτεροι καὶ αὐ-
 τοὶ τοῦτο λέγουσιν. εἶτα ἐρωτᾷ, τί ἐποίησας, ὅτι
 τοιαῦτά σοι ἐγκαλοῦσι; καὶ λοιπὸν λύει τὴν ὑπο-
 ψίαν τῆς τυραννίδος ὁ χριστός, λέγων, τὴν βασι-
 λεῖαν αὐτοῦ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ
 ἀπολύει τοῦ φόβου τὸν πιλᾶτον. τίθησι δὲ καὶ
 λογισμὸν, αὐτό τε τοῦτο δεικνύοντα, καὶ ὅτι ἡ
 ἐκ τοῦ κόσμου βασιλεία ἐν τοῖς ὑπηρέταις ἔχει
 τὴν ἰσχύν· ἡ δὲ τούτου βασιλεία, ἐράνιος εὔστα,
 ἀφ' ἑαυτῆς κέκτηται τὸ κράτος· εἰπὼν δὲ, ὅτι ἡ
 βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς κόσμου τούτου, οὐχ
 ὑπεξήγαγε τῆς ἑαυτοῦ κυριότητος τὸν κόσμον,
 ἀλλ' ἐνέφηεν, ὅτι οὐκ ἔστιν, ὡς αἱ τοῦ κόσμου
 τούτου βασιλείαι, δεομένη ὑπηρετῶν, καὶ ὑπο-
 κειμένη φόβοις, καὶ τέλος ἔχουσα.

Εἶτα ἐξελθὼν ὁ πιλᾶτος ἐπειράθη⁹⁾ ἐξε-
 λέσθαι αὐτόν. Φησὶ γὰρ ὁ λαβιᾶς, ὅτι εἶπε πρὸς τὰς
 ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἑχλοὺς, ἔδεν¹⁾ εἰρίσκω αἷτιον⁵⁾ Luc. 23, 4-7.
 ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ τῷ· οἱ δὲ ἐπίσχυον, λέγοντες·
 ὅτι ἀνασείει τὸν λαόν, διδάσκων κατ' ὅλης τῆς
 Ἰουδαίας, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γαλιλαίας ἕως ᾧδε.
 πιλᾶτος δὲ ἀκούσας γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν, εἰ
 ὁ ἀνθρώπος γαλιλαῖός ἐστι. καὶ ἐπιγινούς, ὅτι ἐκ
 τῆς ἑξασίας ἡρώδου ἐστίν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς
 ἡρώδην, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν ἱεροσολύμοις ἐν ταύταις
 ταῖς ἡμέραις, καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ μὲν οὖν πιλᾶτος
 ἀκούσας παρὰ τοῦ χριστοῦ περὶ τῆς βασιλείας
 αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς κόσμου τούτου, καὶ
 γινέσκει,

sive insigne terreni regni: et cognoscens non esse probabilem accusationem: inculpatum eum declarauit. Ipsi vero quum dictarum accusationum signa non possent ostendere, ad alteram digreduntur accusationem dicentes, Cominouet siue perturbat populum, docens. Et quidem quod doceat astruunt: non dicunt autem quid doceat, ne rideantur.

Vbi autem fecisset Herodes quae refert Lucas, rursus eum remisit ad Pilatum, insequentibus etiam principibus sacerdotum ac scribis, et aduersus eum vociferantibus. Pilatus vero conuocatis principibus sacerdotum et magistratibus, ac plebe, dixit ad illos. Nam id quoque refert Lucas: Obtulistis mihi hunc hominem, tanquam auertentem populum: et ecce ego coram vobis, quum inquisissem, nihil inueni criminis in homine isto ex his de quibus accusatis eum: sed ne Herodes quidem: Nam remissi vos ad ipsum: et ecce nihil dignum morte actum est ei. Corruptum ergo ipsum absoluiam: Corruptionem hic vocans mediocrem flagellationem, ad solatium et repressionem irae illorum, ut visi illum deuicisse cohiberentur ab ulteriori insania. At illi nec sic in aliquo minus efferati, immobiliter ad id spectantes, ut velociter interficeretur, rursus oblatrant.

Verf. 12. *Et — respondit.*

Quum enim vehementer ad eius caedem insani-
rent, nec omnino reuocari possent, sciebat frustra dandum iri deinceps omnem responsionem.

Verf. 13.

1) ἀνέταμψε scribendum, ut habet Codex vterque infra in contextu Lucae.

2) ἐν, interponit. A.

γνούς, ὅτι οὐκ ἔχει παρασκευὴν τινὰ τυραννικὴν, ἢ τὸ οἰοῦν παρασημον ἐπιγείου βασιλείας, καὶ διαγνούς ἀπίθανον τὴν κατηγορίαν, ἀνείτιον αὐτὸν ἀπέφηνεν· αὐτοὶ δὲ, μὴ δυνάμενοι δᾶξαι σημεῖα τῶν ρηθέντων ἐγκλημάτων, μετέβησαν ἐφ' ἑτέραν κατηγορίαν, λέγοντες, ὅτι ἀνασεύει τὸν λαόν, ἡγουν, ἀναστατοῖ, διδάσκων. καὶ ὅτι μὲν διδάσκει λέγουσι· τί δὲ διδάσκει, οὐ λέγουσιν, ἵνα μὴ καταγελασθῶσιν.

Ὁ δὲ ἡρώδης ποιήσας, ὅσα φησὶ λουκάς,¹⁾ ἀντέπεμψε²⁾ ταῦτον πάλιν πρὸς τὸν πιλάτον, ^{1) Luc. 23, 11.} ἐφεπομένων καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων, καὶ καταβοώντων· πιλάτος³⁾ δὲ, συγ- ^{v) Luc. 23, 13-16.}καλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, εἶπε πρὸς αὐτούς· ὁ λουκάς καὶ ταῦτά φησι· προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον ταῦτον, ὡς ἀποσρέφοντα τὸν λαόν. καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, εἰδὲν εὖρον ἐν τῷ ἀνδράπῳ τούτῳ αἴτιον, ὃν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ. ἀλλ' εἰδὲ ἡρώδης. ἀνέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἰδοὺ, οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐστὶ πεπραγμένον²⁾ αὐτῷ. παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω. παίδευσιν ἐνταῦθα, τὴν μετρίαν μασίγωσιν λέγων, εἰς παραμυθίαν καὶ καταβολὴν τοῦ θυμοῦ αὐτῶν, ἵνα δόξαντες περιγενέσθαι αὐτοῦ, παύσωνται τῆς περαιτέρω μανίας· οἱ δὲ καὶ οὕτως οὐδὲν ἔλαττον ἐξεθρησκύντο, πρὸς ἓν μόνον ἀκλινῶς ὀρώντες,³⁾ ἀνελεῖν αὐτὸν τάχιστα. διὸ πάλιν καθυλακτοῦσι.

Verf. 12. Καὶ — ἀπεκρίνατο.

Σφοδρᾶς γὰρ ἦδη λυττησάντων εἰς τὸν θόνον αὐτοῦ, καὶ ἀκαδέκτων ὅλως γεγονότων, ἔγνω, ματαίαν εἶναι τοῦ λοιποῦ πᾶσαν ἀπολογίαν.

Verf. 13.

3) Interponi potest τό.

Verf. 13. *Tunc — dicunt testimonia?*

Hoc ait concitans eum vt responderet, ac sic liberaretur: sciebat enim quod facile posset illorum diluere calumnias.

Verf. 14. *Et — verbum.*

Deinceps enim superfluum fore ducebat respon-
sionem quae ipsi daretur, quum non posset illos
comprimere. Siquidem malum oderat Pilatus:
et Iesum maxime optasset liberare: verum quum
mollis esset, illorum cedebat affectionibus.

Verf. 14. *Adeo vt — supra modum.*

Admiraretur quomodo demonstraret tantam man-
suetudinem: quomodo quum respondere posset,
illosque confundere, voluntarie sileret ac sustineret.

Verf. 15. *In festo autem — v. 17. Christus?*

In festo paschae videlicet. Ait enim Iohannes
dixisse Pilatum: Est autem consuetudo vobis, vt
vnum absoluam vobis in pascha. De Barabba
vero manifestius dicit Lucas quod propter seditio-
nem quandam factam in ciuitate et caedem con-
iectus erat in carcerem. Pilatus ergo quum non
posset tanquam innocentem liberare Christum,
tentauit eum saltem vt iudicio damnatum donare
ipsum festo.

Verf. 18. *Sciebat — eum.*

Sciebat hoc, et sperabat quod nequaquam prae-
ponerent ei homicidam Barabbam. Propter hoc
ergo

4) ἡμῖν. B.

5) ἀπολύσωμεν. B.

Verf. 13. Τότε — καταμαρτυροῦσι;

Τοῦτο λέγει, παρακινῶν αὐτὸν εἰς τὸ ἀπολογή-
σασθαι, καὶ ἀπαλλαγῆναι. καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν,
ὅτι ῥᾶον διαλύσει τὰς συκοφαντίας αὐτῶν.

Verf. 14. Καὶ — ῥῆμα.

Τὸ ἐξῆς γὰρ περιττὴν ἠγάειτο, καὶ τὴν πρὸς αὐ-
τὸν ἀπέκρισιν, ὡς μὴ δυνάμενον αὐτοὺς ἀναστῆλαι.
καὶ γὰρ ἦν μὲν μισοπόνηρος ὁ πιλάτος, καὶ σφό-
δρα ἠθέλησεν ἐξελέσθαι τὸν ἰησοῦν· μαλακὸς δὲ
ὢν, ἐνεδίδου ταῖς ἐκείνων ὀρμαῖς.

Verf. 14. Ὡς — λίαν.

Θαυμάζειν, πῶς ἐνδείκνυται τσαούτην ἐπιείκει-
αν, πῶς δυνάμενος ἀπολογεῖσθαι καὶ κατασχύ-
νειν αὐτοὺς, ἐκὼν σιγαῶ καὶ ἀνέχεται.

Verf. 15. Κατὰ δὲ ἑορτὴν — v. 17. χριστόν;

Κατὰ δὲ ἑορτὴν, τὴν τοῦ πάσχα δηλονότι. φησὶ
γὰρ ὁ ἰωάννης, εἰπεῖν τὸν πιλάτον· ἔσι^{*)} δὲ συνή-^{*)} 10, 18, 39.
θαια⁴⁾ ὑμῖν, ἵνα ἓνα ὑμῖν ἀπολύσω⁵⁾ ἐν τῷ πά-
σχα. περὶ δὲ τοῦ βαραββᾶ λέγει φανερώτερον
ὁ λουκᾶς, ὅτι ἦν^{*)} διὰ τᾶσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ^{*)} Luc. 23, 19.
πόλει καὶ φόνον βεβλημένος εἰς φυλακὴν. ὁ πι-
λάτος οὖν, μὴ δυνήθεις ὡς ἁθῶν ἐξελέσθαι τὸν
χριστόν, ἐπεχείρησε καὶ γοῦν ὡς κατὰ δίκον χα-
ρίσασθαι τοῦτον τῇ ἑορτῇ.

Verf. 18. Ἦιδε — αὐτόν.

Διέγνω τοῦτο, καὶ ἤλπιζεν, ὅτι οὐκ ἂν προτιμή-
σωσι τὸν ἀνδροφόνον βαραββᾶν. διὰ τοῦτο τοῖνον

Αααα

Δαβ-

ergo sumpta fiducia interrogat, Quem vultis absoluam vobis? Vt autem dicit Marcus, ante interrogationem quum acclainasset turba coepit petere, sicut semper faciebat eis. Petere videlicet vt fieret sicut semper faciebat eis. Erat autem petitio, vt vnus ex vinc̃tis absolueretur turbae. Vnde nactus occasionem Pilatus, tentauit, vt dictum est, et interrogauit.

Verf. 19. *Sedente — ipsum.*

Ipse quidem huiusmodi somnium non viderat, vel tanquam indignus, vel quia taciturus fuisset, vt-pote iudex, vel quia fides ei adhibita non fuisset, quasi id ad eum liberandum effingenti. Vxor autem potius videt, vel tanquam melior, vel tanquam apud Iudaeos fide dignior: vt huic quasi non suspectae fidem habentes, refrenarentur, Nec videt solum, sed et patitur, hoc est, tormento afficitur, vt vxoris compassione, illis etiam non acquiescentibus, vir eius prohiberet caedem. Nihil tibi cum iusto illo, hoc est, nihil contentiosum sit inter te et illum, abstine ab illo. Notandum est autem, quod *σήμερον* hodie, de nocte dicitur.

Verf. 20. *Principes autem sacerdotum — perderent*

Homicidae homicidam ei qui vitam tribuit prae-
posuerunt: nec simpliciter homicidam, sed insignem siue diuulgatum in malitia: adeo inflammauit eos inuidia. Corrupti autem ipsi, corru-
perunt et turbas, vt illae quoque fraudis suae poe-
nas luerent. Marcus vero dicit, quod concitauerunt siue agitaue-
runt turbam.

Verf. 21.

Θαυρήσας ἐρωτᾷ, τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν;
ὡς δὲ λέγει μαρκος, πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ἀναβοή-
σας ὁ ὄχλος, ἤρξατο ²⁾ αἰτεῖσθαι, καθὼς αἶει ²⁾ Marc. 15, 8.
ἐποίει αὐτοῖς, ἡγουν, αἰτεῖσθαι ⁶⁾ γενέσθαι. ἦν
δὲ ἡ αἰτήσις περὶ τοῦ ἀπολύσαι ἓνα τῶ ὄχλῳ
δέσμιον. ὃθεν δραξάμενος ἀφορμῆς ὁ πιλάτος,
ἐπεχείρησεν, ὡς εἴρηται, καὶ ἠρώτησε.

Verf. 19. Καθημένε — αὐτόν.

¹⁾ Αὐτὸς μὲν οὐκ ⁷⁾ εἶδε τοιοῦτον ὄναρ, ἢ ὡς ἀνάξι-
ος, ἢ ὅτι ἐμελλε σιγαῖν, ὡς κριτῆς, ἢ ὅτι ἐμελλεν
ἀπιστεῖσθαι, ὡς πλαττόμενος αὐτὸς πρὸς τὸ ἐξε-
λεῖν αὐτόν. ἡ γυνὴ δὲ βλέπει μᾶλλον, ὡς ἀξία,
καὶ ὡς πιθανωτέρα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα ὡς
ἀνυπόπτῳ ταύτῃ πιπεύσαντες ἀναχαιτιωθῶσιν.
καὶ οὐ βλέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσχει, τρι-
έσιν, ἐτάζεται, ἵνα τῇ συμπαθείᾳ τῆς γυναικὸς
ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ μὴ πειδομένων αὐτῶν, κω-
λύσῃ τὸν φόνον. τὸ δὲ μηδὲν σοι καὶ τῷ δικαίῳ
ἐκεῖνῳ, ἀντὶ τοῦ, μηδὲν σοι καὶ ἐκεῖνῳ ἀμφισ-
βητήσιμον. ἀπέχου αὐτοῦ. σημειωτέον δὲ, ὅτι
τὸ σήμερον, καὶ ἐπὶ νυκτὸς λέγεται.

Verf. 20. Ὅι δὲ ἀρχιερεῖς — ἀπολέσωσιν.

¹⁾ Οἱ φονεῖς τὸν φονέα προτετιμῆκασιν τοῦ ζωοδό-
του, καὶ οὐχ ἀπλῶς φονέα, ἀλλ' ἐπίσημον,
εἶπουν, περιβόητον ἐπὶ κακουργία. τσοῦτον ὁ
φθόνος ἐξέκαυσεν αὐτούς. διεφθορότερες δὲ αὐτοί,
διέφθειραν καὶ τοὺς ὄχλους, ἵνα καὶ τῆς τούτων
ἀπάτης δίκην ἀπατηθῶσι. μαρκος δὲ φησιν, ὅτι
ἀνέσεισαν ^{a)} τὸν ὄχλον, ἡγουν, ἀνεκίνησαν. ^{a)} Marc. 15, 11.

Αααα 2

Verf. 21.

⁶⁾ Pro vocabulo γενέσθαι, A. repetit haec: καθὼς
αἶει ἐποίει αὐτοῖς.

⁷⁾ οἶδε. A.

Verf. 21. *Respondens — vobis?*

Primum interrogauerat, sed antequam respondisset occupatus est ad suggestionem vxoris suae: itaque nunc rursus interrogationem repetit.

Verf. 21. *At illi — Barabbam.*

Sicut edocti erant.

Verf. 22. *Ait — Christus?*

Spe frustratus rursus de eo interrogat, ponens rem in illorum potestate: ita obsequio illos captans ac mitigans: ipsi tamen aeque truces permanent.

Verf. 22. *Dicunt — Crucifigatur.*

Omnes, non turbae solum, sed et principes sacerdotum et seniores. Nec dicunt, Occidatur, sed, Crucifigatur, vt mortis quoque genere maleficum eum esse conuincant.

Verf. 23. *Praeses autem — fecit?*

Quum placare eos non posset, aperte contradicit.

Verf. 23. *At illi — Crucifigatur.*

Vehementer, hoc est vehementius, ita enim scripsit Marcus. Lucas autem dixit, quod inflabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur. Et inualescebant voces eorum ac summorum sacerdotum.

Verf. 24.

Verf. 21. Ἀποκριθεὶς — ὑμῖν;

Ἡρώτησέ πρῶτον, οὐπω δὲ ἀποκριθέντων, ἀσχοληθεὶς πρὸς τὸ μήνυμα τῆς γυναίκος αὐτοῦ, πάλιν ἐπανέλαβε τὴν ἐρώτησιν.

Verf. 21. Ὅι δὲ — βαρᾶββᾶν.

Ὡς ἐδιδάχθησαν.

Verf. 22. Λέγει — χριστόν;

Ἀποχήσας τῆς ἐλπίδος, ἐρωτᾷ πάλιν περὶ αὐτοῦ, καὶ κυρίως αὐτοὺς ποιεῖται τὸ πρᾶγμα, θεραπεύων οὕτω καὶ μειλισσόμενος αὐτούς· οἱ δὲ μένουσιν ἀνένδοτοι.

Verf. 22. Λέγουσιν — σαυρωθήτω.

Πάντες, οὐχ οἱ ὄχλοι μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι. καὶ οὐ λέγουσιν, Φοβευθήτω, ἀλλὰ σαυρωθήτω, ἵνα καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου κακοῦργον ἀπελέγχῃ αὐτόν.

Verf. 23. Ὁ δὲ ἡγεμὼν — ἐποίησε;

Μὴ δυνάμενος δυσωπῆσαι τέττας, ἀντιλέγει λοιπόν.

Verf. 23. Ὅι δὲ — σαυρωθήτω.

Περισσῶς, ἀντὶ τοῦ, περισσοτέρως. οὕτω γὰρ ἔγραψε^{b)} μάρκος· ὁ δὲ λουκάς εἶπεν, ὅτι ἐπέ-^{b)} Marc. 15, 14. κεντο^{c)} Φωναῖς μεγάλαις, αἰτούμενοι αὐτόν^{c)} Luc. 23, 23. σαυρωθῆναι, καὶ κατίσχυον αἱ Φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων.

Verf. 24. *Videns autem — videritis.*

Manus aqua purgavit, ostendens quod purus esset, et non particeps caedis. Nam id iudaici moris erat, hoc modo protestari eos qui nollent aliquis caedi communicare. Ait enim et David, Laudabo inter innocentes manus meas.

Verf. 25. *Et — nostros.*

Sanguinem vocant sanguinis condemnationem. O scelestam vocem, o extremam audaciam. Atqui non solum aduersus seipsos, sed etiam aduersus filios suos trahunt imprecationem. Christus vero et de eis, et de filiis eorum resipiscences suscepit: nec solum huiusmodi liberat imprecatione, sed et mille bonis dignos ducit. Nam et Paulus ex eis erat, et innumeri eorum qui postmodum Ierosolymis crediderunt.

Verf. 26. *Tunc — crucifigeretur.*

Marcus dixit, quod volens populo satisfacere. Lucas vero, quod adiudicauit fieri petitionem eorum. *Φραγέλλιον* autem (quod nos flagellum dicimus) verber erat e funiculis aut loris contextum, quo dorsa condemnatorum verberabant. Flagellationem vero manifestauit dicens, Accepit Pilatus Iesum et flagellauit. Haec autem fecit, vt rigorem infaniae Iudaeorum arte retraheret, vt visa iniuria quae in eum facta esset auditaque sententia qua eum tradiderat voluntati eorum, vt dixit Lucas, siue vt crucifigeretur: nam haec eorum voluntas erat: mitigarent iram, ac vel sero tandem

vene-

*) διαμαρτύραται. A.

Verf. 24. Ἰδὼν δὲ — ὄψεσθε.

Ἐκάθρε τὰς χεῖρας τῷ ὕδατι, δεικνύων, ὅτι καθαρὸς καὶ ἀμέτοχος ἐστὶ τοῦ φόνου. Ἰσδαϊκὸν γὰρ ἔθος ἦν, ἔτῳ⁹⁾ διαμαρτύρεσθαι τοὺς μὴ θέλοντας φόνος τινὸς κοινωνῆσαι. φησὶ γὰρ καὶ ὁ δαυὶδ· νύψομαι^{d)} ἐν ἀδύοις τὰς χεῖράς μου. d) Pl. 25, 6.

Verf. 25. Καὶ — ἡμῶν.

Αἷμα λέγουσι, τὴν τοῦ αἵματος καταδίκην. ὦ μαρτῆρες φωνῆς! ὦ τολμηρίας ἐσχάτης! ἀλλ' οἱ μὲν οὐ μόνον καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν τέκνων ἔλκεσι τὴν ἀράν· ὁ δὲ χρεῖος καὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν τέκνων δέχεται τοὺς μετανοήσαντας. καὶ οὐ μόνον ἐξαίρεται τῆς τοιαύτης ἀράς, ἀλλὰ καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἀξιοί. καὶ γὰρ καὶ παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν, καὶ μυριάδες τῶν πεπιστευκότων ἐν⁹⁾ ἱεροσολύμοις.

Verf. 26. Τότε — στυρωθῇ.

Μάρκος μὲν εἶπεν, ὅτι βεβλόμενος^{e)} τῷ ὄχλῳ^{e)} Marc. 15, 15. τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι· λουκᾶς δὲ, ὅτι ἐπέκρινε^{f)} γε- f) Luc. 23, 24. νέσθαι τὸ αἶτημα αὐτῶν· τὸ δὲ φραγέλιον, μάξιζ ἦν ἐκ σχοίνων, ἢ λώρων πεπλεγμένη, μεθ' ἧς ἔτυπτον τὰ νῶτα τῶν καταδίκων. ἐσαφηνίσε δὲ τὴν φραγέλωσιν ὁ ἰωάννης γραψας, ὅτι ἔλαβεν^{g)} ὁ πιλάτος τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐμασίγωσε. ταῦ- g) Io. 19, 1. τα δὲ πεποίηκεν, ἐκλύσαι τὸν τόνον τῆς μανίας τῶν ἰσδαίων μηχανώμενος, ὅπως ἰδόντες τὴν ὕβρειν, τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην, καὶ ἀκούσαντες τῆς ἀποφάσεως, παραδούσης τοῦτον τῷ θελήματι αὐτῶν, ὡς ὁ λεκάς^{h)} εἶπεν, ἡγουν, τῷ^{h)} Luc. 23, 25. στυρωθῆναι· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα αὐτῶν.

A a a a 4

χα-

9) ὕπερον, ante ἐν, addit. A.

venenum euomerent. Propter hoc enim etiam quae sequuntur fieri permisit, videlicet vt circumdarent ei chlamydem, et imponderent coronam, darentque arundinem, ac reliquam explerent illusionem.

Verf. 27. *Tunc — v. 29. in dextera eius.*

Chlamydem hanc Marcus dixit purpuram: Iohannes vero vestem purpuream. Erat autem vestis purpurei coloris. Matthaeus autem absque differentia, coccinam vocauit huiusmodi tincturam, vtpote purpurae similem: neque enim vera erat purpura. Quia autem rex Iudaeorum dictus erat, ideo tanquam regi illudebant, purpura illa circumdantes pro veste purpurea: et coronam de spinis contextam superponentes pro diademate: ac arundinem pro sceptro in manum porrigentes: et ita quanquam nolentes, veritatem figurauerunt.

Verf. 29. *Et — v. 30. caput eius.*

O incomparabilis patientia, o innocentia quae omnem superat sermonem. Iohannes autem dicit, quod etiam dabant ei alapas. Omnem enim inferebant ei scelesti iniuriam, rem gratam Iudaeis Dei osoribus exhibere cupientes. Ipse vero Iohannes quae abhinc sequuntur scripsit, tanquam ab aliis praetermissa, dicens, Exiuit ergo iterum foras Pilatus, et ait illis, Ecce adduco vobis eum foras, etc. quae sequuntur vsque ad eum locum, Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur.

Apparet

χαλάσωσι τὴν ὀργὴν, καὶ ἐμέσωσιν ὅψέ ποτε τὸν
 ἰόν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς συνεχώρητε γε-
 γέσθαι, τὴν περίθεσιν τῆς χλαμύδος, τὴν ἐπί-
 θεσιν τοῦ σεφάνου, τὴν δόσιν τοῦ καλάμε, καὶ
 τὸν ἄλλον ἐμπαιγμόν.

Verf. 27. Τότε — v. 29. ἐπὶ τὴν
 δεξιὰν αὐτοῦ.

Τὴν χλαμύδα ταύτην, μάρκος μὲν^{ι)} πορφύραν ^{i) Marc. 15, 17.}
 εἶπεν ἰωάννης δὲ^{λ)} ἱμάτιον πορφυροῦν ἱμάτιον ^{λ) Io. 19, 2.}
 δὲ ἦν πορφυρόχρουν. ^{λ)} ὁ δὲ ματθαῖος ἀδιαφόρως
 κοκκίνην ἐκάλεσε τὴν τοιαύτην βαφὴν. αἷς ἐσικυ-
 αν. οὐ γὰρ ἀληθὴς ἦν πορφύρα. ἐπεὶ γὰρ βασι-
 λεὺς τῶν ἰσραήλιων ἐλέγετο, λοιπὸν, ὡς βασιλέα,
 τῷ τὸν δι' ἑαυτοῦ, τὴν πορφύραν ἐκείνην περιθέν-
 τες, ἀντὶ ἀλουργίδος, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν σε-
 φαιον ἐπιθέντες, ἀντὶ διαδήματος, καὶ τὸν κά-
 λαμον ἐγχειρίσαντες, ἀντὶ σκήπτρου, καὶ ἄκον-
 τες δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐσχημάτιζον.

Verf. 29. Καὶ — v. 30. τὴν κεφα-
 λὴν αὐτοῦ.

ὦ ἀνεκώστου μακροθυμίας! ὦ πάντα λόγον
 νικώσης ἀνεξικακίας! ἰωάννης δὲ φησιν, ὅτι καὶ
 ἐδίδουν^{λ)} αὐτῷ ῥαπίσματα. πᾶσαν γὰρ ὕβριν ^{λ) Io. 19, 3.}
 αὐτῷ προσῆγον οἱ μισροὶ, χαριζόμενοι τοῖς θεο-
 συγέσιν ἰσραήλις. ὁ αὐτὸς δὲ ἰωάννης καὶ τὰ ἐν-
 τεῦθεν ἰσόρησεν, αἷς τοῖς ἄλλοις παραλελειμμέ-
 να, λέγων ἐξηλθεν^{μ)} οὖν πάλιν ἔξω ὁ πιλάτος, ^{μ) Io. 19, 4}
 καὶ λέγει αὐτοῖς, ἴδε ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔξω, καὶ
 τὰ ἐξῆς ἄχει τοῦ. τότε οὖν^{η)} παρέδωκεν αὐτὸν ^{η) Io. 19, 16.}
 αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ.

Αααα 5

Φάινε-

^{λ)} πορφυρόχροιον. Α

Apparet itaque quod bis eum tradiderit ut crucifigeretur: sed primum quidem in simulatione propter supra dictam causam. Quia vero postquam omnia excogitasset, vidit eos omnino immobiles, tandemque audiuit ab illis: si hunc absolueris, non es amicus Caesaris. Quicumque se regem facit, contradicit Caesari: tunc iam in veritate tradidit eum illis ut crucifigeretur. Ideo quoque primum simpliciter tradidit eum: secundo vero tradidit eum illis.

Mille itaque modos excogitavit Pilatus, ut Christum omni poena liberaret, et omnino ne occideretur laboravit. Verum oportuit eum fortius more iudicis resistere, nec iniustis assentire: aut eum prodere, qui ab ipsomet Pilato testimonium acceperat, quod mortis noxia carebat. Quod enim potuerit eum non tradere manifestum est ex eo, quod ipse dixit, Nescis quod potestatem habeam crucifigendi te, et potestatem habeam absolvendi te? Ideo etiam Christus a condemnatione eum non absoluit, dicens, Qui tradidit me tibi maius peccatum habet: maius videlicet quam sit tuum.

Neque enim sermo de tyrannide liberat eum: oportebat enim quum id audisset, accusatores aduocare, ac demonstrationes inquirere, et quaecunque tyrannidis signa essent, utpote si exercitum conscriberet, si pecunias colligeret, si arma fabricaret, et si quid est huiusmodi. Ille autem statim ut audiuit ignauiter timuit, et indiscussam relinquens talem accusationem persuasus est et percussus. Quanto enim duriores erant Iudaei et audaciores, tanto ille mollior erat ac timidior, et ideo levis facileque mobilis. Quare quoque

enar-

2) ἔπειτα, loco ἐπεί. B.

Φαίνεται γάρ, ὅτι δις αὐτὸν παρέδωκεν εἰς τὰ σκαυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ πρῶτον μὲν ἐν ὑποκρίσει, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· ἐπεὶ²⁾ δὲ, πάντα μηχανησάμενος, εἶδεν αὐτοὺς παντάπασιν αἰεudoτόους, ἤκουσε δὲ καὶ³⁾ τελευταῖον παρ' αὐτῶν, ὅτι εἰάν^{ο)} τοῦτον ἀπολύσης, οὐκ εἶ φίλος^{ο)} τοῦ καίσαρος· πᾶς ὁ βασιλεὺς ἑαυτὸν ποιοῦν, ἀντιλέγει τῷ καίσαρι· τότε λοιπὸν ἐν ἀληθείᾳ παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σκαυρωθῇ. διὸ καὶ τὸ πρῶτον μὲν, ἀπλῶς αὐτὸν παρέδωκε· τὸ δεύτερον δὲ, παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς.

Μυρία μὲν οὖν ὁ πιλάτος ἐπραγματεύσατο, πάσης εὐδύνῃς τὸν χριστὸν ἀπαλλάττων, καὶ παντοίως, μὴ ἀναιρεθῆναι τῆτον, ἀγωνιζόμενος· ἔδει δὲ αὐτὸν ἀντιτεῖναι δικαιοκώτερον, καὶ μὴ παραχωρῆσαι τοῖς ἀδικοῦσι, μηδὲ προσδεῖναι τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου μαρτυρούμενον ἀναίτιον εἰς θάνατον. ὅτι γὰρ ἡδύνατο, δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν, οὐκ^{ρ)} οἶδας, ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σκαυρῶσαί^{ρ)} σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολύσαι σε; διὸ καὶ ὁ χριστὸς οὐκ ἀπέλυσεν αὐτὸν καταδίκης, εἰπὼν, ὅτι ὁ^{τ)} παραδιδούς με σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει^{ρ)} μείζονα, δηλαδὴ, τῆς σῆς.

Οὐδὲ γὰρ ὁ περὶ τῆς τυραννίδος λόγος ἀπαλλάττει τοῦτον. ἔχερην γάρ, ἀκούσαντα παρατεῖναι τοὺς κατηγοροὺς, καὶ ἀποδείξει ἐπιζητῆσαι, καὶ ὅσα τυραννίδος τεκμήρια, οἷον εἰ στρατόπεδα κατέλεγεν, εἰ χρήματα συνέλεγεν, εἰ ὅπλα ἐχάλκευε, καὶ εἰ τι τοιοῦτον· ὁ δὲ μόνον ἀκούσας, ἐπτήξεν ἀγεννῶς, καὶ ἀνεξέταστον ἀφείδων τὴν τοιαύτην κατηγορίαν ὑπήχθη καὶ παρεσύρη. ὅσον γὰρ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι σκληροὶ καὶ τολμηροί· τοσούτον οὗτος μαλακὸς καὶ δειλός, καὶ διὰ τοῦτο κοῦρος

³⁾ τάτας, interponit. A. et post τελευταῖον, addit εἰπόντας· παρ' αὐτῶν autem omittit.

enarrationem eorum, quae ut dictum est a Iohanne proponuntur. Plurimum enim conferunt ad ea quae proposita sunt.

Verf. 31. *Et — ut crucifigeretur.*

Ex quo chlamyde eum exuerunt, utique etiam coronam deposuerunt. Iohannes autem dicit, quod acceperunt Iesum et duxerunt in praetorium: Iudaeis et hoc optantibus, ut inde eductus condemnatus videretur.

Verf. 32. *Exeuntes — crucem eius.*

Marcus quidem addidit, Patrem Alexandri et Rufi. Lucas autem, Venientem ab agro. Iohannes vero dixit, Baiulans crucem suam exiuit. Primum siquidem imposuerunt ipsi crucem tanquam condemnato, et baiulans eam, exiuit. Deinde Simon obuiant: hunc coegerunt ut eam tolleret. Lucas vero insuper addidit, quod sequebatur eum magna multitudo mulierum, quae etiam plangebant et lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus dixit, Filiae Ierusalem ne fleueritis super me, sed super vobis ipsis, flete, et super filiis vestris: quoniam ecce venient dies, etc. Dicens ne fleueritis super me, hoc est propter me, sed propter vosipsas, et propter filios vestros: quia ecce venient Dies: significauit dies captiuitatis Ierosolymorum.

Verf. 33.

4) *προτεθέντων*. A. Sic Hentenius.

5) *αὐτὸν*, interponit. A.

6) *εἰς τὸ πραιτώριον* addunt etiam A. et B. in contextu Ioannis. Ex Lectorariis venit in nonnullos Codices

Φος καὶ εὐπαράγωγος. ζήτησεν δὲ καὶ τὴν ἐξηγή-
σιν τῶν, ὡς εἴρηται, ⁴⁾ προστεθέντων παρὰ τοῦ
ἰωάννου, σφόδρα συντελούντων εἰς τὰ προκείμενα.

Verf. 31. Καὶ — εἰς τὸ σαυρώσαι.

Ἐπεὶ ἐξέδυσαν ⁵⁾ τὴν χλαμύδα, περιεῖλον πάν-
τως καὶ τὸν σέφανον· ἰωάννης ⁶⁾ δὲ φησιν, ὅτι ⁷⁾ 10. 19. 16.
παρέλαβον τὸν ἰησοῦν καὶ ἤγαγον εἰς ⁸⁾ τὸ πραι-
τώριον, τῶν ἰουδαίων καὶ τοῦτο σπεδασάντων,
ἵνα ἐκεῖθεν ἐξαγόμενος δοκῇ κατάκριτος.

Verf. 32. Ἐξερχόμενοι — τὸν σαυ-
ρὸν αὐτοῦ.

Μάρκος μὲν προσέθηκεν, ὅτι τὸν ¹⁾ πατέρα ἀλεξ- ¹⁾ Marc. 15, 21.
άνδρου καὶ ρούφου· λουκάς δὲ, ὅτι ἐρχόμενος ²⁾ ²⁾ Luc. 23, 26.
ἀπ' ἀγροῦ· ὁ δὲ ἰωάννης εἶπεν, ὅτι ³⁾ καὶ βασιλέ- ³⁾ 10. 19, 17.
ζων τὸν σαυρὸν αὐτοῦ, ἐξῆλθε. πρῶτον μὲν γὰρ
αὐτῷ τὸν σαυρὸν ἐπέθηκεν, ὡς καταιδίῳ, καὶ
βασιλέζων αὐτὸν ἐξῆλθεν· εἶτα τῷ σίμωνι συναν-
τήσαντες, τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ αὐτόν·
λουκάς δὲ καὶ ἐτι προσέθηκεν, ὅτι ἠκολούθει αὐ-
τῷ ⁴⁾ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν, αἵ ⁴⁾ ⁴⁾ Luc. 23, 27.
καὶ ἐκόπτοντο καὶ ἐθρήνουν αὐτόν. γραφεῖς δὲ ⁵⁾ 28. 29.
πρὸς αὐτοὺς ὁ ἰησοῦς, εἶπε· θυγατέρες ἱερουσα-
λήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, πλὴν ἐφ' ἑαυτάς
κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. ὅτι ἰδοὺ, ἐρ-
χονται ἡμέραι, καὶ τὰ ἐξῆς. μὴ κλαίετε λέγων
ἐπ' ἐμὲ, ἡγουν, δι' ἐμέ· ἀλλὰ δι' ἑαυταῖς, καὶ
διὰ τὰ τέκνα ὑμῶν, ὅτι ἰδὲ, ἐρχονται ἡμέραι, αἵ
τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων, δηλονότι.

Verf. 33.

Codices N. Testamenti, instructos scholiis. Chry-
sost. T. VIII. p. 503. D. non agnoscit. Nec Cy-
rillus Tom. I. p. 1057. A. Habet enim ἀπάγου-
σι μὲν ὡς τεθηγμένον ἤδη τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγόν.

Verf. 33. *Quumque venissent — Golgotha.*

Hic locus ciuitati propinquus erat, sicut scripsit Iohannes.

Verf. 33. *Quod — locus.*

Quod, videlicet nomen Golgotha dictum siue versum ab Hebraica lingua in Latinam, est et dicitur, Caluariae locus. Aiunt autem quidam ibi Adam mortuum esse ac iacere: et dispositum est, ut ubi vetus Adam cecidit in mortem, ibi etiam noui Adam tropaeum erigeretur contra mortem, dico sane crucem.

Verf. 34. *Dederunt — bibere.*

Marcus autem dicit, quod etiam dederunt ei ad bibendum vinum myrrha mixtum: at ille non accepit: vtrumque autem obtulerunt ei ludentes, et tanquam animo deficientem refocillantes. Aceto itaque fel miscuerunt, ut acrius fieret et amarius: haec autem manifestant Iudaeorum acerbiteriam, et amaritudinem: nam ipsa etiam myrrha amarissima est.

Sed praedicta quidem priusquam in crucem ascenderet, obtulerunt ei, sicut Matthaeus et Marcus dixerunt: Postquam vero ascendit, solum acetum ut hi ipsi rursus simulque Lucas ac Iohannes dicunt.

Observandum est autem, quod quum vinum myrrha mixtum, tanquam intempestiuum non accepisset, nunc mixturam aceti et fellis gustauit propter solum fel: ut compleretur quod dictum est,

7) *αγγ*, omittit. A.

8) *ἐνέφηρε*. A.

Verf. 33. Καὶ ἐλθόντες — γολγοθάν.

Οὗτος ὁ τόπος *) ἐγγὺς ἦν τῆς πόλεως, ὡς ὁ ἰω- 2) Io. 19, 20. ἀννης ἔγραψεν.

Verf. 33. Ὁ — τόπος.

Ὅπερ, τὸ γολγοθὰ, δηλονότι, λεγόμενον, ἦτοι, μεθερμηνευόμενον, ὡς ὁ μάρκος *) εἶπεν, ἀπὸ a) Marc. 15, 22. τῆς ἐβραϊδος διαλέκτου πρὸς τὴν ἑλληνίδα, ἔτι καὶ λέγεται, κρανίου τόπος. Φασὶ δὲ τινες ἐκῆ τὸν ἀδάμ τετελευτημέναι, καὶ κῆσθαι, καὶ ὠκο- νομήσθαι, ἵνα ὅπου ὁ παλαιὸς ἀδάμ ἔπεσεν ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἐκεῖ καὶ τὸ τοῦ νέου ἀδάμ τρέπαιον σῆ κατὰ τὴν θανάτου, λέγω δὴ, τὸν στυγρὸν.

Verf. 34. Ἐδωκαν — πιεῖν.

Ὁ δὲ μάρκος εἶπεν, ὅτι *) καὶ ἐδίδουν b) Marc. 15, 23. αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον· ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε. καὶ ἀμφοτέρω δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ, παίζοντες, καὶ λειποθυμῶντα διΐδεν ἀναικτώμενοι. τῷ ὅξει μὲν οὖν τὴν χολὴν ἐμίξαν, ἵνα τὸ δριμύ γένηται καὶ πικρὸν. ἐνέφανε *) δὲ ταῦτα τῆς τῶν ἰσδαίων ψυ- χῆς τὴν δριμύτητα καὶ πικρίαν. καὶ αὕτη δὲ ἡ σμύρνα πικροτάτη ἐστίν.

Ἀλλὰ πρὸ μὲν τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν στυγρὸν τὰ ῥηθέντα προσήνεχθησαν αὐτῷ, καθὼς ματ- θαῖος καὶ μάρκος εἶπον· μετὰ δὲ τὸ ἀνελθεῖν, *) ὅξος μόνον, ὡς αὐτοί *) πάλιν οὗτοι, καὶ λουκάς, c) Matt. 27, 48. Marc. 15, 36. Luc. 23, 36. καὶ ἰωάννης φασί. Io. 19, 29.

Παρατηρητέον δὲ καὶ, ὅτι τὸν ἐσμυρνισμένον οἶνον, ὡς ἀκαιρον, μὴ λαβὼν· νῦν μὲν τοῦ μίγμα- τος τοῦ ὅξους καὶ τῆς χολῆς ἐγεύσατο, διὰ μό- νην τὴν χολὴν, ὅπως πληρωθῇ τὸ, καὶ d) Pl. 68, 22. εἰς

*) εἰς τὸν στυγρὸν, addit. A.

est, Et dederunt in escam meam fel: crucifixus vero solum acetum potandum accepit, propter id quod sequitur, Et in siti mea potandum dederunt mihi acetum. Atqui in vno et eodem, fel et acetum gustauit, et in vno et eodem videtur terminum accepisse vtrunque dictum. Verum quia scriptum est, In siti mea: non sitiebat autem priusquam in crucem ascenderet, sed postquam ascendisset. Ait enim Iohannes, Intuitus Iesus quod omnia iam consummata essent, vt compleretur scriptura, dicit: sitio.

Primum siquidem a seipsis ipsi dictas potiones Iesus gratia obtulerant, vt diximus. Postmodum autem audito quod sitiret, produxerunt acetum. Sed quum scriptum sit, Dederunt in escam meam fel, siue vt ederem: quomodo idem fel ipsi dederunt vt biberet? Arbitror fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse: vt acetum quidem loco vini esset, illa vero fragmenta pro buccella panis. Et praecipue sane potum dederunt, consequutiue vero etiam cibum. His enim qui animo destituntur, vinum praebere solemus, iniecto pane: vt primum bibentes, postmodum etiam possint edere. Quod si non ita intellexerimus, non inueniemus alibi datum ei fel in cibum. Nisi quis fel, anagogice interpretetur, amaritudinem quam ei in cibum dederunt, hoc est, loco cibi eius, quotidie eum irritantes et ad iram prouocantes.

Verf. 35. *Quumque crucifixerunt — sortem.*

Proxima his ait et Lucas: Marcus autem dixit, Mittentes sortem super illa quis quid tolleret. Sed

¹⁾ μὲν τὸ πόμα. A.

²⁾ νόημα. B.

εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν. σταυρωθεῖς δὲ, μόνον ὅξος ἐποτίσθη, διὰ τὸ λείπεν, λέγω δὴ τὸ, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὅξος. καὶ μὴν ἐν ταυτῷ καὶ ὅξος καὶ χολῆς ἐγεύσατο, καὶ ἐν ταυτῷ δοκῆσι καὶ ἄμφω τὰ ῥητὰ τὸ πέρας λαβεῖν· ἀλλ' εἰς τὴν δίψαν μου γέγραπται· οὐκ ἐδίψα δὲ πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν σταυρόν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀνελθεῖν. Φησὶ γὰρ ὁ ἰωάννης, ὅτι^{ε)} ἰδὼν ὁ ἰη-^{ε)} 10. 19, 28. σοῦς, ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσαι, ἵνα πληρωθῇ ἡ γραφὴ, λέγει· διψῶ.

Πρῶτον μὲν γὰρ οἴκοθεν αὐτοὶ τὰ δηλωθέντας πόματα προσέφερον παίζοντες, ὡς εἰρήκαμεν· ὕστερον δὲ ἀκούσαντες, ὅτι διψᾷ, προσήγαγον τὸ ὅξος· καὶ ἐπεὶ γέγραπται, ὅτι ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, ἤγουν, εἰς τὸ φαγεῖν με, πῶς αὐτοὶ εἰς τὸ πιεῖν καὶ ταύτην δεδώκασιν; οἶμαι τρύφη ξηρᾶς χολῆς ἐντεθρεύθαι τῷ ὅξει, ἵνα τὸ μὲν εἴη ἀντὶ τοῦ οἴνου, τὰ δὲ ἀντὶ ψωμοῦ· καὶ προηγουμένως μὲν¹⁾ πόμα δεδώκασιν, ἀκολούθως δὲ καὶ βρῶμα. τοῖς γὰρ λειποθυμοῦσιν ὀρέγειν εἰώθαμεν οἶνον, ἄρτον ἐμβαλόντες, ἵνα πρῶτον πiónτες, ἔπειτα καὶ φάγοιεν. εἰ γὰρ μὴ ἔτω νοήσωμεν,²⁾ οὐχ εὐρήσομεν ἱστορικῶς ἀλλαχοῦ δεδομένην εἰς τὸ βρῶμα αὐτοῦ χολήν, εἰ μὴ τις χολήν ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύσῃ, τὴν πικρίαν, ἣν ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμα αὐτοῦ, τστέσιν, ἀντὶ βρώματος αὐτοῦ παραπικραίνοντες αὐτὸν καθεκάστην.

Verf. 35. Σταυρώσαντες δὲ — κλήρον.

Τὰ παραπλήσια λέγει καὶ ὁ³⁾ λουκᾶς·^{f)} ὁ δὲ^{f)} Luc. 23, 34. μάρκος εἶπεν, ὅτι βάλλοντες^{g)} κλήρον ἐπ' αὐτά, ^{g)} Marc. 15, 24. τίς

³⁾ καὶ λουκᾶς. B.

Bbbb

Sed hi quidem euangelistae simpliciter et indistincte scripserunt, quod diuisa sint, quodque sortem miserint: Iohannes vero manifestius de hac re scribens ait: Milites ergo cum crucifixissent Iesum, acceperunt vestimenta eius, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem: et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, a summo contexta per totum. Dixerunt itaque inter sese, Ne scindamus eam, sed fortiamur de illa cuius sit. Vt scriptura compleretur, quae ait, Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortem. Sola ergo Christi vestimenta diuisa sunt, cum tamen latronum vestimentis essent viliora: vt Dauidica prophetia quae de his erat compleretur. Si quidem in his quoque subsannantes, quasi regis vestimenta essent, ea diuiserunt: et ita ordinatum est vt prophetia quae de his fuerat, vt dictum est, compleretur. Et vestimenta quidem diuisa sunt: de tunica vero inconsutili, quam prophetia *ἰματισμοῦ* appellauit, sortem miserunt.

Sed quot fuerint vestimenta nullus euangelistarum significauit. Ideo quidam fuisse dixerunt quinque, quatuor quidem, quatuor militibus diuisa: quintum vero tunicam inconsutilem. Videtur autem incredibile dictum, eo quod indecens saluatori fuisset: nemo enim, ne aliorum quidem hominum tot vestibus induitur. Coniectantes ergo dicimus, nec procul fortasse ab eo quod congruum est, tria fuisse vniuersa: vnum quidem fuisse tunicam corpori applicatam in modum subuculae: dico sane tunicam hanc inconsutilem: alterum

- 4) Soli ergo Ioanni haec tribuit Euthymius. Recte. Ergo illa apud Matthaeum delenda sunt, vers. 55.

τίς τί ἄρη. ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ εὐαγγελισταὶ ἀπλῶς καὶ ἀδιαπόλως ἔγραψαν, ὅτι διεμερίσαντο, καὶ ὅτι ἔβαλλον κλῆρον· ἰωάννης δὲ σαφέστερον περὶ τοῦ προκειμένου γράψας φησὶν· οἱ^{h)} οὖν στρατιώ- h) 10, 19, 23, 24. ται, ὅτε ἐσαύρωσαν τὸν ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἐκάτω στρατιώτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα, ἔλαβον, δηλονότι. ἦν δὲ ὁ χιτῶν ἄρραφος, ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑφαντὸς διόλου· εἶπον οὖν πρὸς ἀλλήλους, μὴ σχίσωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τίνος ἕξαι· ἵνα ἡ γραφὴ⁴⁾ πληρωθῇ ἡ λέγουσα, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον. μόνα γοῦν τὰ τοῦ χριστοῦ ἱμάτια διεμερίσαντο, καίτοι εὐτελέστερα τῶν ἱματίων τῶν ληστῶν ὄντα, ἵνα ἡ περὶ τούτων προφητεία τοῦ δαυὶδ λάβῃ τέλος. οἱ μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις χλευάζοντες, ὡς βασιλέως δῆθεν ἱμάτια, ταῦτα διμερίζοντο· ὠκονομεῖτο δὲ τὸ τέλος τῆς περὶ τούτων, ὡς εἴρηται, προφητείας, καὶ τὰ μὲν ἱμάτια διεμερίσαντο· ἐπὶ δὲ τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον ἔβαλον κλῆρον. τοῦτον γὰρ ὠνόμασεν ἱματισμὸν ἢ προφητείαν.

Ἀλλὰ πόσα τὰ ἱμάτια ἦσαν, εἰδὲς τῶν⁵⁾ εὐαγγελιστῶν ἐδήλωσε. διότινες πέντε ταῦτά φασι· τέσσαρα μὲν, τὰ τοῖς τέσσαρσι στρατιώταις διαμεριζέμεναι· πέμπτον δὲ, τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον. δοκεῖ δὲ ἀπίθανος ὁ λόγος, διὰ τὸ τοῦ σωτῆρος ἀπέριπτον. εἰδὲς γὰρ εἰδὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τσαῦτα περιβάλλεται. σοχαζόμενοι οὖν αὐτοὶ λέγομεν, καὶ ἴσως ἐ πόρρω τῷ προσήκοντος, τρεῖς εἶναι τὰ πάντα· ἐν μὲν, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος χιτῶνα, λέγω δὴ, τοῦτον τὸν ἄρραφον·

Bbbb 2 δευτέ-

⁵⁾ ἄλλων, addit. B. Male. Nec enim Matthaeus hac de re, aut ullus alius Euangelista, memoriae prodidit.

rum autem quo super primum vestiebatur: et tertium exterius indumentum.

Hanc vero tunicam e traditione patrum accepimus opus fuisse Dei matris a superioribus partibus contextam, veluti sunt apud nos capitis aut pedum hyemalia operimenta. Vnde commode de ea allegorice loquuntur, qui dicunt solum id quod a Dei matre sumptum est corpus, desuper fuisse contextum: hoc est, a coelo coaptatam sibi habuisse diuinitatem: vel a Deo fuisse in rerum natura productum, et non a femine humano. Et duobus autem reliquis vestimentis quatuor partes fecerunt diffecantes ea. Siquidem quum de inconsutili tunica dixissent, Ne scindamus eam: significauerunt, quod reliqua sciderant. Neque enim tanquam pretiosa diuiserunt ea, vt a faciendo partibus abstinerent, sed illudentes, vt praedictum est. Et hi quidem ignominiose quae pretiosa erant diuiserunt: per quae talia facta sunt miracula, sed tunc virtus eorum detinebatur.

Quidam vero dubitant, quomodo Christus, qui legem dedit Apostolis, ne duas possiderent tunicas, ipse plures inuentus est possidere? Quibus respondendum est, quod ipse quoque vnicam habebat tunicam, quae corpori adhaerebat: caetera enim tunicae non erant, sed pallia. Proprie enim χιτῶν (quod nos tunicam vertimus) dicitur quae intima est vestis. Et de his quidem ita.

Confidera vero totum saluatoris corpus iniuriis affectum. Caput quidem per spineam coronam, et arundinis percussione, faciem per sputa, maxillas autem per alapas, os vero per fel et acetum, aures per blasphemias, collum per colaphos, dor-

6) εἶπον. A.

7) ἀποροῦσιν. A.

δεύτερον δὲ, τὸ ἐπὶ τούτῳ περιβόλαιον· τρίτον δὲ, τὸ ἐξωτάται ἐπίβλημα.

Τούτων δὲ τὸν χιτῶνα ἐκ παραδόσεως πατέρων ἠκούσαμεν ἔργον εἶναι τῆς θεομήτορος, ἐκ τῶν ἀνωθεν μερῶν ὑφαντὸν, ἤγουν, ἀπὸ τοῦ τραχήλου τὴν ἀρχὴν τῆς ὑφῆς λαβόντα, καὶ πλεκτὸν δι' ὅλε τυγχάνοντα, καθάπερ τὰ χειμερικὰ παρ' ἡμῶν περιβόλαια τῶν ποδῶν καὶ τῶν κεφαλῶν. ὅθεν καὶ προσφυῶς ἀλληγοροῦσιν αὐτὸν, λέγοντες, ὅτι μόνον τὸ ἐκ τῆς θεομήτορος ληφθὲν σῶμα ἐκ τῶν ἀνωθεν ἦν ὑφαντὸν, τέτστιν, ἐκ τῆς θρανίου εἶχε συνυληφασμένην ἑαυτοῦ τὴν θεότητα, ἢ ἐκ τοῦ θεοῦ ἦν ὑφετός, καὶ οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρωπίνου. τὰ δύο δὲ ἱμάτια τέσσαρα μέρη πεποιήκασιν, σχίσαντες αὐτά. καὶ γάρ^ς εἰπόντες περὶ τοῦ ἀρχαίου χιτῶνος, ὅτι μὴ σχίσωμεν αὐτὸν, ἐδήλωσαν, ὅτι τὰ ἄλλα ἐσχίσαν. ἐδὲ γὰρ ὡς πολυτελεῖ ταῦτα διεμερίσαντο, ἵνα καὶ φεῖδωνται τῶν μερίδων, ἀλλὰ χλευάζοντες, ὡς προείρηται. καὶ οὗτοι μὲν ἀτίμως τὰ τίμια διεμερίζοντο, δι' ὧν τηλικαῦτα θαύματα γεγόνασιν· ἡ δὲ τέτων δύναμις ἐπέειχετο.

Τινὲς δὲ⁷⁾ διαπεροῦσιν, ὡς ἐπεὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐνομοθέτησεν ὁ χριπός, μὴ κτᾶσθαι δύο χιτῶνας, πῶς αὐτὸς εὗρηται πλείονας κεκτημένος; πρὸς οὓς ἀπολογητέον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἓνα χιτῶνα εἶχε, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος· τᾶλλα γὰρ οὐκ ἦσαν χιτῶνες, ἀλλ' ἱμάτια. χιτῶν γὰρ κυρίως τὸ ἐνδοτάτω. καὶ περὶ μὲν τούτων ἔστω.

Ὅρα δὲ πᾶν τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος ὑβριζόμενον. τὴν κεφαλὴν μὲν, διὰ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου καὶ τοῦ τύπτεσθαι τῷ καλῶμα· τὸ πρόσωπον δὲ, διὰ τῶν ἐμπτυσμάτων· τὰς σιαγόνας δὲ, διὰ τῶν ῥαπισμάτων· τὸ σῆμα δὲ, διὰ τῆς χολῆς καὶ

dorsum et pectus flagellis et verberibus, manus autem et pedes clavis, latus vero lancea, veluti scribit Iohannes, caeteras quoque partes chlamyde ac nuditate, et vt semel dicam, totum corpus, quod in cruce spectaculo est expositum.

Quando ergo blasphemiae nobis ingeruntur, aut contumelia afficimur, siue spectaculo exponimur: haec considerantes, omnem abiciamus ab anima tumoris flammam: cogitantes simul, quod ipse quidem Deus erat, nos autem homines: ipse dominus, nos autem serui: ipse sine peccato, nos autem peccatores: ipse a seruis patiebatur, nos autem a conseruis: ipse propter nos, nos autem propter nosipfos: ipse quidem spectantibus Iudaeis, Romanis, et Graecis, nos vero coram paucis, et si coram pluribus, at non tam multis.

† † Sancti Maximi. Tunica quidem desuper contexta, est virtutum inter se connexio et complexio, diuina gratia contexta, intus tegens intellectum nostrum, qua crebro nos caedem molientes daemones nudant per incogitantiam et negligentiam, nec tamen eis illam scindere permittitur, vt ne noscamus amplius virtutem. Atque ita quidem semper eam noscimus, tametsi ea non sumus recti. Scissa autem notant exterius sensibilibium diuitiarum indumentum, in quatuor mundi elementa diuisum, quibus vt cum affectu vtamur nobis suadent illudentes vitae insidiatores. Alia autem

8) Ergo hic solus. Non Matthaeus, vt habent Codices recensionis Tatianae et Constantinopolitanae Chrysostomi, Matth. 27, 49. Sed contra eiusmodi nugae nemo serio disputat.

9) Haec in margine exhibent. A. B. Hentenius prorsus non habet.

τοῦ ὄξους· τὰς ἀκοάς δὲ, διὰ τῶν βλασφημιῶν.
τὸν τράχηλον δὲ, διὰ τῶν κολαφισμάτων· τὰ
νῶτα δὲ καὶ τὰ σέβη, διὰ τῶν φραγελαμάτων,
ἦτοι, ματίγων· τὰς χεῖρας δὲ καὶ τοὺς πόδας,
διὰ τῶν ἥλων· τὴν πλευράν δὲ, διὰ τῆς λόγχης,
ὡς ὁ¹⁾ ἰωάννης²⁾ ἰσορεῖ· καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, διὰ¹⁾ Io. 19, 34.
τῆς χλαμύδος καὶ τῆς γυμνάσεως· καὶ ἀπλῶς
τὸ ὅλον σῶμα, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θριαμ-
βεύσεως.

Ὅταν οὖν ἡ βλασφημηθῶμεν, ἡ αἰκιδῶμεν,
ἡ θριαμβευθῶμεν, ταῦτ' ἐννοοῦντες πᾶσαν ἐκβά-
λωμεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς φλεγμονὴν, λογιζόμενοι,
καὶ ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἦν, ἡμεῖς δὲ ἄνθρωποι, καὶ ὁ
μὲν δεσπότης, ἡμεῖς δὲ δοῦλοι, καὶ ὁ μὲν ἀναμαρ-
τήτος, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτωλοὶ, καὶ ὁ μὲν παρὰ δού-
λων ἔπασχεν, ἡμεῖς δὲ παρὰ συνδούλων, καὶ ὁ
μὲν δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ, δι' ἑαυτοὺς, καὶ ὁ μὲν
θεωροῦντων ἰσθαίων καὶ ῥωμαίων καὶ ἐλλήνων,
ἡμεῖς δὲ ἐνώπιον ὀλίγων, εἰ δὲ καὶ πλειόνων, ἀλλ'
ὃ τοσούτων.

[Τοῦ ἀγίου μαζίου· ὁ¹⁾ μὲν ἄνωθεν ὕφαν-
τὸς χιτῶν, ἡ διάλληλός ἐστι τῶν ἀρετῶν πλοκή
τε καὶ συνοχή, διὰ τῆς ἄνωθεν χάριτος ὕψιφα-
σμένη, καὶ ἔνδον σκέπουσα τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, οὗ
πολλάκις γυμνοῦντες ἡμᾶς²⁾ οἱ φονεutaὶ δαίμο-
νες, δι' ἀμελείας καὶ ῥαθυμίας, ὅμως ὃ συγχω-
ροῦνται σχίσαι αὐτόν, ὥστε μὴ γνωρίζειν ἡμᾶς²⁾
ἐτι τὴν ἀρετὴν. καὶ οὕτω γὰρ αἰεὶ γνωρίζομεν αὐ-
τήν, εἰ καὶ μὴ περιβαλλόμεθα τὴν ἐκ ταύτης
σκέπην. τὰ δὲ σχιδέντα, ἡ ἔξωθεν ἐστὶ περιβολὴ
τοῦ αἰδητοῦ πλάτου, διαιρεθμένη εἰς τέσσαρας
κοσμικὰ φοιχῆα, οἷς ἐμπαθῶς κεχερῆσθαι πείθε-
σιν ἡμᾶς οἱ ἐμπαίζοντες μαιφόνιοι. εἴη δ' ἂν καὶ
Bbbb 4 καθ'

¹⁾ ἡμᾶς omittit. B.

²⁾ ἡμᾶς omittit. A.

tem ratione, tunica quidem desuper texta possit esse cuiusque animus, desuper inspiratus, et inconfutibilis quidem, ut simplex et non compositus: non scissus autem, ut immortalis: diuisa autem vestimenta, corpus, quod corruptione in quatuor dissoluitur elementa.

Verf. 36. *Et — ibi.*

Custodiebant eum ne a quoquam deponeretur.

Verf. 37. *Et — Iudaeorum.*

†† Scriptio in titulo practicae, theoreticae et theologicae philosophiae regem notat eum, qui crucifixus erat. Practicae quidem, quod scriptum erat Romanorum lingua. Regnum enim Romanum fortissimum vidit Daniel: practicae autem est fortitudo: theoreticae, quod scriptum erat Graece. Graeci enim praeter reliquis gentibus theoretici: theologicae, propter Hebraicum. Haebraei enim maxime omnium theologi.

Causam, ob quam esset crucifixus: illam enim in tabula inscriptam superposuit Pilatus, ut ab omnibus legi posset, et qui praesentes erant, et qui praeteribant. Marcus sane dicit, Et erat inscriptio causae eius scripta, Rex Iudaeorum. Lucas vero, Erat autem et inscriptio scripta super eum literis Graecis et Latinis ac Hebraicis: Hic est rex Iudaeorum: Hoc autem tribus inscriptum est linguis, eo quod tunc multi ad ciuitatem venerant Iudaeorum Graeci ac Latini: Iohannes vero dicit:

3) In margine haec habet Codex uterque. Caret iis Hentenius.

καὶ ἕτερον λόγον, χιτῶν μὲν ἄνωθεν ὕφαντος, ἢ ἐκάστου ψυχῇ, ἄνωθεν ἐμπνευθεῖσα· καὶ ἄρ-
 ραφος μὲν, ὡς ἀπλὴ καὶ ἀσύνητος· ἀσχις δὲ,
 ὡς ἀθάνατος· διαμερούμενα δὲ ἱμάτια, τὸ σῶμα,
 ὡς ἐκ φθορᾶς εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα διαλυό-
 μενον.]

Verf. 36. Καὶ — ἐκεῖ.

Ἐφύλαττον αὐτὸν, ἵνα μὴ κατενεχθῇ παρὰ
 τινος.

Verf. 37. Καὶ — ἰσδαίων.

[³ H] ἐν τῷ τίτλῳ γραφὴ πρακτικῆς, καὶ θεω-
 ρητικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας βασιλέα
 τὸν σαυρωθέντα ἐμήνυε· πρακτικῆς μὲν, διὰ τοῦ
 ῥωμαϊστὶ γεγραφθαι· τὴν ῥωμαϊκὴν γὰρ βασιλείαν
 ἀνδρειότεραν πασῶν ὁ δαυὶδ ἐθεάσατο· πρακτι-
 κῆς δὲ ἴδιον ἢ ἀνδρεία· διὰ δὲ τοῦ ἑλληνιστὶ, θεωρη-
 τικῆς· Ἕλληνες γὰρ θεωρητικώτεροι τῶν ἄλλων
 ἔθνων· διὰ δὲ τοῦ ἑβραϊστὶ, θεολογικῆς· θεολογι-
 κώτεροι γὰρ πάντων ἑβραῖοι.]

Τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐσαυρώθη. στανίδι γὰρ ταύ-
 την ἐγχαράξαντες οἱ περὶ τὸν πιλάτον, ἐπέδηκαί,
 ὥστε ὑπὸ πάντων ἀναγινώσκεσθαι τῶν τε παρόντων,
 καὶ τῶν⁴) παριόντων. μάρκος μὲν οὖν εἶπε· καὶ
 ἦν^κ) ἡ ἐπιγραφή τῆς αἰτίας αὐτοῦ γεγραμμένη· κ) Marc. 15, 26.
 ὁ βασιλεὺς τῶν ἰσδαίων· λουκάς δὲ, ἦν^λ) δὲ καὶ ἡ^λ) Luc. 23, 38.
 ἐπιγραφή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν ἑλ-
 ληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς καὶ ἑβραϊκοῖς· οὗτός ἐστι
 ὁ βασιλεὺς τῶν ἰσδαίων. τοῦτο δὲ τρισὶν ἐγράφη
 διαλέκτοις, διὰ τὸ πολλοὺς ἐπιχωρεῖν τότε τῇ

Bbbb 5

πόδες

4) περιόντων. A.

dicat: scripsit autem et titulum Pilatus, posuitque super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus rex Iudaeorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudaeorum, quia prope ciuitatem erat locus ubi crucifixus est Iesus: et erat scriptum Hebraice, Graece et Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudaeorum, Noli scribere, Rex Iudaeorum, sed, quod ille dixerit, Rex sum Iudaeorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi, Titulus itaque apud Romanos causa dicitur. (†† Ista autem, Propinquus vero erat locus urbi, ubi crucifixus est Iesus, ita ordinanda, vicinus ubi erat locus, ubi crucifixus est Iesus.)

Scripsit ergo Pilatus dictam causam: instituitque ut scripta, cunctis nota fieret, ne possent sua malitia Iudaei Christo aliam causam affigere, aut diuulgare: simulque et hos notauit et illi patrociniatus est, quod propter inuidiam esset crucifixus.

Quum autem literae in altum positaе regnum eius clare promulgarent, conantur pontifices Iudaeorum inscriptionem inuertere, dicentes Pilato, Noli scribere, Rex Iudaeorum, ne vera videatur inscriptio: Sed quod ille dixerit, Rex sum Iudaeorum, ut ille mendax appareat: sed nequaquam persuaferunt ei. Respondit enim: Quod scripsi, scripsi: hoc est, quod scriptum est non immuto. Iuxta diuinam autem omnino providentiam titulus super solam Christi crucem positus est. Quum enim tres crucēs simul terra tunc obruerentur, multis temporibus requisita postmodum domini crux, a titulo potissimum fuit cognita.

Verf. 38.

5) Inclusa non agnoscit Hentenius.

6) υπερατελογήσατο. A.

πόλει τῶν Ἰουδαίων Ἕλληνας καὶ ῥωμαίους. Ἰωάννης
 δὲ Φησιν· ἔγραψε δὲ^{m)} καὶ τίτλον ὁ πιλάτος, καὶ ^{m)} Io. 19, 19-
 ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ἦν δὲ γεγραμμένον, Ἰησοῦς
 22.
 ὁ νῆζωραίος, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. τοῦτον οὖν
 τὸν τίτλον πολλοὶ ἀνέγνωσαν τῶν Ἰουδαίων, ὅτι
 ἐγγὺς ἦν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ
 Ἰησοῦς. καὶ ἦν γεγραμμένον ἐβραϊστὶ, ἑλληνιστὶ,
 ῥωμαϊστὶ. ἔλεγον οὖν τῷ πιλάτῳ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν
 Ἰουδαίων, μὴ γράφῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ'
 ὅτι ἐκεῖνος εἶπε, βασιλεὺς εἰμι τῶν Ἰουδαίων.
 ἀπεκρίθη ὁ πιλάτος, ὃ γέγραφα, γέγραφα.
 τίτλος μὲν οὖν, κατὰ ῥωμαίους, ἡ αἰτία. [τὸ^{s)}
 δὲ ἐγγὺς ἦν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐσταυρώθη
 ὁ Ἰησοῦς, ἔγω συντακτέον· ὅτι ἐγγὺς τῆς πόλεως
 ἦν ὁ τόπος, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς.]

Ὁ μὲν οὖν πιλάτος ἔγραψε τὴν ρηθεῖσαν
 αἰτίαν, καὶ σηλιτεύσας πᾶσι κατέστησεν αὐτὴν
 γνώριμον, ἵνα μὴ δύνωνται Ἰουδαῖοι κακουργίας
 ἀλλήνῃ αἰτίαν ἐπιφημίσαι τῷ Χριστῷ. καὶ ὁμοῦ μὲν
 τοῦτες ἠμύνατο· ὁμοῦ δὲ ἐκείνου^{s)} ὑπεραπολογή-
 σατο, ὅτι διὰ φθόνον ἐσταυρώθη.

Ἐπεὶ δὲ ἀνέκειντο τὰ γράμματα λαμπρῶς
 ἀνακηρύττοντες τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἐπιχερού-
 σιν οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων μετατρέψαι τὴν τοι-
 αύτην ἐπιγραφὴν, λέγοντες τῷ πιλάτῳ, μὴ
 γράφῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μὴ ἀληθὴς
 ἡ ἐπιγραφή δοκῇ· ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπε, βασιλεὺς
 εἰμι τῶν Ἰουδαίων, ἵνα ψευδὴς ἐκεῖνος φανῇ. ἀλλ'
 οὐκ ἐν τούτῳ τέως παρέπεισαν αὐτόν. ἀπεκρίθη
 γὰρ, ὃ γέγραφα, γέγραφα, ταῦτέσιν, οὐκ ἄλ-
 λως τὸ γράφειν. κατὰ θεῖαν δὲ πάντως πρόνοιαν
 ὁ τίτλος ἐπετέθη μόνῳ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. τῶν
 τριῶν γὰρ ἅμα τότε καταχωθέντων, χρόνιος
 ὕψερρον ὁ δεσποτικὸς ἀναζητηθεὶς, ἀπὸ τοῦ τίτλου
 μᾶλλον γέγονε γνώριμος.

Vers. 38. *Tunc — sinistris.*

Et hoc Iudaeorum opera factum est, ut in medio duorum maleficorum pendens, et ipse maleficus putaretur: utque participatio supplicii participem quoque eum praedicaret maleficii. Ob hoc siquidem eum cunctis videntibus publice crucifixerunt. Dicit autem Lucas quod stabat populus spectans, utque militum manibus crucifigeretur laborans, et modis omnibus faciens, ut prava de eo opinio apud omnes diffunderetur. Completa quoque est hic Iesaeae prophetia quae dicit, Et cum iniquis deputatus est.

Duo vero latrones duos populos aenigmatice figurarunt, veterem scilicet ac novum: horum siquidem ille blasphemias eum appetens mortuus est: hic autem Deum in fine tandem hunc agnovit: ipse vero medius inter hos pependit: utpote medius effectus inter vetus novumque testamentum.

Vers. 39. *Qui autem — v. 40. cruce.*

Qui praeteribant, puta illa via Iudaei. Marcus vero ait quod dicebant, vah qui destruis, etc. Est autem *ὠαὶ* iridentis ac subsannantis adverbium (quod in vah, vertimus.) Haec autem ei quasi mendaci dicebant suggillantes.

Vers. 41. *Similiter — v. 42. saluum facere?*

Similiter, propter blasphemiam dicit. Nam et hi quoque blasphemias eum appetebant, etsi aliis verbis. Dixerunt autem, Alios saluos fecit: miracula

Verf. 38. Τότε — εὐωνύμων.

Καὶ τοῦτο τῆς τῶν ἰσδαίων ἦν σπερδῆς, ἵνα, μέ-
σον τῶν κακούργων κρεμάμενος, κακούργος καὶ
αὐτὸς δοκῇ, καὶ ἵνα ἡ κοινωνία τῆς τιμωρίας κοι-
νωνόν αὐτὸν ἀνακηρύττῃ καὶ τῆς κακουργίας. διὰ
τοῦτο γὰρ καὶ δημοσία τοῦτον ἐσάυρωσαν, πάν-
των ὁρώντων· Φησὶ γὰρ ὁ 7) λουκᾶς, ὅτι καὶ 7) n) Luc. 23, 35.
εἰσῆκει ὁ λαὸς θεωρῶν· καὶ χερσὶ στρατιωτικαῖς
αὐτὸν στυρωθῆναι παρεσκεύασαν, καὶ πάντα
πεποιήκασιν, ἵνα καταχέωσιν αὐτοῦ παρὰ πᾶσι
πονηρὰν ὑπόληψιν. ἐπληροῦτο δὲ κἀνταῦθα ἡ
τοῦ ἡσαίου 8) προφητεία ἡ λέγουσα· καὶ μετὰ 9) ο) Isf. 53, 12.
ἀνόμων ἐλογίσθη.

Καὶ ἡ μὲν δύο λησαί, τοὺς δύο λαοὺς ἠνίττον-
το, τὸν τε παλαιόν, καὶ τὸν νέον. τῶτων γὰρ ὁ
μὲν βλασφημῶν αὐτὸν ἀπέθανεν· ὁ δὲ πρὸς τῷ
τέλει τοῦτον ἐπέγνω Θεόν. αὐτὸς δὲ μέσος ἐκρε-
μάθη τῶν δύο τούτων, ὡς μέσος γενόμενος τῆς
τε παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας διαθήκης.

Verf. 39. Ὅι δὲ — v. 40. στυροῦ.

Ὅι παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἰουδαῖοι.
μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ἔλεγον· 8) p) ὁ καταλύων p) Marc. 15, 29.
τὸν ναόν, καὶ τὰ ἐξῆς. ἔτι δὲ τὸ οὐα, χλευασι-
κὸν ἐπίρρημα καὶ ἔμπαικτικόν. ἔλεγον δὲ τὰ τει-
αῦτα, καμωδῶντες αὐτὸν, ὡς ψεύσην.

Verf. 41. Ὅμοίως — v. 42. σῶσαι.

Τὸ ὁμοίως, διὰ τὴν βλασφημίαν ἔρηται. καὶ
αὐτοὶ γὰρ ὁμοίως ἐβλασφήμουν αὐτὸν, εἰ καὶ ἐν
ἐτέροις ῥήμασι. τὸ δὲ ἄλλως ἔσωσεν, εἶπον, δια-
βάλλ-

7) ὁ, sheft. B.

8) ἡ τοῦ ἡσαίου, absunt. A.

racula eius calumniantes, tanquam praestigiis facta fuerint.

Verf. 42. *Si — in eum.*

Hoc dicebant propter tituli inscriptionem. Quum enim non potuerint eam subvertere, falsam nituntur illam arguere, eo quod sibi impossibilia quaesierit. Et utique descendisset, si ipsi credituri fuissent.

Verf. 43. *Confidit — filius.*

Quod praedixit David in persona eorum, hoc ipsi nunc dicunt, huiusmodi prophetiam ad finem perducentes. Scriptum est enim, speravit in dominum, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Dicebant ergo conuitia iactantes. Confidit in Deum, tanquam filius eius? seruetur ab eo. Hoc autem dicebant, non quod Deus eum seruare non posset, sed quod non esset ipse Dei filius, ut ipsi putabant. Sed o scelesti ac pessimi: ergo nec prophetae erant prophetae, aut iusti, ex quo Deus illos a periculis non eripuit. Verum et prophetae et iusti erant, nec minus tamen periculis subiacerunt secundum variam dispensationem.

Verf. 44. *Id ipsum — ei.*

Id ipsum id est eodem modo. Non enim Iudaeos tantum inflammavit diabolus, sed et Romanos milites furore agitavit, et ipsos etiam latrones, quanquam cum eo crucifixos, aduersus eum exacerbavit. Matthaeus itaque et Marcus utrunque aiunt

βάλλοντες τὰς θαυματουργίας αὐτοῦ, ὡς ἐν
γοητεία γανομένας.

Verf. 42. Ἐι — ἐπ' αὐτῷ.

Τοῦτο εἶπον, διὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τίτλου. μὴ
δυναθέντες γὰρ αὐτὴν μετατρέψαι, πειρῶνται
ψευδῇ ταύτην ἀπελέγξαι, διὰ τοῦ ζητεῖν δῆθεν
ἀδύνατα. καὶ κατέβη ὧν, εἰ πιστεύειν ἐμελλον.

Verf. 43. Πέποιθεν — υἱός.

Ὁ προεῖπε δαυὶδ ἐκ προσώπου αὐτῶν, νῦν αὐ-
τοῖς⁹⁾ τοῦτο λέγουσιν, ἄγοντες εἰς πέρας τὴν τοι-
αύτην προφητείαν. γέγραπται γάρ· ἤλπισεν⁹⁾ q) Pl. 21, 9.
ἐπὶ κύριον, ῥυσάσθαι αὐτόν. [σωσάτω αὐτόν,¹⁾
ὅτι θέλει αὐτόν.] ἔλεγον οὖν ἐπικερτομοῦντες,
πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν, ὡς υἱὸς αὐτοῦ, σωθήτω
παρ' αὐτοῦ. τοῦτο δὲ ἔλεγον, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ μὴ
δυναμένου ῥύσασθαι αὐτόν· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ μὴ
ὄντος υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καθὼς αὐτοὶ ὥντο. ἀλλ', ὡ
μῖαροὶ καὶ παμμίαροὶ! λοιπὸν οὐδ' οἱ προφῆται
ἦσαν προφῆται, ἐδὲ οἱ δίκαιοι πάντως δίκαιοι,
ἐπειδὴ αὐτοὺς οὐκ ἐξήρπασε τῶν κινδύνων ὁ θεός.
ἀλλὰ μὴν καὶ ἦσαν καὶ ἐκινδύνευσαν, κατὰ διαφό-
ρους οἰκονομίας.

Verf. 44. Τὸ δ' αὐτὸ — αὐτῶν.

Τὸ δ' αὐτὸ, ἀντὶ τοῦ, ὡσαύτως. οὐ μόνον γὰρ
τοὺς ἰσθαίους ἐξέκαυσεν ὁ διάβολος, ἀλλὰ καὶ
τοὺς ῥωμαίους στρατιώτας ἐξοίσησε, καὶ αὐτοὺς
δὲ τοὺς λησᾶς, καὶ ταῦτα συνεσχυρωμένους,
ἐξηγρίανε κατ' αὐτοῦ. ματθαῖος μὲν οὖν καὶ¹⁾ r) Marc. 15, 32.
μάρκος

¹⁾ Inclusa defunt. A.

aiunt exprobrasse ei. Lucas vero vnum quidem conuictis illum agitalle dicit, alterum autem blasphemantem magis increpasse. Primum siquidem ambo priorum obliti laborum, ex crudelitate exprobrabant ei, utpote et ipsi Iudaei. Forte autem etiam id in gratiam Iudaeorum faciebant, ut propter hoc ipsos deponerent. Postmodum vero alter poenitentia ductus est: tum quidem Christi signa ad memoriam reuocans, eiusque conuersationem inculpatam: tum vero audito quod etiam pro his qui ipsum crucifigebant intercessisset, veluti scripsit Lucas: videns praeterea et aërem praeter naturam obscuratum.

Verf. 45. *A — nonam.*

Post petulantiae ac scommatum satietatem id factum est, ut quiescente iam furore, aliquid a miraculo lucriferi posset. Admirabilius enim erat haec facere eum qui in cruce pendeat, quam a cruce descendere. Quod si haec eum facere non suspicabantur, sed quod Deo haec operante provenirent, timere sane oportebat, et intelligere quod propter hunc ad iram commotus esset. Neque enim dicere potuerunt, quod solis eclipsis secundum naturam esset: Nam ipsa et in vno temporis accidit momento, et in vna parte terrae, et non in decimo quarto die lunae: hae vero tenebrae et ad tres horas perseverarunt, et super universam terram: et decimo quarto die lunae, quando impossibile est secundum naturam contingere solis eclipsim.

Verf. 46.

μάρκος τοὺς δύο Φασὶν ὀνειδέειν αὐτόν· λουκᾶς⁵⁾ Luc. 23, 39.
 δὲ τὸν ἓνα μὲν βλασφημεῖν αὐτὸν λέγει, τὸν ἕτε- 40.
 ρον δὲ μᾶλλον ἐπιτιμᾶν τῷ βλασφημοῦντι. καὶ
 γὰρ πρῶτον μὲν οἱ δύο, τῶν ἰδίων ἐκλαθόμενοι
 πόνων, ἐξ ὁμότητος ὠνειδίζον αὐτόν, Ἰουδαῖοι
 καὶ αὐτοὶ ὄντες· ἴσως δὲ καὶ πρὸς χάριν τῶν ἰου-
 δαίων, ἵνα διὰ τοῦτο κατενέγκωσιν αὐτούς· ὅτε
 ἔτερον δὲ μετενόησεν ὁ εἷς· τοῦτο μὲν, ὑπομνηθεὶς
 τῶν σημείων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου
 πολιτείας αὐτοῦ· τοῦτο δὲ, καὶ ἀκούσας ὑπερ-
 ευχομένου⁷⁾ τῶν σαρρωσάντων μᾶλλον, ὡς ἰσό-¹⁾ Luc. 23, 34.
 ρησε λουκᾶς· ἔτι δὲ, καὶ ἰδὼν τὸν ἀέρα σκοτιζό-
 μενον παρὰ φύσιν.

Verf. 45. Ἀπὸ — ἐννάτης.

Μετὰ τὸν κόρον τῆς παροντίας καὶ τῶν σκωμμά-
 των, τοῦτο γέγονεν, ἵνα ἤδη παυθέντος τοῦ θυ-
 μοῦ, κερδαῖνά τι δυνηθῶσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος.
 τοῦ καταβῆναι γὰρ ἀπὸ τοῦ σαρροῦ, θαυμαστό-
 τερον ἦν, τὸ τοιαῦτα ποιεῖν κρεμᾶμενον ἐπὶ τοῦ
 σαρροῦ. εἰ δὲ μὴ, αὐτὸν ταῦτα ποιεῖν, ὑπελάμ-
 βανον, ἀλλὰ καὶ, ὡς τοῦ θεῶ ταῦτα ποιῶντος,
 ἔδει φοβηθῆναι καὶ συνιδεῖν, ὅτι δι' αὐτὸν ὀργίζε-
 ται. καὶ γὰρ οὐκ ἠδύναντο λέγειν, ὅτι κατὰ φύ-
 σιν ἐκλειψις ἡλίου ἦν. αὕτη μὲν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ
 ῥοπῇ καιροῦ γίνεται, καὶ ἐν ἐνὶ μέρει τῆς γῆς,
 καὶ οὐκ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης.
 τοῦτο δὲ τὸ σκότος καὶ ἐπὶ τρεῖς ὥρας διήρκεσε,
 καὶ ἐπὶ πᾶσαν γέγονε τὴν γῆν, καὶ ἐν τῇ τεσσα-
 ρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης, ὅτε, πανσελήνου
 εὐσης, ἀμήχανον συμβαίνειν κατὰ φύσιν ἐκλει-
 ψὴν ἡλίου.

Vers. 46. *Circiter — dereliquisti?*

Davidicum est verbum. Hebraice autem ipsum clamavit, ut solis Hebraeis notum fieret, qui soli Davidica nouerant. Marcus vero Eloi Eloi scripsit. Significat autem Eli Deus mi. Eloi vero, Deus meus.

Clauorum ergo doloribus depressus, ait: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? hoc est propter quid me dimisisti ut sustinerem dolores. Hoc autem dixit, confirmans quod sicut in veritate humanam assumpsit naturam, ita quoque vere crucifixus est, et non phantastice prout multi haeretici delirarunt. Neque enim nisi dolens ita clamasset.

Potest autem et aliter dici, quod iam pro hominibus moriens in persona generis humani dicta clamavit voce. Ait enim Gregorius Theologus, quod in seipso figurat quod nostrum est: nos siquidem primum derelicti eramus ac despecti: deinde nunc assumpti ac seruati sumus illius afflictionibus.

Vers. 47. *Quidam — iste.*

Milites hi erant Romani, vocem Hebraicam ignorantes.

Vers. 48. *Statimque — ut biberet.*

Hoc etiam ludens fecit ad modum consolantis, sicut et praecedentes: aut etiam ut aceti acerbitas, additio fieret illi doloris.

Vers. 49.

2) ως θυρσοπος δὲ, non habet Hentenius.

3) Addiderim ως. Atque ita fortasse Hentenius legit.

Verf. 46. Περὶ — ἐγκατέλιπες;

Δαυϊτικὸν μὲν τὸ ῥητόν· ἐβραϊστὶ δὲ τοῦτο ἀνεβόη-
σεν, ἵνα μόνοις ἐβραίοις γνωριῷ, μόνοις εἰδόσι
τὰ δαυϊτικά· μάρκος δὲ, ἐλωϊ, ἐλωϊ, ἔγραψε.
δηλοῖ δὲ τὸ μὲν ἡλὶ, θεέ μου· τὸ δὲ ἐλωϊ, ὁ
θεός μου.

Ὡς²⁾ ἄνθρωπος δὲ, ταῖς ἀπὸ τῶν ἡλων
ὀδύναις καταταθεῖς, φησὶ, θεέ μου, θεέ μου,
ἵνατί με ἐγκατέλιπες; ἤγουν, διατί με ἀφῆκες
οὕτως ὀδυνᾶσθαι. τοῦτο δὲ εἶπε βεβαιῶν, ὅτι
ὥσπερ κατ' ἀλήθειαν ἐνηνθρώπησεν· ἔτω καὶ
κατ' ἀλήθειαν ἐσαυρώθῃ, καὶ οὐ κατὰ φαντα-
σίαν, ὡς πολλοὶ τῶν αἰρετικῶν ἐλήρησαν. εἰ γὰρ
ἂν ὀδυνώμενος ἔτως ἀνεβόησεν.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἡδὴ ἀποθνή-
σκων ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, προσώπῳ τοῦ γένους
τῶν ἀνθρώπων ἀνεβόησε τὴν δηλωθεῖσαν φωνήν.
φησὶ γὰρ ὁ θεολόγος γρηγόριος, ὅτι ἐν ἑαυτῷ
τυποῖ τὸ ἡμέτερον. ἡμεῖς γὰρ ἤμεν οἱ ἐγκαταλε-
λειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἶτα νῦν
προσελημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς αὐτοῦ πά-
θεσι.

Verf. 47. Τινὲς — οὗτος.

Στρατιῶται καὶ οὗτοι ἦσαν ῥωμαῖοι, τὴν ἐβραϊδα
φωνὴν ἀγνοοῦντες.

Verf. 48. Καὶ εὐθέως — ἐπότιζεν αὐτόν.

Παίζων τοῦτο πεποίηκε,³⁾ παρηγορῶν δῆθεν,
καθὼς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ, ἢ καὶ, ἵνα ἡ δριμύτης
τοῦ ὄξους προσθήκη γένηται τῆς ὀδύνης.

Verf. 49. *Caeteri — eum.*

Marcus vero ait, quod hoc dixerit, finite videamus an veniat Elias ad deponendum eum. Verissimile est autem et hunc et illos hoc dixisse.

Verf. 50. *Iesus autem — spiritum.*

Quae autem fuerit vox, significauit Lucas, videlicet, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. Clamauit autem voce magna: ut omnes audirent, omnesque scirent, quod ad extremum usque spiritum patrem Deum appellaret, et vniuersa in eo reponeret: nec esset ei contrarius: vique discerent quod sua potestate quando voluit mortuus est. Quum enim dixit, Pater in manus tuas commendabo spiritum meum: tunc demum morti permisit, ut ad se accederet.

Non autem dixit, Commendo, sed, Commendabo: significans quod paulo post expiraturus sit. Vnde et Iohannes quae post dictam vocem facta sunt, refert, tanquam etiam ab aliis praetermissa dicens, Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, etc. Vbi autem dixit, quomodo dilectam matrem ac virginem dilecto commendauerit discipulo ac virgini, et quomodo sitienti datum sit acetum ad potandum: tandem ait: Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est: et inclinato capite tradidit spiritum, de quibus omnibus quaere in Euangelio secundum Iohannem.

Vers. 49. Ὁ — αὐτῶν

Μάρκος^ν) δέ φησιν, ὅτι⁴⁾ αὐτὸς ἔλεγεν, ἄφετε, ν) Mat. 15, 26.
 ἰδωμεν, εἰ ἔρχεται ἡλίας καὶ θαλεῖν αὐτόν. εἰκὸς
 δὲ, τοῦτο λέγειν καὶ κείνους καὶ τοῦτον.

Vers. 50. Ὁ δὲ ἰησοῦς — πνεῦμα.

Τίς δὲ ἦν ἡ Φωνή, ἐδήλωσεν ὁ λαοκᾶς, ὅτι πά-
 τερ, γ) εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. Luc. 23, 46.
 μου. ἔκραξε δὲ Φωνὴ μεγάλη, ἵνα πάντες ἀκού-
 σωσι, καὶ πάντες εἰδῶσιν, ὅτι μέχρι τῆς τελευ-
 ταιᾶς ὥρας πατέρα τὸν θεὸν ἀνομάζει, καὶ αὐ-
 τῷ τὸ πᾶν ἀνατίθησι, καὶ οὐκ ἔστι ἀντίθεος.
 ἔτι δὲ, καὶ ἡ αὐτῶν μάθησις, ὅτι κατ' ἐξουσίαν, ὅτε
 ἠθέλησεν, ἀποθνήσκει. ὅτε γὰρ εἶπεν, ὅτι πά-
 τερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά
 μου, τότε λοιπὸν τῷ θανάτῳ παρέχώρησε προσ-
 ερχεσθαι αὐτῷ.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι παρατίθημι, ἀλλ' ὅτι
 παραθήσομαι, δηλῶν, ὅτι μετὰ μικρὸν ἐκπνεύ-
 σει. τὰ γὰρ μετὰ τὴν εἰρημένην κραυγὴν προσέ-
 διηκεν ὁ ἰωάννης, ὡς καὶ αὐτὸς παραλελειμμένος
 τοῖς ἄλλοις, λέγων· εἰπήκεισαν γ) δὲ παρὰ τῷ γ) 19. 19. 25.
 σαυρῷ τοῦ ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς,
 εἰπὼν δὲ, πῶς παρέθετο τὴν ἠγαπημένην μητέρα
 καὶ παρθένον τῷ ἠγαπημένῳ μαθητῇ καὶ παρ-
 θένῳ, καὶ πῶς διψήσας ἔπιε τὸ ὄξος, τελευταῖόν
 φησιν· ὅτε⁴⁾ οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ ἰησοῦς, εἶπε, ζ) 19. 19. 30.
 τετέλεσται· καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, παρέδωκε
 τὸ πνεῦμα. περὶ ὧν ἀπάντων ζήτησεν ἐν τῷ κα-
 τὰ ἰωάννην εὐαγγελίῳ.

Cccc 3

Vers. 51.

4) Intellige, ὁ προσδραμὼν καὶ ποτίσας.

Verf. 51. *Et ecce — scissae sunt.*

(†† Scissum est velamentum templi et reuelata sunt tecta sub eo mysteria. Rupta sunt ea, quae erant litterae, apparuerunt ea, quae sunt spiritus. Aut) sol quidem tenebris indutus est, templum vero scidit velum suum, significando quod propter absurdum ac irrationabile spectaculum lugeret: Lugentium enim est vestem scindere, nigraque indui stola. Per terram autem motam, petrasque scissas ostendit quod potens esset in aggerem eos cumulare et obruere: sed non vellet propter suam mansuetudinem, et propter illos qui ex eis erant credituri, lucemque daturi.

Proprie autem velum templi scissum est ad eorum redargutionem, cui contradicere non possent: vt si niterentur causari, et ad ea quae naturaliter accidunt, passionibus obscurati solis, terrae motae, petrarumque scissarum reducere: os illis obturaretur per veli scissionem: quum tale quid esse vnquam factum demonstrare non possent.

Scisso autem velo, ostendit Deus, quod a templo diuina auolasset gratia: quodque interiora, puta sancta sanctorum omnibus peruia ac conspicua constituenda essent: quod etiam postmodum ingredientibus Romanis factum est.

Quod autem mihi magis placet accipe. Quia interiora veli figura erant coeli, exteriora vero terram figurabant. Scissum iam velum, significauit diuisum iam esse medium parietem inter coelum et terram (puta inimicitiam) qui inter Deum erat

5) Inclusa in marg. habet. A. Omiserat Hentenius.

6) *μυστήριον*. B.

Vers. 51. Καὶ ἰδοὺ — ἐσχίσθησαν.

[Ἐσχίσθη) τὸ κάλυμμα τοῦ ναοῦ, καὶ ἀνεκαλύφθη τὰ ὑποκεκρυμμένα τούτῳ⁶⁾ μυστήρια. ἐξ-
 ῥάγη τὰ τοῦ γραμματος, καὶ ἐφάνη τὰ τοῦ
 πνεύματος. ἢ] ὁ μὲν ἥλιος ἠμφιέσατο σκότος, ὁ
 δὲ ναὸς ἐσχίσε τὸ καταπέτασμα, δηλοῦντες, ὅτι
 πενθοῦσιν ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τούτῳ θεάματι.
 πενθοῦντων γάρ ἐσι, καὶ τὸ ῥηγνύειν τὴν ἐσθῆτα,
 καὶ τὸ περιτίθεσθαι σολὴν μέλαιναν. τῆς δὲ γῆς
 σεισθείσης, καὶ τῶν πετρῶν σχισθεσῶν, ἔδειξεν
 ὁ χρεῖστος, ὅτι δυνατὸς ἦν ἐπιχωῶναι καὶ καταχω-
 ῶναι αὐτούς. ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε, δι' οἰκείαν τε χρη-
 σίτητα, καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν πι-
 τεῦσαι καὶ λάμψαι.

Ἰδικιώτερον δὲ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ
 σχίζεται, πρὸς ἀναντίρρητον ἔλεγχον αὐτῶν,
 ἵνα, πειρώμενοι αἰτιολογεῖν, καὶ ἀνάγειν εἰς τὰ
 κατὰ φύσιν πάθη, τὸν τε τοῦ ἡλίου σκοτασμόν,
 καὶ τῆς γῆς τὸν σεισμόν, καὶ τῶν πετρῶν τὴν
 σχίσιν, ἐπισημαίνοντα τῇ σχίσει τοῦ καταπε-
 τάσματος, ἐδέποτε δυνάμενοι δεῖξαι τοιοῦτον γε-
 νόμενον.

Τοῦ καταπετάσματος δὲ σχισθέντος, ἐδή-
 λωσεν ὁ θεός, ὅτι ἀπέστη⁷⁾ λοιπὸν ἡ θεία χάρις
 ἀπὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι τὰ ἔνδον, ἦτοι, τὰ ἁγία
 τῶν ἀγίων, πᾶσι βατὰ καὶ θεατὰ καταστήσον-
 ται, ὃ καὶ γέγονεν ὕστερον, τῶν ῥωμαίων εἰσελ-
 θόντων.

Τὸ δὲ χαριέστερον, ἐπεὶ τὰ μὲν ἐντὸς τοῦ
 καταπετάσματος τύπος ἦσαν τοῦ οὐρανοῦ· τὰ δ'
 ἐκτὸς, τύπος τῆς γῆς· σχισθὲν ἤδη τὸ καταπέ-
 τασμα δεδήλωκεν, ὅτι ἐσχίσθη ἤδη τὸ μεσότοιχον
 τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἡγουν, ἡ ἔχθρα ἡ μετα-

CCCC 4

ζυ

7) ὅτι ἀπέπτη λοιπόν. A. Ita Hentenius.

erat et homines: et factum esse coelum hominibus peruium, soluto iam per Christum obstaculo medio, talique nobis ascensu innouato. Vniuersaliter autem quae facta sunt, diuinae irae signa erant, Iudaeorum insensibilitatem reprehendentia, horumque perditionem praedicantia.

Verf. 52. *Et — surrexerunt.*

Ad demonstrationem potentiae suae, et hoc factum est, terroremque Iudaeorum: ut perpenderent, quod is qui adeo facile mortuos viuificaret, facilius posset viuos morti dare. Praeterea etiam ad futurae resurrectionis confirmationem.

Verf. 53. *Et — multis,*

Egressi sunt et apparuerunt: ne phantastica videatur sepulchrorum apertio, ac dormientium resurrectio. Post resurrectionem autem eius egressi sunt de sepulchris, ac venerunt in sanctam ciuitatem, et apparuerunt multis, ut ex eorum resurrectione certiores reddantur et de resurrectione illius, cogitantes quod qui hos resuscitauit, multo magis seipsum resuscitauit. Sancti vero surrexerunt, ut fide digni videantur, qui de Christo loquuntur. Postquam autem apparuerunt, iterum dormierunt.

Verf. 54. *Centurio autem — erat iste.*

Hunc Marcus voce latina Centurionem vocat: Matthaeus vero Graeca *ἐκατόνταρχον*, idem significante:

8) Hic in margine Codicis A. a manu prorsus recentiori adiecta sunt haec recentioris Graeci: *ταῦτο τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη εἰς δύο. ὁ Φαυτὸν γὰρ ἦν. τὸ μὲν σημόνην, ἕκατο ὄρθιον· τὸ δὲ ὑψώδην ἐπέ-*
σεν

ζὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ γέγονεν
ὁ οὐρανὸς βασιτεῖα τοῖς ἀνθρώποις, τοῦ Χριστοῦ λύ-
σαντος τὸν τῶν Φαραυμῶν, καὶ τὴν τοιαύτην
ἀνοδὸν^{a)} ἡμῖν ἐγκαινίσαντος. καὶ θόλου δὲ δῶγμα^{a)} Hebr. 10, 20.
θεομηνίας ἦσαν τὰ γεγενημένα, καὶ διαπτόμενα
τῆς τῶν ἰσδαίων ἀναμνησίας, καὶ προαγορεύοντα
τὴν τούτων ἀπώλειαν.⁸⁾

Verf. 52. Καὶ — ἠγέρθη.

Ἐἰς ἐνδειξεν καὶ τούτο γέγονε τῆς δυνάμεως αὐ-
τοῦ καὶ φόβον τῶν ἰουδαίων, ἵνα λογίσωνται, ὅτι
ὁ ζῳώσας οὕτως εὐχερῶς τοὺς νεκροὺς, εὐχερέσει-
ρον ἀνὴρ ἠδύνατο θανατῶσαι τοὺς ζῶντας· ἐτι δὲ
καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς μελλούσης ἀναστάσεως.

Verf. 53. Καὶ — πολλοῖς.

Ἐἰσῆλθον καὶ ἐνεφανίσθησαν, ἵνα μὴ δόξη κατὰ
φαντασίαν ἢ τε τῶν μνημείων ἀνοιγῆς καὶ ἢ τῶν
ἐκκοιμημένων ἔγερσις. μετὰ τὴν ἔγερσιν δὲ αὐτοῦ
ἔξῃλθον ἐκ τῶν μνημείων, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν
ἀγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς, ἵνα ἐκ
τῆς τούτων ἐγέρσεως πληροφανεῖσθωσιν καὶ περὶ
τῆς ἐκείνου, λογιζέμενοι, ὅτι ὁ τούτους ἀναστή-
σας, πολλῶ μᾶλλον ἑαυτὸν ἀνέστησεν. ἅγιοι δὲ
ἠγέρθησαν, ἵνα δόξωσιν ἀξιόπιστοι, λέγοντες πε-
ρὶ τοῦ Χριστοῦ. ἐμφανισθέντες δὲ, πάλιν ἐκοι-
μήθησαν.

Verf. 54. Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος — ἦν οὗτος.

Τοῦτον τὸν ἑκατόνταρχον ὁ μάρκος^{b)} κεντυρίωνα^{b)} Marc. 15, 39.
ὠνόμασε. κεντυρίων γὰρ παρὰ ῥωμαίοις, ὁ ἑκα-

CCCC 5

τόντ-

σεν κάτω. οὕτως ἰσόρηται παρὰ τῷ πατρὶ ἡμῶν
Ἰωάννῃ τῷ χρυσοδόμῳ. Sed apud Chrysostomum
nihil reperio.

ficante: quod enim Graeci *ἐκατόν*, hoc latini centum vocant. Videns inquit Centurio, qui ex aduerso eius adstabat, quod sic emissio clamore expirasset, dixit, Vere homo hic filius Dei erat, intuitus siquidem quod cum libertate Deum patrem vocasset, et in manus eius spiritum suum commendare se testatus esset, ac paullo post expirasset: intuitus quoque adeo horrenda quae fiebant, credidit filium esse Dei. Lucas vero de eo dicit, Videns Centurio quod factum erat, glorificauit Deum dicens, Vere homo hic iustus erat: Iustum ut opinor diuinum nominans. Vel etiam primum quidem dixit, quod iustus erat: deinde tandem quod filius Dei erat. Addit autem Lucas, Et omnes turbae quae simul accesserant ad spectaculum illud, percutientes pectora sua reuertebantur: dolorem videlicet interiorem significantes. Intelligebant enim a praecedentibus signis, et ab his quae accidebant, quod et creatura passionem illius non ferens compatiebatur ei.

Verf. 55. *Erant — ei.*

Suppeditantes quae ei necessaria erant. Chorus enim erat discipularum apud Dei matrem coniunctarum, et expensas de suis facultatibus suppeditantium. Et vide conuersum ordinem: discipuli siquidem fugerant, discipulae vero assistentes permanebant.

Verf. 56.

2) Immo *κέντρου*, ut notum est. Fecit autem Graecus ad formam Graecorum, ut *πέντε*.

3) *γὰρ*, ante *ὅτι*, interponit. A.

τόνταρχος, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἑκατὸν, κέντε⁹⁾ λέγουσιν. ἰδὼν δέ, Φησὶν, ὁ^{c)} κεντυρίων ὁ παρεστη- c) Marc. 15, 39.
 κὼς ἐξεναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτως κράζας ἐξέπνευσεν, εἶπεν· ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν Θεοῦ. ἰδὼν, ὅτι²⁾ μετὰ παρρησίας πᾶτέρα τὸν Θεὸν καλέσας, καὶ εἰς χεῖρας αὐτῷ παραθεῖναι τὴν ψυχὴν ἐαυτοῦ ἐπαγγειλάμενος, μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν. ἰδὼν δὲ καὶ τὰ τῆνικαῦτα γενόμενα Φρικτὰ, ἐπίστευσεν, ὅτι υἱὸς ἦν Θεοῦ. ὁ δὲ λουκάς λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἰδὼν^{d)} ὁ ἑκατόνταρχος d) Luc. 23, 47.
 τὰ γενόμενα, ἐδόξασε τὸν Θεόν, λέγων· ὅντως ὁ ἄνθρωπος ὅτος δίκαιος ἦν. δίκαιον οἶμαι, τὸν Θεὸν ὀνομάσας. ἢ καὶ πρῶτον μὲν ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι δίκαιος ἦν· εἶτα τελεώτερον, ὅτι υἱὸς ἦν Θεοῦ. προσέθηκε δὲ λουκάς, ὅτι^{e)} καὶ πάντες οἱ συμ- e) Luc. 23, 48.
 παρσγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἐαυτῶν τὰ στήθη ὑπέσχερον· μὴ τολμῶντες γὰρ λαλεῖν, διὰ τὸν φόβον τῶν ἀρχιερέων, ἐτύπτον ἐαυτῶν τὰ στήθη, σημαίνοντες τὴν ἐντὸς ὀδύνην. συνῆκαν γὰρ, ἀπὸ τε τῶν προλαβόντων σημείων, ἀπὸ τε τῶν τότε γενομένων, ὅτι Θεὸς ἄνθρωπος ἦν, καὶ συμπάσχει αὐτῷ ἡ κτίσις, μὴ φέρεσα τὸ πάθος αὐτοῦ.

Verf. 55. Ἦσαν — αὐτῷ.

Χορηγοῦσαι τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν. χορὸς γὰρ ἦσαν καὶ αὗται²⁾ μαθητιῶν, περὶ τὴν θεωρίαν τεταγμέναι, καὶ παρέχουσαι δαπάνας ἐκ τῶν προσόντων αὐταῖς. καὶ ὅρα τὴν τάξιν ἀντιπρα-
 φεῖσαν. οἱ μαθηταὶ γὰρ ἔφυγον· αἱ δὲ μαθή-
 τρια παρέμειναν.

Verf. 56.

²⁾ μαθητῶν. Α.

Verf. 56. *Inter — filiorum Zebedaei.*

†† Dicunt non nulli, Deiparam post sepulturam Christi abiisse ac nimio moerore concidisse nec postea ad sepulchrum accessisse, nimio dolore afflictam, sed iacuisse ac fletse vsque ad resurrectionis nuntium.

Quum multae essent, insigniores enumerat. Quidam itaque dicunt, quod Dei mater est, quae apud euangelistas nunc quidem Iacobi et Iose mater nominatur, quandoque autem Maria Iacobi, interdum vero Maria Iose: Nam hi filii erant Ioseph: et quemadmodum pater illorum vir eius dicebatur propter dispensationem, ita rursus ipsi filii virginis. Verum sermo hic absurdus videtur. Primum siquidem, quid prohibebat eam appellare matrem Iesu? praesertim quum in praecedentibus narrationibus ut plurimum ita eam appellauerint. Deinde absurdum quoque foret in locis sequentibus ubique Magdalenen ei praeponi, et ostendere illam fuisse matre Dei feruentiorem. Vnde suspicamur alteram quandam fuisse hanc Mariam, quae mater erat Iacobi Parui et Iose, non filiorum Ioseph, sed aliorum, qui erant e septuaginta discipulis. Nam multae tales similis erant nominis apud Iudaeos.

Verisimile est autem tunc Dei matrem propinquius cruci adstitisse quam caeteras mulieres: idque viscerum inflammatione Iudaeorum vincente timorem: fortassis vero etiam circumnisse, quum propter naturae aculeos in eodem loco manere non

3) Haec uterque Codex in margine exhibet. Caret is Hentenius.

4) $\frac{1}{2}$, abest. A.

Verf. 56. Ἐν — τῶν υἱῶν ξεβεδαίου.

[Τινες³⁾ δὲ λέγουσιν, μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν Χριστὸν, ἀπελθοῦσαν τὴν Θεοτόκον καταπεσεῖν ὑπὸ λύπης ὑπερβαλλέσης, καὶ μὴδ' ἀφικέσθαι μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν τάφον, ἀδυνατήσασαν ἐκ σφοδρᾶς περιωδυνίας, ἀλλὰ κῆσαι καὶ θρηνεῖν μέλει τῶν εὐαγγελίων τῆς ἀναστάσεως.]

Πολλῶν οὖν, τὰς ἐπισημότερας ἀπαιρὶς μείτα. τινες μὲν οὖν φασὶν, ὡς ἡ Θεοτόκος ἐστὶν ἢ παρὰ τοῖς εὐαγγελισαῖς ὀνομαζομένη ποτὲ μὲν, τοῦ ἱακώβου καὶ ἰωσή μῆτρός, ποτὲ δὲ, μαρία⁴⁾ ἢ ἱακώβου, ποτὲ δὲ, μαρία, ἢ τοῦ ἰωσή. παῖδες γὰρ αὐτοὶ τῷ⁵⁾ ἰωσήφ. καὶ ὥσπερ ὁ πατήρ αὐτῶν, ἀνὴρ αὐτῆς ὠνομάζετο, διὰ τὴν οἰκονομίαν· οὕτω καὶ αὐτοὶ πάλιν υἱοὶ αὐτῆς. δυσπαράδεκτος⁶⁾ δὲ ὁ λόγος οὗτος δοκεῖ. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκάλυε, μητέρα τοῦ ἰησοῦ ταύτην ὀνομάσαι· τοῦτο γὰρ διαφύλαξεν αὐτὴν ὠνομάσαν ἐν ταῖς προλαβέσαις διηγήσεσιν· ἔπειτα καὶ παράλογον, πανταχοῦ προτάττειν αὐτῆς τὴν μαγδαληνὴν ἐν ταῖς ἐφεξῆς λόγοις, καὶ δεικνύειν θερμότεραν τῆς Θεομήτορος. ὃθεν ὑπνοοῦμεν, ὅτι ἄλλῃ τις ἦν ἡ μαρία αὕτη, μήτηρ οὖσα ἱακώβου τῆς μικροῦ καὶ ἰωσή, ἢ τῶν υἱῶν τοῦ ἰωσήφ, ἀλλ' ἑτέροι, ἀπὸ τῶν ἐβδόμηκοντα μαθητῶν. πολλὰ γὰρ ὁμωνυμία ταιαῦται παρὰ τοῖς ἰσραηλῆσι.

Εἰκὸς δὲ τότε μὲν τὴν Θεοτόκον ἐγγυτέρως παρὰ τὰς ἄλλας ἰσαοῦσαι γυναῖκας, τῆς φλεγμονῆς τῶν σπλάγχχνων νικώσης τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων· ἴσως δὲ καὶ περιέερχεσθαι, μὴ δυναμένην ἐφ' ἐνὸς τόπου μένειν, διὰ τὰ κέντρα τῆς φύσε-

ως,

5) τῷ: A.

6) Huius sententiae est Chrysost. T. VII. p. 827. B. quam repetit Theophyl. p. 175; D.

non posset: postmodum autem apud monumētum mactasse et singula conspexisse.

Quodsi hoc recipimus, quaerendum est, quomodo ipsius non meminerunt euangelistae? Quia de ea notum erat, quod adfuerit, et quae matrum sunt demonstrauerit. Ideoque neque planctum eius scripserunt: abunde enim satisfecerunt pronunciantes, quod filium docentem sequebatur. Oportet autem et hoc et illud scire, quodque naturae conformius est suscipere.

Marcus vero ait, Erant autem et mulieres eminus aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi Parui et Iose mater, et Salome. Hanc autem Salomen quidam eam esse dixerunt, quae apud Matthaeum dicitur mater filiorum Zebedaei.

Cap. LXVIII. De petitione corporis domini.

Verl. 57. *Quum sero autem factum esset — Iesu.*

Iohannes vero etiam alia quaedam priusquam ad horum accederet narrationem scripsit dicens, Igitur Iudaei ne remanerent in cruce corpora Sabbatho, quia parasceue erat, etc. de crurum latro-num confractio, et de apertione lateris domini. Hunc autem Ioseph Marcus honestum senatorem scripsit, ac expectantem regnum Dei. Honestum quidem, utpote grauem et modestum: senatorem vero, nempe vnum senatorum ciuitatis: erant autem senatores decuriones, consiliarii, ac officiales curiae. Expectans item regnum Dei, quod vide-

7) ἡκολούθουν. B.

ως, ὕπερον δὲ παράμενειν τῷ μνημείῳ, καὶ ὁρᾶν
ἔκαστα.

Καὶ εἰ τοῦτο δεζόμεθα, ζητητέον, πῶς οὐκ
ἐμνημόνευσαν αὐτῆς οἱ εὐαγγελισαί; διότι γνώ-
ριμον ἦν περὶ αὐτῆς, ὅτι πάντως παρῆν, καὶ τὰ
μητέρων ἐπεδείκνυτο. διὰ τοῦτο γὰρ εἰδὲ θρήνον
αὐτῆς ἰσόρησαν. ἔφθασαν γὰρ ἀπαγγείλαντες,
ὅτι ἠκολούθει⁷⁾ τῷ υἱῷ διδάσκοντι. Χρὴ δὲ, καὶ
τοῦτο καὶ κεῖνο γινώσκειν, καὶ τὸ προσφύεσθον
ἀποδέχεσθαι.

Μάρκος δὲ φησιν· ἦσαν⁸⁾ δὲ καὶ γυναῖκες ^{h) Marc. 15, 40.}
ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, ἐν αἷς ἦν καὶ μαρία ἡ
μαγδαληνὴ, καὶ μαρία ἡ τοῦ ἰακώβ τοῦ μικροῦ
καὶ ἰωσὴ μήτηρ, καὶ σαλώμη. ταύτην δὲ τὴν σα-
λώμην⁸⁾ τινὲς εἶπον εἶναι, τὴν παρὰ τῷ ματ-
θαίῳ ἐηθεῖσαν μητέρα τῶν υἱῶν ζεβεδαίου.

Κεφ. ΞΗ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ ἰησοῦ.

Verf. 57. Ὁψίας δὲ γενομένης — ἰησοῦ.

Ὁ δὲ ἰωάννης καὶ ἄλλα, πρὸ τοῦ ἔλθειν τοῦτον,
ἰσόρησεν. οἱ οὖν⁸⁾ ἰεδαῖοι, λέγων, ἵνα μὴ μείνῃ ^{g) Io. 19, 31.}
ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ,
ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, καὶ τὰ ἐξῆς· περὶ τε τῆς
κατεσφύσεως τῶν σκελῶν τῶν ληψῶν, καὶ περὶ τῆς
κῦψεως τῆς πλευρᾶς τοῦ κυρίου. τοῦτον δὲ τὸν
ἰωσήφ, ὁ μάρκος,^{h)} εὐσχήμονα βελευτὴν, ἀνέ- ^{h) Marc. 15, 43.}
γραψε, καὶ προσδεχόμενον τὴν βασιλείαν τοῦ
θεοῦ. εὐσχήμονα μὲν, ὡς σεμνὸν καὶ κόσμιον·
βελευτὴν δὲ, ὡς ἓνα τῶν βελευτῶν τῆς πόλεως·
ἐφφικιάλιοι δὲ ἦσαν, οἱ βελευταί· προσδεχόμε-

γον

⁸⁾ In his Theophylact, p. 175. D.

videlicet circa secundum domini aduentum futurum erat. Lucas autem virum iustum et bonum eum nominavit, et quod non consenserat consilio ac facto Iudaeorum: oriundus ab Arimathaea ciuitate Iudaeorum. Iohannes vero discipulum quidem eum fuisse dicit Iesu, occultum autem propter metum Iudaeorum, et erat ex septuaginta discipulis.

Verf. 58. *Hic — corpus Iesu.*

Eo quod illi notus esset. Marcus vero dicit quod sumpta audacia ingressus est ad Pilatum, et petiit corpus Iesu. Priorem enim timorem sequenti audacia mirabiliter abluit, et seipsum in mortem tradidit, ob beneuolentiam quam gerebat erga praecceptorem, suscipiens in se cunctorum ininicitiam Iudaeorum.

Verf. 58. *Tunc — corpus.*

Marcus autem dicit, quod Pilatus admirabatur si iam mortuus esset: et arcerfiso Centurione, interrogauit eum, an iamdudum mortuus esset: et re a Centurione cognita, donauit corpus ipsi Ioseph. Sperabat enim tarde illum moriturum, tanquam diuinum quendam hominem qui caeteros excederet. Ipse vero lege naturae mortuus est tanquam verus homo.

Verf. 59. *Sumptumque — munda.*

Iohannes autem latius scripsit dicens, Venit ergo et tulit corpus Iesu. Venit autem et Nicodemus is qui

*) κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρασίαν τῆ χειρὸς. A.
 *) συνηκατατάμενον. A.

νον δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεῷ, τὴν μέλλουσαν,
τὴν κατὰ²⁾ τὴν παρουσίαν τὴν δευτέραν τοῦ χρί-
στοῦ. λουκᾶς δὲ, ἀνδρᾶ¹⁾ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον αὐ-¹⁾ Luc. 23, 50.
τὸν ὠνόμασε, καὶ μὴ συγκατατεθειμένον¹⁾ τῇ
βελῇ καὶ τῇ πράξει τῶν Ἰουδαίων. ἀπὸ ἀριμα-
θαίας, πόλεως τῶν Ἰουδαίων. Ἰωάννης δὲ, μαθη-
τὴν^{k)} μὲν αὐτὸν εἶναι λέγει τοῦ ἰησοῦ, κεκρυμμέ-^{k)} Io. 19, 38.
νον δὲ, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. ἦν δὲ ἐκ τῶν
ἐβδομήκοντα μαθητῶν.

Verf. 58. Οὗτος — τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ.

Γνώριμος ὢν²⁾ αὐτῷ. μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι¹⁾ καὶ¹⁾ Marc. 15, 43.
τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς πιλάτον, καὶ ᾗτήσατο
τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ. τὴν προτέραν γὰρ δελίαν τῇ
ὑπερον τολμηρίᾳ θαυμασίως ἀπενήψατο, καὶ εἰς
θάνατον ἐξέδωκεν ἑαυτὸν, τῇ πρὸς τὸν διδάσκα-
λον εὐνοίᾳ, τὴν παρὰ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἀπέ-
χθειαν ἀναδεξάμενος.

Verf. 58. Τότε — σῶμα.

Μάρκος δὲ φησὶν· ὅτι ὁ^{m)} πιλάτος ἐθαύμασεν,^{m)} Marc. 15, 44.
εἰ ἤδη τέθνηκε, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυ-
ρίωνα, ἐπηρεώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀπέθανε.
καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶ-
μα τῷ Ἰωσήφ. προσεδόκα γὰρ, βραδέως ἀποθα-
νῆν αὐτὸν, ὡς θεῖόν τινα καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς
αὐτὸς δὲ, ὡς ἄνθρωπος, νόμῳ φύσεως ἐτε-
λεύτησε.

Verf. 59. Καὶ λαβὼν — καθαρά.

Ὁ δὲ Ἰωάννης πλατύτερον ἰσόρησε λέγων· ἦλθενⁿ⁾ ἡ) Io. 19, 39, 40.
οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ. [ἦλθε³⁾ δὲ καὶ
νικόδη-

²⁾ ὢν, omittit. B.

³⁾ Inclusa exciderunt, ob repetitum vocabulum ἡ-
σοῦ. A.

qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhae et aloës ad libras ferme centum. Acceperunt itaque corpus Iesu, et obiunxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudaeis sepelire. Insignis ergo erat et antea Ioseph, sed insignior factus est eo quod Christi corpus ausus fuerit accipere, illudque honorare. Neque enim solum tulit, sed et preciose ac honorifice cum Nicodemo sepeliuit. In mixtura autem myrrhae et aloës illud sepelierunt, ut sine corruptione et in bono odore permaneret: adhuc enim ut nudum hominem ipsum honorabant. Et nos ergo domini corpus per participationem in altari accipientes, odoramentis illud vngamus, suauibus videlicet virtutum operibus, ac opere et contemplatione.

Vers. 60. *Et — abiit.*

Hic quidem euangelista ipse Ioseph dicit fuisse monumentum: caeteri vero non significauerunt: cuius fuerit. Iohannes enim ait, Erat autem in loco ubi crucifixus est hortus, et in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat, etc. Verisimile ergo est ipsius Ioseph fuisse hortum in quo erat monumentum. Ordinatum est autem ut illud fuerit nouum, ne postquam resurrexisset saluator, suspicio haberi posset alium resurrexisse. Aduoluit quoque saxum magnum, auxilium ipsi praestante et Nicodemo. Monumentum autem in speluncae modum erat excisum.

Vers. 61. *Erat autem — sepulchri.*

Marcus vero ait: Maria autem Magdalene, et Maria Iose aspiciebant ubi poneretur. Lucas autem, subsequutae inquit mulieres, quae cum eo venerant de Galilaea, viderunt monumentum, et quo-

νικोधήμος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μίγμα σμύρνης καὶ αλόης, ὥσπερ λίτρας ἑκατόν. ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ, καὶ ἐθήσαν αὐτὸ ἐν ὀθονίαις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. ἐπίσημος μὲν οὖν ἦν καὶ πρότερον ὁ ἰωσήφ, ἐπίσημότερος δὲ γέγονεν, ἕκ τε τοῦ τολμῆσαι λαβεῖν τὸ σῶμα, καὶ τοῦ τιμῆσαι αὐτό. καὶ γὰρ οὐ μόνον ἦρεν, ἀλλὰ καὶ πολυτελεῶς ἐνεταφίασε μετὰ νικοδήμου. μίγματι δὲ σμύρνης καὶ αλόης τοῦτο ἐνεταφίασαν, ὥστε διαμένειν ἀσχηπτον καὶ εὐώδες. ἔτι γὰρ, ὡς ἄνθρωπον ψιλόν, ἐτίμων αὐτόν. καὶ ἡμεῖς οὖν, τὸ σῶμα τοῦ κυρίου διὰ τῆς μεταλήψεως λαμβάνοντες, μυρίσωμεν τοῦτο ταῖς εὐωδίαις τῶν ἀρετῶν τῆς τε πράξεως, καὶ τῆς θεωρίας.

Verf. 60. Καὶ — ἀπῆλθεν.

Οὗτος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ ἰωσήφ εἶναι τὸ μνημεῖον εἶπεν, οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἐσημειώσαντο, τίνος ἦν. Φησὶ γὰρ ὁ ἰωάννης· ἦν^ο) δὲ ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου^ο) Io. 19, 41. ἐσαυρώθη, κήπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον κενόν, ἐν ᾧ ὁδὲπω ὁδοὶς ἐτέθη, καὶ τὰ ἐξῆς. εἰκὸς οὖν, τοῦ ἰωσήφ ὑπάρχειν τὸν κήπον, ἐν ᾧ ἦν τὸ μνημεῖον. ὠκονομήθη δὲ, κενὸν εἶναι τοῦτο, ἵνα τῷ σωτῆρος ἀναστάντος μὴ νομιθῇ ἕτερος ἀναστῆναι. προσεκύλισε μέντοι λίθον μέγαν, συναραμένον αὐτῷ καὶ τοῦ νικοδήμου. τὸ δὲ μνημεῖον, σπηλαιοειδὲς ἦν, λαξευτόν.

Verf. 61. Ἦν δὲ — τάφου.

Μάρκος δὲ Φησιν· ἡ δὲ^ρ) μαρτία ἡ μαγδαληνὴ καὶ^ρ) Marc. 15, 47. μαρτία ἡ τοῦ ἰωσήφ ἐθεώρουν, ποῦ τίθεται. Λουκᾶς δὲ λέγει· κατακολληθήσασα^ρ) δὲ γυναῖκες, αἱτι·^ρ) Luc. 23, 55. 56. νες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς γαλιλαίας,

Dddd a

ἐθεά-

quomodo positum erat corpus eius: reuersae vero parauerunt aromata et vnguenta. Quum enim eos qui sepeliebant subsequi et cum eis reuerti decreuissent sedebant ex aduerso sepulchri, aspicientes vbi poneretur corpus, et quomodo poneretur: vt reuersae, paratis aromatibus et vnguentis, venirent die dominico, et aromatibus ac vnguentis illud vngerent.

Siquidem quando sepultus est iam vespéra appetebat, in qua non licebat ad monumentum accedere. Iudaei enim vesperam illius parasceues maxime honorabant non solum tanquam Sabbathi festum praecedens, sed etiam tanquam festum propter pascha: in hac enim oportebat pascha immolari. Sabbatho vero quieuerunt propter legem. Adhuc enim consuetudinem et legem seruabant. Caeterum die dominico ad sepulchrum venire disponebant, quod sane etiam fecerunt, veluti paulo post dicitur. Quum enim nondum quicquam excelsum de resurrectione cognouissent, sepultum corpus se inuenturas sperabant.

Verf. 62. *Postero autem die —*
v. 64. *priore.*

Muniri sepulchrum, puta sigillum apponi et custodiam. Quia autem credi oportebat, quod mortuus esset et sepultus, quodque resurrexisset: vide tria haec inimicorum testimoniis approbata: considerata sunt enim verba eorum. Quod enim aiunt, Recordati sumus, quod impostor ille dixit adhuc viuens, attestatur quod mortuus sit. Quod autem sequitur, Iube muniri sepulchrum, attestatur quod sepultus sit. Porro quod subiungunt, Ne quando venientes discipuli eius, furentur ipsum, plenam facit fidem, quod munito sepulchro,

ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ. ὑποσρέψασαί δὲ ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα. αἱ ῥηθεῖσαι γάρ, κατακολουθήσασα τοῖς θάπτουσιν, ἐκάθισαν ἀπέναντι τοῦ τάφου, θεωρεῖσαι, ποῦ τίθεται τὸ σῶμα, καὶ πῶς τίθεται, ἵνα ἀπελθούσαι καὶ ἐτοιμάσασα ἀρώματα καὶ μύρα, ἔλθωσιν ἐν τῇ κυριακῇ, καὶ ἀρωματίσωσιν καὶ μυρίσωσιν αὐτό.

Ὅτε μὲν γάρ ἐτάφη, ἐσπέρα ἦδη κατέλαβε, καὶ ἦν οὐκ ἐξῆν εἰς μνημεῖον βαδίζειν. ἐτίμων γάρ Ἰουδαῖοι μάλιστα τὴν ἐσπέραν τῆς παρασκευῆς ἐκείνης, ἢ μόνον, ὡς προεόρτιον τοῦ σαββάτου, ἀλλὰ καὶ, ὡς εόρτιον, διὰ τὸ πάσχα. ἐν ταύτῃ γὰρ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα. τὸ δὲ σάββατον ἡσυχάζον, διὰ τὸν νόμον. ἐτι γὰρ καὶ τὰ ἔθη καὶ τὸν νόμον ἐφύλαττον. λοιπὸν οὖν ἐν τῇ κυριακῇ πρὸς τὸν τάφον ἐλθεῖν ἐβέβλητο, ὃ δὴ καὶ πεποιήκασιν, ὡς μετ' ὀλίγον ῥηθήσεται. ἔπω γὰρ εἶδεν ὑψηλὸν εἰδυῖαι περὶ τῆς ἀναστάσεως, ἥλπιζον εὑρεῖν τὸ σῶμα τεταμμένον.

Verf. 62. Τῇ — v. 64. πρώτης.

³ Ἀσφαλίσαθαι τὸν τάφον, ἡγουν, σφραγίσαι καὶ φρουρεῖν. ἐπεὶ δὲ εἶδε πιστευθῆναι, ὅτι καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, βλέπε καὶ τὰ τρία ταῦτα μαρτυρούμενα παρὰ τῶν ἐχθρῶν. σκοπητέον γὰρ τοὺς λόγους αὐτῶν. τὸ μὲν, ἐμνήδημεν, ὅτι ὁ πλάγιος ἐκεῖνος εἶπεν ἔτι ζῶν, μαρτυρεῖ, ὅτι ἀπέθανε· τὸ δὲ, κέλευσον ἀσφαλιθῆναι τὸν τάφον, βεβαιοῖ, ὅτι ἐτάφη· τὸ δὲ, μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψωσιν αὐτὸν, πληροφορεῖ ὅτι⁴)

Dddd. 3

ἀσφα-

⁴) ὅτι, abest. A.

chro, non sit furto sublatum corpus, et ita resurrectioni contradici non potest.

Dignum est autem ut inquiramus ubi dixerit, Post tres dies resurgam. Siquidem variis in locis dixit discipulis, Tertia die resurgam. Id autem, Post tres dies resurgam, nusquam dixit. Hoc itaque Iudaei ab exemplo Ionae quod ad eos dixerat colligebant. Postremum vero errorem dicebant, quod a mortuis resurrexerit: priorem vero quod sit filius Dei.

Sed o insensati quo tandem fine essent ipsum furto sublatum. Nisi enim tertio die resurrexerit sicut promissit, manifestum est quod decepti, et propter eum ab omnibus gentibus odio habiti, sine domibus et extorres facti, potius auerfabuntur eum, et odio habebant tanquam impostorem, et ita nolent eum furari. Sed neque populo persuadere poterunt, quod a mortuis surrexerit. Cui enim innitentur? an vehementiae sermonum? atqui illitterati sunt. An forte abundantiae rerum? Atqui sunt omnium pauperrimi. Generis fortassis claritati? Verum ignobiles sunt, et ab ignobilibus progeniti. Vtrum sui ipsorum multitudini? At non plures sunt quam duodecim. Vtrum patriae splendori? Verum a regionibus sunt obscuris et ignobilibus. An putatis quod praeceptoris promissionibus? Quibus? Si enim non resurrexerit, neque illis credituri sunt. Demonstratum est igitur quod vane suspicamini hunc furto auferendum esse: ob dictas enim causas est incredibile.

ἀσφαλιζέντος,⁵⁾ ὃ κλαπήσεται. καὶ λοιπὸν ἀναντίρρησητος ἡ ἀνάστασις.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, ποῦ εἶπεν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι; ὅτι μὲν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, διαφόρως εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς· ὅτι δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι, οὐκ εἶπεν ἔδω-
μου. λοιπὸν οὖν ἰσθαῖοι ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν ἰωνᾶν παραδείγματος, τοῦ ῥηθέντος πρὸς αὐτοὺς, τοῦ-
το συνελογίσαντο. ἐσχάτην μὲν οὖν πλάνην λέγου-
σι, περὶ τοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· πρῶ-
την δὲ, περὶ τοῦ, ὅτι υἱὸς Θεοῦ ἦν.

Ἄλλ', ὧ ἀνόητοι! σκοπήσατε, τίνος ἕνεκεν κλέψουσιν αὐτόν; ἐὰν γὰρ οὐκ ἀναστῇ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγείλατο, πρόδηλον, ὡς ἀπα-
τηθέντες, καὶ δι' αὐτὸν πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἐκπο-
λεμωθέντες, καὶ ἄοικοι, καὶ ἀπόλιδες γενόμενοι ἀποσραφήσονται μᾶλλον καὶ μισήσουσιν αὐτόν,
ὡς πλάνον. καὶ διὰ τοῦτο μὲν ὃ θελήσουσιν αὐ-
τόν⁶⁾ κλέψαι. ἀλλ' ἔδὲ δυνήσονται πῆσαι τὸν
λαόν, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. τίνι γὰρ καὶ
θαρσύνουσιν; τῇ δεινότητι τῶν λόγων; καὶ μὴν
ἀγράμματοί εἰσιν· ἀλλὰ τῇ περισσίᾳ τῶν χρη-
μάτων; καὶ μὴν ἀπάντων εἰσὶ πενέτεροι· ἀλλὰ
τῇ περιφανείᾳ τοῦ γένους; καὶ μὴν εὐτελεῖς εἰσὶν
ἐξ εὐτελῶν· ἀλλὰ τῷ πλήθει ἑαυτῶν; καὶ μὴν
ὃ πλείους εἰσὶ τῶν ἑνδεκά· ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῆς
πατρίδος; καὶ μὴν ἀπὸ χωρίων εἰσὶν ἀσήμενοι·
ἀλλὰ ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ διδασκάλου; ποίαις;
εἰ μὴ ἀναστῇ γὰρ, ἔδ' ἐκείναις πιστεύουσι. δέδεικται
τοίνυν, ὅτι μάτην ὑποπτεύετε κλαπήναι τοῦτον.
ἐκ ἐνδέχεται γὰρ, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

Dddd 4

Vers. 65.

⁵⁾ τοῦ τάφου.

⁶⁾ τοῦτον, πρὸ αὐτόν. A.

Vers. 65. *Ait — scitis.*

Sicut *σπεῖρα* id est, cohors, ita et *νοῦσadia* ordo erat militaris. Non permisit autem, ut soli milites munirent sepulchrum, sed principibus sacerdotum ac pharisaeis praecipue commisit ea quae muniminis erant, sequente eos custodia. Ita enim Deus ordinavit; ne post resurrectionem dicere possent, quod quum soli milites sepulchrum munivissent, tradiderant corpus discipulis.

Vers. 66. *Illi autem — custodia.*

Non solum ostii lapidem obsignarunt, sed et electis quos voluerunt militibus, huic in custodes adhibuerunt, sicut paulo post manifestabitur. Et haec sabbatho operati sunt ob insaniae suae furorem, soluentes illud.

Quia vero nunc dicturi sumus quomodo mulieres ad monumentum pervenerint: non intempestivum fuerit dicere, quod quum diversimode de apparitionibus scripserint evangelistae, maximam praebent non animadvertentibus difficultatem. Et quidem Chrysostomus de huiusmodi differentia nihil curiose scrutatus est. Caeteri vero quum dicta evangelistarum circa haec conciliare non possent, multos his de rebus in vanum effuderunt sermones.

Hi quidem quatuor ad monumentum accessus diversis temporibus factos esse dicentes, non easdem fuisse mulieres aiunt, quarum meminerunt quatuor evangelistae, sed alias et alias similium
inter

7) Uti multa alia negligentissime tractavit Chrysostomus in Evangelio Matthaei, tamen inde a vers. 27. cap. 27. multo est negligentior, ac pleraque suis

Vers. 65. Ἐφη — οἶδατε.

Ὡς περ ἡ σπείρα, ἔτω καὶ ἡ κρυωδία, τάγμα
 ἦν στρατιωτικόν. ἐκ ἀφ᾽ ἧς δὲ τοὺς στρατιώτας μό-
 νως ἀσφαλίσασθαι τὸν τάγον, ἀλλὰ προηγεμέ-
 νως τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ Φαρισαίοις ἐπέτρεψε τὰ
 τῆς ἀσφαλείας, ἐπομένης τῆς κρυωδίας, ἔτω
 τὸ θεῶν οἰκονομήσαντος, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν
 μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅτι οἱ στρατιῶται μόνοι ἀσφα-
 λισόμενοι, προδεδώκασι τὸ σῶμα τοῖς μαθηταῖς.

Vers. 66. Οἱ δὲ — κρυωδίας.

Οὐ μόνον ἐσφράγισαν τὸν λίθον τῆς θύρας, ἐπι-
 θέντες αὐτῷ σήμαντρα· ἀλλὰ καὶ ἐπιλεξάμενοι
 στρατιώτας, ὅς ἦδελον, φύλακας τούτῳ παρεκά-
 θισαν, ὡς δηλωθήσεται μετ' ὀλίγον. καὶ ταῦτα
 ἐργάσαντο, ἐν σαββάτῳ, λύσαντες τοῦτο, διὰ
 τὴν λύσιν τῆς μαρτίας αὐτῶν.

Ἐπεὶ δὲ μέλλομεν ἐρεῖν περὶ τῆς ἐπὶ τὸ μνη-
 μεῖον ἀφίξεως τῶν γυναικῶν, ἐκ ἀκαιροῦ προει-
 πὲν, ὅτι διαφόρως περὶ τῶν ὀπτασιῶν ἰσορήσαν-
 τες οἱ εὐαγγελισταί, οὐκ ὀλίγην τοῖς μὴ προσ-
 ἔχουσι παρέχουσιν ἀπορίαν. καὶ ὅτι μὲν χρυσόσο-
 μος, ἔδεν τι περὶ τῆς τοιαύτης διαφορᾶς ἐπολυ-
 πραγμόνησεν· ἕτεροι δὲ πολλοί, μὴ δυνάμενοι
 συμβιβάσαι τὰ ῥητὰ τῶν εὐαγγελιστῶν, πολλοὺς
 περὶ αὐτῶν κατεβάλλοντο λόγους.

Οἱ μὲν γὰρ τέσσαρας τὰς ἀφίξεις λέγοντες,
 κατὰ διαφόρους καιροὺς γενομένας, ἔταῖς αὐταῖς
 γυναῖκας εἰνάει φασι, τὰς ὑπὸ τῶν τεσσάρων εὐ-
 αγγελιστῶν μνημονευόμενας, ἀλλ' ἑτέρας καὶ ἑτέ-

Dddd 5.

ρας

fuis tantum verbis, aut aliorum Evangelistarum,
 breuiter exponit. Eadem quoque negligentia est
 in ultimis in Ioannem homiliis.

inter se inuicem nominum: Alii vero de quatuor accessionibus conformiter dicunt: sed hos ab eisdem mulieribus factos esse asseuerant. Et hi autem, et illi facile conuincuntur, quod leuia, facileque confutabilia dixerint: si quis diligentius ad euangelistas aduertat. Sed nos ab eo qui sepultus est, quique resurrexit, postulata gratia, dicta concordare nitimur, ac manifeste ostendere eandem apud omnes euangelistas esse consonantiam.

Cap. XXVIII. v. i. *Vespera —
sepulchrum.*

Hebraei Sabbathum honorantes, septimum videlicet hebdomadae diem, etiam sex dies ipsum praecedentes in honorem eius Sabbathi appellabant, nominantes diem dominicum, vnum siue primum Sabbathorum: secundum autem Sabbathorum, et tertium Sabbathorum, secundum ac tertium septimanae diem et similiter alios sequentes. Dicens ergo Matthaeus vesperam Sabbathorum, finem significauit omnium Sabbathorum, siue septem hebdomadae dierum. Nam et nos vesperam aut serum diei dicentes siue serum noctis, vltima ipsorum significamus. Finis autem septem dierum hebdomadae non solum ipsum proprie dicitur Sabbathum, sed et ipsius Sabbathi finis. Ne autem putes, quod in fine ipsius Sabbathi venerint prae-

⁸⁾ Forte aut προσέχοι, aut προσέχῃ.

⁹⁾ Cyrillus T. IV. p. 1079. b. dissensum Matthaei et Ioannis 20, 1 componens, adeoque locum vtrumque studio et diligenter tractans, ita hunc locum laudat: ματθαῖος ἑσπέρας ἔφη βαθείας οὐσης γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. deinde tollit dissensum: ὁρθρὸς γὰρ, ὡς ἐγίνικα, βαθεὺς καὶ ἑσπέρα βαθεία πρὸς ἐν τι κατὰφέρει τὸ σημαίνον. Idem Mat-

ρας, ὁμωνύμους ἀλλήλαις· οἱ δὲ περὶ μὲν τῶν
 τεσσάρων ἀφίξεων συνομολογοῦσιν, ὑπὸ δὲ τῶν
 αὐτῶν γυναικῶν γενέσθαι ταύτας διίσχυρίζονται.
 καὶ οὗτοι δὲ καὶ κείνοι ῥαδίως ἐλέγχονται, σαφρὰ
 καὶ εὐαννάτρεπτα λέγοντες, εἴ τις φιλοπονώτερον
 προσέχει⁸⁾ τοῖς εὐαγγελισαῖς. ἀλλ' ἡμεῖς παρ'
 αὐτοῦ τοῦ ταφέντος καὶ ἀναστάντος αἰτησάμενοι
 χάριν, πειρασόμεθα συμβιβάσαι τὰ ῥητὰ, καὶ
 δεῖξαι σαφῶς, ἀρμονίαν μίαν παρὰ πᾶσι τοῖς
 εὐαγγελισαῖς.

Cap. XXVIII. v. i. Ὁψέ⁹⁾ — τάφον.

Οἱ ἐβραῖοι, τὸ σάββατον τιμῶντες, ἦτοι, τὴν
 ἐβδόμην ἡμέραν τῆς¹⁾ ἐβδομάδος, σάββατα καὶ
 τὰς πρὸ αὐτοῦ ἕξ ἡμέρας, εἰς τιμὴν αὐτοῦ, προσ-
 ηγόρευον. μίαν μὲν σαββάτων, ἡγουν, πρώτην,
 τὴν κυριακὴν ὀνομάζοντες· δευτέραν δὲ σαββά-
 των, καὶ τρίτην σαββάτων, τὴν δευτέραν, καὶ
 τρίτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς
 ἑφεξῆς. εἰπὼν οὖν ματθαῖος, ὅτι ὀψὲ σαββάτων,
 ἐσήμανε τὸ τέλος ὅλων τῶν σαββάτων, ἡγουν,
 τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος. καὶ ἡμεῖς γὰρ,
 ὀψὲ τῆς ἡμέρας λέγοντες, ἢ ὀψὲ τῆς νυκτὸς, τὰ
 τελευταῖα τούτων δηλῶμεν. τέλος δὲ τῶν ἑπτὰ
 ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος, οὐ μόνον αὐτὸ τὸ κυρίως
 σάββατον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου τέλος. ἵνα δὲ
 μὴ νοήσῃς, ὅτι ἐν τῷ τέλει τέτε τοῦ σαββάτου αἱ
 δηλω-

Matthaeo tribuit Theophylact. p. 832. b. ὁ μὲν
 ματθαῖος ἐσπέρας βαθείας λέγει — ὁ δὲ ἰωάννης,
 πρωτῆ σκοτίας ἐτι οὔσης. Sed tamen hic mox vul-
 gatum habet. Ad quam recensionem referendum
 erit ἐσπέρας βαθείας; Arbitror, ad Alexan-
 drinam.

⁹⁾ τῶν σαββάτων, pro τῆς ἐβδομάδος. A.

praedictae mulieres ad monumentum, sed in principio diluculi, addit: Quae lucefcit, hoc est, appetente iam die, prospectante et oriente. Et sermonem magis adhuc explicans, adiecit, In vnum Sabbathorum. Vnus autem Sabbathorum, siue primus septem dierum, dominicus est, sicut praediximus. Quum autem ita scripsit Matthaeus, principium dominici diei manifestauit. Omne vero diluculum post sextam noctis horam incipitur, quando primum galli canunt.

Idem quoque tempus scripsit et Marcus dicens, Et valde mane vno Sabbathorum veniunt ad monumentum orto sole. Valde mane enim principium est diluculi. Verum si valde mane erat, quomodo dixit orto sole? Quia tunc proprie sol oritur, etsi nobis nondum appareat, demoratus adhuc circa profundissimas extremasque Orientis partes, et paulatim exurgens, cuius testimonium est gallicinium. Nam galli primi inter omnia animantia sentientes illius calorem, repente clamant, eiusque praesentiam hominibus praenuntiant.

Idem quoque tempus significauit et Lucas dicens: Sabbatho quidem quieuerunt secundum praeceptum. Vno autem Sabbathorum profundo diluculo venerunt ad monumentum ferentes quae parauerant aromata. De Maria autem Magdalene, cuius meminit Iohannes in sequentibus suo loco dicemus.

Verf. 2.

2) Compara in hanc rem interpretationem Euthymii ad Marc. 1, 35. vbi similiter ἔνυχον et γενομένης ἡμέρας comparantur.

δηλωθεῖσαι γυναῖκες ἦλθον εἰς τὸν τάφον, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ τοῦ ὄρθρου τῆς κυριακῆς, προσέθηκεν, ὅτι τῇ ἐπιφωσκούσῃ, τέτῃ, τῇ ἐπιφαινούσῃ ἡμέρᾳ, τῇ ἐπαναζούσῃ, τῇ ἐπανατελλέσῃ. ἔτι δὲ σαφηνίζων τὸν λόγον, ἐπήγαγεν· ὅτι εἰς μίαν σαββάτων. μία δὲ σαββάτων, ἡγουν, πρώτη τῶν ἐπτά ἡμερῶν, ἡ κυριακή, καθὼς προειρήκαμεν. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν, ἔτω γράψας, τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄρθρου τῆς κυριακῆς ἐνέφηνεν. ἀρχεται δὲ πᾶς ὄρθρος, μετὰ τὴν ἔκτην ὥραν τῆς νυκτός, ὅτε πρῶτον οἱ ἀλεκτρυόνες φωνοῦσι.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ μάρκος ἰσόρησεν εἰπών· καὶ¹⁾ λίαν πρῶτ' τῆς μιᾶς σαββάτων ἐρ-²⁾ Marc. 16, 2. χονταί ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀνατείλαντος³⁾ τοῦ ἡλίου. λίαν γὰρ πρῶτ' εἰν, ἡ ἀρχὴ τοῦ ὄρθρου. καὶ εἰάν ἦν λίαν πρῶτ', πῶς εἶπεν, ὅτι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου; διότι τότε κυρίως ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, εἰ καὶ ἡμῖν οὕτω φαίνεται, διατρέβων ἔτι περὶ τὰ βαθυτάτα καὶ ἀκρότατα μέρη τῆς ἀνατολῆς, καὶ κατὰ μικρὸν ἐπαναβαίνων, καὶ τέτε μαρτύριον, ἡ τῶν ἀλεκτρυόνων ὡδή. πρῶτοι γὰρ πάντων τῶν ζώων, αἰδοῦνόμενοι τῆς θέρμης αὐτοῦ, κρέασις αὐτίκα, καὶ τὴν τρυτῆ³⁾ παρουσίαν προμηνύουσι τοῖς ἀνθρώποις.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ λαυκάς ἐδήλωσε λέγων· ὅτι τὸ¹⁾ μὲν σάββατον ἡσυχάσαν κατὰ τὴν²⁾ Luc. 23, 56. ἐντολήν. τῇ³⁾ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρος βα-⁴⁾ Luc. 24, 1. θέρος, ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημα, φέρουσαι αἱ ἡτοιμάσαν ἀρώματα. περὶ δὲ μαρίας τῆς μαγδαληνῆς, ἧς ἐμνημόνευσεν ὁ ἰωάννης, ἐροῦμεν προϊότες ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

Verf. 2.

³⁾ τέτε παρρησίαν. male. B.

Verf. 2. *Et ecce — v. 3. nix.*

Christus quidem surrexerat priusquam angelus descenderet. Quemadmodum enim natus est seruatis integris claustris virginis, ita quoque resurrexit seruatis integris monumenti signaculis. Terrae motus autem factus est propter assidentes sepulchro custodes, vt timore terrae motus erecti, et horrore aspectus eius qui lapidem reuoluerat consternati, fugerent et haec Iudaeis nuntiarent, ac testes ipsi fierent veritatis: haec enim maxime fulgere solet, quando ab inimicis suis praedicata fuerit. Lapidem vero reuoluit angelus propter mulieres, vt sepulchrum viderent vacuum, ac surrexisse crederent.

Marcus autem de his mulieribus ait, quod dicebant inter sese: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? quumque respexissent, vident quod reuolutus esset lapis: erat enim grandis valde. Dum itaque venirent, ita dicebant inter sese: interim vero dum haec colloquerentur, factus est terrae motus: quumque accessisset angelus reuoluit lapidem: et iam ad monumentum respicientes, vident quod reuolutus esset lapis.

Marcus sane breuitati studens, neque terrae motum scripsit, neque quis lapidem reuoluerit docuit. Similiter et Lucas narrationem de his abbreviauit, dicens, Inuenerunt lapidem a monumento reuolutum. Itaque quando ad monumentum venerint mulieres significauerunt euangelistae, quando vero resurrexerit Christus, nullus eorum indi-

4) Forte quis coniiciat, ἀναστάντας. Sed istud bene se habet.

5) γίνονται. A.

Vers. 2. Καὶ ἰδοὺ — v. 3. χιόν.

Ὁ μὲν χριστὸς ἀνέστη, πρὸ τοῦ καταβῆναι τὸν ἄγγελον. καθάπερ γὰρ ἐγεννήθη, σώων φυλαττομένων τῶν κλείδρων τῆς παρθενίας· ἔτως ἐξῆλθε, σώων φυλαττομένων τῶν σφραγίδων τῆς μνήματος. ὁ δὲ σεισμὸς ἐγένετο διὰ τοὺς παρακαταθημένους τῷ τάφῳ φύλακας, ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ σειρμοῦ⁴⁾ ἀναστάντες, καὶ τῷ φρικτῷ τῆς ιδέας τοῦ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντος ἐκπλαγέντες, φύγωσι καὶ ἀπαγγείλωσι ταῦτα τοῖς ἰσδαίοις, καὶ μάρτυρες αὐτοὶ γένωνται⁵⁾ τῆς ἀληθείας. μάλιστα γὰρ αὐτὴ λάμπειν εἶωθεν, ὅταν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ἀνακηρύττηται. ἀπεκύλισε δὲ τὸν λίθον ὁ ἄγγελος, διὰ τὰς γυναῖκας, ἵνα ἴδωσι τὸν τάφον κενόν, καὶ πιστεύσωσιν, ὅτι ἐγήγερται.

Μάρκος δὲ φησι περὶ τῶν γυναικῶν τούτων, ὅτι^{ν)} ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν^{ν)} Marc. 16, 3. 4. τὸν λίθον⁶⁾ ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; καὶ ἀναβλέψασα θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος. ἦν γὰρ μέγας σφόδρα. ἐλθοῦσα μὲν γὰρ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλας ἔτως· ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα διελογίζοντο, γέγονε μὲν ὁ σεισμὸς, προσελθὼν δὲ ὁ ἄγγελος ἀπεκύλισε τὸν λίθον, καὶ λοιπὸν ἀναβλέψασα πρὸς τὸν τάφον, θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος.

Ὁ μάρκος δὲ, φροντίσας τῆς συντομίας, ἔτε τὸν σεισμὸν ἀνέγραψεν, ἔτε, τίς ἀπεκύλισε τὸν λίθον, ἐδίδαξεν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λουκᾶς συνέτεμε τὴν περὶ τούτων διήγησιν, εἰπὼν· εὗρον δὲ τὸν^{κ)} κ) Luc. 24, 2. λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου. πότε μὲν οὖν ἦλθον εἰς τὸ μνημεῖον αἱ γυναῖκες, ἐδήλωσαν οἱ εὐαγγελισαί· πότε δὲ ἀνέστη ὁ κύριος, εἰδὲς αὐτῶν

⁶⁾ ἀπὸ, pro ἐκ. A.

indicauit: solus enim hoc nouit, qui solus surrexit vt nouit.

Omnes autem vnanimiter sancti patres et doctores tempus resurrectionis eius fuisse dicunt circa primum gallicinium, qui iam dominici diei lucem praeferebat. Ideo quoque post sextam noctis horam virtutis sectatores, soluto ieiunio laetitiam auspicantur.

Surrexit autem tertio die prout dixerat. Ex quo enim hora nona parasceues mortuus est, numeratur primus dies parasceue: secundus Sabbathum: tertius dies dominicus, in quo incipiente diluculo, surrexit, paulo antequam mulieres accederent: et connumerantur ipsius finis parasceues, et dominici principium. Quod autem in exemplo de Iona dixit, Ita erit et filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus: de diebus quidem non est quod haesitemus: iam enim enumerati sunt.

De noctibus vero dicemus, quod Iudaei ad tertium vsque diem sepulchrum munierant, videlicet ab ipsa parasceue vsque ad diem dominicum occidente sole: ita enim decreuerant. Tertiam vero noctem absque munitione relinquebant: nam si etiam hanc expectasset, suspecta habita fuisset resurrectio: respondiissent enim, quod ex quo intra tempus munitionis non resurrexerat: hac soluta, fide carebat resurrectio: furtim enim sublatus erat, nullo custodiente. Itaque quum adhuc custodirent resurrexit, omnem tollens contradictionem: et neque totum tertium expectauit diem, sed statim quum inciperet surrexit. Quod enim intra tempus munitionis resurgeret, argui non poterat: quod si id postmodum faceret, suspectum erat.

7) τὴν τρίτην δέ. A.

8) ἀνέστη, pro ἠγέρθη. A.

αὐτῶν παρεσημειώσατο. ὁ μόνος γὰρ οἶδε τοῦτο, ὁ μόνος, ὡς οἶδεν, ἀνάστας.

Πάντες δὲ συμφώνως οἱ ἱεροὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ Φασί, τὴν πρώτην τῶν ἀλεκτρυόνων ὥδην, ἥτις ἦδη τὸ τῆς κυριακῆς προανευκρούετο Φῶς. διὸ καὶ μετὰ τὴν ἕκτην ὥραν τῆς νυκτὸς οἱ Φιλάρετοι τὴν νη-
 ζείαν καταλύοντες, τῆς εὐφροσύνης ἀπάρχονται.

Ἀνέστη δὲ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἔλεγεν. ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ τῆς παρασκευῆς ἀπέ-
 θανεν, ἀριθμεῖται πρώτη μὲν ἡμέρα, ἡ παρα-
 σκευή· δευτέρα δὲ, τὸ σάββατον· τρίτη δὲ, ἡ
 κυριακή, ἐν ἣ, ἀρχομένη τοῦ ὁρθρου, ἀνέστη,
 μικρόν τι πρὸ τῆς τῶν γυναικῶν ἀφίξεως, καὶ
 συναριθμοῦνται τῆς μὲν παρασκευῆς τὸ τέλος,
 τῆς δὲ κυριακῆς ἡ ἀρχή. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ κατὰ τὸν
 ἰωανν παραδείγματι ἔφη· ἕως γ) ἔσται καὶ ὁ υἱὸς γ) Matt. 12, 40.
 τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας
 καὶ τρεῖς νύκτας· περὶ μὲν τῶν ἡμερῶν οὐκ ἔστι
 διαφορῆν· ἡριθμῶνται γὰρ.

Περὶ δὲ γε τῶν νυκτῶν ἐρῶμεν, ὡς οἱ ἰσθαῖοι
 ἕως τρίτης ἡμέρας ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, ἡγουν,
 ἀπ' αὐτῆς τῆς παρασκευῆς, ἕως τῆς κυριακῆς,
 ἡλίου δύοντος. ἕτω γὰρ ἐψηφίσαντο. τὴν γ) δὲ
 τρίτην νύκτα τῆς ἀσφαλείας ἐκτὸς ἀφῆκαν. καὶ
 λοιπὸν, εἰ καὶ ταύτην ἀνέμεινεν, ἔμελλε γενέσθαι
 ὑποπτος ἡ ἀνάστασις. καὶ γὰρ ἀντεῖπον αὐν, ὡς
 ἐπεὶ ἐντὸς τοῦ καιροῦ τῆς ἀσφαλείας οὐκ ἀνέστη,
 λυθείσης ταύτης, ἀπίστος ἡ ἀνάστασις. ἐκλάπη
 γὰρ ὁθενὸς φυλάττοντες. λοιπὸν οὖν, ἔτι φυλατ-
 τόντων, ἀνέστη, περιαιρῶν πᾶσαν ἀντιλογίαν.
 καὶ ὁδὲ τὴν τρίτην ὅλην ἀνέμεινεν ἡμέραν, ἀλλ'
 εὐθὺς ἀρχομένης ἡγέρθη. δ) τὸ μὲν γὰρ ἐντὸς
 τοῦ καιροῦ τῆς ἀσφαλείας ἀναστῆναι, ἀνέγκλη-

erat. Nam quod citius quam sit constitutum efficitur, potentiae est: quod autem tardius, imbecillitatis.

Etenim rex quoque qui ad certum diem beneficium quibusdam conferre promisit, si ante statutum diem beneficium eis conferat: non solum promissum compleuit, sed et aliam gratiam velocitatis addidit. Nihil autem aliud Iudaei appositis signaculis ac custodibus apparabant, quam ut resurrectione publicaretur, sumeretque ab ipsis custodibus testimonium. Sed rursus ad dictorum enarrationis ordinem reuertendum est.

Verf. 4. *Prae timore autem — mortui.*

Prae timore terraemotus, fuit enim magnus: aut angeli, fuit enim aspectu terribilis. Concussi sunt autem, hoc est tremuerunt: deinde ad se reuersi fugerunt, et ita mulieribus data est securitas.

Verf. 5. *Respondens — vos.*

Ne inquit timueritis vos, sed hi puta custodes, omnesque inimici domini. Primum itaque timore illas liberauit et sermone et habitu, deinde de resurrectione disserit.

Verf. 5. *Scio — quaeritis.*

Non confunditur dicere dominum suum crucifixum: quia his quidem qui ante ipsum crucifixi sunt, crux ignominia erat, quum argumentum esset maleficii eorum: huic vero potius gloria, quum fuerit demonstratio beneficii in homines collati, propter quod ad crucem condemnatus est.

Verf. 6.

*) *καί*, abest. A.

τον· τὸ δὲ ὑπερῆσται τούτου, ὑποπτον, καὶ τὸ μὲν
ταχύτερον τῆς προθεσμίας, δυνάμεώς ἐστι· τὸ δὲ
βραδύτερον, ἀδυνείας.

Καὶ γάρ⁹) καὶ βασιλεὺς, ἐπαγγεिलाίμενος
εὐεργετήσά τινας εἰς ῥητὴν ἡμέραν, εἴτα πρὸ
ταύτης εὐεργετήσας αὐτοὺς, ὁ μόνον ἐπλήρωσε
τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄλλην προσ-
έθηκε, τὴν τῆς ταχύτητος. ἔδεν δὲ ἕτερον ἐσπού-
δασαν Ἰουδαῖοι τὰς σφραγίδας ἐπιβαλόντες καὶ
τοὺς φύλακας παρακαθίσαντες, ἢ τὸ δημοσιευ-
θῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ μαρτυρηθῆναι παρὰ
τῶν φυλάκων αὐτῶν. ἀλλ' ἐπανιτέον πάλιν πρὸς
τὴν ἀκκολεθίαν τῆς τῶν ῥητῶν ἐξηγήσεως.

Verf. 4. Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου — νεκροί.

Ἀπὸ τοῦ φόβου, τῷ σεισμῷ. μέγας γὰρ ἦν. ἡ
τοῦ ἀγγέλου, καταπληκτικὸς γὰρ ἦν. ἐσείδωσαν
δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐτρόμαξαν. εἴτα ἀνανήψαντες,
ἔφυγον καὶ γέγονεν αἴδεια ταῖς γυναῖξιν.

Verf. 5. Ἀποκριθεὶς — ὑμεῖς.

Μὴ φοβεῖσθε, φησιν, ὑμεῖς· ἀλλ' οὗτοι, δηλα-
δὴ, οἱ φύλακες, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ κυ-
ρίου. πρῶτον μὲν οὖν ἀπῆλλαξεν αὐταῖς τῷ δέους,
καὶ λόγῳ καὶ σχήματι· ἔπειτα περὶ τῆς ἀναστά-
σεως διαλέγεται.

Verf. 5. Οἶδα — ζητεῖτε.

Οὐκ ἐπαισχύνεται λέγων ἐσαυρωμένον τὸν δεσπό-
την αὐτοῦ, διότι ταῖς μὲν πρὸ αὐτοῦ σαυρωθῆ-
σιν, αἰσχύνῃ ὁ σαυρὸς ἦν· ἑλεγχος ὢν τῆς κακουρ-
γίας αὐτῶν· τέτω δὲ δόξῃ· μᾶλλον· ἀπόδειξις ὢν
τῆς εὐεργεσίας τῶν ἀνθρώπων, δι' ἣν τοῦτον κατα-
δεδίκαται.

Verf. 6. *Non — dominus.*

Dicens, Accedite, videte locum vbi positus erat dominus, significauit quod propter eas, vt viderent, lapidem reuoluerat.

Verf. 7. *Et cito — videbitis*

Præcedet: hoc est, praeueniet vos. Iubet autem abire eos in Galilaeam, in qua sine Iudaeorum timore ad eum accessuri erant, et cum eo colloquuturi.

Verf. 7. *Ecce dixi vobis.*

De omnibus videlicet. Vel aliter: Ecce admonui vos de discipulis. Nolite itaque admonitionem negligere. Hic ergo angelus extra sepulchrum super lapidem sedens, praedicta dixit mulieribus. Quia vero non ausis appropinquare praecepit, vt sepulchrum ingrederentur, (Nam hoc significat, Accedite, videte locum vbi positus erat dominus) ingressae sunt.

Sed Matthaeus quidem vsque ad ingressum sepulchri narrauit, reliqua praeteriens: caeteri vero relictis his, quae vsque ad sepulchri ingressum acciderant, quae in eo facta sunt conscripserunt. Et hoc est quod maximam praebet non aduertentibus haesitationem. Ait enim Marcus: Et ingressae in monumentum viderunt adolescentulum sedentem in dextris amictum stola candida, et obstupuerunt. Ille autem dicit eis, Ne obstupescatis. Iesum quaeritis Nazarenum crucifixum: surrexit, non est hic. Ecce locus vbi posuerunt eum. Sed abite: dicite discipulis eius et Petro, quod

Verf. 6. Ὁυκ — κύριος.

Εἰπὼν, δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος, ἐδήλωσεν, ὅτι δι' αὐτάς, ἵνα ἴδωσιν, ἀπεκύλισε τὸν λίθον.

Verf. 7. Καὶ ταχὺ — ὤψεθε.

Προάγει, ἀντὶ τοῦ, προλαμβάνει ὑμᾶς. κελεύει δὲ αὐτοὺς ἀπελθεῖν εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐν ἣ χωρεῖς φόβος τῶν ἰσδαίων ἐμελλον ἐντυχεῖν αὐτῷ.

Verf. 7. Ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν.

Περὶ πάντων, δηλαδή. ἢ καὶ ἐτέρως, ἰδὲ, παρ' ἡγγελαι ὑμῖν, περὶ τῶν μαθητῶν. λοιπὸν ὅν, μὴ ἀμελήσητε τῆς παραγγελίας. ὁ μὲν οὖν ἄγγελος οὗτος, ἔξω τοῦ τάφου καθήμενος, ἐπάνω τοῦ λίθου, τὰ ρηθέντα πρὸς τὰς γυναῖκας εἶπεν. ἐπεὶ δὲ, μὴ τολμῶσας ἐγγίσαι, παρεκελεύσατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν τάφον· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ, δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος· εἰσηλθόν.

Καὶ ὁ μὲν ματθαῖος, τὰ μέχρι τῆς εἰσελεύσεως εἰπὼν, τὰ ταύτης παρέδραμεν· ὁ δὲ μάρκος καὶ ὁ λουκᾶς, τὰ μέχρι τῆς εἰσελεύσεως παραλιπόντες, τὰ ταύτης ἰσόρησαν. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μάλισα παρέχον τοῖς μὴ προσέχουσι τὴν ἀπορίαν. Φησὶ γὰρ ὁ μάρκος· ὅτι καὶ ¹⁾ εἰσελθοῦ- ²⁾ Marc. 16, 5-7. σαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβεβλημένον φοβὴν λευκὴν, καὶ ἔξεθαμβήθησαν. ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· μὴ ἐκθαμβεσθε, ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν ναζαρεθνόν, τὸν ἐσαυρωμένον· ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε. ἴδε, ὁ τόπος, ὅπερ ἔθηκεν αὐτόν. ἀλλ' ὑπάγετε, εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ πέτρῳ, ὅτι προάγει

quod praecedet vos in Galilaeam: ibi cum videbitis, sicut dixit vobis.

Quia enim is qui foris sedebat angelus praeceperat eis ingredi, ingressae in monumentum viderunt alterum angelum sedentem a dextra ipsius parte: et ut verisimile est, viso repente eo obstupuerunt. At ille dixit eis, Ne obstupescatis, etc. Et sicut exterior angelus, ita et interior, primum quidem stupore eas liberat: deinde ea quae de resurrectione erant disserit. Et certe exterior timendus erat, propter custodes: interior vero talis non erat, propter mulieres. Ideo illo quidem viso, istae timuerunt: Hoc autem viso, obstupuerunt. Nominatim autem Petrum addidit: ut sciret remissum sibi esse trinae negationis lapsum, propter feruentem poenitentiam, et respiraret: absorptus siquidem erat immenso moerore. Advens autem, sicut dixit vobis, reduxit eis ad memoriam id quod in monte oliuarum dixerat. Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam, sicut dixit Matthaeus sexagesimo quarto capite.

Lucas vero scripsit: Et ingressae non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum mente consternatae essent super hoc: Et ecce duo viri steterunt iuxta illas in vestibus fulgurantibus. Quumque expauiissent, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quaeritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Mementote quomodo loquutus sit vobis, quum adhuc esset in Galilaea dicens: Oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et cruci.

1) ἡγέρθη. abest. A.

2) ἀλλ' ἡγέρθη, addit. A.

ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν. ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, καθ-
ὼς εἶπεν ὑμῖν.

Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἕξω καθήμενος ἄγγελος παρε-
κελεύσατο ταύτας εἰσελθεῖν, εἰσελθῆσαι εἰς τὸ
μνημεῖον, εἶδον ἕτερον ἄγγελον, καθήμενον ἐν
τοῖς δεξιοῖς αὐτοῦ μέρεσι, καὶ, ὡς εἶκος, ἔξε-
δαμβήθησαν, ἑξαίφνης ἐντυχῆσαι αὐτῶ· ὁ δὲ
λέγει αὐταῖς· μὴ ἐκθαμβεῖσθε, καὶ τὰ ἐξῆς.
ὁμοίως δὲ τῶ ἐκτὸς ἀγγέλῳ, καὶ ὁ ἐντὸς, πρῶ-
τον ἀπαλλάττει ταύτας τοῦ θάμβους· ἔπειτα
περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται. καὶ ὁ μὲν ἐκ-
τὸς, φοβερὸς ἦν, διὰ τοὺς φύλακας· ὁ δ' ἐντὸς,
ὁ τοῖστος, διὰ τὰς γυναῖκας. διὸ ἐκείνον μὲν
ιδούσας, ἐφραβήθησαν αὐταί· ταῦτεν δὲ ιδούσας
ἔξεδαμβήθησαν. τὸ δὲ, ἴδε, ὁ τόπος, ἀντὶ τοῦ,
ιδού, ὁ τόπος. ὀνομασί δὲ προσέθηκε τὸν πέτρον,
ἵνα γινῶ, ὅτι συγκεχώρηται τὸ σφάλμα τῆς
τριπλῆς ἀρνήσεως, διὰ τὴν θερμὴν μετάνοιαν,
καὶ ἀναπνεύσῃ. καὶ γὰρ ἐβεβύδιτο τῇ ἀμέτρῳ
λύπῃ. ἐπαγαγὼν δὲ, ὅτι καθὼς εἶπεν ὑμῖν,
ἀνέμνησεν αὐτὰς, οὗ εἶπεν ἐν τῷ ὅρει τῶν ἐλαιῶν,
ὅτι μετὰ τὸ^{α)} ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς^{α)} Matt. 26, 32
τὴν γαλιλαίαν, ὡς εἶρηκε ματθαῖος ἐν τῷ ἐξη-
κοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ.

Ὁ δὲ λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι^{β)} καὶ εἰσελθού-^{β)} Luc. 24, 3-8
σαι, οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἰησοῦ. καὶ ἐγέ-
νετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐταῖς περὶ τούτου, καὶ
ιδού, ἄνδρες δύο ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν ἐδήσεσιν
ἀπεράπτουσais. ἐμβόβαιον δὲ γενομένων αὐτῶν,
καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον
πρὸς αὐτάς· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν
νακρῶν; ἡγέρθη,^{γ)} οὐκ ἔστιν ὧδε.^{δ)} μνήσθητε, ὡς
ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὡν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, λέγων·
ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδόσθηναι εἰς
χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι,

crucifigi, ac tertio die resurgere: Et recordatae sunt verborum illius.

Angelus itaque qui sedebat a dextris, quique ad eas dixerat ea quae retulit Marcus, disparuit. Quod etiam, quia a Marco silentio praeteritum est, cum his quae a Luca narrata sunt, similiter obscuritatem peperit. Quum autem ipsae corpus domini Iesu non inuenissent, expauerunt cogitantes, quid de eo factum esset. Nondum enim credere poterant quod resurrexisset: ita consternatis ipsis apparuerunt duo praedicti angeli, et is videlicet quem extra sepulchrum viderant, et quem in ipso conspexerant, transfigurati in vestibus fulgurantibus, ut etiam ob splendorem transformationis apertius angeli Dei viderentur. Quum autem nouo aspectu contritae essent, nec possent ob vestium coruscationem in eos respicere: dixerunt ad eas non iam mansuete ut prius, sed obiurgandi modo propter ipsarum incredulitatem: Ut quid quaeritis viuente cum mortuis? tanquam videlicet mortuum? nam id est esse cum mortuis. Ut quid eum qui resurrexit, quaeritis ac si non resurrexisset? Non est hic, sed surrexit. Deinde ubi eas ad maiorem resurrectionis fidem induxissent, admonuerunt verborum domini, dicentes: Mementote quomodo loquutus sit vobis, quum adhuc esset in Galilaea, dicens: Oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, ac tertio die resurgere.

Postmodum ait euangelista, quod recordatae sunt verborum eius, significans, quod deinde crediderunt. Scripsit enim Matthaeus trigesimo quinto capite, quod quum versarentur in Galilaea, dixit illis Iesus: Futurum est ut filius hominis tra-

datur

³⁾ ἀσραπήβολον. A.

καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. καὶ ἐμνήθησαν
τῶν ῥημάτων αὐτοῦ.

Ὁ μὲν γὰρ καθήμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς ἄγγε-
λοι, εἰπὼν πρὸς αὐτάς, ὅσα μάρκος ἀπήγγει-
λεν, ὑπεξῆλθεν, ὃ καὶ αὐτὸ παρὰ σιωπῇ τῷ
μάρκῳ, μετὰ καὶ τῶν δηλωθέντων ὑπὸ τοῦ λου-
κᾶ, παρῆσθεν ὁμοίως ἀπορίαν. ἐπεὶ δὲ εὖχ
εὖ-
ρον αὐταὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἰησοῦ, διηπόρουν περὶ
αὐτοῦ, τί γέγονεν· ἔπω γὰρ ἠδύναντο πιστεῦσαι,
ὅτι ἀνέστη· ἔτω δὲ διαπορεσμέναις ἐπέστησαν αὐταῖς
οἱ προῤῥηθέντες δύο ἄγγελοι, ὃν τε εἶδον ἔξω τῆ
τάφου, καὶ ὃν ἐθεάσαντο ἐνδὸν αὐτοῦ, μετασχη-
ματιζόμενοι ἐν ἐδήσεσιν ἀτραπτεύσαις, ἵνα καὶ
μᾶλλον ἄγγελοι θεοῦ δοξῶσι, τῷ ῥηδίῳ τῆ με-
τασχηματισμοῦ· ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν,
ἐπὶ τῷ καινῷ τῆς ὥψευς, καὶ μὴ δυναμένων βλέ-
πειν εἰς αὐτούς, διὰ τὸ τῶν ἐδήτων³⁾ ἀτραπη-
βόλον· εἶπον πρὸς αὐτάς, οὐκέτι πράως, ὡς
πρότερον· ἀλλ' ἐπιπληκτικῶς, διὰ τὴν ἀπιστίαν
αὐτῶν· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν,
ἡγουν, ὡς νεκρόν; τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ μετὰ
τῶν νεκρῶν. τί ζητεῖτε τὸν ἀναστάντα, ὡς μὴ
ἀναστάντα; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη· εἴτα εἰς
πλείονα πίσειν τῆς ἀναστάσεως⁴⁾ ἐνάγοντες αὐτάς,
ἀναμνησκουσι τῶν ῥημάτων τοῦ κυρίου, λέγον-
τες· μνήθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ
γαλιλαίᾳ, λέγων· ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν
καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.

Ἐπειτά φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς· ὅτι καὶ ἐμνή-
θησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, δηλῶν, ὅτι λοιπὸν
ἐπίστευσαν. ἔγραψε γὰρ ὁ ματθαῖος ἐν τῷ τρια-
κοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι⁵⁾ ἀναστρεφόμενων^{c)} Matth. 17, 22
αὐτῶν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς·

Εἰς 5

μέλ-

⁴⁾ ἐνάγων αὐτάς. A.

datur in manus hominum et occident eum, ac tertio die resurget. Nihil autem praecipium hic Angeli de Apostolis: ut qui iam quae dicta sunt de illis praeceperant.

Verf. 8. *Et egressae — eius.*

Etsi nullam fecerit mentionem Matthaeus quod in monumentum intrauerunt, nunc tamen dicens quod egressae sunt, ostendit primum fuisse ingresses. Cum timore itaque egressae sunt ob admiranda quae viderant: cum gaudio vero, ob laetum nuncium quod audierant. Marcus autem dixit. Quumque exissent fugerunt a monumento: habebat enim eas tremor ac stupor, et nemini quicquam dixerunt: timebant enim. Considera ergo quomodo non repugnent quae dicuntur. Egressae enim cito a monumento, secundum Matthaeum: fugerunt secundum Marcum, propter Iudaeos, ne conspectae viderentur ipsae furari Iesum.

Quod si dixit ille, quod timebant et gaudebant: hic autem quod tremebant ac stupebant: non est contradictio: tremor nempe illis e timore processit: gaudium vero tacuit Marcus, vel etiam per stuporem significauit: ipsum siquidem quandoque vertit in stuporem. Nemini autem quicquam dixerunt, nulli videlicet hominum, qui sibi per viam occurrerunt. Nam Apostolis vniuersa retulerunt, ubi ad eos reuersae sunt, sicut scribit Lucas. Causa autem quod nemini quicquam dixerint, erat timor

*) Ita pro ἐγερθήσεταί habent etiam ibi in contextu. A. B.

*) Intelligé, παρὰ τῷ λουκᾷ.

μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ) ἀναστήσεται. ἔδεν δὲ ἐνταῦθα⁶⁾ περὶ τῶν ἀποστόλων οἱ ἄγγελοι παρραγγέλλουσιν,⁷⁾ οἷα προπαρραγγείλαντες τὰ περὶ⁸⁾ αὐτῶν.

Verf. 8. Καὶ ἐξελθοῦσαι — αὐτοῦ.

Ἐκὼς οὐκ ἐμνημόνευσεν ὁ ματθαῖος, ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον· ἀλλὰ νῦν εἰπὼν, ὅτι ἐξῆλθον, ἐνέσθηνεν, ὅτι πρῶτον εἰσῆλθον. μετὰ φόβου μὲν οὖν ἐξῆλθον, ἐφ' οἷς εἶδον παραδόξους· μετὰ χαρᾶς δὲ, ἐφ' οἷς ἤκουσαν εὐαγγελίους. ὁ δὲ μάρκος εἶπε, καὶ^{d)} ἐξελθοῦσαι, ἔφυγον ἀπὸ τοῦ d) Marc. 16, 8. μνημείου. εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις, καὶ ἔδεν ἔδεν εἶπον. ἐφοβῶντο γάρ. σιόπει δὲ, πῶς οὐκ ἐναντιοῦται τὰ ῥητά. ἐξελθοῦσαι γὰρ ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου, κατὰ τὸν ματθαῖον· ἔφυγον, κατὰ τὸν μάρκον, διὰ τοὺς ἰουδαίους, ἵνα μὴ θεωρεῖσθαι δόξωσιν αὐτὰ κλέψαι τὸν ἰησοῦν.

Εἰ δὲ ὁ μὲν⁹⁾ εἶπεν, ὅτι ἐφοβεῦντο καὶ ἔχαρον· ὁ δὲ, ὅτι¹⁾ ἔτρεμον καὶ ἐξίσταντο, οὐκ ἔστιν ἐναντίασις. ὁ τρόμος γὰρ ἐκ φόβου γέγονεν αὐταῖς· τὴν χαρὰν δὲ παρεσιώπησεν ὁ μάρκος· ἢ καὶ ταύτην διὰ τῆς ἐκστάσεως ἐσήμανε. καὶ ἡ χαρὰ γὰρ ἐξίστα. ἔδεν δὲ ἔδεν εἶπον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῶν ἐντυγχαινόντων αὐταῖς κατὰ τὴν ὁδόν· τοῖς γὰρ ἀποστόλοις εἶπον ἅπαντα, ὑποτρέψασθαι πρὸς αὐτοὺς, ὡς^{e)} ὁ λευὴς ἰσραεὶ. αἰτία δὲ τοῦ e) Luc. 24, 7. μηδενὶ μηδὲν εἰπεῖν, ὁ φόβος τῶν ἰουδαίων, ἵνα
μὴ

7) προαγγέλλουσιν.

8) Scilicet Matth. 28, 7. Marc. 16, 7.

9) Matthaeus, qui habet, μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς.

7) Marcus. Is enim dicit: εἶχεν αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις.

mor Iudaeorum, ne ipsas occiderent, audito quod Christi praedicarent resurrectionem.

Verf. 9. *Quum — eis.*

Quae ante omnes diluculo surrexerant, ante omnes vident dominum, et hoc in mercedem sui studii suaeque festinationis referunt.

Verf. 9. *Dicens: Gaudete.*

Gaudere eis tribuit, quae ob veterem inobedientiam condemnatae erant ad habendum moerorem. Loquutus est autem, ut a voce magis cognoscerent eum: et prima eius vox laetum gaudii nuntium fuit.

Verf. 9. *Illae — eum.*

Illae quidem ex desiderio et reuerentia hos tenuerunt: ipse vero non prohibuit, praestans ut per tactum certiores efficerentur, quod phantasma non esset.

Verf. 10. *Tunc — timere.*

Rursum et ipse quoque repellit primo timorem earum: deinde de discipulis praecipit: confirmans suos, fuisse angelos eos qui prius apparuerant, et eadem praeceperant.

Verf. 10. *Ite — videbunt.*

Mulieribus pro Apostolis usus est ad Apostolos, honorans genus quod ex serpentis seductione infame factum

2) τὸ ὄρᾱν τὸν κύριον.

3) Respicit Genes. 3, 16.

4) Intell. γυναικῶν.

μη ἀκούσαντες, ὅτι κηρύττουσι τὴν ἀνάστασιν τοῦ
Χριστοῦ, φονεύσωσι ταύτας.

Vers. 9. Ὡς — αὐταῖς.

Πρὸ πάντων ἐρθρίσασαι, πρὸ πάντων ἐρῶσι τὸν
κύριον, καὶ τοῦτο²⁾ μισθὸν τῆς τριαύτης σπῆδος
κομίζονται.

Vers. 9. Λέγων χαίρετε.

Τὸ χαίρειν δίδωσι ταῖς τὸ λυπεῖσθαι³⁾ κατακρι-
θείσαις,⁴⁾ ἐκ τῆς ἀρχαίας παρακοῆς. ἐλάλησε
δὲ, ἵνα μάλιστα γνωρίσωσιν αὐτὰν ἀπὸ τῆς φωνῆς,
καὶ ἡ πρώτη φωνὴ αὐτοῦ, χαρᾶς εὐαγγέλιον.

Vers. 9. Αἰ — αὐτῶ.

Αἰ μὲν ἐκ πόθου καὶ τιμῆς τούτους⁵⁾ ἐκράτησαν
ὁ δὲ οὐκ ἀπεκάλυψε, παρέχων πληροφωρηθῆναι
διὰ τῆς ἀφῆς, ὅτι οὐκ ἔστι φάσμα.

Vers. 10. Τότε — φεβῆθε.

Πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ θεὸς αὐτῶν⁶⁾ ἐκβάλλει πρῶ-
τον· εἶτα παραγγέλλει περὶ τῶν μαθητῶν, βε-
βαιῶν, ὅτι ἄγγελοι αὐτοῦ ἦσαν, οἱ προφανέντες
καὶ⁷⁾ προπαγγέιλαντες.

Vers. 10. Ὑπάγετε — ὄψονται.

Ταῖς γυναῖξιν, ἀποστόλοις ἐχρήσατο πρὸς τοὺς
ἀποστόλους, τιμήσας τὸ ἀτιμωθὲν γένος, ἐκ τῆς
ἀπα-

5) τέττα. Α. τούτους, i. e. τοὺς πόδας. Hentenius ad-
dito signo crucis habet os. Forte ergo hic cor-
ruptus erat Codex eius. Lege, eos.

6) αὐτῶν, abest. Α.

7) προπαγγέιλαντες. Α.

factum fuerat. Et quia olim mulier viro facta est ministra moeroris: nunc mulieres sunt viris ministræ gaudii. Fratres vero appellauit Apostolos: simul quidem propter incarnationem: fratres siquidem sunt inter se mutuo omnes homines, simul etiam ad honorem ipsorum.

Verf. 11. *Illis autem abeuntibus — quae acciderant.*

Quidam: ii videlicet, qui ab eis custodes relictii erant: vel, qui ex eis insigniores erant.

Verf. 12. *Et — v. 13. dormientibus.*

Prius quidem emerunt caedem eius: nunc vero etiam veritatem emunt resurrectionis illius: et propriam conculcant conscientiam: nec pudet, ipsos deprauare custodes, sed efficto mendacio simul cum eis veritatem occultant: vtentes iis, qui veritatis testes erant, vt mendacii fierent ministri.

Verf. 14. *Et — faciemus.*

Persuadebitis ei, vt qui facile potest falli. Nam si stabilis esset, nequaquam ei persuaderitis: Valde enim absurdus est sermo vester. Quo etenim lucro erant ipsum furto sublaturi? Quomodo in tanto periculo ausi fuissent viri adeo timidi? quorum is qui praecipuus erat, mulierculae metu praeceptorem negauit: caeteri autem, cum vidissent quod ligatus esset, aufugerunt? Quomodo etiam, quum prima nocte absque periculo furari eum po-

8) Ante *of.* Hentenius videtur legisse, *τινές. δηλονότι.*

9) *παρ' αὐτῶν. Α.* Atque ita Hentenius. *'Αυτῶν ἀρχιερέων. αὐτῶ τῷ Χριστῷ.*

ἀπάτης τῆς ὀψέως. καὶ ἐπειδὴ πάσαι γυνὴ γέγο-
γε τῷ ἀνδρὶ διάκονος λύπης, νῦν γυναῖκες γίνον-
ται τοῖς ἀνδράσι διάκονοι χαρᾶς. ἀδελφές δὲ,
τοὺς ἀποστόλους πρὸς ἡγόρευσεν· ἅμα μὲν, δια-
τὴν ἐνανθρώπησιν· ἀδελφοὶ γὰρ ἀλλήλων ἀπαν-
τες ἀνθρώποι· ἅμα δὲ, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν.

Verf. 11. Πορευομένων δὲ αὐτῶν —
τὰ γενόμενα.

Οἱ⁸⁾ καταλειφθέντες παρ' ⁹⁾ αὐτῶ φύλακες,
ἢ οἱ ἐπιστημότεροι τέτων.

Verf. 12. Καὶ — v. 13. κοιμωμένων.

Πρότερον μὲν ὤνῃσαντο τὸν Φόνον αὐτοῦ, νῦν δὲ
ὠνούνται καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ,
καὶ πατοῦσι τὸ οἰκεῖον συνειδός, καὶ ἔδὲ τοὺς
φυλακὰς αἰδοῦνται, κακουργοῦντες καὶ συγκα-
λύπτοντες μὲν τὴν ἀλήθειαν, πλάττοντες δὲ τὸ
ψεῦδος, καὶ χρώμενοι τέττοι¹⁾ διακόνοις, τοῖς²⁾
ἐκείνης³⁾ μάρτυσιν.

Verf. 14. Καὶ — ποιήσομεν.

Πείσετε αὐτὸν, ὡς εὐεξαπάτητον. εἰ γὰρ σα-
θρὸς ἐστίν, οὐκ ἂν πείσητε. σφόδρα γὰρ ἀπί-
θανος ὁ λόγος ὑμῶν. τί γὰρ κερδαίνει μέλλοντες
ἐκλεῖψαν ἂν αὐτόν; πῶς δὲ⁴⁾ καὶ, φυλάκων
τοσέτων καὶ τοιέτων παρακαθημένων, ἔλαθον
ἂν; πῶς δὲ καὶ τηλικούτου κινδύνου κατετόλμη-
σαν, εὐπτῶντοι ἄνδρες, ὧν ὁ μὲν κυρυφαῖος γυ-
ναικάριον δειλιάσας ἠρνήσατο τὸν διδάσκαλον·
οἱ δ' ἄλλοι δεσμούμενον αὐτὸν ἰδόντες, ἔφυγον;
πῶς

¹⁾ τοῦ ψεύδους.

²⁾ τοὺς et mox μάρτυρας. B.

³⁾ τῆς ἀληθείας.

⁴⁾ δὲ, omittit, A.

potuissent, quando nullus seruabat sepulchrum: elegerunt potius secunda nocte magno cum periculo ipsum furari, praesentibus iam custodibus? sed vide quomodo aduersus seipsum diligentiam adhibuerunt vane sapientes Iudaei, veluti etiam superius significauimus. Nisi enim custodes apposuissent, aliquid de furto dicere potuissent: nunc autem apud aequos iudices nihil mutire possunt: vndique imposito eis silentio.

Verf. 15. *Illi autem — hodiernum diem.*

Si discipulum vicerunt pecuniae, multo magis milites. Vere itaque magnum est malum pecuniae amor, et magnorum causa malorum. Sermonein autem diuulgatum dicit, quod furto sublatus sit Iesus. Lucas vero de mulieribus ait: Et reuersae a monumento nuntiauerunt haec omnia ipsis undecim, caeterisque omnibus, videlicet septuaginta. Deinde enumerat eas dicens: Erant autem Maria Magdalene, et Iohanna, et Maria Iacobi, ac caeterae quae cum eis erant, quae dicebant ad Apostolos haec. Verum Matthaeus quidem Mariam Magdalenen, et Mariam Iocobi et Iose conscripsit: non quasi solas, sed tanquam caeteris quae cum eis erant insigniores. Marcus autem etiam Salomen significauit. Lucas vero Salomen quidem absque expresso nomine reliquit, manifestauit autem Iohannam: Addens vero, Et caeterae quae cum eis erant, significat et ipsam Salomen, et alias quasdam. Post dictam itaque mulierum enumerationem, rursus subiunxit Lucas: Et visa sunt coram illis tanquam deliramentum verba earum, nec crediderunt ipsis.

Hine

5) ἀντὶ τῶν θέν. A.

6) ἡ, abest. A.

πῶς δὲ καὶ, δυνάμενοι κλέψαι αὐτὸν ἀκινδύνως ἐν τῇ πρώτῃ νυκτὶ, ὅτε ἔδεις τὸν τάφον ἐφύλατ-
 τεν, εἰλοντο κλέψαι αὐτὸν ἐπικινδύνως, ἐν τῇ
 δευτέρᾳ νυκτὶ, ὅτε παρήσαν οἱ φύλακες; ἀλλ'
 ὅρα, πῶς καὶ ἑαυτῶν ἐσπένδασαν οἱ ματαιόφρο-
 νες ἰουδαῖοι, καθὼς ἀνωτέρω⁷⁾ δεδηλώκαμεν. εἰ
 γὰρ οὐ παρεκάθισαν τοὺς φύλακας, ἐδύναντό
 τι λέγειν περὶ κλοπῆς, νῦν δὲ ἐδύνανται παρὰ
 δικασταῖς εὐθέσι, πολλαχόθεν ἐπιτομιζόμενοι.

Verf. 15. Ὅι δὲ — σήμερον.

Ἐ τοῦ μαθητοῦ περιεγένοντο τὰ ἀργύρια, πολ-
 λῶ μᾶλλον τῶν στρατιωτῶν. μέγα οὖν κακὸν ὄντως
 ἡ Φιλαργυρία, καὶ μεγάλων κακῶν αἰτία. λόγον
 δὲ διαφημιζόντα λέγει, τὸν περὶ τοῦ κλαπῆναι
 αὐτόν. ὁ δὲ λεγκᾶς περὶ τῶν γυναικῶν εἶπεν, ὅτι
 καὶ^{f)} ὑποσρέψασαι ἀπὸ τῆς μηνμεῖου, ἀπήγγει-^{f)} Luc. 24, 9.
 λαν ταῦτα πάντα τοῖς ἑνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοι-
 ποῖς, ἡγουν, τοῖς ἑβδομήκοντα. εἶτα ἀπαρίθ-
 μεῖται ταύτας λέγων· ἦσαν^{g)} δὲ ἡ μαγδαληνὴ^{g)} Luc. 24, 10.
 μαρία, καὶ ἰωάννα, καὶ μαρία^{h)} ἡ ἰακώβου, καὶ
 αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀπο-
 σόλους ταῦτα. ἀλλὰ ματθαῖος μὲν, μαρίαν^{h)} h) Matth. 28, 1.
 τὴν μαγδαληνὴν, καὶ μαρίαν τὴν τοῦ ἰακώβου
 καὶ ἰωσὴ ἀνέγραψεν· οὐχ ὡς μόνας, ἀλλ' ὡς
 ἐπισημοτέρας τῶν σὺν αὐταῖς· μάρκος δὲ καὶ τὴν
 σαλώμηνⁱ⁾ ἐδήλωσε· λουκᾶς δὲ τὴν μὲν σαλώμηνⁱ⁾ Marc. 16, 1.
 ἀνονόμαστον ἀφῆκεν, ἐδήλωσε δὲ^{j)} τὴν^{k)} ἰωάνναν·^{k)} Luc. 24, 10.
 προδίδει δὲ, ὅτι^{l)} καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς· ἐνέ-^{l)} Luc. 24, 10.
 φηεν αὐτὴν τε τὴν σαλώμην, καὶ ἄλλας τινάς.
 μετὰ μέντοι τὴν εἰρημένην τῶν γυναικῶν ἀπαρίθ-
 μησιν, ἐπήγαγε πάλιν ὁ λουκᾶς· ὅτι^{m)} καὶ ἐφά-^{m)} Luc. 24, 11.
 νησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐ-
 τῶν, καὶ ἠπίσθουν αὐταῖς.

Ffff

Ἐν.

7) καὶ, addit. A.

Hinc ergo fumant initium, quae de Maria Magdalene solus scripsit Iohannes, veluti ea quorum apud reliquos nulla est facta mentio. Quia enim visa sunt coram Apostolis tanquam deliramentum verba mulierum: ipsa cogitans intra se quod vere deceptae essent, quodque per phantasiam vidissent quae viderant, et audissent quae audierant: neque enim aliter tanquam deliramentum apparuissent cordatioribus ac sapientioribus: non quieuit, sed sola protinus ad monumentum cucurrit, quum adhuc tenebrae essent, opinata quod ipsum clausum esset repertura. Videns autem quod sublatus esset lapis a monumento, nihil meminit eorum, quae prius facta fuerant, utpote renuntiatione quam de his fecerat, a discipulis reprobata: suspicata est autem transpositum esse corpus a Ioseph in tutiorem locum. Currit ergo et venit ad Simonem Petrum et ad alium discipulum quem diligebat Iesus, et ait illis: Tulerunt dominum meum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum, etc. quae deinceps facta sunt, sicut scripsit Iohannes.

Demonstratum est igitur vnam esse apud omnes euangelistas concordiam, et corpus historiae vnum, rebus scilicet conuenienti ordine enarratis: quod enim hic euangelista praeteriit, hoc ille ita diuina disponente gratia dixit, ut etiam hinc manifestum esse possit, quod non ex composito aut pacto scripserint.

Verf. 16. *Undecim vero — Galilaeam.*

Non statim abierunt in Galilaeam: siquidem in ipso die quo resurrexit a mortuis visus est eis, quum essent

8) *μαρίας*, abest. A.

9) *μη*, omittit. B.

Ἐντεῦθεν ἔν ἄρχονται τὰ περὶ μαρίας⁸⁾ τῆς
μαγδαληνῆς, ἃ μόνος ὁ ἰωάννης¹¹⁾ ἰσόρησεν, ὡς¹²⁾ Io. 20, 1. seqq.
καὶ αὐτὰ⁹⁾ μὴ μνημονευθέντα παρὰ τοῖς ἄλλοις.
ἐπεὶ γὰρ ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων ὥστε
λῆρος τὰ ῥήματα τῶν γυναικῶν· αὕτη λογισαμέ-
νη καὶ ἑαυτήν, ὅτι ὄντως ἠπατήθησαν, κατὰ
Φαντασίαν ἰδοῦσαι, ὅσα εἶδον, καὶ ἀκούσασαι,
ὅσα ἤκουσαν· ἔ γὰρ ἂν ὡσεὶ λῆρος ταῦτα τοῖς
συνεταγμένοις ἐφάνησαν· οὐκ ἠρέμησεν, ἀλλ' αὐ-
τίκα μόνῃ ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, σκοτίας ἔτι¹⁰⁾ ο) Io. 20, 1.
ἔσσης, προσδοκῶσα κεκλεισμένον εὑρεῖν αὐτό·
θεασαμένη¹⁾ δὲ τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου, p) Io. 20, 1.
ἔδὲν μὲν ἀνεμνήθη τῶν προγεγενημένων· ὡς ἀπο-
δοκιμαθείσης τῆς περὶ¹⁾ αὐτῶν ἀπαγγελίας ὑπὸ
τῶν μαθητῶν· ὑπέλαβε δὲ μετατεθεῖν²⁾ τὸ σῶμα
παρὰ τοῦ ἰωσήφ εἰς τόπον ἀσφαλέστερον. τρέχει¹⁾ q) Io. 20, 2.
οὖν, καὶ ἔρχεται πρὸς σίμωνα πέτρον, καὶ πρὸς
τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὃν ἐφίλει ὁ ἰησοῦς, καὶ λέ-
γει αὐτοῖς· ἦραν τὸν κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ
οὐκ οἶδαμεν, ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. καὶ τὰ ἐξῆς γε-
γόνασιν, ὡς ὁ ἰωάννης ἔγραψε.

Δέδεκται τοίνυν ἀρμονία μία παρὰ πᾶσι
τοῖς εὐαγγελισαῖς, καὶ σῶμα τῆς ἰστορίας ἐν, οἷα
τῶν ῥητῶν κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν ἐρμηνευ-
θέντων. ὁ γὰρ ἔστος παρῆκεν ὁ εὐαγγελιστής, τοῦ-
το ἐκεῖνος εἶπεν· ἔγω τῆς θείας χάριτος οἰκono-
μισάσης, ἵνα κἀντεῦθεν εἴη δῆλον, ὡς οὐκ ἐκ συν-
δήματος ἔγραψαν.

Verf. 16. Ὅι δὲ ἑνδεκα — γαλιλαίαν.

Ὅτι εὐθὺς ἐπορεύθησαν. καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ
ἡμέρᾳ, καὶ ἦν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, ὡφθη αὐτοῖς,
Ffff 2 ἔστιν

1) περὶ αὐτόν. A.

2) μετατεθεῖναι. A.

essent adhuc Ierosolymis. Et hoc sane Marcus et Lucas ostendunt, manifestius tamen his scripsit Iohannes. Postquam enim ad discipulos reuersa esset Maria Magdalene, ait: Quum esset sero die illo qui erat vnus Sabbathorum, et fores essent clausae, vbi erant discipuli congregati, propter metum Iudaeorum: venit Iesus, stetitque in medio, et ait illis, Pax vobis. Quumque hoc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli viso domino, etc.

Manifestum est itaque, quod postmodum abierunt in Galilaeam. Non autem mentitus est Christus, quod stulte dixit apostata Iulianus, quasi promiserit se in Galilaea videndum esse, et Ierosolymis se eis videndum praebuerit. Sed et hoc compleuit promissum: visus ab eis postmodum in Galilaea: donauit autem et alteram gratiam, prius eis apparens Ierosolymis: vt et moerorem eorum solueret, et mulierum verba confirmaret, aliorumque qui eum viderant postquam resurrexerat.

Matthaeus ergo praeteriit ea quae acciderunt donec abirent discipuli in Galilaeam: caeteri vero euangelistae etiam illa conscripserunt. Marcus quidem breuius: Lucas autem latius: Iohannes vero adhuc fusius.

Vers. 16. *In — Iesus.*

In quo constituit eis, hoc est, vbi per mulieres praecepit eis vt proficiscerentur, sicut praedictum est:

*) ευηγγελιστοι, pro ευηγγελισμένοι. A. Reſte.

ἔστιν ἔτι ἐν ἱερουσαλήμ. καὶ τοῦτο ἐμφαίνουσι
 μὲν καὶ μάρκος¹⁾ καὶ λουκάς. φανερώτερον δὲ τού-^{r) Marc. 16, 14.}
 των ἰσόρησεν ἰωάννης. μετὰ γὰρ τὸ ὑποσρέψαι^{Luc. 24, 36.}
 πρὸς αὐτοὺς μαρίαν τὴν μαγδαληνὴν, φησὶν, ὅτι
 οὗσης²⁾ ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τῇ μιᾷ τῶν σαβ-^{s) Io. 20, 19, 20.}
 βάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν
 οἱ μαθηταὶ συνηθροισμένοι³⁾ διὰ τὸν φόβον τῶν
 ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ
 λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἑδεί-
 ξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ.
 ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν κύριον, καὶ
 τὰ ἑξῆς.

Δῆλον οὖν, ὅτι ὕστερον ἐπορεύθησαν εἰς τὴν
 γαλιλαίαν. οὐκ ἐψεύσατο δὲ, καθὼς ἀνοήτως
 ἔλεγεν ὁ παραβάτης ἰβλιανός, ἐν τῇ γαλιλαίᾳ
 μὲν ὀφθῆναι τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγελλόμενος, ἐν
 ἱεροσολύμοις δὲ τούτοις ὀφθεῖς· ἀλλ' ἐπλήρωσε
 μὲν καὶ τὴν τριακτὴν ἐπαγγελίαν, ὀφθεῖς αὐτοῖς
 ὕστερον ἐν τῇ γαλιλαίᾳ· ἐδωρήσατο δὲ καὶ ἑτέραν
 χάριν, προεμφανισθεῖς αὐτοῖς ἐν ἱεροσολύμοις, ἵνα
 καὶ τὴν λύπην αὐτῶν λύσῃ, καὶ βεβαιώσῃ τοὺς
 λόγους τῶν γυναικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἰδόντων
 αὐτὸν ἐγνηγερόμενον.

Ὁ μὲν οὖν ματθαῖος παρῆκε τὰ μέχρι τοῦ
 πορευθῆναι τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν γαλιλαίαν· οἱ
 δ' ἄλλοι εὐαγγελιστὰὶ καὶ ταῦτα συνέγραψαν.⁴⁾
 μάρκος μὲν ἐπιτομώτερον· λουκάς δὲ, πλατύτε-
 ρον· ἰωάννης δὲ, διεξοδικώτερον.

Vers. 16. Ἐἰς — ἰησοῦς.

Οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ὅπου ἐνετείλατο
 αὐτοῖς διὰ τῶν γυναικῶν, ὡς προεῖρηται, πορευ-
 εῖσθαι εἰς τὴν γαλιλαίαν.

Ffff 3

4) Horum loca modo notata sunt.

est: vel ubi promisit eis quando dixit, Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. Atqui in Galilaeam quidem constituit illis ut abirent: de monte vero nihil scriptum est. Verisimile est tamen et de hoc vel dixisse illis, vel nunc per mulieres significasse, quanquam scriptum non sit. Praeterea familiaris etiam illis erat mons iste: ibi enim propter quietem maxime versabantur.

Vers. 16. *Quumque vidissent — eum.*

Quum vidissent illum ibi: id enim subintelligendum est.

Vers. 17. *Quidam vero dubitauerunt.*

Quidam vero eorum dubitauerunt de ipso, timentes errorem. Non autem quaerere oportet quoniam hi fuerint: Nam silentio praeteriti sunt: Sed scire tantum oportet, quod et hi, quum accessisset ad ipsos Iesus, confirmati sunt.

Vers. 18. *Et — in terra.*

Data est mihi, inquit, tanquam homini, potestas quam habebam tanquam Deus.

Vers. 19. *Euntes — gentes.*

In data mihi potestate fiduciam habentes. Dicens autem omnes gentes, etiam Hebraeorum genus significavit. Siquidem apud Marcum dixit eis
mani-

Σῆναι· ἣ ὅπου ὑπέσχετο αὐτοῖς, ὅτε εἶπε,⁵⁾ μετὰ
 τούτῳ) ἐγερεθῆναι με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γαλι-^{c) Math. 26, 32.}
 λαίαν. καὶ μὴν εἰς τὴν γαλιλαίαν⁶⁾ ἐτάξατο αὐ-
 τοῖς πορευθῆναι, περὶ δὲ τοῦ ὅρους εἰδέν ἀναγέ-
 γραπται. πλὴν εἰκὸς, ἢ ἐπέειν αὐτοῖς, ἢ μηνύσαι
 καὶ περὶ τούτου διὰ τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ ἀνα-
 γέγραπται. ἄλλως τε δὲ, καὶ σύνηδες αὐτοῖς ἦν
 ἐκεῖνο τὸ ὅρος. ἐκεῖ γὰρ μάλιστα διὰ τὴν ἡσυχίαν
 ἠυλίζοντο.

Verf. 17. Καὶ ἰδόντες — αὐτῶν.

Ἰδόντες αὐτὸν, ἐκεῖ. προέλαβε γάρ.

Verf. 17. Ὅι δὲ ἐδίδασσαν.

Τινὲς δὲ αὐτῶν ἐδίδασσαν περὶ αὐτοῦ, φοβέμενοι
 τὴν πλάνην· καὶ δὲ μὴ ζητεῖν, τίνες ἦσαν οὗτοι·
 σεσιώπηνται γάρ· μόνον δὲ γινώσκουσιν, ὅτι καὶ οὗ-
 τοι προσελθόντος⁷⁾ αὐτοῖς ἐβεβαίωθησαν.

Verf. 18. Καὶ — ἐπὶ γῆς.

Ἐδόθη μοι, φησὶν, ὡς ἀνθρώπῳ, ἢν εἶχον, ὡς
 θεός.

Verf. 19. Πορευθέντες — εἰς θῆν.

Τῇ δοθείσῃ μοι ἐξουσίᾳ θαυρῶντες. πάντα⁸⁾ δὲ
 τὰ εἰρη εἰπὼν, καὶ τὸ τῶν ἐβραίων γένος ἐδήλω-
 σε. καὶ παρὰ τῷ μάρκῳ γὰρ φανερώτερον εἶπεν
 αὐτοῖς·
 Ffff 4

⁵⁾ μὲν, interponit. A.

⁷⁾ προσελθόντες. A. Male. Προσελθόντος, δηλα-
 δὴ, τοῦ ἰησοῦ αὐτοῖς.

⁸⁾ δὲ, omittit. A.

manifestius: Euntes in mundum vniuersum praedicate euangelium omni creaturae. Apud Lucam vero adhuc expressius ait: Praedicari nomine eius poenitentiam ac remissionem peccatorum in omnes gentes, facta ab Ierosolymis initio. Non enim inmeminit dominus malorum, eorum qui resipiscunt. Siquidem postquam a mortuis resurrexit, et discipulos alloquutus est, non solum mentionem non fecit de malis, quae a Iudaeis passus est, sed ne Petro quidem exprobrauit negationem, aut fugam caeteris discipulis.

Verf. 19. *Baptizantes — spiritus sancti.*

Hoc praeceptum de baptismo est ac dogmatibus.

† Vnum nomen trium, denotat vnā sanctae trinitatis naturam. Nomen autem, puta, Qui est vel Deus, vel aliud ineffabile: ideo etiam in nomine tantum dicunt qui baptizant, nullo in specie addito.

Verf. 20. *Docentes — vobis.*

Hoc rursum praeceptum de conuersatione est: Neque enim sufficiunt ad salutem baptismus et dogmata, nisi etiam Deo digna conuersatio accedat.

αὐτοῖς πορευθέντες ^{ν)} εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, ^{ν)} Matc. 16, 15.
 κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. καὶ πα-
 ρὰ τῷ λουκᾷ δὲ ἔτι ἐκδηλότερον ἔφηκε, κηρυ-
 χθῆναι ^{κ)} ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετανοοῦσαν καὶ ^{κ)} Luc. 24, 47.
 ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμε-
 νον ἀπὸ ἱερουσαλήμ. δεσπότης γάρ ἐστιν ἀμνησικά-
 κος τοῖς μετανουοῦσιν. ἐπεὶ καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν,
 καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐντυχὼν, οὐ μόνον οὐκ ἐμνημό-
 νευσεν, ὡς πέπονθεν ὑπὸ ἰουδαίων, ἀλλ' ἔτε τῷ
 πέτρῳ τὴν ἀρχὴν ὠνείδισεν, ἔτε τοῖς ἄλλοις μα-
 θηταῖς τὴν Φυγὴν.

Verf. 19. Βαπτίζοντες — τοῦ ἁγίου
 πνεύματος.

Τοῦτο παραγγελία περὶ βαπτίσματος καὶ δογ-
 μάτων.

[⁹⁾ Ἐν⁹⁾ δὲ ὄνομα τῶν τριῶν, ὑποδηλοῦν τὴν μίαν
 φύσιν τῆς ἁγίας τριάδος. ὄνομα δὲ, ἢ τὸ ὁ ὢν,
 ἢ τὸ θεὸς, ἢ ἕτερον ἀρρήτον. διὸ καὶ εἰς τὸ ὄνομα
 μόνον λέγουσιν οἱ βαπτίζοντες, μηδὲν ἕτερον προσ-
 τιθέντες.]

Verf. 20. Διδάσκοντες — ὑμῖν.

Τοῦτο πάλιν παραγγελία περὶ πολιτείας. οὐκ
 ἀρκεῖ γὰρ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ δόγματα πρὸς
 σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ πολιτεία προσέη.

Ffff 5

Verf. 20.

⁹⁾ Inclusa in margine habet. A.

Verf. 20. *Et ecce — diebus.*

Maiorem eis adiiciens fiduciam, dixit, Et ecce ego vobiscum sum, cooperans, impedimenta complanans, ac seruans vos.

Verf. 20. *Usque — seculi.*

† Hoc dixit, non quod post hoc non sit cum eis futurus, sed quod non eodem modo futurus, sed excelsius ac Deo congruentiori modo quam nunc.

Hoc ostendit, quod non solum cum discipulis qui tunc erant, sed cum his etiam qui illos erant sequuturi, futurus esset. Neque enim Apostoli usque ad seculi consummationem erant permansuri: sed mediantibus iis qui tunc erant, etiam illis qui postmodum futuri essent, hanc promisit gratiam, tanquam vni corpori cum omnibus loquens fidelibus. Non est autem statim assumptus in coelum, sed post aliquantum temporis, sicut ex aliis euangelistis licet cognoscere. Etenim a resurrectione eius, usque ad assumptionem, per quadraginta dies permansit, apparens discipulis, et cum eis conuersans: deinde ab vno monte qui in Iudaea erat, et dicebatur mons Oliuarum, assumptus est, veluti narrat liber Apostolicarum actionum.

Detur quaeso nobis digne euangelio docentibus et conuersantibus tandemque morientibus,
 vt

*) ἐμπόδιον, πρόσπταισμα. Noli coniecere, σκολιόν. Σκῶλον habent LXX. Exod. 10, 7. Ies. 57, 14. et reliqui interpretes. Prou. 14, 7.

Verf. 20. Καὶ ἰδοὺ — ἡμέρας.

Πλεον θάρσος ἐμβάλλων αὐτοῖς, εἶπε· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, συμπράττων, καὶ πάν¹⁾ σκῶλον ἐξομαλίζων, καὶ φυλάττων ὑμᾶς.

Verf. 20. Ἔως — αἰῶνος.

[Τοῦτο²⁾ εἶπεν, οὐχ ὥς μετὰ τοῦτο οὐκ ἐσόμενος μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ὥς οὐχ ἔτι³⁾ ἐσόμενος, ὑψηλότερον δὲ καὶ θεοπρεπέστερον ἢ νῦν.]

Τῆτο δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον μετὰ τῶν τηνικαῦτα μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν μετ' αὐτούς ἐσιν. οὐ γὰρ ἕως τῆς συντελείας τῆ αἰῶνος οἱ ἀπόστολοι μένειν ἔμελλον· ἀλλὰ διὰ τῶν τότε καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν τοιαύτην ἐπηγγείλατο χάριν, ὥς ἐνὶ σώματι διαλεγόμενος πᾶσι τοῖς πιστοῖς. οὐκ αὐτίκα δὲ εἰς τὸν ἔρανὸν ἀνελήφθη, ἀλλὰ μετὰ καιρὸν τινα, ὥς ἀπὸ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἔξει διαγινώσκειν. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀναλήψεως διὰ τεσσαράκοντα⁴⁾ ἡμερῶν ἦν ὀπτανόμενος τοῖς μαθη- γ) Αθ. 1, 3. ταῖς, καὶ³⁾ συναυλιζόμενος. εἶτα ἀπὸ τοῦ ἐν ἱερδαίᾳ ὄρους, τῷ καλεσμένου ἐλαιῶνος, ἀνελήφθη, καθ' ὡς²⁾ ἡ βίβλος τῶν ἀποστολικῶν πράξεων⁴⁾ 2) Αθ. 1, 9. διέξεισιν.

Ἐπὶ δὲ ἡμῖν, ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου καὶ δογματίζεσι καὶ πολιτενομένοις καὶ τελειουμένοις, τυχεῖν

²⁾ Inclusa in margine habet. A. Eadem in fine huius scholii exhibet Hentenius e margine sui Codicis.

³⁾ Ita uterque codex.

⁴⁾ ἔξεισιν. A.

ut regnum illud quod per euangelium perfectis promittitur, assequamur, per gratiam perfecti ac vniuersalis regis Iesu Christi, quem decet gloria et adoratio simul cum aeterno ac perpetuo patre, et coaeterno simulque perpetuo spiritu, nunc et semper et in secula seculorum Amen.

Finis

Euangelii secundum Matthaeum.

τυχῆν καὶ τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐπηγγελμέ-
νης βασιλείας τοῖς τελείοις, χάριτι τοῦ παντε-
λείου βασιλέως ἰησοῦ χριστοῦ καὶ θεῷ ἡμῶν, ᾧ
πρέπει δόξα καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἀνάρχῳ
καὶ αἰδίῳ πατρὶ, καὶ τῷ συνάρχῳ καὶ συναιδίῳ
πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων, ἀμήν.

Τέλος

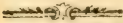
τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου.

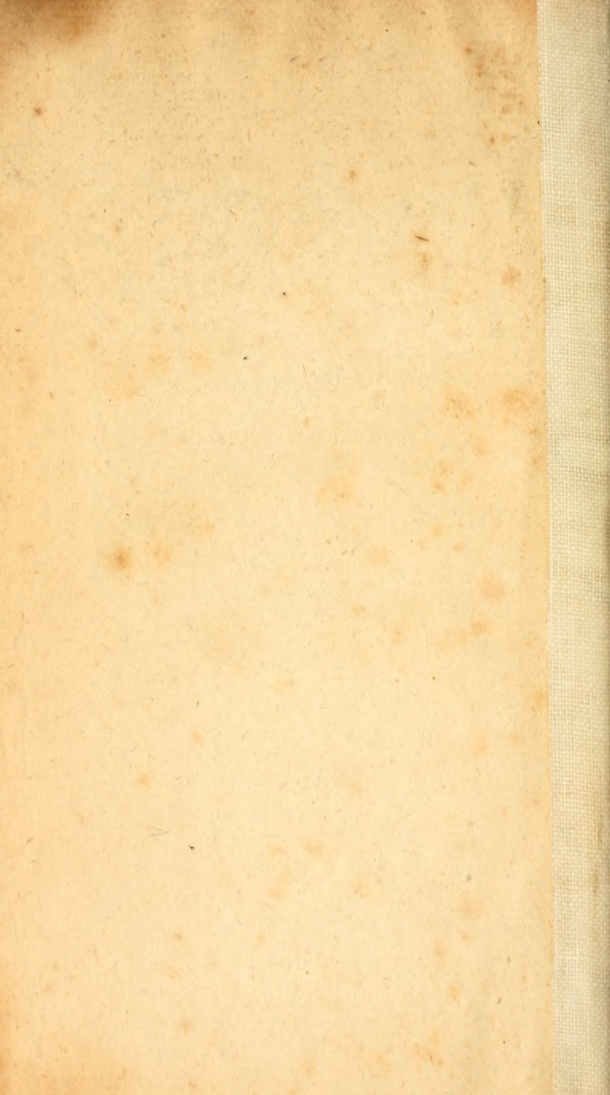

VITEMBERGAE

LITERIS CAROLI CHRISTIANI DÜRRII.

12

BS2555 .E91 v.1
Commentarius in quatuor Evagelia graece

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 00049 6630